

ARHIVELE NAȚIONALE BACĂU

ACTA BACOVENSIA
ANUARUL ARHIVELOR NAȚIONALE BACĂU
VII

Editura MAGIC PRINT
Onești – 2012

ARHIVELE NAȚIONALE BACĂU

ACTA BACOVENSIA

ANUARUL ARHIVELOR NAȚIONALE BACĂU

VII

Editura MAGIC PRINT
Onești – 2012

Anuar editat de

ARHIVELE NAȚIONALE BACĂU
și
ASOCIAȚIA GENERALĂ A ARHIVIȘTILOR DIN ROMÂNIA
– FILIALA BACĂU –

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC:

Prof. univ. dr. Gheorghe Cliveti – Universitatea „Al.I. Cuza” Iași,
director al Institutului de Istorie „A.D. Xenopol” Iași
Dr. Silviu Văcaru – Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” Iași
Dr. Ioan Lăcătușu – Centrul European de Studii Covasna-Harghita
Dr. Dorinel Ichim – Direcția Județeană Bacău pentru Cultură și
Patrimoniul Național

COLEGIUL DE REDACȚIE (bacau.an@mai.gov.ro):

Vilică Munteanu – redactor șef (vilica.munteanu@yahoo.com)
Mihaela Chelaru
Cristina Tanasă

Tehnoredactare: Vilică Munteanu

Coperta: Adriana Taropa

ISSN 1842-4864

Răspunderea asupra conținutului materialelor revine, în exclusivitate, autorilor.

Tiparul executat la
MAGIC PRINT
Bd. Republicii nr. 45B
Onești, jud. Bacău

MGP

CUPRINS

ISTORIE

Arcadie M. Bodale: Valoarea unor vechi unități de măsură din Moldova reflectată în documente inedite păstrate la Arhivele Naționale Iași	9
Liliana Trofin: Raportul dintre <i>simbol</i> și <i>hierofanie</i> în opera cronicarilor moldoveni	19
Constantin Tofan: Vaduri și „poduri umblătoare” pe teritoriul Moldovei medievale	25
Ioan Lăcătușu, Vasile Stancu: Documente din Arhivele Naționale Covasna privind pandemiile din Țările Române în secolele XVII-XIX	47
Elena Chiaburu: Cartea românească veche – miscelanee băcăuane	63
Bogdan F. Romandaș: De la Chiriță Draco la Antonie vodă Ruset (1675-1678)	81
Anton Coșa: Documente inedite privind comunitatea catolică din Somușca	99
Silviu Văcaru, Sorin Grigoruță: Populația Târgului Ocna la anul 1820 ...	117
Ludmila Bacumenco-Pîrnău, Mihai Cristian Amărieuței: Mărturii documentare privitoare la aprovizionarea cu pâine și carne a locuitorilor târgului Bacău în anul 1833	133
Maria Zaharia: Realizările lui Veniamin Costachi privind învățământul românesc	141
Elena Ungureanu: Școala primară Săucești de la înființare până la Primul Război Mondial	147
Ioan Ungureanu: Aspecte referitoare la învățământul din comuna Dămieniști de la începuturile sale până la jumătatea secolului XX	165
Cornelia Cucu: Împroprietărirea însurățeilor în județul Bacău	181
Livia Olariu: Stroe S. Belloescu – ctitor de cultură și filantrop care a scris istorie pe meleaguri bârlădene	187

Roxana Emanuela Catană: Învățăământul primar al adulților în perioada 1896-1939	195
Mihaela Chelaru: Un adevărat „țăran cărturar” – învățătorul Ioan Susanu	207
Aurel Florin Țuscanu: Alegerea, investirea și înscăunarea episcopului Teodosie Atanasie în scaunul Episcopiei Romanului	215
Dan Ovidiu Pintilie, Ionela Nițu: Societatea petrolieră „Moldonaphta” 1921-1948	223
Iulian Stelian Boțoghină: Locotenentul (r) Ștefan Zeletin – schiță de portret	227
Cătălin Fudulu: Cultul eroilor între tradiție și realitatea contemporană	245
Cătălin Botoșineanu: Școlile normale din orașul Bacău în perioada interbelică. Documente	273
Angela Oanea: Medalia „Meritul Comercial și Industrial”	281
Virgil Coman: Mărturii documentare privind întemeierea localității Oituz din județul Constanța	299
Alin Spânu: Constantin Cernat – un băcăuan la conducerea Direcției Generale a Poliției (1936–1938)	309
Sebastian Florin Rusu: Frontul Renașterii Naționale în alegerile din iunie 1939	319
Marcel Varga: Județul Botoșani în primele luni ale ocupației sovietice. Memoriile inedite ale lui Dimitrie Russu, prefectul județului Botoșani (7 aprilie-17 august 1944)	325
Liviu Boar: Din activitatea Regionalei Mureș a P.C.R. în preajma alegerilor din noiembrie 1946. Documente (2)	355
Dimitrie Ovidiu Boldur: Biroul Raionului de Securitate Zeletin într-un fond de arhivă băcăuan	371
Cristina Tanasă: Starea de sănătate a populației din regiunea Bacău în perioada 1950-1955	375

Ioan Lăcătușu: Un episod de criză al sprijinului oferit de Ungaria învățământului în limba maghiară pentru elevii romano-catolici din Moldova	381
Ioan Dănilă: Reportajul „vorbit“, în dialectologie. Studiu de caz: Oituz de Constanța	403

ARHIVISTICĂ

Laurențiu-Ștefan Szemkovics: Matrice sigilare aparținând Poliției orașului Bacău (1858-1872)	409
Ina Chirilă: Colecția „Gheorghe Ghibănescu” – perspectiva unor noi teme de cercetare. Prezentare de fond	417
Dumitru Stavarache, Oana Dimitriu: Ilie E. Torouțiu în fondurile Bibliotecii Academiei Române. Corespondența aflată în fondul cabinetului de manuscrise – carte rară	437
Florența Teleman, Mihaela Munteanu: De la teorie la practică în activitatea de înregistrare a actelor	449
Ștefan Dumitru Hașegan: Modernizarea managementului documentelor de arhivă prin implementarea soluțiilor informatice	457
Mihai Nicolae: Din experiența unei societăți particulare în prelucrarea documentelor de arhivă	461
Nicolae Țiripan: Gânduri despre Ioan Lăcătușu	465

IN HONOREM. ADRIAN PRICOP

Rodica Iftimi: Adrian Pricop la 90 de ani	469
Vlad Pricop, Sotin Iftimi: Adrian Pricop – poveste de familie	497
Virginia Isac: La aniversare	505
Ștefan Cervatiuc: Omagiul unui învățăcel adus domnului Adrian Pricop	507
Gavril Irimescu: Amintiri povestite despre Adrian Pricop	512

Vasile Arimia: Viață, viață, cât de repede treci	515
Corneliu Mihail Lungu: Omul, arhivistul Adrian Pricop	519
Vasile Pop: Palatul Arhivelor naționale din Iași și slujitorii săi	521
Dan Jumară: O personalitate exemplară	523

IN MEMORIAM

Vilică Munteanu: Alexandru Temciuc – un profesionist al Arhivelor, o inimă mare	525
Ioan Ciută: Profesor doctor în istorie Ioan Murariu, ilustru cercetător în ale Istoriei și Arhivelor	537

RECENZII

Dumitru Lecca, <i>Cronica unei mari familii băcăuane.</i> <i>Boierii Lecca</i> (Maria Turbatu)	543
Mircea Radu Iacoban, <i>Zece ani de foc –</i> <i>o cronică a Basarabiei</i> (Angela Oanea)	547
Corneliu Stoica, <i>Valea Trotușului. ghid turistic vizual</i> (Dr. Ioan Dănilă) ..	549
Laurențiu Ștefan Szemkovics, <i>Matrice sigilare aparținând</i> <i>Ministerului de Interne și unor structuri polițienești (1831-1931)</i> (Roxana Ramona Filip)	551
Vasile Arimia, <i>Arhiviștii – oameni ai timpului lor</i> (Dr. Ioan Lăcătușu) ...	555
Elena Ungureanu, <i>Eroina Elena Cancicov și genealogia neamului său</i> (Cristina Tanasă)	559
Colonel (rtg.) Gheorghe Pavel, <i>Cronica satului Pârâu Boghii și</i> <i>a bisericii cu hramul „Sfântul Dumitru”</i> , (Ioan Mitrea)	561
Note. <i>Profesorul Dumitru Mărtinaș</i> <i>în documentele Securității</i> (Ioan Lăcătușu)	563
Lista autorilor	567

ISTORIE

VALOAREA UNOR VECHI UNITĂȚI DE MĂSURĂ DIN MOLDOVA REFLECTATĂ ÎN DOCUMENTE INEDITE PĂSTRATE LA ARHIVELE NAȚIONALE IAȘI*

Dr. Arcadie M. BODALE

The Value of the Old Moldovian Units Reflected in Unpublished Documents Kept by Iași County Department of National Archives of Romania Summary

Therefore, based on archival sources, we could determine the amount of units (the block of salt, the dividing and time away) which were very well known in the Romanian past, but so abstract for many of our contemporaries. In addition, their values are confirmed by our own observations regarding rural activities in the Romanian traditional village (the carrying of the block es of salt or the distance and time obtained by walking men). At the same time, finding the amount of a salt block, allowed us to understand a significant donation made by Stephen the Great to Putna Monastery, which has not been mentioned by any other source.

Keywords: archival sources, block of salt, dividing and time away, Stephen the Great, Putna Monastery.

Studierea vechilor măsuri folosite de poporul român pentru lungime, suprafață, capacitate, greutate și volum a fost făcută în mod tangențial de Gheorghe Ghibănescu¹ și apoi sistematic de către reputatul medievist Nicolae Stoicescu, care a alcătuit în acest sens unul dintre cele mai importante instrumente de lucru pentru medievistica românească². De curând însă, cercetătorul basarabean Gheorghe Marcoci a reluat subiectul, însă fără a aduce noutăți substanțiale, munca sa limitându-se la rezumarea lucrării lui Nicolae Stoicescu într-un articol publicat în revista „Pergament. Anuarul Arhivelor Republicii Moldova” în anul 2005 (dar fără a face și trimiterile corespunzătoare în aparatul critic)³. La aceste lucrări editate la Arhivele Naționale Iași se mai păstrează și un *Dicționar de cuvinte și*

* Prezentul material a fost susținut în cadrul sesiunii științifice *Arhivele și cercetarea istorică*, Ediția a X-a, organizată de către Arhivele Naționale Mureș, Universitatea „Petru Maior” Târgu Mureș, Institutul de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Șincai” Târgu Mureș și Asociația Arhiviștilor „D. Prodan”, Filiala Mureș, 19 mai 2011.

¹ Gh. Ghibănescu, *Ceale de doao ceasuri (Hotărnicenii)*, Extras din *Ispisoace și zapise*, vol. VI, partea II, Iași, Tipografia Goldner, 1933, 37 p.

² Nicolae Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii. Metrologia medievală pe teritoriul României*, București, Editura Științifică, 1971.

³ Gheorghe Marcoci, *Unitățile de măsură ce circulau pe teritoriul Moldovei, Valahiei și Basarabiei*, în „Pergament. Anuarul Arhivelor Republicii Moldova”, an VII-VIII (2004-2005), Chișinău, 2005, pp. 200-205.

expresii ieșite din uz, în care Gheorghe Ungureanu și Constantin Turcu au definit, printre altele, și câteva din vechile unități de măsură folosite în Evul Mediu și în zorii Epocii Moderne în spațiul românesc⁴. Cu toate aceste realizări, trei vechi unități de măsură au rămas insuficient cunoscute din pricina penuriei de informații documentare. Este vorba de *drobul de sare* și *cumpăna*, folosite ca etaloane pentru greutate, precum și de *ceasul de mers* utilizat pentru a se măsura distanțele de lungime. Prima mențiune a drobului de sare ca unitate de măsură în Moldova se găsește în uricul lui Ștefan cel Mare din 17 noiembrie 1502, prin care domnul dăruia, între altele, mănăstirii Putna un obroc anual de 150 de drobi de sare „de la ocna noastră de la Trotuș”⁵, milă pe care o întărea la 2 februarie 1503⁶. Mai târziu, această danie a fost confirmată mănăstirii Putna de către Ștefan cel Tânăr (21 august 1520)⁷ și Petru Rareș (9 martie 1529)⁸.

Suntem convinși că mărimea drobului de sare a rămas constantă din sec. al XV-lea până la introducerea sistemului metric. Acest lucru rezultă, pe de o parte, de faptul că, în actele oficiale, prețul său este luat uneori drept etalon pentru alte mărfuri, iar pe de altă parte, drobiul de sare erau unul din principalele articole vândute în țară⁹ și la export¹⁰, asigurând domniei un venit constant¹¹. Prin urmare, o mărire a greutății drobului ar fi dezavantajat domnia, iar o micșorare a sa ar fi nemulțumit cumpărătorii de sare. Deci, puterea centrală ca stăpână a ocnelor,

⁴ Arhivele Naționale Iași, *Dicționar de cuvinte și expresii ieșite din uz*, nr. 159/1968 (în perioada următoare, vom inventaria acest instrument de lucru la Colecția Manuscrise deoarece cota sa, nr. 159/1968, nu se regăsește în nici un instrument de evidență de la sala de studiu).

⁵ *Documenta Romaniae Historica*, A. Moldova, vol. III (1487-1504), p. 505, doc. nr. 283. În continuare: DRH.A.

⁶ *Ibidem*, p. 509, doc. nr. 285.

⁷ Mihai Costăchescu, *Documente moldovenesti de la Ștefăniță voievod (1517-1527)*, Iași, 1943, p. 243-245, nr. 48; *Documente privind istoria României*, A. Moldova, veacul XVI, vol. I (1501-1550), București, Editura Academiei, 1953, pp. 170-172, nr. 153.

⁸ *Moldova în Epoca Feudalismului*, vol. II *Documente slavo-românești (veacurile XV-XVI)*, alcătuitori D.M. Dragnev, A.N. Nikitici, L.I. Svetlicinaia <și> P.V. Sovetov. Sub redacția academicianului L.V. Cerepnin, Chișinău, 1978; p. 264-265, nr. 83; arhimandrit Vartolomeiu Măzăreanu, *Catastih de toate scrisorile sfintei mănăstiri Putnii*, în Dimitrie Dan, *Mănăstirea și comuna Putna. Cu două appendice*, București, Edițiunea Academiei Române, 1905, p. 214, nr. 3.

⁹ DRH.A., vol. II (1449-1486), întocmit de Leon Șimanschi, Georgeta Ignat și Dumitru Agache, București, Editura Academiei, 1976, p. 39, nr. 28.

¹⁰ Dimitrie Cantemir, *Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae (Descrierea Moldovei)*, ad fidem codicum duorum in Bibliotheca Academiae Mosquitanae Scientiarum Servatorum, post Alexandrum Papiu-Ilarian iterum edita; traducere după originalul latin de Gh. Ghuțu; introducere de Maria Holban; comentariu istoric de N.Stoicescu; studiu cartografic de Vintilă Mihăilescu; indice Ioana Constantinescu; cu o notă asupra ediției de D.M. Pippidi, București, Editura Academiei, 1973, p. 77.

¹¹ Acest venit provenea nu numai din monopolul puterii centrale asupra exploataării sării (*ibidem*, p. 103 și 105), dar și din taxele vamale percepute de către visteria domnească de la cei care o transportau pentru folos propriu sau pentru negoț (DRH.A., vol. II, pp. 52-53, nr. 37; p. 58, nr. 41; pp. 190-191, nr. 134).

negustorii de sare și consumatorii ei erau interesați în menținerea greutății tradiționale a drobului. Astfel, s-a creat echilibru între toți acești parteneri, din care a rezultat o valoare constantă pentru mărimea drobului de sare de-a lungul întregului Ev Mediu și în perioada de început a modernității. Or, acest echilibru a făcut ca mărimea acestei unități de măsură pentru sare să fie cunoscută și respectată de toți cei interesați, ceea ce explică de ce cei care redactau documentele referitoare la exploatarea și livrarea drobilor de sare nu au socotit necesar să precizeze mărimea lor în actele pe care le făceau. Această situație a făcut ca drobul să rămână în conștiința populară drept o „bucată, bulgăre mai mare de sare”¹², având o mărime nedefinită. Din fericire, un scrib mai riguros de la mijlocul veacului al XIX-lea ne-a lăsat o însemnare din care rezultă valoarea exactă a drobului de sare.

Astfel, la sfârșitul anului 2004, cu ocazia desfășurării operațiunii de fondare a unor unități arhivistice scoase din fondurile de proveniență ca urmare a sistematizărilor succesive a fondurilor și colecțiilor de la Arhivele din Iași între 1987 și 1999, am descoperit un fragment de dosar aparținând Epitropiei Spitalelor Sfântului Spiridon din Iași¹³. Spre bucuria noastră, la f. 33 r-v a acestui manuscris inedit am găsit un raport detaliat privind cantitatea de sare ce trebuia să fie livrată anual spitalului amintit. Astfel, enumerându-se veniturile spitalului Sf. Spiridon Iași din moșia Târgul Ocna, autorul raportului arată că 2400 ocă de sare făceau 60 de drobi, iar 600 ocă de sare însemnau 30 de cumpene¹⁴. Așadar, 1 drob de sare cântărea 40 de ocă, iar o cumpănă echivala cu 20 de ocă. Cu alte cuvinte, în Moldova, cumpăna era submultiplul dorbului ca unitate de măsură pentru greutate, reprezentând jumătate din valoarea acestuia. De fapt, se observă că pietrele mai mari de sare erau numite drobi, iar cele mai mici cumpene. Folosirea celor două unități de măsură este firească, fiindcă bucățile de sare rezultate în urma extragerii nu puteau fi egale. Este drept că Gheorghe Ungureanu și Constantin Turcu definesc *drobul* drept o „bucată mare de sare, de 50-120 ocă”¹⁵, ceea ce ar însemna cca. 62-150 de kg. Totuși, spre deosebire de alte voci din

¹² <http://dexonline.ro/definitie/drob>.

¹³ Din păcate, n-am apucat să dăm o cotă acestei unități arhivistice și s-o reintegrăm în fondul de proveniență, deoarece în ianuarie 2005, d-ra Maricica Ifrim, fostul director al Arhivelor Naționale Iași, nemulțumită că i-am contestat evaluarea profesională pentru anul 2004, a încercat disperată să creeze niște dovezi *post factum* prin care să-și argumenteze notele acordate. În această logică, d-ra Ifrim a făcut și un control intempestiv în biroul meu, în urma căruia a ridicat toate documentele și cărțile pe care le aveam în fișet. Mai târziu, cărțile au fost restituite de fostul director bibliotecii documentare a Arhivelor Naționale Iași, însă documentele pe care le fondam au dispărut fără urmă, căci, deși proveneau din depozitul de care răspund, nu s-au mai întors în gestiunea mea, iar toate încercările mele ulterioare de a le găsi în celelalte depozite ale Arhivelor Naționale Iași n-au fost încununate de succes.

¹⁴ Arhivele Naționale Iași, Ms. fără cotă, f. 33v.

¹⁵ Idem, *Dicționar de cuvinte și expresii ieșite din uz*, nr. 159/1968, f. 42r.

dictionarul lor, de această dată autorii nu dau nici un fel de trimitere la dosarele aflate la Arhivele din Iași, semn că ei au asimilat mărimea drobului din vechime cu cea a drobilor exploatați industrial în epoca modernă. Din păcate, predecesorii noștri au scăpat din vedere faptul că mai demult transportul sării din ocnă la suprafață și apoi la căruțe se făcea manual, iar un om poate transporta sistematic cu spatele într-o zi de muncă greutatea de cca. 50 de kg și nu mai mult.

Prin urmare, acest dosar este deosebit de prețios, căci, deși drobul este amintit ca unitate de măsură a greutății pentru bolovanii de sare din Moldova încă din anul 1502, nici un document de până acum nu a permis stabilirea valorii sale cu exactitate.

Apoi, până acum nici un izvor nu a semnalat existența *cumpenei* ca unitate de măsură a greutății în Moldova. Aici, ea este cunoscută doar ca instrument de măsurat nu și ca unitate de măsură¹⁶. Totuși, cumpăna era folosită ca unitate pentru măsurat greutatea cașului la secuii din Transilvania¹⁷. De fapt, măsurile și instrumentele de măsurat greutatea folosite în trecut de români erau: maja, carul, povara, cântarul, ocaua cu submultipli ei (litra, dramul și tenchiur), fontul (libra) și lotul, marca și piseta (pentru cântărirea galbenilor și metalelor prețioase), mina usu medico, libra, uncia, drahma, scrupulus, obolus și siliqua (pentru cântărirea medicamentelor) și piatra ca măsură de greutate pentru ceară¹⁸. Așa cum am arătat mai sus, același document din dosarul aparținând Epitropiei Spitalului Sfântului Spiridon din Iași ne oferă și date prin care putem stabili echivalentul actual al unei cumpene. Astfel, în condițiile în care acesta ne spune că 600 ocă de sare însemnau 30 de cumpene¹⁹, deducem că o cumpănă avea 20 de ocă, adică cca. 25 de kg actuale. În același timp, importanța documentului amintit nu rezidă doar în faptul că a îngăduit echivalarea greutății drobului de sare în sistemul actual de măsuri și greutăți, dar ne-a permis și reconstituirea unei danii pe care Ștefan cel Mare a făcut-o mănăstirii Putna în ultima parte a domniei sale și pe care nici un izvor nu o amintește. Astfel, din corelarea informației din dosarul Epitropiei Spitalului Sf. Spiridon privind mărimea drobului de sare cu izvoarele etnografice, putem stabili cu aproximație numărul de vite (vaci și oi) cu care domnul Moldovei și-a înzestrat necropola. De fapt, până acum, nici măcar nu s-a putut bănui una dintre cele mai

¹⁶ N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 276-277, 290-292.

¹⁷ În Ardeal, cumpăna corespundea cu trei chintale și 84 de funturi (livre) [Pál-Antal Sándor, *Jobbágyviszonyok a Gyergyói medencében 1820-ban* (Relații iobăgești în zona Gheorgheni în anul 1820), în „Acta Hargitensia”, Miercurea Ciuc (Csikszereda), anul I (1980), p. 80]. Pentru corespondența unităților de măsură din Transilvania a se vedea și Kövári László. *Erdélyország statisztikája*, Kolozsvár, 1847. Aceste informații ne-au fost oferite de d-l Pál-Antal Sándor, prilej cu care îi mulțumim încă odată. Pentru *funt* [m. (rus. pol.) *funt*, ung. *font*, germ. *pfund*, engl. *pound*, d. lat. *pondus*, greutate la cantar. Vechi. Jumătate de kilogram. S. n., pl. uri. Un funt de lumânări, un pachet de lumânări (4-6). – Și fund. V. majă], cf. <http://dexonline.ro/definitie/funt>.

¹⁸ N. Stoicescu, *op. cit.*, pp. 251-295.

¹⁹ Arhivele Naționale Iași, Ms. fără cotă, f. 33v.

însemnate danii făcute de către Ștefan cel Mare necropolei sale, deși era logic ca marele voievod și-a înzestrat mănăstirea și cu animale, dat fiind faptul că acestea aduceau un venit însemnat stăpânilor. De altfel, în lipsa acestor animale, crearea de către Ștefan cel Mare a celei mai întinse braniști mănăstirești din Moldova pentru mănăstirea sa²⁰ ar fi lipsită de sens. Or, această braniște fusese croită de domn înainte de 15 martie 1490, căci uricul emis la această dată spune fără echivoc că „am întărit mănăstirii de la Putna și braniștea din jurul mănăstirii”²¹. Cu siguranță, mănăstirea a primit aceste animale odată cu crearea acestei braniști sau imediat după, însă, în ciuda izvoarelor sărate din cuprinsul domeniului putnean, numărul vitelor era prea mare pentru ca aceste slatine să satisfacă nevoile mănăstirii. Ca atare, Ștefan cel Mare a constatat că făurirea braniștii amintite nu era suficientă pentru ca monahii putneni să-și poată crește vitele singuri fără a face cheltuieli serioase la cumpărarea, transportul și plata vămii pentru sarea de care aveau nevoie la această treabă. Din acest motiv, pentru a asigura chiverniseala mănăstirii, la 17 noiembrie 1502 domnul dăruia mănăstirii Putna un obroc anual de 150 de drobi de sare, prilej cu care se întărea încă odată putnenilor braniștea amintită²². Așa cum am arătat, din documentul prezentat mai sus reiese că un drob de sare cântărea 40 de ocă, adică echivalentul actual a 50 kg de sare. Prin urmare, cei 150 de drobi dăruți Putnei fac cca. 7500 kg de sare. În același timp, în vechime, ciobanii bătrâni din zona Vicovelor scoteau drobul de sare de patru ori pe lună din colibă și-l dădeau la oi, fiindcă se credea că dacă oile mănâncă prea multă sare le scade laptele, așa încât, 500 kg de sare erau de ajuns pentru cca. 600-700 de oi în timpul verii²³. Prin urmare, într-un an de zile, 600-700 de oi au nevoie de cca. 1000 kg. de sare. Așadar, cu 150 de drobi, se puteau crește 6500-7500 de oi. Dacă avem în vedere că „se socotește că patru oi mănâncă cât o vacă”²⁴, atunci din acest obroc se puteau crește anual aproximativ 500 de vite mari și 4500-5500 de oi, ceea ce reprezintă un număr uriaș de animale nu numai pentru acea vreme, dar chiar și pentru zilele noastre. De asemenea, la 600-700 de oi cu lapte se pot crește cca. 10-12 porci²⁵, prin urmare la stănele putnenilor se puteau îngrășa în fiecare vară cca. 120 de porci. Firește, este posibil ca numărul acestor

²⁰ DRH.A., vol. III, p. 142, nr. 74.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, vol. I (1384-1448), întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu, L. Șimanschi, București, Editura Academiei, 1975, p. 505, doc. nr. 283.

²³ La CAP, rația de sare pentru o oaie era calculată la 30 de grame pe zi, iar pentru o vacă era de 120 grame sare pe zi [Informator Dumitru Ursachi (62 de ani-2012), fiul lui Gheorghe și Ana Ursachi din comuna Vicovu de Sus, sat Bivolărie, str. Obcinii, nr. 38, 8 clase primare absolvite la Școala din Bivolărie, a fost cioban al CAP-ului Vicovu de Sus între 1962-1970 și 1973-1990. Între 1990 și 1993, a fost cioban în regie proprie. Tatăl său, Gheorghe Ursachi († 1922 +1993) a fost baci toată viața și s-a stins în mijlocul stănei sale.

²⁴ *Idem*.

²⁵ *Idem*.

drobi să fi fost puțin mai mare decât numărul vacilor și oilor donate mănăstirii de către Ștefan cel Mare, însă oricum ar fi fost, mărimea acestei danii rămâne impresionantă.

În ceea ce privește fânațul necesar, acesta era asigurat de poienile aflate pe imensa braniște din jurul Putnei. Numărul mare de animale nu trebuie să ne surprindă, deoarece, în zilele noastre, doar pe muntele Bobeica (peste 300 ha) din actuala comună Izvoarele Sucevei se pot vara cu hrană din belșug 1000 oi, 100 vaci și 30 cai²⁶. Menționăm că pe o suprafață de cca. 100 ha pășune din zona montană (unde se socotește și pășunatul făcut în pădure), în perioada de vară (1 mai-14 septembrie) se pot hrăni cca. 400 de oi²⁷. În același timp, bătrânii socoteau că în perioada iernii o oaie are nevoie de 1 kg de fân pe zi²⁸. Or, suprafața de pășuni și fânețe a mănăstirii Putna era cu mult mai mare decât îi era necesar pentru cele 4500-5500 de oi și 500 de vite cornute pe care le avea. Din acest motiv, o bună parte din teritoriul braniștii era arendat de călugării de la Putna²⁹. Apoi, aceleași informații etnografice arată că la cca. 125 de oi este nevoie de un cioban la care se adaugă (indiferent de mărimea stânei) obligatoriu câte un baci și un strungar³⁰. Prin urmare, dat fiind faptul că bucatele mănăstirii se găseau la 7 sau 8 stâne, atunci călugării putneni aveau nevoie de cca. 60-80 de păstori pentru ele. Această milă a fost considerată atât de sigură încât nici un document oficial nu o amintește. De asemenea, frapază și faptul că această danie enormă nu se regăsește nici măcar în pomelnicele mănăstirii, în timp ce în sec. XVII și XVIII alte mănăstiri treceau în pomelnice pe tot omul care dăruia acelui lăcaș o vacă și un vițel sau o mică turmă de oi. Or, reconstituirea numărului de vite (oi, vaci, cai și porci) ce se puteau crește pe această întinsă braniște ne dă măsura comerțului practicat de mănăstirea Putna³¹. Cu siguranță, după moartea lui Ștefan cel Mare, numărul vitelor mănăstirii Putna a scăzut constant din pricina bolilor de vite, a

²⁶ Idem.

²⁷ Idem.

²⁸ Idem.

²⁹ Astfel de înțelegeri „au fost de veac”, precum este amintit în cartea domnească din 18 aprilie 1668 (Arhivele Naționale Suceava, Fond personal Teodor Balan; Teodor Balan, *Documentele mănăstirilor din Bucovina*, Ms., pachet II/ 7, vol. VI (1626-1699), f. 270, doc. nr. 93. În continuare: Arhivele Naționale Suceava, Balan, *Doc. m-rilor din Bucovina*).

³⁰ Informator Dumitru Ursachi (62 de ani), fiul lui Gheorghe și Ana Ursachi din comuna Vicovu de Sus, sat Bivolărie, str. Obcinii, nr. 38.

³¹ Cel mai profitabil era comerțul cu boi. Spre exemplu, în anul 1759, ieromonahul Theoctist Gheorghiescul, simțindu-se slab, pentru a sa veșnică pomenire, dăruia Putnei 200 de lei pentru a se acoperi mănăstirea sau a se repara bolta turnului mare și alți „100 de lei ca să se cumpere 10 vite, vaci cu viței, să fie mănăstirești sămânță: *boii se vor vinde*, iar vacile vor rămâne pentru hrana călugărilor”. De asemenea, se mai dăruiau „*doi boi mari, care se vor vinde* <s.n.AB>, iar din banii lor se vor da 10 lei arhimandritului pentru sărindar la mănăstirea veche, iar ceilalți bani să fie de cheltuială la prohod” (Arhivele Naționale Suceava, Balan, *Doc. m-rilor din Bucovina*, Ms., pachet II/10, vol. IX (1757-1765), f. 30-31, rez. nr. 2 de la sf. doc. nr. 7).

dărilor puse pe aceste animale, a risipirii satelor din care se alegeau ciobanii, a războaielor, a perioadelor de foamete și a proastei chiverniseli a unora dintre egumeni, care au practicat un negoț nesăbuit, vânzând mai mult decât era rata naturală de reproducere a vitelor.

Totodată trebuie să remarcăm faptul că uneori daniile de drobi par să fi fost mai mari decât numărul vitelor menționate în documente. Astfel, în anul 1760, Ioan Calimah voievod acorda fostului mitropolit Iacov, retras la mănăstirea Putna, între altele, scutire pentru 500 stupi de desetină, 300 oi de goștină și pentru 2000 vedre de vin de vădrărit și i se dăruia din vama domnească câte 20 drobi de sare, indiferent dacă ocna va fi în credință sau în cumpărătură³², milă ce fost confirmată la 15 ianuarie 1762³³. Or, cei 20 de drobi reprezentau 1000 kg. de sare, adică necesarul pentru 600-700 de oi într-un an de zile. Dat fiind faptul că mitropolitului Iacov Putneanu i se scuteau doar 300 de oi de goștină, rezultă că fostul mitropolit avea mai multe vite (oi și vaci), care însă nu erau scutite de goștină și, respectiv, de văcărit.

În ceea ce privește **Ceasul de mers**, acesta „a fost cea mai utilizată unitate de măsurat distanțele mari din Moldova”, „în secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea”, fiind amintită abia la începutul secolului al XVIII-lea³⁴. Totuși, nu putem exclude posibilitatea ca această unitate de măsură să fi fost folosită și mai înainte de această dată, căci Ioan Neculce povestește în *O samă de cuvinte* că Ștefan cel Mare dorind într-o zi să asculte liturghia în târgul Vasluiului, „ieșind în polimari la curțile domnești [...] au auzit un glas de om strigând să aducă boii la plug. Și mirându-să ce om este acela să are duminica” au pus să-l caute „și l-au aflat pre om în sus, pre apa Vasluiului, *cale de patru ceasuri* <s.n.AB>, arând la o movilă ce se cheamă acum Movila lui Purcel”³⁵. Apoi, același cronicar, în *Letopisețul Țării Moldovei*, arată că în anul 1689, ocupând austriecii Bucureștii, Constantin Brâncoveanu s-a refugiat împreună cu curtea sa la satul Ruși, și erau „cale de opt-nouă ceasuri unii de alții”³⁶, timp în care un corp de oaste austriac a luat-o pe doamna lui Șerban Cantacuzino din satul Drăgănești, aflat „aflat cale de două ceasuri” de satul Ruși³⁷. Dacă în cazul primei relatări, Neculce putea stabili distanța prin prisma propriei experiențe, în cea de-a doua situație el nu putea decât să consemneze descrierea unui martor ocular al acelor evenimente petrecute în Muntenia.

³² *Ibidem*, f. 31, rez. nr. 4 de la sf. doc. nr. 7.

³³ *Ibidem*, f. 32, rez. nr. 5 de la sf. doc. nr. 7.

³⁴ N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 94 și p. 95.

³⁵ Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*, Ediție îngrijită de Iorgu Iordan, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955, p. 108.

³⁶ *Ibidem*, p. 180.

³⁷ *Ibidem*.

Prima încercare de analiză a ceasului de mers ca unitate de măsură o datorăm lui Gh. Ghibănescu, care a publicat documentele referitoare la fâșia de loc dată tătarilor din Bugeac în anul 1716³⁸. Reluând subiectul, Nicolae Stoicescu arata că fâșia de teritoriu dată tătarilor era „de 32 ceasuri de lungul și 2 ceasuri latul”, a fost măsurată în urma războiului ruso-turc din 1768-1774, când s-a „alcătuit un ținut nou, numit Hotărniceni, lung de 100 km și lat de 20 km”³⁹. Mai târziu, într-o lucrare rămasă inedită, Gheorghe Ungureanu și Constantin Turcu aratau că „în terminologia măsurilor de lungime pentru pământ, apare – în mod cu totul neobișnuit – și ceasul. Expresia *cele două ceasuri* numește o fâșie de pământ din Bugeac – Hotărnicenii – lungă de 32 ceasuri și lată de două ceasuri, care a fost dată de Grigorie Ghica vodă, la 1730, în folosința tătarilor Nogai (Ghibănescu, *Ispisoace si zap.*, VI₂, p. 166 și urm.). Cu această ocazie s-a căutat a se pune capăt vechilor certuri dintre moldoveni și tătari, făcându-se *sufly* și *ibra* spre a se curma toată *davaoa* și s-a scris și un *hoget* la 6 septembrie 7238 [Kogălniceanu, *Letopisețe*, vol. III (Amiras), p. 176]. Aceste 4 cuvinte de origine turcă, au următoarea semnificație: *sufly* și *ibra* înseamnă cam același lucru: bună învoială între părți; *davaoa* – pricina (pricea), neînțelegera, iar *bogetul* este actul de așezământ al acelei înțelegeri. În ce privește ceasul, s-a folosit și în organizarea poștelor din secolele trecute, spre a se preciza distanțele de timp dintre o stație și alta. Iar în popor se folosește încă spre a se spune cât timp trebuie să ajungi de la o localitate la alta (cale de atâtea ceasuri). Spre deosebire însă de acest înțeles, sensul expresiei «cele două ceasuri» indică o măsură de suprafață bine definită”⁴⁰.

În sfârșit, Gheorghe Marcoci definește **Ceasul de mers** drept „unitate de măsură a distanțelor mari, reprezentând aproximativ 2000 stânjani (3,8-4,5 km). Au fost practicate trei variante de măsuri cu *ceasul de mers*: după mersul omului, al calului și al boului”⁴¹. Plagiatul este mai mult decât evident, căci mai înainte Nicolae Stoicescu a arătat că „Ceasul de mers se calcula în trei feluri. După mersul omului pe jos, după mersul calului și al boului, cele trei «ceasuri de mers» fiind inegale între ele”⁴².

De fapt, Nicolae Stoicescu a reușit să adune diferite informații prețioase referitoare valoarea ceasului de mers. Astfel, pe baza unui document din 1844, acest istoric a observat că „pentru a se calcula distanța dintre târgul Orgoiești și satul Murgeni – unde urma să se înființeze un iarmaroc nou – s-a făcut «măsura ceasurilor», mai întâi cu carul cu boi încărcat cu trei merțe greutate și apoi în «pasul calului», găsindu-se că «depărtarea pe piciorul boului» era de șase ceasuri

³⁸ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, 37 p.

³⁹ N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 94.

⁴⁰ Arhivele Naționale Iași, *Dicționar de cuvinte și expresii ieșite din uz*, nr. 159/1968, f. 24 și f. 25.

⁴¹ Gheorghe Marcoci, *op. cit.*, p. 201.

⁴² N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 95.

distanță, iar pe «pasul calului» de patru ceasuri”⁴³. Prin urmare, „distanța de un ceas de mers cu calul era [...] mai mare decât aceea de mers cu boul de 1 ½ ori”⁴⁴. De altfel, „în așezământul acordat coloniștilor bulgari din Moldova la 1830, ceasul de mers cu carul de boi era considerat a avea numai 250 de stânjeni, deci cca. 500 m”⁴⁵. Apoi, tot el a arătat că în sec. al XIX-lea, ceasul de mers „era considerat ca măsurând în medie 2000, adică aproximativ 4,5 km sau jumătate de milă austriacă ce avea 4000 de stânjeni”, în timp ce „către sfârșitul sec. al XVIII-lea, abatele Boscovici aprecia ceasul de mers din Moldova ca fiind egal cu trei mile italiene (adică cca. 3,8 km)”⁴⁶.

Totuși, după cum se poate remarca, în cazul tuturor acestor exemple avem de-a face cu valori diferite atribuite ceasului de mers, situație cauzată de aproximările făcute de către diverși autori în aprecierea distanțelor din Moldova, în funcție ritmul propriilor lor călătorii. Acest lucru este dovedit și de una din relatările lui Ion Neculce, care povestește că, la 1712, un agă turc a venit în Moldova, la ținutul Cernăuți, „de-au măsurat locul din mijlocul Prutului, de la orașeni. Au pus pe un om pe gios, de-au mersu pân-în târgu, în Cernăuți, și aga turcul alături cu dânsul cu ceasornic, ca să vadză câte ceasuri au călcat moscalii hotarul când au luat pe Șfed. Și s-au aflat opt ceasuri c-au călcat hotarul”⁴⁷. Din această mărturie rezultă mai întâi că oficialul otoman a căutat să evite valoarea aproximativă a ceasului de mers, așa încât, pentru precizie, l-a măsurat cu un ceasornic. Apoi, din relatarea lui Ion Neculce reiese că ceasul de mers pe cal și pe jos erau identice, căci turcul mergea călare, la pas, iar românul pe jos. În acest caz, pentru precizie, era obligatoriu ca un om care să meargă pe jos, deoarece călărețul are tendința de a da piteni calului. Totuși, faptul că ceasul calculat în mersul calului la pas este aproximativ egal cu cel al unui om care se deplasează pe jos este dovedit de faptul că un om merge în același ritm cu o căruță trasă la pas de un cal. Totuși, din confruntarea documentului din 1844⁴⁸, cu așezământul acordat coloniștilor bulgari din Moldova la 1830⁴⁹, ar rezulta că un cal parcurgea la pas doar 750 m într-un ceas de mers. Or, este evident că această măsurătoare este eronată, căci distanța de 750 de m este parcursă de un cal care trage o căruță încărcată, pe un drum de țară, în cel mult 10 minute. Din fericire, alături aceste valori neoficiale ale ceasului de mers, unele dintre ele vizibil eronate, un izvor păstrat în Colecția planuri și hărți de la Arhivele din Iași încearcă să dea o valoare

⁴³ *Doc. Economice*, vol. II, pp. 291-292, apud N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 95, nota 356.

⁴⁴ N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 95.

⁴⁵ „Romanoslavica”, III, 1958, p. 124, apud N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 96, nota 360.

⁴⁶ N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 96.

⁴⁷ Ion Neculce, *op. cit.*, p. 249.

⁴⁸ Din acest document rezultă că „distanța de un ceas de mers cu calul era [...] mai mare decât aceea de mers cu boul de 1 ½ ori” (N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 95).

⁴⁹ Potrivit acestuia ceasul de mers cu carul de boi era considerat a avea numai 250 de stânjeni, deci cca. 500 m” („Romanoslavica”, III, 1958, p. 124, apud N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 96, nota 360).

exactă a ceasului de mers. Valoarea acestui nou izvor este cu atât mai mare cu cât avem de-a face cu un document oficial, ceea ce dă o anumită greutate informației, în condițiile în care precizia ceasului de mers era destul de relativă în vechime, date fiind ritmul de mers diferit al oamenilor, indiferent dacă aceștia călătoreau pe jos sau călare, și variabilitatea stânjenului ca unitate de măsură. În plus, credibilitatea acestui izvor este cu atât mai mare cu cât avem de-a face cu o hartă întocmită de niște ingineri români, buni cunoscători ai căilor de comunicație din Moldova la mijlocul secolului al XIX-lea. Astfel, este vorba de „Harta generală a Moldovei litografiată sub direcția inginerului statului sluger G. Filipescu-Dubău de Partenie Miler în Iași, 1853”⁵⁰. În *Scarile* acestei hărți se arată că:

„10 verste rusești = 1 duium englezesc

5000 stânjeni = 2 ceasuri

4000 de stânjeni = 1 milă austriacă”⁵¹

Prin urmare, dacă socotim un stânjen la valoarea de cca. 2 m⁵², atunci 5000 de stânjeni fac 10000 de metri, respectiv două ceasuri de mers. Ca atare, un ceas de mers corespunde cu 5000 m sau 5 km. Dacă acești 5000 m erau străbătuți într-o oră (60 de minute), atunci într-un minut se străbăteau 83 de m, ceea ce reprezintă distanța actuală pe care un om de talie medie o poate parcurge în pas vioi pe un drum de țară.

Așadar, pe baza izvoarelor de arhivă, am putut stabili valoarea unor unități de măsură (drobul de sare, cumpena și ceasul de mers) pe cât de obișnuite pentru români în trecut, pe atât de abstracte pentru mulți dintre contemporanii noștri. În plus, valorile acestora sunt confirmate și de propriile noastre observații asupra modului în care se desfășoară încă activitățile rurale în satul tradițional (căratul drobilor de sare sau distanțele și timpii parcurși pe jos de către oameni). În același timp, stabilirea valorii drobului de sare, ne-a permis reconstituirea unei însemnate danii făcute de către Ștefan cel Mare mănăstirii Putna, pe care nici un alt izvor nu o menționează.

⁵⁰ Arhivele Naționale Iași, Col. Planuri și hărți, h.109.

⁵¹ Ibidem, vezi scara hărții. Din alte surse, cunoaștem faptul că „la 1843, «un mil nemțesc» era egal cu 4000 stânjeni (cca. 7,6 km)”⁵¹, iar în anul 1875 mila austriacă era de 7,585 9 km” (N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 100).

⁵² N. Stoicescu, *op. cit.*, pp. 45, 51 și 59.

RAPORTUL DINTRE *SIMBOL* ȘI *HIEROFANIE* ÎN OPERA CRONICARILOR MOLDOVENI

Dr. Liliana TROFIN

Relationship between „symbol” and „hierophany” in the work Moldavian chronicles Summary

In a traditionalist society morals and dogma shape consciousness, human relations and collective mind. In this complex reality show popular piety, which stored in its „memory” beliefs and ancient traditions whose origins are lost in the mists of time. Medieval man, regardless of his social origin and status, communicate with God and the saints not only through prayer and music, but also by signs, pictures, and hierophanies. Various (re) interpretations of theological, cultural and historical subject matter aimed betrays vitality of a spirituality that not within the in the pattern of a society that has undergone an intense process of desacralization.

Keywords: faith, tradition, symbol, hierophany, miracle, chroniclers, society, mentality.

Motto: „Că lacrămile săracilor nice soareli,
nice vântul nu le poate usca. După
cum dzice și Isus Sirah, că ruga
smeritului nuori în cer pătrunde.”
(Ion Neculce)

1. Introducere

Spre deosebire de vremurile pe care le trăim, aflate sub semnul crizei spirituale, societatea medievală cunoaște experiența mistică a trăirii divine în sufletele credincioșilor. Avem deci de-a face cu un univers spiritual complex, în cadrul căruia credincioșii percep manifestările lui Dumnezeu în istorie ca pe un lucru firesc, convinși fiind că doar creatorul este cel care le poate oferi soluții reale problemelor lor cotidiene. Chiar și atunci când fac confuzie între credința în Dumnezeu și dimensiunea religioasă a existenței umane, ei au certitudinea că nu pășesc singuri și neajutorați pe drumul către *Parusie* și *Judecata de Apoi*. Această realitate este surprinsă și de vocabularul mistic creștin, vocabular uzitat nu numai de teologi, ci și de intelectuali, de oameni politici și, în genere, de toți cei interesați de „manipularea” sacralului în vederea influențării comportamentului individual și colectiv la nivel său cel mai intim. Acest vocabular mistic care reflectă dogma creștină, prin punerea în relație a istoriei umane cu creația, inclusiv reînnoirea celei din urmă după intrarea lui Dumnezeu în istorie, nu este străin cronicarilor moldoveni. Opera acestora evidențiază dincolo de apologia unității și

identității românești, dorința lui *homo religiosus* de a intra cu ajutorul simbolurilor, semnelor și imaginilor într-o „realitate care-l precede și transcende”, realitate care presupune un raport intim între *simbol* și *hierofanie*. Dialectica acestui raport, care semnifică în esență sa „dialogul” omului credincios cu cosmosul sacralizat¹, devine obiectul analizei de față.

2. Societate și mentalitate

Tipologia umană a evului mediu românesc scoate în relief o serie de informații privitoare la morala și comportamentul membrilor comunităților tradiționale. Atât la simplii țărani, cât și la membrii elitei politice și sociale, întâlnim o nevoie de „purificare” a laturilor întunecate ale sufletului și ale minții, nevoie care presupune nu numai prezența unui duhovnic, ci și o „ordonare” a „spațiului interior” cu ajutorul icoanelor și moaștelor². Prezența acestora și respectul afișat de credincioși față de ele, ne duc cu gândul la acele modalități prin care „increatul” se manifestă în cadrul creației (*hierofanii*, *epifanii* sau *teofanii*)³. În legătură cu acest aspect îi aducem în discuție pe cronicarii medievali, adevărate „arhive vii”, prin „stocarea” în scrierile lor a unor părți însemnate ale patrimoniului nostru spiritual. Alături de elementele care ies din tiparul cotidian și care șochează sensibilitatea cititorului, exemple în acest sens fiind adulterele, răpirile, relațiile nefirești, calamitățile naturale, apostatii, călcătorii de lege sau limbajul propriu imprecăției⁴, observăm la cronicari un limbaj numit sintetic simbolic, limbaj care trădează apartenența confesională.

S-a afirmat deseori în literatura de specialitate că omul medieval este un *Homo religiosus* prin excelență, care percepe evenimentele naturale care pun în pericol armonia universului, ca pe gesturi divine de avertisment sau de sancționare a păcatelor creștinilor⁵. În jurul acestei concepții s-au dezvoltat o serie de credințe mai mult sau mai puțin pioase, care conțin și unele elemente aparținând unui orizont cultural străvechi. Să luăm, de pildă, *ploaia de sânge*, eveniment care a întrerupt

¹ Wilhelm Dâncă, *Fascinația sacrului de la Mircea Eliade la papa Ioan Paul al II-lea*, Editura Sapientia, Iași, 2002, pp. 20-21, 78, 96, 123 și *passim*; Adriana Căteia, *Peratologia bizantină și post-bizantină: implicații politice și religioase*, <http://ebookbrowse.com/rezumatul-tezei-read-only-adriana-citeia-doc-d81005153>, accesat online 07.09.2012; Adrian Boldișor, *Raportul dintre homo religiosus și omul creștin în gândirea lui Mircea Eliade*, pp. 235-239, 244, [http://www.humanistica.ro/anuare/2010/Continut/art16 Bol disor.pdf](http://www.humanistica.ro/anuare/2010/Continut/art16%20Bol%20disor.pdf), accesat online 07.09.2012.

² Iolanda Țighiliu, *Societate și mentalitate în Țara Românească și Moldova. Secolele XV-XVII*, Editura Paideea, București, 2007, pp. 194-195.

³ Despre *hierofanii*, *epifanii*/*teofanii* vezi la Adrian Boldișor, *op. cit.*, *loc. cit.*; la Eliade maxima *hierofanie* e Iisus Hristos – cf. Wilhelm Dâncă, *op. cit.*, p. 21.

⁴ Iolanda Țighiliu, *op. cit.*, pp. 195, 225-239, 300-301 și *passim*.

⁵ Maria Magdalena Székely, Ștefan Gorovei, „*Semne și minuni*” pentru Ștefan voievod. *Note de mentalitate medievală*, în SMIM, 16, 1998, p. 49, notele 1-2; Mircea Eliade, *Sacrul și profanul*, trad. rom. de B. Prelipceanu, Editura Humanitas, București, 1995, p. 21 și *passim*; Liliana Trofin, *Romanitate și creștinism la Dunărea de Jos în secolele IV-VIII*, Editura Universității din București, București, 2005, pp. 296-303.

construirea castelului de la Târgul Roman (1483). Trecem peste interpretarea care vizează avertismentul divinității⁶, reținând doar raportul dintre *simbol* și *hierofanie* (înțeleasă ca manifestare a sacralului de Eliade)⁷. Din capul locului facem precizarea că simbolistica ploii este una extrem de bogată, de aceea vom semnală doar acele asocieri care vin în ajutorul analizei noastre. Așadar, *ploaia* este nu numai un simbol vitalizator, fecundator și purificator, ci este un „dar divin” trimis „strop cu strop” din înaltul cerului de *Bunul Dumnezeu* prin îngerului său⁸. Dar ploaia este și opusul *secetei*. Din relatarea cronicarului reiese că o asemenea calamitate a lovit Moldova în timpul celei de a treia domnii a lui Constantin Mavrocordat, fapt care i-a determinat pe preoți să facă agheasmă, să rostească molitvele pentru venirea ploii, să scoată icoanele din biserici și să organizeze o procesiune cu moaștelor Sfintei Parascheva. Reținem în acest context că *icoanele*, *cărțile de cult* și *moaștele* sunt *hierofanii*, „ipostaze sacre ale lumii nevăzute”⁹.

Păstrând registrul, nu putem să nu amintim dansul ritualic al *Paparudelor* semnalat de Cantemir, având aceeași menire de combatere a secetei¹⁰. Este și în acest caz vorba tot despre o *hierofanie* a divinității atmosferice. Cu privire la acest aspect, ar trebui invocată și credința populară cu privire la existența unor ființe demonice care populează văzduhul, a căror principală grijă este împiedicarea sufletelor creștinilor să ajungă în Rai. Reflectarea acestei credințe în culori și piatră, numită generic *vămile văzduhului*, căreia i se alătură simbolistica *scării*, ambele regăsindu-se în programul iconografic al unor lăcașe de cult din nordul

⁶ Maria Magdalena Székely, Ștefan Gorovei, *op. cit.*, pp. 61-62, nota 89.

⁷ Wilhelm Dâncă, *op. cit.*, pp. 21, 39.

⁸ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, vol. 3, București, 1994, pp. 109-110; vezi și Maria Ciobanu, Dorina Negriu, *Dicționar de motive și simboluri literare*, Chișinău, 2005, pp. 117-118, <http://ro.scribd.com/doc/31621334/Dictionar-de-Motive-Si-Simboluri-Literare>, accesat online 07.09.2012.

⁹ *Letopiseșul Țerei Moldovei de la domniea întâiu și până la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordatu v.v. scrisu în Țarigradu de Enaki Kogălniceanu*, în *Croniclele României*, t. 2, ed. M. Kogălniceanu, București, 1872, p. 214 și *passim*; cf. Liliana Trofin, *op. cit.*, p. 301 nota 102; Cătălin Rîșcuța, *Câteva aspecte privind rolul cărții și al icoanelor în cadrul vieții religioase la români (sec. XVII-XVIII)*, p. 221, http://istorie.uab.ro/publicatii/colectia_bcsc/bcsc_2/28_riscuta_2.pdf, accesat online 08.09.2012.

¹⁰ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Chișinău, 1998, pp. 210, 212 - <http://www.scribd.com/doc/16851334/Dimitrie-Cantemir-Descrierea-Moldovei>, accesat online 08.09.2012: „În vremea verii, când semănăturile sunt primejduite desecetă, oamenii de la țară îmbracă o copă mai mică de zece ani cu o cămașă făcută din frunze de copaci și buruieni. Toate celelalte copile și copiii de aceeași vârstă o urmează și se duc jucând și cântând prin împrejurimi; iar oriunde sosesc, babele au obicei de a toarnă apă rece în cap. Cântecul pe care-l cântă este alcătuit cam așa: „Paparudo! sui-te la cer, deschide-i porțile, trimite de acolo ploaia aici, ca să crească bine secara, grâul, meiul și altele”; Liliana Trofin, *op. cit.*, p. 300; un alt obicei străvechi de invocare și de control al forțelor naturii este *Caloianul* – cf. Gabriela Haja, *Manifestări teatrale folclorice: origine și evoluție*, pp. 175-181 și *passim*, <http://www.alil.ro/wp-content/uploads/2012/05/MANIFEST%C4%82RI-TEATRALE-FOLCLORICE.pdf>, accesat online 08.09.2012.

Moldovei, redate cu măiestrie de zugravii timpului¹¹, evidențiază o situație complexă, care pune în relație *tradiția, simbolul și biserica*, aceasta din urmă percepută ca un spațiu care implică o *hierofanie*.

Asocierea a două simboluri (*ploaia și trăsnetul*) cu un eveniment istoric o întâlnim în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, când un trăsnet a lovit clopotnița domnească din București, sub care se afla și o cameră cu praf de pușcă. De prisos să mai spunem că oamenii care se adăposteau de ploaie în preajma clopotniței au suferit vătămări corporale sau și-au pierdut viața. Este fără îndoială o moarte năprasnică care în tradiția populară este reflectată prin marcarea locului „necurat” cu o cruce¹². Dacă aducem în discuție și clopotnița, având menirea să marcheze și să divizeze timpul locașului de cult, chemându-i la rugăciune pe creștini, pe de o parte, iar pe de alta să exorcizeze și să purifice văzduhul de elementele demonice¹³, căreia îi asociem interesul domniei față de achiziționarea unor substanțe explozive, avem în fața ochilor imaginea complexă a unei spiritualități istoricește condiționată.

Simbolistica ploii este strâns legată și de cea a *lacrimilor*, fapt confirmat de tradiția aztecă și nu numai. Este vorba de lacrimile copiilor care urmau să fie sacrificați de preoți pentru a chema ploaia, semnificând picăturile de ploaie viitoare¹⁴. Transformarea lacrimilor în *sânge* este de rău augur, vom vedea în alt context. La profetul Isaia ploaia este asociată *dreptății*, care revărsată pe pământ aduce *mântuirea*¹⁵. Toiagul lui Aaron transformă apele Egiptului în sânge, gest imitat ulterior de magii faraonului¹⁶. Din element vital ploaia devine un vehicul al morții. Prin asocierea cu *sângele* ea se manifestă ca o *hierofanie* strictă a cerului, acționând într-un context istoric, iar *simbolul* devine el însuși o *hierofanie*¹⁷. Este o interpretare în cheie eliadiană pe care o dăm acestui fenomen miraculos. Analiza

¹¹ Liliana Trofin, *op. cit.*, p. 241, nota 148; http://www.monument.md/sculptura/fresce/fresca_moldova/, accesat online 09.09.2012.

¹² Pentru detalii vezi cronica lui Radu Greceanu, *Începătura istoriei vieții luminatului și preacreștinului domnului Țării Românești, Io Constandin Brâncoveanu Basarab voievod, dă când Dumnezeu cu domniia l-au încoronat pentru vremile și întâmplările ce în pământul acesta în zilele Mării Sale s-au întâmplat de Radu Greceanu*, în *Cronicari români*, ediția D. H. Mazilu, A. Ghermanschi, București, 1988, p. 266 și *passim*; Liliana Trofin, *op. cit.*, p. 301, nota 101; Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *op. cit.*, 3, p. 364: „Trăsnetul exprimă dorințele și atotputernicia zeului suprem (...). Trăsnetul este arma lui Dumnezeu din cer. În toate mitologiile, locul unde trăsnește Dumnezeu devine sacru, iar omul trăsnit este stigmatizat (...) Este un fel de teofanie ducând la pecetluirea a tot ceea ce atinge”.

¹³ Iolanda Țighiliu, *op. cit.*, p. 49.

¹⁴ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *op. cit.*, 2, p. 194.

¹⁵ *Isaia*, 45, 8 (vezi trad. rom. a *Bibliei* publicată de Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988);

¹⁶ *Ieșirea*, 7, 17-22.

¹⁷ Wilhelm Dâncă, *op. cit.*, p. 39.

poate fi extinsă și asupra *icoanelor* care izvorăsc lacrimi, mir sau sânge¹⁸. Un astfel de caz întâlnim înaintea campaniei sultanale de la Camenița, soldată după cum se știe cu o înfrângere grea pentru creștini. Dezastrul a fost prevestit de o icoană a Maicii Domnului care a plâns, semn considerat de contemporani ca fiind unul de rău augur. Și în acest caz vedem reunite *simbolul, hierofania* și cadrul istoric¹⁹. Avertismentele Fecioarei au rămas vii în memoria creștinilor, care asociază simbolistica lacrimilor de pe icoane cu primejdia, suferința și pedeapsa divină.

În altă ordine de idei, însăși salvarea lor din incendiu (în anul 6992/1484, martie 15, în *Miercurea Mare*, la miezul nopții), așa cum s-a întâmplat cu icoana *Maicii Domnului cu Pruncul* de la Putna, dăruită, potrivit legendei, Mariei de Mangop, în anul 1472, ca dar de nuntă de către familia sa²⁰, e tot o *hierofanie* care se petrece într-un spațiu sacru și într-un timp istoric strict delimitat. Nu analizăm în acest context datarea corectă a icoanei sau munca de conservare efectuată de specialiști, ci doar elementul miraculos și valoarea spirituală a acesteia. Cât privește mănăstirea știm că după dezastru ea a fost refăcută și resfințită, lucruri care s-au petrecut se pare în toamna aceluiași an, într-o zi de sâmbătă, la aproape 7 ani de la moartea mitropolitului Teoctist²¹.

O altă icoană a Maicii Domnului salvată de trei ori din incendiu o găsim la mănăstirea Hârbovăț (Basarabia). Tradiția spune că ea a fost dăruită mănăstirii de familia colonelului rus Nicolaie Alexie Albaduev, după moartea acestuia în postul Crăciunului (14 decembrie 1790). Despre icoană știm că păstrează încă urmele focului pe marginea pânzei pe care a fost pictată, lipită ulterior pe o scândură de tei, în timp ce vopsea a fost coaptă de foc și înnegrită²². „Lucrarea focului și puterea lui Dumnezeu, care a scăpat Sfânta Icoană din trei incendii, se vede foarte clar pe mâna stângă a Pruncului, în care El ține o hârtie: mânuța Mântuitorului e desăvârșit de curată, iar hârtia din mână nu se mai observă și este foarte greu de

¹⁸ Petru Pruteanu, *Arheologia liturgică a bisericii ortodoxe (Liturgica generală – partea I)*, ediția a treia, Editura Paisiana, Zăbriceni, 2010, p. 30, <http://www.teologie.net/>, accesat online 07.09.2012.

¹⁹ Nicolae Muste, *Letopiseșul Țerei Moldaviei de la domniea lui Istrati Dabija v.v. până la a treia domnie a lui Mihai Racoviță v.v.*, în *Cronicile României*, t. 3, ed. M. Kogălniceanu, 1872, pp. 8-9 și *passim*.

²⁰ Grigore Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*, ediție îngrijită de P.P. Panaitescu, București, 1958, p. 106 și *passim*; Maria Magdalena Székely, Ștefan Gorovei, *op. cit.*, p. 62, notele 90-92; vezi și *Conservarea și restaurarea icoanei Maicii Domnului cu Pruncul. «Hodighitria»*, p. 4 și *passim*, <http://www.acro.ro/pdf/articole/conservarea%20si%20restaurarea%20icoanei%20maicii%20domnului%20cu%20pruncul.pdf>, accesat online 08.09.2012.

²¹ Leon Șimanschi, *Zidirea mănăstirii Putna. Semnificații și împrejurări*, pp. 28-29, <http://analeleputnei.ro/wp-content/uploads/2011/08/1-2005-2-p.15-36-Leon-Simanschi.pdf>, accesat online 08.09.2012.

²² Rodica Neagu, *Cultul icoanelor în Biserica Ortodoxă din Basarabia în a doua jumătate a secolului XIX*, http://www.revistateologica.ro/articol.php?r=37&a=3576#_ftnref 31, accesat online 08.09.2012.

înțeles, dacă Pruncul ține o hârtie în mână sau ține altceva în mână”²³. Miracolele nenumărate care s-au petrecut în preajma ei au întărit credința populară că este înzestrată cu puterea harului lui Dumnezeu²⁴. Cele două simboluri, *focul* și *icoana*, fac trimitere la ierarhia cerească, la tronurile arzânde și la imaginea lui Dumnezeu²⁵, fiind în același timp *hierofanii* care se suprapun.

Ne oprim aici cu șirul exemplelor nu înainte de a încerca să conturăm câteva concluzii.

În primul rând, am văzut că în evul mediu românesc conștiința colectivă se manifestă, mai ales, în cazul unor evenimente majore, având un impact negativ asupra mentalului colectiv (conflicte, calamități naturale etc.), evenimente care translată într-o zonă a fantasticului capătă valențe nebănuite.

În al doilea rând, nu poate fi contestat rolul de mediator al *hierofaniei* între două contrarii (*sacru* și *profan*)²⁶. Raportând această situație la tradiția populară românească și la învățătura oficială a Bisericii vedem că avem de-a face cu o „deschidere” a omului medieval față de tot ceea ce presupune existența lui Dumnezeu, intervenția lui în istorie și manifestarea lumii nevăzute, lume populată cu ființe care au fie un potențial benefic, fie unul malefic. De altfel, tot ceea ce aparține acestei lumi îmbracă, indubitabil, haina sacralității.

În al treilea rând, în această epocă prezența unor obiecte sau simboluri sacre aflate în afara ariei de competență divină cu greu poate fi explicată, situație care contrastează vizibil cu lumea omului contemporan în cadrul căreia vorbim de „sacru” fără Dumnezeu²⁷. Nu discutăm aici despre rebelii fără cauză, tagma nepieritoare a șarlatanilor sau despre „desvrăjirea” lumii în care trăim.

În al patrulea rând, putem afirma, fără teama de a greși, că atât *simbolurile* cât și *hierofaniile* au intrat în conștiința colectivă, bucurându-se de o largă apreciere, întrucât ele răspund nu numai unei necesități religioase, ci și înclinației firești a oamenilor față de spectacol și senzațional. Să nu uităm însă că ele sunt semne vădite ale unei realități transcendente.

În fine, raportul dintre *simbol* și *hierofanie* gravitează în jurul afinităților și al alegerilor individuale și colective, condiționat fiind de contextul istoric.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *op. cit.*, 2, p. 66.

²⁶ Eliade propune noțiunea de *hierofanie* plecând de la premisa că *sacru* și *profanul* au ceva în comun. *Hierofania* este subordonată *simbolului* și se manifestă în „concretul istoric”, fiind chiar „condiționată din punct de vedere istoric”; cf. Wilhelm Dăncă, *op. cit.*, pp. 21, 31, 39.

²⁷ Jean-Jacques Wurnenburger, *Sacru*, trad. rom. de Mihaela Căluț, Postfață de Aurel Codoban, Cluj – Napoca, 2000, pp. 113, 116-119 și *passim*; Liliana Trofin, *Istoria religiilor (Curs universitar)*, Editura Universității din București, București, 2009, pp. 20-28.

VADURI ȘI „PODURI UMBLĂTOARE” PE TERITORIUL MOLDOVEI MEDIEVALE

Constantin TOFAN

Des gués de rivières et du ponts mobiles sur le territoire de la Moldavie médiévale.

Résumé

Dans les conditions technique de la Moldavie médiévale, les cours d' eaux ont été traversés par les commerçants ou par les simples voyageurs par des voies favorables ou à l' aide des ponts mobiles; pour traverser les petits cours d' eau, on employait les ponts fixes en bois ou en pierre.

Les grands cours d' eau ou „les eaux princières” telles: le Danube, le Nistru, le Prut, le Siret, mais aussi les autres telles la Moldavie, la Bistrița, le Trotuș, étaient traversées par des lieux favorables ou à l' aide des ponts mobiles.

L' installation et l' exploitation des ponts mobiles sur les „eaux princières” par les propriétaires se réalisait avec l' approbation du chef du pays.

Pour traverser les eaux par des lieux ou par des ponts mobiles, on exigeait une taxe douanière appelée „brudina”.

Parmi les lieux favorables et les ponts de cette période on énumère ceux de Samușin, Hotin, Vadul Otaului (ou Moghilev), Soroca, Vadul Jorei, Vadul lui Vodă, Tighina (Nistru); Cernăuți, Rădăuți pe Prut, Ștefănești, Podul lui Gherman, Sculeni, Țuțora, Răbâia (Albița-Leușeni aujourd'hui), Pagul, Vadul lui Isac, Trifești (Prut); Ciumălești, Mogoșești, Șcheia, Cozmești, Mărășești, Liești, Șerbănești etc.

Mots-clés: des lieux favorables, des ponts fixes et mobiles, la „brudina”.

Teritoriul Moldovei dispune de o rețea hidrografică diversificată. Aceste cursuri de apă au modelat și însoțit rețeaua de drumuri. În același timp cursurile de apă au împiedicat circulația persoanelor și a bunurilor mai ales în perioadele anterioare. Pentru a asigura circulația persoanelor și a bunurilor au fost folosite vadurile apelor respective, au fost construite poduri fixe și mobile sau „umblătoare” în locurile mai favorabile. Dacă podurile fixe din lemn și foarte puține din piatră au fost construite pe cursurile mici de apă, podurile mobile sau „umblătoare” în conformitate cu terminologia epocii, au fost singurele modalități de trecere a cursurilor mari de apă de către oameni și mărfuri.

La aceste locații au fost percepute taxe vamale. Una dintre acestea a fost brudina, adică taxa plătită la trecerea vadurilor de către negustori, atât prin apă sau cu podul „umblător” sau fix. În condițiile tehnice ale perioadei medievale când podurile erau foarte rare, traversarea cursurilor de apă prin vad, era o soluție la îndemâna oricărui călător sau negustor. Nu toate mențiunile de vaduri în diferite izvoare istorice se referă la cele folosite de negustori, o parte dintre acestea au fost

folosite pentru instalarea morilor de apă. În multe situații vadurile menționate din documentele medievale moldovenești au calitatea de puncte de reper pentru delimitarea proprietăților respective.

În această calitate de vaduri comerciale, care puteau să aducă venituri substanțiale, erau vadurile apelor mari, sau a „apelor domnești”, cum ar fi: Dunărea, Nistrul, Prutul, Siretul, ale căror venituri au fost încasate de domnie. Cu aprobări speciale din partea domniei, anumite vaduri puteau să fie exploatate de particulari. Vadurile unor cursuri de apă ca Moldova, Bistrița, Trotuș, Tazlău aparțineau stăpânilor domeniilor din zona respectivă, erau donate unor mănăstiri, fiind exploatate de către aceștia cu aprobarea domnului.

Vadurile au fost utilizate atât de negustori, dar și de simplii călători sau de către armatele statelor străine care invadau în numeroase rânduri Moldova.

Prima mențiune probabilă a unei vămi de acest gen, este din 29 iunie 1400, când Alexandru cel Bun întărește hotarul unui sat de pe Tazlău care cade în drum până la „vadul mare”¹. În acest caz în fixarea hotărniciei sunt menționate o serie de elemente cum ar fi „drumul”, „drumul mare”, „vad” cât și „vadul mare”. Tocmai aceste elemente și în special ultimul, folosite în hotarnica respectivă, ne determină să considerăm că este vorba de un vad utilizat de negustori, care presupunea achitarea unor taxe proprietarului respectiv.

În secolul al XV-lea, izvoarele istorice care ne-au fost accesibile, au evidențiat un număr important de vaduri la care se percepeau taxe vamale. Dintre acestea doar o parte dintre ele sunt nominalizate, altele sunt menționate la modul general. Prima mențiune a unui vad de acest gen din acest secol este din 16 septembrie 1408, când Alexandru cel Bun întărește bisericii Sfânta Vineri din Roman (Episcopia din Roman) un vad pe Moldova mai jos de oraș². În mod cert, în cazul de față este vorba de un vad utilizat de negustori și nu de un vad de moară, Moldova fiind un râu mare, pe care nu se puteau instala mori. În deceniile următoare, această danie a fost confirmată și de alți domni, menționându-se elemente noi care demonstrează această calitate, inclusiv la veniturile, pe care biserica Sfânta Vineri le încasa de la negustorii care traversau Moldova.

Vămile percepute pentru trecerile peste ape sunt menționate încă de la primul privilegiu acordat negustorilor lioveni din 6 octombrie 1408, când la Cernăuți erau percepute două tipuri de vămi – de oraș și de vad, iar la Tighina erau percepute trei tipuri de vămi – de oraș, de vad și de strajă. Faptul că în cele două localități erau percepute vămi de vad, pe lângă cele de oraș sau de strajă, se explică prin faptul că ambele localități sunt situate lângă două cursuri importante de apă: Cernăuți la un vad al Prutului și Tighina la un vad al Nistrului³.

¹ *Documenta Romaniae Historica*, A, Moldova, vol. I, întocmit de Constantin Cihodaru, Ioan Caproșu și Leon Șimanschi, Editura Academiei, București, 1975, p. 15, nr. 10.

² *Ibidem*, p. 33, nr. 23. Vezi și localitatea Cotul Vameșului din apropiere de Roman.

³ Miron Gh. Vasile, Ștefan Ceașu, Ioan Caproșu, Gavril Irimescu, *Suceava. File de istorie. Documente privitoare la istoria orașului Suceava (1388-1918)*, vol. I, București, 1989, pp. 87-89, nr. 6

A doua mențiune a unui vad de pe teritoriul Moldovei care a fost utilizat cu precădere de negustori, identificată în cadrul cercetării noastre, este din 12 martie 1423 și se referă la vadul Putnei afluent al Siretului din sudul Moldovei. Chiar dacă nu este un curs de apă important fiind în zona de graniță a Moldovei, acesta a fost utilizat în scopuri comerciale⁴.

Pe 31 octombrie 1429, Alexandru cel Bun a dăruit Mănăstirii Neamțului cu hramul Înălțarea Domnului, iezărul și prisaca de la Zagorna, scutind carele cu pește și cu miere ale mănăstirii de vamă și de taxe la vad. Au fost blestemați, toți cei care încercau să încaseze vama sau brudina de la carele mănăstirii⁵, ultima mențiune referindu-se în mod expres la taxele încasate la trecerea peste cursurile de apă. Pe 6 iunie 1445, Petru Aron întărește Mănăstirii Bistrița o danie la Botna, în care sunt menționate printre altele două vaduri, fără să se facă precizarea dacă sunt vaduri folosite de negustori sau de moară⁶, iar pe 27 septembrie 1445, Ștefan al II-lea scutește de vamă două care trimise după pește la Dunăre, la Nistru sau la iezere ale mănăstirii Adormirea Maicii Domnului de la Humor atât la vaduri, cât și la vâmi, indiferent de modul de exploatare a acestora, scutire reluată și pe 5 octombrie 1454⁷. În ultimul caz menționat este vorba cu certitudine de vadurile utilizate de negustori pentru care era percepută brudina, chiar dacă este vorba de o formulare cu caracter general.

Dintre vadurile nominalizate din secolul al XV-lea menționăm pe cele de la Ciumălești la 18 februarie 1445, 11 februarie 1447, 25 august 1454, 1 aprilie 1470, Țuțora la 5 aprilie 1448, 25 august 1454, 1 aprilie 1470 și Mogoșești 25 august 1454. Vadul de la Ciumălești a fost dăruit lui „pan Mihail logofăt pentru slujbă credincioasă ... și cu vama de trecere” la 18 februarie 1445⁸.

Cel mai sugestiv documente sunt cele din 25 august 1454 când sunt menționate mai multe vaduri cum ar fi cel al Siretului de la Mogoșești și cele ale Prutului de la Țuțora și Vadul Călugăresc și din 1 aprilie 1470 când sunt menționate cele două vaduri ale Prutului⁹. În toate aceste documente sunt menționate atât vadurile cât și vâmile de trecere. Toate aceste vaduri, erau deosebit de importante pentru traficul comercial aducând probabil venituri substanțiale Domniei, în felul acesta explicându-se și nominalizarea în documentele perioadei. În același timp, putem surprinde o tendință de înstrăinare a acestora din proprietatea Domniei în proprietate particulară boierească sau mănăstirească, fenomen observat și în perioada următoare.

Pe 1 martie 1456 Petru Aron întărește Mănăstirii Neamț, printre altele, trei vaduri la Nistru, Havoronea, Corabca și Gura Zagornei. Cu certitudine, menționarea celor trei vaduri într-un document de danie către Mănăstirea Neamț

⁴ D.R.H., A, vol. I, p. 78, nr. 53.

⁵ *Ibidem*, p. 139, nr. 92.

⁶ *Ibidem*, vol. II, întocmit de Leon Șimanschi, Georgeta Ignat și D. Agache, București, 1976, pp. 65-66, nr. 46.

⁷ *Ibidem*, vol. I, p. 366, 386, nr. 258, 272; vol. II, p. 60, nr. 42.

⁸ *Ibidem*, vol. I, p. 356, 386, 394, nr. 252, 272, 278; vol. II, pp. 58-59, 244; nr. 41, 164.

⁹ *Ibidem*, vol. II, pp. 58-59, 244; nr. 41, 164.

își are sensul numai dacă reprezentau o sursă de venit, fiind importante pentru încasarea brudinei. Nistrul fiind un curs de apă important, care reprezenta hotarul de răsărit al Moldovei, o „apă domnească” cele trei vaduri au fost proprietate domnească cel puțin până în momentul daniei, fiind din categoria celor utilizate de negustori și nu pentru instalarea de mori¹⁰.

La 8 august 1461, Ștefan cel Mare întărește lui pan Ivul Solca, printre altele, a treia parte din vadul de pe Moldova de lângă satul Miculești din apropiere de Roman, care din secolul al XVI-lea, a început să se numească Trifești¹¹.

Pe 20 aprilie 1488, același domnitor reîntărește dania făcută de Alexandru cel Bun, bisericii Episcopiei de Roman în 1408. În actul de danie se menționează în mod expres cele două sate Leucușanii și Dragomireștii cu podul umblător și faptul că vameșii de Roman să nu încaseze această vamă, ci ea să fie percepută de episcop. În cazul acesta există o mențiune expresă a rolului comercial al acestui vad, al podului umblător și a faptului că se încasau taxe vamale, care anterior acestei danii erau percepute de vameșii de la Roman¹². Cu certitudine, este vorba de același vad ca și acela menționat pe 16 septembrie 1408, putându-se face o legătură și cu localitatea Cotul Vameșului existentă în zilele noastre în apropiere de Roman.

În 1490, Ștefan cel Mare a acordat mănăstirii Putna, printre altele, dreptul de a avea un pod umblător pe Siret în apropiere de Târgu Siret. Și în cazul de față, voievodul a acordat ctitoriei sale un venit important, provenit de la cei care foloseau podul, atât negustori cât și simpli călători¹³. În cazul acestei informații, există o referire clară la existența unui vad și a unui pod mobil, care erau exploatate de mănăstirea Putna, prin încasarea unor taxe de la negustorii și călătorii care treceau pe acest pod. Importanța acestui vad trebuie observată și în strânsă legătură cu apropierea unui centru urban destul de important în acea vreme.

Pe 17 martie 1492, Ștefan cel Mare întărește lui Șteful jumătate din satul Șerbănauți de pe Siret, iar hotarul satului fiind fixat „unde drumul trece pâriul mai sus de vad”¹⁴. O ultimă mențiune a unui vad din secolul al XV-lea, este din 5 martie 1493, când se folosește într-o hotarnică toponimul „Vadul Neguțătorului” aflat la confluența dintre Tazlăul Mare și Tazlăul Sărat. Chiar dacă documentul este unul fals, fiind însă vorba de un toponim cu o denumire extrem de sugestivă pentru problema luată în dezbatere, informația poate fi luată în considerare. În același timp cei care au falsificat relația de proprietate, au avut grijă ca elementele de toponimie utilizate să fie veridice. Tot conform documentului în apropierea vadului se afla seliștea Stețcani (satul Tescani din zilele noastre). Există

¹⁰ *Ibidem*, vol. II, p. 84, nr. 58.

¹¹ *Ibidem*, pp. 141-142, nr. 99.

¹² *Ibidem*, vol. III, întocmit de C. Cihodaru, Ioan Caproșu și Nistor Ciocan, 1980, p. 72, nr. 39.

¹³ *Ibidem*, p. 146, nr. 75.

¹⁴ *Ibidem*, p. 215, nr. 108.

posibilitatea ca vadul menționat în documentul din 29 iunie 1400, locul vămii Tazlăului atestată la 1431 și acest „Vad al Neguțătorului” să fie identice.

Au existat în acest secol numeroase mențiuni ale unor vaduri, la care se percepeau brudina și vama în scutirile vamale acordate unor mănăstiri, fără însă să fie nominalizat sau specificat cursul de apă, cum a fost în scutirea vamală acordată mănăstirii Voroneț pe 30 septembrie 1453¹⁵.

Și în secolele următoare, cele mai importante vaduri folosite de negustori, în activitatea comercială și care au a fost însoțită de stabilirea unor taxe comerciale în favoarea domniei sau proprietarilor locali au fost cele de pe Dunăre, Nistru, Prut, Siret.

Astfel, după ce Dunărea a devenit pe o porțiune importantă hotarul Moldovei în partea de sud a țării, vadurile acesteia au devenit extrem de importante pentru întreaga țară. Printre acestea au fost cele de la Vadul Iezilor sau Iezerina și vadul mult mai important cel de la Oblucița-Isaccea. Acestea au fost importante atât pentru activitatea comercială, dar și pentru cea strategico-militară.

Dintre cele două vaduri ale Dunării inferioare menționate mai sus, deosebit de important pentru ambele domenii a fost cel de la Oblucița, care îndeplinea un rol strategic de prim ordin pe drumul comercial de la Constantinopol – Bazargic – Valea Carasu – Babadag – Moldova și Polonia. Acesta s-a aflat în posesia Moldovei, cel puțin până în momentul în care Cetatea Albă și Chilia au fost ocupate de otomani. Probabil turcii au ocupat și zona vadului de la Oblucița, sau cel puțin au disputat această zonă de interes maxim din punct de vedere strategic cu voievozii Moldovei. La o dată ulterioară anului 1484, sultanul Baiazid al II-lea a redat și prințul Selim (viitorul sultan Selim I) a confirmat pe 25 ianuarie 1512 din Cetatea Albă lui Bogdan al III-lea domnul Moldovei, atât vadul de la Oblucița cât și „gârlele”, adică lacurile din această zonă. Actul lui Selim I, de restituire a unui teritoriu către Moldova, aproape singular în istoria raporturilor dintre Țările Române și Poarta Otomană, poate fi explicat prin lupta pentru tronul imperiului, moment în care putea fi important și voievodul Moldovei¹⁶. În felul acesta Moldova a reintrat în posesia atât a vadului de la Oblucița aflat între lacurile Cahul la apus și Cartal la răsărit cât și a unor zone piscicole importante

Importanța strategică și comercială excepțională a vadului de la Oblucița-Isaccea, expansionismul otoman ca o constantă a istoriei acestui stat, a făcut ca imperiul să-și propună reocuparea acestuia.

Această reocupare a avut loc probabil în anul 1538 în timpul sultanului Soliman Magnificul, cu prilejul expediției împotriva lui Petru Rareș. Armata otomană a trecut Dunărea pe un pod pe la „vama de la Oblucița” aflată pe malul

¹⁵ *Ibidem*, vol. II, p. 53, nr. 37.

¹⁶ Localitatea Oblucița a mai fost denumită și Cartal în hărțile din secolele XVIII-XIX, iar lacul Cartal în care se varsă râul Ialpuh, poartă denumirea de Ialpuh în zilele noastre în Marcel Dumitru Ciucă, *Din relațiile Moldovei cu Imperiul otoman în timpul lui Bogdan al III-lea*, în „Studii. Revista de istorie”, tom 31, nr. 7, 1978, pp. 1260, 1263.

de nord al Dunării (Vamoş Köyü)¹⁷. Vadul și vama de la Oblucița au fost din acest moment sub dominație otomană, fiind menționat cu diverse ocazii. Astfel, în 1557 pe 29 iulie și 30 septembrie, o solie poloneză condusă de Erasm Otwinkowski, atât la deplasare spre dar și la întoarcere de la Constantinopol „sosește la Oblucița, orașel turcesc la Dunăre unde este vad și vamă care se ia aici, atât pentru cai cât și pentru mărfuri”, adică atât pentru călători cât și pentru negustori. Între Oblucița și Constantinopol nu mai exista nici o altă vamă, în afară de cea din capitala imperiului¹⁸.

Foarte importante pentru problema care ne interesează au fost vadurile Nistrului în număr de 17 conform monografiei lui Ștefan Ciobanu. Ele au fost însă mai numeroase¹⁹. Pe lângă cele cinci vaduri ale Nistrului (Mitirivi Kimini, Tighina, Corabca, Havoronea și Zagorna) menționate încă din secolul al XV-lea, au mai fost identificate un număr semnificativ de vaduri ale acestui fluviu în cadrul cercetării noastre până la începutul secolului al XIX-lea. Printre aceste vaduri cu rosturi comerciale pot fi menționate cele de la Pietrele Vameșului (Mitirivi Kimini), Vadul lui Braha, Iarova, Cremenciug, Movilăul sau Vadul Otacului, Vadu Rașcu sau al Rașcovului, Vadul Jorei, Vadul lui Vodă și vadul de la Tighina. Importanța comercială a acestora a început încă din primele decenii de existență ale Moldovei, până la instaurarea dominației țariste în 1812, când teritoriul dintre Prut și Nistru a intrat în componența Rusiei. Fără îndoială acestea presupuneau și niște pericole, deoarece favorizau incursiunile de pradă ale tătarilor din Crimeea, ale tătarilor nohai și cazacilor din a doua jumătate a secolului al XVI-lea

Vadul de la Tighina a fost în proprietatea domnilor Moldovei, până la transformarea acestei cetăți și a teritoriului din jur în raia otomană în anul 1538 în timpul lui Soliman Magnificul²⁰, sub denumirea de Bender. Prin instaurarea stăpânirii otomane în această zonă, erau controlați atât moldovenii cât și tătarii de către turci.

Pe 18 ianuarie 1536, Petru Rareș întărește mănăstirii Humor printre altele vadul Trifeștilor din zona cursului inferior al Prutului, reîntărit de Petru Șchiopul aceleiași mănăstiri pe 27 iunie 1583 și apoi pe 11 ianuarie 1665 de Istratie Dabija voievod. Și în acest caz este vorba de un vad al unui râu mare, utilizat de negustori dar și de simplii călători care aveau nevoie să treacă de pe o parte pe cealaltă a Prutului²¹.

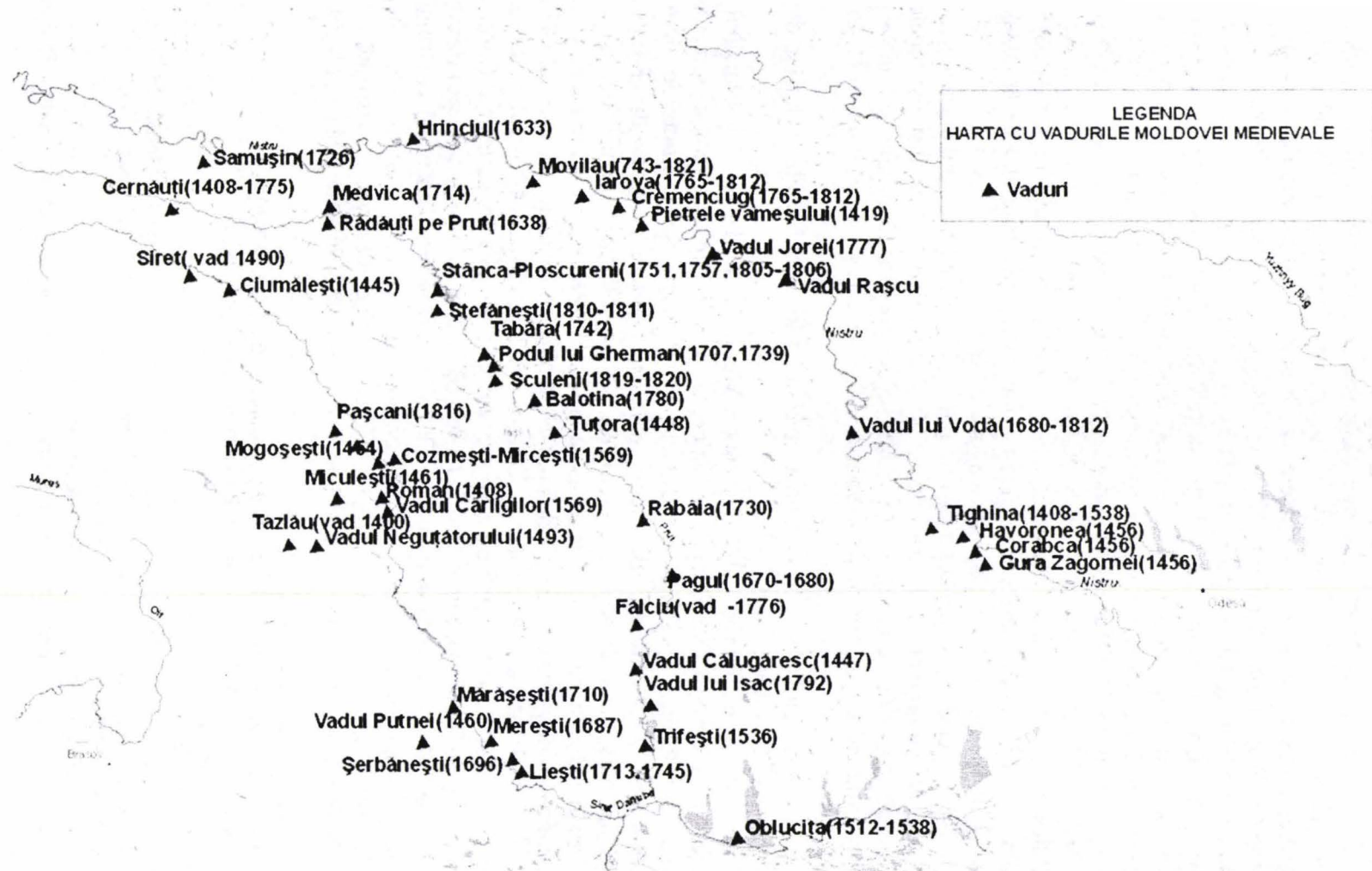
¹⁷ Maria Holban și colab., *Călători străini despre Țările Române*, vol. I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1968, p. 384. În continuare se va cita *Călători străini*

¹⁸ *Ibidem*, vol. II, 1970, p. 119-121.

¹⁹ Gh. M. Rașcu, *Geografia fizică a Basarabiei*, în *Basarabia* sub coord. lui Ștefan Ciobanu, ed. a II-a, Editura Universitas, Chișinău, 1993, p. 21.

²⁰ Ion Nistor, *Istoria Basarabiei*, ed. a II-a îngrijită de Stelian Neagoe, Editura Humanitas, București, 1991, pp. 74-75.

²¹ *Catalog de documente din Arhivele Statului Iași, Moldova*, vol. I (1398-1595), ed. de Virginia Isac, pp. 444-445, nr. 1191; Vasile Gh. Miron, Ștefan Ceaușu, Gavril Irimescu, Sevastița Irimescu, *Din tezaurul documentar sucevean*, București, 1983, pp. 60, 180-181, nr. 78, 518.

Pe 5 aprilie 1558, Alexandru Lăpușneanul întărește unui anume Stan, o poiană din hotarul Ardeaanilor, de pe „malul Tazlăului mai jos de vad”. În stadiul actual al cercetării noastre, nu putem stabili dacă a fost un vad de mori sau unul utilizat de negustori²². Pe 13 iulie 1569, Bogdan Lăpușneanul întărește la patru surori, pe lângă două sate pe Siret, Cozmești și Prăjești și jumătate de vad ce este pe Siret. Ce certitudine este vorba de un vad utilizat de negustori, expresia „jumătate de vad” are sensul de jumătate din veniturile obținute de la acel vad²³. Pe 6 iulie 1569, același Bogdan Lăpușneanul întărește lui Toma și Matei o bucată de pământ în hotarul Buciumilor, pe lângă „drumul Cârlijilor și vadul Cârlijilor”²⁴. Pe 8 martie 1570, este menționat „podul lui Iurie din hotarul Răteștilor de pe Berheci”. Probabil acesta era un pod fix local folosit de oamenii din partea locului și care nu presupunea încasarea unor taxe atât de la negustori cât și de la simplii trecători din partea locului²⁵.

În perioada 7 august 1590-15 august 1591, Petru Șchiopul a arendat vama Moldovei lui Giovanni de Marini Poli (Giva), incluzând atât „vadurile și schelele” în contractul de arendare încheiat. Conform acestui document Giovanni de Marini Polli a arendat încasarea taxelor vamale de la vămile și vadurile de pe teritoriul Moldovei²⁶.

În secolul al XVII-lea, am identificat alte mențiuni ale vadurilor de pe teritoriul Moldovei.

Pe 16 octombrie 1611, Constantin Movilă dă următoarele instrucțiuni lui Nestor Ureche și Coste Bucioc, solii domnului în Polonia, ca veniturile rezultate din transporturile peste Nistru (taxele vamale), să fie încasate de domnul Moldovei „după străvechiul obicei” și nu de anumite persoane din Polonia²⁷. Chiar dacă nu este menționat concret un anume vad, textul documentului demonstrează că taxele vamale încasate la vadurile Nistrului erau importante, atât pentru Moldova cât și pentru Polonia, făcând obiectul negocierilor la nivel înalt.

În 1612, negustorul italian Tommaso Alberti a trecut Nistrul pe la vadul Braha²⁸. Astfel, pe 9 septembrie 1618, Stanislaw Zolkiewski, hatman al Coroanei, scrie regelui Poloniei, Sigismund al III-lea, că se află cu oastea pe șleaul (drumul) Pocuției, la 3 mile de vadul de la Kolodrobwka (pe malul stâng al Nistrului în apropiere de Snyatin), fiind cea mai comodă trecere peste Nistru, pentru oștile tătărăști aflate pe teritoriul Moldovei. Cu certitudine acest vad al Nistrului a fost traversat de drumul comercial care venea din Polonia și intra în țară pe la Snyatin-

²² DRH, A, Moldova, vol. VI, întocmit de Ioan Caproșu, 2008, pp. 392-393, nr. 217.

²³ *Ibidem*, nr. 408. Astăzi în comuna Stolniceni-Prăjescu din județul Iași.

²⁴ *Ibidem*, nr. 406.

²⁵ *Ibidem*, nr. 433.

²⁶ *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea*, Text stabilit și indice de Gh. Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniță, Alexandru Mareș și Alexandra Mareș Moraru, Editura Academiei, București, 1979, p. 167, nr. LXXV.

²⁷ Ilie Corfus, *op. cit.*, Secolul al XVII-lea, pp. 60-62, nr. 29.

²⁸ N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, ed. de Adrian Angheliescu, Editura Eminescu, București, 1981, p. 201.

Cernăuți, fiind folosit în mare măsură și de către negustori²⁹. În 1620, armata poloneză înfrîntă la Țuțora, este nevoită să se retragă în dezordine, trece Prutul pe la vadul de la Țuțora și Nistrul pe la Movilău, unde a avut loc destrămarea acesteia³⁰. Cu acest prilej au fost menționate două vaduri, unul la Țuțora pe Prut și celălalt pe Nistru la Movilău. Chiar dacă cele două vaduri au fost menționate în strînsă legătură cu desfășurarea unor operațiuni militare și nu a unor activități comerciale, acestea din urmă nu au lipsit cu siguranță la vadurile respective.

În 1633, hoardele lui Cantemir pașa au trecut în Polonia pe la „trecătoarea Nistrului la Hrinciul, mai jos de Hotin”, de au robît Podolia³¹.

Pe 14 iulie 1638, Vasile Lupu întărește „ficiilor Badiului să-și țină moșia lor și vadul de pod de la Rădăuți de pe Prut să strângă brudina, nici pârcălabii de Hotin, nici cei de Dorohoi să nu aibă nici o treabă”. Băduleștii se plîng că pârcălabii au pus „feciorii săi să le strângă brodina de pre podu”. În cazul de față, dispunem de mai multe informații referitoare la vadul de pod al Prutului din localitatea Rădăuți pe Prut, despre faptul că dreptul de încasare a brudinei, aparținea proprietarilor moșiei respective și despre tentativa de uzurpare a acesteia de către pârcălabii de Hotin și Dorohoi. Toate aceste informații demonstrează că vadul de pod din această localitate era folosit în primul rând de negustori, că aducea venituri importante, dacă a determinat un conflict între proprietari și dregătorii locali. De cele mai multe ori conflictele dintre proprietarii de moșii și dregătorii locali ai Domniei au fost determinate de imprecizia referitoare la dreptul de exploatare a vadului, la conflictul de natură patrimonială între proprietarii de moșii aflate de-a lungul cursurilor de apă și dregătorii locali. În cazul marilor cursuri de apă cum ar fi Dunărea, Nistrul, Prutul, Siretul, acestea au fost considerate „ape domnești”, în timp ce malul aparținea proprietarilor. În cazul acestor cursuri de apă era nevoie de aprobarea expresă a domnului, pentru instalarea și exploatarea unui pod mobil, pentru că de un pod fix, peste cursurile respective de apă, din piatră sau chiar din lemn nu putea fi vorba la posibilitățile tehnice existente pe teritoriul Moldovei în perioada pe care am analizat-o. Veniturile mari care erau obținute la aceste vaduri și poduri, determinau neînțelegerile dintre dregătorii locali și proprietari³².

În 1653, Vasile Lupu, urmărit de oștile lui Gheorghe Ștefan trece Nistrul la Hotin „la trecătoarea cu podul”. Și în acest caz a fost menționată existența unei

²⁹ *Ibidem*, p. 95, nr. 41.

³⁰ Miron Costin, *Opere*, ed. de P.P. Panaitescu, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1958, pp. 71, 74.

³¹ Axinte Uricariul, *Cronica paralelă a Moldovei și Țării Românești*, ed. critică de Gabriel Ștrempel, Editura Minerva, București, vol. II, 1994, p. 21.

³² *DRH*, A, Moldova, vol. XXIV, ed. de Constantin Cihodaru și Ioan Caproșu, Editura Academiei Române, București, 1998, p. 394-395, nr. 411. Localitatea Rădăuți pe Prut a fost menționată și în prima jumătate a secolului al XIX-lea ca vamă a Moldovei, după ce Basarabia a fost anexată de Imperiul țarist.

„trecători” a Nistrului, adică a unui vad, care avea și un pod, cu siguranță mobil, care a fost folosit și de negustori³³.

În 1653 este menționat un pod făcut de polonezi peste Nistru pe coșuri, la Zwancea, peste care umblau soldații. În această situație a fost menționată existența unui pod de campanie utilizat de soldații polonezi, care a fost construit la un vad al Nistrului, care în timp de pace, a fost folosit de negustori, menționat ca atare și la începutul secolului următor³⁴.

În 1654 mai mulți călători străini au trecut Jijia pe un „pod lung de lemn” și Prutul cu barca la Țuțora. Dacă podul de pe râul Jijia descris de călătorii străini era un pod fix de lemn, cel de pe râul Prut era unul mobil. Locuitorii satului Țuțora de pe ambele maluri ale Prutului aveau obligația de a asigura traversarea râului de către călători³⁵.

În 1657 a fost menționat vadul de la Șcheia de pe Siret în timpul luptelor care au avut loc în timpul domniei lui Gheorghe Ștefan. În cazul de față vadul de la Șcheia a fost menționat în legătură cu desfășurarea unor operațiuni militare și nu a unor activități comerciale³⁶. În septembrie 1658, Patriarhul Macarie al Antiohiei și însoțitorul acestuia, Paul de Alep, după ce au trecut de Brăila, au traversat Siretul pe un pod și au ajuns la Galați unde au stat până după 17 septembrie, după sărbătoarea Sfintei Cruci. Nu avem mai multe informații referitoare la acest pod, dar cu siguranță a fost un pod mobil, pentru folosirea căruia erau încasate taxe vamale de tipul brudinei, deși acestea nu sunt menționate. În același timp probabil veniturile erau împărțite între dregătorii turci de la Brăila și domnul Moldovei, sau proprietarii locali care primeau acest drept de la domnie, deoarece Siretul era o apă mare, o „apă domnească”, pentru care instalarea unui pod necesita aprobarea Domniei³⁷.

În 1666 vama și vadul de la Țuțora sunt descrise cu lux de amănunte de călătorul turc Evlia Celebi în 1666. Pe lângă informațiile referitoare la mărimea veniturilor vamale încasate aici, este menționat faptul că este un sat mare, bogat, deși ruinat, că are o sută de case, 50 de dugheni și două biserici, la care se adaugă câteva case care servesc pentru vămuire. Călătorul străin menționează existența în această localitate a trei dregători, pârcălabul, vameșul și boierul. Dacă prezența vameșului este în strânsă legătură cu încasarea taxelor vamale, aceea a boierului în calitate de proprietar local, prezența pârcălabului demonstrează că localitatea era mai mult decât un simplu sat, era cel puțin târg, chiar dacă era ruinat și în decădere³⁸.

Veniturile podurilor mobile instalate la vaduri, erau semnificative. În unele situații, aceste venituri erau donate ctitorilor domnești. Astfel, în mai 1657 Gheorghe Ștefan dăruia mănăstirii Cașin, ctitoria sa, „două camene mari de ceară

³³ Miron Costin, *op. cit.*, p. 143.

³⁴ *Ibidem*, p. 167.

³⁵ *Călători străini*, vol. VI, 1976, p. 152.

³⁶ Miron Costin, *op. cit.*, p. 183.

³⁷ *Călători străini*, vol. VI, p. 277.

³⁸ *Ibidem*, p. 734.

din târgul Iași” și venitul „podului de la Vadul Turcilor”, ca să „umble acolo podul svintei mănăstiri”, interzicând altor persoane boieri sau pârcălabi să expoațeze un alt pod. Și în cazul de față este vorba de un pod care „umblă”, adică de un pod mobil³⁹. Este sugestivă expresia de „a umbla” pentru podurile mobile în documentele medievale din secolele XVII-XVIII.

Pe 10 iunie 1667, la porunca lui Alexandru Iliș sunt stabilite hotarele satului Predicăuți pe Prut din ținutul Cernăuți, fiind menționate vadul Dirălău și drumul cel mare al Snyatinului. Cu certitudine, în cazul de față este vorba de un vad utilizat de negustori în întreaga perioadă pe care o analizăm⁴⁰.

Pe 4 mai 1674, Dumitrașco Cantacuzino a acordat permisiunea Todosiicăi Jora să facă un pod „umblător” la Slipotești pe Siret în ținutul Tecuciului⁴¹.

Peste 5 ani, pe 24 iulie 1679, Toader împreună cu frații lui din Ilcești vând lui Enache clucerul 88 de pași din proprietatea lor din Ilcești până în Siret cu vad de pod, din hotarul târgului Tecuci. Vadul de pod a fost vândut cu 33 de lei, o sumă relativ mare dacă luăm în considerare faptul că a fost plătită pentru un teren cu o lungime de doar 147,18 m. Terenul avea însă o valoare comercială potențială în urma instalării podului mobil⁴².

În septembrie 1680, oastea Moldovei a trecut Prutul la Țuțora și a ajuns la Chișinău, de unde împreună cu oastea Țării Românești, au trecut Nistrul la Vadul lui Vodă, participând la a doua expediție otomană de la Cehrin la răsărit de Nistru. Au fost menționate cu acest prilej două vaduri, unul al Prutului de la Țuțora și pentru prima dată, vadul Nistrului de la Vadul lui Vodă. Acest vad al Nistrului care a fost folosit cu siguranță și de către negustori se află în apropierea Chișinăului⁴³.

Un alt vad, de data aceasta pe cursul mijlociu al al Prutului, a fost cel de la Pagul. Situat pe malul basarabean al Prutului între Nârnova și Lăpușna, afluenți ai Prutului din Republica Moldova, a fost un vad important cu „pod umblător” până la începutul secolului al XVII-lea, atât pentru negustori cât și pentru armate. Astfel, pe 22 august 1686, armata poloneză condusă de Ioan Sobieski s-a oprit „pe niște pășuni bune la Pagul”. Armata poloneză a înaintat spre sud atingând satele Gura Văii, Gura Sărății, Vetrișoia, fiind obligată de trupele turco-tătare să se reîntoarcă la Iași. După această dată „podul umblător” a fost mutat la Răbâia

³⁹ Petronel Zahariuc, *Țara Moldovei în vremea lui Gheorghe Ștefan voievod*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2003, p. 344.

⁴⁰ *Din tezaurul documentar sucevean*, p. 185, nr. 541.

⁴¹ Ștefan Andronache, *Documente istorice tecucene*, Biblioteca Municipală „Ștefan Petică”, Tecuci, vol. I, Secolul XVII, 2001, nr. 52; Într-o mențiune marginală din mai 1676 de pe același document „că Todosiica Jora aă aibă pod”.

⁴² *Ibidem*, nr. 68; Nicolae Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii. Metrologia medievală pe teritoriul României*, Editura Științifică, București, 1971, p. 43.

⁴³ De altfel, pe 8 aprilie 1759, localitatea Vadul lui Vodă este menționată din nou cu prilejul cumpărării unei evanghelii de către preotul satului respectiv; *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei*, vol. I (1429-1750), p. 288; vol. II (1751-1795), p. 88.

(Albița-Leușeni) determinând un proces, între două familii boierești în secolul următor⁴⁴.

Pe 23 iulie 1687, Cojocă din Tecuci face danie lui Ionașco Balș, mare vornic, un vad de pod la Merești pentru ca „să-i fie milă de el și să-l sprijinească atâta cât va fi în viață”. Probabil dania menționată în textul documentului a fost în realitate o vânzare degheizată pentru a evita contestarea acesteia în virtutea dreptului de protimisis⁴⁵.

Pe 10 martie 1696, este menționată vânzarea unui pod la Șerbănești pe Siret efectuată de vel vornicul Vasile Costache lui Năstasie podar, pentru suma de 250 de lei⁴⁶.

Și în secolul al XVIII-lea, izvoarele istorice menționează existența a numeroase vaduri, utilizate de negustori. Printre acestea putem enumera vadurile marilor cursuri de apă cum ar fi Dunărea, Nistrul, Prutul, Siretul, dar și a altor ape mai mici. Unele dintre acestea erau trecute direct prin vad, altele erau trecute cu ajutorul unor poduri mobile sau fixe. Pentru cursurile mari de ape, în această perioadă, nu au existat poduri fixe ci numai poduri mobile sau pe dubase.

Pe 16 aprilie 1705 marele logofăt Antiohie Jora cumpără 8 pământuri din satul Slipotești din ținutul Tecuciului cu vad de pod la Siret⁴⁷. Pe 30 octombrie 1710, Alexa Patrichi vinde văduvei lui Ilie Enache spătar, 20 de pași și jumătate „cu tot venitul locului, cu vad de pod în apa Siretului din satul Mărișești de la ținutul Tecuciului”⁴⁸.

Pe 19 noiembrie 1707, a început călătoria ieromonahului rus Ipolit Vișinski din Cernigov prin Moldova prin Constantinopol la Ierusalim. Cu acest prilej sunt menționate traversarea Nistrului la Soroca pe 19 noiembrie 1707, a Prutului la Gherman pe 24 noiembrie 1707, a Siretului prin vad la Șchee (Șcheia) descris ca un sat părăsit, a Moldovei tot prin vad la Roman, a Bistriței la Bacău descrisă ca un „râu mare și adânc, care nu poate fi trecută decât cu pluta”, adică cu un pod „umblător” și a Troțușului prin vad la Adjud, care „are o trecătoare rea”. Milcovul, caracterizat de călătorul rus ca „un râu mic”, a fost trecut pe „un pod mic de lemn”, adică pe un pod fix. Putem observa diversitatea mijloacelor de traversare a cursurilor de apă pe teritoriul Moldovei de către călători la începutul

⁴⁴ *Călători străini*, vol. VII, 1980, p. 426-427; Pe lângă această opinie împărtășită și de Ștefan Plugaru, *Privire în oglindă: Pogăneștii din dreapta și din stânga râului Prut. File de istorie*, p. 80. Există și alte opinii. Astfel, Gabriel Ștrempel a considerat că localitatea Pagul se află mult mai la sud, pe locul actualului sat Paicu de pe Prut, raionul Cahul din R. Moldova, Ion Neculce, *Opere. Letopisețul Țării Moldovei și o seamă de cuvinte*, ed. critică și test stabilit de Gabriel Ștrempel, Editura Minerva, București, 1982, p. 311, indicele de la p. 923. Identificarea propusă de G. Ștrempel este contrazisă însă de descrierea lui Iacob Sobieski. Emil Diaconescu a considerat că vadul și podul de la Pagul s-a aflat la Leova în *Vechi drumuri moldovenești*, p. 56, iar Gh. Ghibănescu a considerat că s-a aflat la Popești și Mălăiești pe valea Prutului, *Surete și izvoade*, vol. XVII, p. XXXIII.

⁴⁵ Ștefan Andronache, *op. cit.*, nr. 92.

⁴⁶ *Ibidem*, nr. 115.

⁴⁷ *Ibidem*, vol. II, Secolul al XVIII-lea, 2001, pp. 21-22, nr. 13.

⁴⁸ *Ibidem*, nr. 23.

secolului al XVIII-lea, printre care folosirea vadurilor, a podurilor mobile pentru cursurile foarte mari și a podurilor fixe din lemn pentru cursurile mici de apă⁴⁹. De altfel aceste locuri de traversare a cursurilor de apă de pe teritoriul Moldovei au fost menționate în întreaga perioadă analizată.

Unul dintre cele mai circulate vaduri ale Nistrului, atât de diferitele armate cât și de negustori a fost cel de la Movilău. Astfel, între 28-31 iulie 1711, armata rusă condusă de Petru cel Mare s-a retras de pe teritoriul Moldovei pe un pod de pontoane construit la Moghilău⁵⁰.

O altă mențiune a podului de la Șerbănești de peste Siret este cea din 1713, când răzeșii din satul respectiv, semnează o înțelegere în fața mitropolitului și a marilor boieri⁵¹. Veniturile, probabil importante, obținute de Grigore cămărașul, proprietarul podului de la Șerbănești, l-a determinat pe comisul Manolache Costache, să construiască un pod pe dubase în satul vecin la Liești, deși în acest sat nu a existat niciodată pod în perioada anterioară. Deoarece podul a fost construit fără autorizația domnului, reducând la minimum veniturile proprietarului vecin, facilitând fuga locuitorilor țării peste hotare, Grigore Ghica a ordonat comisului Manolache Costache să distrugă podul de la Liești⁵².

Pe 25 iulie 1726 Mihai Racoviță a acordat lui Iordache Cantacuzino dreptul de a face un pod umblător pe Nistru la moșia sa Samușin din ținutul Cernăuți. Cei care plecau din Moldova, trebuiau să plătească proprietarului brudina. La 24 aprilie și 24 august 1728, Grigore Ghica i-a ordonat lui Șerban Cantacuzino, staroste de Cernăuți, să respecte drepturile proprietarului de a încasa brudina în întregime de la acest pod. Din nou remarcăm, conflictul dintre proprietarii „malului” și dregătorii locali referitor la dreptul de încasare a veniturilor, deși cele două persoane implicate făceau parte din aceeași familie⁵³.

În secolul al XVIII-lea, sunt menționate mai multe vaduri și „poduri umblătoare” pentru traversarea Prutului. Unul dintre acestea a fost cel de la Răbâia (astăzi Albița-Leușeni). Pe 11 septembrie 1730 Grigore Ghica i-a acordat lui Toader Jora postelnic dreptul de a avea o crâsmă și „pod umblător” la Todorcenii pe Prut (astăzi Leușeni din stânga Prutului). Grigore Ghica a confirmat învoiala lui Toader Jora cu răzeșii din Todorcenii, de a instala pod pe moșia răzășească, aceștia primind o sumă de 20 de lei pe an. Probabil în această zonă a existat un pod al răzeșilor din acest sat, situație confirmată din informațiile ulterioare⁵⁴. A fost începutul unui conflict care a opus două familii boierești din această parte a Moldovei. Astfel, pe 30 martie 1731 Grigore Ghica a judecat litigiul dintre familia Kogălniceanu, proprietara moșiei Pagul și a vadului de aici

⁴⁹ *Călători străini*, vol. VIII, 1983, p. 246.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 432.

⁵¹ Ștefan Andronache, *op. cit.*, vol. II, nr. 27.

⁵² *Ibidem*, nr. 53.

⁵³ Teodor Bălan, *Documente bucovinene*, vol. IV(1720-1741), Editura Mitropoliei Bucovinei, 1938, p. 66.

⁵⁴ Gheorghe Ghibănescu, *Surete și izvoade (Drăcenii, Rășetii, Răbâia, Leușeni, Ghermănești)*, Fălciu-Huși, vol. XVII, 1927, p. 19, nr. 25.

și familia Jora, proprietara moșiei și a „podului cu dubase” de la Răbâia. În urma judecății domnului s-a decis, ca „podul să umble pe la Răbâia, iar la Pagul să nu mai fie pod, deoarece se păgubește vama gospod, pentru că nu se poate păzi în multe locuri”, deși la Pagul a fost din vechime atât podul cât și drumul mare. Din acest moment, vadul și podul de la Pagul a fost desființat, traversarea Prutului în această zonă făcându-se numai pe podul de la Răbâia. Răbâia a devenit unul din cele mai importante locuri de traversare a Prutului menționat din acest secol, până în zilele noastre⁵⁵.

Nici nu s-a încheiat bine procesul dintre familia Jora și Kogălniceanu, pentru că a apărut un alt litigiu. Pe 3 noiembrie 1731, Gavril Pilat vornic de poartă a judecat pricina dintre Toader Jora stolnic, care deținea numai malul dinspre apus al Prutului (malul din România de astăzi) și răzeșii din Todorceni care deținea malul răsăritean (din R. Moldova). În cele din urmă „a fost tăiată capra podului răzeșesc”, podul fiind mutat acolo unde ambele maluri ale Prutului aparțineau stolnicului Jora⁵⁶. Aceste litigii referitoare la dreptul de exploatare a podului de la Răbâia, demonstrează cât de important a devenit vadul și podul din această locație. Din această cauză, pentru exploatarea acestui pod a fost necesar un personal destul de numeros. Astfel, pe 12 noiembrie 1731 sunt menționați Lefter ispravnicul podului, Andrei podarul și Toader vameșul cu ocazia stabilirii hotarului între moșiile Merești și Răbâia⁵⁷.

În zona orașului Iași au existat două poduri peste Prut, unul fiind Podul lui Gherman, mai sus de Sculeni menționat indirect de ieromohul rus Ipolit Vișinski în 1707 și de Ioan Neculce la 1739. Celălalt pod peste Prut tot din această zonă a fost menționat pe 8 februarie 1742, când mănăstirea Cetățuia avea dreptul să încaseze „brudina ce din vechiu” de la podul ce este făcut pe dubase pe Prut la moșia mănăstirii de la Tabara⁵⁸.

În cazul în care vadurile se aflau în apropierea unor vămi importante, vameșii de la aceste vămi încasau taxele vamale și de la aceste vaduri, cum a fost situația cu vadurile din apropiere de Cernăuți, veniturile încasate la aceste vaduri de la negustorii care treceau pe aici, trebuiau să asigure plata slujitorilor puși la dispoziție de starostele din acest oraș⁵⁹.

Pe 6 ianuarie 1741, Grigore Ghica scrie lui Anastase vel căpitan de Soroca să respecte drepturile lui Ilie Buznea fost mare vornic de poartă, asupra „podului

⁵⁵ *Ibidem*, p. 71. Mutarea podului de la Pagul la Răbâia este încă o dovadă a faptului că localitatea Pagul se afla pe cursul mijlociu al Prutului și nu în localitatea Paic de pe cursul inferior al acestui curs de apă. Astăzi aici se află podul rutier de Albița-Leușeni

⁵⁶ *Ibidem*, pp. 24-25, nr. 29

⁵⁷ *Ibidem*, p. 108, nr. 100; vol. XXV (*Documente Kogălnicești între 1529-1878*), Iași, 1932, p. 24, nr. XXXI.

⁵⁸ Ion Neculce, *op. cit.*, p. 825; Vasile Băican consideră că Podul lui Gherman a fost menționat în 1741, *Geografia Moldovei reflectată în documentele cartografice din secolul al XVIII-lea*, Editura Academiei Române, București, 1996, p. 139; N. Iorga, *Studii și documente*, vol. VI/2, p. 213, nr. 32.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 360, nr. 1107.

umblător de la vadul Iaroviei”, deoarece are moșie pe Nistru la Balinți și Cremenciug, inclusiv vadul respectiv⁶⁰.

În octombrie 1742 a fost trimisă o poruncă vel căpitanului de Soroca, care trebuia să înregistreze toate podurile mobile de la Nistru, probabil din acest ținut și să asigure încasarea veniturilor cuvenite proprietarilor de moșii. La fel ca și în cazul altor mari cursuri de apă, și la Nistru a existat o anumită discuție. Deși Nistrul era „apă domnească”, un curs mare de apă, malul fluviului aparținea de obicei unui proprietar local, care trebuia să beneficieze într-un fel de anumite venituri de la cei care instalau poduri mobile. Tot în 1742, domnul Moldovei reproșează dregătorilor de la Nistru, că proprietarii de moșii din această zonă „au vândut unor evrei malurile Nistrului, care au făcut fel de fel de luntri și se petrec mulți oameni dincolo de Nistru”, adică foarte mulți locuitori ai Moldovei fugeau dincolo de granițele țării⁶¹. În 1765, au fost menționate, pe lângă vama de la Movilău, aflată la un vad al Nistrului, și vadurile de la Iarova și Cremenciug, care erau subordonate față de vama de la Movilău. Acestea au fost foarte importante pentru comerțul Țării Moldovei cu spațiul de la răsărit de Nistru. Printre alte vaduri de la Nistru au fost și cele de la Vadul Rașcu sau Rașcov, Vadul lui Vodă.

În februarie 1745, Ion Mavrocordat îi dă voie marelui vornic Manolache Costache să-și facă pod pe moșia sa Liești din ținutul Tecuci, deoarece aceasta cuprinde amândouă maluri ale Siretului, lucru deosebit de important, deoarece în felul acesta era vorba de un singur proprietar al podului. Ion Mavrocordat îi acordă acest drept de a construi pod pe această moșie, în ciuda faptului că exista un alt pod în apropiere la Șerbănești cu vad vechi de pod, deoarece apele mari aparțin domniei, iar la Liești există „loc bun de umblat podul”⁶².

În aprilie 1751, au fost menționate cu prilejul stabilirii limitelor unui loc din hotarul târgului Ștefănești, vadul cel vechi al Proscurenilor, drumul ce merge la pod, drumul Proscurenilor. Este prima mențiune identificată în cercetarea noastră referitoare la vadul și a podul de la Ploscurenii pe Prut, pod și vad ce vor fi utilizate până la începutul secolului al XIX-lea⁶³.

Așa cum am arătat mai înainte importanța vadului și a podului de la Răbăia a determinat numeroase litigii. În mai 1754, Vasile Roset hatman a împrumutat pe unchiul său Toader Jora biv vel stolnic cu 650 lei cu dobândă de 20% pentru doi ani. Suma care trebuia achitată de Toader Jora ajungea la 910 lei, acesta punând zălog 4 sate întregi de pe valea Prutului și podul de la Răbăia. Deoarece Toader Jora a decedat fără să achite datoria, iar văduva, deși a încasat venitul podului până în 1760, nu a putut să o achite, Vasile Roset hatman a reținut cele patru sate și podul. Astfel, pe 25 septembrie 1760 Grigore Callimachi a întărit proprietățile respective lui Vasile Roset hatman. Într-un timp relativ scurt, noul

⁶⁰ Mihai Spielmann, *Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România*, vol. II, partea I, p. 99, nr. 112.

⁶¹ *Ibidem*, p. 289, nr. 539.

⁶² Andronache Ștefan, *op. cit.*, vol. II, secolul al XVIII-lea, nr. 64.

⁶³ Vasile Gh. Miron, Mihai Ștefan Ceașu, Gavril Irimescu, Sevastița Irimescu, *op. cit.*, p. 283, nr. 863.

proprietar a arendat podul, crâșma și dijma noșiei unui negustor, Neculai Puîșorul „liptcanul” cu 920 de lei pentru 4 ani, cu 230 de lei în fiecare an, 115 lei la începutul anului și 115 lei la sfârșitul anului. Venitul podului de la Răbâia a fost exploatat de noul proprietar, până pe 28 august 1765, când, înduișat de starea precară a văduvei lui Toader Jora, recuperând în același timp banii împrumutați unchiului Vasile Roset, a dăruit moșia și podul mătușii sale Safta Jora. În acest mod, podul de la Răbâia a reintrat în proprietatea familiei Jora⁶⁴.

Pe 29 mai 1757, Ioniță Botez postelnic stăpânul satului Ploscureni din ținutul Iași se plânge domnului Scarlat Ghica că vecinul său Constantin Blebe care are o moșie alăturată și un „pod umblător” pe Prut, atunci când râul vine mare, îl trage pe moșia sa, îi provoacă distrugerii și nu plătește nici o despăgubire. Domnul decide ca Blebe să-i plătească despăgubiri lui Ioniță Botez pentru pagubele provocate⁶⁵.

În anumite situații dacă podul nu era întreținut acesta nu mai putea fi folosit, ajungând în paragină. Așa s-a întâmplat cu podul de la Samușin de pe Nistru, când, după moartea lui Iordache Cantacuzino, podul moldovenesc a fost lăsat în paragină, proprietarul mulțumindu-se cu 30 de lei anual din venitul podului polonez care făcea legătura cu cele două maluri Samușin (Moldova) și Ustie (Polonia). Veniturile podului polonez erau încasate de căpitanul de Camenița. În 1758 însă, urmașul lui Iordache Cantacuzino, Constantin Canatacuzino Pașcanu reface podul, fapt ce a determinat o adevărată „ofensivă” diplomatică din partea autorităților poloneze. A fost trimis la Constantinopol în 1758 contele Ignațiu Podolski, au fost trimise porunci ale sultanului către pașa de Brăila, domnului Moldovei și cadiului Ibrahim Nabi în 1760 pentru cercetarea situației, inclusiv a fost trimisă o scrisoare personală a regelui Poloniei către sultan la 1 august 1761, încercându-se obținerea unei soluții favorabile părții poloneze. Litigiul dintre cele două părți s-a prelungit până în 1766. În cele din urmă, pe baza mărturiilor boierilor localnici și a „turcilor hotânlii”, proprietarului moldovean i s-a recunoscut dreptul de a exploata podul. O problemă minoră care putea fi rezolvată prin negocieri dintre cele două părți a devenit o problemă „internațională” datorită dorinței polonezilor de a încasa în totalitate veniturile rezultate din tranzitul călătorilor și a mărfurilor peste Nistru⁶⁶.

În 1775, în *Condica Vistieriei Țării Moldovei de veniturile și lefurile dregătorilor Domniei și Curții domnești* au fost menționate, pe lângă informațiile referitoare la mărimea brudinei, locurile de percepere a acesteia. Astfel brudina

⁶⁴ Gheorghe Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. XVII, p. XV, XVI, XVII, 63, 71, nr. 53; *Documente privitoare la relațiile agrare în secolul al XVIII-lea*, ed. de Vasile Mihordea, Ioana Constantinescu și Corneliu Istrati, Editura Academiei României, 1966, p. 419, nr. 414.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 339, nr. 322. Podul de la Stânca-Ploscureni a fost folosit până la începutul secolului al XIX-lea.

⁶⁶ Veniamin Ciobanu, *Aspecte ale relațiilor comerciale dintre Moldova și Polonia în secolul al XVIII-lea*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»”, VIII, 1971, Editura Academiei României, Iași, pp. 137, 138, 139. După 1775 statul austriac a construit la Samușin un pod metalic, ignorând vechile drepturi ale proprietarilor.

Dunării era percepută la Galați, dar mai este menționată și brudina Nistrului, Prutului, Siretului, Moldovei, Bistriței și Trotușului. Pentru brudina Dunării de la Galați erau pecepute următoarele taxe: 20 de bani pentru fiecare cal, bou de la carul sau căruța încărcată, 15 bani pentru fiecare cal sau bou de la carul său căruța descărcată (goală), iar când vor trece înot să plătească 7,5 bani, 15 bani de fiecare om călare care va trece podul, 10 bani pentru fiecare cal sau bou care duce o povară și 10 bani pentru fiecare vită slobodă care trece podul, 3 lei și 80 de bani pentru 1000 de oi destinate aprovizionării Istanbulului care vor trece podul și 15 lei pentru 1000 de oi care aparțin negustorilor.

În ceea ce privește brudina Nistrului, aceasta era de 15 bani pentru fiecare cal sau bou de la un car sau căruța încărcată, iar dacă acestea vor trece înot să plătească jumătate adică 7,5 bani pentru fiecare cal sau bou de la un car sau o căruța încărcată. Pentru fiecare cal sau bou de la un car sau o căruța goală trebuia să se plătească 10 bani, iar de vor trece înot să se plătească jumătate adică 5 bani. Pentru un om călare care folosește podul brudina era de 12 bani, iar pentru cel ce trecea înot plătea doar 6 bani. Pentru un om care trecea podul pe jos, plătea doar 3 bani. Pentru 1000 de oi care treceau podul, brudina era de 400 de bani, sau de 4 bani pentru 10 oi.

Pentru celelalte cursuri de apă cum ar fi Prutul, Siretul, Moldova, Bistrița și Trotușul au fost fixate următoarele valori ale brudinei: 6 bani pentru fiecare cal sau bou de la un car sau căruța încărcată, iar pentru una goală aceasta era la jumătate adică de 3 bani. Atunci când carele sau căruțele nu foloseau podul și treceau înot cursul de apă, taxele erau micșorate la jumătate adică de 3 bani. Pentru un om călare care trecea podul era încasată o taxă de 3 bani, iar pentru unul pe jos, era încasată o taxă de 1,5 adică jumătate din taxa plătită de călăreț. Pentru o vită slobodă care trece podul era plătită o taxă de 3 bani, iar pentru 1000 de oi erau plătiți 200 de bani adică pentru 10 oi o taxă de doi bani.

În cazul în care aveau loc accidente, stăpânii podurilor trebuiau să suporte despăgubirile datorate celor care își pierdeau marfa „pentru că de vreme ce iau brudina, ei sunt datori să plătească paguba ce s-ar întâmpla”.

Așa cum am arătat cele mai multe dintre podurile din această perioadă au fost mobile și nu fixe, mai ales pentru cursurile de apă mari. Unul din puținele locuri în care a existat un pod fix sau „stătător” pe Siret în această perioadă a fost la Mircești, pod aflat în proprietatea Mănăstirii Răchitoasa. Egumenul Mănăstirii Răchitoasa avea dreptul de a încasa următoarea brudină, conform „cărții din 7 mai 1775”. Astfel erau încasați 30 de bani pentru un carul mare cu tot cu boi încărcat indiferent de marfă, 15 bani de carul mic cu tot cu boi încărcat indiferent de marfă, 6 bani pentru carul mare gol cu tot cu boi, 3 bani pentru carul mic cu tot cu boi, 3 bani pentru fiecare vită dusă de negustori și jumătate de ban pentru fiecare vită a țăranilor dusă la târguri pentru vânzare, 3 bani pentru un om călare iar pentru cei pe jos nimic și 30 de bani pentru 100 de oi sau 3 bani pentru 10 oi⁶⁷.

⁶⁷ *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. VII, Acte interne (1771-1780), ed. de Ioan Caproșu, Editura Dosoftei, Iași, 2005, p. 112, 113, 137, nr. 129.

Tot prin Condica din 1775, brudina de la podul peste Prut de la Cernăuți, probabil transcrierea unei danii făcute de domnii Moldovei anterior anexării Bucovinei de către austriecei, a fost dăruită Mănăstirii Horecea⁶⁸.

Pe 1 septembrie 1776 în Condica Vistieriei este menționată din nou brudina Dunării, Nistrului, Prutului, Siretului, Bistriței, Moldovei și Troțușului. Referitor la cuantumul acesteia în anul care s-a scurs de la Condica din 1775 nu au existat modificări nici în ceea ce privește cuantumul nici în mențiunea unor noi cursuri de apă unde s-ar fi încasat brudina⁶⁹.

Un alt vad și pod peste Prut a existat în dreptul localității Fălciu, care a ajuns în proprietatea familiei Bogdan. Astfel, pe 28 decembrie 1776, târgoveții din Fălciu se plâng proprietarului Manolache Bogdan mare spătar, prin care cer înlăturarea lui Hriste grecul de la exploatarea podului de peste Prut, deoarece acesta a mutat podul de „vadul vechi” pentru închiderea venitului târgului și nu îi lasă să treacă Prutul direct prin vad în cealaltă parte. Ar accepta ca podul să fie arendat de căpitanul Tudor Pomană⁷⁰.

Reglementarea încasării brudinei s-a făcut și prin Condica Vistieriei Moldovei din 1 aprilie 1777, care are aceleași prevederi referitoare la sumele de plată pentru trecerea cursurilor de apă. În aceleași timp în această condică sunt menționați slujitorii de la diferitele vaduri ale Nistrului, care se mai aflau sub controlul domnilor Moldovei. Astfel, la vadul Jorei de la Nistru din Lăpușna-Orhei existau un căpitan, 3 zapcii și 40 de călărași de Jora, iar la ținutul Soroça exista un căpitan de Cosăuți la vadul Nistrului, 9 zapcii și 44 de cazaci⁷¹. Impresionează numărul mare de slujitori care existau la cele două vaduri ale Nistrului cu rol de spraveghere și de avertizare a domnului Moldovei despre eventualele pericole dar și de control a traficului de persoane și mărfuri peste fluviu.

În 1780 Mănăstirea Sfântul Spiridon din Iași, împreună cu Vasile Buzilă de la Vistierie au construit un pod la Balotina, deoarece un mal al Prutului aparținea acestui slujbaș. Pentru acest pod au fost cheltuiți 160 de lei, jumătate din această sumă fiind acoperită de mănăstire. În aceste condiții jumătate din pod „rămâne mănăstirii drept acaret” adică în proprietatea acesteia. Conform expresiei din document, „podul au umblat două luni; octombrie și noiembrie 1780”, și a dus venituri de 40 de lei, din care mănăstirea a luat 20 de lei, iar Vasile Buzilă a încasat tot 20 de lei, în afară de „2 lei cheltuiala podului” luați de părintele Irineopolis starețul mănăstirii. În aceste condiții poate fi aproximat venitul provenit din exploatarea podului de la Balotina de peste Prut la un maximum de 200 de lei, atât pentru mănăstirea Sfântul Spiridon cât și pentru Vasile Buzilă, deoarece în lunile de iarnă funcționarea acestuia putea să înceteze. Este sugestivă expresia „podul au umblat” referire la faptul că acest pod era un pod mobil, care

⁶⁸ *Ibidem*, p. 115, nr. 129.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 266, nr. 221.

⁷⁰ *Documente privitoare la istoria economică a României*, Seria A, vol. II, p. 3, nr. 1.

⁷¹ *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. VII, p. 353-354, 359, nr. 266.

„umblă” și de aici expresia de „poduri umblătoare” pentru această categorie de poduri⁷².

Pe 10 aprilie 1781, Constantin Moruzi a dat târgul Soroca drept zestre fiicei sale Soltana căsătorită cu hatmanul Scarlat Sturdza. Conform acestui privilegiu, Scarlat Sturdza avea dreptul de a strânge printre alte venituri brudina Nistrului „di pe podurile și luntrile dumisale”. Valoarea brudinei era stabilită la 15 bani noi de cal, bou la căruță, iar dacă treceau înot, adică direct prin vad jumătate, 4 bani pentru o povară de marfă, 10 bani pentru fiecare cal, bou de la un car sau căruță goală, iar pentru cele care treceau direct prin apă jumătate din acest cuantum, 12 bani pentru fiecare om călare. Putem observa că valorarea brudinei era cea din Condica Visteriei din 1775⁷³.

În perioada războaielor ruso-otomane din secolul al XVIII-lea, pentru a opri înaintarea rapidă a armatelor țariste, turcii demontau podurile mobile pe care le stricau, păgubind atât pe proprietari, pe arendași, dar și pe locuitorii din aceste zone. Pe 28 februarie 1784 Antohi Jora stolnic vinde cu 1000 de lei fratelui său Toader biv vel pitar un sfert din moșia Răbâia cu „pod umblător în apa Prutului”, după ce fratele său Mihai ban a refuzat să cumpere. Pe 20 martie 1784 Toader Jora biv vel pitar a arendat venitul moșiei Răbâia, Episcopiei din Huși pe 10 ani „cum și podul ce iaste în Prut, gârlele cu pești, crășma de la pod” cu 160 de lei pe an, în total 1600 de lei. Episcopia din Huși a renunțat la contractul de arendare a podului, deoarece nu a încasat nici un venit, din exploatarea acestui pod, deoarece turcii au luat podul de la Răbâia pe care l-au distrus⁷⁴.

Pe 15 iunie 1784, Constantin Moruzi poruncește biv vel spătarului Iancu Razu staroste de Putna să cerceteze pricina dintre spătarul Costin Catargiu care are pod mobil pe malul Siretului la moșia sa Mărășești din ținutul Putna „și încalecă malul său de la moșia Ionășești din ținutul Tecuci a lui Alexandru șetrar de Tecuci”. În timpul cercetării a fost adusă o învoială veche din 1763 dintre cei doi proprietari, care stabilea ca veniturile podului să fie împărțite în patru părți, două părți luate de Costin Catargiu, o parte de șetrarul Alexandru de Tecuci, iar o parte de către podar. Acest document demonstrează că deși Siretul era considerat „o apă domnească”, proprietarii moșiilor riverane, ai malurilor aveau dreptul să instaleze poduri mobile și să încaseze veniturile respective. Faptul că Siretul, la fel ca și Dunărea, Prutul și Nistrul erau „ape domnești”, făcea ca instalarea podurilor pe acest curs de apă să fie făcută cu autorizația domnului, iar eventualele litigii dintre părți erau rezolvate tot de către domn prin dregătorii acestuia⁷⁵.

Aceste poduri mobile nu aducea numai venituri aveau nevoie de întreținere, de reparații curente. Printre elementele care trebuiau înlocuite erau și odgoanele de cânepă, care asigurau funcționarea în condiții de siguranță a podului.

⁷² *Ibidem*, vol. VIII, Acte interne (1781-1790), 2006, nr. 2.

⁷³ Lia Benjamin, Mihai Spielman, Sergiu Stancu, *Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România*, vol. II/2, București, Editura Hasefer, 1990, p. 218, nr. 136.

⁷⁴ Gheorghe Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. XVII, p. XXIV, p. XXV, 111, 112, nr. 107, 108, 109, 120.

⁷⁵ Ștefan Andronache, *op. cit.*, vol. II, Secolul al XVIII-lea, 2001, nr. 118.

Astfel în 1786 în cheltuielile mănăstirii sfântul Spiridon din Iași este trecută suma de 7 lei și 60 de bani pentru cumpărarea unui odgon necesar podului de la Balotina⁷⁶.

În 1791, este menționat faptul că mănăstirea Sfântul Spiridon din Iași a încasat 80 de lei de la arendarea moșiei Balotina cu pod din ținutul Iași. Suma de 80 de lei este comparabilă cu veniturile obținute din arendarea unor taxe mai mici cum ar fi mortasipia și venitul cântarului din diferite târguri ale Moldovei. O anumită parte din această sumă probabil destul de mare, provenea din încasarea brudinei de trecere pe podul de pe râul Prut⁷⁷.

Astfel, după 1792, locuitorii din „Vadul Isacu” (Vadul lui Isac) de pe Prut au cumpărat o Cazanerie tipărită la Râmnic în 1792, pentru biserica satului respectiv. Această informație reprezintă o mențiune indirectă a vadului din zona de vărsare a Prutului care a fost folosit atât de mult de negustor. Deși nu dispunem de alte informații la acest vad a existat un pod mobil, care a fost folosit pentru traversarea Prutului atât de negustori dar și de simplii călători⁷⁸.

Pînă în 1794 familia Jora a exploatat în mod direct veniturile podului de la Răbâia. După această dată, Toader Jora a reușit să arendeze podul pentru trei ani cu suma de 800 de lei, câte 266 de lei 26 parale și 2 bani în fiecare an negustorului Nicolae Boiangiu din Huși. Deoarece veniturile obținute prin exploatarea acestui pod erau mult mai mari, Veniamin, episcopul de Huși, a obținut de la domnul Moldovei prioritate la arendarea podului, se înțelege cu Toader Jora, pitar, îi achită datoriile către negustorul Nicolae Boiangiu din Huși și arendează podul pe timp de 7 ani de la 29 iunie 1794 până în 1801. Ratele trebuiau achitate către proprietar la 29 iunie (Sfinții Apostoli Petru și Pavel) și la 1 ianuarie⁷⁹,

Pe 9 septembrie 1798, Hârste (pr. Cârste) Constantin a fost numit căpitan de Cosăuți-Soroca. Aceasta controla un mare număr de vaduri ale Nistrului, cum ar fi cele de la Podul lui Bichir, la vama de la Soroca, la Praguri, la vama de la Cosăuți, Gura Iorjinții, la Cureșnița, la Volovceniță, Râul Porcului, Cremenciug, Iarova și Ialocova, cu ajutorul a 32 de călărași într-o săptămână. În total existau 96 de călărași. Aceste vaduri ale Nistrului enumerate în lucrarea noastră sunt doar câteva din cele care au existat și au fost folosite de negustori. În unele exemple din paragraful de mai sus dispunem de informații certe referitoare la existența unor vămi care au aparținut Moldovei la unele dintre aceste vaduri.

Pe 17 martie 1796, Sandu și Toader Țigănuș vând lui Iordachi mare logofăt 9 pași de moșie, la Șerbănești, cu vad de pod în apa Siretului. Din nou este vorba de vadul de pod din Șerbănești. Intrigă la prima vedere suprafața foarte mică achiziționată de marele logofăt Iordachi, dar care demonstrează că scopul

⁷⁶ *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. VIII, nr. 237.

⁷⁷ *Ibidem*, vol. IX, Acte interne (1791-1795), nr. 39. Venitul obținut oprin arendarea moșiei de la Balotina, în sumă de 130 de lei a fost menționat și în anii 1794; 1795, 1796 din același volum, nr. 233, 348. Aceste venituri proveneau parțial și din exploatarea podului mobil de aici.

⁷⁸ Ioan Caproșu și Elena Chiaburu, *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei*, Casa Editorială Demiurg, Iași, vol. II, p.521.

⁷⁹ Gheorghe Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. XVII, p. XXV, 114, nr. 113.

principal al achiziției era numai vadul, care permitea instalarea podului mobil⁸⁰. Pe 13 iulie 1805, este menționată dania unui minei către biserica din satul Vadul lui Vodă⁸¹, iar pe 25 noiembrie 1806 este menționat Movilăul ca loc prin care armata rusă a trecut Nistrul și a intrat în Moldova la începutul războiului ruso-turc dintre anii 1806-1812⁸².

Între 1805-1806, podul de peste Prut situat între satele Stânca și Ploscurenii, era reînnoit cu „un pod nemțesc”⁸³.

Pe 15 noiembrie 1811, a fost semnată o înțelegere între unii din locuitorii satului Ionășești și biv vel spătarul Iordache Cantacazino, privind îngrijirea podului peste Siret de la Mărășești. Astfel locuitorii trebuiau să-l dezlege, la vreme de zloată să-l lege, să-l păzească, să-l îngrijească. Acestea erau obligații suplimentare pe lângă cele tradiționale legate de munca câmpului. Din operațiunile la care s-au angajat sătenii, reiese că este vorba de un pod „umblător”⁸⁴.

În 1810-1811, Ilinca Paladi, proprietara târgului Ștefănești, a cumpărat de la Cernăuți, un pod nou „legat cu fier cătrănit”, care trebuia să înlocuiască vechiul pod, care deevenise necorespunzător. Veniturile mai obținute la acest vad de la Ștefănești, a determinat-o pe proprietară să realizeze o investiție însemnată, în speranța că această va fi amortizată în urma exploatării. În 1812 este menționat la Ștefănești un singur pod și „brudina care s-a încasat de la cei care au trecut pe sub cumpăt la Prut”, care a ajuns la 400 de lei în 1814, 700 de lei în 1815 și 273 în 1818. Toate aceste sume de bani încasate din exploatarea podului demonstrează că această investiție putea fi amortizată⁸⁵.

La începutul lui ianuarie 1816, convoiul boierului Iodache Roset Roznovanul alcătuit din mai multe trăsură și slujitori a trecut Siretul pe un „pod umblător”, podarii primind 29 de lei⁸⁶.

Printre ultimele mențiuni identificate în cercetarea noastră referitoare la existența vadurilor și podurilor umblătoare, sunt cele de la Sculeni pe Prut și Rădăuți pe Prut. Între 26 octombrie 1819-26 octombrie 1820, un evreu a arendat de la Neculai Roset, biv vel agă, venitul podurilor și a hamalăcului de la carantina Sculeni cu suma de 11500 de lei, urmând a achita câte 958 de lei lunar⁸⁷. Pe 10

⁸⁰ Ștefan Andronache, *op. cit.*, vol. II, nr. 140.

⁸¹ Ioan Caproșu și Elena Chiaburu, *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei*, vol. III (1796-1828), 2009, p. 192.

⁸² *Ibidem*, pp. 217, 290.

⁸³ Gheorghe Pungă, *Noi contribuții privind istoria târgului Ștefănești*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Iași «A.D. Xenopol»”, XXVII, 1989, Iași, p. 338.

⁸⁴ Ștefan Andronache, *op. cit.*, vol. III, 2002, nr. 31.

⁸⁵ Gheorghe Pungă, *op. cit.*, p. 338- 339.

⁸⁶ Gheorghe Ungureanu, *Veniturile și cheltuielile unei mari case boierești din Iași în anul 1816*, în „Studii și articole de istorie”, 1, 1956, p. 132. Peste Siret au existat în această perioadă un vad la Timișești și un pod „umblător” la Tupilați conform descrierii lui Mihail Sadoveanu din nuvela *Cealaltă Ancyfă*.

⁸⁷ Ioan Murariu, *Unii factori care a frânat comerțul intern al Moldovei la sfârșitul secolului al XVIII-lea și în primele decenii ale secolului al XIX-lea*, în „Carpica”, XII, p. 235.

ianuarie 1821 Mihai Grigore Șuțu a întărit lui Iordache Roset, fost mare vistiernic, drepturile asupra târgului Sculeni. Printre acestea este și brudina pentru trecătoarea Prutului. Astfel, proprietarul avea dreptul de a încasa 90 de parale pentru fiecare car cu lână, piei de oiașe, vacă, cal, brânză, var, 28 de parale pentru fiecare car încărcat cu sare, care trece Prutul, 56 de parale de fiecare car încărcat cu scânduri de brad, coșe, sicrie, putini, poloboace cu miere, băcăli, păcură, de butea de vin sau antalul, iar de poloboacele mici câte două într-un car, câte 40 de parale de poloboc, 20 de parale pentru carul cu lemne, verdețuri și legume, 20 de parale de fiecare om călare, localnic sau străin, 5 parale pentru fiecare om pe jos, 10 parale pentru fiecare cal fără marfă, 5 parale de butea de vin sau horilcă goală⁸⁸.

Ultima mențiune identificată în cercetarea noastră referitoare la trecătoarea Prutului este din 10 iunie 1827, când Ioniță Sandu Sturdza a întărit vistiernicului Sandu Sturdza drepturile asupra moșiei Rădăuți pe Prut, fiind menționate, printre altele, veniturile podului peste Prut și ale trecătoarei Prutului. După 1834, statul a preluat drepturile de trecere peste Prut de la Rădăuți, ca și de la celelalte locuri de traversare a Prutului⁸⁹.

Foarte multe dintre aceste mențiuni ale vadurilor și podurilor, nu se referă la activitatea negustorilor sau la cea a vameșilor, ci doar la anumite evenimente politico-militare sau de altă natură.

În concluzie vadurile dar și podurile „umblătoare” au reprezentat principalele modalități de traversare a cursurilor de apă de pe teritoriul Moldovei în perioada medievală. Dreptul de a construi un „pod umblător” pe cursurile de apă mari domnești era acordat de conducătorul țării. Deoarece reprezentau puncte obligatorii de trecere au fost încasate taxe vamale în folosul Domniei sau al proprietarilor locali.

⁸⁸ *Documente privitoare la istoria economică a României, A, Moldova*, 1960, vol. II, pp. 84-85.

⁸⁹ *Ibidem*, pp. 126-128, nr. 72

DOCUMENTE DIN ARHIVELE NAȚIONALE COVASNA PRIVIND PANDEMIILE DIN ȚĂRILE ROMÂNE ÎN SECOLELE XVII-XIX

Dr. Ioan LĂCĂTUȘU
Vasile STANCU

**Documents from Romania National Archives, Covasna county
regarding the outspread of the diseases in the countries of Romania,
in the XVII-XIX centuries**

Summary

Between outbreaks that have horror world, more widespread in the Romanian space, in the period of the XVII-XIX centuries, were those of plague, cholera, leprosy, from slaughtering and foot and mouth disease. Archive documents from Covasna county refers to three of annoyed outspreads that have haunted in the south-eastern Transylvania "The plague, cholera and foot-and-mouth disease - which have been propagated from both spring outside Carpathian area, as well as from the center and west, Brașov, Transylvania, Banat, Crișana, Hungary. The subject of all the documents represents the 15 waves of plague that have occurred in the three Romanian Countries (states) in the 180 years that covers the 25 documents. The main themes which treats the documents relate to: triggering of the outspread in Romanian country or the Moldovan Republic or both principalities; measures to be taken - the duration of the quarantine to humans, animals posts and goods, other preventive measures, penalties for those who pass over unknown paths and even with shooting on the spot, and processes deployed against the people who illegally entered the bead health, raising quarantine or state of war and more.

Keywords: documents, archives, epidemic, diseases, quarantine, doctors, Covasna.

Conform dicționarului explicativ al limbii române „pandemia” este definită ca fiind o „epidemie care se extinde pe un teritoriu foarte mare”¹, adică „o boală contagioasă care se extinde într-un timp scurt, prin contaminare, la un număr mare de persoane dintr-o localitate, regiune etc., numită și molimă”². Între aceste epidemii care au îngrozit lumea, cele mai răspândite în spațiul românesc, în perioada sec. XVII-XIX, au fost cele de ciumă, holeră, lepră, tifos și febră aftoasă. Documentele din arhiva covăsneană, cuprinzând fondurile primăriilor din Tg. Secuiesc, Sf. Gheorghe, ale scaunelor Trei Scaune, Micloșoara și Regimentului

¹ *Dicționarul explicativ al limbii române*, DEX, Ed. Academiei RSR, 1984, p. 648.

² *Ibidem*, p. 302

secuiesc de Graniță nr. 2 se referă la trei dintre molimele care au bântuit în sud-estul Transilvaniei – ciuma, holera și febra aftoasă – care s-au propagat atât din afara arcului carpatic, cât și din centrul și vestul său, Brașov, Ardeal, Banat, Crișana, Ungaria. Ca durată, frecvență, răspândire și efecte locul principal între acestea l-a ocupat ciuma. Boala, de origine orientală, a fost răspândită în Europa de puricii șobolanilor infectați cu bacteria *Yersinia pestis*, la o dată discutabilă încă. De ciumă se vorbește în istoria universală încă din timpul strategului Pericle (c. 495-429 î.Cr.) care, în timpul războiului Peloponeziac, la 431 î.Cr. „i-a convins pe atenieni să părăsească zonele rurale și să se retragă în spatele zidurilor cetății, bizuindu-se pentru protecție pe puterea navală a Atenei. Strategia sa a generat însă ciuma din 430, iar Pericle a fost îndepărtat de la putere. Reales în anul următor, a fost răpus de boală la scurtă vreme”³³. Imperiul Roman este lovit de „Ciuma Antonina” la 165 d.Cr. Se pare că a fost o pandemie de vărsat de vânt sau pojar adusă de soldații romani întorși din Orientul Apropiat. A ucis doi împărați romani, Lucius Verus, în 169 și Marcus Aurelius Antoninus, în 180. Mai poartă denumirea de Ciuma lui Galen, de la numele celui care a descris molima. Despre ciuma din Bizanț, din timpul împăratului Justinian (529-565 d.Cr.) amintește Procopius din Caesarea, în trei capitole – 4, 6, 18, în a sa *Istoria Secretă*: „În timpul acesta (542 d.Cr. – n.n.) s-a întâmplat să cadă asupra lui și altă nenorocire. Ciuma, amintită în cărțile de mai înainte”, chinuia pe oamenii din Bizanț, iar împăratul s-a îmbolnăvit atât de rău, încât mergea vorba că a murit”⁴. „În urma ciumii amintite în cărțile de mai înainte, care a cuprins tot pământul, au scăpat mai mulți oameni, decât cei care au fost omorâți de dânsul, (de Justinian n.n.) căci unii au rămas neatinși de boală sau au biruit-o, după ce-au căzut în mrejele ei; dar de omul acesta n-a putut scăpa nimeni dintre romani”⁵. „A venit apoi și ciuma, amintită mai înainte, și a răpit aproape jumătate din oamenii care mai rămăseseră”⁶. Dacă în primele două cazuri pe care le-am exemplificat sunt istorici care pun sub semnul îndoielii faptul că molima care s-a abătut asupra Atenei sau Bizanțului ar fi fost ciuma, în perioada Evului Mediu nici un istoric nu contestă răspândirea molimei pe continentul european, care a bântuit din prima jumătate a secolului al XIV-lea până în prima parte a secolului al XIX-lea. „Marele flagel al ciumei și-a făcut apariția în Occident în octombrie 1347, când 12 galere genoveze venind din Crimeea au ancorat în portul Messinei; din acest oraș, boala s-a răspândit rapid la Catania, Napoli, Roma, Siena și Florența. Chiar în primăvara anului următor, în

³ *Enciclopedia ilustrată de Istorie Universală, Nume, Date, Evenimente*, Ed. Reader's Digest, București, 2006, p. 522.

⁴ Procopius din Caesarea face referiri la „cărțile de mai înainte” deoarece ciuma din Bizanț a fost descrisă în opera sa capitală *Războaiele*, cartea a II-a, capitolele 22 și 23, apărută înaintea *Istoriei secrete*.

⁵ Procopius din Caesarea, *Istoria secretă*, Ed. Academiei RSR, 1972, p. 47.

⁶ *Ibidem*, p. 67.

⁶ *Ibidem*, p. 155.

Toscana, formelor pneumonice li s-au adăugat cele bubonice și hemoragice”⁷. Despre forma de manifestare a ciumei bubonice, măsurile luate și opțiunile oamenilor din Florența și Toscana putem să ne edificăm din descrierea unui martor ocular, scriitorul Giovanni Boccaccio, în capodopera sa, *Decameronul*. „Uluitoare lucruri mi-e dat să povestesc, lucruri care, dacă n-ar fi fost văzute de ochii mei și al altor mulți, nu m-aș încumeta nici barem să le cred, necum să le și scriu, chiar dacă le-aș fi auzit din gura unui om vrednic de toată încrederea”⁸. În continuare redăm forma de manifestare a boli așa cum a văzut-o scriitorul în primăvara anului 1348. Ciuma „la noi nu se arată ca în răsărit, pe unde, dacă îi ieșea cuiva sânge pe nas, puteai să juri că-i semn de moarte sigură; ci la începutul bolii, atât bărbaților cât și femeilor le ieșeau pe la subțiori ori pe la stângii (vintre, pânțe, burtă, abdomen n.n.) niște umflături, din care unele erau cam cât ar fi un măr, altele cât ar fi un ou, care mai mari, care mai mici, și umflăturilor acestora norodul le zicea buboaie. Iar de la subțiori și stângii în foarte scurtă vreme buboiul aducător de moarte prinse a se împrăștia, ivindu-se peste tot trupul; după aceea, șartul bolii se preschimba și multora le apărură pete negre sau vineții pe brațe, pe coapse și pe alte părți, unora mari și rare, altora dese și mărunte. Și, după cum buboiul fusese la început și încă mai era semn neîndoios de moarte, la fel erau și petele, dacă ți se arătau pe trup. (de aici și termenul de „ciumă bubonică” sau „moartea neagră”, după culoarea buboaielor sau petelor de pe corpul bolnavilor, n.n.) Întru tămăduirea lor nici sfaturile doctorilor și nici puterea vreunui leac nu ajutau și nu păreau să fie bune la ceva. Dimpotrivă, ori fiindcă firea bolii nu suferea, ori fiindcă, în neștiința lor, acei care tămăduiau (și al căror număr, în afară de cei care aveau carte, sporise foarte mult și cu femei și cu bărbați care habar nu aveau de știința cea doftoricească) nu izbutiseră să afle din ce purcede boala și ca atare nu știau să-i deie leacul cuvenit, nu numai că erau puțini care se vindecau, ci dimpotrivă aproape toți mureau până în a treia zi de la ivirea semnelor de care pomeneam mai sus, care mai curând, care mai târziu și cei mai mulți fără fierbințeli sau alte neajunsuri. Ceea ce învârtoșea puterea acestei molimi era că boala se întindea de la bolnavi la sănătoși întocmai cum se întinde focul când întâlnește în calea lui ceva uscat, ori unsuros. Răul purcese mai avan nu numai fiindcă faptul de a sta de vorbă cu bolnavii ori de a te apropia de ei prilejuia și celor teferi aceeași boală ori moartea obștească, ci și fiindcă era de ajuns să atingi veșmintele sau lucrurile folosite de dânșii, ca prin atare atingere boleșnița să se lătească”⁹. Boala s-a răspândit rapid în Occident, în Franța, Spania și Anglia. „Cel mai neliniștitor era faptul că pe vremea aceea oamenii nu înțelegeau cum se răspândește boala. Medicul de la Avignon al papei, Guy de Chauliac, un om remarcabil cu o cunoaștere a epidemiei mai bună decât orice alt contemporan al său, a declarat că se poate lua boala doar privind bolnavii. Un

⁷ Ovidiu Drimba, *Istoria Culturii și Civilizației*, vol. 3, Ed. Științifică, București, 1990, p. 249.

⁸ Giovanni Boccaccio, *Decameronul*, Ed. Univers, București, 1978, p. 32.

⁹ *Ibidem*, pp. 31-32.

medic din Paris scria că o persoană bolnavă putea infecta întreaga lume. Două forme de pestă declanșau Moartea Neagră. La vremea aceea, doar de Chauliac a observat că în afară de buboane, mai exista o serie foarte distinctă de simptome: febră neîncetată și tuse cu expectorație sangvinolentă. Cu toate că nu și-a dat seama, identificase ciuma pulmonară mult mai infecțioasă, din cauza căreia, observa el, se murea în două zile. Tipul bubonic se răspândea prin purecii șobolanilor negri, iar cea pulmonară pe cale aerogenă, de la tusea persoanei bolnave”¹⁰.

În Franța, ciuma venită din Orient, prin Italia, s-a abătut asupra regiunilor meridionale în cursul anului 1347 și apoi în întreaga țară. „La Paris, din marele spital l’Hotel-Dieu erau duse la cimitir, în fiecare zi, cinci sute de cadavre”¹¹. Jumătate din populația regatului a căzut victimă morminei. Atunci a luat sfârșit prosperitatea economică pe care a cunoscut-o epoca ultimilor Capetieni și pe care războiul franco-englez (războiul de 100 de ani, desfășurat între anii 1337-1453 n.n.) nu a afectat-o decât în regiuni foarte limitate”¹².

În Anglia, „în august 1348, începuse a se întinde de pe plaja din Dorset spre câmpiile din Devon și Somerset. Mortalitatea, deși exagerată de cronicari sub imperiul emoției, scria istoricul Andre Maurois în a sa Istorie a Angliei, a fost imensă. S-a scris despre sate în care nu mai rămăseseră destui oameni vii pentru a-i înmormânta pe cei morți, în care muribunzii își săpau singuri gropile, în care muncile câmpului erau părăsite și oile, fără păstori, rățăceau pe șesuri. E probabil că a pierit o treime din populația Europei (Occidentale n.n.), adică aproximativ douăzeci și cinci de milioane de ființe omenești. În Anglia epidemia a ținut deosebit de mult. Staționară în 1349, a reînceput în anul următor și a redus populația regatului de la patru milioane la circa două milioane și jumătate”¹³. Și-n continuare istoricul trage o concluzie absolut surprinzătoare, dar foarte adevărată. „Urmările economice ale unei depopulări atât de rapide trebuie să fi fost foarte adânci. La sate țăranii supraviețuitori s-au trezit deodată mai bogați, deoarece ogoarele comunale erau împărțite la un număr mai mic de participanți. Mâna de lucru fiind redusă, zilierii deveniră pretențioși și refractari. Seniorii, nemaigăsind muncitori care să lucreze pe domeniile lor, căutară să arendeze pământul... Unii își vândură la prețuri modice pământurile, ai căror proprietari deveniră țăranii. Mulți renunțară la agricultură pentru a se ocupa de creșterea oilor. Schimbarea aceasta, în aparență mărunță, constituie totuși cauza primordială și îndepărtată a nașterii Imperiului britanic. Căci dezvoltarea comerțului cu lână, nevoia de debușuri pentru acest comerț, necesitatea de a-și păstra stăpânirea asupra mărilor aveau să aducă după sine lenta transformare a unei politici insulare într-o politică

¹⁰ *Enciclopedia ilustrată de Istorie Universală...*, p. 158.

¹¹ Ovidiu Drimba, *op. cit.*, p. 249.

¹² Jacques Madaule, *Istoria Franței*, Ed. Politică, București, 1973, vol. I, p. 176.

¹³ Andre Maurois, *Istoria Angliei*, Ed. Politică, București, 1970, vol. I, p. 220.

navală și imperială”¹⁴. În anul 1349, molima s-a întins în Flandra, porturile hanseatice și țările scandinave. Populația Islandei a pierit aproape în întregime. Doi ani mai târziu, pesta bubonică a trecut Oderul, în Polonia și în stepele Rusiei. În 1351 se părea că ciuma a dispărut în Europa Apuseană, însă în secolele XIV-XIX în întregul continent, ciuma avea să devină un coșmar care se va repeta periodic, aproximativ la 10-12 ani, izbucnind acolo unde concentrarea unor mase mari de oameni și lipsa de igienă erau manifeste, precum marile orașe sau concentrările de trupe armate. În Europa Occidentală ultimele mari epidemii de ciumă s-au manifestat la Londra, în 1665, și Marsillia la 1720. Orașul Londra, în care „mișunau cinci până la șase sute de mii de locuitori pe străzile înguste și murdare, a fost pustiită, într-o lună de iunie (1665 n.n.) puțin mai călduroasă, de o epidemie de ciumă tot atât de îngrozitoare ca ciuma neagră. Șaptezeci de mii de cadavre trebuiră să fie aruncate în groapa comună”¹⁵. Orașul a fost „salvat” de un incendiu devastator izbucnit în 1666, care duce la dispariția șobolanilor. Potrivit părerii unor locuitori din estul Angliei „ferestrele unor case vechi din East Anglia sunt și acum zidite acolo unde avuseseră vedere către Londra”¹⁶. La Marsilia, unde se consideră că au fost aproximativ 100.000 de victime, pentru a izola orașul de celelalte așezări umane din restul regiunii Provence, s-a construit un zid, pe care l-au denumit sugestiv Mur de la Peste, sau „Zidul Ciumei”.

În întreaga Europă, în numai 5-6 ani, Marea Ciumă Neagră, de la mijlocul secolului al XIV-lea, a făcut ca „a treia parte a lumii să piară”, după cum scria un cronicar al timpului: „molima făcuse 43.000.000 de victime, dintre care 26.000.000 numai în Occident”¹⁷. Reducerea atât de drastică a numărului de oameni și de guri, în Italia și Franța, n-a reușit să amelioreze cât de cât, cel puțin la început, situația alimentară a populației, întrucât a fost însoțită de părăsirea unor întregi suprafețe cultivate. „Moartea Neagră a răsturnat literalmente peisajul agrar și așezările umane pe mari zone ale Europei, iar în multe părți ale ei culturile au început să se retragă în fața pădurilor și mlaștinilor. Timp de decenii oamenii secolului al XIV-lea au continuat să trăiască în cercul vicios al foametei și epidemiilor, iar ciuma se întorcea periodic să viziteze când o regiune, când alta...”¹⁸. „Astfel, în Franța sunt numărate 24 de apariții principale între 1347-1536 și altele 12 izbucniri, în intervalul 1536-1670. Sunt și epidemii care cuprind întreaga Europă: 1576-1585, 1628-1631”¹⁹. În nici o altă perioadă a istoriei europene, manifestările de instabilitate socială, revoltele orașenilor, jacqueriesle și răzmerițele la sate, banditismul nobililor transformați în aventurieri sau al

¹⁴ *Ibidem*, p. 221.

¹⁵ *Ibidem*, vol. II, p. 86.

¹⁶ *Enciclopedie ilustrată...*, p. 159.

¹⁷ Ovidiu Drimba, *op. cit.*, p. 249.

¹⁸ Giuliano Procacci, *Istoria italienilor*, Ed. Politică, București, 1975, p. 68.

¹⁹ Eusebi Manolache, *Ciuma, holera, tifosul și gripa în istorie*, în rev. „Historia”, An. X, Nr. 98, februarie 2010, p. 15.

armatelor demobilizate care trăiau din jafuri n-au avut un caracter atât de endemic. Războiul a devenit un fenomen aproape permanent...”²⁰. În literatura italiană, și nu numai, la Petrarca și Boccaccio, tema morții, la fel ca și în pictură și iconografie, reprezintă unul din motivele dominante ale creației, de altfel împreună cu tema caducității și deșertăciunii lucrurilor omenești.

În viața societății au apărut și alte fenomene reprobabile, ca cel căruia i-au căzut victime mai întâi evreii, acuzați că otrăviseră fântânile și râurile, răspândind astfel molima. Pentru a opri masacrarea acestora Papa Clement al VI-lea (1342-1352) a emis două bule papale prin care îi declara nevinovați pe evrei. Deși împăratul Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană, Carol al IV-lea de Luxemburg (1347-1378), împărtășea opinia Papei, nu a îndrăznit să oprească masacrul evreilor deoarece nobilimea, atotputernică în Imperiu, „nu dorea să renunțe la o ocazie atât de favorabilă de a scăpa de creditorii lor evrei”. Ciuma neagră nu numai că a inaugurat o perioadă de declin demografic, dar a determinat și o ruptură a elanului creator ce caracterizase secolul al XIII-lea, și a dat naștere unei noi societăți”²¹.

În perioada Marii Ciume au apărut zeci de tratate despre molimă care arătau simptomele, cauzele, evoluția, modul de contagiune, tratamentul și mijloacele posibile de a o preveni, toate fiind însă fanteziste, indicând cu totul alte cauze decât cele reale: pedeapsa lui Dumnezeu pentru păcatele omenești, ciuma – ploaie de săgeți aruncată de Dumnezeu, anomalii meteorologice, exalații provocate de cutremure, conjuncții nefavorabile ale planetelor etc. Preventiv, se recomanda rugăciunile, pelerinajele, evitarea locurilor umede, focuri purificatoare la răspântii de drumuri, fumigația cu lemne aromatice, abținerea de la supraeforturi fizice și de la băi calde, iar ca mijloace curative se prescriau diferite antidoturi – pulberea de smarald, luarea de sânge, purgative, cauterizarea postulelor, a buboaielor pestei sau aplicarea de unguente sicative puternice, stropirea sau trecerea prin oțet a monedelor, purtarea unor măști în formă de cap de pasăre, având ciocul umplut cu plante aromatice și mirodenii pentru a atenua duhoarea și, în mod deosebit, izolarea bolnavilor. Astfel, „în 1348, orașele italiene interzic intrarea acestor bolnavi pe teritoriul lor; în 1377, o lege dată de orașul Ragusa prevedea ținerea în izolare timp de 30 de zile a celor veniți din regiuni infectate; în 1383, Marsilia stabilește acest termen de izolare la 40 de zile (quarantaine, de unde termenul „carantină”). Venetia înființează un spital special pentru cei suspecți de pestă și, totodată, dă diverse dispoziții de igienă publică (aerisirea caselor infectate, controlul animalelor domestice, spălarea cu sodă și expunerea la soare a lenjeriei, ș.a.)”²².

Spațiul locuit de români, aflat la intersecția căilor comerciale dintre Extremul Orient, Asia Centrală și Rusia cu Europa Centrală și Occidentală,

²⁰ Giuliano Protacchi, *op. cit.*, p. 68.

²¹ Ovidiu Drimba, *op. cit.*, p. 249.

²² *Ibidem*, p. 250.

precum și a celor dintre Constantinopol și Europa Centrală, nu a fost exceptat de valurile periodice ale pandemiilor care s-au manifestat în regiunile menționate. După istoricul George Potra ciuma se manifestă în țările române numai din secolul al XV-lea: în Moldova este amintită în 1443; în 1476 în ambele principate, în 1480 și 1495 face prăpăd în Transilvania și Țara Românească, în 1660 din nou în ambele principate extracarpatine, pentru ca la 1676 să se manifeste cu virulență în București²³. Informații certe privind implicarea ciumei în viața românilor avem însă de la mijlocul sec. al XV-lea, când „în plină glorie (după victoria de la Belgrad împotriva lui Mahomed al II-lea, n.n.), la 11 august 1456, Iancu (de Hunedoara, voievodul Transilvaniei, 1441-1456 n. n.) murea răpus de ciumă, la Zemun, lângă Belgrad”²⁴.

În Moldova, despre ciumă se amintește în timpul campaniei, din vara anului 1476, a aceluiași sultan otoman, Mahomed al II-lea. După victoria sa de la Războieni (26 iulie 1476), dar înfrângerile suferite în fața principalelor cetăți moldovene – Suceava, Hotin, Neamț – „în armata turcească, slăbită de nemâncare, izbucnise ciuma”, fapt ce-l va determina pe sultan să ordone retragerea, „care retragere a semănat mai mult cu o fugă, deoarece distanța până la Dunăre a fost parcursă în trei zile”²⁵.

Pe baza corpus-ului de documente realizat de Ioan Caproșu și E. Chiaburu intitulat *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Tara Moldovei*, apărut la Iași, în anii 2008 (vol. I și II) și 2009 (vol. III și IV) la Casa Editorială Demiurg, putem evidenția, pentru secolele XVIII-XIX, unele din epidemiile care au avut loc în acest principat românesc: 1717-1718; 1768-1769; 1770; 1797; 1799; 1813; 1816; 1818; 1819; 1828-1829; 1830.²⁶

La Brașov, cel mai mare oraș și centru comercial al sec. al XVI-lea din Transilvania și cel mai apropiat oraș scaunelor secuiești, încă din 1530 doctorul Sebastian Paushchner publica *Cartea cu sfaturi împotriva ciumei*, ca la 1553-1554, potrivit descrierilor parohului sas Valentin Wagner, epidemia să omoare jumătate din cei 11.000 de locuitori ai orașului, iar „la 1576 să moară 7.000 de oameni”²⁷. Ciuma lovește din nou în august-septembrie 1660, când medicul cetății, Trostfried Hegentius, cere, datorită înregistrării zilnice a 40-60 de morți, instituirea unei carantine de 14 zile, pentru cei ce au venit în contact cu bolnavii. În 1709 ciuma se manifestă la Gheorgheni, Sighișoara și Sibiu. Brașovul nu este atins, însă, ca minimă măsură de apărare împotriva ciumei se reeditează, în

²³ George Potra, *Din Bucureștii de ieri*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1990, p. 182.

²⁴ Ioan-Aurel Pop, Thomas Nagler, *Istoria Transilvaniei*, Ed. Institutul Cultural Român, Cluj-Napoca, 2003, vol. I, p. 281.

²⁵ Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976, vol. II, p. 166.

²⁶ Alexandrina Ioniță, Ioan Croitoru, *Boli, doftori și doftorii în Moldova*, în *Revista română*, nr. 3(61)/2010, p. 45-45; 4(62)/2010, p. 47-48; 1(63)/2011, p. 54-55; 2(64)/2011, p. 45-47.

²⁷ Eusebi Manolache, *op. cit.*, p. 18.

1710, cartea doctorului Sebastian Paushchner sub titlul *O mică îndrumare cum să se poarte fiecare la vremea neprielnicei molime a ciumei*. Secolul al XVIII-lea aduce Braşovului cele mai mari epidemii de ciumă care au avut loc în întreaga sa istorie. Acestea au avut loc în anii 1718-1719 şi 1755-1757. Astfel preotul Nicolae Grid consemnează faptul că la „1718, 25 iulie. Au fost ciumă la Braşov, care s-au început dintr-un masariu Sas care ducându-se să aducă scânduri de la un sat din Haromsergiu unde era ciumă, cât au venit acasă a murit iar rudele neştiind pricina lui, au venit şi l-au îngropat după obicei, şi aşa au început şi aceia unul câte unul au murit pe rând, însă deşi cumva au cunoscut Saşii boala dară tot au acoperit până ce au murit în curtea Bisericii lor o Sască a cantorului lor, atuncea au început a închide casele care să primejduia până la 1-a septembrie”²⁸. Numărul victimelor, având în vedere diferite surse, variază între 15.979 şi 18.088.²⁹ Ciuma din anii 1755-1757 este descrisă atât de preotul Nicolae Grid cât şi de cronicarul sas Wilhelm Niemandz cel Bătrân, numărul victimelor înscriindu-se între 4303 şi 5044.³⁰ Au mai fost consemnate epidemii în Braşov şi Țara Bârsei, anii 1770-1771 – 1645 de victime; 1786 la Codlea, Râşnov şi Holbav – 62 de morţi; 1795 câteva cazuri izolate, 1813-1814 – 166 de morţi şi ultima, în anii 1828-1829, numărul morţilor fiind redus³¹. Dar cele mai multe epidemii au avut loc în Țara Românească şi la Bucureşti: 1689, 1693, 1706-1707, 1718-1719, 1730, 1735, 1737-1738, 1756, 1759, 1783-1785, 1787, 1792-1795, 1812-1813, 1826, 1828-1830. Cele mai virulente dintre acestea au fost molimele din anii: 1737-1738, când au murit, numai la Bucureşti, 33.000 de locuitori, dintre care 233 de preoţi şi 3 ierarhi; 1812-1813 (Ciuma lui Caragea) care a făcut peste 90.000 de victime; 1828-1830 cu 35.859 din care 9.557 militari³². Practic epidemiile de ciumă au afectat ţările române în secolele XVI-XIX cam la fiecare deceniu sau, în secolul al XVIII-lea, chiar la intervale mai scurte.

Documentele aflate în Arhivele Naţionale covăsnene referitoare la ciumă, în număr de 25, acoperă perioada 1679-1859. Ele provin din Fondurile Primăriei oraşului Târgu Secuiesc – 15, Scaunului Treiscaune – 6, Primăriei oraşului Sfântu Gheorghe – 3 şi 1 din fondul Regimentului secuiesc de graniţă nr. 2. Marea majoritate sunt redactate în limba maghiară, două în limba latină şi unul în limba latină şi maghiară, 16 dintre ele sunt originale şi despre două se specifică faptul că sunt copii, 21 dintre acestea sunt ordine guberniale, din care 16 emise de guvernul de la Cluj şi 5 de guvernul aflat la acea dată la Sibiu, 3 sunt emise de autorităţile judecătoreşti ale Scaunului Treiscaune şi un document este emis de un grup de persoane particulare. Subiectul tuturor documentelor îl reprezintă cele 15

²⁸ Ioan George Andron, *Calamităţile naturale şi epidemiile în Braşov şi Țara Bârsei în secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea*, în rev. „Țara Bârsei”, nr. 3/2004, p. 20.

²⁹ *Ibidem*, p. 22.

³⁰ *Ibidem*, p. 28.

³¹ *Ibidem*, p. 29-33.

³² George Potra, *op. cit.*, p. 183-187.

valuri de ciumă care s-au manifestat în cele trei țări române în cei 180 de ani pe care-i acoperă cele 25 de documente. Principalele teme care le tratează documentele se referă la: declanșarea moliemei în Țara Românească sau Moldova sau în ambele principate (20), măsurile care trebuiesc luate – durata carantinei pentru oameni, animale și mărfuri de 5, 10, 12, 21, sau 24 de zile, interzicerea totală a traficului prin punctele de frontieră a corespondenței, mărfurilor și oamenilor, alte măsuri de prevenire, pedepsele pentru cei care trec pe poteci necunoscute – chiar cu împușcarea pe loc, procese declanșate împotriva celor care au trecut ilegal cordonul sanitar, ridicarea carantinei sau a stării de război. (Anexa nr. 1)

Din compararea datelor la care s-au manifestat puseurile de ciumă, din toate cele trei principate românești, cu documentele aflate în posesia Arhivelor Naționale Covasna și publicate în Anexa nr. 1, se pare că putem concluziona că toate atenționările adresate autorităților locale și de frontieră de către autoritățile centrale (guberniul de la Sibiu sau Cluj) au fost veridice. Subliniem acest aspect deoarece au fost dese cazurile când se lansau, de către cei interesați, zvonuri de apariție a ciumei sau chiar se înscenau cazuri de moarte datorate ciumei. Astfel de cazuri erau frecvente în vecinătatea zonei, la Brașov, dar și în Țara Românească și Moldova. Despre aceste cazuri, întâmplate în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, medicul brașovean Martin Lange (1753-1792) scrie un raport intitulat *Despre credibilitatea celor mai noi rapoarte asupra ciumei din Moldova și Țara Românească și aprecieri asupra carantinelor de până acum*, pe care îl va publica la Viena în 1787, sub titlul *Contribuții la cercetarea detaliată a contaminării cu ciumă, alături de două relatări despre credibilitatea majorității rapoartelor asupra ciumei din Moldova și Țara Românească și despre neajunsurile carantinelor de până acum*, iar, după moartea sa, va mai fi publicat la Sibiu, în 1793, în revista „Siebenburgische Quartalschrift”³³ (tomul III, p. 143-170). După citirea acestui raport, îndoilele noastre privind veridicitatea ordinelor guberniale se accentuează, dar se desprinde totodată și poziția net antiromânească a „națiunilor privilegiate” din Transilvania, atât împotriva brașovenilor din Schei, cât și a celor din Moldova și Țara Românească, privind emanciparea lor economică, în condițiile evoluției economiei pe principiile dezvoltării capitaliste. În preambulul lucrării sale, Martin Lange, vorbește despre influența carantinei asupra vieții economice: „Carantina, dacă este ridicată, îi îmbogățește pe mulți oameni din țară; dar tot pe atât de mulți îi slăbește vizibil în activitatea lor dacă este închisă, așa încât o bună supraveghere a carantinei și a realei stări de sănătate la graniță trebuie să fie una dintre cele mai importante probleme în această țară, pentru Transilvania și autoritățile imperiale (habsburgice n.n.)”³⁴. În continuare

³³ Monica Cincu, Bogdan-Florin Popovici, *Doctorul Lange și opiniile sale asupra carantinelor ardelene*, în Revista de cultură a Muzeului „Casa Mureșenilor”, Brașov, „Țara Bârsei”, nr. 1/2002, p. 79.

³⁴ *Ibidem*.

autorul găsește și argumentează nu mai puțin de opt motive generatoare de zvonuri false privind apropierea ciumei de hotarele transilvane, dinspre Moldova și Țara Românească și nocivitatea carantinelor pentru „sași, alături de celelalte națiuni ale Transilvaniei”, (sașii și celelalte națiuni din Transilvania erau maghiarii și secuii n.n.) motive pe care le redăm în mod sumar: - „Acapararea întregului comerț turcesc de la introducerea carantinei la granițele noastre de negustorii ardeleni, valahi și moldoveni, dar în special de cei care locuiesc în Șchei, așa-numiții greci, de fapt însă doar români îmbrăcați altfel, care sunt negustori care fac comerț în Țara Românească, Moldova și Turcia. Sașii, alături de celelalte națiuni ale Transilvaniei, care în secolul trecut făceau frecvent ei înșiși comerț cu țările turcești, au trebuit cu timpul ca tot câștigul din mărfurile lor, pe care odinioară îl opreau pentru ei, acum să îl cedeze grecilor; căci să ții o carantină lungă și în același timp să prăpădești puținii bani câștigați, de asemenea, în acest timp să nu poți lucra nimic, înseamnă să nu devii prin comerț mai bogat, ci mai sărac. De aceea grecii au atras la ei întregul comerț turcesc de la cetățenii încătușați de o lungă carantină, deoarece ei (grecii) nu sunt expuși la inconvenientele menționate, căci ei sunt doar negustori și fac comerț în companii (asociații). Acest lucru nu îl pot face însă locuitorii de aici, din motivele mai sus menționate... Dar îndeosebi negustorii răspândesc cu plăcere veștile despre ciumă, în timpul în care se tund viile în Țara Românească, când se găsesc acolo frecvent și oi și piei de capră de vânzare, ca să-i sperie nu numai pe comercianții străini de lână, ci chiar și pe postăvarii transilvăneni, împreună cu pielarii, care ar fi putut mai avantajos negocia lâna și pieile direct de la prima mână, cu boierii care pe vremea aceea stăteau acasă pe moșiile lor, toamna, când mulți cetățeni din Brașov (sașii n.n.) pleacă în Țara Românească după vin și alte produse; în timp în care în Turcia sunt mari târguri și când multe mărfuri noi, mai ales convenabile, se află pe drum din Turcia, pentru că astfel mărfurile vechi avute de acasă să le vândă totuși la preț bun, căci mărfurile noi, în timpul ciumei, rămân foarte mult timp la graniță. În același timp, mulți negustori se îmbogățesc și din comerțul clandestin peste munți”; - zvonurile false susținute de „căpitanul de ciumă angajat permanent la București împreună cu subalternii lui înfometăți, pentru că, după obiceiul pământului, să pescuiască în ape tulburi și în acest mod să se poată îmbogăți... Deci motiv suficient pentru un popor exersat în hoție ca, ori de câte ori se poate, să se „facă” ciumă sau să răspândească zvonul de ciumă deja iscat”; - „în vremea când domnitorul strânge impozitele în Valahia țărani răspândesc zvonul de ciumă, ca strângătorii de impozite să nu vină în satul lor”; - „lipsa medicilor buni, lipsa cunoașterii ciumei și simptomelor ei, și mai ales, o neiertată necunoaștere a noțiunilor elementare de medicină”; - „proasta poliție medicală care există în Valahia, deoarece Domnitorul nu lasă niciodată un zvon de ciumă apărut să fie cercetat de medici sau de chirurgi, ci cred declarația oamenilor neștiutori, și printre altele pe cea a ciocliilor de ciumă care doresc să fie permanent ciumă, căci trăiesc în cea mai mare parte din aceasta”; zvonurile false „negustorii

noștri greci le strâng cu naivitate, le scriu sau le aduc ei înșiși la cunoștință, cu cea mai mare plăcere, directorilor de carantină și aceștia mai departe, mai sus... căci pentru un director de contumacie, carantina, mai ales mai prelungită, este în multe privințe un lucru foarte avantajos”; - chirurgii (din Imperiul Habsburgic n.n.) plătiți, care la un zvon de ciumă sunt trimiși în Valahia și Moldova de guvernele imperiale ca să cerceteze la locul bolii veridicitatea acestuia, întăresc ei însuși zvonul de ciumă și îl întrețin, chiar dacă acolo nu este nici o ciumă adevărată, ca să rămână acolo cât mai mult și să poată obține cât mai multe diurne”³⁵; Și o ultimă cauză de lansare a zvonurilor false de ciumă, pe care am lăsat-o ultima, dar ea este enumerată a doua în ordinea importanței acordate de medicul brașovean sas, pe care o reproducem integral, este următoarea: „Într-adevăr ciudat și deosebit de frapant este ceea ce prietenul meu de încredere Renzing, pe atunci medic personal al hanului tătarilor, mi-a povestit despre ciuma din Turcia și Țara Românească; că în timpul șederii sale în Țara Românească au fost cazuri când femeile din mica nobilime din București ar fi cunoscut arta de a răspândi uneori zvonul de ciumă, atunci când ar fi vrut o perioadă de timp să se distreze la țară fără soții lor, mai ales când avantajele economice imediate cereau acest lucru, deoarece, spunea el, nu posedau avere, dar totuși să se dea importante ca femeile cele mai elegante, au dorit să le imite. De aceea, amanții lor și mai ales negustorii de acolo, au trebuit să contribuie adesea cu ajutoare substanțiale. Și pentru că la oraș nu putea să pună coarne bărbaților lor atât de ușor, se înțelegeau de obicei cu prietene de încredere din anturajul lor, când și unde doreau să facă ciumă. Pentru acest lucru, servea o țigancă sârmană sau de obicei un om sârman, sub pretextul că a murit de ciumă. Un zvon prin care muierile prin anturajul lor știau să-l răspândească în scurt timp. În aceste condiții nici un medic sau chirurg nu este trimis de Principe să cerceteze acest zvon, dacă este adevărat sau nu. La alarma generală, toți care pot pleca la țară, cu excepția boierilor, care trebuie să rămână în oraș datorită slujbelor lor și atunci bunele doamne cu amanți lor puteau să rămână acolo atâta timp cât găseau necesar. Pentru o mai bună confirmare a acestei atât de ciudate situații, domnul Renzing mi-a spus că la zvonurile de ciumă, în repetate rânduri, i-ar fi spus Principelui direct în față că ar fi vorba numai de zvonuri de curve, și pentru un salariu anual de 6000 florini renani, s-a oferit să facă în așa fel încât pe viitor în București să fie foarte rar ciumă. Dar Domnitorul nu a primit această ofertă, căci el ar fi fost de părere că țara n-ar fi a lui și de ce și-ar face el atâta cheltuieli”³⁶.

Se remarcă, în argumentarea medicului, mai multe aspecte economice: zvonurile erau lansate toamna când se pleacă „după vin și alte mărfuri noi”, „în Turcia sunt mari târguri”, mărfurile noi „rămân foarte mult timp la graniță”, „mărfurile vechi avute de acasă (de fapt stocurile nevândute din anii anteriori n.n.)

³⁵ *Ibidem*, nr. 2/2003, pp. 71-74.

³⁶ *Ibidem*, nr. 1/2002, pp. 82-83.

să le vândă totuși la preț bun” și când se poate face comerț clandestin „peste munți”. În acest sens, analizând cele 25 de documente din Arhivele Naționale covășnene, din cele 21 atenționări de ciumă, 13 sunt emise în lunile de toamnă, fapt ce trezește, totuși, suspiciuni asupra veridicității tuturor documentelor. Despre celelalte cauze se pot face comentarii diverse susținute sau dezavuate în multe cazuri de alte documente.

Holera se răspândește în spațiul românesc, adusă, în luna mai 1831, de armatele ruse, Moldova și Țara Românească aflându-se sub ocupația militară rusească. Pandemia „plecase” în 1817 din India, „trece prin Singapore, Filipine, China, Japonia, afectează Arabia și sudul Rusiei (1823-1824)... în 1929, se îndreaptă spre Sankt-Petersburg, de unde este răspândită de armatele ruse în Polonia și statele baltice. Holera își face simțită prezența la Budapesta, Viena și Berlin, după care atinge Franța (1832), țările scandinave și traversează oceanul în America”³⁷. Boala „se caracterizează prin crampe stomacale foarte dureroase, vărsături și diaree, care duc la o puternică deshidratare a organismului”³⁸. La 1832, în Moldova, din 8.445 de locuitori declarați bolnavi de holeră au murit 5.182 de oameni, iar, în Muntenia, din 14.236 care se îmbolnăviseră au murit 6.960.³⁹ Pandemiile de holeră s-au mai manifestat în spațiul românesc în anii: 1847-1848, molima fiind adusă de un vas turcesc în portul Galați, de unde se răspândește în Moldova și Țara Românească, fiind amplificată și de trupele rusești intrate în principate pentru a înăbuși mișcările revoluționare; 1913, molima fiind adusă de armata română care luase parte la campania din Bulgaria, în cel de-al doilea război balcanic⁴⁰. Și Brașovul a fost afectat de holeră în anii 1831, 1848 și 1866, molima din 1831 îmbolnăvind 452 de brașoveni, din care 330 au decedat, iar la nivelul Țării Bârsei, din cele 18 localități afectate de holeră, au murit 316 oameni din cei 432 afectați de boală⁴¹. Potrivit rezumatelor documentelor din Arhivele Naționale Covasna, cercetate de noi, care ne pun la dispoziție informații sumare, nu putem să ne facem o imagine clară, detaliată, a răspândirii și a efectelor pe care le-au generat pandemiile de holeră de la nivelul țării și a spațiului limitrof al Țării Bârsei. (Anexa nr. 2) Aceeași este situația și pentru febra tifoidă. (Anexa nr. 3) Despre alte pandemii, care s-au manifestat în perioada secolelor XV-XIX, nu am depistat documente în fondurile deținute de Arhivele Naționale Covasna.

³⁷ Eusebi Manolache, *op. cit.*, p. 22.

³⁸ DEX, p. 406.

³⁹ Eusebi Manolache, *op. cit.*, p. 23.

⁴⁰ Alexandru Marghiloman, *Note politice*, Editura Scripta, București, 1993, vol. I, p. 138.

⁴¹ Ioan George Andron, *op. cit.*, p. 33.

**Documente din Arhivele Naționale Covasna privind ciuma
din Țările Române în secolele XVII-XIX**

1. (1679, TG. SECUIESC) Plângerea locuitorilor orașului TG. SECUIESC adresată, principelui MIHAI APAFI, în care se arată că ciuma și incendiile au adus sărăcie în oraș și o parte din locuitorii săi au emigrat și nu pot plăti impozitul. Fond Primăria orașului TG. SECUIESC, d. 479/1679
2. (1730 nov. 29 CLUJ) Ordin gubernial prin care se comunică că în MOLDOVA a izbucnit din nou ciuma și până la noi dispoziții este interzisă orice corespondență și comunicație cu moldovenii. Fond Scaunul TREISCAUNE, Inv. 2, nr. 521 (24), 4 file, original
3. (1756 iun. 13, SIBIU) Ordin gubernial prin care se comunică interzicerea traficului între TRANSILVANIA și ȚĂRILE ROMÂNE, unde bântuie ciuma. Plăieșii trebuie să interzică persoanelor trecerea peste graniță, folosind chiar armele în caz de rezistență. Fond Scaunul TREISCAUNE, nr. 28/1756, 4 file, original, limba maghiară, filigran, sigiliu
4. (1756 iul. 3, SIBIU) Ordin gubernial prin care se comunică că se interzice traficul între TRANSILVANIA și ȚĂRILE ROMÂNE, unde bântuie ciuma.. Fond Scaunul TREISCAUNE, Inventar nr. 1, d. nr. 1922, 4 file, original, limba maghiară, sigiliu
5. (1758 sept. 9 SIBIU) Ordin gubernial prin care se face cunoscut Scaunului Trei Scaune că din cauza epidemiei de ciumă care a izbucnit în apropierea orașului CONSTANTINOPOL toate pasurile și drumurile spre Țările Române au fost închise, în afară de pasurile Turnu Roșu, Bran, Timiș și Ghimeș, dar și acolo persoanele care au trecut vor sta în carantină timp de 24 de zile, înainte de a intra în Transilvania. Fond Scaunul TREISCAUNE, Inv. 1, nr. 2191 (77), 2 file, original, limba maghiară, filigran, sigiliu
6. (1772 aug. 13, SIBIU) Ordin gubernial cu privire la ciuma izbucnită în MOLDOVA și ȚARA ROMÂNEASCĂ. Modul de pedepsire a acelor care trec pe poteci necunoscute și a celor care nu raportează cazurile de îmbolnăvire. Fond Primăria orașului TG. SECUIESC, Inv. 23, nr.235, f. 45-46, original, semnătură, sigiliu, latină
7. (1783 mai 3, SIBIU) Ordin gubernial cu privire la măsurile ce trebuie luate contra comercianților care vin din ȚARA ROMÂNEASCĂ și MOLDOVA și astfel, împrăstie ciuma care bântuie la CONSTANTINOPOL și în părțile TURCIEI. Fond Primăria orașului TG. SECUIESC, Inv. 23, nr. 367, f. 1-2, copie, semnătură, filigran, latină
8. (1794 nov. 29, CLUJ). Ordin gubernial prin care se comunică Raportul Agenției din BUCUREȘTI referitor la faptul că în ȚARA ROMÂNEASCĂ bântuie ciuma, în orașul GIURGIU; se ordonă măsuri de prevenire față de cei care călătoresc acolo. Fond Primăria orașului TG. SECUIESC, Inv. 23, nr. 502, f. 1-2, original, semnătură, filigran, maghiară

9. (1795 sep. 10, CLUJ). Ordin gubernial prin care se comunică raportul Agenției din BUCUREȘTI din care rezultă că în orașele BUCUREȘTI, FOCȘANI, PIATRA NEAMȚȘI BACĂU bântuie ciuma; se ordonă măsurile ce trebuiesc luate. Fond Primăria orașului TG. SECUIESC, Inv. 23, nr. 502, f. 7-8, original, semnătură, filigran, maghiară
10. (1795 oct. 8, CLUJ). Ordin gubernial prin care se comunică Decretul regal referitor la faptul că în ȚARA ROMÂNEASCĂ ȘI MOLDOVA bântuie ciuma; se dispune ca persoanele care vor fi prinse că trec granița pe poteci ascunse, să fie omorâte pe loc, prin împușcare. Fond Primăria orașului TG. SECUIESC, Inv. 23, nr. 502, f. 10-11, original, semnătură, filigran, maghiară
11. (1795 oct. 22, CLUJ). Ordin gubernial cu privire la fixarea perioadei de 21 de zile pentru staționarea în carantină a celor care vin din GALIȚIA, deoarece în MOLDOVA bântuie ciuma. Fond Primăria orașului TG. SECUIESC, Inv. 23, nr. 501, f. 3-4, original, semnătură, filigran, maghiară.
12. (1802 oct. 1, CLUJ) Ordin gubernial prin care se comunică raportul Agenției austriece din Iași, document în care se precizează că în orașele DOROHAI, IAȘI, FOCȘANI ȘI TECUCI bântuie ciuma, și să nu fie trimise vite pentru iernare. Fond Primăria orașului TG. SECUIESC, Inv. 23, nr. 537, f. 5-7, original, semnătură, sigiliu, limba maghiară
13. (1812 dec. 2, CLUJ) Ordin gubernial prin care se comunică Raportul Agenției consulare din IAȘI cu privire la măsurile ce trebuie luate față de comercianții care vin din MOLDOVA, din partea stângă a PRUTULUI, deoarece acolo bântuie ciuma. Fond Primăria orașului TG. SECUIESC, Inv. 23, nr. 730, f. 10-11, original, semnătură, sigiliu, limba maghiară
14. (1813 iun. 14, CLUJ) Ordin gubernial prin care transmite Raportul Agenției consulare din București prin care se comunică că în orașele RUSCIUC, GIURGIU ȘI DAIA bântuie ciuma. Se informează ce măsuri sunt necesare pentru comercianți. Fond Primăria orașului TG. SECUIESC, Inv. 23, nr. 730, fila 12, original, semnătură, sigiliu, limba maghiară
15. (1815 mai 3, CLUJ) Ordin gubernial prin care se dispune înlăturarea carantinei la pasurile dinspre MOLDOVA ȘI ȚARA ROMÂNESCĂ; pentru celelalte provincii turcești, unde bântuie ciuma, se va păstra carantina pe timp de 21 de zile. Fond Primăria orașului TG. SECUIESC, Inv. 23, nr. 784, fila 2, original, semnătură, sigiliu, limba maghiară
16. (1816 dec. 1, CLUJ) Ordin gubernial prin care se comunică faptul că în MOLDOVA, în regiunile GALAȚI, FĂLTICENI ȘI BACĂU, bântuie ciuma; se dispun măsuri în consecință. Fond Primăria orașului TG. SECUIESC, Inv. 23, nr. 840, f. 5-6, original, semnătură, sigiliu, limba maghiară
17. (1819 oct. 25-28, BUDILA, Districtul BRAȘOV) Adresa judeului regal al Scaunului TREISCAUNE, contele BELDI LADISLAU, către Regimentului secuiesc de graniță nr. 2 infanterie din TG. SECUIESC, prin care comunică ordinul Guvernului TRANSILVANIEI referitor la ciuma care se extinde în MOLDOVA și măsurile ce trebuiesc luate pentru evitarea extinderii ei. Fond

- Regimentul secuiesc de graniță nr. 2 infanterie, nr. L/122 f. 1, 1819, copie, limba maghiară, filigran
18. (1823 nov. 28, CLUJ) Ordin al guberniului care comunică magistratului orașului SF. GHEORGHE, rapoartele Comandamentului Superior Militar și al agențiilor consulare din IAȘI și BUCUREȘTI, referitor la ciuma care bântuie în MOLDOVA și ȚARA ROMÂNEASCĂ – GALAȚI, BRĂILA – ceea ce impune o carantină de 10 zile pentru oameni, iar pentru obiecte de 21 de zile. Fond Primăria orașului SF. GHEORGHE, Inv. Nr. 1, d. 135, 1 filă, original, limba maghiară, latină, semnătură, sigiliu
 19. (1824 mai 18, CLUJ) Ordin al Guberniului TRANSILVANIEI, prin care se comunică Magistrului orașului SF. GHEORGHE spre a fi publicat decretul privind împiedicarea contrabandei cu sare din ȚARA ROMÂNEASCĂ, deoarece ciuma se răspândește și pe această cale. Fond Scaunul TREISCAUNE, Inv. 1, d. 163/22
 20. (1824, noiembrie 8, Cluj) – Ordin gubernial transmis magistratului orașului Sf. Gheorghe privind măsurile necesare pentru a opri pătrunderea ciumei care bântuie în Moldova și Țara Românească. (Fond Primăria orașului Sf. Gheorghe, Inv. 1, d. 184, f. 1-2);
 21. (1830, iunie 18, Cluj) – Ordin gubernial prin care se comunică magistratului orașului Sf. Gheorghe, ordinul privind ridicarea stării de război, deoarece situația sanitară din Țara Românească și Moldova s-a îmbunătățit. (Fond Primăria orașului Sf. Gheorghe, Inv. 1, d. 226, f. 371);
 22. (1830 aug. 12, CLUJ) Ordin gubernial prin care se comunică faptul că întrucât în ȚARA ROMÂNEASCĂ, MOLDOVA, GALIȚIA și SERBIA încă bântuie ciuma, animalele aduse de acolo, trebuiesc ținute în carantină 12 zile. Fond Primăria orașului TG. SECUIESC, Inv. 23, nr. 820, fila 3, original, semnătură, sigiliu, limba maghiară
 23. (1830) Procesul împotriva Thodor Gheorghe, Szima Gheorghe și alții din Lemnia, pentru trecerea cordonului sanitar. Fond Scaunul TREISCAUNE, Inv. 4, nr. 415
 24. (1841 aug. 30, CLUJ) Ordin gubernial prin care se comunică faptul că la CONSTANTINOPOL bântuie ciuma. Cei care au stat în carantină în ȚARA ROMÂNEASCĂ sau MOLDOVA, la punctele de intrare în TRANSILVANIA vor sta în carantină numai cinci zile. Fond Primăria orașului TG. SECUIESC, Inv. 23, nr. 1126, fila 4, original, semnătură, sigiliu, limba maghiară
 25. (1859 sept. 12, TG. SECUIESC) Magistratul orașului TG. SECUIESC, din ordinul Comisariatului Cezaro-Crăiesc din localitate, comunică populației orașului că a încetat ciuma din MOLDOVA. Staționarea în carantină a animalelor aduse din MOLDOVA se reduce la 10 zile. Fond Primăria orașului TG. SECUIESC, nr. 2747/1859, limba germană - maghiară

**Documente din Arhivele Naționale Covasna privind holera
din Țările Române în secolele XVII-XIX**

1. (1871 dec. 14, CLUJ) Consilierul Regal al TRANSILVANIEI comunică că în orașul TULCEA bântuie holera. Se cere să se ia toate măsurile pentru împiedicarea răspândirii bolii. Fond Primăria orașului TG. SECUIESC, nr. 2232, f. 6-8, copie, limba maghiară
2. (1871 dec. 22, CLUJ) Consilierul Regal al TRANSILVANIEI comunică că în orașul GALAȚI, între 4 și 8 decembrie, a fost un singur caz de holeră, iar de atunci nu s-a mai semnalat niciun alt caz. Fond Primăria orașului TG. SECUIESC, nr. 2232, fila 9, copie, limba maghiară
3. (1871 dec. 30, CLUJ) Consilierul Regal al TRANSILVANIEI comunică Raportul Consulatului Maghiar din BUCUREȘTI prin care se comunică faptul că în orașul GALAȚI nu mai bântuie holera. Fond Primăria orașului TG. SECUIESC, nr. 36/1872, copie, limba maghiară
4. (1872, mar. 7, CLUJ) Ministerul Regal de Interne comunică că în RUSIA, GALIȚIA și BUCOVINA bântuie holera. Să fie luate toate măsurile de prevenire. Fond Primăria orașului TG. SECUIESC, nr. 1479/1872, original, limba maghiară

ANEXA nr. 3.

**Documente din Arhivele Naționale Covasna privind febra tifoidă
din Țările Române în secolele XVII-XIX**

1. (1872, mar. 2, ÎNTORSURA BUZĂULUI) Stația Regală de Carantină BUZĂUL ARDELEAN comunică Magistratului orașului TG. SECUIESC că în comunele ÎNTORSURA BUZĂULUI, PURCĂRENI ȘI ZIZIN bântuie febra aftoasă. Fond Primăria orașului TG. SECUIESC, nr. 391/1872, copie, limba maghiară
2. (1872, mar. 7, CLUJ) Consilierul Regal al TRANSILVANIEI comunică faptul că în mai multe localități din ROMÂNIA bântuie febra aftoasă. Să fie luate toate măsurile de prevenire. Fond Primăria orașului TG. SECUIESC, nr. 450/1872, copie, limba maghiară

CARTEA ROMÂNEASCĂ VECHĂ

– MISCELANEE BĂCĂUANE –

Dr. Elena CHIABURU

Old Romanian book – Miscellany of Bacău county – Summary

Bacău County is one of the richest cultural and historical areas of Romania, but a comprehensive study regarding this old book has not yet been achieved. Notes from old books Bacău area shows that the distribution of books printed structures were uniform across the country, Moldova. The entire church hierarchy was involved in selling books. Purchase prints was obligatory for communities (villages, parishes, monasteries) and founders of churches. The action was coordinated by representatives of the territorial reign, ie stewards lands. As in the entire Romanian space, books are bought voluntary transaction between two persons having a direct interest. Sometimes, buyers donated book to churches or monasteries. In the place of purchase Bacău occasional books were: customs and store. Occasional sellers could be individual owners selling their own copies, the peddlers and bookbinding. In Bacău County is certified and first known case of sale of books at auction. Because of great value of books were pawned, stolen and confiscated by the authorities because of non-payment of tax liabilities.

Keywords: Old Romanian book, Bacău; book distribution, binding purchase, founders of churches, voluntary purchase, sale at auction, hocking books, book theft, confiscation of book.

„Întinzându-se de la șesul Siretului până în creasta munților Carpați, la hotarul țării spre Ardeal, și cuprinzând valea de jos a Bistriței și aproape întreg cursul Trotușului”¹, Bacăul este una din cele mai bogate zone cultural-istorice ale României, iar investigațiile având ca obiect cartea veche din acest areal datează de la finele secolului al XIX-lea. Cu toate acestea, un studiu cuprinzător și de sine stătător privitor la cartea veche din această parte a țării deocamdată nu s-a realizat. Primele descrieri ale cărților provenite din zona Bacăului au fost făcute în cadrul Academiei Române, de către Ioan Bianu și Remus Caracaș, cu ocazia întocmirii *Catalogului manuscriptelor românești*, vol. I, II, București, 1897 și 1913. Colecția de manuscrise deținute de Direcția Județeană Bacău a Arhivelor Naționale a fost descrisă de arhiviștii Dumitru Zaharia și Emilia Chiriacescu în anul 1979 în seria *Îndrumătoarele în Arhivele Statului – nr. 15, Județul Bacău* (300 de exemplare). În anul 2000, harnica cercetătoare suceveană Olimpia Mitric a catalogat colecțiile

¹ *Marele dicționar geografic al României*, alcătuit <...> de George Ioan Lahovari et al., București, Stabilimentul Grafic „J. V. Socec”, 1898, vol. I, p. 157, sub voce (ediție anastatică la Editura Tipo Moldova, Iași, 2011).

de manuscrise în limba română aflate la Biblioteca Județeană „C. Sturdza” Bacău, la Direcția Județeană Bacău a Arhivelor Naționale și în Fondul de carte veche al mănăstirii Bogdana.

Publicând între anii 1905 și 1908 două volume de *Inscripții din bisericile României*, București, Atelierele Grafice „Socec”, în care a inclus și cărțile vechi din bisericile ținuturilor băcăuane, Nicolae Iorga a fost cel dintâi cercetător sistematic al chestiunii. În perioada interbelică, ocazional, Gheorghe Ghibănescu a publicat însemnări de pe cărțile provenite din zonă (Ghibănescu, *Notițe*, în „Ioan Neculce”, fasc. 4 1925) ; „Teodor Codrescu”, An III (1934), nr. 2, 3).

Exploratorul pasionat și perseverent al cărții vechi din bisericile și mănăstirile de pe Valea Trotușului a fost, în preajma celui de-al Doilea Război Mondial, preotul Constantin Bobulescu. În urma anchetelor întreprinse, cărturarul a alcătuit un manuscris conținând inscripții de pe obiectele de cult și însemnări de pe cărțile vechi din zonă, păstrat astăzi la Biblioteca Academiei din București: BAR, A 1610 (ms. C. Bobulescu, *Valea Trotușului*, vol. I și II). Preotul Bobulescu a folosit unele însemnări în lucrările sale („*Săhăstria Dărmăneșilor*” de sub *Muntele Lapoș, cu hramul Sfintei Troițe, sau Schitul Lapoș*, în BOR, anul LXIV, nr. 7 – 9, 1946), dar cea mai mare parte a acestor importante izvoare istorice nu au văzut lumina tiparului pînă recent, când au fost editate științific și incluse într-un *Corpus al Însemnărilor de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei pînă la 1859*, patru volume editate de istoricul ieșean Ioan Caproșu împreună cu subsemnata, între anii 2008-2009. În anii '60-'70 ai secolului trecut au fost publicate însemnările de pe cărțile bisericii satului Lespezi de către Valer Literat în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, Serie nouă, Anul XLIV (1968), nr. 1-2 (ianuarie-februarie), p. 93-95. În anul 1976, Dorinel Ichim și Georgeta Popovici au prezentat *Cartea românească veche în colecția preotului Vasile Heisu – Răcăciuni* (22 de exemplare), tot în revista „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, Serie nouă, Anul LII, nr. 1-2 (ianuarie-februarie), p. 152-159. Cîteva însemnări de pe cărțile provenite din regiunea Bacăului au fost editate și de Ilie Corfus, în *Însemnări de demult*, Iași, Editura Junimea, 1975. Sub ediga Arhivelor Statului, în anul 1985, Elena Dima, Gheorghe Buluță și Simona Ceașu au coordonat lucrarea *Cartea românească veche în Bibliotecile documentare ale Arhivelor Statului. Catalog*, București, în care au fost incluse și cărțile vechi deținute la acea dată de Biblioteca Arhivelor Statului Bacău (35 de exemplare descrise de gazda noastră de astăzi, reputatul specialist Vilică Munteanu, căruia, alături de alți cîțiva arhiviști, alcătuitoarii lucrării îi mulțumesc pentru contribuția avută), plus încă una provenită din ținutul Bacăului și păstrată la Arhivele Statului din Craiova.

Pe baza lucrărilor enumerate pînă aici, precum și a altora de istorie tiparului, a bisericii și economiei Țărilor Române, ce vor fi indicate la locul potrivit, vom aborda cîteva aspecte de istorie a cărții și tiparului pe care însemnările de pe cărțile aflate la un moment dat pe teritoriul actualului județ Bacău, precum și documentele de arhivă, le argumentează o dată în plus. Astfel, vom înfățișa cîteva structuri de distribuție a cărților tipărite, argumentând întîi obligativitatea cumpărării imprimatelor, iar apoi achiziția benevolă; locurile de cumpărare ocazională a cărților: în vamă, în dugheană, de la negustori, dar și

primul caz cunoscut de noi, deocamdată, pentru Țara Moldovei, de cumpărare a unei cărți la mezat; zălogirea, furtul și confiscarea cărților.

Lucrarea se încheie cu o listă a localităților din actualul județ Bacău în care au fost semnalate cărți vechi; acolo unde este posibil, pentru fiecare carte se menționează titlul, locul și anul imprimării. Lista nu include și cărțile aflate în colecția preotului Vasile Heisu din satul Răcăciuni, din cauză că nu avem date care să dovedească faptul că acele cărți s-au aflat în această localitate, în perioada analizată. Având vedere faptul că toate însemnările din lucrările amintite mai sus au fost cercetate în mod critic, editate științific și incluse în *Corpus-ul Însemnărilor de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei până la 1859*, patru volume editate Ioan Caproșu împreună cu subsemnata, între anii 2008-2009, la Editura „Demiurg” din Iași, trimerterile bibliografice se vor face la această ultimă ediție a lor. Limita cronologică a investigației este anul 1859, adică atât cât a existat formațiunea statală numită Țara Moldovei.

I. Distribuția cărții constituie unul din capitolele istoriei culturii românești încă insuficient cunoscut. Mai mult, trebuie revizuit în mod critic o mare parte din ceea ce s-a scris, din două motive importante. În primul rând, din cauza deceniilor de ateism ale istoriei noastre recente, imensa majoritate a autorilor ignoră însușirea de produs al Bisericii și, mai ales, de obiect sfințit al cărții tipărite. În al doilea rând, se confundă distribuția cărților, care este o activitate din sfera economică ce presupune o cantitate mare a mărfii difuzate și, obligatoriu, structuri organizate, cu cea de circulație, care începe din momentul în care posesorul inițial se desparte de ea, prin vânzare, donație sau moștenire.

Din aceste cauze, a devenit un loc comun faptul că distribuția cărților a avut un caracter popular, realizându-se de cele mai multe ori la târguri, prin intermediul categoriilor sociale știutoare de carte, al fruntașilor așezărilor, al colportorilor și prin intermediul legăturilor multiple care existau între Țările Române, pe căi obișnuite sau, dimpotrivă, lăaturalnice. Numai că, fără cunoașterea istoriei Bisericii, cercetătorul cărții vechi rămîne un semidocht, în sensul literal al termenului, adică doar „pe jumătate știutor”. Cartea fiind un produs al Bisericii, înțelegerea corectă a istoriei sale presupune raportarea la contextul cultural-istoric adecvat, or Sinoadele Bisericii primare au fixat o serie de reguli canonice care au influențat evoluția cărții vechi, multe dintre ele valabile și astăzi. De pildă, Sinodul al optulea local de la Cartagina din anul 419 a hotărât ca toate cărțile privitoare la credință și morală să fie analizate și aprobate de autoritatea bisericească, pentru a se împiedica răspândirea unor scrieri dăunătoare. Consecința a fost apariția cenzurii bisericești, a cărei bază spirituală se găsește în canonul 103 al acestui Sinod. Folosirea cărților în Biserică este reglementată încă de la finele sec. VII, la Sinodul VI trulan sau quinisext (691-692): canonul 2 a hotărât condamnarea publică a cărților care conțin dogme contrare Bisericii; canonul 63 a decis chiar arderea lor, iar canonul 68 a legiferat interdicția de a deteriora cărțile și a le vinde celor care nu le întrebuințează în scopuri sfinte. Alte câteva canoane au avut influență peste timp asupra unor aspecte ale producției tipografice în evul mediu ortodox. Prin Canonul 85 apostolic (referitor la disciplina arcană prin care se interzice dezvăluirea „misterelor” creștine), se dispune ca unele scrieri sfinte să nu fie puse la îndemîna tuturor credincioșilor,

pentru ca astfel să se protejeze secretul tainelor conținute în ele. Consecința a fost, din punctul de vedere care ne interesează aici, că lucrări precum *Liturghierul*, *Molitvelnicul*, *Târnosania* de exemplu, nu trebuiau să se găsească în casele mirenilor, fapt care a influențat stabilirea tirajelor și distribuția acestor cărți, ce nu puteau fi cumpărate de laici și, indirect, circulația lor².

Din celălalt punct de vedere enunțat mai sus, în întreaga perioadă cercetată, societatea românească a fost bine organizată și structurată, meșteșugurile erau așezate pe baze clare, iar tipografia nu putea face excepție. Investițiile și cheltuielile mari cerute de funcționarea unui atelier tipografic impuneau folosirea unui schelet organizatoric care să asigure desfășurarea tipăriturilor, recuperarea cheltuielilor și chiar obținerea unui profit care să îngăduie funcționarea mai departe. Din acest motiv, procesul de distribuție a cărților trebuie legat de momentul imediat următor ieșirii lor de sub tipar, deoarece se făcea pentru întregul tiraj al unei ediții, era bine organizat și se desfășura sub directa supraveghere și cu participarea structurilor administrative ale Statului și Bisericii.

a) Structuri de distribuție: studiul însemnărilor făcute pe cărțile din județul Bacău argumentează o dată în plus aceste afirmații, permițând identificarea structurilor statale și eclesiastice participante la distribuția tipăriturilor. Întreaga ierarhie bisericească, în frunte cu **mitropolitul** și apoi în ordine descrescătoare, era implicată în desfășurarea cărților. De pildă, o *Liturghie* (Iași, 1818), de la BAS Bacău, cota III – 310, inv. 6202, dovedește faptul că **mitropolitul Veniamin Costachi** se implica în vânzarea cărților: „această *Liturghie* este a iconomului Gheorghiu din satul Epureni și vânzătorul este dumnealui luminat mitropolit Veniamin”³.

Coborînd pe scara ierarhică, imprimările erau trimise la **episcopii**, iar de acolo la **protopopiate**, de unde erau cumpărate, în mod obligatoriu, de bisericile satelor. De aceea, pe o *Liturghie* (Iași, 1834), din s. Răcăuți s-a notat că s-a dat „întru cinstită mîna dumisale jupânului Costachi Ioan, Protoieria de țănutul Bacăului, Târgul Ocnilor, cinstiți privighitori de ocolul Trotușului. No. 163. 1848 iuni 5”⁴.

Puncte de vânzare a cărților erau și **mănăstirile mari**, pentru zonele învecinate și pentru aprovizionarea cu cărți a metoacelor lor. De pildă, o *Cazanie* (București, 1768) din orașul Târgu Trotuș, „am cumpărat-o eu, diiaconul Sandu di la mănăstire de la Gălaț <...>, drept 12 lei”⁵.

² Arhim. Zosima Târălă, Iconom Haralambie Popescu, *Pidalion cu orînduire nouă și tâlcuiri*, București, Institutul de Arte Grafice „Speranța”, 1933, p. 154; Nicodim Milaș, *Dreptul bisericesc oriental*, București, Tipografia „Gutenberg”, 1915, p. 363; Ioan N. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, ediția a III-a îmbunătățită, îngrijită de Sorin Joantă, Sibiu, 2005, p. 159.

³ Ioan Caproșu, Elena Chiaburu, *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei. Un Corpus*, vol. III: 1796-1828, Iași, Casa Editorială „Demiurg”, 2009, p. 443; (în continuare: Caproșu, Chiaburu, *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi*).

⁴ *Ibidem*, vol. IV, p. 361.

⁵ *Ibidem*, vol. II, p. 184.

Firește, cărțile se vindeau și **direct din atelierul tipografic**, dar pentru județul Bacău însemnările cunoscute în acest stadiu al cercetării sînt târzii, de la începutul secolului al XIX-lea. Un *Teofilact, Tâlcuirea sfintei Evanghelii* (imprimat în tipografia Mitropoliei din Iași în 1805), găsit de Constantin Bobulescu în satul Borzești-Clăcași a fost „a sfintei mănăstiri Bogdani din ținutul Bacăului, unde să cinstiști și să prăznuiește hramul Pogorîrea Sfintului Duhu. <...> Și s-au cumparat de la sfînta Mitropolie <...>, la anul 1806 ghenar 26”. La 4 ianuarie 1828, ieroshimonahul Vasilie, nacealnicul schitului de la Buda, zis și Savu, „această carte ci să numești *Luna lui Marti (Viețile Sfinților pe luna Martie, m-rea Neamț, 1813)*, o am cumpărat cu dreptu banii mei 20, adică cu doaozeci lei, di la sfînta mănăstirii Niamțul și o am dat schitului din Buda, di la ținutul Bacăului, ocolu Tazlăului Sărat”. La fel, „Gheorghe duhovnic ot satul Popeane, ținut Bacău” a cumpărat *Viețile Sfinților pe luna Februarie (M-rea Neamț, 1812)* tot „de la sfînta mănăstire Neamțu, prin preotu Ion Păslariul ot Bălca”, la 6 decembrie 1834⁶.

b) Obligativitatea de cumpărare: făcând parte din structurile locale ale statului, ispravnicii de ținut participau la desfacerea tipăriturilor și trebuiau să impună **obligativitatea de cumpărare** atît a actelor oficiale de interes general, cît și a cărților. Obligativitatea de cumpărare se aplica în primul rînd comunităților religioase: biserici, mănăstiri și ctitorilor lor. Afirmția este susținută de o anafora a marilor boieri ai Țării Moldovei din 29 septembrie 1759, prin care s-a hotărît ca tipăriturile „să să împartă în toată țara prin toate satele ce vor fi <având> biserici. Și să se dea și pe la mănăstirile de Țară și pe la mănăstirile grecești, fiindcă și aceste supt păstoria Mitropoliei noastre se află. Și pe la schituri, cum și pe la besearicile domnești și boierești, prin marafetul ispravnicilor de la ținuturi. Și banii aceștia îi vor da preoții, diaconii și poporării, scriindu-li din partea Mării Tale luminate cărți ispravnicilor de ținuturi cu chipul ce s-a socoti și cu poroncă ca aceea ca să fie silitori asupra aceștii trebuințe, cum și din partea părintelui mitropolitului iar”⁷.

Până de curînd, actul din 29 septembrie 1759 reprezenta cea mai veche mărturie documentară cunoscută de noi în acest sens, dar studiul însemnărilor de pe cărțile județului Bacău a permis coborîrea datei la 1755, procedura fiind, cu siguranță, mult mai veche. Pe un *Antologhion* (Iași, 1755), aflat în perioada interbelică în satul Filipești s-a notat că s-a dat „din luminata poronca mării sale <la> biserica ot Filipești și <...> o am cumparatu noi, răzășii din satul Filipeștii <...> . Și am datu la biserica noastră a Filipeștilor <...>. Și am dat 12 lei bani, adică doisprezăci lei și, cine ce au dat, să se știe: un leu, preot Apostul Dășagă, un leu dieconu Andrieș Dășagă, un leu Aslănache Tanga, un leu Ion ficiorul vornicului Mihălache, 10 părale Neculaiu Muste, 10 părale Mane ot Curița, 10 părale Preda, 10 părale Ion Corne, 10 părale Ion vornicul sin Chirițoiu, 10 părale Gheorghe Tangan, 10 părale dieconul Andreiu Chirița, 10 părale Alicsandru Torozan, 10 părale căpitan Tănăsii <...> parale Iordache za Ocna <...> parale

⁶ *Ibidem*, vol. IV, p. 105.

⁷ BAR, Doc. Ist., CLLXXXVI/44, original, și copie în Condica Mitropoliei din anul 1816, de Toader Gașpar diac de divan, la Arh. St. Iași, Doc., Pachet CCCLX/43, f. 89-91.

Domofți Țițul, 10 parale Gligoraș sin Pricope, 10 parale Toadear Gherman, 10 parale Ștefan Gherman, 20 părăle am dat eu, Vasăle Ghioldum, 20 parale Ioniți Negură zăt Gheorghiiia Tanga, 10 parale am dat eu Pavăl Gheoldum, doi zloți, eu, Ioniță sin Costache am dat un leu tij, am mai dat eu Andreiu diecon Dășagă, 30 părăle tij am dat eu, preot Apostul Dășagă. Și am împlinit doisprezece lei bani de argintu. <...> Și am scris eu, Andreiu dieconul Dășagă cu zisa acestor mai sus arătați”. După câțva timp, la o dată neprecizată, cumpărătura a fost încă o dată certificată: „acești sfîntă carte ce să numește *Păucenie* este a noastră, a sătenilor de satul Hilipeștilor și am dat 12 lei”⁸. O însemnare asemănătoare s-a făcut pe o *Evanghelie* (București, 1760) de la biserica Sf. Ioan din Bacău, care „s-au cumpăratu de acești creștini pravoslavnici carii mai gios să vor iscăli, anume: Iosip i (ina 1 leu; Tanasie Ursul i (ina ego Anița 20 parale; Osup și Iona, Năstasie i (ina ego Iona, 20 parale; Lupul i (ina ego Sohica, 1 ortu; Ioniță i (ina ego Sanda, 5 parale; Toder 1 ortu; Radul i (ina ego Nedele, 1 ortu; Coste i (ina ego Măgdălina, 20 parale; Gligore i (ina Mărie, 1 ortu; Radul i (ina Sanda, 20 parale; Toader i (ina ego Măriuța, 20 paral(e); Matheiu i (ina ego Mărie, <1> ortu; Radul sin Lupul, 5 parale; Mihăilă sin Savin i Nacșa, 1 ortu; Vasile i Sava, 5 parale; Iona, Lupul Cărstii, Ursa parale 20”⁹. Altă *Evanghelie* tipărită la București, dar în 1775, din satul Lespezi, „o am cumpăratu eu, preotul Irimie, împreună cu sătenii care au dat ajutori și amu datu 12 lei pre dînsa. Eu, preotul Irimie am datu 4 lei și ceilalți câte un leu până s-au plătit bani(i) 8 lei că atâta mai trebuié fără de a miei. <...> Și o am dat la biserică la satul Lespezi, în anul de la H(risto)s 1779, la luna lui mai”. De pe o *Cazanie* (Rîmnic, 1781) din satul Hangani (fost Urmeniș) aflăm că „s-au cumpărat de poporâni și s-au afierosit la biserica domnească din Focșani, unde să cinstește și să prăznuiește hramul Precuvioasei Paraschivei, spre pomenire la 1785 noiembrie 8 dni”¹⁰. Vom reveni cu analiza conținutului acestor însemnări, în acest loc observând doar că, din cauza circulației monetare diverse în perioada cercetată, la fel cu prețurile tuturor mărfurilor, și prețul cărților se achita în monede diferite care însumate, dădeau echivalența necesară.

Firește, dacă **un membru al unei comunități laice sau religioase dorea să cumpere o carte în contul bisericii, căreia i-o dona apoi**, faptul era posibil. Așa s-a întâmplat cu *Evanghelia* (București, 1750), pe care Constantin cămăraș al doilea „am cumpărat-o eu și am afierosât-o la sfînta bisărică de la Ocnă ci să prăznuiescu Sfîntii Mai Marii Voievozi Mihail și Gavril. Și am dat-o ca să fie și să rămăia dreaptă a sfîntii mănăstiri în veci <...>. Și s-au afierosât în domnie preînnălțatului domnu al Moldovii, mărie sa Ioan Teodor voievoda <...>, la anii 7269 <1761> ghenari”. La fel, un *Apostol* (București, 1774) „l-au cumpărat smeritul monaș călugăru Misail și l-au dăruit sfîntei biserici la Bucium, unde să prăznuiește Sfîntul Ierarhul Nicolai, ca să fie pomenire vecinică”¹¹.

Așa cum reiese din anafora de la 29 septembrie 1759, o categorie obligatorie de cumpărători de cărți tipărite în Țara Moldovei erau **ctitorii**

⁸ Caproșu, Chiaburu, *op. cit.*, vol. II, p. 50.

⁹ *Ibidem*, p. 105.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 303 și 418.

¹¹ *Ibidem*, pp. 106 și 231.

bisericilor, iar pentru spațiul geografic al Bacăului, exemplele sunt numeroase. Un *Minei bogat* fără copertă (sec. XVIII), din satul Gîrbovanu „este cumpărat di titorii di sat Negoști”; un *Penticostar* (București, 1743) din colecția preotului Vasile Heisu din s. Răcăciuni „l-am cumpărat eu, <...> Cantacuzino ce am fost ban mare <...și> l-am dat besericii mele de la Răcăciuni <...> care den nou, cu toată cheltuiala, am făcut-o eu <...> , la leat 7265 <1757> aprilie 21”. Un *Octoih* (București, 1774), din satul Bogdănești „am cumpărat-o eu, <...> Stefan Ruset biv vel stolnic cu bani 9 lei și am dat la bisărica mé la Bogdănești”. Sandul Loghinescu a scris pe un *Penticostar* (București, 1768) că „am cumpărat eu cartea aceasta și am închinat-o danii sfintii biserici din satul meu Urmenișu, ci este aproape de apa Trotușului, în ținutul Bacăului, care sfîntă biserică s-au făcut cu toată cheltuiala și osteneala mé, fiind eu vel șatrariu la această vreme <...>. 1776 octomvrie 3”¹².

Uneori, pentru achitarea prețului era necesară unirea eforturilor ctitorilor, a preoților și a comunității. De exemplu, un *Triodion* (București, 1769) din satul Lespezi a fost cumpărat împreună de „domnii titori bisericii: Gheorghită, Sa[sal]omia, Vasile Turcea, Precup” care au dat „11, atâta sîntu bani de la titori, iară ceialți bani ie-amu datu eu, preotul Irimie, de la mine <...>, la leat 1779 aprilie 20 zile”. Tot în comun a fost cumpărat și un *Penticostar* (Blaj, 1808) din satul Lunca Asăului, în anul 1814: „acest *Pinticostariu* s-au cumpărat de la dascalu Vasile legători de cărți de la părău Boghiul și s-a dat patruzăci lei. Bani, parale: au dat 20 lei, adecă doaozăci de lei, bani, vâtav Vasile Bântu și doao zăci de lei, preotu Teodor. Și este această carti a sfînteii biserici de la Lunca de Gios, unde este hramul Adormiri Maicii Domnului.<...> Și eu, diiconu Toma Alecu am scris, cu zisa numiților; adeverez”¹³. Însemnarea din urmă scoate la iveală, totodată, și o categorie de vânzători ocazionali: legătorii de cărți.

c) Prețul cărților: lectura critică a acestui tip de însemnări probează faptul că, în conexiune cu obligativitatea de cumpărare a cărților se află prețul acestora. Pe de o parte, prețul de vânzare a cărților către colectivități era prețul fixat în tipografie, iar pe de altă parte, participarea colectivă, dar în mod diferențiat a indivizilor la adunarea banilor necesari trebuie explicată prin raportare la sistemul fiscal existent în epocă, respectiv la cislă. În sistemul cislei, unitatea impozabilă nu era individul, ci satul (sau, în cazul cumpărării cărților – parohia), căruia i se repartiza suma totală ce trebuia plătită, iar în interiorul satului (parohiei) sumele erau stabilite în funcție de averea fiecărui locuitor¹⁴.

Mențiunile de pe cărți sugerează posibilitatea ca prețurile de vânzare să fi fost mai mari pentru achizițiile obștești decât pentru cele individuale. De exemplu, *Evangelhia* (Iași, 1762) a fost cumpărată de sătenii din Găiceana cu 8 lei și

¹² Caproșu, Chiaburu, *op. cit.*, vol. II, pp. 60, 70, 230 și 258.

¹³ *Ibidem*, p. 303; *Ibidem*, vol. III, p. 249.

¹⁴ Nicolae Corivan, *Aplicarea așezămîntului fiscal al lui Constantin Mavrocordat cu privire la perceperea birului (1741-1743)*, în „Studii și cercetări științifice”, Seria III, (Științe Sociale), anul VI (1955), nr. 3-4, p. 53; Nicolae Grigoraș, *Instituții feudale din Țara Moldovei. I: Organizarea de stat pînă a mijlocul sec. al XVIII-lea*, București, Editura Academiei, 1971, p. 127 și urm.

jumătate „în veleatu 7 mii 271” (*sic!*) <1762-1763>¹⁵, în timp ce doi cumpărători individuali (fostul mare spătar Ion Cantacuzino din Șerbești, ținutul Neamțului și un anonim din Preutești, ținutul Sucevei) au plătit pentru două exemplare în 1762, câte șapte lei și un ort, respectiv 7 lei și un zlot¹⁶. Achiziția fiind obligatorie pentru comunități, acestora li se impunea un preț mai mare, deoarece îl achitau prin eforturi financiare comune.

Continuând raționamentul, obligativitatea de cumpărare a cărților de către comunități fiind îndeplinită de preoți ori de ctitorii așezămintelor religioase, concluzia corectă este aceea că, de multe ori numeroasele fețe bisericești care apar în însemnări ca vânzători sau cumpărători la o dată foarte apropiată de apariția cărții, nu vând și nu își cumpără propria carte, ci constituie ultima verigă de distribuție. La acest aspect se referă și însemnările despre cumpărarea unor tipărituri „pe seama bisericii”, în vreme ce mențiunea „am dat” trebuie înțeleasă în multe cazuri „am vândut”, deoarece pentru „am donat” se foloseau expresiile „am dăruit”, „am dat de pomană”, „am dat pentru sufletul”, „am miluit” și, din secolul XVIII înainte, expresia provenită din limba greacă „am afierosit”.

d) Achiziția benevolă: în cazul în care lipsa unei cărți necesare cultului trebuia suplinită, satul sau parohia contribuia benevol la cumpărarea ei. Foarte explicit a consemnat procedura ierei Gheorghe, pe un *Triod* fără început (sec. XVIII), din orașul Târgu Trotuș: „aceste doai cărți, adică *Triodul* acesta, împreună cu *Mineiul* <...> le-am cumpărat în <...> 36 lei ci banii satului, a Târgului Trotușului, pentru sfînta biserică de aicea”. Un *Triodion* (Iași, 1847), din satul Bogata, com. Dofteana „esti di la monastire Neamțului; <...> s-au adus acest *Treod* la anul 1854 noiembrie 20, di părinteli Isaiia di la schitul Măgura ot Târgul Ocnilor cu cheltuiala sfîntii sale. **Iară cumpărătoarea s-au pus din sat di cătră lăcuitori, cări <...> au voit di au dat di bună voi.** S-au cumpărat <cu> prețu <de>150 lei”¹⁷. Ocazional, plata unei cărți necesare se făcea din banii adunați în timp de biserică. A fost cazul unui *Penticostar* (București, 1812) ajuns în satul Lespezi, pe care l-au „cumpărat preutul Ioan Miron **cu bani din condică**, 30 lei, treizeci lei, și este a sfîntei biserici din Buda, din cătunu, a satului Blăgești, ținutul Bacăului < la> 1820 afgust 23”¹⁸.

II. Locuri de vânzare a cărților: tipăriturile se vindeau uneori și în **dughene**, unde erau amestecate cu alte mărfuri. Pe un *Octoih* (Buda, 1811), f. 1, de la BAS Bacău, cota IV - 1, inv. 2355, Toadir Buhuș, comis consemna la 22 decembrie 1817, într-o lungă însemnare, evenimentele internaționale ale acestei părți de lume, punînd în evidență și greutățile prin care a trecut până a reușit să ridice o biserică, informîndu-ne că această „carte ce să numește *Ohtoih* am cumpărat-o din târgul Ieși, **din dugheana lui Dumitru** preot, pe care am dat 35 de lei, și am luat-o pentru trebuința și slujire bisăricii mele cei din nou zidită la satul din Bodești, din ținut Neamțului”¹⁹.

¹⁵ Azi la BCU Cluj, CN – U BRV 330 / 1, inv. 30 / 1923.

¹⁶ Caproșu, Chiaburu, *op. cit.*, vol. II, pp. 128 și 135-136.

¹⁷ *Ibidem*, vol. III, p. 73 și vol. IV, p. 476.

¹⁸ *Ibidem*, vol. III, p. 478.

¹⁹ *Ibidem*, p. 415.

Ținutul Bacăului fiind unul de graniță cu Transilvania, în punctele de trecere se vindeau adesea și cărți. Așa s-a întâmplat cu un *Octoih* (Buda, 1811), din satul Căiuț: „cumpărătoarea acestei cărți, 35 lei. 1815 martie 28, **în vama Grozăștii**, și s-au iscălit Costachi Cocărlui polcovănic”²⁰. Datorită așezării sale geografice, ținutul Bacăului a avut și o altfel de contribuție la funcționarea tipografiilor Țării Moldovei, și anume hîrtia importată era transportată de la graniță spre tipografii cu carele băcăuanilor. La 20 aprilie 1821, mitropolitul Veniamin Costachi îi scria egumenului mănăstirii Bogdana, Dositei, că vine Antonie ipistatul tipografiei mitropoliei. După rezolvarea treburilor, „cuvioșia sa chir Antonie avînd a trece de acolo la Brașov pentru cumpărarea hîrtiei ce trebuie la tipografie. La întoarcerea **sa făcându-ți știre că au dat hîrtie la margine, să te îngrijești ca, cu carele monastirii să o ridici de acoalea și să o trimiți aicea în Mitropolie**, ca să nu se mai îngreueze cheltuiala cu chiria”²¹.

Desigur că și prin părțile Bacăului treceau **negustori**, care vindeau uneori și câte o carte. O *Evangelhie* (Sibiu, 1806), găsită de Constantin Bobulescu la schitul de la Buda (zis și Savu) în perioada interbelică, „s-au cumpărat de la **Ioniță lepcanu**, cu trizăci de lei, bani cu milostenie, și s-au dat la Săhăstrie din Muntele Savului, ținutul Bacăului, ocolu Tazlăului Sarat, ce are hramul Preobrajenie <...>. Let 1818 februarie 2”, de către „Varnava ieromonah nacealnic”²².

Pentru Țara Moldovei, cea dintâi mențiune a unui **negustor ambulant de cărți**, numit astfel de către contemporani, cunoscută în acest stadiu al cercetării, este din 24 septembrie 1779 și se referă chiar la zona noastră de investigare. Preotul Gheorghe Antiohiviciu Aracsicu a scris pe un *Apostol* (București, 1774) că „am cumpărat-o eu singuru în putența mea, de noo, de la unu neguțătoriu, anumi Lazăr de pi Tazlău, **care Lazăr era neguțător de cărți**, de li aducea din Țara Rumânească din București și li neguțătoarea, adică le vendea mai scumpu aicea în Țara Moldovii”²³.

La fel ca peste tot, și băcăuanii **își cumpărau cărțile cu prilejul călătoriilor făcute în orașele mari**. La 18 iunie 1742, Ștefan Cehan mare cămăraș îi cere lui „Toma Criteanul logofătul den lăuntru” să scrie pe un *Triod* fără început (sec. XVIII), că „acistu sfîntu *Triodu* despărțit din celu mare, întru care să cuprînde slujba Sfintelor Patimi den Săptămîna cea Mare <...> împreună cu cel mare *Triodu* **l-am cumpărat den târgul Bucureștilor**, întru al doilea domniei a Țării Rumânești <a> mării sale <...> domnului nostru Io Mihail Racoviță voievod, dăruindu-l bisearicii den Târgul Trotușului din ținutul Bacăului, unde să prăznuiaște hramul Sfînților Arhangheli Mihail <și> Gavril”²⁴. **Tot de la București** a fost cumpărată și o *Psaltire* (București, 1820) de la biserica Sf. Ioan Botezătorul din orașul Târgu Ocna, „în prețu de un galbăn blancu și doi

²⁰ *Ibidem*, p. 357.

²¹ Elena Chiaburu, *Carte și tipar în Țara Moldovei*, Ediția a II-a, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2011, p. 100.

²² Caproșu, Chiaburu, *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi*, vol. III, p. 424.

²³ *Ibidem*, vol. II, pp. 307-308.

²⁴ *Ibidem*, vol. I, p. 502.

sfântichi, atâta ierea el en prețu pre acea vreme nici mai multu, nici mai puțin, la leat 1829 februarie 10 zile”. *Octoiul* fără început găsit de Constantin Bobulescu în satul Gîrbovanu, ținutul Bacău, „l-am cumpărat eu, preotul Anghel <...> dreptu lei șase, la let 7255 <1746> octomvre 25 <...> **din târgu din Focșani**”²⁵. Un anonim a scris pe *Mărgăritarul Sf. Ioan* (București, 1746) că „**am cumpărat de la București un Mărgărint** cu 7 lei și un *Molitelnic* cu 7 lei și o *Leturghie* cu 4 lei și o *Psaltire* cu trei lei de la Râmnicul Sarat ²⁶, și un *Ceaslov* de Rădăuți cu 7 lei și o *Pravilă* cu 2 lei, de Iași, toate românești. Și aceste toate le-am închinat Sfintei Troițe în Țara Moldavei, în Țara de Jos, în ținutul Bacăului, la satul Dărmăneștilor, supt poalele Muntelui Lapoșului, în Poiana Rimcei, unde se cinstește și să prăznuiește Preasfânta și Nedespărțită Troiță”. În fine, o *Biblie* (Blaj, 1795), „este a preotului Ion Oancea, protopopului, din satu Cașan, **cumpărată** cu șise zeci și trei de lei, spre știință, **de la Onești, ținut Bacău**”, la 20 iulie 1799 ²⁷.

III Vânzarea cărților la mezat: însemnările de pe cărțile din zona Bacăului ne oferă primul caz din Țara Moldovei cunoscut în acest stadiu al cercetării de **vânzare a cărților la mezat**. În evul mediu românesc, vânzarea la licitație s-a folosit cu precădere pentru darea în arendă a unor venituri domnești, pentru stingerea unor litigii generate de neplata datoriilor, de nevoia împărțirii unei moșteniri sau de ieșirea din indiviziune în cazul stăpânirii devălmașe. În limbajul epocii, termenii care desemnau scoaterea în vânzare prin licitație sînt *Cochii vechi* și *mezat*, ultimul și sub forma *sultan-mezat*. Se vindeau la mezat așa numitele bunuri *nemișcătoare*: case și locuri de case, dugheni, cîrciumi, pivnițe, mori, tot felul de acareturi, vii, moșii, la care se adăugau ȱiganii, dar și *bunuri mișcătoare*: marfa unui negustor și chiar cărți, în timp ce vânzarea la *Cochii vechi* era folosită mai ales pentru arendarea unor venituri domnești. În ordine cronologică, documentele de arhivă menționează mai întîi *Cochii Vechi*, cu sensul „cine dă mai mult?”, acesta fiind strigătul telalilor care anunțau pe ulițe vânzarea unui bun la licitație. Se pare că exista o deosebire între mezat și sultan-mezat, acesta din urmă desemnînd mezatul voluntar. Finalizarea tranzacției avea loc în Divanul domnesc, prin *hareci*, adică licitarea propriu-zisă și adjudecarea bunului cu consimțămîntul părților, după care Domnul întărea actul de posesie noului stăpîn ²⁸.

²⁵ *Ibidem*, vol. III, p. 483 și vol. I, p. 539.

²⁶ Corect: Rîmnicu Vîlcea.

²⁷ Caproșu, Chiaburu, *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi*, vol. II, p. 34 și vol. III, p. 46.

²⁸ Alexandru (de) Cihac definea astfel noțiunea: „*Cochii vechi*, s. pl. enchères; ung. *kótya* licitation, *vett ävenni*) achetés; idem, din sîrb *koće veće*. Cu timpul, cuvîntul *veće* a fost apropiat, prin etimologie populară, de *vechi*, plural *vechii*”. Explicația lui Cihac a fost preluată de August Scriban: „*Cochii vechi*, m. pl. (ung. *Kótyavetye*, macedoslav *ko kie vekie*, bg. *Ko šte vešte*, sîrb *ko će vece* - cine vrea să dea mai mult”. Cu toate acestea, explicația corectă îi aparține lui Lajos Tamás: sintagma ungurească *Kótyavetye* provine din expresia sîrbo-croată *ko oće veće*, „cine vrea (să dea) mai mult”. Noțiunea de **mezat** (pl. mezaturi) provine din limba turcă și înseamnă vânzare publică (a bunurilor unui datornic); licitație; Vezi bibliografia completă la Elena Chiaburu, *Considerations Regarding Sales at „Cochii Vechi” and „Mezat”* în „PHILOBIBLON,

Cărțile care constituie subiectul nostru sunt faimoasele *Mineie* tipărite la Buda între anii 1804-1805 de Ioan Piuriu Molnar. La 31 mai 1816, Gheoghie blănarul cumpără „aceste *Mineia* <...> la sultan-mezat și cu soțiile lor unsprezeți <...> de la postelnicul Ioniță Negură <...> cu drepti banii dumisale 84 lei și le-au dat la Sfeti Neculai din Târgul Ocnelor”²⁹. Consemnarea tranzacției este făcută de dascălul Ștefan, pe *Mineiele pe luna noiembrie, martie și mai*, cumpărătorul neștiind carte, probabil.

Ioniță Negură a fost un iubitor de lectură, dar nevoit, se pare, să se despartă de cărțile sale destul de des. Potrivit însemnărilor manuscrite făcute de el însuși pe un *Ceaslov* (1795), azi la mănăstirea Rîșca, cursul vieții sale a fost următorul: „întru această zi m-au născut maica mea, <...> la anii de la Hristos 1760 septembrie; <...> întru această zi m-am însurat eu, 1780, într-o duminică, noiembrie 1, și am luat pe Anica, fiica lui Gheorghe <... rupt>; 1808 iuliu 23, s-au născut <... rupt> copil <... rupt> la 2 ceasuri din zi, anume Ioan <... rupt> botezat eu, la iulie 26 zile. Întru această zi, vineri, au răposat preadulce și iubita mea soție, Anica Negură postelniceasa, în anul 1808 noiembrie 27. Întru această zi, luni, după ce am venit de la Iași, am îngropat pe iubita mea soție, 1808 noiembrie 30. Întru această zi m-am însurat de a treia oară, și am luat pe Catrina, fata lui boier Șandru <... rupt> 1812 februarie 17”. Pe altă filă, cineva a notat după câteva luni: „întru această zi au răposat postelnicul Ioniță Negură, la Filipești. 1813 martie 22”³⁰.

Înainte *Mineielor*, personajul nostru și-a mai „cumpărat cu a mii drepti bani” un *Apostol* (Blaj, 1802), ajuns ulterior în satul Brusturoasa și, chiar în anul apariției, la 2 iulie 1806, un *Antologhion* (Iași, 1806). După numai trei ani, în 1809, pe acesta din urmă i l-a dat dascălului „Vasile legătoriu de cărți de la părau Boghiul”, întâlnit anterior în cercetarea noastră, să i-l vândă. Martor la tranzacție a fost „Dumitru Văsai ot Părau Boghiul <...> Și le-au cumpărat preot Iftemi Băntu cu 65 lei, adecă șasăzăci și cinci de lei” pentru biserica din Lunca Asăului, cu contribuția sătenilor: „Vasile Macsân a dat un leu, Zamfira a dat 20 părale, Arhip au dat părale 20, Ștefan Băntul a dat părale 12, Catrena Nestoroaei au dat părale 10, monah Necodem parale 20 a dat, Iosop Necodem a dat părale 10, de la monah Ionichie pe malș <...rupt> am premet doi lei părale 20 <...rupt> la carte aceasta și de la Mărie a Petre Țăran. Părintele Ștefan Băntul a dat la această carte trei lei, Ion Dărle a dat părale 14; Ion cu soțul său au dat Dochița, un leu; Ursachi a lui Hănganu au dat un leu, preoteasa raposatului preot Toader Bosuieoc a dat 20, adecă doozăce de lei, la această carte, Fteodor preot Băntul noo lei au dat, Vasile Băntul au dat 12, adecă doisprezece lei pol Ifteme preot au dat noo lei pol”³¹.

Potrivit noțiței de pe *Mineiul pe luna aprilie*, setul de *Minee* vândut la mezat a fost cumpărat de Ioniță Negură în 1809, la 30 aprilie, în ziua de „Sfinta Troiță”, dar o altă însemnare de pe *Mineiul pe luna noiembrie* ne spune că „s-au

Transylvanian Journal of Multidisciplinary Research in Humanities”, Vol. XVI, Nr. 1, 2011, p. 143 -180 (indexat în baza de date internațională EBSCO <http://web.ebscohost.com/ehost>).

²⁹ Caproșu, Chiaburu, *op. cit.*, vol. III, p. 383.

³⁰ Caproșu, Chiaburu, *op. cit.*, vol. III, p. 317.

³¹ *Ibidem*, pp. 150, 213 și 249

început a să ceti, 1807 noiembrie 1. Negură Ioniți”, ceea ce înseamnă că el intrase cumva în posesia spectaculoaselor cărți de la Buda și, fascinat de ele, a vândut *Antologhionul* din 1806 pentru a și le putea cumpăra pe acelea. La 1 mai 1811, „marți după Duminica Tomii”, Ioniță Negură citea în *Mineiul pe luna mai* „ce taine în tot anul pe *Minei* găsești”³².

Înainte de a muri, la o dată neprecizată, Ioniță Negură a vândut și *Ceaslovul* din 1795, tranzacția fiind întărită post-mortem, la 24 martie 1813, de „Anica, fiica, i Catrina soția mea”: „acest *Ceaslov* al meu, postelnicul Ioniță Negură, din satul Filipești, mai înainte, până a nu-mi da sufletul meu în mîna lui Dumnezeu, l-am dat preotului Vasile Mane, pentru pomenirea mea și a soției mele, Anița, și a părinților mei și a tot neamul meu. Dar dacă după urma va să ieie acest *Ceaslov* cineva din neamuri sau din străini, să fie blăstămați <...urmează blestemul> și să fie a sfinției sale părintelui Vasile și a feciorilor sfinției sale, în veci neclintit”³³.

Revenind la *Mineele* de la Buda vândute la mezat, observăm că deși s-a făcut licitație pentru ele, nu s-a putut obține decât jumătate din valoarea cu care s-a vândut cu doar câteva luni înainte setul bisericii Buna Vestire (Răducanu) din orașul Târgu-Ocna, de exemplu: „aceste doasprezecii *Minei* sint cumpărați de mine, smeritul ieroshimonah Mihail și drept <...> ona sută șasăzăci lei, și dati sfinte besărici unde să prăznuiești hramul Sfinte Troiții, la schitul Dărmănești, muntele Lapoșul, Poieana Runci, ținutul Bacăului, ocolul Tazlăului Sărat ci este mitoh sfinti Episcopii Romanului. <...> 1815 noiembrie 16”³⁴.

Următorul caz de vânzare a unei cărți la mezat cunoscut de noi în Țara Moldovei apare abia spre mijlocul secolului al XIX-lea (vezi mai jos).

IV Furtul, zălogirea și confiscarea cărților de către autorități

a) Furtul cărților: din cauza valorii mari pe care o aveau, cărțile au fost furate de multe ori, în împrejurări diferite. Pentru județul Bacău am putut documenta furtul de cărți în timpul unor năvăliri străine. La 12 decembrie 1725, ieromonahul Atanasă, egumenul mănăstirii Bogdana scria pe exemplarul lăcașului de cult, ajuns ulterior în satul Crucea de Piatră sau Borzeștii-Razeși, că „fiind răzlițită din vremili răscoalilor și aflîndu-să niște oameni, s-au luat de s-au dat iară la mănăstiri”³⁵.

Buni cunoscători ai principiilor de drept, autorii însemnărilor făceau deosebirea între fapta simplă, săvîrșită în urma unui impuls necugetat, și cea săvîrșită cu intenție. Cunoștea diferența, după anul 1746 și anonimul pomenit mai sus, care a cumpărat mai multe cărți de la București și le-a donat schitului Dărmănești, precizînd: „Iar cine ar fura-o sau o a vinde sau întru alt chip s-ar ispiți să o depărteze de la sfînta Sehăstrie, *cu gînd deseavîrșit*, acela să fie de trei ori anaftima și proclit, anaftima să fie anaftima să fie, anaftima să fie. Și cel ce ar

³² *Ibidem*, pp. 229 și 298.

³³ *Ibidem*, p. 318.

³⁴ *Ibidem*, p. 365.

³⁵ *Ibidem*, vol. I, p. 435. Probabil că „răskoalele” menționate sunt, de fapt, tulburările din vremea domnului lui Mihai Racoviță, cînd trupele austriece conduse de căpitanul Ferenc au prădat Țara Moldovei (1716-1717), ținutul Bacăului fiind unul dintre cele mai afectate.

videa vânzînd sau depărtată vreuna și ar ști pricina și nu ar spune și acela să fie blestemat”³⁶. La fel, acel Petre care a cumpărat un Triod (sec. XVIII) și l-a dat tot la biserica din Dărmănești, blestema strașnic la 15 februarie 1749: „iară cine să va ispiti să-l fure sau să-l vînză sau să-l schimbe sau să-l mute sau să-l schimbe **cu gînd desăvârșit**, să fie blăstămat de Sfînta Troițe și de Maica Precista și de cei 12 Apostoli și de 7 săboară și de 318 Oteți Sfînți și de toți sfinții și să pătîmască ca Avisalom și să fiie ca Arie și să crepe ca Iuda și de smerenie noastră încă să fiia blăstămat de 3 ori și hierul, lemnul, piatra să putrească și să se topască, iară trupul aceluia ba. Și să aibă părașu la dreptul giudețu pre Domnul Hristos și pre Maica Precistă și pre Prepodobna Paraschiva și dovadă pre Duhul Sfîntu. Anaftima, anaftima, anaftima să fie, să fie, să fie, amin, amin, amin. Și de mine, mai micul tuturor ieromonahu Pahomiia, ieromonah încă să fiia afurisit”³⁷.

b) Zălogirea cărților: din cauza valorii bănești mari, cartea făcea parte din averea unei persoane sau a unei comunități, putînd fi întrebuințată oricînd posesorul avea nevoie de bani, motiv pentru care tipăriturile erau uneori amanetate. Pentru zona Bacăului, cunoaștem în acest stadiu al cercetării un singur caz, cel al *Cazaniei* tipărită la București, dar identificată greșit de Constantin Bobulescu în satul Curița, com. Cașin³⁸: „să să știe cîndu am însemnatu eu, popa Costandin sin popa Stanu ot Soveja, precumu am luat ace(a)stă *Cazanie* de la Toaderu, fecioru popii Mitri, **lei cinci zălogu**, iară cîndu mi-eră aduce banii să-și ia *Cazaniia*. Velet 7250 <1742> iuno în 18 zile”³⁹. După cum se observă, Constantin Bobulescu, în BAR, A 1610 (ms. Bobulescu, *Valea Trotușului*), p. 263 / 280, a descifrat data de an 1742, dar a identificat *Evangelhia* ca fiind editată la București în anul 1768! Dincolo de această inadvertență, remarcăm faptul că învoiala între cele două părți se scria tot pe cartea care făcea obiectul tranzacției, în epocă însemnarea ținînd loc de contract.

c) Confiscarea cărților: în spațiul românesc, valoarea mare a cărților rezultă și confiscarea lor de către autorități în schimbul neîndeplinirii unor obligații fiscale, iar județul Bacău nu face excepție. Confiscarea devenise atît de frecventă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, încît atunci cînd s-a distribuit *Antologhionul* (Iași, 1755), domnul Matei Ghica a cerut să se scrie pe carte: „și poruncim domnie mé: **carte aceasta**, adic(ă) *Mineiul*, **dîndu-să la biserică, a bisericii să fie în veci, și nimeni să nu cuteze a-l lua, nici Mineiul, nici alte cărți bisericești, nici pentru dajde domnească, nici pentru poclonu vlădicesc, nici pentru alte dăjdi <ale> preoților, nici pentru alte ceva**. Iar care n-ar păzi porunca și ar lua-o din biserică, cărți bisericești, hotărîm să fie cu mare urgie, să se pedepsească ca un călcător de lege. Și această poruncă să se scrie în toate *Mineile* ca să fie stătătoare și păzite și porunca aceasta într-alt chip să nu fie”. Însemnarea provine de pe exemplarul găsit de Constantin Bobulescu în satul Copăceni, lîngă Adjud, dar confirmarea este oferită și de exemplarele descoperite

³⁶ Vezi *supra*, nota 27.

³⁷ Caproșu, Chiaburu, *op. cit.*, vol. II, p. 34.

³⁸ Conform BAR, A 1610 (ms. Bobulescu, *Valea Trotușului*), p. 263 / 280, însemnarea ar fi fost datată 1742, dar *Evangelhia* ar fi fost editată la București în anul 1768!

³⁹ Caproșu, Chiaburu, *op. cit.*, vol. II, p. 183.

în bisericile din satele Buciumii de Jos și Filipești: orice slujbaș îl va „lua, or pentru ce fel de dajdi, or domniască, or vlădicească” este avertizat de Teodor pivnicer, copil în casă, că „cine ar lua zălog carti bisăricească, cu urgie domniască să va pidepsi”⁴⁰.

Documentele cercetate de noi până acum nu sunt exhaustive și nu pot avea valoare de generalizare incontestabilă, dar este posibil ca tipăriturile confiscate să fi fost scoase la mezat și vândute de slujbașii domniei spre a se obține banii în schimbul cărora fuseseră luate și care trebuiau să ajungă în visteria statului. În acest sens, cunoaștem un exemplu târziu, de la mijlocul secolului al XIX-lea, când Ioan Pavlu iconomul bisericii Buna Vestire din Iași a „cumpărat prin mezat din Dicasterie, cu preți 22 lei la 10 august, anul trecut, 1842 <*Noul Testament și Faptele Apostolilor*>”⁴¹. Ne aflăm, însă, în plină epocă modernă, când apăruseră, deja, germenii capitalismului, iar licitația se desfășura după alte reguli.

Concluzii: însemnările de pe cărțile vechi din județul Bacău, una din cele mai bogate zone cultural-istorice ale României, atestă faptul că structurile de distribuție a cărților tipărite erau unitare la nivelul Țării Moldovei. Întreaga ierarhie bisericească, în frunte cu mitropolitul, era implicată în desfacerea cărților. Cumpărarea imprimatelor era obligatorie pentru comunități (sate, parohii, mănăstiri) și ctitorii bisericilor. Acțiunea era coordonată de către reprezentanții domniei în teritoriu, adică ispravnicii ținuturilor. La fel ca în tot spațiul românesc, cărțile se cumpărau și benevol, tranzacția având loc între cei direct interesați. Uneori, cumpărătorii donau cartea unor biserici sau mănăstiri. În zona Bacăului locurile de cumpărare ocazională a cărților erau: vama și dugheana, iar vânzătorii ocazionali puteau fi indivizii care își vindeau propriile exemplare, negustorii ambulanți și legătorii de cărți. Datorită valorii mari, cărțile erau amanetate, furate și confiscate de autorități din cauza neachitării unor obligații fiscale. În județul Bacău este atestat și primul caz cunoscut de vânzare a unor cărți la mezat.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 49.

⁴¹ *Ibidem*, vol. IV, p. 256.

Aria de răspândire a cărților în j. Bacău

- **Adjud**, or., *Evhologhion (Molitvenic)* (Iași, 1764), Teofilact, *Tâlcuire la cele patru evanghelii* (Iași, 1805).
- **Adjudul Nou**, Teofilact, *Tâlcuire la cele patru Evanghelii* (Iași, 1805), *Octoih, Apostol, Triod cu Strastierul lui, Penticostar, Minei, Ceaslov bogat, Liturghie bogată, Psaltire, Cazanerie* neidentificate.
- **Adjudul Vechi**, *Liturghie* (Iași, 1759).
- **Agăș**, s., *Evanghelie* (m-rea Neamț, 1848).
- **schitul Asău, azi** în s. Asău, *Apostol* (București, 1808); *Minei pe luna August* (Rîmnic, 1780).
- **Bacău**, or. și j., *Cartea românească de învățătură* (Iași, 1643); *Psaltire* (m-rea Neamț, 1824); *Psaltire* (Iași, 1757), *Evanghelie* (București, 1760); *Ceasoslov* (Iași, 1817); *Viețile sfinților pe luna Septembrie* (m-rea Neamț, 1807).
- **Barcana**, s., *Ceaslov* (Dubăsari, 1794).
- **Băcioi**, s., *Carte de rugăciuni pentru cerere de biruință* (Iași, 1809); *Liturghie* (Chișinău, 1815); *Minei* (Chișinău, 1819); *Rînduiala panihidei* (Chișinău, 1817).
- **Bălăneasa**, s., *Apostol* (Iași, 1756).
- **Bâlca**, s., *Penticostar* (Iași, 1753); *Viețile sfinților pe luna Februarie* (m-rea Neamț, 1812); *Apostol* (Iași, 1756).
- **Berzunți**, s., *Minei pe luna Aprilie* (m-rea Neamț, 1831),
- **Bîrsănești**, s., *Antologhion* (București, 1766); *Evanghelie* (Buzău, 1836),
- **Blăgești**, s., *Apostol* (Iași, 1756).
- **Bogata, c. Dofteana**, *Ceaslov* (Iași, 1817), *Apostol* (m-rea Neamț, 1851), *Apostol* (m-rea Neamț, 1851), *Triodion* (Iași, 1847),
- **Bogdana**, m-re, *Aghiazmatariul mic* (Iași, 1823), Antim, patriarhul Ierusalimului, *Învățătură părintească* (Iași, 1822), *Istoria Vechiului și a Noului Testament* (Iași, 1824), *Pannyhidă și litia mică* (Iași, 1821), *Psaltire* (m-rea Neamț, 1824); Andronache Donici, *Adunare din împărăteștile pravile* (Iași, 1814), *Viețile sfinților pe lunile Aprilie* (m-rea Neamț, 1812), *Iunie* (m-rea Neamț, 1813), *Mai* (m-rea Neamț, 1812), *Martie* (m-rea Neamț, 1813); *Antologhion* (Iași, 1806), *Panihidă și litia mică* (Iași, 1807), Sf. Ioan Damaschin, *Descoperirea pravoslavniciei credințe* (Iași, 1806), *Șapte taine* (Iași, 1807); *Antologhion* (Iași, 1755), *Evhologhion* (Iași, 1754), *Penticostar* (Iași, 1753); *Apostol* (Iași, 1756); *Arătare sau adunare pre scurt a dumnezeieștilor dogme* (m-rea Neamț, 1816), *Ceasoslov* (Iași, 1817); *Carte de rugăciuni pentru cerere de biruință* (Iași, 1809), *Carte folositoare de suflet* (Iași, 1819); *Cartea românească de învățătură* (Iași, 1643); *Catavasier* (Iași, 1778), *Molitvenic* (Iași, 1785); *Catavasier* (Iași, 1792), *Ceaslov* (Dubăsari, 1794), *Psaltire* (Iași, 1794); *Ceaslov* (Rădăuți, 1743); *Ceaslov* (Iași, 1797); *Cele 9 cântări din Psaltire* (Iași, 1815), *Evghenie Vulgaris*, *Adoleshia filotheos*, vol. I-V (Iași, 1815-1819), *Orînduială pentru schima monahicească* (m-rea Neamț, 1815); *Chiriadodromion* (m-rea Neamț, 1811); *Cuvintele lui Isaac Syrul* (m-rea Neamț, 1819), *Evanghelie* (m-rea Neamț, 1821); *Efrem Sirul, Cuvinte și învățături* (m-rea Neamț, 1818-1823), *Liturghie* (Iași, 1818); *Evanghelistar* (Iași, 1826); *Irmologhion* (m-rea Neamț, 1827); *Liturghie*

- (Iași, 1747); *Liturghie* (Iași, 1759); *Liturghie* (Iași, 1794); *Molitvenic* (Iași, 1749); *Octoih* (Iași, 1749); *Molitvenic* (Iași, 1764); *Molitvenic* (Iași, 1828); *Octoih de pavecerniță* (m-rea Neamț, 1816); *Tipicon* (Iași, 1816); *Prăvălioară* (Iași, 1802); *Psaltire* (Iași, 1802); Teofilact, *Tâlcuire la cele patru evanghelii* (Iași, 1805); *Prăvălioară* (Iași, 1784); *Psaltire* (Iași, 1766); *Psaltire* (Iași, 1817); *Psaltire* (m-rea Neamț, 1817); *Scara părintelui Ioan egumenul Sinaiului* (m-rea Neamț, 1814); *Viețile Sfinților pe lunile Iulie* (m-rea Neamț, 1814); *August* (m-rea Neamț, 1815); *Triod* (Iași, 1747); *Urmare întru preasfânta duminică a Paștelui* (Iași, 1821); *Viețile sfinților pe lunile Februarie* (m-rea Neamț, 1812); *Ianuarie* (m-rea Neamț, 1812); *Noiembrie* (m-rea Neamț, 1811); *Decembrie* (m-rea Neamț, 1811); *Viețile sfinților pe lunile Octombrie* (m-rea Neamț, 1809), *Septembrie* (m-rea Neamț, 1807); ieromonahul Dionisie din ~ cumpără și leagă un *Apostol* (Blaj, 1802).
- **Bogdănești**, s., *Octoih* (București, 1774).
 - **Boiștea**, s., *Apostol* (Iași, 1756).
 - **Borzești**, s., *Cartea românească de învățătură* (Iași, 1643); *Evanghelia* (București, 1750); diaconul Grigore Udre din ~ legător de cărți.
 - **Borzești-Clăcași**, s., *Irmologhion* (m-rea Neamț, 1827); *Viețile sfinților pe luna decembrie* (m-rea Neamț, 1811), *Februarie* (m-rea Neamț, 1812), *Octombrie* (m-rea Neamț, 1809); *Evanghelie* (m-rea Neamț, 1821).;
 - **Brățila de Jos**, s., *Antologhion* (Iași, 1755).
 - **Brățila de Sus**, s., *Antologhion* (m-rea Neamț, 1825); *Evanghelie* (M-rea Neamț, 1834).
 - **Brusturoasa**, s., *Antologhion* (Iași, 1726); *Octoih* (Iași, 1726); *Psaltire* (Iași, 1766); *Evanghelie* (Sibiu, 1806); *Apostol* (Blaj, 1802).,
 - **Buciumi**, s., *Apostol* (Iași, 1756); *Cartea românească de învățătură* (Iași, 1643); *Evanghelie* (Iași, 1762); *Liturghia* (Iași, 1715); *Apostol* (București, 1774).
 - **Buciumii de Jos**, s. *Antologhion* (Iași, 1755).
 - **Bucsești**, s., *Octoih* (Iași, 1726).
 - **Bucșet**, s., *Cartea românească de învățătură* (Iași, 1643).
 - **Buda**, schit, zis și Savu, *Viețile Sfinților pe luna Martie* (m-rea Neamț, 1813); *Evanghelie* (Sibiu, 1806).,
 - **Cașin**, m-re, *Viețile sfinților* (Iași, 1682-1686); *Liturghie* (Iași, 1759); *Noul Testament* (m-rea Neamț, 1818); *Triod* (Rîmnic, 1777); *Aghiazmatar* (Iași, 1832) și *Triodion* (M-rea Neamț, 1847).
 - **Căiuți**, s., *Apostol* (Buzău, 1704); *Viețile sfinților pe luna Octombrie* (m-rea Neamț, 1809); *Octoih* (Buda, 1811);
 - **Chetriș**, s., *Octoih* neidentificat.
 - **Ciuturești**, s., *Liturghie* (Iași, 1759).
 - **Comănești**, s., *Evanghelia* (Iași, 1762); *Penticostar* (Iași, 1753).
 - **Crucea de Piatră** (Borzeștii-Răzeși), s., *Cartea românească de învățătură* (Iași, 1643); *Minei pe luna Februarie* (Rîmnic, 1779); *Minei pe luna Martie* (Rîmnic, 1779).
 - **Curița**, s., com. Cașin, *Cazanie* (București, 1768); *Molitvenic* fără copertă (sec. XVIII).
 - **Dărmănești**, s., *Evhologhion* (*Molitvenic*) (Iași, 1764); *Cazanie* (București, 1768); *Antologhion* (Iași, 1755).

Dealul Nou, s., *Ceaslov* (Chișinău, 1817).
Dofteana, s., *Ceaslov* (Iași, 1817).
Filipești (Chilipeaști, Hilipești) s., *Antologhion* (Iași, 1755); *Triod* (Blaj, 1800).
Fruntești, s., *Penticostar* (Iași, 1753); *Antologhion* (Iași, 1755).
Găiceana, s., *Evanghelie* (Iași, 1762); *Tâlcuire la cele patru evanghelii* (Iași, 1805).
Gioseni, s., *Viețile sfinților pe luna Februarie* (m-rea Neamț, 1812).
Giurgeni, s., *Ceaslov* (Rădăuți, 1743).
Gîrbovanu, s., *Triodion* (București, 1747).
Goioasa, s., *Acatist* (Buda, 1807).
Gura Bacăului, *Ceaslov* (Iași, 1797).
Gura Galbenei, s., *Liturghia* (Iași, 1794).
Hangani, s. (fost **Urmeniș**), *Penticostar* (București, 1768); *Cazanie* (Rîmnic, 1781); *Octoih mic* (Blaj, 1792); *Triod* (București, 1768 – doar bucata cu *Slujba Săptămînei Patemilor*); *Antologhion* (Rîmnic, anul neidentificat).
Hîrja, s., *Antologhion* (Iași, 1755); *Apostol* (Iași, 1756).
Lapoș, schit, *Liturghie* (Iași, 1759); *Mărgăritarul Sf. Ioan* (București, 1746); *Liturghie* (București, 1741); *Octoih* (Buda, 1811).
Larga, s., *Penticostarion* (m-rea Neamț), 1834.
Lespezi, s., j. Bacău, *Cartea românească de învățătură* (Iași, 1643) din ~ 406. *Apostol* (București, 1774); *Triod* (București, 1769); *Evanghelie* (București, 1775); *Liturghie* (Rîmnic, 1768); *Penticostar* (București, 1812).
Lunca Asăului, s., *Antologhion* (Iași, 1806); *Evanghelie* (București, 1742); *Penticostar* (Blaj, 1808).
Luncani, s. *Apostol* (Iași, 1756).
Măgura, schit, *Apostol* (Iași, 1756); *Evanghelie* (Iași, 1762) din; *Psaltire* (Iași, 1743); *Viețile sfinților pe luna Septembrie* (m-rea Neamț, 1807).
Negoiești, s., *Evanghelie* (București, 1742).
Negușeni, *Octoih* (Iași, 1749).
Onești, or., *Canonul Sf. Spiridon* (Iași, 1750); *Liturghie* (Chișinău, 1819); Teofilact, *Tâlcuire la cele patru evanghelii* (Iași, 1805); *Viețile sfinților pe luna Decembrie* (m-rea Neamț, 1811); *Viețile sfinților pe luna Februarie* (m-rea Neamț, 1812); *Viețile sfinților pe luna Iunie* (m-rea Neamț, 1813); *Viețile sfinților pe luna Mai* (m-rea Neamț, 1813); *Biblie* (Blaj, 1795).
Petrești, s., *Evanghelie* (București, 1750).
Popeni, s., *Viețile sfinților pe luna Februarie* (m-rea Neamț, 1812).
Popeni-Blidari, s., *Antologhion* (Iași, 1806).
Răcăuți, s., *Catihisis* (Iași, 1846), *Liturghie* (Iași, 1834), *Învățăături religioase morale* (Iași, 1844), *Mînelnic* (Iași, 1846).
Războieni, s., *Antologhion* (Iași, 1755).
Rediu, s., *Pravila lui Vasile Lupu* (Iași, 1646).
Sascut, s., *Molitvenic* (Iași, 1749).
Săucești, s., *Ceaslov* (Iași, 1817).
Tisești (BC): *Panihida și litia mică* (Iași, 1807).
Târgu-Ocna, or., *Antologhion* (Iași, 1755); *Ceaslov* (Iași, 1797); *Synopsis* (Iași, 1756) din ~ 415; *Evanghelia* (București, 1693); *Adunare a cazaniilor* (Viena,

1793); *Cartea românească de învățătură* (Iași, 1643), din s. Tisești, azi în or. Târgu Ocna; *Evanghelie* (București, 1750); *Apostol* (București, 1743); *Minei pe luna iunie* (Râmnic, 1780); *Antologhion* (București, 1766); *Sf. Ioan Zlataust* (Kiev, 1774); *Minei pe luna Mai* (Buda, 1805); *Penticostar* (Blaj, 1808); *Minei pe luna aprilie* (Buda, 1804); *Minei pe luna mai* (Buda, 1804); *Minei pe luna martie* (Buda, 1804); *Minei pe luna mai* (Buda, 1804); *Minei pe luna noiembrie* (Buda, 1804); *Psaltire* (București, 1820); Alexandru Sturza, *Învățăături religioase morale* (Iași, 1844).

- **Târgu Trotuș**, *Cazanie* (București, 1768).
- **Urechești**, *Octoih* (București, 1774).
- **Valea Seacă**, *Triod* (București 1769)⁴².

⁴² Elena Chiaburu, *Carte și tipar în Țara Moldovei*, Ediția a II-a, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2011, pp. 406-436.

DE LA CHIRIȚĂ DRACO LA ANTONIE VODĂ RUSET (1675-1678)

Bogdan F. ROMANDAȘ

From Chiriță Draco to Antonie Voda Ruset (1675-1678)

Summary

At the beginning of XVII century the ancestors of the Rusetestis were part of the Greek elite from Constantinople. In 1613, Laskaris Rosestos was administrating the Patriarchal Church of Constantinople Treasury, as great skevofilax – after which he would hold, between 1629 and 1646, the position of Great chancellor of the Great Church, the most upper in the hierarchy of the little court of the ecumenical Patriarchs. They were related with the powerful Cantacuzino family, Lascar's wife, being „Bela, Ioan Cantacuzen's daughter and Mihail Cantacuzen's niece/ grand daughter”. Laskaris's sons, Constantin (named „cupar”) and Chiriță Draco, the real hidalgos, as Radu Rosetti named them, would come to the Romanian Principalities during the first half of the XVII century.

The information referring to Chiriță Draco, before taking the reign (1675) are insufficient, but can offer indications that his ascending in Moldavia was not being circumstantial. Naming Chiriță Draco, ruler of Moldavia under the name of Antonie Voda Ruset (1675 – 1678) includes him in the series of archons „who, persuaded maybe, in their most daring dreams, the crowns of basileus” (N. Iorga), but which they will never obtain. During his reign, the Metropolitan Chair will be moved from Suceava to Iasi (1677) because the Metropolitan or Patriarchal Chair had to reside in the same place as the reigning administration.

Keywords: pre-phanariots, House, Byzantine tradition, basileus, The Ecumenical Patriarchate of Constantinople, Antonie Ruset.

„Totu într'acestași anū, cândū aū fostū cursul anilorū 7184, dupe ce aū mazilitū pre Dumitrașcu-Vodă, aū datū steagū de Domniă lui Kirite Draco, care și-aū pusū nume de Domniă Antonie-Vodă”¹. Dumitrașcu Cantacuzino (1673-1675), cel care dăruise sultanului o fântână arteziană de argint „lucrată meșteșugit”², după cum ne spune Dimitrie Cantemir, era rudă cu noul vodă: „Dacă au mazilit caplan-pașea pe Dumitrașco-vodă la Țuțora, au vinit domnu Antonie-vodă Rusăt, iară grec țarigrădian, rudă cu Dumitrașco-vodă”³.

¹ Nicolae Costin, *Letopisețul Moldovei*, în *Cronicele României*, tomul II, ediția a II-a, revăzută și îngrijită de Mihail Kogălniceanu, Imprimeria Națională, București, 1872, p. 15.

² Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, postfață și bibliografie de Magdalena Popescu, Editura Minerva, București, 1986, p. 55.

³ Ion Neculce, *Opere. Letopisețul Țării Moldovei și o samă de cuvinte*, ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, Editura Minerva, București, 1982, p. 247.

Domnia îl costase pe Chiriță Draco „60 borse”⁴ după cum îl anunța Zuane <Giovanni> Morosini, din Constantinopol, pe dogele Veneției, la 20 noiembrie 1675: „Udiva intanto il Visir la propositione, e le segrete offerte di Antonio Rosseti Greco negociante in questa città che aspirava al esser nello steso Principato investito, e ridoto finalmente il prezzo di cosi nobili preda a 60 borse. A in questi giorni uscito decreto che depone il Primo, e che esalta la stesso Rosseti alla sodetto dignità”⁵.

În timp ce Chiriță Draco se îndrepta spre Țara Moldovei pentru a-și ocupa noua poziție, Dumitrașcu Cantacuzino era aruncat în închisoare, cerându-i-se pentru eliberare suma de 150 de pungi⁶.

Informațiile referitoare la Chiriță Draco înainte de luarea domniei (1675) sunt lacunare, dar ne pot oferi indicii că ascensiunea sa în Țara Moldovei nu a fost conjuncturală. Chiriță Draco era un bun cunoscător al mediului constantinopolitan, era „nobil din Țarigrad”⁷, după cum menționează Dimitrie Cantemir, fapt confirmat și de Chesarie Daponte care îl numește „nobil din Constantinopol”⁸. Părintele lui Chiriță Draco a fost „Lascăr Roset, mare logofet al bisericei mari, iar muma lui Bela, fiica lui Ioan Cantacuzen și nepoța lui Mihail Cantacuzen”⁹. Numele Chiriță Draco este, potrivit lui Andrei Pippidi, „un apelativ onorific destul de frecvent, dovadă «Chiriță Dumitrachi Paleologu», un boier al Movileștilor. Cu acesta, Antonie Roset se înrudea prin căsătoria sa cu Zoe Ramadanis, Constantin Ramadanis fiind «nepotul Chiriței postelnic»¹⁰. (...) E de

⁴ Acestea reprezentau jumătate din tributul anual datorat Sublimei Porți de către Moldova, cf. Andrei Pippidi, „Originea familiei Rosetti și confirmarea unei mărturii a lui Neculce”, în *Anuarul Institutului de Istorie și arheologie „A.D. Xenopol”*, XX, Iași, 1983, p. 277.

⁵ Eudoxiu Hurmuzaki, *Documentente privitoare la Istoria Românilor*, volumul V, partea a II-a (1650-1699), București, 1886, p. 148, trad. „Vizirul auzind totuși propunerile și secretele oferite de Antonie Rosseti negustor în acest oraș, care aspira să facă parte din același Principat investit, a redus în final prețul așa-zisei nobile prăzi la 60 de pungi. În aceste zile a ieșit decretul care stabilește pe Primul și care îl preamărește pe același Rosseti în ocuparea așa-zisei demnități”.

⁶ A.D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiana. De la Matei Basarab și Vasile Lupu până la Constantin Brâncoveanu (1633 – 1689)*, vol. VII, Editura Librăriei școalelor Frații Șaraga, Iași, 1896, p. 239.

⁷ Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, p. 55.

⁸ Andrei Pippidi, *op. cit.*, p. 277: „Antonie Roset era considerat „nobil din Constantinopol”, nu „cetățean nobil”, cum traduce C. Erbiceanu”; vezi și *Cronicul lui Chesarie Daponte de la 1648-1704*, în Constantin Erbiceanu, *Cronicari greci care au scris despre români în epoca fanariotă*, postfață de Andrei Pippidi, cuvânt introductiv și arbore genealogic de Constantin Erbiceanu, Editura Cronicar, București, 2003, p. 18: „A scos pe Dumitrașcu Vodă, Domnul Moldovei, și în locul lui a făcut pe Antonie Vodă Roset, cetățen nobil”.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ O precizare se impune: Alexandru Ramandi, fiul lui Constantin Ramandi, era nepotul lui Chiriță postelnic: „Adecă eu Alexandru Ramandi vel pitar, ficiorul lui Constantin Ramandi vistearnicul,

crezut că numele Antonie, menționat de Morosini chiar din anul 1675, a fost de la început un « dublet », dacă nu adoptat, ca în cazul lui Vasile Lupu, odată cu luarea domniei. Putem bănuî că «Dracon», de la vgr. «șarpe, balaur», era o poreclă, un joc de cuvinte pentru Miron Costin, când a ajuns la un moment dat în conflict cu domnul”¹¹.

N. Iorga considera că numele «Chiriță» „e un epitet ca pentru vechiul Chiriță Paleologul, turcescul *chirişgi*, adjectiv alipit și de numele sultanilor din secolul al XV-lea”¹².

Nu putem exclude posibilitatea ca apelativul *Draco* pe care îl purta Chiriță, și în corespondența datată 16/26 mai 1679 trimisă de Wililiam Carpenter, secretarul ambasadei engleze la Poartă, prietenului său John Covel (1638-1722), de curând întors la Cambridge de la Constantinopol, unde fusese timp de zece ani capelanul ambasadorului¹³, să fi fost o moștenire onomastică a străbunului său, Mihai Cantucuzino Șaitanoglu «fiul Dracului».

În 1675, fiul lui Chiriță, Alexandru beizadea, este menționat în documentele vremii sub aceeași formă «Draco»: „(...) Adecă au venit înaintea noastră și înaintea a tot Sfatul nostru boiarinul nostru, Alexandru Draco ce-au fost sulger mare, și ne-au arătat ispisoc de danie și de miluire de la Ștefan Petru vodă”¹⁴.

Apartenența lui Chiriță Draco la vechea și împărăteasca familie a Cantacuzinilor, „Șaitaniceștii”, cum sunt numiți de cronicar¹⁵, este reliefată și de legătura de rudenie cu Dumitrașcu Cantacuzino, amintită anterior, care era „grec țarigrădian de felul lui, niiam de-npărat creștinescu di Ca<n>tacozonesștii, și știe rândul acestor țări”¹⁶.

Nici numele Antonie nu era străin Cantacuzinilor, un Antonie Cantacuzino, care vindea la 1554 un manuscris de istorie a lui Zonaras germanului Wolf, ar fi fost ginerele lui Șaitanoglu¹⁷. Despre acest Antonie

nepotul Chiriței postealnicului scriem (...) moșie au fost danie moșu-mieu Chiriței postealnicului”, cf. doc. nr. 99, din 23 mai 1672, în Aurel V. Sava, *Documente privitoare la Târgul și Ținutul Lăpușnei*, Fundația Carol I, București, 1937, p. 125.

¹¹ Andrei Pippidi, *op. cit.*, p. 278.

¹² N. Iorga, *Istoria românilor. Monarhii*, vol. VI, volum îngrijit de Ștefan Andreescu, Editura Enciclopedică, București, 2000, p. 203.

¹³ *Apud* Andrei Pippidi, *op. cit.*, p. 279: „Draco Bei quandam Prince of Moldavia...”.

¹⁴ Doc. nr. 426, 1675 (7183) aprilie 10, Iași, în *Documente privitoare la istoria orașului Iași. Acte interne (1661-1690)*, volumul II, editate de Ioan Caproșu, Editura Dosoftei, Iași, 2000, p. 388 ; vezi și doc. nr. 485, 1678 (7186) februarie 6, Țarigrad, în *Ibidem*, p. 437.

¹⁵ Ion Neculce, *op. cit.*, p. 231.

¹⁶ *Ibidem*, p. 235.

¹⁷ N. Iorga, *Despre Cantacuzini. Studii istorice basate în parte pe documentele inedite din archiva d-lui G. Gr. Cantacuzino*, Institutul de Arte Grafice și Editura «Minerva», București, 1902, p. XXI.

Cantacuzino, A.D. Xenopol era de părere că ar fi fost chiar tatăl lui Mihai Cantacuzino Șaitanoglu¹⁸.

Cantacuzinii au pătruns în Țările Române la sfârșitul veacului al XVI-lea când este amintit la 26 iunie 1599 Andronic Vistierul¹⁹, acesta fiind urmașul lui Mihai Cantacuzino.

Legătura de sânge a Cantacuzinilor cu Chiriță Draco era încă vie în cel de-al 21-lea an de domnie a lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714), când logofătul Radu Greceanu nota: „că tot într-acest an al domnii mării-sale lui vodă viind vremea cea hotărâtă de sus, ca și feciorul lui Șarban-vodă, carele să afla pribeag la Brașov, să să căsătorească și așa încă mai nainte aicea în țară cercând ca să-și găsească soție și *neputând afla obraz ca acela ca să-și fie dă potrivă atât cinstii, cât și neamului, den dumnezeiască orânduială* – n.ns. –, lucrul așa s-au purtat că fiind aici în țară un beizade fecior de domnu al lui Antonie-vodă, Chiriți Draco, anume Iordache, carele ținuse o fată a lui Gligorie-vodă, și el având o cocoană, *măcar că să can rudea cu coconul lui Șerban vodă dăspre tată-său* – n.ns. – însă, scriind la Patrierșie la Țarigrad, i-au adus blagoslovenie ca să o poată lua”²⁰.

Dinspre tată, Chiriță Draco făcea parte din neamul Ruseteștilor (~Roseteștilor) despre care Franz Babinger remarca: „este aproape sigur că acel Constantin Cuparul, care pentru prima dată apare în funcție la Curtea Domnitorului muntean din București în octombrie 1627, a fost fiul lui Lascăr Ruset, mare skevophylax (1613), și mai târziu, mare logofăt al Patriarhiei. Că a existat ca o legătură de rudenie între Lascăr și Cuparul Constantin Ruset, o face plauzibil faptul că și fiul lui Constantin se numea Lascăr, în timp ce între fiii cunoscuți ai lui Antonie Vodă, nimeni nu poartă numele acesta. Deoarece lipsește orice fel de mărturie contemporană, trebuie să socotim – fără însă a aduce dovada – că Antonie-Vodă și Constantin erau frați”²¹.

Potrivit lui Dumitru Scarlat Șuțu, „familia Rosetti descinde din Genova Italiei. E.P. Rangbe, invocând Arhivele Transilvaniei, arată că Roseteștii se trag din nobilul genovez Ioan Rosseti care pleacă în Grecia în secolul VIII și se stabilește în Constantinopol unde au trăit urmașii săi înainte de cădere (1453). Se pare (după Rangabe) că o ramură a familiei, după luarea orașului (1453) s-a

¹⁸ A.D. Xenopol, *op. cit.*, p. 153.

¹⁹ N. Iorga, *op. cit.*, p. XL.

²⁰ Radu Greceanu, *Începătura istoriei vieții luminatului și preacreștinului domnului Țării Rumânești, Io Constantin Brâncoveanu Basarab-Voievod, dă când cu Dumnezeu cu domnia l-au încoronat, pentru vremile și întâmplările ce în pământul acesta în zilele Mării-sale s-au întâmplat*, în *Cronicari munteni*, 3, ediție îngrijită de Mihail Gregorian, Editura Minerva, București, 1984, p. 159.

²¹ Franz Babinger, „O relațiune neobservată despre Moldova sub domnia lui Antonie-Vodă Ruset (1676)”, în *Academia Română. Memoriile Secțiunii Istorice*, seria III, tomul XIX, mem. 8, București, 1937, p. 10.

refugiat în Koroni din Moreea deoarece în 1541 Mihail Rossaitos sau Russaitos, fiul lui Ioan Rossaitul, a luat poruncă de la papa Paul III să rânduiască biblioteca din Napoli și a murit în 1544 în Veneția, lăsând mulți fii care au trăit în comunitatea grecească a Veneției. Aici trebuie să observăm că presupunerea lui Rangabe este poate forțată deoarece în 90 de ani desparte trei și nu două generații după regulă, existând probabilitatea ca legăturile familiale între acești doi Rossetești să nu fie cum scrie scrie Rangabe și că Ioan să plece din oraș (Constantinopol) destui ani înainte de «luare» (1453)»²².

În realitate, preciza Andrei Pippidi, „dacă familia nu era chiar de baștină din Koroni, port venețian de pe coasta estică a Messenei, luat în stăpânire de turci în 1500, rămâne posibil ca acel „Ioannes Rosetos Patritius Coronae” pomenit în inscripție să fi avut un bunic omonim, emigrat în Peloponez în jurul anului 1453. Repetarea aceluiași nume la interval de o generație a fost multă vreme o practică tradițională în onomastica greacă. (...) Cel care, în ianuarie 1541, își proclama neamul și patria, „grec din Koroni”, e negreșit Mihail Rosetos care moare la Veneția în 1544. O stirpe care a dat atâtia cărturari îl poate revendica fără sfială drept înaintaș. (...) Ideea unei obârșii italiene provine din strămutarea, poate numai vremelnică, a unei ramuri a familiei la Veneția. De altfel, Koroni avea să fie recucerit de venețieni în 1685, apoi din nou de turci în 1715”²³.

În ceea ce privește originea italiană a familiei²⁴, generalul Radu Rosetti adăuga următoarele: „cele dintâi izvoare ce vorbesc despre Rosettești îi arată ca

²² ΔΗΜΤΡΙΟΥ ΣΚΑΛΑΤΟΥ ΣΟΥΤΖΟΥ, ΕΛΛΗΝΕΣ ΗΓΕΜΟΝΕΣ ΒΑΛΑΧΙΑΣ ΚΑΙ ΜΟΛΔΑΒΙΑΣ, Μέ Πρόλο ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ Π. ΦΩΤΑΔΟΥ, ΑΘΗΝΑ, 1972, p. 133 (Dumitru Scarlat Șuțu, *Domni greci ai Vlahiei și Moldovei*, cuvânt înainte de Evanghelie Fotiade, Atena, 1972); vezi și Démètre Skarl. Soutzu, „Les familles princières grecques de Valachie et de Moldavie”, în *Symposium. L'époque phanariote 21-25 octobre 1970, à la mémoire de Cleobule Tsourkas*, Thesalonice, 1974, p. 242: „Familia Rosseti sau Russeto descinde din genovezi și după E. R. Rangabé s-a instalat în Grecia în timpul sec. VIII în persoana seniorului genovez Ion Rosseti. După căderea Constantinopolului, o ramură a Rosseteștilor se instalează în Coron din Peloponez, în timp ce ceilalți Rosseti sunt înscrși în registrele municipale ale Veneției. Spre sec. XVI, la Adrianopol locuiesc Rosseti care fac comerț cu pietre prețioase (bijuterii) și în timpul sec. XVII familia Rosseti este considerată una dintre cele mai nobile din Constantinopol. În același timp, aproximativ, o ramură a familiei locuiește în România și se înrudește cu familiile domnești din Moldova și Valahia. Pentru acest fapt, familia Rosseti ajunge la tronurile domnești și ca urmare ea va fi considerată una dintre cele mai nobile din principate și din Fanar”.

²³ Andrei Pippidi, *op. cit.*, p. 277.

²⁴ Octav-George Lecca, *Familii boierești române. Istorie și genealogie (după izvoare autentice)*, cu adnotări, completări și desene de Mateiu Caragiale, ediție de Alexandru Condeescu, Fundația culturală Libra, Editura Muzeul Literaturii Române, București, f.a., p. 494: „Familie în Moldova din secolul al XVII-lea venită din Constantinopol unde era reputată printre cele mai nobile. Originea ei este italiană din evul mediu: pe la 1330 a pierit în luptele lui Henric VII cu cetățile din Italia, între care Florența și Roma, cavalerul Rosetti, din partida adversă împăratului, a guelfilor. În

greci, aceasta în secolul al XVII-lea, ceea ce evident nu împiedică o origine mai îndepărtată. În Italia se găsesc multe familii cu numele Rosetti; cu niciuna nu se poate stabili o legătură a familiei românești și grecești, și afară de două dintre acestea – cel puțin dintre acele ale căror arme (herbe) le cunoaștem – niciuna nu are același herb ca cea românească și niciuna nu are aceiași lozincă, ca familia românească. Mai mult, niciuna nu pare a fi originară din Genova, de unde tradiția zice că au venit strămoșii noștri”²⁵.

Istoricul familiei începe, după generalul Radu Rosetti, cu Lascaris, care a avut doi fii: Constantin, cupar în 1627 în Țara Românească și Chiriță Draco, cel care va domni în Moldova (1675-1678) sub numele de Antonie²⁶.

În 1661, îl regăsim pe Chiriță Draco alături de Alexandu Costin, ca reprezentant al boierilor moldoveni care îl cer Porții ca domn pe Eustratie Dabija (1661-1665)²⁷, fostul mare vornic al Țării de Sus: „Boierii după fărșitul lui Ștefăniță vodă, îndată au ales pre Chiriță Dracon Ruset, carele apoi au cădzut și domnu și cu dânsul și pre Alexandru Costin postelnicul și i-au răpedzit îndată la împărăție, dândū știre de moartea lui Ștefăniță vodă și să arate mare rugămintea țărâi pentru domnū de țară și să pomenească îndată de Dabijea vornicul”²⁸.

Moartea lui Ștefăniță Lupu, la 19/29 septembrie 1661, deschisese drumul spre domnie lui Eustratie Dabija într-un moment când tulburările provocate de turci cuprinseseră Moldova²⁹.

Cronica lui Ion Neculce certifică rolul deținut de Chiriță Draco ca reprezentant al voinței boierilor de a-l înscăuna pe Eustratie Dabija: „După moartea lui Ștefăniță-vodă, ficiorul lui Vasilie-vodă, în anul 7170 < = 1662 >, au trimis boiarii la Poartă pre Chirița Drace, cu rugămintea de la boiari și de la țară, pre cine or vrea iei să le dea domnu de țară. Și li-au eșit răspunsul de la împărăție să margă boiarii toți la Poartă și acolo, pre cine or alége ei, pre voia lor face”³⁰.

Italia mai există încă o ramură a familiei, care a dat mai mulți oameni celebri în litere și arte. Cealtă bransă din Moldova, care mai târziu se numi „Bibica”, era fără îndoială despărțită din aceasta de pe la începutul secolului al XVII-lea. Pe la 1650 era cunoscut în Moldova: Cuparul Roset, care a jucat un mare rol pe timpul domnilor din epoca sa”.

²⁵ Generalul R. Rosetti, *Familia Rosetti. Coborâtorii Moldoveni ai lui Lascaris Rousaitos*, Academia Română. Studii și cercetări, XXXIII, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, București, 1938, p. 11.

²⁶ *Ibidem*, p. 15.

²⁷ *Istoria românilor. O epocă de înnoiri în spirit european (1601 – 1711/1716)*, vol. V, coordonator: Acad. Virgil Cândea, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 280.

²⁸ Miron Costin, *Letopiseșul țărâi Moldovei de la Aaron vodă încoace*, în *Opere*, ediție critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice și glosar de P. P. Panaitescu, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1958, p. 201.

²⁹ Constantin I. Andreescu, Constantin Stoide, *Ștefăniță Lupu, domn al Moldovei (169-1661)*, Fundația Regele Carol I, București, 1938, p. 168.

³⁰ Ion Neculce, *op.cit.*, p. 195.

Nu este exclus ca numirea lui Chiriță Draco, de către Eustratie Dabija, ca agent diplomatic al domnului, capucehaie la Constantinopol, după 1661, să fi reprezentat răsplata pentru serviciul adus în luarea domniei de către acesta: „însă Dabija Vodă avându Capi-Kihaia pe Kiriță Draconu Rusetu care au agiunsu și domnă mai pe urmă, numindu’lă Antonie Vodă”³¹.

Postul de capucehaie era foarte important pentru siguranța domniei și de aceea domnul îl încredința, îndeobște, unei rude apropiate sau, în orice caz, unei persoane devotate și pricepute într-o asemenea misiune delicată, dar și anevoioasă, în același timp³².

Această slujbă necesita cunoașterea limbii turce, pe care, în mod cert, Chiriță Draco o stăpânea, astfel încât domnul să fie ținut la curent cu atmosfera din jurul numelui său de la Constantinopol, vestindu-i repede „disprețul și ciuda ce avea Poarta pe dânsul”, ca să ia măsuri de spulberare a acesteia³³. Așa se întâmplă după eșecul campaniei otomane de la Levenç-Léva (1664) când ascultându-i sfatul lui Chiriță Draco domnul, Eustratie Dabija, își păstra tronul: „Însă Dabija-vodă, având capichehaia pe Chiriță Draco Roset, carele mai urmă au ajunsu și domnu, numindu-l Antonie-vodă, și scriindu-i să meargă, pă capul lui și pă sufletul lui: ce rău îi va veni, să fie în sufletul lui – n.ns. – așa auzind Dabija-vodă, s-au învătejit și s-au dus la vizirul. Cam muștrându-l oarece, apoi i-au dat domnia iarăși și s-au dus la Moldova domnu”³⁴.

Nu trebuie neglijat faptul că iscusința lui Chiriță Draco de a păstra „domnia nestricată” lui Eustratie Dabija izvora și din faptul că el era un inițiat în

³¹ Alexandru Amiras, *Cronica Anonimă a Țerei Moldovei (1662-1733)*, în *Cronicele României...*, tomul II, 1872, p. 147; vezi și Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, p. 55: „Anton Ruset, nobil din Țarigrad, care era capucehaie al Moldovei”.

³² Aurel H. Golimas, *Despre capucehăile Moldovei și poruncile Porții către Moldova până la 1829. Contribuții la cunoașterea raporturilor de drept dintre Moldova și turci*, Tipografia „Ligii Culturale”, Iași, 1943, p. 37; vezi și doc. nr. 178, <1652 februarie 26>, unde Vasile Lupu cerea protecția marelui vizir pentru capucehăile sale de la Poartă: „De aceea sperăm să nu vă luați privirile voastre îndurătoare de pe supusul de mine, precum și de pe supușii noștri capucehăi (*kapukethuda*)”, în *Documente turcești privind istoria României (1455-1774)*, vol. I, întocmit de Mustafa A. Mehmed, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1976, pp. 182-183.

³³ *Ibidem*, p. 65.

³⁴ Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Rumânești*, în *Cronicari munteni*, 2, ediție îngrijită de Mihail Gregorian, Editura Minerva, București, 1984, p. 162; vezi și Alexandru Amiras, *op. cit.*, p. 147: „însă Dabija Vodă avându Capi-Kihaia pe Kiriță Draconu Rusetu care au agiunsu și domnă mai pe urmă, numindu’lă Antonie Vodă, și scriindu’i să meargă, apucându-se pe capul lui că ce rău îi va fi să fie în sufletul lui, așa audintu Dabija Vodă au mersu la Vezirul, și muștrându-lă oreșce érašă i-au datu domnia la Moldova”.

alcovul constantinopolitan, avându-și casa în Țarigrad³⁵. Dar cum de ajunsese Chiriță să ocupe o asemenea poziție pe eșichierul politic al Țării Moldovei? A reface un cursus honorum până în 1661 doar urmărindu-i cariera este aproape imposibil, documentele păstrând o relativă tăcere în ceea ce-l privește. În schimb, se poate urmări indirect evoluția politică a lui Chiriță Draco în funcție de *casa*³⁶ căreia îi aparținea, fiindcă, în veacul al XVII-lea, solidaritățile neamurilor boierești, respectiv clanurile³⁷, asimilau destinele individuale.

Acest demers își are riscurile sale deoarece documentele vremii puteau să nu surprindă interesele particulare care ar fi determinat o ruptură față de *casa* de care aparținea la un moment dat.

Venirea lui Chiriță Draco în Moldova nu este atestată precis, se presupune doar că „a venit încă de tânăr”³⁸ în acest spațiu. În timpul domniei lui Alexandru Iliș (1616-1618) adusesese vodă „mulți greci cu dânsul, și cu ce era mai nainte aicea, să făcuse o grămadă”³⁹. Atunci este posibil să fi venit în Țara Moldovei Toma și Iordache Cantacuzino, de destinele cărora se va lega mai târziu și soarta lui Chiriță Draco.

Astfel, încă din 1621-1623, un Mihalache Cantacuzino ocupa funcția de postelnic, pentru ca în 1627 să fie atestat și Constantin Cantacuzino, care ocupa funcția de mare paharnic în sfatul lui Miron Barnovski⁴⁰. În aceeași epocă apare și al treilea frate, Toma Cantacuzino, care mărturisea la 12 mai 1621 între alți boieri o vânzare⁴¹, fiind al treilea postelnic, din 8 ianuarie 1618⁴². Cantacuzinii se așezaseră inițial în Muntenia, cel mai probabil în perioada celei de-a treia domnii a lui Radu Mihnea (1611-1616)⁴³, de unde trecuseră în Moldova.

³⁵ „Să după<ă> ce l-au slobodzitu-l turcii să margă la casă-ș, și apropiindu-și de casă-ș, numai ca au vădzut că-i ardă și casa; și puțintelé odo<a>ră ce-i mai scăpas<ă>, mistuite în casă; au arsu și acelea”, cf. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 256.

³⁶ Ștefan S. Gorovei, „Clanuri, familii, autorități, puteri (Moldova, secolele XV-XVII)”, în *Arhiva Genealogică*, I (VI), 1994, nr. 1-2, p. 89.

³⁷ Maria Magdalena Székely, „Structuri de familie în societatea medievală românească”, în *Arhiva Genealogică*, IV (IX), 1997, nr. 1-2, p. 110.

³⁸ Generalul R. Rosetti, *op. cit.*, p. 29.

³⁹ Radu Popescu, *op. cit.*, p. 109.

⁴⁰ Constantin I. Andreescu, Constantin Stoide, *op. cit.*, p. 86; Mihalachi a ocupat funcția de mare postelnic în perioada 18 ianuarie -30 martie 1621, pentru ca Mihail Cantacuzino să ocupe această dregătorie între 25 aprilie 1624- 1625, cf. N. Stoicescu, „Lista marilor dregători ai Moldovei (sec. XIV-XVII)”, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol”*- Iași, tom. VIII (1971), p. 416.

⁴¹ Constantin I. Andreescu, Constantin Stoide, *op. cit.*, p. 86.

⁴² Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII)*, Editura Enciclopedică Română, București, 1971, p. 361.

⁴³ N. Iorga, *Despre Cantacuzini*, 1902, p. XLVII; vezi și *Istoria românilor*, vol. V, 2003, p. 53.

Chiriță Draco s-ar fi născut pe la 1615⁴⁴, dar portretul domnului de la Biserica Sf. Nicolae Domnesc din Iași ni-l arată încă în putere⁴⁵ alături de soția sa, doamna Zoe (Sofia)⁴⁶.

Au avut împreună trei fiii: Alexandru, căsătorit cu Anița, fiica lui Gheorghe hatmanul, fratele lui Vasile Lupu; Ion, căsătorit cu Ileana, fiica lui Alexandru Mavrocordat (Exaporitul) și Iordache, căsătorit cu Cristina, fiica lui Grigore Ghica voievod și a Mariei Sturdza; respectiv două fiice: Elena, căsătorită cu Andronache Lambrino și Zamfira, căsătorită cu Dumitrașcu Caragea⁴⁷.

Înrudirea cu „cel mai puternic creștin din Imperiul Otoman”⁴⁸, Alexandru Mavrocordat (Exaporitul), cel care susținuse în anul 1664 o teză de doctorat la Bologna în limba latină, *Pneumaticum instrumentum circulandi sanguinis sive de motu et usu pulmonum*, vorbea de la sine despre imaginea casei lui Chiriță Draco. Andronache Lambrino, ginerele lui Chiriță Draco, creditor al celor care doreau să ia domnia în Țările Române la cumpăna celor două veacuri, era mare retor al bisericii ecumenice în 1687 și hartofilax în 1708. Fiul său și al Elencei, Manolache, va deveni ginerele lui Constantin Brâncoveanu⁴⁹, iar soțul Zamfirei Ruset, Dumitrașcu Caragea, va deține în perioada 29 iulie 1698 – 17 iulie 1699 dregătoria de mare postelnic⁵⁰. Alexandru beizadea va face parte din casa lui Vasile Lupu⁵¹, mai ales că domnia acestuia a fost sprijinită și de Toma și Iordache Cantacuzino⁵².

⁴⁴ Generalul R. Rosetti, *op. cit.*, p. 29.

⁴⁵ N. Iorga, *Domnii români după portrete și fresce contemporane*, Editura și Tiparul Krafft și Drotleff SA pentru Arte Grafice, Sibiu, 1930, p. XLVI.

⁴⁶ Idem, *Portretele doamnelor române*, Comisiunea Monumentelor Istorice, București, 1937, p. XIV.

⁴⁷ Generalul R. Rosetti, *op. cit.*, pp. 47-50.

⁴⁸ Tudor Dinu, *Dimitrie Cantemir și Nicolae Mavrocordat. Rivalități politice și literare la începutul secolului XVIII*, cuvânt înainte de Giorgios Dion. Poukamisas, Editura Humanitas, București, 2011, pp. 26-27.

⁴⁹ Bogdan Murgescu, *Țările Române între Imperiul Otoman și Europa creștină*, Editura Polirom, Iași, 2012, p. 121.

⁵⁰ Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 369.

⁵¹ Despre casa lui Vasile Lupu vezi Miron Costin, *op. cit.*, p. 135: „Precum munții cei înalți și malurile cele înalte, cându să năruiescū de vreo parte, pre cât sintū mai înalți, pre atâta și durât facū mai mare, cându să pornescū și copacii cei înalți mai mare sunetū fac, cându să oboară, așea și casele cele ânalte și întemeiate cu îndelungate vrēmi, cu mare răzspă purcegū la cădere, cându cad. Într-acēla chip și casa lui Vasilie vodă, de atâtea ai întemeiată, cu mare cădere și răzspă, și apoi la deplină stângere au purces de atunci”.

⁵² Sugestiv este episodul dintre Timuș Hmelnițki și Vasile Lupu: „Și îmbla Timuș cu acēla gîndū și pre Toma vornicul și pre Iordachie visternicul, tot dentr-acēia pricină, dzicândū că acești doi cu Cotnarschii opriia pre Vasilie vodă să nu dea pre doamna Roxanda după dânsul. Deci îmbla și ei cu dzilele amănă și s-au cerșut de la Vasilie vodă să-i laă să margă la țară. Ce Vasilie vodă nu-i

Acestora, Miron Costin le făcea un frumos portret: „Toma vornicul și Iordachie visternicul, care capete de-abea de au avut cândva această țară, sau de va mai avea (...) Singur Dumnedzău, preste nedějdea omenească feréște pe cei direpți de primejdii, că ce oameni au fostă acești doi aicea în țara aceasta, ales Iordachie visternicul, fără scrisoarea mea credzū că va trăi numele lor în véci într-această țară de pomenirea oamenilorū, den omū în omū”⁵³. Tot din această *casă* a făcut parte și Gheorghe Ghica, tatăl lui Grigore Ghica, el îndeplinind printre alte dregătorii (mare medelnicer, mare stolnic) și pe cea de mare vornic al Țării de Jos (7 iulie 1647-16 octombrie 1652)⁵⁴.

Este posibil ca în vârtoarea anului 1653, în toiul luptelor dintre Vasile Lupu și Gheorghe Ștefan, Chiriță Draco să se fi aflat în tabăra primului, mai ales că acolo se aflau Toma și Iordache Cantacuzino, dar și cuscrul său, Gheorghe hatmanul: „Și așa, Vasile vodă trecândū Nistrul cu o samă de boieri, anume Toma Cantacuzino vornicul, Gheorghie hatmanul, Iordachie vistiernicul și *cu câți boieri mai erau strânși de casa lui* – n.ns. –, boierii céielalți toți și slujitorii cu pușcile s-au întorsū spre Iași, la domnū tânăr”⁵⁵.

După o perioadă învolburată pentru *casa* Cantacuzinilor, aceștia vor reveni în forță, în perioada 1660 – 1661. Acum vor reuși să-i impună ca domni pe Grigore Ghica, în Țara Românească, și Eustratie Dabija în Moldova.

Primul, „mers-au el singur de au căzut la Constantin postelnicul – Cantacuzino – cu multă rugăciune, ca să-l facă domn, făgăduindu-se că-i va fi ca un fiu bun, și ce-i va zice, va face (...) Și-l jură pre sfânta evanghelie și-i făcu zapis cu mare legătură, cu a lui mână scris, ca să-l aibă ca pre tat-său și să-l cinstească cumsecade”⁵⁶, în timp ce Dabija fusese pus de Cantacuzinii cei bătrâni, Iordache și Toma, sprijiniți de Cuparul Ruset, nepotul lor⁵⁷.

Am văzut anterior că, în cursul acestei domnii a lui Dabija Vodă, Chiriță Draco devine capuchehaia acestuia și este puțin probabil că, într-o epocă dominată de Cantacuzini aflați încă în relații cordiale cu ceilalți Rusetesți, Cupăreștii, el ar fi reprezentat alte interese decât ale acestora. În timpul acestei domnii, Iordache Cantacuzino „și-au fostū dat datoria cea de obsce a firei”, cum spune cronicarul⁵⁸.

Ruptura dintre *casa* Cantacuzinilor și cea a Cupăreștilor devine evidentă odată cu prima domnie a lui Gheorghe Duca (noiembrie 1665-mai 1666). Acum,

lăsa și au poruncit la ginere-său că mai bine mortū să hie, decât să hie boierii, carii are la inimă sa cu toată credința, la grije ca acéia”, cf. *Ibidem*, p. 148.

⁵³ *Ibidem*, pp. 121, 169.

⁵⁴ Cf. N. Stoicescu, „Lista marilor dregători ai Moldovei (sec. XIV-XVII)”, 1971, p. 404.

⁵⁵ Miron Costin, *op. cit.*, p. 143.

⁵⁶ Stolnicul Constantin Cantacuzino, *Istoria Țării Rumânești*, în *Cronicari munteni*, 1, ediție îngrijită de Mihail Gregorian, prefață și tabel cronologic de Dan Horia Mazilu, Editura Minerva, București, 1984, p. 174.

⁵⁷ Ion Neculce, *op. cit.*, p. 195.

⁵⁸ Nicolae Costin, *op. cit.*, p. 4.

unanimitatea pretinsă de cronicile interne în legătură cu alegerea lui Duca și mai ales atitudinea lui Toma Cantacuzino, despre care se spune că ar fi stăruit către Constantin Ruset ca acesta să-l sprijine, sunt nejustificate⁵⁹. După urcarea pe tron a lui Duca Vodă, Toma Cantacuzino își pierde poziția de mare vornic, în locul lui fiind numit Solomon Bârlădeanul⁶⁰. Aceeași situație se întâmplă și la Constantinopol, unde Chiriță Draco nu se mai regăsește ca agent al domnului (capuchehaie), rol preluat de Mihalache Cuparul⁶¹.

În a doua domnie a lui Gheorghe Duca (1668-1672), se produce revolta lui Mihalcea Hâncu și a lui Apostol Durac (1671) „și mare gâlceavă au făcut Ducăi-vodă”⁶². Aceasta a fost determinată de „urîciunea grecilor ce aduseră prea mulți dé la Țarigrad. Și mai ales pentru Cupărești, ce ȋera aice în țară. Dece viind Hâncul și cu Durac sârdariul aice în Eși, cu toată oștili, strîga să prindză pe greci, să-i omoară. Fugit-au to<a>tă boierimea caré încotro au putut”⁶³.

Nu știm dacă familia lui Chiriță Draco a avut de suferit în aceste evenimente, posibil că nu, mai ales că „dicū uniī că se fi fostū și cu scirea boierilorū din Iași”⁶⁴. Hâncu, acest „sârdar fără creieri”⁶⁵, după înăbușirea revoltei de către Duca Vodă, pare să fi avut o anumită protecție din partea lui Ștefan Petriceicu și Antonie Vodă.

Astfel, Mihalcea Hâncu s-a întors din ținuturile căzăcești în vara anului 1673, intrând în slujba noului domn, Ștefan Petriceicu (1672-1674), pentru ca, la începutul domniei lui Antonie Vodă (Chiriță Draco), să fie reabilitat, căpătând dregătoria de mare stolnic (1676)⁶⁶.

Între timp, Casa Cantacuzinilor va cunoaște o nouă prigoană datorată lui Grigore Ghica (1672-1673). În această perioadă, Șerban spătarul pleacă în pribegie în Țara Moldovei, ascunzându-se la Mănăstirea Hangu, în Munții Ceahlăului⁶⁷. Dar „temându-se de Ștefan-vodă Petriceico să nu-l dea în mâinile lui Gligorie-vodă, mazilindu-se Duca-vodă din Moldova, au trecut în Țara Ungurească la Ghiurghiu, la un Lazăr Iștvan, boiar mare al locului aceuia, și fiind

⁵⁹ Constantin A. Stoide, „Prima domnie moldovenească a lui Gheorghe Duca Vodă”, în *Revista Istorică Română*, vol. XV, fascicola I, 1945, p. 44.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 45.

⁶¹ Aurel H. Golimas, *op. cit.*, p. 80.

⁶² Radu Popescu, *op. cit.*, p. 174.

⁶³ Ion Neculce, *op. cit.*, pp. 211-212; Nicolae Costin, *op. cit.*, p. 7;

⁶⁴ Crònica Anonimă a Țerei Moldovei (1662-1733), în *Cronicele României...*, tomul II, 1872, p. 100.

⁶⁵ Miron Costin, *op. cit.*, p. 196: „Jară și pre câtă oaste era, o trimisēsă Ștefăniță vodă tînainte toată în frunte înainte pre Răut cu Catargiul și cu Grigorie păharnicul și cu Mihalcea Hâncul sârdariul și călărașii de țară (...) Și așea acéia oastea foarte cu prostă tocmală, cu *orânduiala sedarilor ce era fără crieri-n.ns.*”.

⁶⁶ *Istoria românilor*, 2003, p. 284.

⁶⁷ Stolnicul Constantin Cantacuzino, *op. cit.* p. 184.

prieten cu Cantacuzinii den Țara Moldovii, verii lui, pen mijlocul lor l-a ținut la casa lui în bună socoteală”⁶⁸. Peste ani, Toderașcu Iordache Cantacuzino, vărul lui Șerban Cantacuzino, probabil în amintirea celor petrecute, pentru că nu se știa niciodată în acele vremuri când zidurile mănăstirii deveneau utile⁶⁹, le va fortifica în 1676⁷⁰, în primele luni ale domniei lui Antonie Vodă.

Schitul Hangu fusese refăcut de Gheorghe Coci, fratele lui Vasile Lupu, în prima jumătate a veacului XVII, acesta fiind fostul cuscru al lui Antonie Vodă așa cum atestă și inscripția de pe zidul mănăstirii: „Cu voia Tatălui și cu ajutorul Sfântului Duch, acest zid pre împrejurul mănăstirii l’a zidit Io Alexandru Voevod, i gospoda ego, Anița Antonie Ruseto Voevoda, ginerile lui Gheorghe Hatman, vă leato 7184 (1676)”⁷¹.

În aceeași perioadă, Alexandru Draco, fiul lui Chiriță, este amintit ca mare sulger (20 iunie – 8 septembrie 1673)⁷², participând la campania de la Hotin (1673), alături de tatăl său: „Mărs-au și Petriceico-vodă, cu oastea și cu toți boiari<i> săi, și domnu muntenescu Gligorie-vodă, iarăș cu o<a>ștea sa, la Hotin”⁷³. Episodul este reactualizat în 1677 de pan Michal Floryan, starostele de Helm, secretarul soliei poloneze din 1677: „Domnul – Antonie Ruset – a făgăduit siguranța poștii până la Sniatyn (...); ne-am amintit dealtfel legământul, pe care îl făcusem cu prilejul izbândeii de la Hotin”⁷⁴. Petriceicu Vodă se aștepta ca polonii să exploateze victoria obținută la Hotin și să treacă peste Dunăre, aceștia însă, preocupați de alegerea unui nou rege, părăsesc Moldova, lăsând numai un corp redus de oaste⁷⁵. Acum domnul se va vedea părăsit de boieri, chiar și de către

⁶⁸ Radu Popescu, *op. cit.*, p. 184.

⁶⁹ În timpul celei de a treia domnii a lui Gheorghe Duca (1678-1683) în Moldova, Toderașcu Cantacuzino împreună cu Neculae Racoviță se vor adăposti sub zidurile mănăstirii: „Nicolai Racoviță vel Logofetă, și Todirașco Cantacuzino biv vel Vistiernic, și alții, au fugit în Hangu în munte”, *cf.* Nicolae Muste, *Letopisețul Țerei Moldovei (1662-1729)*, în *Cronicele României...*, tomul II, 1872, p. 21.

⁷⁰ Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medieval din Moldova*, Biblioteca Monumentelor Istorice din România, București, 1974, p. 348.

⁷¹ Gh. Balș, *Bisericile și Mănăstirile Moldovenești din veacul al XVII și al XVIII*, Institutul de Artă Grafică „E. Marvare”, București, 1933, p. 335.

⁷² *Ibidem*, p. 435.

⁷³ Ion Neculce, *op. cit.*, p. 223.

⁷⁴ Pan Michal Floryan, *Relația secretarului soliei (1677)*, în *Călători străini despre Țările Române*, vol. VII, volum îngrijit de Maria Holban (redactor responsabil), M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980, p. 354.

⁷⁵ Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor. Dela moartea lui Mihai Viteazul până la sfârșitul epocii fanariote (1601-1821)*, vol. III, partea I, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1944, p. 142.

aceia care erau filopoloni, precum Miron Costin: „ori să fie voia mării-tale, ori să nu fie, noi nu vom lăsa casăli să le ia tătarii”⁷⁶.

Gestul domnului de a părăsi Moldova va fi urmat la scurt timp și de mitropolitul Dosoftei (1671-1686), care „a fugit și el în țera Leșescă de a rămasă scaunul fără Mitropolit”⁷⁷. Dosoftei este cel care va traduce în românește textele fundamentale ale liturghiei grecești și slavone, în special *Viețile sfinților*, lucrare în patru volume, publicată la Iași între anii 1684 și 1686. Acest părinte spiritual al Bisericii moldovene va întreprinde o mare operă de renaștere a ortodoxiei naționale. Într-o țară al cărei domnitor este urcat pe tron de Sublima Poartă, capul Bisericii nu se ferește să scrie:

„Mută-ți, Doamne, pe păgâni mînia
Și peste dânșii îți varsă urgia”

(*Psaltirea în versuri*)⁷⁸

Întors în țară, în vremea lui Dumitrașcu Cantacuzino, își recăpătă scaunul mitropolitan, probabil în urma intervențiilor patriarhului Dositei al Ierusalimului⁷⁹, înainte de venirea la tron a lui Chiriță Draco (1675)⁸⁰.

Dumitrașco Cantacuzino, domn al Moldovei (1673-1674; 1674-1675; 1684-1685), fusese crescut în *casa* Cantacuzinilor munteni⁸¹ și avea strânse relații, în perioada 1673-1674, cu „un grec foarte bogat, anume Manolachi”⁸². Este același Manolache din Kastoria, mai-marele blănarilor Seraifului, care va susține, în 1675, urcarea pe tron a lui Chiriță Draco, posibil fiind cumnați, gândindu-se poate că acesta îi va restitui datoriile⁸³.

Manolache din Kastoria înființase Școala mare, numită a *Națiunii*, unde va preda și Alexandru Mavrocordat (Exaporitul)⁸⁴, iar influența sa era așa de

⁷⁶ Ion Neculce, *op. cit.*, p. 233.

⁷⁷ Nicolae Costin, *op. cit.*, p. 9.

⁷⁸ *Apud Ștefan Lemny, Cantemireștii. Aventura europeană a unei familii princiare din secolul al XVIII-lea*, prefată de Emmanuel Le Roy Ladurie, traducere de Magda Jeanrenaud, Editura Polirom, Iași, 2010, p. 27.

⁷⁹ Preot Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române (secolele XVII și XVIII)*, vol. 2, ediția a II-a, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994, p. 108.

⁸⁰ N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, ediția a II-a, Editura Ministerului de Culte, București, 1929, p. 397.

⁸¹ Stolnicul Constantin Cantacuzino, *op. cit.*, p. 77.

⁸² *Apud N. Iorga, Istoria românilor*, vol. VI, 2000, p. 232.

⁸³ Andrei Pippidi, *op. cit.*, p. 280; este posibil ca sprijinul oferit de Manolache să nu fie în bani, doar în blănuri, vezi și cazul lui Mehmed Celebi Kürkcü-başı, *cf.* Bogdan Murgescu, *op. cit.*, p. 119.

⁸⁴ Epaminonda I. Stamatiade, *Biografiile marilor dragomani (interpreți) greci din Imperiul Otoman*, traduse de Constantin Erbiceanu, Tipo-Litografia „Cărților Bisericesci”, București, 1897, pp. 42-43.

puternică în mediul grecesc al Constantinopolului, încât în casa lui se va decide alegerea patriarhului Calinic al II-lea, în 1688⁸⁵. Numirea lui Chiriță Draco ca domn al Țării Moldovei, în 1675, îl poate înscrie în seria arhonților „care, urmăreau poate, în cele mai cutezătoare visuri ale lor, coroana basileilor”⁸⁶, pe care nu o vor dobândi, însă, niciodată.

Nu este absurd să se vorbească de monarhi, și chiar de monarhi bizantini, în principatele sec. XVII nobiliar, prin prisma rolului cultural și religios care nu se limita la granițele etnicului românesc, de o solidaritate creștină și sud-est europeană care poate fi analizată în varietate interese de natură foarte concretă, când este vorba mai ales de închinarea, cu o tehnică juridică bizantină, a mănăstirilor către numeroase centre religioase din afara frontierelor țării⁸⁷.

Noul statut căpătat de Chiriță este poate cel mai bine portretizat de schimbarea de atitudine a fiului acestuia, Iordache, care primește vestea numirii ca domn a părintelui său: „Într-al doilea an al [domniei] Ducăi-vodă, au mazilit turcii pă Dumitrașco-vodă, domnul Moldovii, și au luat domnia Antonie vodă Roset, care-i zicea Chiriță Draco; carele avea un fecior aicea în țară la noi, și, auzind dă tat-său că s-au domnit, mult au plânsu, prorocind cu plânsul rélele ce vor să pață pă urmă – precum au și fost, că la orânduielele lor să vor scrie. Ci dar, *grec fiind, nu ș-au lăsat firea ce au toți grecii; ci, dacă au încetat Iordache beizadea den plînsu, atît se mărise, cît nu mai puteam nici noi vorbi cu el* – n.ns. –; ci mai nainte era[m] cu el la un conac, fugind cu caimacamii den loc în loc, pentru ciumă, cu glume, cu rîsuri; iar atunci, așa cum auziți”⁸⁸.

Molima pătrunsese și în Moldova: „s-au scornit o ciumă mare în toată țara în dzilele acestui domnu-Dumitrașco Cantacuzino – la vl<ea>to 7183 <=1675>, de la luna lui iuni, ș-au ținut pân’la ghenar. Ș-au murit mulți oameni, cât nu-i pute îngropa și-i arunca prin gropi, de-i năruia”⁸⁹, băgându-se de seamă, cum preciza Dimitrie Cantemir, că „ea pătrunde pe aceste meleaguri uneori din țara leșească, unde este mult mai iute, alteori din Egipt sau Țarigrad, adusă de corăbiile care aruncă ancora la Galați”⁹⁰. Sub aceste auspicii își începea domnia Chiriță Draco!

Cronicile vremii ne descriu în mod similar momentul venirii lui Chiriță la tronul Moldovei; astfel, pe lângă deja menționatele mărturii ale lui Nicolae Costin și Radu Popescu, Ion Neculce nota: „Déce caplan /-pașea cum i-au sosit farmanul, au și trimis la Dumitrașco-vodă, de l-au chemat la Țuțora, și i-au arătat fărmanul cel de mazilie. Și de acolo u l-au mai lăsat s<ă> mai înto<a>rcă la Iași, ce l-au și

⁸⁵ Nicolae Iorga, *Bizanț după Bizanț*, Editura Enciclopedică Română, București, 1972, p. 228.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 124.

⁸⁷ Valentin Al. Georgescu, *Bizanțul și instituțiile românești până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Editura Academiei RSR, București, 1980, p. 129.

⁸⁸ Radu Popescu, *op. cit.*, p. 199.

⁸⁹ Ion Neculce, *op. cit.*, p. 246.

⁹⁰ Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, p. 9.

pornit în gios la Ț<a>rigrad. Numai ce au triimis la Țași, de ș-au luat agîrlîcul, că do<a>mna lui era la Țarigrad. În locul lui au pus domnu pe Antonie-vodă Rusăt”⁹¹.

Nicolae Muste scria în letopisețul său: „Dacă aș mazilită Caplană Pașa pre Dimitrașco Vodă la Țuțora, aș venită domnă Antonie Rusetă, érá Grecă Țarigradeană”⁹².

Cronica Anonimă a Moldovei (1662-1733) descrie motivele care au stat la baza mazelirii lui Dumitrașcu Cantacuzino: „Și multe greutăți punea pe țeră, și hărțile elă le-aș scornită ântăiu. Deci Dumne-deă vrëndă sē’i rēsplătésca după faptele lui, aș luminată inima Împărăției, înțelegendă de rea chiverniséla lui, și ‘l-aș mazilită și aș făcută Domnă pe Antonie Vodă. După mazelială lui Dumitrașco Vodă în anul 7185, venit’ă Antonie Vodă Rusetă”⁹³.

Motivul mazelirii, chiar dacă nu este ilustrat atât de explicit ca în *Cronica Anonimă a Moldovei (1662-1733)*, se regăsește și la Neculce: „Făcut-au acestu domnu Dumitrașco-vodă un obicei rău și spurcat în țară, caré n-au mai fost pînă atuncé, de au dat hărții, de scriu fețelă oamenilor de la mic pîn’ la maré, care au rămas poman<ă> lui, de n-o mai las<ă> nice un domnu să să uită acea pede<a>psă a s<ă>racilor”⁹⁴.

Remarcăm că, atât cronică la Nicolae Muste, cât și *Cronica Anonimă a Moldovei (1662-1733)*, oferă informații similare cu letopisețul lui Ion Neculce și în toate domnul este numit de la început Antonie Ruset. La fel îl menționează Dimitrie Cantemir~Anton Russet⁹⁵, Chesarie Daponte~Antonie Vodă Roset⁹⁶ dar și agentul Veneției la Poartă, Zuane <Giovanni> Morosini~Antonio Rosseti⁹⁷. Radu Popescu, în cronică sa, preciză că lui Antonie Ruset i se „zicea” Chiriță Draco⁹⁸.

Miron Costin, care a fost contemporan cu Chiriță Draco~Antonie Ruset, menționa în legătură cu acesta: „îndată au ales pre Chiriță Dracon Ruset – n.ns. –, carele apoi au cădzut și domnă”⁹⁹. Nicolae Costin, fiul lui Miron, considera că Antonie este un nume preluat la înscăunare de către Chiriță Draco „aș dată steagă de Domniă lui Kirițe Draco, care și-au pusă nume de Domniă Antonie-Vodă”¹⁰⁰.

⁹¹ Ion Neculce, *op. cit.*, pp. 246-247.

⁹² Nicolae Muste, *op. cit.*, p. 16.

⁹³ *Cronica Anonimă a Moldovei (1662-1733)*..., p. 102.

⁹⁴ Ion Neculce, *op. cit.*, p. 246.

⁹⁵ Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, p. 55.

⁹⁶ *Cronicul lui Chesarie Daponte de la 1648-1704*..., p. 18.

⁹⁷ Eudoxiu Hurmuzaki, *Documentente privitoare la Istoria Românilor*, volumul V, 1886, p. 148.

⁹⁸ Radu Popescu, *op. cit.*, p. 199: „au luat domniia Antonie vodă Roset, care-i zicea - n.ns.- Chiriță Draco”.

⁹⁹ Miron Costin, *op. cit.*, p. 201.

¹⁰⁰ Nicolae Costin, *op. cit.*, p. 14.

Este posibil ca Nicolae Costin să fi completat o informație neredată de tatăl său, dar în acest caz care era prenumele lui Chiriță Draco Ruset?

Chiriță Draco Ruset provenea dintr-o familie cu puternice legături din zona Patriarhiei constantinopolitane¹⁰¹, motiv pentru care alegerea numelui de Antonie, ca domn, nu ar fi surprinzătoare. Antonie este un nume întâlnit frecvent în lumea ecleziastică, regăsindu-se în rândul patriarhilor constantinopolitani, cum este cazul lui Antonie al II-lea Kauleas (893-901)¹⁰². Era și firesc să fie așa, deoarece Sfântul Antonie cel Mare (251-356) este considerat începătorul vieții monastice creștine¹⁰³. Numele nu era străin Cantacuzinilor, dacă ne gândim doar la deja menționatul Antonie Cantacuzino (1554).

În schimb, numele nu fusese purtat de niciun împărat bizantin, Antonie neregăsindu-se în cronologia dinastică a acestora din secolele IV-XV¹⁰⁴.

Oricum, credem că apelativul Chiriță Draco~Dracon întărea statutul social de *basileu* al lui Antonie Ruset, foarte probabil în strânsă legătură cu „moștenirea onomastică” a *casei* sale, așa cum am arătat mai sus, fiindcă nu-i așa, el era un Cantacuzin! Venirea la tron al lui Anton Ruset coincidea cu încercările diplomatice ale Franței de a stinge conflictul polono-otoman. Deoarece, atât timp cât otomanii erau angajați în conflictul militar cu Polonia nu constituiau o amenințare pentru Habsburgi, care puteau utiliza majoritatea forțelor de care dispuneau împotriva Franței¹⁰⁵.

În 1674, otomanii vor cuceri Uman-ul, ceea ce a constituit un motiv de îngrijorare pentru polonezi, deoarece în cazul în care otomanii ar fi pus stăpânire pe întreaga Ucraină poloneză, inclusiv pe orașul Kiev, ei ar fi reușit să „închidă” Marea Neagră, ceea ce era considerat un adevărat dezastru pentru Polonia. Diplomația franceză a reușit să-l câștige pe Jan Sobieski pentru ideea unei alianțe franco-polone, îndreptată împotriva Brandenburgului, deoarece acesta avea propriile sale planuri dinastice legate de Prusia Ducală. Condiția esențială pentru

¹⁰¹ Părintele lui Chiriță Draco a fost „Lascăr Roset, mare logofet al bisericei mari”, cf. *Cronicul lui Chesarie Daponte de la 1648-1704*, 2003, p. 18.

¹⁰² *Ibidem*, p. 87.

¹⁰³ Sfântul Atanasie cel Mare, *Viața Sfântului Antonie cel Mare urmată de cele mai frumoase predici*, traducere și studiu introductiv de Ștefan Bezdechi, Colecția „Comorile Pustiului”, Editura Anastasia, București, 2000; *Proloagele*, vol. I, tipărite prin stăruința și osteneala, cu un studiu introductiv și binecuvântarea Înalt Preasfințitului Dr. Nestor Vornicescu Mitropolitul Olteniei, diortosite și îmbogățite de Arhim. Dr. Benedict Ghiuș, Editura Bunavestire, f.a.; *Izvoare duhovnicești. Patericul ce cuprinde în sine cuvinte folositoare ale sfinților bătrâni*, tipărit de Arhiepiscopia Ortodoxă Română a Albei Iuliei cu binecuvântarea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Andrei, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2004.

¹⁰⁴ Cf. Stelian Brezeanu, *O istorie a Imperiului Bizantin*, Editura Albatros, București, 1981, pp. 250-251.

¹⁰⁵ Veniamin Ciobanu, *România în politica Est-Centrală Europeană (1648-1711)*, Institutul European, Iași, 1997, p. 106.

asigurarea funcționalității alianței franco-poloneze, încheiată la 11 iunie 1675, la Jaworow, o constituia însă, încheierea războiului polon-otoman¹⁰⁶.

În acest context, Dumitrașcu Cantacuzino își va pierde tronul în 1675, fiind acuzat de Marele Vizir, Fazil Ahmed Köprülü, potrivit lui Zuane <Giovanni> Morosini, că nu a intervenit la timp pentru a acorda sprijin militar otomanilor aflați în dificultate: „Sperava Dumitrasco di essere essente da tale disaventura per haver fedelmente impiegato se medesimo e gli haver in servitio delle Porta contra Polachi, ma l’esito poco felice alle armi infideli a quella partè (sic) i disegni, tanto più che rotti nelle vicinanze di Barduc sopra mille di migliori soldati restò il Pincipe imputata di non esser prontamente accorso al dissegno con valida assistenza”¹⁰⁷.

La mazilirea lui Dumitrașcu Cantacuzino ar fi contribuit și domnul muntean Gheoghe Duca (1673-1678) care își consolida, prin impunerea lui Antonie Ruset, credința Cupăreștilor, de care atârna soarta sa la Constantinopol¹⁰⁸.

Iordache Ruset, „matca tuturor răutăților”¹⁰⁹, era cumnat cu Gheorghe Duca, prin căsătoria cu Maria Dabija, în 1675, iar un alt Ruset, Lascarache, îi adusese firmanul de înnoire a domniei: „întru acest an ș-au înnoit Duca-vodă domniiaa de al treilea an, după cum era obiceiul, aducându-i caftanul Lațcarache Roset și cun agă mare; înaintea a căruia au ieșit domnul cu boiarii, cu slujitorimea, aducându-l cu cinste în București”¹¹⁰.

Nu este lipsit de importanță, dacă ne referim la legăturile dintre Rusetesți, Antonie și Cupărești, episodul din 1691, când „Miron Costin logofătul, cându au pus Constantin Cantemir-vodă de i-au tăiat capul în Roman, ce-i povestea scris<ă> înainte la rîndu /, dzicea și strîga în gura maré că nu-i vinovat cu nemic lui Cantemir-vodă și peré pe <ne>dreptate; numai cu osînda lui Antonie-vodă îl gonesște, și pentr-acéia pieré, că l-au pîrît pe strâmbătate”¹¹¹. Mai adăugăm doar,

¹⁰⁶ *Ibidem*, pp. 106-107.

¹⁰⁷ Eudoxiu Hurmuzaki, *Documentente privitoare la Istoria Românilor*, volumul V, 1886, p. 148, trad.: „Dumitrașcu spera să parvină dintr-un astfel de eveniment nefericit și să se angajeze fidel el însuși în serviciul Porții contra polonezilor, dar intențiile i-au fost puse în încurcătură prin ezitarea infidelilor de a ieși la arme și au fost învinși în apropiere de Barduc de către o mie din cei mai buni soldați. Principele a fost acuzat că nu s-a grăbit să ajungă la timp în acel loc cu o asistență valoroasă”.

¹⁰⁸ „Astfel Duca avea liniște acasă. El și-o asigură și în Moldova, răsturnând pe Dumitrașcu Cantacuzino, pentru a-i substitui pe unul din acei Rusetesți care erau încă pe vremea lui Istrate Dabija, ca rude prin alianță ale Dabijoaiei, asociații în chipul cel mai întins și mai strâns al acestei familii”, cf. N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VI, 2000, p. 242.

¹⁰⁹ *Cronica Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între anii 1695-1754*, ediție îngrijită de Nestor Camariano și Ariadna Camariano-Cioran, Editura Academiei RSR, București, 1965, p. 49.

¹¹⁰ Radu Popescu, *op. cit.*, p. 203.

¹¹¹ Ion Neculce, *op. cit.*, p. 257.

că Iordache Ruset, nepotul lui Antonie, va contribui la căderea capetelor fraților Costin, Miron și Velicico¹¹².

Numirea ca domn a lui Antonie Ruset este descrisă amplu de francezul De la Croix, care observă „orgoliul grecesc”, care își avea rădăcinile în moștenirea bizantină¹¹³ a participanților la ceremonie: „Îndată ce și-a dat sultanul aprobarea, vizirul trimite printr-un capugi bașî ordinul de ase înfățișa în audiență. <Domnul> își formează un cortegiu cît mai numeros și mai bine rînduit dintre rudele și toți prietenii săi, *care nu pregetă de ase desfășura ostentativ în această întîlnire tot ce orgoliul grecesc are mai de preț* – n.ns. –, pentru a cinsti pe prietenul lor și a se satisface și pe ei”¹¹⁴. De la Constantinopol, prin Adrianopole, se va îndrepta spre Țara Moldovei, fiind întâmpinat la Galați¹¹⁵ de Alexandru beizadea și de boieri: „și purcegându de la Udriu au venit la Galați unde i-au eșitu țera și boerii înainte, împreună cu fiul seu Alexandru”¹¹⁶. Dacă țara nu s-ar fi aflat sub zodia molimei, ar fi putut spune: „dulce e domnia de Moldova!”¹¹⁷

Antonie Vodă Ruset „dac-au vinit în scaunul domniei, fiindu bun și milostiv, s-au apucat a face lucruri dumnedzărești, beserici, să rămâie poman<ă>”¹¹⁸, considerând, poate, că tradiția *basileilor* trebuia continuată¹¹⁹.

¹¹² *Ibidem*, p. 319: „Îi dzice lui Cantemir-vodă și lui Iordachii vistiernicul la mes<ă>: «Mai des cu păharălê, mărie-ta, și mai rar cu orânduelêli, că țara îi ertată dé la Po<a>rtă, ș-ei vrea să-ții dai mărie-ta sama odată și nu-i pute». Și Velicico și mai taré totdeauna să sfădie cu Cantemir-vodă și cu Iordachii vistiernicul. Caré dintr-acelea voro<a>ve avînd fric<ă> , au cădzut și la presupus, de ș-au pus și capeteli”.

¹¹³ Paul Mihail, I. Caproșu, „Despre ceremonialul domnesc”, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol” Iași*, VIII, 1971, p. 398.

¹¹⁴ Secretarul De la Croix, *Relație despre provinciile Moldova și Valahia (1676)*, în *Călători străini*, vol. VII, 1980, p. 257.

¹¹⁵ Aici domnul „dă capuge-bașului întreținerea, pe care o scoate din cea ce este datoare țara să-i dea până la însăunare. De aceea boierimea din Galați se înfățișează la trecerea domnului, însoțită de oastea de pedestri și călări, cu mai multe carete și o mulțime de căruțe, cai și catări încărcăți cu provizii pentru hrana domnului și a suitei sale, până la Iași, care este la patru zile de Dunăre”, cf. Secretarul De la Croix, *op. cit.*, p. 259.

¹¹⁶ Nicolae Costin, *op. cit.*, p. 14.

¹¹⁷ Expresia îi aparținea domnului moldovean Miron Barnovski (1626-1629), cf. Miron Costin, *op. cit.*, p. 100.

¹¹⁸ Ion Neculce, *op. cit.*, p. 247.

¹¹⁹ N. Iorga, *Domnii români după portrete și fresce contemporane*, 1930, p. XLVI: „Antonie Ruset e înfățișat la Sf. Nicolae din Iași (acum în biseica de lângă Mitropolie), cu căciula lui Mihai Viteazul, presintînd, supt binecuvîntarea lui Isus Hristos, însuși, biserica lui Ștefan cel Mare”.

DOCUMENTE INEDITE PRIVIND COMUNITATEA CATOLICĂ DIN SOMUȘCA

Dr. Anton COȘA

Des documents inédits sur la communauté catholique de Somoșca Résumé

L'auteur présente dans cet article quelques documents inédits sur la communauté catholique de Somoșca. Les documents proviennent des Archives Nationales Bacău et les Archives de Paroisse catholique Somoșca. Ils montrent, parmi d'autres choses, des moments de la vie quotidienne, l'organisation ecclésiastique, la construction d'églises, activités scolaires, etc.

Mots-clés: Somoșca, archives, documents, Moldavie, csangos, catholiques.

Articolul de față își propune să introducă în circuitul științific o mică parte din tezaurul documentar al comunității catolice din satul Somoșca, comuna Cleja, județul Bacău. Documentele provin din fondurile Direcției Județene Bacău a Arhivelor Naționale și din Arhiva Parohiei Romano-Catolice Somoșca. Ele evidentiază, printre altele, momente din viața cotidiană a comunității locale, organizarea eclesiastică, construirea de biserici, activitățile școlare etc. Intervalul de timp pe care-l acoperă este unul generos, începând din deceniul al treilea al secolului al XIX-lea și sfârșind cu primul deceniu al secolului al XXI-lea.

1. Cleja, 15 februarie 1827

Parohia Catolică

Datum actu Visitationis die 15 febr. 1827

Poruncă dată Prea Cucernicilor preoți care vor administra Parohia Cleja, pentru ca în fiecare sat ce aparține de Parohia Cleja, adică: Cleja de Sus, Cleja de Jos și Somoșca, toți flăcăii și fetele gospodarilor catolici să fie obligați, ca în fiecare an, să dea câte o zi de clacă către preot. Fie flăcău, fie fată care a împlinit 18 ani, fără nici o deosebire, să dea această zi de clacă. Dacă la o casă sunt mai mulți flăcăi și fete, numai o persoană va fi obligată la această clacă, dar unde este un flăcău și o fată, vor fi datori fiecare să dea această zi de clacă. Dacă 10 flăcăi nu s-ar achita de această obligație pe an, Prea Cucernicul părinte paroh să treacă peste această lipsă, iar dacă vor fi mai mulți, aceștia să ajungă la înțelegere cu părintele Paroh.

Fr. Josephus M. Gualtieri
Praefectus

Pr. Iosif Gabor, *Parohia catolică Cleja, Luizi-Călugăra*, 1988, ms., f. 10.

2. Cleja, 16 mai 1899

Dovadă,

Subsemnații locuitori din comuna Cleja, cătunul Somoșca, județul Bacău, fiind și membrii ai comisiei instituite pentru administrarea fondurilor numită la

construirea noii biserici catolice din Somoșca, adevărim prin propriile noastre semnături că, fiind ținută o nouă vorbă antreprenorului în timpul din urmă încă una mie lei care urmau să fie strânși de la locuitori, aceștia s-au împrumutat de suma arătată mai sus de la boerul Herscu Voisler care a luat act în regulă de la datornicii săi că ei vor fi obligați a restitui banii cu procentul de 4% pe lună începând din ziua de 24 septembrie.

Drept care am subscris această dovadă.

1900 octombrie 29

Petre Ianău
Mihai Antal
Ianoș Bejan
Mihai Bortoș
Martin Roca
Mihai Benche
Gherghel Budău
Giurgiu Palincașu
Giurgiu Ambăruș
Giurgiu Palincaș
Antal Benche Jușca

Antal Benche Ghija
Ianoș Bortoș
Mihai Palincaș
Ianoș Benche
Gherghel Benche
Antal Palincaș
Antal Benche
Ștefan Benche Silvaș
Mihai Benche Martin
Petru Laslău

România
Primăria Comunei Cleja
Primar M. Demșa

Arhivele Naționale Bacău, fond Parohia romano-catolică Cleja, d. 1/1883, f. 16.

3. Somoșca, 26 ianuarie 1920

Grădina de copii Somoșca

Nr. 15

26 ianuarie 1920

Domnule Președinte,

Subsemnații învățători și conducătoarea Grădinei de copii din comuna Cleja, cătunul Somoșca, avem onoarea a vă raporta că școalele din acest cătun fiind lipsite de combustibil, după cum știți, din dese rapoarte verbale ce v-am făcut, vă rugăm să binevoiți a lua măsuri urgente pentru aprovizionarea școalelor, rugându-vă tot odată a ne comunica decizia Dumneavoastră în termenul cel mai scurt, deoarece școalele nu au combustibil decât pentru 2-3 zile.

Conducătoare,
Ecaterina Ionescu

Diriginte,
P. Duma

Învățătoare,
M. Marino

Domniei Sale, Domnului Președinte al Comitetului Școlar din comuna Cleja, județul Bacău.

Arhivele Naționale Bacău, fond Parohia romano-catolică Cleja, d. 1/1920, f. 154.

4. Somoșca, 7 septembrie 1922

Domnului Primar al comunei Cleja,

Alăturat, am onoare a vă remite într-un exemplar măsurătoarea pentru construcția unui local de școală cu 2 săli de clasă împreună și cu planul de

execuție. De indicațiile necesare, vă adresați D-lui Constructor Șef al Secției III Tehnică Bacău.

Șeful Serviciului de P. și S. Jud. Bacău

[Semnătura indescifrabilă n.n.]

Măsurătoare și Devis

Lemnăria necesară construirii unei locuințe de bârne, pentru Dirigintele Școalei rurale din comuna Cleja, satul Somoșca, județul Bacău.

Lemnărie rotundă de stejar

Babalari pentru a așeza tălpile deasupra

Lemnărie rotundă de stejar care se va ciopli pentru scheletul pereților

Tălpi cuprinzând piese de 4-5 metri lungime

Amnari,

[...] pe amnari

Lemnărie rotundă de brad, tei sau fag pentru bârnuit pereții

Bârne dela 2 la 5 metri lungime

Lemnărie de brad, tei sau arin pentru acoperiș și grinzile tavanului

Grinzile tavanului

Transport

Escoabe

Montante

Coame

Maje

Căpriori colțuri

Căpriori de la 2 până la 8 metri lungime

Leturi pentru draniță și diverse piese mici.

Recapitulație

Lemnărie rotundă de stejar

Lemnărie rotundă de stejar care urmează a se ciopli pentru scheletul pereților

Lemnărie de brad, stejar, tei sau fag pentru bârne

Lemnărie de brad, tei sau arin pentru acoperiș și grinzile tavanului

Arhivele Naționale Bacău, fond Prefectura județului Bacău, d. 19/1922, f. 1r.-3v.

5. Somoșca, 1924

Măsurătoare și Devis pentru reparațiile necesare de executat la

Biserica catolică din Somoșca

- Reparații exterioare. Consolidarea pereților din dosul altarului, care prezintă o crăpătură verticală la mijloc și mai multe crăpături laterale altarului la bolta ușilor și a tavanului. Pentru această consolidare se vor face două picioare, contraforți la ambele colțuri ale altarului exterior cu fundație de beton și zidărie deasupra la 4 metri înălțime deasupra soclului, bine legate în zidăria veche și eventual ancorate cu legături de fier transversal.

- Săpătura fundației picioarelor;

- Zidăria fundației și soclul;

- Idem deasupra soclului;

- Tencuiala picioarelor din nou;

- Refacerea colțurilor crăpate de deasupra altarului și ancorate cu ligatură transversală;
- Zidăria de stricat;
- Zidăria din nou;
- Legătura ancoră transversală;
- Tencuiala din nou colț refăcută;
- Reparație exterioară a brăurilor, cornișei, crăpăturilor și tencuielilor de la streșină până la soclu cu mortar amestecat cu ciment, spoit cu lapte de var amestecat cu 3% ulei în două culori;
- pereții împrejur;
- pereții turnului;
- Cioplitul tencuielilor coșcovite la soclu, curățit și spălat piatra, tencuiala din nou cu mortar de ciment în proporție de 1 ciment la 2 nisip curat și maserat tencuiala cu sprîț despărțit cu rosturile formând piatra;
- Împrejur;
- Reparație învelitoare de tablă lipit cu cositor și chituit unde este nevoie, vopsit de două ori cu culoare de ulei;
- Acoperit Biserica și Turnul;
- Reparații jgheaburi și burlane împrejur.

Arhivele Naționale Bacău, fond Parohia romano-catolică Cleja, d. 1/1920, f. 51r.-51v.

6. Somoșca, 29 martie 1928

Școala primară mixtă Somoșca

Nr. 40

29 martie 1928

Cucernice Părinte,

Duminică 1 April 1928 ora 14, având la această școală o șezătoare culturală, vă rog să binevoiți a lua parte și Sfinția Voastră, împreună cu cine vreți.

Director,

C. Florea

Sfinției Sale,

Preotului Paroh de Cleja

Arhivele Naționale Bacău, fond Parohia romano-catolică Cleja, d. 1/1925, f. 31.

7. Cleja, 29 mai 1933

Cercul Cultural „Gheorghe Buzdugan”

Comuna Cleja, județul Bacău

Nr. 61

29 mai 1933

Cucernice Părinte,

Cu onoare vă rugăm să binevoiți a ne comunica dacă pe ziua de 11 iunie a.c. urmează a se mai ține bălciul obișnuit în satul Somoșca, întrucât pe aceeași dată, urmează a avea loc și cercul cultural la Școala primară din numitul sat.

Cu deosebită stimă.

Președinte,

D. Grosu

Sfinției Sale,
Părintelui Paroh al Parohiei Cleja

Arhivele Naționale Bacău, fond Parohia romano-catolică Cleja, d. 1/1929, f. 24.

8. Somușca, 8 martie 1936

Proces-verbal

Ședința Cercului Cultural „Gheorghe Buzdugan”

ținută în ziua de 8 martie 1936

la Școala Primară din Somușca, comuna Cleja, județul Bacău

[Au participat]:

Numele și prenumele învățătorilor	Școala	Satul	Ora sosirii
Maria Huțu	Grădinița de copii	Răcăciuni	9,35
Adriana Huzum	Grădinița de copii	Fundu Răcăciuni	9,10
Natalia Mihai	Grădinița de copii	Somușca	9,00
Maria Kiprian	Grădinița de copii	Cleja	9,00
Lucia Petcu	Școala mixtă	Răcăciuni	absentă
Elena Motet	Școala mixtă	Răcăciuni	absentă
Ecaterina Anghel	Școala mixtă	Răcăciuni	9,45
Neculai Mitrofan	Școala mixtă	Răcăciuni	absent
Vasile D. Manciu	Școala mixtă	Siliștea	9,45
Maria Manciu	Școala mixtă	Siliștea	absentă
Ion Epure	Școala mixtă	Fundu Răcăciuni	9,15
Ion Patrașcanu	Școala mixtă	Fundu Răcăciuni	9,15
Ion Lazăr	Școala mixtă	Buzdugan	9,25
Aurelia Sion	Școala mixtă	Buzdugan	absentă
Maria Pascalini	Școala mixtă	Gâșteni	9,45
Gheorghe Mistode	Școala mixtă	Ciocani	9,45
Josefina Ivanciuc	Școala mixtă	Somușca	9,00
Gheorghe Mihai	Școala mixtă	Somușca	9,00
Elena Dușara	Școala de fete	Cleja	9,50
Elena Verman	Școala de fete	Cleja	9,32
Molek Agnes	Școala de băieți	Cleja	9,50
Gheorghe Verman	Școala de băieți	Cleja	9,32
Dumitru Grosu	Școala de băieți	Cleja	9,15

S-a activat după cum urmează: Domnul Mihai a făcut metodic lecția de dictare: „O floare prețioasă” la clasa a II-a. Au adus critici de metodologie următorii: Maria Kiprian, J. Ivanciuc, Gh. Verman, Gh. Mistode, E. Verman, E. Anghel și V. Manciu. Lecția a fost reușită. Domnul I. Patrașcanu a conferențiat despre: „Raportul dintre progresul economic și moral”, fiind documentat și având o exprimare frumoasă. Toți învățătorii prezenți au adus contribuția lor la succesul ședinței prin observațiuni proprii.

Ședința Publică:

După amiază, în fața a peste 350 de oameni, s-a desfășurat programul unei foarte reușite serbări școlare cu coruri pe 3-4 voci, recitări, dansuri naționale, exerciții gimnastice și piesa de teatru: „Să nu toarceți sâmbătă seara”. Serbarea a

fost aranjată de învățătorii: Gh. Mihai, J. Ivanciuc și Natalia Mihai. Conferința publică: „Nevoile școlii” a fost rostită de Dl. V. D. Manciuc, învățător def. Răcăciuni. Serbarea s-a terminat într-un entuziasm general, datorită sacrificiilor și muncii neprecupețite a învățătorilor. Viitoarea ședință a cercului nostru va avea loc la Școala din Buzdugan la 26 aprilie 1936. Se va ține o lecție de Geografie la clasa a III-a cu subiectul [...]. Conferința publică „Țăranul român” va fi ținută de Dl. Gh. Mihai, iar cea intimă „Educația fizică” de D-na E. Anghel; idem „Importanța religiei” de D-na Pascalini.

Drept care s-a încheiat acest proces verbal.

Președinte

D. Grosu

Secretar

V.D. Manciuc

Semnăturile învățătorilor participanți:

Molek Agnes

Gheorghe Mistode

Josefina Ivanciuc

Maria Pascalini

Elena Dușara

Maria Huțu

Ion Epure

Elena Verman

Ion Pătrășcanu

Ecaterina Anghel

Maria Manciuc

Maria Kiprian

Ion Lazăr

Gheorghe Mihai

Gheorghe Verman

Arhivele Naționale Bacău, fond Inspectoratul școlar județean Bacău, d. 3/1935, f. 36.

9. Somușca, 8 martie 1936

Tablou

De activitatea Cercului Cultural „Gheorghe Buzdugan”
Ședința de la Școala Primară Mixtă din satul Somușca,
comuna Cleja, județul Bacău
Ținută în ziua de 8 martie 1936

Scolile care au participat la activitate:

1. Răcăciuni
2. Siliștea
3. Fundu Răcăciuni
4. Buzdugan
5. Gâșteni
6. Ciocani
7. Somușca
8. Cleja (Școala de băieți)
9. Cleja (Școala de fete)
10. Grădinița de copii Răcăciuni
11. Grădinița de copii Fundu Răcăciuni
12. Grădinița de copii Somușca
13. Grădinița de copii Cleja

A lipsit motivat M. Manciuc de la Școala Siliștea. Au lipsit nemotivat L. Petcu, El. Moteș, N. Mitrofan (de la Școala Răcăciuni) și A. Sion (de la Școala Buzdugan).

În ședința intimă s-a ținut conferința: „Raportul dintre progresul economic și moral” de către I. Pătrășcanu, învățător la Fundu Răcăciuni. Lecția practică: „O floare prețioasă”, dictare la clasa a II-a, a fost ținută de învățător Gh. Mihai, de la Școala Somușca. În ședința publică s-a ținut, de către V.D. Manciuc (învățător Siliștea), conferința: „Nevoile școlii”. Serbarea publică a constatat în: coruri, recitări, jocuri, exerciții gimnastice, conferință, teatru școlar.

Au participat 150 bărbați, 100 femei și 100 copii.

Arhivele Naționale Bacău, fond Inspectoratul școlar județean Bacău, d. 3/1935, f. 37.

10. Somușca, 8 martie 1936

Conferința ținută de învățătorul V.D. Manciuc la Cercul Cultural „Gheorghe Buzdugan” de la Școala Primară Mixtă din satul Somușca, comuna Cleja, județul Bacău în ziua de 8 martie 1936

Nevoile școlii

Conferință rostită de învățătorul V. D. Manciuc la ședința publică a cercului cultural (Gh. Buzdugan) ce s-a ținut Duminică 8 Martie 1936 la Școala din satul Somușca.

Frați săteni,

Trăim vremuri grele, vremuri de înapoiere la tot ce-a fost rău în trecut, vremuri tulburi. Fiecare om se gândește mai ales la mijloacele cele mai bune pentru un trai mai bun. Toți ne străduim mai ales pentru timpul nostru. Sufletul – mintea – este trecut pe al doilea plan de muncă.

În aceste timpuri de sărăcie, desfrâu, materialism (strângere de averi) și lux, școala este în luptă veșnică pentru îndreptarea omenirii pe căile drepte ale progresului. Școala va birui patimile ce au pus stăpânire pe satele noastre unde se crede că există neștirbite toate virtuțile alese ale neamului românesc. Va birui și va așeza sufletul țărănesc pe drumul cel drept pentru că însuși voia lui Dumnezeu este aceasta: satul trebuie să pășească pe calea cinstei, dreptății, adevărului și progresului. Școala și învățătorii au un rol de masă, de cea mai mare importanță, în ridicarea satelor noastre. Ea îndreaptă pașii adulților și bătrânilor pe calea propășirii prin: conferințe, cărți din biblioteca ei, șezători și serbări, radio ș.a.m.d. Școala educă și instruește – pregătește pentru viață – pe copiii satelor și orașelor.

Dacă un mare învățat a spus că școala este pentru sat cum este soarele pentru pământ, apoi mare dreptate a avut, căci școala are cel mai mare rol în dezvoltarea neamului nostru românesc. Ea îl trezește la viața cea nouă ce-o va avea poporul român. Dacă fiecare om trece prin greutăți, apoi școala are și mai multe piedici în calea ei mântuitoare. O școală are multe nevoi, mult mai numeroase decât are fiecare gospodar.

1. În fiecare an trebuie reparată și înfrumusețată pentru ca elevii și oamenii ce vin să-și întărească sufletul în ea, să vie cu drag și să ia exemplu și pentru traiul lor de fiecare zi. Cu cât școala satului va fi mai bună și frumoasă, cu atât întreg satul își va schimba fața în mai bine.

2. Școala are nevoie de mobilier trainic și după cerințele timpului. Băncile, catedrele, tablele, scaunele, cuierul etc. trebuie să fie cât mai bune (trainice) și atrăgătoare. Mobilierul poate face o școală plăcută pentru oricine, dacă e bine făcut și păstrat cu grijă.

3. Școala are nevoie de o grădină și de un teren unde să se facă lucrări din care elevii să iasă cu învățături trainice și practice.

4. O școală fără fântână, fără grădină de pomi, flori și zarzavaturi și fără o locuință model pentru director este ceva necomplet, searbăd, este o instituție care nu-și poate atinge scopul de răscolire și înălțare a sufletului țărănimii.

5. Muzeul local este oglinda trecutului și vieții prezente a localității; de aceea trebuie înființat la fiecare școală în dulapuri încăpătoare și anume făcute.

6. Nu poate lipsi nici cooperativa școlară cu dulapurile și mărfurile ei, având o puternică înrăurire asupra tinerelor vlăstare.

7. Școala trebuie să fie împrejmuată cu un gard trainic și frumos.

8. Monumentul eroilor trebuie să fie așezat în fața școlii, la loc de cinste, în semn de recunoștință pentru viețile celor ce s-au jertfit pentru țară.

9. Școala primară are nevoie de registre, hârtie, cerneală, sugativă, stampile, plicuri etc., pentru notări și corespondență cu celelalte instituții și cu cei ce-i cer relații.

10. Farmacia școlară și baia pentru copii sunt gânduri ce chinuie mintea fiecărui învățător. Atât farmacia cât și baia sunt absolut necesare școlărilor. Aici nu e vorba de lux, ci de însăși sănătatea copiilor noștri care nu trebuie lăsați în seama babelor descântătoare.

11. Măturile, căldările și micile nevoi ale școlii nu trebuie neglijate deoarece contribuie la bunul mers al școlii.

12. Corul școlii desfășoară și înalță sufletul sătenilor în diferite ocazii: sărbători, serbări, biserică etc.

13. Școala are nevoie de bibliotecă. O bibliotecă înzestrată cu tot felul de cărți bune, nu de otrăvire a sufletelor, este cel mai bun prieten al unui întreg sat. Biblioteca trebuie să fie îmbogățită în continuu cu toate cărțile, revistele și ziarele bine scrise, interesând astfel pe oricine.

14. Materialul didactic, care e format din hărți, tablouri, planșe etc., înfrumusețează localul de școală și ajută pe copii la învățarea lecțiilor.

Dar câte alte nevoi nu mai are o școală de sat! Cine acoperă aceste nevoi? Statul, comuna, județul, comitetele școlare ... fac cât pot, dar mai totdeauna nevoile școlii rămân nevoi pentru că instituțiile de mai sus nu pot face față tuturor nevoilor școlii. În această situație, școala nu-și poate împlini rolul ei primordial în viața țării noastre. Zbătându-se în ghearele lipsurilor de tot soiul, școala nu poate desfășura programul ei. Atâta vreme cât școala e lăsată în părăsire, atâta vreme cât nevoile o îngenuchează, școala nu dă țării ceea ce ea cere.

Dar dacă statul nu poate ajuta școala în toate nevoile ei, comuna și comitetele școlare nu pot nici ele s-o salveze de lipsuri, școala trebuie lăsată în voia soartei? Școala, care înseamnă însăși țara, nu poate fi lăsată în desnadejde. Aici intervine rolul satului.

Școala e a satului întreg, nu numai a învățătorilor și părinților cu copii de școală. Satul întreg trebuie să o ajute cu toată puterea și jertfele. Cu cât o școală e mai frumoasă și mai bine înzestrată, cu atât satul e mai respectat și merită să aibă mulțumiri sufletești. Cu cât o școală e mai rea și neînzestrată cu tot ce-i trebuie, cu atât satul e mai nerespectat de nimeni.

Frați săteni,

Să salvați viața școlii voastre.

Adunați-vă toți în jurul școalei! Contribuiți cu cel puțin 20 lei pe an și veți avea școala cea mai frumoasă din județ.

Faceți zid în jurul școalei și învățătorilor Dumneavoastră.

V.D. Manciuc

Arhivele Naționale Bacău, fond Inspectoratul școlar județean Bacău, d. 3/1935, f. 43-50.

11. Iași, 3 aprilie 1943

Episcopia Catolică de Iași

Nr. 227/1943

Iași, 3 aprilie 1943

Către toți Cucernicii Parohi din Moldova,
Cucernici Părinți,

Pentru liniștirea populației catolice din Moldova, aduceți la cunoștința tuturor, că eu am expus onor Guvernului Român durerile și necazurile lor pornite de la unele autorități inferioare, și am cerut ca ei să fie recunoscuți cetățeni de origine etnică română.

La demersul meu, am primit o adresă oficială nr. 2238/din 18 Martie 1943 de la Domnul Profesor Mihai Antonescu, Vice-Președintele Consiliului de Miniștri, în care îmi spune următoarele: „Răspunzând la adresa Prea Sfinției Voastre nr. 155/1943 din 6 Martie prin care aduceți la cunoștința Guvernului o seamă de acte petrecute în cuprinsul Moldovei, și din care ar rezulta tratament nepotrivit făcut catolicilor din Moldova, am onoare a Vă răspunde:

1. În Consiliul de Miniștri din 17 Martie am dat tuturor Departamentelor instrucțiuni, arătând încă odată ceea ce stabilisem prin Consiliul de Miniștri de la 4. II. 1943, care este poziția Guvernului Român față de Biserica de la Roma, respectul pe care-l purtăm Misiunii Sfântului Pontif, mai ales în împrejurările de azi, precum și dorința pe care o avem, ca nici un act al administrației noastre să nu constituie o atingere nepotrivită a omului și cu atât mai puțin o ofensă morală a creștinului [...] Consiliul a hotărât anchetarea aspră a tuturor cazurilor semnalate și pedepsirea celor care și-au îngăduit să se abată de la aceste directive [...]

2. În ce privește în mod special situația populației catolice din Moldova, care este de origine etnică română de naționalitate și considerată greșit ca de origine maghiară (ceangăii), am dat instrucțiuni atât D-lui Ministru de Justiție, cât și D-lui Ministru de Interne, ca să se arate tuturor Prefecturilor și Organelor Administrației locale, că aceste populațiuni nu pot fi considerate ca străine de poporul nostru și cu atât mai puțin să se practice față de ele mijloace nepotrivite.

În aceeași ședință a Consiliului de Miniștri de la 4. II. 1943 am stabilit această atitudine a Guvernului Român, nu numai ca o măsură administrativă pentru ordinea morală și respectul civilizat al locuitorilor teritoriului nostru, dar ca și o adevărată politică religioasă și confesională, pe baza căreia înțelege Guvernul să-și poarte răspunderile. Domnul Ministru Petrovici a dat toate dispozițiunile în acest sens organelor Ministerului, pe care îl conduce, astfel că în viitor vă voi ruga, să-mi semnalați direct și personal orice fel de abateri de la aceste principii și de la măsurile administrative ordonate [...]”.

Aduceți acestea la cunoștința poporului catolic, ca să știe că Guvernul Român:

1. respectă credința lor catolică și vrea ca dânsa să fie respectată și de autoritățile locale;

2. recunoaște originea lor etnică română, și poruncește ca și autoritățile locale să o recunoască.

De unde urmează, că credincioșii noștri catolici pot să ceară de la Oficiile Stării Civile certificate de originea lor etnică română, iar autoritățile sunt datoare să le elibereze fără greutate. Rog să-mi semnalati orice abateri de la normele date de Guvern ca să le pot aduce la cunoștința D-lui Vice-Președinte al Consiliului de Miniștri, după cum o cere el singur. Veți semnala mai ales – și imediat – cazurile, în care școlarii sau premilitarii ar fi siliți să meargă la biserici necatolice, fie în zile de sărbători naționale, fie în alte zile [...] și cazurile, în care catolicii (fie școlari, fie alții) ar fi amenințați din cauza religiei lor, fie de învățători, fie de preoți, fie de alți funcționari publici de la Primărie etc.

Veți îndemna în același timp populațiunea noastră catolică, să fie supusă legilor Statului, să respecte toate autoritățile, să nu disprețuiască pe necatolici, să nu discute cu nimeni chestiuni religioase [...], ci fiecare să caute a fi un exemplu bun pentru necatolici prin purtare creștinească și prin împlinirea conștiințioasă a datoriilor sale față de Dumnezeu, față de Sfânta Biserică, față de Stat și față de semenii săi.

Salutare și binecuvântare în Domnul.

Mihai Robu,
Episcop de Iași

Arhivele Naționale Bacău, fond Parohia romano-catolică Cleja, d. 1/1940, f. 136r.-136v.

12. Somoșca, 12 iunie 1949

Declarație,

Subsemnatul Andrei Pojum cântăreț bisericesc din comuna Cleja, județul Bacău declar: În ziua de 12 iunie 1949, „Sfânta Treime” Patronul Bisericii din Somoșca, Primarul Martin Iștoc și Mihai Voidoc m-au forțat să duc Procesiunea pe limba maghiară. Ajungând în biserica din Somoșca am început să cânt Antefonul respectiv pe limba română, dar la un moment dat mi-a scos cartea din mână ca să nu continuu pe românește.

Aceasta-mi este declarația pe care o semnez.

Andrei Pojum

Arhivele Naționale Bacău, fond Parohia romano-catolică Cleja, d. 1/1940, f. 18r.-18v.

13. Somoșca, 12 iunie 1949

Declarație,

Subsemnatul Grigore Grigore Benchea cântăreț bisericesc din comuna Cleja, satul Somoșca, județul Bacău declar:

În ziua de 12 Iunie 1949, ziua „Sfintei Treimi” Patronul Bisericii din Somoșca, la sosirea Procesiunii din Cleja am intonat Antefonul respectiv cu orga. La un moment dat a venit Primarul Martin Iștoc și Mihai Voidoc și mi-a tras mâinile de pe claviatura orgii ca să nu mai continuu cântecul pe românește iar eu m-am dat jos de la orgă și-am spus Părintelui Paroh cele întâmplate. Ajungând acasă la domiciliul meu au venit Primarul Martin Iștoc, Mihai Voidoc, Ianoș

Grosu și mai mulți din organele Politice pe care nu i-am cunoscut și m-au întrebat că cine nu dă voie ca să fac slujbele în limba maghiară. Eu am arătat scrisoarea Părintelui Episcop și le-am spus că nu pot să fac slujbele de capul meu.

Aceasta-mi este declarația pe care o semnez.

Grigore Benchea

Arhivele Naționale Bacău, fond Parohia romano-catolică Cleja, d. 1/1940, f. 20.

14. Somușca, 12 iunie 1949

Declarație,

Subsemnatul Andrei Pojum cântăreț bisericesc din comuna Cleja, județul Bacău declar:

În ziua de 13 Iunie 1949 am început Vecernia cu Litania Prea Sfintei Inimi a lui Isus. Când am ajuns la versetul „Unită întru ființă cu cuvântul lui Dumnezeu” a venit Primarul Martin Iștoc și cu un învățător maghiar și m-au forțat să continuu Litania pe limba maghiară, iar eu m-am dat jos de la orgă.

Aceasta-mi este declarația pe care o semnez.

Andrei Pojum

Arhivele Naționale Bacău, fond Parohia romano-catolică Cleja, d. 1/1940, f. 19.

15. Somușca, 1 ianuarie 1969

Parohia Romano-Catolică Somușca

1. 01. 1969

Proces-verbal

Astăzi, 1 ianuarie 1969

În conformitate cu ordinul Arhiepiscopiei romano-catolice de București s-a procedat la predarea Parohiei Somușca, comuna Cleja, județul Bacău, nou înființată pe data de 1 ianuarie 1969.

Preotul Gherghina Ioan, fost până în prezent vicar parohial la Pildești, județul Neamț, a prezentat Decizia Arhiepiscopiei de București nr. 7586/2 decembrie 1968, prin care cu începere de la 1 ianuarie a.c. este numit paroh de Somușca, comuna Cleja. Pr. Fr. Hojden, paroh de Cleja a predat inventarul bisericii din Somușca, constatându-se existența pe teren a tuturor obiectelor, proprietatea Bisericii din Somușca.

Ambele părți se declară mulțumite de felul cum s-a procedat la predarea noii Parohii și renunță la orice fel de pretenții ulterioare.

Drept care s-a dresat și semnat prezentul proces verbal.

Am predat,

Pr. Fr. Hojden, paroh

Am preluat,

Pr. Ioan Gherghina

Făcut în fața noastră,

Protopop,

Pr. Petru Andrei

Arhiva Parohiei Romano-Catolice Somușca, d. 1, Activitate pastorală și socială, 1969 f. 18.

16. Somușca, 1974

Parohia Romano-Catolică Somușca
1974

Istoricul Bisericii Parohiale „Somușca” Comuna Cleja, Județul Bacău

Satul Somușca este în comuna Cleja, județul Bacău, la 18 km. sud de Bacău și la o depărtare de 4 km. de șoseaua națională înspre apus. E așezat pe o colină în forma unui cuib, formă interesantă, astfel încât oricine privește satul în ansamblu, nu-i vine să creadă că aici sunt ascunse peste 350 de case. În urmă cu peste 250 de ani, primele case răzlețe se construiesc în jurul unui izvor cu budăi, fapt ce pare să explice și numele de „Budău” pe care-l poartă mulți locuitori.

Registrele parohiale din anul 1850 numără 131 de familii înscrise nominal și începând cu anul 1872, acești locuitori cer o biserică.

Biserica actuală, închinată Sf. Treimi – având dimensiunile de 22x8m., a fost construită între anii 1900-1902, așa cum menționează pisania de piatră de pe zidul bisericii. Tot aici se poate citi și numele preotului Grațian Carpati – care în fruntea locuitorilor din sat au ridicat această biserică din piatră și cărămidă, având ca arhitect pe Herman Schreiner.

În urma cutremurului din anul 1940, a căzut o parte a turnului care s-a reclădit mai puțin înalt, mai puțin proporțional decât a fost inițial. Pentru asigurarea bisericii s-a pus o legătură de fier în exterior, ca nu cumva să cedeze pereții. Stilul bisericii este roman, cu două contraforturi interne ale zidurilor, cu 0,80m. grosimea zidului. Biserica nu este pictată în interior, dar are câteva tablouri cu scene biblice, care sunt suspendate pe pereți. Parohia a luat ființă la 1 ianuarie 1969. Datorită așezării, locuitorii nu beneficiază de nici un fel de mijloc de transport, singurul fiind pe jos sau cu vehicule proprii.

Primul preot este Ioan Gherghina care este și actualul paroh.

Paroh,
Pr. Ioan Gherghina.

Arhiva Parohiei Romano-Catolice Somușca, d. 16, Activitate pastorală și socială, 1974, f. 322.

17. Iași, 14 ianuarie 1977

Episcopia Romano-Catolică Iași
14. 01. 1977

Prea Cucernice Părinte,

Anul acesta, împlinindu-se un veac de la cucerirea Independenței de Stat a Țării noastre, suntem datori a ne aminti cu recunoștință de toți aceia care și-au jertfit viața în mod eroic pentru acest nobil scop.

Ca atare, Vă rog frumos a cerceta în Parohia Sfinției Voastre, câți eroi sunt cunoscuți cu privire la acest eveniment, care au căzut pe câmpul de luptă sau au revenit ca veterani de război. Dacă dispuneți de acte, Vă folosiți de acestea; dacă

nu, apelați la mărturiile verbale ale bătrânilor din localitate. Vă rugăm, în acest scop, a lua legătura cu Consiliul Popular.

Situația întocmită, ne-o veți trimite cel mai târziu până la 15 februarie, pentru ca și noi s-o putem prezenta forurilor competente.

Salutare și binecuvântare în Domnul!

Iași, 14 ianuarie 1977

Ordinarius Iassiensis:

Petru Pleșca

Arhiva Parohiei Romano-Catolice Somușca, d. 1, Activitate pastorală și socială, 1977 f. 4.

18. Iași, 18 iunie 1990

Episcopia Romano-Catolică Iași

Nr. 8441/18.06.1990

Către Parohia Romano-Catolică Somușca
Comuna Cleja, județul Bacău

La cererea Sfinției Voastre, referitoare la noua biserică în satul Somușca, județul Bacău, având în vedere normele bisericești – canon 1215 – și faptul că biserica actuală este prea mică și nu corespunde din punct de vedere arhitectural și al siguranței în construcții, Vă facem cunoscută aprobarea și încuviințarea noastră privind construcția noului lăcaș de cult, urmând a respecta normele tradiționale și prevederile legale în construcții.

În funcție de posibilitățile noastre, Vă vom sprijini material și financiar. Valoarea devizului este de 5.089.000 lei.

Episcop
Petru Gherghel

Consilier administrativ
Pr. Ioan Gabor

Arhiva Parohiei Romano-Catolice Somușca, dosar Corespondență, 1990, f. 49.

19. Somușca, 15 iulie 1990

Documentul emis la sfințirea pietrei de temelie a noii biserici
15 iulie 1990

„Aici este casa lui Dumnezeu și poarta cerului”
(Gen. 28.17)

„Ad perennem rei memoriam”
„Spre amintire, generațiilor viitoare”

În anul Domnului 1900, fiind papă Leon al XIII-lea, episcop de Iași Dominic Jacquet și paroh de Cleja Pr. Grațian Carpați, de comun acord cu credincioșii au decis să construiască o biserică nouă în Cleja spre slava lui Dumnezeu și binele poporului credincios. La construcția acestui sfânt locaș de

cult s-a propus ca să contribuie și credincioșii din Somușca pentru că erau foarte aproape de Cleja.

Somușcanii n-au fost de acord: voiau să-l aibă pe Dumnezeu mai aproape – în satul lor.

Zis și făcut! Au decis și s-au apucat de lucru uimind pe toți prin curaj și hărnicie. Pr. Grațian Carpați a fost nevoit să facă biserica din Cleja mai mică.

După aproape 100 de ani numărul credincioșilor din Somușca a crescut de patru ori și biserica e neîncăpătoare.

Recăpătând libertatea religioasă prin revoluția din decembrie 1989 credincioșii din Somușca s-au decis să construiască o nouă biserică încăpătoare unde plini de credință să se adune cu toții spre a da slavă lui Dumnezeu.

În anul Istoriei Mântuirii, 1990 în ziua de 15 iulie, fiind la cârma Bisericii Papa Ioan Paul al II-lea, episcop de Iași Excelența Sa Episcop Petru Gherghel, Paroh de Somușca Preot Mihai Gal, credincioșii din Somușca, împreună cu mulți credincioși veniți din parohiile vecine și în prezența unui număr mare de preoți, într-un entuziasm general au participat la sfințirea pietrei fundamentale, de către Excelența Sa Episcop Petru Gherghel, pentru edificarea unui nou locaș lui Dumnezeu.

Biserica nouă este închinată lui Dumnezeu Întreit: Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt: Sfânta Treime.

Doamne ajută-ne să o vedem cât mai curând terminată!

Episcop Petru Gherghel

Paroh Gal Mihai

Arhiva Parohiei Romano-Catolice Somușca, dosar Corespondență, 1990 f. 65.

20. Somușca, 20 august 1992

Parohia Romano-Catolică Somușca

Nr. 15/20.08.1992

Către Episcopia Romano-Catolică Iași,

Excelență!

Cunoaștem că în ultimii ani recomandările Sfintei Biserici sunt ca să nu se pună ca patroni al bisericilor persoanele Prea Sfintei Treimi și cu atât mai mult chiar Prea Sfânta Treime.

Biserica veche din satul și Parohia Somușca a avut ca patron Prea Sfânta Treime. Biserica veche nu mai este, iar noi construim acum o nouă biserică.

Construcția noii biserici din satul și Parohia Somușca a început – așa crede în mod providențial – în ziua de 18 octombrie 1990, sărbătoarea Sfântului Luca Evanghelist.

Făcând o trecere în revistă a trecutului istoriei Bisericii noastre constatăm că sfinții evangheliști din scrierile cărora citim (ne alimentăm sufletește) în fiecare zi, nu sunt apreciați la justa lor valoare; prin faptul că rare sunt cazurile când ei sunt patroni ai unor biserici.

Tocmai de aceea, luând în considerație cele de mai sus, ne-am gândit ca în satul Somușca să schimbăm patronul bisericii vechi, care a fost Prea Sfânta Treime, iar la biserica nouă să fie Sfântul Luca Evanghelist.

Noi am discutat cu poporul această problemă a doua zi de Paști 1992, fiind de față Prea Cucernicul Pr. Dumea Claudiu. Prea Cucernicia Sa a luat cuvântul în fața poporului adunat în fața bisericii și a vorbit – arătând cu probitatea-i cunoscută – motivele care cer această schimbare de patron.

Poporul, în proporție de 97-98% a căzut de acord cu această schimbare.

La conformarea noastră cu privire la reglementările Sfintei Biserici, pentru noi se adaugă și câteva argumente de ordin economic.

În luna iunie sunt ploii multe, iar noi nu putem face bulciul decât afară [...] În acest timp vinul și rachiul sunt terminate de obicei și pe lângă că sunt scumpe, sunt și greu de găsit. Nu se găsesc zarzavaturi și multe din cele necesare pentru a te prezenta în mod onorabil musafirilor care îți trec pragul. Ori, în luna octombrie, de ziua Sfântului Luca Evanghelist e cu totul altfel din acest punct de vedere.

De aceea, rugămintea noastră respectuoasă este ca să decideți schimbarea patronului bisericii noastre din satul și Parohia Somușca, care a fost Prea Sfânta Treime, cu Sfântul Luca Evanghelist.

Cu tot respectul și supunere filială, așteptăm decizia Excelenței Voastre.

Somușca, în 20.08.1992

Paroh
Pr. Gal Mihai

Arhiva Parohiei Romano-Catolice Somușca, dosar Corespondență, 1992, nepaginat.

21. Iași, 1 ianuarie 2000

Episcopia Romano-Catolică Iași

Nr. 1/1 ianuarie 2000

Preacucernice Părinte Paroh,

De când ni s-a încredințat misiunea de Administrator Apostolic al Diecezei de Iași (1978), iar din 1990 păstorirea acestui popor ca Episcop diecezan, am considerat drept o grijă de prim ordin studierea și cunoașterea identității enoriașilor noștri, catolicii din Moldova. Responsabilitatea noastră în această privință a crescut și s-a conturat din ce în ce mai mult, din momentul când am fost confrunțați și provocați de imixtiuni străine care au generat animozități și disensiuni, tulburând chiar buna desfășurare a activității noastre pastorale.

Ca atare am făcut apel la cercetători de prestigiu în diferite domenii: istorie, arheologie, antropologie, etnografie, folclor, filologie cerându-le să se implice cu responsabilitate și interes științific la elucidarea cât mai integrală a problemei catolicilor noștri. Har Domnului, avem deja rezultate îmbucurătoare, ca de pildă, recenta lucrare valoroasă „Catolicii din Moldova. Universul culturii populare”, rod al cercetărilor îndelungate, făcute de prestigiosul etnolog, prof. dr. Ion H. Ciubotaru, în cea mai mare parte a parohiilor noastre.

În vederea coordonării activității interdisciplinare am înființat în cadrul Episcopiei noastre de Iași un Departament al Cercetării Științifice, încredințat coordonării Mons. Anton Despinescu, care să conducă într-un viitor pe care îl dorim cât mai apropiat la realizarea unei sinteze temeinice a istoriei Bisericii noastre locale.

În același timp ne-am gândit să înființăm la Săbăoani un Muzeu Catolic Diecezan, oglindă a istoriei vieții catolice moldovene. Apelăm, în acest sens, la concursul Sfinției Voastre pentru înzestrarea acestui muzeu cu exponate cât mai multe și diversificate:

- documente importante de arhivă;
- obiecte de inventar vechi ilustrative: jilțuri, birouri, călimări, rechizite etc., rămase de la misionari, parohi, episcopi;
- obiecte de cult: potire, cărți, veșminte etc;
- obiecte de arhitectură, țesături, port, creații oglindind universul culturii populare a catolicilor din Moldova.

Vă rugăm insistent să Vă puneți în contact și să comunicați cât mai urgent protopopiatului de care aparțineți, obiectele sau materialul de care dispuneți în acest sens pentru a fi colectat și selectat pentru inventarul muzeului amintit.

Suntem convinși că veți răspunde cu dragoste și promptitudine solicitării și strădaniilor noastre, ca o datorie de onoare și recunoștință față de înaintași, de contemporani și de generațiile viitoare.

Mulțumindu-vă cordial pentru concursul Sfinției Voastre, dorindu-vă tot darul cel bun de la Tatăl ceresc, Stăpânul veacurilor și al neamurilor, Vă salutăm și Vă urăm un an binecuvântat și alege împliniri. La mulți ani!

Cu binecuvântarea noastră arhierescă,

Episcop de Iași
Petru Gherghel

Arhiva Parohiei Romano-Catolice Somușca, dosar Corespondență, 2000, nepaginat.

22. Iași, 5 august 2006

Petru Gherghel
Episcop de Iași
Nr. 1905/5. 08. 2006

DECRET EPISCOPAL

Pentru consacrarea altarului și sfințirea Bisericii
„Sfântul Luca” din Somușca, Bacău

În conformitate cu normele sfintelor canoane 1217 și 1237, după ce au fost terminate toate lucrările de construcție a Bisericii „Sfântul Luca” din parohia Somușca, Decanatul de Bacău, Dieceza de Iași, la cererea parohului locului, preot Francisc Matieș și a Consiliului Parohial și ținând cont de dorința manifestată de toți credincioșii, fiind respectate toate normele cu privire la consacrarea altarelor și sfințirea bisericilor, cu participarea Înaltpreasfinției Sale, Arhiepiscop JEAN-

CLAUDE PERISSET, Nunțiu Apostolic în România, a Episcopului Auxiliar de București Mons. CORNEL DAMIAN, în prezența unui mare număr de preoți și credincioși, în ziua de 5 august 2006,

**a fost consacrat cu solemnitate altarul și sfințită biserica
în cinstea Sfântului Luca**

de către Excelența Sa JEAN-CLAUDE PERISSET, nunțiu apostolic.

Prin acest act și prin această celebrare vrem să aducem slavă lui Dumnezeu Tatăl prin Fiul său în Duhul Sfânt, să arătăm tuturor credincioșilor noștri vii și răposați un semn de recunoștință și respect, mai ales binefăcătorilor noștri.

Părintelui paroh al locului, specialiștilor și tuturor susținătorilor acestui proiect, pentru munca depusă și opera realizată aducem mulțumirea plină de iubire însoțită de binecuvântarea noastră.

În semn de prețuire și recunoștință acordăm părintelui Paroh actual Francisc Matieș, ca și fostului paroh Pr. Mihai Gal, actualmente paroh la pensie, „Crucea sinodală de merit a Diecezei de Iași”.

Dat la Iași, în ziua de 5 august 2006.

Cancellarius

Pr. Lucian Păuleț

Episcop de Iași

Petru Gherghel

Arhiva Parohiei Romano-Catolice Somușca, dosar Evenimente plăcute și neplăcute în viața Parohiei Romano-Catolice Somușca, 1998-2007, nepaginat.

23. Somușca, 5 august 2006

Parohia Romano-Catolică Somușca

5 august 2006

Scurt istoric al bisericii Sf. Luca Evangelist

Prezentat în ziua de sfințire

Anul acesta satul nostru sărbătorește 225 de ani de când strămoșii noștri s-au așezat pe aceste meleaguri și au fost menționați pentru prima dată în condicile Parohiei Romano-Catolice Faraoani în anul 1781, în număr de 15 familii și 83 de credincioși. În acest an jubiliar ne-a fost dată onoarea să fie sfințită noua biserică și consacrat altarul.

Prima biserică a fost construită între anii 1900-1902 sub îndrumarea parohului de Cleja, Grațian Karpati. Ca mărturie a vechii biserici s-a păstrat o parte din temelia ei, un fragment din stâlpul de consolidare și piatra memorială amplasată pe acest stâlp.

Comunitatea Catolică Somușca treptat s-a înmulțit iar biserica veche a devenit neîncăpătoare. La îndemnul părintelui Mihai Gal, pe atunci paroh de Somușca, comunitatea Catolică din Somușca a hotărât construirea noii biserici.

Pe data de 15 iulie 1990, în prezența mai multor preoți și credincioși Episcopul Petru Gherghel, proaspăt consacrat, a sfințit piatra de temelie a noii biserici.

După cum reiese din documentul întocmit cu ocazia sfințirii pietrei de temelie noua biserică trebuia să fie închinată tot lui „Dumnezeu Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt”. Ulterior părintele Gal s-a decis ca să schimbe hramul noii biserici în „Sfântul Luca Evanghelist”. Motivația sfinției sale a fost următoarea: „în ziua de 18 octombrie, s-au început săpăturile la temelia noii biserici”.

În partea dreaptă a piciorului mesei de tabernacol s-a introdus documentul de sfințire a pietrei de temelie.

Proiectul noii biserici a fost făcut de firma „Amfora” din Bacău. Un caz nefericit a făcut ca inginerul de la „Amfora” să moară într-un accident de mașină, iar părintele Gal Mihai a coordonat apoi singur lucrările la noua biserică. Lucrările au fost întrerupte de specialiști în 1994, din cauza segregărilor existente în betoanele turnate și a unui izvor de apă al cărui fir trecea pe sub biserică, cerându-se executarea unui drenaj și consolidarea bisericii.

Timp de patru ani lucrările au stagnat din mai multe motive pe care nu dorim să le menționăm acum.

În 1998 a fost numit paroh părintele Francisc Matieș. Fiind tânăr și odihnit a încurajat comunitatea la continuarea lucrărilor. Făcând mai multe compromisuri și luând legătura cu specialiștii a reușit să ducă la capăt această lucrare.

Proiectul de drenaj și de consolidare a fost conceput de firma „Spedac” din Iași, avându-l în frunte pe inginer Constantin Cristea.

Executantul drenajului și al consolidării a fost firma „Tetha” din Bacău, avându-l ca patron pe inginer Rotariu Ștefan.

Pentru doi ani, diriginte de șantier a fost inginer Enache Gabriel, iar din 1999 și până în 2004, inginer Strugaru Romică.

Picturile din biserică au fost realizate de un consătean de-al nostru, Benchea Gheorghe.

Muncitorii angajați pentru ridicarea acestei biserici au fost din sat, dar s-a depus și foarte multă muncă voluntară.

Biserica are o lungime de 37m și o lățime de 17m. Este compusă din subsol, loc de recreere, diferite activități religioase și culturale, și biserica propriu-zisă unde Cristos vine pe altar oferindu-ne sacramentele prin care ne sfințim.

La finalul documentului, făcut cu ocazia sfințirii pietrei de temelie a actualei biserici scrie: „Doamne ajută-ne să o vedem cât mai curând terminată”.

Îți mulțumim, Doamne, că am văzut-o terminată și-ți mai mulțumim pentru că ne-ai trimis episcopii tăi să o sfințească și să ne consacre altarul.

Paroh

Pr. Francisc Matieș

Arhiva Parohiei Romano-Catolice Somușca, dosar Evenimente plăcute și neplăcute în viața Parohiei Romano-Catolice Somușca, 1998-2007, nepaginat.

The population of Targu Ocna in 1820 Summary

The publication of the 1820 census of the population of Targu Ocna is of help to all those interested to tackle areas of research such as onomastics, demography, statistics, social relationships, as well as the controversial issue of foreigners living in the Moldavian cities. At the same time we get an image of what the "Ocna" – salt mine – represented for the development of the community living around it.

Keywords: census, population, demography, Moldova, Targu Ocna, 1820.

În primele decenii ale secolului al XIX-lea, între localitățile cu populație numeroasă la nivelul Moldovei de atunci se afla și Târgul Ocnei¹, singurul care nu era și reședință de ținut². Dacă în numerele din anii anteriori am publicat o serie de catagrafii referitoare la târgul Bacău³, acum încredințăm tiparului recensământul populației din Târgu Ocna⁴ din anul 1820.

Nici de această dată nu ne propune să facem o analiză a structurii etnice, confesionale sau sociale a târgului. Intenția noastră este aceea de a oferi tuturor celor interesați un material, după știința noastră nepublicat până în prezent, care să le permită să abordeze cu obiectivitate partea de cercetare demografică,

¹ Conform catagrafiei, în anul 1820, la Târgu Ocna erau 836 capi de familie. Pentru comparație cu alte târguri dăm câteva exemple: Bacăul avea 557 capi de familie (Arhivele Naționale Iași, fond Vistieria Moldovei, d. 13/1820, f. 220), Romanul 743 (*Catagrafiile Vistieriei Moldovei, I. Ținutul Romanului (1820)*, volum editat de Lucian Valeriu Lefter și Silviu Vacaru, Iași, 2008, pp. 213-233), iar la Huși erau 837 capi de familie (Gh. Platon, *Populația târgului Huși în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Observații privind structura socială și proveniența*, în „Analele Științifice ale Universității «Al. I. Cuza»” din Iași (serie nouă), secțiunea III. A. Istorie, tomul XI, 1965, p. 44).

² Ecaterina Negruți, *Structura demografică a orașelor și târgurilor din Moldova (1800-1959)*, Iași, 1997, p. 19, nota 35.

³ Silviu Vacaru, *Populația târgului Bacău în anul 1820*, în „Acta Bacoviensia”, IV/2009, pp. 13-33; idem, *Sudiții ținutului Bacău în anul 1825*, în „Acta Bacoviensia”, V/2010, pp. 179-196; idem, *Catagrafia sudiților din ținuturile Bacău și Neamț la anul 1834*, în „Acta Bacoviensia”, VI/2011, p. 63-86.

⁴ Arhivele Naționale Iași, fond Vistieria Moldovei, 13/1820. Mai multe informații despre această localitate vezi la Gh. Ghibănescu, în *Tg. Ocna. Studiu istoric*, în „Arhiva”, Iași, II, 1890, pp. 593-644. Pentru evoluția istorică, organizarea muncii la ocna, obligațiile și drepturile breslașilor, vezi și D. Vitcu, *Exploatarea sării în Moldova până la 1828*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»”, Iași, XI, 1974, pp. 7-36.

onomastică, socială sau profesională a locuitorilor din târgul apărut în jurul ocnei de sare.

La o privire, fie ea chiar și fugitivă asupra acestui recensământ, constatăm numărul mare al „oamenilor streini, slugi pe la unii și alții” care se așezaseră în ultimul timp în localitate, credem, ca o consecință a intensificării exploatarei sării în Moldova. Între acești străini nu găsim evrei, armeni sau sudiți, care sunt recenzați la alte rubrici. Dacă în multe târguri de la est de Carpați se observă o anumită creștere a elementului alogen, la Târgu Ocna numărul acestuia este extrem de redus. Din cei 836 capi de familie recenzați ca locuind în târg, doar opt erau evrei și aceștia „birnici pe la ocoale” (sub 1%)⁵, în condițiile în care, în același an, la Bacău reprezentau 10% din populație, iar la Roman 14,4%. La fel de puțini sunt și sudiții (șase austrieci și unul englezesc). Evreii împreună cu sudiții aveau o pondere de 1,8% din populația târgului, comparativ cu 20%, cât reprezentau la Bacău⁶ și 23,5% la Roman (împreună cu armenii alogenii reprezentau 37,3% dintre locuitorii târgului).

Interesante sunt și datele despre lucrătorii de la ocnă. Între aceștia întâlnim 134 tăietori de sare, 259 lucrători auxiliari locuind în Târgu Ocnei, Târgu Troțuș, Viișoara, Brătești și Râpile, 153 curteni și străjeri, 18 herghelegii (lucrătorii cu cai la crivacul de la gura ocnei și surugii pentru alte nevoi ale cămării ocnei), 16 târbințași (lucrători care transportau cu tărboanțele în fundul ocnei drobii de sare spre odgonul crivacului și-i așezau în tăștile de ridicat sare), patru burdujări (cei care faceau burdufi pentru scos apa din ocnă), trei călțărâi, trei curălari, doi trăistari, doi feștelari (de regulă țigani, care făceau feștile pentru iluminatul în ocnă), un gramatic al ocnei, care, după toate probabilitățile, ținea contabilitatea⁷.

Munca la ocnă, în afară de faptul că era extrem de grea din punct de vedere fizic, era, în același timp și foarte periculoasă. Lucrul în ocnă, la lumina slabă a feștilor, făcea ca accidente grave de muncă să fie destul de dese. Lucrătorii nu erau scutiți nici de bolile cauzate de lovituri sau a ridicatul greutăților. Cei 23 de „iertăți ce sunt stricați în slujba ocnei” nu erau altceva decât bolnavii și invalizii apăruiți din cauza muncii la ocnă, fie ea în subteran sau la suprafață.

Numărul mare de văduve ne oferă o altă imagine a muncii la ocnă. Mulți dintre lucrători își sfârșeau de timpuriu viața. Privind statistica cu văduvele vedem că nici unul din locurile de muncă de la ocnă nu avea o mai mare siguranță.

⁵ La recensământul din anul 1832 procentul evreilor ajunsese la 2,03%, în condițiile în care la Iași reprezentau 24,02%, la Bacău crescuse la 15,89% din populația târgului, iar la Fălticeni, Dorohoi, Mihăileni și Hârlău depășea 60% din totalul locuitorilor (Ecaterina Negruți, *op. cit.*, Anexa 8). Între orașele din Moldova cu un procentaj mai mic de evrei la 1832 era la Fălciu (0,81%) și Galați (1,68%) (*Ibidem*).

⁶ Silviu Văcaru, *Populația târgului Bacău în anul 1820*, p. 13.

⁷ Mulțumim pe această cale d-lui Mircea Ciubotaru, care ne-a oferit cu amabilitate informațiile referitoare la ce reprezenta fiecare meserie în parte.

Astfel, 18 femei sunt văduve ale foștilor lăturași ai ocnii, 17 ale tăietorilor de sare și 11 ale curtenilor. Procentul văduvelor din Târgu Ocnii (5,5% din populația târgului) este mai scăzut decât la nivelul unor ținuturi precum Tutova (10,08%), Roman (10,20%) sau Tecuci (8,68%)⁸. Această diferență, bănuim că este dată de faptul că la ocnă munciau, de obicei, oameni tineri. La fel, dacă ne uităm pe statistici populația târgului a crescut destul de mult la începutul secolului al XIX-lea⁹, plusul de locuitori fiind reprezentat de o forță activă care nu putea fi decât tânără.

În târg se găsea un număr însemnat de slugi, care lucrau pentru diferite case boierești (a spătarului Ștefan Roset, comisului Scarlat Crupenschi, spătarului Costachi Crupenschi, stolnicului Stamate etc.), mănăstiri (Mănăstirea Precista de la Ocnă, Mănăstirea Răducan și Schitul Măgura), slujitori ai bisericilor (preotul Harapu de la Sf. Neculai, preotul Spiridon de la Precista, protopopul Ioan, preotul catolic Alexandru de la Trotuș), oameni angrenați în administrația târgului (birăul Chiriac Cimpu, proinbirăul Neculai, stolnicul Iordachi, gramaticul ocnii, Anton Sârbu, beșleaga din Bacău) sau diferite alte persoane cum ar fi turcul Mehmet sau căpitanul Mihăluță. Tot între cei scutiți de bir se aflau 14 liude rupte de Vistierie, 12 liude a pitarului Mihălachi și cei 10 ciocli ai târgului.

Alături de cele câteva date pe care le-am prezentat mai sus putem spune că aceste catagrafii pe care încercăm să le punem în circulație au valoare culturală și lingvistică oferindu-ne un material de prim rang pentru studiul onomasticii și a terminologiilor. De asemenea, catagrafiile sunt izvoare care „pot satisface interesul genealogic al majorității populației actuale din Moldova dintre Carpați și Prut, pentru ultimele două veacuri și jumătate, fiindcă toate celelalte categorii de documente anterioare recensământului din anul 1774 aduc la lumină un număr redus de nume ale antecesorilor, alții decât marii și micii proprietari de pământ, doar aceștia din urmă fiind menționați în actele de vânzare-cumpărare, în mărturiile hotarnice sau litigioase și în puținele izvoare narative, care constituie zestrea documentare a lumii de odinioară”¹⁰.

⁸ Arhivele Naționale Iași, fond Vistieria Moldovei, d. 177/1831, f. 104.

⁹ În 1803 la Târgul Ocnii se înregistrau 607 capi de familie, aproximativ 3035 persoane (Ecaterina Negruți, *op. cit.*, Anexa 1), pentru ca în 1832 să înregistrăm 4935 de persoane (*ibidem*, Anexa 8).

¹⁰ Mircea Ciubotaru, *Catagrafiile – un tezaur documentar*, în *Catagriile Vistieriei Moldovei (1820-1845). I. Ținutul Romanului. Partea 1 (1820)*, volum editat de Lucian-Valeriu Lefter și Silviu Vacaru, Iași, 2008, p. XXVI.

Tot numărul oamenilor ce șăd la Târg(ul) Ocnii			
Liude	Șaugăii Ocnii tă(i)etori de sari		
151	Șaugăi, însă:		f. 222 r.
	1	Vasăle Opre	
	1	Vasăle Brehoiu	
	1	Țoniș Vasăle	
	1	Vasăle Trăistar	
	1	Vasăle Dragomir	
	1	Vasăle Mece	
	1	Vasăle Mocan	
	1	Vasăle Marcu	
	1	Vasăle Bujor	
	1	Vasăle Ursu	
	1	Vasăle Ungurean	
	1	Vasăle Iordachi	
	1	Toader Manciu	
	1	Ion Leahu	
	1	Ioniț(ă) Haide	
	1	Ioniț(ă) Maxin	
	1	Lazăr Cerchez	
	1	Chiriiac Neagu	
	1	Chiriiac Buga	
	1	Costandin Iordache	
	1	Costandin Negreiu	
	1	Cozma Iorga	
	1	Coste Negroiu	
	1	Ioan Părincu	
	1	Ioniț(ă) Radul	
	1	Ioan Ursul	
	1	Ioniț(ă) Leahul	
	1	Ioan Onofreiu	
	1	Neculai Cașcaval	
	1	Chiriiac Minciună	
	1	Neculai Părincu	
	1	Neculai Traistariu	
	1	Condurachi Ghibilicu	
	1	Chiriiac Primicheriu	
	1	Mihălachi Bortă	
	1	Mihălachi Popoiu	
	1	Mihălachi Negreiu	
	1	Neculai Bârsan	
151	38		
151	Suma din urmă		f. 222 v.

	38	Suma din urmă	
	1	Nec(u)lai Ochianu	
	1	Neculai Călțariu	
	1	Ioniț(ă) Mălaiumare	
	1	Ioniț(ă) Mane	
	1	Chiriiac Birău	
	1	Andoni Brăhoiu	
	1	Neculai Leahu	
	1	Neculai Ungurean	
	1	Negoit(ă) Buga	
	1	Ursu Dragomir	
	1	Pricope Lupașcu	
	1	Petre Iorga	
	1	Ioniț(ă) Cimpoeșu	
	1	Ioan Minciună	
	1	Negoită Drăgoiu	
	1	Neculai Popoiu	
	1	Ioan Țurle	
	1	Lupu Stanciu	
	1	Ioan Ghibilic	
	1	Ion a Nastasi	
	1	Vasăle Bârsan	
	1	Gheorghi Ursu	
	1	Gheorghi Tănasi	
	1	Iordachi Țițar	
	1	Gheorghi Bârdălă	
	1	Gheorghi Dumache	
	1	Gheorghi Tolanta	
	1	Gheorghi Ghibilică	
	1	Gheorghi Negreiu	
	1	Gavril Ghibilică	
	1	Toader Teliga	
	1	Toader Leahu	
	1	Ioniț(ă) Bogdan	
	1	Ichim Ghibilică	
	1	Ilie Vrâncean	
	1	Iftemi Coșciug	
151	74		
151	Suma din urmă		f. 223 r.
	74	Suma din urmă	
	1	Gheorghi Leahu	
	1	Gheorghi Mice	
	1	Grigoraș Onovreiu	
	1	Gheorghi Solomon	

	1	Grigori Drăgoiu	
	1	Gheorghi Marcu	
	1	Gheorghi Bârsănaș	
	1	Gheorghi Iordachi	
	1	Gheorghi Haide	
	1	Gheorghi Bogdan	
	1	Șarbu Ocneanu	
	1	Șarbu Minciună	
	1	Gheorghi Minciună	
	1	Gheorghi a Dochiții	
	1	Ștefan Ionașcu	
	1	Ștefan Lupașcu	
	1	Gheorghi Mălaiumare	
	1	Gheorghi Bârsan	
	1	Iordachi Părinu	
	1	Ioniț(ă) Guguian	
	1	Dumitrașcu Teliga	
	1	Dragomir Opre	
	1	Tudurachi Bogdan	
	1	Toader Ursu	
	1	Toader Rogojină	
	1	Toader Cimpel	
	1	Ștefan Malaiumare	
	1	Spridon Nazari	
	1	Toader Slănicean	
	1	Todirașcu Dumache	
	1	Andoni Teliga	
	1	Avram Porumbu	
	1	Petre Șaptimalai	
	1	Spridon Opre	
	1	Sâmion Bârnariu	
	1	Stanciu Bounegru	
	1	Stanciu Cimpu	
151	111		
151	Suma din urmă		f.223v.
	111	Suma din urmă	
	1	Stan Negreu	
	1	Spridon Gabăr	
	1	Grigori Catana	
	1	Mihai Catana	
	1	Stan Doboș	
	1	Simion Crucean	
	1	Simion sin Lupu Eni	
	1	Gheorghi Dragomir	

	1	Neculai Stanciu	
	1	Ștefan Cimpu	
	1	Ispas Munt(ean)	
	1	Enachi Neagu	
	1	Moisă Ungurean	
	1	Andrii Bârdilă	
	1	Gheorghi Catana	
	1	Mateiu Munt(ean)	
	1	Stanciu Moldovan	
	1	Stanciu Muntean	
	1	Vasăle Catana	
	1	Ursu Muntean	
	1	Frâncu Muntean	
	1	Tănasă Ungurean	
	1	Simion Ungurean	
	134		
	17	Vădanile ce au fost bărbații lor șaugăi, însă:	
		1 Ilini a Bârsănoai	
		1 Marie Mărculeasă	
		1 Anița Haideoa(i)e	
		1 Safta Zgătioa(i)e	
		1 Balașa Cimpulei	
		1 Smaranda Trăistariului	
		1 Ileana Mărguleasă	
		1 Ioana Neguțoa(i)e	
		1 Paraschiva Rusoa(i)e	
		1 Paraschiva Brehuiasă	
		1 Vișa lui Vârlan	
		1 Ioana Bugoa(i)e	
151	151	12	
151	Suma din urmă		f.224r.
	151	Suma din urmă	
		12 Suma	
		1 Anița lui Grigoraș	
		1 Sanda a Nasoa(i)e	
		1 Sorica lui Cașcaval	
		1 Catrina lui Dumuchiță	
		1 Safta lui Șaptimalai	
		17	
258	Lăturașii ocnelor, însă:		
	78	Lăturașii ot Târg(ul) Trotuș , adică:	
		1 Ion Mititelu	

		1 Spridon Radu	
		1 Pridon Irode	
		1 Ioan sin Mititelu	
		1 Ion Cărtic	
		1 Gheorghe Boga	
		1 Ioan sin Lungu	
		1 Marta Muntean	
		1 Neculai Doltu	
		1 Toader Irode	
		1 Ioan Socaciu	
		1 Gheorghe Lupu	
		1 Irimie Iftimi	
		1 Vasăle sin Maxin	
		1 Nechita Lumânariu	
		1 Mihai Soviian	
		1 Ianăș sin Meștârca	
		1 Toader Pavăl	
		1 Gheorghe Luați	
		1 Costandin Vezăteu	
		1 Toader Dolcu	
		1 Ioan Lăcătușu	
		1 Ianăș Iosăp	
		1 Vasăle Vălcu	
		1 Mateiu Meștârca	
		1 Postolachi Cibotariu	
		1 Ioji Coșa	
		1 Radu Mocan	
409	78	28	
409	Suma din urmă		f.224 v.
	78	Suma din urmă	
		28 Suma din urmă	
		1 Anton Micu	
		1 Neculai Loghin	
		1 Costandin Stănilă	
		1 Radu Cerne	
		1 Stoica Cernilă	
		1 Vasăli Cibotar	
		1 Gheorghe sin Ion Cerne	
		1 Grigoraș Lungu	
		1 Ștefan Pavăl	
		1 Ștefan a Gherghinii	
		1 Ștefan Coja	
		1 Gheorghe a Sandii	

		1 Crăste Dănilă	
		1 Tănasă Mile	
		1 Tatu Cibotar	
		1 Neculai sin Bucur Crășmar	
		1 Ianăș Meștârca	
		1 Măteiu Săliștir	
		1 Oance Andor	
		1 Gheorghe Ștefănică	
		1 Gheorghe Husariu, vătav	
		1 Gheorghe Căticar	
		1 Cădor, vătăman	
		1 Mihai Doboș	
		1 Mihai Brânduș	
		1 Toader Rusu	
		1 Gheorghe Ștefănică	
		1 Ianăș Ianău	
		1 Ioji Poșce	
		1 Toader Căticar	
		1 Ioji Liațu	
		1 Ștefan Soviian	
		1 Anton Micu	meșteri a ocni
		1 Radu Micu	
		1 Gheorghe Prisăcar	
		1 Samoil Bounegru	
		1 Alisandru a Marinoa(i)ei	străjări a ocni
		1 Mihai Meștirca	
		1 Neculai sin Andriu	
		1 Ianăș a Piștoa(i)ei	
409	78	68	
409	Suma din urmă		f.225 r.
	78	Suma din urmă	
		68 Suma	
		1 Vasăle Morăraș	tij străjări
		1 Ștefan Țimbașu	
		1 Toma Vezeteu	
		Văduve a lăturașilor ot Trotuș	
		1 Stana Panțiroa(i)e	
		1 Marie vādana	
		1 Catrina vādana	
		1 Vârvara vādana	

		1 Năstasie lui Neculai	
		1 Ileana Vezătoia	
		1 Anița vădana	
		78	
58		Lăturașii ocniilor ot Viișoară, însă:	
		1 Vasăle Sandu	
		1 Iftemi Chiticar	
		1 Ion Filip	
		1 Vasăle a Voicăi	
		1 Ștefan Nica	
		1 Mihălași Mitrofan	
		1 Niculai Cuibar	
		1 Ioniș(ă) Mitrofan	
		1 Pricopi Ungurean	
		1 Ianachi Loghin	
		1 Petre Jiga	
		1 Frenți Socaciu	
		1 Toma Doboș	
		1 Grigori State	
		1 Ioniș(ă) Vrânceanu	
		1 Ștefan Șandre	
		1 Drăgan Nica	
		1 Anton Ștefănică	
		1 Ilie Crăciun	
		1 Irode Nițu	
		1 Dumitru Firioa(i)e	
		1 Gheorghi One	
		1 Nica Ardelean	
		1 Grigori Stoica	
		1 Lupu Sovac	
		1 Lupu Șandre	
409	136	26	
409		Suma din urmă	f.225v.
	136	Suma din urmă 26 suma	
		1 Andrii Buhu	
		1 Ioniș(ă) a Lupochi	
		1 Drăgoiu Mocan	
		1 Chiriiaș Cuibar	
		1 Toader Nica	
		1 Miron Cuibar	
		1 Marin Rachieriu	
		1 Grigori Chiticar	
		1 Petre Poște	

		1 Gheorghi Ianău	
		1 Timoftei Mane	
		1 Stoica State	
		1 Frenți Cămpătuș	
		1 Gheorghi Pușcaș	
		1 Petre Părgariu	
		1 Mihai Mărtinaș	
		1 Ștefan Ianău	
		1 Eni sin Vasăle Crăciun	
		1 Ioan Bejănariu	meșteri ocni ot Viișoară
		1 Ștefan Bărbier	
		1 Ștefan Sabău	
		1 Sămion Ciovor	
		1 Gheorghi Berzunțan	slujitorii ocniilor ot Viișoară
		1 Toader Gălcă	
		1 Pești Boga	
		1 Ilie Țițar	
		1 Dumitrașcu Morot	
		1 Gheorghi Dăneasă	
		1 Gavril Tolontan	
		1 Iliana lui Șarban	vădanile ce au fost
		1 Catrina vădana	bărbații lor
		1 Ioana vădana	lăturași
409	136	58	
409		Suma din urmă	f.226r.
	136	Suma din urmă	
	122	Lăturașii ot Târgu Ocniilor și sat Brătești , însă:	
		1 Stratu Zgăvârdiciu	
		1 Lazăr Zgăvârdici	
		1 Ioniș(ă) Radu	
		1 Eni sin Ioniș(ă) Jăvutcă	
		1 Gheorghi sin Ilie Țițariu	
		1 Andrii Voicu	
		1 Iaru Vătaman	
		1 Vasăle Borde	
		1 Neculai Boiucu	
		1 Ioan Borde	
		1 Neculai Străjariu	
		1 Ioan sin vătamanu	
		1 Neculai Țițariu	
		1 Gheorghi Manolachi	
		1 Neculai Călțariu	
		1 Ioan Dumache	

		1 Vasăle Ungurean	
		1 Stan Ungurean	
		1 Dumitru Crăstian	
		1 Gheorghe Șandre	
		1 Spridon Blânde	
		1 Gheorghe Părințu	
		1 Spridon Fărfăniș	
		1 Toader sin Ioniț(ă) Tutu	
		1 Costandin Zbarnă	
		1 Ilie Neagu	
		1 Costandin Onevriu	
		1 Ioniță Stoica	
		1 Ioja Bogatu	
		1 Costachi Darie ot Brătești	
		1 Ioan Popoiu	
		1 Ștefan sin Blânde	
		1 Eni sin Ioniț(ă)	
		1 Simion Zota	
		1 Gavrilă Onofreiu	
		1 Costandin Cășcăval	
409	258	36	
409	Suma din urmă		
	258	Suma din urmă	
		36 Suma	
		1 Moisa Șchiop	
		1 Tănăsă Draguleli	
		1 Ioan Spătariu	
		1 Andrii Tudorean	
		1 Dumitru Cioban	
		1 Cerne sin Dumitru Sabău	
		1 Ioniț(ă) Mocan	
		1 Avram Cerne	
		1 Costandin Onofreiu	
		1 Dragu Muntian	
		1 Dumitru Morar	
		1 Neculai Brăilă	
		1 Grigoraș Pălin	
		1 Nedelcu, vătămă	
		1 Vârlan Nadeș	
		1 Iordachi sin Apost Negru	
		1 Ioniț(ă) Tologan	
		1 Arsăni Nediș	
		1 Costandin Ciurariu	
		1 Gheorghe Gru(i)e	

		1 Grigori Jitariu	
		1 Gheorghit(ă) Cerne	
		1 Marin Tabacar	
		1 Ioan Minciună	
		1 Ioan Pamfil	
		1 Neculaiu Lașcu	
		1 Ioan Cuciuu	
		1 Neculai a Lupei	
		1 Gavril Tiot	
		1 Chiriiac a Tăbăcăriții	
		1 Ioan Dasagă	
		1 Văsăiu Gunoiu	
		1 Mihăilă Gătoiu	
		1 Aron sin Giugariu	
		1 Ion Morariu	
		1 Andrii Căbe	
		1 Savin Guguian	
		1 Stan Șchiop	
		1 Eni a Șchiopului	
		1 Dumitru Tolontan	
409	258	76	
409	Suma din urmă		
	258	Suma din urmă	
		76 Suma	
		1 Vasăle Pelin	
		1 Ioniț(ă) Tiut	
		1 Vasăle Zota	
		1 Ioniț(ă) Boariu	
		1 Vasăle a Jităriții	
		1 Chriiac Cășcăval	
		1 David Găuriciu	
		1 Dumitru Avrămii	
		1 Ioan sin Dimache	
		1 Mihăilă Radu	
		1 Vasăle Berbeci	
		1 Gheorghe Neagu	
		1 Mile Rusul	
		1 Costandin Grebliș	
		1 Ioniț(ă) Dogariu	
		1 Frențisor Unguru	
		1 David Sarsailă	
		1 Ioan Doboș	
		1 Pavăl Țocuș	
		1 Eni Bounegru	

meșterii ocni

		1 Gheorghi Botezat	străjării ocnii
		1 Spridon Chirița	
		1 Costandin Cărsin	
		1 Vasăle Mădre	
		1 Ioan Vrâncean	
		1 Petre Aldealani	
		1 Ursu Negreiu	
		1 Grigori Laț	
		1 Toader Ariciu	
		1 Eni Scorle	
		1 Ioniț(ă) Iosâp	
		1 Lupu Ariciu	
		1 Ștefan Cotfas	
		1 Vasăle Chiper	
		1 Toader Cășcăval	
		1 Ion Baltă	
409	258	112	
409	Suma din urmă £ 227 v.		
	258	Suma din urmă	
		112 Suma	
		1 Gheorghi a Desăgoai	
		1 Moisë Cibotar	
		114	
Vădanile ce-au fost bărbații lor lăturași:			
		1 Dochița vādana	
		1 Panaghie Bouranța	
		1 Ursa Cărstianoa(i)e	
		1 Catrina Băbuțoa(i)e	
		1 Casandra Popoiasă	
		1 Mărica Vrâncenița	
		1 Irina Cașcavaloa(i)e	
		1 Ilinca Dăsogoa(i)e	
		122	
153	Curtenii ocnii, însă:		
	1	Costandin a Ilenii	
	1	Ioan Păscar	
	1	Toma Traistar	
	1	Toader Tăbacar	
	1	Cozma Cibotar	
	1	Ioniț(ă) a Manoloai	
	1	Toader Cerchez	
	1	Ștefan Trăistar	
	1	Gheorghit(ă) Șchiop	
	1	Vasăle sin Bounegru	

	1	Iosâp Chiper	
	1	Costachi Gălbițu	
	1	Ioan Cruitoriu	
	1	Mihalachi Leah	
	1	Gheorghi Chitcoace	
	1	Gheorghi Chelariu	
	1	Gheorghi Cibotar	
	1	Ioniț(ă) Panțir	
	1	Irofti Gorgos	
	1	Ioan Rusu	
562	20		
562	Suma din urmă £ 228 r.		
	20	Suma din urmă	
	1	Ioniț(ă) Tofănoiu	
	1	Oance Tofănoiu	
	1	Vasăle Badiu	
	1	Sava Moisë	
	1	Costachi Tofănoiu	
	1	Petre Hulpuiu	
	1	Preda Mocan	
	1	Hurmuzachi Haidii	
	1	Ursu Ploscariu	
	1	Ursachi Grozavu	
	1	Ilii Negoți	
	1	Arhip Tofănoiu	
	1	Toader Vrâncean	
	1	Marin Bâzgan	
	1	Ioan Jitariu	
	1	Chiriiac Brighir	
	1	Neculai Muntean	
	1	Grigori Mânzoiu	
	1	Eni Lupașcu	
	1	Radu Steclariu	
	1	Costandin	
	1	Ioniț(ă) Călbat	
	1	Hurmuzachi Cașcaș	
	1	Costastase [sic!] Balaur	
	1	Ștefan Dumache	
	1	Ioan Brihoiu	
	1	Ioniț(ă) Temelie	
	1	Iordache Cruitor	
	1	Ion Trinca	
	1	Zamfir Cruitor	
	1	Vasăle Ghibilic	

	1	Ifti Radu	
	1	Ioniț(ă) Lupașcu	
	1	Mihai a Stancului	
	1	Neculai Temelii	
562	55		
562	Suma din urmă f.228v.		
	55	Suma	
	1	Andoni Mușat	
	1	Dumitrachi sin Nec(u)lai Bârau	
	1	Ioan Frumușălu	
	1	Andoni Ghibiliciu	
	1	Costandin Săponar	
	1	Ioniț(ă) Dumachi	
	1	Ion Lupașcu	
	1	Vlad Tănasă	
	1	Lupu Draguleli	
	1	Ioan a Lăcăii	
	1	Zoe Sârbu	
	1	Ioniți Onefreiu	
	1	Mihălachi Ghibelic	
	1	Iordachi Câmpurean	
	1	Apost(u) Bărbieriu	
	1	Mihai Dobriciu	
	1	Gavril Filare	
	1	Toader Draguleli	
	1	Vasăle Pârța	
	1	Gheorghi Chirilă	
	1	Alecu Primicur	
	1	Costandin Cepariu	
	1	Gheorghi Buda	
	1	Ioniț(ă) Grebleș	
	1	Costandin Bejănar	
	1	Gheorghiț(ă) Cruitoriu	
	1	Gavrilă Bogdan	
	1	Radu Mustăț(ă)	
	1	Toader Mice	
	1	Costandin Bârnovic	
	1	Ioan Tuduranu	
	1	Panaite Grecu	
	1	Spridon Ardelean	
	1	Ilie a Măzicăi	
	1	Toma Gherman	
562	90		

562	Suma din urmă f.229r.		
	90	Suma	
	1	Apost(u) Barș	
	1	Stan Moisă	
	1	Vasăle Filip	
	1	Nistor Câticar	
	1	Chiriac Negoit(ă)	
	1	Grigori Negreiu	
	1	Gheorghi Berdilă	
	1	Chiriac Frumușălu	
	1	Gheorghi Catana	
	1	Negoiti Roșca	
	1	Vasăle Chiriac	
	1	Ștefan Mătăluț(ă)	
	1	Vasăle Tăbăcar	
	1	Paraschiv Chirila	
	1	Gheorghi Irimie	
	1	Stan Chiticariu	
	1	Mihai Soponariu	
	1	Coste Sârbu	
	1	Vasăle Steclar	
	1	Ioan Steclariu	
	1	Eni Cibotar	
	1	Gavril Hurmuzache	
	1	Tănasă a Manoloa(i)ei	
	1	Antohi Harabagiu	
	1	Ioan Vântură	
	1	Pascu sin Birău	
	1	Dănăilă Coman	
	1	Ioan Șoșu	
	1	Andoni Pârța	
	1	Ioan Tăbăcar	
	1	Grigori Enciu	
	1	Costandin Negreiu	
	1	Chiriac Bogdan	
	1	Neculai Olar	
	1	Toader Mogârdiciu	
	1	Vasăle Șchiop	
	1	Gheorghi Budală	
	1	Ioan a Dălăriții	
562	128		
562	Suma din urmă f.229v.		
	128	Suma	
	1	Toader Chiper	

	1	Antohi sin Neculai Birău	
	1	Gheorghe Tofanoiu	
	1	Ursu Cojocar	
	1	Toader Desagă	
	1	Ioan Pavăl	
	1	Stan Bejănar	
	1	Ioan Paul	
	1	Ioan Câpu	
	1	Vlad Dragălelii	
	1	Ioniț(ă) a Manoloai	
	1	Tudor Bounegru	
	1	Gheorghe Ilieș	
	1	Sâmion Rachier	
	142		
	Vădane:		
	1	Ileana Grosana	
	1	Ioana Bostănoa(i)e	
	1	Frăsina	
	1	Marie Gălbegioa(i)e	
	1	Marie Nicitoa(i)e	
	1	Sanda Chiriceasă	
	1	Anița Chiriloa(i)e	
	1	Chirana vădana	
	1	Marie Ghibilicioa(i)e	
	1	Ioana Măcio(i)e	
	1	Safta Zlate	
	153		
18	Herghelieții ocnii, însă:		
	1	Ion a Petrei	
	1	Ion Popăcu	
	1	Dumitru Irimiea	
	1	Petre Cost(an)d(in)	
	1	Toad(e)r Tolontan	
	1	Toad(e)r Iorga	
	1	Crăste Bălățanu	
580	7		
580	Suma urmiilor f.230r.		
	7	Suma urmări	
	1	Gheorgheții Iorga	
	1	Iordachi Trăstariu	
	1	Ion Mocanu	
	1	Fotachi Timilăi	
	1	Ion, cumnat lui Chirlici	
	1	Sandu Bounegru	

	1	Ion Chirlici	
	1	Ioji Ungureanu	
	1	Neculai Trăistariu	
	1	Vasăli Minciună	
	1	Mihai Ceucă	
	18		
16	Tărbîntășii ocnii, însă:		
	1	Toad(e)r Dumachi	
	1	Toad(e)r Ochiană	
	1	Spridon Dumachi	
	1	Tănasi a Ruxandii	
	1	Gheorgheții Băbuț(ă)	
	1	Ion Bezmăn	
	1	Sâmion Porumbu	
	1	Cost(an)d(in) Bogdan	
	1	Ioniț(ă) Radu	
	1	Ștefan Blăguț(ă)	
	1	Ene Buzărschi	
	1	Chiriac Oantele	
	1	Tudurachi Boarcă	
	1	Drăgușălu Albu	
	1	Gheorgheții a Nasăoi	
	1	Gheorghe Flu(i)eraș	
	16		
2	Trăistarii ocnăi, însă:		
	1	Toad(e)r Fărfăniș	
	1	Iordachi Tălaga	
598	2		
598	Suma urmiilor f.230v.		
3	Călțari(i) ocnii, însă:		
	1	Andrei Berzunțanu	
	1	Ștefan Berzunțanu	
	1	Ifrim Chiș	
	3		
4	Burdujării ocnii, însă:		
	1	Vasăli Cibotar	
	1	Toad(e)r Cibotar	
	1	Dumitru Șchiopu	
	1	Dumitrașcu Teleaga	
3	Curărarii ocnii, însă:		
	1	Ioniță, curărariu	
	1	Vasăle Tolontan	
	1	Arion Cibotariu	
2	Feștelarii ocnii, însă:		

	1	Vasăli Ungureanu	
	1	Vasăli Iordachi	
23	Iertați ce sint străcați în slujba ocniei, însă:		
	1	Grigori Rusul	
	1	Ursul Giugariu	
	1	Ioniț(ă) Păincu	
	1	Vasăli Gabără	
	1	Onofrei Moșneagu	
	1	Gheorghie Dârdală	
	1	Radu Croitoriu	
	1	Stoica Ursul	
	1	Dumitru Lungul	
	1	Toad(e)r Lațul	
	1	Dumitrașcu Mațota	
	1	Iordachi Baltă	
	1	Ion Costandachi	
	1	Chiriiacu Chiriloiu	
	1	Neculai Croitoriu	
	1	Mihalachi a Delăriții	
	1	Ion Chitcoace	
	1	Vasălachi Musteaț(ă)	
633	18		
633	Suma urmăi		£231 r.
	18	Suma urmăi	
	1	Hristodor Bărdilă	
	1	Ion Cașcavalu	
	1	Neculai Toponoiu	
	1	Radu Toponoiu	
	1	Gheorghii Apostolu	
	23		
	Oameni streini, slugi pe la unii și alții:		£231 v.
15	la d(umnealui) spat(arul) Ștefan Ros(e)t, însă:		
	1	Ion sin Gheorghii Ciofalet	15 suma
	1	Spridon Gălbege	1 Lazăr sin Ariton
	1	Vartan Bogdan	1 Gheorghi Bostan
	1	Avram Milcu	1 Toader sin Panaite Bostan
	1	Ioniț(ă) sin Sandul Cojocariu	18

	1	Toad(e)r sin Ioniț(ă) Todirașcu	
	1	Pavăl Merariu	
	1	Vasăli Merariu	
	1	Mihalachi Taliianu	
	1	Neculai sin Panciul	
	1	Panaite Chelariu	
	1	Toad(e)r sin Gheorghie Blănar	
	1	Mihai Avedicu	
	1	Mane Avedicu	
	1	Tănasi sin Dumitru	
	15		
2	a d(umi)s(ale) comis(ului) Scărlat Crup(en)s(chi), însă:		
	1	Apostol Focșăneanu	
	1	Vlad Focșăneanu	
	2		
3	a d(umisale) spat(arului) Costachi Crup(en)s(chi), însă:		
	1	Ion Loghin	
	1	Gheorghii zăt Panciul	
	1	Brătilă Rule	
	3		
4	a d(umisale) spăt(ă)res(ei) Marie Ros(e)t, însă:		4 din urmă dum(nea)l(ui) ban(ul) Sandu
	1	Paraschiv Bărbieriu	1 Bucur Cojocar
	1	Ioniț(ă) Moacă	1 Năstasă Istrate
	1	Obreja Tăbăcariu	1 Voiucu sin Nedelcu
	1	Toad(e)r Cibotar	1 Vasăle a Morăriții
	4		1 Ioniți Bostan
4	a d(umisale) banului Sandu Crup(en)s(chi), însă:		1 Toader sin Gheorghi Bărbier
	1	Mihai sin Toma Cibotar	1 Ion Cruitor zăt Anghel
	1	Ion Sirbul	1 Cărcor, arman
	1	Ifimi Rotariu	1 Iștan Micu
	1	Simion a prescorniți	1 Dumitrachi a Gașiții
	4		1 Mihai Ardelean

11	a d(umisale) pit(arului) Dimitrachi Cozoni, însă:	
	1	Ioniț(ă) Frumușălu
	1	Andrei Cojocariu
	1	Andrei Șchiopu
39	3	
39	Suma urmări f.232.r.	
	3	Suma urmări
	1	Ion Nica
	1	Dumitru Sabău
	1	Tudor Dobraci
	1	Toader Maței
	1	Ioniți Croitoriu
	1	Toad(e)r Blăn(a)r
	1	Fotachi Cibotariu
	1	Stoica Brăiloi
	11	
7	a casăi răposatului stol(ni)cu(lui) Stamate, însă:	
	1	Vasăli Căloiu
	1	Sotir Mihail
	1	Ioniț(ă) Blănariu
	1	Dumitru Cărnariu
	1	Aron Cărnariu
	1	Neculai Drăgan
	1	Petre Marinoai
13	a dum(i)s(ale) stol(ni)c(ului) Iordachi, gramaticul ocnii	
	1	Lupul One
	1	Tănasă Munt(ean)
	1	Ioan Chelariu
	1	Enachi Cruitor
	1	Neculai Cibotariu
	1	Ilii a Măricăi
	1	Toader a Axinii
	1	Panaite Tolontan
	1	Aslănachi, ficior
	1	Gheorghe Tolontan
	1	Grigoraș Bogdan
	1	Vasăle Roșca
	1	Gavril Muntean
	13	
2	a lui Nec(u)lai proinbirău, însă:	
	1	Gheorghe a vădanii

	1	Toader Buzânschi	
61	2		
61	Suma din urmă		f.232.v.
6	a Schitului Măgura, însă:		
	1	Mogoș Meșteru	
	1	Ștefan Romce	
	1	Ioan Butoiu	
	1	Costandin Merlă	
	1	Ștefan Morariu	
	1	Mihai Ungurean	
	6		
5			
	1		
	1	Ioan Morar	<i>1 Gheorghe Morar</i>
	1	Ioan sin Dumitru Bărbieriu	<i>1 Mitache Buzdugan</i>
	1	Dumitrachi a Balcâzii	7
	1	Micul, arman	
	5	aceștie au bir	
5			
	1	Andrii Șchiop	
	1	Andrii Hiloh	
	1	Ion a Ștefănoa(i)ei	
	1	Gheorghe	
	1	Mihai Ardelean	
	5		
3	a log(o)ff(e)tesii Anghelușii, însă:		
	1	Ștefan Bordiiian	
	1	Sava Bordiiian	
	1	Mihalachi Țițiriga	
	3		
2	a preotului Toader Harapu di la bisărica Sv(ân)t(ul) Nec(u)lai, însă:		
	1	Iacov Ungurean	2
	1	Ioan Cioban	<i>1 Ion Știrbu</i>
	2		
3			
	1	Vlad Butăca	3
	1	Ioan Unguru	<i>1 Ștefan Jitar</i>
	1	Iordachi Unguru	
85	3		

85	Suma din urmă		f.233r.
4	a protopopului Ioan, însă:		
	1	Vasâle zât Cununa	4
	1	Vasâle Ardelean	<i>1 Iacov Rusu</i>
	1	Andrii Hădărag	<i>1 Ion Chira</i>
	1	Cadet Popa	6
	4		
5	a lui Mahmet turcu, însă:		
	1	Ioan Bordiiian	
	1	Niț(ă) Brașovan	
	1	Bucur Ardelean	
	1	Chița, fratele Buibariului	
	1	Gheorghi zât Enachi Mușăt	
	5		
3	a dum(i)s(ale) Pandele Andriian, însă:		
	1	Ianăș Butnariu	
	1	Toader Chelar	
	1	Gheorghi Bucur	
	3		
1	la dum(nealu)i pitar(ul) Manoli/Ioniț(ă) Ungurean		
3	la căpităneas(a) Zoița ot Troțuș, însă:		
	1	Ion Ardelean	
	1		
	1		
	3		
2	la preot(ul) catolicesc Alexandru din Troțuș, însă:		
	1	Ioji Ungurean	
	1	Gheorghi Ungurean	
	2		
1	Ioan Puțan / la dum(nealu)i vist(iernicul) Sandu Sturza		
2	a dum(i)s(ale) spat(arului) Todirașcu Balș, însă:		
	1	Gheorghi Buzdugan	
	1	Niculit(ă) Buzdugan	
	2		
1	Anton Sârbu/la beșliag(a) ot Bacău		
107			
107	Suma din urmă		f.233v.
3	a dum(i)s(ale) spat(arului) Iorgu		

	Ghica, însă:		
	1	Neculai Moțit	
	1	Neculai Mașteiu	
	1	Lusăc Avedic	
	3		
1	Costache Voicu / cumnat sărd(arului) Ilie		
3	a dum(i)s(ale) căm(i)na(r)ului Cost(an)d(in) Aslan, însă:		
	1	Tudor Vlad	
	1	Hurmuzachi a moașii	
	1	Ilie Rusu	
	3		
7	Plă(i)eși, însă:		
	1	Luca plă(i)eșu	
	1	Ion Rotar	
	1	Ioan Dogariu	
	1	Dănilă	
	1	Ion	
	1	Merica, plă(i)eș	
	1	Nica, plă(i)eș	
	7		
3	a Mănăstirii g(os)pod ot Ocnă, însă:		
	1	Toader Borș	3
	1	Mihai Muntean	<i>1 Nec(u)lai Bordiiian</i>
	1	Gheorghi Gălbege	4
	3		
10	Cioclii din Târgu Ocnii, însă:		
	1	Vasâle a Chirilii	
	1	Neculai Hârbu	
	1	Apost(u) Negru	
	1	Radu Jitar	
	1	Gheorghi Sprinceroiu	
	1	Vârlan Bulimanga	
	1	Ioniț(ă) sin Vasăli a Chirilii	
	1	Samoil Ardelean	
134	8		
134	Suma din urmă f.234r.		
	8	Suma din urmă	
	1	Toader Lascu	
	1	Costandin Chiticar	
	10		
134			

12	Liude căp(i)t(anului) Mihălucă, cu bir în tabla cifert(u)lui	
	1	Dumitru Hanu
	1	Ștefan Merticar
	1	Ioji Celmari
	1	Ștefan Celmari
	1	Ștefan Mișturca
	1	Mihai Șchiop
	1	Ioan Lungu
	1	Ioan Lorințu
	1	Anton Budău
	1	Vasăle Jitar
	1	Ioan Crețu
	1	Ștefan Rotar
	12	
13	Armenii ot Ocnă, cu bir în tabla cifert(u)lui	
	1	Gavril, arman
	1	Mihai, cibotar
	1	Criste, bătrân
	1	Lazăr, arman
	1	Badros, cibotar
	1	Ștefan Soile
	1	Mane Bălau
	1	Criste Marcu
25	8	
25	Suma din urmă	£ 234 v.
	8	Suma
	1	Crâste Valala
	1	Crâste Târgoiștean
	1	Sarchez Valala
	1	Crâste, cibotar
	1	Mănică Avedic
	13	
8	Jidovii birnici pi la ocoale, însă:	
	1	Marcu, jidov
	1	Iosâp jidovu
	1	Iosâp jidovul
	1	Herș jidovu
	1	Beniș jidovu
	1	Iancu jidovu
	1	Isac jidovu
	1	Avram, argintar
	8	

14	Liudi rupti de Vist(i)erii	
	1	Iordachi Sandu
	1	Dumitru Sandu
	1	Dumitrachi Filip
	1	Sava Laptiș
	1	Leca Drăga
	1	Ioan a Dediului
	1	Toma Bogdan
	1	Avedic Bogdan
	1	Ivan, arman
	1	Toader Banciu
	1	Zahar, arman
	1	Crâste Merlușcă
	1	Axinte, arman
	1	Ioniț(ă) lui Gheorghe Blănar
47	14	
47	Suma din urmă	£ 235 r.
2	Ci dau bir la Roman, însă:	
	1	Vârtan, arman
	1	Tănasă Aburaș
49	2	
Adunare		
	633	în slujba ocnilor
	134	liude fără bir
	49	alti bresli i cu bir
	816	
3	la dum(nealui) căm(i)n(arul) Enachi Crup(enschi), la Tisăști, însă:	
	1	Ioan Stoian
	1	Ioan Albeiu
	1	Ioan Muntean
	3	
2	La preot Andrii, însă:	
	1	Ioan Bejănariu
	1	Gheorghe, argatu
	2	
2	la Costachi Voicu, însă:	
	1	Neculai Ardelean
	1	Pavăl Merlă
	2	
2		
	1	Necula Cojocar
	1	Chiriac Chirila
	2	

3	la bisărica Sf(ân)t(u)lui Dimitri(e) ot Tisăști, însă:	
	1	Gheorghe Cojocar
	1	Iordachi Cărnariu
	1	Neculai
	3	
	Suma	
6	Sudeți austricești, însă:	
	1	Ioji Cibotar, cu patenta consula- tului din (1)811, mart(ie) 17
	1	Ilie Stoler, cu patentă din (1)815

	1	Moisă jidovu, asămine
	1	Luxăc, arman, asămine
	1	Vasăle Năcaș, asămine
	1	Dumitru Năcaș, asămine
	6	
1	Mihălachi Metița arată că esti sudit englizăsc, dar patentă n-au arătat.	
1	Cost(an)d(in) Bărbier la dum(nealui) Manolachi Rus(e)t	

Arhivele Naționale Iași, fond Vistieria Moldovei, d. 13/1820.

MĂRTURII DOCUMENTARE PRIVITOARE LA APROVIZIONAREA CU PÂINE ȘI CARNE A LOCUITORILOR TÂRGULUI BACĂU ÎN ANUL 1833*

Dr. Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU
Dr. Mihai-Cristian AMĂRIUȚEI

Documentary testimonies regarding the supply of bread and meat for inhabitants of Bacău in 1833

Summary

In this paper we address the problem of food supply in the cities in Moldova in the first half of the nineteenth century, which is an important aspect of the food history and culture of the people in the Romanian space in the modern era. During this period, with the onset of the modernization of society, when the essential role was played by the application of the Organic Regulation, it was aimed to solve this problem by setting strict rules regarding food source, marketing, quality, etc. This paper is based on one of the many files stored in the archives of materials on meat and bread supply for the inhabitants of the city in 1833. It includes relevant data regarding institutions responsible for supplying the city of Bacău, contract terms and conditions for entrepreneurs, food source, marketing and quality, etc. The file contains references to three types of booths: butcheries, bakeries and candles manufactory.

The problem of food supply of cities in Moldova in the first half of the nineteenth century still remains an area little explored in the Romanian historiography, although the documentary material about this subject preserved in archival funds in Iași is extremely generous. This issue deserves to be further investigated in a systematic way for a better understanding from the perspective of the modernizing processes in the Moldovan society in the first half of the nineteenth century.

Keywords: Bacău, food, supply, bread, meat, butcherie, bakerie, contract.

Aprovizionarea cu produse alimentare a orașelor din Moldova în prima jumătate a secolului al XIX-lea reprezintă un aspect important al istoriei și culturii alimentației populației din spațiul românesc în epoca modernă. În această perioadă, odată cu debutul procesului de modernizare a societății, în care un rol esențial l-a avut aplicarea prevederilor Regulamentului Organic, se urmărește

* Lucrarea a fost realizată în cadrul Proiectului POSDRU/89/1.5/S/49944 – *Dezvoltarea capacității de inovare și creșterea impactului cercetării prin programe post-doctorale* (L. Bacumenco-Pîrnău).

rezolvarea acestei probleme prin stabilirea unor reguli stricte privind sursa produselor alimentare, comercializarea, calitatea acestora ș.a.

Măsurile care priveau aprovizionarea populației urbane cu carne și pâine, așa cum erau stabilite prin articolele Regulamentului Organic special dedicate acestei probleme, erau foarte stricte, aplicarea lor fiind atent supravegheată de Departamentul Trebilor Dinlăuntru. Astfel, un prim aspect ține de încheierea contractelor cu negustorii interesați de această afacere. În mod formal, contractele urmau a fi negociate toamna, începând cu 1 octombrie, când produsele puteau fi mai lesne procurate. Potrivit informațiilor oferite de mărturiile documentare ale vremii, aplicarea acestei măsuri se lovea însă de întârzieri, uneori semnificative, cauzate inclusiv de tergiversarea negocierilor, probabil, cu scopul obținerii de către negustori a unor prețuri mai bune în perioada de iarnă. Alte măsuri țineau de calitatea produselor ce urmau a fi comercializate, precum și de respectarea unor norme de igienă. În acest sens, căsăpiile, alături de mori, magazii de pește sărat, fabrici de lumânări ș.a., adică „de tot lucrul a căruia aburiri sau fire aprinzătoare vor fi vătămătoare și de primejdie” erau gândite a fi amplasate la periferia așezărilor, pe malurile unor râuri care traversau localitățile¹. De asemenea, toate produsele de carne și panificație puteau fi aduse în dughenile orașelor, în cantitățile stabilite, pentru a fi vândute în aceeași zi. O altă măsură se referă la igiena produselor de origine animală. Astfel, vânzătorii erau obligați să nu expună carnea în afara dughenilor și să fie păstrată în curățenie și acoperită „cu învăliri curate” în timpul transportării acesteia prin oraș². Evreii aveau posibilitatea de a cumpăra carne de la căsăpiile care aparțineau proprietarilor de religie creștină fără a avea *haram*³ sau, la alegere, de la măcelăriile speciale deschise pentru ei prin contractul antreprenorilor angajați⁴.

¹ Spre exemplu, în cazul capitalei Moldovei, această prevedere era formulată astfel: „Pe malurile Bahluiului și a Căcăinii să vor hotări două pieți. Spre așezarea căsăpiilor, velnișilor, fabricilor de lumânări, magaziiilor de pește sărat, de păcură și de tot lucrul a căruia aburiri sau fire aprinzătoare vor fi vătămătoare și de primejdie” (*Regulamentul organic al Moldovei*, ediție integrală de Dumitru Vitcu și Gabriel Bădărau, cu sprijinul lui Corneliu Istrati, Iași, Editura Junimea, 2004, p. 230).

² „De acest feli de lucruri să vor aduce în dughenile orașului numai atâta cât vor fi trebuitoare pentru întrebuințarea unii zile. Oprit este a ține cărnurile aninate afară de dugheană, care trebuie să fie păstrate cu ce mai mare curățenie; asămine, oprit va fi a căra cărnurile prin oraș fără a fi acoperite cu învăliri curate” (*Ibidem*).

³ În epocă *haram* însemna, printre altele, un lucru obținut cu un preț derizoriu, pe nedrept etc. (August Scriban, *Dicționarul limbii românești (etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincializme)*, Iași, Editura Institutului de Arte Grafice „Presa Bună”, 1939, p. 589, *sub voce*).

⁴ „Jidovii sunt slobozi a cumpăra carne de la căsăpiile creștinești, cu același preț cu care cumpără și celălalt neorod, fără a avea însă *haram* la tăietorile creștinești; iar nemulțumindu-să cu aceasta, să fie pozvoliiți a avea trunchiuri osăbite, după trebuință, care trunchiuri vor fi cuprinsă în contractul antreprenorilor polițiilor, cu deosăbite prețuri ce să vor pute alcătui” (*Regulamentul organic al Moldovei*, p. 250).

Pentru siguranța unei bune aprovizionări a populației rurale și urbane a Moldovei cu produse alimentare de primă necesitate (grâu, secară, carne), în perioadele în care producția era afectată de diverse calamități, se prevedea înființarea unor magazine de rezervă ale țării⁵.

În arhivele ieșene se păstrează numeroase materiale inedite referitoare la problema istoriei alimentației populației urbane din perioada regulamentară. Unul dintre dosarele păstrate aici, intitulat *Dellă pâini, carni și lumânări ce să vinde prin oraș. 1833, ghen(a)r(ie) 6⁶*, cuprinde date relevante în ceea ce privește instituțiile responsabile de aprovizionarea orașului Bacău, modul și condițiile de contractare a antreprenorilor, sursa produselor alimentare, comercializarea și calitatea acestora ș.a. Dosarul conține referiri la trei categorii de dughene: căsăpiile, pităriile și mumgeriile.

Potrivit datelor cuprinse în actele dosarului, autoritățile ținutului și târgului Bacău (Isprăvnicia și Eforia orășenească⁷) sunt preocupate, începând cu prima jumătate a lunii ianuarie, de aprovizionarea locuitorilor târgului cu produse alimentare de primă necesitate, precum carnea și pâinea.

Dosarul cuprinde întâi de toate o adresă trimisă de Departamentul Trebilor Dinlăuntru către Isprăvnicia ținutului Bacău prin care atenționează în legătură cu faptul că la 1 februarie 1833 lua sfârșit contractul lui Solomon Erlih, responsabil de aprovizionarea orașului și târgurilor din ținut cu lumânări pentru perioada anului 1832, poruncind Isprăvniciei să anunțe „prin batire(a) barabanii” pe „ahotnicii” interesați în preluarea contractului. Se poruncea să se facă „strigari” trei zile, apoi, după aceste trei „strigări”, „mușteriii” trebuiau să semneze „țadula” mezatului, acceptând astfel „prețul mai folosătoriu opștiei” stabilit în cancelaria

⁵ „Prin aşazăământul acestor magazine de rezervă, sigurepsindu-să îndestularea satelor și în vreme de lipsă, fără a fi trebuință de a da zătincire slobodului negoț, rămâne a fi îngrijire și pentru îndestularea a orașelor, în priința căroră, în întâmplări de nerodire și de o lipsă simțită obștește prin o suire nemăsurată a prețului celor neapărat trebuincioasă viețuirii orășanilor, precum grâu, săcară, carne și său, Obșteasca Obicinuita Adunare, în lunile dechemvrie, ianuarie și februarie, când conținește plutirea pe mare și trecerea piste hotar a vitilor, precum boi, oi i capre va face chibzuire pentru îndestularea orașilor [...]. Iar cât pentru carne și său, să vor lua măsuri de oprirea exportăției vitelor la întâmplare de boală și periciunea a lor în atâta încât s-ar pricinui lipsa hranii și luminării orașelor” (*Ibidem*, p. 264-265).

⁶ Arhivele Naționale Iași, fond Isprăvnicia ținutului Bacău, d. 10/1833.

⁷ Sfatul orășenesc avea numai atribuții economice (aprovizionarea orașului, salubritatea, măsurii edilitare), cele administrative și de ordin public aparținând poliției (Anastasia Iordache, *Principatele Române în epoca modernă, I, Domniile pământene și ocupația rusească, 1821-1831*, București, Editura Albatros, 1996, p. 238). Din alt punct de vedere, administrația centrală ținea sub strictă supraveghere administrația urbană, ocolind „clasa de mijloc”: Adunarea Obștească a Moldovei alegea președintele Sfatului orășenesc, iar domnul numea un ispravnic „care să apere interesele statului”. Cu toate acestea, „negustorii și meșteșugarii de frunte”, prin corporațiile breslelor lor, care alegeau pe cei cinci membri ai Sfatului orășenesc, „își asumau responsabilitatea administrării treburilor cotidiene ale orașului lor” (Keith Hitchins, *Românii, 1774-1866*, trad. din engleză de George G. Potra și Delia Răzdolescu, București, Editura Humanitas, 1996, p. 206).

Sfatului orășenesc, în prezența ispravnicului și a membrilor Sfatului și a celor „mai înșămnați de ai lăcuinții târgului di stare boierească și neguțitoarească”. În contract trebuie să fie trecută condiția că „tot săul verdi” care va ieși din căsăpiile târgului să fie dat mumgiilor cu prețul de 36 parale oca. Prin contract, mușterii era obligat să respecte condițiile impuse, altminteri răspunzând cu propria avere. Contractul trebuia prezentat de Isprăvnice, împreună cu actele mezzatului, până la 15 ianuarie Departamentului Trebilor Dinlăuntru pentru întărire.

Cel puțin în cazul pe care îl prezentăm în această lucrare, negustorul care contractează căsăpiile primește și mumgeriile, în care valorifica seul obținut după tranșarea animalelor. Este vorba despre un anume Costache Lupașcu, care se va întovărăși în această întreprindere cu negustorul Marcu Ignier, contractul fiind semnat la 15 ianuarie 1833 (vezi **Anexa I**).

La 7 martie 1833, Sfatul orășenesc al Bacăului semna un contract similar „pentru îndestulare(a) acestui târgu pentru pâinea coaptă trebuitori pe vreme de un an”, la prețul cel mai mic acceptat de negustorul participant la această licitație (vezi **Anexa II**).

Aplicarea corectă a tuturor măsurilor arătate mai sus era urmărită prin inspecții ale unor „revizori” trimiși de Departamentul Trebilor Dinlăuntru, care constatau uneori unele situații care ieșeau din cadrele fixate de autoritățile urbane. Astfel, într-un raport din 19 august 1833, se constată „o nepriincioasă urmare întru ce privești la îndestulare(a) norodului cu carne, pentru că întru acest târg fiind numai un scaun, la care împărțându-să și carne cușăr, au catadicsât lăcuiitorii, precum creștini, așa și jădovi, a să sfădi și a să bate de la cumparare(a) cărnii”; mai mult chiar casapii își permiteau și unele abuzuri în relația cu mușterii lor, pe care aceștia „le primești cu mulțămire numai ca să scape de așteptare”⁸.

O altă situație semnalată de aceste inspecții este consemnată într-un raport din octombrie 1833 și privește calitatea cărnii comercializate. Raportorul arată că la o căsăpie din Bacău a găsit carne „cu totul pro(a)stă și mai mult pot zice că-i mortăciuni, den care să poate precenui norodului multă străcăciune”. Măcelarii au arătat că nu sunt vinovați de această situație, întrucât fratele ispravnicului îi obligase să cumpere 20 de boi pentru tăiat, care însă nu corespundeau calității prevăzute prin regulamentele în vigoare⁹.

În pofida acestor neajunsuri, se pare totuși că aprovizionarea cu alimente de bază a locuitorilor târgului Bacău era, în general, bună, lucru remarcat și de un călător străin în anul 1836. Acesta se opri la hanul de pe strada mare, unde hangiul îi oferă un prânz constând „dintr-o supă (care nu prea place moldovenilor), <pregătită> din carne bună, cumpărată de la măcelarul maghiar originar din Câmpia Ungariei, dar care acum trăiește aici, și din friptură”¹⁰.

⁸ Arhivele Naționale Iași, fond cit., d. 10/1833, f. 37.

⁹ *Ibidem*, f. 38-39.

¹⁰ *Călători străini despre țările române în secolul al XIX-lea*, serie nouă, volumul III (1831-1840), coord. Daniela Bușă, București, Editura Academiei Române, 2006, p. 565.

Problema aprovizionării cu produse alimentare a orașelor din Moldova în prima jumătate a secolului al XIX-lea rămâne încă un domeniu puțin explorat în istoriografia românească, deși materialul documentar păstrat în fondurile arhivistice ieșene în legătură cu această temă este unul extrem de generos¹¹. Această problemă merită a fi cercetată și în continuare într-un mod sistematic, pentru o mai bună cunoaștere și din această perspectivă a proceselor modernizatoare a societății moldovenești în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

* * *

Anexa I.

<Contract>

Anul <1>833 luna ghenari(e) 15, în prisu(d)svie(a) casii svatului munițial din orașul Bacău, supt presu(d)sviirea dum(i)s(ali) is(pravnicul) și(nu)t(lui), a mădulăril(o)r svatului, adunându-să opștiia boieril(o)r și a neguțitoril(o)r de toată stare i alți târgoveț(i), fiind zioa ce mai de pre urmă pentru dare căsăpiilor și a mumgiriilor acistui târgu și tratarisindu-să târguire pentru îndestulare(a) acestui târgu de carne și lumânări de său trebuitoari pe vremi de un anu, între alți mușterii ce s-au arătat fiind și eu, gios iscălitul ahotnic¹, a mă însărcina cu aceste predmeturi² am lăsat prețul cel mai îngiosit, câti doăzăci parali oca carne de vacă, de miel și de oai și câti trei lei oca de lumânări de său, cu cari prețuri rămâind asupra me, nelăsând alții mai gios, fiind și cu mulțămire opștii după jurnalul încheiat s-au sfârșit tocmala și să va urma în cuprindere(a) îndatoriil(o)r mai gios:

1-iu) sunt dator în curgire de un an, ce să începi de la zi în 1-iu a viitoarii luni fevr(uarie) și să sfârșești iarăș la zi în 1-iu fevr(uarie) a viitoriului anu <1>834, a îndestula târg(u)l acesta cu carni trebuincioasă, de cari să o vând numai cu prețul mai sus însămnat, câti doăzăci parali oca carni de vacă, de miel și de oai, fără sporire de un ban măcar. Îns(ă), fiindcă miei(i) primăvara sint mici, vânzare(a) cârnii de miel de la Paști și pără la Ispas va urma cu ciovârta, după mărime(a) și bunătate(a) ei. Iar de la Ispas și înainte, carne(a) de miel să va vinde cu oca împreună cu căpățina și țigheriul³. Însă și carne de vacă în această vremi să fii de agiunsu, bună, grasă, adică di la Paști și pără la Ispas, iar nu numai de miel. Asămine și lumânările de său mă îndatorez a le faci de său bun, fără amestecături de untură sau alt(a) și să le vâ(n)d de opștii câti trei lei oca, precum și cu paralăcul⁴ să nu le pot vinde mai scumpi, iar carne(a) cușăr să o vând la jidovi câti doăzăci și doă parali oca, iar nu mai mult;

2-le) sunt dator a mă îngriji ca în toată vreme(a) și carne și lumânări să fii cu îndestulari, adică carne(a) să fii bună, grasi și de viti sănătoasă, lumânările de său bun fără amestecătură, și vânzare să s(e) facă cu cantariul drept, fără să

¹¹ Menționăm doar câteva din dosarele păstrate în fondul Ispravnicia ținutului Bacăului cu referire la aprovizionarea cu pâine, carne și lumânări a târgoveților băcăuani: 88/1838, 144/1838, 73/1839 ș.a.

îndrăznesc ori eu sau oamini mei a da cuiva lipsa de un dram măcar sau a lua un ban mai mult de la cineva pisti prețurili hotărâti;

3-le) nimine altul în curgire(a) acestui anu în târgul acesta să nu fie volnic a deschide căsăpii și a vindi carni afară de mini și oamini mei, asămine și alti mumgirii, sau să aducă lumânări făcute gata de pe aiure și să le vândă prin dughene. Iar căsăpiile de pe moșiile megieșite, precum la Dumbrava Călugării, la Izvoară, la Lete, pisti Bistrița, și în capul podului, ce obicinuiesc a tăia carne numai în vremi ce sint vit(i)li ieftine, să fii slobode, cu aceasta îns(ă) ca carne(a) să nu o vândă mai cu gios preț decât acel hotărât, și săul ce va ieși, să fii datori acei casapi să-l dea la mumgeriile târgului, pe cari să li să plătească câti triizăcișasi parali oca după hotărâre(a) stăpânirii;

4-le) dacă în curgire(a) acestui anu s-ar întâmpla a urma ce(a) mai mică lipsă de carne sau de lumânări de său, la așa întâmplari Isprav(nicia) ți(nu)t(ului) ari dreptati a întâmpina toati lipsurili pe socoteala me ori cu ce chip să va pute și toată paguba ce s-ar pricinui să rămâi în răspundire(a) me de cari nu voi pute a mă apăra nici supt un fel de cuvânt, urmând pâr(ă) la împlinire(a) anului vânzare(a) și a lumânăril(o)r de său și a cărnii nesmintit, fără a faci ceriri de vreun fel de sporire, la vânzare(a) cărnii sau a lumânăril(o)r la ori ce fel de întâmplari sau supt ori ce fel de închipuit cuvânt. Pentru cari, de s-ar și întâmpla a faci niscaiva cerire, de asămine să nu mi să dea nici un fel de ascultari;

5-le) vitile să vor tăia afară din târgu, la locul ce să va socoti ca să nu pricinuiască putoare în târgu, și de acolo la scaunili așizati pentru vânzare să vor aduce cu carul;

6-le) săul cât va ieși di vacă de la căsăpiile din pre(a)jma târgului, precum și la pontul al 3-le să arată să fie datori acei casapi a mi le da mie pentru mumgirie, după hotărâre să-l plătesc câti triizăcișasi parali oca de său verdi, iar dacă careva din acei casapi ar ascundi săul și l-ar vinde altora pe ascunsu și dovedindu-să asămine urmari tot acel său luându-l stăpânire(a) <să> mi-l dea fără plată;

7-le) toț(i) oamini ce-i voi ave în trebuința căsăpiilor și a mumgiriilor d<ator>⁵ sint a le plăti hac după tocmală ce-i voi pute alcătui și plătind birul capitații, de cătră Is(prăvnicie) să nu să supere întru nimică;

8-le) spre siguranție păzirii întocmai și nestrămutare aceștei îndatoriri la toată întâmplare(a), pentru a nu să întâmpla un fel de îpotrivă urmari cu nepăzire(a) contractului, u<rmea>⁵ză însuș(i) iscălitura me pentru că voi fi întocmai următor <ponu>⁵ril(o)r sus arătat pâră la vadeaoa hotărâtă și pentru <...>⁵ chizăș platnic și răspunzător întru toate pe dum(nealui) neguțitoriul jid(o)v Marcu Igner, carele are a iscăli împreună <...>⁵mine. Drept aceea, făcându-să doă asămine contracturi, acesta s-au iscălit de mine, iar altul iscălit de is(pravnic) pe <...>⁵ au a să triimiti spre întărire la Dip(a)rt(amentul) Dinlăuntru. Contractul acesta cuprinsu în 8 ponturi va ave nestrămutată urmare(a) sa de îmbe părțile pe întreg anul sus-arătat pentru tot feliul de răspundire, atât pentru căsăpii, cât și pentru mumgerii.

Arhivele Naționale Iași, fond Isprăvnicia ținutului Bacău, d. 10/1833, f. 19- 20.

¹ Ahotnic = doritor.

² Predmet = problemă, afacere.

³ Țigheriu (cighir) = 1. intestine de miel; 2. cârnaț preparat cu intestine de miel.

⁴ Paralâcul = mărunțiș.

⁵ Rupt.

⁶ Semnătură în limba greacă.

Anexa II.

Contract

Anul 1833 luna martie 7, în presud<s>via Isprăv(ni)ci(ei) Bacăului, în ființa obștii acestui târgu, făcându-să târguiri pentru îndestulare(a) acestui târgu pentru pâinea coaptă trebuitori pe vreme de un an, între alți mușterii ci s-au arătat în zioa ce mai di pi urmă pentru târguirea acestui predmet, arătându-mă și eu gios iscălitul ahotnic a primi asupra me pităria din acestu târgu a Bacăului, am lăsat prețul cel mai îngiosât, câti optusprezăci părăli oca de pâini coaptă făcută din făină di grâu, și negăsându-să niminea altul ca să primească a mai lăsa ceva din prețul acesta, fiindu și cu mulțămirea obștii s-au sfârșit tocmai în cuprindirea îndatoririlor di mai gios:

1-iu) eu mă îndatoresc în curgire di un an, ci să începi di la întâia zi a viitoarii luni apr(ilie) și să sfârșăști iarăș(i) la întâia zi apr(ilie) a viitorului an <1>834, a îndestula târgul acesta cu pâinea trebuincioasă, pi cari să o vându numai cu prețul arătat de optusprezăci părăli oca, iară pâinea de giumătati di ocă să o vându cu noă părăli fără sporire de un ban măcar;

2-le) mă voiu îngriji ca în toată vremea pâinea să fii cu îndestulari, bună, coaptă bini și curată și fără lipsă di un dram măcar, și să o vându numai cu prețul arătat și să nu îndrăznescu eu sau oamini mei a scoati pâini lipsă sau a o vindi cu preț mai sus;

3-le) nimine altul, în curgirea acestui an, în cuprinsul acestui târgu nu este volnic a lucra și a vindi pâini afară di mini sau oamini mei, afară numai di opt fimei săraci și un blehaci (?) di aicea din Bacău, cari vor ave slobodă voie di a face colaci și a-i vindi în târgul acesta. Însă vor fi slobodi a vindi colaci numai duminica și gioia, la zili di târgu, cari să fii datoari a faci colaci buni și a-i coaci bini;

4-le) dacă în curgirea acestui an s-ar întâmpla a urma ce mai mică lipsă di pâini, la așa întâmplari Isprăv(nicia) ținut(ului) ari dreptati a întâmpina ace lipsă

pi socoteala me ori cu ce chip să va putè și toată paguba ci s-ar pricinui rămâni în răspundire(a) me, di cari nu mă voiu putè apăra supt nici un fel di cuvânt;

5-le) cu prețul acestu hotărât acum va urma vânzarea pâinii nezmintit fără a faci ceriri la vreun fel di scăderi la orici fel di întâmplari;

6-le) pităriili ci voiu ave în târgul acesta pentru vânzarea pâinii vor fi nisupărați di pistoiu (?);

7-le) spre sâgurañiia păzirii întocmai și nestrămutat aceștii îndatoriri am dat chezăș răspunzătoru la toată întâmplarea pe dum(nealu)i Dimitrachi Goga pentru că voiu fi întocmai următor ponturil(o)r mai sus însămnați pâra la vadeaoa hotărâtă, carile au iscălit în acest contract. Dreptu aceea, pentru întocmai urmari făcându-să doă asăminea contracturi aceasta s-a iscălit di mini, iară altul iscălit di ispravnicul ținutului s-au dat la mâna me contractul acesta cuprinsu în șapți ponturi va ave nestrămutată urmarea sa di ambe părți pi întregu anul sus arătat.

<...>¹.

Dimitrachi Goga chezăș rosponzător la toată întâmplare spre păzire acestoi condractu am iscălit.

Arhivele Naționale Iași, fond Isprăvnicia ținutului Bacău, d. 10/1833, f. 24-25.

¹ Semnătură în limba greacă.

REALIZĂRILE LUI VENIAMIN COSTACHI PRIVIND ÎNVĂȚĂMÂNTUL ROMÂNESC

Maria ZAHARIA

Veniamin Costachi – personal achievements influencing the Romanian education system

Summary

The thesis „Veniamin Costachi - personal achievements on a cultural and religious level" contains various data on the Romanian Orthodox Bishop - Veniamin Costachi.

The chapter „Veniamin Costachi - personal achievements influencing the Romanian education system" presents the Bishop's activities and initiatives aimed at the theological education system improvement, among which the establishment of Socola Monastery Seminary (Theological School) in 1803 stands out and was and steel is referred to as „the Romanian Sorbonne".

By compiling this thesis, it's author's wish was&is to reaffirm and remind the importance of Bishop Veniamin Costachi, an enlightening personality among others in the Romanian pantheon that have contributed keeping alive „the flame of our forefathers religious belief".

Keywords: metropolitan, religious education, seminary Socola, hierarchs.

Poporul român, născut creștin, ce dăinuie din vremuri milenare în spațiul carpato-dunărean, a luptat neîncetat sub diferite stăpâniri străine pentru menținerea credinței, tradițiilor și idealurilor milenare.

Fiind o națiune mică, de-a lungul istoriei am îndurat asuprirea de către marile puteri ce căutau să mențină supuse toate națiunile mici. Însă, în ciuda oricăror asupri, poporul român și-a urmat drumul său trasat de Dumnezeu, pe pământul sfințit de pașii și harul Sfântului Apostol Andrei „cel întâi chemat la apostolat”. Și dacă aceasta poate fi considerată aproape ca o lege, la care în decursul veacurilor au fost supuse toate națiunile pământului, cu atât mai mult această lege s-a aplicat neamului nostru românesc, născut din „lutul romanic, din argila dacică” și din sufletul evlaviei creștine. De aceea, ori de câte ori vrăjmași nenumărați ai neamului nostru au încercat să-și întindă mâinile lor tirane pentru a abate din mersul lor normal acest progres al nației române și prin diferite mijloace să-l ducă spre o dezmembrare națională și intelectuală, s-au ridicat oameni deosebiți, cu voință de fier, care, punând interesele neamului mai presus de interesele lor, au trasat un drum nou și drept curățat de tot ce este rău, îndreptând pașii națiunii, înscriind frumoase pagini de glorie. Și dacă Providența dumnezeiască, în vremurile grele, nu ar fi ridicat din mijlocul neamului câte un conducător vizionar (Mircea cel Bătrân – 1386-1418; Ștefan cel Mare – 1457-1504; Alexandru cel Bun – 1400-1432; Mihai Viteazul – 1593-1601; Constantin Brâncoveanu – 1688-1714 etc.), demult am fi fost sortiți la o pieire sigură, sterilitate spirituală, amărțeală completă și rătăcire într-un întuneric cotropitor. Însă, în vremurile de restriște și grea cumpănă pentru neamul nostru românesc, interesele vitale și păstrarea credinței și tradiției strămoșești, au fost susținute de

Biserica și minunații săi ierarhi. Astfel, tot ce s-a putut realiza în sfera vieții spirituale a românismului din vremurile trecutului îndepărtat și până în pragul zilelor noastre – spune profesorul Ioan Lupaș – „poartă imprimată pecetea darului Duhului Sfânt al Ortodoxiei, în care s-a plămădit însuși sufletul etnic al acestui popor, din care au izvorât toate capodoperele lui de artă, literatură și cultură, menite a-i deschide căile către o perfecționare continuă și intelectuală”¹.

Putem spune că rolul pe care l-a avut Biserica în decursul veacurilor este indiscutabil, ea având un rol imens în toate perioadele, ce a fost îndeplinit de ierarhii ei și credinciosul și minunatul popor român. Însă Biserica nu ar fi putut îndeplini acest rol nespus de mare în vremurile de grea cumpănă, dacă la conducerea ei nu ar fi fost ierarhi iscușiți care să conducă această „Corabie a lui Hristos” cu atâta dibăcie, printre stâncile cele mai periculoase. Astfel, Biserica, prin deosebitele învățături ale mântuitorului Iisus, a insuflat românilor virtutea răbdării și statornicieii, le-a întărit voința spre a îndura cu resemnare eroică toate prigoanele abătute asupra lor din partea dușmanilor. De asemenea, tot Biserica, prin ierarhii ei, a fost scut nebiruit împotriva tuturor uneltirilor din afara și dinlăuntru țării, călăuzind de-a lungul veacurilor pașii poporului nostru pe căile credinței străbune, reușind să-i creeze o unitate sufletească indestructibilă. Mereu trebuie să ne amintim că, prin ierarhii ei, Biserica este cea care a aprins făclia ce avea să lumineze, chemând pe români la o viață nouă, la o viață culturală pusă pe temelia dreptei credințe. De aceea, noi, cei de astăzi, care sălășluim pe pământul străbun udat cu atâta sânge de martiri, unde sunt atâtea sfinte moaște ale părinților și tuturor moșilor și strămoșilor noștri vrednici de pomenire, suntem datori să cinstim istoria Bisericii noastre și să cunoaștem viața și activitatea sfinților ierarhi, urmându-le pilda. Și așa cum mai toate popoarele au un Pantheon în care toate marile personalități se odihnesc în glorie și în Pantheonul românesc sălășluiesc întru veșnică pomenire iscușiți ierarhi, ce au slujit lui Dumnezeu prin excelență și poporului în mijlocul căruia au trăit.

În multitudinea marilor ierarhi se distinge ilustra figură a „feciorului de boier” de la Roșiești: Veniamin Costachi. Acest mare ierarh a luminat cu personalitatea sa prima jumătate a sec al XIX-lea și prin harul ce l-a primit de la bunul Dumnezeu a slujit Bisericii și a influențat marile înfăptuiri privind cultura Bisericii și învățământului religios cât și cel laic. Astfel, mitropolitul Veniamin Costachi, slujind lui Dumnezeu cu smerenie și fiind adânc iubitor al țării sale, a scris și el una din paginile cele mai strălucite de realizări dar și de suferințe și jertfe. Se cuvine să cinstim cu multă pioșenie istoria neamului și pe ierarhii Bisericii noastre, care au știut să lupte, așa cum a îndemnat Sfântul Apostol Pavel: „Lupta cea bună m-am luptat, am ajuns la capătul drumului. Am păzit credința. De aici încolo îmi stă înaintea cununa credinței și dreptății, pe care Domnul îmi va da-o în ziua aceea, El drept Judecător și nu numai mie, ci tuturor acelor care au iubit arătarea Lui” (II Timotei 4, 7-8).

Începutul renașterii învățământului românesc religios în noua școală românească s-a făcut prin marii educatori români precum Mitropolitul Grigore al IV-lea Dascălu, profesorul arhidiacon Gheorghe Lazăr, Mitropolitul Andrei

¹ Dr. Ioan Lupaș, *Opera culturală și educativă a Bisericii ortodoxe în „Viața poporului român”*, Cluj, 1933, p. 3.

Șaguna etc. Așadar, punctul de plecare al marilor educatori români au fost principiile pedagogice de bunătate și blândețe ale Ortodoxiei, cu bază pur evanghelică, și învățăturile desprinse din operele Sfinților Părinți, traduse din limba greacă în limba română.

Însă personalitatea Mitropolitului Veniamin Costachi, cu râvna sa deosebită, concepția minunată dusă la deplină realizare, cu opere în plină ascendență, depășește pe mulți ierarhi, așa cum mărturisesc și documentele istorice ale Bisericii Ortodoxe Române.

Bunul Dumnezeu a făcut ca personalitatea plină de înțelepciune, și mai ales cu mare iubire pentru popor și blândețe față de colaboratorii apropiați, să apară în arena istorică a neamului, când metodele școlii grecești ajunseseră greu de asimilat și când curentul paisian începuse a-și valorifica rodnic principiile la Mănăstirea Neamț pe terenul religios.

Astfel, directivele călăuzitoare ale operei pedagogice ale Mitropolitului Veniamin au fost, în primul rând, de a pregăti un cler luminat, spre a scoate poporul de la sate din întunericul neștiinței de carte și din tristețea și primejdia sufletească a analfabetismului religios, preocupându-se încă de la început să se înființeze școli noi cu profesori culti și buni români, manuale noi cuprinzând o nouă concepție a programei analitice, metode și spirit nou de educație și cât mai multe tipărituri în scumpa noastră limbă românească. Continuând opera marelui nostru Mitropolit Iacob Stamate, supranumit în istoria pedagogiei drept „Pestalozzi al României”, Mitropolitul Veniamin Costachi a sprijinit, cu toată puterea sa, întemeierea Școlii românești pe baze solide și mai ales teologice, trasând, ca pedagog creștin, principiile Catehetei ortodoxe la noi la români. Deci, prima grijă pe care a avut-o Mitropolitul Veniamin a fost aceea de a înființa școli românești neuitând necazurile și suferințele copilăriei sale și zbuciumul pe care l-a avut pentru acumularea cunoștințelor de carte. De aceea a întocmit un proiect de organizare a școlilor. Astfel, Mitropolitul Veniamin Costachi, prin munca, priceperea și darurile sale a dat o direcție națională instituțiilor de cultură. La două luni de la alegerea sa ca mitropolit a obținut de la domnitorul Alexandru Moruzi (1802-1806) mai multe hrisoave privitoare la organizarea școlii din Moldova. Prin hrisovul din 24 mai 1803 s-a înființat o școală românească pe lângă cea grecească la M-reia Mavromolu din Galați și școli grecești la Focșani și Bârlad. De asemenea, acest hrisov prevedea organizarea temeinică a procesului de învățământ și sporirea numărului de elevi săraci (de la 25 la 40) la Academia grecească din Iași, instituindu-se o „Epitropie a învățăturilor publice” a cărei președinte a fost însuși Mitropolitul Veniamin Costachi.

Astfel, școlile au fost deschise deopotrivă și pământenilor și străinilor și săracilor și bogaților, iar pentru copiii săraci s-au instituit 50 de burse. Pe lângă veniturile ce se strângeau de la preoți și diaconi pentru școli (câte 4 lei pe an) se mai dădea și din visteria țării o sumă însemnată, cu destinație pentru școli. De asemenea, vrednicul Mitropolit a înființat și o școală pentru fiii de preoți, având unele neînțelegeri cu unii dintre boieri, însă minunatul părinte le-a spus: „Chemarea mea fraților este să fiu părinte tuturor și mai cu seamă văduvelor, săracilor și orfanilor”².

La 1 septembrie 1803, s-a înființat Seminarul de la Mănăstirea Socola (1803-1948), școală cu impactul cel mai mare asupra întregii populații din Moldova. Însuși Mitropolitul Veniamin mărturisește în testamentul său: „La Socola, în locul monahilor au fost aduși 60 de feciori de preoți la vârsta majoratului, cărora le-a rânduit să învețe gramatică românească, latină, caligrafie, geografie, logică, matematică, istorie universală, filozofie, retorică și mai ales învățarea Sfintei Scripturi, rânduiala bisericească, morală și psaltică”³. La acest seminar au fost aduși atunci ca profesori paharnicul Enache, dascălul Constantin și călugărul Ioil, iar mai târziu alți profesori care au pregătit generații întregi de preoți aproape jumătate de veac (cu întreruperi din cauza războaielor), preoți ce au slujit lui Dumnezeu modelând mentalitățile tuturor și având un rol deosebit mai ales în lumea satului. La acest seminar din Iași au fost elevi și mai târziu profesori multe personalități cum ar fi Gheorghe Ghibănescu, Constantin Erbiceanu, Ion Creangă, Filaret Scriban, episcopii Visarion Puiu și Melchisedec Ștefănescu. Pentru susținerea seminarului de la Socola au contribuit, din veniturile lor, M-reia Socola, Schiturile Rafaila și Duca și mulți episcopi eparhioți și mănăstirile românești mai renumite, care, împreună cu Mitropolia Moldovei, au ajutat cu sume anuale această minunată școală teologică. Chiar de la început vrednicul Mitropolit Veniamin Costachi a înființat o bibliotecă în cadrul seminarului, în care a lăsat majoritatea cărților personale și un număr de manuscrise și traduceri care se mai păstrează și astăzi. Însuși Mitropolitul Veniamin afirmă aceasta în „Testamentul” său: „Toate tălmăcirile mele, unele scrise cu mâna mea și unele de alții spre ajutorul meu, precum și aceasta a Psaltirii las ca să se dea în păstrare la Seminarul de la Socola, ca să fiu pomenit acolo de frații seminariști și prin bisericile la care ei se vor învrednici a fi slujitori lui Dumnezeu”⁴. Vrednicul Mitropolit Veniamin Costachi se simțea foarte legat de această școală și devenise singurul loc de recreere pe care foarte des o vizita, conversând cu elevii la lecții, fiind mult îndrăgit și respectat, aducându-le mereu acestora premii în bani sau haine, cărți și alte lucruri folositoare.

Pentru ca școlile românești, înființate și susținute de ierarhul moldovean, să poată prospera și să dea roadele dorite – dezvoltarea graiului și scrisului românesc și introducerea limbii române în cult și în școala românească – vrednicul Mitropolit a adus în aceste școli elementare profesori și traducători și a trimis pe contul său propriu tineri români, pentru cariera de profesori, să studieze în străinătate, șase la Viena și unul în Franța. Așa au fost frații Gheorghe și

² Mitropolit Daniel Ciobotea, *Românii în reînnoirea isihastră*, Iași, 1994, p. 14.

³ Nicolae Iorga, *Viața și activitatea Mitropolitului V. Costachi*, București, 1904, p. 19.

⁴ *Ibidem*, p. 20.

Clemens-Daniil Asachi, Gheorghe Săulescu (înmormântat la Vladnic jud. Fălciu) și frații Scriban. De asemenea, colaborează cu alți mari ierarhi ai vremii, români și străini, printre care Mitropolitul al IV-lea al Ungrovlahiei, care a tradus multe cărți și lucrări bisericești. Atât la Mănăstirea Neamț cât și la tipografia Mitropoliei Moldovei din Iași.

În perioada înființării Seminarului de la Socola se vor mai înființa și la Agapia (unde este stareță Elisabeta, sora Mitropolitul Veniamin) „Școala elementară pentru maici” și „Școala românească de fete”. În anul 1805 s-a înființat „Școala de cântări bisericești” de la Iași, iar Mitropolitul Veniamin a adus de la Constantinopol pe protopsaltul Petru Lampadarie. De asemenea, tot în anul 1805 s-a deschis o școală particulară de cântăreți bisericești pe lângă biserica Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava (vechea Mitropolie), școală ce a funcționat 15 ani. În timpul domnitorului Ioniță Sandu Sturza (1822-1828), în toamna anului 1824, prin contribuția Mitropolitului Veniamin Costachi s-a deschis, la M-rea Trei Ierarhi din Iași, o școală elementară în limba română, unde a fost învățător un absolvent al Seminarului de la Socola. În anul 1826 școala a dobândit și un profesor calificat, absolvent al Academiei din Iași și bursier al Mitropolitului care a studiat în Grecia (insula Hios) și la Cernăuți. Este vorba de Gheorghe Săulescu.

La 1 ianuarie 1828 Mitropolitul Veniamin Costachi și Gheorghe Asachi propun domnitorului un plan de organizare a învățământului național din Moldova cu două tipuri de școli (pe lângă cea elementară), o școală normală cu 2 ani de studiu și un gimnaziu cu 4 ani de studiu. Ambele școli s-au deschis în primele luni ale anului 1828, sub numele de „Școala Vasiliană” sau „Gimnazia Vasiliană” după numele domnitorului Vasile Lupu, primul organizator al unei școli la M-rea Trei Ierarhi în anul 1639.

Activitatea Mitropolitului Veniamin Costachi în problemele privind învățământul a devenit și mai intensă după punerea în aplicare a „Regulamentului organic” la 1 ianuarie 1832. În toamna anului 1832 s-au deschis 6 școli ținutale la Roman, Huși, Botoșani, Bârlad, Galați și Focșani, apoi a urmat înființarea altor școli la Bacău, Piatra Neamț, Vaslui, Tecuci, Târgu Frumos etc. La 14 septembrie 1834, prin contribuția Mitropolitului Veniamin și a lui Gheorghe Asachi, s-a înființat la Iași prima Școală publică pentru fetele orașenilor, cu 70 de eleve. La 16 iunie 1835 s-a inaugurat oficial la Iași Academia Mihăileană (după numele domnitorului Mihai Sturza), instituție de învățământ superior care avea o facultate de filozofie (2 ani) și una de drept (3 ani), cât și cursuri extraordinare de inginerie, agronomie, arte frumoase și filologie. Cursurile superioare ale Seminarului de la Socola (4 ani) erau considerate a treia facultate în cadrul Academiei Mihăilene. Dintre profesorii care au predat în Academia Mihăileană amintim: Gheorghe Asachi, Eftimie Murgu, Gheorghe Săulescu, Damaschin Bojincă, (primul rector al Seminarului Veniamin), Teodor Stamati, Teodor Codrescu, Anton Veleru, Ion Ionescu de la Brad, Vladimir Suhopan și Filaret Scriban (ambii arhimandriți și apoi arhierei titulari). Începând din 1840 Seminarul de la Socola se va numi „Seminarul Veniamin”, despre care s-a afirmat: „Ceea ce este Sorbona pentru francezi, este Socola pentru români”⁵. La 11 iunie 1841 s-a deschis la Iași prima

⁵ Constantin Bobulescu, *Din viața Mitropolitului Veniamin Costachi*, Chișinău, 1933, p. 144.

„Școală de arte și meșteșuguri” din Moldova, având 6 ateliere. Au fost aduși specialiști din Moravia și Transilvania, iar prin contribuția lui Gheoghe Asachi s-au pregătit primii tehnicieni, punându-se bazele învățământului politehnic la noi. Astfel, în 1841 erau în Moldova școli, de la cele elementare, de stat, până la cele de învățământ superior cu peste 3000 de elevi și 50 de profesori în școlile publice, care predau cu jertfă „lumină din lumina credinței”.

În ceea ce privește dezvoltarea și cultivarea talentului și a artei teatrale, în prezența Mitropolitului Veniamin Costachi și prin contribuția sa, la 27 decembrie 1816 a avut loc prima reprezentație teatrală cultă la Iași, iar în 1829 apare și prima gazetă românească din Moldova – „Albina românească”.

Marea grijă a Mitropolitului Veniamin Costachi, încă de la înființarea Seminarului de la Socola, a fost să se îngrijescă de viitorul lui și funcționarea cât mai îndelungată, lăsând prin „Testamentul” său bunuri și obiecte personale (engolpion, ceas de aur) spre valorificare pentru întreținerea acestei renumite școli teologice, care a funcționat mereu, cu mici întreruperi datorate războaielor sau ocupației rusești. Astfel, odată cu intrarea României în Primul Război Mondial cursurile Seminarului Veniamin au fost întrerupte în perioada 1916-1918, având loc doar examene particulare. În această perioadă clădirea școlii a servit ca spital și anume între 15 august și 11 decembrie 1916 aici a fost Spitalul nr. 272 de răniți, iar mai apoi Spitalul Brâncovenesc.

Prin decretul nr. 177 din 4 august 1948, Seminarul Veniamin Costachi a fost desființat, iar apoi aici a funcționat Institutul Politehnic și mai târziu Conservatorul. Biblioteca religioasă și cărțile cu subiecte religioase au fost predate Mitropoliei Moldovei la 25 noiembrie 1948 (circa 9000 de volume), iar obiectele și cărțile de patrimoniu au intrat în custodia Arhivelor Statului.

Dintre urmașii vrednicului Mitropolit Veniamin Costachi care și-au adus o mare contribuție la dezvoltarea învățământului românesc, mai ales cel religios, a fost și Episcopul Melchisedec Ștefănescu (1823-1892), elev al Seminarului și cu studii la Academia duhovnicească din Kiev, episcop la Huși, al Dunării de Jos, la Roman și membru al Academiei Române din 1870. El a predat la Seminarul Veniamin dogmatică, scripturistică, hermeneutică și alte discipline între anii 1843-1856, fiind educat la rândul său în spiritul paisian, ajunge rector al Seminarului de la Huși. Alt elev și apoi profesor al Seminarului a fost Constantin Erbiceanu (1838-1913), care, în 1885, a scris prima monografie oficială dedicată Mitropolitului Veniamin și Seminarului de la Socola. Preotul Teodor Stupcaru (1861-1936) a fost elev și apoi profesor de muzică la seminarul Veniamin și a tipărit „Anastasimatarul” (lucrare nedepășită până astăzi), dar și alte colecții de cântări psaltice. Tot absolvent al Seminarului Veniamin a fost și Patriarhul Nicodim Munteanu, strălucit ierarh ce a păstorit și a menținut „făclia credinței” între cele două războaie mondiale.

Ca o cinstire a activității vrednicului Mitropolit Veniamin Costachi și personalităților epocii sale, Academia Mihăileană poartă astăzi cu mândrie numele de „Liceul Național din Iași”, începând din 1894, iar clădirea în care a funcționat Seminarul Veniamin Costachi a devenit, după 1990, sediul Facultății de Teologie Ortodoxă „Dimitrie Stăniloae” Iași, reparându-se astfel o nedreptate istorică.

ȘCOALA PRIMARĂ SĂUCEȘTI DE LA ÎNFIINȚARE PÂNĂ LA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Elena UNGUREANU

The Primary School from Saucedesti from its beginning up to the World War I Summary

The material presents the Primary School from Saucedesti, a village in Bacau county, between 1864-1916, and it refers to the human and material resources which contributed to the evolution and development of the education provided by state schools in rural area, including the World War I.

Keywords: The Primary School from Saucedesti, its beginning and evolution, the didactic and extra-curricular activity (1864-1916).

Constituirea statului național român la 24 Ianuarie 1859 și adoptarea legilor prin care se prevedea consolidarea lui politico-socială și economică s-au reflectat pozitiv în toate domeniile de activitate, inclusiv și asupra învățământului. Legea Instrucțiunii Publice din 1864, aprobată de domnitorul Alexandru Ioan Cuza, „prin întregul ei ansamblu de prevederi, a creat cadrul corespunzător pentru funcționarea și dezvoltarea școlii ca instituție ce își dobânda statutul corespunzător rolului și sarcinilor ce îi reveneau în viața socială a statului român”¹. Prin aceasta s-a dat un impuls inițiativelor locale de a susține școala cu mijloace proprii, asigurând localurile, mobilierul și întreținerea acestora, ce-i drept, cu fonduri modeste, așa cum era și satul românesc cu locuitori clăcași salvați din robie de o altă lege, respectiv Legea Rurală, promulgată de A.I. Cuza la 14/26 aug. 1864, ce a intrat în vigoare la 23 apr./5mai 1865, „prin care țăranii erau împroprietăriți cu loturile de pământ pe care le foloseau, prin răscumpărare”². Legea Învățământului din 1864, prin care se prevedea că *în fiecare comună rurală se va înființa cel puțin o școală primară și un învățător*, a stimulat preocupările autorităților județului Bacău și ale celor comunale pentru înființarea și creșterea numărului de școli primare, susținute de stat. Deși în județul Bacău primele școli publice se înființaseră chiar înainte de Unirea Principatelor, totuși abia după anul 1864 numărul acestora a crescut treptat-treptat. Astfel, în 1864 s-au înființat 14 școli primare, în 1865 erau 38 (între care și cea din cătunul Săucești – n.n.), iar în 1873 s-a ajuns la 54 școli în total, dar majoritatea funcționau în localuri închiriate, cu spații necorespunzătoare³.

¹ Florin Diac, *O istorie a învățământului românesc modern*, vol. I, 2004, Editura Oscar-Print, București, pp. 66-67.

² Constantin C. Giurescu, *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică Română, București, 1971, p. 215.

³ Dumitru Zaharia, Vilică Munteanu și Eugenia-Mărioara Mihalcea, *Îndrumător în Arhivele Statului. Județul Bacău*, vol. II, București, 1989, p. 14.

În județul Bacău, ca și în altele din țară, era nevoie de localuri de școală, atât în localitățile unde erau solicitări din partea părinților pentru înființarea unor școli primare, cât și acolo unde acestea funcționau, dar în spații improprii, în marea lor majoritate. Așadar, cu toate greutățile întâmpinate, activând în condiții foarte dificile, uneori chiar dramatice, dascălii băcăuani au muncit cu devotament pentru răspândirea științei de carte în rândul sătenilor și locuitorilor din orașe, meritându-și numele de „apostoli ai neamului românesc”.

Activitatea învățătorilor, desfășurată cu înaltă dăruire profesională la clasă și în viața social-culturală, se află consemnată în documente de arhivă, păstrate cu grijă la Arhivele Naționale Bacău, Iași, București, precum și în frumoase lucrări monografice ale multor școli băcăuane, oferind generațiilor tinere exemple demne de urmat, dintre care evidențiem, în acest context, lucrarea monografică a învățătorului Vasile Tofan de la Școala cu clasele I-VIII Săucești, cu titlul *Monografia Școlii cu clasele I-VIII Săucești, județul Bacău*, 1975 (lucrare dactilografiată), păstrată la această școală ca o importantă sursă de documentare pentru cunoașterea învățământului din această localitate.

Școala Primară din satul Săucești, în perioada 1864-1916

Locuitorii din satul Săucești, dorind să înființeze o școală primară pentru copiii lor, au construit, în anul 1864, un local de școală din ...*vălătuci de pământ, având opt prăjini de pământ împrejmuit în vatra satului*⁴, iar în luna ianuarie 1865 s-a înființat școala⁵. Timp de peste trei decenii copiii satului au învățat în acest local de școală construit prin efortul celor peste 200 de familii din localitate. Totodată, acest fapt, înregistrat atât de rar în acea perioadă, reprezintă și un act de mare curaj al părinților, comparativ cu alte localități din județ⁶ și chiar din țară, unde aceștia închiriau clădiri pentru școală, dar al căror spațiu nu era corespunzător acestei destinații. Această afirmație este întărită și de o comparație a condițiilor oferite de școala din Săucești cu cele constatate chiar în orașul Bacău la cele trei școli primare (Nr. 1 și Nr. 2 de Băieți și Nr. 1 de Fete) ce funcționau în anul 1864, anul publicării Legii Instrucțiunii Publice. Astfel, acestea „trebuiau să-și desfășoare activitatea în imobile improprii pentru școală, cu spațiu insuficient și necorespunzător și necesitau multe reparații și, mai ales, curățenia generală anuală. Din cauza acestor lipsuri școlile se închideau adeseori cu săptămânile, până când administrația locală se hotăra să rezolve aceste neajunsuri”⁷.

Primii învățători

La 9 febr. 1865, Ministerul Instrucțiunii Publice l-a numit învățător la Școala Primară Săucești pe Petru Dumitriu, preot paroh al bisericii din sat, în vârstă de 25

⁴ Ortensia Racoviță, *Dicționarul geografic al județului Bacău*, București, 1895, p. 476.

⁵ Dumitru Zaharia, Vilică Munteanu și Eugenia-Mărioara Mihalcea, *op. cit.* pp. 390-392.

⁶ *Ibidem*, pp. 14-15 și alte pagini.

⁷ Cornelia Cucu, *Învățământul primar băcăuan în perioada 1864-1918*, în *Acta Bacoviensia*, Anuarul Arhivelor Naționale Bacău, nr. III, 2008, p. 221.

de ani, absolvent a 5 clase seminareale⁸. Presupunem că e posibil ca în anul 1864 preacuviosul preot să-i fi îndemnat pe locuitorii satului să construiască localul școlii pentru cei 25 de copii înscriși în clasa I, dornici de a primi lumina cărții, așa cum își doreau și părinții lor.

Deși nu avem nicio informație cu privire la existența până la 1865 în satul Săucești a vreunei școli particulare sau întreținută de comună ori de locuitori, totuși s-a reținut o însemnare făcută pe coperta din spatele Registrului de inspecții al Școlii Săucești din perioada 1893 – 1926⁹, o listă cu 10 nume de persoane care, presupunem noi, a fost scrisă de învățătorul Vasile Petraru. Lista începe cu un nume necunoscut, urmat de alte câteva nume de persoane care au fost învățători în satul Săucești începând cu anul 1865. Aceste nume sunt: *Preot Toma*, *Preot Petrea Dumitriu*, continuând cu alte nume, respectiv *Preot Mihai Dumitriu*, *Telemac*, *I. Dăscălescu* – inv., *Ionescu*, *Crețu*, *Tabacaru* – 15 sept. 1895-mai 1909, *Niță* – 15 sept. 1909 – febr. 1920, *Petraru*.

Oprindu-ne asupra acestor nume, putem presupune că ar fi fost posibil ca *preotul Toma* să fi fost primul învățător care i-a ajutat pe copiii satului să deslușească buchile cărții chiar în tinda bisericii (așa cum afirmă unii istorici că a început învățământul în țară) și că tot el, ca preot paroh, să fi obținut terenul pentru școală de la prințul Costache Sturdza¹⁰, moșierul local, iar în anul 1864 să-i fi încurajat pe locuitori să construiască localul școlii, inaugurându-l în ianuarie 1865, dată consemnată de un reputat istoric¹¹ și suplinind postul de învățător până la 9 februarie 1865, dată când a fost numit tânărul preot Petru Dumitriu (așa cum este consemnat în *Anuarul Ministerului*). De asemenea, deducem că la această școală, între anii 1865 și 1893 (până la numirea învățătorului Vasile Crețu), au funcționat după Petru Dumitriu și alți patru învățători, menționați mai sus, fapt din care putem înțelege greutățile cu care se confruntaseră primele cadre didactice care s-au succedat în acea perioadă. Nu avem alte informații cu privire la activitatea primului învățător Petru Dumitriu, numit în anul 1865 de Ministerul Instrucțiunii Publice, și nici din anii următori decât câteva date statistice oferite de Ortensia Racoviță în *Dicționarul geografic al județului Bacău* (lucrare amintită mai sus), în care preciza că *în anul 1891, școala Săucești era frecventată de 26 de copii, dintre care trei fete*. Așadar, veneau și fetele la școală, se ajunsese la numărul maximum de elevi prevăzut de lege pentru normarea unui post de învățător, respectiv 40 de elevi înscriși, dar frecvența era foarte slabă. Astfel, după 27 de ani de la înființarea școlii, în sat erau înregistrați doar 89 de știutori de carte (dintre care 10 femei) din totalul de 1.604 de locuitori (1.542 români, 55 de israeliți, 5 unguri și 2 armeni, toți sub protecțiune română). Rezultă că, din totalul

⁸ V. A. Urechia, *Anuarul general al Instrucțiunii Publice pe anul 1864-1865*, anul II, pp. 66-67.

⁹ Arhivele Naționale Bacău, fond Școala Săucești, d. 1/1893-1926, coperta a 2-a interioară.

¹⁰ Costache Sturdza, fiul domnitorului Ioniță Sandu Sturdza, mare proprietar de moșie în comună.

¹¹ Nichita Adăniloae, *Istoria învățământului primar (1859-1919)*, Editura Cris-Book Universal București, 1998, p. 65.

de locuitori, un număr de 1.515 nu știau carte, dintre care 801 erau femei¹², situație care reflectă nivelul de cultură înregistrat de locuitorii satului la 1891 și din care deducem greutatea pe care le întâmpina școala în acea perioadă.

Au urmat și alți învățători, nominalizați mai sus, care au continuat să aducă lumina cărții timp de aproape 30 de ani în casele sătenilor, respectiv între anii 1865 și 1893, dar în documentele de arhivă cercetate încă nu s-a găsit nimic consemnat despre activitatea acestora.

De abia din anul școlar 1893-1894 avem documente privind activitatea ce se realiza la această școală datorită revizorului școlar al județului Bacău, Dumitru Scurei. Acesta, la 30 oct. 1893, scria primul proces-verbal în registrul de inspecții, cel mai vechi document al școlii păstrat până astăzi la Arhivele Naționale Bacău. Acesta menționa că școala era condusă de Gheorghe Crețu, învățător titular, care din cei 83 copii apti pentru școală avea 41 de elevi înscriși și 37 prezenți în ziua inspecției, respectiv 26 în clasa I, 8 în clasa a II-a, 3 în clasa a III-a și niciunul în clasa a IV-a¹³.

Procentul de aproape de 50% elevi înscriși din numărul de elevi recenzați în localitate reprezintă și o realitate a învățământului primar din județul Bacău, precum și din toată țara, din cauza lipsurilor cu care se confrunta guvernul român, reflectate de numărul mic al localurilor de școală și de învățători numiți pe posturi, ca și de sărăcia accentuată a țăranilor împovărați de obligațiile agricole după împrumut. După trecerea a aproape trei decenii de la înființarea școlii, revizorul școlar consemna că „starea localului este suficientă, ograda curățită, pereții văruiți, interiorul destul de curat”, „mobiliierul bunișor și nu este necorespunzător”, combustibilul este suficient, „adus alaltăieri cu două juguri”, arhiva este „păstrată în sertarul mesei”, „clasa se ventilează după fiecare lecție”, iar „apa de băut se ține într-o puțină afară de localul de prelegere”¹⁴.

Deși aceste consemnări reflectau o situație bunișoară a condițiilor în care funcționa școala în 1893, totuși ulterior alte informații ne conduc la ideea că învățătorul se confrunta cu multe greutăți. Astfel, la 20 ian. 1894 (după aproape trei luni de la primul control), același revizor școlar preciza că „starea localului lasă de dorit”, că la ora 12 elevii nu erau la școală pentru că învățătorul trebuia „să plece la Bacău, fiindu-i copilul bolnav”¹⁵, iar la 25 mai 1894, acesta consemna că localul „este neschimbat din ceea ce a fost la inspecția precedentă” și că „mobiliierul este nesistematic ca în general la școlile noastre”. Cu privire la rezultatele obținute de elevi, acesta preciza că „atențiunea acestora este slabă și au puțin interes de învățătură”, iar dezvoltarea intelectuală a școlarilor este nesemnificativă, „doar ceva din școală”¹⁶.

¹² Ortensia Racoviță, *op. cit.* p. 476.

¹³ Arhivele Naționale Bacău, fond Școala Săucești, d. 1/1893-1926, f. 1-1 verso.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, f. 2, 3.

¹⁶ *Ibidem*, f. 4.

Referindu-se la preocuparea învățătorului Gh. Crețu de a rezolva problemele școlii, revizorul consemna că acesta *a simțit însemnătatea misiunii școlii* căreia autoritatea județeană și comunală îi dă concursul legal cu un interes oarecare și că *se încearcă a face mai bine, stăruind și voind hotărât, ar putea, deși în raport cu cât se cere – puțin, dar în raport cu ce a fost în trecut – mai bine*¹⁷. Revizorul școlar menționa și câteva cauze care trenau evoluția și dezvoltarea învățământului în satul Săucești. Pe de o parte, *zestre didactică n-are*, lucrul manual nu era introdus în școală¹⁸, iar pe de altă parte, la exerciții corporale și cântări se făceau *încercări numai, învățătorul necunoscând aceste două studii* și nici nu primea nicio publicație pedagogică. În concluzie, era *trebuință de local, dotație și administrare bună a trebuințelor școlii*¹⁹.

O nouă inspecție realizată în anul școlar următor, la 5 oct. 1894, scotea în evidență eforturile învăț. Gh. Crețu de a depăși greutățile materiale și de întreținere a școlii, de a ține pasul cu noutățile din învățământ²⁰, dar problemele lui de sănătate i-au pus capăt nu numai profesiei, ci și vieții sale chiar în acel an școlar. Astfel, la 19 aprilie 1895 se menționa că elevii învățau cu preotul Petru Dumitriu, numit pe post de învățător suplinitor, căruia i se recomanda *să pună mai mult interes pentru școală*²¹.

Necazurile învăț. Gh. Crețu s-au repercutat și asupra elevilor. La examenul de sfârșit de an școlar, ce a avut loc la 16 iunie 1895, revizorul școlar Gheorghe Nicolau constata că *materia nu s-a predat conform programei, elevii au multe lipsuri de cunoștințe* din cauza faptului că *decedatul învățător fiind mereu bolnav, școala a fost neglijată*. Acestea erau concluziile revizorului școlar, care au condus la decizia comisiei de examinare de a-i declara repetenți pe toți elevii, așa cum se făcea referire într-un proces-verbal de inspecție²².

Așa se prezenta Școala Primară Mixtă Săucești la împlinirea a 30 de ani de existență (1865-1895) și acestea erau condițiile pe care le-a găsit Atanasie Tabacaru, învățător provizoriu, *permutat abia la 15 sept. 1895 la această școală*²³. Acesta era un cadru didactic tânăr care citea revistele „Convorbiri didactice”, „Învățământul primar”, respecta prevederile programei școlare pentru școlile rurale, cunoștea și aplica noile îndrumări metodice privind introducerea în orarul școlii a orelor de lucru manual cu împletituri de paie și de mlașă, precum și a celor de muzică vocală, mai ales de muzică bisericească.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Lucrul manual a fost introdus în școala primară de ministrul Tache Ionescu prin Legea instrucțiunii din 1893. Vezi Florin Diac, *O istorie a învățământului modern*, vol. I, Editura Oscar Print, București, 2004, p. 226.

¹⁹ Arhivele Naționale Bacău, *fond cit.*, d. 1/1893-1926, f. 4.

²⁰ *Ibidem*, f. 5.

²¹ *Ibidem*, f. 6.

²² *Ibidem*, f. 8.

²³ *Ibidem*, f. 9.

Referindu-ne la baza materială și didactică a școlii, documentele timpului consemnau că aceasta era aproape inexistentă chiar după 28 de ani de la înființarea lăcașului de cultură și nu înregistra prea multe bunuri la începutul sec. al XX-lea și nici în următoarele două decenii. Astfel, în anul 1894, școala avea *mobilierul nesistematic ca în general la școlile noastre*, fără zestre didactică, iar înv. Gh. Crețu nu primea nicio publicație didactică, situație identică pe care o constata revizorul școlar *Toma C. Tăbuș* atât în anii 1895 și 1896, când școala avea ca *mobilier câteva pupitre, restul bănci primitive*, cât și în anul 1902 și în anii următori până în toamna anului 1909, când s-a dat în folosință noul local de școală²⁴.

Materialul didactic lipsea cu desăvârșire, fără a se face vreo referire la acesta timp de aproape jumătate de secol de existență a acestei școli, doar în anul 1914, la capitolul „Zestrea didactică”, inspectorul școlar preciza că *tablourile istorice se vor înrăma*²⁵. În rest, potrivit metodei intuiției, predarea cunoștințelor avea la bază cunoașterea directă a obiectelor și ființelor din natură sau pe bază de material didactic naturalizat ca ierbare, insectare sau animale mici împăiate de învățători (care cunoșteau asemenea tehnici din școala normală ori însușite la cursuri special organizate).

Activitatea cu elevii la clasă și în grădina școlii.

Receptiv la îndrumările revizorilor școlari Gh. Nicolau (1895) și Toma C. Tăbuș (1896-1897), tânărul învățător Atanasie Tabacaru înregistra încă din primul an școlar de activitate vizibile progrese cu cei 30 de copii, împărțiți în trei clase, și care *sunt într-un progres oarecare și promit a se dezvolta și căpăta ușor cunoștințe noi*²⁶ pentru că sunt atenți și disciplinați și că numai în aceste condiții *vor fi rodnice explicațiile făcute asupra diferitelor materii de învățământ*²⁷.

De asemenea, la școală *se face muzica vocală și copiii cântă liturgia la biserică sub conducerea dlui învățător*, iar la lucru manual, aceștia făceau împletituri din paie. Revizorul școlar constata că *reaua frecventare a elevilor este una din cauzele care împiedică pe dl învățător în acțiune*, înregistrând că din cei 47 de elevi înscriși în matricolă, frecventau doar 28, respectiv 19 în clasa I, 7 în clasa a II-a, 2 în a III-a, iar în a IV-a nimic

Interesante sunt și îndrumările metodice ale revizorului școlar Toma C. Tăbuș la 31 mai 1897, valabile și azi. Astfel, la aritmetică, se recomanda ca problemele propuse să fie alese pe cât posibil din viața practică. Elevii să aibă teme de lucrat pe caiete și care *să fie corectate cu de-amănuntul*. La citire, să țină seama de justa pronunțare a cuvintelor, de semnele de punctuație, de înțelesul bucății citite, concluzionând că *de la buna citire depinde în parte și învățatul la*

²⁴ *Ibidem*, f. 19, 48, 62.

²⁵ *Ibidem*, f. 65.

²⁶ *Ibidem*, f. 9.

²⁷ *Ibidem*, f. 12.

*celelalte obiecte de memorie*²⁸.

La 25 nov. 1897, Atanasie Tabacaru, devenit învățător titular cu grad definitiv, apreciat de autorități pentru devotamentul față de școală și școlari, primea alte îndrumări metodice pentru a preda *geografia în strânsă legătură cu învățământul istoriei și astfel rezultatele dobândite ar fi corespunzătoare științei moderne și în acord și cu preceptele pedagogico-didactice. La istorie trebuie mult insistat asupra părților mai importante și de care am putea profita în explicațiunile noastre spre a dezvolta sentimentul național și dragostea pentru tot ce e românesc*²⁹.

Rezultatelor tot mai bune înregistrate la lecțiile de citire, aritmetică, științe naturale li se adăugau și cele obținute la lucru manual, unde elevii confecționau diferite obiecte din mlașă, precum și pălării de paie pe care ei și părinții lor le purtau vara, dar și cele înregistrate în activitatea pe câmpul de experiență și în grădina școlii, din care sătenii primeau puieți de pomi fructiferi, de arbori ornamentali, arbuști, trandafiri, răsaduri de legume, puieți de duzi pentru creșterea viermilor de mătase etc.

Apreciind progresul la învățătură al elevilor, precum și strădania învățătorului de a aplica în lecții metode moderne, chiar în condițiile în care *starea localului de școală este proastă de tot și neîncăpător* pentru elevii înscriși și frecvenți, cu mobilier școlar *primitiv de tot* și cu o zestre a școlii care însemna *câteva hărți deteriorate, încolo, lipsă completă de material didactic*, revizorul școlar Toma C. Tăbuș hotăra, la 29 sept. 1898, că *este nevoie de clădit un nou local de școală cu două săli de clasă*³⁰.

În inspecții, revizorii școlari apreciau că *materia cerută de program [este] făcută și posedată bine de elevi. Disciplina și atenția, bine observate*. Se mai aprecia că grădina școlii și câmpul de experiență erau sistematic cultivate cu elevii, care primeau răsaduri acasă, unde aceștia *au grădina lor de îngrijit, verificată de învățător*. Atanasie Tabacaru se ocupa și de apicultură, având știubeie în sistem nou. De asemenea, el *adună semințe de diferiți pomi atât pentru minister cât și pentru pepiniera școlii*. Totodată, în comună s-a înființat și o societate economică din inițiativa învățătorului³¹.

Odată cu terenul aferent pentru construcția localului de școală, instituția primea și un teren agricol de 10.000 mp pentru pepinieră de pomi (meri, peri, zarzări, viță de vie, nuci), flori diferite, zarzavaturi (ceapă, ardei, pătlăgele, fasole, bob), toate bine reușite, iar în țarină, o suprafață de 500 mp rezervată pentru cartofi, *pentru a introduce în localitate cultura cartofilor pe o suprafață mai întinsă*, iar cele 2 ha de pământ luate de la arendașul moșiei pentru câmp de experiență (cu 120 de lei arendă anuală) erau pentru semănat grâu de toamnă,

²⁸ *Ibidem*, f. 13.

²⁹ *Ibidem*, f. 14.

³⁰ *Ibidem*, f. 12, 15.

³¹ *Ibidem*, f. 20, 28, 30.

ovăz, orz, porumb și cartofi³².

În concluzie, Atanasie Tabacaru, la scurt timp de la venirea sa la acea școală devenise un învățător model și un etalon de apreciere în județul Bacău. Acesta era apreciat atât pentru activitatea cu elevii la clasă, cât și pe terenul școlar, unde avea o adevărată platformă agricolă și unde realiza cu elevii și cu cei de la cursurile de adulți activități practice și experimenta cele mai avansate metode și tehnici de lucru în agricultură.

În urma controlului efectuat pe terenul agricol, lui Atanasie Tabacaru i s-a făcut recomandarea ca în luna septembrie, când va distribui [elevilor] produsele obținute în grădina de legume și pe câmpul de experiență, să organizeze o serbare câmpenească, invitând sătenii, autoritățile școlare și administrative pentru a se convinge toți de munca calitativă depusă și pentru a infiltra în copii și în săteni dragoste de muncă. De asemenea, i se preciza că la septembrie 1902 va trimite mostre de produse pentru expoziția agricolă de la Bacău, prin care Școala Primară Mixtă Săucești, va prezenta rezultatele obținute în timpul anului pe terenul agricol al școlii³³. Activitatea pe terenul agricol era încununată cu rezultate de excepție, așa cum constata și învățătorul agricol ambulant (post similar unui inspector școlar) Gheorghe Șenchea din Racova care consemna cu mulțumire că munca dlui diriginte (director – n.n.) e încununată de succes. Pentru viitor nu mai recomand nimic dlui diriginte, ci las la inițiativa d-sale, mai ales că d-sa e omul care pricepe ce trebuie făcut pentru îmbunătățirea materială a poporului³⁴. Afirmăm și noi că acest învățător poate fi considerat nu numai „un apostol al satului”, ci și un veritabil specialist în agricultură, un susținător al introducerii tehnicilor moderne de lucru al pământului. Constatând starea foarte rea a localului existent care devenise o construcție strâmtă și joasă, improprie pentru școală, neîncăpătoare pentru numărul tot mai mare de elevi frecvenți, revizorii școlari consemnau necesitatea construirii unui nou local de școală cât mai urgent. Astfel, Toma C. Tăbuș, numit a doua oară revizor școlar, hotăra la 30 aprilie 1908 că anul acesta trebuie să înceapă construcția noului local. Dl învățător să fie activ și stăruitor dacă vrea ca să se înceapă construirea³⁵. Îndemnul era binevenit și la momentul potrivit pentru învățătorul Atanasie Tabacaru, deoarece tocmai atunci se înregistrase la Comitetul Parohial Săucești o plângere cu privire la alegerea terenului pe care se stabilise construirea noului local de școală. Astfel, chiar pe terenul vizat – o curătură în suprafață de 80 de prăjini, în sat, și îngrădită –, e clădită casa de locuință și alte atenanse de către cântărețul [bisericii] Vasile Dram, ce i s-au dat acest loc tocmai de la delimitarea locurilor și el stăpânește până astăzi³⁶. Membrii comitetului parohial, întruniți

³² Ibidem, f. 37, 38.

³³ Ibidem, f. 21.

³⁴ Ibidem, f. 26.

³⁵ Ibidem, f. 18, 28, 39.

³⁶ Idem, fond Parohia Săucești, d. 1/1897, f. 16.

pentru a delibera asupra pământului ce necesita a lua Casa Școalelor pentru a clădi local de școală, hotărâră că trebuie să se caute alt loc, tot în centrul satului.

Din cauza opoziției comitetului parohial a intervenit chiar revizorul școlar Toma C. Tăbuș care, așa cum arătau reclamații, în vara anului 1908, a venit *împreună cu administratorul de plasă și cu antreprenorul, alegând locul, măsurându-l și chiar și recolta a distrus-o pentru a clădi localul de școală, fără a ne înștiința și pe noi, fiindcă subsemnații ne-am opus a da acel loc*³⁷. În compensație, *i s-a promis o despăgubire a cântărețului cu suma de 30 de lei și, pentru locul cât întrece mai mult, a se da în schimb în câmp*³⁸, soluții onorabile menite să rezolve litigiul cât mai repede. Construcția localului de școală cu o sală de clasă și locuință pentru învățător, începută în anul 1908, potrivit estimării revizorului școlar, trebuia să fie gata în primăvara anului următor. Soarta i-a fost potrivnică învățătorului Atanasie Tabacaru. În luna mai 1909, acoperit de flori, elevii săi și locuitorii satului l-au condus pe ultimul său drum de la școală la biserica satului – două instituții pe care le-a servit cu credință și cu devotament profesional, doi piloni de nădejde ai satului românesc.

Pe postul de învățător și diriginte al școlii, revizoratul școlar a numit-o pe Eufrosina Constantinescu, învățătoare suplinitoare, cu misiunea să încheie anul școlar și să finalizeze construcția localului de școală³⁹, model „tip Spiru Haret”, realizat din zid de cărămidă și cu acoperiș de țiglă. Realizările învățătorului Atanasie Tabacaru sunt menționate de către Vasile Tofan (învățător la această școală între anii 1970-1974) în două lucrări monografice⁴⁰, apreciind că acest *inimos învățător a avut o prodigioasă activitate care-l situează la loc de cinste*, înscriindu-i numele în galeria „apostolilor satelor”, rezervată celor ce au slujit cu credință și cu toată ființa lor școala românească, gândită și realizată de marele patriot și omul de știință Spiru Haret, al cărui discipol a fost.

Începând cu 1 sept. 1909, pe postul rămas vacant a fost numit Ioan Niță, învățător cu titlu provizoriu. Acesta deschidea cursurile anului școlar 1909-1910 în noul local de școală –, o clădire impunătoare în sat, care, împreună cu Biserica Ortodoxă „Adormirea Maicii Domnului”, zidită în anul 1825 de către Ioniță Sandu Sturdza și restaurată în 1860 de fiul său Costache Sturdza⁴¹, constituiau mândria locuitorilor care-și priveau de pe deal satul cu căsuțele albe înșirate de-a lungul albiei râului Siret.

Tânărul învățător se prezentase la această școală bine pregătit profesional, iar revizorii școlari constatașeră pe parcursul anilor 1909-1916 o evoluție frumoasă a

³⁷ *Ibidem*, f. 17.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ Idem, fond Școala Săucești, d. 1/1893-1926, f. 44.

⁴⁰ Vasile Tofan, *Monografia comunei Săucești, județul Bacău (1462 – 1974)*, 1974, p. 99 – 100 și *Monografia Școlii Generale din satul Săucești, comuna Săucești, județul Bacău (1865 – 1975)*, 1975, p. 35.

⁴¹ Ortensia Racoviță, *op. cit.* p. 476.

pregătirii elevilor la disciplinele de bază (citit-scris, istorie, geografie, științe naturale, aritmetică, religie), a activității acestora în grădina școlară sau pe terenul agricol, ca și la dexterități (muzică și lucru manual), dar și evidente realizări sub aspect educativ-formativ, privind conduita și comportamentul elevilor, disciplina, ordinea și ținuta acestora, precum și aspectul interior și exterior al școlii.

Scoala Săucești în aprecierile revizorilor școlari

Revizorul școlar Toma C. Tăbuș consemna la 8 dec. 1909 că *dl Niță lucrează cu dragoste și cu pricepere pentru carieră. Disciplina și atențiunea, bine observate. Lucru manual se făcea cu împletituri din răchită, iar revizorul școlar Ioan Grigoriu consemna că la aritmetică, elevii posedă bine materia predată, calculează bine atât oral cât și scris, caietele au temele corectate. De asemenea, la istorie, geografie, științe naturale constata rezultate mai mult decât satisfăcătoare. Referindu-se la aspectul elevilor, acesta aprecia că toți elevii (tunși cu mașina de tuns cumpărată de învățător) aveau o ținută frumoasă, curați și bine îngrijiți și atât sunt de vioi și cu inițiativă, încât ți-i drag a face lecții cu dâșii. Am constatat o emulație la elevii acestei școli cum n-am găsit la nicio școală. Observând un progres mare la această școală, acesta aprecia că ceea ce e de remarcat e vioiciunea copiilor, inițiativa și lipsa completă de timiditate. Aceasta e o notă foarte bună și care nu se datorește decât dlui învățător care e dotat în manieră și blândeță care sunt menite a-l face iubit de copii și a nu le insufla decât dragoste părintească⁴². De asemenea, aprecia că dl învățător a aranjat tare frumos grădina școlară încât poate servi ca un exemplu frumos sătenilor, apoi referindu-se la lucru manual, aprecia că în acest sat au intrat în uz la locuitori pălăriile de paie datorită defunctului și regretatului învățător Atanasie Tabacaru, care era un bun maestru la împletituri de paie și mlajă⁴³.*

Și între anii 1912-1914, controalele la această școală evidențiau rezultate foarte bune, materia era predată, copiii efectuau corect și rapid calcule mintale la aritmetică. Peste tot predomina curățenia și ordinea. Elevii cântau foarte bine, iar la lucru manual executau împletituri din paie și cartonaj. *Grădina școlară a fost științific cultivată – un exemplu pentru săteni și chiar pentru celelalte școli, consemna un alt revizor școlar. Constatările întrec și așteptările revizorului școlar Ioan Grigoriu care, la 15 nov. 1912, la finalul inspecției îi mulțumea înv. Ioan Niță pentru zelul și modul conștiincios în care se achită de sarcina de învățător⁴⁴.*

Scoala Primară Mixtă Săucești era remarcată la 10 iunie 1913 și de Dimitrie Mihăilescu⁴⁵, delegatul Ministerului Instrucțiunii Publice la examenul de

⁴² Arhivele Naționale Bacău, fond Școala Săucești, d. 1/1893-1926, f. 54 v.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 59.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 61 v.; Dimitrie D. Mihăilescu, fiu al comunei Săucești, născut la 16 dec. 1877, în familia unui funcționar al Primăriei Săucești, absolvent al Școlii Normale „Vasile Lupu” Iași, promoția 1897, institutor și diriginte al Școlii Primare Cleja, jud. Bacău între anii 1900-1914, subrevizor școlar între anii 1914-1918, iar între 1922-1926, revizor școlar la Revizoratul Școlar

absolvire a clasei a V-a susținut de cei 10 elevi ai școlii. Răspunsurile elevilor arătau soliditatea cunoștințelor, vioiciunea și graba cu care fiecare elev dorea să răspundă, încât se crease impresia că *te afli la un adevărat concurs de întâietate*. Rezultatul excelent obținut de cei 10 elevi prezenți la examen oglindea *în chip minunat, rodnică activitate a dlui învățător Ioan Niță*. Dintre cei 11 elevi înscriși în clasa a V-a, doar un elev rămăsese repetent din cauză că în decursul anului totalizase 151 de absențe și, potrivit regulamentului școlar, el nu parcursese toată materia prevăzută de programa școlară pentru a fi înscris la examen. Aprecierile erau susținute și de documentele școlare, respectiv matricola și catalogul, care erau în perfectă regulă, cu notele trecute și mediile calculate cu exactitate, iar caietele cu lucrările scrise ale școlarilor erau corectate *cu cea mai mare grijă*⁴⁶.

Ca învățător definitiv, Ioan Niță realiza la clasă lecții tratate metodic, care reușeau pe deplin, rămânând mulțumit de răspunsurile date de elevi, caracterizați de o *disciplină perfectă, atenție nesilită și o mare curătenie*. De asemenea, la lucru manual, băieții făceau împletituri din paie pentru pălării și confecționau din lemn *obiecte trebuincioase, precum condeie de scris, cuțite pentru tăiat hârtie, ajungând la o executare desăvârșită* a acestora, iar *fetele coseau la mașină, deprinzând acest meșteșug atât de util*. Astfel, cum concluziona revizorul școlar clasa a II-a Dimitrie Mihăilescu la 3 febr. 1914, Ioan Niță făcea impresia *unui învățător model în comună și care lucrând astfel își va asigura locul meritat în corpul [didactic] din care face parte și va ajunge să se bucure de rezultatele rodniciei sale activități*⁴⁷. Aceste constatări vor fi confirmate prin concluziile aceluiasi revizor, consemnate în ian. 1915 astfel: *Învățământul se predă rațional și numai pe baza principiilor didactice. Se caută a se dezvolta judecata, întărindu-se în special sentimentul național*⁴⁸.

În cursul anului școlar 1915-1916, când norii războiului se adunaseră deasupra Europei și când înv. Ioan Niță fusese concentrat, postul său a fost suplinat de către soția sa, înv. *Virginia Niță*. Așa cum sublinia subrevizorul Dimitrie Mihăilescu la 6 mai 1916, *o parte din merit revine doamnei Virginia Niță care a suplinat pe titular în absență*, constatând că, și sub conducerea acesteia, elevii dau *răspunsuri sigure, formulate în propozițiuni întregi și e mare emulație. Elevii curați și vioi fac o impresie tare frumoasă*⁴⁹.

În anul școlar următor, din cauza numărului mare de suplinitori numiți pe posturile învățătorilor concentrați, revizoratul școlar expediază școlilor primare la 28 oct. 1916 o adresă cu îndrumări *care le va ușura calea atât în predarea lecțiunilor, cât și cea care privește conducerea școlii, precizând că în școală vor fi însărcinați cu activitatea didactică, adică predarea obiectelor de studiu, și cu cea*

Bacău.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 61 v.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 64-64 v.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 66-66 v.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 69.

extrașcolară⁵⁰. Referitor la activitatea școlară, revizorul școlar Ioan Al. Lambrior preciza că *obiectele de studiu ce se predau conform programei analitice sunt împărțite în patru grupuri și anume: 1) Limba Română, 2) Aritmetica, 3) Celelalte științe și 4) Dexteritățile.*

Grupul Limbii Române cuprinde următoarele obiecte: 1) Scriere și exerciții gramaticale, 2) Citirea, 3) Memorizarea și libera reproducere, 4) Exerciții de compunere și 5) Exerciții de intuiție.

Grupul matematicilor cuprinde: 1) Aritmetica și 2) Geometria.

Grupul celorlalte științe cuprinde următoarele obiecte: 1) Religia, 2) Istoria, 3) Geografia și 4) Științele fizico-naturale.

Grupul Dexterităților cuprinde următoarele obiecte: 1) Caligrafia, 2) Desemnul, 3) Cântul, 4) Gimnastica, 5) Lucru manual la băieți și lucru de mână la fete și 6) Lucrări practice agricole.

În continuare, învățătorilor li se cereau următoarele: *În predarea lecțiilor veți căuta ca să dați o importanță egală tuturor obiectelor aici enumerate, pentru că toate la un loc tind la armonizarea cunoștințelor ce le capătă copilul în școala primară, iar în predarea oricărei lecțiuni veți urmări două lucruri și anume: Fondul și Forma. După explicații pertinente despre fond și formă în predarea lecțiilor, atenționa că Dacă la orișice lecție ne vom sluji numai de trei trepte formale vom ajunge la un bun rezultat. Aceste trei trepte sunt: 1. Pregătirea sau Introducerea (copiilor în subiectul lecției), 2. Tratarea (subiectului lecției) și 3. Aplicarea (sau exercițiul și verificarea celor învățate), prezentând explicații metodice pentru fiecare treaptă.*

Situația elevilor înscriși și frecvenți

Cu toate că între anii 1865 și 1895 numărul de elevi înscriși era în fiecare an doar de 40 elevi, totuși, odată cu venirea învățătorului Atanasie Tabacaru, crește numărul de elevi înscriși și prezenți la școală, ajungând la 56 înscriși și 42 prezenți în anul 1900, iar din 1909, când aceștia învățau într-un local nou de școală, în condiții mai bune, sub conducerea învă. Ioan Niță, s-a înregistrat un număr mai mare de elevi înscriși și frecvenți⁵¹. De exemplu, în anul 1909 erau 66 prezenți din 87 înscriși; în 1912 erau 74 prezenți din 98 înscriși și 145 recenzați, iar în 1913 erau 105 din 112 înscriși și 174 recenzați.

Numărul de elevi recenzați și înscriși în anul școlar 1913-1914 permitea solicitarea celui de al II-lea post de învățător, cu efect pozitiv privind creșterea numărului de elevi la școală și, în perspectivă, creșterea procentului de știutori de carte în comună.

Rezultatele de excepție obținute de școlari, cunoștințele înregistrate de elevi și deprinderile însușite de către aceștia la școală au stimulat, treptat, treptat, dorința și interesul părinților de a-și trimite copiii la școală.

⁵⁰ Idem, fond Școala Schineni, comuna Săucești, d. 1/1916, f. 4.

⁵¹ Idem, fond Școala Săucești, d. 1/1893-1926, f. 1, 17, 48, 59, 62.

Școala devenea tot mai atractivă pentru elevi, al căror număr creștea an de an, aceștia dovedind interes tot mai mare pentru învățătură, dorind să-și însușească deprinderi temeinice de scris-citit, socotit, precum și pentru a căpăta cunoștințele practice necesare pentru a aplica în gospodăriile lor cele mai avansate metode de lucru ale pământului, de însușire a unor noi deprinderi practici agricole privind altoirea pomilor, întreținerea grădinilor de zarzavat și de flori, cultivarea porumbului, cartofilor și cerealelor, creșterea albinelor și viermilor de mătase, precum și de îngrijire a casei și a gospodăriei.

Deși se făcuseră pași mari privind îmbunătățirea frecventării școlii de către elevii înscriși, precum și în privința rezultatelor obținute la învățătură, totuși rămăneau în afara școlii peste 40% din numărul celor apti de a urma școala primară⁵², această situație menținându-se atât din cauza fondurilor insuficiente alocate învățământului de către guvern, dar și din cauza mentalității locuitorilor care-i foloseau pe copii ca forță de muncă în gospodărie și considerau că aceștia trebuie de mici să deprindă tainele agriculturii și să învețe calendarul muncilor agricole specifice zonei, precum și rostul gospodăriei pentru a-și asigura hrana necesară familiei ce o vor întemeia fiecare în viitor.

Informații privind situația la învățătură a elevilor din școala primară se găsesc doar din anul școlar 1915-1916, respectiv într-un registru matricol⁵³. Din cercetarea acestuia constatăm că în acel an școlar erau înregistrați 20 de elevi în clasa I, toți de naționalitate română, dintre care 19 elevi de religie ortodoxă și un elev catolic, toți având părinții agricultori, cu o excepție și anume elevul Niță I. Constantin, al cărui tată era învățător, respectiv Ioan Niță, directorul Școlii Săucești. În acel document nu era trecută data nașterii la niciun elev, ci doar locul nașterii. Toți aveau domiciliul în satul Săucești, cu o singură excepție a elevului Mocanu A. Ioan care venea din satul Costei, ce aparținea, la acea dată, de comuna Săucești.

Referitor la situația la învățătură la finele anului școlar amintit mai sus, precizăm că din 20 de elevi înscriși în matricolă, 13 au fost declarați repetenți și doar 7 au fost promovați cu medii între 8,18 și 6, media cea mai mare aparținând elevului Niță I. Constantin.

Cauza numărului mare de repetenți o constituie faptul că unii au absentat tot anul, alții au înregistrat absențe foarte multe, fapt sancționat de regulamentul școlar din cauză că „nu și-au însușit cunoștințele prevăzute de programa școlară”, iar alții, mai puțini, n-au întrunit media 5 la fiecare obiect de studiu. Acest document⁵⁴ a fost verificat de revizorul școlar clasa a II-a Dimitrie Mihăilescu, la 10 iunie 1916, fără nicio observație.

Interesantă este și situația la învățătură a elevilor de clasa a V-a de la școala Săucești (15 elevi), în urma examenului de absolvire din iunie 1916, desfășurat în

⁵² *Ibidem*, f. 15 v., 62, 64.

⁵³ *Ibidem*, d. 2/1915.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 1-11.

fața unei comisii de examinare al cărei președinte a fost chiar Dimitrie Mihăilescu. Acesta a consemnat în procesul-verbal întocmit la 10 iunie 1916 următoarele: *cei din Săucești se disting prin rapiditate și preciziunea cu care dau răspunsurile. Acești(a) sunt pregătiți temeinic și au spiritul practic dezvoltat. S-au vizat materialele și s-au cercetat lucrările scrise ale elevilor care s-au găsit corectate*⁵⁵. Urmărind mediile acestor 15 absolvenți de la Școala Săucești, toți români, ortodocși, cu domiciliul în Săucești, ai căror părinți erau agricultori, constatăm că rezultatele se înscriu între mediile 9,35 și 7, media cea mai mare fiind obținută de elevul Ghiuță N. Mihai (născut la 23 sept. 1903), urmat de Radu S. Vasile (născut la 26 iun. 1904), cu media 9,22, și de Mihai Gh. Gheorghe (născut la 14 nov. 1903), cu media 8,25. Dintre cei 15 elevi, 1 era născut în 1901, 1 în 1902, 9 în 1903 și 4 în 1904. A fost o generație de absolvenți de excepție⁵⁶ a căror performanță nu s-a mai întâlnit în anii următori.

Activitatea de perfecționare a învățătorilor

Instrucțiunile și îndrumările metodice transmise de la Ministerul Instrucțiunii Publice erau prezentate în reviste de specialitate precum „Învățământul primar” și „Convorbiri didactice” (în 1895), revista „Albina” (1897), „Revista învățătorilor și învățătoarelor din România” (1900), „Revista generală a învățământului”, fondată de Spiru Haret la 1 iunie 1905, revista pentru popor și școală „Răsăritul”, apărută la 1 mai 1905 la Palanca, județul Bacău⁵⁷, „Revista uniunii” (în 1914) sau lucrările „Chestiuni de învățământ” a ministrului Spiru Haret (1897), „Călăuza învățământului pentru predarea lucrului manual în școala primară urbană și rurală” a lui J.M. Popescu (în 1900)⁵⁸. Unele îndrumări erau transmise de minister prin adrese cu ordine și instrucțiuni la revizoratul școlar atât pentru învățători cât și pentru preoți, îndemnându-i pe aceștia din urmă *să se implice alături de învățători pentru a strânge pe săteni spre a se sfătui asupra a tot ce le poate fi folositor*. Astfel, prin Adresa nr. 23.267 din 10 august 1901 li s-au oferit și subiecte folositoare în cercurile culturale, precum „Creșterea vitelor”, „Îngrășarea țarinelor”, „Foloasele meșteșugurilor”, „Albinăritul”, „Gândacii de mătase”, „Creșterea copiilor”, „Hrana de toate zilele a sătenilor” etc., apreciind că numai *astfel vor ieși cu siguranță roadele unei treptate îmbunătățiri a stării de astăzi a sătenilor noștri*, așa cum se preciza în finalul instrucțiunii semnate de Spiru Haret, ministrul Instrucțiunii Publice, la 12 sept. 1901⁵⁹, trimisă de către Protoieria Bacău Parohiei Săucești, cu precizarea de a se conforma întocmai.

Cercurile culturale, gândite și organizate de Spiru Haret, au căpătat un rol foarte mare în activitatea extrașcolară a cadrelor didactice din mediul rural.

⁵⁵ *Ibidem*, d. 1/1897-1926, f. 71.

⁵⁶ *Ibidem*, d. 2/1915, f. 12-19.

⁵⁷ Mihai Bordeianu și Petru Vladcovschi, *Învățământul românesc în date*, Editura Junimea, Iași, 1979, pp. 287, 298.

⁵⁸ *Ibidem*, pp. 279, 289.

⁵⁹ Arhivele Naționale Bacău, fond Parohia Săucești, d. 1/1901, f. 11.

Acestea aveau scopul de a contribui la „schimbul de experiență între învățători”, în cadrul *ședințelor intime*, dimineața⁶⁰, la răspândirea culturii la sate și la ridicarea nivelului de viață al țărănimii, prin *ședințe publice*, după masă, cu sătenii, unde aceștia primeau sfaturi cu caracter cultural, economic, gospodăresc, igienico-sanitar, precum și de orientare pentru cultura în comun a pământului în cadrul cooperativelor⁶¹. Astfel, prin deciziunea ministerială nr. 10.825/21 febr. 1902⁶² se preciza rolul și importanța cercurilor culturale, modul de organizare a activității acestora și se prezenta tematica conferințelor ce urmau a fi susținute de învățători în cadrul ședințelor publice cu sătenii.

În anul 1908, revizorul Toma C. Tăbuș reorganiza activitatea celor 19 cercuri culturale din județ, pe grupe de comune, și realiza o evidență clară a acestora, stabilind pentru fiecare cerc reședința acestuia, numele și prenumele președinților, calendarul ședințelor fiecărui cerc cultural (data ședințelor, respectiv I-a, a II-a, a III-a sau a IV-a duminică din lună), cu subiecte atât pentru ședințe intime (la școală, numai cu cadre didactice), cât și pentru ședințe publice (în prezența sătenilor, la căminul cultural), oferind teme din domeniul istoriei naționale, economiei casnice, agriculturii, sănătății sau din viața socială.

Dorind ca aceste conferințe și convorbiri cu sătenii să aibă eficiență, Toma C. Tăbuș s-a adresat și Baroului avocaților din județul Bacău⁶³, rugându-l pe decanul acestuia să sprijine activitățile organizate de învățătorii satelor și din orașe cu susținerea unor conferințe populare în fața sătenilor pentru binele acestora. În adresa cu nr. 1390/20 oct. 1908, înaintată acestei înalte instituții juridice, se precizau și câteva cerințe privind alegerea subiectului în funcție de nevoile locale și de interesul cetățenilor, ca și pentru tratarea conținutului pentru a fi accesibil nivelului de înțelegere al auditorului și anume: să aibă exprimare clară, fără neologisme sau expresii străine, cu o tratare simplă care să declanșeze în mintea oamenilor dorința de mai bine, eliminând rutina, și de a îmbrățișa metodele de lucru moderne, menite a contribui la îmbunătățirea vieții lor sub aspect economic, social, sanitar și cultural⁶⁴.

În anexă era înaintat tabloul cu cercurile culturale din jud. Bacău și planificarea ședințelor publice în cadrul fiecărui cerc, în anul școlar 1908-1909. Astfel, Școala Săucești aparținea de Cercul cultural „Ion Creangă” cu sediul la Școala Letea Veche, condus de învă. G. Brebu. Acest cerc avea activitate în prima duminică din fiecare lună, la următoarele școli: oct. – Letea Veche, nov. – Gioseni, dec. – Holt, ian. 1909 – Ruși-Ciutea, febr. – Săucești, mart. – Tamași, apr. – Horgești și în mai – Bibirești⁶⁵.

⁶⁰ Șerban Orăscu, *Spiru Haret*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 103.

⁶¹ *Ibidem*, p. 103-104.

⁶² „Monitorul Oficial al României”, nr. 262/1902.

⁶³ Arhivele Naționale Bacău, fond Baroul avocaților din județul Bacău, d. 1/1897-1908, f. 651.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ *Ibidem*, f. 652.

Desigur, este de înțeles că, în acea perioadă, învățătorii Atanasie Tabacaru și Ioan Niță erau apreciați de revizorii școlari datorită remarcabilei lor pregătiri profesionale, preocupării acestora pentru aplicarea celor mai noi și eficiente metode pedagogice în activitatea la clasă cu elevii, demonstrând că *școala primară este un focar de cultură, de educație și civilizație a locuitorilor, precum și loc de experimentare a noilor metode de lucru al pământului*.

O altă formă de perfecționare a învățătorilor era examenul de definitivare în învățământ a acestora și, apoi, înaintarea pe loc la grade didactice superioare, ce aveau loc în urma unei inspecții la clasă, finalizată cu calificativul „Bine” sau „Foarte bine”, și trecerea unui examen susținut la Iași, în fața unei comisii naționale numite de minister. Cu prilejul unor astfel de examene de definitivare s-au remarcat învățătorii Atanasie Tabacaru în anul 1897 și Ioan Niță, în 1912.

Progresul înregistrat an de an la Școala Săucești reprezintă o dovadă a pregătirii profesionale a învățătorilor, toți absolvenți de școală normală, a devotamentului acestora față de școală și pentru misiunea lor ca apostoli ai satelor, implicați cu toată ființa lor pentru ridicarea stării materiale, culturale și spirituale a sătenilor. Informându-se și perfecționându-se permanent, învățătorii aplicau cele mai noi metode didactice în procesul instructiv-educativ la clasă și foloseau cele mai adecvate metode de lucru al pământului, ale căror rezultate erau popularizate în sat, în rândul țăranilor, dar și în județ și în țară, dovedind astfel rolul și importanța școlii primare în mediul rural.

Intrarea României în Primul Război Mondial la 14/27 august 1916 și stabilirea frontului pe linia Mărăști – Mărășești – Oituz vor determina MIP să ia hotărârea de a suspenda cursurile la mai mult de 70% din școlile din județul Bacău, între acestea fiind și Școala Săucești, al cărei local a fost folosit de armatele rusești, cantonate în comună, care i-au provocat multe stricăciuni, iar elevii rămăseseră fără învățător din cauză că învă. Ioan Niță fusese mobilizat pe front⁶⁶.

Activitatea culturală a învățătorilor

Între activitățile culturale foarte cunoscute și apreciate în mediul rural erau *corurile vocale sătești*, înființate de către învățători, unele formate din elevi ori din elevi și adulți, organizate pe două și trei voci, care cântau la serbări școlare sau la cercurile culturale și chiar duminica la biserică⁶⁷. La începutul sec. XX, cele mai multe formații culturale erau atunci în Bacău (80), Dolj (74), Mehedinți (58)⁶⁸. Una din formațiile corale de prestigiu din jud. Bacău era Corul elevilor din Săucești, condus de Atanasie Tabacaru, care cânta și la vioară și dirija corul școlii la biserica ortodoxă unde dădea răspunsurile la liturghie⁶⁹. Ulterior, corul a fost

⁶⁶ Arhivele Naționale Bacău, fond Școala Săucești, d. 1/1893-1926, f. 48, 54, 62.

⁶⁷ Nichita Adăniloae, *op. cit.*, pp. 365-366.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 366.

⁶⁹ Arhivele Naționale Bacău, fond Școala Săucești, d. 1/1893-1926, f. 39, 43 v.

condus de învă. Ioan Niță, succesorul lui Atanasie Tabacaru și directorul școlii⁷⁰. *Participarea învățătorilor la Războiul Întregirii Neamului* a constituit dovada înaltelor lor sentimente patriotice cultivate în timp de pace la catedră în mintea și sufletul elevilor din generațiile anilor de început ai sec. al XX-lea.

Învățătorii, în timp de pace, prin conferințe cu subiecte din istoria neamului nostru, prin cântece și poezii patriotice la serbări școlare sau prin excursii și pelerinaje la locuri istorice sau participarea la sărbătorirea unor zile naționale, cultivau în mintea elevilor „iubirea de țară și conștiința unității naționale”, dar atunci, când a sunat alarma și mobilizarea oștenilor pentru apărarea țării, ei, dascălii de la catedră, au dat cei dintâi exemplu, luptând *cu arma în mână alături de foștii elevi și consăteni – sau în fruntea lor – pentru realizarea acestor mari idealuri*⁷¹.

În timpul Primului Război Mondial, învățătorii din județul Bacău s-au distins în luptele duse de Regimentul 37 Infanterie. Unii au căzut la datorie, alții, ocrotiți de soartă, s-au întors la elevii lor cu pieptul plin de decorații, răsplată a curajului în lupta cu inamicul ce ne pustiise țara. Între aceștia s-a regăsit și un fiu al satului Săucești, Dimitrie Mihăilescu, învățător la Cleja și revizor școlar clasa a II-a, distins cu decorația „Avântul Țării”/1914, cu medalia „Crucea Comemorativă”/1916 și cu Ordinul „Coroana României” în grad de Ofițer/1922⁷². Acesta și alți învățători, căliți în focul marilor lupte pentru întregirea hotarelor țării și realizarea României Mari, au trăit bucuria gândului că au scăpat cu viață și au văzut idealul național împlinit. Între ei s-a aflat și învă. Ioan Niță de la Școala Săucești.

Și învățătoarele s-au remarcat în momentele de cumpănă prin care treceau țara și poporul român, implicându-se în activități de sprijinire a celor aflați pe front, suplinindu-i la catedră sau desfășurând activități de susținere a familiilor celor plecați pe front sau de îngrijire a orfanilor și văduvelor de război pentru că „războaiele nu se câștigă numai pe câmpul de luptă, ele se câștigă și cu forțele rămase acasă”⁷³. În documentele de arhivă ale Școlii Săucești este consemnată și activitatea învă. Virginia Niță, care l-a suplinut pe Ioan Niță, la clasă și ca director, cât timp acesta a fost concentrat în armată în anul școlar 1915-1916⁷⁴.

În acest timp, chiar în acele condiții, pe front sau în spatele frontului, așa cum sublinia istoricul Nichita Adăniloiaie, *toți și-au servit țara cu devotament și cu abnegație, contribuind astfel la întregirea național-statală, la făurirea României Mari (...). Învățătorii au dat cel mai mare tribut de sânge. Apreciem că, în total, numărul învățătorilor morți și răniți în acel război a fost aproape de 1.000 de oameni. Jertfa lor și a celorlalți dascăli participanți în război a fost cea*

⁷⁰ *Ibidem*, f. 51 v.

⁷¹ Nichita Adăniloiaie, *op. cit.*, pp. 371-375.

⁷² Arhivele Naționale Iași, fond Inspectoratul Școlar Regional Iași, d. 139/1927, f. 6 v.; Elena Ungureanu, *Istoria învățământului preșcolar din județul Bacău*, Editura PIM Iași, 2009, p. 175.

⁷³ Nichita Adăniloiaie, *op. cit.*, p. 271.

⁷⁴ Arhivele Naționale Bacău, fond Școala Săucești, d. 1/1893-1926, f. 69 v.

*mai frumoasă lecție de patriotism pe care învățătorii au desfășurat-o cu pasiune și abnegație în fața foștilor elevi*⁷⁵. Subliniind rolul învățătorilor la catedră, care în timp de pace au întreținut flacăra nestinsă a conștiinței naționale, și scriitorul Ion Agârbiceanu preciza că în timpul războiului aceștia și-au schimbat condeiul și, *cu arma în mână, au luptat în fruntea companiilor lor*, afirmând cu multă prețuire: *Ce noroc pe tine, mândră oaste a țării, c-ai fost presărată cu acești luminători!*⁷⁶.

Așadar, cum sublinia și un alt autor român, profesorul universitar Florin Diac, *prin participarea la crâncenele bătălii de pe linia frontului (...), școala românească, prin slujitorii ei, s-a găsit și de data aceasta în primele rânduri sub flamura tricolorului pentru apărarea pământului străbun, eliberarea fraților și teritoriilor aflate sub stăpânirea străină, pentru unitatea neamului*⁷⁷.

După doi ani de lupte grele în fruntea cărora s-au aflat și învățători de la Școala Săucești, la 19 sept. 1918 Ministerul de Război decidea că *termenul de (...) chemare temporară a ofițerilor de rezervă (...) de profesie învățători expiră la 1 oct. și, în consecință, după ce-și făcuseră datoria către țară, ei trebuie să se prezinte la catedre, revenind la menirea lor de bază: să lupte pe alte fronturi, împotriva neștiinței de carte și a întunericului care mai sălășluia încă în lumea satelor*⁷⁸. Astfel și învățătorul Ioan Niță s-a întors în mijlocul familiei și la catedră, continuând să lumineze mintea altor generații de copii, cultivându-le alese sentimente de dragoste și respect pentru toți eroii care în anii crânceni ai Primului Război Mondial au luptat pentru realizarea visului de aur al românilor: reîntregirea României Mari.

Concluzii

Raportându-ne la condițiile satului românesc din jud. Bacău, prezentate mai sus, putem aprecia că la Săucești școala a avut un început bun, iar activitatea de pionierat a preotului Petru Dumitriu ca învățător ai primilor 25 de copii înscriși în clasa I în anul 1865 poate fi înregistrată și în Cartea de Aur a școlii acestei localități, ca și în cea a Sfintei Biserici „Adormirea Maicii Domnului”, din altarul căreia preacuviosul preot paroh transmitea sătenilor credința creștin -ortodoxă.

Școala din satul și comuna Săucești a evoluat de-a lungul timpului, inclusiv în anii marcați de Primul Război Mondial, datorită unor învățători devotați profesiei care, îndrumați de revizorii școlari și ajutați de autoritățile locale și de cetățeni, au adus lumina cărții în mintea elevilor și locuitorilor din această localitate băcăuană.

⁷⁵ Nichita Adăniloae, *op. cit.*, p. 383.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 375.

⁷⁷ Florin Diac, *op. cit.*, p. 248.

⁷⁸ Nichita Adăniloae, *op. cit.*, p. 384.

ASPECTE REFERITOARE LA ÎNVĂȚĂMÂNTUL DIN COMUNA DĂMIENEȘTI DE LA ÎNCEPUTURILE SALE PÂNĂ LA JUMĂTATEA SECOLULUI XX

Ioan UNGUREANU

Some aspects and statistic data from the outset of the school activity in Damienesti village up to the middle of the 20th century.

Summary

This material presents the hardships that the teaching staff from Damienesti, a village situated on the Siret river, were confronted with while carrying on their teaching activity from 1868 up to 1950. The teachers met with many difficulties while bringing children to school, which are reflected by the statistic data from different periods of time.

Keywords: The beginning of the school activity in Damienesti village from Bacau county.

Primele informații le avem de la data de 1 sept 1868, când învățătorul Theodor Dornescu de la școala din Dămieniști solicita primarului lista copiilor de vârstă școlară *fără excepțiune di religiune, conform art. 40 din Legea instrucțiunii publice*. Același învățător, la 10 sept. 1868, se plângea subprefectului plășii Dămieniști că primarul nu i-a prezentat lista copiilor ce urmează a fi înscriși în anul școlar 1868-1869. După primirea listei, la 9 ian. 1869 a și înaintat primarului o notă cu copiii ce nu frecventau regulat școala pentru a-i amenda pe părinți¹.

La fel și următorul învățător, Alecu Manoliu, la 31 august 1869 solicita primarului lista copiilor cuprinși între 7 și 12 ani pentru a putea obliga pe părinți să-i înscrie la școală. Nefiindu-i onorată solicitarea, la 17 oct. 1869 se adresează și subprefectului de plasă solicitându-i să determine primarul să-i trimită lista copiilor de vârstă școlară și să facă gardul școlii². Deoarece atunci aceasta era singura școală din comună, în prima listă a copiilor „meritabili a frecventa școala în anul 1869” erau cuprinși 9 copii din Dămieniști, 7 din Călugăreni și 7 din Pădurenii, în total 23 de copii³, iar în cea întocmită la 10 martie 1869 apar 54 de copii din întreaga comună, dintre care 12 erau evrei⁴. Satul Drăgești aparținea atunci de comuna Călinești.

O listă întocmită de Theodor Dornescu cu absenteiștii pe luna febr. 1869, în vederea amendării părinților, acesta nominalizează 11 copii (dintre care 8 erau

¹ Arhivele Naționale Bacău, fond Școala Dămieniști, d. 1/1869, f. 11-12, 17-18, 22, 28 și 83.

² *Ibidem*, f. 85 – 86 și 94.

³ *Ibidem*, f. 20.

⁴ *Ibidem*, f. 39.

evrei), care însumau 272 de zile/20 parale pe zi, deci un total de 137 lei și 20 parale⁵. Totuși, credem, că cei 8 copii de evrei frecventau o școală mozaică dintr-o localitate urbană sau primeau instrucție școlară în familie. Rezultă acest fapt și din scrisoarea pe care Th. Dornescu o adresa revizorului școlar la 5 martie 1869, cerându-i lămurire *dacă poate supune amendei și pe părinții elevilor de religie evreiască (...) când nu vor a-i da la studiu la mini*⁶, continuând și cu precizarea că în luna februarie, din cei 50 de copii înscriși au frecventat 26, din care 9 nu au venit deloc, iar 11 au comis absențe. Într-o altă listă pe care Th. Dornescu o înainta primarului la data de 12 iunie 1869, în vederea aplicării de amenzi conform art. 36 din Legea instrucțiunii publice, apar 22 de absenți din cele 3 sate ale comunei⁷. Nici învățătorul Alecu Manoliu nu se va abate de la lege arătând primarului, la 25 nov. 1869, că din lista copiilor ce i-o dăduse la 17 noiembrie, 12 părinți, din care 9 evrei, nu-și trimit copiii la școală și căroră trebuie să li se aplice amenzi. Pe contrapagină, mai adăuga alți 21 de copii din comună care încă nu se prezentaseră la școală⁸. În urma răspunsului din 3 martie 1871 dat de primar la adresele din 15 și 25 ian. 1871, pe care Alecu Manoliu i le adresase (ca și subprefectului plasei), prin care solicitase sprijin în vederea trimerii copiilor la școală, învățătorul se vede nevoit să-i amintească faptul că *potrivit legii, și copiii israeliți sunt obligați a veni la școală și că el va aplica legea întocma ca și pentru copiii de români*⁹. Deși primarul îi dăduse pe listă, învățătorul aducea la cunoștința acestuia că până la 5 aprilie 1871 *nici unul din cei 11 copii israeliți nu s-a prezentat la școală*, precum și alți 8 școlari români, rugându-l să aplice măsurile de care dispune pentru a-i trimite la școală¹⁰.

O interesantă informație se desprinde și din adresa subprefectului plasei, P. Rugină, care, la 23 mai 1871, îl atenționa pe Al. Manoliu ca *pe viitor să nu mai țină vacanță joia după amiază pentru a le face cunoscută arta militară, exercițiile de gimnastică și muzica vocală și să le predea lecțiile cuprinse în programa de carte ce este deja în aplicare*¹¹.

La 1 sept. 1871 s-a deschis școala și pentru alți 20 de copii ajunși la etatea învățământului obligatoriu, la eveniment fiind prezenți atât primarul V. Ionescu, cât și parohul Neculai care a sfințit apa. Însă, începând cu 6 sept. 1871, aproape lună de lună, un șir lung de liste au fost trimise primăriei de către Alecu Manoliu, cu absenții din rândurile copiilor români și evrei, cu număr de zile și chiar de ore, în funcție de cuantumul sumelor de amendă ce trebuiau achitate de părinți¹².

Dar iată că la 7 feb. 1873, printr-un proces-verbal de constatare semnat de

⁵ *Ibidem*, f. 29.

⁶ *Ibidem*, f. 31.

⁷ *Ibidem*, f. 53-54.

⁸ *Ibidem*, f. 93-95, 97-98.

⁹ *Ibidem*, d. 1/1871, f. 11-12 și 15.

¹⁰ *Ibidem*, f. 17, 24-25.

¹¹ *Ibidem*, f. 30.

¹² *Ibidem*, f. 40, 42-44; d. 1/1872, f. 1-2, 10-13; d. 1/1873, f. 5-6.

noul primar, Ion Cornescu și de consilierii Năstase Agavriloe, Constantin Chitar și Niță Jinga (acesta din urmă din Pădureni), se stabilesc *cauzele unor absenți și care nu pot plăti amenda: 3 văduve, sau necăjiți ce nu au cu ce să-i îmbrace și să le procure cele necesare*¹³. În informarea pe care Al. Manoliu o trimitea primarului la 1 iulie 1873, arăta că în acel an frecventaseră școala 24 elevi: 13 în cl. I-a, 6 în cl. a II-a și 5 în cl. a III-a și dintre toți aceștia, doar 10 meritau a lua premiu¹⁴.

Nemulțumiri privind implicarea primăriei în școlarizarea copiilor se desprind și din scrisoarea adresată primarului de către învățătorul Gh. Silvestru la 12 ian. 1884 prin care arăta: *vedem că cu toate stăruințele mele pe lângă d. voastră, școala nu se populează de locu cu copii (...) că din numărul de 40 copii înscriși pe cataloagele școlii, numai 15 urmează la școală, ceea ce e deloc satisfăcătoriu.*

În acei ani era o practică în a se realiza deschiderea anului școlar cu participarea preotului paroh, care sfințea apa, iar examinările de sfârșit de an cu participarea oficialităților de la nivelul preturii și primăriei, a marilor proprietari sau arendași, așa cum se prezintă în documentele arhivistice. Astfel, la examinarea din iunie 1884, realizată în prezența comisiei formate din primarul N. Radu, consilierii A. Butuc, Gh. Radu, Tudor Dragan, asistenții C. Dimitriu și C. Manea, dar și preotul Ion Andriescu, s-au prezentat 20 de elevi care frecventaseră cu regularitate, din totalul celor 40 înscriși. Din aceștia, 14 fuseseră în cl. I-a, 4 în cl. a II-a și 2 în cl. a IV-a. Comisia a constatat că examinarea s-a făcut *în conformitate cu noua programă a șese clase și că s-a predat la fapte mai reale, cu aplicații la viața practică.*

Examenul a durat 7 zile, între 16 și 22 iunie 1884, la obiectele: Limba română, Religie, Aritmetică, Istoria națională, Lectură, Exerciții de gimnastică. Au promovat 5 elevi din cl I-a, 3 din cl. a II-a și 2 din cl. a IV-a, alți 9 elevi din cl. I-a și 1 din cl. a II-au fost declarați repetenți. Anul școlar următor, 1884-1885, nu a fost lipsit de incidente. Astfel, la 24 nov. 1884, învățătorul Gheorghe Silvestru întocmea un proces-verbal în care se consemna că pentru *elevul Ungureanu Neculai din clasa I-a, care având purtare necuviincioasă, în baza art. 37 și 38 din Regulamentul de ordine și disciplină școlară și pentru că elevul nu s-a îndreptat după ce i s-au aplicat penalitățile prevăzute de art. 44 din Regulamentul școlar, al. 1, 2, 3, 4, 5 și 6, hotărăște gonirea (exmatricularea – n.n.) provizorie pe timp de o lună a respectivului elev*¹⁵. Pentru acel an școlar, Gh. Silvestru solicitase, la 17 sept., primarului să facă cunoscut părinților că școala s-a deschis și să trimită copiii pentru a nu fi amendați, iar la 3 oct. îl informa că din cei 20 de copii ce frecventează, sunt 2 fete și 18 băieți, din care 2 sunt israeliți¹⁶.

Începând cu anul școlar 1886-1887, s-a îmbunătățit și prezența școlarilor

¹³ *Ibidem*, d. 1/1872, f. 21.

¹⁴ *Ibidem*, d. 1/1873, f. 10.

¹⁵ *Ibidem*, f. 12.

¹⁶ *Ibidem*, d. 2/1884, f. 20 și 22.

israeliți. Astfel, dintre cei 16 elevi din cl. I-a care frecventau cursurile, 8 erau evrei. La fel și dintre cei 12 elevi din cl. a II-a, 6 erau evrei. În respectivul an școlar, în clasele I-IV au fost înscriși 46 elevi și au frecventat 38, iar cei 8 ce nu au frecventat erau motivați de învățătorul Gh. Silvestru prin aceea că erau *cu totul lipsiți*, adică săraci. Însă dintr-o altă situație statistică rezultă că în anul școlar 1886-1887, școala primară mixtă de aici fusese frecventată de 30 de elevi (24 băieți și 4 fete) dintre cei 42 înscriși (30 b. și 4 f.)¹⁷. La examenele ținute în zilele de 16 și 22 iunie 1887, au promovat 24 elevi, iar 14 au rămas repetenți. Premianților li s-au dat cărți școlare și cutii cu penițe¹⁸. Mai trebuie precizat că din anul școlar 1893-1894, copiii de naționalitate străină care urmau învățământul primar erau impuși la plata unei taxe școlare, având la bază Ordinul Ministerului Instrucțiunii Publice nr. 4.778 din 22 nov. 1892¹⁹.

După anul 1889 s-au instituit adevărate festivități de acordare a premiilor de sfârșit de an, cu participarea celor în drept din mai multe școli aferente. Pentru edificare prezentăm modul cum s-a desfășurat o asemenea festivitate la 23 iunie 1891, la Școala Dămieniști, unde, alături de cei din școala gazdă, au fost prezenți premianții din școlile Bătrânești, Brătești, Bălușești, Chilii, Averești, Negri și Poienile de Jos. Întâmpinarea participanților s-a făcut, între orele 10 și 11, cu drapele, muzică și cu imnul național la intrările în hotarele comunei. Solemnitatea de deschidere a serbării s-a făcut la orele 13, prin intonarea de către participanți a Imnului „Trăiască Regele”. S-a continuat cu o scurtă cuvântare a subprefectului plasei Dămieniști, apoi s-a interpretat cântecul „Glorie strămoșilor”, iar după ce învățătorul școlii gazdă a vorbit pe tema „Igiena sătenilor”, elevii au interpretat „Cântecul plugarilor”. La fel și după cuvântarea învățătorului din satul Negri, s-a cântat „Deșteaptă-te române”, după care învățătorul din satul Chilii a vorbit pe tema „Moravurile și suferințele poporului” și, tot astfel, pe alte teme, și ceilalți învățători oaspeți, festivitatea încheindu-se cu distribuirea premiilor elevilor din respectivele școli. Același tipic l-a avut și ceremonialul din 29 iunie 1894, organizat cu premianții școlilor la Bătrânești²⁰.

Multe nemulțumiri privind sprijinul dat școlii de către oficialități, precum și despre atitudinea pasivă a unor părinți privind asigurarea frecvenței copiilor la școală se desprind și din rapoartele învățătorului Grigore Brașoveanu. Astfel, din informarea ce o înainta revizorului școlar, el arăta că deschiderea anului școlar 1893-1894 s-a făcut conform ceremonialului, cu sfințirea apei de către preotul paroh, în prezența primarului și a *unui număr neînsemnat de copii, lipsind cu totul părinții*, comuna Dămieniști fiind *în mare, foarte populată de străini, adică de evrei și unguri împământeniți*. În ceea ce privește lista celor de vârstă școlară, el arăta că aceasta s-a întocmit cu primarul și că s-au cuprins numai cei din

¹⁷ *Marele Dicționar Geografic al României*, vol. III, București, 1900, p. 66.

¹⁸ Arhivele Naționale Bacău, fond Școala Dămieniști, d. 1/1887, f. 19, 22-23, 58.

¹⁹ *Ibidem*, d. 1/1893, f. 59-60 și 69.

²⁰ *Ibidem*, f. 44, 47, 77.

Dămieniști și Călugăreni, care se află la o distanță de sub 3 km., iar copiii *din cotuna Pădureni s-au lăsat deoarece acea cotună este mai departe de 3 km. și este populată numai de țigani, cu toate acestea ar putea să urmeze la cotuna Poeni unde este școală.*

Totodată, își exprima speranța că *se vor lua măsuri pentru ca școala să nu mai aibă goliciunea băncilor din anul trecut.* În acest scop scria receptorului la 14 oct. 1893, atenționându-l că este obligat prin Legea instrucțiunii publice să perceapă amendă de 20 bani pe zi pentru fiecare absență, iar cei insolvabili să fie dați primarului pentru a-i obliga a efectua, în echivalent, zile de prestație, conform legii drumurilor, de la aceasta fiind scutite numai văduvele și bătrânii de peste 60 de ani. În scurt timp se va constata însă că s-a trecut abuziv la aplicarea acestei legi, fapt pentru care Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice va trimite, la 16 martie 1894, o circulară către toți învățătorii din țară, prin care li se făcea cunoscut că *în baza noii legi a învățământului primar ce a intrat în aplicare odată cu anul școlar 1893/94, s-a constatat că s-a trecut fără discernământ la aplicarea amenzilor, fără analizarea fiecărui caz în parte, în baza legii*²¹.

Statistica învățământului primar rural, întocmită la 1 iulie 1896 la nivelul comunei de către Gr. Brașoveanu, arată că dintre cei 46 înscriși (37 b. + 9 f.) s-au prezentat la examen 45 și au promovat numai 27, din care 6 din cl. I-a, 9 din cl. a II-a, 8 din cl. a III-a și 4 din cl. a IV-a (din cei 5 înscriși, toți fiind băieți). La fel, și din statistica ce o încheia la finele anului școlar următor, la 26 iunie 1897, rezultă că din cei 39 copii înscriși se prezentaseră la examen 38 și promovaseră 25²².

Cu privire la ceremonialul de înmânare a premiilor, care s-a desfășurat la 29 iunie 1897 în centrul Dămieniști după orele 13, cu participarea premianților din școlile Bătrânești, Spiridonești, Negri și Dămieniști, în procesul-verbal încheiat de Grigore Brașoveanu se arată că *la cei 110 copii prezenți, în final li s-a oferit câte o jumătate de pâine și câte o mână de brânză din partea proprietarului moșiei Dămieniști, Costache Morțun*²³.

Din toate aceste date se pot desprinde câteva concluzii. Prima ar fi că în acei ani de pionierat în învățământul românesc se conjugau măsurile stimulative cu cele coercitive pentru grăbirea pașilor de generalizare a științei de carte. Alta ar fi aceea că se viza întrecerea și performanța prin modul în care se organizau ceremonialurile de premiere pe centre școlare. În fine, cea mai dureroasă concluzie este aceea că sărăcia și ignoranța părinților conduceau implicit și explicit la slaba cuprindere, frecvență și promovabilitate a școlarilor.

Revenind la acei ani și știut fiind că satul Drăgești până în anul 1908 a aparținut de com. Negri, trebuie să arătăm că unii copii din acest sat au fost înscriși la Școala Dămieniști încă dinaintea revenirii sale în actualul teritoriu administrativ. Se desprinde aceasta și din solicitarea preotului Vasile Iordăchescu

²¹ *Ibidem*, d. 1/1894, f. 13.

²² *Ibidem*, d. 1/1896, f. 36 și 89.

²³ *Ibidem*, f. 93.

adresată învățătorului Școlii Mixte Dămieniști, la 27 februarie 1897, prin care îl ruga ...*să motiveze absențele fiului său Dumitru, pentru că a lipsit din cauza depărtării și a timpului rău, cu multe furtuni*²⁴.

Marele Dicționar Geografic al României ne informează că în anul 1900, în comuna rurală Dămieniști, știau carte 109 persoane, dintre care 98 erau în târgușorul Dămieniști. Conform statisticilor, în anul școlar 1903-1904, sub conducerea învățătorului Ion Dimitriu, dintre cei 216 copii de vârstă școlară recenzați în circumscripția Dămieniști (între care și 33 copii evrei), au fost înscriși 93, au frecventat 89 (numai 2 copii evrei) și au promovat 61, dintre care și cei 2 evrei. În acest context, la 2 nov. 1904, revizorul școlar Ion Ciocan solicita dirigintei școlii să-i comunice dacă elevii Barbilian Dan (viitorul matematician și întemeietor al poeziei ermetice, cu pseudonimul Ion Barbu) și Popovici Corina s-au prezentat la examenul din luna iunie²⁵.

Iată cum arăta Statistica știutorilor de carte din com. Dămieniști în anul 1908

Satele comunei Dămieniști	Total locuitori peste vârsta de șapte ani		Nu știu carte	Știu să scrie și să citească	Urmează școala primară	Absolvenți ai cursului primar	Absolvenți ai unei școli superioare celei primare	Români	Străini	Nr. celor sub vârsta de șapte ani
	B	F								
Dămieniști	456	424	624	135	50	49	22	699	181	169
Pădureni	39	32	64	5	-	-	2	67	4	16
Călugăreni	200	178	352	11	8	2	5	378	-	65
	695	634	1.040	151	58	51	29	1.144	185	250
TOTAL	1.329		1.329					1.329		250
Total gen	1579									

Din datele statisticii nominale²⁶, pe care nu o mai reproducem aici, se desprind câteva concluzii care merită a fi evidențiate. Astfel, în Dămieniști, cu statut de târg, de centru de comună și de plasă, cu instituții adecvate, prăvălii și ateliere meșteșugărești, dintre cei 880 locuitori în vârstă de peste 7 ani, un număr de 624 nu știau carte (70%). Pe categorii sociale rezultă că dintre cei 624 neștiutori de carte din satul și târgul Dămieniști un număr de 409 (peste 65 %) erau din familii de agricultori, iar 215 (peste 34 %) erau din familiile meseriașilor, comercianților, funcționarilor și ale celor fără ocupație. Pe ansamblul comunei, dintre cei 1.040 neștiutori de carte cu vârsta de peste 7 ani, 811 erau din rândurile familiilor țărănești și 229 din alte categorii sociale.

Ar mai fi de observat că în Dămieniști, grație poziției sale de centru administrativ, comercial și cultural, dintre cei 256 știutori de carte, 22 erau absolvenți ai unei școli superioare celei primare, aceștia fiind dintre funcționari, magistrați, medici, cadre didactice etc., în timp ce în Călugăreni din cei 26 de

²⁴ *Ibidem*, f. 67 verso și 137; d. 1/1900, f. 1 – 29.

²⁵ *Ibidem*, d. 1/1903, f. 17, 106 și 136.

²⁶ *Ibidem*, d. 3/1908, f. 19 – 45

locuitori cu știință de carte doar 5 aveau studii superioare celei primare, iar în Pădureni numai 2 locuitori.

Sub aspect etnic, statistica încadrează două categorii: români și străini. Astfel, din cele 1.049 suflete trăitoare în Dămieniști, 799 erau încadrate ca români, iar 181 evrei erau notați ca străini.

Problema frecvenței școlare a rămas deschisă și pentru anii următori. De aceea învățătorul I. Dimitriu, la 16 mai 1909, solicita percepătorului o adeverință că ar fi încasat amenzile școlare pe luna martie pentru a-i trimite lista pe aprilie, atenționându-l și de faptul că *întârzierile dăunează mult frecventării și obligativității învățământului*²⁷. Este interesant de observat că, în baza recensământului efectuat între 1 și 15 august 1909, apar înscriși la școală 137 de copii, din care 86 de religie ortodoxă și 51 de religie catolică, dar niciun copil de religie mozaică²⁸ pentru că, așa cum se va și confirma mai târziu, aceștia frecventau școli private pe criteriu etnic și confesional. Aceasta și din cauză că, așa cum rezultă și din circulara din 31 mai 1910 expediată de ministrul Spiru Haret directorilor școlilor primare urbane și rurale, acestora li se amintea că *prin art. 3 din Regulamentul învățământului primar, străinii sunt impuși la plata unei taxe de 15 lei în comunele rurale și 30 lei în comunele urbane, pentru copiii lor admiși în școlile publice. Plata se face în 3 rate egale: 15 septembrie, 15 ianuarie și 15 aprilie ale fiecărui an, iar chitanțele se trimit la Casa Școalelor*. Se mai atenționa și că s-au semnalat nereguli privind termenele și depunerile²⁹.

În Registrul matricol pe anul 1911-1912 al Școlii Dămieniști apar înscriși în clasele I, II și III un număr de 5 copii evrei, în anul 1914 un număr de 7 copii și 19 copii în anul 1917³⁰. În anul Școlar 1914-1915 dintre cei 95 copii înscriși au frecventat 65 și au promovat 61³¹, iar din cauza situației create de numărul mare de concentrări din rândurile cadrelor didactice, printr-o circulară din 11 oct. 1915 s-au suspendat amenzile școlare, recurgându-se numai la avizarea părinților de către primar în vederea trimiterii copiilor la școală³².

Deoarece din anul 1908 satul Drăgești avea școală proprie, în anul 1916 circumscripția școlară Dămieniști aronda și satele Călugăreni și Pădureni, însă dintre cei 241 copii recenzați (din care și 27 de evrei), numai 122 erau considerați „buni de școală”, după cum poate fi ușor de înțeles, din cauza greutăților create de război³³. Anul școlar 1916-917 s-a încheiat cu examinarea elevilor de clasa a V-a la școala din Drăgești, unde s-au prezentat absolvenții din școlile Dămieniști, Călinești, Poiana, Căuțișeni și Bătrânești. La nivelul comunei Dămieniști, situația

²⁷ *Ibidem*, d. 1/1908, f. 4; d. 1/1909, f. 22.

²⁸ *Ibidem*, d. 1/1909, f. 42.

²⁹ *Ibidem*, d. 1/1910, f. 10.

³⁰ *Ibidem*, d. 1/1911, f. 2; d. 2/1913, f. 4; d. 2/1914; d. 1/1917, f. 3 – 12.

³¹ *Ibidem*, d. 1/1915, f. 36.

³² *Ibidem*, f. 42; d. 1/1916, f. 2.

³³ *Ibidem*, d. 1/1916, f. 6, 126-127.

școlară a celui an se încheia cu rezultate foarte slabe: dintre cei 124 elevi înscriși, frecventaseră cu regularitate numai 33 și rămăseseră repetenți 92 de școlari³⁴.

Aplicarea amenzilor în scopul îmbunătățirii frecvenței, ca și sistemul examinării claselor terminale pe centre școlare (așa cum a fost aplicat până în anul 1942), care grupau până la 15 școli în anul 1940 (la început cu clasele a V-a, iar din 1928 cu clasele a VII-a), iar asigurarea fondurilor de premiere prin liste de subscripție, a continuat și după Primul Război Mondial³⁵. În ceea ce privește cifrele oscilante de cuprindere a copiilor evrei în sistemul învățământului public, lămuritoare este nota revizorului școlar al județului Roman, C. Mădrescu, expediată în toamna anului 1923, prin care se arăta că *în Tg. Dămieniști funcționează de mai mulți ani o școală ebraică fără autorizație, sub conducerea lui Samuel Lehter*. Documentul blama acest fapt și stabilea ca revizorul Gheorghiu să cerceteze și să informeze *cum de a fost posibilă funcționarea de școli particulare în Dămieniști și Băcești*³⁶. Pe de altă parte, mai trebuie arătat că încă din acei ani, unii evrei, cărora aici nu le mai mergeau bine afacerile, se mutau la Roman, Bacău, Tecuci sau chiar la București.

Revenit la conducerea Ministerului Instrucțiunii Publice, dr. C. Angelescu expedia, la 25 ian. 1934, o circulară către toți învățătorii prin care își făcea cunoscut programul său de dezvoltare a învățământului rural. Astfel, el situa ca imperative aplicarea prevederilor Legii învățământului primar adoptată în 1924, între care și extinderea duratei școlii primare la 7 ani de studiu³⁷. De aceea trebuie remarcat faptul că în baza acelei legi, la Școala Primară Dămieniști s-a aplicat învățământul de 7 ani încă din anul școlar 1927-1928, fiind slujit de 3 învățători și un maestru pentru lucrul manual (Elena Boroda). În acel an școlar fuseseră înscriși 133 copii (24 evrei) dintre care au frecventat 128, au promovat 93, iar 35 au rămas repetenți și alți 5 care fuseseră retrași, eliminați sau decedați³⁸.

Mai trebuie avut în vedere și faptul că circumscripția școlară Dămieniști s-a restrâns începând din anul 1919, când a luat ființă școala din Călugăreni, iar din anul 1936 și școala din Pădureni. Cu toate acestea, grație dinamicii indicelui demografic, umărul copiilor de vârstă școlară a crescut continuu. Astfel, în anul 1929 dintre cei 156 înscriși au frecventat 150 și nu s-a mai aplicat nicio amendă școlară, în 1934 erau înscriși 151 școlari (80 b. și 71 f.), iar în 1937 erau 150 (79 b. și 71 f.)³⁹. Anul școlar 1937-1938 se încheia însă cu o frecvență foarte slabă, întrucât *cele 2 rânduri de amenzi s-au anulat din interese electorale, în vederea alegerilor parlamentare*⁴⁰. Situația școlară ce se încheiase la 7 iulie 1938 arăta că

³⁴ *Ibidem*, d. 1/1917, f. 93 și 95.

³⁵ *Ibidem*, d. 3/1921, f. 47; d. 1/1922, f. 25; d. 1/1926, f. 53; d. 2/1928, *passim*; d. 1/1935, f. 175.

³⁶ *Idem*, fond Inspectoratul Școlar al Regiunii a XII-a Bacău, d. 4/1923, f. 22-23.

³⁷ *Idem*, fond Școala Dămieniști d. 1/1926, f. 421.

³⁸ *Ibidem*, d. 1/1926, f. 13; d. 1/1947, f. 40.

³⁹ *Ibidem*, d. 1/1926, f. 48, 528; d. 1/1935, f. 25.

⁴⁰ *Ibidem*, d. 1/1935, f. 167.

din 155 de școlari înscriși în clasele I-VII, frecventaseră cu regularitate 128 și promovaseră numai 100. Consternat de unele subterfugii ale părinților, directorul școlii, Constantin Idriceanu, se adresa revizorului școlar la 20 sept. 1938 ca să analizeze justetea celor 9 cereri pentru dispensări sau amânări prin care se invocau diferite motive, el argumentând netemeinicia acestora în felul următor: *Pentru școala noastră tendința de retragere prematură de la școală are ca prim efect practic despopularea școlii și în consecință suprimarea de posturi – ceea ce nu-i de dorit*⁴¹.

O situație acceptabilă se arată la finele anului școlar 1938-39, în care dintre 168 școlari înscriși, frecventaseră 153 și promovaseră 148, adică 88 %. În anul 1941-42 situația se prezintă nesatisfăcătoare, întrucât din cei 211 înscriși (dintre aceștia 34 erau nou veniți), frecventaseră 157 și absolviseră 106, cauzele fiind create de război⁴².

Cu toate eforturile depuse în toți acei ani, totuși nu se reușise ca rezultatele să se ridice la nivelul așteptărilor deoarece, așa cum se prezintă într-o situație privitoare la știința de carte întocmită la 25 aprilie 1939, dintre cele 949 suflete existente în Dămieniști, 450 erau analfabeți, chiar dacă între aceștia erau socotiți și copiii de până la 7 ani. Alți 108 școlari erau trimiși la școli mai înalte, între ei fiind și 48 de fete. Un număr de 18 gospodari din sat se distingeau aparte, 15 dintre ei având câte o mică bibliotecă. În sat existau și 13 aparate de radio, dar nu exista nicio bibliotecă în afară de cea școlară⁴³.

Pentru anul școlar 1944-1945, directorul școlii, Gh. Dobârceanu, mai solicita un post didactic pe lângă cele 4 existente pentru a reveni câte 30 de elevi pe fiecare post. Totuși, dintre cei 142 de școlari înscriși în clasele I-V, frecventaseră numai 101⁴⁴.

Reforma învățământului din 1948, după ce elimina tot ceea ce în școala românească tradițională reprezentase „sechelele ideologiei burgheze”, venea și cu ceva benefic, anume generalizarea și obligativitatea învățământului de 7 ani. Ca urmare, s-a înființat și Școala Elementară de 7 ani Dămieniști, în care prima promoție a urmat-o între anii 1948 și 1951. În circumscripția acestei școli intrau atunci și alte sate din afara comunei, între care Poiana Iurașcu din com. Negri, Poienile de Jos din com. Roșiori și Buciumi din com. Valea Ursului.

Conform situației încheiate la 29 iunie 1948, din cei 141 înscriși se retrăseseră pe parcurs 4 elevi, iar din cei 137 rămași frecventaseră 124, promovaseră 104 și 33 rămăseseră repetenți. În anul școlar următor, primul în care se constituise și ciclul II elementar, din cei 123 elevi ce frecventaseră ciclul I promovaseră 111, iar din cei 46 din ciclul II (adică din clasa a V-a), frecventaseră 39, promovaseră 32, rămăseseră corigenți 3, iar 9, repetenți.

⁴¹ *Ibidem*, f. 204-206.

⁴² *Ibidem*, f. 328-331, 359, 570.

⁴³ *Ibidem*, f. 328-331.

⁴⁴ *Ibidem*, d. 1/1945, f. 33; d. 2/1945, cf. catalogului.

În anul școlar 1949-1950 Școala Dămieniști avea 206 elevi, din care 140 în ciclul I și 66 în ciclul II (clasele V și VI), iar în 1950-51 (în care se încheia prima serie de absolvenți ai ciclului II elementar) frecventaseră 195 elevi, dintre care 122 în ciclul I și 73 în ciclul II (clasele V-VII)⁴⁵. În concordanță cu dinamica demografică, creștea de la an la an și numărul copiilor de vârstă școlară. Astfel, în anul școlar 1952-53 dintre cei 192 înscriși 85 erau în clasele V-VII, însă la sfârșit de an rămăseseră 178 în ciclul I și 74 în ciclul II, promovând 140 din cl. I-IV și 53 din cl. V-II⁴⁶. Recensământul copiilor cuprinși între vârstele de 1 și 14 ani, efectuat în întreaga comună la 10 mai 1953, prezenta următoarele efective⁴⁷:

Satul	Sexul		TOTAL
	Masculin	Feminin	
Dămieniști	172	181	353
Călugăreni	151	157	308
Pădureni	21	16	37
Drăgești	119	99	218
Total general	463	453	916

Prima organizare administrativă de după anul 1859 a încadrat satul Drăgești în comuna Călinești, devenită ulterior com. Negri. Așa se și explică de ce primii școlari apar în evidențele acestei comune. De exemplu, în anul școlar 1886-1887, între cei 39 elevi care frecventau aici, apar înscriși și cei din Drăgești, din care 5 în cl. I-a, 5 în cl. a II-a și 1 în cl. a IV-a, iar în catalogul anului școlar 1896-1897 apar un număr de 11 drăgeșteni, dintre care 6 au rămas repetenți, deși erau notați cu conduita „Bună”, dar cu atenția „Slabă”, iar silința „Nulă”.

Trebuie remarcat și faptul că din anul 1905 în cataloagele școlii din Călinești nu mai apar înregistrați și școlari din Drăgești, pentru că, așa după cum s-a mai arătat, mulți părinți începuseră, încă din anii anteriori, să-și trimită copiii la școala din Dămieniști.

Reașezarea administrativă din anul 1908 aducea și satul Drăgești în componența actualei comune, fapt ce coincidea și cu terminarea construcției localului școlii. Până la finalizarea construcției, prima școală înființată în sat la 1 oct. 1908, din lipsă de lemne de foc, s-a deschis abia la data de 1 feb. 1909 într-o casă obștească, cu 21 elevi în clasa I-a. Conform procesului-verbal întocmit de directorul Vasile Maței, în anul școlar 1909-1910, la școală avea 18 elevi în cl. I-a, 15 în cl. a II-a și 3 în cl. a III-a⁴⁸, aceștia din urmă provenind dintre cei ce frecventaseră la Dămieniști și Călinești.

Recensământul efectuat în anul 1909 constata că la cele 84 de familii

⁴⁵ *Ibidem*, d. 7/1949 și 9/1950.

⁴⁶ *Ibidem*, d. 2/1953, f. 43.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 24.

⁴⁸ *Idem*, fond Școala Drăgești, d. 2/1908 și d. 3/1908.

existente în satul Drăgești numai 43 copii erau născuți între anii 1896 și 1901⁴⁹. Însă, conform dispozițiilor Revizoratului Școlar Roman din 11 nov. 1909⁵⁰, la noua școală construită în Drăgești erau arondați și școlarii din satele Brad și Cordoneni (Cotul Grosului). Astfel că, la 12 nov. 1909 dirigintele școlii (directorul) Vasile Maftei comunica Revizoratului Școlar că are înscriși 40 copii din Drăgești, 10 din Brad și 15 din Cordoneni⁵¹. La scurt timp, după dispoziția dată de aducere a copiilor din aceste sate la aceeași școală, Vasile Maftei se adresa, la 17 dec. 1909, revizorului școlar cu un referat prin care arăta că părinții din Cordoneni (sat așezat pe celălalt mal al Siretului) nu-și trimit copiii la școală, deși pe cărări ar avea de parcurs mai puțin de 2 km.⁵² În situația creată, anul școlar 1909-1910 a fost frecventat numai de 37 școlari din cei 68 înscriși, cei 17 elevi din Cotul Grosului lipsind permanent⁵³. Din anul școlar 1910-1911 situația frecvenței s-a mai îmbunătățit, urmând cursurile și cei din Cordoneni, astfel că din cei 68 de școlari 58 au frecventat cu regularitate⁵⁴. Situația școlarizării pe perioada 1908-1913, pe care Vasile Maftei o înainta la 18 iunie 1913 revizorului școlar D. Mancaș, se prezenta în felul următor⁵⁵:

Nr. crt.	Populația școlară	Anii de învățământ				
		1908/09	1909/10	1910/11	1911/12	1912/13
1	Recenzați	21	68	73	88	85
2	Înscriși în catalog	21	68	68	73	74
3	Au frecventat	20	37	55	49	40
4	Au absolvit	-	-	1	2	5

Referitor la populația de vârstă școlară recenzată la 25 august 1914, se consemnau în Drăgești 52 copii (31 b. + 21 f.), în Brad 9 (7 + 2) și 25 în Cotul Grosului (13 + 12). Din procesul-verbal al Comisiei de examinare a elevilor finaliști (din clasa a V-a), întrunită la 9 iunie 1915, rezultă că din cei 9 elevi înscriși din cele 3 sate, au absolvit 7. Comisia fusese formată din delegatul ministerial Constantin Idriceanu, având ca membri pe Panaite Cocea, Natalia Dumitriu, Coteanu și Vasile Maftei⁵⁶.

Din cauza mișcărilor de trupe rusești, anul școlar 1916-1917 s-a desfășurat defectuos, cu multe întreruperi. În raportul pe care învățătorul Gh. Tamaș îl înainta revizorului școlar la 17 iulie 1917, se arăta că școala a funcționat numai în intervalele 20 nov.-23 dec. 1916 și 10 mai-20 iunie 1917, iar în această din urmă perioadă au frecventat numai câte 3-4 copii din fiecare clasă.

⁴⁹ *Ibidem*, d. 4/1909, f. 64-75.

⁵⁰ *Ibidem*, d. 3/1908, f. 9.

⁵¹ *Ibidem*, f. 75 și 81 verso.

⁵² *Ibidem*, d. 4/1909, f. 87.

⁵³ *Ibidem*, f. 8 verso.

⁵⁴ *Ibidem*, d. 7/1910, f. 5.

⁵⁵ *Ibidem*, d. 12/1912, f. 23.

⁵⁶ *Ibidem*, d. 15/1913, f. 70; d. 16/1913, f. 37.

Între 1 și 20 nov. 1916, cursurile au fost suspendate pentru că Școala Drăgești a fost ocupată de rușii care mergeau pe front, după care a trebuit să fie curățată. Între 18 ian. și 5 feb. 1917, în școală au fost iarăși cazate trupe rusești, după care n-a mai funcționat din lipsă de lemne, dar și pentru că primăria a dispus curățarea și văruierea acestora pentru că rușii o lăsaseră într-o stare deplorabilă. În respectivul an școlar fuseseră 71 elevi înmatriculați dintre cei 103 recenzați și frecventaseră numai 9 din divizia III, 18 din divizia II și 14 din divizia I⁵⁷. Nici următorul an școlar nu a avut o frecvență mai bună, după cum rezultă din raportul pe care dirigintele (director) I. Petrescu îl înainta la 27 iunie 1918. Din 70 de elevi înscriși în cei 5 ani de studiu, frecventaseră cu regularitate numai 12 din clasele I-IV, alți 53 venind sporadic la școală⁵⁸.

În anul școlar 1918-1919, care s-a deschis la data de 1 sept., încă de la început se înregistrau multe absențe, fapt pentru care, odată cu sfârșitul războiului, s-a repus în aplicare sistemul amenzilor. Astfel, până la 26 sept. 1918, percepătorul avea de încasat amenzi în valoare de 249 lei de la părinții a 52 de elevi care se înregistraseră cu câte 60 de absențe, aceștia fiind din Drăgești, Brad și 22 din Cotul Grosului⁵⁹. Întrucât spațiul devenise neîncăpător, la 7 sept. 1920 învățătorul Ernani Cristea solicita aprobare revizorului școlar ca elevii din Brad să treacă la Școala Călinești care funcționa cu 2 posturi și al cărei diriginte (director), înv. Panaite Cocea, își dăduse acordul⁶⁰. Însă, după cum rezultă din situațiile școlare ale anilor următori, doleanța nu s-a mai pus în aplicare, întrucât după anul 1921 s-a înființat și aici al doilea post didactic⁶¹. Anul școlar 1921-1922 fusese frecventat de 76 de elevi dintre cei 83 înscriși în clasele I-V și promovaseră doar 58. (40 b. + 18 f.)⁶². Prin înființarea Școlii Primare Mixte din Cotul Grosului, în anul 1923, școlarii din acel sat nu au mai fost înscriși la școala din Drăgești⁶³, aici frecventând, în continuare, cei din satul Brad.

Școlarizarea copiilor în satul Drăgești va căpăta valențe superioare după instalarea soților Aanei, în anul 1925, pe cele două posturi didactice. Astfel, din cei 78 înscriși în anul școlar 1925-1926, au frecventat 75, în timp ce 21 dintre absolvenți erau obligați a urma în clasa a V-a și alți 17 (5 b.+ 12 f.) la cursurile de adulți. În anul școlar următor situația era și mai bună, frecventând 85 (51 b. + 34 f.) din cei 88 înscriși, dar și alți 31 (5 b. + 26 f.) la cursul de adulți⁶⁴.

Semnificativ rămâne modul cum descrie directorul Constantin Aanei festivitatea de deschidere a anului școlar 1925-1926: *Astăzi, 15 sept. 1925, am procedat la deschiderea cursurilor. S-au prezentat aproape toți copiii noi înscriși*

⁵⁷ *Ibidem*, d. 21/1916, f. 20 și 25.

⁵⁸ *Ibidem*, dos 23/1917, f. 2.

⁵⁹ *Ibidem*, d. 24/1918, f. 19 și 27.

⁶⁰ *Ibidem*, d. 28/1920, f. 21 și 37.

⁶¹ *Ibidem*, d. 30/1921, f. 3, 23-24.

⁶² *Ibidem*, d. 34/1922, f. 37.

⁶³ *Ibidem*, d. 34/1922, f. 15.

⁶⁴ *Ibidem*, d. 43/1925, f. 54; d. 45/1926, f. 52.

și o bună parte din vechiul contingent de școlari. Li s-au dat sfaturi și povești privitoare la buna purtare, curățenie și respectul față de bătrâni⁶⁵.

În strânsă concordanță cu dinamica demografică din satele Drăgești și Brad, circumscripția școlară înregistra o creștere continuă a numărului de copii de vârstă școlară. Astfel, în anul școlar 1929-1930 dintre cei 94 de copii înscriși (46 b. + 48 f.) au frecventat 80 și au promovat 52. În anul școlar 1930-1931, învățământul în Drăgești era de 7 ani, însă în cl. a VII-a erau înscriși numai 2 elevi și frecventase numai unul⁶⁶. Se remarcă însă exigența față de rezultatele școlare, întrucât raportul general de la finele anului 1931-1932 prezenta numai 65 de promovați dintre cei 105 înscriși în clasele I-VII, iar cel de la finele anului 1932-1933 prezenta 61 de promovați dintre cei 95 înscriși⁶⁷.

Se evidențiau atunci și unele gesturi caritabile, între care și cel al Mariei Gh. Buicliu, proprietara moșiei Drăgești care, la 28 iunie 1938, dona școlii suma de 100 de lei. În actul de donație se prevedea că banii erau destinați unui premiu care să poarte numele fratelui său, Ștefan Gh. Buicliu, urmând a se acorda *în numerar elevului cu cea mai bună medie la purtare și frecventare*⁶⁸.

Spicuind datele rapoartelor generale de sfârșit de an, mai arătăm că în anul școlar 1939-1940, dintre cei 95 elevi înscriși în circumscripția Drăgești și Brad, frecventaseră 89 și promovaseră 72 (42 b. + 30 f.), în anul 1941-1942 dintre cei 95 înscriși, frecventaseră 85 și promovaseră 63 (32 rămânând repetenți), în 1944 promovau 84 elevi dintre cei 85 care frecventaseră cu regularitate⁶⁹.

Evidențele școlare s-au menținut cu rigurozitate (dar și cu noi criterii introduse) și după sfârșitul războiului. Raportul general al școlii pe anul școlar 1945-46 se prezintă cu 96 de promovați dintre cei 122 înscriși în clasele I-VI, iar cel pe 1946-47 evidențiază numai 49 de promovați dintre cei 67 care frecventaseră și din 133 înscriși (regresul explicându-se prin greutățile create de foametea din timpul secetei). Anul școlar următor se încheia cu 90 de promovați dintre cei 96 care frecventaseră cu regularitate (din cei 138 înscriși)⁷⁰.

După criteriul stării materiale a părinților, situația școlară a elevilor din Drăgești la 20 aprilie 1949 era următoarea⁷¹:

Starea părinților	Cl. I-a	Cl. a II-a	Cl. a III-a	Cl. a IV-a	Total elevi
Săraci (sub 1 ha.)	2	1	-	-	3
Mijlocași, 1 – 5 ha.	20	21	20	15	76
Peste 5 ha	1	1	-	4	6
TOTAL	23	23	20	19	85

⁶⁵ *Ibidem*, d. 48/1926.

⁶⁶ *Ibidem*, d. 61/1930, f. 117.

⁶⁷ *Ibidem*, d. 63/1931, f. 88; d. 67/1932, f. 80.

⁶⁸ *Ibidem*, d. 83/1937, f. 109.

⁶⁹ *Ibidem*, d. 91/1939, f. 2 – 9; d. 97/1941, f. 25; dos 105/1943, f. 2 și 7 verso.

⁷⁰ *Ibidem*, d. 115/1946, f. 3 și 19; d. 118/1947, f. 7 și 18 verso.

⁷¹ *Ibidem*, d. 121/1948, f. 96 verso.

Dintre acești elevi, în respectivul an școlar promovaseră 74, iar în anul următor, 67 dintre cei înscriși în clasele I-IV⁷². Promovabilitatea și frecvența în anii școlari următori apărea astfel: 70 dintre 74 înscriși în anul 1949-1950; în 1951-1952 promovau 62 dintre 73, în 1953 promovau 60 din 63. O remarcă importantă făcea pentru acest din urmă an școlar inspectorul statistic Gheorghe Cârlan de la Circa Statistică Secuieni care constata că la Școala Drăgești frecvența elevilor este de 100%, ca și a celor înscriși la cursurile de alfabetizare *ca urmare a sprijinului neprecupețit al organizației de bază și a muncii de lămurire duse cu părinții*⁷³.

Dintre cei 67 de elevi aflați în Drăgești în clasele I-IV în anul școlar 1953-1954, se estima că 10 vor urma clasa a V-a la Dămieniști⁷⁴. În fine, situația de încheiere a anului școlar 1952-1953 prezintă 60 de promovați din 64 înscriși și tot la fel, 60 de promovați din cei 67 înscriși, conform Raportului general pe anul școlar 1953 – 1954. Școala avea atunci și 13 elevi pionieri⁷⁵.

În ceea ce privește școlarizarea copiilor din satul Călugăreni, inventarele din arhiva școlii întocmite în anii 1922 și 1935, prezintă un registru matricol și altul de prezență a cadrelor didactice pe anul școlar 1910-1911, însă alte documente școlare nu sunt decât din anul școlar 1918-1919, fapt ce conduce la ideea că între 1911 și 1918 școala nu a mai funcționat⁷⁶. Faptul este confirmat și de notificarea că în anul 1913 Școala Primară Mixtă Dămieniști avea arondat și cătunul Călugăreni⁷⁷. O evidență din anul 1917 arată că în cele 54 familii existente în satul Călugăreni în anul 1917 existau 58 de copii de vârstă școlară, între aceștia fiind și Agarici I. Gheorghe, fiul proprietarului Ioan C. Agarici care frecventa la Școala Dămieniști⁷⁸. Însă, la 12 iunie 1919 apare consemnat faptul că Școala Călugăreni fusese frecventată de 61 elevi (39 b. + 22 f.), fapt ce confirmă că școala se reîntemeiasă în sept. 1918⁷⁹.

Evidențele școlare din anii următori scot în evidență greutățile trecerii de la ignoranță la cultură, de la mentalitățile vechi la cele cerute de modernitate, manifestate nu de puține ori prin netrimiteră cu regularitate a copiilor la școală, aspect care nu de puține ori era cauzat de sărăcie. Edificatoare, în acest sens, sunt datele ilustrate de rapoartele generale de la finele anilor școlari. Astfel, în anul școlar 1921-1922 dintre cei 63 copii care frecventaseră în clasele I-IV promovaseră numai 32, iar în anul 1928 promovaseră tot 32 din cei 51 care frecventaseră școala⁸⁰. La data de 1 ianuarie 1934, în urma creșterii demografice,

⁷² *Ibidem*, d. 125/1949, f. 23.

⁷³ *Ibidem* d. 128/1950, f. 14; d. 131/1951, f. 18 și 26; d. 134/1952, f. 8 – 9 și 19.

⁷⁴ *Idem*, fond Școala Dămieniști, d. 3/1953, f. 39.

⁷⁵ *Idem*, fond Școala Drăgești, d. 138/1953, f. 12.

⁷⁶ *Îndrumător în Arhivele Statului județul Bacău*, vol. II, București, 1989, p. 207.

⁷⁷ Arhivele Naționale Bacău, fond Școala Dămieniști, d. 2/1913, f. 2.

⁷⁸ *Ibidem*, d. 1/1917, f. 3 – 12.

⁷⁹ *Idem*, fond Școala Călugăreni, d. 1/1919, f. 3.

⁸⁰ *Ibidem*, d. 1/1922, f. 8; d. 1/1927, f. 68.

în școală s-a înființat și postul al II-lea. În anul școlar 1936-1937 suprafața acestei circumscripții școlare era de 2,9164 km pătrați în care locuiau 70 de familii cu copii de vârstă școlară și altele 37 fără copii din această categorie. În acel an școlar, dintre cei 107 copii înscriși în clasele I-VI, frecventaseră 103 și promovaseră 66 elevi⁸¹. În anul 1937-1938 din cei 99 elevi înscriși în clasele I-VI, frecventaseră 95 și promovaseră 60, iar în anul următor promovaseră 86 din cei 112 înscriși și frecvenți în clasele I-VII⁸².

Concentrările, pregătirile și anii efectivi de război au afectat profund și rezultatele muncii școlare. Astfel, în anul școlar 1940-1941 promovaseră 74 de școlari din cei 125 înscriși în clasele I-VII (frecventaseră 111), în 1942 promovau 54 din cei 99 înscriși și 88 frecvenți, aceasta și din cauză că în urma alunecării de teren din toamna anului 1941, școala s-a mutat la Dămienesti, în 1943 promovau 47 din cei 95 înscriși în clasele I-IV⁸³. Anul școlar 1944-1945 s-a deschis abia la 15 martie 1945 și s-a încheiat la 24 iunie. Funcționau numai clasele I-IV în care fuseseră înscriși 79 de copii, dar frecventaseră 41, din care au promovat numai 27. Anul școlar următor funcționa cu clasele I-V în care fuseseră înscriși 112 copii, însă din aceștia frecventaseră numai 85 și absolviseră 57⁸⁴. Raportul general pe anul 1947-1948 arată că, din cei 116 școlari înscriși în clasele I-VI, frecventaseră 84 și promovaseră 67, iar în raportul din anul următor apăreau înscriși 120 elevi, cu 106 frecvenți și 87 promovați⁸⁵. Școala funcționa acum în 2 săli de clasă prin disponibilizarea uneia din camerele locuinței directorului. Ceea ce șochează însă este faptul că, în concordanță cu concepția stalinistă a acelor vremuri, toți școlarii erau încadrați ca fiind de etnie maghiară ceea ce constituia o denaturare forțată a adevărului istoric. Întrucât un număr de 8 elevi rămăseseră 2-3 ani repetenți, aceștia au fost trecuți din oficiu la cursurile de adulți⁸⁶. În 1951 promovau 99 de elevi din cei 108 înscriși și 105 frecvenți, în 1952 promovau 101 din cei 105 înscriși și frecvenți, în 1953 promovau 93 din cei 99 frecvenți, iar în 1954 promovau 82 din cei 84 înscriși⁸⁷.

Școala Pădureni apare înființată în anul 1933⁸⁸, fapt confirmat și de evidențele arhivistice din anul școlar 1939-1940, care arată că 10 copii erau înscriși în clasa I-a, 3 în cl. a II-a, 3 în cl. a III-a, 4 în cl. a IV-a, 5 în cl. a V-a și 6 în cl. a VI-a⁸⁹. Satul Pădureni avea, la 16 feb. 1948, un număr de 29 de gospodării cu 123 locuitori și 38 copii de vârstă școlară, dintre care erau înscriși 36 și

⁸¹ *Ibidem*, d. 1/1936, f. 101 – 102.

⁸² *Ibidem*, d. 1/1937, f. 113 – 114; d. 1/1938, f. 118 – 119.

⁸³ *Ibidem*, d. 1/1940, f. 153; d. 1/1941, f. 46 și 129; d. 1/1942, f. 174.

⁸⁴ *Ibidem*, d. 1/1945, f. 3 și 30; d. 2/1945, f. 67.

⁸⁵ *Ibidem*, d. 1/1947, f. 94; d. 1/1948, f. 131 și 165 verso; d. 1/1949, f. 68.

⁸⁶ *Ibidem*, d. 2/1949, f. 1.

⁸⁷ *Ibidem*, d. 2/1950, f. 41; d. 1/1951, f. 49; d. 1/1952, f. 44; d. 1/1953, f. 36.

⁸⁸ *Îndrumător în Arhivele Statului. Județul Bacău*, vol. II, București 1989, p. 208.

⁸⁹ Arhivele Naționale Bacău, fond Școala Dămienesti, d. 1/1935, f. 520.

frecventau 35 în cei 5 ani de studiu⁹⁰. În anul 1950 promovau această școală 20 copii din cei 22 înscriși, în 1951 promovau toți cei 16 înscriși în clasele I-IV⁹¹. Din motive neprecizate, Raportul general de activitate pe anul școlar 1951-1952 arată că până la data de 4 aprilie 1952 elevii din clasele a II-a, a III-a și a IV-a au frecventat la Școala Călugăreni, timp în care cei din clasa I-a au stat acasă, după cum arată învățătorul M.I. Nastase⁹². S-ar putea presupune că școala nu a avut condiții normale de funcționare, între care și lipsa lemnului de încălzit. În fine, în anul școlar 1953-54 promovau toți cei 10 copii înscriși în clasele I-IV⁹³.

⁹⁰ *Ibidem*, d. 1/1947, f. 50 și 75; d. 2/1947, f. 26.

⁹¹ *Idem*, fond Școala Pădureni, d. 1/1949, f. 2; d. 1/1950, f. 2 și 14.

⁹² *Ibidem*, d. 1/1951, f. 9.

⁹³ *Ibidem*, d. 1/1953, f. 17.

ÎMPROPRIETĂRIREA ÎNSURĂȚEILOR ÎN JUDEȚUL BACĂU

Cornelia CUCU

The appropriation of newlyweds in Bacau County

Summary

Theme of this article is the application of articles 5 and 6 of the Act rural (14 august 1864), in Bacau County. This enactment was adopted during the reign of Alexandru Ioan Cuza. The material shows the categories of peasants who were benefiting from the provisions of the two articles of the law, insisting on the appropriation of newlyweds. The main aspects are tracked: appropriation committees work, the abuses of the authorities, the protests peasants cheated, the consequences of the application of those articles.

Keywords: appropriation, newlyweds, Bacau County, rural law, Alexandru Ioan Cuza.

Potrivit art. 5 din Legea rurală (14 august 1864) locuitorii care nu efectuaseră clacă și se găseau pe moșia proprietarului cu învoieli speciale, neavând decât casă și grădină, nu aveau dreptul la împrumut¹. Lipsiți de dreptul de împrumut erau și sătenii incluși în art. 6, adică cei cărora nu li se putea îndeplini întinderea locurilor legiuite din cele două treimi ale moșiei precum și însurății sau spornicii. Legea rurală din 14 august 1864 prevedea prin art. 54 că „statul este obligat să vândă locuri pe moșiile sale la însurăți și la ceilalți săteni cuprinși în art. 5 și 6. O familie nu putea cumpăra însă mai mult de 12 pogoane²”.

Legiuirea adoptată de A.I. Cuza nu cuprindea nici o mențiune cu privire la sătenii aflați în armată. În aceste condiții, la 7 octombrie 1864, Mihail Kogălniceanu dă o circulară prin care toți țăranii aflați „sub steaguri” să fie împrumutați. Trebuiau să primească pământ, ca orice clăcaș, toți cei care făcuseră clacă înainte de a pleca în armată, iar cei care nu fuseseră însurați la încorporare „să se socotească în rândul spornicilor dându-li-se pământ pe moșiile statului conform art. 5 și 6”³.

Întrucât unii însurăți, înainte de aplicarea legii, au solicitat pământ de hrană, conform așezămintelor agrare în vigoare, iar proprietarii i-au refuzat, Mihail Kogălniceanu a ordonat „să se cerceteze lucrurile și de se vor adevăra, toți acei săteni să fie împrumutați ca și ceilalți clăcași ori unde ei vor cere”⁴.

¹ C. Hamangiu, *Codul general al României*, vol. II, Legi uzuale, București, 1907, p. 78.

² *Ibidem*, p. 79.

³ C.D. Sturdza-Șcheeanu, *Acte și legiuri privitoare la chestia țărănească*, București, 1907, seria I, vol. II, p. 941.

⁴ *Ibidem*, pp. 919, 926.

Toți cei cuprinși în art. 5 și 6 aveau dreptul să se strămute pe moșiile statului cele mai apropiate, putând „să se desfacă de casele și sădirile făcute de dâșii pe moșiile pe care le stăpânesc, având comuna dreptul de răscumpărare”⁵.

În această situație, *comisiile de constatare* trebuiau să alcătuiască un tabel special (tabela B) în care erau trecuți locuitorii care se încadrau în art. 5 și 6 din Legea rurală, deci, cei care aveau „dreptul de a se strămuta pe moșiile statului”. În tabelul respectiv era trecut fiecare sătean, suprafața ce o dorea, dar care nu putea depăși 12 pogoane, moșia unde dorea să se strămute, suma pentru despăgubire și modul în care această despăgubire trebuia achitată: „deodată sau în rate timp de 15 ani”⁶.

Majoritatea *comisiilor de constatare* s-au conformat înscriind cu exactitate, în tabelele corespunzătoare, pe toți sătenii care își exprimau dorința de a se strămuta spre a fi împroprietăriți pe moșiile statului din apropiere. S-au semnalat cazuri când și clăcașii de pe proprietățile particulare au refuzat împroprietărirea cerând să fie strămutați pe moșiile statului sperând că, în acest fel, vor primi suprafețe mai bune. Astfel de cazuri s-au înregistrat la *Comănești* (49 de însurăței)⁷, *Dărmănești* (26 însurăței)⁸, *Dofteana* (19 însurăței)⁹, *Schitul Lapoșu* (1 însurățel)¹⁰.

S-au semnalat numeroase cazuri de abateri de la prevederile legii, numeroase abuzuri. Astfel, o parte din locuitorii din *Valea Seacă* au reclamat „că n-ar fi însurăței de mai mult timp și că au fost cerut pământ de la fostul posesor de mai înainte răposatul George Neculai și că le-au refuzat, cerând acum de la comisie a li se da pământ ca la clăcași”. Comisia de constatare, prin adresa nr. 8/1864 „au cerut științe de la autoritatea comunală dacă numiții au reclamat pământ în anii însurării lor, ori dacă au științe că numiții au reclamat la vreo autoritate”. Comuna, prin adresa nr. 22/1864 răspunde că „nu se găsește nici o reclamație înscrisă dată comunei și nici are științe că au reclamat la vreo autoritate”, ca urmare refuză să ia în considerare cererea sătenilor¹¹.

Un caz similar, la *Bibirești*, unde George Avadanei „se tânguie subprefecturii că el, fiind însurățel de 10 ani, și fiind refuzat de proprietar a-i da pământ ca la clăcași în virtutea țerculării Domnului Ministru de Interne nr. 24595 cere acum a i se da pământ ca la clăcași”. Comisia, după cercetări „minuțioase” conchide însă că „negăsindu-l clăcașul, nu-l poate a trimite a i se da pământ ca la clăcași”¹².

⁵ C. Hamangiu, *op.cit.*, p. 79.

⁶ C.D. Sturdza-Șcheeanu, *op. cit.*, pp. 931, 932.

⁷ Arhivele Naționale Bacău, fond Prefectura Bacău, d. 1/1864, f. 195, 196.

⁸ *Ibidem*, f. 69.

⁹ *Ibidem*, f. 98.

¹⁰ *Ibidem*, f. 136.

¹¹ *Ibidem*, d. 3/1865, f. 251.

¹² *Ibidem*, f. 5, 6.

În anul 1866 o mare parte din sătenii care fuseseră în armată s-au întors la vatră. Neprimind pământ au făcut nenumărate petiții către Prefectură și Minister cerând să beneficieze și ei de prevederile art. 5 și 6 din Legea rurală. În petițiile lor, foștii militari arătau că „deși au prestat clacă pe moșie înainte de încorporare ... după ce au servit în armată 6 ani ... venind acasă și neprimind pământ au ajuns muritori de foame, întrucât singura lor ocupație era agricultura”. Cererile lor au fost respinse pe motiv că „ar modifica toate bunurile rurale eliberate proprietarilor (acte de proprietate) și delimitările de până atunci”¹³.

În toamna anului 1869 are loc o nouă încercare nereușită de aplicare a art. 5 și 6. O nouă circulară a lui Mihail Kogălniceanu a fost citită prin sate, primării, biserici pentru a fi cunoscută de toți cei interesați. Timp de o lună (7 octombrie-7 noiembrie), țăranii îndreptățiți să primească pământ trebuiau să se înscrie indicând și moșia pe care doreau să fie împrorietăriți. S-au făcut tabele pe comune și plăși, dar guvernul se opune motivând că în aceste tabele au fost incluse și categorii care nu aveau dreptul, prin lege, la pământ.

Anul 1873 se înscrie cu noi dispoziții, cu întocmirea unor noi tabele, cu constituirea unor noi comisii care să verifice dacă „în 1864 a fost întocmită tabla cu litera B” și câți din cei constatați atunci mai doresc să se strămute pe moșiile statului, câți au fost omiși și dacă aceștia ar dori să primească pământ pe acele proprietăți.

Trebuie remarcat faptul că noile tabele conțin un număr mai mic de săteni. Este cazul celor din *Barați*, comuna Mărgineni, unde comisia din 1873 a găsit numai 51 de clăcași în loc de 53 câți erau înscrși în tabela din 1864. Acest lucru rezultă din procesul-verbal încheiat la 11/23 aprilie 1873, în care se consemnează printre altele: „astăzi în consecință cu ordinul D-ului Prefect nr. 4293 convocându-ne la moșia Barați din comuna Osebiții Mărgineni, proprietate a Episcopiei Romano-Catolică, și procedând la formarea tablei pentru sătenii pâlmași împrorietăriți pe acea moșie, am găsit numai număr de 51 de asemenea săteni așa precum se constată din tabela formată de comisiune la anul 1864 și din procesul verbal al D-ului inginer hotarnic care au delimitat proprietatea în anul 1871, luna iunie, dându-le și pământ numai la acel număr, câte 58 prăjini, 36 stânjeni, de fiecare”¹⁴.

Deși, în acest proces-verbal se susține că ar fi existat numai 51 de clăcași la Barați, de fapt ei erau 53, lucru atestat de tablele de constatare din 1864¹⁵, precum și de scrisoarea adresată lui Petre Aslan, contabilul Comitetului de lichidare, la 26 aprilie 1873: „Amice Petrache. Te rog notează-mi ce câtime de pământ se prevede în total prin titlul provizoriu nr. 49 emis de comisia plășii Bistrița de Sus, județul Bacău pentru moșia Mănăstirii Catolice Osebiții Mărgineni care a luat obligația acum nu de mult fiindcă acolo se arată 53 săteni,

¹³ Nichita Adăniloiaie, *Reforma agrară din 1864*, București, Ed. Academiei, 1967, p. 318.

¹⁴ Arhivele Naționale Bacău, fond Prefectura Bacău, d. 3/1865, f. 325.

¹⁵ *Ibidem*, d. 2/1864, f. 118.

iar după constatarea la fața locului sunt numai 51, adică minus 2”. După care urmează răspunsul dat de Petru Aslan celui care semnează indescifrabil: „titlul bisericii catolice de care vorbiți conține despăgubirea pentru 53 de săteni cu brațele”¹⁶.

Cazuri similare s-au semnalat și la *Cașin*¹⁷, *Bogdănești* și *Grozești*¹⁸.

În condițiile în care cresc nemulțumirile țăranilor, guvernul urgencează aplicarea art. 5 și 6 din Legea rurală, adică împrumutarea însurăteilor, a celor care nu efectuaseră clacă în 1864 și care lucraseră pământurile marilor proprietari prin învoieli speciale, a celor care nu primiseră întregul pământ pe motiv că moșiile erau strâmte precum și a celor care erau în armată.

Aplicarea celor două articole din Legea rurală s-a făcut și sub presiunea Războiului de Independență când statul avea nevoie de cât mai mulți tineri sub arme. În 1876, adică după 12 ani de la decretarea legii, au început să se adune datele și să se întocmească tabele, pentru ca abia în 1878, 1879, deci după terminarea Războiului de Independență să se treacă la aplicarea art. 5 și 6 din lege.

La 20 iunie 1878 este adoptat *Regulamentul de aplicațiune pentru executarea articolelor 5 și 6 din Legea rurală*. Potrivit art. 1 din acest Regulament, în fiecare județ se înființa o „comisiune ad-hoc formată dintr-un membru al comitetului permanent, un delegat al administrației domeniilor și primarul fiecărei comune rurale, unde comisiunea va avea a lucra”¹⁹. Întrucât primăriile nu mai păstrau actele întocmite de Comisiile de plasă (de constatare) cu privire la însurăței, activitatea acestei comisii a fost anevoioasă.

Decretul de împrumutarea a stârnit opoziția arendașilor și proprietarilor care căutând să speculeze naivitatea țăranilor și să formeze o opinie de neîncredere, afirmau că hotărârile luate de comisiile județene nu vor fi temeinice dacă nu vor avea consimțământul lor, consimțământ care se obținea numai în condițiile în care fiecare sătean muncea un anumit număr de zile cu vitele și brațele fără să primească bani.

Nici de această dată nu s-a asigurat mărimea legată de suprafața de pământ pentru țărani. Deși în 1864, s-au semnalat lipsuri la suprafața de pământ în numeroase comune, în urma aplicării art. 5 și 6 din Legea rurală au primit pământ numai 347 de foști clăcași din comunele *Cașin*, *Valea Rea*, *Bogdănești*, un total de 215 fâlcii²⁰.

Comisiile pentru împrumutarea însurăteilor din județul Bacău și-au început activitatea în 1878 și au continuat-o în 1879 și 1880.

Potrivit documentelor de arhivă au fost împrumutați 553 însurăței din comunele *Berzunți*, *Bogdana*, *Letea*, *Nadișa*, *Mănăstirea Cașin*, *Scorțeni* pe o

¹⁶ *Ibidem*, d. 3/1865, f. 326.

¹⁷ *Ibidem*, f. 90.

¹⁸ *Ibidem*, f. 50, 51.

¹⁹ C. Hamangiu, *op. cit.*, p. 406.

²⁰ Arhivele Naționale Bacău, fond Prefectura Bacău, d. 2/1880-1885, f. 3-38.

suprafață de 1324 fâlcii, adică 1893 hectare. Nici de data aceasta nu li s-a dat țăranilor suprafața legală de pământ. În loc să primească 3.041 ha (conform legii) au primit doar 1.893 hectare, deci cu 1.148,5 hectare mai puțin²¹.

Potrivit Administrației Domeniilor, în județul Bacău ar fi existat 709 însurăței cu drept de împrumut, dar din documente rezultă că au fost împrumutate doar 553, deci cu 156 de însurăți mai puțin²².

De asemenea, Regulamentul din 20 iunie 1878 prevedea în art. 4 că „se vor înființa comune noi pe proprietățile statului mai puțin populate, care se vor întocmi după planuri regulate, aprobate de Administrația Domeniilor” și în care se prevedeau spații pentru drumuri, piețe, primărie, școală, biserică, cimitir și 4 pogoane pentru vatra satului rezervate statului²³.

Pe baza acestui articol, între anii 1878-1879, în plasa Tazlău de Jos au luat ființă două sate noi: *Berzunți*²⁴ și *Sârbi*²⁵. Pentru Berzunți s-au rezervat 301 fâlcii, iar pentru Sârbi 165 fâlcii și 69 prăjini.

Comparând numărul celor care au primit pământ, potrivit Regulamentului din 20 iunie 1878, cu numărul țăranilor rămași fără pământ, după aplicarea Legii rurale din 1864, la nivelul județului Bacău observăm un număr mare de țărani cărora nu li s-au asigurat locurile de hrană. Exemplificăm acest lucru cu situația din plasa Tazlău de Sus, unde documentele sunt mai numeroase și mai concludente. Aici rămăseseră fără pământ, în urma aplicării legii, 251 de țărani. Prin aplicarea art. 5 și 6 au mai primit pământ 112 însurăți, rămânând în continuare fără pământ 139 țărani.

Mulți țărani au fost excluși de la dreptul de împrumut sub motivul că cererile lor au fost înaintate prea târziu, data de 30 august 1880 fiind ultima zi până la care sătenii puteau să mai depună cereri la autoritățile comunale pentru a fi împrumutate, după care toate lucrările se închideau²⁶.

La 20 august 1882, guvernul adoptă o hotărâre prin care depozitează pe însurății care au contravenit dispozițiilor regulamentare dispunând să fie împrumutate alții care întruneau condițiile²⁷. Acesta a fost un alt mijloc care a favorizat excluderea unor țărani de la dreptul de împrumut și deci abuzurile autorităților.

Protestele țăranilor care nu au primit pământ au determinat statul să continue vânzarea pământurilor către aceștia. Aceste vânzări au satisfăcut însă într-o foarte mică măsură necesitățile țăranilor deoarece prețurile erau foarte mari,

²¹ *Ibidem*.

²² Arhivele Naționale București, fond Ministerul Agriculturii, Însurăți, d. 1/1878, f. 348.

²³ C. Hamangiu, *op. cit.*, p. 407.

²⁴ Arhivele Naționale Bacău, Prefectura Bacău, d. 2/1880-1885, f. 3-6.

²⁵ *Ibidem*, d. 2/1878, f. 1-5.

²⁶ Arhivele Naționale București, fond Ministerul Agriculturii, Însurăți, d. 2/1879, f. 108-111.

²⁷ *Ibidem*, d. 1/1904, f. 20-32.

iar sumele trebuiau achitate odată cu vânzările. În județul Bacău, între 1881 și 1888 s-au făcut foarte puține vânzări de teren din moșiile statului, deși statul dispunea de astfel de moșii. Acest lucru dovedea, pe de o parte, lipsa de preocupare a autorităților față de cei rămași fără pământ în 1864, iar pe de altă parte, dorința acestora ca nu țăranii să intre în posesia acestor moșii, ci marii proprietari.

În concluzie, prin aplicarea Legii rurale din 1864, în județul Bacău au fost împroprietăriți 17.679 clăcași, la care se adaugă cei 553 de însurăței, deci în total 18.232 țăranii. Dintre aceștia 1.150 în categoria frunțași, 6.006 în categoria mijlocași, 7.850 în categoria pălmași și 2.673 în categoria cu casă și grădină la care se adaugă 215 în aceeași categorie pe proprietățile răzeșești. Cei 17.679 clăcași au fost împroprietăriți pe 47.165,7 fâlcii (67.447 hectare) iar însurățelei (553) pe 1.324 fâlcii (1893 hectare), deci în total împroprietăriții au primit 48.489,7 fâlcii (69.340 hectare).

Deși Legea rurală din 1864 a întărit proprietatea țărănească și a îmbunătățit situația unei părți importante a locuitorilor satelor, marea proprietate a continuat să fie predominantă, reprezentând împreună cu proprietatea statului aproximativ 70 % din suprafața arabilă a țării.

STROE S. BELLOESCU – CTITOR DE CULTURĂ ȘI FILANTROP CARE A SCRIS ISTORIE PE MELEAGURI BÂRLĂDENE

Livia OLARIU

Stroe S. Belloescu – culture builder and philanthropist who made history on lands Bârlad Summary

Stroe S. Belloescu was a Romanian mathematics teacher, an intellectual and a well known philanthropist. His former students and colleagues that knew him best said that he was a role model teacher, always aware of his important calling which he practiced relentlessly and selfless. Observing that poverty, vices and the day to day struggles of the ordinary people were rooted in their lack of education, knowledge and religious morals, he considered that the best approach towards improving people's lives was to: „teach them in order to become intellectually enlightened and strengthen their religious belief in order to endow them with a set of moral values". This core belief drove him to actively participate in and sponsor the building and ulterior activities of new schools, churches and cultural settlements. His patriotism drove him to initiate and see through to completion in 1909 the National House building in the town of Bârlad, building which nowadays is hosting the Municipal Library. At first it was a donation book collection shared both his personal archive and other personalities from Bârlad. His philanthropical activities were not aimed only at cultural structures but also at those that used them. His last will and testament states that important amounts of his life long savings should be dedicated to the maintenance of the schools he sponsored and to the less fortunate students in Bârlad area as well as those from the Transilvania region. He participated in the historic events (1848, 1859, 1877, 1907) of the period to be rewarded with titles and orders that showed patriotism, fighting for the uplifting life people.

Keywords: nationalist, patriot, culture builder, philanthropist.

Stroe Belloescu (n. 20 martie 1838, la Câmpina – d. 20 octombrie 1912, Bârlad) s-a distins printr-o seninătate plină de iubire a sufletului său și îndeosebi acea moralitate care l-a făcut să gândească mai mult la cele trainice, decât la cele trecătoare. A avut cel mai înalt simț al datoriei izvorât din cea mai caldă iubire pentru tineret și țărâtime. Acest om nu a cunoscut nici cea mai mică răutate sau dușmănie. Era un model nu numai de știință, ci și de cetățean. Munca și fapta făcute într-o perfectă tăcere, cu o simplitate și rară sinceritate, era idealul în care el știa să crească tinerele generații. A fost un muncitor înflăcărat de idealuri pentru

propășirea prin lumină a neamului său, era un om simplu care a dus o viață austeră.

Stroe Belloescu a fost călăuzit toată viața de convingerea că a munci înseamnă a te ruga, drept dovadă nu a ezitat să le mărturisească apropiaților săi că „orice muncă adevărată e sfântă; în orice muncă adevărată, fie numai muncă cu brațele, este ceva dumnezeiesc. Mintea ne-a fost dată nu ca să argumentăm și să sofisticăm, ci ca să putem pătrunde ceva, ca să câpătăm o credință și o percepere limpede a lucrurilor, ca apoi pe temeiul acestora să purcedem la fapta care trebuie făcută printr-o muncă fără zgomot, în cea mai perfectă tăcere, pentru că tăcerea este elementul în care toate lucrurile mari se formează.”¹

Inevitabil se naște întrebarea: de ce s-a stabilit la Bârlad? Pentru că „tot aici s-au stabilit câțiva profesori transilvăneni emeriți, cărturari iluminiști, ca Ion Popescu întemeietorul primului hebdomadar bârlădean, *Semănătorul* (1870), Ștefan Neagoe, lingvist și cercetător literar, cunoscut prin al său *Codex Neagoeanus*, fondator al celui de-al doilea ziar bârlădean, *Paloda* (1881), Solomon Haliță, întemeietorul revistei pedagogice *Gheoghe Lazăr* (1887), colaborator al lui George Coșbuc și Gh. Bariț, prieten și slujitor al „direcției noi” a lui Titu Maiorescu, cărora li s-a alăturat Stroe Belloescu, profesor, senator și ctitor de instituții cărturărești.”²

Mai trebuie menționat că Belloescu în loc de inginerie – pe care ar fi trebuit să o profeseze conform diplomei obținută în 1863 după absolvirea cursurilor Politehnicii din Gand, Belgia – a predat matematica, în perioada 1870-1874, la Școala normală de băieți din Bârlad, școală abia atunci înființată (actualul Liceu „Gheorghe Roșca Codreanu”), unde a rămas până în 1898, când a ieșit la pensie. În buletinul secției *Ligii Culturale*, G.C. Râmnicăneanu a făcut următoarea prezentare: „Stroe Belloescu prin origine ardelean, fiu de gospodar rural, crescut în dragoste de neam și de muncă continuă și cinstită, a primit învățătura secundară în București, sub influența romantismului înflăcărat a lui Heliade Rădulescu, care preamărea trecutul nostru istoric de glorie și de cinste, s-a desăvârșit în străinătate în Belgia, țară unică de muncă intensivă și de ordine; astfel bine preparat și solid format a îmbrățișat o carieră frumoasă a profesorului, în epoca lui clasică și a fost far luminos, într-o lungă și frumoasă carieră, la liceul nostru; (...) om al datoriei riguroase, al muncii cinstitute, al economiei și cumpătării cu adevărat stoice. Cu aceste calități și cu o deșteptăciune sclipitoare s-a impus tuturor.”

Avea un înalt simț al datoriei și o caldă iubire de tineret și țărănime. Drept dovadă din leafa lui și din cele câteva hectare de pământ pe care le avea, a ajutat elevii săraci (a donat 12.000 de lei în 1897, pentru cinci elevi țărani săraci, din județul Tutova și pentru cei din Transilvania lui). Potrivit documentelor existente, la data de 21 ianuarie 1901, membrii societății „Casa de ajutorare pentru copiii

¹ Gheorghe Vrabie, *Bârladul cultural*.

² C.D. Zeletin, *Principesa Elena Bibescu marea pianistă*, Editura Vitruviu, București, 2007, p. 22.

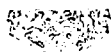
săraci de curs primar și profesional din județul Tutova” au decis cu majoritate de voturi să-i desemneze în comisia de control pe: Stroe S. Belloescu, Condrea și Căpitanul Undrea, aceștia având sarcina să supravegheze îndeaproape ca fondurile adunate din donații, destinate elevilor săraci, să fie cheltuite corespunzător. Această nominalizare reprezintă încă o dovadă a implicării lui Stroe S. Belloescu în ajutorarea tinerilor care să aibă asigurate condițiile minime necesare pentru studiu. La 29 martie 1906 a trimis din Bârlad, lui Nicolae Iorga, suma de o sută de lei „în ajutorul studenților răniți, martiri ai românismului”, cu ocazia evenimentelor de atunci.

În afara articolelor de presă locală și centrală, Stroe S. Belloescu a alcătuit pentru elevi manuale de matematică (1872), fiind apreciat în țară de către toți colegii, manuale după care s-a studiat timp de 20 de ani. Meritele sale didactice i-au fost apreciate de autoritatea școlară superioară. Pe 19 ianuarie 1902, lui Stroe S. Belloescu senator, pensionar, fost profesor la liceul din Bârlad, pentru servicii aduse învățământului primar și educației populare i-a fost conferit, din partea regelui României, Carol I, medalia de Răsplată a muncii pentru învățământul primar.

Ca semn de omagiu adus eminentului profesor al liceului, în 1903, elevii și profesorii Liceului Codreanu au decis transformarea centrului cultural al elevilor de curs superior în societatea literaro-științifică „Stroe Belloescu”. Odată cu înființarea acestei societăți a luat ființă și o bibliotecă îmbogățită prin donațiile elevilor, profesorilor, foștilor elevi și profesori, precum și prin achiziționarea unor cărți din fondurile strânse de elevi la diverse spectacole artistice pe care le dădeau la nivel local. *Neamul românesc* consemna: „Sâmbătă 22 aprilie 1909 elevii liceului vor da reprezentație în folosul bibliotecii lor, Stroe Belloescu.”

S-a situat atât în mijlocul acțiunilor social-culturale ale orașului Bârlad, ale județului Tutova, precum și ale celor din țară. Până în ultima clipă a vieții sale, marele filantrop a fost inițiatorul și susținătorul majorității activităților culturale din Bârlad. Belloescu a trăit în același timp cu fruntașii unei generații entuziaste care au realizat marile acte istorice din epoca modernă: 1848, 1859, 1877, 1907. În Războiul de Independență de la 1877 a fost comandant de batalion, iar pentru serviciile aduse pe front a fost răsplătit cu medalia „Apărătorii Independenței”. În plus, purtându-i un respect deosebit, cetățenii l-au onorat cu încrederea de a-i reprezenta și în Parlamentul țării în calitate de deputat și senator. Pentru serviciile cetățenești a primit, pe 24 decembrie 1882, gradul de ofițer al ordinului „Coroana României”. Pe 2 iulie 1904, printr-un decret dat în Castelul Peleş de Carol I, Stroe S. Belloescu, senator de Tutova, a fost numit membru al ordinului „Coroana României” în grad de Comandor. Pe 9 iunie 1909, tot din Castelul Peleş, printr-un decret al regelui Carol I, a mai fost numit membru al Ordinului „Coroana României” în grad de Mare Cruce, una din cele mai mari distincții ale timpului. A servit în „Garda Națională”, în calitate de comandant de batalion. Un înfocat partizan al ideilor patriotice și naționale, a fost și unul dintre marii naționaliști și

patrioți ai țării, astfel că toată viața a luptat pentru înălțarea neamului. Patriot convins, combătea cu înverșunare cosmopolitismul, pe care îl considera ca o adevărată primejdie pentru starea României. Dar nota caracteristică imprimată în toate acțiunile vieții sale, a fost dragostea de neam și mila de cei nenorociți și nevoiași.

Carol I.

*În numele lui Dumnezeu și prin voia națională
a Regatului României*

La București, la 10 mai 1909

*Decret de înființare a unei Filiale locale a
Societății „Progresul” din Bârlad.*

*În așezarea generală de către
Societatea „Progresul” din Bârlad*

*pe baza hotărârii din 10 mai 1909, în
conștientul că, după cum se vede*

în

Carol

*Ministerul de Interne și Justiție
Regatul României*

G. B. Belloescu

Ministerul de Interne și Justiție

1909

Ministerul de Interne și Justiție

CAROL I.

*Prin grația lui Dumnezeu și voia națională
a Regatului României*

*Decret de înființare a unei Filiale locale a
Societății „Progresul” din Bârlad.*

În așezarea generală de către

Societatea „Progresul” din Bârlad

La 10 mai 1909

în

Carol

Ministerul de Interne și Justiție

Regatul României

1909

Ministerul de Interne și Justiție

Regatul României

1909

Ministerul de Interne și Justiție

Regatul României

1909

Ministerul de Interne și Justiție

Regatul României

1909

Ministerul de Interne și Justiție

Regatul României

1909

Ministerul de Interne și Justiție

Regatul României

1909

Ministerul de Interne și Justiție

Regatul României

1909

Ministerul de Interne și Justiție

Regatul României

1909

Ministerul de Interne și Justiție

Regatul României

1909

Ministerul de Interne și Justiție

Regatul României

1909

Ministerul de Interne și Justiție

Regatul României

1909

Ministerul de Interne și Justiție

Regatul României

1909

Ministerul de Interne și Justiție

Regatul României

1909

Ministerul de Interne și Justiție

Regatul României

1909

Ministerul de Interne și Justiție

Regatul României

1909

Ministerul de Interne și Justiție

Regatul României

1909

Ministerul de Interne și Justiție

Regatul României

1909

Ministerul de Interne și Justiție

Regatul României

1909

Ministerul de Interne și Justiție

Regatul României

Puternicul sentiment patriotic îl face pe Stroe S. Belloescu să ridice, în anul 1909, în Bârlad, așezământul cultural „Casa Națională” în care funcționează și în prezent Biblioteca Municipală ce-i poartă numele. „Cu dragoste pentru lumea săracă, dar și dornică de lumină, profesorul Stroe Belloescu se alătură și el celor care voiau nu numai pentru ei Biblioteca și, cu inimă și mână de filantrop, dar și de mare patriot, pune la dispoziția comitetului creat suma de 5000 de lei pe care o ridică treptat la 40.000 de lei, bani mulți, foarte mulți pentru vremea aceea. Cu ei se va ridica la Bârlad „Căminul cultural” al viitoarei Bibliotecii. Presată de cerințele obștii, primăria se vede pusă în situația să-și probeze și ea filantropia: oferă „Parcul Comunal” din strada Principală a târgului ca loc pentru clădirea bibliotecii”.³

În ianuarie 1907, În publicația *Vocea Tutovei* apare un articol cu titlul „Când se va deschide Biblioteca Populară la Bârlad?” în care semnatarul prezintă astfel construirea acestei clădiri: „După cum am aflat iată cum e programul

³ Ion N Oprea, *Carte...*, Ed Pim, Iași, 2009, pp. 193-196.

comitetului de inițiativă municipal pentru înființarea bibliotecii populare din Bârlad. Se zice că o persoană filantropă pe care o cunoașteți desigur, a promis că va da o frumoasă sumă și deci va trebui să se completeze prin liste de subscripție publică suma de 30.000 de lei. În cât timp credeți că se va strânge această sumă? Eu zic cel puțin 10 ani și încă trebuie să fim optimiști pentru a crede acest lucru. Ei, dar zic cei din comitet, atunci fiind gata localul, ne vom mândri cu luxul și frumusețea lui.

Gândiți-vă însă buni români că această bibliotecă este de cel mai mare folos a fi cât mai curând, observând starea înapoiată intelectuală a majorității. Deci zic, să ne mulțumim întâi cu un local destul de modest, cu o odaie închiriată sau mai bine să ne adresăm dlui ministru de instrucție Dinescu care, cred eu că ne va pune la dispoziție cu bună voință o odaie dintr-o școală primară de aici. Ce cheltuială vom avea alta decât petrolul consumat, iar în privința personalului se va oferi pe rând câte un profesor căruia îi va face plăcere a veghea câteva ceasuri seara în sala de lectură. (...) Să stăm strâmb și să judecăm drept, la ce ne-ar folosi nouă un local cine știe când construit dar plănuit luxos. La întârziere și mândrie goală. Practici să fim că acest lucru ne poate aduce un folos imediat. Și când o vom deschide și noi cu 6 volume chiar și de ne vom adresa la diferite persoane, ca să cerem să ne dea cărți, care le vom pune la dispoziția publicului chiar în ziua donației, oare ne vor da cu plăcere când se vor gândi că vor fi puse iar în bibliotecă? Dar când te adresezi și zici „dați cărți pentru bibliotecă, care vor fi puse la dispoziția publicului peste câțiva ani, sau niciodată poate”, cine va mai dona cu plăcere cărți?

Ne-am plictisit spunându-se să contribuim la ridicarea țăranului român, dar nimeni nu pune în practică această teorie ca să ajute imediat cu ceva măcar pe unul din țărani. Vorbă de paradă și aceasta pentru a ne arăta că știm să îndrugăm multe vorbe frumos legate, iar fapte deloc. Ca să sfârșesc zic să ne punem toată voința pentru a munci din răputeri și să vedem odată biblioteca deschisă.”⁴

După înființarea bibliotecii, 15 noiembrie 1906, intelectualii vremii au conștientizat necesitatea existenței unui local special în care aceasta să funcționeze. George Tutoveanu aprecia că „încercarea bibliotecilor fără local, alipite pe lângă licee și gimnazii s-a făcut, întărindu-se tuturor convingerea că, în cel mai bun caz, aceste biblioteci nu sunt de folos decât pentru elevi și profesori; și gândul nostru este tocmai să venim în sprijinul celor mulți, atrăgând spre bibliotecă și pe cei de pe urma cărora trăiesc acum traducătorii literaturilor de speculă. Ar fi înțelept, dar să ne folosim de experiența altora și cea dintâi preocupare a comitetului de inițiativă să fie localul propriu al bibliotecii bârlădenilor. Și gândul acesta ni se va împlini mai curând chiar decât ne-am așteptat, deoarece dl. Stroe Belloescu, omul pentru care nici imaginația cea mai înflăcărată nu mai poate iscodi vreun cuvânt de laudă, ne-a făgăduit că ne va

⁴ Dumitru de la Cârjăoani, „Vocea Tutovei”, nr. 46/28 ianuarie 1907.

ridica, sigur și foarte curând, acest local propriu.” Pentru început, așa cum se știe, Biblioteca a funcționat în casa poetului George Tutoveanu, neexistând un local propriu pentru aceasta.

Conform documentelor existente, demersurile în scopul construirii imobilului ce va servi drept Casă Națională, Stroe S. Belloescu le-a făcut pe 12 decembrie 1907, când printr-o adresă înaintată primarului de la acea vreme, a solicitat terenul necesar pentru clădirea acestui local. Demersul lui Stroe S. Belloescu este astfel motivat: „Dorind a înzestra Bârladul, orașul meu de predilecțiune, cu un local menit a servi de bibliotecă publică, muzeu și o mare sală a artelor, domnule primar, să binevoiți a interveni pe lângă onoratul Consiliu comunal spre a pune la dispoziția mea terenul necesar pentru clădirea acestui local.” Decizia Consiliului comunal, de care Stroe S. Belloescu avea mare nevoie pentru a-și împlini visul, a fost luată abia pe 5 august 1908. În răspunsul pe care Stroe S. Belloescu îl primește pe 27 august 1908, se menționează: „Consiliul comunal din 5 august a luat act cu mulțumire de cele arătate de dumneavoastră prin petiția înregistrată cu nr. 11115/1908, relativ la înzestrarea orașului nostru cu un local menit a servi de bibliotecă publică, muzeu și mare sală a artelor. Cât arată decizia, Consiliul comunal a cedat terenul pe care se află situată grădina mică a primăriei din strada Principală pentru construirea acestui local.” Lucrările au demarat la scurt timp.

În vara anului 1909, presa centrală consemna: „Bârlad. Localul pentru „biblioteca populară”, ce se construiește pe strada Principală, în grădina „Parc”, e aproape pe sfârșite. La toamnă, cu ajutorul lui Dumnezeu, i se va face inaugurarea, la care cred că vor veni – pe lângă studenții tutoveni din București și Iași și apostolii neobosiți ai neamului.”

Ion N. Oprea, în volumul *Carte...*, menționează că „în toamna anului 1909 sediul Bibliotecii publice din Bârlad se va inaugura, iar realizarea avea să devină o provocare, dacă nu o invitație la o asemenea edificare și pentru alte orașe din țară: Tecuci, Focșani, Brăila, Râmnicul-Sărat...” „Fondatorului dl. Stroe Belloescu, mare filantrop al Bârladului, i se datorește clădirea acestui necesar locaș (...)”⁵

Tot din datele consemnate de presa vremii reiese că Stroe S. Belloescu ar fi dorit urgentarea lucrărilor de construire a clădirii deoarece numărul cărților acumulate, într-un timp scurt la Biblioteca publică (ce a luat ființă la 15 noiembrie 1906) nu mai aveau unde fi adăpostite. Cum făcea parte din comitetul de inaugurare a Bibliotecii, Stroe S. Belloescu s-a îngrijit de construirea actualei clădiri căreia i-a dat destinația de Casă Națională. Cheltuielile cu construcția clădirii fiind destul de mari, inaugurarea Casei Naționale s-a amânat de câteva ori.

Neamul românesc consemna: „Auzim că mult așteptata Casă Națională de cetire întemeiată de cinstitul bătrân cu suflet nobil, dl. Stroe Belloescu, se va deschide tocmai la 10 mai; cu toate străduințele, la început ea n-ar putea mulțumi

⁵ „Neamul românesc”, nr. 69, din 26 iunie 1909, p. 1106

decât pe cei mai puțin înaintați în citit. Și atât ar fi un bine de s-ar putea îndeplini, dar, ceea ce e mai rău, administrația va trece la primărie; și e rău, căci, cum la noi s-a dezvoltat uimitor spiritul de învrăjbire politică, ce degenerază adesea în trivialități, fiecare guvern își va face un mijloc de luptă pentru interes în această instituție, ce trebuie să fie – cu gândul acesta a fost întocmită – răspândirea de cultură numai și numai românească.” Același periodic mai consemna: „Aici va veni și meseriașul, și negustorul, și funcționarul și oricine va voi să vină în clipele de răgaz ce le îngăduie apriga luptă a vieții, și-și vor îmbogăți mintea cu cunoștințele folositoare, și-și vor înălța sufletul la citirea faptelor mari ale eroilor noștri, și vor căuta să se deprindă a fi mai buni, mai drepti, mai iubitori de țară și de neamul lor. Laudă și cinstire se cuvine acestui jertfitor pentru luminarea celor de o credință și de un neam cu dânsul, acum ca și atunci când din avutul său, strâns cu multă chiverniseală, a adus prinosul său de recunoștință. (...) Acum, ca și întotdeauna, se cuvine cinste și recunoștință unui astfel de om, care se ivește atât de rar! – și care poate zice mulțumit în sufletu-i mare că și-a săvârșit datoria față de semenii lui. Atâtea opere mari făcute de un singur om! Să dea Dumnezeu ca această Casă Națională a binefăcătorului Stroe Belloescu să slujească în adevăr ca un puternic și strălucitor focar de lumină, care să împrăstie întunericul în toate colțurile acestui oraș și să-l readucă la mărirea lui de odinioară, când Bârladul era centru cultural al Moldovei de Jos, precum Iașul era focarul de lumină al Moldovei de Sus.”⁶

La 20 octombrie 1912, Stroe S. Belloescu a fost asasinat de către cei ce credeau că vor găsi bani în casa lui, necunoscând în ce constă marea lui bogăție. Corpul neînsuflețit al regretatului Stroe S. Belloescu a fost depus la Casa Națională. Acolo l-a vizitat tot Bârladul, de la bătrâni până la copii și țăranii din împrejurimi, cu învățători și toți foștii lui elevi. În nr. 4 al buletinului secției Bârlad a *Ligii Culturale* este consemnat: „21 octombrie 1912 a fost o zi de groază pentru bârlădeni. Se răspândise vestea că niște hoți au curmat zilele marelui patriot Stroe Belloescu. La început nimeni nu voia să creadă. Prea era bun și iubit Stroe Belloescu, spre a se putea crede, că o mână oricât de criminală ar fi îndrăznit să se atingă de dânsul. Și cu toate acestea vestea era adevărată. Acela care toată viața s-a jertfit pentru popor, care de multe ori și-a rupt din bucățica de la gură, ca să aline nevoile oamenilor, s-a stins sugrumat de mâini omenști. Cât de frumoase însușiri avea Stroe Belloescu, se poate vedea și din testamentul său (pe care în mod absolut surprinzător l-a redactat pe data de 9 iunie 1912). Aproape toată averea ce-i mai rămăsese, a lăsat-o Școalei și Bisericei.”

În același număr al publicației *Neamul românesc* G.C. Râmnicăneanu, anticipând nemurirea lui Stroe S. Belloescu, consemna: „Pe firmamentul nostru național a apărut o stea strălucitoare, a cărei mărime va crește în cursul vremurilor. Steaua marelui naționalist, a neuitatului Stroe Belloescu n-a apus, n-a

⁶ Virgil Gabrielescu, *Un binefăcător Stroe Belloescu*, nr. 52-53, 8 mai 1910, pp. 841-842.

căzut în văzduhul uitării, dimpotrivă ea a răsărit și cu cât timpul trece va străluci, va împrăști lumina în jurul ei, trezind mințile întunecate și împlânzind inimile feroce, a căror victimă el însuși a fost. Toată viața și-a închinat-o ridicării celor mulți, năpăstuiți și oropsiți de soartă și de împrejurări, din mijlocul cărora, pare că s-au ridicat orbiți călăii vieții lui sfinte. Au rămas de la dânsul monumente de cultură și de credință nepieritoare, din toate ținuturile românești; prin școlile lui se vor lumina mințile și încălzi inimile; în bisericile lui se va preamări Cel a tot puternic, păzitor și ocrotitor al neamului.”

În prezent biblioteca, a cărei denumire a revenit la cea de „Casa Națională Stroe S. Belloescu” la 22 decembrie 2004, deoarece în vara anului 1949, prin ordin pe linie politică Asociația Casa Națională de cetire a orașului Bârlad „Stroe S. Belloescu” se desființează, iar biblioteca devine publică de stat, păstrează un fond valoros de carte veche, carte bibliofilă, colecții de reviste și ziare.

Colecțiile cuprind un număr impresionant de exemplare: carte românească – 152997, carte străină – 565, periodice românești – 72, periodice străine – 17, colecții audio video – 3999, colecții speciale – 138.

Nicolae Iorga, unul dintre promotorii înfocați ai ofensivei culturale naționale, a apreciat mult gestul lui Stroe S. Belloescu pe care îl cunoștea și îl prețuia pentru contribuția acestuia în cadrul activității societăților cu scop cultural și nu numai. După anul 1910, Nicolae Iorga, în cadrul conferințelor ținute în țară cu regularitate, vorbea de fapta profesorului bârlădean de a ctitori o Casă Națională, dându-l de fiecare dată ca exemplu în ceea ce avea să însemne inițiativa particulară și voluntariatul dar, mai ales consecvența în a susține viața culturală, evenimentele istorice la care a participat, atitudini care demonstrează fără nici o îndoială ce înseamnă cu adevărat conștiința civică.

Bibliografie

1. Iacov Antonovici, *Documente bârlădene*, vol. V
2. Arhivele Naționale Vaslui, fond Liceul „Gh. Roșca Codreanu”
3. Documente din arhiva bibliotecii „Stroe S. Belloescu”, din patrimoniul Muzeului „Vasile Pârvan” și a Fundației Culturale „Dr. Constantin Teodorescu”
4. Sergiu Marian Găbureac, *Bârladul odinioară și-n zilele noastre*, Biblioteca București, 2008
5. Grup autori, *Casa Națională „Stroe S. Belloescu la centenar 1909-2009* inițiată de Fundația Culturală Dr. Constantin Teodorescu, Tipografia Dacri, 2009
6. Liga Culturală anul III, nr. 3-4 din 1912, fond arhivistic Muzeul „Vasile Pârvan”
7. Traian Nicola, *Valori spirituale tutovene*, vol. I
8. Ion N Oprea, *Carte...* Editura Pim, Iași, 2009
9. Ion N Oprea, *Mari personalități ale culturii române într-o istorie a presei bârlădene 1870-2008* (ediția a II-a), editura Pim, Iași, 2008
10. Gheorghe Vrabie, *Bârladul cultural*, 1938
11. C.D. Zeletin, *Principesa Elena Bibescu marea pianistă*, Editura Vitruviu, București, 2007

ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR AL ADULȚILOR ÎN PERIOADA 1896-1939

Roxana Emanuela CATANĂ

Primary education of adults between 1896 -1939

Summary

Analyzing census of Romanian population in 1899, 1912 and 1930, we can conclude that the percentage of illiteracy was very high. Therefore, at the end of the nineteenth century the laws of primary education began to include measures regarding education of adults over 14 years old. The article presents the laws of primary education from 1896 until the beginning of World War II, emphasizing the great contribution of Spiru Haret to increase the level of education of adults. Besides, the article shows the first school for adults in the city Bacau, the number of schools for adults in the county Bacau, in the interwar period and the main reasons that lead to illiteracy in Romania.

Keywords: census, primary education, schools, adults, Bacau, Spiru Haret, illiteracy.

Recensământul general al populației României din anul 1899 arăta faptul că 78% din populația de peste 8 ani era analfabetă, la populația rurală procentul fiind de 84,8%. Conform datelor recensământului, în județul Bacău totalul analfabeților era de 82,5% din numărul locuitorilor cu vârsta de peste 8 ani, în mediul rural cifra fiind de 86,2%. Aceste date demonstrează faptul că Legea din anul 1864, cu modificările sale ulterioare nu a înregistrat rezultatele practice scontate. Având în vedere statistica îngrijorătoare a populației analfabete din țara noastră, pe lângă prevederile privind învățământul primar al copiilor de vârstă școlară, s-a simțit nevoia de a se acorda o atenție deosebită instruirii tinerilor și adulților de peste 14 ani care nu au frecventat deloc sau nu au terminat toate clasele învățământului primar. Astfel, Legea asupra învățământului primar și primar-normal din 29 aprilie 1896 inițiată de Petre Poni, care are la bază Legea din anul 1893, a adus o inovație aparte, și anume propunerea înființării cursurilor de adulți. La Capitolul II intitulat *Învățământul primar*, Secția IV intitulată *Învățământul complementar* se prevede: „comunele urbane și rurale vor putea institui, cu cheltuiala lor, cursuri pentru adulți asupra materiilor cursului primar. Aceste cursuri vor fi de 2 ore pe săptămână cel puțin, și nu se vor putea deschide decât cu cel puțin 5 auditori în comunele rurale, și cu cel puțin 10 auditori în cele urbane, având pentru cele dintâi autorizarea inspectorului de circumscripție, iar pentru cele din urmă autorizarea ministerului. Ele nu se vor putea face decât de către învățători sau institutori în exercițiu, sau de către persoane care vor poseda cel puțin titlurile necesare pentru a fi învățători sau institutori. Persoana care va conduce un curs de adulți într-o comuna rurală va avea dreptul la o plată de cel puțin 10 lei pe lună; iar în cele urbane de cel puțin 30 lei pe lună” (art. 34). „Cei care vor fi absolvit materiile cursului primar, urmând la cursurile de adulți, vor obține un certificat constatând aceasta. Acest certificat va da dreptul de a se prezenta înaintea unei

comisii, pentru a trece un examen general de materiile cursului primar și a obține certificatul de absolvent al cursului primar” (art. 35)¹.

Ideile novatoare, incluse în legile și proiectele de legi care au circulat între anii 1864-1896, au pregătit momentul Spiru Haret, a cărui legislație reformatoare, promovată între anii 1898-1910, a înscris una din cele mai importante pagini din istoria învățământului românesc². Este perioada celor trei mandate la căma Ministerului Instrucțiunii Publice: 1897-1899; 1901-1904; 1907-1910. Spiru Haret (1851-1912) este una din personalitățile exemplare ale științei, culturii și învățământului românesc afirmată prin prestigiul și recunoașterile repetate, oficiale, publice și particulare, a valorilor studiilor și a activității științifice, precum și prin inițiativele sale în plan social, cultural și educațional³. Spiru Haret a susținut măsuri de culturalizare în cadrul unui program extrașcolar, care urmărea lichidarea analfabetismului prin înființarea de cursuri pentru adulți, înființarea de cercuri culturale la orașe și sate unde aveau loc conferințe cu o tematică largă și înființarea de biblioteci populare pe lângă școli⁴. Astfel, pentru a putea lupta cu plaga analfabetismului și cu lipsa de cultură pe care a observat-o nu numai în mediul rural, în pătura țărănească, ci și în cel urban, în lumea mahalalelor, a lucrătorilor și funcționarilor inferiori, a căror instruire era foarte rudimentară, Spiru Haret a ales arma organizării activităților extrașcolare, realizabile prin sprijinul comunităților locale, dar și prin inițiativa și entuziasmul învățătorilor.

Dispoziții privind instruirea adulților apar în Legea învățământului profesional din 27 martie 1899, care prevedea, la Capitolul VIII, înființarea cursurilor de învățământ elementar pentru ucenici și pentru adulți (băieți). Cursurile pentru ucenici și pentru adulți de pe lângă școlile de meserii și comerciale erau cursuri speciale înființate în comunele urbane „destinate pentru completarea instrucțiunii ucenicilor din fabrici, ateliere și prăvălii”; aceste cursuri aveau un scop economic dar și de formare generală, intelectuală și morală, realizată „seara și în zilele de duminică și sărbători în orele care se vor găsi mai potrivite și vor avea de obiect noțiuni asupra limbii române, a limbilor străine, a aritmeticii și geometriei elementare, a contabilității, cu adăuse, după împrejurări, asupra comerțului sau a diverse cunoștințe relative la anumite industrii”. „Aceste cursuri vor fi puse sub conducerea directorului școlii pe lângă care se țin. Ele se vor face de către profesorii și maeștrii de învățământ profesional în comptul orelor de lucru pe care ministerul are dreptul a le impune în virtutea acestei legi. Pentru orele suplimentare ce ar mai fi necesare peste acestea, plata va fi în sarcina comunei. Auditorii acestor cursuri vor trece examene asupra materiilor ce vor fi urmat, după care vor căpăta certificat care va fi echivalent cu diploma de absolvire a școalelor elementare de meserii sau de comerțiu”⁵.

Legea învățământului primar și primar-normal din anul 1904, care are la bază Legea din anul 1896, îmbunătățită în anul 1901, vine cu completări privind

¹ M. Of. nr. 24 din 30 aprilie 1896.

² Gabriela C. Cristea, *Reforma învățământului. O perspectivă istorică (1864-1944)*, Ed. Didactică și Pedagogică, R.A., București, 2001, p. 103.

³ *Ibidem*, p. 106.

⁴ *Ibidem*, p. 109..

⁵ M. Of. nr. 287 din 31 martie 1899.

organizarea cursurilor de adulți. Astfel, „învățătorul care primește o subvenție, sub orice titlu din partea comunei este obligat să instituie cursuri de adulți” (art. 96). „Comisia care va examina absolvenții cursului de adulți în vederea obținerii certificatului de absolvent al cursului primar va fi compusă în comunele urbane din 3 institutori numiți de inspector, iar în cele rurale din 2 învățători și parohul comunei, numiți de revizor”. „Aceste examene se vor face după normele stabilite în regulamentul pentru examenele de învățământ primar ale copiilor pregătiți în particular sau în institute private, însă fără plata de taxă; examinatorii nu vor primi nici o retribuțiune” (art. 98)⁶.

Spiru Haret conferă activităților extrașcolare un caracter oficial, aprobând *Regulamentul special al școlilor pentru adulți* din anul 1904, care se referă la trei categorii de cursuri: a) cursuri cu program special pentru învățământul primar, rezervate atât știutorilor de carte (celor care știau să scrie, să citească și să socotească cu numere de la 1 la 100), pentru care sunt propuse diverse activități aplicative, cât și analfabeților (pentru care se predau noțiuni de scris, citit și aritmetică); b) cursuri libere pentru completarea culturii generale a absolvenților tineri și adulți, organizate prin forme de educație și instruire diferite – conferințe, dezbateri pe teme opționale, popularizarea unor cunoștințe științifice cu aplicabilitate în viața economică a localității sau zonei, șezători, etc.; c) școli de adulți pentru completarea educației profesionale și generale a celor angajați în fabrici, ateliere și prăvălii, cu o durată de 3 ani (art. 4). În școlile de adulți se putea înscrie orice român care a împlinit vârsta de 14 ani (art. 3)⁷.

Ultima perioadă de ministeriat, 1907-1910 marchează încă odată efortul orientat special de Spiru Haret în direcția proiectării și realizării unui sistem de activități extrașcolare, care servea inclusiv adulților, îndeosebi celor din mediul rural. Era o preocupare mai veche a lui Spiru Haret, care a inițiat primele cursuri libere de duminică și serale, pentru ucenicii și lucrătorii din întreprinderile particulare și de stat, în vederea completării instrucțiunii, încă din 1899. Spiru Haret conferă acestui sistem un caracter operativ și realist, care poate fi remarcat, de exemplu, în circulara trimisă în data de 24 iunie 1907 „către toți membrii corpului didactic de toate gradele, să lucreze pentru propășirea activității extrașcolare”. Programul propus se baza pe:

- organizarea activității extrașcolare a învățătorilor în forme de acțiune originale, diversificate, dar complementare: bănci populare, tovărășiile satești, șezătorile, școlile de adulți, cantinele și grădinile școlare, toate având meritul de a introduce la sate o suflare de viață necunoscută până atunci;

- completarea activității învățătorilor cu activitatea altor factori „cari într-un fel oarecare pot contribui la realizarea scopului”, ridicarea nivelului de învățatură și îmbunătățirea sorții țăranului, în prima linie fiind preoții „tovarășii de apostolat”;

- sistematizarea acestor activități, ceea ce înseamnă „stăruința tuturor să nu întreprindă mai multe lucruri deodată și nu lucruri mai presus de puterile lor”⁸.

⁶ M. Of. nr. 2 din 2 aprilie 1904.

⁷ Publicat în M. Of. nr. 49 din 3 iunie 1904.

⁸ Gabriela C. Cristea, *op. cit.*, pp. 130-131

Așadar, o preocupare aparte este aceea care privește organizarea educației adulților prin contribuția directă a corpului didactic, în special a învățătorilor rurali. Cursurile pentru adulți angajau răspunderea învățătorilor care „e necesar să aibă o activitate extrașcolară prin care să vină într-ajutorul ridicării culturale și economice a stării poporului”. În condițiile comunității educative locale, activitatea extrașcolară presupunea și participarea altor factori culturali de la sate. „Patriotismul învățătorilor” rămânea însă factorul decisiv, acești „apostoli ai satului” acționând „chiar fără să se gândească la vreo răsplată”, organizând „cursuri de seară câteva luni pe an”. Pe de altă parte, bugetul comunei trebuia să sprijine activitățile extrașcolare cu adulții „dacă sunt cel puțin cinci auditori”.

Pe acest fond, circulara trimisă de Spiru Haret către corpul didactic în decembrie 1908, definește „direcțiile oarecare pe care ministerul trebuie să le indice” mișcării pedagogice angajate pentru înființarea școlilor de adulți:

- diversificarea formelor de instruire a adulților care cuprindeau școli de adulți propriu-zise, cursuri de ucenici, cursuri de seară, conferințe pe teme de cultură generală și pe teme care interesează comunitatea satului;

- depășirea cadrului școlii care „se mărginește numai asupra copiilor și adolescenților, lăsând în afară de acțiunea ei binefăcătoare marea mulțime a acelor cari în timpurile trecute, nu s-au putut bucura nici de instrucția primară”;

- reducerea, într-o proporție semnificativă, a analfabeților care „constituie pentru țară o povară, un pericol pentru înaintarea ei temeinică în civilizație”⁹.

În orașul Bacău, prima școală de adulți a luat ființă în anul 1904 și își avea sediul în localul Școlii de Băieți Nr. 2. La această școală predau T. Tăbuș, Sava Ariton, N.I. Bibiri, Ioan Chirvăsuță și I. Grigoriu¹⁰. În anul 1905 școala de adulți din Bacău a avut drept director pe Dimitru D. Pătrășcanu¹¹. Primăria Bacău prevedea în bugetul său un fond pentru întreținerea școlii de adulți, plata corpului didactic, iluminat¹². Dimitru D. Pătrășcanu, profesor, scriitor și om politic a fost tatăl lui Lucrețiu Pătrășcanu, cunoscutul om politic din perioada anilor '30-'40. Pătrășcanu tatăl, funcționează ca profesor de istorie la Liceul „Principele Ferdinand” din Bacău, între anii 1898-1900 și 1901-1907. Susținător al votului universal și al emancipării țăranimii, emite păreri pertinente asupra Reformei agrare din 1864 și a celei din 1921¹³.

Societatea „Ocotirea” Bacău a sprijinit înființarea unei școli de adulte de pe lângă Școala Primară de Fete Nr. 1 Bacău, care și-a început activitatea la 1 decembrie 1912. Primăria asigura, din fondul școlii de adulți, o parte din cheltuielile necesare funcționării școlii de adulte, lemne pentru încălzit, plata corpului didactic, iluminat, celelalte cheltuieli fiind suportate de Societate sau de alți particulari¹⁴.

Dintr-o adresă a directorului școlii de adulți din Bacău, Ioan Chirvăsuță, din 15 mai 1915 către primarul Bacăului, aflăm că în anul școlar 1914-1915 au

⁹ *Ibidem*, p. 132

¹⁰ Arhivele Naționale Bacău, fond Școala Generală nr. 19 Bacău, d. 1/1904, f. 2, 3.

¹¹ Idem, fond Primăria orașului Bacău, d. 50/1905, f. 1-3.

¹² Idem, d. 53/1910, f. 1-2.

¹³ Emilian Drehuță, *Enciclopedia Județului Bacău*, Ed. Agora, Bacău, 2007, pp. 335-336.

¹⁴ Arhivele Naționale Bacău, fond Primăria orașului Bacău, d. 52/1912, f. 2-5.

fost înscriși la școala de adulți 58 de persoane, dintre care frecventau cursurile „un număr de 30-35, venind pe rând, așa cum le permite timpul și împrejurările critice în care se află întreaga omenire”. Corpul didactic al școlii de adulți era format din: Ioan Chirvăsuță, N.I. Bibiri, Sava Ariton, I. Grigoriu, C. Nădejde, D. Gheorghiu, Neculai Cârjă, C. Scutărescu¹⁵.

Legislația pe care a dezvoltat-o Spiru Haret marchează astfel preocuparea acestuia pentru „găsirea acelor forme de organizare a învățământului care să răspundă cât mai bine principiului educației realiste și practice: un învățământ a cărui structură să răspundă, începând cu școala primară, deopotrivă aptitudinilor individuale, dar mai ales nevoilor economice ale țării”¹⁶.

Este de remarcat contribuția specială adusă la dezvoltarea școlii rurale. Elocvente sunt din această perspectivă și cifrele consemnate de istorici: „în câțiva ani la sate s-a construit un număr relativ de școli, de același tip, reușindu-se o mai largă cuprindere a copiilor din mediul sătesc în școala primară. A fost poate primul moment din istoria învățământului românesc când – prin prevederile bugetare sporite, care să permită școlarizarea unui număr mare de copii, prin grija pentru pregătirea și îndrumarea activității învățătorilor – școlii rurale i s-a acordat o atenție mai apropiată de nevoile ei reale”. Din totalul locuitorilor în vârstă de peste 8 ani, proporția neștiutorilor de carte s-a redus de la 78% în anul 1899 la 60,7% în anul 1912, inclusiv în zona rurală de la 84,8% la sfârșitul sec. XIX, la 67,4% în ajunul izbucnirii războiului. În județul Bacău, populația totală de peste 8 ani era de 183.762, din care 123.214 erau analfabeți, reprezentând 67%. În zona rurală din 160.928 de persoane, 115.235 erau analfabeți, adică 71,6%¹⁷. Dar efectele participării României la Primul Război Mondial s-au concretizat în câmpul învățământului în neputința multor copii de a participa la cursurile școlare și creșterea numărului de analfabeți, iar pentru înlăturarea acestei stări se impuneau măsuri urgente.

Legea pentru învățământul primar al statului și învățământul primar normal din 1924 definește de la Titlul I, Secțiunea I, Capitolul I, intitulat *Dispozițiuni generale*, locul învățământului primar în cadrul structurii învățământului: „învățământul primar formează primul grad al învățământului”. Acest prim grad include patru trepte: „1) Școala de copii mici (grădinițele de copii); 2) Școala primară; 3) Școalele și cursurile de adulți; 4) Școalele și clasele speciale pentru copii debili și anormal educabili” (art. 1). În condițiile în care învățământul primar este propus ca învățământ obligatoriu și general de 7 ani, trebuie remarcată deschiderea acestuia față de problematica educației adultului care are drept scop ridicarea standardului de instruire al națiunii într-o perioadă, perioada interbelică, de mare avânt social, economic și cultural. Această lege certifică două calități fundamentale ale învățământului primar: 1) „Învățământul primar este unitar în tot cuprinsul țării”; 2) „Învățământul primar este obligatoriu și gratuit în condițiile prevăzute de această lege.” Ideea obligativității privește toate treptele

¹⁵ Idem, d. 48/1915, f. 2.

¹⁶ Anghel Manolache, Gheorghe Pârnuță, *Istoria învățământului din România, vol. II, 1821-1918*, Ed. Didactică și Pedagogică, R.A., 1993, p. 451.

¹⁷ Ion Gh. Stanciu, *Școala și doctrinele pedagogice*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1995, p. 88.

învățământului primar angajând responsabilitatea socială a părinților și a comunității. Astfel, „părinții, tutorii și toți acei cari au sub autoritatea sau îngrijirea lor copii orfani, cetățeni români ... sunt datori să-și trimită copiii la școala primară de Stat, și anume: de la 5-7 ani, în școalele de copii mici, de la 7-16 ani împliniți la școalele primare, de la 16-18 ani la cursurile de adulți”.

În Secțiunea III, *Așezămintele de învățământ primar*, este precizat scopul fiecărei trepte și corespunzător acesteia, „programa de învățământ”. Astfel, școlile și cursurile pentru adulți au ca scop „să dea tinerilor și adulților neștiutori de carte ca și celor cari n-au terminat școala primară, cunoștințele elementare cele mai necesare în viață” (art. 79). În ceea ce privește funcționarea lor se prevedea: „cursurile pentru adulți vor dura, în comunele rurale și urbane, minimum 4 luni anual, respectiv 6 luni, de preferință în lunile de iarnă, cu cel puțin 12 ore de lecții pe săptămână. În restul anului, în comunele rurale se vor organiza cursuri 2 ore pe săptămână, iar în cele urbane 6 ore pe săptămână”. Programul putea să fie flexibil, zilele și orele de cursuri putându-se combina ținând seama de ocupațiile adulților (art. 80). Conținutul inclus în „programa acestor școale sau cursuri de adulți va cuprinde chestiunile cele mai însemnate și cu aplicare practică din programa primelor patru clase primare și va fi alcătuită astfel ca să poată fi trecută în doi ani de studiu” (art. 81). „Cursurile de adulți se țin în localurile școlilor primare, în fabrici și ateliere particulare și de Stat, în localurile puse la dispoziție de corporațiile de meseriași, de societățile culturale și acolo unde se pot întruni 10 adulți” (art. 82). „Comitetele școlare comunale se vor îngriji pentru a pune la dispoziție local, mobilier, luminat, încălzit, și celor lipsiți de mijloace, materialul necesar învățământului; plata personalului didactic intra în responsabilitatea Ministerului Instrucțiunii. În cazul atelierelor, fabricilor, întreprinderile industriale și comerciale, particulare și de Stat care au în serviciul lor cel puțin 30 de adulți, au obligația să deschidă cursuri de adulți în interiorul lor, să le asigure local, mobilier, luminat, încălzit și rechizite școlare fără plată. De asemenea, pot să trimită adulții la școala de adulți comunală, dar vor suporta toate cheltuielile de școală” (art. 85). O noutate a legii constă din faptul că „Ministerul de Război va organiza cursuri de adulți în câzărmi, având în vedere posibilitățile armatei și nevoile ei de pregătire profesională. Aceste cursuri se vor organiza atât pentru soldații neștiutori de carte, cât și pentru cei care nu știu românește. Dispozițiile privind cursurile de adulți se vor introduce în mod obligatoriu în programele anuale de instrucție ale armatei” (art. 84).

Dacă la art. 86, începând cu anul școlar 1924-1925 se stipulează obligativitatea din partea comitetelor școlare și ale patronilor de fabrici și întreprinderi să creeze școli sau cursuri de adulți, la art. 88 legiuitorul prevede: „dacă comunele, fabricile, întreprinderile comerciale sau industriale etc., particulare sau de Stat, refuză să înființeze cursuri de adulți, Ministerul Instrucțiunii le va înființa și întreține în socoteala lor și le va urmări veniturile, înscriind din oficiu în bugetele lor sumele cheltuite cu întreținerea acestor cursuri”. Trebuie remarcată grija legiuitorului pentru ridicarea standardului național al educației și învățământului, grijă demonstrată prin „obligativitatea cursurilor de adulți”. „Frecventarea cursurilor de adulți este obligatorie și gratuită atât pentru tinerii neștiutori de carte, cât și pentru cei care n-au absolvit învățământul primar. Această obligativitate se impune tinerilor de la vârsta de 12

ani până la 18 ani împliniți. Sunt scutiți de restul anilor obligatorii acei care vor fi absolvit mai înainte învățământul primelor patru clase primare” (art. 89).

Pentru realizarea obligativității se legiferează responsabilitatea mai multor agenți ai educației. „Părinții, tutorii, patronii, stăpânii, conducătorii instituțiilor, fabricilor, atelierelor și întreprinderilor industriale de tot felul, particulare și de Stat, sunt datori să trimită la cursurile de adulți cele mai apropiate, copiii, respectiv personalul pe care îl au în serviciul lor, afară numai dacă aceste cursuri se țin în interiorul întreprinderii lor” (art. 95). „De asemenea, sunt datori să le dea din timpul de lucru în atelier, orele necesare pentru asistare la cursuri, fără nicio reducere din salariu sau impunere de muncă suplimentară”.

Legea prevedea amenzi pentru tinerii și adulții, respectiv reprezentanții lor legali, în cazul în care nu frecventau cursurile de adulți, din vină proprie și amenzi pentru persoanele menționate la art. 95 care nu întocmeau și trimiteau lista cu adulții către directorii școlilor primare din circumscripția de care aparțineau, împiedicau frecventarea cursurilor, îndepărtau din serviciu sau refuzau să angajeze în serviciul lor lucrători, pe motivul că aceștia ar trebui să urmeze cursul de adulți.

„Cursurile de adulți vor fi conduse de un director. Dacă cursurile se țin la o școală primară, directorul acesteia va conduce și cursul de adulți. Dacă cursurile se țin în localul unei întreprinderi de stat sau particulare, directorul va fi numit de Ministerul Instrucțiunii, fie dintre membrii corpului didactic ai școlii primare din apropiere, fie dintre personalul întreprinderii, cu cultura necesară. Retribuția directorului cade în sarcina întreprinderii respective. Directorul poartă răspunderea mersului școlii de adulți; el supraveghează în special aplicarea obligativității. Directorii sunt datori să țină lista de prezență a tinerilor și a adulților obligați să urmeze cursurile de adulți; ei vor comunica Revizoratului școlar lista celor ce absentează” (art. 98). „Pot preda la cursurile de adulți: învățătorii titulari, învățătorii suplinitori, preoții și alte persoane care au absolvit cel puțin o școală secundară, sau în mod excepțional alte persoane cu aprobarea Ministerului Instrucțiunii. La școlile primare, cursul de adulți va fi predat de corpul didactic al școlii respective” (art. 99). „Retribuția membrilor corpului didactic se va calcula luând de bază plata orei de curs din învățământul primar, cu condiția ca învățătorul să aibă cel puțin 15 auditori. În cazul în care numărul auditorilor este sub 15, plata orei se va reduce proporțional cu numărul. Retribuția celorlalte persoane însărcinate cu aceste cursuri și care nu fac parte din corpul didactic va fi calculată după aceleași norme, la salariul de suplinitori” (art. 101)¹⁸.

Pentru aplicarea prevederilor legii, Ministerul Instrucțiunii, prin ordinul nr. 8415/1925 a introdus obligația ca subvizorii școlari să controleze școlile și cursurile de adulți din circumscripția lor, să țină și să întocmească evidențe privind numărul acestora, frecvența adulților, orarul cursurilor¹⁹.

În perioada interbelică, în județul Bacău au funcționat cursuri de adulți pe lângă școlile primare rurale și urbane din:

¹⁸ M. Of. nr. 161 din 26 iulie 1924.

¹⁹ Arhivele Naționale Bacău, fond Inspectoratul Școlar al Regiunii a XII-a Bacău, d. 19/1925, f. 1-3.

Nr. crt.	Anul 1925 ²⁰	
	Comuna	Satul
1	Ardeoani	Ardeoani Apa Tazlău Leontinești
2	Asău	Apa Asău Lunca
3	Băhnășeni	Pârjol Băhnășeni Tărăța
4	Băsești	Băsești Ludași Câmpeni Răteni Schitu
5	Bărsănești	Bărsănești
6	Berești Bistrița	Berești Bistrița Climești Pădureni
7	Berești Tazlău	Berești Tazlău
8	Blăgești	Blăgești
9	Bogdana	Gutinaș Negoești Rădeana
10	Bogdănești	Bogdănești Bahna Filipești
11	Bucșești	Bucșești
12	Buda	Buda Șipote
13	Buhoci	Buhoci Bejghir Cotenii
14	Cașin	Școala de Băieți
15	Căiuți	Căiuți Blidarii
16	Călugăra	Călugăra Sohodol
17	Ciumași	Itești
18	Dărmănești	Lapoș Plopu Poiana Uz
19	Dofteana	Cucuieti Larga

20	Faraoani	Faraoani Valea Mare
21	Fântănele	Fântănele Hemeiș
22	Filipeni	Fruntești Lunca Slobozia Mărăști
23	Gârleni	Gârleni Lespezi Pălădești Racila
24	Gioseni	Chetriș Tamași
25	Grozești	Școala de băieți Ferăstrău
26	Hârja	Hârja
27	Horgești	Horgești Soci
28	Jevreni	Jevreni Heltiu
29	Letea Veche	Letea Veche Ruși
30	Luizi	Școala de băieți Școala de fete Osebiți
31	Lucăcești	Lucăcești Valea Arinilor Gârlele Tazlău
32	Luncani	Luncani Podiș
33	Măgirești	Măgirești Prăjești Stănești
34	Mărgineni	Mărgineni Crihan Gherăiești Trebiș
35	Nadișa	Nadișa Cetățuia
36	Obârșia	Antohești Băimac Otelești Târgu Gloduri
37	Onești	Școala de băieți
38	Parincea	Nănești Vladnic
39	Pâncești	Pâncești

²⁰ Idem, d. 19/1925, f. 18-22.

40	Poduri	Poduri Brănești
41	Prăjești	Prăjești
42	Racova	Racova Gura Văii
43	Răcăciuni	Fundu Satu Nou
44	Răcătau	Răcătau
45	Râpile	Patrașcani
46	Sănduleni	Sănduleni Stufu
47	Săucești	Săucești Holt
48	Scorțeni	Scorțeni Grigoreni Pustiana
49	Secuieni	Bebinceni Fundeni
50	Solonț	Școala de băieți Cucuieți

51	Șerbești	Șerbești Cătelești Schineni
52	Târgu Trotuș	Târgu Trotuș Pârgărești Viișoara
53	Tețcani	Tețcani Românești
54	Traian	Traian
55	Valea lui Ion	Valea lui Ion Târdeni
56	Valea Rea	Valea Rea Bălăneasa Orășa Poiana
57	Bacău	Școala nr. 1 fete Școala nr. 3 fete Școala nr. 5 fete Școala nr. 2 fete
58	Moinești	Târgu Moinești

Nr. crt.	Anul școlar 1928-1929 ²¹	
	Comuna	Satul
1	Agăș	Agăș
2	Borzești	Borzești
3	Bogdana	Negoești
4	Botești	Botești Viforâni Bărtășești
5	Bucșești	Bucșești
6	Călugăra	Călugăra
7	Târg Căiuți	Târg Căiuți
8	Căiuți	Blidari
9	Comănești	Leloia
10	Dărmănești	Dărmănești
11	Enăchești	Enăchești
12	Filipeni	Lunca Fruntești
13	Faraoani	Faraoani
14	Gropile	Gropile Păltinata
15	Horgești	Horgești

16	Jevreni	Boiște
17	Moinești	Lunca
18	Măraști	Măraști
19	Petricica	Iazu
20	Petrești	Sociu Petrești
21	Parâncea	Parâncea
22	Prăjești	Bogdănești
23	Onești	Onești
24	Răcăciuni	Fundu
25	Râpile	Râpile Motocești
26	Săucești	Săucești
27	Secuieni	Fundeni
28	Schitu	Frumoasa
29	Tescani	Sârbi
30	Bacău	Nr. 1 băieți

²¹ Idem, d. 7/1928, f. 1-2

Din cele două tabele de mai sus, se observă faptul că efectele legii din 1924 s-au resimțit prin numărul ridicat de cursuri de adulți care au funcționat în anul 1925, ajungând ca în anul școlar 1928-1929 numărul lor să sufere o scădere aproape la jumătate. Comunele cu cele mai multe cursuri organizate au fost la Băsești, Filipeni, Gârleni, Mărgineni, Valea Rea, Bacău. Cursurile se predau zilnic sau în diferite zile ale săptămânii, inclusiv sâmbăta și duminica. La polul opus, comunele unde nu s-au organizat deloc cursuri de adulți în această perioadă, au fost Târgu Ocna, Berzunți, Brătila, Cleja și altele.

Colectivul didactic de la școala din satul Băsești a organizat atât de bine activitatea cu copiii, tinerii și părinții lor, încât în anul 1930 nu mai exista aici niciun neștiutor de carte până la vârsta de 22-23 ani. Pe drept cuvânt revizorul școlar al județului Bacău remarca în anul 1930, că: „acolo unde învățătorul își face datoria, își iubește misiunea și este prieten al oamenilor, școalele sunt suprapopulate, cu toată sărăcia în care se găsesc părinții copiilor”, în timp ce în unele locuri în care cadrul didactic este „străin de sufletul oamenilor, localurile sunt pustii, școala și învățătorii urâți de locuitori și în conflict cu ei”²².

În anii crizei economice din anii 1929-1933, reducerea cheltuielilor pentru învățământ, diminuarea numărului școlilor, desființarea posturilor de învățători au făcut ca numărul copiilor neșcolarizați să crească și, implicit, numărul analfabeților. Copiii neșcolarizați acum devin tinerii și adulții analfabeți de mâine. Acest fenomen a fost sesizat, printre alții, și de către sociologul Dimitrie Gusti care arăta „școala primară din nefericire, cu toate minunatele dispoziții legale ... nu-și îndeplinește adevărata ei misiune și nu numai că nu stărpește analfabetismul, dar îl alimentează”²³.

Cea mai gravă problemă a școlii primare românești din întreaga perioadă interbelică a rămas aceea a frecvenței, în pofida principiului obligativității învățământului primar care a fost înscris în legile școlare încă din timpul lui Cuza, ba chiar a fost întărit prin introducerea amenzilor. În mediul rural, unde locuia majoritatea populației României și unde erau cei mai mulți analfabeți, au existat două cauze principale care au influențat frecvența școlară. În primul rând, mulți țărani nu aveau cu ce să-și îmbrace și încălze copiii, mai ales iarna și, cu atât mai puțin, să le cumpere cărțile și rechizitele necesare. Această problemă s-a adâncit în anii crizei economice când, din cauza deprecierei prețurilor agricole, țăranii n-au mai obținut beneficii de pe urma comercializării bunurilor din gospodărie. Cea de-a doua cauză principală care împiedica pe fiii de țărani să frecventeze școala decurgea din rolul de producător, mai ales primăvara, vara și toamna când se desfășurau muncile agricole. În același timp, o altă problemă majoră a fost aceea a abandonului școlar, o bună parte dintre copiii ce urmau școala nu reușeau să termine, din motive diverse, decât un număr redus de clase ale școlii primare²⁴.

Cu toate minusurile avute de învățământul primar din România de după Primul Război Mondial, totuși a avut loc o creștere a numărului locuitorilor

²² Arhivele Naționale Bacău, fond Inspectoratul Școlar al Județului Bacău, d. 4/1930, f. 8.

²³ Ministerul Învățământului, *Istoria învățământului din România*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1971, p. 263.

²⁴ D. Șandru, *Populația rurală a României între cele două războaie mondiale*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»” (Supliment II), Iași, 1980, pp. 172, 174-175.

știutori de carte, comparativ cu începutul secolului XX. Astfel, recensământul din anul 1930 a stabilit faptul că totalul populației din județul Bacău era de 261.019 locuitori, din care 55.670 reprezentau copiii sub 8 ani, 95.243 erau analfabeți, 889 de locuitori cu știință de carte nedeclarată și 109.217 erau știutori de carte, adică 53,4%. În mediul rural trăiau 210.677 de locuitori, din care 47.941 erau copii sub 8 ani, 84.039 de analfabeți, 701 locuitori cu știință de carte nedeclarată, iar știutorii de carte erau reprezentați de 77.996 locuitori, adică 48,1%²⁵.

Dacă până acum datele privind neștiutorii de carte din recensămintele anterioare se refereau populația cu vârsta de peste 7 ani, recensământul din anul 1930 mai cuprinde o statistică a științei de carte pe grupe de vârste (între 7-12 ani, 13-19 ani, 20-64, 65 de ani și peste). Astfel, în mediul rural cei mulți analfabeți îi dădea grupa de populație de peste 65 de ani (77,2%) și dacă acest proces era explicabil prin faptul că în urmă cu câteva decenii școlile erau rare, nu același lucru putem spune despre grupele de vârstă între 13-19 (37,5%) ani și 20-64 (53,9%) ani care înregistrau procente mai ridicate de analfabetism decât cel între 7-12 ani (30,5%), adică cei de vârstă școlară. De asemenea, procentul analfabeților de sex feminin era mai mare decât la cel de sex masculin²⁶.

Elementul cheie al luptei împotriva analfabetismului și creșterii nivelului de cultură al populației era considerat cadrul didactic, adresa Ministerului Instrucțiunii nr. 170.489 din 1 octombrie 1935 întărind încă odată acest lucru: „Răspândirea științei de carte în țara noastră nu este numai o necesitate și obligațiune națională pentru copiii de la 7-16 ani. Ea este tot așa de necesară și de importantă și pentru adulții neștiutori de carte și aceștia sunt cei mai mulți. Între anii 1922-1926 școlile de adulți luaseră un mare avânt, astfel încât în anul 1925-1926, peste 730.000 adulți urmau la școală. În ultimul an însă școlile și cursurile de adulți aproape au dispărut. Este timp ca ele să reînceapă cu toată stăruința pretutindeni, așa ca țara noastră să nu mai poarte rușinea analfabetismului, și să fie clasată cea din urmă în această privință. Vă invit deci, dlor învățători să aplicați pretutindeni legea, în ceea ce privește școlile și cursurile de adulți și făcând apel la toate autoritățile, la toți cărturarii satului, să folosiți toate mijloacele pentru înfăptuirea lor”²⁷.

În preajma izbucnirii celei de-a doua conflagrații mondiale, la 27 mai 1939, a fost promulgată o nouă lege pentru organizarea și funcționarea învățământului primar și normal, care a urmărit îmbunătățirea activităților ce stau la baza educației și instruirii. Principiile generale expuse în Capitol I evidențiază finalitatea școlii primare și a instituțiilor de cultură elementară legate de ea care au ca scop „să facă educația națională, morală, religioasă și socială a copiilor și tinerilor, dându-le, în același timp, cunoștințele absolut necesare pentru viață” (art. 1). Structura de organizare a învățământului primar includea următoarele

²⁵ Institutul Central de Statistică, *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*, vol. V, Ed. Institutului Central de Statistică, București, 1930, p. CIII.

²⁶ *Ibidem*, vol. III, p. XXII.

²⁷ Arhivele Naționale Bacău, fond Inspectoratul Școlar al Județului Bacău, d. 1/1935, f. 16.

trepte: a) căminul de copii mici; b) grădina de copii; c) școala primară; d) școli pentru neștiutorii de carte; e) școli speciale (art. 2). Legea stimulează inițiativele statului și ale întreprinderilor particulare, care „pot organiza cursuri speciale pentru neștiutorii de carte care nu mai sunt supuși obligativității școlare, precum și cursuri de perfecționare pentru completarea cunoștințelor de bază ale tineretului și adulților care n-au absolvit școala primară până la vârsta de 40 de ani” (art. 3). Legea are o contribuție socială și pedagogică deosebită prin faptul că instituie „cursurile speciale pentru neștiutorii de carte și de întregire”. Aceste cursuri sunt propuse pentru „băieții și fetele care până la 12 ani n-au făcut clasele I și II, pentru cei care până la 14 ani n-au absolvit clasele III și IV și cei care până la 16 ani n-au absolvit cursul superior al școlii primare.... Ei pot fi supuși acestei obligativități după aceleași norme ca pentru școala primară până la vârsta de 21 ani, iar facultativ le pot urma la orice vârstă” (art. 62). De remarcat amploarea socială a măsurilor luate: „primăriile, prin oficiile de stare civilă și prin birourile de populație, patronii, stăpânii, conducătorii de fabrici, ateliere, întreprinderi comerciale și industriale, particulare și de stat sunt obligați să înainteze Inspectoratului școlar județean, lista adulților neștiutori de carte arătând, în același timp, dacă vor și pot să organizeze cursuri speciale în întreprinderea lor sau dacă vor să-i trimeată la o școală specială pentru neștiutorii de carte” (art.64). „Elevii cursurilor sunt pregătiți după o programă asemănătoare cu aceea a școlii primare, însă restrânsă și adaptată la vârsta lor. Programa se alcătuiește pe trei ani de studii, iar orarul va fi flexibil” (art. 65). „Absolvenții acestor cursuri se bucură de aceleași drepturi ca și absolvenții școlilor primare în urma unui examen integral depus în fața inspectorului de Ținut” (art. 66). „Învățătorii pot fi obligați să predea gratuit dacă orele ce li se atribuie, adunate cu cele de la școala lor, nu întrec obligația de 35 de ore de lucru săptămânal. Ceilalți membri ai cursului, când nu predau benevol și gratuit, vor fi retribuiți după împrejurări, însă în nici un caz cu un salariu superior celui de la stat, potrivit cu numărul de ore ce fac” (art. 67)²⁸.

Analizând subiectul învățământului primar al adulților până la începutul celui de-al Doilea Război Mondial putem concluziona faptul că, în ciuda prevederilor legislative destul de bogate adoptate în această perioadă, acestea nu s-au putut transpune eficient în realitatea românească, atât din motive materiale, cât și datorită existenței unei anumite mentalități care izvoră din atributul de țară preponderent agrară a României, potrivit căreia pentru munca pământului nu era nevoie de multă învățătură.

²⁸ M. Of. nr. 121 din 27 mai 1939

UN ADEVĂRAT „ȚĂRAN CĂRTURAR” ÎNVĂȚĂTORUL IOAN SUSANU

Mihaela CHELARU

A True “Peasant Scholar” – the Teacher Ioan Susanu Summary

Ioan Susanu, one of three children of Iorgu and Ilinca, was born on the 28th of November 1883 in Negoiești, Căiuți commune, Bacău county. He went to Primary School Căiuți at 5 km of his natal village. He liked to study, being one of the best pupils, and his teacher, Ioan Cerghici, advised his parents to send him to study at The Teaching School. Ioan Susanu graduated The Teaching School “Prince Ferdinand” Bârlad in 1905.

At the beginning he worked at schools in Horgești (1905) and Lucăcești (1906-1908) and on the 1st of September 1908, Ioan Susanu was transferred at the school from his natal village. In Negoiești, the courses were held into a let house. In 1914, Ioan Susanu convinced his parents to donate a land for building a school.

The inspectors noted in reports his good activities. Also, Ioan Susanu had a rich extracurricular activity – he supported conferences on different subjects. He wrote many poems, short reportages and news in magazines “Semănătorul”, “Neamul Românesc”, “Revista Învățătorilor” și “Lamura”.

Professional work and outstanding results thanks, Ioan Susanu was, for a period, school inspector. He led the school in Negoiești until 1941, when he retired.

The local authorities established in 1945 have included Ioan Susanu in the category “kulaks” because he had had 5,086 ha of land, a mill and a large house. In 1952, odds are indebted carried from year to year, Ioan Susanu was fined, arrested and imprisoned in Bacău Penitentiary. The teacher Ioan Susanu died on the 4th of February 1953 and he was buried in Central Cemetery in Bacău.

Key words: Ioan Susanu, teacher, school, extracurricular activity, school inspector, kulaks.

Ioan Susanu, unul din cei trei fii ai lui Iorgu și Ilincăi, s-a născut la 28 noiembrie 1883, în satul Negoiești din comuna Căiuți¹, județul Bacău². Tatăl său provenea dintr-o familie numeroasă de țărani săraci, pripășiți prin aceste locuri de

¹ Din anul 1906 satul intră în componența comunei Bogdana, care-și schimbă denumirea în com. Borzești (1930), com. Valea Seacă (1956), apoi com. Ștefan cel Mare – *Tezaurul toponimic al României, Moldova*, vol. I, p. 766.

² Arhivele Naționale Bacău, fond Inspectoratul Școlar al județului Bacău, d. S. 39, f. 2.

undevea de prin Transilvania și muncea din greu la calea ferată, recent construită pe Valea Trotușului, pentru a-și întreține familia.

În perioada 1893-1898, Ioan Susanu a urmat cursurile Școlii Primare din Târgul Căiuți, Bacău aflată la 5 km depărtare, unde școala luase ființă încă din anul 1865³. L-a avut învățător pe Ioan Cerghici, absolvent al Școlii Normale „Vasile Lupu” din Iași, care a funcționat la Școala din Căiuți timp de 39 de ani. Cu toate condițiile grele – școala destul de departe de satul Negoiești, părinți cu posibilități restrânse pentru hrană, îmbrăcăminte, elevii frecventau cu regularitate cursurile, învățau bine, obținând note pe măsură. Elevul Ioan Susanu și-a însușit repede cititul și scrisul frumos, calculele matematice, de asemenea. Setea de cunoaștere creștea pe măsura vârstei, dovedind înclinații deosebite la toate obiectele, dar mai ales la istoria și geografia patriei. Era socotit printre elevii de frunte ai școlii, acest fapt determinându-l pe învățătorul Cerghici să-i convingă pe părinții tânărului să-l dea la o școală cu rang mai mare pentru a deveni învățător⁴.

Având suficientă pregătire școlară, absolventul Școlii Primare din Târgu Căiuți, s-a prezentat la examenul de admitere de la Școala Normală „Vasile Lupu” din Iași, fiind declarat admis. datorită rezultatelor bune la învățătură a fost de la început bursier. Din cauza unor probleme personale, a fost transferat la Școala Normală „Principele Ferdinand” din Bârlad, unde elevul Ioan Susanu s-a evidențiat la limba română, matematică, geografie, istorie, obținând note bune și foarte bune. Hărțile pe care le desena erau foarte frumoase, întocmite cu precizie, cu cerneluri colorate, cu scrisul de tipar⁵.

Ioan Susanu a absolvit Școala Normală în anul 1905, obținând *Diploma de capacitate pentru învățător* în sesiunea iunie 1905, cu media generală 8,13, diplomă eliberată de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice sub nr. 151 din anul 1906⁶. În ultimul an de școală a făcut și pregătirea militară obligatorie cu cadre din Regimentul 12 Cantemir⁷.

Pe data de 1 noiembrie 1905 este numit învățător în satul natal, Negoiești, comuna Căiuți, județul Bacău, așa cum a fost dorința sa și a părinților săi. Nefiind local de școală, a trebuit să accepte funcționarea la școala din satul Horgești timp de un an de zile, iar apoi la școala Lucăcești, comuna Valea Arinilor între 1906-1908⁸. În acești trei ani de activitate la catedră, tânărul învățător se abonează la multe ziare și reviste. A devenit membru al „Ligii Culturale”, condusă de Nicolae Iorga și corespondent voluntar la revistele „Semănătorul” și „Neamul românesc”,

³ Idem, colecția Manuscrise, ms. nr. 158, f. 6.

⁴ Ibidem, f. 8.

⁵ Ibidem, f. 10.

⁶ Idem, fond Inspectoratul Școlar al județului Bacău, d. S. 39, f. 4.

⁷ Idem, colecția Manuscrise, ms. nr. 158, f. 11.

⁸ Idem, fond Inspectoratul Școlar al județului Bacău, dosar S. 39, f. 13.

unde i se publicau poezii, scurte articole și unele consemnări legate de evenimentele petrecute în mediul rural⁹.

Învățătorul Ioan Susanu a intervenit de nenumărate ori la instituțiile competente ale județului Bacău pentru a se organiza o școală în satul său natal – Negoiești. Demersurile au avut efectul scontat: în toamna anului 1907 s-a aprobat, iar la 1 octombrie 1908 și-a deschis porțile Școala Primară Negoiești, al cărei prim învățător a fost numit Ioan Susanu¹⁰.

Cu sprijinul unor săteni luminați, a găsit o casă țărănească mai veche, care să servească provizoriu pentru sală de clasă. Aceasta se afla în curtea săteanului Ștefan Machedon¹¹. Localul de școală era caracterizat la prima inspecție, la 29 octombrie 1908, ca fiind „ținut curat, încăpător pentru 43 de elevi. Aspectul general – o casă de țară din cele mai bune din sat”¹². La inspecția din 5 septembrie 1914, revizorul școlar Ioan Lambrino consemna între altele: „Dl. Susanu e un învățător de inimă, care lucrează, conștient de misiunea ce are, pentru ridicarea neamului, pe care-l iubește. Am încredere că rezultatele pe care le va da vor fi demne de el”¹³.

Pentru ca școala din sat să aibă un local propriu, învățătorul Ioan Susanu și-a convins părinții să doneze, în 1914, un teren, care se afla chiar în mijlocul satului, la șosea. După îndelungi stăruințe, se aprobă construirea școlii tip Haret și locuința directorului cu fonduri de la stat, terminate în anul 1920¹⁴.

Datorită războiului, învățătorul Ioan Susanu a lipsit mult timp de la catedră, fiind suplinit de fratele său, Iancu Susanu, care a avut rezultate foarte bune. În septembrie 1917 a venit la Școala Primară din Negoiești o tânără învățătoare, Aneta Trandafir, originară din Târgu Căiuți¹⁵.

După reluarea activității, în toamna anului 1918, prima grijă a învățătorului Ioan Susanu, în vârstă de 35 de ani, a fost să

⁹ Idem, colecția Manuscrise, ms. nr. 158, f. 11-12.

¹⁰ Idem, fond Inspectoratul Școlar al județului Bacău, d. S. 39, f. 13.

¹¹ Idem, colecția Manuscrise, ms. nr. 158, f. 13.

¹² Idem, fond Școala Generală Negoiești, d. 2/1908, f. 1v.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Idem, colecția Manuscrise, ms. nr. 158, f. 14, 23.

¹⁵ Ibidem, f. 18.

asigure o bună frecvență a elevilor din satele care îi aparțineau atunci: Negoiești, Valea Seacă, Gârbovana. O altă preocupare a fost terminarea cât mai rapidă a localului de școală și dotarea cu material didactic¹⁶.

În procesele-verbale de inspecție, cei care controlau activitatea școlii consemnau buna activitate a lui Ioan Susanu, preocupările sale pentru ridicarea materială și morală a sătenilor și a satului. Pentru instruirea practică a elevilor a înființat un atelier de tâmplărie în anul 1925, atelier care a funcționat până în anul 1948, considerat de organele de control ca fiind „unul din cele mai bine organizate din județ”, în cadrul căruia elevii, împreună cu maestrul, confecționau bănci pentru școala lor, dar și pentru altele din împrejurimi, dulapuri și mobilier comandat de populația satului contra cost. De asemenea, „grădina școlii, plină cu tot felul de pomi și culturi”, era considerată „un adevărat bazar horticol și agricol”¹⁷. În anul 1928, revizorul școlar al Regiunii a XII-a Școlare Bacău nota „Dl Susanu e un bun element pentru școală și un bun gospodar, model în satul său. E respectat de săteni și e în bune raporturi cu autoritățile și cu preotul satului”¹⁸.

În intervalul de la 5^h 30^m am inspectat atelierul de tâmplărie lângă școală primitiv din satul Negoiești. Acest atelier de tâmplărie se afla sub conducerea d-lui C. Ionescu, meșter muncitor cu o v. de 40.
La ora de inspecție am găsit prezenți la atelier 12 elevi aparținând celor 3 clase de primărie - doi luau la bancile pe care se lucra pe lângă al doilea - asemenea lucrau o băiețel pentru atelier.
În intervalul de la 6^h 30^m am asistat la cursurile de adulți ce fuseseră pe lângă această școală - cursuri conduse de d-lui Susanu direct în școală. Am găsit prezenți la cursuri 20 auditori din 24 frecvenți și înțelegători. În acest interval de timp d-lui Susanu a făcut ca acest adult să-l dețină. A citit corect și cu înțelegere - asemenea să ascultat la Geografie, la Istorie și la Arhitectură. Răspunsurile au fost foarte bune. S-a apăsă la cursurile de adulți pentru a se forma elemente egale în ce privește pregătirea cu elevii cursurilor elementare. Nici un elev nu am așteptat ca să găsească asemenea elemente. Din toate acestea, cum și din activitatea d-lui Susanu ca director și mai ales în ce privește pregătirea profesională de se dovedește cum că d-lui Susanu e un element al corpului nostru învățătoresc care se achită conștiințos de îndatoririle postului pe care îl ocupă și tot odată la mulțimea chemării sale la depășirea mulțumirii de rezultatele obținute - tatăl la această școală și referindu-se la activitatea d-lui Susanu s-au mai citit:

d-lui Susanu notez prezența inspecției cu foarte brie

¹⁶ Ibidem, f. 19.

¹⁷ Idem, fond Inspectoratul Școlar al județului Bacău, d. S. 39, f. 31.

¹⁸ Idem, fond Școala Generală Negoiești, d. 2/1908, f. 50.

La 3 mai 1936, într-una din multe conferințe susținute în fața elevilor și sătenilor intitulată „Studiul lucrărilor pământului”, învățătorul Ioan Susanu susținea câteva idei care să-i ajute pe agricultori în munca lor, dintre care cităm: „pământul, deși este foarte bogat, totuși producția este în legătură cu munca și pricepera puse în lucrări; agricultorul înțelept caută să folosească toate elementele naturii – căldura, lumina, frigul, apa, aerul, vântul etc.; pădurile și, în general toate plantațiile de arbori, fac să vină ploi regulat și împiedică uscarea pământului; nu trebuie stricate pădurile de pe coaste în vederea facerii de ogoare, căci după câțiva ani terenul se degradează stricându-le și pe altele; cel mai mare păcat față de ogor este că-l lăsăm în părăsire sau chiar îl degradăm aproape nouă luni pe an și numai trei luni îl îngrijim, mai des fără pricepere și de mântuială; apa adunată în timpul iernii se economisește prin lucrările de primăvară; îngrășămintele aduc mare folos dacă sunt bine preparate și bine răspândite pe ogor; pentru a păstra rezervele ogorului trebuie rânduite plantele așa fel ca să ajungă la mai mulți ani rândul unei plante pe același ogor” etc.¹⁹

Datorită activității profesionale și rezultatelor deosebite, învățătorul Ioan Susanu a fost și revizor școlar, sarcină de care s-a achitat în cele mai bune condiții²⁰.

A condus școala din Negoiești până în toamna anului 1941, când s-a pensionat, lăsând în locul lui pe un alt fiu al satului, fost elev de-al său – Neculai Ivan. A mai activat sporadic în timpul celui de-al Doilea Război Mondial la unele școli din comună²¹.

În întreaga sa carieră profesională a primit mai multe distincții: recompensa Ministerului Instrucțiunii Publice și Casei Școalelor „Vii mulțumiri” pentru donația unui teren cu pomi, pe care s-a construit școala din Negoiești, obținută în anul 1927, „Crucea Comemorativă a Războiului din 1916-1918”, acordată la 20 mai 1920, „Coroana României” în grad de cavalier – acordată prin Decret Regal în anul 1932, „Răsplata Muncii pertu 25 de ani în serviciul statului” – acordată prin Decret Regal în anul 1937²².

Ioan Susanu s-a remarcat și prin activități extrașcolare. A contribuit la înființarea Cooperativei Forestiere „Pietrosul” din Lucăcești, făcând parte din Comitetul de conducere (1907), a condus Obștea de Păduri „Cozmina” din Negoiești (1909-1931), Banca Populară Negoiești (1910-1921), Obștea de Arendare Bogdana, Comitetul Școlar, Cercul Cultural „Vasile Alecsandri” din Negoiești, a organizat multe activități culturale, sezători, cursuri cu adulți și conferințe cu soldații prizonieri etc.²³

¹⁹ Idem, fond Inspectoratul Școlar al județului Bacău, d. S. 39, f. 38.

²⁰ Ibidem, f. 6.

²¹ Idem, colecția Manuscrise, ms. nr. 158, f. 14, 23.

²² Idem, fond Inspectoratul Școlar al județului Bacău, d. S. 39, f. 5-6.

²³ Ibidem, f. 2v.

Învățătorul Ioan Susanu încuraja turismul, drumețiile, a organizat multe excursii cu elevii de școală, cu sătenii în localitățile istorice din apropierea satului Negoiești sau mai departe – Pralea, Câmpuri, Soveja, Mărășești, Oituz, Cireșoaia etc. Tuturor generațiilor de tineri, dascălul le repeta: „să ne cunoaștem bine patria cu frumusețile și bogățiile ei, să ne cunoaștem întreaga istorie a neamului nostru românesc, căci numai așa vom putea iubi cu devotament, cu prețul vieții glia străbună”²⁴.

Apropiat de ilustrul savant Nicolae Iorga, cu ale cărui lucrări a intrat în contact începând din perioada când era elev la Școala Normală „Principele Ferdinand” Bârlad și pe care le aprecia în mod deosebit, iar după 1908 l-a cunoscut personal. În anul 1911 a întemeiat Secția Negoiești a Ligii Culturale, pe care a condus-o până în anul 1921²⁵.

A participat la multe ediții ale cursurilor de vară de la Vălenii de Munte organizate de istoricul Nicolae Iorga. Mai mult chiar, a dus la două ediții câte o elevă din sat la tabăra de la Vălenii de Munte. Învățătorul Mihai Gherguță scria că în toamna anului 1936, venind cu trenul de la București, la Ploiești s-a întâlnit cu un coleg care se întorcea de la Vălenii de Munte și i-a relatat că „între profesorii conferențieri, dintre care unii străini, invitați de profesorul Iorga, a apărut un țăran român, cu înfățișarea unui dac energic, îmbrăcat în costumul nostru popular, care discuta cu profesorii de acolo, cu fiecare pe limba lui. ... Bucuria și mândria noastră a crescut atunci și mai mult, când țăranul ne-a fost prezentat de însuși Nicolae Iorga: Este domnul Ioan Susanu, destoinic învățător băcăuan (n.n. toată viața Ioan Susanu s-a îmbrăcat numai în costum național, atât în zilele de sărbătoare, cât și în cele de lucru, singura excepție a fost în timpul războiului, când a îmbrăcat uniforma militară). Prelegerile pe care ni le-a ținut el au făcut dovada unui om cu o vastă pregătire și cu o bogată cunoaștere a multor țări din Europa”²⁶.

Prin anii 1912-1913, a intrat în strânsă legătură cu proprietarul conacului din satul Valea Seacă, boierul moldovean Gheorghe Donici (luptător voluntar în Războiul de Independență și în Primul Război Mondial, în timpul căruia a murit ucis de dușmani în șarja de cavalerie de la Robănești – Oltenia)²⁷. Acesta avea o bibliotecă cu mii de cărți românești și străine, opere ale unor autori clasici universali, enciclopedii mari, atlase geografice amănunțite și multe altele. Poate atras de acel om și de „comoara lui” (Gh. Donici îi împrumuta cărți), Ioan Susanu a devenit un adevărat „țăran cărturar”, cunoscător a trei limbi străine: franceză, germană și italiană, pe care le învățase singur. Fiind bolnav și având nevoie de bani pentru plata medicilor și a medicamentelor, Gheorghe Donici a început să valorifice pământ, lucruri casnice, dar și cărți din marea sa bibliotecă. Învățătorul

²⁴ Idem, Colecția Manuscrise, ms. nr. 158, f. 23.

²⁵ Idem, fond Inspectoratul Școlar al județului Bacău, d. S. 39, f. 2v.

²⁶ Idem, colecția Manuscrise, ms. nr. 158, f. XXV (Anexe).

²⁷ Ibidem, f. 27.

Susanu a cumpărat multe cărți de valoare, iar în preajma anului 1930, a cumpărat, de la forul tutelar al moșiei Donici, moara și cu ceva teren din jurul ei, precum și vreo 10-12 hectare din corhana de la nord de moară²⁸.

Poet și observator fin al realității cu apreciate calități, de-a lungul întregii cariere didactice Ioan Susanu a publicat mai multe poezii, scurte reportaje și știri în revistele „Semănătorul”, „Neamul Românesc”, „Revista Învățătorilor” și „Lamura”²⁹. De asemenea, în activitatea la catedră, pentru a-i atrage mai mult pe copii, întocmea poezioare, scurte povești cu tâlc, ba chiar făcea unor copii caracterizări în versuri.

Deși s-a dedicat cu toată ființa meseriei de dascăl, nu a uitat că se trage dintr-o familie de truditori ai pământului. Era un gospodar model pentru toți consătenii, iar în perioada interbelică a cumpărat mai multe bucăți de teren agricol și pădure și o moară pe benzină, cu gândul că, după ce se va pensiona, va avea cu ce să-și întrețină familia destul de numeroasă, și-a construit o casă cu etaj, gen vilă, la care nu a reușit să-i finiseze etajul, s-a preocupat de educarea copiilor.

Autoritățile locale instaurate după 1945 l-au inclus pe Ioan Susanu la categoria „chiaburi”, pentru că avea 5,086 ha de pământ, o moară și o casă mare (toate obținute prin truda proprie). A început și prigoana împotriva copiilor: trei din fiicele sale au fost exmatriculate din Școala Normală „Alexandru Vlahuță” Șendriceni-Dorohoi, iar băiatul nu a putut să se înscrie decât la o școală profesională din Comănești. De asemenea, i s-au impus cote pe care nu avea cum să le onoreze și i s-a cerut să părăsească locuința sa, pentru a se instala în aceasta un sediu de G.A.S. În anul 1952, fiind dator cu cote reportate de la an la an, a fost amendat, apoi arestat, condamnat la închisoare și întemnițat în Penitenciarul Bacău. Măhnit pentru tot ce i s-a întâmplat după război, lui, care fusese un

²⁸ Ibidem, f. 27-28.

²⁹ Idem, fond Inspectoratul Școlar al județului Bacău, d. S. 39, f. 2v.

aprig adversar al legionarilor (ucigașii idolului său – Nicolae Iorga) și al lui Hitler (încă de prin 1933, după ce a citit *Mein Kampf*, avea să spună că „cel mai înalt grad de umanitate și cel mai ideal este: oricare ar fi situația omul să nu fie ucis, să fie oprit a ucide, să fie lămurit a nu se sinucide”³⁰), devine extrem de dezolat și deprimat, fapt ce a dus la slăbirea rapidă a organismului și a dus la stingerea din viață în ziua de 4 februarie 1953.

Familia l-a luat din penitenciar și l-a înhumat în Cimitirul Central din Bacău. Crucea, pe care scrie: „În veci nu te vom uita, învățătorule”, stă mărturie că acolo și-a găsit odihna veșnică un „țaran-cărturar din comuna Borzești, neînfricat patriot și luptător pentru întregirea neamului românesc”³¹.

Oamenii din sat, care l-au cunoscut, au amintiri dintre cele mai frumoase despre fostul lor învățător. Dintre acestea le vom reda pe cele ale pictoriței Ecaterina Ardeleanu, una din elevele pe care le-a dus la Vălenii de Munte³²: „Acela care mi-a îndreptat primii pași spre tărâmul însořit și înflorit al artei, acela care m-a încurajat, mi-a insuflat încrederea în puterile mele și efectiv m-a ajutat să pot cuceri nobila profesie de pictoriță a fost învățătorul meu și părintele sufletesc al generației mele, învățătorul Ioan Susanu. Icoana chipului său frumos, bun și blând o voi păstra mereu în suflet ca semn de profundă recunoștință”³³.

Un om de excepție, de o noblețe ieșită din comun, care a făcut tot ce a știut pentru ridicarea neamului, care a lăsat o amprentă peste tot pe unde a fost, care a format și modelat zeci de generații de copii, care a luptat pentru ridicarea satului românesc, mereu însetat de cunoaștere și dispus să transmită din cunoștințele și gândurile sale celor din jur, a căzut victimă unei societăți care nu pune preț pe valoarea intelectuală și morală. Cel care a luminat zeci de generații a fost distrus de cei care orbecăiau în beznă.

³⁰ Idem, Colecția Manuscrise, ms. nr. 158, f. 49.

³¹ Ibidem.

³² Ibidem, f. 22.

³³ Ibidem, f. XXIV (Anexe).

ALEGEREA, ÎNVESTIREA ȘI ÎNSCĂUNAREA EPISCOPULUI TEODOSIE ATANASIU ÎN SCAUNUL EPISCOPIEI ROMANULUI

Pr. dr. Aurel Florin ȚUSCANU

Election, investing and inauguration of Bishop Teodosie Atanasiu in the seat of Roman Bishop

Summary

In the period of bishop's Teodosie Atanasiu pastorate at Roman (1912-1923), events significant to the history of our country took place: the war from 1913, the war between 1916-1918 that led to the founding of the present Romanian state. Along with another important clergy member of Moldavia, Pimen Georgescu, the bishop of Roman manifested his feelings and patriotic ideas: he sent many letters to the clergy and to the faithful Christians asking solidarity from their behalf, asking them to support those who were on the battlefield by donating money, food or clothes. He also went to the hospitals to see the wounded, he passed out prayer books to people in need, he fought for the just cause in which the Romanian people of that time placed their hope.

For the citizens of Roman, bishop Teodosie accomplished a number of great things that place him today among the founders and benefactors of our city's cultural institutions. In the month of October 1919, he helped establish a kindergarten in a block of flats from the city center, that was his property and that he eventually donated to the community for that purpose.

This kindergarten that was named after its founder "Bishop Teodosie" is the second of its type in Roman city, after the one set up in 1895 at the will of the great hierarch Melchisedec Stefanescu. Also, because of the bishop's perseverance in the autumn of 1919, the Seminary of St. George reopened after 18 years of its dissolution. On the 1st of February 1923, bishop Teodosie resigned and retired to Neamt Monastery. That is where he passed away on February, the 4th, 1927. Strangely enough that was the day in which he was elected bishop of Roman 15 years before.

Among those who knew him closely and were able to offer an image of who he was is professor of theology and archimandrite Iuliu Scriban: "That was the way he behaved as vicar of the Cathedral of Bucharest and, even more, as bishop of Roman...there was something about the way he stepped on the ground, something about his priestly garment, his meal, or the way he looked at the world that surrounded him. He had the air of nobility of a man who understood his position and acted according to it ... Sir Teodosie knew how to be a sir".

Keywords: Bishop Teodosie Atanasiu, clergy, theology, kindergarten, Roman.

La 24 iunie 1911, Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Romane a demis din demnitatea de episcop pe Gherasim Safirin al Romanului, care „s-a făcut vinovat de răzvrătire contra Sfântului Sinod, ale căruia decizii nu le-a respectat, tulburând pacea Bisericii noastre timp de doi ani”¹. Acesta s-a retras la Mănăstirea Frăsânei, județul Vâlcea, unde a trăit până la 14 februarie 1922. Astfel, scaunul episcopal de la Roman a rămas vacant. Până la alegerea episcopului titular, (februarie 1912), Sf. Sinod a rânduit la cârma eparhiei Romanului pe arhiereul Calist Botoșăneanul, episcop-vicar al Mitropoliei Moldovei².

Alegerea episcopului de Roman, Teodosie – București, 4 februarie 1912

Marele Colegiu Electoral s-a întrunit în ziua de 4 februarie 1912, ora 14, în localul Adunării Deputaților, după oficierea la Catedrala Mitropolitană din București a slujbei Te Deum-ului. Președintele ședinței a fost IPS Pimen, mitropolitul Moldovei. Au fost propuși doi candidați, pentru scaunele vacante de la Roman și Argeș, respectiv doi arhierei vicari, membri ai Sf. Sinod: Teodosie Ploieșteanul, vicar al Mitropoliei Ungro-vlahiei și Calist Botoșăneanul, vicarul Mitropoliei Moldovei. În urma votării au fost aleși astfel⁴: PS Calist Botoșăneanul, pentru Episcopia Argeșului, cu 203 voturi și PS Teodosie Ploieșteanul, cu 162 de voturi, pentru Episcopia Romanului.

Președintele Marelui Colegiu declară aleși pe cei doi ierarhi, după care aceștia sunt invitați să urce la tribună, pentru a lua cuvântul⁵.

Episcopul Teodosie a urcat la tribună și cu emoție a spus, între altele: *„Știu foarte bine că tronul episcopal nu întotdeauna este moale și catifelat pentru ierarhul ce stă pe dânsul. Cunosc îndeajuns datoriile ce sunt legate de această înaltă demnitate, pentru ca să-mi fac iluzii și să nu-mi dau seama precum se cuvine de marea și greaua sarcina ce ați pus asupra-mi prin această alegere...*

*În Eparhia Romanului am văzut razele soarelui pentru prima oară, în Eparhia Romanului am copilărit, în Eparhia Romanului am adus servicii Bisericii timp de aproape 40 de ani în diferite grade ierarhice, în Eparhia Romanului sunt trimis astăzi de Marele Colegiu Electoral ca episcop, în locul vacant, căci se vede că așa a fost planul Providenței Divine, căci acolo unde am văzut răsăritul soarelui pentru prima dată, acolo poate mi s-a rezervat de a vedea și apusul pentru cea de pe urmă dată!”*⁶

Teodosie Atanasiu – repere biografice⁷

¹ „Biserica Ortodoxă Română” („BOR”), nr. 4/1911, pp. 361-362 ; nr. 5/1911, pp. 659, 663-664.

² *Ibidem*, nr. 10/1912, p. 1189-1190.

³ Pr. Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului*, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, 1984, pp. 321-322.

⁴ *Ibidem*, p. 1206.

⁵ „BOR”, nr. 11/1912, p. 1206.

⁶ *Ibidem*, p. 1209.

⁷ Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Dicționarul Teologilor Români*, Editura Enciclopedică, București, 2002, p. 26.

S-a născut în anul 1851, în localitatea Sascut, fostul jud. Putna (în prezent localitatea este în jud. Bacău), primind la botez numele Teodor. A urmat studiile teologice la Seminarul Inferior din Roman, apoi cursul superior la Seminarul „Veniamin Costachi” de la Iași (absolvent în anul 1871), după care a funcționat ca diacon la Catedrala Episcopală din Roman (1871-1880), apoi a fost hirotont preot de mir și a funcționat la parohia „Sf. Nicolae” din Bacău (1881-1893).

În anul 1881 episcopul Melchisedec îl numește protopop al județului Bacău, iar după ce în anul 1893 rămâne văduv, pleacă la Facultatea de Teologie din Atena, pentru completarea studiilor, dobândind titlul de licențiat în teologie (1897), după care se călugărește la Catedrala Episcopală din Roman, numit arhimandrit de scaun (vicar) al Episcopiei Romanului (1898), iar între anii 1899-1902 a fost egumen al Mănăstirii Sf. Spiridon din Iași, apoi egumen al Mănăstirii Precista Mare din Roman (1902-1909).

În anul 1909 este ales arhiereu vicar, cu titulatura „Ploieșteanul”, vicar al Mitropoliei Ugro-Vlahiei și egumen la „Domnita Bălașa” din București (1909-1912). Pentru câteva luni este numit locțiitor al scaunului metropolitan (iulie 1911-februarie 1912).

La 4 februarie 1912 este ales episcop al Romanului, unde a păstorit până la 1 februarie 1923, când s-a retras din scaun, stabilindu-se la Mănăstirea Neamt, unde a trecut la cele veșnice (4 febr. 1927), fiind înmormântat în preajma bisericii „Înălțarea Domnului”.

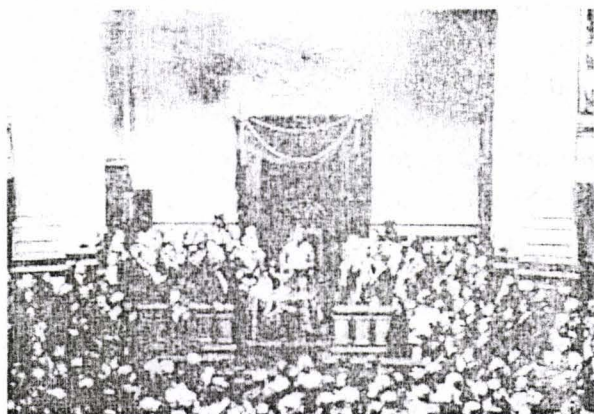
A rămas în literatura exegetică prin traducerea Omiliilor Sf. Ioan Gură de Aur la cele 14 epistole Pauline, în 9 volume, sub titlul: *Comentariile sau explicarea Epistolei către Galateni a celui întru sfinți Părintelui nostru Ioan Chrisostom*”, traducere din limba elina, Iași, 1901, 128 p.; *Efeseni*, Iași, 1902, 267 p; *Filipeni*, București, 1903, XXXIX+170 p; *Coloseni, I și II Tesaloniceni*, București, 1905, 346 p; *Romani*, București, 1906, 504 p; *I Corinteni*, București, 1908, 626 p; *II Corinteni*, București, 1910, 358 p; *I și II Timotei, Tit și Filimon*, București, 1911, 375 p; *Evrei*, București, 1923, 395 p.⁸

În ziua alegerii sale ca episcop de Roman, potrivit rânduielii statornicite, regele trebuia să întărească, printr-un decret regal, pe noii ierarhi aleși. Carol I emite, la 4 febr. 1912, un decret, prin care întărește alegerea episcopului Teodosie

⁸ Haralambie Roventa, *Studiul Noului Testament la noi, în ultimii 50 de ani*, în „Studii Teologice”, anul III, 1932, nr. 2, pp. 277-279.

în scaunul Episcopiei Romanului. Decretul Regal, de recunoaștere și întărire a episcopului Teodosie, a fost publicat în Monitorul Oficial nr. 242/5 febr. 1912.

Învestirea episcopului Teodosie – București, 12 februarie 1912⁹

După alegerea celor doi episcopi, de Argeș și de Roman, după întărirea lor prin decret regal a urmat, conform tradiției, ceremonialul de investire, care se desfășura atunci la Palatul Regal.

Duminică, 12 febr. 1912, ierarhii nou aleși, Teodosie și Calist, au pornit la orele 11.30 de la Mitropolie, într-o trăsură de gală a Curții, însoțiți de mitropolitul Pimen al Moldovei și

un impunător cortegiu. În curtea Palatului Regal garda de onoare a prezentat onorul. La ora 12, regele Carol I, însoțit de principele Ferdinand și principele Carol, au intrat în sala tronului, unde așteptau înalți demnitari și membri ai Sf. Sinod.

Noul episcop al Romanului a fost condus până în fața Tronului Regal, unde ministrul cultelor dă citire diplomei de recunoaștere, recomandându-l printr-o scurtă caracterizare. Mitropolitul Pimen oferă cârja episcopală regelui Carol I, iar acesta a încredințat cârja episcopală, noului episcop de Roman, spunând următoarele cuvinte: „Îți încredințez cârja Episcopală pentru a păstori turma Eparhiei Romanului”. Cu acest prilej, M.S. regele Carol I a ținut un cuvânt ocazional, din care spicuim:

Prea Sfințite Episcop al Romanului,

Ales de Sf. Sinod și de reprezentanții națiunii episcop al Eparhiei Romanului, cu încredere ți-am înmănat cârja pastorală. După o bogată activitate pe tărâmul scrierilor bisericești, PS Ta ești chemat a cârmui această veche și renumită Eparhie a Moldovei, înscrisă cu pagini frumoase în istoria țării, unde încă din tinerețe și în mai multe rânduri ți-ai desfășurat munca pentru binele Bisericii... PS Ta ai dat frumoase pilde de muncă folositoare și de înălțătoare fapte... Silește-te a păși pe aceste căi binecuvântate și fii mereu însuflețit de duhul blândeții și al toleranței, spre a împlini astfel însemnata PS Tale chemare ”¹⁰.

Emoționat de măreția acestui moment, episcopul Teodosie, a luat cuvântul și a mulțumit pentru încrederea acordată, angajându-se la o noua lucrare în slujba Bisericii și a neamului:

⁹ *Ibidem*, pp. 1209-1210 și 1215-1216; Dr. Veniamin Pocitan, *Arhieriei vicari*, în „BOR”, 1937, pp. 44-45.

¹⁰ „BOR”, nr. 11/1912, pp. 1209-1210.

SIRE,

Apropiindu-mă acum cu sfială, am primit din mâinile Majestății Voastre toiagul pastoral, care simbolizează puterea spirituală asupra acestei de Dumnezeu păzite Eparhii a Romanului, unde a strălucit, în cursul timpurilor, atâția ierarhi ai Bisericii noastre Ortodoxe Române. Majestatea Voastră ați încredințat slabelor mele mâini acest toiag pastoral, ce a fost ținut cu vrednicie în timpurile vechi de Dosoftei, Teodosie, Ioanichie, Leon, Veniamin Costachi, iar acum în urmă de nemuritorul Melchisedec, care cu toți au strălucit și vor străluci ca niște luminători mari pe orizontul intelectual al Sfintei noastre Biserici.

Mă voi sili, Sire, ca turma încredințată mie spre păstorie, să fie condusă cu blândețe și dreptate, pe calea mântuirii. Voi inspira pururea în inimile fiilor mei duhovnicești frica de Dumnezeu, iubirea de patrie și neam, dragoste și devotament nețărmurit către Tronul Majestății Voastre¹¹.

Înscăunarea – Roman, 26 februarie 1912¹²

Inițial, solemnitatea primirii și instalării noului episcop la Roman a fost programată pentru data de 4 martie 1912, după un program bine stabilit. În realitate, evenimentul s-a consumat pe 26 februarie 1912. Noul episcop, Teodosie Atanasiu, a sosit cu trenul în gara Roman, în dimineața acelei zile, fiind primit de autoritățile civile, eclesiastice și militare. Cortegiul l-a însoțit pe înaltul ierarh, parcurgând strada Ștefan cel Mare, Piața Precista Mare, până la Episcopie. Pentru buna desfășurare a acestei ceremonii religioase, Prefectura județului Roman, împreună cu Centrul Eparhial și principalele instituții ale urbei – Protoieria, Armata, Școala ș.a. – au întocmit un program detaliat, ce a fost publicat și împărțit apoi tuturor celor implicați. Un astfel de afiș, cu programul înscăunării episcopului Teodosie, l-am găsit recent în Arhiva Arhiepiscopiei Romanului și Bacăului, acesta purtând titlul *Programa ceremoniei de înscăunare a episcopului Teodosie al Romanului – 26 febr. 1912*¹³.

Conform programului acestei solemnități, după întâmpinarea ierarhului în gara orașului Roman, în dimineața zilei de 26 februarie 1912, acesta a fost condus de către oficialitățile locale și clerul Protopopiatului Roman, pe strada Ștefan cel Mare, către biserica Precista Mare și apoi Catedrala Episcopală. Aici a fost oficiată slujba Sfintei Liturghii, iar la finalul acesteia a avut loc ceremonia înscăunării noului episcop. S-a dat citire *Gramatei mitropolitane* și s-au ținut mai multe alocuțiuni cu acest prilej. *Gramata* mitropolitului Pimen al Moldovei, adresată episcopului Teodosie cu prilejul înscăunării sale în scaunul eparhial de la Roman, a fost citită de Pr. Ioan Gotcu, delegatul Mitropoliei Moldovei, care îndeplinea funcția de președinte al Consistoriului Mitropolitan¹⁴.

¹¹ Arhiva Arhiepiscopiei Romanului și Bacăului, d. 2/1912, f. 2-3.

¹² *Ibidem*, f. 7.

¹³ *Ibidem*, f. 12.

¹⁴ *Ibidem*, f. 25.

Jagi. nr. 16 Februarie 1912

268.

Februarie 1912

1912 Martie 6

Spore Dnului

Teodor

Pea Sfintile

Am primit de la v. convingerea, că
partea izolată a P. S. Teodor în de-
mnia de Episcop al de Dâmbovitza părăsit
parțial a Romanului, am primit ea de-
legat al Nostru pe părintele Remm. Gota
presed. Consist. Mitropoliei a cili gramata
Mitropoliei 18755 a. e. și a. e. înve-
dintă P. S. Teodor.
Primiți, vă rugăm, Pea Sfintile ale
Nostru întru Hristos frățiești întru Hristos

Primiți.

Director

Gota. Poruc.

Pea Sfintile Sale

G. A. Teodor

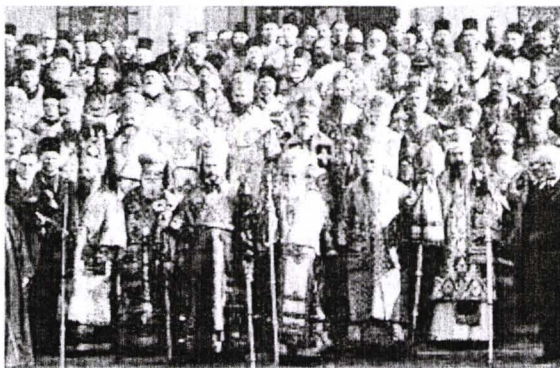
Fiind o iarnă grea, mitropolitul nu a putut lua parte la ceremonie, de aceea a trimis *Gramata* și mesajul său printr-un colaborator apropiat.

Ministerul Cultelor și Instrucțiunii a delegat să participe la acest eveniment pe administratorul Casei Bisericii (viitorul Minister al Cultelor și Instrucțiunii Publice), N.D. Chiriac, care a transmis un mesaj și a făcut cu acest prilej și inventarierea bunurilor Episcopiei, pentru a fi preluate de chiriarhul locului¹⁵. Din partea Centrului Eparhial, a adresat cuvântul de bun venit întâistătătorului eparhiei

¹⁵ Ibidem, f. 27.

Romanului, Arhimandritul Ilarion Mircea, vicarul Episcopiei Romanului, care s-a ocupat atât de buna desfășurare a ceremoniei de instalare, cât și de inventarierea bunurilor Episcopiei. Conform programului, după serviciul religios din catedrală, noul ierarh a fost condus la reședința episcopală, unde a oferit un dineu, primind cu acel prilej felicitările tuturor celor prezenți¹⁶.

La scurt timp după aceste evenimente, potrivit rânduielilor bisericești, noul ierarh trebuia să ofere fiecărei biserici un antimis sfințit și semnat de către el, ca autoritate superioară bisericească. Ministerul Cultelor aproba noului episcop de Roman, confecționarea a 700 de antimise ce urmau a fi distribuite la parohii. Ele au fost realizate de Casa Phillip Hass din București în trei nuanțe – rosu, galben și albastru – pe satin și atlas, destinate parohiilor, filiilor și mănăstirilor din cuprinsul Eparhiei Romanului¹⁷.

În loc de concluzii

Păstoria episcopului Teodosie Atanasiu la Roman (1912-1923) a coïncis cu evenimente de mare însemnătate pentru istoria țării: războiul din 1913, războiul din 1916-1918, în urma căruiua s-a înfăptuit statul național român, unitar¹⁸. Alături de mitropolitul Moldovei Pimen Georgescu, episcopul Teodosie al Romanului, s-a manifestat însuflețit de sentimente și idei patriotice: a trimis mai multe scrisori pastorale clerului și credincioșilor, prin care le solicita solidaritate cu cei aflați pe front, strângerea de bani, alimente, haine pentru ostașii noștri, a cercetat spitalele unde erau sute de răniți, a difuzat cărți de îndrumare moral-religioasă, a sprijinit cauza dreaptă pentru care lupta în acea vreme poporul român¹⁹.

Pentru romașcani, episcopul Teodosie a lăsat câteva mărturii însemnate ale trecerii sale prin Roman, fapte pentru care posteritatea îl așează astăzi între ctitorii și binefăcătorii instituțiilor de cultură și educație ale urbei. În luna octombrie 1919, a intervenit pentru înființarea unei grădinițe de copii într-un imobil din centrul orașului, proprietatea sa, donat apoi comunității romașcane pentru acest scop²⁰. Această grădiniță care i-a purtat numele ctitorului, „Grădinița Episcop Teodosie”, este a doua instituție de acest fel din orașul Roman ctitorită de un

¹⁶ *Ibidem*, f. 32.

¹⁷ *Ibidem*, f. 37.

¹⁸ Anuarul Episcopiei Romanului, 1936, p. 39.

¹⁹ Pr. Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului*, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, 1984, Roman, pp. 331-333.

²⁰ Anuarul Episcopiei Romanului, 1936, p. 398.

episcop, după cea înființată în anul 1895, prin testamentul marelui ierarh Melchisedec Ștefănescu.

De asemenea, la intervenția episcopului Teodosie, în toamna aceluiași an 1919, s-a redeschis Seminarul Sf. Gheorghe din Roman, după 18 ani de la desființarea acestuia. Fiind bolnav, la 1 februarie 1923, episcopul Teodosie și-a înaintat demisia Sf. Sinod și s-a retras la Mănăstirea Neamț, unde și-a dat obștescul sfârșit la 4 februarie 1927, ziua în care, cu 15 ani în urmă, a fost ales episcop al Romanului²¹.

Printre cei care l-au cunoscut personal și care i-au schițat în cuvinte un portret, este și arhimandritul Iuliu Scriban, profesor de teologie, care nota: *Așa a fost și ca vicar al mitropoliei din București și mai mult însă, apoi, ca episcop al Romanului... Călcătura sa, umbletul său, haina sa, masa sa, chipul cum privea lumea, avea ceva din noblețea omului sus pus care înțelege că înălțimea sa trebuie să fie înălțime, nu numai a treptei în care se afla, ci și a manierei cu care trebuie să o însoțească... Vlădica Teodosie știa să fie vlădică*²².

²¹ Iuliu Scriban, *Moartea episcopului Teodosie, fost al Romanului*, în „BOR”, nr. 2/1927, pp. 101-103; vezi și Ioan Ivan, Scarlat Porcescu, *Mănăstirea Neamț*, Editura MMS. Iași, 1981, p. 279.

²² Iuliu Scriban, *op.cit.*, p. 103.

SOCIETATEA PETROLIERĂ „MOLDONAPHTA” 1921-1948

Dr. Dan Ovidiu PINTILIE
Ionela NIȚU

Moldonaphta Oil Company 1921-1948 Summary

„Moldonaphta” Oil Company was founded in 1921 and activated in Moldova region, near Bacau until 1948. In 1942, its capital was acquired by the oil company Concordina. In 1945 the company will be taken by Sovrompetrol which will in 1948.

Keywords: oil company, Sovrompetrol, Moldova, Bacau.

Societatea anonimă română, cu sediul în București, strada Orlando nr. 12, al cărei obiect de activitate, conform statutelor era explorarea, exploatarea, transformarea și comercializarea petrolului și derivatelor sale, a fost constituită în anul 1921, cu un capital inițial de 22.000.000 lei, împărțit în 44.000 acțiuni. Din acestea, 43.500 acțiuni adică, aproape 99% din capital, au fost cumpărate în 1941 de către fosta societate petrolieră „Foraky Românească” care a fuzionat la 1 ianuarie 1942 cu „Concordia”, aducând aport și cele 43.500 acțiuni. Aceste acțiuni au intrat în tezaurul Societății „Concordia”, restul de 500 acțiuni găsindu-se la Societatea „Bancara Română”, depuse pe numele unor persoane particulare: Gheorghe Stan (fost președinte al Consiliului de administrației al Moldonaphta) – 60 acțiuni, Alexandru Radian – 60 acțiuni, Dinu Cecropid – 60 acțiuni, Emil Salay – 60 acțiuni, Hans Brochhaus – 60 acțiuni, Gerhard Wagner – 60 acțiuni, prof. dr. Karl Krejci-Graf – 60 acțiuni, Victor Kubesch – 40 acțiuni și ing. Ionescu – 40 acțiuni.

La 1 ianuarie 1935, societății „The Danube Oil Trading Company of Romania” i-a fost acordat perimetrul XVI Tazlău în suprafață de 45,50 ha din care în exploatare numai 14 ha, conform Decretului Regal publicat în „Monitorul Oficial” nr. 269 din 21 noiembrie 1934, cu o redevență de 2% peste redevențele legale¹. În baza Jurnalului Consiliului de Miniștri publicat în „Monitorul Oficial” nr. 97 din 24 aprilie 1940, toate drepturile acestei societăți au fost transferate societății „Moldonaphta”.

În anul 1940, societatea „Moldonaphta” a cumpărat de la societatea „Danube Oil” perimetrele și șantierelor de exploatare situate în Moldova, într-o regiune excentrică, greu accesibilă și departe de nodurile de comunicații. Din

¹ Arhivele Naționale Argeș, fond Societatea „Concordia”, d. 242/1943, f. 73.

producția extrasă, între 1940 și 1945, inclusiv, nu s-a putut acoperi valoarea forajului executat în fiecare an și nici nu s-a alocat vreo sumă pentru amortizarea concesiunilor, instalațiilor sau sondelor. Se poate spune, pe baza cifrelor din bilanțuri că societatea nu a avut nicio rentabilitate până la sfârșitul anului 1945.

Pe lângă perimetrul de la Tazlău, societatea mai deținea și moșia Stănești, proprietatea moștenitorilor Krupensky în suprafață de 618 ha din care în exploatare doar 61 de ha. Societatea plătea statutului o redevență de 14% din producție și o participație de 20% din producția sondelor 304, 305, 306, Tazlău, către G.M. Jampolsky și Alfred Krystofovicz.

Forajul, până în anul 1942, a fost executat prin sistem „canadian” sau „Alianza”, apoi s-a folosit sistemul de foraj „Rotary”, extrem de scump, în regiunea Bacău, fapt care a provocat situația grea financiară a societății. Sumele necesare societății în perioada 1940-1944 au fost între 150-200.000.000 lei, fără a mai lua în considerație sumele cheltuite pentru explorare. Prețurile de vânzare au fost întotdeauna inferioare, valoarea produselor vândute fiind sub prețul normal existent.

Producția ei limitată la 1500 tone făcea ca societatea să fie socotită un mic producător, producția sondelor fiind mult inferioară celor din regiunea Prahovei cu toate că producția inițială pornise de la 5-600 tone². Pentru a suplimenta veniturile s-a încercat în anul 1927 o rafinare a uleiurilor în speranța obținerii „a unui produs de bună calitate, un produs comercial” de către D. Schreiber care lucra la rafinăria de la Moinești a societății³.

În regiunea Moldovei, în afară de societate, mai exista doar societatea „Steaua Română” (controlată de capitalul francez) care exploata petrolul într-un stil mai mare, dar rafinăria acesteia din Moinești nu putea prelucra întreaga producție, inclusiv a societății „Moldonaphta” deoarece avea o capacitate mică de rafinare, iar reparațiile se făceau la intervale scurte de timp, influențând nefavorabil mersul producției. Doar în anul 1946, datorită diferențelor de preț acordate de stat la țiței și vânzările diferitelor materiale la prețurile existente pe piață, societatea a putut să-și acopere cheltuielile de foraj și de extracție, alocând suma de 5.000.000 lei pentru fondul de amortisment.

Până la trecerea de fapt a Societății „Moldonaphta” la Societatea „Concordia” care a avut loc în toamna anului 1942, societatea a fost finanțată de următoarele societăți: „Kontinentale Oel”, „Explora” și Societatea „Bancara Română”. Această din urmă societate se pare că ascundea o finanțare germană. La acea epocă, Societatea „Moldonaphta” datora acestor societăți suma de 117.500.000 lei, cea mai mare (de 76.600.000 lei) fiind la societatea „Bancara Română”.

² *Ibidem*, d. 292/1944-1948, f. 192.

³ Gh. Ivănuș, I. Ștefănescu, Șt. Mocuța, Șt. Stirimin, M.P. Coloja, *Istoria petrolului în România*, Editura AGIR, București, 2004, p. 296; *Monitorul Petrolului Român*, nr. 12/1927, p. 1157.

În urma cererilor insistente ale societății „Concordia”, H. Osterwind a aprobat reducerea datoriilor societății Moldonaphta avute la societatea „Bancara Română” de la 76.000.000 lei la 10.000.000 lei, dar nu a aprobat nicio reducere pentru societățile „Kontinentale” și „Explora”. În septembrie 1942, datoriile financiare depășeau cu mult valoarea activului, pierderile ridicându-se la 20.108.112 lei, iar începând cu 1943, finanțarea s-a făcut exclusiv prin societatea Concordia care conform hotărârii Consiliului de administrație din 9 ianuarie a preluat asupra ei conducerile tehnice și administrative.

În 26 august 1944 datoriile financiare ale societății „Moldonaphta” se ridicau la 203.800.000 lei, la societățile „Kontinentale”, „Bancara Română”, „Concordia”, „Explora”, „Banca Comercială Română”, iar datorii de exploatare în valoare de 27.200.000 lei la societățile „Rumin”, „Steaua Română”, Rohrenverband⁴. Societatea nu avea depuse sume de bani în bănci, numerarul în casă fiind în 14 septembrie 1944 de 550.000 lei, neavând fonduri de amortisment și de asemenea nici un beneficiu. Debitorii mai importanți ai societății au fost: „The Danube Oil”, Ministerul de Finanțe, Societatea „Reșița” și Societatea „Rumin”. Creanțele pentru „Rumin” provenite din exportul de țiței și produse petroliere au fost blocate după 23 august 1944, iar în schimbul datoriei pe care „Moldonaphta” o avea la „The Danube Oil” a cedat Concordiei trei rezervoare de la rafinăria din Lucăcești (Bacău).

În septembrie 1944, președinte al Consiliului de Administrație era inginerul Alexandru Macri, membri ing. Mihail Brătescu, Gaston Badoux și Gerhard Wagner, iar cenzori Clement Gheorghiu și Nicolae Baci⁵.

Sediul exploatărilor se afla în Moldova, la Tazlău și Stănești, unde existau perimetre în producție, iar perimetre de explorare existau în structura Dolani – Tătărani și în ținutul XI Bacău. Producția de petrol obținută de societate era de 180 vagoane lunar iar stocurile de țiței la 23 august 1944 erau de 280 vagoane țiței și 110 vagoane produse petroliere care urmau să fie vândute, la intern, prin societatea „Distribuția”. Numai în perioada iulie-august 1944 au fost livrate la intern 2400 tone de produse petroliere.

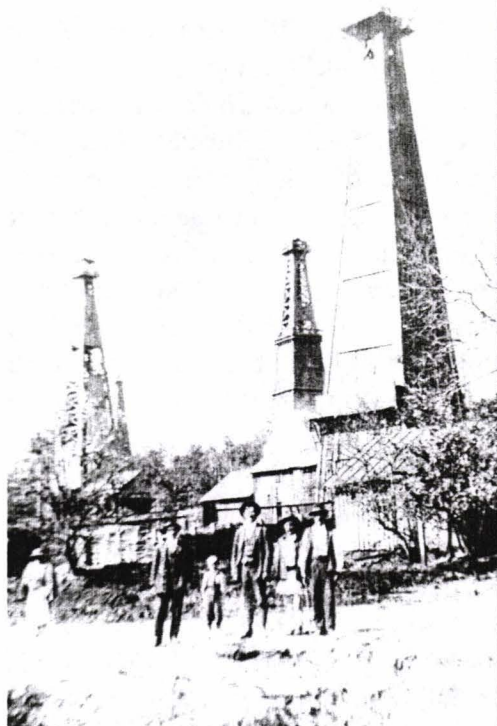
Societatea Moldonaphta, prin hotărâre ministerială a fost trecută în 1945 sub controlul C.A.S.B.I. În Monitorul Oficial nr. 34, partea IB, din 9 februarie 1946 s-a publicat decizia cu nr. 42285 a ministrului subsecretar de stat, comisar general al Guvernului, la Comisia Română de Legătură cu Comisia Aliată de Control, prin care societatea era scoasă de sub controlul C.A.S.B.I. deoarece participarea de capital a societății care a determinat punerea ei sub control „a pierdut caracterul inamic” prin trecerea acțiunilor ei în patrimoniul U.R.S.S.

În vara anului 1948 administrația schelelor Moldonaphta a fost contopită cu administrația schelelor societății Concordia din Bacău încheindu-se un contract

⁴ *Ibidem*, d. 292/1944-1948, f. 191.

⁵ *Ibidem*, d. 292/1944-1948, f. 191.

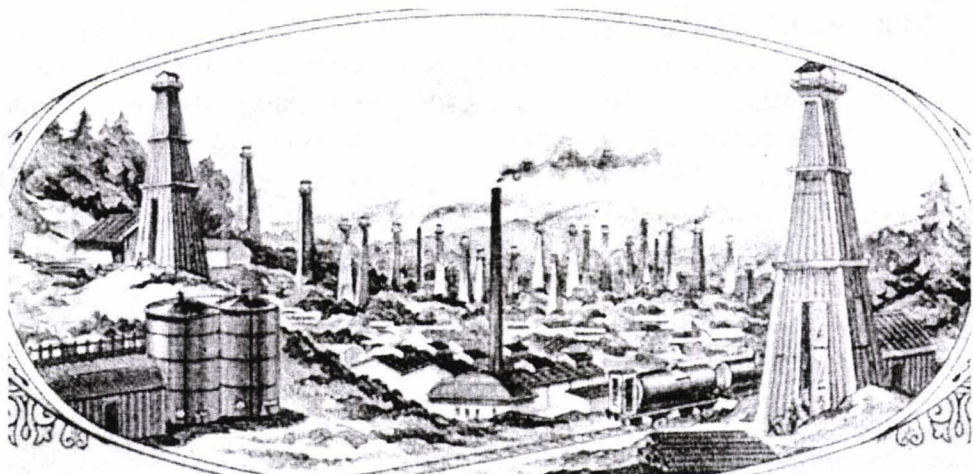
în baza căruia personalul existent la data contractului trecea în subordinea societății Concordia care coordona administrațiile tehnice și administrative și reprezenta societatea, pe baza procurilor, în fața autorităților. În același an, conducerea exploatării și administrația ei a trecut de la Concordia la societatea Sovrompetrol cu care a fuzionat prin încheierea formelor legale de desființare a societăților fuzionate. La data fuzionării, societatea Concordia deținea la Moldonaphta 98,86% din acțiuni, respectiv 43.820 acțiuni din cele 44.000 acțiuni.

Rafinăria Moinești

Acțiune SOVROMPETROL

Sonde în exploatare

LOCOTENENTUL (REZERVĂ) ȘTEFAN ZELETIN – SCHIȚĂ DE PORTRET

Dr. Iulian Stelian BOȚOGHINĂ

Lieutenant (Retired) Stephen Zeletin – portrait sketch Summary

Stephen Zeletin, we can say that it is important sociologist of the era between the two world wars, which, in particular has impressed his contemporaries, staunch opponent of socialism, he paradoxically continues today to be considered as having the merit of being “the foundations of sociology Romanian state.”

But in Romanian dictionaries and encyclopedias, Stephen Zeletin is ranked as the philosopher and economist.

In this article we don't intend to bring to the attention of the lecturers on scholar and politician Stephen Zeletin, although in more than half of the economy given space try an intensive introduction to his biography, but the original documents identified in military archives to nuanced portrait of which was officially registered under the name of Stephen Motas.

Original documents that revolve around personal memoir of the Romanian army lieutenant held in reserve that the obtained degree of concentration periods, especially front in the Balkans and the First World War.

Keywords: Memorial, unselfish, philosopher, intelligent, officer, medaly, sociologist, Lieutenant (Retired) Stephen Zeletin, personal memoir, front in the Balkans and the First World War.

Orice popor își traduce experiența istorică într-o suită de creații culturale, care devin componente obiective ale vieții sale. Este vorba de valori cristalizate în literatură, filosofie, religie, artă, știință, gândire socială și politică, valori transmise din generație în generație prin mecanismele educației și ale memoriei colective ce dau identitatea unui popor.

Este vorba de „memoria” istorică a poporului nostru, de memoria interioară, afectivă, și psihologică, precum și de cea materializată în creația artistică, științifică și filosofică, în gândirea politică și socială, în toate formele care au exprimat modul nostru de a gândi și de a simți, modul nostru de a ne raporta la istorie și la alte culturi. Cultura tezaurizează și acumulează valorile, reține ceea ce este durabil în ordine spirituală, transmite peste epoci operele care pot „învinge timpul”, care rămân actuale prin semnificațiile lor, care nu și-au modificat mesajul în contextul în care au apărut. Este cazul marilor creatori, care rămân permanent contemporanii noștri, întrucât exprimă o părțică esențială din condiția neamului nostru. Nu ne permitem să-i enumerăm, dorim atâta doar să spunem că printre creatorii identității culturale și intelectuale ale poporului român se află și Ștefan Zeletin.

Zeletin este sociolog burghez semnificativ al epocii dintre cele două războaie mondiale, cel care, cu precădere și-a impresionat contemporanii;

adversar înverșunat al socialismului, el continuă astăzi în mod paradoxal să fie considerat ca având meritul de a fi „puse bazele sociologiei statului românesc”. Însă în dicționarele și enciclopediile românești, Ștefan Zeletin este clasat și ca filosof și ca economist. În prima enciclopedie editată în România după trecerea în neființă a lui Ștefan Zeletin, mă refer aici la cea editată de Lucian Predescu în 1936, Ștefan Zeletin este fișat cu datele minime privind locul și anul nașterii, cărțile publicate, fără a se face nici o referire asupra operei și totodată fără a fi încadrat în vreo categorie științifică din cele enumerate mai sus¹. Următoarea notare se găsește în volumul IV al *Dicționarului Enciclopedic Român* publicat în 1966, unde în mod evident nuanțele specifice regimului nu aveau cum să lipsească, în dreptul lui Ștefan Zeletin stând scris că a fost «sociolog, economist și filosof român, în „Burghezia română” a luat atitudine de pe pozițiile burgheziei împotriva punctelor de vedere agrariene, tradiționaliste, demonstrând necesitatea obiectivă a evoluției României spre civilizația industrială. A susținut un punct de vedere determinist în sociologie într-o perioadă când teoria idealist-eclectică a factorilor predomina în literatura sociologică românească și a recunoscut, în opoziție cu concepția conservatoare, faptul că organismele suprastructurale burgheze sunt produsul necesar al transformărilor economice. În spirit apologetic însă, Ștefan Zeletin a afirmat rolul permanent al burgheziei, a justificat procesul de spoliere a maselor țărănești ca izvor necesar al acumulării capitaliste și a calificat drept reacționară orice mișcare politică ostilă burgheziei. Din această perspectivă a condamnat mișcarea socialistă, lupta politică și economică a clasei muncitoare. El a susținut capacitatea de perfecționare a capitalismului și posibilitatea autotransformării lui pe baze „neoliberaliste” în „socialism”»². În enciclopediile post-decembriste, după datele biografice, despre Ștefan Zeletin se spune că «a studiat geneza, structura, caracterul și perspectivele economiei românești, accentuând asupra rolului burgheziei și doctrinei liberalismului. În „Evanghelia naturii” a expus o concepție romantică sub influența lui Rousseau și Hegel»³. Cu alte cuvinte, îndrăznesc să afirm că prin rândurile de mai sus, Zeletin este catalogat mai degrabă economist și mai apoi filosof. Însă nu lipsește enciclopedia unde opera lui Ștefan Zeletin este trecută în amploarea preocupărilor sale, autorul fiind categorisit ca sociolog, economist și filosof, adept al gândirii neoromantice. Numai că cele două volume ale sale de referință sunt trecute ca studii asupra economiei românești, cu alte cuvinte este clasat mai degrabă economist⁴. Pe Ștefan Zeletin îl găsim cu fișă și în dicționarul cu biografiile istoricilor, chiar dacă în cele scrise nu se face nici o pomenire despre preocupările sale în acest domeniu, scriindu-se că a fost filosof, economist și sociolog, preluându-se cele scrise anterior în celelalte enciclopedii. În plus, se fac completări despre activitatea sa politică, teoretică prin excelență, cu toate că a

¹ Lucian Predescu, *Enciclopedia României. Material românesc, oameni și înfăptuiri*, ediție anastatică, Editura Saeculum I.O., Editura Vestala, București, 1999, p. 924.

² *Dicționar Enciclopedic Român*, vol. IV, Editura Politică, București, 1966, p. 938.

³ *Mic dicționar enciclopedic*, Editura Enciclopedică, Editura Univers Enciclopedic, București, 2005, p. 1496; *Dicționar enciclopedic*, vol. VII, Editura Enciclopedică, București, 2009, p. 521.

⁴ *Dicționar enciclopedic ilustrat*, Editura „Cartier”, București. Chișinău, 1999, p. 1805.

activat în partidul mareșalului Averescu⁵. Cu o amplă fișă îl regăsim pe Zeletin clasat ca sociolog, din care dorim să subliniem ideea strecurată de autori că în timpul vieții, Ștefan Zeletin nu s-a bucurat aproape deloc de vreo recompensă succesuală, numele său a început să devină renume după moartea sa⁶.

Ștefan Motăș s-a născut ca al cincilea copil în familia sa, la 19 iunie 1882, la Burdusaci⁷, județul Tecuci, în casele mamei sale Catinca, născută Chiriac⁸. În ceea ce privește localitatea natală, fără a se stârni nici o polemică, alte surse documentare dau comuna Răchitoasa ca loc de naștere al celui care a fost Ștefan Zeletin⁹. Prima parte a copilăriei și-a petrecut-o la țară, în libertatea însoțită a naturii, pe șesul acoperit cu sulfina de pe lângă apa Zeletinului și prin porumbiștea ce se întindea pe dealurile învecinate¹⁰. Ștefan a avut parte de o copilărie frumoasă, fiind pus la adăpost de tot ce ar fi putut, pentru un copil de la țară, o viață chinuită. A crescut liber și în voie bună, deprins a se înfrăți mai toată vremea cu natura, cu câmpul înverzit, cu florile...¹¹. Așa se explică de ce și mai târziu a păstrat ca o pasiune a vieții sale, iubirea pentru tot ce aparține naturii: pentru grădini, pentru flori, pentru plante...¹². Cu îmbelșugate flori și verdeață și-a împodobit casa până în ultimii ani ai vieții, când a putut să-și așeze mai cu temei o locuință¹³. Copilul Ștefan a fost dat la școală în 1889 în localitatea natală, având ca învățător pe cumnatul său, Primicheriu¹⁴. Clasa a V-a rurală a făcut-o la Coasta Lupei, comună așezată în vecinătatea Nicoreștilor. Și aici a avut ca învățător tot o rudă, Grigore Popa, căruia învățăcelul avea să-i datoreze foarte mult¹⁵. Descoperindu-l cu aplicație și cu voință, dascălul și-a dat osteneala și i-a pus la contribuție judecata și cu metodă i-a disciplinat mintea, ușurându-i astfel sistematic munca înțelegerii: „de această timpurie binefacere a învățătorului, omul format de mai târziu își va aduce aminte cu recunoștință”¹⁶. În toamna anului 1895, copilul de 13 ani a fost înscris la seminarul teologic din Roman. Amintirile de la acest așezământ, ce s-a dorit a fi de cultură spirituală, nu au fost din cele mai plăcute, dovadă că aici s-a ales cu sănătatea zdruncinată. Pe la acea vreme,

⁵ *Dicționar biografic de istoria României*, Editura Meronia, București, 2008, p. 579.

⁶ Ștefan Costea (coordonator), *Mică enciclopedie de sociologi români*, Editura Expert, București, pp. 482-489.

⁷ Conform extractului de naștere nr. 311 din 1882 al primăriei din Burdusaci, județul Tecuci.

⁸ Lucian Predescu, *Enciclopedia României Cugetarea. Material românesc, oameni și înfăptuiri*, ediție anastatică, Editura Saeculum I.O., Editura Vestala, București, 1999, p. 924.

⁹ Ștefan Costea (coordonator), *op. cit.*, p. 482.

¹⁰ Cezar Papacostea, *op. cit.*, p. 201.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Apud. Cezar Papacostea, *op. cit.*, p. 201, care a avut bucuria să țină în mână „un catalog lunar (pe mai 1890) al elevilor din clasa I-a, comuna Burdusaci”, catalog pus la dispoziție prin osteneala dlui. Dim. Motăș, din Constanța. La nr. 32 era înscris „Motăș Ștefan [cu următoarele note]: purtare 6, intuiția 5, cetirea 4, religiunea 3, numerare și calcul 3; [în coloana finală a observărilor]: bolnav de cor”.

¹⁵ Apud. Cezar Papacostea, *op. cit.*, p. 202, informații primite de la dl. Octav Motăș, nepot de frate al filosofului, magistrat la Bârlad.

¹⁶ *Ibidem*, p. 202.

director al seminarului era un călugăr, de altfel destul de viu și de inteligent, dar nu mai puțin un om învechit în rele, ceea ce i-a și atras porecla, contemporanii zicându-i „Popa Dracu”¹⁷. Necontrolat și nesupravegheat de nici o stăpânire lumească sau spirituală, „prea cuviosul” trăia cu concepția că așezământul este o zestre hărăzită de stăpânire cuvioșiei-sale, lucru de altfel curent administratorilor acestor meleaguri. Și atunci petreceri licențioase cu mireni și militari, cu oameni de toată mână din urbea româșcană, stricând astfel, cel puțin liniștea și odihna copiilor¹⁸. La rândul lor, copiii urmăreau îndeaproape zaiafetul, pe la ferestre sau chiar din curte, până în ziua. Risipa pricinuită de aceste desfătări trebuia acoperită de undeva. Și de unde din altă parte decât printr-o exagerată economie în gospodăria interioară a internatului. În această atmosferă Ștefan Motăș a ajuns și în clasa a III-a, când s-a îmbolnăvit de stomac; crize dureroase și puternice îl făceau adeseori să cadă leșinat pe bancă. Un caracteristic incident, povestit chiar de personajul nostru, a avut loc într-o „bună zi”. Delegat de camarazii săi, ca un fruntaș ce era al clasei, să înștiințeze direcția școlii de suferințele lor, din pricina regimului alimentar, slab și insuficient, ce li se servea, el s-a ales pe negândite, cu pedeapsa eliminării din școală pe timp de două săptămâni. Acesta a fost unicul rezultat al demersului. Pe cât de neașteptată, pe atât de neîntârziată a fost execuția. Aruncat pe poartă afară, elevul a fost susținut bănește printr-o simpatie, dar meschină cotizație colegială și, moralmente, de un singur profesor, care îl mângâia doar din umbră. A nimerit într-o clasă rău famată¹⁹, căci cele văzute acolo în timpul celor două săptămâni, l-au îngrozit destul. Încă din acel moment, a luat în sufletul său în mod definitiv hotărârea de a părăsi nu numai seminarul din Roman, dar însăși calea pe care l-ar fi călăuzit seminarul și conducătorii acestuia. După câteva examene depuse în anii 1892 la Iași, Motăș a trecut pe rând până în toamna anului 1902, toate diferențele de la Seminar spre liceu și toate clasele cursului superior de liceu. Astfel, în iunie 1901 a trecut ca particular clasa a V-a cu media 7,88, în toamnă, a VI-a cu 7,72, pe a VII-a a urmat-o ca elev înscris regulat (în 1901-1902) al Liceului de stat din Bârlad terminând cu media 9,26, ceea ce i-a adus premiul întâi și în sfârșit, repede în toamna aceluiași an, a trecut clasa a VIII-a, din nou ca particular²⁰.

După absolvirea clasei a VIII-a, s-a înscris îndată ca student la Universitatea din Iași, Facultatea de Litere, specialitățile filosofia și filologia clasică. A urmat sârguincios și a trecut regulat toate examenele. Pe 26 iunie 1906, a trecut examenul scris și proba I-a orală de licență în filosofie cu profesorii C. Leonardescu, I. Găvănescul și Xenofon Gheorghiu. În același an, pe 3 noiembrie, profesorii I. Caragiani, I. Găvănescul, C. Leonardescu și Al. Philippide aveau să scrie următoarele în procesul-verbal de licență: „*având în vedere notele obținute la examenul I de licență, conform art. 48 din regulament, am decis a se admite cu toate bilele albe și a se proclama licențiat în filosofie magna cum laude*”²¹.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ C. D. Zeletin, *op. cit.*, p. 14.

²⁰ *Ibidem*, pp. 202-203.

²¹ *Ibidem*, p. 203.

Pe 27 noiembrie 1906 s-a înscris ca student la drept, fără a mai da examene. Cât privește atmosfera sufletească în care a trăit Ștefan Motăș ca student, există un însemnat document într-o scriere inedită, intitulată *De unde ne vine lumina* – adică din Iași. Scriere prin care autorul recunoaște că a fost un autentic fiu sufletesc al Iașilor: „*aceasta – zice el – spune mult pentru cei ce cunosc bine atmosfera în care răsuflă vechea capitală a Moldovei. [Eroul său] era visător din fire; dar pe străzile pustii ale acestui oraș, unde totul îmboldește la reverie, vagabondarea neînfrântă a ideilor sale devenise o adevărată boală; în cele din urmă el ajunsese a trăi atât de mult în cer, încât puțin habar avea de ceea ce se petrece pe pământ. Dulcele nostru oraș cu viața sa stinsă, nemaitrăind decât din amintirile trecutului, e în adevăr pepiniera visătorilor țării. Dar tocmai de aceea Iașiul îmi pare ceva străin, dacă nu chiar ridicol în țara noastră. Și dacă la noi îndeobște a fi visător e ceva de răs, apoi a fi un visător ieșean e de două ori de răs*”²².

În toamna anului 1909, Ștefan Motăș a plecat în străinătate, iar în cei trei ani care s-au scurs după licențiere (1906-1909), personajul nostru s-a ocupat pe rând de secretariatul seminarului pedagogic universitar din Iași, cu o catedră în suplinire și cu trecerea examenelor de capacitate. La 1 februarie 1910, a putut primi ca titular o catedră de limba germană și filosofie, la Bârlad²³. În toamna anului 1909 a plecat la Berlin pentru a-și continua studiile de filosofie, urmând diferite semestre la universitățile din Berlin, Lipsca și Erlangen, de unde și-a luat doctoratul în 1912 cu specialitățile: filosofia, economia națională și pedagogia²⁴.

La întoarcerea în patrie, septembrie 1912, Ștefan a avut nefericirea să nu-și mai găsească mama în viață; și pentru ca durerea să fie și mai mare, el a aflat că tragicul eveniment avusese loc doar cu o săptămână înainte de sosirea sa: «*Retrăiesc după atâția ani – scria O. Motăș – clipa în care i s-a comunicat despre moarte bunicii. Nu știa nimic, plecase de la Berlin mai înainte de a fi primit telegrama ce-i trimisese tatăl meu. Sosise în Bârlad la finele lunii septembrie, unde mă găseam cu mamă-mea pentru școală. Prima întrebare ce ne-a pus-o cu glasul lui blând și calm: „Ce face mama?”*. O clipă de tăcere apăsătoare. Ochii lui mari se umbresc deodată și se umplu de lacrimi. S-a retras în camera care i se rezervase și a stat singur, pradă gândurilor, până seara târziu. A doua zi, resemnat, s-a interesat până la cel mai mic amănunt, de înmormântare. Parcă-l aud: „S-a îngrijit Bădia de toate?”. Bădia era fratele lui cel mai mare, Alexandru Motăș, tatăl meu. „Dar Tache a venit?”... După 1913 s-a stabilit la Bârlad, locuind împreună cu mamă-mea și cu mine, până în anul 1920, când s-a transferat în București. În acest timp mi-am făcut liceul. Crescând lângă el și sub ochi lui, mi s-a imprimat adânc în minte felul său de viață, retras de restul lumii și de colegii săi, adâncit într-o neobosită activitate. Lucra pe atunci la **Evangelhia Naturii**. Nu s-a întrerupt decât puțin timp, ca să scrie plin de revoltă și amărăciune **Din țara măgarilor**. În vacanța de vară petrecea o săptămână și chiar mai mult, la țară. Zic petrecea pentru că în timpul acesta, lăsând tocul din mână, se delecta cu **Retragerea celor zece mii** de Platon. Nu știu dacă nu și mai

²² *Ibidem*, p. 204.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*.

târziu, după ce a plecat din Bârlad, Platon n-a rămas la loc de cinste în biroul lui»²⁵.

Atitudinea sufletească, pe care i-o trezeau întâmplările vieții publice de la noi, se poate arăta cu un singur cuvânt potrivit: indignarea. Din acest sentiment izbucnesc și însemnările în cartea citată, apărută în 1916, în care alături de amărăciune este și multă ironie și tot atâta satiră: „de trei ori nenorociți – se plânge el – acei pe care o soartă vitregă i-a făcut să se nască în țara măgarilor!” Mulți ani el nu se poate împăca sufletește cu moravurile acestei țări. Războaiele din 1913 și 1916, la care a luat parte, i-au arătat și măsura nepregătirii noastre materiale și morale pentru evenimentele istorice de o însemnatate așa de mare. O indignare sfântă respiră din fiecă cuvânt al amintirilor de război, pe care le-a consemnat în dureroasa scriere *Retragerea*. Cele câteva zeci de pagini trebuie socotite, în concertul scrierilor românești, ca tot atâtea pietre prețioase, câtă criză de adevăr le străbate, de la un capăt le celălalt al cărții. Căci în scrisul său, autorul nu cunoaște cruțare, convenție, perifrază... Mai puțin ca oriunde, mai puțin ca orice, veți găsi în preocupare lui Ștefan Motăș, minciuna și farsa; cu deosebire lipsește minciuna a puțin încheigatei noastre societăți. Personajul nostru are în schimb – și o are fără să o caute – o naturală cutezanță izvorâtă din autoritatea ce însoțește pretutindeni din cuvântul lui scris. Astfel trebuie să se fi înfiripat din vâlmășag și haos, această protestare a unui suflet cinstit asupra totalei noastre nepregătiri, dată pe față din chiar primele zile, când germanii au hotărât acea „expediție de pedepsire” împotriva noastră²⁶. Demobilizat, Ștefan Zeletin a revenit la catedra din Bârlad, unde a predat până la 1 martie 1920, când a trecut la București ca profesor la Liceul „Mihai Viteazul”. Aici a funcționat neîntrerupt până în vara anului 1927, când, spre sfârșitul aceluia an școlar, a fost chemat ca titular la catedra de *Istoria filosofiei vechi și medievale* a Universității din Iași, prin sprijinul prietenesc al câtorva colegi, dintre care n-au lipsit specialiștii necesari ca I. Petrovici, P. Andrei. Fericit că a scăpat din starea de metec intelectual²⁷, adică marginalizarea în care îl ținuse lumea intelectuală din capitală, Ștefan Zeletin a început să-și revizuiască manuscrisele. Le-a orânduit deci în volume și le-a completat. Cele 12 cărți pe care le pregătea fie ca inedite, fie ca ediții noi, sunt mai ales opera anilor 1927-1933, rezultând ca un superior beneficiu al catedrei și libertății universitare²⁸. Dar de aceste binefaceri și înlesniri, pe care universitatea le oferă de obicei profesorilor, Zeletin nu a avut parte îndelungată. Din cei șapte ani câți s-au scurs de la numire (iunie 1927) până la asfințitul său pământesc – 20 iulie 1934, trebuie să scoatem doi ani de boală și concediu; din aceștia, cel din urmă, iulie 1933 – iulie 1934, a fost complet anulat de durerea suferințelor. Rămân numai cinci ani de activitate. Lecția inaugurală, care poate fi considerată ca termen de începere a muncii universitare, a avut loc în ziua de 22

²⁵ *Ibidem*, p. 205.

²⁶ *Ibidem*, p. 206.

²⁷ C.D. Zeletin, *Cronologie*, în Ștefan Zeletin, *Neoliberalismul, Studii asupra istoriei și politicii burgheziei române*, Ediția a III-a, Editura Scripta, p. 14.

²⁸ *Ibidem*, p. 207.

noiembrie 1927, orele 6 p. m.²⁹, iar ultimul curs a fost ținut în mai 1933. În acest răstimp Zeletin și-a făcut ciclul universitar de trei ani ce proiectase în perioada 1927-1928, 1928-1929 și 1929-1930, iar după un concediu de un an pentru boală a reluat cu o mai mare amploare ciclul, atingând de data aceasta toate curente de gândire, nu numai din lumea veche și veacul de mijloc cât îl obliga titulatura catedrei, dar și pe acelea din timpurile ce au urmat acestor două evuri. Zeletin concepușe și aruncase chiar temeliile unei istorii sociale, pe care dorea să o trateze în strânsă legătură cu dezvoltarea problemelor de această natură. Legătura îl preocupa din ce în ce mai mult în vremea din urmă și aștepta cu nerăbdare răgazul și sănătatea necesară pentru a-și coordona notele strânse în vederea unor scrieri ce s-ar fi intitulat probabil „Forme de gândire și forme de societate” și care nu ar fi fost în realitate decât o expunere a concepției lui despre istoria socială, cu repercusiuni asupra curentelor de gândire³⁰.

În privința atingerii concrete cu universitatea, trebuie să adăugăm un amănunt caracteristic. Zeletin iubea foarte mult școala secundară. El a avut nenumărați elevi, care l-au iubit și pe care i-a iubit ca pe niște fii sufletești. Pe mulți i-a văzut ridicându-se la situații înalte. Toți îl prețuiau și-i arătau multă dragoste în toate împrejurările. Însă, trebuie să spunem că universitatea nu i-a fost egal izvor de plăcere și bucurie. De multe ori a fost auzit spunând cu mâhnire, că el nu a fost în stare să strângă legături sufletești cu acest așezământ. Corpului studentesc îi găsea de vină că nu urmărește cu destul entuziasm sau măcar interes problemele cărora le dedică. Colegiului didactic, că nu păstrează acel minim de coeziune sufletească necesar în vederea progresului educativ, nu numai al celui științific. Astfel, se poate spune că nu este nicio exagerare dacă se afirmă că Zeletin nu a prins rădăcini mai adânci în nici unul din cele două etaje universitare. Încadrat în proprii teorii sociale și, consecvent, politice, Zeletin nu numai că nu s-a dezinteresat de mersul vieții publice a țării sale, dar și suferea împreună cu ea. Cu toate afirmările ce face în romanul satiric *Metafizica Dansului*, că s-ar fi simțit mai fericit dacă soarta l-ar fi așezat să trăiască într-o țară apuseană și nu ar fi fost în situație să audă și să vadă câte se întâmplă în „țara măgarilor”, Zeletin în cele din urmă se împacă și cu acest destin și, la întâiul prilej când socotește să fi nimerit nuanța, se înregistrează formal, deschis și hotărât de luptă într-un partid. Militează alături de fruntașul politic, care realizează în ordinea morală, după credința sa, cel mai bine lozincă junimistă formulată lapidar de șeful politic al acelora, P. P. Carp: „curat în viața particulară, dezinteresat în cea publică”. S-a înscris în organismul politic creat și condus de Generalul Averescu³¹.

²⁹ Iată textul înștiințării pe care Zeletin a trimis-o colegilor pe la 18-20 noiembrie 1927: „Domnule profesor, îmi iau libertatea a vă înștiința că marți 22 c., ora 6 p.m. voi ține la inaugurale despre *Forme de gândire și forme de societate*, și vă rog să binevoiți a lua parte. Șt. Zeletin.” Pe una din invitații Zeletin a scris a doua zi: „Au luat parte vreo 50 de persoane, cu studenți cu tot! 23 XI 1927.”, apud. Cezar Papacostea, *Ștefan Zeletin însemnări la viața și opera lui*, în *In memoriam Stephanus Zeletin*, în „Revista de filosofie”, vol. XX (Serie nouă), nr.3, iulie-septembrie 1935, p. 207.

³⁰ *Ibidem*, pp. 206-207.

³¹ Iată amănuntele înscrisurii: „Domnule Mareșal, în scrisoarea d-vs citesc cuvinte frumoase despre însușirile lui Zeletin despre identificarea lui cu aspirațiile ce se întruchipează în programul garantat de personalitatea d-v. Nădăjduiesc că se vor găsi cândva mijloace de publicat opera celui

Rolul lui Zeletin a rămas limitat mai mult la contribuții teoretice, decât practice. A scris, a dat idei, a alcătuit un program, și nu rareori, a publicat studii și articole critice, totdeauna luminoase. Interesant pentru moravurile curente, că Zeletin, căruia partidul nu i-a argumentat sub nici o formă patrimoniul, a stat credincios steagului către care îl mânase la maturitate, o voință cu totul liberă și competentă. Mai mult. Rămas mereu în același organism, colaborarea sa teoretică a devenit din ce în ce mai frecventă, mai energică. Am spune: cu atât mai vie, cu cât el era mai încredințat că moravurile din ce în ce scăzute vor face tot mai cu neputință revenirea la cârmă a ostașului, pe care îl urma. Anul 1930 a adus și lui Zeletin, ca mai tuturor românilor, raza de speranță a unor zile mai bune. Trecuse prin anii cârmuirii partidului țărănist. Deziluzia Maniu se consumase. În acea vreme, oricine vibra de o conștiință, aștepta ceva nou. Se dorea de oriunde, o schimbare. Zeletin a privit și el, înviorat de bucurie și speranță, desfășurarea întâmplărilor din vara acelui an. A aplaudat motiunea adoptată sau sugerată de căpetenia partidului, prin care se cerea eliberarea țării de regență: această modestă,

care ne-a părăsit așa de timpuriu. Voi arăta atunci, în prefața volumului care va conține scrierile lui de caracter politic, în ce împrejurări Z. s-a înscris în Partidul Poporului, și cu motivări orale și scrise. Sunt amănunte din viața unui caracter, care pot sluji ca pildă oricărui tânăr învățat, pe care căile destinului îl pot aduce oarecând la răspântia viciului cu virtutea. Deși scrisoarea se cam lungeste, îmi voi lua totuși libertatea să schițez măcar un moment din această împrejurare. Cu vreo 9-10 ani înainte, la una din vizitele lui Zeletin la mine, după o convorbire banală, scoate din buzunar o hârtie și începe a mi-o citi – după ce mă rugase să o ascult cu atenție și apoi să-i spun părerea. Era o cerere în partidul Poporului, adresată d-v. Petiția avea mai întâi o introducere doctrinară, pe cât de scurtă, pe atât de încheagată și se încheia cu cererea de înscriere în partid. Trebuie să mărturisesc că, deși eu însumi eram membru în acest organism deși prea adesea îi motivasem ce m-a determinat sufletește să fac pasul și în direcția politică, am rămas totuși cam încurcat asupra pronunțării. Mă găseam între prietenie și politică. Îmi părea bine că un om de valoarea lui să fie în aceleași rânduri unde militam și eu; dar nu știu ce scrupul de amicitie mă îndemna tainic să nu-l iau chiar eu pe răspundere. Oricât de bine ne cunoaștem rămâneau încă necunoscute pentru fiecare din noi, despre celălalt și-mi părea a abuza de prietenie, dacă-l duceam chiar eu înspre direcția mea proprie. S-au scurs câteva clipe de tăcere, după care, lăsând la o parte orice considerații, și privind lucrul numai prin prisma amicitiei, am refuzat să-i fiu „naș”. Aceasta însemna că trebuia să-l însoțesc și să-l prezint d-v. În confuzia ce mă învăluisese, am început să alerg după argumente. Bine, dar tu ai făcut cea mai strălucită apologie partidului liberal. Sunt în drept – eu și oricine le-a citit – să te întreb dacă locul tău natural nu-i cumva aiurea etc. Cu sclipire în ochi și în cuvânt, el mi-a dat atunci cea mai energică replică. În esență, Zeletin nu se putea împăca cu metodele de guvernare ale partidului de care vorbeam. Îndeosebi îi repugnase acea cunoscută brutalitate și ipocrizie, alternante, cu care acest partid confiscase orice veleitate de emancipare a suveranului – redus la inexistență ca voință și hotărâre. Cu patos în expresie – se cunoștea că reflectase la obiecție se ținea gata de luptă. Am încheiat: „Te înțeleg dar nu te duc eu. După ce te voi găsi acolo, e altceva”. Mai rețin din convorbire o glumă. Fiindcă în respingerea directivei spre liberali, pomenise – cu înțeles de legitimare - de zgomotoasă opoziție țărănistă m-am legat de afirmație și i-am pus întrebarea – La noi nu cunoști decât prea puțini oameni. Nu cumva numeri între țărăniști mai mulți prieteni? Și lucrul era exact. – Este un partid retrograd: dacă ar veni la putere, ar arunca țara cu 70 de ani în urmă. Ideile lor sunt la polul opus celui alt, unde stau eu.” După o săptămână sau două Zeletin era membru înscris în partidul poporului „naș” formal fiindu-i altceva. I-am dat acum motivele și scrupulul”, apud. Cezar Papacostea, *op. cit.*, pp. 208-211.

tristă, mică succesiune alcătuită de marele I.I.C. Brătianu, care nu calculase întâmplările omenesti — se vede — și cu propria sa moarte. Zeletin s-a făcut atunci purtătorul de cuvânt al conștiinței generale, scriind la 15 iunie 1930, în revista *Țara Noastră*, articolul intitulat *Gestul forte*.

Pentru cine a străbătut paginile scrierii *Burghezia Română, originea sa și rolul ei istoric*, nu este o taină faptul că Zeletin avea o mare admirație, un cult am putea spune, pentru marea operă economică și națională a partidului liberal. Nici un liberal n-a scris pagini mai întemeiate și mai frumoase în același timp, despre opera partidului propriu cum a scris Zeletin.

Dacă acestea sunt credințele autorului asupra activității și trecutului partidului liberal, o întrebare vine pe buze: de ce n-a militat el în acest partid?

Un ultim document va da întrebării răspunsul peremptoriu. În volumul *România Politică, 1907-1925, Doctrină. Idei, Figuri* al lui Al.G. Papacostea, carte prefatăă și cu introducerea scrisă de Ștefan Zeletin, este un loc unde acesta își arată părerea despre partidul liberal, cum că acel partid nu avea intelectuali dezinteresați, care să activeze numai din impulsul convingerilor teoretice. Dintr-o astfel de convingere a rezultat pentru Zeletin, în primul rând, imposibilitatea morală de a milita în organismul al cărui trecut forma obiectul admirației sale.

Zeletin nu apucă a profesa în universitate mai mult de 3-4 ani, că vechile racile, care îi minaseră sănătatea încă din copilărie au recidivat, ca pentru a se răzbuna de atâta largă păsuire. Se adăugase în vremea studenției și neprielnica alimentație din țările germane, trecuseră peste el și vicisitudinile campaniilor și, îndată, o exagerată terapie medicală ce i se administrase. S-a ajuns astfel la slăbirea rinichilor și, consecutiv, la aceea a inimii, boală pronunțată serios în toamna 1933. În vara acestui an Zeletin și-a căutat odihna la o mănăstire din nordul Moldovei. Dar pe la 10 August, a fugit de la mănăstire la Mangalia numai după câteva zile de popas, deoarece acolo îl tulburase prea mult toaca de la utrenie, și nopți de-a rândul nu putuse dormi. După vreo două zile însă a plecat și de aici, la Iași³². După un an și jumătate de la data când s-a precizat trecerea suferinței de la rinichi la inimă, destinul a abătut asupra-i sfârșitul, în amiaza zilei de 20 iulie 1934. Moartea nu i-a venit însă blând, ci numai după lungi și cumplite chinuri, fizice și morale. Poate că n-a trecut o singură clipă în acest răstimp, când omul liniștit care, printr-o voință stoică se hrănea doar cu buruieni, să nu fi fost muncit de gânduri aspre, fie asupra vieții, fie asupra destinului, fie asupra lumii. Și în acest chip, veșnic întrebătorul său suflet n-a primit sfârșitul decât ca o binefacere a Cerului, purtând mereu, în adânc ca și pe buze încredințarea că „sensul vieții este de a promova binele altora”³³.

Principalul document din arhivele militare pentru reconstituirea biografiei lui Ștefan Zeletin este memoriul personal, nimic altceva decât dosarul personal inventariat cu nr. 84 și clasat în fondul de arhivă creat de Direcția Cadre și Învățământ, memorii Bătrâni la litera „Z”³⁴. Așa cum suntem familiarizați cu termenul de dosar personal, des vehiculat, și în armată s-a utilizat această metodă

³² *Ibidem*, p. 214.

³³ *Ibidem*, p. 215.

³⁴ Arhivele Militare Române, fond Direcția Cadre și Învățământ, Memorii Bătrâni, litera „Z”, dosar 84, f. 1-10.

pentru a ține evidența cadrelor militare, ofițeri și subofițeri, mai cu seamă după Războiul de Independență. Dosarul personal, în armată denumit „memoriul personal”, în general conține aceleași elemente ca orice alt dosar personal creat de compartimentul personal sau resurse umane (cum se numește acum) din orice altă instituție, fie militarizată sau nu. Astfel, într-un memoriu personal, în mod obișnuit, găsim înscrise pe prima filă, numită „Foaia Matricolă”, datele de identificare: nume, prenume, data și locul nașterii, numele și prenumele părinților, locul de naștere, domiciliul, stare civilă, data prezentării la unitate și eventualele schimbări în starea civilă în cursul carierei. „Foaie Matricolă” ce se completează cu informații specifice unei cariere militare, adică: participarea la campanii militare, eventualele răniri și acte de bravură sau de curaj, făcute fie în timp de pace, fie în timp de război. Apoi, un alt capitol este cel al serviciilor speciale, misiuni, însărcinări primite în afara celor obișnuite și modul în care le-a dus la bun sfârșit. Urmează capitolele: școli și cursuri absolvite, recompense și decorații, cu consemnarea motivelor sau cauzelor pentru care au fost primite. Foarte important este capitolul unde sunt înscrise în ordine cronologică „servicii și diverse poziții”, nimic altceva decât datele privind evoluția carierei militare, adică datele promovării în grad și momentele schimbării unităților militare în care a funcționat. În fine, în ultimul capitol al „Foi Matricole ” sunt consemnate datele privind absențele de la serviciu, fie pe motive de sănătate, fie din motive personale, precum concediile sau interesele personale, sau chiar absențele disciplinare, când respectivul militar a fost pedepsit. „Foaia Matricolă” are toate aceste capitole numerotate de la 1 la 6 și în fapt este o tipizată de două file, ce urma a fi completată de către Biroul personal al fiecărei structuri militare unde activa respectivul cadru militar. Celălalt document important al memoriului personal îl constituie „Foaia Calificativă”, cel mai des întâlnită tot sub formă tipizată și se întocmea anual într-un singur exemplar, la finele lunii octombrie. O copie după foaia calificativă, certificată de comandantul unității militare sau șeful serviciului personal se înainta la 15 ianuarie direct Ministerului de Război. Elementele constitutive ale „Foi Calificative” sunt cuprinse în rubrica „pedepsele din timpul anului” (cu indicația de a se arăta în mod corect și detaliat motivele pedepselor, cu scopul de a reieși în mod lămurit în ce a constatat vina imputată individului), și „notele” comandanților nemijlociți și ale șefilor de la eșalonul superior. „Note” ce trebuiau să facă referire la aptitudinile fizice, capacitate, aptitudini militare, educație militară, modul de îndeplinirea serviciului, rezultatele obținute în conducerea subordonaților și la instrucție, capacitatea în conducerea unității corespunzătoare gradului pentru care se propune la înaintare și în cele din urmă, propuneri.

Acesta fiind spus, revenim la memoriul personal al personajului nostru, unde la rubrica *nume și prenume* este trecut într-o primă consemnare ca *Motaș Ștefan*, după care numele *Motaș* este barat și suprascris numele *Zeletin*. Completarea datelor de identitate continuă cu *cel din urmă domiciliu*, unde este trecut Bârlad, județul Tutova. Apoi cu *data și locul nașterii*, unde este scris: 19 iunie 1882, în Burdusaci, plasa Zeletin, județul Tutova. La rubrica privind identitatea părinților este trecut ca fiind fiul lui Dimitrie (marcat cu o mică cruce, semn că la data când a fost luat în evidență tatăl său era decedat) și al Catincăi,

domiciliați în Burdusaci³⁵. În ceea ce privește datele de starea civilă, sublocotenentul de rezervă a fost trecut ca neînsurat și cu următoarea schimbare: «10 sept. 1927 schimbat numele de familie din Motaș în acel de Zeletin, numindu-se în viitor „Zeletin Ștefan” Jurnalul Consiliului de Miniștri No. 2098 din 10 IX 1927 publ. în M. Of. No. 221 din 6 / X 1927- adresa No. f. n. intr. No. 28890 din 2 XII 927 și No. 3998 din 13 / II 928»³⁶. Pe aceeași filă este trecută unitatea la care a fost repartizat ca ofițer de rezervă, anume Regimentul 69/77 Infanterie și scris de mână completarea că „locuște București str. Gl. Poetaș No. 8”³⁷. Dacă în general aceste informații erau cunoscute, odată cu capitolul „campanii - rane - acte de bravură sau de curaj” intrăm în chestiune și vedem primele date pe seama cărora poate fi reconstituită biografia filosofului Zeletin, în perioadele când a servit sub steagul armatei române, când informațiile sunt destul de lacunare, sau lipsesc cu desăvârșire. Astfel, din cele scrise aici aflăm că sublocotenentul de rezervă Motaș Ștefan a fost mobilizat și a participat la Campania din Bulgaria din vara anului 1913, încadrat fiind la Partea Activă a Regimentului 13 Infanterie, fiind demobilizat pe 30 iulie 1913³⁸. Tot aici scrie că a mai fost mobilizat pe 14 august la Partea Sedentară a Regimentului 69 Infanterie, iar pe 13 septembrie a fost repartizat la Partea Activă a aceluiași regiment. Foarte interesantă și importantă este adnotarea făcută tot la acest capitol, anume că: „a luat parte la luptele de la Oituz (8-17 oct.)”³⁹. Pentru serviciile depuse în uniformă militară, Ștefan Zeletin a fost decorat cu Medalia „Avântul Țării”, cu Medalia „Crucea Comemorativă a Războiului 1816/1918”, Baretele Ardeal – Carpați – Oituz, prin Înaltul Decret 1744 din 7 iulie 1918, Brevet 53153 din 15 decembrie 1924 și cu Medalia „Victoria” a Marelui Război pentru Civilizație din 1916/1921⁴⁰. Întrucât nu a fost ofițer de carieră, este de înțeles de ce capitolul „servicii speciale” nu este completat decât cu datele referitoare la titlurile științifice ale filosofului Ștefan Zeletin, anume: „licențiat în litere și filosofie Universitatea Iași; doctor în filosofie Facultatea de filosofie a Universității Erlanger”, cât și faptul că în octombrie 1925 profesa la „Liceul Mihai Viteazu-București”⁴¹. Biografia ofițerului în rezervă se conturează spre adevărata dimensiune odată cu datele înscrise la capitolul „servicii și diverse pozițiuni” unde, așa cum am spus mai sus, poate fi vizionată și „cariera militară” a ofițerului de rezervă Ștefan Zeletin⁴². Astfel, intelectualul Zeletin a fost înrolat pentru prima dată pe 11 noiembrie 1908, ca soldat în Batalionul de Vânători, unde a stat până pe 11 mai 1909, când a fost mutat pentru șapte luni (până la 1 decembrie) la Regimentul „Ștefan cel Mare” No. 13. De aici a fost trecut ca rezervist la Depozitul de Rechemizii Tutova. Situație nespecificată explicit, însă faptul că la următoarea mutație scrie „chemat la instrucție și neprezentat – 31 mai 1909” iar după aceia „nesupus” ne determină să

³⁵ *Ibidem*, f. 2.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*, f. 2v.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*, f. 3.

facem această afirmație. Pentru că nu s-a supus concentrării, la 1 aprilie 1911, Ștefan Zeletin a fost trecut în evidențele contingentului 1904 și reînscris la 1 februarie 1912⁴³. Atitudinea belicoasă a Bulgariei, tunetul armelor ce se auzeau în Balcani și iminenta intrare în război a României au făcut ca Ștefan Moțaș să fie amnistiat pe 23 iunie 1913, prin Înaltul decret 4644, pentru ca în aceeași zi să fie mobilizat la Partea Sedentară a Regimentului „Ștefan cel Mare” No. 13. Unitate cu care se poate spune că a făcut Campania anului 1913, fiind demobilizat la 31 iulie 1913⁴⁴, iar la 28 noiembrie 1913 a fost luat în evidențele Regimentului 8 „Dragoș” No. 29 cu gradul de sublocotenent în rezervă⁴⁵. Cu același grad de sublocotenent în rezervă a fost mutat și înmatriculat la Regimentul 69 Infanterie începând cu 1 iulie 1914, conform deciziei Ministeriale 364. Unitate la care a fost concentrat pe 29 august 1914, până pe 25 septembrie 1914. Aici dorim să facem precizarea că în data de 25 septembrie este consemnat „*concentrat noi ordine*”. Ceea ce ne-a determinat să credem că s-a strecurat o greșeală de scriere este faptul că expresia „*până la noi ordine*” este folosită mai cu seamă pentru a marca sfârșitul unui gest militar bine limitat în timp. În cazul de față, perioada de concentrare, căci pentru un rezervist aceasta avea început și sfârșit, spre deosebire de un cadru militar activ a cărui stare normală era prezența nedeterminată în armată, la așa-zisul loc de muncă. În al doilea rând, în mod logic, odată marcată data de concentrare, următoarea dată consemnată trebuia să fie cea a desconcentrării. Și, în sfârșit, în al treilea rând ceea ce ne-a determinat să credem că este o greșeală de scriere este faptul că atât în Vechiul Regat, cât și în România interbelică, perioadele de concentrare se făceau înainte de sezonul agricol de primăvară, respectiv de toamnă. De ce asta? Răspunsul este foarte simplu: cum țărănimea reprezenta majoritatea corpului social, este de la sine înțeles că majoritatea soldaților era formată din țărani. Ori a-i sustrage de la munca câmpului în sezonul semănatului sau al recoltatului, pentru a-i chema la concentrare, echivala cu a-i lăsa muritori de foame pentru un an întreg.

La Regimentul 69 Infanterie a fost concentrat pentru instrucție în perioada 28 aprilie-16 noiembrie 1915, destul de mult după opinia noastră dacă ne gândim la concentrările ce se făceau de obicei până atunci. Dar dacă avem în vedere că de mai bine de un an la granița de nord a țării aveau loc cumplite lupte între cele două mari imperii, devine plauzibilă îndelungata perioadă de concentrare pentru instrucție⁴⁶, perioadă de concentrare căreia i-a urmat mobilizarea din 15 august 1916, așa cum scriam și mai sus, la Partea Sedentară a Regimentului 69 Infanterie. La Partea Activă, adică pe front a fost trimis pe 18 septembrie 1916, conform ordinului de zi cu nr. 218⁴⁷. Timpul petrecut pe front, conform acestor înscrisuri, a fost destul de îndelungat, până pe 18 mai 1918, când a fost demobilizat odată cu încheierea păcii de la București. Demobilizarea a fost făcută de către Regimentul 20 Infanterie, conform ordinului de zi nr. 34 din 1918, regiment din efectivele

⁴³ *Ibidem.*

⁴⁴ *Ibidem.*

⁴⁵ *Ibidem.*

⁴⁶ *Ibidem.*

⁴⁷ *Ibidem.*

căruia făcea parte, însă nu este scris din ce dată⁴⁸. Între timp, pe 1 noiembrie 1916 a fost înaintat la gradul de locotenent⁴⁹.

Ca mulți alți rezerviști, odată cu trecerea armatei române pe picior de pace, a fost luat în evidență de cercul militar pe raza căruia domiciliu la momentul demobilizării, anume Cercul de Recrutare Bacău, începând cu 20 august 1921, conform ordinului nr. 138 al Comandamentului 4 Teritorial⁵⁰. De la Cercul de Recrutare Bacău a fost luat în evidență de Comandamentul 4 Teritorial începând cu 1 ianuarie 1925, de unde a revenit la același cerc de recrutare pe 1 noiembrie 1925⁵¹. Dorim să subliniem că aceste schimbări nu erau altceva decât niște mutări birocratice, de evidență a rezerviștilor, fără nicio urmărire pentru viața cotidiană a profesorului Ștefan Zeletin, ci doar într-o eventuală mobilizare, mobilizare pe care nu a mai apucat-o, după cum se vede și din ultimă mutație cu care se încheie și acest capitol, anume: „*Mort, 21 iulie 1935, încetat din viață extract de moarte nr. 1222/1934 al Primăriei București, Sector I, adresa 18371, intrare nr. 9443/1936 (sic!), mort la 21 iulie 1934*”⁵². După cum se poate vedea și aici s-a strecurat o greșeală de scriere, anume data de intrare adresei prin care Primăria București făcea cunoscut decesul s-a scris 1935 și nu 1934, așa cum era corect.

La fel de interesant considerăm a fi și ultimul capitol al „foii matricole”, cel referitor la absențele consemnate în perioadele de concentrare. Absențe care sunt numai din anul 1915, an în care după cum spuneam mai sus a fost concentrat pentru mai bine de șapte luni, de la sfârșitul lui aprilie până în noiembrie. Prin urmărire, în mai bine de jumătate de an cât a fost concentrat în 1915, Ștefan Motaș a avut nu mai puțin de 59 de zile de absență din motive de sănătate. După cum bine se știe, Ștefan Zeletin a suferit cumplit de o boală ce i-a afectat aparatul digestiv, boală care în această perioadă de concentrare a recidivat pe 16 mai 1915, când medicul unității la diagnosticat cu turburări gastrice și i-a dat două zile de repaus⁵³. După aproape trei săptămâni, sublocotenentul nostru a făcut indigestie, așa că medicul regimentului i-a mai dat alte două zile de repaus⁵⁴.

Boala s-a agravat și a degenerat în gastrită, așa că pe 17 iulie medicul Garnizoanei Tecuci i-a prescris opt zile de concediu medical, până pe 25 iulie⁵⁵. După câteva zile, concediul medical a fost completat cu opt zile de permisie (1-8 august) și apoi cu alte 30 de zile de concediu (9 august-8 septembrie)⁵⁶. Nu după mult timp de la revenirea în unitate, boala a recidivat cu o indigestie, ceea ce a impus alte trei zile de repaus prescrise de medicul unității, pentru ca între 3 octombrie și 16 octombrie să fie spitalizat la Spitalul Militar Iași cu diagnosticul gastrită nervoasă. Zilelor de spitalizare i-au urmat 30 de zile de concediu medical, între 16 octombrie și 16 noiembrie 1915⁵⁷, după care a fost desconcentrat.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*, f. 4.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ *Ibidem*.

Maladia de care suferea a impus aceste perioade destul de lungi de absență, însă putem afirma cu convingere că nici regimul alimentar specific mediului cazon nu i-a priit lui Ștefan Zeletin, stârnind dese crize de gastrită. Acestor zile de absențe datorate stării precare de sănătate li s-au adăugat alte 12 zile de permisie impuse de „*interese de familie*”, după cum stă scris. În perioadele 28 mai-1 iunie, 11-16 iunie și 9-11 iulie⁵⁸. Așa că, în loc de încheiere în demersul de reconstituire a biografiei sublocotenentului de rezervă Ștefan Zeletin, conform înscrisurilor din „foaia matricolă”, dorim doar să observăm că spusele de mai sus privind îndelungata perioadă de concentrare nu a fost chiar așa de mare, căci din nefericire, necruțătoarea boală i-a făcut zile grele mult timp. Cu această observație punem punct prezentării „foii matricole” și trecem la următoarele documente din memoriul personal, la „foile calificative”. Dând curs prescripțiilor alineatului 2 de sub punctul 6 din ordinul 411/1915, Comandamentul IV Teritorial a înaintat 61 de copii de pe foile calificative ale ofițerilor din Regimentul 69 Infanterie, ofițeri ce nu făceau obiectul vreunei / niciunei propuneri⁵⁹. În tabelul anexat, numărul acestor foi calificative a fost mai mare decât cel anunțat, adică de 78. La poziția 15 stă scris numele lui Motaș Ștefan, sublocotenent în rezervă⁶⁰.

După cum se poate citi în prezentarea de mai sus referitor la elementele ce trebuia să cuprindă o „foaie calificativă”, putem observa că prin completarea acesteia, comandantul nemijlocit și comandantul eşalonului superior avea drept urmare o schiță de portret a celui în cauză. Prin urmare, sublocotenentul de rezervă Ștefan Motaș a putut să fie observat și descris de comandantul Regimentului 69 Infanterie cu ocazia primei concentrări, între 29 august și 25 septembrie 1914. Însărcinat să completeze „foaia calificativă”, locotenent-colonelul C. Negreanu avea să-l descrie pe sublocotenentul nostru, notând pe 21 noiembrie 1914 că avea „*statură mijlocie, sănătos, rezistent, delicat*” cu o „*capacitate dezvoltată*”, în schimb „*aptitudini militare nu dezvoltate*”. De aici și observația că „*educațiune militară puțin dezvoltată*”. În această lună de concentrare, sublocotenentul de rezervă Motaș a comandat Compania 8, „*obținând rezultate bunișoare*”, ceea ce l-a determinat pe locotenent-colonelul Negreanu să considere că „*îndeplinește serviciul binișor, cam moale*”⁶¹, evident referindu-se la firea lui. Notarea comandantului de regiment a fost susținută și de comandantul Corpului 4 Teritorial, generalul Pătrașcu⁶².

Următoarea concentrare, când Ștefan Zeletin s-a aflat în atenția comandanților săi, a fost cea din 1915. Concentrarea despre care am vorbit și mai înainte, când spuneam că a durat de la sfârșitul lui aprilie până la jumătatea lui noiembrie, calendaristic a fost o perioadă destul de lungă, însă nefastă, boala de care suferea rezervistul nostru, s-a agravat. Fără ca notarea să mai fie semnată, în „foaia calificativă Seria F nr. 3319” rămâne scris că sublocotenentul Motaș are „*talie înaltă. Svelt. Aspect plăcut. Sănătos. Rezistent.*” În ceea ce privește capacitate, „*o posedă și și-o desăvârșește*”, iar aptitudinile militare „*posedă și le*

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ *Idem*, fond Regimentul 69 Infanterie, d. 53, f. 63.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 63v.

⁶¹ *Idem*, fond Direcția Cadre și Învățământ, Memorii Bătrâni, litera „Z”, dosar 84, f. 5.

⁶² *Ibidem*.

utilizează în folosul armatei”. De asemenea, referitor la educația militară rămâne scris că „o are. Disciplinat. Ascultător.” Îndeplinind serviciul „...binișor. Puțin cam flegmatic”, sublocotenentul Motaș a obținut „rezultate mulțumitoare în comanda, conducerea și instruirea plutonului. Va putea comanda mulțumitor o companie”. Pentru ca în încheierea notării să se concluzioneze: „Ofițer nou. Merită a înainta când va avea vechime. În definitiv ofițer bun”⁶³. O notare cât se poate de apreciativă, pentru un ofițer în rezervă chiar tinde spre foarte bine. Dar care pe noi ne pune pe gânduri, având în vedere că mare parte din perioada de concentrare, Ștefan Motaș a lipsit. Absență datorată în primul rând suferințelor fizice pricinuite de boala de care suferea. Ori tocmai asta ne determină să privim circumspect cele scrise în această notare, mai ales la primele puncte, unde se făcea referire la aptitudinile fizice și la starea de sănătate. De ce oare nu se pomenește nimic despre crizele de gastrită avute în această perioadă, crize care nu se poate să nu-i fi afectat capacitatea de efort și multe altele? Cât de veridice sunt aceste însemnări? Iată numai câteva semne de întrebare pe care nu putem să nu ni le punem, mai cu seamă că aprecierile nici nu sunt semnate, după cum subliniam și mai sus. Că foile calificative erau completate la ceva timp după desconcentrarea rezervistului era un fapt normal și prevăzut chiar în regulament, însă în cazul de față nu este exclus ca notarea să fie făcută doar pentru a completa „foaia calificativă” și odată cu completarea foilor celorlalți rezerviști, să se raporteze despre încheierea anului de concentrare 1915. Mai mult decât atât, faptul că nu se pomenește de dese absențe, ne face să ne gândim că cel ce a scris notarea nici nu l-a cunoscut pe sublocotenentul de rezervă Motaș, probabil să fi fost un simplu scrib la compartimentul de personal. Un biet furier care nu a făcut altceva decât să aplice o formulă generală, de unde și nota impersonală și laconică a celor scrise comparativ cu cele scrise în aprecierile din anul 1914. Un argument în plus sunt cele scrise un an mai târziu de colonelul Georgescu, ce se semna ca „*fost comandant al Regimentului 69 Infanterie*”: „*prezentabil, însă puțin cam debil*”⁶⁴.

Pe 25 februarie 1916, regimentul 69 Infanterie înainta Cercului de recrutare „Cantemir” din Bârlad ordinul de serviciu model „V”, pentru a fi înmănat de urgență sublocotenentului Motaș Ștefan, solicitând să i se înapoieze dovada de primire. Totodată mai solicita să li se trimită orice ordin vechi mai poseda ofițerul, fie de la acel regiment, fie de la altă unitate⁶⁵. Profesorul Motaș a intrat în posesia documentului militar după 8 martie 1916, dată la care cercul de Recrutare „Bârlad” l-a înaintat poliției din localitate, conform uzanțelor spre a fi înmănat destinatarului cu solicitarea de a i se înapoia dovada. Dar până pe 12 martie, zi în care un subcomisar de la Poliția Bârlad a întocmit referatul prin care înainta unității militare dovada că profesorul Motaș intrase în posesie ordinului de serviciu⁶⁶. De asemenea, importante și deopotrivă interesante sunt cuvintele laudative scrise mai departe de același colonel, care pentru perioada 15 august-31 decembrie 1916, a putut să-l aprecieze pe sublocotenentul de rezervă Ștefan Motaș ca fiind un ofițer cu o „*cultură generală bună. Inteligent, foarte*

⁶³ *Ibidem*, f. 6-6v.

⁶⁴ *Ibidem*, f. 7.

⁶⁵ *Idem*, fond Regimentul 69 Infanterie, dosar 53, f. 11.

⁶⁶ *Idem*, fond Direcția Cadre și Învățământ, Memorii Bătrâni, litera „Z”, dosar 84, f. 7.

conștiincios și devotat, curagios și priceput în trebile milităriei”⁶⁷. Cuvinte subliniate în text cu creionul de culoare roșie și cărora nu avem dreptul să nu le dăm crezare. Însă doresc să subliniez faptul că și aici apare aceeași neconcordanță de datare, deoarece la momentul plecării pe front a Regimentului 69 Infanterie comandantul unității militare era locotenent-colonelul Piperescu, după cum vom arăta la momentul oportun. Faptul că pe foaia calificativă din perioada 15 august – 31 decembrie 1916 există semnătura colonelului Georgescu „*fost comandant al Regimentului 69 Infanterie*”, ne determină să afirmăm că și aceste aprecieri sunt post datate după un interval de timp destul de mare după evenimentele desfășurate în această perioadă. Dar noi le luăm ca atare, odată ce sunt scrise și chiar subliniate cu creionul de culoare roșie. După cum subliniată este și următoarea propoziție: „*a luat parte la luptele de la Dealul Vrânceanului, Muntele Doiroși, Cernica și Brezoiu. Apoi în noiembrie la luptele de la Runcu, Golești, Oarja, în fine la toate luptele în retragere. Nu prea energic, însă cu mult tact, și-a condus bine unitatea sa în lupte*”⁶⁸. Dincolo de caracterizarea referitoare la lipsa de energie, considerăm că era o stare de fapt destul de generalizată printre militarii români în dramatica toamnă a anului 1916, iar în cazul lui Motaș datorată și bolii ce-l chinuia, rândurile de mai sunt la fel de importante în reconstituirea biografică întreprinsă de noi deoarece spune clar luptele la care sublocotenentul nostru a luat parte și ne permite mai departe să extindem explorările. După cum am putut citi mai înainte, după retragerea în Moldova și inițierea procesului de reorganizare a armatei române, sublocotenentul Motaș a fost mutat la Regimentul 20 Infanterie. Regiment al cărui comandant era locotenent-colonelul Burileanu, ofițer care a avut aceleași cuvinte de laudă, nu a ezitat să scrie cât se poate de pozitiv despre capacitățile fizice ale locotenentului Motaș Ștefan: „*sănătos, rezistent, poate continua campania*”⁶⁹. Vorbe care ne bucură, însă în egală măsură ne și surprind: să se fi vindecat personajul nostru de acea nemiloasă boală a aparatului digestiv? Mai ales că lipsurile unei țări ruinate de război și ocupație s-au manifestat în primul rând la nivel alimentară. Boală, ce chiar pe timp de pace nu avea cum să nu fie marcată de prăbușirea psihică, stare de fapt cu prisosință prezentă în România primului război mondial. Sau cheia acestei caracterizări să fie în ultimele cuvinte, adică în expresia „*poate continua campania*”? Cum armata nu-și permitea niciun militar, cu atât mai puțin ofițer, a găsit soluția să scrie cât se poate de bine despre fiecare. Mai cu seamă că din punct de vedere al instrucției militare, deci ceea ce era mai important (credem noi), locotenentul nostru nu excela: „*instrucția militară mediocră, a armei, are nevoie să-și completeze cunoștințele și aptitudinile militare în stare embrionale. Rezultatele la unitatea ce comandă mediocre*”⁷⁰.

Însă nu se putea clasa un ofițer ce dăduse dovada conștiinciozității și a patriotismului, așa cum o făcuse locotenentul Ștefan Motaș, despre care comandantul Regimentului 20 Infanterie scria mai departe că era „*foarte inteligent, cultură generală foarte frumoasă și bogată. Educația militară foarte*

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ *Ibidem*, f. 7-7v.

⁶⁹ *Ibidem*, f. 8.

⁷⁰ *Ibidem*.

îngrijită. *Își îndeplinește serviciul conștiincios. Prea bun camarad*⁷¹. Cuvinte subliniate în text cu același creion de culoare roșie. Dacă mai sus scriam că locotenent-colonelul Burileanu i-a făcut caracterizarea pentru perioada 15 mai 1971 până pe 31 octombrie 1917, din următoarea foaie matricolă cu Seria N și nr. 1826, constatăm că începând cu 3 august 1917 până pe 4 mai 1918 locotenentul Motaș Ștefan a fost într-o altă unitate militară, anume în regimentul de Marș al Diviziei IV Infanterie, al cărui comandant a fost locotenent-colonelul Băicoianu. De data aceasta felul în care l-a văzut și l-a portretizat locotenent-colonelul Băicoianu diferă destul de mult față de predecesorii săi: „*fire molatecă și bolnăvicioasă, arată foarte multă bunăvoință și se forțează pentru a-și îndeplini însărcinările ce primește cărora cu foarte mare greutate le poate face față. Ca comandant de companie se arată dezinteresat de soarta materialelor ce-i erau încredințate. Dată fiind moliciunea și delăsarea ce-l caracteriză nu i se poate încredința comanda unei companii și nu poate face obiectul unei propuneri la gradul de căpitan în rezervă, deși cunoștințele regulamentare nu-i lipsesc, neavând rezistență fizică și energia necesară nu poate să conducă în luptă. Îl caracterizez bun pentru un alt serviciu în afară de front, fiind priceput în lucrări de cancelarie, cultură generală foarte dezvoltată, cu bun simț și pricepere și inteligență vie*”⁷². Așa de mult să se fi schimbat locotenentul Motaș într-o perioadă de numai câteva luni? Sau locotenent-colonelul Băicoianu era mult mai exigent decât ceilalți? Iată numai câteva întrebări la care cred că nu vom putea găsi răspunsul. Însă, după opinia noastră, ultima caracterizare poate fi considerată un nou argument pentru ipoteza de mai sus, relativ la penuria de cadre militare ce pe unii comandanți i-a determinat să nu renunțe la niciun combatant, indiferent de capacitățile sale militare sau starea de sănătate. Dar documentul următor credem că este destul de relevant în acest sens. Pe 17 august 1916, cu nr. 104, Corpul IV Teritorial a înaintat regimentului 69 Infanterie la Partea Sedentară ordinul prin care făcea cunoscut că din experiența altor armate s-a constatat că una din chestiunile care prezintă o mare importanță este cea privind completarea gradelor pierdute pe front. Chestiune ce prezenta o mare importanță pentru armata română, cunoscută fiind capacitatea scăzută de recrutare și pregătire a ofițerilor. Prin urmare, în ceea ce privea ofițerii la nivelul acestei mari unități, comandantul a hotărât ca această problemă să se rezolve prin avansarea celor de la partea activă și completări cu ofițeri de la partea sedentară, adică cu rezerviști⁷³. Însă, pentru completarea efectivelor prin avansări, comandantul Corpului IV Teritorial a ordonat categoric ca niciun ofițer, activ sau de rezervă, combatant sau asimilat, să nu facă obiectul vreunei propuneri pentru avansare, decât doar dacă se găsește în zona operativă a armatei. În ceea ce privește completarea efectivelor prin trimiteri de la partea sedentară, s-a ordonat ca toți ofițerii, exceptând comandantul Părții Sedentare, comandanții de companii, ofițerul contabil și ajutorul său, să fie trimiși pe front pe măsură ce se va simți nevoia⁷⁴.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² *Ibidem*, f. 9-9v.

⁷³ *Idem*, fond Regimentul 69 Infanterie, d. 53, f. 403.

⁷⁴ *Ibidem*, f. 403v.

Pentru a avea o evidență cât mai clară s-a cerut ca toți comandanții părții sedentare să întocmească un tabel nominal cu ofițerii ce urmează a pleca pe front. Totodată se stipula ca prin buletinul zilnic, unitățile să raporteze numărul ofițerilor scoși din luptă, morți, răniți sau dispăruți, prizonieri, bolnavi etc., document avizat în aceeași zi de comandant, care urma să dea ordinele convenite pentru completarea lor. Dacă acest număr era mai mic de zece, odată cu buletinul zilnic, unitățile trebuiau să se adreseze direct părții sedentare solicitându-i completările necesare. Dacă numărul pierderilor era mai mare de zece ofițeri, atunci unitatea urma să facă un raport special pentru completare prin avansarea celor mai merituoși ofițeri din corp, într-o așa proporție încât să se poată cere și părții sedentare un număr de opt până la zece ofițeri, tot până la cuantumul de zece în aceeași lună⁷⁵. Executând ordinul de mai sus, Regimentul 69 Infanterie a întocmit un tabel cu ofițerii din ordinea de bătaie de la partea sedentară, unde la poziția 14 din cei 20 de ofițeri, a fost trecut sublocotenentul de rezervă Motaș Ștefan, comandant de pluton în Compania a II-a⁷⁶.

Într-un alt tabel nominal cu „ofițerii, plutonierii, elevii din școala militară și sergenții instructori de la partea sedentară” sublocotenentul de rezervă Motaș Ștefan, comandant de pluton în Compania a II-a a fost trecut la poziția 13 ca fiind prezent la unitate pe 22 august 1916⁷⁷.

Foaia calificativă pentru perioada 1 noiembrie 1922 – 31 octombrie 1923 încheie memoriul personal al locotenentului de rezervă Ștefan Zeletin. Documentul conține numai însemnarea laconică a comandantului Cercului de Recrutare Bacău care scria că „*nu are propuneri*” deoarece „*a obținut un grad pe timpul campaniei și nu a mai cerut concentrarea de la 1 / 4. 921*”. Așa că nu i-a mai rămas decât să-l caracterizeze „*bun în grad*”⁷⁸.

Cele zece file ale memoriului personal sunt legate între copertele unui dosar de culoare roșie, pe care găsim înscris gradul titularului, numele, prenumele și numărul de inventar. Dosarul este șnuruat și certificat cu ștampila și semnătura (indescifrabilă) comandantului Cercului de Recrutare Bacău.

Așa cum spuneam mai sus, memoriul personal este documentul de bază de la care s-a pornit reconstituirea biografiei lui Ștefan Zeletin în arhivele militare, deoarece după cum lesne s-a putut vedea, aici regăsim elementele esențiale de la care se pot continua explorările, precum unitățile militare, datele și luptele la care a participat.

⁷⁵ *Ibidem*, f. 404.

⁷⁶ *Ibidem*, f. 405.

⁷⁷ *Ibidem*, f. 405v;

⁷⁸ *Idem*, fond Direcția Cadre și Învățăământ, Memorii Bătrâni, litera „Z”, dosar 84, f. 10;

CULTUL EROILOR ÎNTRE TRADIȚIE ȘI REALITATEA CONTEMPORANĂ¹

Dr. Cătălin FUDULU

The cult of heroes - from traditional to contemporary realities

Summary

While during the interwar period the Romanian state was committed to the building of mausolea and ossuaries by centralizing the bones of Romanian and foreign heroes in multinational cemeteries, during the communist period the majority of monuments and cemeteries fell into abeyance.

As of 2003, the Romanian state has revived the tradition of the celebration of heroes by adapting it to European principles.

In the present days Romania is trying to restore/rehabilitate the cemeteries of Romanian heroes from abroad, mostly those in the former Soviet area that have been premeditatedly destroyed by the Red Army.

Keywords: Heroes, monuments, heroes' cemeteries, the cult of heroes.

Evenimentele europene și dezideratele de neatârnamare, întregire sau reîntregire au determinat statul român să se implice, în perioada 1877-1945, în patru conflicte armate². Militarii care au murit în luptă ajung la considerabila cifră de 317.608 oameni – 4.258 pentru Războiul de Independență³, 1.611 în Al Doilea Război Balcanic⁴, 219.120 în Primul Război Mondial⁵ și 92.620 în Al Doilea Război Mondial⁶.

Evident că, încă din 1877, unitățile militare române, implicate în luptele de la sudul Dunării, au inițiat chete și au solicitat aprobări de la forurile superioare pentru realizarea de monumente dedicate eroilor. Majoritatea operelor comemorative s-au inaugurat pe pământ bulgăresc, cele dezvelite în Vechiul Regat având o formă simplă: un bloc dreptunghiular din piatră, decorat pe latura frontală cu o coroană de lauri, iar pe partea din spate având inscripționate numele

¹ Această lucrare a fost finanțată din contractul POSDRU/89/1.5/S/64162, proiect strategic „Europaeus program postdoctoral”, cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013.

² Războiul de Independență (1877-1878), Al doilea Război Balcanic (1913), Primul (1916-1919) și Al Doilea Război Mondial (1941-1945).

³ *Tabelă de ostașii morți în Rezboiul din 1877-1877 [f.a., f.e., f.l.]*.

⁴ Gheorghe Zbucnea, *România și războaiele balcanice. Pagini de istorie sud-est europeană*, Ed. Albatros, București, 1999, p. 221.

⁵ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru reîntregirea României, 1916-1918*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989, pp. 496-497.

⁶ Alexandru Duțu [ș.a.], *Armata română în al II-lea Război Mondial, 1941-1945*, Dicționar Enciclopedic, Ed. Enciclopedică, București, 1999, p. 320.

eroilor născuți în localitatea respectivă. Astfel, în România, la nivelul anului 2007, mai existau 50 de monumente dedicate eroilor români din Războiul de Independență.

În ceea ce-i privește pe militarii români care au murit de holeră în Campania din 1913⁷, contemporanii nu i-au tratat cu aceeași *atenție*⁸ ca pe cei din 1877-1877. Exceptând monumentul *Avântul Țării*, inaugurat la București, în 1923, statisticile consemnează existența altor 21 de monumente, la nivelul anului 2008⁹. Lipsa fondurilor sau comoditatea au determinat ca o parte din numele eroilor din Campania 1913 să fie inscripționate pe cel puțin 6 monumente dedicate eroilor Războiului de Independență¹⁰.

Odată cu Primul și Al Doilea Război Mondial, pe teritoriul României au fost amenajate cimitire de campanie, multe dintre acestea la locul luptelor. Reînhumările s-au realizat într-o prima instanță de către unitățile militare sau de către cetățenii care domiciliau în zona în care s-au desfășurat luptele. Așa de exemplu, 13 militari din Regimentul 43 Infanterie au fost împușcați de inamic, în octombrie 1916, în timp ce se retrăgeau pe raza localității Tunari (jud. Ilfov). Corpurile neînsuflețite au fost despuiate de militarii inamici, iar locuitorii din Tunari le-au înmormântat la locul deceselor după două luni de zile.

La 19 octombrie 1919, locuitorii din Tunari au exhumat osemintele eroilor¹¹, reînhumându-le într-o groapă comună din curtea bisericii, toate costurile activității fiind suportate în mod gratuit de tunăreni¹².

Centralizările ulterioare de pe teritoriul României – determinate de locurile greu accesibile în care se găseau mormintele eroilor –, au dus la inaugurarea unor mausolee, osuare, cimitire și parcele de onoare¹³.

⁷ Deși anumite surse menționează că 1.611 militari români au murit de holeră la sudul Dunării, în rapoartele unităților militare care au trecut Dunărea, realizate la solicitarea Marelui Stat Major, în toamna anului 1913, se consemnează că numărul total al militarilor care au murit este de 2.785 de oameni, în contextul în care mai mult de 1.000 de militari români au murit de holeră fie în lazaretele de holerici de la Alexandria, Balta Verde (lângă Craiova) și Turnu Măgurele, fie în spitalele localităților în care au avut domiciliile, după lăsarea la vatră.

⁸ Statul român a intenționat să centralizeze la Sofia, în anul 1937, osemintele eroilor români care au murit de holeră și care au fost înmormântați de camarazi în localitățile bulgare Cerven Breg, Etropole, Geronavica, Iablanita, Koynare, Levski, Lovcea, Lukovitz, Nicopole, Oreahovo, Orhanie, Osikovița, Perdop, Plevna, Șistov, Turki Izvor și Zlatița. Autoritățile bulgare nu au agreat proiectul, interzicând exhumările din locurile în care au fost înhumați militari români care au murit de holeră, motivând că virusul rămâne activ în pământ timp de 100 de ani de la decesul persoanei. În acest context, statul român a abandonat definitiv proiectul.

⁹ Arhiva Oficiului Național pentru Cultul Eroilor (În continuare Arh. O.N.C.E.), *Notă privind evidența m.o.c.r. din România (românești și străine) și a celor românești din străinătate*, document nr. CE 3245/12.09.2008.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ „Comisiunea comunală a adunat rămășițele morților - numai oase -.”

¹² Arh. O.N.C.E., fond *Cultul Eroilor*, dosar 472, f. 24.

Practic, în perioada 1919-1948 această activitate¹⁴ a căzut în sarcina Societății *Mormintele Eroilor Căzuți în Război*¹⁵, devenită în 1927 Societatea *Cultul Eroilor*, iar din 1940 Așezământul Național *Regina Maria* pentru Cultul Eroilor. Din 1948, activitățile privind cultul eroilor au trecut sub autoritatea ministerului apărării, odată cu desființarea Așezământului *Regina Maria* prin Decretul nr. 48¹⁶.

Până în anul 1930, Societatea Cultul Eroilor a fost adepta principiului de întreținere și păstrare a mormintelor individuale a eroilor, din dorința ca acestea să poată fi vizitate de către familiile acestora¹⁷. Însă, în contextul centralizării în cimitirele/parcelele eroilor a unor morminte individuale răzlețe, identificate în jurul localităților, s-a constatat că cimitirele eroilor necesitau suprafețe din ce în ce mai mari, iar dificultățile financiare nu au permis realizarea unor lucrări de definitive din piatră pentru împrejmuirea necropolelor eroilor¹⁸. Din această cauză, până în anul 1930, gardurile, porțile cimitirelor și însemnele de căpătâi au avut un caracter provizoriu, fiind realizate din lemn. Din 1930, Societatea *Cultul Eroilor* a trecut la reorganizarea definitivă a cimitirelor eroilor, acestea fiind amenajate pe suprafețe mai mici, din dorința de a fi ușor de întreținut, majoritatea osemintelor centralizându-se în cripte și osuare și păstrându-se un număr redus de morminte individuale¹⁹. Astfel, suprafețele cimitirelor au fost reduse la 30x30 mp sau 40x40 m, față de 150x150 m și 200x200 m, ajungându-se la suprafețe de maxim 1.600 mp, față de 40.000 mp. În cadrul fiecărui cimitir s-au păstrat cel mult 60-100 de morminte individuale, prioritatea având-o mormintele ofițerilor și subofițerilor. Capacitatea osuarelor a fost calculată ca la un volum de 1 mc să fie depuse osemintele a 100 de eroi. Cele mai avantajate pentru reamenajare au fost cimitirele eroilor aflate în apropierea unor cariere de piatră²⁰. În ceea ce privește

¹³ La nivelul anului 2012, pe teritoriul României există 2.458 de locuri de înhumare a eroilor români și ale statelor amice sau inamice, grupate în morminte individuale, comune, cimitire și parcele de onoare, osuare și mausolee. Pentru mai multe detalii, vezi Anexa 1.

¹⁴ Statul român nu a putut asigura resursele pentru amenajarea cimitirelor eroilor, acestea urmând să provină din străngeri de fonduri după cum reiese din Procesul-verbal al unei ședințe desfășurate la Palatul Regal, în prezența reginei Maria: „Prima grijă pentru cei morți pentru patrie o are familia fiecăruia. De cei ce nu se poate ocupa familia e datoare a se ocupa armata în primul rând. (...) Se vor organiza serbări, se vor căuta diferite resurse de venituri, pentru că statul nu poate actualmente să contribuie cu sumele de care are nevoie” – Arh. O.N.C.E., fond Cultul Eroilor, d. 3/1919, f. 3.

¹⁵ Decretul Lege de înființare și Statutul au fost publicate în Monitorul Oficial nr. 128 din 19 septembrie 1919, pp. 7041-7044.

¹⁶ Publicat în „Monitorul Oficial” nr. 124/31 mai 1948.

¹⁷ C.E., *Cimitire de onoare*, în *România Eroică*, an XIII, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1932, p. 16.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Alexandria, Dragoslavele, Brețcu, Sf. Gheorghe, Bogdănești, Grozești, Poiana-Sărată, Slănic Moldova, Roman, Piatra Neamț

mausoleele²¹, deși au fost realizate din piatră, s-a decis să existe un număr redus de case individuale, acestea fiind considerate costisitoare²².

Este de remarcat faptul că reamenajarea cimitirelor eroilor români sau amenajarea unor mausolee în perioada interbelică s-a făcut în mod unitar în ceea ce a privit proiectele folosite²³, fondurile utilizate provenind în mod preponderent din surse private²⁴. De asemenea, membrii Casei Regale, ai Patriarhiei României și membrii Guvernului au participat, în perioada interbelică, la comemorarea bătăliilor importante din Primul Război Mondial, considerate adevărate serbări naționale²⁵.

Atribuțiile Ministerul Apărării în domeniul cimitirelor și mausoleelor eroilor au fost limitate în 1954, când majoritatea cimitirelor eroilor au trecut în administrarea unităților administrativ teritoriale, cu excepția mausoleelor și a unor locuri de înhumare, considerabile ca dimensiuni și numărul celor înhumați²⁶, rămase în grija ministerului²⁷. Legislația în domeniu s-a modificat în 1975, Decretul nr. 117²⁸ precizând că administrarea monumentelor și cimitirelor eroilor din România cădea exclusiv în sarcina unităților administrativ teritoriale, iar a celor românești din străinătate se realiza prin intermediul Ministerului Afacerilor Externe. Abia în 2003, prin Legea 379, privind regimul mormintelor și operelor comemorative de război, domeniul cultului eroilor a fost reglementat în România în conformitate cu principiile europene.

Realitatea din teren nu mai corespunde însă, în anul 2003, cu datele de arhivă. Cum mai binele este dușmanul binelui, multe dintre monumentele și

²¹ Centralizarea osemintelor eroilor în mausolee nu a fost o activitate deloc ușoară. Astfel, osemintele eroilor care au fost depuse în mausoleul de la Oituz, la 12 ani de la terminarea luptelor, au fost exhumate de pe dealurile Răchitașului, Cocoșila, Străjeri și Văii Șușița – C.L., *Mausoleul Soveja*, în „România Eroică”, an XL, nr. 8-9, august-septembrie 1930, p. 10.

²² C.E., *op.cit.*, p. 17.

²³ Din cauză că au existat foarte multe inițiative private, încă din anul 1919, Societatea *Mormintele Eroilor Căzuți în Război* a insistat ca respectivele comitete private să lucreze după un plan general, iar rezultatul să reflecte în mod corespunzător faptele de arme. Așa se explică de ce cimitirele eroilor și operele comemorative realizate în perioada interbelică au o concepție unitară – Arh. ONCE, fond Cultul Eroilor, d. 3/1919, f. 23.

²⁴ De exemplu, donațiile au provenit în anul 1919 de la Regina Maria (40.000 lei), primarul localității Soultzmat, localitate în care au fost înhumați prizonieri români care au murit în lagărele germane (20.000 de franci), 120.000 de lei proveniți din strângerea de fonduri de la bănci și case de comerț, donații și legate făcute de diferiți filantropi, cotizații ale membrilor Societății Mormintele Eroilor Căzuți în Război și donarea fondurilor strânse cu prilejul organizării unor servicii religioase și a unor piese de teatru.

²⁵ Arh. ONCE, fond Cultul Eroilor, d. 21/1933, f. 25.

²⁶ Cimitirele Bellu militar, Pro-Patria, Sfânta Mina (Focșani), Racovițeni (Râmnicul Sărat), Mircea Vodă (Constanța) și Mormântul Ostașului Necunoscut (Parcul Carol).

²⁷ Arhiva Muzeului Militar Național, fond Cultul Eroilor, d. 63/1953, f. 37-38, 112-113; Arhivele Militare Române, fond Cultul Eroilor, rola P II 6.184, c. 453-491, 494-506.

²⁸ Pentru mai multe detalii vezi „Monitorul Oficial” nr.111, joi, 30 octombrie 1975.

cimitirele dedicate eroilor români au fost făcute una cu pământul²⁹ sau aduse într-o deplorabilă stare de degradare. Mausoleele de la Mărăști (jud. Vrancea), Soveja (jud. Vrancea) și Giurgiu au căzut pradă infiltrațiilor, iar cel de la Comana (jud. Giurgiu) a fost transformat de preoți, în 2008, într-o magazie destinată depozitării materialelor de construcții. Lăudabil este aspectul că, apropiindu-se aniversarea centenarului startului Primului Război Mondial, Uniunea Europeană a alocat fonduri pentru reamenajarea locurilor de înhumare considerate de importanță istorică. În acest context, începând cu anul 2007, Consiliul Județean Vrancea a demarat proiectul „*Drumul de glorie al armatei române în Primul Război Mondial*”, finanțat cu fonduri europene. Până în august 2012, mausoleele de la Focșani, Mărăști, Mărășești și Soveja au fost restaurate, consolidate, reabilitate și introduse într-un circuit turistic³⁰. Dacă lucrările la mausoleul de la Focșani au fost terminate în proporție de 100%, stadiul lucrărilor realizate la mausoleele de la Mărăști, Mărășești și Oituz este în proporție de 60-80%. Proiectul de reabilitare a mausoleelor este în valoare de cca. 7 milioane de euro, iar Departamentul Meuse din Franța intenționează să propună intrarea în patrimoniul UNESCO a câmpurilor de luptă de la Isonzo, Mărășești și Verdun. Partea română, considerând că luptele de la Focșani, Mărăști și Soveja și mausoleele ridicate în memoria celor care au murit în localitățile respective sunt la fel de importante ca și cel de la Mărășești, va iniția demersuri pentru ca toate cele patru mausoleele vrâncene să intre în patrimoniul UNESCO, ca o *recunoaștere a rolului pe care armata română a avut-o în prima conflagrație mondială și vitejiei cu care ostașii români au arătat că «Pe aici nu se trece»*”³¹.

²⁹ Unele dintre cazuri sunt cele ale cimitirului Olosig și a parcelor eroilor din Primul Război Mondial din cimitirul Rulikovski și a parcelei eroilor din Al Doilea Război Mondial din cimitirul Bartholomeu. Astfel, Cimitirul Olosig a fost închis în anii '70, iar în anii '90 Primăria Oradea a retrocedat, din spațiul acestuia, 24.256 m² Episcopiei Greco-Catolice, 10.477 m² Episcopiei Romano-Catolice și 4.850 m² Bisericii Reformate, în baza unor cereri de reîmproprietărire. Suprafața de 14.000 m² care a rămas Primăriei a fost transformată în Parc. Cei care au avut posibilitatea și-au mutat în alte cimitire rămășițele pământești ale rudelor. Numele militarilor români din cimitirul Olosig nu figurează, însă, într-un alt cimitir din Oradea. În schimb, partea germană a strămutat osemintele eroilor germani din Olosig. Acestea au fost reînhumate într-o groapă comună, aflată în cimitirul reformat din Marghita (Arh. O.N.C.E., fond CR, d. 4/1974, f. 18-19). Parcela eroilor din Primul Război Mondial, aflată în cimitirul orădean Rulikovski, a fost dezafectată prin înlocuirea mormintelor eroilor cu morminte civile. În 1984, doar monumentul *Vulturul*, „înconjurat” de morminte civile, mai amintea de faptul că în cimitirul Rulikovski au fost înhumați militari căzuți în Primul Război Mondial (Pentru mai multe detalii, vezi dr. Cătălin Fudulu, *Morminte și opere comemorative de război orădene din Primul Război Mondial*, în *Eroi și morminte*, vol. II, Ed. Alpha MDN, Buzău, 2008, p. 76.). În ceea ce privește mormintele militarilor români din cimitirul brașovean Bartolomeu, acestea au fost înlocuite cu morminte civile, din vina administratorului, cazul fiind cercetat în prezent de către procuratură.

³⁰ Traseul cuprinde localitățile Focșani, Mărășești, Panciu, Străoane, Varnița, Mărăști și Soveja.

³¹ George Noapteș, *Va fi inaugurat Muzeul Armelor din Mausoleul Mărășești*, în „Monitorul de Vrancea”, nr. 2.957, Luni, 6 august 2012.

O atenție deosebită a fost acordată de statul român mormintelor eroilor români aflate pe teritoriul altor state. Dacă în România, politica în domeniul mormintelor de război a constat, în perioada 1919-1944, în realizarea unor centralizări de mare amploare, în străinătate s-a pus accentul pe evidența locurilor de înhumare ale eroilor români din Războiul de Independență, Al Doilea Război Balcanic, Primul și Al Doilea Război Mondial, pe realizarea unor centralizări ale mormintelor eroilor³² și pe dezvelirea unor monumente închinete acestora. Practic, cercetările în teren s-au realizat fie prin misiuni ale unor ofițeri români care au verificat listele de deces din cadrul cimitirelor în care au fost înhumați militari români (Austria, Bulgaria, Turcia și Ungaria) fie prin intermediul atașărilor români ai apărării (Belgia, Franța, Germania, Italia, Polonia și ex-Yugoslavia)³³, care au prezentat, în baza unor deplasări la fața locului, modul în care au fost întreținute/amenajate³⁴ sau au fost distruse³⁵ o serie de monumente și locuri de înhumare ale eroilor români. O problemă deosebită au ridicat-o osemintele celor peste 8.000 de eroi români din Bulgaria și fosta Yugoslavie. Din cauza lipsei fondurilor și a scăderii încasărilor anuale³⁶, Societatea *Cultul Eroilor* nu a mai putut interveni pentru îngrijirea mormintelor eroilor români din Bulgaria și fosta Yugoslavie, dorind să centralizeze osemintele eroilor în Mausoleul de la Giurgiu și într-un mausoleu pe care să-l amenajeze în „cimitirul-nou la Belgrad”³⁷. Dacă o parte din osemintele eroilor români aflate pe pământ bulgăresc au fost centralizate în Mausoleul de la Giurgiu³⁸, sau în Cimitirul eroilor români

³² Centralizările s-au realizat în special pe teritoriul Bulgariei – în 1937 și 1941 s-au centralizat în cimitirul eroilor români din Sofia osemintele unor eroi români care au murit în Al Doilea Război Balcanic și în Primul Război Mondial. De asemenea, au fost realizate centralizări în Cadrilater, în cimitirele localităților Bazargic și Turtrakan (la sud de localitate, în punctul numit Șumenți).

³³ Arh. ONCE, fond Cultul Eroilor, d. 3/1919, f. 21.

³⁴ Pentru mai multe detalii privind activitatea de centralizare a mormintelor eroilor români din Franța, vezi Anexa 2.

³⁵ Distrugerea monumentelor eroilor români din Războiul de Independență de pe teritoriul Bulgariei a fost constatată după anul 1919, când ofițeri români care s-au deplasat la sudul Dunării au fost informați că gestul a fost realizat în momentul în care Bulgaria a declarat război României (1 septembrie 1916). De asemenea, mormintele militarilor români din cimitirele bulgărești au fost dezafectate, bulgarii fiind adepții principiului că nu au existat rude ale celor decedați care să le mai îngrijească.

³⁶ Începând cu anul 1932, statul român a suprimat subvenția de 2.000.000 de lei care se acorda Societății *Cultul Eroilor* din veniturile impozitelor pe spectacole, în baza articolului 25, lit b. din Legea regimului mormintelor de război.

³⁷ Miron Cristea, *Dare de seamă asupra activității Soc. Cultul Eroilor pe anul 1934*, în *România Eroică*, an XVI, no. 5-6, mai-iunie 1935, p. 23

³⁸ În mausoleul de la Giurgiu, a cărui piatră de temelie s-a pus la 15 august 1926, inaugurarea lucrărilor realizându-se în anul 1939, au fost centralizate osemintele a 4.350 de eroi români – osemintele a 1.256 de eroi au fost exhumate de pe teritoriul Bulgariei – 69 germani care au murit în spitalul din Giurgiu în perioada 1916-1919, un ofițer bulgar mort în Campania din 1913 și 3 francezi din trupele coloniale care au murit în anul 1918 (Arh. O.N.C.E., fond Cultul Eroilor, d. 191, f. 212). Eroii români din Bulgaria au murit în luptă și în condiții de prizonierat.

de la Sofia³⁹, în 1941⁴⁰ și 1942⁴¹, activitatea planificată pentru centralizarea osemintelor eroilor români din fosta Iugoslavie nu a înregistrat nimic notabil.

³⁹ În cimitirul eroilor români din Sofia au fost înhumați 241 de militari români care au murit în Spitalul din Sofia, fiind centralizate, ulterior, și osemintele unor militari români care au murit în lagărele de prizonieri bulgărești. Monumentul central din cimitir a fost realizat la inițiativa românilor din Sofia, autorul acestuia fiind arhitectul Ghiulamila, român din Macedonia – [***], *Pentru eroii români morți în Bulgaria*, în „Cultul Eroilor Noștri”, nr. 1-2/1924, p. 17. Inițiativa centralizării la Sofia a osemintelor eroilor români care au murit în prizonieratul bulgar i-a aparținut atașatul militar român la Sofia, care a propus, în 1925, ca osemintele eroilor români din Bulgaria să fie exhumate și centralizate într-un mausoleu cu criptă. Astfel, „părinții, rudele și cunoștințele acestor eroi vor avea liniștea sufletească și mulțumirea că, pe mormintele acelor scumpi ai lor va lumina, din când în când, câte o lumânare și florile vor înveseli mormintele lor” (Arh. O.N.C.E., fond Cultul Eroilor, d. 121, f. 240).

⁴⁰ Activitatea de reînhumare în cimitirul eroilor din Sofia a osemintelor a 115 eroi români, exhumate de la Ruse și Șumen, a fost coordonată de către lt. col. Al. Budiș, atașatul militar al României. Cu prilejul discursului său, ofițerul român a menționat: *Smerit mă înclin în fața voastră, moaște sfințite prin sacrificiu și suferință. Sunt adânc mișcat că mi-a revenit mie cinstea de a vă aduce salutul Patriei îndepărtate și recunoștința ei pentru sacrificiul vostru suprem, sacrificiu ce stă la temelia înălțării ei.*

Prin mine vă mângâie acum toți cei dragi vouă pe care i-ați lăsat cu privirile plânse sau îngândurate la o despărțire și a căror prezență și alinare a-ți visat-o și dorit-o în clipele din urmă ale suferinței voastre printre străini. Ei sunt împăcați în clipa aceasta.

Tot eu vă aduc mulțumirea mai marilor voștri din armată, comandanților mândri de voi. Tresar acum adânc emoționați cei aflați încă în viață pe când sufletele celor duși în viața pe care nu o cunoaștem încă sunt satisfăcuți de îndeplinirea acestei îndatoriri a Patriei față de eroii ei. Camarazii voștri de care împrejurările v-au despărțit în aceste clipe grave pentru soarta neamului vă trimit acum, când faceți acest ultim drum pământesc spre locul de odihnă al eroilor în cimitirul militar colț de pământ al Patriei, salutul lor cald și drag.

Prin grija Așezământului Național regina Maria pentru Cultul Eroilor a cărui misiune este să dea cinstire supremă acelor care au făcut sacrificiul suprem pentru mai binele neamului vor fi strânse aici, în cimitirul de onoare, osemintele tuturor morților noștri căzuți și înmormântați în pământ bulgar, aureolate prin sacrificiu, sfințite prin suferință. Vă veți găsi deci între ai voștri, lângă ai voștri, înfrățiți prin jertfa comună pentru mărirea Patriei. O mână pioasă va îndeplini permanent ritualul datoriilor creștinești ale viilor către morți, iar reprezentanții oficiali ai armatei și Guvernului vor aduce regulat salutul Patriei care nu v-a uitat și nu vă poate uita.

Camarazi! În numele oștirii mă plec emoționat în fața voastră și prezentându-vă salutul militar vă asigur că sacrificiul vostru nu a fost zadarnic. Prin noi cei de astăzi, care ne vom face ca și voi datoria, pilda voastră va fi transmisă urmașilor.

Ca reprezentant al armatei Române și delegat al Așezământului Național regina Maria pentru Cultul Eroilor din București, aduc mulțumirile mele autorităților militare, civile și spirituale bulgare prin bunăvoința și colaborare cărora a fost posibil să se continue lucrările de exhumare ale osemintelor soldaților români căzuți în timpul războiului și îngropați în pământ bulgar.

Au contribuit, astfel, la opera de cinstire cuvenită unor oseminte aureolate prin sacrificiu și sfințire prin suferință. Îi rog deci să primească expresiunea mulțumirilor celor mai calde pentru această acțiune care îi onorează în aceeași măsură (Arh. O.N.C.E., fond Cultul Eroilor, d. 161, f. 111).

Așa s-a ajuns ca însemnele de căpătâi din lemn ale eroilor români să dispară odată cu trecerea timpului, osemintele acestora fiind descoperite accidental cu prilejul arăturilor efectuate de țărani sârbi.

În schimb, partea română s-a implicat în centralizarea osemintelor eroilor sârbo-croato-sloveni care au murit pe teritoriul României. Din cei 624 de ofițeri și 18.244 de soldați voluntari sârbi, croați și sloveni care au luptat în Dobrogea în Divizia I voluntari sârbă, un număr de 1.886 de militari (197 de ofițeri și 1.689 de soldați) au murit pe pământ românesc sub deviza *Moarte sau biruință*⁴². Deși statul român ar fi dorit ca centralizarea mormintelor eroilor sârbo-croato-sloveni să se facă în Cimitirul militar internațional *Mircea-Vodă* din comuna Mircea-Vodă (jud. Constanța), unde se prevăzuse o parcelă specială pentru aceștia. La implicarea generalului Ciolac Antici, atașat militar al Yugoslaviei la București și a foștilor luptători ai Diviziei sârbe, s-a decis să se ridice un monument dedicat eroilor sârbi⁴³.

Așa s-a ajuns la amenajarea Mausoleului eroilor sârbi de la Medgidia. Realizat din marmură și având forma unei piramide⁴⁴, mausoleul a fost executat la Belgrad, fiind transportat și montat la Medgidia. Dezvelirea acestuia a avut în ziua de 8 septembrie 1926, în prezența unei numeroase asistențe⁴⁵ și a unei delegații sârbe de 383 de persoane, conduse de generalul Ștefan Hadjici⁴⁶, fostul comandant al Diviziei I sârbe în Dobrogea⁴⁷.

După anul 1947, când România s-a aflat în sfera de influență a U.R.S.S., accentul privind mormintele și monumentele eroilor români s-a pus numai pe cele care aminteau de Campania din Vest (23 august 1944-12 mai 1945), în contextul în care statul sovietic a considerat Campania din Est (22 iunie 1941-23 august

⁴¹ Au fost centralizate osemintele a 115 militari români, număr identic cu cel din anul 1941, fără să se precizeze localitățile de unde au fost exhumate.

⁴² [***] *Solemnitatea sfințirii monumentului-mausoleu de la Medgidia al eroilor sârbi, croați și sloveni, căzuți în Dobrogea în anul 1916*, în „România Eroică”, an VII, nr. 7-9/1926, p. 9

⁴³ *Ibidem*, p. 10.

⁴⁴ Pe una dintre laturi, un basorelief redă emblema Serbiei reîntregite, fiind inscripționate cuvintele: EROII / Diviziei I-a Voluntară sârbă, căzuți în / Dobrogea în luptele de la 25 august / până la 12 octombrie 1916, pentru / eliberare și unire.

⁴⁵ Au participat generalul Mircescu – ministrul apărării –, generalul I. Popescu, generalul I. Manolescu – directorul Societății *Mormintele Eroilor* –, atașatii militari ai Franței și Cehoslovaciei, *Uniunea națională a foștilor luptători*, *Uninea ofițerilor de rezervă* – secția Ilfov, *Apărătorii Patriei*, *Asociația Cavalerilor Virtuții Militare*, *Cercul subofițerilor de rezervă*, clerul român condus de P.S. Episcop Gherontie al Tomisului și P.S. Episcop Iosip ca reprezentat al clerului ortodox sârb.

⁴⁶ În discursul ținut cu prilejul inaugurării mausoleului, generalul Ștefan Hadjici a afirmat: *Se împlinesc zece ani de când am fost comandantul celei mai brave divizii sârbești. Voluntarii sârbi au lăsat tot ce au avut mai scump la patria lor ca să repurteze cea mai glorioasă victorie pe pământul românesc al Dobrogei. Trăiască amintirea lor! Aici au pierit sârbi, cehi, ruși, români.*

⁴⁷ [***] *Solemnitatea sfințirii monumentului-mausoleu de la Medgidia al eroilor sârbi, croați și sloveni, căzuți în Dobrogea în anul 1916*,..., p. 11.

1944) ca un act de agresiune la adresa sa. Chiar și în prezent, statul rus este ostil în ceea ce privește marcarea locurilor de înhumare a eroilor români, agreând ca această activitate să aibă loc acolo unde au murit militari români în prizonierat⁴⁸ și nu în campanie. Activitatea de realizare a monumentelor dedicate militarilor români care au murit în prizonierat pe teritoriul actual al Federației Ruse a demarat în iulie 2008, fiind sprijinită de Ambasada României la Moscova și de Asociația rusă pentru cooperare internațională comemorativă *Voenie Memorial*⁴⁹.

O activitatea deosebită a avut loc pe teritoriul fostei Cehoslovacii, mormintele eroilor români din Al Doilea Război Mondial fiind centralizate la Brno și la Zvolen în anii '50.

Perioada anilor 1960-1996 este caracterizată ca fiind una în care statul român nu s-a implicat în amenajarea/marcarea locurilor de înhumare a eroilor români din străinătate, urmând apoi, începând cu anul 1996, etapa în care îngrijirea mormintelor și monumentelor eroilor români din afara granițelor a început s-a realizat în baza unor acorduri interguvernamentale

Este de remarcat că în 1996 s-a semnat, la insistențele Germaniei, *Acordul dintre Guvernele Republicii Federale Germania privind mormintele de război românești din republica Federală Germania și mormintele germane de război din România*⁵⁰.

Problema mormintelor militarilor germani care au fost înhumați⁵¹ în Primul și al Doilea Război Mondial pe teritoriul României este gestionată de Uniunea Populară Germană pentru Mormintele de Război (UPG)⁵². Deși Acordul încheiat cu Germania prevede că partea germană poate interveni la cimitirele de război germane din România pentru a efectua lucrări de înfrumusețare și

⁴⁸ Începând cu anul 2008, statul român, prin intermediul Oficiului Național pentru Cultul Eroilor, a dezvelit pe actualul teritoriul al Federației Ruse, până la 24 mai 2012, un număr de 11 monumente la **Astrahan** (regiunea Astrahan), **Donețk** (Regiunea Rostov), **Kameșkovo** (regiunea Vladimir), **Krasnogorsk** (oraș satelit al Moscovei), **Lebedian** (regiunea Lipețk), **Lejnevo** (regiunea Ivanovo), **Moscova** (cartierul Liublino), **Oranki** (regiunea Nijegorod), **Sapogovo** (regiunea Astrahan), **Taliți** (regiunea Ivanovo) și **Tuma** (regiunea Riazan).

⁴⁹ col. (r.) Ion Al. Roncea, *Un cap de pod pentru neuitarea martirilor neamului*, în „Observatorul Militar”, anul XVII, nr. 48 (3-9 decembrie 2008), p. 9.

⁵⁰ Acordul s-a semnat la Bon, la 25 iunie 1996, fiind publicat în *Monitorul Oficial al României*, an IX, nr. 103, partea I, joi, 6 noiembrie 1997, pp. 1-4.

⁵¹ În baza cercetărilor de arhivă și din teren au fost identificate mormintele a 94.667 militari germani. Din totalul de 1.274 locuri de înhumare, cele mai multe sunt în județul Mureș (207), în comparație cu municipiul București și județele Călărași și Giurgiu care dețin, fiecare, câte un loc de înhumare. Din punct de vedere numeric, cei mai mulți militari germani au fost înhumați în județul Vrancea (13.259), iar cei mai puțini în județul Călărași (15).

⁵² Interesul Germaniei față de mormintele eroilor germani din Primul Război Mondial, înhumați pe teritoriul României, datează încă din perioada interbelică, când partea germană a avut un delegat permanent în România, în persoana lui Karl Stauss – [***] *Recenzii*, în „România Eroică”, an XIII, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1932, p. 15.

amenajare a cimitirelor, să construiască drumuri de acces și alte încăperi pentru vizitatori, activitatea UPG este canalizată pe trei direcții majore:

1. Organizarea unor Tabere de voluntari, fie cu elevi și studenți germani, fie cu rezerviști germani, prin intermediul cărora se efectuează lucrări de rescriere a însemnelor de căpătâi și curățarea acestora de vegetația parazitară⁵³.

2. Organizarea unor excursii pentru urmașii eroilor germani care au fost înhumați în România.

3. Demararea unor acțiuni de amploare de exhumare a osemintelor militarilor germani din Primul și Al Doilea Război Mondial și centralizarea acestora în Cimitirul eroilor germani din incinta cimitirului ieșean Eternitatea și la Cimitirul *Pro Patria*⁵⁴ din București. Este de remarcat că activitatea de exhumare a militarilor germani s-a realizat în două etape. Prima a avut loc în perioada anilor 1974-1975, iar a doua a debutat începând cu anul 2008⁵⁵, activitatea de exhumare și de centralizare osemintelor eroilor germani continuând și în prezent.

Partea română a reinaugurat în Germania monumentul eroilor români de la Zwickau, în anul 2006⁵⁶, refăcându-se crucea creștină de pe monumentul central, dispărută odată cu trecerea anilor. De asemenea, în anul 2009 s-a reinaugurat cimitirul eroilor români de la Haltingen⁵⁷.

⁵³ Tabere de voluntari germani în România s-au desfășurat în ultimii ani de zile la Timișul de Jos (jud. Brașov), Craiova (jud. Dolj), Buzău (jud. Buzău), Dragoslavele (jud. Argeș) – la cimitirul eroilor germani de la biserica Adormirea și la Cimitirul eroilor germani de la drumul național (jud. Argeș), Focșani și Soveja (jud. Vrancea).

⁵⁴ Cimitirul *Pro Patria* a fost amenajat începând cu anul 1916, la insistențele feldmareșalului Makensen.

⁵⁵ În anul 2008 au fost exhumate, și centralizate la cimitirul bucureștean *Pro Patria*, osemintele eroilor germani din localitățile Băltești (jud. Prahova), Cluj Napoca (jud. Cluj), Harghita (jud. Harghita), Sinaia (jud. Prahova) și Iclânzul (jud. Mureș). De asemenea, în anul 2008 au mai fost centralizate, în cimitirul Eternitatea din municipiul Iași, osemintele eroilor germani din localitățile Stanița (jud. Neamț), Stejaru (jud. Neamț). În anul 2009 au fost centralizate în cimitirul eroilor germani din municipiul Iași osemintele a 1.670 de eroi germani, exhumate dintr-o groapă comună situată pe terenul Universității din Iași.

⁵⁶ La 5 decembrie 2006, la Zwickau (Germania), a avut loc ceremonia reddezvelirii și sfințirii Monumentului eroilor români (Opera comemorativă a fost realizată de prizonierii români care au supraviețuit condițiilor de lagăr, fiind dezvelită la 21 decembrie 1918). Monumentul, amplasat în Cimitirul central din localitate, în parcela eroilor români, străjuiește mormintele a 224 de militari români, care au murit în lagărul de prizonieri din Zwickau în perioada 1917-1918. Festivitatea, prilejuită și de Ziua Națională a României, a constat în prezentarea de onoruri militare, ceremonialul depunerii de coroane de flori din partea Oficiului Național pentru Cultul Eroilor, Ambasadei României, Primăriei orașului Zwickau, precum și din partea Uniunii Populare Germane pentru Îngrijirea Mormintelor de Război (VDK). Slujba religioasă de comemorare și sfințire a fost ținută de preoții Dan Mihoc și Florin Lodroman, veniți de la Leipzig și Berlin.

⁵⁷ Calvarul militarilor români care au murit la Haltingen a început în primăvara anului 1917, când feldmareșalul Mackensen (1849-1945) a informat Guvernul român că prizonierii germani internați în lagărul din Șipote (jud. Iași) beneficiau de un tratament necorespunzător. Mackensen reclama că, din cei 10.000 de prizonieri germani, mai trăiau doar 3.000 de militari. Dacă Executivul român nu lua măsuri, germanii treceau la represalii. În același an, germanii au format Comandoul X 111,

În noiembrie 2005, România a semnat și cu Federația Rusă un acord privind mormintele de război. Interesant este că partea rusă nu s-a arătat preocupată de cimitirele sovietice din România, în pofida încheierii Acordului, până în anul 2007, când autoritățile estoniene au decis desființarea unui osuar și a unui monument sovietic din centrul orașului Tallin și mutarea acestora într-un cimitir civil. Evenimentele din Estonia și altele similare pe plan european⁵⁸ au determinat Federația Rusă să înființeze reprezentanțe în Asia și Europa.

cu o parte din prizonierii români internați la Tuchola (Polonia). Prizonierii români au fost trimiși să execute lucrări militare pe Frontul de Vest „ca represalii pentru tratamentul prizonierilor germani din Moldova”. Din Comandoul X 111 au murit 54 de prizonieri români la Haltingen în timp ce lucrau la amenajarea unei căi ferate, fiind înhumați într-un cimitir al eroilor. În 2006, cercetătorii Oficiului Național pentru Cultul Eroilor au identificat în Arhivele Militare evidența nominală a celor 54 de eroi români de la Haltingen. Aceasta este identică cu cea existentă în arhiva *Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge* (Uniunea Populară Germană pentru Îngrijirea Mormintelor de Război). Cimitirul eroilor români este amplasat în prezent în cartierul Haltingen, în vestul localității Veil am Rhein, în capătul străzii Heldelinger, având o suprafață de 24,21 mp. Numele celor 54 de eroi au fost inscripționate, la vremea respectivă, pe cruci din lemn care nu au mai rezistat trecerii timpului. Accesul se realizează, de la stânga la dreapta, prin șase trepte din granit. Până la monumentul central există o alee acoperită cu 18 plăci din granit. Împrejmuirea este realizată dintr-un zid din piatră cubică, înalt de 0,60 m. În locul în care încep treptele de acces a existat o cruce din granit⁵⁷, alte două însemne de căpătâi fiind amplasate în stânga și în dreapta aleii care duce la monumentul central (H = 1,12 m, L = 0,83 m, l = 0,31 m). Pe acesta sunt scrise, în relief, următoarele cuvinte: „AICI ODIHNESC / 54 DE MILITARI / ROMÂNI DIN/ RĂZBOIUL / 1914-1918”. La solicitarea românilor din Veil am Rhein, Michael Gleßner, primarul cartierului Haltingen, s-a deplasat personal la cimitirul eroilor români. Michael Gleßner s-a angajat să realizeze o parcare în apropierea cimitirului, să refacă gardul acestuia și să amenajeze o platformă pentru ceremonii, banii provenind din fondurile primăriei. ONCE a contribuit prin suportarea costurilor unei troițe, realizate de Ilie Bența, și turnarea a două plăci din bronz, fixate de o parte și de alta a monumentului central, pe care s-au scris, în relief, numele celor 54 de eroi români. Partea română a fost reprezentată la ceremonia reînălțării de Georgeta Elisabeta Ionescu, secretar de stat din Ministerul Apărării Naționale, reprezentanți ai armatei terestre, navale și aeriene din Marele Stat Major al Armatei Române, Mihai Gheorghiu, secretar de stat în Ministerul Afacerilor Externe, Cristian Scarlat, directorul ONCE, iar partea Germană de Michael Gleßner și Oliver Wasem, ultimul fiind directorul Comisiei pentru Cimitirele de Război din landul Baden Württemberg. Ceremonialul militar dedicat memoriei eroilor romani a fost asigurat de către Regimentul 30 Gardă și Protocol *Mihai Viteazul* și de către o fanfară militară românească. Pentru mai multe detalii, vezi dr. Cătălin Fudulu, *Monumentele și Cimitirul eroilor români de la Haltingen* (Germania), în „Monumentul”, ed. a X-a, Iași, 2009, pp. 246-254.

⁵⁸ Ne place sau nu, o parte din țările Europei se află într-un adevărat *Război al statuilor ostașilor sovietici*, început în 1990. Startul a fost dat de Ungaria, care a dezafectat toate statuile sovietice din Budapesta și le-a mutat într-un parc din afara orașului. Au urmat inițiativele Bulgariei, Estoniei și Poloniei. Bulgarii i-au pus gând rău monumentului ostașului sovietic din Plovdiv, alintat și Alioșa, după numele soldatului Alexei Skurlatov, care a pozat pentru realizarea sa. Naționaliștii bulgari au turnat, noaptea, vopsea pe monument și au desenat zvastici. Spas Garnevski, primarul orașului Plovdiv la vremea incidentelor, considerând monumentul „dușmanul său personal”, a dorit să-l demoleze și să pună în locul lui un monument al Bulgariei independente. Veteranii ruși din Plovdiv s-au opus inițiativei primarului, amenințând că-și vor da foc în cazul dezafectării statuii. Aceștia au vrut să cumpere terenul pe care se află amplasat monumentul, iar pensionara Ani

Reprezentanța la București a Federației Ruse funcționează în cadrul Ambasadei Federației Ruse. Cimitirele sovietice de pe teritoriul României sunt reamenajate în baza unor contracte încheiate între Ambasadă și diverse firme românești. Sunt refăcute gardurile cimitirelor, înscrisurile de pe însemnele de căpătâi și se plachează cu marmură monumentul central. Cimitirele sovietice, așa cum au fost ele reamenajate în perioada anilor 1945-1954, au înscris pe însemnele de căpătâi numele militarilor sovietici identificați care au fost înhumați în necropolele respective. Federația Rusă, dintr-un exces de zel, a montat în interiorul cimitirelor la care s-au efectuat lucrări de întreținere plăcuțe din inox sau din marmură neagră pe care a înscrisionat, în ordine alfabetică, numele la toți militarii sovietici care au murit în luptele din zona respectivă, chiar dacă nu au fost înhumați în cimitirele eroilor⁵⁹.

Minșeva a contactat un avocat pentru a-l înfia pe Alioșa. În cele din urmă, Cîrtea Supremă din Bulgaria a stabilit că monumentul ostașului sovietic nu poate fi demolat. În acest context, Serghei Stanișev, premier al Bulgariei, a declarat, cu prilejul unei vizite la Moscova, că „Bulgaria respectă memoria soldaților ruși și sovietici”. Polonezii au demontat statuia mareșalului rus Ivan Stepanovich Konev din Cracovia și au intenționat să înlocuiască memorialul dedicat „celor 600.000 de soldați sovietici care au murit pentru eliberarea Poloniei” cu o statuie a lui Ronald Reagan. De asemenea, polonezii lucrează la Legea locurilor memoriei naționale, la presiunile Partidului „Dreptate și Adevăr”. Legea va permite organelor de autogovernare locale și ale administrației de stat din Polonia să demoleze monumentele sovietice. Pe lista guvernului figurează și monumentul Frăției de arme polono-sovietice, propus pentru a fi dinamitat. Pe lista neagră figurează și alte monumente și obeliscuri înălțate de polonezi în memoria soldaților Armatei Roșii și ai Armatei Poloneze, care au eliberat orașele și satele din Polonia de sub ocupația hitleristă. În Estonia, la Tallin, autoritățile au demontat statuia ostașului sovietic din centrul orașului și au mutat-o într-un cimitir militar. În cele din urmă, la 9 mai 2007, autoritățile estoniene au depus coroane de flori la statuia ostașului sovietic din cimitirul militar. Deși și-au invitat omologii ruși, aceștia au refuzat să participe la eveniment. Însă, rușii au găsit o rezolvare mult mai elegantă în problema estoniană. La 7 mai 2007, agenția de presă Itar-Tass a anunțat că, din inițiativa Parlamentului Rus, în orașul Ivangorov, aflat la granița dintre Rusia și Estonia, avea să se realizeze un monument al eroilor estonieni care au luptat împreună cu militarii sovietici contra fascismului. Rușii au reacționat față de semnalele primite în legătură cu demolarea monumentelor ostașilor sovietici și au stabilit, în anul 2007, prin decret prezidențial, înființarea unor reprezentanțe speciale însărcinate cu supravegherea mormintelor soldaților ruși și sovietici. Acestea sunt prevăzute a se înființa în China, Cehia, Germania, Lituania, Polonia, România și Ungaria. Secția letonă va supraveghea cimitirelor din Letonia și Estonia, structura cehă va controla Slovacia, iar cea din China – Mongolia, Coreea de Nord și Japonia. În cadrul celor opt reprezentanțe vor funcționa, în total, 29 de persoane, însărcinate cu întreținerea cimitirelor și monumentelor de război, cu alcătuirea unei arhive care să conțină evidența soldaților morți și găsirea descendenților eroilor. Reprezentanțele nu vor avea o misie ușoară, având în vedere aspectul că trei milioane de soldați ruși și sovietici sunt înhumați în afara Rusiei, iar mai mult de jumătate din numele acestora sunt necunoscute. Pentru mai multe detalii, vezi dr. Cătălin Fudulu, *Monumentele ostașului sovietic din Iași*, în „Monumentul”, ed. a IX-a, Iași, 2008, pp. 303-313.

⁵⁹ Unul dintre cazuri este cel al Cimitirului sovietic din Turda, cercetat în teren în data de 9 mai 2012. Pe peretele din spatele obeliescului au fost montate nu mai puțin de 12 plăci din marmură neagră. Un alt caz este cel al Cimitirului eroilor sovietici din Aiud, cercetat în teren la 9 mai 2012.

O altă problemă care a generat un diferend diplomatic între România și Federația Rusă datează din anul 2007. Astfel, la 27 aprilie 2007, Alexandru Ciurilin, ambasadorul Federației Ruse în România, a adresat două scrisori de protest Administrației Prezidențiale și Ministerului Afacerilor Externe român, semnalând dispariția statuii ostașului sovietic din municipiul Iași⁶⁰. Problema constituie unul dintre subiectele de discuții de pe agenda părților română și rusă. Până în prezent, partea rusă și-a manifestat disponibilitatea de a contribui la refacerea operei comemorative cu o sumă considerabilă de bani.

La 15 iunie 2008, la Ljubljana în Slovenia s-a semnat Acordul între Guvernul României și Guvernul Republicii Slovenia privind mormintele de război⁶¹, negocierile fiind demarate în anul 2005⁶².

În baza acordului menționat, partea română a demarat⁶³, în vara anului 2008, proiectul privind inaugurarea unui monument al eroilor români în localitatea Branik⁶⁴, în cimitirul local fiind înhumați 47 de militari români. Opera

Pe însemnul de pe groapa comună s-au montat două plăci din inox, făcându-se trimitere la doi militari sovietici care au murit în luptele din zona Aiud.

⁶⁰ Statuia ostașului sovietic din municipiul Iași, realizată de sculptorul Boris Caragea, a fost dezvelită, în anul 1947, în Dealul Copou (Strada 23 August la vremea respectivă. În prezent se numește Bulevardul Carol I). După 1990, la presiunea opiniei publice, statuia a fost strămutată în parcela nr. 44 a eroilor sovietici din cadrul Cimitirului Eternitatea. Opera comemorativă a ostașului sovietic, existentă în noul amplasament din cimitirul „Eternitatea” a fost inventariată la 15.09.1992 de mr. Mocanu Ion, comandantul Comendurii Garnizoanei Iași. Potrivit fișei de evidență, monumentul avea o înălțime de 8 m și o greutate de cca. 8 tone, reprezentând un soldat sovietic, realizat în ronde-bosse, în marș, care privea într-o parte, ținându-și arma cu mâna dreaptă în timp ce în mâna stângă avea fixat un drapel (fotografie atașată). Pe soclul operei comemorative au fost inscripționate cuvintele „SLAVĂ EROILOR SOVIETICI. 1944” și „GLORIE OSTAȘILOR ARMATEI SOVIETICE CARE ȘI-AU DAT VIAȚA PENTRU ELIBERAREA OMENIRII DIN ROBIA FASCISTĂ”. În iulie 1998, Primăria Iași a luat decizia de a dezafecta statuia și a o transfera în custodia CITADIN (Direcția de Servicii Municipale Iași), urmând a fi restaurată și reamplasată pe soclu. O parte din bronzul statuii a fost sustras de autori necunoscuți. Pe plan local s-a demarat o anchetă a Inspectoratului Județean de Poliție, constatându-se că resturile statuii (cantitatea totală a fost de 1.500 kg de bronz) au fost predate de Primăria Iași către Asociația Națională a Veteranilor de Război, în baza dispoziției nr. 719/2011, ultima realizând o parte din statuia lui Mihai Viteazul, dezvelită în al doilea rond din Dealul Copou, la 23 ianuarie 2002, în prezența președintelui Ion Iliescu, aflat la Iași pentru festivitățile prilejuite de Ziua Unirii.

⁶¹ Pentru partea română a fost imputernicită să semneze doamna Dana Constantinescu, ambasador al României în Slovenia, iar pentru partea slovenă a semnat doamna Anjia Kopak Mrak, secretar de stat în cadrul Ministerului Muncii, Familiei și Afacerilor Sociale.

⁶² Arh. O.N.C.E., document nr. CE 1950/03.10.2005.

⁶³ Proiectul a fost coordonat de Oficiul Național pentru Cultul Eroilor (Arh. O.N.C.E., document nr. CE 178/29.01.2009, f. 1.)

⁶⁴ Localitatea este situată la 100 km de Ljubljana; coordonate GPS: 45° 51' 17,0" N, 13° 48' 1,7" E.

comemorativă⁶⁵ a fost dezvelită la 1 decembrie 2008, cu prilejul Zilei Naționale a României și a comemorării a 90 de ani de la finalul Primului Război Mondial⁶⁶.

Eroii români care au fost înhumați pe teritoriul Sloveniei⁶⁷ provin din rândurile românilor transilvăneni (încorporați la startul Primului Război Mondial în cadrul armatei Austro-Ungare și care au căzut prizonieri pe frontul italian) și din cadrul militarilor români care au căzut ca prizonieri pe frontul românesc⁶⁸, fiind internați în lagărele de pe actualul teritoriu al Sloveniei.

Din totalul celor 677 de eroi români înhumați pe teritoriul Sloveniei, cei mai mulți sunt înhumați în localitățile Komen (107) și Ljubljana⁶⁹ (80).

Având în vedere că au trecut peste 90 de ani de la amenajarea cimitirelor eroilor de pe teritoriul Sloveniei, mormintele, indiferent de naționalitatea celor înhumați, nu mai dispun de însemne de căpătâi și nu mai sunt vizibile. Așa este cazul cimitirului militar de la Skofja Loka în cadrul căruia au fost amenajate 266 de morminte ale unor militari austro-ungari, italieni, români și ruși. Autoritățile locale au transformat suprafața cimitirului într-un parc, dezvelind în spațiul necropolei un monument în memoria locuitorilor din Skofja Loka, morți în Primul Război Mondial.

În ceea ce-i privește pe militarii sloveni care au fost înhumați în Primul Război Mondial, pe teritoriul României, aceștia provin din cadrul armatei austro-

⁶⁵ Inscripția de pe latura frontală a monumentului este: IN MEMORIAM / SOLDAȚILOR ROMÂNI CĂZUȚI PE PĂMÂNT SLOVEN / ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL / 1915-1918.

⁶⁶ Arh. O.N.C.E., document nr. CE 178/29.01.2009, f. 1 v.

⁶⁷ În 11 regiuni din Slovenia (Karst, Komen, Ljubljana, Maribor, Miren Kostanjevica, Nova Gorica, Radovljica, Sežana, Škofja Luka și Tolmin) au fost identificate mormintele a 677 eroi români, amplasate în 31 de locuri de înhumare de pe raza a 28 de localități (Bača pri Modreju, Branik, Brje pri Kommu, Britof, Bukovica, Indria pri Bači, Komen, Kostanjevica, Kromberg, Loče, Loskovica, Ljubljana, Maribor, Most na Soci, Nova Gorica, Opatje Podmelec, Selo, Ravnica, Renče, Sempeter, Sveto, Škofja Luka, Šmihel, Solkan, Stanjel, Tolmin, Ukanc și Volčja Draga).

⁶⁸ În documentele de arhivă au fost identificați soldatul Dinescu Ion (n. 1875, la Modroaia în jud. Vâlcea. A fost încorporat în R 66 I, murind la 17.03.1917. A fost înhumat în mormântul nr. 91 în cimitirul eroilor din Skofja Loka), soldatul Ionescu Ștefan (n. 1888 în localitatea Ceratu, jud. Dolj. A fost încorporat în R 1 I, murind, ca prizonier, la 24.03.1917. A fost înhumat în mormântul nr. 92 în cimitirul eroilor din Skofja Loka), soldatul Constantin Gheorghe (n. 1885 la Dizești, jud. Vâlcea. A făcut parte Divizia I Tren și a murit în prizonierat la 2.07.1917. A fost înhumat în mormântul nr. 99 în cadrul cimitirului eroilor din Skofja Loka) și Ioniță Nicolae (n. 1883 la Isaccea, jud. Tulcea. Încorporat în R 73 I, a căzut prizonier și a murit la 17.07.1917, fiind depus în mormântul nr. 103 din cadrul cimitirului eroilor din Skofja Loka) – *România Eroică*, an IX, nr. 5, mai 1928, p. 15-16.

⁶⁹ La Ljubljana s-a amenajat un mausoleu în cimitirul civil din Žale, în cadrul parcelei cu nr. 682/1 (coordonate GPS: 45° 46' 3" 19" N, 14° 40' 7" E.). Mausoleul are o suprafață utilă de 3.000 m², în cadrul acestuia fiind depuse osemintele a 5 evrei, 15 italieni, 4736 austrieci, 79 sârbi, 342 ruși și 80 de români.

ungare, fiind identificați în cadrul cimitirelor eroilor de la Focșani⁷⁰ și Țifești⁷¹. Diferența este că, față de modul în care s-a conservat cimitirul eroilor de la Skofja Loka, autoritățile române au păstrat cimitirele eroilor de la Focșani și Țifești așa cum au fost ele amenajate în perioada interbelică de Societatea *Cultul Eroilor*.

Ultimul acord semnat de România în domeniul mormintelor și operelor comemorative de război a fost cu Republica Moldova, în martie 2012⁷². Semnarea târzie a acestui acord, în contextul în care partea română a demarat acțiuni de refacere a monumentelor și cimitirelor eroilor români din Republica Moldova încă din anul 2006⁷³, s-a datorat deschiderii de care a dat dovadă partea moldoveană. Ca un avertisment al extremiștilor de peste Prut, la puțin timp după semnarea Acordului, persoane neidentificate au profanat cimitirul eroilor români din localitatea Călărași. Partea moldoveană a adus cimitirul la starea inițială, însă actul de vandalizare nu dovedește altceva decât faptul că ideea subiectivă că armata română a ocupat Basarabia, când în realitate a eliberat-o, inoculată de regimul comunist de după anii '50 are încă adepți.

De asemenea, deși statul român a insistat pentru încheierea unor acorduri în domeniul mormintelor și operelor comemorative de război cu Bulgaria, Cehia, Franța, și Italia, proiectele nu s-au finalizat din varii motive.

Bulgaria a suspendat dialogul, în anul 2008, motivând instabilitatea politică internă. Cu toate astea, partea bulgară a reinaugurat parcela eroilor bulgari⁷⁴ din cadrul cimitirului Bellu militar, în anul 2005, cheltuielile fiind

⁷⁰ Cimitirul eroilor din Focșani are o suprafață de 5.680 mp, fiind amplasat în cartierul Bahne pe str. Răsăritului nr. 37, în apropierea bisericii ortodoxe Sf. Mina. Societatea *Cultul Eroilor* a amenajat cimitirul în perioada 1931-1932, în cadrul acestuia fiind înhumați 6.262 de eroi români, germani, ruși, austrieci și ungari (491 sunt înhumați în 10 parcele, 2.677 în două osuare, 2.956 în 9 gropi comune, iar 139 pe aleile dintre parcele și gardul cimitirului), din care 3.167 de eroi sunt din Primul Război Mondial, iar 3.095 de eroi provin din Al Doilea Război Mondial. Militarii germani din Al Doilea Război Mondial au murit în lagărul din Focșani, corpurile acestora fiind înhumate în centrul localității. Odată cu amenajarea centrului orașului, osemintele au fost exhumate și centralizate în continuarea cimitirului eroilor din Primul Război Mondial, lângă Biserica Sf. Mina.

⁷¹ Cimitirul este amplasat în comuna Țifești, sat Bătinești, la km 2 pe drumul județean Țifești-Panciu. A fost amenajat în anul 1917, în cadrul acestuia fiind înhumați eroi germani (2782) austrieci (62), ruși (19), cehi (5), români (70) și 17.079 de eroi necunoscuți. Necropola a fost reamenajată de către Societatea Cultul Eroilor, în anul 1929, prilej cu care s-a amenajat osuarul aflat la intrarea în cimitir, locul în care au fost depuse osemintele eroilor necunoscuți.

⁷² Acordul s-a semnat la Iași, de către Gabriel Oprea, ministrul român al apărării, și Vitalie Marinuța, ministrul moldovean al apărării.

⁷³ Începând cu anul 2006, statul român a reamenajat șase cimitire ale eroilor români la Țiganca (1 iunie 2006), Feștelița (7 iunie 2008), Neculăueca (8 iunie 2008), Micleușeni (25 octombrie 2008), Cania (24 octombrie 2009) și Vărzărești (24 octombrie 2010). De asemenea, au mai fost dezvelite două troițe la Vărvăreuca (25 octombrie 2008) și în Dealul Epurenilor (24 octombrie 2009)

⁷⁴ În cadrul parcelei eroilor bulgari și în osuarul din cadrul acesteia au fost înhumați inițial, în anul 1916, 42 de militari bulgari, de către armata bulgară. Ulterior, osemintele a 121 de militari bulgari au fost exhumate de partea română, începând cu anul 1933, din cimitirul bucureștean Ghencea și din localitatea Bălăria (în prezent sat Valea Plopilor, în jud. Giurgiu), fiind centralizate la Pro

suportate de către partea bulgară. Deși președintele bulgar a fost prezent la eveniment, partea română nu a fost reprezentată la nivel de omolog.

Cehia a precizat că reglementările interne⁷⁵ privind mormintele militare și locurile de comemorare îi sunt suficiente, apreciind că nu este necesară o nouă reglementare juridică.

Cu Italia⁷⁶, dialogul a debutat în anul 2007. După mai multe runde de la nivel de experți⁷⁷, s-a convenit asupra unei variante de Acord interguvernamental, care va fi semnat după ce va fi analizat de instituțiile guvernamentale abilitate din România și Italia. Este de remarcat că militarii români care au fost înhumați⁷⁸ în Italia au murit în Primul Război Mondial, provenind din legionari care au dezertat din armata austro-ungară și care au luptat alături de italieni, din prizonieri de pe frontul românesc (transferați de austrieci pentru diverse lucrări pe frontul italian) și din militari români care au luptat în cadrul armatei austriece.

Franța se înscrie, din punctul de vedere al atitudinii, pe o traiectorie asemănătoare Cehiei. Din această cauză, implicarea părții române în dezvelirea unor plăci comemorative sau reamenajarea locurilor de înhumare a eroilor români de pe teritoriul francez s-a realizat prin intermediul unor protocoale de colaborare, semnate cu primăriile pe raza cărora se află mormintele militarilor români.

O situație de acest gen a avut loc la Kotzingue, pe raza localității amintite decedând în prizonierat, în anul 1917, un număr de 46 de militari români⁷⁹

Patria (Arh. Cultul Eroilor, fond Cultul Eroilor, d. 172/1934, f. 118/123; idem d. 327/f.d., f. 178-181).

⁷⁵ Legea 122/2004 privind mormintele militare și locurile de comemorare și amendamentele Legii nr. 256/2011 privind serviciile funerare.

⁷⁶ În domeniul cimitirelor de război, Italia a semnat Acorduri și Convenții de colaborare cu Franța (2 decembrie 1970) și Federația Rusă (20 martie 1996). Cu fosta Yugoslavia a parafat (12 februarie 1960) o înțelegere privind transferul în peninsulă a militarilor italieni care au murit în Al Doilea Război Mondial, în vreme ce cu Marea Britanie, Irlanda, Canada, Australia, Noua Zeelandă, Africa de Sud, India și Pakistan a ajuns la o înțelegere privind morții de război (1955) după ce, în prealabil, primul acord a fost semnat numai cu Marea Britanie la 11 mai 1922.

⁷⁷ Partea română a demarat dialogul privind aspectele tehnice ale acordului la Roma, în perioada 2-4 decembrie 2009, cu Comisariatul General pentru Funeralii și Victime de Război din subordinea Ministerului Apărării italian – structură responsabilă cu activitățile în domeniul mormintelor și operelor comemorative de război (Arh. ONCE, document CE 3779/20.11.2009).

⁷⁸ Pe teritoriul Italiei au fost luate în evidență mormintele a 1.921 de militari români, amplasate în cadrul a 65 de cimitire, majoritatea situate în regiunile Alto-Adige, Cars și Trento. Cele mai mari trei locuri de înhumare a eroilor români pe teritoriul italian se află în localitățile Casale d'Altamura (165), Comeno (107) și Devetaki (105) toate în regiunea Cars. Numărul militarilor români care au murit pe teritoriul italian este mai ridicat, însă pentru localitățile Costanjevitza, Opachieselo și Svete se știe numai că au fost înhumați sute de militari români necunoscuți.

⁷⁹ Germanii au internat în localitatea Kotzingue un număr de 200 de prizonieri români. Cei 46 de militari români au fost înmormântați în gropi comune, la liziera pădurii din Kotzingue. Numărul deceselor ar fi fost mult mai ridicat dacă francezii, ignorând ordinele germane, nu i-ar fi ajutat pe prizonierii români cu alimente. Ulterior, osemintele eroilor români au fost exhumate, fiind reînchinate în cimitirul militar din localitatea Soultzmatt.

neidentificați nominal⁸⁰. Primăria din Kotzingue a fost de acord să monteze, pe monumentul dedicat locuitorilor care au murit în cele două conflagrații mondiale, o placă din bronz în memoria prizonierilor români care au murit în Primul Război Mondial, suportând jumătate din costul lucrărilor, cealaltă jumătate fiind asigurată de statul român, în contextul aniversării a 90 de ani de la luptele din vara anului 1917⁸¹. Placa comemorativă a fost dezvelită la 18 mai 2007, în prezența generalului Corneliu Dobrițoiu, actualul ministru al apărării naționale.

Însă, deși nu au existat acorduri în domeniu cu cele patru țări menționate, România a inițiat demersuri pentru reamenajarea și inaugurarea unor cimitire ale eroilor români. Astfel, în Bulgaria a fost reinaugurat cimitirul eroilor români din Sofia (2007). Italia a finalizat, în octombrie 2011, transferul osemintelor eroilor italieni din osuarul de la Galați⁸² în morminte individuale în cimitirul eroilor italieni din B-dul Ghencea. După Franța, Italia a devenit al doilea stat european care și-a centralizat⁸³ osemintele eroilor din Primul Război Mondial, de pe teritoriul României, la București.

La Most (Cehia) prin implicarea autorităților politice și religioase din România s-au dezvelit o biserică și o troiță în memoria eroilor români care au murit în Al Doilea Război Mondial pentru eliberarea Cehoslovaciei. Proiectul⁸⁴ a fost demarat în anul 2007, cu prilejul vizitei în Cehia a P.F. Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, când s-a pus piatra de temelie a unei biserici cu mănăstire⁸⁵. Partea română a finanțat fabricarea bisericii și mănăstirii din lemn de către o firmă românească specializată cu 27,5 % din valoarea proiectului (500.000 EUR), în suma menționată fiind incluse și transportul și montarea bisericii. Partea cehă, prin primăria municipiului Most și Biserica Ortodoxă a Cehiei și Slovaciei a contribuit la finanțarea activității cu suma de 1.500.000 EUR⁸⁶.

Angajamentele inițiale au fost consfințite prin semnarea unui parteneriat de către Biserica Ortodoxă Cehă și Biserica ortodoxă Română, la 17 mai 2010, în Sala de festivități a Facultății de Teologie din Arad. Potrivit părintelui Ioan Armași, „Acest protocol cuprinde atribuțiile fiecărei Biserici pentru îndeplinirea

⁸⁰ Arh. ON.C.E., document nr. 1211/04.05.2007.

⁸¹ Idem, document nr. 766/23.03.2007.

⁸² Comunitatea italiană din municipiul Galați a amenajat, în anii '20, un mausoleu al eroilor italieni, în cadrul acestuia fiind depuse osemintele a 13 eroi italieni (12 identificați și unul necunoscut).

⁸³ În Primul Război Mondial, cca. 1.650 de militari italieni au fost înhumați pe teritoriul României, fie ca prizonieri ai austro-ungarilor, fie din rândul italienilor care au fost încorporați în cadrul armatei austro-ungare, majoritatea mormintelor fiind amplasate în Transilvania.

⁸⁴ Denumirea acestuia a fost: *Proiect de realizare a monumentului eroilor români căzuți – Biserica ortodoxă română cu mănăstire cu hramul Sfântului mucenic Valentin din muncicipiul most, republica Cehă*.

⁸⁵ Arh. O.N.C.E., documentul cu nr. CE 4252/18.11.2008.

⁸⁶ *Ibidem*.

acestei dorințe a noastre, a tuturor având în vedere că piatra de temelie a acestei Biserici a fost pusă de vrednicul de pomenire Patriarhul Teoctist. Biserica din Cehia se obligă să construiască fundația, rețelele ingineresti și tot ceea ce este necesar pentru buna desfășurare a activității bisericești. Biserica Ortodoxă Română, la rândul ei, va trimite în Cehia o biserică din lemn pe care o achiziționează, o va împodobi cu catapeteasmă și cu toate celelalte necesare cultului ortodox. La această Biserică va sluji un preot ortodox român, trimis de către Patriarhia Română, care va fi în jurisdicția canonică a Bisericii Ortodoxe din Cehia. Slujbele vor fi săvârșite în limba română și, de asemenea, în fața acestei biserici se va construi o troiță și va fi adus în mod simbolic pământ din toate acele localități care au fost eliberate de către ostașii români”⁸⁷.

Biserica a fost construită în ultimele luni ale anului 2010⁸⁸.

De asemenea, la 30 km N de Strasbourg în localitatea Haguenau (Franța), statul român a dezvelit, la 9 aprilie 2011, două troițe tradiționale în stil maramureșan în cimitirul eroilor din Primul Război Mondial, în memoria prizonierilor români care au murit în captivitatea germană⁸⁹.

Concluzionând, statul român a acționat în perioada 1919-1948 pentru centralizarea mormintelor eroilor de pe teritoriul României și dezvelirea unor monumente în memoria celor care au murit în luptă, banii provenind în majoritatea cazurilor din subscripții publice. În străinătate nu s-au realizat centralizări de mare amploare a eroilor români (exceptând Bulgaria și Franța), accentul punându-se pe evidența nominală și cea a locurilor de înhumare a militarilor, din această situație fiind exclusă Bulgaria, remarcată prin acțiuni sistematice de dezafectare a mormintelor eroilor români.

Perioada anilor 1948-2003 se caracterizează prin trecerea pe plan secund a activităților privind cultul eroilor în România, atâta timp cât nu a existat o instituție în cadrul administrației centrale care să coordoneze activitatea. Așa se explică mutarea Mormântului Ostașului Necunoscut⁹⁰ de la București la Mărășești, în anul 1958, pe fosta esplanadă amenajându-se *Monumentul eroilor luptei pentru libertatea poporului și a patriei, pentru socialism*, în locul planificatului Cimitir al Eroilor Neamului⁹¹.

⁸⁷ „Monitor Lăcașuri Ortodoxe”, nr. 18/2010.

⁸⁸ Arh. O.N.C.E., document nr. CE 1570/20.05.2011.

⁸⁹ Cele două troițe au fost sfințite de Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu prilejul unei vizite la Strasbourg și la Consiliul Europei.

⁹⁰ La ceremonia aducerii osemintelor Ostașului Necunoscut în Parcul Carol din București, în 1923, au participat membrii Familiei regale române, ambasadori, atașați militari.

⁹¹ Prima inițiativă de realizare a unui loc de comemorare a eroilor români datează din anul 1919, când Regele Ferdinand, prin Înaltul Decret 4836/15.11.1919, a decis „cedarea pe veci” către Ministerul de Război a Palatului Artelor din Parcul Carol și a terenului din jurul acesteia. În fața Palatului Artelor a fost amplasat, în anul 1923, Mormântul Ostașului Necunoscut, devenit în perioada interbelică un loc de reculegere și de pelerinaj în memoria militarilor români care au murit pentru întregirea țării. La 15 mai 1942, mareșalului Ion Antonescu a hotărât amenajarea unui

De asemenea, modificările în infrastructură au impus, după anul 2003, strămutarea unor monumente și locuri de înhumare a eroilor români, așa cum a fost cazul Parcelei eroilor români de pe DN 1⁹².

Cimitir al Eroilor Neamului, în Parcul Carol, în care să fie înmormântați și reînținuți toți ofițerii și subofițerii care au murit în Campania începută în anul 1941. Proiectul a fost realizat de arh. I. Giurgea și prof. Tzigara Samurcaș, lucrările demarând în anul 1942, pe locul fostului Palat al Artelor, demolat în contextul în care cutremurul din anul 1940 i-a afectat structura de rezistență. Lucrările au fost stopate la 30 august 1944, odată cu intrarea armatei sovietice în București și cantonarea unor militari sovietici în Parcul Carol. În 1958, factorii politici din România au decis să se amenajeze un Mausoleu cu numele de *Monumentul eroilor luptei pentru libertatea poporului și a patriei, pentru socialism* pe locul fostului cimitir al eroilor, păstrând aproape neschimbat proiectul lui Samurcaș. Lucrările s-au terminat în anul 1963, însă Mormântul Ostașului Necunoscut al României a fost strămutat de pe esplanada din Parcul Carol la Mausoleul Eroilor de la Mărășești. Până în anul 1989, la Mausoleul din Parcul Carol au fost înținuți mai mulți lideri socialiști și comuniști. Exhumarea acestora s-a realizat începând cu anul 1991, în baza Hotărârii Guvernului nr. 666 din 20 septembrie 1991, care a prevăzut și ca Mormântul Ostașului Necunoscut să fie reamplasat în Parcul Carol. Ceremonia de reînținuire a avut loc la 26 octombrie 1991, Mormântul Ostașului Necunoscut fiind dispus în capătul aleii de la intrarea în parc. În anul 2004, Guvernul României a transferat *Monumentul eroilor luptei pentru libertatea poporului și a patriei, pentru socialism* către Biserica Ortodoxă Română, care urma să amenajeze, pe locul acestuia, Catedrala Mântuirii Neamului Românesc. Deși lucrările de dezafectare a Mausoleului se aflau în curs de desfășurare, acestea au fost stopate la protestele societății civile și a Ordinului Arhitecților din România, în baza unor hotărâri judecătorești. Proiectul amenajării Catedralei Mântuirii Neamului a fost relocat în incinta Palatului Parlamentului, în latura dinspre Ministerul Apărării Naționale, iar Mausoleul a intrat, în 2005, într-un proces de reabilitare cu fonduri de la bugetul de stat. În anul 2006, aniversându-se centenarul Parcului Carol, prin Hotărârea de Guvern nr. 654/24.05.2006 s-a decis să se amenajeze, pe locul fostului Mausoleu, un Memorial al Eroilor Neamului. În baza Hotărârii de Guvern nr. 1190/06.09.2006, Mausoleul a trecut, cu titlu gratuit, din administrarea R.A.P.P.S. în administrarea Oficiului Național pentru Cultul Eroilor. Lucrările au fost coordonate de Ministerul Culturii și Cultelor, de executarea acestora răspunzând firma Aedificia Carpați. Activitatea de amenajarea a Memorialului a fost planificată pe trei nivele:

1. Readucerea Mormântului Ostașului Necunoscut pe locul original, în fața memorialului (etapă încheiată la 25 octombrie 2006).
2. Amplasarea în interiorul memorialului, în partea centrală, a statuii „Pe aici nu se trece” (operă realizată, în anul 1924, de sculptorul Ion Iordănescu) și montarea în cele 14 nișe a unor videoproiectoare pentru difuzarea unor momente reprezentative din istoria României și a ostașului necunoscut pe plan universal.
3. Reamenajarea hemiciclului ca spațiu expozițional, accentul punându-se pe fotografiile de mari dimensiuni ale unor morminte, cimitire, mausolee și monumente comemorative românești din țară și străinătate.

Lucrările la memorial au fost stopate în anul 2009, fără a se finaliza în totalitate faza a doua proiectului și fără abordarea etapei a treia, din cauza neidentificării unor resurse financiare în acest scop.

⁹² Cu prilejul luptelor din august 1944, desfășurate în zona Băneasa pentru stoparea accesului în București a trupelor germane care vroiau să impună un guvern favorabil, un tanc cu patru militari români a fost aruncat în aer de trupele inamice. Cei patru militari români au murit carbonizați, nefiind identificați până în prezent. Aceștia au fost înținuți în locul în care au murit, în patru morminte individuale, pe partea dreaptă a Drumului Național București – Ploiești, cu cca. 800 m mai înainte de Academia de Poliție. Din cauza fluidizării traficului pe DN 1, osemintele eroilor

În străinătate, în schimb, cea mai mare activitate de centralizare a eroilor români a fost efectuată la Brno⁹³ (Cehia) și Zvolen⁹⁴ (Slovacia).

Începând cu anul 2006, statul român a început să reamenajeze locurile de înhumare a militarilor români care au murit în Campania din Est, majoritatea distruse intenționat de armata sovietică după întoarcerea frontului⁹⁵. Dacă în Republica Moldova o parte din locurile de înhumare aflate în incinta cimetirilor civile ori în curți particulare⁹⁶ s-au păstrat prin grija locuitorilor, pe actualele teritorii ale Ucrainei și Federației Ruse nu s-a mai păstrat niciun cimetir al eroilor români, așa cum au fost ele amenajate de către armata română.

români au fost exhumate, în martie 2006, și reînhumate la intersecția DN 1 cu Aleea Privighetorilor nr. 1 A, la 30 august 2007, în imediata apropiere a Academiei de Poliție *Alexandru Ioan Cuza*. Lucrările au fost realizate de către firma Narell Impex SRL, cheltuielile fiind suportate de către firma S.C. Lena Construcțoes, cea care a modernizat DN 1. Cele patru însemne de căpătâi au fost asigurate de către Oficiul Național pentru Cultul Eroilor, iar în centrul parcelei a fost montată o troiță tradițională maramureșeană, înaltă de 3,5 m, realizată de meșterul popular Ilie Bența. Costurile acesteia, de 3.000 lei, au fost suportate de către Oficiu. La baza troiței, pe o placă din marmură albă, s-a inscripționat textul: „Glorie eroilor necunoscuți / căzuți în august 1944 / în luptele pentru apărarea / Bucureștilor“. Regimentul 30 Gardă și Protocol *Mihai Viteazul* a asigurat garda la monument, compusă din patru militari care au flancat troița din parcelă, iar garda de onoare a fost formată din 22 de militari, cu prilejul ceremoniei de reînăunurare din 30 august 2007.

⁹³ La Brno au fost centralizate, din 26 de regiuni, osemintele a 1.500 de eroi români (1.102 identificați și 398 neidentificați).

⁹⁴ La Zvolen au fost centralizați 10.384 de eroi români, alți 6.000 de militari români fiind înhumați în 29 de localități.

⁹⁵ Potrivit documentărilor de teren, pe locul majorității cimetirilor eroilor români din Republicii Moldova, Ucraina și Federației Rusă s-au amenajat saivane de oi, școli, spitale, cariere de piatră etc.

⁹⁶ Din cercetările de arhivă, realizate prin analiza unor documente redactate în perioada 1919-1947, rezultă că, în anul 1918, la Gara Ghidighici din comuna Trușeni, plasa Ialoveni, jud. Lăpușna (în prezent localitatea Vatra, municipiul Chișinău) a fost amenajat un cimetir în memoria a trei militari români. Cimetirul a avut o suprafață de 25 m², fiind îngrijit, în anul 1943, de șefului Gării Ghidighici. În cadrul acestuia au fost înhumați trei militari români, unul identificat (Mihalcea Nicolae, grad nespecificat, din Regimentul 43/59 Infanterie) și doi neidentificați, ambii din Regimentul 43/59 Infanterie. În Campania din 1941, în cimetirul eroilor de la Gara Ghidighici a mai fost înhumat un militar român neidentificat. Însemnul de căpătâi din lemn al eroului român neidentificat a fost înlocuit cu unul din beton, la 18 iunie 1943, de către plutonierul Guatu Mihai, delegat al Așezământului Național *Regina Maria* pentru Cultul Eroilor. Conform unei informări a plutonierului Guatu, datată 23 iunie 1943, mormântul militarului roman neidentificat din Al Doilea Război Mondial se afla situat în fața Gării Ghidighici, în stânga acestuia aflându-se mormântul unui militar român din Primul Război Mondial. În Prezent, cimetirul se află în curtea unui cetățean străin, rezident în Republica Moldova. Comparând fotografiile din teren cu schița de arhivă, rezultă că suprafața cimetirului a fost restrânsă pe latura din față și că mormântul militarului roman neidentificat din Al Doilea Război Mondial se află situat în fața gardului metalic, pe aceeași axă cu monumental central, suprafața fiind acoperită cu beton.

De asemenea, începând cu anul 2007 se observă o activitate de centralizare a mormintelor eroilor germani și italieni de pe teritoriul României⁹⁷, o strategie identică planificând și Ambasada Franței la București, care intenționează să centralizeze osemintele eroilor francezi din municipiul Alexandria în parcela eroilor francezi din cimitirul Bellu civil. Dacă pentru partea germană inițiativa s-ar explica prin faptul că pe teritoriul României există 1.274 locuri de înhumare a eroilor germani, multe în locuri izolate⁹⁸ și greu accesibile, explicația pentru francezi și italieni se găsește în atitudinea dezinteresată a celor care ar trebui să întrețină respectivele locuri de înhumare, deși Legea 379/2003 are prevederi concrete în acest sens pentru administratori, în contextul în care mormintele eroilor francezi și italieni sunt amplasate în cimitirele civile din municipiile Alexandria și Galați.

Anexa 1

Morminte/cimitire de război românești și străine de pe teritoriul României – după tipologie –

Nr. crt.	Tipologie	Morminte individuale	Morminte comune	Cimitir de onoare	Parcelă de onoare	Osuar	Mausoleu	Total
	Județul							
1	ALBA	14	4	8	8			34
2	ARAD	49	8	10	1	1		69
3	ARGEȘ	4	1	10	3	1	1	20
4	BACĂU	21	43	43	4	3		114
5	BIHOR	73	48		10			131
6	BISTRITA-NĂSĂUD	19	3	4	2			28
7	BOTOȘANI	8	10	11	7			36
8	BRAȘOV	27	12	20	3	1	2	65
9	BRĂILA	2		5	1	1		9
10	BUCUREȘTI	3		6	5	2		16
11	BUZĂU	9	19	20	5	1		54
12	CARAȘ-SEVERIN	5	8	7	3			23

⁹⁷ Germanii sunt centralizați la București în cimitirul *Pro Patria*, iar la Iași în cimitirul Eternitatea; italienii au fost reînținuți în cimitirul eroilor italieni din B-dul Ghencea.

⁹⁸ Unul dintre exemple este cel al militarilor germani care au fost înținuți în curtea bisericii catolice din Reghin. Parohia și-a extins dependențele peste mormintele eroilor germani, iar ca un gest reparatoriu, la intrarea în curtea bisericii, s-a montat pe sol o placă din marmură albă, menționându-se că în locul respectiv au fost înținuți militari germani. Constatarea s-a realizat în baza unei cercetări de teren în ziua de 11 mai 2012.

Nr. crt.	Tipologie	Morminte individuale	Morminte comune	Cimitir de onoare	Parcelă de onoare	Osuar	Mausoleu	Total
	Județul							
13	CĂLĂRAȘI	2		5				7
14	CLUJ	19	47	13	1			80
15	CONSTANȚA	24	1	3	7	3		38
16	COVASNA	42	46	8	3	1		100
17	DĂMBOVIȚA	7		32	2			41
18	DOLJ	8	1	54	21	1		85
19	GALAȚI	9	30	3	12	3	1	58
20	GIURGIU			9		1	2	12
21	GORJ	5	2	2	1			10
22	HARGHITA	53	27	17	16		2	115
23	HUNEDOARA	4	1		13	2		20
24	ILFOV	9	2	2	6			19
25	IALOMIȚA	8		7				15
26	IAȘI	28	30	24	8	5		95
27	MARAMUREȘ	18	6	5	10			39
28	MEHEDINȚI	3	1	5	2			11
29	MUREȘ	159	151	32	18	1		361
30	NEAMȚ	4	17	6	6	1		34
31	OLT	5	2	8	8			23
32	PRAHOVA	1	15	13	1	3		33
33	SATU-MARE	30	28	15	5			78
34	SĂLAJ	34	16	10	5			65
35	SIBIU	13	10	37		5		65
36	SUCEAVA	39	23	36	17			115
37	TELEORMAN	5	2	15	11			33
38	TIMIȘ	42	12	6	7	3		70
39	TULCEA	4	1	2			1	8
40	VASLUI	37	117	26	12	1		193
41	VÂLCEA	1		5	1	2		9
42	VRANCEA	5	5	5	4	4	4	27
TOTAL		852	749	549	249	46	13	2.458

LEGATION DE ROUMANIE
ATTACHE MILITAIRE
SERVICE DES SEPULTURES
N 91

NANCY LE 29 MAI 1920

Pentru a fi transmisă
Ministerului de Război

MAIORUL GIURCĂNEANU
CĂTRE
DNUL ATAȘAT MILITAR

Am onoare a vă raporta următoarele cu privire la mersul lucrărilor de îngrijire a mormintelor românești din Lorena și Alsacia.

I. ÎN LORENA

Formarea cimitirului unic Dieuze.

Sub înalta protecție a Dlui. GENERAL BERTHELOT am reușit să regroupez la DIEUZE, într-un teren ce am cumpărat alături de cimitirul militar existent, cam 700 de morminte românești ce se găseau răzlețite prin păduri, în plin câmp și în cea mai neagră uitare. Gruparea s-a făcut prin exhumare care a permis în gropile comune de cele mai multe ori, identificarea multor necunoscuți prin aceea că s-a găsit asupra lor plăci de identificare sau numere de prizonier, ce s-au înaintat Ministerului de Război, Secțiunea Statisticii, în scopul de a stabili numele, prenumele și întreaga stare civilă a omului. Alături o schiță și o situație⁹⁹ din care se poate vedea de unde s-au exhumat numărul de 700 de români ce am grupat la DIEUZE, unde organizez cimitirul românesc.

MIJLOACELE CE AM ÎNTREBUIȚAT PENTRU FACEREA GRUPĂRII ȘI EXHUMĂRII

Mi s-au pus la dispoziție:

- A) 30 de lucrători ruși, căroră le-am plătit 5 fr./zi, prima de lucru.
- B) 2 camioane automobile, plătind numai benzina ce am consumat și o primă de 3 fr./zi șoferilor.
- C) Biroul militar de stare civilă din DIEUZE mi-a furnizat 2 exhumatori și coșciugele necesare în contul guvernului român. Exhumările li s-au plătit cu 10 fr./zi.

CE LUCRĂRI S-AU FĂCUT PÂNĂ ÎN PREZENT ÎN CIMITIRUL DIEUZE

- A) Lucrările de terasament gros-modu.
- B) Înhumarea corpurilor celor exumați din toată LORENA (...).

⁹⁹ Nu se publică.

CE LUCRĂRI MAI SUNT DE FĂCUT

- A) Terminarea aranjării terenului și a lucrărilor de terasament.
- B) Aranjarea mormintelor, punerea de cruci individuale cu numele fiecăruia din cei identificați „UN SOLDAT ROMÂN MORT PENTRU PATRIE LA (LOCALITATEA)” la cei necunoscuți. Crucile vor avea făcute pe ele marca țării și tricolorul național.
- C) Pentru cei neidentificați, dar a căror nume se cunosc, se va pune în parcela unde sunt îngropați plăci din bronz cu numele tuturor.
- D) Facerea unei împrejmuiri din fier (materialul s-a luat în comptul guvernului român din Parcul de geniu DIEUZE).
- E) Facerea unor lucrări de zidărie ce în parte sunt terminate conform cu planul. Materialul (piatră, pietriș, nisip) s-a luat din parcurile de geniu din împrejurimi în contul guvernului român.
- F) Plantațiunile se vor face la toamnă prin îngrijirea Dlui BOUR, consilier general al LORENA (DIEUZE) care a primit să întocmească un comitet în localitate pentru îngrijirea în viitor a acestui cimitir.
- G) Monumentul: conform cu deceziunea Comitetul Regional Paris, luată în ședința de la (neprecizat, n.a.) se lucrează de către sculptorul român JALEA; el este făcut pentru comemorarea tuturor ostașilor români morți în captivitatea germană în LORENA și va costa împreună cu plăcile din bronz, î număr de 4, menționată la litera C, cam 32.000 de franci francezi.
- H) Tor în cimitirul DIEUZE se va instala o piatră funerară pentru a nu se pierde memoria eroilor morți, ale căror nume se cunosc dar ale căror morminte nu se mai găsesc, deoarece germanii, într-adins, i-au înhumat în locuri ascunse.

Cimitirul DIEUZE nu va fi terminat decât de aci în 2 luni cel puțin, având în vedere multe lucrări ce sunt de făcut de aici înainte.

Sunt mulțumit că am putut să realizez pentru camarazii mei, victime ale barbariei germane, un loc comun de odihnă care va fi intitulat: LE CIMITIERE DES MARTYRES ROUMAINS, morts en LORRAINE pendant une douloureuse captivite durant la grande guerre (1916-1918) dans leur ardent amour pour la patrie.

MIJLOACE CE AM ÎNTREBUINȚAT ȘI VOI MAI ÎNTREBUINȚA PENTRU FACEREA CIMITIRULUI DIEUZE, DATE DE FRANCEZI.

- A) 30 de lucrări ruși, plătite a 5 fr/zi.
- B) Materialul ca piatra, nisip, pietriș, fier, luat din parcurile geniului francez în comptul guvernului.
- C) Crucile din lemn, luate de la Secția militară de stare civilă, în comptul guvernului român.

II) ÎN N-E FRANȚEI, unde sunt aproximativ cam 900 de morminte române, mă voi transporta în cursul lunii iunie.

III) ÎN ALSACIA. Comitetul de sub președinția Dlui DOLLFUS din MULHOUSE, până în prezent nu a făcut nimic. În iarna trecută, subsemnatul am întreprins toate lucrările de descoperire a mormintelor, în număr de 1.200, ce se găsesc în ALSACIA.

În ziua de 1 mai 1920, m-am prezentat dlui general HUMBERT, guvernatorul militar al Alsaciei, la Strasbourg, și i-am cerut sprijinul pentru a grupa și a îngriji mormintele românești din Alsacia. Dsa a ordonat să fiu ajutat ...

Distanța de la DIEUZE la COLMAR fiind de 230 km, nu pot lua sarcina de a conduce și aceste lucrări, având în vedere că sunt și însărcinat cu serviciul repatrierii prizonierilor la PARIS.

Dl. DOLLFUS proiectează pentru ALSACIA de a strânge mormintele răzlețe prin exhumare din toată ALSACIA la SHAEFERTHAL, comuna SOULTZMATT, și de a păstra aglomerațiile mai importante.

DE CE MIJLOACE SE DISPUNE ÎN ALSACIA.

- A) 25 de lucrători chinezi ce se vor plăti cu 10 fr./zi.
- B) 2 camioane automobil plătindu-se benzina ce se consumă.
- C) Coșciugele necesare se furnizează în contul guvernului român.
- D) Depozitele de geniu: voi interveni ca să se elibereze materiale necesare ca fier, piatră, nisip, etc.

Dl. MAX DOLFUS are un fond de 100.000 fr, ce i s-a alocat de Ministerul de Război în acest scop. Lucrează aproape independent de Comitetul Central Paris, căruia nu-i prea cere avizul.

FONDURI. MIJLOACE BĂNEȘTI PENTRU LORENA.

Se dispune pentru înfrumusețarea mormintelor din LORENA, nord-vestul Franței, Valea Rinului și Belgia, în număr de 1.650, de următoarele sume:

- 1) 100.000 franci, dați de Ministerul de Război, conform ordinului N. 6750 din oct. 1919 din fondul prizonierilor.
- 2) 25.000 franci de la V.P.G.
- 3) 2.277,75 franci din fondul prizonierilor
- 4) 25.000 din subscripția lansată.

TOTAL 152.277,75 (una sută cincizeci și două de mii două sute șaptezeci și șapte franci).

Conform cu bugetul anterior aprobat de Comitet, ar urma a se deduce din acest total 10.000 franci, cheltuieli ce urmează a se face cu personalul, misiile, întreținerea automobilului pe timp de 4 luni.

Se mai scade încă aproximativ 7.000 fr, diferite cheltuieli făcute înainte cu aprobarea Comitetului, sau care se vor mai face și nu mai pot fi prevăzute în

buget. Deci, rămâne pentru lucrarea însăși de grupare și înfrumusețare a mormintelor românești aproximativ 135.000 franci, repartizată pe 1.650 morminte, înseamnă că se pot cheltui pentru fiecare mormânt în medie 82 de franci.

ÎN LORENA sunt 865 din totalul de 1.650 morminte, fiind grupate în cele 2 cimitire de la DIEUZE (701) și LABRY (164).

Întrucât din aceste două cimitire, cimitirul DIEUZE este cel mai important, va constitui centrul principal, iar lucrările de exhumări, înhumări, transporturi, cumpărarea terenului și aranjarea lui cer cheltuieli mult mai mari decât amenajarea acelui cimitir, propun: Pentru întreaga LORENA să se aloce în scopul mai sus-menționat suma pentru îngrijirea a 865 morminte, adică 70.900 Fr., pe care Comitetul ce conduce lucrările din LORENA, al cărui proprietar este DL: MINISTRU CANTACUZINO, o va repartiza după nevoie, având în vedere considerentele menționate mai sus.

Totodată, cu onoare aduc la cunoștință că luând contact cu sculptorul JALEA, care a venit în regiune și a vizitat cimitirele în chestiune, am ajuns în comun de acord cu Dsa, la părerea că este cazul ca la LABRY să se construiască un monument simplu, alocându-se pentru acesta din suma de 70.000 franci suma de 7.000 franci.

Restul de 63.000 Fr., cred necesar să se aloce cimitirului DIEUZE, unde lucrările nu vor depăși 25.000. În consecință, ar rămâne circa 32.000 Fr. pentru ridicarea unui monument în acest cimitir, pe care sculptorul Jalea îl lucrează în limita acestei sume, conform cu aprobarea Comitetului.

DELEGATUL MINISTERULUI DE RĂZBOIU

Maior,

(SS) Giurcăneanu

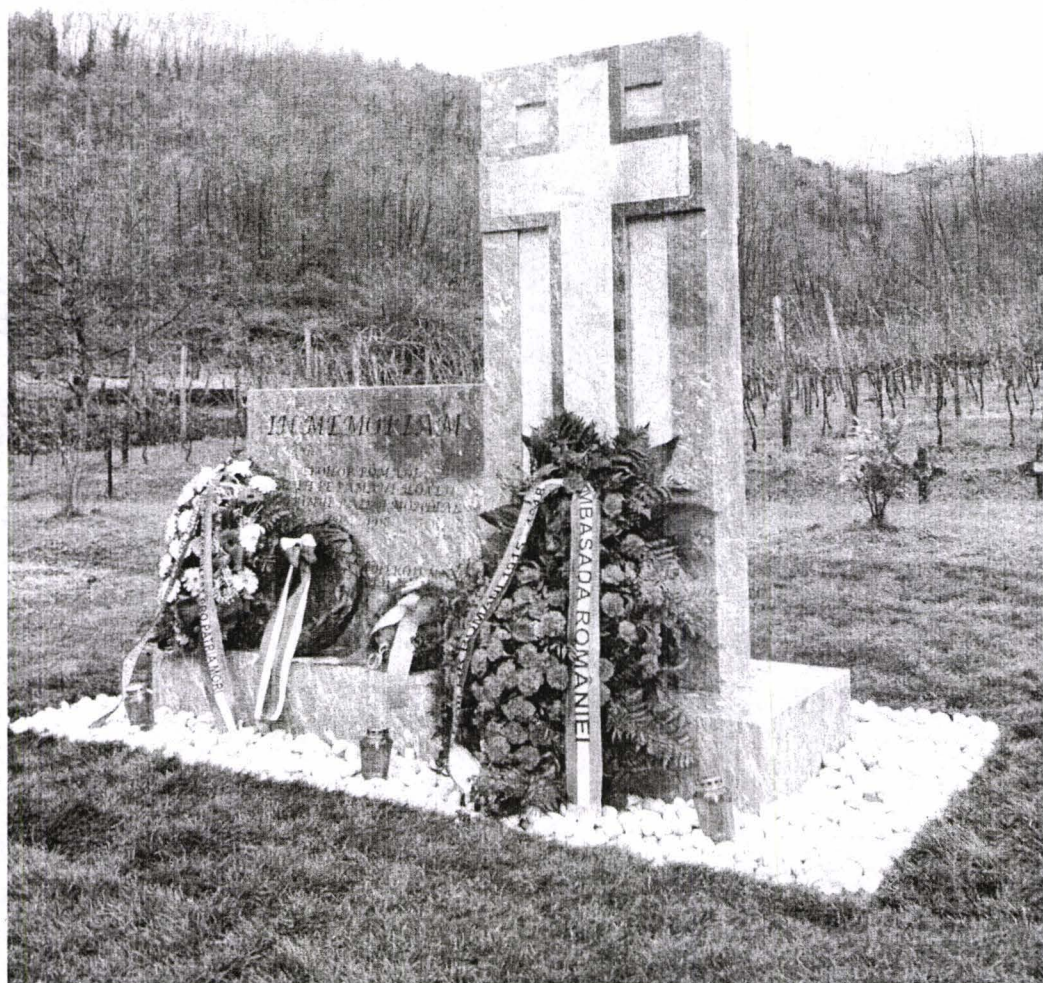
Arh. O.N.C.E., fond Cultul Eroilor, d. 4/1920, f. 39-44.

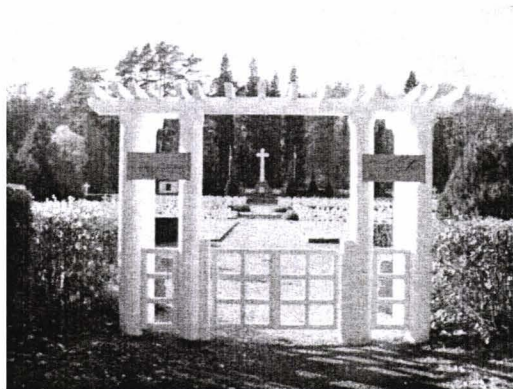
Slujbă de reînhumare în Cimitirul eroilor italieni din București (04.11.2011)

Ceremonie de Ziua Armistițiului în Cimitirul eroilor francezi din București (11.11.2011)

Monumentul eroilor români din Branik, Slovenia (01.12.2008)

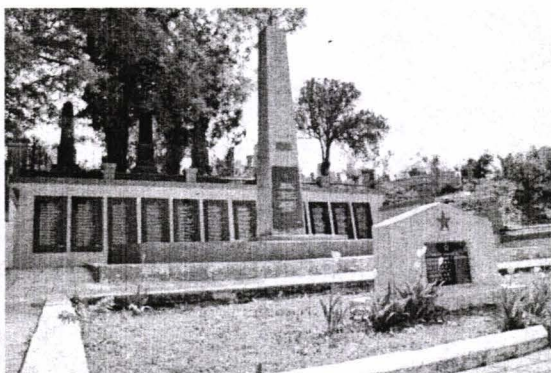
Cimitirul eroilor români din Soultzmat,
Franța (11.11.2011)

Exhumări în parcela eroilor germani din
municipiul Bârlad (4 iulie 2012)

Parcela eroilor sovietici din municipiul Aiud
– detaliu (10 mai 2012)

Parcela eroilor sovietici din municipiul Turda
(10 mai 2012)

ȘCOLILE NORMALE DIN ORAȘUL BACĂU ÎN PERIOADA INTERBELICĂ. DOCUMENTE

Dr. Cătălin BOTOȘINEANU

Les écoles normales de Bacau dans la période entre les deux guerres.

Documents

Resumé

L'enseignement préuniversitaire de la Roumanie d'entre guerres reste encore un sujet qui necessite etre recherché. Une prespective de telle ampleur ne peut pas se réaliser sans une imagination coérante sur l'organisation de l'enseignement des grandes villes. La structure de l'enseignement secondaire, la fréquence des lycées théorétiques, commerciales ou professionnelles, les taxes d'études, la promovabilité au Bacalauréat, le numéro d'élèves en fonction d'éthnie, l'ampleur de l'enseigment particulier ce sont des éléments qui constituent le tableau diversifié de l'enseignement roumain d'entre guerres. Ce texte présente les dates statistiques des écoles normales de Bacău, à partir de ces coordonnées.

Mots-clés: enseignement, Roumanie entre guerres, les écoles normales de Bacau, dates statistiques.

Istoria învățământul preuniversitar din România este un subiect care necesită încă cercetat. O imagine de o asemenea amploare nu se poate realiza fără studii de caz asupra învățământului gimnazial, liceal, profesional sau a celui pedagogic. Monografiile ale unor licee, apărute la momente aniversare, mai rar, restituiri ale unor ramuri ale învățământului preuniversitar sunt piesele necesare reconstituirii anvergurii învățământului românesc din sec. XIX și din prima jumătate a sec. XX.

Un pedagog român al perioadei interbelice nota, lucid și critic în același timp la adresa politicienilor vremii, că „școala este așa cum sunt profesorii. De aceea credem că problema capitală a școlii românești este pregătirea profesorilor”¹. În spațiul universitar românesc, o școala pedagogică românească s-a format târziu, de abia în deceniile trei și patru ai secolului XX, când în jurul secțiilor de profil ale Universităților din București și Iași, Iosif Gabrea și G.G. Antonescu, respectiv Ioan Găvănescu și Ștefan Bârsănescu au încercat să imprime un caracter științific actului predării².

În perioada interbelică, învățământul pedagogic românesc a fost organizat în baza *Legii pentru învățământul primar al statului și învățământul primar-normal*, din iulie 1924. În baza acesteia, școlile normale aveau rolul de a pregăti corpul didactic al școlilor primare dar și al grădinițelor. Pentru pregătirea

¹ Iosif Gabrea, *Liceul. Structura și programa lui*, București, 1933, p. 78.

² Idem, *Mișcarea pedagogică din România între anii 1920-1940*, București, f.a.

profesorilor din învățământul secundar, odată cu *Legea învățământului secundar și superior* din 1898, s-au înființat seminariile pedagogice universitare, unde studenții facultăților de litere și științe puteau desfășura practica pedagogică în cadrul liceelor de aplicație arondate seminariilor³. Și în cadrul școlilor normale, care în mod normal funcționau în regim de internat, elevii realizau orele de practică în școlile de aplicație care funcționau pe lângă școlile normale⁴. Învățământul pedagogic forma una din cele 10 categorii ale învățământului secundar, așa cum era acesta definit de lege, alături de gimnazii și licee, seminarii teologice, școli profesionale, școli de arte și meserii, școli comerciale, școli de menaj, școli de agricultură, licee militare și școli de ucenici⁵. Împreună cu liceele și seminariile, școlile normale formau învățământul teoretic, care însuma 75,1% din așezămintele școlare, în timp ce 24,9% erau școlile practice⁶.

Cursurile durau timp de 7 ani, în primii patru ani oferindu-se o pregătire specific gimnazială, pentru ca în ultimii 3 ani să se dobândească cultura profesională specifică unui învățător sau institutor. Puteau urma cursurile școlilor normale absolvenții de școală primară⁷. Legiuitorii au considerat necesar ca baza educației să fie una națională, astfel încât puteau fi admiși în școlile normale doar elevii români (art. 205 al *Legii pentru învățământul primar al statului și învățământul primar – normal*). În România interbelică, învățământul primar și secundar era organizat, din punct de vedere administrativ, în 15 regiuni unde funcționau inspectoratele regionale. Acestea erau practic organisme din teritoriu prin care Ministerul Cultelor și Instrucțiunii controla funcționarea școlilor primare și secundare. Bacăul era centrul regiunii a XII-a, reunind județele Bacău,

³ Și după adoptarea *legii* din 1898, când au luat naștere seminariile pedagogice universitare, recrutarea corpului profesoral din învățământul secundar s-a făcut fără ca aceștia să dețină titluri academice. Și în perioada interbelică, seminarul pedagogic nu s-a bucurat de atenția cuvenită, fondatorii așezământului văzând în acesta „cheia de boltă a învățământului secundar românesc” (I. Găvănescu, *Expunere de Motive la Legea pentru Învățământul Superior din 1912*, în Paul Negulescu, Ion Dumitrescu, George Alexianu, Titus Dragoș, O. C. Demetrescu, *Codul învățământului (primar, secundar, superior)*, București, Editura Librăriei Pavel Suru, 1929, p. 537-539).

⁴ Deși atât școlile normale cât și seminariile pedagogice au încercat să armonizeze caracterul teoretic al învățării cu cel practic al orelor de predare efectivă, în învățământul românesc se resimțea o lipsă acută a învățătorilor și a profesorilor. Simion Mehedinți, într-un discurs parlamentar din 1918, constata că absolvenții școlilor normale primare „au o însușire comună: o incapacitate aproape radicală de a ști să aplice ceea ce au învățat” (Simion Mehedinți, *Scrieri despre educație și învățământ. Antologie*, îngrijită de Dumitru Muster, București, Editura Academiei, 1992, p. 94).

⁵ G.G. Antonescu, Iosif Gabrea, *Organizarea învățământului în 28 de țări*, București, 1933.

⁶ Iosif Gabrea, *Școala românească..*, p. 73.

⁷ Școala primară dura 4 ani, însă pentru cei din mediul rural care nu intrau în școlile secundare, învățământul primar se prelungea cu încă 3 ani de învățământ, care se dorea a fi unul practic. Astfel „școala primară completă” de 7 ani a devenit, în perioada modernă a statului român, singura formă de școlarizare a copiilor din mediul rural. Edificatoare sunt cifrele din perioada interbelică, când între 1920-1931, 94,6 % din copiii care au absolvit școala primară rurală au rămas cu aceasta, în timp ce în mediul rural, 55,4% dintre copii absolvenți ai școlii primare nu au mai urmat o pregătire secundară (Iosif Gabrea, *Școala românească: structura și politica ei, 1921-1932*, p. 78).

Fălticeni, Neamț, Roman, Ciuc⁸. Cea mai mare regiune din țară era cea a Cernăuțului⁹. De asemenea, în funcție de poziția geografică și de importanța județului în cadrul României Mari, salariile de bază ale cadrelor didactice erau diferențiate în 12 categorii, cele din orașul Bacău făcând parte din cea de a X¹⁰. Școlile erau controlate de către inspectorii regionali, în cadrul inspecțiilor fiind observate, în primul rând, 5 componente: învățământul („cetirea, scrierea, exprimarea gramaticală, aritmetica și geometria, celelalte științe, cântul și gimnastica”), starea igienică a localului și a elevilor, două lecții de probă, Cancelaria și arhiva (cataloage, matricole) și activitatea extrașcolară (cursuri complementare, lucrul manual, muzeul școlar)¹¹. În România, în anul 1919 erau 25 de școli normale (19 în Vechiul Regat și 6 în Ardeal), apoi în anul 1922 numărul acestora s-a mărit la 54, în general acestea fiind dispuse în orașe¹², pentru ca în anul 1928, la capătul a unui deceniu de eforturi susținute, pe teritoriul României Mari să fie numărate 101 de astfel de așezăminte¹³.

Datele statistice pe care le vom prezenta sunt referitoare la cele două școli normale din orașul Bacău, cea de fete și cea de băieți¹⁴. Aceste două așezăminte școlare au fost cele care au format cadrele didactice ale școlilor primare din județul Bacău în perioada interbelică¹⁵. Situațiile statistice solicitate de Ministerul Instrucțiunii au fost întocmite pe fondul aplicării *legilor învățământului industrial și comercial* din 1936, când școlile inferioare și superioare de meserii au devenit licee industriale sau comerciale. În acest context, Inspectoratele Școlare regionale au oferit Ministerului date statistice extrem de relevante pentru dinamica așezămintelor școlare. În urma acestor modificări, fiecare unitatea școlară a completat un formular tipizat cu informațiile solicitate de Minister. Acestea se referă la numărul elevilor care frecventau școala, la profilul acestora, la religia lor, la modul în care statul ajuta elevii nevoiași prin bursele oferite, complete sau parțiale, la profesia părinților, nu în ultimul rând la profesori și la biblioteca școlii.

I. Școala Normală de învățătoare, strada Mărășești nr. 139, înființată în 1919, a funcționat în localul școlii primare de fete nr. 2 din Bacău. În 1922, s-a mutat în localul unei cazărmi din localitate, cedată de onor Ministerul de război. Acesteia i s-a adăugat etaj și 2 aripi, mai multe pavilioane, iar fosta cazarmă s-a transformat în local propriu de școală.

Situația de la finalul anului școlar 1935-1936

1. Situația elevilor la examenul de admitere în școală:

cl. I	cl. II	cl. III	cl. IV	total
-------	--------	---------	--------	-------

⁸ Arhivele Naționale Iași, fond Inspectoratul Școlar Regional Iași, d. 80/1925, f. 3-5.

⁹ Cernăuți 51 de milioane, Arad 44 de milioane, Chișinău 32,6 milioane, Iași 32,2 milioane, București, 31 de milioane (Ibidem).

¹⁰ Categoria I: București, categoria II: Cernăuți, Cluj, Chișinău, Galați, Jimbolia, Timișoara, categoria III: Iași, Constanța, Craiova, Brăila (Ibidem, dosar 177/1927, f. 3).

¹¹ Ibidem, dosar 4/1921.

¹² *Legea învățământul primar al statului și învățământul primar – normal*, București, 1925, p. 153.

¹³ Dr. C. Angelescu, *Evoluția învățământului primar și secundar în ultimii 20 de ani*, f.a., p. 22.

¹⁴ Arhivele Naționale Iași, fond Inspectoratul Școlar Regional Iași, d. 36/1936, nepaginat.

¹⁵ Vezi și E. Ungureanu, *Istoria învățământului preșcolar din județul Bacău*, Iași, Ed. Pim, 2009.

- prezenți la examen: 129 18 6 26 179
 - reușiți la examen: 50 15 5 18 88

2. Situația elevilor în școală:

	cl. I	cl. II	cl. III	cl. IV	cl. V	cl. VI	cl. VII	cl. VIII
- înscriși: 313	50	48	39	40	45	24	22	45
- promovați:								
fără corigență: 187	34	26	14	22	30	11	12	38
cu corigență: 99	13	14	19	13	15	12	8	5
- repetenți: 12	-	3	2	5	-	-	2	-
- eliminați, retrași și morți 153	5	4	-	-	1	-	2	

3. Situația la examenul de capacitate:

	prima oară	a doua oară	a treia oară
- prezenți la examen: 33		2	3
- reușiți la examen: 10		-	-
- respinși examen: 23		2	3

4. Elevi înscriși, repartizați după neamul și religia părinților:

	ortodocși	greco-catolici (uniți)	romano-catolici	total
- religia:				
- români: 307		4	2	313

5. Elevi reușiți la examenul de capacitate, repartizați după neam și religie:

	ortodocși	total
- religia:		
- români: 10		10

6. Bursieri (întreținuți de Ministerul Instrucțiunii)

	fii de funcționari	de săteni	orfani	alte categorii	total
- bursieri: 20		10	12	8	50
- semi-bursieri: 50		23	6	3	82

7. Personalul didactic (români):

- profesori: bărbați 3, femei 9;
 titulari: definitivi 10, provizorii 1,
 suplinitori de catedră vacantă: titrați 1, netitrați -,
 suplinitori de titulari: -

- maiștri: bărbați -, femei 7,
 titulari: definitivi 7, provizorii -,
 suplinitori de catedră vacantă: titrați -, netitrați -,
 suplinitori de titulari: -;

- ajutor de maiștri: bărbați 1, femei 1;
 titulari: -,
 suplinitori de catedră vacantă: titrați -, netitrați 2,
 suplinitori de titulari: -;

- repartizarea după numărul orelor predate săptămânal:

	profesori	maiștri	ajutor de maiștri
mai puțin de 12 ore	2	-	-
cu 12-15 ore	10	-	1
cu 16-20 ore	1	5	1

cu 21–30 ore

-

1

-

8. Elevi în toate clasele, repartizați după locuința și profesia părinților:

- în localitatea unde e școala:	La sate	În orașe
- proprietari:	-	-
- agricultori mijlocii și mici:	41	-
- industriași mari și mici:	-	-
- maiștri și lucrători industriali:	1	-
- comercianți și slujbașii lor :	4	1
- funcționari publici de tot felul:	13	6
- profesori, institutori, învățători, preoți:	17	3
- militari:	4	4
- profesii libere: avocați, medici, ingineri, artiști:	-	-
- alte ocupații:	-	-
- orfani:	7	2
- în altă localitate:		
- proprietari:	-	-
- agricultori mijlocii și mici:	66	-
- maiștri și lucrători industriali:	2	-
- comercianți și slujbașii lor:	10	-
- funcționari publici de tot felul:	22	8
- profesori, institutori, învățători, preoți:	48	4
- militari:	9	10
- profesii libere: avocați, medici, ingineri, artiști:	-	-
- alte ocupații:	-	-
- orfani:	29	2
- Total: 313		

9. Biblioteca:

- numărul volumelor:
 - românești : originale 1867, traduceri 218
 - străine : 33
- totalul volumelor citite în anul 1935-1936: 574
- nr. elevilor care au frecventat biblioteca în anul 1935-1936: 313

Situația de la începutul anului școlar 1936-1937

1. Situația elevilor la examenul de admitere în școală:

	cl. I	cl. II	cl. III	cl. IV
- prezenți la examen:	136	5	12	22
- reușiți la examen:	45	4	10	16 (la cl. I „+ 5 din țările alipite fără examen”)

2. Situația elevilor în școală:

	cl. I	cl. II	cl. III	cl. IV	cl. V	cl. VI	cl. VII	cl. VIII	total
- înscriși:	50	56	51	46	33	41	21	28	332

3. Elevi înscriși, repartizați după neamul și religia părinților

- religia:	ortodocși	greco-catolici (uniți)	romano-catolici	total
- români:	327	4	1	332

4. Personalul didactic (români)

- profesori:	bărbați 2, femei 10; definitivi 10, provizorii -, suplinitori de catedră vacantă : titrați 2, netitrați -;
- maiștri:	bărbați -, femei 7, definitivi 7;
- ajutor de maiștri:	bărbați 1, femei 1; definitivi - suplinitori de catedră vacantă : titrați -, netitrați 2;

II. Școala normală de învățători, Calea Mărășești, județul Bacău, înființată în 1918; Perioadele diferitelor transformări până la forma actuală:
Școala pregătitoare: Onești, Gârleni și Mărgineni.

Situația de la finalul anului școlar 1935-1936

1. Situația elevilor la examenul de admitere în școală:

	cl. I	cl. II	cl. III	cl. IV	total
- prezenți la examen:	55	5	13	-	75
- reușiți la examen:	38	4	9	-	51

2. Situația elevilor în școală:

	cl. I	cl. II	cl. III	cl. IV	cl. V	cl. VI	cl. VII	cl. VIII	total
- înscriși:	42	38	38	-	-	-	21	37	176
- promovați:									
fără corigență	27	26	19	-	-	-	10	29	111
cu corigență	8	6	13	-	-	-	5	3	35
- repetenți:	6	5	5	-	-	-	6	5	27
- eliminați, retrași și morți	1	1	1	-	-	-	-	-	3

3. Situația la examenul de capacitate:

	prima oară	a doua oară	a treia oară
- prezenți la examen:	27	1	12
- reușiți la examen:	15	-	1
- respinși examen:	12	1	11

4. Elevi înscriși, repartizați după neamul și religia părinților

- religia:	ortodocși	greco-catolici (uniți)	evenghelico-luterani	total
- români:	171	4	2	176

5. Elevi reușiți la examenul de capacitate, repartizați după neam și religie:

- religia:	ortodocși	greco-catolici (uniți)	total
- români:	14	2	16

6. Bursieri (întreținuți de Ministerul Instrucțiunii)

	fii de funcționari	de săteni	orfani	alte categorii	total
- bursieri:	12	22	14	2	50
- semi-bursieri:	10	10	2	2	24
- întreținuți de alte instituții:	orfani	5			

7. Personalul didactic

- profesori:	bărbați 16, femei 1; titulari : definitivi 3, provizorii 2,
--------------	--

	suplinitori de catedră vacantă: titrați 12, netitrați -;		
	suplinitori de titulari: -;		
- maiștri:	bărbați 4, femei -;		
	titulari: definitivi 2, provizorii -,		
	suplinitori de catedră vacantă: titrați -, netitrați 2;		
	suplinitori de titulari: -;		
- ajutor de maiștri:	bărbați -, femei -;		
	- repartizarea după numărul orelor predate săptămânal:		
	profesori	maiștri	ajutor de maiștri
mai puțin de 12 ore	14	4	-
cu 12-15 ore	2	-	-
cu 16-20 ore	1	-	-
cu 21-30 ore	-	-	-

8. Elevi înscriși în toate clasele, repartizați după locuința și profesia părinților:

- în localitatea unde e școala:

	La sate	În orașe
- proprietari:	-	-
- agricultori mijlocii și mici:	32	-
- industriași mari și mici:	-	-
- maiștri și lucrători industriali:	4	2
- comercianți și slujbașii lor :	8	1
- funcționari publici de tot felul:	20	7
- profesori, institutori, învățători, preoți:	9	3
- militari:	3	1
- profesii libere: avocați, medici, ingineri, artiști:	-	-
- alte ocupații:	-	-
- orfani:	11	3

- în altă localitate:

- proprietari:	-	-
- agricultori mijlocii și mici:	34	-
- industriași mari și mici:	-	-
- maiștri și lucrători industriali:	1	-
- comercianți și slujbașii lor:	3	-
- funcționari publici de tot felul:	14	-
- profesori, institutori, învățători, preoți:	5	2
- militari:	-	1
- profesii libere: avocați, medici, ingineri, artiști:	-	-
- alte ocupații:	-	-
- orfani:	15	-

- Total: 176

9. Biblioteca:

- numărul volumelor:

- românești : originale 1004, traduceri 291, străine : 11

- totalul volumelor citite în anul 1935-1936: 1050
- nr. elevilor care au frecventat biblioteca în anul 1935-1936: 173

Situația de la începutul anului școlar 1936-1937

1. Situația elevilor la examenul de admitere în școală:

	cl. I	cl. II	cl. III	cl. IV	total
- prezenți la examen:	54	4	5	9	72
- reușiți la examen:	40	4	3	8	55

2. Situația elevilor în școală:

	cl. I	cl. II	cl. III	cl. IV	cl. V	cl. VI	cl. VII	cl. VIII	total
- înscriși:	45	39	37	40	-	-	-	15	176

3. Elevi înscriși, repartizați după neamul și religia părinților

	ortodocși	greco-catolici (uniți)	total
- religia:			
- români:	173	3	332

4. Personalul didactic

- profesori: români 13, bărbați 12, femei 1;
titulari: definitivi 4, provizorii 3,
suplinitori de catedră vacantă: titrați 5, netitrați -,
suplinitori de titulari: titrați 2, netitrați -;
evrei: bărbați 1, femei -;
- maiștri: români 2, bărbați 2, femei -,
titulari: definitivi 2, provizorii -,
suplinitori de catedră vacantă: -,
suplinitori de titulari: -;
- ajutor de maiștri: -

The medal “The Commercial and Industrial Merit”

Summary

“The Commercial and Industrial Merit” is a medal instituted in 1912 under the authority of the King Carol I and it was conferred until 1948. The trajectory of the medal through the years, is followed/observed in close relation with the people and events of the moment. It played an important role for Bacau region by bringing recognition to those personalities which significantly contributed to the development of the local economy. Starting with 2000 the medal rejoined the public life with new design and symbols added but keeping some of the initial details. It continues to motivate people and inspire feelings like honor and pride.

Keywords: medal, decorations, economy, personalities, Bacau.

Începutul secolului XX debutează cu conflicte create în zona Balcanilor prin intensificarea acțiunilor pentru desăvârșirea unității naționale a statelor de aici. Cele trei țări balcanice Grecia, Serbia și Bulgaria, cărora li s-a adăugat Muntenegrul, au intrat în război împotriva Turciei, pentru a-și recâștiga teritoriile naționale. Disensiunile și conflictele externe și-au pus amprenta asupra dezvoltării economice a țărilor. În acel an 1912 „țara noastră a trecut printr-o criză din cele mai grele, ale cărei efecte au fost resimțite până în păturile cele mai de jos ale activității noastre naționale. Primul efect al acestor războaie a fost o stagnare neașteptată a afacerilor. Comercianții care au făcut importuri ca pentru un an normal au constatat că nu-și mai pot vinde mărfurile. De asemenea, industriașii, agricultorii și viticultorii au rămas cu produsele în magazine. Băncile de la care încercau să se împrumute aveau ele însele mari dificultăți ca urmare a restrângerii creditelor de către băncile creditoare. În aceste condiții tensiunea monetară devenise acută. O altă consecință a stării de război care a fost dăunătoare comerțului românesc de export a fost închiderea Dardanelelor. Deși această măsură nu a fost decât de scurtă durată, ea a avut un efect dezastruos asupra comerțului nostru de export. Temerile de o nouă închidere a acestei căi de comunicație au descurajat pe armatorii de vapoare, care veneau în porturile noastre pentru încărcarea de cereale. Aceștia, neîncrezători, au contractat angajamente de transporturi în alte țări și nu au mai venit la noi. Lipsind mijloacele de transport, exportul nostru a fost aproape zdruncinat...”¹.

Prezența statului român în economia națională se face tot mai simțită în această perioadă prin promovarea și adoptarea unor legi² și politici stimulative

¹ Raportul Consiliului de Administrație al Băncii Naționale a României publicat în Monitorul Oficial nr. 246 din 6 februarie 1913, pp. 11408-11409.

² Printre aceste legi pot fi enumerate Legea pentru încurajarea culturii inului și cânepei din anul 1906 și Legea pentru încurajarea industriei naționale din anul 1912.

având ca scop sprijinirea dezvoltării industriei și comerțului. Pe această linie se înscrie instituirea medaliei cu numele „Meritul Comercial și Industrial”³, care se acorda „drept încurajare și răsplată în mod exclusiv comercianților și industriașilor pămâneni și străini care au contribuit, sub orice formă, la progresul comerțului și industriei țării, fie prin exercitarea, îndrumarea și ocrotirea acestor ramuri de activitate fie prin ajutorul dat învățământului comercial și industrial”⁴. În mod excepțional, această medalie se putea acorda funcționarilor aparținând Ministerului Industriei și Comerțului, personalului auxiliar precum și consulilor. Acordarea medaliei se făcea numai de către „capul statului”, prin Decret Regal, în urma unui raport motivat al Ministerului Industriei și Comerțului. Aceasta se acorda pe viață, iar dreptul de a o purta era personal și nu putea fi transmis.

Medalia „Meritul Comercial și Industrial”
clasa I

1912-1948

Medalia „Meritul Comercial și
Industrial” clasa a II-a

Medalia era împărțită pe clase: cea din clasa I era compusă dintr-o piesă de metal aurit de formă circulară, cu un diametru de 32 mm; cea din clasa a II-a era dintr-o piesă de metal argintat, iar cea din clasa a III-a dintr-o piesă de bronz, având amândouă aceleași forme și dimensiuni ca și cea din clasa I.

Pentru toate clasele medalia purta pe avers ștanțat, în stilul basorelief, efigia Regelui Carol I, pe un câmp exprimat în adâncime, având în exergă „Carol I Rege

³ Legea pentru instituirea Medaliei Meritul Comercial și Industrial a fost publicată în Monitorul Oficial nr. 191 din 24 noiembrie 1912

⁴ Art. 2 din Legea pentru instituirea Medaliei Meritul Comercial și Industrial

al României” și pe revers ștanțate în relief, pe un câmp plan, „Meritul Comercial și Industrial” între două stele, fiecare cuvânt formând un rând. Pe ambele părți avea, de jur împrejur, o ghirlandă de 3 mm de foi de stejar reținută, la extremitățile axelor verticale și orizontale, prin două bandete încrucișate. Era prevăzută în partea superioară cu un inel prin care se trecea panglica și care era din același metal ca și medalia.

Panglica era din mătase de culoarea verde smarald cu o bandă verticală aurie în mijloc având lățimea de 5 mm. Lățimea totală a panglicii era de 32 mm.

Medaliaților din clasa I li se acorda și brevet semnat de „capul statului”, purtând sigiliul regal și fiind contrasemnat de ministrul Industriei și Comerțului. Legea enumera câteva situații când medalia se pierdea din oficiu:

- a) în urma unei condamnări penale de un „caracter infamant”;
- b) în urma intrării în stare de faliment;
- c) pierdeau această medalie funcționarii, personalul auxiliar care aparțineau Ministerului Industriei și Comerțului, consuli dacă erau destituiți motivat din funcție.

Sunt interesante prevederile art. 8 care instituiau o diferențiere între comercianți stipulând că: „Ministerul Industriei și Comerțului va oferi medalia în mod gratuit numai străinilor care locuiesc în România, toți ceilalți, decorați cu această medalie, urmând a o procura din comerț”.

Plecând de la interesul statului de a sprijini economia națională, un rol important în stimularea și încurajarea dezvoltării industriei și comerțului la nivel teritorial l-au avut camerele de comerț și industrie, cărora, printre alte atribuții, le revenea și sarcina de a face propuneri nominale Ministerului Industriei și Comerțului de conferire a Medaliei „Meritul Comercial și Industrial”.

Județul Bacău avea locuri bogate în mine de cărbune, sare, petrol, ape minerale și păduri fiind una din cele mai importante zone industriale și comerciale din Moldova. Pornind de la aceste premize economice, se vor remarca numeroși comercianți, industriași băcăuani dar și străini, care au contribuit de-a lungul timpului la dezvoltarea economiei locale. La propunerea Camerei de Comerț și Industrie Focșani⁵ în anul 1912 primii băcăuani decorați cu Medalia „Meritul Comercial și Industrial” clasa I și nominalizați în Decretul regal nr. 4.794 din 22 noiembrie⁶ pentru rezultate deosebite în activitatea lor au fost:

- Gheorghe Florescu, industriaș și comerciant din Bacău. A fost mare comerciant de drogherie și fondatorul celei mai renumite fabrici de produse chimice din Moldova, înființată în anul 1908. În perioada când a făcut parte din echipa primarului Leon Sakellary a contribuit la modernizarea urbanistică a Bacăului. Din inițiativa și stăruința acestuia a luat ființă Sfatul Negustoresc, Secția

⁵ Propunerile au fost făcute de Camera de Comerț și Industrie Focșani întrucât Camera de Comerț și Industrie Bacău s-a reînființat în anul 1919, prin Decretul Regal nr. 3684 din 29 august. Pentru mai multe informații vezi în lucrarea Camerei de Comerț, Industrie și Agricultură Bacău *File de monografie 1865-1990-2000*, Editată de Camera de Comerț, Industrie și Agricultură Bacău, 2000.

⁶ Decretul Regal nr. 4.794 din 22 noiembrie 1912 a fost publicat în Monitorul Oficial nr. 247 din 7 februarie 1913, p. 11435.

Bacău. În anul 1919 va deveni primul președinte al Camerei de Comerț și Industrie Bacău;

- Gheorghe Paul Kristen mare industriaș și comerciant din Bacău, proprietar al morii sistematice;

- Radu Porumbaru, mare industriaș și comerciant din Bacău. Sub conducerea inginerului Radu Porumbaru a fost construită Fabrica Letea, prima societate pentru fabricarea hârtiei, înființată în anul 1881, care a declanșat o intensă exploatare a „aurului verde”, în special a pădurilor de rășinoase. Radu C. Porumbaru „îndrumătorul și susținătorul comerțului și industriei naționale”, a fost deputat, senator și prefect al județului Bacău. A murit în anul 1913 la vârstă de 57 de ani și a fost înmormântat în grădina Fabricii Letea⁷.

Lista celor decorați va continua nu numai cu mari personalități, industriași și comercianți, dar și cu oameni de rând care au contribuit la dezvoltarea locală. Printre cei decorați cu Medalia „Meritul Comercial și Industrial” clasa a II-a și clasa a III-a, se regăsesc și angajații de la Fabrica de Hârtie Letea: Frany Hallhummer – directorul tehnic al fabricii, Ion Georgian – șef contabil, Alexandru E. Călinescu – secretar și contabil, Ghiță D. Stan – șeful lucrărilor hidraulice, Ion Stoleru ajutor-șef la lucrări hidraulice, Ștefan Andreescu – șeful turbinelor hidraulice, Vasile Niculescu – șeful sălii de lucru, Gh. Dobrescu – conductorul mașinilor, Eduard Kutscher – maestru tâmplar, Petru Rădulescu – șeful holendrelor, Emilia Nagy – șefă de sală, Aneta Munteanu – făcătoare la fabrică⁸. Din lista celor care au fost decorați în anul 1913 fac parte și comercianți din Târgu Ocna, Slănic-Moldova, Onești și Dofteana.

Participarea României la Primul Război Mondial a dus la stagnarea economiei naționale și dezvoltării industriale. Pentru această perioadă Ministerul Industriei și Comerțului a suspendat activitatea în ce privește acordarea medaliilor pentru comerț și industrie, limitându-se doar la acordarea brevetelor pentru invenții.

În primul deceniu postbelic întreaga Europa, inclusiv România, a trebuit să se adapteze la noile condiții geopolitice, de refacerea economiilor distruse, iar apoi de dezvoltare și de consolidare. Intervalul interbelic a cunoscut fenomene și procese de anvergură mondială fără precedent, puternic manifestate în Europa prin creșterea intervenției statului în viața economică și extinderea protecționismului industrial. Politica de sprijinire a industriei, pe care statul român o voia mai dezvoltată și diversificată în scopul măririi producției interne și reducerii importului de fabricate în vederea obținerii de excedente ale balanței comerciale și asigurarea plății datoriilor externe, a antrenat o legislație bogată și variată de favorizare susținută a industrializării: s-au acordat avantaje speciale unor întreprinderi, scutiri de impozite etc.

Dacă până la sfârșitul secolului al XIX-lea, economia județului Bacău se baza în mare parte pe agricultură, începând cu primele decenii ale secolului XX se observă o orientare spre exploatarea mai intensă a bogățiilor solului cât și ale

⁷ Gr. Grigorovici, *Bacăul din trecut și de azi*, Bacău, Tipografia Primăriei Municipiului Bacău, 1933, p. 193.

⁸ Monitorul Oficial nr. 273 din 9 martie 1913, p. 12709.

subsolului. Bacăul devine, în scurt timp, unul din centrele comerciale cele mai importante din Moldova. La începutul anilor 1920, în județ funcționau 880 de fabrici, cu următoarele obiecte de activitate: hârtie, postăvărie, pielărie, mașini și turnătorie, mori sistematice, cherestea, spirt, produse chimice, acid carbonic, clei, unsori, lumânări, ceramică, cărămidă, tricotaje, basmale și casănci, ciorapi, panglici, încălțăminte, mobilă, „cartonage”, frânghie, tâmplărie, boiangerie, acid acetic, săpun, apă gazoasă, distilării de băuturi spirtoase, mezeluri, bomboane, rafinării de petrol⁹.

Capitalul străin ajunsese să dețină o pondere din ce în ce mai mare, iar evreii devin preponderenți în economia locală băcăuană. Harta etnică a industriei orașului Bacău la nivelul anului 1925 indică 70% componența etnică evrei, iar români, armeni, greci 24%¹⁰.

Camera de Comerț și Industrie Bacău desfășura o activitate intensă de reunire și sprijinire a persoanelor care erau implicate în activitățile comerciale și industriale. Primele pagini ale ziarelor locale erau dedicate exclusiv activității acestei instituții, anunțând totodată și organizarea festivităților speciale pentru acordarea medaliilor „drept simboluri ale eforturilor depuse pentru prosperitatea economiei băcăuane”. Anunțul din ziarul Bacăul din 11 noiembrie 1929 este o mărturie a acestui fapt comunicând că: „Duminică 10 noiembrie va avea loc la Camera de Comerț și Industrie, înmânarea insignelor Meritul Comercial și Industrial cu care au fost decorați mai mulți fruntași ai industriei și comerțului băcăuan de către Ministerul Industriei și Comerțului. Stăruința decorării aparține Camerei de Comerț, care a ținut să sublinieze astfel activitatea economică de la Bacău, precum și meritele fruntașilor industriei și comerțului nostru”¹¹.

Analizând registrul special¹² întocmit de Camera de Comerț și Industrie Bacău se poate constata că în anii 1924, 1925, 1926¹³, 1929, 1930, 1932, 1933, când s-au acordat decorații, au fost nominalizate diferite categorii de întreprinzători: industriași, comercianți, directori de bancă, cenzori, antreprenori, farmaciști, membri ai Camerei de Comerț și Industrie Bacău. Un număr însemnat dintre aceștia erau evrei, justificat prin faptul ca ei dominau piața economică locală. Lista decorațiilor din perioada interbelică este deschisă de Jean Zingher, proprietarul Fabricii de postav „Singher”, fondată în anul 1908, căreia în anul 1921 i-a fost acordat dreptul de a beneficia de avantajele legii industriale¹⁴. Din

⁹ Camera de Comerț, Industrie și Agricultură Bacău, *op. cit.*, p. 22.

¹⁰ Alin Popa, *Fizionomii urbane și structuri etno-sociale din Moldova. Bacăul în tranziție de la târg la oraș*, Iași, Editura Pim, 2010, p. 234.

¹¹ Ziarul Bacăul din 11 noiembrie 1929, p. 4.

¹² Conform art. 10 din Legea pentru acordarea Medaliei „Meritul Comercial și Industrial” fiecare cameră de comerț și industrie trebuia să țină un registru special pentru înscrierea succesivă a celor cărora li s-a acordat medalia sau li s-au radiat sau au pierdut dreptul de a o purta, expedierea brevetelor. Registrul special întocmit de Camera de Comerț și Industrie Bacău se păstrează la Arhivele Naționale Bacău, fond Camera de Comerț și Industrie Bacău, d. 51/1947.

¹³ În anul 1924 au fost decorate 4 persoane, în anul 1925, 6 persoane, iar în anul 1926, 2 persoane.

¹⁴ Federația Comunităților Evreiești din România, *Obștea evreiască din Bacău*, Romcart S.A. București, 1995, p. 57.

aceeași categorie a industriei textile, pe primul loc se afla Fabrica „A. Izvoranu” înființată în anul 1898 la Tg. Neamț. În anul 1919 a fost strămutată la Bacău, fiind înzestrată cu utilaje moderne pentru fabricarea stofelor de tot genul¹⁵. Proprietarul A. Izvoranu a fost decorat de două ori cu Medalia „Meritul Comercial și Industrial” clasa I în anii 1925, 1934.

Dezvoltarea industriei tăbăcăritului în orașul Bacău este legată de numele lui Samuel Filderman, care, încă din anul 1876, atras de posibilitățile găsirii unei mâini de lucru ieftine și un cunoscător al meseriei pe care o învățase de la tatăl și bunicul său, a deschis primele ateliere de tăbăcărie. În anul 1908 s-a asociat cu ginerele său, dr. N. Perlbergher, întemeind prima fabrică pe sistem crom din România. În timp ce prima fabrică producea piele necesară pentru încălțăminte țărănească, cea de a doua a fost întemeiată în scopul de a produce și a fabrica, pentru prima dată în țară, piele fină, fiind în concurență cu cele mai bune produse din străinătate. Calitatea produselor a fost recunoscută la expozițiile internaționale de la Paris din anul 1900 și de la București din anul 1906. La ambele expoziții produsele au fost distinse cu „medalia de aur”, ceea ce a contribuit la ridicarea prestigiului industriei

românești în străinătate. Datorită cerințelor crescânde de aprovizionare în perioada Primului Război Mondial, Întreprinderile S. Filderman au fost singurele de acest fel din țară care au aprovizionat armata cu piele și talpă, introducând în fabricație cizme, articole de harnașament și cojocărie. „Meritul excepțional al industriașului a fost recunoscut de către Parlamentul României, care în sesiunea prelungită din anul 1915-1916 a propus votarea proiectului de Lege pentru acordarea cetățeniei în mod individual, proiect care a fost votat de Senat”¹⁶. Leon (Lonciu) Filderman a fost recunoscut pentru eforturile sale de dezvoltarea relațiilor de afaceri în diferite țări ca Polonia, Franța, Belgia, Anglia și Italia¹⁷. Familia Filderman a primit de-a lungul timpului numeroase distincții și medalii. În 10 decembrie 1913

Supra raportului Ministrului Nostru
Secretar de Stat la Departamentul Industriei și
Comercului, Nr. 29464/1913.

Am decretat și decretăm :

Art. 1. Conferim medalia „Meritul Comercial
și Industrial” Clasa I. a. P. S. Filderman.
industriar, din Bucărești.

Art. 2. Ministrul Nostru, Secretar de Stat
la Departamentul Industriei și Comercului, este
încăputințat cu executarea acestui Decret.

Dat în București, la 10 Decembrie 1913.

(Semnat) Carol

Ministrul
Industria și Comerțului
(Semnat) Nicolae Xenopol

Pentru conformitate cu decretul original
Direcțorul Comerțului

Nr. (de ordine) 1107

Nr. (de ordine) 6771

¹⁵ G. Grigorovici, *op.cit.*, p.202

¹⁶ Arhivele Naționale Bacău, fond Fabrica Partizanul Bacău, d. 2/1942, f. 5.

¹⁷ Idem, d. 1/1887, f. 33.

lui Samuel Filderman i-a fost conferită Medalia „Meritul Comercial și Industrial” clasa I; Filderman Many a primit Medalia „Meritul Comercial și Industrial” clasa I în data de 6 septembrie 1929; Perlbergher H. (ginere), industriaș din Bacău, a fost decorat cu Medalia „Meritul Comercial și Industrial” clasa I în data de 3 martie 1930; lui Many Filderman i-a fost conferită Medalia „Meritul Comercial și Industrial” clasa I în data de 13 iunie 1933; Iancu Filderman a primit Medalia „Meritul Comercial și Industrial” clasa I în data de 13 iunie 1933, lui Ioja Filderman i-a fost conferită Medalia „Meritul Comercial și Industrial” clasa I în data de 18 iunie 1934, Lonciu Filderman a fost decorat cu Medalia „Meritul Comercial și Industrial”, clasa I în data de 18 iunie 1934¹⁸. Industriașii și comercianții din Bacău au primit și alte distincții pentru meritele lor. Astfel, în anul 1931 Camera de Comerț și Industrie Bacău înainta o scrisoare Ministerului Industriei și Comerțului cu următorul conținut: „În cursul lunii octombrie 1931, urmând a se sărbători la Bacău existența de 50 de ani a uneia din cele mai vaste și mai de seamă întreprinderi industriale din regiunea Moldovei, am onoare a propune pentru decorare, în ordinele și gradele specificate în dreptul fiecăruia pentru merite industriale, personalul mai jos notat care fac parte din industria și comerțul băcăuan:

- Ordinul „Steaua României” în gradul ofițer – dl. Samuel Filderman, industriaș;
- Ordinul „Coroana României” în gradul ofițer domnii N.N. Damian, președintele Camerei de Comerț și Industrie Bacău; Henri Perlbergher, industriaș și membru al Consiliului de Administrație al Camerei de Comerț și Industrie Bacău; Aurel Negrescu, farmacist și vicepreședinte al Camerei”¹⁹.

Evreii, fiind recunoscuți în lume ca deținători ai meșteșugului comerțului, dar și a puterii financiare, au avut un rol important în dezvoltarea zonei. Statul român le-a recunoscut meritele acordându-le distincții în mod repetat și uneori chiar mai multor membri din aceeași familie:

- În familia Grunberg s-a primit de-a lungul timpului Medalia „Meritul Comercial și Industrial” astfel: Netan Grunberg în anul 1925, Frederich Grunberg în anul 1929, Iancu Grunberg în anul 1933;
- Leon Grad și Mișu Grad în anul 1933;
- Membrii familiei Goldenberg au primit două decorații în anul 1934;
- Lupu Klein medaliat în anii 1919, 1933 etc.

Evoluția ascendentă a economiei băcăuane din perioada interbelică se datorează, fără îndoială, și efortului depus de către comercianții și industriașii români drept pentru care mulți au fost decorați cu Medalia „Meritul Comercial și Industrial”. Iată doar câteva nume cu titlu de exemplu: Constantin Găbrilescu, Ion Gh. Popa, Duval Georgescu, Vasile Baiu, Ion Stoleru, Vasile Andreescu etc.

Printre cei care au primit distincția se numără deputatul și prefectul Criste Cristoveanu. Un bun profesionist, moștenitor al numelui de comerciant al locului,

¹⁸ Brevetele pentru acordarea medaliilor „Meritul Comercial și Industrial” în original și fotocopii se găsesc la Arhivele Naționale Bacău, fond Fabrica Partizanul Bacău, d. 1/1887 în fotocopie, d. 1/1913 în original filele 1, 9, 12, 21; d. 2/1942 filele 24, 26.

¹⁹ Idem, d. 2/1942, f. 16.

a contribuit la întărirea credibilității instituției pe care a condus-o, fiind al doilea președinte al Camerei de Comerț și Industrie Bacău. La propunerea sa, în anul 1928 a fost înființat Oborul de animale, constituind un mijloc de încurajare a micilor producători. A pus piatra de temelie la înființarea Școlii Comerciale Superioare.

Renumitul N.N. Damian, succesorul lui Criste Cristoveanu la conducerea Camerei, secretar-delegat al Ministerului Industriei și Comerțului, directorul Băncii „Oituzul”, a avut inițiativa de a veni în ajutorul ucenicilor din industrie prin construirea unui cămin destinat acestei categorii, a propus și realizat modernizarea palatului Camerei. Pentru meritele sale a fost decorat în anul 1929 cu Medalia „Meritul Comercial și Industrial” clasa I.

Membrii Consiliului de Administrație al Camerei de Comerț și Industrie Bacău – Constantin Nădejde, Aurel Negrescu, Antonaș Ștefan, Iancu Bercovici, Ștefan Oltețeanu, Marin Malhasovici și mulți alții – au desfășurat acțiuni intense de apărare și promovare a intereselor comercianților și industriașilor în fața autorităților publice, propunând modificări în legislația economică; au sprijinit învățământul făcând parte din comitetele școlare județene și alocând fonduri bănești pentru întreținerea și amenajarea școlilor comerciale, înzestrarea laboratoarelor, înființarea bibliotecilor; au venit în ajutorul elevilor silitori dar săraci etc. Toate acestea au servit drept motiv pentru ai înscrie în rândul celor merituosi, fiind decorați cu medalii.

Criza economică din anii 1929-1933 a cuprins întreaga Europă, iar în țara noastră a dus la înrăutățirea situației financiare, atingând toate ramurile din activitatea economică. Situația regiunii Bacău era în strânsă legătură cu cea a țării, înregistrându-se aceeași depreciere economică, existând dezechilibre între producție și consum concretizate prin scăderea și disproporționalitatea prețurilor dintre produsele agricole și cele industriale, forestiere etc. „Toată lumea și în special industriași s-au dedat în acești ani la o muncă constructivă enormă pentru a reface economia băcăuană”²⁰.

În aceste condiții dificile, statul trebuia să fie animatorul vieții economice, să revigoreze întreaga activitate industrială și comercială. Pentru a răsplăti eforturile de relansare a întreprinderilor și fabricilor în această perioadă grea au fost acordate decorații, printre cei medaliați fiind și băcăuani. Dacă în anul 1929 au fost decorate 38 de persoane din Bacău și zonele limitrofe, treptat numărul lor va scădea astfel încât se va ajunge ca în anul 1932 să fie decorată o singură persoană, comerciantul Iancu Ketner²¹.

După încheierea crizei, în anii care au urmat s-a manifestat o ascensiune economică, relansându-se activitatea în mai toate domeniile, dar în condiții destul de dificile. În județul Bacău s-a înregistrat, ca și în toată țara, un reviriment economic, dezvoltarea sectorului industrial fiind principalul motor al dezvoltării

²⁰ Arhivele Naționale Bacău, fond Camera de Comerț și Industrie Bacău, d. 20/1932, f. 76.

²¹ Tabloul decorațiilor din perioada crizei economice se prezintă astfel: anul 1929 – 38 de persoane, în anul 1930 au primit medalia „Meritul Comercial și Industrial” clasa I 9 persoane, în anul 1932 a fost decorată o persoană, anul 1933 au fost decorate 38 de persoane.

orașului. Camera de Comerț și Industrie Bacău și-a continuat activitatea axată pe susținerea comercianților și industriașilor locali. Într-o scrisoare a Secretariatului General al Ministerului Industriei și Comerțului, adresată președintelui Comisiei Interimare a Camerei din 12 iulie 1934 se afirmă că „în urma propunerii făcute de acest departament, M.S. Regele, prin înaltul Decret Regal nr. 1720 din 18 iunie 1934, a binevoit a conferi medalia Meritul Comercial și Industrial clasele I, II, III persoanelor recomandate de dvs. care au funcționat timp de 25 de ani neîntrerupti în instituțiunile comerciale menționate”²². În acel an au fost decorate 191 de persoane din diferite categorii sociale, fiind anul cu cele mai multe nominalizări.

Iată doar câteva exemple din cei care au primit Medalia „Meritul Comercial și Industrial” clasa I, comercianți și industriași.

Industria Textilă

- Filderman Ioja, Filderman Lonciu – Fabrica de postav „Întreprinderile S. Filderman”;
- S. Singer – Fabrica de postav „S. Singher” S.A;
- A. Isvoranu – Fabrica de postav;
- Leon Grad – Societatea „Gloria”;
- Dumitru Pascal – Fabrica de postav;
- Avram Segal – Fabrica de lenjerie;
- Z.L. Oringher – Fabrica de saltele și plăpumi;

Industria încălțămintei și pielăriei

- C. Iordănescu – Fabrica de încălțămintă, înființată în anul 1919;
- S. Filderman – Fabrica de încălțămintă, înființată în anul 1930;
- Dr. H. Perlbergher – Fabrica de pielărie, fondată în anul 1906;
- Herman Abramovici – Fabrica de pielărie „Herman Abramovici & Fii”, fondată în anul 1906;
- L.O. Klein – Fabrica sistematică de pielărie „L.&L. O. Klein”, fondată în anul 1912 ;

Industria alimentară

- S. Filderman – Moara Întreprinderilor;
- H. Calmanovici – Moara de făină „H. Calmanovici & Fii”, înființată în anul 1904;
- Const. Gheorghiteanu – Fabrica de mezeluri, înființată în anul 1911;
- Dimitrie Pascal – Fabrica de mezeluri, înființată în anul 1924

Industria lemnului

- Z. Kendler – Fabrica de cherestea „Bicazul”, înființată în anul 1918;
- I. Stoleru – Fabrica de mobilă, tâmplărie și binală, înființată în anul 1922;
- Fr. Goldenberg – „Goldenberg & Fii”;

Extracția petrolului

- Blum David – Fabrica de petrol

Industria chimică

- G. Florescu – Fabrica de produse chimice, înființată în anul 1908 ;
- A. Herșcovici – Fabrica de lumânări „Lumina”, înființată în anul 1919.

²² Arhivele Naționale Bacău, fond Camera de Comerț și Industrie Bacău, d. 1/1934, f.83

Metalurgie

- A. Davidovici – Fabrică de mașini, turnătorie de fontă și metale „A. Davidovici & Fii”, înființată în anul 1916;
- V. Andreescu – Turnătorie specială și atelier mecanic, înființate în 1920.

Instituții bancare

- George Eșanu – Directorul Sucursalei Bacău, Banca Națională a României;
- M.C. Constantinescu – Directorul Sucursalei Bacău, Banca Românească;
- N.N. Damian – Directorul Băncii „Oituzul” Bacău;
- O. Herscovici – Proprietarul Băncii „Osiaș Herșcovici”.

Alte ramuri

- Stoleru Ioan – Fabrica de tâmplărie;
- Avram I. Avram – Fabrica de cărămidă;
- Lobel Avram – Fabrica de apa gazoasă;
- Osiass Herșcovici – Fabrica de ceramică;
- Avram Herșcovici – Fabrica de lumânări;
- Andrei Vraști – Legătorie de cărți;
- Ursu Const. – comerciant băuturi spirtoase;
- Cristea B. – comerciant vinuri en gross;
- N. Constantinescu – Fabrica sistematică de produse ceramice etc.

Câteva nume din Bacău care în același an au primit Medalia „Meritul Comercial și Industrial” clasa a II-a: comerciantul Arnăutu Constantin, librarul Rosenberg Leon, comercianții de băuturi spirtoase Hăjiiu Constantin și Turpan Neculai, comerciantul Lazăr Vasile, comerciantul de restaurant Băciu Vasile, procuristul de la Întreprinderea „S. Filderman” Isac Avram, funcționarul bancar Leibovici Avram, agentul și comisionarul Jăliu Ion, comerciantul de mașini agricole Naftakis Willy, comerciantul de băuturi spirtoase Lupu Tudor, comerciantul de cereale Hăluță Alexandru, funcționarii Camerei de Comerț și Industrie Bacău Gh. Wendel, I. Zaharescu și Eugen Lupu, procuristul de la Fabrica Calimanovici” Adolf Folic²³ etc.

Aceeași distincție au primit și comercianții din alte localități: Iordache Luca, comerciant din Tg. Ocna, Mocănașu Neculai, comerciant de cârciumă din Moinesti, Mitrea Neculai, comerciant din Parincea, Trifan Gh., comerciant de băuturi spirtoase din Parincea, comercianții de băuturi spirtoase din Moinesti Titeiu Gheorghe și Ciosu Alexandru, Todirașcu Gh., comerciant din Gârleni, Bogdan Arion, comerciant din Obârșia, Funduc Gh., comerciant din Palanca, Grigore Grigoriu, comerciant de băuturi spirtoase din Tețcani, Avram Lobel, industriaș din Tg. Ocna, Kohzin Maier, industriaș din Moinesti, Moșel Lazăr Ioan, comerciant de băuturi spirtoase din Lucăcești, Nejan N. Neculai, comerciant din Măgirești, Pralea Gh., comerciant din Solonț, Alban Vasile, comerciant din Gârleni, Gârțu N. Vasile, comerciant din Blăgești²⁴ etc.

Analizând tabloul distincțiilor din această perioadă se poate afirma că la acordarea acestor decorații, ca și în viața economică, statul nu făcea deosebire

²³ Arhivele Naționale Bacău, fond Camera de Comerț și Industrie Bacău, d. 51/1947, f. 2-3.

²⁴ *Ibidem*.

între cetățenii români și străinii care își desfășurau activitatea în fabrici, ateliere, instituții de stat. Cu toate acestea, comerțul mare din orașe era exercitat într-o pondere importantă de întreprinzători aparținând minorităților etnice, în special evrei. De remarcat că majoritatea firmelor românești își desfășurau activitatea în sate și la periferia orașelor, având ca principal obiect de activitate cârciuma și băcănia²⁵.

Creșterea numărului întreprinderilor a determinat o creștere exponențială a numărului de muncitori, numai Fabrica de Hârtie Letea având în anul 1935 un număr de 1.079 angajați²⁶. Printre medaliații din clasa a III-a vom întâlni o categorie diversificată de lucrători având diferite meserii de la maiștri, turnători, funcționari până la servitori, magazioneri, paznici, care își desfășurau activitatea în cele mai mari întreprinderi și fabrici din județul Bacău: Fabrica de Hârtie Letea, Întreprinderile „S. Filderman”, fabricile „A. Isvoranu”, „Calimanovici”, „Singher”, Salina Tg. Ocna, Fabrica de Exploatare Comănești etc. Amintim aici câteva nume care au primit decorația în anul 1934: Coroceă Gh., impegat la Fabrica Letea, Cerkez Mihai, subchirurg, Fântăreanu Ion, funcționar, Lambrion Tanase, servitor, Bordeianu Neculai, Florea P. Ion, Mocanu Vasile, maiștri, Godea Dumitru, turnător, Bostiog Ion și Dragomir Neculai, lucrători, Nagy Emilia, Enea Vasile, Niță Constantin, Păstăvaru Anton, Pantelimon Gh., Dospinescu Toma, Postăvaru Vasile, Ilie Ion, Rădulescu Petre, Tomescu Gh., Partrichi Alexandru, Majoru Ion, Scărlățescu Neculai, Marcu Segal, pensionari de la Fabrica Letea, Grigore Dăscălescu, Codreanu Ion, Vascan Ion, comercianți, funcționarii la Întreprinderea „S. Filderman” Herman C., Grumberg G., Nedelcu Vasile, Șerban Ion, Iorgu Dumitru, Frăreșteanu C, Muntenu Gh. Coșa Gh., Marcescu Ioan, servitor, lucrătorii la Fabrica „A. Isvoranu” Chiriac Rusu și Costache Rusu, lucrătorii la Fabrica „Singher” Rusu Neculae, Andreoaie Petre, Ursulescu Petre și Popescu Ion, lucrătorii la Fabrica Calimanovici Burche Gh. și Folic Adolf, maistrul Smul Anton, funcționarii Prodan Eugen, Claus Adam și Cristea Andru de la Fabrica de exploatare Comănești, Vasilescu Gh., maistrul Popescu Alex., mecanicul Palade Toma, Donciu Gh., magazionerul Iohan Miller și paznicul Nichici D. de la Salina Tg. Ocna²⁷ etc.

Ascensiunea forțelor de dreapta pe plan european a influențat politica oficialităților române care s-au pronunțat pentru „protecția muncii naționale”, pe această linie înscriindu-se Legea din 16 iulie 1934, care stabilea că întreprinderile industriale și comerciale civile sunt obligate să folosească în toate categoriile de salariați, într-o proporție de cel puțin 80 la % personal românesc, pentru a diminua astfel numărul șomerilor din rândul cetățenilor români. Deși a suscitat ample dispute, această lege nu a dat rezultatele scontate și putea crea dezechilibre economice. În acest context, Camera de Comerț și Industrie Bacău și-a continuat activitatea având inițiative în domeniul economic și fiind consultată de puterea administrativă locală în toate problemele legate de viața județului. Camera va face

²⁵ Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX*, Editura Padeia 1999, p. 49.

²⁶ Arhivele Naționale Bacău, fond Fabrica de celuloză și hârtie Letea Bacău, d. 18/1936, f. 6.

²⁷ Idem, fond Camera de Comerț și Industrie Bacău, d. 51/1947, f. 2-3.

din nou propuneri către Ministerul Industriei și Comerțului pentru acordarea distincțiilor. Astfel că, în anul 1935 au primit Medalia „Meritul Comercial și Industrial” clasa I doar 3 persoane: 2 comercianți – I. Marcovici și Tiberiu Palotas și șeful Societății „Foresta-Română” – C. Altschuller. Doi ani mai târziu, vor fi nominalizați comercianți din diferite localități, funcționari ai Camerei de Comerț și Industrie Bacău, directorul și funcționarii de la Banca Românească Sucursala Bacău, Șeful Vămii – D. Covrig, directorul Școlii Comerciale – Gh. Manolescu, profesorul Toma Mihailescu etc.

Într-o scrisoare din 25 aprilie 1940, Ministerul Economiei Naționale, Direcțiunea Organizațiilor Profesionale ale Comerțului, Industriei și Meșteșugurilor atenționează Camera că un număr prea mare de propuneri „ar fi în contrazicere cu scopul ce se urmărește prin acordarea acestei decorații și anume de a stimula hărnicile excepționale și de a răsplăti onestitatea, cât și meritele adevărate”²⁸.

Evenimentele politice internaționale din preajma izbucnirii celui de-al Doilea Război Mondial, precum și creșterea rolului Germaniei au influențat economia românească și au dus la înrăutățirea bruscă a situației politico-civice a locuitorilor evrei, mai ales după pierderile teritoriale suferite de România la sfârșitul lunii iunie 1940 și constituirea guvernului Giurgutu (iulie 1940) cu orientare fățișă în politica externă spre țările Axei. Primele legi antisemite, decretate la începutul lunii august 1940, au reprezentat și primii pași în procesul de scoatere a evreilor din viața economică, socială și profesională, transformându-i în cetățeni de categoria a II-a.

Schimbările petrecute în societatea românească și-au pus amprenta asupra activității instituțiilor. Politica adoptată de statul român își va pune amprenta chiar și asupra alegerilor ce trebuia să le facă Camera de Comerț și Industrie Bacău pentru conferirea Medaliei „Meritul Comercial și Industrial”. Astfel, în tabelul înaintat de această instituție fiecare persoană nominalizată va avea și o scurtă caracterizare, argumentându-se alegerea²⁹.

**Tabloul cu comercianții, industriașii și funcționari ai
Camerei de Comerț și Industrie Bacău, recomandați să li se confere
Medalia „Meritul Comercial și Industrial”**

Numele și prenumele	Clasa	Ocupația	Naționalitatea	Domiciliul	Observații
Botez Pavel	I	director la B.N.R., Agenția Bacău	română	Bacău	Atât în calitate de fost vicepreședinte al Camerei de Comerț și Industrie Bacău, cât și în cea de director a dat un prețios concurs de românizare a comerțului
Crisicos Dumitru	I	director Banca Oituzul	română	Bacău	Activitate intensă în comerțul de bancă

²⁸ Idem, d. 1/1940, f. 33.

²⁹ Idem, d. 7/1943, f. 177-180.

Lt. Col Ionescu S. Const.	I	Prefectul jud. Bacău	română	Bacău	A acordat un larg și prețios concurs în opera de românizare, interesându-se îndeaproape de activitatea comercială și industrială locală
Gorovei Mina	I	comerciant de manufactură și galanterie	română	Bacău	A românizat o firmă evreiască. Dă un larg sprijin operelor sociale
Opincaru Gheorghe	I	comerciant de articole tehnice, bisericești și radio	română	Bacău	Comerciant vechi unic din Moldova în lucrări de artă bisericească. Luptător dărz pentru românizarea comerțului
Oratie Dumitru	I	Subdirector la Banca Oituzul	română	Bacău	Funcționează la Banca Oituzul de 25 de ani, fiind cel mai vechi în această instituție
Pârvănescu Vasile	I	procurist la Întreprinderea El. Știrbei	română	Moinești	Conducătorul distilării și fabricii de cherestea Știrbey, activând de mult timp pe Valea Troțușului
Nițescu Pavel	I	manufactură și galanterie	română	Bacău	A înființat primul magazin de manufactură și cel mai bun în epoca românizării
Constantinescu Nicolaie	II	pielărie	română	Bacău	Primul magazin românesc în această ramură, conducător activ
Baiu Ioniță	II	ceasornicărie și bijuterie	română	Bacău	Cel mai vechi magazin creștin în această ramură. Datorită priceperii și-a menținut dominația pe piață cu toată concurența străină
Burdea Mardare	II	coloniale	română	Bacău	Refugiat din Panciu și-a redeschis magazinul pe care îl conduce cu multă demnitate
Ciobanu Nicolaie	II	pielărie	română	Bacău	Refugiat din Cernăuți, a deschis magazin de pielărie românească, activând cu cinste și demnitate
Cojocaru Ioan	II	librărie	română	Bacău	A românizat comerțul evreiesc, conducând magazinul cu multă pricepere și cinste
Doboș Ioan	II	Moară țărănească, cereale, Fabrică de paste făinoase	română	Răcăciuni	Activitatea marcantă, datorită priceperii a înființat de curând Fabrica de pateu și făinoase
Ghiță Nicolae	II	moară și cereale	română	Bacău	Refugiat din Silistra, foarte activ și priceput
Floareș Constantin	II	moară	română	Bacău	A românizat o întreprindere. Foarte activ
Godeanu Dumitru	II	coloniale	română	Bacău	A înființat magazinul în locul unui comerciant evreu. Îl conduce cu multă pricepere și demnitate și deși tânăr s-a clasat printre primii comercianți în această branșă
Iovănescu Mihail	II	Țesătorie mecanică	română	Bacău	A fost primul care a românizat o industrie evreiască. Dă dovadă de multă activitate

Ionescu Victor	II	Librărie și tipografie	română	Bacău	A luptat cu concurența străină fiind prima tipografie românească și nu întrebuințează lucrători evrei
Jarniță Constantin	II	măcelărie	română	Bacău	Activează în acest comerț de peste 30 de ani
Lipan Dumitru	II	coloniale	română	Bacău	A românizat un magazin evreiesc, foarte activ și priceput
Mayer Aurelia	II	Șefă de birou la CCI Bacău	română	Bacău	A depus o activitate intensă pentru a compensa lipsa personalului mobilizat
Mândru Gheorghe	II	procurist B-ca Oituzul	română	Bacău	Activitate apreciabilă și propagandist în direcția românizării
Oancea Chiriac	II	coloniale	română	Bacău	Cel dintâi magazin românesc înființat în această branșă. A luptat mult cu concurența evreiască
Stavrache Melinte	II	manufactură	română	Tg.Ocna	Comerciant vechi de cel puțin 30 de ani, luptând cu concurența majoră a evreilor de pe Valea Troțușului
Schvarz Paul Erving	II	unelte agricole și fierărie	origine etnică germ.	Bacău	Este succesorul celei mai vechi firme în această branșă pe care o conduce cu multă pricepere, cinste și demnitate, continuând tradiția părintelui
Turea Mihai	II	băcănie	română	Tg.Ocna	Activitate apreciabilă
Titei Gheorghe	II	cârciumar și măruntișuri	română	Moinești	Comerciant vechi, activând cu pricepere
Cocuz Nicolaie	III	cereale	română	Bacău	A fost primul care și-a înscris firma în acest fel de comerț în epoca românizării. Activează cu pricepere
Constantinescu Gh. zis Manole	III	pielărie și geamandane	română	Bacău	A românizat un comerț de încălțăminte înființând un magazin care face cinste orașului
Pârlog Ioan	III	cereale și băcănie	română	Bacău	Activează în mod onorabil și cu multă pricepere
Tanase Diaconu	III	coloniale, cârciumă	română	Bacău	A românizat un comerț evreiesc. Activează intens
Tudose Ștefan	III	cofetărie	română	Bacău	Comerciant cumpătat și muncitor reușind să așeze comerțul pe treaptă de demnitate
Andreiescu Vasile	Propus pt cl. I	turnătorie	română	Bacău	Industriaș vechi și luptător dărz în activitatea sa
Giușcă Eugen	Propus pentru clasa II	Secretar al Camerei de Comerț și Industrie Bacău	română	Bacău	Activează cu multă dârzenie și convingere la românizarea comerțului local. Recunoscut pentru înființarea unui cămin de ucenici din comerț și o școală practică, luptând cu stăruință la realizarea acestei opere
Lupu Eugen	Propus pentru clasa I	Șef serviciu al Camerei de Comerț și Industrie Bacău	română	Bacău	În lipsa secretarului, a condus și conduce toate lucrările Camerei, dând dovadă de pricepere și inițiativă. În timpul cât a fost concentrat, după terminarea serviciului de cazarmă, lucra și la Cameră

Sichitiu Grigore	Propus pt cl. I	Coloniale și restaurant	română	Bacău	Vechi comerciant și priceput negustor
Stoleru Ioan	Propus pentru clasa I	Atelier de mobilă	română	Bacău	Industriaș corect, prin pricepere a reușit să aibă cel mai modern atelier mecanic de mobile
Vraști Andrei	Propus pentru clasa I	Atelier de cartonaje, librărie	română	Bacău	Industriaș vechi și cinstit

Schimbările survenite după cel de-al Doilea Război Mondial au influențat mersul societății românești, iar înființarea, prin lege, a unor așa-numite oficii industriale (1947), care aveau atribuții de îndrumare, nu a făcut decât să controleze întreaga activitate economică în sectorul de stat și particular. Comercianții și industriași din orașul și județul Bacău realizau că activitatea lor era în regres datorită intervenției tot mai accentuate a statului. Camera de Comerț și Industrie Bacău a primit numeroase semnale că activitatea de tip privat se află în pericol de a fi eliminată³⁰. De fapt, instituția în sine își trăia ultimele clipe. În anul 1948 s-a făcut un pas decisiv pe calea lichidării proprietății private și a desființării economiei de piață concurențială. Trecerea în proprietatea statului a bunurilor deținute de industriași și comercianți a făcut ca existența unor instituții să nu mai fie necesară. Astfel, camerele de comerț și industrie teritoriale și-au încheiat activitatea prin reorganizarea structurilor vieții economice, fiind create alte instituții care coordonau activitatea în diferite domenii, inclusiv cel comercial și industrial. Noile instituții create au atras după sine înființarea unor distincții noi, astfel că activitatea unei persoane putea fi recompensată începând cu anul 1948 prin „Ordinul Muncii”, „Medalia Muncii”, iar începând cu 1951 se adaugă după modelul sovietic titlul de „Erou al Muncii Socialiste din R.P.R.”.

Instaurarea regimului democratic la sfârșitul anului 1989 a atras după sine schimbări politice. Trecerea la economia de piață a dus la formarea și dezvoltarea sectorului privat. Prin Legea nr. 29/2000 a fost introdus un nou sistem național de decorații, fiind abrogat cel din epoca comunistă. În această lege cadru sunt amintite, în categoria decorațiilor civile pe domenii de activitate, Ordinul și Medalia „Meritul Industrial și Comercial”. Preluând denumirea din anul 1912, Legea nr. 392/2004³¹ instituie Ordinul și Medalia „Meritul Industrial și Comercial”. Ordinul „Meritul Industrial și Comercial” este împărțit pe grade: Cavaler, Ofițer, Comandor, Mare Ofițer. Decorația se poate acorda atât cetățenilor români sau străini, cat și unităților economice cu personalitate juridică, române sau străine, care au merite deosebite în domeniile lor de activitate.

Conform legii prin „merite deosebite” se înțelege:

a) contribuții semnificative la elaborarea strategiilor, programelor și politicilor care au dovedit, prin aplicarea lor, că s-au obținut creșteri economice cuantificabile în plan național și/sau regional pe ansamblul activităților industriale sau sectoriale;

³⁰ Camera de Comerț, Industrie și Agricultură Bacău, *op.cit.*, p. 83.

³¹ Legea nr. 392 privind Ordinul *Meritul Industrial și Comercial* și Medalia *Meritul Industrial și Comercial* a fost publicată în Monitorul Oficial nr. 921 din 11 octombrie 2004.

b) contribuții semnificative la elaborarea și aplicarea concretă a politicilor, strategiilor și programelor de dezvoltare a cercetării științifice fundamentale și a cercetării științifice aplicative industriale;

c) realizarea unor investiții recunoscute pe plan național și internațional, cu aplicații industriale;

d) contribuții semnificative la crearea și utilizarea în România și/sau transferul și utilizarea în România a unor tehnologii ce asigură obținerea de bunuri și/sau servicii cu performanțe deosebite, creșterea numărului de locuri de muncă și ridicarea productivității muncii, diminuarea noxelor și a emisiilor de dioxid de carbon;

e) contribuții semnificative privind conceperea și aplicarea programelor de conservare și creșterea eficienței utilizării energiei;

f) contribuții semnificative privind dezvoltarea sectorului energetic, inclusiv prin utilizarea energiilor neconvenționale și creșterea gradului de recuperare;

g) contribuții semnificative la armonizarea legislativă, accelerarea procesului de integrare europeană, aplicarea și utilizarea acquisului comunitar european;

h) dezvoltarea producției și exportului de produse cu grad ridicat de complexitate, utilizarea materialelor superioare și neconvenționale, cu valoare adăugată mare;

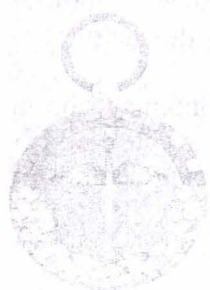
i) dezvoltarea industriei IT și conexe.

Însemnul gradului de Cavaler al Ordinului „Meritul Industrial și Comercial” se prezintă sub forma unei cruci cu brațe egale late de 12 mm și despicate la vârfuri, confecționată din argint. Pe avers, este o cruce cu brațe egale având diametru aparent de 32 mm confecționată din argint lustruit. Pe cruce este aplicat un caduceu înaripat confecționat din argint patinat înconjurat de o roată dințată, în jumătatea superioară și de o semicunună formată din frunze de stejar și de laur, în jumătatea inferioară, confecționate din metalul gradului, legate în partea de jos cu o fundă. Pe revers este scris cu litere și cifre, pe brațul orizontal, *Meritul Industrial și Comercial*, pe brațul vertical, în partea superioară, anul 1912, iar în partea inferioară anul 2000, reprezentând date istorice privind Ordinul „Meritul Industrial și Comercial”. Panglica lată de 40 mm este din rips moarat verde smarald având pe centru o bandă galbenă lată de 12 mm. Medalia „Meritul Industrial și Comercial” se împarte în trei clase (clasa a III-a este brunată, clasa a II-a este argintată, clasa I este placată cu aur) și se acordă „cetățenilor români sau străini cu merite deosebite sau meritorii în domeniile privind creșterea economică: industrie, energie, resurse minerale, producția de apărare, comerț cu bunuri și servicii”. Prin „rezultate meritorii” se înțelege:

a) dezvoltarea producției și a activităților comerciale prin creșterea și dezvoltarea unor întreprinderi mici și mijlocii, eficiente, cu efecte benefice asupra economiei locale sau zonale;

b) creșterea și dezvoltarea de societăți competitive pentru prestarea de servicii și asigurarea unor standarde superioare de confort și civilizație;

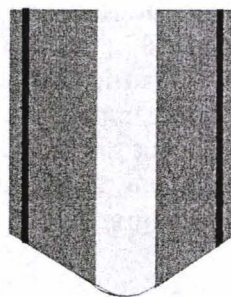
c) realizarea unor privatizări de succes a unor regii autonome sau societăți comerciale în domeniile: industrial, comercial și al exploatarei resurselor minerale.

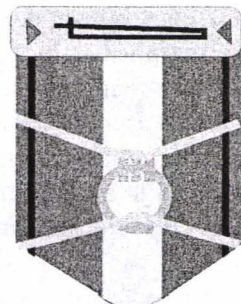
Avers

Revers

Panglica față

Panglica spate

Medalia „Meritul Industrial și Comercial” clasa I 2000 – 2012

Însemnul Medaliei „Meritul Industrial și Comercial” se prezintă sub forma unei piese circulare, cu diametrul de 35 mm, care are bordura ușor înălțată, lată de 1 mm, și este confecționată din tombac. Pe avers, în centru este aplicat un caduceu înaripat, înconjurat de o roată dințată (în jumătatea superioară) și de o semicunună formată din frunze de stejar și de laur (în jumătatea inferioară), realizate în relief. Pe revers apare inscripția „1912/MERITUL INDUSTRIAL ȘI COMERCIAL/2000”, cu litere și cifre înalte de 3 mm reprezentând date istorice privind Medalia. Panglica distincției este lată de 35 mm și având înălțimea aparentă de 50 mm, este din rips moarat verde-smarald, având, la o distanță de 3 mm de margini, câte o dungă neagră lată de 1 mm, iar pe centru o bandă galbenă, lată de 9 mm. Pentru persoanele de sex feminin, panglica este pliată sub forma unei funde.

Ordinul „Meritul Industrial și Comercial” și Medalia „Meritul Industrial și Comercial” se conferă de Președintele României prin decret, în baza propunerilor de decorare individuale formulate de către miniștrii de resort și de conducătorii instituțiilor publice de specialitate abilitate, pentru persoanele din domeniile lor de activitate. Ziua Ordinului „Meritul Industrial și Comercial” se sărbătorește la data de 22 noiembrie, data primei instituirii a decorației, în anul 1912.

Primele decorații „Meritul Industrial și Comercial” au fost acordate la sfârșitul anului 2006, când s-au conferit mai multe distincții membrilor conducerii Băncii Naționale a României, iar pentru Bacău în anul 2010 Camera de Comerț și Industrie Bacău a acordat o diplomă specială cu titlul „Meritul Comercial” Domnilor Adrian și Dragos Pavăl pentru „excelență în management și profesionalism în inițierea, construcția și dezvoltarea durabilă a companiei „Dedeman”, brand fanion al județului Bacău, cu rezultate remarcabile recunoscute la nivel național și internațional”.

Medalia a fost și rămâne un simbol menit să aducă energie, să stimuleze din interior comunitățile. Evident că puterea acesteia vine nu din metalul din care este creată, ci din sentimentele și credințele pe care le transmite fiecărui individ. Este foarte greu să măsurăm impactul pe care l-a avut acordarea medaliei asupra celor care au primit-o deoarece pătrundem într-un domeniu subiectiv nedocumentat care ține de structura fiecărui individ în parte, credem însă că Onoarea și Mândria sunt două elemente care au însoțit medalia în periplul ei prin istoria recentă a acestui

neam. Faptul că a fost acordată în prima etapă de către Casa Regală și apoi de Președinția României conferă greutate, consfințește o stare de lucruri și prefigurează modele demne de urmat.

Medalia este cu atât mai importantă cu cât implicațiile economice au, în ultimă instanță, un impact direct sau indirect asupra vieții în toate aspectele ei. Nu se rezumă la gloria unui moment, ci încununează perioade îndelungate de eforturi și produce efecte nebănuite în timp.

MĂRTURII DOCUMENTARE PRIVIND ÎNTEMEIEREA LOCALITĂȚII OITUZ DIN JUDEȚUL CONSTANȚA

Dr. Virgil COMAN

Documentary Evidence Regarding the Foundation of the Town Oituz In Constanța County Summary

Dobrudja, a welcoming area of stability, creation and affirmation represented also an attraction point for a small group of Csango families native of Luizi-Călugăra, Bacău county, who settled on the former estate Lucreția Luca Ionescu, within the area of Mihail Kogălniceanu town, Constanța county, at the beginning of the year 1923, where they were put in the possession of land. Consequently, within the area between the Danube and the Black Sea, a new town was founded whose name was Oituz. In the present study we want to show a series of documentary evidence regarding the foundation of this town identified in the heritage of the Constanța County Department of National Archives.

Keywords: Csangos, put in the possession of land, Luizi-Călugăra, Oituz, Dobrudja.

Dobrogea, spațiu primitiv de statornicire, creație și afirmare, a constituit un punct de atracție și pentru un grup restrâns de familii de ceangăi originare din Luizi-Călugăra¹, județul Bacău, care s-au așezat începând cu anul 1923² pe fosta moșie Lucreția Luca Ionescu³, din arealul localității Mihail Kogălniceanu, județul Constanța, unde au fost împroprietărite. Prin urmare, în spațiul cuprins între Dunăre și Marea Neagră lua ființă o nouă localitate care a primit numele Oituz. Mărturiile arhivistice din patrimoniul Arhivelor Naționale Bacău și Constanța, deși nu foarte numeroase, ne oferă posibilitatea de a cunoaște mai bine începuturile acestei așezări.

¹ Despre ceangăii din Luizi-Călugăra vezi, pe larg, xxx *Monografia comunei Luizi-Călugăra* (coord. Antonel-Aurel Ilieș), Editura Serafica, Roman, 2009, passim, 578 p.

² Referitor la anul întemeierii localității Oituz, județul Constanța, Paraschiva și Gh. Pușcașu menționează anul 1924. Vezi, în acest sens, Paraschiva Gh. Pușcașu și Gh. M. Pușcașu, *Studiu monografic asupra comunei Ferdinand I (Caramurat) jud. Constanța*, Tip. „Lucrătorii asociați”, Constanța, 1942, p. 207. În documentele din patrimoniul Arhivelor Naționale Constanța am identificat un document în care este menționat anul 1922 drept an al întemeierii acestei localități, însă de cele mai multe ori este menționat în documente anul 1923, astfel încât noi am optat pentru cel din urmă. Despre această chestiune vezi Arhivele Naționale Constanța, fond Prefectura județului Constanța, d. 60/1938 f. 108; d. 16/1939 f. 90; fond Primăria Mihail Kogălniceanu, d. 19/1942 f. 167-168.

³ Despre exproprierea acestei moșii vezi, idem, fond Inspectoratul Cadastral Constanța, d. 725/1925-1938, f. 1-121.

Inițiat în anul 1923, procesul birocratic al activității de împrumut și de împrumut avea să se continue și în anul următor astfel încât, la 21 ianuarie 1924, Prefectura județului Bacău avea să emită adeverința nr. 161 prin care un număr de 39 locuitori din Luizi-Călugăra îndeplineau condițiile de a fi împrumutați și urmau a se deplasa în județul Constanța pentru a-și primi pământul⁴. Inițial s-a stabilit ca deplasarea familiilor să înceapă la 15 martie 1924, transportul fiind gratuit „punându-li-se la dispoziție vagoanele necesare în proporție de aproximativ 2 vagoane pentru trei familii, cunoscând că sub nici un motiv nu se va permite imbarcarea acelor care nu se vor prezenta cu inventar agricol complet (car, plug, vite trăgătoare) și întreaga gospodărie de primă necesitate. Acesta va fi singurul transport gratuit pe C.F.R. de care vor putea beneficia coloniștii; acei care nu vor fi gata de plecare la data ce se va anunța ulterior vor pierde dreptul de a beneficia de gratuitate pe C.F.R.”⁵. Fără a mai aștepta alte instrucțiuni, familiile îndreptățite la împrumut și-au vândut avuturile ce nu se puteau transporta, iar restul bunurilor le-au dus în gara Bacău, însă, în lipsa unor ordine speciale, li s-a refuzat imbarcarea. Abia la data de 19 martie C.F.R., Direcția a II-a Regională Iași a transmis itinerariul transportului pe calea ferată, deplasarea fiind stabilită pentru zilele de 11 și 12 iunie. Având în vedere situația deosebită în care se aflau aceste familii, la data de 25 martie 1924 Prefectura județului Bacău avea să solicite Ministerului Agriculturii și Domeniilor devansarea perioadei deoarece, în realitate, cea fixată era „nepotrivită pentru agricultori întrucât nu se poate recolta nimic până în iunie la locul de plecare și nici în Dobrogea nu vor putea face vreo cultură, ci tocmai la toamnă, astfel că lipsa și mizeria se va prelungi până la a 2-a recoltă a porumbului, adică peste un an de la toamna viitoare. Aducând la cunoștința domniei-voastre cele de mai sus, vă rog domnule ministru să binevoiți a dispune să se vină în ajutorul lor, intervenind către Direcția II-a Iași Calea Ferată, să li se pună la dispoziție în stația Bacău numărul de 20 vagoane destinate pentru dâșii după itinerar, cât mai neîntârziat (de va fi posibil în cel mult 10 zile) spre a pleca în Dobrogea, în timp prielnic, ca să înceapă arăturile de pământ și să se poată salva de la mizerie peste 40 de familii muncitoare”⁶. Astfel, din Luizi-Călugăra aveau să se deplaseze în județul Constanța 42 de familii⁷ pentru a fi împrumutate, însă unele dintre acestea nu se vor adapta, revenind în locurile natale. Din punct de vedere administrativ, în perioada 1923-1927 Oituzul a depins de comuna Sibioara⁸, însă deoarece locuitorii aparțineau cultului catolic și frecventau biserica din Mihail Kogălniceanu au solicitat aprobarea, ca din 1927, să treacă la această comună⁹.

⁴ Arhivele Naționale Bacău, fond Prefectura județului Bacău, d. 15/1924, f. 8.

⁵ *Ibidem*, d. 36/1924, f. 3.

⁶ *Ibidem*, f. 4.

⁷ Arhivele Naționale Constanța, fond Prefectura județului Constanța, d. 60/1939, f. 108.

⁸ Idem, fond Primăria Mihail Kogălniceanu, d. 19/1942, f. 167.

⁹ Paraschiva Gh. Pușcașu și Gh. M. Pușcașu, *op. cit.*, p. 207.

Prefectura Județului Bacău

Serviciul Administrație

N-

1924 Martie în

Domnule M i n i s t r u ,

Consilieratul Agricol al Județului, cu adresa N-693 din 7 Martie
crt., ne-a solicitat concursul pentru trimiterea coloniștilor din acest
județ la locul de improprietărire în Dobrogea, al căror transport în tre-
nuri speciale, va începe dela data de 15 Martie a.c. -

Prefectura a transmis cuprinsul adresei de mai sus autorităților
comunale din Luizi-Călugăra, cu ordin de executare. -

Coloniștii din această comună, fără a mai aștepta alte instrucțiuni
au făcut pregătirile de imbarcare, vânzând tot avutul ce nu se putea -
transporta, și desfăcând întreaga lor gospodărie au dus-o la stația Bacău

Aci, în lipsă de ordine speciale, li s'au refuzat imbarcarea, așa că
astă-zi acești nenorociți se găsesc fără nici un rost, în câmp liber, și
fără posibilitate să poată înjgheba ceva în localitate pentru muncile
agricole de primăvară. -

Aastă-zi s'a primit la Prefectură și itinerarul căilor ferate, în
care se fixează plecarea lor tocmai la 11 și 12 Iunie a.c. -

Această dată, este cu totul nepotrivită pentru agricultori, intru-
cât nu se poate recolta nimic până la Iunie la locul de plecare, și nici
în Dobrogea nu vor putea face vre-o cultură, ci tocmai la toamnă, ast-fel
că lipsa și mizeria se va prelungi până la a 2-a recoltă a porumbului,
adică peste un an dela toamna viitoare. -

Aducând la cunoștința Domniei-Voastre cele de mai sus, vă rog -
Domnule Ministru-să binevoiți a dispune să se vină în ajutorul lor, in-
tervenind către Direcția II-a Iași Calea Ferată, să li se pună la dispo-
ziție în stația Bacău numărul de 20 vagoane destinate pentru dâșii du-
pă itinerar, cât mai neîntârziat (de va fi posibil în cel mult 10 zile)

Domniei-Sale

Domnului Ministru al Agriculturii și Domeniilor. -

"Casa Centr. a Cooperăției și Improprietăririi" B u c u r e s t i
Direcția Funciară. -

25.03.1924. Adresa Prefecturii Bacău prin care solicită Ministerului Agriculturii și Domeniilor să
se pună cele 20 de vagoane la dispoziția locuitorilor din Luizi Călugăra în cel mult 10 zile

În baza *Legii pentru organizarea administrațiunii locale din 3 august 1929*¹⁰, prin decizia nr. 345 din 2 ianuarie 1930 a prefectului județului Constanța avea să fie numită Comisia interimară a satului Oituz, compusă din Anton Mocanu – președinte, Vlad Gh. Bucur, Iosif Palcău, Mihai Butăcel și Petre Mocanu – membri¹¹, aceștia depunând jurământul la data de 16 ianuarie 1930¹².

Potrivit unei statistici din anul 1930, în Oituz existau nouă familii, din care opt de ceangăi, ai căror capi de familie erau Dumitru Tulbure, Mihai Coceangă, Anton Mocanu, Petre Mocanu, Mihai Horvat, Iosif Palcău, Mihai Butăcel, Anton Pală și cea a gorjeanului Vlăduț Buică¹³. Din datele prezentate de primarul satului Oituz, la data de 22 iulie 1930, capacitatea de hrănire a locuitorilor pe grupe de vârstă și sexe era următoarea: bărbați – 20, din care 4 cu vârste cuprinse între 16 și 20 de ani, 8 cu vârste cuprinse între 20 și 45 de ani și 8 cu vârste între 45 și 60 de ani; femei – 9, din care 8 cu vârste cuprinse între 20 și 45 de ani și 1 cu vârsta cuprinsă între 45 și 60 de ani; copii – 27; cifra totală 56 locuitori¹⁴.

Referitor la numărul animalelor și al vehiculelor disponibile pentru armată care urmau a fi evacuate într-un eventual conflict, situația se prezenta astfel: cai – 6, căruțe – 6, hamuri – 3¹⁵, cu mențiunea că nu existau cereale disponibile peste nevoile populației la 1 septembrie 1930 care să fie evacuate¹⁶.

Tot în anul 1930, la Oituz s-a constituit un comitet școlar condus de Mihai Coceangă. Pentru strângerea sumelor necesare inițierii activității de construcție a școlii, terenul arabil cu care aceasta era înzestrată a fost arendat între locuitori, administrarea lui fiind încredințată comitetului școlar. S-a ajuns în anul 1936 ca materialul necesar ridicării lăcașului de învățământ să fie în mare măsură pregătit, însă, deoarece construcția nu a respectat planul tip întocmit de Serviciul Tehnic al Prefecturii, nu a primit aprobările necesare, astfel încât acest obiectiv îndrăzneț al comunității locale nu s-a mai materializat¹⁷.

Din chestionarul întocmit cu ocazia recensământului satelor din anul 1941¹⁸ aflăm că Oituzul este așezat la șes, la o depărtare de 14 km de țărmul Mării Negre și lacul Siutghiol, cu ieșire la șoseaua națională Constanța-Tulcea. Ca

¹⁰ C. Hamangiu, *Codul General al României (Codurile, Legile și Regulamentele uzuale în vigoare) 1856-1930*, Volumul XVII, *Legi uzuale*, 1929, Editura Libr. „Universală”, Alcalay & Co, București, f.a., pp. 920-1016.

¹¹ Arhivele Naționale Constanța, fond *Primăria Sibioara*, d. 33/1930, f. 2.

¹² *Ibidem*, f. 3.

¹³ *Ibidem*, f. 180v.

¹⁴ *Ibidem*, dosar 35/1930, f. 11.

¹⁵ *Ibidem*, f. 7.

¹⁶ *Ibidem*, f. 13.

¹⁷ Paraschiva Gh. Pușcașu și Gh. M. Pușcașu, *op. cit.*, p. 209.

¹⁸ Chestionarele, pentru localitățile Ferdinand I (astăzi Mihail Kogălniceanu) și Oituz au fost întocmite inițial în anul 1941, însă, deoarece acestea nu au fost completate corect, au fost returnate de Prefectura județului Constanța pentru a fi refăcute, astfel încât au fost retransmise la data de 12 februarie 1942 de către Primăria Ferdinand I (Arhivele Naționale Constanța, fond *Primăria Mihail Kogălniceanu*, d. 19/1942, f. 159-159v).

înfățișare, acesta era format dintr-o singură stradă cu 14 familii și tot atâtea gospodării, trei dintre ele având casele la 600-700 m depărtare de sat. Lungimea localității era de 200 m, iar lățimea de 100 m. Teritoriul total se ridica la 214 ha, din care vatra satului 10 ha, terenul destinat agriculturii 182 ha, islazul 19, iar terenul neproductiv 3 ha. Majoritatea locuințelor erau construite din chirpici și piatră, acoperite cu țiglă și stuf, cu pardoseala din pământ și fără pivniță. Ca sursă de apă foloseau fântânile. Ocupația de bază a locuitorilor era agricultura, iar în mod obișnuit consumau pâine și mămăligă. Legat de starea culturală, dacă portul tradițional încă se mai păstra, nu aceeași situație se înregistra în privința obiceiurilor vechi mai însemnate¹⁹.

Dintr-un document întocmit la data de 3 februarie 1946 de către Gh.N. Alexandrescu, pretorul plasei Constanța, cu ocazia unei inspecții efectuate la Oituz, reiese faptul că înfățișarea localității și numărul de gospodării erau, în continuare, aceleași: „Satul compus dintr-un număr restrâns de case (14) nu prezintă nimic important din punct de vedere ad-tiv, care să poată reține atențiunea. Orice activitate este întreruptă din cauza zăpezii. Satul nu posedă nici biserică, nici școală și nici o altă instituție publică. Am făcut demersurile necesare pentru ca în acest sat să ia ființă o școală primară, însă fără nici un rezultat, deși satul se află la circa 6 km. depărtare de comuna de reședință. Delegatul satului va avea grijă ca la topirea zăpezii, când pământul va fi mai zvântat, locuitorii să-și curețe curțile și în general întreaga gospodărie. Vite la obor nu s-au închis. Starea sanitară umană și veterinară este bună”²⁰.

Dacă aceasta era imaginea localității Oituz din județul Constanța în primele decenii de la întemeiere, astăzi putem vorbi de un sat înfloritor în care există o școală și o frumoasă biserică a cărei construcție este în prag de finalizare. În ultimii ani, datorită strânselor relații de rudenie dintre ceangăii din această localitate și cei din Luizi-Călugara, cu sprijinul primăriei de aici și a celei din Lumina, de care depinde din punct de vedere administrativ, în prezent, satul Oituz, pentru a cinsti memoria înaintașilor au fost organizate o serie de manifestări cultural-științifice onorate cu prezența de personalități ale județelor Bacău și Constanța²¹.

Încheiem demersul nostru cu prezentarea unor documente referitoare la întemeierea Oituzului dobrogean, identificate în patrimoniul Serviciului Județean Constanța al Arhivelor Naționale, oferind astfel posibilitatea celor interesați să analizeze integral informațiile cuprinse în acestea²².

¹⁹ Vezi, pe larg, *ibidem*, f. 167-172v.

²⁰ *Ibidem*, d. 9/1943-1946, f. 3v.

²¹ Dan Nicolau, *Treceam pe o punte a istoriei : de la Oituz la... Oituz !*, în „Arma Pontica”, nr. 4 (5), 2010, pp. 18; vezi și xxx *Oituzul dobrogean*, în *Ibidem*, nr. 1 (6), 2011, pp. 38-40.

²² Pentru o mai bună înțelegere, la transcrierea lor, am îndreptat greșelile vădite de corectură, păstrând, pe cât posibil, limbajul de epocă.

1930 ianuarie 14, Constanța. Adresa Preturii plasei Constanța către Primăria satului Oituz prin care invită membrii Comisiei interimare la sediul preturii în vederea depunerii jurământului.

Din Pretoratul Pl. Constanța

No. 65

1930 ianuarie 14

No. 10

Telefonic foarte urgent

Domnului Primar al satului Oituz

Com. Sibioara

Prin deciziunea d-lui prefect no. 345/930, instituindu-se o Comisiune interimară la acel sat pe ziua de 13 ianuarie 1930 compusă din d-nii Anton Mocanu Președinte, Vlăduț Buică, Iosif Palcău, Mihai Butăcel și Petre Mocanu ca membri, vă invit ca să vă prezentați împreună cu toți la reședința acestui pretorat în ziua de 16 ianuarie 1930, ora 9 dimineața spre a depune jurământul.

Pretor,
ss Alexandrescu

P. Conformitate,
Secretar ss indescifrabil

Arhivele Naționale Constanța Constanța, fond Primăria Sibioara, d. 33/1930, f. 3.

Anexa 2

1930 august 15, Oituz. Formularul 5B completat de secretarul satului Oituz, Ion Munteanu, cu datele referitoare la această localitate, conform *Instrucțiunilor privitoare la revizuirea și completarea nomenclaturii străzii și numerotării caselor din comunele rurale.*

DIRECȚIUNEA RECENSĂMÂNTULUI GENERAL AL POPULAȚIEI DIN 1930

CONCEPT

NUMEROTAREA CLĂDIRILOR

Din comuna....., plasa....., județul....., satul

(Numerotarea clădirilor este obligatorie, conform art. IX, al Legii Recensământului General al Populației, promulgată prin I.D.R. Nr. 978 din 20 martie 1930). (Vezi instrucțiunile din imprimatul Nr. 10)

Nr. crt.	Prenumele (de botez) și numele (de familie) al locuitorului	Numerotarea este făcută cu tăblițe bătute sau cu numere scrise cu vopsea	Numărul gospodăriilor (familii) care locuiesc în clădire	Numărul persoanelor din care se compun gospodăriile	Obs.
1	Dumitru Tulbure	cu vopsea	1	7	
2	Mihai Coceangă	„	1	6	
3	Anton Mocanu	„	2	7	

4	Petre Mocanu	„	1	4	
5	Vlăduț Buică	„	1	4	
6	Mihai Horvat	„	1	6	
7	Iosif Palcău	„	1	7	
8	Mihai Butăcel	„	1	6	
9	Anton Pală	„	1	6	

PROCES-VERBAL

Noi, primarul satului Oituz, din comuna Ferdinand I, județul Constanța, certificăm exactitatea datelor cuprinse în acest formular, întocmit în baza legii Recensământului General al Populației, constatându-se că în acest sat sunt 9 clădiri intravilane și-.... clădiri extravilane.

Formularul a fost întocmit din însărcinarea noastră de d-l Ion Munteanu, secretar.

Primarul satului, A. Mocanu

Secretar, I. Munteanu

Arhivele Naționale Constanța Constanța, fond Primăria Sibioara, d. 33/1930, f. 180-180v.

Anexa 3

1930 iulie 22, Oituz. Tabel privind situația populației din satul Oituz, pe grupe de vârstă și sexe și capacitatea ei de hrănire, transmis de primăria din localitate către Pretura plasei Constanța.

Primăria satului Oituz

Tabel
Grupa I-a populația și capacitatea de hrănire
Populația

Nr. crt.	Numirea satului	Numărul sufletelor						Copii	Total	Obs.
		Bărbați			Femei					
		16-20 ani	20-45 ani	45-60 ani	16-20 ani	20-45 ani	45-60 ani			
1	Oituz	4	8	8	-	8	1	27	56	
	Total	4	8	8	-	8	1	27	56	

Se certifică de noi prezentul tablou.

Primar,

A. Mocanu

Secretar,

I. Munteanu

Arhivele Naționale Constanța Constanța, fond Primăria Sibioara, d. 35/1930, f. 11.

1941 <Constanța>. Registrul posesorilor de case din comuna Ferdinand I, satul Oituz, întocmit de Inspectoratul Cadastral Constanța.

România
Ministerul Justiției
Direcțiunea Cărților Funciare și a Cadastrului Funciar

Măsurătoare cadastrală
Formular 20
Județul Constanța

REGISTRUL POSESORILOR DE CASE
din comuna Ferdinand I
Teritoriul Cadastral*) Oituz 1941

No. curent	Numărul casei		No. top. al parcelei	Numele posesorului	Proporția de posesie*	Obs.**
	Vechiu	Nou				
1	1			Comuna Ferdinand		viran
2	2			„ „		„
3	3			Butăcel Mihai		
4	4			„ „		
5	5			Comuna Ferdinand		viran
6	6			„ „		„
7	7			„ „		„
8	8			„ „		„
9	9			Palcău Iosef		
10	10			„ „		
11	11			Tulbure Dumitru		
12	12			„ „		
13	13			Coceangă Mihai		
14	14			„ „		
15	15			Palcău I. Verona		
16	16			„ „		
17	17			Mocanu A. Anton		
18	18			„ „		
19	19			„ „		
20	20			„ „		
21	21			Moșt. Ivan Niculae		
22	22			Comuna Ferdinand		viran

*) Denumirea satului sau cătunului din teritoriul cadastral

* Se completează în cazul când sunt mai mulți posesori.

** Pentru locurile fără casă se va trece cuvântul viran.

23	23			Țâmpu P. Petre		
24	24			” ”		
25	25			Dima I. Simion		
26	26			” ”		
27	27			Buică Gheorghe		
28	28			” ”		
29	29			Țâmpu Ionaș		
30	30			” ”		
31	31			Mocanu Petre		
32	32			” ”		
33	33			Buică Vlăduț		
34	34			” ”		
35	35			Pală Anton		
36	36			” ”		
37	37			Voiculescu Ion		
38	38			” ”		
39	39			Cocangea Mihai		
40	40			” ”		
41	41			Comuna Ferdinand		viran
42	42			” ”		”
43	43			” ”		”
44	44			” ”		”
45	45			” ”		”
46	46			” ”		”
47	47			” ”		”
48	48			” ”		”
49	49			” ”		”
50	50			” ”		”
51	51			” ”		”
52	52			” ”		”
53	53			” ”		”
54	54			” ”		”
55	55			” ”		”
56	56			” ”		”
57	57			” ”		”
58	58			” ”		”
59	59			” ”		”
60	60			” ”		”
61	61			” ”		”
62	62			” ”		”
63	63			” ”		”

64	64			”	”		”
65	65			”	”		”
66	66			”	”		”
67	67			”	”		”

Delegatul Cadastrului

N.P. Niculescu

Primar,

Membri delegați în comisia de măsurare cadastrală,

Arhivele Naționale Constanța, fond Inspectoratul Cadastral Constanța, d. 804/1941, f. 1-4.

Anexa 5

1946 februarie 3, Oituz. Extras din procesul verbal întocmit de pretorul plasei Constanța, Gh. N. Alexandrescu, în urma inspecției efectuate în satul Oituz.

Proces-verbal,

Astăzi 3 februarie 1946

.....
Satul Oituz

Satul compus dintr-un număr restâns de case (14) nu prezintă nimic important din punct de vedere ad-tiv, care să poată reține atențiunea.

Orice activitate este întreruptă din cauza zăpezii.

Satul nu posedă nici biserică, nici școală și nici o altă instituție publică. Am făcut demersurile necesare pentru ca în acest sat să ia ființă o școală primară, însă fără nici un rezultat, deși satul se află la circa 6 km. depărtare de comuna de reședință.

Delegatul satului va avea grijă ca la topirea zăpezii, când pământul va fi mai zvântat, locuitorii să-și curețe curțile și în general întreaga gospodărie.

Vite la obor nu s-au închis.

Starea sanitară umană și veterinară este bună.

Pretor,

Gh. N. Alexandrescu

Arhivele Naționale Constanța, fond Primăria Mihail Kogălniceanu, d. 9/1943-1946, f. 3v.

CONSTANTIN CERNAT – UN BĂCĂUAN LA CONDUCEREA DIRECȚIEI GENERALE A POLIȚIEI (1936–1938)

Dr. Alin SPÂNU

Constantin Cernat – a citizen from Bacău leading General Directorate of Police

Summary

Constantin Cernat had a life marked by ups and downs, in which the most important thing of his professional career was leading General Directorate of Police. He fought in the First World War, where he was wounded. He became a prosecutor and he also got The Communist Party out of law (1921). Constantin Cernat was appointed to leadership the Direction of Prisons (1924) and Director of General Directorate of Police (1936-1938). In 1948 he was arrested, judged, condemned and he died in the Communist prisons at the beginning of the '60.

Keywords: Cernat, Bacău, Letea, Police, intelligence, The Communist Party.

La 18 septembrie 1882, în localitatea Letea din județul Bacău, a venit pe lume un băiat, iar părinții – Vasile și Ana Cernat – l-au botezat cu numele de Constantin. Cine putea bănuși că acest vlăstar va avea un destin aparte în istorie, va fi implicat și se va evidenția în bătălii pe câmpul de luptă în Războiul de Întregire, dar și în bătălii contra acelor care doreau subminarea României? Un destin sinuos l-a ridicat din punct de vedere profesional pe urmașul familiei Cernat din Letea pe cele mai înalte culmi, însă apoi l-a aruncat în hăul concentraționar comunist, unde a dispărut definitiv. Deși s-a aflat de mai multe ori în atenția mass-media, în diferite etape ale vieții și din motive diferite, Constantin Cernat a rămas, în mare parte, un necunoscut.

A absolvit Facultatea de Drept din Iași (1 iulie 1906) și a practicat avocatura la Bacău până la intrarea României în Războiul de Întregire (15 august 1916), când a fost mobilizat ca locotenent de rezervă în Regimentul 4 Vânători. Împreună cu unitatea sa a participat „la toate luptele”¹ în prima linie, iar la 16 noiembrie 1916 a fost grav rănit – „cu ficatul perforat”² –, dar nu a rămas decât 20 de zile în spital, cerând să se întoarcă pe front. Pentru actele de bravură săvârșite la Poiana Uzului, Călugăreni și Mărăști a fost citat prin Ordin de Zi pe Armată, decorat și avansat la gradul de maior. În 1918 a fost numit comisar regal al Corpului 2 Armată, funcție în care a rămas până la 2 aprilie 1924, când a fost numit ca director general al Închisorilor. În funcția de comisar regal s-a evidențiat

¹ Arhivele Naționale București, fond Casa Regală – Carol II (în continuare: CR-Carol II), d. 180/1932, f. 37.

² Ibidem.

prin zelul depus cu care „a distrus”³ încă de la început mișcarea comunistă din România, fiind apreciat de Constantin Argetoianu, ministru de interne⁴.

După doi ani de la numirea în funcția de șef al penitenciarelor, la 1 iunie 1926, a fost înlocuit abuziv de către Theodor Cudalbu⁵, ministru de Justiție, în urma unor motive familiale⁶, dar și a unora politice. Printre inamicii lui Cernat s-au numărat generalul Alexandru Averescu⁷, deoarece numirea de comisar regal s-a făcut peste voia acestuia, Romulus P. Voinescu⁸, directorul general al

³ Ibidem.

⁴ Constantin Argetoianu, *Memorii. Pentru cei de mâine amintiri din vremea celor de ieri*, vol. VI (1919-1922), ediție și indice de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, București, 1996, p. 150: „În acțiunea mea contra comunismului am găsit în Romulus Voinescu, directorul general al Siguranței, în inspectorul Vintilă Ionescu, în generalul Nicoleanu (prefect de poliție), în generalul Mărgineanu (comandantul Corpului 2 Armată) și în maiorul Cernat, comisar regal, cei mai devotați și iscușiți colaboratori”.

⁵ Theodor Cudalbu (n. 1863, Chilieni-Tutova – d. 21 ianuarie 1954, București) doctor în drept la Roma, magistrat și om politic. În Războiul de Întregire a fost numit administrator al Casei Pădurilor din Ministerul Agriculturii și Domeniilor. S-a afiliat Partidului Poporului, fiind ales deputat (1920) și senator. A deținut portofoliile Ministerului Agriculturii și Domeniilor (martie 1920-decembrie 1921) și al Justiției (martie 1926-iunie 1927). A publicat *Scăderile morale ale partidelor politice de astăzi*, București, 1935.

⁶ Constantin Cernat a fost căsătorit cu o nepoată a lui Theodor Cudalbu, pe care a prins-o „în flagrant delict de adulter” și de care divorțat, în pofida intervențiilor și cererilor de împăcare susținute de familia acesteia.

⁷ Generalul Alexandru Averescu (n. 9 martie 1859, Ismail – m. 3 octombrie 1938, București) a deținut, printre altele, funcțiile de comandant al Școlii Superioare de Război (1894-1896), atașat militar la Berlin (1896-1898), șeful Secției Operații din Marele Stat Major (1899-1904), ministru de război (1907-1909), șef al Statului Major General (1911-1913), comandant al Corpului 1 Armată (1914-1916) și al Armatei a 2-a (1916-1918). Prim-ministru în perioadele ianuarie-februarie 1918, martie 1920-decembrie 1921 și martie 1926-iunie 1927. Mai multe detalii despre viața și activitatea sa în: Alexandru Averescu, *Notițe zilnice de războiu (1916-1918)*, Tipografia „Cartea de Aur” S.A.R., București, 1937; C. Căzănișteanu, V. Zodian, A. Pandea, *Comandanți Militari. Dicționar*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 40-41; Teofil Oroian, Gheorghe Nicolescu (coord.), *Șefii Statului Major General Român 1859-2000*, Editura Europa Nova, București, 2001, p. 78-90; Petre Otu, *Mareșalul Alexandru Averescu militarul, omul politic, legenda*, Editura Militară, București, 2005.

⁸ Romulus P. Voinescu (n. 2 august 1867, București - d. 19 aprilie 1936, București) a absolvit Facultatea de Drept din București (1890), după care a obținut doctoratul la Paris. A deținut funcția de judecător de instrucție la Tribunalul Ilfov (1891-1903), apoi a devenit funcționar în Ministerul de Interne, fiind numit inspector-șef al Serviciului de Siguranță al Capitalei, până în 1908, timp în care a efectuat stagii de pregătire profesională la Paris. Din 1908 a devenit inspector general al Polițiilor, apoi secretar general al Ministerului de Interne în timpul guvernului Alexandru Averescu (1918), după care a organizat structurile de securitate din Basarabia (1918-1920). La moartea sa, Constantin Argetoianu a notat că acesta „a fost un farsor, dar plin de patimă pentru profesiunile de polițist și de autor dramatic; la teatru n-a ajuns la nimic – în poliție a ajuns director general al Siguranței Statului, situație în care mi-a dat un apreciat ajutor în 1920 și 1921 pentru stărpirea comunismului. Ca ministru de interne din acele grele vremuri, i-am rămas foarte îndatorat” (Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice* vol. I, 2 februarie 1935-1 decembrie 1936, ediție și indice de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, București, 1998, p. 281).

Direcțiunii Poliției și Siguranței Generale, Stelian Popescu⁹ și general Ștefan Holban¹⁰, care l-au reclamat în mai multe rânduri, însă anchetele întreprinse au dovedit netemeinicia acuzațiilor. Acuzațiile formulate în 1926, inițial trei, ulterior nouă, au fost, la rândul lor, demontate, iar anchetele au relevat că ministrul de justiție și judecătorul de instrucție „s-au pretat la fapte josnice”¹¹, printre care: arestări de martori și presiuni pentru a face declarații false, sustragerea de documente și de dosare, favorabile lui Cernat, acțiuni provocatoare la adresa sa și a familiei sale etc. În cele din urmă puterea judecătorească a trebuit să recunoască nevinovăția directorului general al Închisorilor¹², care a fost achitat prin sentința nr. 970/8 martie 1928. Dar noul ministru de Justiție, Stelian Popescu, a făcut apel și a deschis o anchetă asupra magistraților care au decis achitarea, însă Curtea de Apel, Secția II-a, prin Decizia nr. 410/14 iulie 1930 a confirmat sentința și l-a achitat, din nou, pe acuzat. Prin Înalț Decret Regal nr. 3464/decembrie 1932, Cernat a fost reintegrat și repus în toate funcțiile și drepturile avute, însă conducerea Ministerului Justiției a târăgănat acțiunea și, mai mult, l-a pus în disponibilitate. La rândul său, Cernat a deschis o acțiune în contencios și a cerut repunerea în drepturi, în conformitate cu prevederile Înalțului Decret Regal, astfel că, în final, a fost reintegrat în funcție.

La jumătatea anului 1936¹³ destinul lui Constantin Cernat a luat o nouă întorsătură, una ascendentă, fiind numit director general al Direcției Generale a

⁹ Stelian Popescu (n. 19 februarie 1874 Balta-Doamnei, Prahova – m. aprilie 1954, Madrid), om politic și director al cotidianului „Universul” (1915-1944). Ministrul Justiției (17 decembrie 1921-17 ianuarie 1922, 4-20 iunie 1927 și 21 iunie 1927-3 noiembrie 1928). Părăsește țara în martie 1944 cu destinația Elveția și, din 1948, se mută în Spania.

¹⁰ General de divizie Ștefan Holban (n. 15 mai 1869 Vaslui – m. 2 decembrie 1939 București) a absolvit Școala Militară de Infanterie și Cavalerie (1889) și Școala Superioară de Război (1900), după care a urmat o carieră ascendentă, fiind numit atașat militar la Sankt-Petersburg (1910-1912). În Războiul de Întregire a fost, succesiv, comandant al Etapelor Armatei din Dobrogea, al Diviziilor 9 și 19 Infanterie (13 octombrie 1916-10 ianuarie 1917) și al Diviziei 6 Infanterie (din iunie 1918), fiind avansat general de brigadă (1917). În calitate de comandant al Corpului 2 Armată a desființat, prin Ordin de Zi, Partidul Comunist din România. A deținut portofoliul Ministerului de Război în perioada 17 decembrie 1921 – 18 ianuarie 1922, în timpul guvernului Take Ionescu. În 1927 s-a înscris în PNT, fiind ales deputat la alegerile din 1928.

¹¹ ANIC, fond CR-Carol II, d. 180/1932, f. 38.

¹² Ibidem, f. 41: „s-au făcut cercetări în toată țara și nu s-a găsit un om măcar care să spună că Cernat a primit un cadou de un ban”.

¹³ Constantin Argetoianu a notat în jurnalul personal, la 22 iulie 1936, următoarele: „Citiseram încă de câteva zile că un domn Cernat fusese numit director general al Siguranței Statului, loc vacant. M-am întrebat dacă acest Cernat era unul și același cu faimosul Cernat care a gustat plăcerile pușcării, dar am respins această ipoteză. Aflu azi că e el în persoană. E de necrezut! Am cunoscut pe Cernat în 1920, era maior și comisar regal pe lângă Consiliul de Război din București. În desființarea nucleelor comuniste efectuată de mine ca ministru de interne în 1920/1921, Cernat mi-a dat un concurs prețios: a lucrat inteligent, cu hotărâre și autoritate. A lucrat chiar așa de frumos încât s-a impus atenției șefilor săi și a fost numit – puțin și prin influența politicii – director general al închisorilor sub guvernul Brătianu din 1922. Aici și-a dat în petic și a fost antrenat și el, după

Poliției (DGP), cea mai importantă structură din Ministerul de Interne. În fruntea DGP Cernat a imprimat un stil de conducere sobru și concis, a impus o mai mare conștientizare a măsurilor de compartimentare și conspirare a activității informative, precum și de profesionalizare a personalului. Nu a ezitat să critice și să decidă măsuri punitive contra angajaților care au săvârșit abateri, afirmând: „sunt dator să merg până la capăt, ca să termin și cu sistemul, dar și cu oamenii”¹⁴, cu referire la sistemul mediocrității profesionale și al funcționarilor incapabili.

Analiza profesională la nivelul Ministerului de Interne a evidențiat că rezultatele slabe au, printre alte cauze, anumite asperități între șefii Poliției și Jandarmeriei la nivel județean și regional, ceea ce a impus elaborarea unui Ordin Circular¹⁵, la 9 decembrie 1936, semnat de conducătorii celor două instituții, Constantin Cernat, respectiv general Barbu Pârâianu¹⁶. Aceștia au constatat, în urma inspecțiilor, „animozitățile de ordin personal”¹⁷ care existau între liderii din teritoriu și lipsa unei armonii profesionale, atât de necesare în vederea colaborării interinstituționale. Subalternilor cu funcții manageriale din cele două structuri li s-a cerut să se întâlnească de mai multe ori săptămânal pentru a face schimb de informații și a colabora, îndeosebi „la latura serviciului polițienesc informativ”¹⁸, dar și la orice acțiune sau caz aflate în interesul siguranței statului.

Ionescu-Maritza, în procesul fraudelor de la Direcția Închisorilor. Pus în urmărire prin ordonanță și rechizitoriu în regulă, a fost închis preventiv și achitat din lipsă de probe, așa cum achită justiția noastră pe toată lumea de la un grad sau de la o situație în sus. A fost achitat, dar a rămas pentru toată lumea ceea ce este: un pungaș. [...] Ce autoritate va putea să aibă acest fost pușcăriaș asupra oamenilor care l-au păzit când era închis? Cine sunt criminalii care sfătuiesc atât de prost pe Rege sau dacă nu-l sfătuiesc ei, nu-l împiedică să-și bată joc de țară și de oameni”, în Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice*, vol. I (2 februarie 1935 – 31 decembrie 1936), ediție și indice de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, București, 1998, p. 419. La rândul său, Armand Călinescu a notat în jurnalul personal că, la 5 august 1936, a fost vizitat de Constantin Cernat „noul director al Siguranței”, în Armand Călinescu, *Însemnări politice (1916-1939)*, ediție îngrijită și prefăcută de Al. Gh. Savu, Editura Humanitas, București, 1990, p. 314.

¹⁴ Arhivele Naționale București, fond Direcția Generală a Poliției (în continuare: DGP), d. 96/1933, f. 27.

¹⁵ Acesta a fost difuzat cu nr. 76.410-S oficiilor de poliție și cu nr. 4199 către unitățile de jandarmi.

¹⁶ General Barbu Pârâianu (n. 23 martie 1884, Andreești-Gorj – d. 1946, București) a absolvit Liceul Militar din Craiova (1901), Școala Militară de Ofițeri de Infanterie și Cavalerie (1904) și Școala Superioară de Război (1930). A participat la al doilea război balcanic (1913) și la Războiul de Întregire (1916-1919) cu Regimentul 55 Infanterie, în calitate de comandant al Companiei 1 din Batalionul I. La sfârșitul anului 1916 a rămas în teritoriul ocupat și a condus o organizație de spionaj, care a fost descoperită în primăvara anului 1917 și trimisă în judecată, iar Barbu Pârâianu a fost condamnat la moarte. Înainte de execuție a reușit să evadeze din închisoare și sa se refugieze în liniile române. A fost avansat succesiv la gradele de locotenent-colonel (1917), colonel (1923) și general de brigadă (1933). A comandat Regimentul 4 Dorobanți „Argeș” (1927), Brigada 3 Grăniceri (1932), apoi a fost numit subinspector general al IGJ (1933) și inspector general al IGJ (12 februarie 1934-1938).

¹⁷ Arhivele Naționale București, fond DGP, d. 96/1933, f. 15.

¹⁸ Ibidem.

Modul cum a fost percepută și aplicată Legea Poliției din 1929 de către polițiști a fost cerut de către directorul general în 1936. Conform rezultatului, detaliat și analizat de către inspectorul Gheorghe Bârzescu, percepția funcționarilor polițienești era aceea că în România infracțiunile „au ajuns un adevărat sport”¹⁹ practicat de toată lumea, apărut de avocați și privit cu bunăvoință de judecători. În pofida consacrării garanțiilor de stabilitate, avansare și pensionare a funcționarilor publici, iar Legea Poliției a prevăzut o selecție riguroasă și o instruire profesională a cadrelor, aceștia se aflau „încă departe”²⁰ de menirea lor adevărată. Cauzele pentru care rezultatele nu s-au ridicat la nivelul așteptărilor au fost, în principal, două: politizarea instituției și lipsa de solitudine a conducătorilor față de solicitările funcționarilor, cu consecințele de rigoare în procesul fluctuației de personal

Cele mai frecvente infracțiuni care au pus în primejdie libertatea, proprietatea și siguranța statului au fost: furturi, escrocherii, abuz de încredere, falsuri, delapidări, trafic de influență, port ilegal de uniformă, răspândire de manifeste „incendiare”²¹ și răspândirea de zvonuri tendențioase. Încălcarea legii la diferite legi, regulamente și ordonanțe administrative a fost constatată în următoarele domenii: controlul străinilor, circulație, repausul duminical, monopolul alcoolului și regulamentul de construcții și alinieri. Factorii care au compromis liniștea și ordinea publică au fost: acțiunile comuniste, sectante stiliste și legionare. Aceleași, împreună cu manifestările revizioniste ungare, bulgare și sovietice s-au dovedit a pune în pericol siguranța internă și externă a statului, în principal prin activități subversive, identificându-se cazuri concrete de propagandă, trădare și spionaj.

În privința îndeplinirii sarcinilor profesionale de către funcționarii DGP, inspectorul Bârzescu a raportat că acțiunea de supraveghere și culegere de informații „cu personal redus, nepregătit și mijloace insuficiente”²² nu putea conduce la rezultate pozitive. O acțiune informativă reușită implică „sacrificii materiale”²³, cu scopul de a putea recruta informatori „prețioși”²⁴ din toate straturile sociale și din organizațiile ilegale urmărite. Acest lucru a fost realizat, într-o oarecare măsură, doar în Capitală, însă la nivel național acțiunea informativă nu a corespuns „în totul”²⁵ necesităților DGP.

Aceste realități au stat, probabil, la baza reglementărilor pentru o nouă organizare a Ministerului de Interne, care a survenit prin Decretul-Lege nr.

¹⁹ Ibidem, d. 105/1934, f. 11.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

²² Ibidem, f.14.

²³ Ibidem.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Ibidem.

4/1936²⁶ (ratificat la 26 ianuarie 1937), în care administrația generală a țării a fost structurată în trei mari grupe: centrală, locală și exterioară. În administrația centrală au fost grupate următoarele servicii: Cabinet, Direcții, Servicii nerepartizate pe direcții, DGP, Prefectura Poliției Capitalei, Inspectoratul General al Jandarmeriei, Corpul Pompierilor Militari, Curțile Administrative și Regia Autonomă a Asigurărilor de Stat. Administrația locală a fost alcătuită din Administrația Județeană (prefecturi) și Administrația Comunală (municipii, primării urbane reședințe și nereședințe de județ, primării rurale). La rândul ei, administrația exterioară a primit în subordine Inspectoratele administrative, Preturile, Curțile administrative, Inspectoratele, Chesturile, Comisariatele și Detașamentele de Poliție, Subinspectoratele Generale, Inspectoratele, legiunile, Sectoarele, Secțiile și posturile de Jandarmi, unitățile de pompieri, Inspectoratele penitenciare, unitățile penitenciare și de prevedere.

Conform Decretului-Lege, atribuțiile generale ale Ministerului de Interne au vizat:

1. Conducerea administrației generale a țării.
2. Paza ordinii publice.
3. Siguranța statului.

Obiectivele DGP au fost stabilite ca fiind „coordonarea și realizarea activității de ordine și informații”²⁷ pe între teritoriul urban al României. Printre serviciile centrale și speciale ale DGP nerepartizate pe direcții s-au numărat: Cabinetul directorului general, Corpul Detectivilor, Inspectoratul Gardienilor Publici, Biroul de studii și documentare, Institutul de Poliție și școlile de pregătire și educație profesională.

La jumătatea anului 1937 Stelian Popescu, proprietarul cotidianului *Universul*, a republicat un articol scris de Nicolae Iorga referitor la discursul regelui Carol al II-lea la Academie, însă a adăugat un comentariu negativ la adresa metresei regale, Elena Lupescu. Acest lucru a stârnit furia suveranului, care a cerut explicații de la premierul Gheorghe Tătărescu referitoare la ineficiența cenzurii, iar acesta „a oferit capul lui Cernat, directorul Siguranței”²⁸ împreună cu cel al colonelului magistrat Romulus Hotineanu, șeful Serviciului Cenzurii.

Tentativele de reformare a sistemului și faptul că a venit din afara mediului de securitate i-au atras lui Cernat antipatia vechilor funcționari de poliție și

²⁶ Actul normativ a fost publicat în Monitorul Oficial nr. 5/7 ianuarie 1936, partea I. Atribuțiile generale ale Ministerului de Interne au prevăzut conducerea administrației generale a țării, paza ordinii publice și siguranța statului. În atribuțiile DGP au intrat „menținerea ordinii publice, prevenirea și reprimarea oricărei violări a legilor și regulamentelor care interesează ordinea publică și siguranța statului, culegerea de informații, precum și atribuțiile de poliție judiciară prevăzute de lege”.

²⁷ Lazăr Cârjan, *Istoria Poliției Române de la origini până în 1949*, Editura Vestala, București, 2000, p. 232.

²⁸ Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice* vol. II (1 ianuarie-30 iunie 1937), ediție și indice de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, București, 1999, p. 278.

siguranță. La 1 noiembrie 1937 șeful Poliției Române „a fost demisionat”²⁹ pe baza unor acuzații, însă după verificarea acestora și primirea rezultatelor negative a revenit în funcție. Totuși, doi vechi polițiști cu funcții de conducere în DGP, Gheorghe Olărașu³⁰ și Vasile Gustav³¹, au reclamat la Comisia pentru controlul averilor de pe lângă Curtea de Apel, Secția I, obținerea unei averi ilicite de către Cernat profitând de funcția deținută. În esență, acuzațiile au fost asemănătoare cu cele din 1926³², iar avocații apărării, printre care și Istrate Micescu³³, au arătat că procesul se bazează pe „o înscenare”³⁴ a lui Olărașu, care a vizat funcția de director general. Printre martorii acuzării s-a numărat și Mihail Moruzov, șeful Serviciului Secret de Informații, ironizat de avocatul Ion Nedelescu, un alt avocat al apărării. Acesta a afirmat că „e surprinzător”³⁵ cum la conducerea serviciului de informații din Marele Stat Major a fost numit „un bulgar de origine din pusta Dobrogei”³⁶ și a prezentat o telegramă de felicitare adresată de acesta lui Cernat, în care l-a lăudat și i-a cerut colaborarea profesională. Într-o asemenea atmosferă, schimbarea din funcție a fost iminentă, iar Constantin Cernat a lăsat locul, la mijlocul anului 1938, lui Eugen Bianu³⁷, subdirector general încă din 1930 și predecesor interimar în fruntea DGP.

²⁹ Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice* vol. III (1 iulie-31 decembrie 1937), ediție și indice de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, București, 2001, p. 198. În continuare memorialistul a notat: „Nu mă miră că l-au demisionat, mă miră că l-au numit – am mai spus-o – dată fiind calitatea lui veche de client al Parchetului”.

³⁰ Gheorghe Olărașu (n. 10 mai 1879, Ivești, Galați – 22 septembrie 1954, penitenciarul Făgăraș), a fost un funcționar de carieră al DPSG, ulterior al DGP. În 1921 se afla în funcția de inspector general al Polițiilor, ulterior a avansat până la cea de director al Direcției Poliției de Siguranță și director administrativ în Ministerul de Interne. A fost arestat în 1949, judecat și condamnat, fiind semnalat în penitenciarele Jilava, Târgșor și Făgăraș.

³¹ Vasile Gustav a fost un funcționar de carieră, specializat în Siguranță. În 1921 a fost numit în funcția de inspector-șef al Siguranței Capitalei, iar în 1938 era șeful Inspectoratului Regional de Poliție din Basarabia.

³² Pe larg despre capetele de acuzare aduse lui Constantin Cernat a se consulta: ANIC, fond DGP, d. 105/1934, f. 24-25.

³³ Istrate Micescu (n. 22 mai 1881, Ploiești – d. 22 mai 1951, penitenciarul Aiud) jurist și om politic. A obținut doctoratul în drept la Paris (1906), apoi a devenit profesor la Facultatea de Drept din București (1912). S-a înrolat politic în PNL (1918) și a devenit deputat la alegerile din 1920, 1927 și 1931. În guvernul Octavian Goga a deținut funcția de ministru de externe (28 decembrie 1937 – 10 februarie 1938), apoi s-a raliat lui Carol al II-lea, fiind autorul Constituției din 1938 și cooptat ca membru în Consiliul Superior Național al Frontului Renașterii Naționale. A mai deținut portofoliul justiției în cabinetul Gheorghe Tătărescu (24 noiembrie 1939 – 10 mai 1940). La 1 iulie 1948 a fost condamnat la 20 ani temniță grea.

³⁴ Arhivele Naționale București, fond DGP, d. 96/1933, f. 28.

³⁵ Ibidem, f. 27.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Dr. Eugen Bianu (n. 1888 Făget-Făgăraș – m. 1950 New York), doctor în drept, subdirector general al Direcției Generale a Poliției (1930-1938 și 1940-1947). Apropiat al Palatului Regal, a părăsit țara împreună cu regele Mihai după abdicarea acestuia.

Așa cum era normal, cazul său a captat atenția publică și ziarele s-au înghesuit să transmită tot felul de date, mai aproape sau mai departe de realitate și, evident, știri de la proces. Constantin Argetoianu a preluat din presă, la 4 iunie 1938, informația că diploma de licență în drept a lui Cernat a fost anulată „deoarece a fost eliberată prin fraudă”³⁸. Totuși, cenzura impusă în februarie 1938, o dată cu instaurarea regimului de autoritate monarhică al regelui Carol al II-lea, nu a permis multor articole să vadă lumina tiparului. Astfel, la 23 februarie 1939, cotidianul *Universul* avea în pregătire un articol despre evoluția anchetelor în cazul controlului averilor unor demnitari. În cazul lui Cernat, dezbaterile au vizat unele remunerații „servite denunțatorului de Ministerul de Interne ca diurne lunare suplimentare (50.000 lei)”³⁹. Ministerul de Interne a confirmat plata din fondul ordinei publice, însă denunțătorii au contestat „valabilitatea descărcării”⁴⁰ – considerând-o ilegală – și au cerut justificarea întrebuintării sumei. Avocatul Nedelescu a susținut că jurisdicția controlului averilor n-are competența să examineze legalitatea unor dispoziții de plată luate de departamente și că diurnele funcționarilor nu trebuie justificate sub raportul întrebuintării lor. Dezbaterile nu s-au încheiat, astfel că magistrații au stabilit un nou termen, la 4 martie 1939. La 5 martie 1939, sub titlul „Controlul averii maiorului Cernat”⁴¹, cotidianul *Curentul* ar fi vrut să publice despre cum au fost audiați, ca martori, Dumitru Luca⁴², fost ministru de Interne și Stoenescu, director general al Contabilității și fondurilor din Ministerul de Interne. Finalul tergiversărilor judiciare a avut loc abia la 25 martie 1942, când Comisia de judecată a Curții de Casație (Comisia Prezidențială) l-a achitat de acuzația de nejustificare a 41 de milioane de lei „cheltuite din fondurile secrete, sub miniștrii de interne Luca și Inculeț”⁴³.

La 16 decembrie 1941 Constantin Cernat a înaintat primului-ministru, generalul Ion Antonescu, un memoriu cu diferite sugestii privind reorganizarea serviciilor de informații, la care a adăugat o serie de date pe care le-a cules personal. Memoriul a fost analizat de Serviciul Central de Informații de pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, care a prezentat Conducătorului Statului o

³⁸ Constantin Argetoianu, *Memorii. Pentru cei de mâine amintiri din vremea celor de ieri*, vol. XI (1 ianuarie-30 iunie 1938), ediție și indice de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, București, 1996, p. 307. În continuare, memorialistul a afirmat: „Acest Cernat a fost director general al Siguranței și prins cu mâța în sac a fost destituit și dat în judecată. Achitat de către instanțele judecătorești, a fost repus în fruntea Siguranței, de unde a fost din nou trimis la plimbare, din noroc înainte de a i se fi anulat diploma!”

³⁹ Arhivele Naționale București, fond Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații (în continuare: PCM-SSI), d. 16/1938, f. 23.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Ibidem, f. 25.

⁴² Dumitru Luca (n. 1882-d. 1940) a fost subsecretar de stat (noiembrie 1933-august 1936) și ministru (august 1936-februarie 1937) la Ministerul de Interne.

⁴³ Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice* vol. X (1 ianuarie-20 noiembrie 1942, 1 ianuarie-1 februarie 1944, 30 martie-22 aprilie 1944), ediție și indice de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, București, 2009, p. 288.

sinteză cu principalele puncte de vedere. În esență, Cernat a afirmat că premierul nu este „precis informat”⁴⁴ despre situația din țară, aceasta în urma unei „defectuoase organizări”⁴⁵ a structurilor informative/contrainformative. În consecință, a propus un plan de restructurare în care Serviciul Special de Informații (SSI) „trebuie lăsat”⁴⁶ misiunilor informative militare, iar Prefectura Poliției Capitalei (PPC) „rosturilor ei”⁴⁷ de păstrare a ordinii. La rândul ei, Direcția Poliției de Siguranță din DGP „trebuie să concentreze”⁴⁸ toate resursele existente, inclusiv cele ale SSI (zona de date nemilitare interne), Inspectoratul General al Jandarmeriei (IGJ) și PPC (serviciile de poliție judiciară și socială) pentru a stăpâni situația. Ca un corolar ale celor expuse, activitatea de siguranță devenea „nevăzută și fără să se știe prin ce elemente activează”⁴⁹. Valorificarea datelor primite avea „toată autoritatea cuvenită”⁵⁰ numai în cazul când trei surse diferite confirmau acest lucru. Direcția Poliției de Siguranță, IGJ și celelalte structuri de securitate au fost catalogate ca „lipsite de curaj”⁵¹, deoarece nu se simțeau protejate în acțiunile întreprinse și nu își desfășurau sarcinile profesionale în mod real. În partea a doua a memoriului, Cernat a prezentat câteva constatări personale asupra situației nesatisfăcătoare din țară:

- persistența unor acțiuni clandestine dezvoltate de „elemente dubioase”⁵², care exploatează neajunsurile existente și a unor spioni, care „cutreieră țara nestingheriți”⁵³;

- situația deficitară din agricultură, raportarea de statistici false, nemulțumiri ale țăranilor față de măsurile restrictive;

- economia suferă „de pe urma șperțului”⁵⁴, iar birocrăția afectează sistemul de învățământ și de sănătate;

- românizarea a sporit numărul funcționarilor, însă evreii, în pofida măsurilor de expropriere a imobilelor, au rămas cu capitalul aproape intact, acesta fiind „principalul instrument al puterii lor”⁵⁵.

În încheiere, Cernat a afirmat că primul-ministru nu este bine informat „din cauza lipsei unui serviciu de informații bine pus la punct”⁵⁶, fapt care îl pune în imposibilitate să facă „tot binele pe care-l dorește țării”⁵⁷.

⁴⁴ Arhivele Naționale București, fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinetul Militar, d. 94/1941, f. 72.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Ibidem, f. 73.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Ibidem.

⁵² Ibidem.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Ibidem, f. 74.

⁵⁵ Ibidem.

Finalul vieții i-a fost la fel de tumultuos ca și începutul, fără liniște, odihnă, pace. A fost arestat la 18 iulie 1948, împreună cu un mare lot de polițiști care în perioada interbelică au acționat împotriva mișcării comuniste și condamnat la muncă silnică pe viață. Cu acest prilej i s-au reproșat toate activitățile intense contra clasei muncitoare începând din 1921, el fiind unul dintre puținii supraviețuitori ai acelei perioade. A decedat în universul concentraționar comunist la începutul anilor '60, cu puțin înainte de marile grațieri, dar prea târziu pentru cei 80 de ani ai fostului director general al Poliției.

⁵⁶ Ibidem, f. 75.

⁵⁷ Ibidem.

FRONTUL RENĂȘTERII NAȚIONALE ÎN ALEGERILE DIN IUNIE 1939

Dr. Sebastian Florin RUSU

National renaissance front in the elections of june 1939

Summary

Elections in June 1939 had accounted for Charles II an attempt shy of the single party political legitimacy under the auspices of respecting democracy. Building corporate policy was devoid of political legitimacy and the 1939 elections demonstrated poor adherence among people, despite the strict control of state power institutions.

Keywords: elections, carlism, single party, political transits.

Regimul politic autoritarist instaurat de Carol al II-lea după 10 februarie 1938 nu s-a îndepărtat definitiv, în pofida idealului său dictatorial de maniera regimurilor democratice în ceea ce privește legitimarea politică și ideologică prin intermediul alegerilor pentru a obține voturile cetățenilor. Deși ultima convocare a corpului electoral se produsese la 20 decembrie 1937 și la referendumul pentru Constituția din 1938, oamenii cheie ai regimului carlist au simțit nevoia reconvoacării electoratului pentru a-și întări legitimitatea politică în altfel de alegeri în care campania electorală și propaganda propriu zisă fuseseră eliminate din start. Alegerile au fost stabilite pentru datele de 1 și 2 iunie 1939 pentru a marca, prin victoria în alegeri a partidului unic chiar de ziua Restaurației¹.

Pe de altă parte, prin intermediul legii electorale de la 9 mai 1939 erau chemați la urne dintr-o populație de circa 20 de milioane de cetățeni, doar 7,2 milioane reprezentau pe cei care depășeau vârsta de 30 de ani. Cum dintre aceștia, doar 3,6 milioane erau știutori de carte iar mulți alții nu aveau nici o ocupație, numărul votanților era redus de aproximativ 2.025.123 din care 1.713.633 la agricultură și muncă manuală, 109.282 la comerț și industrie și 210.668 la ocupații intelectuale². Lista candidaturilor a fost atent analizată de către Directoratul FRN care a publicat-o la 21 mai 1939. Numărul candidaților pe circumscripții era aproape dublu față decât numărul locurilor, atât la Cameră cât și la Senat. Candidații aveau voie să tipărească un singur format de manifest electoral atipic, cu fotografia alături de un text de maxim 100 de cuvinte – laconism cerut de FRN pentru a demantela retorica fostelor partide parlamentare³. În privința listelor de candidați care intraseră în cursa pentru voturile cetățenilor la Cameră pentru un loc la categoria agricultură și muncă manuală, industrie și comerț sau ocupații intelectuale existau mici anomalii în ceea ce privește profilul acestora care demonstrează grabă cu care Directoratul FRN-ului s-a grăbit a-i

¹ Florin Muller, *Metamorfoze ale politicului românesc 1938-1944*, București, Editura Universității din București, 2005, p. 246.

² Livia Dandara, *România în vâltoarea anului 1939*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 234.

³ *Ibidem*, p. 236.

impune. Astfel, la București, la Camera Deputaților îi găsim drept candidați la Industrie și Comerț pe prof. univ dr. Vâlcovici Victor, arhitect Enescu D. Ioan, Cernea Andrei de profesie restaurator și Frumuzache P. Petre fără ocupație afișată⁴, care, în conformitate cu profesia afișată, nu se încadrau la categoria industrie și comerț. În lista candidaților din ținutul Prut găsim o altă anomalie la categoria industrie și comerț unde candida pensionarul Vâlceanu Ion (Botoșani)⁵. Lista candidaților din ținutul Olt la categoria industrie și comerț îl cuprindea și pe fratele lui Gheorghe Tătărăscu (Guță) devenit filocarlist agresiv peste noapte din postura de director al publicației *Scrișul Românesc* din București⁶, fiind genul de candidat adus de la centru la o categorie profesională care nu-l recomanda și anume profesia de jurnalist. Iar la categoria ocupații intelectuale candida un medic veterinar Hortopan Grigore din Târgu Jiu⁷. Un alt caz asemănător cu cele prezentate mai sus îl găsim în ținutul Nistru, unde pe lista de la ocupații intelectuale îl găsim pe Adamovici Eugen, fost militar, pensionar din Tighina⁸.

În ținutul Someș, o altă neconcordanță între profesia candidatului și lista pe care acesta candida o găsim la categoria agricultură și muncă manuală unde candida doctorul Asztalos Alexandru din Cluj⁹. În ținutul Suceava, pe lista de ocupații intelectuale se găsea inginerul Tucraș Gavriil din Suceava¹⁰, iar în ținutul Nistru, tot pe lista de ocupații intelectuale pe un anume, Adamovici Eugen din Tighina, fost militar în rezervă¹¹, ale căror profesii nu se potrivesc cu listele pe care candidează.

Analizând aceste anomalii din listele electorale se observă că FRN nu a beneficiat de cadre bine pregătite în toată țară, iar aceste imperfecțiuni au fost tolerate de liderii partidului unic, în timp ce oamenii cheie, am spune vizibili ai regimului, erau deschizători de liste după cum urmează: la București pe lista de Industrie și Comerț îi regăsim pe Constantin Angelescu (fost ministru liberal, director de bancă), pe industriașul Ion Giugurtu (pro carlist), iar la ocupații intelectuale pe Grigore Gafencu (ministru al Afacerilor Externe), Constantin Rădulescu Motru (profesor universitar), Octav Mezincescu (profesor universitar), Demostene Botez (avocat și poet); în ținutul Bucegi lista de la agricultură și muncă era deschisă de Armand Călinescu (prim-ministru – Argeș), Mihail Ghelmegeanu (ministru Comunicățiilor – Mușcel), iar la categoria ocupații intelectuale pe Teodor Capidan (profesor universitar) și pe D. Munteanu Râmnic (profesor Ploiesti – fost subsecretar de stat la Interne în 1931 în guvernul de tehnocrați Iorga-Argetoianu). În ținutul Prut, la categoria Agricultură și Muncă Manuală candida Victor Iamandi (ministru Justiției – Iași), iar la ocupații intelectuale Petre Andrei (ministru Educației Naționale, profesor universitar Iași)

⁴ *România*, anul II, nr. 359, 31 Mai 1939 – trebuie să precizăm că această publicație a fost stindardul oficial al FRN și a publicat în acest număr în exclusivitate tablourile cu candidați pentru Cameră din întreaga țară.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

și Ion Petrovici (profesor universitar); la Olt, la categoria agricultură și muncă, lista era deschisă de Eugen Titeanu (subsecretar de stat, agricultor – Romanai) și Virgil Potârcă (agricultor, Plenița Dolj, apropiat de al lui Grigore Iunian); la Dunărea de Jos, la agricultură și muncă, cap de listă era Mihail Ralea (ministrul Muncii, agricultor – Fălciu) iar la Someș la agricultură și muncă Vaida Voevod Alexandru (consilier regal, agricultor – Cluj); la ocupațiuni intelectuale, Silviu Dragomir (ministrul Minorităților, prof. univ. – Cluj), Pop Traian, (ministrul Inventarului Avuțiilor Publice, profesor universitar – Cluj), Zigre Nicolae, ministrul Cultelor, avocat, Oradea, Jinga Victor, subsecretar de stat, profesor universitar, Cluj, Șerban Mihai, subsecretar de stat, profesor universitar doctor – Cluj și Ioan Lupaș (profesor universitar – Cluj)¹².

Din analiza listelor electorale de candidați pentru Cameră depuse de liderii partidului unic pe întreaga țară, se observă deficiențele prin micile neconcordanțe între profesie și categoria profesională unde candidatul voia să obțină mandatul de deputat și impunerea oamenilor cheie ai regimului în postura de locomotive ale regimului pentru a demonstra viabilitatea acestui partid care nu reușise să înregimenteze oamenii cu greutate din jurul lui Iuliu Maniu și C.I. Brătianu. Pe de altă parte, primul ministru Armand Călinescu, din postura de mână dreaptă a carlismului a lucrat intens la imaginea partidului unic din aceste alegeri prin interviul acordat corespondentului ziarului parizian „Le Temps” de la București, unde a ținut să facă unele precizări ideologice asupra regimului, mimând democrația și actul electoral care trebuia să zămislească primul parlament corporatist al țării: „Nu suntem nici fasciști, nici naziști, nici politicieni; suntem demofili fără demagogie, realizatori vorbărie zadarnică, adversari ai profesiei parlamentare, dar partizani ai reprezentanței alese și ai libertății de a vorbi și de a scrie fără licențe. Astfel se rezumă doctrina noastră. Vom da de altfel cea mai bună dovadă despre aceasta, consultând țara în zilele de 1 și 2 iunie, pentru a asigura liberul joc al noii Constituții”¹³.

Pentru noul regim, alegerile de la 1 și 2 iunie 1939 erau vitale pentru legitimarea partidului unic în plan extern iar justificările ideologice aduse de Armand Călinescu acopereau resorturile unei dictaturi născute în urma jocurilor de culise ale carlismului: „S-a putut crede în afară că România trăiește sub un regim de dictatură totală. Vedeți că nu este nimic din toate acestea. Alegerile se vor face liber, fără îndoială după formule noi, dar vom avea atât în Cameră cât și la Senat o reprezentare a intereselor adevărate ale țării, fiindcă nu sunt alegători decât bărbații și femeii de 30 de ani care lucrează și sunt înscrși în una din cele 3 categorii prevăzute de Constituție, adică: Agricultură și Muncă Manuală, Comerț și Industrie, Ocupațiuni Intelectuale¹⁴”. În privința desfășurării votului, Călinescu era ferm: „votul va fi secret și uninominal. Candidații vor fi prezentați prin fișe și circulare, prin titluri și meritele lor, cu excluderea oricărei campanii prin meetinguri publice care creează agitații și prea dau sens demagogiei un avantaj bunului simț. În ce privește guvernul răspunzător de actele sale numai față de

¹² *Ibidem*.

¹³ *Timpu*, anul III, nr. 737, 23 mai 1939.

¹⁴ *Ibidem*, 23 Mai 1939.

Suveran el nu va întruni decât pentru a asigura libertatea operațiilor electorale. El nu patronează nici o candidatură”¹⁵.

Într-o altă serie de interviuri acordate publicației oficiale a regimului, ziarul „România”, condus de romancierul Cezar Petrecu, Călinescu a mai criticat în termeni extremi de duri vechile comportamente electorale ale partidelor politice din vechiul regim, lansând un amplu rechizitoriu demagogiei și promisiunilor electorale neonorate care au servit drept scop nașterii FRN: „Alegerile nu se fac, ca în vechiul regim în atmosfera viciată a supralicitațiilor de partid, cu sgomotoase și înveninatoare târguiești electorale mincinoase. Corpurile vii ale națiunii, intelectuali, profesioniști practice, meseriași și agricultori își vor alege reprezentanții din sânul lor, elemente probate prin muncă și sacrificii pentru binele obștesc, oameni de experiență și oameni de ispravă mai ales. Alt aer se va respira în România la alegerile de la 1 și 2 iunie. Iar Parlamentul care se va întruni la 7 iunie în ajunul zilei de comemorare a Restaurației naționale depline, cu un caracter corporativ, în care profesiunile constitutive în Stat vor aduce aportul lor de rodnicie pentru întărirea și prosperarea națiunii”¹⁶.

În privința partidului unic, Călinescu aducea numai laude: „FRN este manifestarea politică a noului regim. El nu este un partid, după modelul celor din trecut. De aceea nu ați văzut agenți de-ai acestui front cutreerând satele și făcând făgăduieli demagogice; de aceea, nu veți vedea reprezentanți de-ai acestui front cutreierând ministerele și birourile administrațiilor, ca să facă fel de fel de intervenții. FRN este mai mult o mișcare spirituală (demagogie a la Călinescu). El a avut ca misiune să creeze un spirit de unitate națională și-n această privință a reușit pe deplin”¹⁷. Concomitent cu aceste interviuri de preamărire ale noii construcții politice sub auspiciile FRN, Călinescu a dat ordinul expres numărul 35971 din 20 mai 1939 reprezentanților Gărzii Naționale precum și poliției de siguranță pentru verificarea posibilelor apartenențe ideologice ale candidaților de pe lista partidului unic la mișcarea legionară și PCdR pentru a se evita posibilele surprize neplăcute.

De la Soroca, agenții poliției de Siguranță raportau următoarele: „la categoria ocupațiunii intelectuale Iov Dumitru, fost prefect sub regimul averescan și apoi președinte al organizației național-agrar Soroca are soția simpatizantă legionară în arhiva noastră. Hrișcu Petre avocat, a activat intens în mișcarea comunistă”¹⁸. De la Chișinău, corpul detectivilor descoperise faptul că: „Bălan Vasile, brutar, candidat pentru Cameră, la categoria agricultură și muncă manuală este cunoscut ca activist în mișcarea comunistă, Blocul Muncitoresc Țărănesc, dizolvat în 1931. În prezent ține legătura cu elemente comuniste. Alexandru Măță – este cunoscut cu idei comuniste”¹⁹. În schimb, la Tulcea poliția de Siguranță era în impas, în cea ce îl privea pe Negrea Petre, candidat la agricultură și muncă manuală întrucât nu reușiseră să dea nici o relație despre trecutul său, fiind

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *România*, anul II, nr. 339, 11 mai 1939.

¹⁷ *România*, anul II, nr. 332, 4 mai 1939.

¹⁸ Arhivele Naționale București, fond Direcția Generală a Poliției, d. 51/1939, f. 5.

¹⁹ *Ibidem*, f. 10.

necunoscut²⁰. La Brăila, Siguranța identificase un candidat cu probleme, în persoana lui Lazăr Meglașu, fost membru PSD până la începutul anului 1938, suspectat pentru acțiuni comuniste și dovedit ca având legături strânse cu liderii internaționalei II-a și a III-a²¹. La Siliștea: „Gheorghe Toporof și Iordan Lefterov au fost numai bănuți ca militanți comuniști prin faptul că erau simpatizanți cu mișcarea comunistă fiind în anturajul lor”²². În schimb, corpul detectivilor reușiseră să afle că „în vederea alegerilor la care candidează și Simion Rusu, secretarul Uniunii breslelor Fier-Metal pentru categoria Muncă, comuniștii organizați în breslele muncitorești au primit cuvânt de ordine să susțină candidatura acestuia”²³. La Craiova, agenții poliției de Siguranță aflaseră că „Gogu Adam Popescu, avocat din Craiova, candidat la alegerile pentru Cameră este cunoscut simpatizant legionar. A fost apărătorul legionarilor în majoritatea proceselor pendinte de Tribunalul Militar al Corpului I Armată”²⁴. La Bălți, „este suspectat numai Constantin din localitate ca unul ce a figurat în mai multe procese comuniste ca martor și chiar în procesul profesorului Petre Constantinescu”²⁵.

Situații asemănătoare au mai fost consemnate de Siguranță, la Piatra Neamț, unde rezulta că Lalu Gheorghe a fost simpatizant legionar fiind în strânse legături cu avocatul Radu Budișteanu²⁶ și la Slatina unde dintre toți candidații de la Cameră numai Take Protopopescu este cunoscut simpatizant cu fosta mișcare legionară²⁷. Din aceste rapoarte trimise la centru, Directoratul FRN se confrunta în aceste alegeri cu o serie de candidați cu un trecut politic dubios fie spre mișcarea comunistă sau spre mișcarea legionară, în timp personaje politice cheie de la partidele democratice mari PNT și PNL lipseau de pe listele Frontului (aici mă refer la oamenii cheie din jurul lui Maniu – Mihalache – C.I. Brătianu, în afara celor care au trădat imediat cu lovitura de stat de la 10 februarie 1938), iar candidații pro-carliști cu notorietate deși capi de listă erau prea puțini pentru aspirațiile politice ale partidului unic.

Dincolo de informațiile transmise despre trecutul politic al candidaților de mai sus, lucrătorii Siguranței arătau că cercurile maniste din „lectura atentă a viitoarelor nume din Parlament erau de părere că guvernul nu a mai putut atrage noi forțe rămase opoziționiste. Oamenii care au fost puși pe liste sunt atât de necunoscuți încât au provocat surprindere. În Ardeal guvernul nu a fost inspirat în afară de membrii Cabinetului și câțiva transfugi niciunul dintre candidați nu este cunoscut în propria lor circumscripție”²⁸. Pe de altă parte, dintr-o altă notă secretă mai aflăm că partidul unic nu a reușit să creeze breșe în rândul organizațiilor PNT pentru a înrola candidați pe lista FRN-ului, ci doar „în afară de Victor Moldovanu în Ardeal și de alte două persoane, nici unul dintre apropiații lui Maniu nu a

²⁰ *Ibidem*, f. 13.

²¹ *Ibidem*, f. 75.

²² *Ibidem*, f. 77.

²³ *Ibidem*, f. 39.

²⁴ *Ibidem*, d. 50/1939, f. 129.

²⁵ *Ibidem*, f. 147.

²⁶ *Ibidem*, f. 154.

²⁷ *Ibidem*, f. 161.

²⁸ *Ibidem*, f. 35.

acceptat să candideze pe lista FRN cu toate insistențele lui Vaida Voevod. Astăzi, când nici unul dintre prietenii săi apropiați, cu excepția lui I.B. Georgescu Dolj nu a acceptat să candideze, se poate afirma cu tărie că Ion Mihalache a rupt legăturile cu regimul actual”²⁹. „Prietenii mei scarmână bine de tot pe noile lichele trădătoare care au început să figureze pe listele de candidați FRN: dr. Eduard Mezincescu, dr. Vasile Rășcanu de la Iași, Constantin Vișoianu, Gr. Cazacliu, Octav Livezeanu, Onofrei Lunguleac, Ghiță Pop și Ilie Lazăr. Din județul meu candidează avocatul averescan N. Nemțanu și negustorul Gh. Țon, fost membru în partidul nostru. El a acceptat să candideze la Camera de Comerț a regiunii Iași. Are și organizația mea de la Baia trădătorul ei”³⁰, nota în memoriile sale, omul politic național-țărănist, Ioan Hudiță, despre trădătorii care aleseseră să meargă pe listele Frontului decât să rămână credincioși partidului. În timp ce Siguranța făcea campanie electorală în favoarea partidului unic, adunând informații utile despre candidați și opoziția PNT-PNL, jurnaliștii de la cotidianul „Timpul” lansau pe pagina întâi a publicației un manifest în care hiperbolizau organizarea impecabilă a acestora alegeri unde violențele și demagogia lipseau cu desăvârșire: „Ne despart 6 zile de data alegerilor. Campania electorală este în plină desfășurare. Și cu toate acestea nici un incident, nicio turbare a vieții publice. Pe întinsul țării operațiile pregătitoare ale alegerilor s-au terminat. Azi cetățenii sunt chemați la exercitarea drepturilor politice în liniște și rânduială. Cercetând în ansamblu, elementele acestea de amănunt și punându-le în legătură cu atmosfera neobișnuită în care se desfășura campania electorală, se vede clar că Parlamentul ce se pregătește acum este destinat să ducă prin metodele, preocupările și felurile sale noi la o prefacere fundamentală a vieții noastre publice”³¹.

Dincolo de aceste articole favorabile scrise în presa controlată de partidul unic despre aceste alegeri unde campania electorală și farmecul bătelor și ale revolverelor au lipsit, Constantin Argetoianu, un om de bază al regimului carlist, iscusit combinator politic își exprima nemulțumirea în paginile jurnalului său: „Dictatură sui generis cum se vede, cu compromisuri și cu satisfacții! Eu în tot cazul sunt mulțumit că am scăpat de această corvoadă: mi-ar fi convenit la Cameră dar la Senat nu. De ce să mă cert cu oameni cumsecade și care au dreptate și să mă sacrific pentru un guvern în care nu am încredere?”³²

²⁹ *Ibidem*, f. 40.

³⁰ Ioan Hudiță, *Jurnal Politic*, 1939, București, Editura Pro, 2004, p. 55.

³¹ *Timpul*, anul II, numărul 741, 27 mai 1939.

³² Constantin Argetoianu, *Însemnări Zilnice*, vol 6. Ediție îngrijită de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 2003, p. 301.

JUDEȚUL BOTOȘANI ÎN PRIMELE LUNI ALE OCUPAȚIEI SOVIETICE. MEMORIILE INEDITE ALE LUI DIMITRIE RUSSU, PREFECTUL JUDEȚULUI BOTOȘANI (7 APRILIE-17 AUGUST 1944)

Marcel VARGA

Botosani County in the early months of the Soviet occupation. Unpublished memoirs of Dimitrie Russu, Prefect of Botosani (7 April to 17 August 1944) Summary

Dimitrie Russu, Botoșani county prefect from 7 April to 17 August 1944, expose in a report to minister of Internal Affairs the situation of this area before and after the Soviet military occupation. After the Romanian administration of Botoșani was evacuated at the end of March 1944, on 7 April the Red Army troops were occupied the city. Soon after, the german bombers destroyed a lot of houses and another buildings. After rebuilding destroyed facilities and institutions, Russu reorganized Prefecture, Law Court, Police etc. and was concerned for the smooth running of economic activities. Ample space is reserved for presentation of proposed relations with the Soviets, Jews and Romanians. Despite the statements made by V. Molotov in April 1944, the Soviets interfered actively in the political and social transformations. In April, Ana Pauker and Vasile Luca had been personally in Botosani and tried to persuade Russu to join the communism. He refused and on 17 August, Russu was dismissed by the Soviet command and replaced by Gh Boldescu.

Keywords: Botoșani, 1944, Soviet military occupation, Red Army, Romanians, Jews, political and social transformations, communism.

După bătălia de la Kursk (iulie 1943) Armata Roșie a preluat definitiv inițiativa strategică pe frontul răsăritean și a declanșat o puternică ofensivă spre vest cu scopul înfrângerii Germaniei și a aliaților ei. Viteza de înaintare a sovieticilor a împins constant frontul tot mai aproape de granițele României, distanța dintre acesta și Nistru (în linie dreaptă) scăzând, chiar în plină iarnă, de la circa 300 km la 1 decembrie 1943 la aproximativ 140 km la 10 ianuarie 1944¹. Graba U.R.S.S. avea mai ales rațiuni militare și economice; motivațiile politice, pentru moment, erau în plan secundar deoarece Stalin nu dorea să lase impresia că vrea să introducă regimul sovietic în teritoriile ocupate de armatele sale². Libertatea de mișcare în țările cele mai apropiate o dobândise încă din timpul Conferinței miniștrilor de Externe de la Moscova (18-30 octombrie 1943), când guvernul englez, prin vocea lui Anthony Eden, recunoscuse Uniunii Sovietice „dreptul de a decide singură problemele referitoare la România, Finlanda și

¹ Dinu C. Giurescu, *România în cel de-al Doilea Război Mondial (1939-1945)*, București, Ed. All, 1999, p.187.

² Abia în aprilie 1945, într-o discuție cu Tito la Moscova, Stalin a sintetizat concepția sa asupra celui de-al doilea război mondial și asupra teritoriilor ocupate: „În războiul acesta nu este la fel ca în cel trecut, ci cel care ocupă un teritoriu își impune și sistemul său social. Fiecare își impune sistemul său acolo unde ajunge armata sa. Altfel nici nu poate fi”; cf. Milovan Djilas, *Întâlniri cu Stalin*, Craiova, Ed. Europa, f.a., pp. 74-75.

Ungaria, fiindcă singură Armata Roșie luptă contra lor”.³ Această concesiune făcută U.R.S.S. a fost reiterată și la Conferința de la Teheran (28 noiembrie-1 decembrie 1943), aliații consimțind astfel, cu mult înainte de „acordul de procentaj”, intrarea României în sfera de influență sovietică.

Pe plan intern, apropierea frontului de granițele României l-a determinat pe mareșalul Antonescu să hotărască elaborarea măsurilor de evacuare din zonele de est și nord-est ale țării.⁴ Primele discuții pe această temă datează din 22 septembrie 1943, când mareșalul Antonescu a vorbit într-o ședință a Consiliului de Miniștri despre măsuri de evacuare pentru „Transnistria, Basarabia, Bucovina, chiar pentru Moldova,” cu toate că tot el era convins că „războiul nu ne poate duce, în nici un caz, la pierderea Basarabiei și Bucovinei”.⁵ Lucrările privind evacuarea provinciilor amintite, pregătite ca o ipoteză de război⁶ și cunoscute sub denumirea *Operațiunea 1111*, au fost elaborate în iarna 1943-1944 de către Marele Stat Major în colaborare cu Ministerul de Interne. Instrucțiunile elaborate la nivel central au fost puse în aplicare la nivel local de către prefecturi prin planurile de evacuare județene.⁷ De exemplu, din județul Botoșani urmau să se evacueze 1145 funcționari din administrația locală (prefectură, preturi, primării) și 2214 din instituțiile aparținând de diverse ministere: Justiție, Finanțe, Sănătate, Cultură etc.⁸

În primăvara anului 1944, în urma operațiunilor ofensive „Proskurov-Cernăuți” (4 martie-17 aprilie), „Uman-Botoșani” (5 martie-17 aprilie) și „Odessa” (26 martie-14 aprilie) declanșate de Fronturile 1, 2 și 3 ucrainene, zona de nord-est a României a fost ocupată de Armata Roșie.⁹ La 30 martie 1944, trupele Frontului 1 ucrainean, comandate de către mareșalul G. K. Jukov, au reușit să ocupe orașul Cernăuți; puțin mai devreme, la 17 martie 1944, soldații Frontului 2 ucrainean, conduși de mareșalul I. S. Konev, reușiseră să forțeze Nistrul în zona Hotin. Pătrunderea armatelor sovietice pe teritoriul național a avut loc înainte ca planul de măsuri al Marelui Stat Major privind apărarea pe Nistru să fie adoptat și

³ Nicolae Baciuc, *Agonia României. 1944-1948. Dosarele secrete acuză*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1990, p. 95.

⁴ Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Complot împotriva României. 1939-1947. Basarabia, nordul Bucovinei și Ținutul Herța în vâltoarea celui de-al doilea război mondial*, București, Ed. Academiei de Înalte Studii Militare, 1994, pp. 132-134.

⁵ Marcel-Dumitru Ciucă, Maria Ignat (editori), *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu*, vol. IX (februarie-decembrie 1943), București, Arhivele Naționale ale României, 2006, p. 447.

⁶ La 12 ianuarie 1944, mareșalul Antonescu, cu toate că frontul era tot mai aproape de Nistru, era încă optimist cu privire la desfășurarea operațiunilor militare și declara că „noi trebuie să punem răul înainte și de aceea am presupus situația cea mai grea. Totuși nu se poate ca germanii să vină cu luptele pe teritoriul nostru”, iar la 27 ianuarie 1944 spunea că „nu trebuie să vedem lucrurile prea în rău” deoarece „chiar în cazul cel mai rău, avem încă luni de zile înaintea noastră”; *Ibidem*, vol. X (ianuarie-aprilie 1944), București, Arhivele Naționale ale României, 2007, pp. 18 și 71-72.

⁷ Acest document cuprindea ordinele de evacuare, harta județului cu punctele de adunare și itinerariile de deplasare indicate de comandamentul militar, tabele cu necesarul de vagoane și cu necesarul/existentul de mijloace auto și hipo, tabele cu medicii însoțitori ai coloanelor, borderouri cu arhiva și actele de gestiune etc.; planul era detaliat până la nivelul fiecărei comune din județ; cf. Sergiu Balanovici, *Operațiunea 1111. Evacuarea din Moldova – 1944*, Botoșani, Ed. Axa, 2005, p. 21.

⁸ *Ibidem*, p. 32.

⁹ Florin Constantiniu, Alesandru Dușu, Mihai Retegan, *România în război. 1941-1945. Un destin în istorie*, București, Ed. Militară, 1995, p. 115.

pus în aplicare.¹⁰ Acest fapt a fost posibil deoarece autoritățile militare române, inclusiv mareșalul Antonescu, au subestimat posibilitățile de ofensivă ale sovieticilor.¹¹

În condițiile înaintării rapide a Armatei Roșii spre România, factorii decizionali au luat o serie de măsuri pentru contracararea ofensivei și limitarea pierderilor iminente. La 10 martie 1944 a fost declanșată parțial¹² *Operațiunea 1111* pentru zonele cu denumirea de cod *Brâncoveanu* (județele Hotin și Cernăuți), *Cantemir* (județele Storojineț, Rădăuți, Câmpulung, Suceava și Dorohoi), *Traian* (județul Soroca), *Movilă* (județele Bălți și Orhei), *Brancomir* (județele Botoșani și Baia) și Transnistria în întregime. La 17 martie evacuarea parțială a fost extinsă și pentru județul Iași și zona *Decebal* (județele Lăpușna și Tighina).¹³ În aceeași zi s-a dispus evacuarea completă a zonelor *Brâncoveanu* și *Traian*, iar la 22 martie 1944 Marele Stat Major a ordonat evacuarea „în total” din zonele *Cantemir* (fără județul Câmpulung), *Brancomir* (fără județul Baia) și *Movilă*. Cu toate eforturile depuse, la 4 aprilie 1944 au fost complet evacuate și județele Câmpulung și Baia.¹⁴ Pe plan militar, la 15 martie 1944 a fost remobilizată Armata a 4-a comandată de generalul Mihail Racoviță, iar la 16-17 martie a început evacuarea unităților militare din zonele menționate mai sus. La 29 martie 1944, generalul Gheorghe Manoliu, responsabil de *Operațiunea 1111* în nordul Moldovei raporta Marelui Stat Major că evacuările din garnizoanele Fălticeni, Suceava, Rădăuți, Dorohoi și Botoșani erau „terminate complet”.¹⁵ La 17 aprilie 1944 linia frontului a fost stabilizată pe aliniamentul Gura Humorului – Târgu – Neamț – sud Pașcani – nord Târgu Frumos – nord Iași – nord Cornești – Orhei – cursul inferior al Nistrului – Marea Neagră. Așezarea frontului în zona centrală a Moldovei a permis sovieticilor ocuparea nord-estului țării și pregătirea unei ofensive de amploare cu scopul scoaterii României din război.

Autoritățile civile ale județului Botoșani, deși au fost permanent în legătură cu reprezentanții Organizației Colonel Mosiu¹⁶, au fost surprinse de înaintarea rapidă a inamicului. La 9 martie 1944 prefectul județului raporta că „față de necesarul în căruțe și animale și față de existent, rezultă că nu se pot satisface toate nevoile de evacuare cu ceea ce avem în județ, lipsurile fiind de 4415 căruțe (49% lipsă), 8780 animale – cai și boi (48% lipsă). Se vede lămurit că în caz de executare a *Operațiunii 1111 B*, în ipoteza a II-a, va rămâne pe teritoriu circa jumătate din bunurile care nu se pot evacua”.¹⁷ Prefectul recunoștea că, în

¹⁰ Alesandru Duțu, *Între Wehrmacht și Armata Roșie. Relații de comandament româno-germane și româno-sovietice (1941-1945)*, București, Ed. Enciclopedică, 2000, p. 150.

¹¹ La ședința Consiliului de Miniștri din 3 martie 1944 mareșalul Antonescu nu credea că frontul se va deplasa la vest de Nistru, ba chiar spera că acesta nu va ajunge nici la Bug deoarece germanii nu își permit să piardă „Țara Românească”; cf. Marcel Dumitru Ciucă, Maria Ignat (editori), *op. cit.*, vol. X, p. 205.

¹² Au fost evacuate numai bunurile Consiliului de Patronaj al Operelor Sociale, averea Crucii Roșii, patrimonial istoric al bisericilor și mănăstirilor, familiile funcționarilor, ale ofițerilor și subofițerilor; personalul administrativ rămânea deocamdată la posturi, urmând a se evacua cu ordin special sau cu armata de operații; cf. Sergiu Balanovici, *op. cit.*, p. 59.

¹³ *Ibidem*, pp. 58-59.

¹⁴ *Ibidem*, pp. 59-60.

¹⁵ *Ibidem*, p. 62.

¹⁶ Colonelul Gheorghe Mosiu a fost împuternicitul guvernului pentru evacuarea provinciilor din nord-estul țării și a condus formațiunea de lucru care s-a ocupat de această operațiune.

¹⁷ Arhivele Naționale Botoșani, fond Prefectura județului Botoșani, d. 78/1944, f. 73.

cazul unei evacuări cu mijloace auto și hipo, era puțin pregătit și avertiza Marele Stat Major că inamicul „va beneficia” de o mulțime de bunuri imposibil de transportat. Presiunea evenimentelor și-a spus cuvântul și la Botoșani și a făcut ca planuri minuțios întocmite luni de zile să fie inoperabile.

Deși ordinele privind evacuarea erau foarte clare, autoritățile nu au avut timpul necesar pentru respectarea și aplicarea lor; de exemplu, eșalonul II, condus de prefect s-a evacuat concomitent cu eșalonul I, condus de subprefect la 28 martie 1944 și a ajuns în cele din urmă în localitatea Valea Mărului din județul Argeș. Această decizie a fost justificată în aceeași zi printr-o notă telefonică în care se arăta că „dat fiind că Mihălășeni, Albești și Todireni sunt ocupați de inamic, eșalonul II se va retrage începând de astăzi 28 curent”¹⁸ și printr-un raport al prefectului către ministrul de Interne în care generalul Nicolae Ghineraru scria că „am retras tot eșalonul II căci așa impunea situația”.¹⁹ Prefectura județului Botoșani, evacuată în Argeș, și-a continuat activitatea chiar și în vara anului 1944; documentele arhivistice arată că instituția corespundea cu Cercul teritorial Botoșani, evacuat în județul Mehedinți²⁰ și înainta spre aprobare forurilor superioare proiectul de buget al județului pe următorul exercițiu financiar.²¹ Unii funcționari evacuați odată cu Prefectura au fost angajați, începând cu 1 iunie 1944, în diverse servicii din Prefectura județului Argeș,²² iar 35 de notari botoșăneni evacuați au fost încadrați pe posturile vacante din județul gazdă.²³ În luna martie 1944 au fost evacuate din Botoșani și alte instituții reprezentative: Inspectoratul Școlar în localitatea Merișani (județul Argeș), Liceul „A.T. Laurian” în localitatea Cermei (județul Arad), Spitalul „Mavromati” în localitatea Turnu-Măgurele (județul Teleorman).

Evacuarea ultimelor autorități românești a coincis cu forțarea Prutului de către trupele sovietice (26 martie 1944) în punctele Ripiceni și Movila Ruptă și pătrunderea lor în județul Botoșani. La 2 aprilie, ministrul de Externe al U.R.S.S. a dat o declarație referitoare la intrarea trupelor sovietice pe *teritoriul României* (subl. ns.) în care a precizat obiectivele militare ale Armatei Roșii, dar și faptul că Uniunea Sovietică nu dorea să schimbe modelul politic românesc: „Armata Roșie, în urma victorioasei sale ofensive, a ajuns la râul Prut, care formează frontiera de stat între Uniunea Sovietică și România. Acesta e primul pas spre restabilirea completă a frontierei de stat sovietice, stabilită cu România prin tratatul din 1940, pe care România l-a violat în mod perfid, prin atacul ei neprovocat din 1941, în alianță cu Germania hitleristă. În momentul de față, Armata Roșie continuă operația de curățire a teritoriului sovietic de trupele dușmane ce se mai află pe el și se apropie timpul când întreaga frontieră a Uniunii Sovietice va fi complet restabilită. Guvernul sovietic aduce la cunoștință că Armata Roșie, urmărind armatele germano-române, a trecut Prutul și a intrat pe teritoriul românesc. Comandantul suprem al Armatei Roșii a dat ordin unităților sovietice care înaintează să urmărească pe inamic până ce va fi înfrânt sau capitulează. În același timp, guvernul sovietic declară că el nu urmărește să dobândească nici o parte din

¹⁸ Idem, d. 160/1944, f. 80.

¹⁹ *Ibidem*, f. 93.

²⁰ Idem, d. 156/1944, f. 25.

²¹ Idem, d. 144/1944, f. 84.

²² Idem, d. 147/1944, f. 2-6.

²³ *Ibidem*, f. 9-10.

teritoriul românesc și nici să schimbe orânduirea socială din România. Înaintarea Armatei Roșii pe teritoriul românesc e cauzată numai de necesități militare și de continuarea rezistenței trupelor inamice”.²⁴

Am redat în întregime acest document, considerăm noi, propagandistic și pragmatic, în egală măsură, pentru a putea pune mai ușor în antiteză textul cu evenimentele propriu-zise. Încă de la început remarcăm că frontiera dintre cele două state este râul Prut și că unul dintre obiectivele militare constă în „restabilirea completă” a graniței fixate în 1940; din păcate, în 1944 rapturile teritoriale asupra României nu au încetat, dovadă fiind un proces-verbal încheiat la 8 iunie 1945 de către prefectul județului Dorohoi, Alexandru Faliboga, din care reiese că la 22 iunie 1944 grănicerii sovietici au depășit linia de frontieră din 1940 cu circa 2 km în zona localității Oroftiana de Sus și au anexat satul Prisaca (circa 338 ha)²⁵. Pe de altă parte, preluarea controlului prin intermediul comandamentelor militare de ocupație a facilitat sovieticilor impunerea propriilor reguli politice și sociale în defavoarea celor românești.

Intrarea Armatei Roșii în comunele din județ nu a putut fi reconstituită din cauza lipsei surselor documentare, distruse în cele mai multe cazuri în incendii provocate de soldații sovietici. În schimb, sosirea în orașul Botoșani a fost prezentată pe larg în paginile ziarului comunist „Clopotul” în 1944 și 1945. Conform acestuia, după trecerea prin oraș a „coloanelor nesfârșite de nemți murdari și zdrențăroși ce nu mai aveau nimic în comun cu înfățișarea războinică a ostașilor care, în iunie 1941, se pregăteau să ia cu asalt Moscova și să devină stăpâni lumii”²⁶ și după evacuarea precipitată a orașului de către autoritățile civile, Botoșaniul a rămas „al nimănui” din cauza lipsei mijloacelor de comunicație cu restul țării. Între 29 martie și 7 aprilie 1944 orașul a fost „administrat” de către soldații germani și români în retragere și deținuții evadați din lagărul de la Sarata (comuna Mihălășeni), „cei mai mulți, spărgători care fuseseră trimiși pe front pentru reabilitare și care, îmbrăcați cu tunică și capelă italiană, manta nemțească și cu pușcă românească, au terorizat orașul zile la rând”.²⁷ Fără distincție, români și germani, militari și civili, nu s-au sfiit să spargă magazine și să jefuiască locuințe sub amenințarea armelor.

Haosul instaurat în acele zile avea să se sfârșească în jurul orei 9 a zilei de 7 aprilie 1944 când, după un puternic bombardament de artilerie, trupele sovietice comandate de colonelul Sajin au intrat în Botoșani „pe muzica automatelor”. „Eliberarea” orașului a fost salutăată la Moscova cu 15 lovituri de tun; pe plan intern, ziua de 7 aprilie a adus populației din nordul Moldovei și sudul Bucovinei întâlnirea „cu o nouă lume, cu o nouă mentalitate, cu un nou popor despre care a auzit atâta minciună, dar pe care nu l-a cunoscut cu adevărat decât acum; în loc de ură și răzbunare, bunăvoință și înțelegere; în loc de emfază și trufie, simplitate și corectitudine, în loc de porniri sângeroase și cotropitoare, iubire de țară și de libertate, în loc de paradă deșartă, muncă și conștiinciozitate”.²⁸

²⁴ Alina Tudor-Pavelescu (editor), *Partidul Comunist din România în anii celui de-al Doilea Război Mondial (1939-1944)*, București, Arhivele Naționale ale României, 2003, pp. 331-332.

²⁵ Arhivele Naționale Botoșani, fond personal Alexandru Faliboga, d. 93/1945, f. 1.

²⁶ „Clopotul”, an I, nr. 1/8 octombrie 1944.

²⁷ Idem, an II, nr. 55/8 aprilie 1945.

²⁸ *Ibidem*.

Una dintre prioritățile colonelului Sajin a fost constituirea unei administrații locale, dar care să fie sub ascultarea Armatei Roșii. Deși orașul Botoșani a fost sub semnul anarhiei la sfârșitul lunii martie-începutul lunii aprilie, într-un raport din 30 octombrie 1944 adresat prefectului Gheorghe Boldescu, Comunitatea evreilor își arogă meritul de a fi fost „singura instituție organizată rămasă în oraș care a avut sarcina și a pășit imediat la luarea de măsuri care să preîntâmpine abuzurile ce amenințau bunurile și integritatea corporală a cetățenilor”; potrivit aceleiași surse, Comunitatea evreilor a fost cea care a înființat ad-hoc Poliția, a asigurat continuitatea funcționării Primăriei și cea care a furnizat asistența medicală prin intermediul dispensarului policlinic evreiesc. Dat fiind că evreii erau majoritari în oraș în momentul intrării sovieticilor, comandanții militari le-au cerut lor în primele zile „sfaturi, lămuriri și ajutor pentru aprovizionarea trupelor întrucât din cauza înaintării rezezi, coloanele de aprovizionare rusești rămăseseră cu mult în urmă”. În aceste condiții „Comunitatea evreilor a pus la dispoziția Armatei Roșii tot ceea ce era necesar în materie de îmbrăcăminte și igienă, a asigurat oameni pentru repararea podurilor și aprovizionarea armatei”, cheltuind pentru toate serviciile 425000 lei.

Pentru a clarifica modul cum a ajuns în fruntea Prefecturii Botoșani pensionarul Dimitrie Russu, fostul secretar general al acestei instituții în perioada 1930-1938, raportul menționat mai sus precizează că „evreii au recomandat Comandamentului sovietic persoanele ce au fost numite în funcțiile de prefect și primar (subl.ns.)”²⁹. Din punct de vedere demografic, evreii reprezentau în 1944 circa 70% din populația orașului în timp ce românii erau puțin peste 23%³⁰, fapt care îi putea îndreptăți să facă propuneri pentru principalele funcții administrative; dacă pentru funcția de primar l-au „recomandat” și Comandamentul sovietic l-a acceptat pe tânărul Carol Artberger, român cu părinți de origine germană și maghiară, pentru funcția de prefect au nominalizat un român cu ascendență clar românească.³¹

Indiferent dacă Russu a fost prima opțiune în discuțiile Comunitate – Comandament sau a fost „validat” datorită faptului că sovieticii doreau ca la conducerea județului să fie un român, cu siguranță, pe Dimitrie Russu l-a recomandat competența, profesionalismul și experiența administrativă de care a dat dovadă pe parcursul întregii sale activități în Prefectură în anii de dinaintea războiului. Având în vedere că personalul celor două instituții se evacuasă în Muntenia, cei mai mulți funcționari, atât de execuție cât și de conducere, s-au recrutat în aprilie 1944 din rândurile evreilor; de exemplu, la Primăria Botoșani, circa 90% dintre angajați erau evrei, românii ocupând în general posturile cele mai simple (cameristă, vizitiu, măturător, gropar etc).³²

²⁹ Arhivele Naționale Botoșani, fond Prefectura județului Botoșani, d. 77/1944, f. 45-46.

³⁰ Idem, fond Primăria orașului Botoșani, d. 41/1944, f. 1; în cifre absolute, la 21 iunie 1944 populația orașului era de 23932 locuitori, din care 5666 români și 16792 evrei. Numărul mare de evrei se explică prin faptul că aceștia, dar și alți minoritari, conform Ordinului nr. 4600/4 februarie 1944 emis de Ministerul Afacerilor Interne, nu au avut dreptul să se evacueze din oraș în caz de pericol; cf. Arhivele Naționale Botoșani, fond Prefectura județului Botoșani, d. 82/1944, f. 1.

³¹ Șlomo Leibovici-Laiș, în articolul *Cum au apărut fruntașii comuniști Ana Pauker și Vasile Luca la Botoșani în preajma lui 23 august 1944* apărut în „Magazin istoric”, an XXIX, nr. 12/1995, p. 27, afirmă că „în fruntea tuturor exponenților autorităților civile locale au fost numiți români la cererea expresă a sovieticilor”.

³² Arhivele Naționale Botoșani, fond Primăria orașului Botoșani, d. 51/1944, passim.

La puțin timp după ocuparea orașului, în noaptea de 8-9 aprilie 1944, aviația germană, profitând de o bună vizibilitate și de faptul că Botoșaniul era slab apărat împotriva unui atac aerian, a bombardat zona în care se găseau principalele instituții (teatrul, liceul „Laurian”, spitalul, școala Marchian, gara) dar și o mulțime de case particulare provocând numeroase victime și pagube importante. Misiunea prefectului nu se anunța a fi deloc ușoară: pe lângă faptul că se confrunta cu o mulțime de probleme administrative care nu suportau întârziere (aprovizionarea populației cu alimente, refacerea alimentării cu apă a orașului, distrusă în timpul bombardamentului, stârpirea speculei, închegarea principalelor instituții județene), Dimitrie Russu trebuia să țină cont de deciziile Comandamentului sovietic sub a cărui aripă își desfășura practic activitatea.

Deciziile luate la nivelul Prefecturii și al Primăriei în vara anului 1944 nu au aparținut persoanelor aflate la conducerea celor două instituții și nici Comandamentului sovietic local. La 10 aprilie 1944, la Moscova, Comitetul de Stat al Apărării a emis hotărârea nr. 5549/S³³ semnată personal de I.V. Stalin care cuprindea măsurile ce trebuiau luate de Armata Roșie pe teritoriul României; conform acestui document, Consiliul Militar al Frontului 2 ucrainean trebuia să tipărească apeluri prin care să îndemne populația să-și continue activitatea pașnică și să acorde Armatei Roșii „colaborare și ajutor” în menținerea ordinii și a funcționării normale a întreprinderilor industriale, comerciale și comunale; apelurile trebuiau să sublinieze faptul că Armata Roșie nu urmărește scopul de a acapara vreo parte din teritoriu sau de schimbare a ordinii sociale existente în România, că pătrunderea trupelor sovietice este determinată exclusiv de necesități militare și de continuarea rezistenței armatei germane și a unităților românești, că Armata Roșie nu îndeplinește decât ordinul comandantului suprem de a urmări trupele dușmane până la deplina nimicire și capitulare a inamicului și că sovieticii au pătruns ca *eliberatori* (subl. ns.) și nu în calitate de cuceritori. Responsabilitatea pentru buna coordonare a problemelor administrației civile în „teritoriile eliberate” revenea Consiliului Militar și personal generalului Susaikov.

Măsurile concrete ordonate de Stalin se refereau atât la aspecte politice cât și la probleme administrative, religioase și economice. Pentru a susține în continuare că pătrunderea trupelor a fost dictată exclusiv de necesități militare s-a dispus că „în raioanele ocupate de Armata Roșie nu se creează soviete și organe ale puterii sovietice; să se păstreze fără schimbare toate organele puterii românești existente în aceste raioane și sistemul economic și al construcției politice existent în România”. În plan religios, hotărârea preciza categoric că bisericile nu trebuie să fie atinse și că rânduielile bisericești românești trebuie menținute. În ceea ce privește chestiunile administrative, toate măsurile necesare pentru menținerea ordinii trebuiau luate de către administrația românească sub supravegherea Comandamentului Armatei Roșii; în localitățile ocupate urma să fie instaurată starea de război, iar prima măsură trebuia să fie publicarea unei declarații din care să rezulte că proprietarii de întreprinderi trebuie să asigure continuitatea funcționării lor, că activitatea școlilor și spitalelor trebuie să se desfășoare normal și că posesorii de arme, muniții, aparate radio și alte bunuri militare trebuie să le

³³ T.V. Volokitina, G. P. Murașco, O. V. Naumov, A. F. Noskova, T. V. Țarevskaia (editori), *Sovetskii faktor vostočnoii Evropy (1944-1953)*, tom I, 1944-1948, *Dokumenty*, Moskva, Rosspen, 1999, pp. 53-56; documentul ne-a parvenit prin amabilitatea d-lui prof. dr. Ioan Chiper, cercetător la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” din București.

predea Comandamentului militar. De asemenea, în localitățile importante trebuiau instalate garnizoane militare formate din trupe NKVD sau unități militare sovietice; pentru asigurarea comunicațiilor, Comandamentul militar urma să preia căile ferate și să dispună măsurile necesare pentru funcționarea continuă a telefonului și a altor mijloace similare. În ceea ce privește chestiunile economice, hotărârea preciza că pe teritoriul României pot circula, alături de moneda obișnuită, lei de război și ruble sovietice; Stalin a stabilit că prețurile trebuiau să fie cele de dinaintea intrării Armatei Roșii în România și chiar cursul de schimb al acestor monede: 100 lei românești erau echivalenți cu 20 lei de război sau 1 rublă sovietică. Pentru a se asigura că întreprinderile comerciale și industriale părăsite își continuă activitatea, Comandamentul militar putea numi la conducerea lor foști funcționari ai acestora. Am insistat asupra prevederilor acestei hotărâri din două motive, ambele, credem noi, de o egală importanță: mai întâi, documentul este puțin cunoscut în istoriografia românească și, în al doilea rând, pentru că, cel puțin la Botoșani, dispozițiile arătate mai sus au fost îndeplinite ad-litteram.

Cercetând atât documentele Prefecturii cât și ale Primăriei am constatat că toate măsurile dispuse de cele două autorități au fost luate la solicitarea Comandamentului sovietic, preocupat să respecte întocmai hotărârile dispuse de Moscova. Principala preocupare a Prefecturii în cursul lunii aprilie 1944 a fost aceea de a reorganiza activitatea administrativă în județ ținând cont de „dispozițiile Comandamentului sovietic al județului Botoșani”. Imediat după numire, Dimitrie Russu a fost nevoit să ia măsuri urgente „în vederea normalizării vieții economice, administrative și culturale a județului”; în ceea ce privește administrația, întrucât cei mai mulți funcționari erau evacuați, prefectul a ordonat, sub sancțiunea că nerespectarea dispoziției înseamnă sabotaj, ca toți funcționarii și pensionarii instituțiilor publice din județ să se prezinte în termen de trei zile la Prefectură pentru reîncadrarea lor în funcțiile pe care le-au ocupat.³⁴ Cu toate că s-a reușit ocuparea principalelor posturi din Prefectură, rezultatul nu l-a mulțumit în totalitate pe Dimitrie Russu deoarece, în afara fostului său coleg de generație Ioan Popovici, numit șef al serviciului administrativ și financiar, multe posturi au fost ocupate de evrei.³⁵ Pentru a combate lipsa alimentelor și specula care era la ordinea zilei, prefectul a dispus că „toți comercianții trebuie să readucă toate mărfurile la sediul comercial și în depozitele pe care le-au avut până la 26 martie 1944”³⁶; măsuri mai severe au fost luate în privința comerțului cu băuturi alcoolice: dacă prefectul a ordonat doar că „toți depozitarii comercianți și deținătorii unor cantități de vin, spirt, rachiu sau orice alte băuturi spirtoase” erau obligați să declare cantitățile pe care le aveau³⁷, la 30 mai 1944, comandantul militar al orașului, maiorul Cerneiev, a interzis „desfacerea liberă, adică în mod neorganizat, a băuturilor spirtoase, inclusiv vinul de viță” sub motivul „menținerii liniștii publice”.³⁸ Este de remarcat faptul că și autoritățile militare sovietice erau interesate să țină sub control efectele alcoolului în rândurile propriilor soldați și să

³⁴ Arhivele Naționale Botoșani, fond Prefectura județului Botoșani, d. 184/1944, f. 2.

³⁵ Într-o notă-raport din 19 iunie 1944 Ana Puker afirmă că „în Prefectura Botoșani, din 15 funcționari aflați în principalele posturi administrative, nouă sunt evrei”; cf. Alina Tudor-Pavelescu (editor), *op.cit.*, p. 343.

³⁶ Arhivele Naționale Botoșani, fond Prefectura județului Botoșani, d. 184/1944, f. 3.

³⁷ *Ibidem*, f. 5.

³⁸ *Ibidem*, f. 24.

preîntâmpine atitudinii condamnabile care, din păcate, erau curențe în rândurile Armatei Roșii și a căror urmărire se răsfrângeau asupra populației românești. Pentru a combate lipsa pâinii, dar și specula cu acest produs de bază, prefectul și primarul orașului au raționalizat acest produs la 300 g/persoană/zi și au fixat prețul de vânzare pentru o pâine neagră de 600 g la 25 lei; pe parcursul verii, din cauza lipsei de materie primă, prețul aceluiași produs a urcat la 34 lei.³⁹ Raționalizări și prețuri de vânzare au fost stabilite pentru aproape toate produsele, inclusiv pentru lemne de foc.⁴⁰

Pentru ca deciziile autorităților administrative să fie respectate era nevoie de crearea unor instituții juridice care să ancheteze și să sancționeze orice abatere de la prevederile acestora. La 22 aprilie 1944, prefectul Russu a solicitat avocaților din Botoșani un punct de vedere asupra competenței sale de a reînființa Tribunalul și arestul preventiv, ambele instituții fiind cerute și de Comandamentul sovietic. Pe 24 aprilie 1944 a avut loc întâlnirea avocaților în localul Prefecturii, însă opiniile acestora nu au coincis cu așteptările lui Dimitrie Russu; Ilie Horodniceanu, considerând că puterea ocupantă deține prerogativele guvernului și pe cele ale șefului statului ocupat, a declarat că „magistratura trebuie să fie numită de puterea ocupantă”, iar Bernhard Rohrlisch, întărind afirmația colegului său, a concluzionat că „soluția legală este ca să se dea de către Comandamentul sovietic de ocupație o dispoziție scrisă către Prefectura județului Botoșani, dispoziție care va investi legalmente această autoritate cu dreptul de a constitui instanțe și a numi magistrați și funcționari”. Prefectul Russu primea astfel, încă o dată, dovada că nu îi este permis să ia decizii proprii decât dacă ele coincid cu interesele unei minorități care se bucură de sprijinul Comandamentului sovietic.

Pe 2 mai 1944 avocații botoșăneni au fost convocați de primarul Artberger, căruia i-au comunicat în mod categoric că „nu se poate crea o instanță judecătorească propriu-zisă pentru că lipsește organul legal care să facă numirile de magistrați,” dar și din cauza imposibilității adaptării procedurii din legile existente la situația actuală și a legilor rasiste, aflate încă în vigoare. Totuși, pentru a împiedica comiterea infracțiunilor și a limita specula, avocații au considerat că „ar fi suficient și eficace a se forma o *Instanță superioară de instrucție și de reprimare provizorie a crimelor și delictelor* compusă din specialiști numiți de prefect”.⁴¹ Deși decizia Comandamentului sovietic care permitea Prefecturii să constituie instanțe de judecată nu s-a păstrat, pe 3 mai 1944 prefectul Russu, având în vedere starea de necesitate și lipsa oricărui organ al puterii judecătorești în județul Botoșani, a înființat o instanță de judecată numită *Instanța specială represivă*, compusă din trei judecători, un procuror și personalul auxiliar necesar.⁴² Această instituție, având circa 76% angajați evrei, a funcționat în localul Camerei de Comerț Botoșani.⁴³ Pe parcursul verii anului 1944, activitatea instituției a vizat în special judecarea faptelor cotidiene (furturi, tâlhării, speculă etc), însă volumul mare de cauze a condus la amânarea succesivă a celor mai multe dosare. Instituția a funcționat sub această titulatură până pe 28 august 1944, când prefectul Gh. Boldescu a decis să-i schimbe denumirea în „Instanța specială

³⁹ Idem, fond Primăria orașului Botoșani, d. 18/1944, f. 6 și f. 16.

⁴⁰ Idem, fond Prefectura județului Botoșani, d. 152/1944, f. 2.

⁴¹ Idem, d. 101/1944, f. 3-5.

⁴² Idem, d. 184/1944, f. 1; unul dintre judecători deținea și funcția de președinte al instituției.

⁴³ Idem, d. 101/1944, f. 10.

de judecată”; de asemenea, s-a hotărât că noua schemă de încadrare trebuie să conțină un președinte, trei judecători, un procuror-șef, un procuror adjunct și personalul auxiliar necesar.⁴⁴

În plan economic, prefectul Dimitrie Russu a fost preocupat atât de administrarea bunurilor părăsite de către populația evacuată în martie cât și de menținerea unor relații comerciale relativ normale cu trupele de ocupație. La 27 mai 1944 prefectul a emis o ordonanță prin care toate bunurile părăsite, mobile și imobile, aflate pe teritoriul județului, cu excepția orașului Botoșani, erau trecute în păstrarea și administrarea Serviciului Bunurilor de pe lângă Prefectură. Prin bunuri părăsite se înțelegeau bunurile publice, cele ale căror proprietari nu se aflau în localitate sau în teritoriul ocupat de sovietici precum și bunurile care aparținuseră Centrului Național de Românizare la 7 aprilie 1944.⁴⁵ Pentru a avea o situație exactă a bunurilor părăsite, primăriile comunale erau obligate să înainteze situații privind moșiile părăsite, inclusiv numele moșiei și al proprietarului, suprafața totală, suprafața cultivată în 1944 și felul culturilor.

Pentru a ține sub control specula și pentru a reduce abuzurile Armatei Roșii împotriva populației civile, Dimitrie Russu a dispus ca toți comercianții și deținătorii de materii prime și mărfuri să declare, în termen de trei zile, cantitățile de mărfuri/produse și locul unde se află depozitate.⁴⁶ Se încerca astfel să se scoată pe piață tot ceea ce era ascuns pentru a fi vândut ulterior la suprapreț sub pretextul lipsei de produse/materii prime. Deși a încercat în permanență să mențină relații relativ normale cu sovieticii, Russu era conștient că aceștia, ca orice armată de ocupație, reclamă diverse „drepturi” împotriva cărora nu poți să opui rezistență; pus în fața reclamațiilor Comandamentului sovietic din care reieșea că sătenii refuză să vândă surplusul de cereale delegaților militari ruși și din dorința de a feri populația de abuzuri, prefectul a cerut pretorilor din județ să-i informeze pe țărani că „suntem obligați în interesul nostru de a manifesta toată înțelegerea pentru nevoile armatei sovietice și mai ales pentru nevoile de aprovizionare” și că „în cazul când sătenii vor refuza să vândă prisosul lor, armata sovietică se poate prevala de drepturile ei de armată ocupantă și să ia măsuri de rechiziționarea tuturor alimentelor”.⁴⁷ Mesajul era o solicitare de „colaborare” cu armata sovietică prin disponibilizarea către aceasta a produselor alimentare excedentare și pentru a nu-i da ocazia de a se manifesta într-un mod radical, spoliind populația de tot ce putea avea în gospodărie. Față de solicitările crescânde ale Armatei Roșii, evreii au reacționat pe măsura așteptărilor acestora: au organizat colectări de cereale, vite, lână, au organizat o popotă pentru ofițeri și au întreținut chiar trupele de artiști sovietici care au vizitat orașul în vara anului 1944 (Dunaevschi, Malehov, Popov).⁴⁸

Surprinzătoare a fost decizia Prefecturii din 15 iunie 1944, luată bineînțeles la solicitarea Comandamentului sovietic, privind persoanele refugiate din nordul Bucovinei și din Basarabia care ar fi dorit să se stabilească la Botoșani; potrivit deciziei, persoanele din aceste zone, considerate acum teritorii sovietice, nu mai puteau fi înregistrate la primării ci trebuiau „predate Comandamentelor

⁴⁴ Idem, d. 184/1944, f. 55.

⁴⁵ Idem, d. 152/1944, f. 32.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 4.

⁴⁷ Idem, d. 178/1944, f. 7.

⁴⁸ Idem, d. 77/1944, f. 46.

militare”⁴⁹ (subl.ns). Este de la sine înțeles că aceste persoane, considerate „cetățeni sovietici”, au fost arestate și trimise pe front sau deportate în U.R.S.S.

Primăria orașului Botoșani a făcut tot posibilul pentru a se conforma dorințelor Comandamentului sovietic. După ce „a interzis cu desăvârșire” intrarea în oraș a oricăror persoane venite din alte localități,⁵⁰ Carol Artberger a luat o serie de măsuri pentru a satisface doleanțele armatei de ocupație: a obligat populația care avea în proprietate oi să predea o cotă fixă de lână ce varia între 1kg-2,5 kg, în funcție de rasă⁵¹ și a cerut deținătorilor de efecte militare de orice fel, inclusiv aparate de radio și de emisie-recepție, să le predea Primăriei în termen de trei zile.⁵² În al doilea mandat de primar, în timpul prefectului Boldescu, Carol Artberger și-a dovedit din plin fidelitatea față de sovietici; de exemplu, a solicitat celor care dețineau valori și materiale luate în timpul războiului din U.R.S.S. să le predea de urgență comisariatelor de poliție însoțite de o declarație din care să reiasă împrejurările în care au intrat în posesia acelor bunuri și a avertizat că sancțiunile pentru cei care nu se vor conforma vor fi foarte dure (închisoare de la 5 la 20 ani pentru cei care nu vor preda bunurile, închisoare de la 3 la 10 ani pentru cei care vor deteriora sau vor transforma bunurile și pentru cei care nu vor da declarații sau vor da declarații false).⁵³ O altă măsură luată în defavoarea populației locale și în sprijinul sovieticilor a vizat consumul de electricitate în oraș; în condițiile în care piese ale Uzinei Electrice din Botoșani au fost demontate de către sovietici cu intenția de a le transporta în U.R.S.S. și se aflau în vagoane staționate în gara Verești,⁵⁴ Artberger îi considera abonați și cu drept de a consuma energie electrică numai pentru iluminat doar pe locuitorii străzilor centrale din oraș, însă nici aceștia nu aveau voie să utilizeze mai multe becuri simultan și nici să folosească alte aparate electrice (mașini de gătit, aspiratoare, aparate de radio etc.). Demontarea Fabricii de zahăr din Ripiceni a condus la o criză acută de zahăr, pe piața neagră acesta costând, în toamna anului 1944, chiar și 1600 lei.⁵⁵

Indiscutabil, ocupația sovietică a județului Botoșani a afectat populația civilă deoarece aceasta s-a confruntat zi de zi cu lipsa alimentelor și a articolelor de strictă necesitate, cu prețurile speculative și cu obligația de a face față nevoilor Armatei Roșii; de exemplu, dintr-o notă a Prefecturii din 22 octombrie 1944 aflăm că populația din Botoșani nu avea nici măcar încălțăminte; documentul arată că timp de doi ani tăbăcăriile au fost rechiziționate pentru nevoile armatelor române și germane, iar de la începutul lunii aprilie ele au trecut sub controlul Armatei Roșii „pentru care au lucrat tot timpul” și că orășenii sunt încălțați „cu opinci din piele crudă” iar copiii umblă desculți.⁵⁶

La 17 august 1944 prefectul Dimitrie Russu a fost demis de către Comandamentul sovietic și înlocuit cu Gheorghe Boldescu; deși autorul nu ne mărturisește care a fost motivul acestei decizii, el este ușor de intuit: pentru a

⁴⁹ Idem, d. 161/1944, f. 175.

⁵⁰ Idem, fond Primăria orașului Botoșani, d. 44/1944, f. 11.

⁵¹ *Ibidem*, f. 43.

⁵² *Ibidem*, f. 47.

⁵³ *Ibidem*, f. 76.

⁵⁴ Flori Stănescu, Dragoș Zamfirescu (editori), *Ocupația sovietică în România. Documente (1944-1946)*, București, Ed. Vremea, 1998, pp. 55-56.

⁵⁵ Arhivele Naționale Botoșani, fond Prefectura județului Botoșani, d. 4/1944, f. 2.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 3.

pregăti și mai temeinic spatele frontului, la Botoșani era nevoie de un om credincios sovieticilor și comunismului, avizat chiar de liderii Pauker și Luca. Ca o dovadă că Russu nu a fost decât o soluție de moment, luată pentru a liniști atât populația cât și pe aliați, la un an de la numirea sa în funcție fostul prefect era considerat o „rămășiță fascistă” pentru că „și-a călcat angajamentele luate față de Armata Roșie și populație”.⁵⁷

Ocupația sovietică în România este un subiect dezbătut intens în istoriografia românească, dar nu este nici pe departe epuizat. Editorii de documente și istoricii care au abordat acest subiect s-au axat, de cele mai multe ori, numai asupra perioadei cuprinse între 12/13 septembrie 1944-iunie 1958 și au acordat o mică importanță primei etape a ocupației (martie-septembrie 1944). Comportamentul Armatei Roșii în județul Botoșani, realitățile politice și socio-economice locale din vara anului 1944 sunt aproape necunoscute. În paginile următoare public un document inedit, aflat în colecția Manuscrise a Serviciului Județean Botoșani al Arhivelor Naționale, redactat de primul prefect al județului din timpul ocupației sovietice, Dimitrie Russu. Este vorba despre raportul său de activitate din perioada în care a deținut această funcție (7 aprilie-17 august 1944) înaintat ministrului de Interne la câteva zile după ce a fost demis și înlocuit cu un „favorit” al sovieticilor.

Documentul prezintă succint atmosfera din orașul Botoșani la sfârșitul lunii martie-începutul lunii aprilie 1944, evacuarea precipitată a autorităților locale și anarhia provocată de retragerea germanilor și evadarea unor deținuți români din lagărul de la Sarata. Numit în funcție „la rugămintea și îndemnul populației” și cu acordul Comandamentului sovietic, Dimitrie Russu a reușit să gestioneze județul ocupat în totalitate de Armata Roșie. Imediat după preluarea mandatului s-a confruntat cu o serie de probleme care necesitau rezolvare urgentă: asigurarea utilităților orașului distruse de bombardamentul german din noaptea de 8-9 aprilie și organizarea principalelor instituții administrative (Prefectură, Tribunal, Poliție etc). Autorul consideră că această ultimă misiune a fost una destul de dificilă deoarece, în bună măsură, a fost nevoit să apeleze la colaborarea evreilor, în contextul în care aceștia erau majoritari în oraș în urma evacuării populației românești. Dimitrie Russu a avut ocazia de a se întâlni personal cu Ana Pauker și Vasile Luca care, după ce au eșuat în demersul lor de a-i propune promovarea comunismului, au fost bine primiți de către un grup de comuniști locali (Carol Artberger, dr. Salzberg, Constantin Iușcă, Gheorghe Boldescu). Unii dintre ei fuseseră închiși sau deportați în Transnistria, dar susținerea sovieticilor i-a ajutat să fie numiți în diverse funcții administrative în timpul lui Russu și să capete puteri depline în mandatul viitorului prefect, Gh. Boldescu.

Dimitrie Russu, funcționar de carieră, nefiliat politic niciodată până atunci, are muștrări de conștiință pentru faptul că a organizat o ședință care s-a transformat, din cauza discursurilor cu tentă politică a unor comuniști locali (C. Iușcă) și a unor foști prizonieri transformați în activiști de partid (colonelul Maltopol), în prima întrunire comunistă. Este interesant că aceasta a avut loc cu doar o zi înainte ca sovieticii să tipărească ziarul de propagandă comunistă „Graiul liber”. Preocupați să arate occidentalilor imaginea idilică a relațiilor cu populația locală și încrederea de care se bucură în zonele ocupate, sovieticii i-au

⁵⁷ „Clopotul” an II, nr. 55/8 aprilie 1945.

dictat prefectului textul unei proclamații ce trebuia difuzată la Radio Moscova și au adus în vizită o delegație anglo-americană care trebuia să promoveze comportamentul „civilizat” al acestora față de fostul inamic.

Comandamentul sovietic i-a permis totuși prefectului să opereze anumite schimbări în administrația locală pentru eficientizarea respectării dispozițiilor sale; deși pentru puțin timp, Russu a reușit să-l schimbe pe Carol Artberger din funcția de primar al orașului și să-l numească pe Mina Russu. Autorul acordă o atenție deosebită relațiilor pe care le-a avut cu sovieticii, cu populația evreiască și cu românii. Dacă atitudinea și comportamentul Armatei Roșii, deși recunoaște că erau abuzive uneori, se bucură de circumstanțe atenuante, nu în aceeași manieră sunt descrise relațiile cu evreii; pe un ton ușor naționalist, Russu arată că mulți erau simpatizanți comuniști, că au ocupat cele mai multe posturi în administrație și că au speculat situația economică grea în favoarea lor. În ceea ce privește relațiile cu românii, prefectul afirmă că s-a străduit să-i ajute împotriva abuzurilor sovietice și să-i convingă în același timp că trebuie să dea curs solicitărilor armatei de ocupație. Pregătirea ofensivei din august și neaderarea lui Russu la ideologia comunistă i-au determinat pe sovietici să-l demită și să-l numească în funcția de prefect pe Gheorghe Boldescu, un om de încredere care avea, probabil, girul Anei Pauker și a lui Vasile Luca.

Raportul este însoțit de un proces-verbal din 21 august privind starea financiară a instituțiilor subordonate Prefecturii. De asemenea, autorul a adăugat ulterior (în 1952, așa cum reiese dintr-o notă aflată într-un alt exemplar al documentului) scurte caracterizări ale prefectilor care i-au urmat în funcție până în anii '50 și liste ale românilor și evreilor care au colaborat cu sovieticii. Am considerat util să le redăm întrucât aprecierile despre aceștia ne pot ajuta să identificăm profilul moral și intelectual al celor care au îmbrățișat, din convingere sau din interes, comunismul. Documentul prezentat mai jos cuprinde percepțiile și opiniile fostului prefect privind evoluția mediului politic, socio-economic și relațiile interetnice – în care, alături de relatările obiective, inedite și predominante, se remarcă și unele considerații subiective, tributare unor prejudecăți – în orașul și județul Botoșani sub ocupația și controlul militar sovietic în lunile aprilie-august 1944. Toate sublinierile din text aparțin lui Dimitrie Russu.

1944 septembrie 1, Botoșani. Raport de activitatea de prefect al județului Botoșani a d-lui Dimitrie Russu – pensionar – de la data de 7 aprilie până la 17 august inclusiv, adică 4 ½ luni ale anului 1944. Ocupația rusească.

Botoșani

1 septembrie 1944

*„Din lacrimi, din sânge,
Din visuri și cadavre
Ne-am croit România Mare”*

a zis Poetul

Domnule Ministru⁵⁸,

Subsemnatul, Dimitrie Russu⁵⁹, pensionar, fost Secretar G[enera]l al județului Botoșani, are onoare de a vă expune activitatea sa ca Prefect al județului

⁵⁸ Memoriul este adresat Ministrului Afacerilor Interne – Direcțiunea Administrației de Stat, București; în momentul redactării raportului funcția de ministru era ocupată de generalul Aurel Aldea.

de la 7 aprilie până la 17 august inclusiv 1944, adică 4 luni și 10 zile din ocupația sovietică, pentru a-și descărca conștiința față de autoritatea ministerului, rugându-vă să binevoiți a lua cunoștință și a aprecia.

I. Aspecte:

În ziua de duminică, 26 mart[ie] 1944, se observa pe străzile orașului mare mișcare îndreptată către gară cu lume fel de fel. Curios de aceasta, cu toate că posturile noastre de radio anunțau știri favorabile, în după prânzul aceleiași zile mă îndreptai spre acest punct, unde văzui aproape tot orașul forfotind pe peron și-n împrejurimile gării; două vagoane-clasă înțesate de lume ajunseseră până la refuz. Uimit de acest aspect, m-a cuprins o durere sufletească și o îngrijorare de viitor. Întrebam de funcționari, ce însemnează această mișcare bruscă de populație, mi se răspundea, că să n-am grijă, că funcționarii stau pe loc și că numai familiile lor pleacă în refugiu. Cu toate acestea mi-am luat măsuri de plecare și am încercat în zilele de 27 și 28 martie la gară, însă mi-a fost imposibil, căci vagoanele erau destinate numai pentru autorități.

În dimineața zilei de 29 martie nu mai exista urmă de autoritate, care lăsase localurile, în care funcționase până acum într-o stare lamentabilă: ferești, uși, porți deschise înlături, parcă ar fi fost cu recomandăția „veniți de prădați”.

De la această dată și până la 7 aprilie – 10 zile – am trăit zile foarte grele și periculoase, afișându-se în acest timp elemente netrebnice, fără milă, fără Dumnezeu în terorizarea populației. Începea lumea să se dea la jafuri în oraș cât și în județ. Inventarul viu și mort de pe moșiile proprietarilor începea să se destrame, inconștienții însușindu-și mare parte din el. Conacurile și gospodăriile erau prădate fără milă. Fabrica de zahăr din Ripiceni cu depozite în gara Dângeni devalizată. Într-un cuvânt toată averea județului se pierdea fie de localnici, fie de unități militare ce se strecurau; în special o coloană din Regimentul 8 Buzău a

⁵⁹ La 21 aprilie 1949 autorul documentului a scris o scurtă autobiografie, cu ajutorul căreia putem reconstitui unele aspecte din viața și activitatea sa; Dimitrie Russu s-a născut la 20 octombrie 1878 în satul Pomârla din fostul județ Dorohoi (Arhivele Naționale Botoșani, Colecția Registre de Stare Civilă Pomârla, d. 20/1878, f. 59), a absolvit în 1899 liceul fondat în localitatea natală de către boierul Anastasie Bașotă, a studiat literale la Universitatea din București, dar nu și-a putut susține licența în 1907 deoarece a fost concentrat în armată la Regimentul 29, acolo unde își satisfăcuse stagiul militar și unde dobândise gradul de sublocotenent în 1902; dezamăgit de contextul care l-a împiedicat să-și finalizeze studiile, în 1908, cu ajutorul profesorului de limba latină C.I. Ștefănescu s-a angajat ca secretar la Liceul „A.T. Laurian” din Botoșani; în 1913 a devenit șef de birou la Prefectura județului Botoșani, unde a lucrat până la ieșirea la pensie în 1938; în perioada 7 aprilie-17 august 1944 a fost prefect al județului Botoșani, (Idem, Colecția Manuscrise, d. 82, „Drumul vieții mele”, *passim*); Dimitrie Russu a participat la campaniile militare din 1913 și 1916-1918 cu Regimentul 37 Infanterie, iar pentru faptele sale de arme a fost recompensat cu mai multe distincții (*Avântul Țării* în 1913, *Victoria* în 1924, *Crucea Comemorativă* cu baretele *Ardeal-Mărăști* în 1925, *Steaua României* în 1931) și a urcat în ierarhia militară până la gradul de căpitan de rezervă (1916). În anii 1913-1928, în paralel cu activitatea desfășurată la Prefectură, a fost profesor suplinitor de limba română, latină și istorie la Liceul „A.T. Laurian”, iar din 1924 a devenit membru al Societății Regale Române de Geografie; în anii 1930-1938 a îndeplinit funcția de secretar general al Prefecturii Botoșani; în februarie 1938, în conformitate cu prevederile Înaltului Decret Regal nr. 870 publicat în Monitorul Oficial nr. 39/17 februarie 1938, Russu declara: „nu am făcut parte din nici un partid sau grupare politică, deci nu a fost cazul ca să prezint demisia din acel partid sau grupare”; în iunie 1941, pentru „sentimentele de bun român, trecutul și activitatea sa” a fost numit în Comitetul de Cenzură al județului Botoșani (Idem, fond Prefectura județului Botoșani/caziere, d. 726, *passim*).

făcut prăpăd prin oraș și comuna Vorona; în plus se mai adăugau și elemente militare germane, care nu se dădeau înlături de la așa ceva.

În această situație tristă ne-a găsit armata sovietică în dimineața zilei de 7 aprilie 1944, ora 9.30.

II. Precizare:

În seara aceleiași zile, după îndemnul și rugămintea populației rămase am acceptat demnitatea de Prefect al județului și m-am prezentat în această calitate Generalului Comandant – casele Bacal din str. Mare – care a luat notă de aceasta și după ce mi-a lămurit punctul de vedere al Armatei Roșii în această regiune, am plecat, afișând pentru ziua de 8 aprilie 1944 următorul comunicat:

„1. Aducem la cunoștința populației acestui județ, că de la data de 8 aprilie 1944 am preluat conducerea Prefecturii județului Botoșani.

2. Facem apel la întreaga populație de a-și [re]lua activitatea în cadrul profesiei fiecăruia în liniște și ordine.

3. Se pedepsește grav orice încercare de sabotaj și distrugere sau de risipire de bunuri publice sau părăsite de populația evacuată.

4. Toți funcționarii și pensionarii acestei Prefecturi, prezenți în localitate sunt obligați să se prezinte în localul Primăriei în ziua de 8 aprilie 1944, ora 3 p.m.”

La orele 8 seara ale zilei de 8 aprilie am fost chemat la Comandament, care era acum în casele Bâznoșanu din str. Armeană, însoțit de d-na. dr. Lerner, care știa rusește. M-am prezentat de data aceasta altui general despre care se spunea că ar fi Mareșalul Jukov. După ce ne-a evidențiat scopul venirii Armatei Roșii pe aceste meleaguri, dându-mi oarecari instrucțiuni de detaliu pentru a doua zi, la ora 9 seara am plecat.

Era o seară splendidă. Am ajuns bine acasă fiind însoțit de o santinelă. Pe la ora 9.30 numai bine mă liniștisem în casă, se aud zgomote ale aeroplanelor germane și în scurt timp începe un bombardament groaznic, care a ținut până la 4 dimineața.

Lumea îngrozită s-a adăpostit prin șanțuri, pivnițe, mahalale, s-au retras în cimitire și pe câmp. Au fost pierderi omenești, cari nu s-au putut evalua. A doua zi, ici acolo apărea câte o umbră de om. Orașul era în ruină: str. Alexandru cel Bun, pe care locuiesc, era bătută de aviație aproape metru cu metru; apoi str. Armeană, N. Iorga etc. multe case particulare distruse, apoi instituțiile publice ca Liceul⁶⁰, Teatrul⁶¹, Școala Marchian⁶², Spitalul Mavromati (Sf. Spiridon) și Gara

⁶⁰ Liceul „A.T. Laurian”, înființat în anul 1859, a fost distrus pentru prima dată în decembrie 1917, de către trupele armatei a IX-a ruse cuprinse de anarhia bolșevică; incendiul provocat de ruși a produs pagube semnificative: circa 30000 de volume din bibliotecă, arhiva din anii 1859-1897 și laboratoarele școlare; localul a fost reconstruit și redat în funcțiune începând cu anul școlar 1922-1923, dar bombardamentul aviației germane din aprilie 1944 i-a provocat avarii în proporție de 75% (Idem, fond Prefectura județului Botoșani, d. 4/1945, f. 103).

⁶¹ Conform unui proces-verbal încheiat la 8 mai 1944 de către Rudolf Ionescu, ajutor de primar și I. Wechsler, șeful Serviciului Tehnic din Prefectură, Teatrul „Mihai Eminescu” a fost lovit în plin de două bombe dar a avut de suferit și din cauza suflului provocat de alte trei bombe căzute la o distanță de 7-20 m de acesta; bombardamentul a distrus acoperișul, tavanul, tâmplăria și a fisurat pereții exteriori. (Idem, fond Primăria orașului Botoșani, d. 17/1944, f. 31).

⁶² Școala a fost construită în 1869 din banii donați de către arhiereul Marchian Folescu și din 1870 i-a purtat numele acestuia.

cu împrejurimile ei. Cele două dintâi, adică Liceul și Teatrul au putut fi reparate într-o măsură oarecare, restul a rămas în ruină.

În această situație eu mă găseam singur; nu găseam pe nimeni cu care să stau de vorbă, să mă sfătuiesc. După vreo două, trei zile apăreau ici, colo, câte un biet român, mulțimea fiind de partea evreilor. În fine, cu fostul tovarăș de muncă de la Prefectură, pensionarul Ioan Popovici⁶³, ne-am dus la Palatul Administrativ și amândoi ne sfătuiau, cum ar fi mai bine să reorganizăm serviciile. Și, fiindcă elementul românesc lipsea cu desăvârșire, am apelat la cel evreiesc. Am izbutit încetul pe încetul să înjghebăm serviciile Prefecturii, Poliției, Tribunal[ul], Arest[ul] preventiv, Camera agricolă, Administrația financiară, Serviciul bunurilor, economic, primăriile și plășile din județ, pentru ca în felul acesta să ne prezentăm Comandamentului organizați, care de altfel ne pretindea acest lucru. În toată această organizare țin să menționez, că afară de dl. Ioan Popovici mi-a dat tot sprijinul în mod sincer și devotat dl. A. Moisi, licențiat în drept și fost funcționar la C.F.R., pe care l-am numit ca Director al Prefecturii și în urmă ca Inspector comunal.⁶⁴

Și ca o mărturie de felul cum se evidenția organizarea județului, dau în traducere aprecierea Maiorului Cozlov din Armata Roșie, atașat la Comandamentul de Botoșani, la plecarea sa: „Eu sunt foarte, foarte mulțumit de felul cum am muncit împreună, în același scop în organizarea județului d-voastră și cred că organele de sub conducerea d-voastră își vor îndeplini întocmai misiunea lor. În acest scop voi raporta și d-lui General Sebastianov de sincera colaborare ce am avut-o. Vă doresc multă sănătate și spor în conducere.

Împuternicitul cu organizarea județului d-voastră,

5. V. 1944

ss. Maior Cozlov”.

Pe la 25 aprilie mă pomenesc în cabinetul meu cu duumviri-i Ana Pauker și V. Luca⁶⁵, într-o ținută care a lăsat de dorit și-n mica conversație ce am avut-o cu ei le-am răspuns că eu politică n-am făcut niciodată dându-le a înțelege că nu și-au găsit omul pentru utilizarea gândurilor lor.

Au fost găzduiți la tânăru Primar Carol Artberger⁶⁶, unde a avut loc o consfătuire la care n-au lipsit conducătorii actuali comuniști dr. Salzberg⁶⁷ și

⁶³ Ioan Popovici (1878-1947) a lucrat la Prefectură din anul 1918, a fost mai întâi copist, apoi impiegat, ajutor contabil, șef de birou și șef-serviciu; în 1930 superiorul său, Dimitrie Russu, nota în foaia calificativă că este „un element bun și de multă nădejde în serviciu, posedă mult spirit de inițiativă [...] purtarea în serviciu față de funcționari și public este fără reproș” (Idem, fond Prefectura județului Botoșani/caziere, d. 670, *passim*).

⁶⁴ Ștefan Ciubotaru, *Caleidoscop botoșănean*, Botoșani, Ed. Gee, 1995, p. 266; autorul consideră că Avram Moisi, fost șef de gară înainte de război, fost director al Oficiului județean evreiesc din Botoșani în anii războiului și ministru adjunct la C.F.R. mai târziu a fost „cel care a condus județul” în primăvara anului 1944; prefectul Dimitrie Russu l-a numit în funcția de director încă din primele zile ale ocupației sovietice și tot el l-a avansat în funcția de inspector administrativ al județului Botoșani și șef al Serviciului Cultural al județului printr-o decizie emisă în 28 iulie 1944 (Arhivele Naționale Botoșani, fond Prefectura județului Botoșani, d. 140/1944, f. 86).

⁶⁵ Cei doi erau membri ai Biroului Politic Extern al P.C.R. creat la 23 februarie 1944 la Moscova; cf. Alina Tudor-Pavelescu (editor), *op.cit.*, p. 328.

⁶⁶ Carol Artberger (1912-m.?) a fost de mai multe ori primar al orașului Botoșani, primul “mandat” fiind imediat după instalarea Armatei Roșii în oraș (8 aprilie-27 iulie 1944), președinte al Camerei de Muncă a județului Botoșani între 30 iulie-11 noiembrie 1944 (Idem, d. 140/1944, f. 95), redactor al ziarului „Clopotul” și responsabil raional la Alba-Iulia (Ștefan Ciubotaru, *op. cit.*, p. 266).

coada de topor, săteanul din Măscăteni, Iușcă⁶⁸. A doua zi au plecat la proprietarul din Șoldănești, Gh. Boldescu⁶⁹, actualul Prefect. Ce s-o fi pus la cale nu pot preciza. Pare că ea a dat tonul pentru activare în domeniul comunist, practicat numai de evreii noștri, în special tineretul până la 50 ani. Până acum s-au perindat doi ofițeri sovietici la Comandamentul de Botoșani: Lt. colonel Sajin, un siberian și Maior Popov, oameni cu cari m-am înțeles destul de bine.

În ziua de 8 mai am redeschis Tribunalul sub președinția avocatului B. Spodheim⁷⁰, grefier fiind un pensionar român, restul numai evrei.

În ziua de 10 mai sunt chemat la Comandament de Maiorul Comandant Novoselov în scopul ca să dau o declarație ce se va imprima pe o placă pentru Radio Moscova de felul cum se comportă Armata Sovietică pe teritoriul nostru. Textul a fost următorul: „Din ziua intrării Armatei Sovietice în Botoșani, eu, Dimitrie Russu, sunt Prefectul acestui județ. Am acceptat această demnitate cu un singur scop, ca să iau toate măsurile care depind de mine în calitate de Prefect pentru a ușura pe cât e cu putință toată populația județului, care nu s-a evacuat cu armatele româno-germane, de greutățile inerente războiului. Mulțumită înțelegerii pe care am găsit-o la Comandamentul sovietic scopul meu a fost în bună parte atins. Actualmente țărani noștri au posibilitatea de a-și face muncile de primăvară în toată liniștea. Viața orașului Botoșani s-a normalizat: magazinele, restaurantele și piețele publice sunt deschise. Alimentarea cu apă, oprită vremelnic din cauza bombardamentului aviației germane, se face astăzi normal. Țin să mai adaug, că, dacă cetățenii, cari au evacuat orașul de frica ca acesta să nu fie un câmp de război, ar fi rămas pe loc, și ei și Țara ar fi câștigat de pe urma aceasta”⁷¹.

⁶⁷ David Salzberg (1906-1988), căsătorit în aprilie 1940 cu Bacal Rasela, membru al Partidului Comunist în ilegalitate, deportat în Transnistria în 1942 (Arhivele Naționale Botoșani, fond Poliția orașului Botoșani, d. 35/1942, f. 7), a fost medicul-șef al județului Botoșani.

⁶⁸ Constantin Iușcă (1891-m?) provenea dintr-o familie săracă, cu mulți copii din satul Măscăteni; a fost inițiatorul și organizatorul Comitetelor Țărănești din județul Botoșani („Clopotul” an I, nr. 1/8 octombrie 1944), președintele acestora și șeful Serviciului Exterior al Serviciului Bunurilor de pe lângă Prefectura Botoșani (*Regulamentul de organizare interioară a Serviciului Bunurilor Județene citit și aprobat de Consiliul de Colaborare în ședința din 16 septembrie 1944*, Botoșani, 1944, p. 16), președinte al Comitetului provizoriu al Frontului Plugarilor din județul Botoșani („Clopotul” an I, nr. 6/26 octombrie 1944) și membru al Comisiei de triere a celor reținuți sub acuzația că au fost legionari (Arhivele Naționale Botoșani, fond Prefectura județului Botoșani, d. 73/1944, f. 16); „pentru vina de a fi cerut o soartă mai bună pentru țărani și de a fi luptat pentru o Românie liberă și fericită” a fost arestat în 1918 și condamnat de Curtea Marțială Galați la 8 ani închisoare; în 1927 a fost eliberat de la închisoarea Doftana și i s-a fixat domiciliu obligatoriu în satul Măscăteni („Clopotul” an I, nr. 7/29 octombrie 1944); în timpul războiului a fost deținut al lagărului de la Târgu-Jiu (Arhivele Naționale Botoșani, fond personal Alexandru Faliboga, d. 106/1962, f. 1).

⁶⁹ Gheorghe Boldescu, prefect al județului Botoșani în perioada 18 august-20 decembrie 1944 și primar al orașului Botoșani în 1947-1948, s-a născut la Craiova, avea studii la Paris și deținea o moșie de 158 ha în satul Șoldănești din comuna Blândești („Clopotul” an III, nr. 160/14 noiembrie 1946; Arhivele Naționale Botoșani, fond Prefectura județului Botoșani, d. 36/1944, f. 2).

⁷⁰ Președintele instanței Speciale Represive din Botoșani era Mauriciu B. Spodheim (1899-1984), fiul unui arendaș evreu din zona Leorda (Idem, Colecția Registre de Stare Civilă Costinești, d. 4/1899, f. 2); a fost numit în funcție de către prefectul Russu prin decizia nr. 2/3 mai 1944 (Idem, fond Prefectura județului Botoșani, d. 101/1944, f. 35); la 27 decembrie 1944 a fost desemnat președinte al Comisiei de triere a celor bănuiați că au fost legionari (Idem, d. 73/1944, f. 15).

⁷¹ Textul acestei proclamații a apărut și în primul număr (19 iunie 1944) din „Graiul Liber”, ziarul de front al Direcției Politice a Armatei Roșii; redactorul-șef al acestei publicații era I. Gavrilov.

Pentru că contact cu județul nu puteam avea din cauza lipsei mijloacelor de transport m-am gândit că ar fi bine ca să convoc întâi pe administratorii moșiilor părăsite, adică așa zisele Comitete țărănești⁷² și lucrul acesta l-am făcut în ziua de duminică 18 iunie 1944. În sala de consiliu din Palatul Administrativ se strânsese lume multă în cadrul convocării, însă printre ea se infiltrasă și alte elemente străine între cari pot menționa și pe Colonelul de artilerie, prizonier, din armata noastră Maltopol⁷³, cu un mic număr de grade inferioare.

Printr-o cuvântare ocazionată lămuresc rostul convocării, greutățile ce le-am întâmpinat din cauza plecării autorităților, că acum ne înfățișăm în fața autorităților militare cu un județ organizat, cu ordinea restabilită, cu securitatea vieții și avutului nostru, fiecare putându-și continua activitatea sa, că acest fapt ne-a pus într-o lumină favorabilă în fața autorităților cu care am început o conlucrare rodnică; că este necesar ca munca, organizarea și administrarea moșiilor părăsite să fie efectuate în condiții bune cu gând cinstit și curat pentru ca țărănimea să-și câștige nu numai valori materiale trecătoare, ci și un prestigiu moral și o conștiință țărănească cinstită absolut necesară României de mâine; că stăpâni pe destinele noastre să muncim cu râvnă, căci numai în felul acesta vom putea veni în ajutorul fraților noștri de dincolo și vom contribui cu fapta noastră la eliberarea Țării și la înfăptuirea păcii. Apoi ia cuvântul Directorul Prefecturii care lămurește lumea în chestii de detaliu a convocării.

I se dă cuvântul sătenului Iușcă din Măscăteni, organizatorul Comitetelor țărănești de pe lângă Serviciul bunurilor. Dânsul însă deviază de la scopul convocării, înscriindu-se în nota de politician, atacând toate guvernele ce s-au perindat de la războiul trecut și dând aspect convocării unei întruniri publice politice. Tot în felul acesta glăsuiește și Colonelul de artilerie Maltopol, încât noi oficialii ne găseam într-o situație penibilă. După ce s-au terminat cuvântările lumea s-a retras liniștită, eu însă personal am rămas foarte amărât, reproșându-mi că am inaugurat prima întrunire comunistă în Palatul Prefecturii fără ca să știu, că s-a pus la cale așa ceva.

De la această dată comuniștii, reprezentați numai prin jidani și câțiva creștini, au început a activa mai intens și neplăcându-mi deloc această atitudine a lor în situația nenorocită în care ne aflam noi la o ocazie binevenită l-am apostrofat în cabinetul meu pe șeful comuniștilor locali, dr. Salzberg, care avea și calitatea de medic primar de județ. La observațiile mele ce i le-am adresat, el nu-mi răspundea aproape nimic. Îmi făcea impresia că regretă, însă în realitate nu era decât o prefăcătorie iudaică.

Pentru a repara această greșeală, fără voia mea, convoc la 25 iunie 1944 pe toți primarii din județ, cărora le arăt ce am izbutit să realizez în administrație –

⁷² Primul Comitet Țărănesc s-a creat în satul Măscăteni din comuna Albești la 7 mai 1944, inițiatorul fiind Constantin Iușcă; aceste organizații s-au extins rapid în întreg județul Botoșani, în luna iunie fiind create 101 Comitete care administrau 183 moșii, 138 iazuri, 81 livezi, 42 vii, 50 mori și 145 păduri (Ionel Bejenaru, *Lupta maselor populare din județul Botoșani pentru instaurarea și consolidarea regimului democrat-popular – 1944-1947 (I)* în „Anuarul Muzeului Județean Vaslui”, II, 1980, p. 435).

⁷³ Colonelul Mihai Maltopol s-a născut în 1892 la București, a urmat studiile militare la Berlin, dar, odată căzut prizonier în Uniunea Sovietică, a devenit unul dintre fondatorii diviziei „Tudor Vladimirescu”, ajungând chiar „conducătorul politic” al acesteia; a participat la luptele din nordul Moldovei alături de Armata Roșie, iar mai târziu a devenit unul din membrii de bază ai Asociației Române pentru Strângerea Legăturilor cu U.R.S.S. (A.R.L.U.S.).

punerea pe picioare a tuturor instituțiilor publice – întronând o disciplină prin ajutorul căreia lucrurile s-au îndreptat mult și rog întreg corpul Primăriilor să-mi dea ascultare, iar ei unanim îmi răspund, că da. Citez pe cei mai merituoși dintre ei, cari s-au relevat în administrarea comunelor cât și [printr-un] comportament corect și demn față de Armata Roșie aducându-i serviciile cuvenite.

Sâmbătă, 30 iunie 1944 sunt anunțat de Comandament, Maior Cerneiev, un tânăr foarte cumsecade și amabil, că voi fi vizitat de o misiune de presă anglo-american-sovietică. După ce această misiune a vizitat Comandamentul și Primăria, la ora 12.30 a sosit la Prefectură; era compusă din vreo 15 persoane din care nu lipseau și chinezi. Am întâmpinat-o în sala de primire cu următoarele cuvinte pronunțate în limba franceză cu claritate și energie: „Très honorés hôtes, /Messieurs les Commandants, /Messieurs, /Au nom de la population de la ville et du département de Botoșani je vous exprime les sentiments de bonheur et de satisfaction que nous éprouvons tous à l'occasion de la visité des très distingués émissaires des grandes puissances alliés. Nous considérons cette haute visite comme le symbole de l'entente et de l'esprit de bienveillance que ces grandes puissances ont manifesté toujours vis-à-vis du peuple roumain. Marquant l'aube de temps nouveaux, nous considérons cette visite comme un premier pylon de l'avenir, qui signifiera sans doute une éternelle entente et un sincère amour de collaboration entre les peuples de la terre. Nous profitons de cette occasion pour souligner la manière plus que civilisée et pleine de compréhension avec laquelle l'armée rouge et ces commandants ont traité notre population au premier instant de l'entrée sur notre territoire et tout le temps, qui s'est écoulé depuis. Nous avons aidés et encouragés tout le temps, et nous pouvons déclarer à presant que nous avons reorganisé et normalisé la vie du département, qui avait été abandonné à un certain instant à la dérive et menacé de tomber aux griffes de l'anarchie. Notre population a compris ce traitement et fait tout ce qui est en son pouvoir pour prouver par sa collaboration, q'elle a compris que l'armée rouge n'est pas entrée comme occupante, mais comme élibératrice. Avec l'espoir qui dans ce court espace du temps les distingués hôtes sentiront les sentiments du profond attachement de la population du département, nous les assurons de notre entier concours et nous nous mettons à leur disposition pour l'accomplissement de la mission dont vous êtes les horteurs”.⁷⁴

O plăcută impresie mi-a lăsat jurnalistul francez cu care am convenit mai mult, spunându-mi între altele că cunoaște Bucureștii și Constanța, rămânând

⁷⁴ La 8 iulie 1944 Legația română de la Lisabona a trimis Ministerului de Externe articolul apărut în „Daily Express” referitor la vizita ziariștilor anglo-americani în județele Botoșani și Dorohoi: „Prima impresie, lipsa de oprimare și lipsa de încordare. Armata Roșie se ocupa de treburile ei. Populația civilă – ordonată, magazinele, băncile – închise. Raporturi prietenești între populație și soldații ruși. Țărâniea se ocupa de lucrările agricole, dar în orașe multă lume este fără ocupație. Autoritățile, funcționarii, proprietarii, învățătorii și liberii profesioniști au plecat. Noii funcționari afirmă că în cele 10 zile precedând sosirea rușilor a domnit anarhia. Rușii au introdus moneda de ocupație. Piața neagră. Proclamația Molotov este afișată pretutindeni. Decretele românești contra evreilor și sindicatelor au rămas neabrogate dar practic înlăturate. Evreii au fost reinstalați în locuințe și s-a înființat sindicatul general muncitoresc. La Camera de Comerț, care a oferit recepția ziariștilor, li s-a spus că acum 70% din membri sunt evrei. Circulația pe stradă este oprită între 9 seara și 5 dimineața, iar întrunirile publice interzise”; cf. Aurel Sergiu Marinescu, *Armata Roșie în România (1944-1958). Jafuri, violuri, crime, furturi, răpiri, tâlhării, confiscări, devastări, rechiziții, sechestrări de persoane*, vol. I, București, Ed. Vreimea, 2001, pp. 64-65.

încântat de frumusețile țării noastre. După o despărțire amiabilă, membrii delegației jurnaliere s-au îndreptat cu mașinile către Mănăstirea de maici „Agafton” din apropierea orașului pentru a o vizita. Maica Stareță mi-a adus la cunoștință că oaspeții au fost plăcut impresionați de primirea și ordinea din mănăstire.

La 9 iulie 1944 am convocat o adunare a elementelor Camerei de agricultură pentru a ne consfătuși și a lua măsuri pentru strângerea recoltei. Un plan de lucru a fost stabilit de Directorul Camerei, care a fost adoptat de adunare cu obligația de a-l pune în practică cât mai în grabă, nesilit, dar cu bărbăție, cu vrednicie pentru ca scopul să fie atins.

La această adunare a luat parte din partea Comandamentului Maiorului Jukov, care a rămas foarte mulțumit de măsurile luate, stabilind împreună și cota de grâu cuvenită sătenilor 33% - iar restul de 7% pentru Serviciul bunurilor, în contul cheltuielilor de suportat; deci 60% pentru armată și 40% pentru săteni și Serviciul bunurilor – o socoteală foarte mulțumitoare pentru toată lumea.

La 14 iulie 1944 am luat jurământul Primarului de Botoșani, imberbului Carol Artberger (mamă unguroaică și tată neamț-caretaș) creștin și ai consilierilor săi, recomandându-le între altele ca cu toții să se apropie sufletește în așa fel încât să formeze un suflet mai mare, mai puternic pentru înfruntarea greutăților ce stau în cale în administrarea orașului.

Fiindcă Comandamentul nu era mulțumit de felul cum Primarul Artberger execută ordinele lui, mi-a impus schimbarea lui și înlocuirea cu profesorul Mina Russu⁷⁵, pretorul plășii Botoșani, așa că în ziua de 30 iulie i-am luat jurământul acestuia, rugându-l ca cu răbdare să intre în toate detaliile serviciilor, să elimine tot ce-i stă împotrivă, să se înconjoare de oameni demni, capabili, devotați, cu ajutorul cărora să izbutească să înlăture toate. Venirea la Primărie a lui Mina Russu îmi da speranțe mari, căci era un om vrednic și capabil având ca ajutoare 4 consilieri români din 7 câți prevede legea. Am avut o satisfacție de a fi înlăturat Artberger, care, spre rușine, lucra cu 40 evrei socotiți ca membri.

Însă acest om integru, Mina Russu, n-a putut sta decât o lună ca primar, căci comuniștii au lucrat din rășputeri ca să readucă situația din vremea favoritului lor Artberger, dând loc unui evreu refugiat din Rădăuți, S.⁷⁶ Jägendorf, despre care se spunea că ar fi inginer, să ia conducerea comunei. Instalarea i s-a făcut la 27 august cu multe elogii din partea Prefectului Boldescu.

La 2 august 1944 a intervenit o mișcare în administrație prin avansarea Directorului Prefecturii A. Moisi la gradul de Inspector județean și numirea inginerului hotarnic Bădiu din Regiunea Ripiceni-Ștefănești ca Director (însă și acesta s-a văzut mai târziu manifestându-se în sentimente și idei comuniste) și V. Todicescu, învățător pensionar, ca Pretor la plasa Botoșani prin trecerea d-lui Mina Russu ca Primar al Botoșanilor.

⁷⁵ Mina Russu (1901-1967) a fost profesor de matematică, pretor al plășii Botoșani în primele luni ale anului 1944 și primar al orașului Botoșani în perioada 28 iulie-26 august 1944 (Arhivele Naționale Botoșani, Colecție Registre de Stare Civilă Bălușeni, d. 1/1901, f. 18; Idem, fond Prefectura județului Botoșani, d. 140/1944, f. 92); între Mina Russu și prefect nu a putut fi stabilită o relație de rudenie, fiind vorba doar de o simplă coincidență de nume.

⁷⁶ Siegfried.

La 5 august 1944 am făcut instalarea noului Președinte al Tribunalului I. Bogos⁷⁷, consilier de curte, pensionar, recomandându-l ca pe cel mai bun, pe cel mai drept și cel mai demn element care să dirijeze justiția în actualele împrejurări și o datorie sfântă din partea elementelor justiției de a-l asculta, respecta și stima, pentru ca dânsul să-și poată exercita atribuția ce i s-a dat, așa cum a exercitat-o toată viața. La 9 august s-a luat jurământul membrilor Consiliului de colaborare, substituie a legalului Consiliu Județean.

În ziua de 17 august 1944, ora 5.30 către seară, am fost chemat la Comandament, unde Maiorul Novicov, comandantul, având în față pe G. Boldescu, proprietar din Șoldănești, pe care Ana Pauker și cu V. Luca îl vizitase în aprilie și colaboratorul foaiei de propagandă sovietică „Graiul liber”, mă anunță că sunt demis din demnitatea de Prefect și înlocuit cu vis-à-vis-ul său.

Am mândria de a spune că întreaga administrație a județului, după cum se vede din procesul-verbal de predare și primire este opera mea și numai a mea, care muncind din zori și până în noapte cu colaboratori devotați, am reușit de la 7 aprilie 1944, data venirii Armatei Roșii pe teritoriul județului și până la 17 august 1944, inclusiv, din nimic, căci nu era urmă de administrație, să creez ceea ce se vede, adică un organism viu în cadru de lege și să activeze pe bază de lege spre cinstea județului.

Trecem la compor[tamen]tul Armatei Roșii, a populațiunii evreiești și românești în acest interval de timp:

a) Armata Roșie, exponent al multor popoare ale Rusiei sovietice, la începutul venirii pe teritoriul județului nostru ca orice armată invadatoare avea pentru locuitorii noștri, nutriți de o propagandă specială, o aparență dușmănoasă, ceea ce în realitate s-a dovedit, că nu e așa. Ea ca ocupantă își reclama anumite drepturi ale sale: vite, grâne, corvezi de tot soiul. În colectarea lor am constatat că s-au găsit elemente unele de înțelegere, altele mai exigente, iar cele ce scăpau de sub comandă se dădeau la furturi și abuzuri supărătoare, ceea ce atrăgea reclame fel de fel, pe care trebuia să le rezolv prin Comandament. Mai ales satele de pe arterele principale de comunicație erau puse la grea încercare, căci pe acestea se strecurau nenumărate unități militare, care-și formulau pretențiile lor în ceea ce privește aprovizionarea. Am avut o luptă grea, însă prin lămuririle personale ce le dam populației ce reclama la Prefectură, ea se resemna și se convingea că așa trebuie să fie. După un timp lucrurile s-au mai liniștit din acest punct de vedere și populația se deprinsese cu acest mod de viață. Corvezile erau grele, istovitoare, căci trebuia fiecare să sape la tranșee zilnic o anumită porțiune de pământ și era concentrat fiecare pe 15-30 zile în toiu lucrului câmpului cu hrana lui.

Cu toate acestea lumea de la țară nu se sustrăgea; 10-12.000 inși – bărbați, femei și copii – erau în lucru, plus convoaie de care și căruțe pentru transportul muniției. Când obiectam sub o formă glumeață de aceste munci grele, mi se răspundea: „Ai d-voastră ne-au omorât pe ai noștri, ne-au ars casele, au dispărut orașe și ne-au ridicat totul”. Încât față de această afirmație ei se poartă foarte bine.

b) Cu populația evreiască am avut de furcă atât eu cât și Comandamentul. Străini de noi prin rasă, religie, obiceiuri, cu apucături asiatice ale strămoșilor lor chasari, cu practica de viață știută, populația evreiască și-a distribuit următoarele roluri:

⁷⁷ I. Bogos a fost numit președinte al Instanței Speciale Represive la 1 august 1944 (Idem, fond Prefectura județului Botoșani, d. 140/1944, f. 116).

1) O parte, la propunerea proprietarilor evacuați, având acte la mână, a avut rolul de administratori ai moșiilor lor, încât până a nu lua ființă Serviciul bunurilor, tot județul era împănăt cu elemente evreiești, dându-se la abuzuri regretabile, unindu-se cu rușii mai ales în părțile Prutului. Vina e a proprietarilor. Mi-au trebuit mari eforturi, ca să le iau aceste bunuri din mâna lor.

2) O altă parte, în număr de vreo 750 a intrat în toate ramurile administrației publice, întrucât nu se găsea nici o urmă de funcționari de-ai noștri, creștini, ci de-abia am putut să am șef al Poliției⁷⁸, Președintele și Directorul Camerei de agricultură, Șeful Serviciului financiar al Prefecturii, români, trecuți peste vârsta de 60 ani. Comandamentul îmi pretindea români, eu le răspundeam: *Romanski net*. Vă puteți închipui ce greu era de lucrat mai ales în materia Poliției, când e știut că ai de a face cu fricoșii. Am avut și elemente devotate, însă foarte puține, restul nestatornice și anevoioase la lucru.

3) Grupa comercianților cu firme în regulă cu vază în oraș îmi șoptea deseori: „Când vor veni ai noștri, pentru ca să se astâmpere elementele netrebnice dintre ai noștri?” Se deplângeau de acțiunea comunistă a d-nului Salzberg. Acești comercianți cu astfel de sentimente erau puțini la număr.

4) Grupa intelectualilor își revendica locurile pierdute prin românizare și alimenta într-o măsură oarecare focul comunist. Medicii, afară de Salzberg, și-au făcut cu prisosință datoria, pe câtă vreme șleahta advocaților nu mi-a dat nici un concurs, pozând în oameni pretențioși și intriganți. S-a văzut mai târziu că cei mai mulți practicau fără nici o jenă comunismul.

5) Grupa ticăloasă a speculanților de tot felul, de care foarte adeseori mi se deplângea Comandamentul, care cerea să luăm măsuri drastice pentru reprimarea speculei. Când toată administrația era încadrată numai cu evrei, era foarte greu de a afla pe vinovați; numai grație unui subcomisar român intrat mai târziu în Poliție s-a putut da de urmă, însă prea puțini s-au prins și [au fost] dați pe mâna Tribunalului, care era complet încadrat – magistrați și advocați – numai cu elemente evreiești⁷⁹.

6) Marea grupă a tineretului de tot felul din care se recrutau elementele bune ale comunismului, de obicei în ținută dezordonată, gălăgioasă, umblând tot timpul cu capul gol, încălzit de focul comunist, își manifesta sentimentele prin preumblări dese pe stradă discutând și gesticulând; în timpul din urmă, după plecarea mea, căpătase o libertate de a îngheba întruniri și petreceri sub titulatura: „Adunare mare studențească, joi 28 septembrie 1944; în curând se va organiza marele bal al sindicatelor; două reprezentații date de asociația artistico-literară; un bal popular la 27 septembrie, se va alege regina balului, orchestra Mătăsariu; școala de dans condusă de Wechsler”. În două cuvinte: dezmăț jidovesc.

7) În fine sărăcimea evreiască cu negustorii ei alcătuită din copii rufoși, murdari și obraznici, îndeletnicindu-se cu vânzarea de sâmburi de dovleac, covrigi,

⁷⁸ La 1 iulie 1944 a luat ființă Comandamentul Poliției județului Botoșani format din Dumitru Vasilache, comandant, Jean Bittermann, ajutor comandant, Carol Weismann, consilier juridic și Elias Hoffman, secretar și șef de personal (informația a fost obținută de la domnul Ionel Bejenaru, muzeograf la Muzeul Județean Botoșani).

⁷⁹ La 17 mai 1944 Instanța Specială Represivă avea 17 funcționari din care 13 erau evrei; posturile de conducere erau în totalitate ocupate de evrei: Mauriciu Spodheim, președinte, Rosner Froim (1893-1959), judecător, Bercovici David (1905-m?), judecător și Cohn I. Herș (1908-m?), procuror (Arhivele Naționale Botoșani, fond Prefectura județului Botoșani, d. 101/1944, f. 28).

limonadă, plicuri etc. [pe] care le serveau Armatei Roșii, de la care încasau rublele în mod galant. De fapt aceștia erau în timpul verii negustorii, restul populației având bani de ajuns își găsea distracție fie la concerte aranjate de tineret, la football și nunți foarte frecvente (într-o zi erau anunțate 15-20 nunți).

8) Pe deasupra s-a așternut pânza subțire a comunismului, țesută de Dr. Salzberg, ajutat de cozile de topor Iușcă și Carol Artberger, creștini, primul un țăran din Măscăteni-Albești, client de pușcărie, iar cel de-al doilea, fiu de caretaș din Botoșani, de-abia ajuns sergent în armata noastră, pe care a părăsit-o la venirea Armatei Roșii. E de meserie, se spunea, șofer. Cu această înfățișare structurală aveam de făcut administrație în mediul nou și pretențios al armatei de ocupație.

Cu câtă precauțiune și grijă trebuiam să mă strecor printre stâncile prăpăstioase pentru apărarea elementului românesc, care fusese pus la grea încercare.

c) Cu elementul românesc alcătuit din foarte puțini orășeni și din populația de la țară către care se adăuga și o suprapopulație de evacuați de ruși din județele Iași, Baia și Suceava, în total cam la 300000 de oameni, aveam contactul fie direct prin reclamațiuni a fel de fel de chestiuni la Prefectură, fie indirect prin Primari ca reprezentanți ai comunelor. Lume extrem de necăjită. Toată ziua o petreceam în biroul meu gata să primesc pe oricine, să ascult orice plângere și să aflu tot ce se petrece pe pământul ocupat de sovietici; trebuiam să rezolv reclamele⁸⁰ îndreptate contra armatei, că unuia i s-a luat vaca, altuia oaia, altuia hainele etc.; era un văicărit de-ți producea mai mare milă. În asemenea situație dureroasă căutam să întrebuițez răbdare și bunăvoință ca mijloc în ascultare și nu mi-i rușine a spune că reușisem să le satisfac, parte prin Comandament, parte prin Primari, cari i-am constatat cât îmi erau de devotați, încât elementul moral îl câștigasem, iar prin ținuta mea demnă, în cadrul funcției ce o îndeplineam, reușisem a păstra o atmosferă românească la țară, ascultare și speranță în mai bine cu atât mai mult că preotul și învățătorul lipseau. Țin să afirm că elementul femeiesc, întrucât bărbații erau duși la muncă pentru armata sovietică, a fost la înălțime, făcându-și datoria cu prisosință atât față de familie cât și de ogorul rămas numai în sama ei.

Laudă acestui element etnic românesc!

III Rezumat:

Am izbutit în 4 ½ luni cât am guvernat județul -7 aprilie până la 17 august 1944 să realizez:

1. O administrație complet extinsă pe întreg teritoriul județului cu bugete alcătuite și aprobate pe 6 luni având un total la venituri: lei 86.595.546 și la cheltuieli: 79.990.862 cu un excedent: lei 6.604.684.

2. Incasările s-au făcut aproape normal.
3. Plata salariilor funcționarilor s-a făcut la timp.
4. [Plata] pensionarilor s-a făcut de asemenea la timp.
5. Toate cheltuielile s-au înscris în bugete numai în cadrul legii și de aceea nu sunt deloc exagerări mai ales în materia salariilor.

⁸⁰ Reclamațiile.

6. S-a făcut o distribuire a funcționarilor după necesitatea serviciilor, ținându-se seama de numirea lor temporară (dacă s-ar remarca lene, nepăsare sau obrăznicie poate fi imediat îndepărtat) și de o ierarhie statutară.

7. Pentru administrația propriu-zisă a comunelor s-au aprobat la timp bugetele, pentru ca să li se dea posibilitatea de a funcționa.

8. M-am comportat în așa fel cu Armata Sovietică, încât am reușit să obțin un maximum posibil de avantaje ce se putea pentru populațiunea românească.

9. Cu toate ordonanțele severe ce am dat, n-am putut să înving specula de care se deplângea Armata Roșie și toată lumea noastră românească. A fost o crimă acest mod de comport[ament] al speculanților cvrei.

Mulțumesc Celui-de-Sus că mi-a dat putere de muncă și gând bun în realizarea acestei opere atât de grea și în împrejurări excepțional de anevoioase pentru noi românii, care rămăsesem fără nici un sprijin în voia soartei, și dintr-o simplă neobservare puteam fi expuși la o și mai mare nenorocire.

Am ținut drapelul tricolor sus în inimile tuturor.

Vivat Patria! / Vivat Rex!

D. Russu, fost Prefect de Botoșani

Anexe

Proces-verbal

Astăzi, 21 august 1944

Subsemnații, D. Russu, fost Prefect al județului Botoșani și G. Boldescu, actualul Prefect al aceluiași județ, primul ca predător și al doilea ca primitor, întrunindu-ne în localul Prefecturii, am convenit pentru luarea în primire a tuturor Serviciilor pendinte în actualile împrejurări numai de Prefectură:

1. Administrația Prefecturii compusă din Serviciile administrativ, financiar, economic etc. cu un personal de 40 funcționari și trecut în bugetul respectiv pe semestrul aprilie-septembrie 1944 care însumează: venituri: lei 17.909.400/ cheltuieli: [lei] 12.512.360/ excedent: [lei] 5.397.040.

2. Ministerul de Finanțe compus din Administrația financiară cu un personal de 60 funcționari și Percepția rurală cu un personal de 75 funcționari, în total 135 funcționari cu un buget încheiat pe 6 luni (semestrul aprilie-septembrie 1944 prevăzut la venituri și la cheltuieli cu câte lei: 20.858.292).

3. Ministerul de Interne compus din Poliția orașului Botoșani cu un personal de 283 funcționari, Biroul de control al populației flotante cu un personal de 7 funcționari, personalul de stat al Ministerului de Interne compus din 2 funcționari, preturile cu un personal de 9 funcționari, total 301 funcționari cu un buget încheiat pe 6 luni (sem[estrul] aprilie-sept[embrie] 1944) prevăzut la venituri lei 20.440.000 /cheltuieli [lei] 20.048.854/ excedent [lei] 391.146.

4. Ministerul Justiției compus din Instanța specială represivă cu un personal de 20 funcționari, Serviciul contencios cu un personal de 3 funcționari și Arestul preventiv cu un personal de 15 funcționari, în total 41 funcționari, cu un buget încheiat pe 6 luni (semestrul aprilie-septembrie 1944) prevăzut la venituri lei 3.450.000/ cheltuieli [lei] 2.342.356/ excedent [lei] 1.107.644.

5. Ministerul Sănătății compus din Serviciul sanitar al județului cu un personal de 5 funcționari, Spitalul Filantropia cu un personal de 19 funcționari, Spitalul Izraelit cu un personal de 14 funcționari, Spitalul Ungureni cu un personal de 8 funcționari, Spitalul Ștefănești cu un personal de 6 funcționari, Spitalul Coșula cu

un personal de 6 funcționari, Spitalul Sulița cu un personal de 3 funcționari, de asemenea dispensarele Serv[iciului] sanitar al jud[ețului] Botoșani cu un personal de 13 funcționari, total 77 funcționari cu un buget încheiat pe 6 luni, prevăzut la venituri și cheltuieli cu câte 5.850.000.

6. Ministerul Lucrărilor Publice compus din Serv[iciul] tehnic, Serviciul drumurilor județene și Serviciul drumurilor naționale cu un personal compus din 75 funcționari cu un buget încheiat pe 6 luni, prevăzut la venituri și cheltuieli cu câte 2.511.400 lei.

7. Ministerul Comunicațiilor compus din Oficiul P.T.T. cu un personal de 24 funcționari și cu un buget încheiat pe 6 luni (sem[estrul] aprilie-sept[embrie] 1944) prevăzut la venituri și cheltuieli cu câte 1.192.600.

8. Politia Județeană cu un personal de 38 funcționari și cu un buget încheiat pe 6 luni (sem[estrul] aprilie-sept[embrie] 1944) prevăzut la venituri și la cheltuieli cu câte lei 2.500.000.

9. Camera Agricolă cu un personal de 14 funcționari și cu un buget încheiat pe 6 luni (sem[estrul] aprilie-sept[embrie] 1944) prevăzut la venituri și cheltuieli cu câte lei 2.375.000.

10. Serviciul Bunurilor Județene cu un personal compus din 56 funcționari cu un buget încheiat pe 6 luni (sem[estrul] aprilie-sept[embrie] 1944) prevăzut la venituri și cheltuieli cu câte 9.900.000, realizate din moșiile, pădurile, morile celor plecați.

11. Protoieria fără buget, administrează în parte prin călugări și preoți refugiați din județele vecine, biserica.

12. Administrația comunelor rurale în număr de 44 cu personalul lor și cu bugete aprobate. Cheltuielile sunt justificate prin ordonanțe de plată emise la vreme.

Menționăm că întreaga această administrație este opera fostului Prefect, Dimitrie Russu, care muncind din zori până în noapte cu colaboratori devotați a reușit ca de la 7 aprilie 1944, data venirii Armatei Roșii pe teritoriul județului și până la 17 August 1944, din nimic, căci nu era urmă de administrație, să creieze ceea ce se vede, adică un organism viu în cadrul de lege și să activeze pe bază de lege spre cinstea județului.

Drept care s-a încheiat prezentul proces-verbal.

Predător,

D. Russu, fost prefect

Primitor,

Prefect, G. Boldescu

Șeful Serviciului financiar al județului pentru exactitatea cifrelor,

Ioan Popovici

No. 11861/1944 august 25

1) O lămurire asupra Serviciului Bunurilor⁸¹

În corpul raportului s-a arătat că majoritatea proprietarilor își încredințase misiilor lor evrei întreaga lor avere pentru ca să o administreze în lipsa lor prin refugiu, așa că tot județul care însuma peste 100 moșii la venirea rușilor se afla în mâinile acestor misiți și s-au văzut cazuri în regiunea Ștefăneștilor cum misiții făcuseră legătura cu elementele răzlețe din Armata Roșie și dictau în aceste părți. Descoperindu-se această atitudine șireată și abuzivă ne-am gândit cum s-ar înlătura acest inconvenient și am ajuns la ideea că mai bine ar fi ca administrarea

⁸¹ A fost creat la 19 aprilie 1944.

acestor moșii să fie îndeplinită de câte un comitet țărănesc din partea locului și în felul acesta să poată fi îndepărtați evreii abuzivi. Și de către Directorul Prefecturii sunt anunțat că pentru înjghebarea Comitetelor de administrare a moșiilor se află un sătean care ar fi stat în serviciul moșiei d-nei Ghyka-Măscăteni vreo 15 ani și luând notă de această informație pe care și el (Directorul) o luase de la altcineva, am fost de bună credință că treaba se înjgheabă în bine și punând chestia în consiliul Camerei de agricultură s-a admis numirea lui Iușcă cu înjghebarea Comitetelor țărănești.

Când însă mai târziu aflăm că dl. Iușcă utilizează aceste Comitete și în sens politic – comunist, luându-și ca aghiotant pe evreul foarte îndrăzneț și obraznic Zuzi Abramovici⁸² și amândoi într-un docăraș treceau de la comitet la comitet, dându-le porunci în consecință – li se pierdea urma prin județ – cu greu am dat de ei de le-am descoperit planul. Târziu s-a putut dezvălui lumea de acești doi stăpâni. În cele din urmă Iușcă a căzut în dizgrație și înlăturat de evrei. În legătură cu administrația moșiilor am înființat pe lângă Prefectură un birou al Bunurilor pus sub conducerea unui tânăr evreu Nadler. Acesta mi-a aranjat foarte bine, fără greș, treaba, încât fiecare moșie își avea dosarul ei special din care se putea vedea la orice moment debitul și creditul și prisosul creditului în recipisa pe care orice proprietar la întoarcere o putea încasa, dovadă că averea i-a fost administrată cinstit și nu putea să-i aducă decât mulțumire sufletească.

Eu realizasem aproape 60 milioane în contul moșiilor spre mulțumirea proprietarilor, însă urmașul meu, Prefect G. Boldescu a făcut „iama” cu acești bani, i-a împărțit cui a vrut. Știu că a dat comunității evreiești și cooperativei cetățenești la vreo 20 de milioane.⁸³

2) Salvarea averii Mănăstirii Agafton

Această mănăstire se găsește la vreo 5-6 km depărtare de Botoșani într-o pădure bătrână. În una din zilele lui iunie 1944 mă trezesc în cabinetul meu cu două maici de la această mănăstire, una era secretara și cealaltă econoama – foarte alarmate, albe cum îi varul pe față – și au venit din partea maicii starețe ca să mă roage să intervin pentru salvarea averii mănăstirii amenințată de ruși care forfotesc prin cuprinsul ei. La această cerere îngrijorătoare îmi iau hotărârea de a merge personal la Comandament dimpreună cu maicile reclamante.

Îi expun prin interpret cazul maiorului Cerneiev, care convingându-se de adevăr ia următoarea hotărâre: să plece imediat de la sediul Comandamentului o grupă de oameni și să se fixeze la intrarea în mănăstire un post fix cu consemnul că nici un militar nu mai are voie de a fi în raza mănăstirii, iar cei ce vor fi găsiți clandestin să fie aduși la Botoșani. După această măsură salutară în adevăr averea a fost ferită de furt și jaf, rămânând intactă. Maicile și azi nu știu cum să-mi mulțumească de acest bine care le-a adus liniștea trebuitoare.

⁸² Credem că este vorba despre Iosef Abramovici zis Zuță (1914-m.?), fost deportat în Transnistria în 1942 (Arhivele Naționale Botoșani, fond Poliția orașului Botoșani, d. 35/1942, f. 80), a devenit inspector general la Serviciul Bunurilor (Idem, fond Prefectura județului Botoșani, d. 7/1944, f. 12) și chiar subprefect al județului Botoșani la 4 iulie 1945 („Clopotul”, an II, nr. 80/6 iulie 1945).

⁸³ Serviciul Bunurilor realizase până la jumătatea lunii septembrie 1944 venituri în valoare de 59404925 lei; din această sumă a subvenționat Comunitatea Evreilor cu 5000000 lei (*Regulamentul de organizare interioară a Serviciului Bunurilor Județene citit și aprobat de Consiliul de Colaborare în ședința din 16 septembrie 1944*, Botoșani, 1944, pp.19-20).

3) Numele comandanților sovietici cu cari am conlucrat de la 7 aprilie-17 august 1944

1. Lt. Colonel Sajin – siberian
2. Maior Popov
3. Maior Novoselov – om serios și de înțelegere
4. Maior Cerneiev – tânăr amabil, sincer și m-am înțeles cel mai bine cu el
5. Maior Novicov – cu fața spălăcită, ochii tulburi, greu de suportat; îți lăsa impresia că ar fi mahmur; nu se uita la om, un sălbatic. Nu m-am înțeles aproape deloc cu el.

4) Numele prefecturilor cari s-au perindat după mine până la instalarea Comitetului democrat comunist județean:

1. Gh. Boldescu⁸⁴ – numit de sovietici. A doua zi după ce a luat Prefectura în primire s-a plasat pe treptele Halei de carne a orașului și ținând între degete ca niște cărți de joc bancnote sovietice, marfă de război și striga în gura mare ca un clown că aceste bancnote sunt bune, lumea să le primească, cele ale B.N.R. sunt blocate, nu mai circulă. Fapta aceasta a produs o confuzie și o bulversare cum nu se mai poate, așa că după vreo săptămână a trebuit să revină.

A avut o atitudine foarte curioasă față de primarii cari au fost aleși și numiți de mine. Pentru toată nimica erau învinuiți și amendați cu sute de mii de lei, se zicea pentru neexecutare de ordine. Citez: cel mai bun primar al meu, Gh. Țurcanu [din] Nicșeni, a fost arestat și depus în arestul Poliției; apoi l-a dat pe mâna lui Zuzi Abramovici, tovarășul lui Iușcă, care l-a condus cu alai, în batjocură până la Nicșeni, luându-l pe seamă. A pedepsit pe primarul de Stăncești, C. Țăranu, cu o amendă de peste una sută mii de lei de-a trebuit bietul om să-și vândă vaca de la casă; idem pe primarul de Cristești, care a venit la mine plângând să se jeluie că trebuie să-și vândă boii; apoi primarii de Vorona, Tudora etc.

„Propria malu” în Consiliul de colaborare a propus și acesta fiind compus aproape numai din evrei⁸⁵ i-a votat în unanimitate propunerea în sensul că nici un

⁸⁴ Din celălalt exemplar al manuscrisului concluzionăm că aceste impresii asupra succesorilor săi la Prefectură au fost scrise la 29 iunie 1952; pe lângă cele afirmate mai sus, Boldescu are parte de o caracterizare mai amplă: „[...] un om înalt, bine făcut, dotat cu un fel de inteligență șireată, cu o cvasi-cultură alimentată de citirea de cărți franțuzești, însă mediocru din punct de vedere patriotic românesc. În viață dând ocazie de a înșela pe socrul său falsificându-i semnătura pe niște polițe, a fost descoperit și silit să fugă din țară, a stat în apus (Franța) peste 25 ani, după care timp s-a reîntors în țară în preajma [războiului] germano-rus (1943/44). Prin moșia Șoldănești a nevestei sale se intitulează proprietar. În această calitate l-au găsit sovieticii, aceștia stabilindu-și tot aparatul de propagandă politică în Botoșani întâi pe nucleul local (dr. Salzberg, Artberger, moș Iușcă din Albești) și pe noi achiziții făcute de musafirii Ana Pauker și V. Luca (aprilie 1944); o ocazie binevenită a fost pentru Boldescu de a se înfrăți cu aceștia, de a scrie din când în când la jurnalul lor; în mod vădit se știa de puținii români ce mai rămăsese în Botoșani după refugiu autorităților că el s-a bolșevizat” (Arhivele Naționale Botoșani, Colecția Manuscrise, d. 82, f. 11).

⁸⁵ Acesta era format din următoarele persoane: G. Boldescu, prefectul județului Botoșani, Th. Bădiu, directorul Prefecturii, D. Russu, preotul Constantinescu, protoiereul județului, A. Moisi, inspector administrativ, Siegfried Lăgendorf, primarul orașului Botoșani, I. Cohn, prim procuror al Instanței Speciale de Judecată, dr. D. Saltzberg, medicul șef al județului, dr. S. Lustgarten, vicepreședinte al Camerei Agricole, Dumitru Fantu, șeful Serviciului Bunurilor Județene, C. Iușcă, președintele Comitetelor Țărănești și șeful Serviciului Exterior al Serviciului Bunurilor Județene, I. Abramovici, inspector al Serviciului Bunurilor, Carol Artberger, președintele Camerei de Muncă, I. Cristescu, președintele Camerei Agricole, H. Humelnicu, directorul Camerei Agricole, I. Ștefanov, președintele Camerei de Comerț, M. Groper, consilier tehnic, farmacistul I. Lerner, delegatul Cooperativei Cetățenești, M. Rabinovici, șeful Serviciului Economic, Ioan Popovici,

funcționar refugiat, înțelegând și pe preoți, profesori, învățători, să nu fie primit pe teritoriul județului, încât mulți s-au întors din gara Verești. Ce blăstămăție poate să creeze un om! A fost elementul cel mai favorabil comunismului, el care stătuse în Franța 25 ani refugiat pentru escrocherie.

„Sit sibi terra levis” – mortuus est.

2. C. Arapu⁸⁶ – proprietar în Leorda și procurator al Băncii „Moscovici”, a venit prin decembrie 1944 ca reprezentant al liberalilor brătieniști; un om de treabă, însă n-a putut să pună oarecare stavilă avântului comunist; prea puțin cunoscut de cetățenii județului, așa că activitatea i-a fost slabă.

3) Vieriu⁸⁷ – paysa din Movila Ruptă, Ripiceni, a fost întâi polițai al orașului și într-o sâmbătă Arapu fiind chemat la minister, în urma lui a fost provocată o întrunire publică alimentată cu tineretul progresist evreu, obraznic, gălăgios, placardându-se pe ziduri lozinca *Arapu-prefect cămătar, Trăiască Ana Pauker neînfricata. Ura!!! Trăiască prefectul Vieriu*. Alaiul ieșind pe stradă de la Teatrul Popovici era un caraghioz lăc și un dezmăț cum nu se mai poate; l-a condus pe Vieriu până la Prefectură, unde a stat până prin martie 1945. De fapt erau 2 prefecti: unul, Arapu, stătea la București și Vieriu la Botoșani. Se vorbea că Vieriu fusese condamnat sub guvernul Antonescu la vreo 10 ani pentru îndosire de lucruri de ale armatei. Avea mi se pare gradul de plutonier. Un tip de pompier de pe vremuri!

4) Chirică⁸⁸ – învățător invalid de la Gorbănești, cu câțiva ani în urmă făcea pe negustorul de vinuri de la Cernăuți; aliat cu un grup de jidani administra un depozit de vinuri în Cernăuți și fiind prefect a avut proces cu tovarășii pe la Galați. Ieșit am putea spune proaspăt din școala normală de la Botoșani, unde intrase la înghesuială, devenise parcă stăpânul automobilului Prefecturii, care în fiecare dimineață făcea naveta de acasă de la el la Hală după târguieli. Ca administrator al județului – reprezenta pe Tătărașcu – a fost un om șters, slab, fără energie, însă cu energie pentru el, că și-a prins ca proprietate vreo 25 ha pământ la punctul Luizoaca de lângă gara Botoșani.

șeful Serviciului Administrativ și Financiar, A. Abramovici, administrator financiar, R. Schwartz, administrator financiar de încasări și plăți, inginerul Marcus, șeful Serviciului Tehnic (*Regulamentul de organizare interioară a Serviciului Bunurilor Județene citit și aprobat de Consiliul de Colaborare în ședința din 16 septembrie 1944*, Botoșani, 1944, pp. 15-16).

⁸⁶ Constantin Romulus Arapu (1885-1955), fiul unui renumit avocat botoșănean, Ionică Arapu, a fost președintele Partidului Național Liberal-filia Botoșani și a fost numit prefect la 21 decembrie 1944 („Clopotul” an I, nr. 22/24 decembrie 1944); a fost închis din motive politice în închisoarea Aiud și apoi la Ocnele Mari unde a și murit (Arhivele Naționale Botoșani, fond personal Eugen Neculau, d. 97, f. 9).

⁸⁷ Vasile Vieru (1895-1957), fost șef al Poliției în toamna anului 1944, a avut funcția de prefect pentru o scurtă vreme în primăvara anului 1945; după înlocuirea sa a fost implicat într-un proces deschis de avocatul Vasile Pilat care avea ca scop lămurirea împrejurărilor în care Vieru ajunsese prefect; Pilat declara că „Vieru este un fost plutonier și fost condamnat în 1936 de Tribunalul Militar al Corpului 3 Armată la 10 ani muncă silnică pentru fraudă, găzduire de spioni și trecere frauduloasă a frontierei”, că nu a fost recunoscut de Ministerul Afacerilor Interne, dovada fiind numirea ca prefect a lui T. Chirică în locul lui Constantin Arapu și că „a fost un gestionar de fapt și nu unul de drept”; Vieru a încercat să se sustragă explicațiilor, audierile au fost amânate de mai multe ori, iar la 28 august 1946 a declarat că „după plecarea d-lui Arapu Constantin, *organizația F.N.D. din Botoșani a hotărât să mă instaleze ca prefect și eu a trebuit să mă supun*” (subl.ns.); Idem, fond Tribunalul Botoșani, d. 13/1947, passim.

⁸⁸ Theodor.

5) Bogdanovici B⁸⁹ – se spunea că era un funcționar al Prefecturii de Iași cu delegație de Prefect al Botoșanilor; un armean care nu ne iubea și activitatea sa a fost nulă. După Bogdanovici s-a instalat actualul Comitet în frunte cu un alt învățător din părțile Prutului, Țărineanu⁹⁰, factură a școlii normale de Botoșani.

O observație generală se impune: nu s-a văzut din partea oamenilor aceștia o legătură frățască cu o populație rustică necăjită peste măsură, îndurerată sufletește, deznădăjduită, având absolută nevoie de un sprijin, de gesturi de dragoste creștină și de un întreg concurs moral și material. Nu s-a văzut, ci de o parte o populație pasivă, de alta conducători indiferenți parcă nici nu le-ar păsa.

Regretabil lucru!

Listă de cetățeni botoșăneni care la apariția Armatei Roșii pe teritoriul județului au călcat jurământul sfânt către țară cu toate așezămintele ei și au acceptat religia politică a altui stat, căutând să slăbească și să distrugă viața noastră națională:

I. Grupa evreiască (obraznicie cu tiranie)

1. Dr. Salzberg ținea sus steagul cu soția – șeful
2. avocat Ilie Horodniceanu⁹¹ cu soția și fiul⁹²
3. avocat Iancu Zwerdling⁹³, mentor, adeptul lui Karl Marx
4. David Bogokowschi cu cei 2 fii ai săi
5. tânărul Feldman, nepotul lui Bogokowschi
6. Antonier⁹⁴, funcționar al Primăriei, îndărătnic și îndrăzneț
7. avocat Hartstein⁹⁵ – umblă când ici, când colo, când socialist democrat, în urmă comunist îndrăzneț și de marcă.
8. Zuzi Abramovici, foarte îndrăzneț și crud
9. farmacist Lerner, fost Locot[enent] în armata noastră
10. Armand Goldschläger⁹⁶, slab, jigărit, stăpânit de idei răzbunătoare, răscolitor al vremurilor de la 1789; a ținut un cuvânt la Teatrul Popovici: „Comuna la Paris”

⁸⁹ Este vorba despre Vladimir Bogdanovici.

⁹⁰ Ionel Țărineanu, primar al orașului Botoșani pentru scurtă vreme în 1948, a fost numit la 16 mai 1949 președinte al Comitetului provizoriu al orașului Botoșani („Clopotul” an VI, nr. 292/23 mai 1949).

⁹¹ Ilie Horodniceanu (1897-1956), avocat evreu, a absolvit Liceul „A.T. Laurian” în 1918 împreună cu Mauriciu Spodheim și Iancu Zwerdling (Arhivele Naționale Botoșani, fond Liceul „A.T. Laurian”, d. 1/1904, f. 60-61), a fost deportat în Transnistria în perioada 7 septembrie 1942-7 decembrie 1943 (Idem, fond Poliția orașului Botoșani, d. 23/1943, f. 221), a deținut funcția de decan al Baroului de avocați din Botoșani în 1944 (Idem, fond Prefectura județului Botoșani/caziere, d. 412, f. 15).

⁹² Mina (1902-m?) și Nicu (1929-m?) Horodniceanu (Idem, fond Poliția orașului Botoșani, d. 35/1942, f. 92).

⁹³ Iancu Zwerdling (1898-1975) a ajuns în 1947 președintele Comitetului Democrat Evreiesc (Idem, d. 4/1947, f. 2).

⁹⁴ Iosef Antonier (1910-1988), fost deportat în Transnistria între 8 septembrie 1942-12 ianuarie 1944 (Idem, d. 23/1943, f. 275).

⁹⁵ Leon Hartstein (1887-1962) s-a născut sub numele Leiba Gutman (Idem, Colecția Registre Stare Civilă Botoșani, d. 675/1887, f. 4), a absolvit Facultatea de Drept din Iași și a lucrat ca avocat al Prefecturii începând din aprilie 1944 (Idem, fond Prefectura județului Botoșani/caziere, d. 412, passim).

⁹⁶ Armand Goldschläger (1919-1950), membru al Partidului Comunist în ilegalitate, a fost deportat în Transnistria în perioada 8 septembrie 1942-12 ianuarie 1944 (Idem, fond Poliția orașului Botoșani, d. 23/1943, f. 275), a condus Biroul Populației de pe lângă Prefectura județului Botoșani (Idem, fond Prefectura județului Botoșani, d. 40/1944, f. 139).

11. negustorul Raișer – se evidenția în public ca comunist.

II. Grupa românilor netrebniți:

1. Carol Artberger, mamă unguroaică, tată neamț; șofer se spunea
2. Iușcă, paysan din Mășcăteni, Albești; după înfățișare ar părea rutean, fața spălăcită și căutătura de fiară
3. Pociumb, de meserie tractorist, om de rând din Botoșani. A fost numit ca intendent al Primăriei de către Artberger. Nu l-a mișcat nimeni din loc. Făcea politică și nevastă-sa țigancă.
4. Fantu⁹⁷, primarul din Răchiți, singurul ce s-a abătut de la datoria lui și a activat în ogorul comunist
5. Adiaconiței⁹⁸ demult era stăpânit de idei nebune; a îndeplinit funcția de ajutor de primar; e un mic negustoraș
6. Vrânceanu de la fabrica Ripiceni
7. Bâdiu, inginer hotarnic din regiunea Ripiceni-Ștefănești
8. Vieriu, fost prefect mai târziu, 1945, din regiunea Ripiceni.

Slujind ideea națională și sufletu-mi radiind iubirea creștină față de concetățenii mei, mi-am zis: „Quidquidagis, prudenter agas et respice finem”!⁹⁹ și am mulțumirea sufletească că am izbutit în mare parte!”

D. Russu,
fost Prefect de Botoșani”

Arhivele Naționale Botoșani, Colecția Manuscrise, d. 82, f. 1-56.

⁹⁷ Dumitru Fantu a fost numit la 1 octombrie 1944 în funcția de șef-serviciu al Serviciului Bunurilor (Idem, d. 7/1944, f. 12).

⁹⁸ Vasile Adiaconiței (n. 1886 –m?) a fost președintele Sindicatelor Muncitorești Unite din județul Botoșani („Clopotul”, an I, nr. 7/29 octombrie 1944), a fost numit ajutor de primar la 12 noiembrie 1944 (Idem, nr. 11/16 noiembrie 1944) și membru, din partea F.N.D., în Comisia de triere a celor bănuți că au fost legionari (Arhivele Naționale Botoșani, fond Prefectura județului Botoșani, d. 73/1944, f. 16).

⁹⁹ „Orice ai face, fă cu prudență, fără să-ți tai respirația la sfârșit”!

DIN ACTIVITATEA REGIONALEI MUREȘ A P.C.R. ÎN PREAJMA ALEGERILOR DIN NOIEMBRIE 1946. DOCUMENTE (2)

Dr. Liviu BOAR

Aspects of the activity of the Mures regional branch of the Romanian Communist Party on the eve of the november 1946 elections Documents (2) Summary

In volume IV of the Yearbook of the Bacau National Archives I have published under the title above three previously unpublished documents belonging to the Mures Regional Branch Party Committee of the Romanian Communist Party 1946 -1947 Fund, reflecting the activity of the Mures Regional Branch of the Romanian Communist Party. Its jurisdiction included the counties of Mures, Odorhei, Ciuc and Trei Scaune, thus anticipating the future territorial division of the country into regions, based on the soviet model. These three counties would, as of 1950, be part of the (Mures) Autonomous Hungarian Region.

While further researching this fund I have discovered more documents that are worthy of being published due to the wealth of information they provide regarding the atmosphere in this part of the country, where a particular issue – which the new communist regime thought would be able to quickly solve – was prominent: the national issue.

We publish the Activity Reports drawn up at the Regional Branch for the months of July and September 1946, signed by the organisation's secretary, Alexandru Moghioroș.

Keywords: unpublished documents, Romanian communist Party, Mures National Archives, Parliamentary elections of 1946, Activity Reports, Alexandru Moghioroș communist leader, Mureș Region, minorities' issue.

În volumul IV din Anuarul Arhivelor Naționale Bacău, am publicat sub titlul de mai sus, un număr de trei documente inedite selectate din Fondul Comitetul de Partid – Regionala Mureș a P.C.R., ce oglindeau activitatea Regionalei Mureș a P.C.R., care avea jurisdicția pe raza fostelor județe Mureș, Odorhei, Ciuc și Trei Scaune și care prefigura viitoarea împărțire teritorială a țării din anul 1950, după modelul sovietic în regiuni, aceste teritorii urmând a face parte din Regiunea (Mureș) Autonomă Maghiară¹.

¹ Liviu Boar, *Din activitatea Regionalei Mureș a P.C.R. în preajma alegerilor din noiembrie 1946. Documente*, în „Acta bacoviensia”, Anuarul Arhivelor Naționale Bacău, 2009, pp. 273-300.

Cercetând în continuare acest fond², am depistat alte documente care merită publicate pentru informațiile pe care le furnizează, necesare cunoașterii atmosferei din această parte de țară, unde se manifesta o problemă deosebită pe care noul regim comunist credea că o poate rezolva rapid: problema națională.

Așa cum arătam și în materialul precedent, majoritatea membrilor de partid din această zonă erau maghiari și evrei, românii fiind în minoritate absolută.

Din cei 15 membri ai Comitetului Regional Mureș (al Partidului Comunist Român!) de la începutul anului 1947, 10 erau maghiari, 3 români, un evreu și un german, iar din cele 68 de nume ale conducătorilor organizațiilor locale ale Regionalei Mureș din cele patru județe – Mureș, Ciuc, Odorhei și Trei Scaune – doar șase sunt nume românești: 4 în județul Mureș și 2 în județul Ciuc³.

În materialul precedent am publicat Rapoartele de activitate ale Regionalei Mureș a Partidului Comunist Român pe lunile iunie, august și noiembrie 1946.

Publicăm în continuare Rapoartele de activitate întocmite la nivelul Regionalei pentru lunile iulie și septembrie 1946, semnate de către Alexandru Moghioroș⁴, secretarul organizației.

DOCUMENTE

I

PARTIDUL COMUNIST ROMÂN
COMITETUL REGIONAL MUREȘ

No. _____ szám

ROMÂN KOMUNISTA PÁRT
MAROS TARTOMÁNYI BIZOTTSÁGA

Marosvásárhely _____

² De fapt este un fragment de fond. S-au păstrat doar 15 dosare din perioada 1945-1947, care au fost inventariate de către arhivarul Comitetului Județean de Partid Mureș, Bede Francisc în anul 1978. Fondul a fost preluat de către arhivele mureșene în anul 1992 de către subsemnatul.

³ *Din activitatea Regionalei Mureș a P.C.R. în preajma ...*, p. 273

⁴ Alexandru Moghioroș (*Mogyorós Sándor*), n. 23 octombrie 1911, Salonta Mare, - d. 1969. A fost un comunist român. S-a născut într-o familie de țărani maghiari din Transilvania, în localitatea Salonta Mare. După cele patru clase primare a urmat școala de meserii, timp de 3 ani, pentru meseria de lăcătuș. În 1929 a devenit membru al UTC și totodată al Partidului Comunist din România, unde a deținut funcții de conducere. A activat în exterior ca agent comunist al Cominternului. A fost judecat la Craiova și închis pentru activitate comunistă ilegalistă în România între 1936-1944. După 1944 a condus activitatea PCR în județele Hunedoara și Mureș și a avut un rol important în procesul de colectivizare a agriculturii, fiind cel care a emis ordinul de arestare a chiaburilor (țărani înstăriți) din România. După 1948 devine membru în Biroul Politic al CC al PCR, secretar al CC al PCR (1948-1954, 1965-1969), președinte al Comitetului de Stat pentru Colectarea Produselor Agricole (1950-1951), prim-vicepreședinte și vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (1954-1965). În anul 1953 a fost numit șeful comisiei de partid care s-a ocupat de cercetarea cazului Anei Pauker. În 1961, Iosif Chișinevschi și Miron Constantinescu, cu asentimentul lui Constantin Părvulescu, au încercat destituirea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej din funcția de prim-secretar al partidului, dar nu au reușit, din cauză că nu au obținut sprijin din partea lui Moghioroș. Ulterior, Moghioroș a conceput acuzațiile contra "deviaționiștilor de dreapta", care au fost epurați repede din organele de conducere ale partidului. Vezi: http://ro.wikipedia.org/wiki/Alexandru_Moghioroș

Raport pe luna Iulie 1946⁵

Sarcinile care au stat în fața noastră au fost următoarele:

1. Desfășurarea campaniei electorale prin ținerea de adunări de către fiecare partid în parte. (Compozenții B.P.D.)⁶. (Text adăugat cu cerneală neagră. Documentul este dactilografiat - n.n. L.B.).
2. Alcătuirea comitetelor electorale județene și de plasă.
3. Deschiderea caselor de alegători.
4. Alcătuirea listelor de îndrumători, cari vor fi scoși din producție pe timpul campaniei electorale.
5. Curățirea aparatului de stat de elemente nesigure.
6. Pregătirea delegaților pentru congresul învățătorilor.
7. „ „ „ tineretului.
8. „ „ „ tineretului U.P.M.⁷
9. Prelucrarea expunerii tov. Gheorghiu Dej.
10. Campania contra lui Franco.⁸

⁵ Arhivele Naționale Județul Mureș, fond Comitetul de Partid Regionala Mureș a P.C.R., d. 2/1946, f. 81-87, text dactilografiat pe hârtie cu antet, semnătura autografă și ștampilă. Unele completări cu cerneală neagră.

⁶ Blocul Partidelor Democratice a fost o alianță electorală a forțelor politice pro-comuniste la alegerile generale din anul 1946 din România. În componența Blocului Partidelor Democratice au intrat: Partidul Comunist Român, Partidul Social Democrat Român (istoric), Frontul Plugarilor, Partidul Național Liberal – Tătărescu, Uniunea Patrioților, Partidul Național Țărănesc – Anton Alexandrescu, Comitetul Democrat Evreiesc. În urma unei campanii electorale în care s-au înregistrat multe violențe, încălcări ale normelor democratice și fraude, Blocul Partidelor Democratice a fost declarat câștigător al alegerilor cu 68,70% din voturi. Vezi: http://ro.wikipedia.org/wiki/Blocul_Partidelor_Dematocrite

⁷ Uniunea Populară Maghiară este continuatoarea, după 23 august 1944, a MADOSZ-ului (Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari din România) din perioada interbelică. Încă din 6 octombrie 1944, U.P.M.-ul a aderat la Platforma Frontului Național Democrat, documentul fiind semnat de Alexandru Dávid și Gyárfás Kurkó. Deși Uniunea nu a intrat în guvernul de coaliție al lui Petru Groza, instaurat la 6 martie 1945, ea era în strânse legături cu P.C.R. Vezi: http://ro.wikipedia.org/wiki/Uniunea_Populară_Maghiară

⁸ Francisco Paulino Hermenegildo Teódulo Franco y Bahamonde Salgado Pardo prescurtat Francisco Franco (n. 1892, Ferrol - d. 1975, Madrid) a fost un general și om politic spaniol, conducător absolut al Spaniei între 1939 și 1975. A ajuns la putere în urma unui sângeros război civil (1936—1939) împotriva republicanilor. Franco a obținut victoria, beneficiind de sprijinul Italiei fasciste și al Germaniei naziste. El a instaurat un regim dictatorial de extremă dreaptă, luându-și titlul de conducător al statului („El Caudillo”). În ciuda ajutorului primit din partea statelor Axei în timpul războiului civil, Franco a păstrat neutralitatea Spaniei în cel de-al doilea război mondial, salvând chiar evreei refugiați în Spania. Franco a rămas în fruntea Spaniei până la moartea sa, în 1975. Conform dorinței dictatorului, după moartea sa a fost restaurată monarhia, prin înscăunarea actualului rege, Juan Carlos I, din dinastia de Bourbon. Vezi.: http://ro.wikipedia.org/wiki/Francisco_Franco.

Adunări. Campania electorală.

În urma sarcinilor puse de că către C.C. și personal de către tov. Miron Constantinescu⁹ la Cluj am continuat prelucrarea platformei B.P.D. în lumina problemelor locale, precum și legea electorală în ședință lărgită a comitetului regional și ședințe ale activului județean. La aceste ședințe a participat și tov. Vințe.¹⁰

După aceste consfătuiri am organizat în centrele muncitorești adunări electorale în numele Partidului. Până la data de 28 iulie s-au ținut următoarele adunări pe întreprinderi și plăși:

P.C.R	35 adunări	15.000 part.(icipanți)
U.P.M.	16 „	7.470 „
Sindicatele Unite	58 ședințe și adunări	11.750 „
Apărarea Patriotică	28 „	6.500 „
Frontul Plugarilor	26 „	9.200 „
Federația Fem.(eilor)	4 „	1.500
Tineretul	3 „	1.500
Total		42.920 participanți.

Adunările partidului s-au ținut în următoarele centre: Județul Mureș: Târgu-Mureș, Székely & Réti¹¹, C.F.R., fabrica de cărămizi și o mare adunare pe oraș Reghin: Fabricile de cherestea, „Herbuș” și „Foresta”¹², și Fabrica de cărămizi, Răstolița, Lunca Bradului, Gălăuțaș, Toplița și Sovata. Județul Ciuc: Gheorgheni, Barackos,¹³ Ghimeș, Făget¹⁴ și Arcu (sic!)¹⁵.

⁹ Miron Constantinescu (n. 13 decembrie 1917, Chișinău; d. 18 iulie 1974, București) a fost un sociolog marxist, istoric, om politic comunist român, membru de seamă al Partidului Comunist Român, membru titular al Academiei Române (1974). Vezi: http://ro.wikipedia.org/wiki/Miron_Constantinescu.

¹⁰ Ion Vințe (numele real fiind János Vincze, n. 1910 la Lipova, județul Arad - d. 1996) a fost un demnitar comunist român. În anul 1931 a devenit membru al Partidului Comunist din România A fost membru PCR din ilegalitate. Devine acuzator public pe lângă Tribunalul Poporului (în 1945), numit apoi ministru plenipotențiar în Ungaria (1947). Ulterior devine membru al CC al PCR (1948-1960), ministru al Silviculturii (1948-1949) și al Industriei Alimentare (1949-1950), adjunct al ministrului Afacerilor Interne și comandant al trupelor de Securitate, cu gradul de general-maior (1952), vicepreședinte al Comisiei Controlului de Partid (1960-1969). În mai 1961 a fost decorat cu medalia „A 40-a aniversare de la înființarea Partidului Comunist din România”. Vezi: http://ro.wikipedia.org/wiki/Ion_Vințe.

¹¹ Este vorba de Fabrica de Mobilă cu același nume, înființată la Tîrgu – Mureș în anul 1907, naționalizată în anul 1948. O parte din arhiva creată în această perioadă se află la Arhivele Naționale Mureș. Vezi prezentarea fondului în *Îndrumător în Arhivele statului Județul Mureș*, vol. I, București, 1984, p. 162-164.

¹² Despre fabricile din fostul județ Mureș vezi Bartos Zoltan, *Naționalizarea în fostul județ Mureș – 11 iunie 1948*, Editura RISOPRINT, Cluj-Napoca, 2009.

¹³ Cătun al comunei Lunca de Jos, jud. Harghita.

¹⁴ Ghimeș și Făget localități care aparțin astăzi de județul Bacău.

Județul Trei Scaune: Sf. Gheorghe – Fabrica de Textile, Fabrica de tutun și Fabrica de conserve; Târgu Secuiesc, Covasna, Kopecbanya¹⁶ și Comando¹⁷.

Județul Odorheiu: Odorheiu, Praid și Vlăhița.

Sunt în curs de pregătire alte adunări ale Partidului până la data de 15 August: Târgu-Mureș 4, (3 pe sectoare și una pe județ) în special U.P.M. și Frontul Plugarilor. Este pentru prima dată când Partidul nostru a făcut adunări în unele centre importante ca: Valea Mureșului, Valea Ghimeșului și la câteva exploatări miniere. Linia dată de către C.C. de a se lega platforma cu probleme locale și începerea realizărilor imediate s-a dovedit foarte justă. Procedând în baza acestor directive am reușit să aducem o serie de îmbunătățiri în viața muncitorilor forestieri, din Valea Mureșului. Au fost aduse haine, porumb, zahăr etc. în economate, iar la Tg. Mureș se fac pregătiri pentru data de 10 august, pentru o mobilizare largă a populației pentru curățirea nisipului, care va îmbunătăți aprovizionarea orașului cu apă.

Dacă adunările de Partid s-au ținut într-un număr mai redus, aceasta este din cauza că nu avem centre industriale importante. Totuși trebuie să constatăm lipsa unei munci sistematice în organizarea adunărilor. A doua lipsă este că n-am reușit decât în mică parte să mobilizăm și celelalte partide pentru desfășurarea campaniei electorale. De ex. P.S.D. n-a ținut nicio adunare, afară de adunarea cu F.U.M.¹⁸ din Sf. Gheorghe, iar P.N.P.¹⁹ a ținut o singură adunare slab pregătită la Tg. Mureș.

În ce privește Partidul Liberal al lui Tătărescu, am descoperit că membrii din localitate făceau propagandă pentru Brăteanu, Maier și alții. Același lucru s-a întâmplat și la P.N.P. unde în rândurile P.N.P. am găsit maniști și brățienști.

Alcătuirea comitetelor electorale cu (sic!) județene și de plasă

La Tg. Mureș, cu multă greutate a fost alcătuit comitetul electoral cu județean. Activitatea însă o depun numai partidul nostru, Sindicatele, Frontul Plugarilor și în mică parte P.S.D. deoarece nu dispune de destule forțe organizatorice. Reprezentanții celorlalte partide au sabotat până acum campania electorală.

Am luat măsuri ca să introducem în P.N.P. câteva elemente cinstite. În ce privește P.N.L. Tătărescu, n-avem elemente și am intervenit prin Bloc pe lângă P.N.L. Tătărescu să trimită aici oameni.

¹⁵ Probabil Arcuș, loc. în județul Covasna.

¹⁶ Mina Căpeți din județul Covasna.

¹⁷ Comandău, localitate în județul Covasna.

¹⁸ Frontul Unic Muncitoresc creat în aprilie 1944 între Partidul Comunist Român și Partidul Social Democrat din România.

¹⁹ Partidul Național Popular, înființat prin transformarea Uniunii Patrioților în partid la Congresul general de la București din 10-12 ianuarie 1946.

În județul Trei Scaune am reușit să ne înțelegem cu P.S.D. ca să nu depună listă separată, însă ei propun candidați maghiari pe listă. În jud. Odorheiu, P.S.D. este împărțit în 3-4 fracțiuni. Am stat de vorbă cu fiecare fracțiune și am reușit să ajungem la o înțelegere cu una dintre fracțiuni, condusă de dr. Deák și dr. Kovács, însă și ei vor să pună un candidat ungar.

În jud. Ciuc situația cu P.S.D. încă nu s-a clarificat. Ei târăgănează și spun că așteaptă directive din partea C.C. al P.S.D.

În jud. Mureș am reușit să înlăturăm tendințele P.S.D. de a merge pe listă separată, partizanul acestei păreri este Foris, fost ofițer din armata maghiară²⁰.

De asemenea, este în curs organizarea comitetelor electorale pe plăși și deschiderea caselor de alegători.

În ce privește U.P.M., până acum încă n-a format comitetele electorale deoarece n-a primit încă dispoziții de la C.C. U.P.M. Noi am pregătit membrii de Partid pentru comitetele electorale.

Școli de îndrumători.

Jud. Mureș: 19 școli în 5 localități cu 158 elevi. Ciuc: 18 școli în 18 localități cu 180 elevi. Odorheiu: 17 școli în 14 localități, cu 156 elevi. Trei Scaune: 24 școli în 8 localități cu 232 elevi. Școli regionale 3 cu 64 elevi.

În total școli: 81, cu 790 de elevi.

Elevi trimiși în școlile C.C. 30

Total: 820

În orașul Tg. Mureș au trecut prin școlile organizațiilor de masă (sic!) 130 elevi și eleve.

Am avut o serie de rezultate pozitive în urma acestor școli. Ele contribuind la clarificarea liniei Partidului și la îmbunătățirea muncii îndrumătorilor.

Lipsurile (pe) care am constatat sunt următoarele: a. Organizația din Mureș a lucrat în mod absolut insuficient în județ. b. elevii în majoritatea cazurilor au fost aleși din întâmplare și ni dintre cei mai capabili. c. elevii n-au fost înștiințați de județene pentru cât timp sunt trimiși la școală, ceea ce a făcut ca elevii țărani să fie tot timpul cu gândul acasă. d. Școlile de la sate n-au fost suficient verificate. Electorii au fost propuși dintre acei cari au trecut prin școala de îndrumători.

Curățirea aparatului de stat de elemente nesigure.

Membrii biroului regional au fost trimiși în acest scop pe teren unde au întocmit liste cari au fost înaintate ministerului de interne.

Alcătuirea listelor de îndrumători.

²⁰ Ștefan Foris (în maghiară *Fóris István*, n. 9 mai, 1892, Târlungeni, Brașov – d. 1946; pseudonim: Marius) a fost un activist și jurnalist comunist din România și Ungaria, de origine evreiască. În perioada 1940-1944, Foris a fost secretarul general al PCR. Vezi: http://ro.wikipedia.org/wiki/Ștefan_Foris

În cele 4 județe ale regiunii noastre este în curs de pregătire scoaterea din producție a patru sute de tovarăși pe timpul campaniei electorale. Listele de electori au sosit, dar sunt în curs de verificare deoarece mulți nu corespund. Deși majoritatea electorilor propuși au trecut prin școli de îndrumători totuși vom organiza din nou prelucrarea cu ei a platformei și legii electorale.

Discursul tov. Gh. Dej despre poziția P.C.R. față de curente șovine a fost primit cu multă satisfacție atât în rândurile Partidului cât și în afară de partid mai ales în rândul intelectualilor unguri. Discursul a fost prelucrat de către comitetele județene și în majoritatea celulelor. În ce privește broșura, am primit-o acum 3 zile și vom organiza răspândirea ei largă.

Congresul Învățătorilor a fost pregătit în mod activ de către organizațiile de Partid. Compoziția delegațiilor era jumătate comuniști și jumătate social-democrați. În cursul pregătirii congresului a fost înlăturat de la președinția sindicatului din Tg. Mureș învățătorul manist, Daschievici²¹. Tot cu acest prilej a fost lichidată Asociația Învățătorilor și învățătorii au fost organizați în sindicat. După congres se observă în rândurile învățătorilor o schimbare de atitudine în favoarea guvernului.

Pentru pregătirea Congresului Tineretului au fost mobilizate organizațiile de tineret, care au ținut o serie de ședințe și adunări reușite. În Tg. Mureș și Sf. Gheorghe au fost prezenți câte 500-700 de tineri. Munca de pregătire este în curs. Tineretul a primit ajutor politic și material din partea Partidului (2milioane) am scos broșura despre Balázs Pál²² și 30.000 manifeste și broșuri pentru tineret. Trebuie însă să spunem că organizațiile de Partid n-au înțeles încă pe deplin să dea sprijinul tineretului. Nici județeană Mureș, nici județeană Trei Scaune n-au ajutat suficient prin trimiterea la tineret de activiști de Partid cu experiență, n-au mobilizat muncitori pentru serbarea tineretului etc.

În ce privește definitivarea reformei agrare depunem eforturi ca titlul de proprietate să fie împărțite în ziua de 23 August țăranilor români și unguri. Astfel vom putea face ca această zi să treacă sub semnul prieteniei româno-maghiare și a strângerii în jurul guvernului Groza. Numai în județul Mureș au fost împrăștiți 11 mii de țărani români și unguri. Dar lucrările de definitivare

²¹ Eugen Dașchievici, profesor, născut la Dorohoi în anul 1904, decedat la Tîrgu – Mureș în anul 1987. Licențiat al Universității din Iași - Specializarea Geografie. În anii gimnaziului i-a avut colegi pe viitorul actor Grigore Vasiliu Birlic și pe Emil Bodnăraș, lider comunist. Elevul lui Iorga și Simion Mehedinți, coleg de facultate cu Ștefan Manciulea. Vezi pe larg: Dimitrie Poptâmaș, *Familia Dașchievici* la rubrica **Genealogie** în „Țara fagilor”, Almanah Cultural-Literar, Editat de Societatea Culturală „Arboroasa” din Cernăuți, Cernăuți – Tîrgu-Mureș, 2011, pp. 111-130

²² Tânăr maghiar „luptător al unității poporului maghiar și al prieteniei româno-maghiare”, omorât la Lueta de către „un grup de huligani unguri” la întoarcerea de la Odorhei, unde luase parte la o adunare ocazionată de Congresul Uniunii Populare Maghiare din România. Vezi relatarea incidentului în *Ardealul nou*, ziar independent de informații și publicitate, Tîrgu-Mureș, anul I, nr. 5, sâmbătă, 6 iulie 1946, p. 1, în articolul cu titlul *Hortistii împiedică realizarea prieteniei româno-maghiare*, cu subtitlul *Incidente sângeroase la congresul Uniunii Populare Maghiare*.

merg extrem de greu. N-am reușit ca comitetele de reformă agrară să aibă oameni pricepuți, autoritățile de resort se desinteresează, se fac abuzuri și se târăgănează facerea formelor.

Situația economică

Seceta a făcut ravagii foarte serioase mai ales în județele secuiești. Recolta de porumb și cartof este compromisă. Autoritățile noastre au luat măsuri deocamdată numai în jud. Trei Scaune obținând un ajutor din partea guvernului (porumb și fân), totuși pericolul în ce privește distrugerea parcului de vite este foarte mare. În câteva locuri din inițiativa partidului s-au strâns frunze din pădure pentru hrana vitelor, dar aceasta nu rezolvă situația. Este nevoie să găsim soluții ca, eventual în schimbul lemnului sau alte produse locale, să obținem fân. Aici este necesară și intervenția guvernului. În ce privește industria lemnului din Văile Mureșului și Ghimeșului și aceasta se află într-o situație foarte proastă. Utilajul este învechit, iar investiții noi nu s-au făcut. Deși a fost introdus sistemul de aport, mărirea producției nu este posibilă. Lipsa de piață de desfacere pentru produsele lemnoase duce la stagnarea producției. Societatea de electrificare maghiară împreună cu Societatea electrică din Cluj studiază în momentul de față posibilitatea de electrificare a regiunii secuiești. Tot din cauza secetei ard pădurile, producându-se pagube enorme. Numai în unele locuri Partidul a reușit să strângă muncitori pentru stingerea focului.

Situația politică

Pe măsură ce campania electorală se desfășoară, lupta între forțele democratice și cele reacționare devine tot mai ascutită. Este semnificativ faptul că după congresul U.P.M. a urmat o perioadă scurtă de regropare (sic!) a forțelor reacționare maghiare. A survenit o schimbare de tactică din partea lor față de U.P.M. În manifestele ilegale răspândite de către ei, ei nu mai chiamă la boicotare U.P.M. în alegeri, ci îndeamnă pe unguri să trimeată deputații lor (șovini și reacționari) în parlament. Ei atacă conducerea democratică a U.P.M.-ului, pentru a submina autoritatea conducerii, care din păcate adeseori neglijează realmente problemele populației maghiare. Astfel ei speră să-și deschidă drumul în conducerea U.P.M. Pe de altă parte, cu ajutorul misiunilor americane și engleze, precum și a cercurilor revizioniste din Ungaria, au început o propagandă de la om la om și prin manifeste ca ungurii să voteze pentru partidul brătienesc, care dispune de mijloace financiare necesare, pentru îmbunătățirea situației populației maghiare. La fel partidul lui Lupu, printr-un ungur, Csató Endre, a lansat un manifest, către unguri cerându-le voturile. De asemenea și titeliștii încearcă pe ascuns să depună o activitate în favoarea blocului maghiar. În fruntea acestora se află Cochina, un fabricant român, împreună cu Ianosi, care este responsabilul regional al P.S.D. și alții.

Astfel se împletește activitatea elementelor antidemocratice și reacționare și zi cu zi actele teroriste se înmulțesc. S-au spart geamurile în casa unui tov. și s-au tras focuri de revolver asupra unei tovarășe care a participat în acțiunea de la Odorheiu.

În jud. Mureș, la Mureș Sânterei²³, o bandă de teroriști în frunte cu Kis Iosif și Kis Ladislau au atacat evrei, spunând că „vor sânge valahi și evreesc.” Între Sovata și Tg. Mureș a fost atacat autobusul C.F.R. cu cuțite, unde au fost loviți mai mulți evrei. Agresorii principali se numesc Nistor și Nyulas. Jandarmii au rămas pasivi față de aceste manifestări numai sub presiunea noastră au început cercetările.

Cu ocazia serbărilor Petőfi s-au petrecut următoarele: La Miercurea Ciucului, din cauza lipsei de vigilență a Partidului, cercurile șovine din oraș au strâns bani, cumpărând un mare steag maghiar. Ei au încercat să organizeze sfințirea steagului întâiu în public, pe urmă însă cei doi inși l-au sfințit la biserică, l-au arborat la Primărie și în urma indignării populației românești, mai ales a armatei, au fost nevoiți să-l retragă.

La Sf. Gheorghe, jud. Trei Scaune, seara, în timpul serbării, pe scenă a fost introdus un nebun (deocamdată un știm de către cine), care a căzut în genunchi în fața steagului maghiar, rugându-se ca Dumnezeu să înapoieze Ardealul Ungariei. Și acest fapt a provocat revolta românilor.

„Ziua maghiară” a fost organizată de către U.P.M. din Sf. Gheorghe. Organizația de Partid având o atitudine nejustă, n-a luat nicio poziție. Noi socotim aceasta ca o provocare deși nu s-antâmplat nimic. A luat Parte și Kurkó Gárfás²⁴.

Cu toate faptele vădite de activitatea reacțiunii româno-maghiare și acte teroriste, unii tovarăși din comitetele județene au făcut o apreciere greșită, spunând că „reacțiunea maghiară s-a speriat și s-a retras după congresul de la Odorheiu” am combătut această poziție, tovarășii recunoscând punctul lor de vedere greșit.

Preoții catolici au dus în preajma conferinței de pace și duc și acuma o campanie deșănțată cu caracter iredentist și revizionist, spunând că conferința de pace va hotărî înapoierea Ardealului la Ungaria. Datorită acestor ațătări și acuma persistă nesiguranță în rândurile populației maghiare care este desorientată și privește încă cu neîncredere regimul democratic din România. Pentru a schimba această atmosferă e nevoie să întărim munca politică a Partidului în sânul U.P.M.

²³ Localitatea Sâncraiu de Mureș, în apropiere de Tîrgu-Mureș, județul Mureș.

²⁴ Text adăugat cu cerneală. Kurkó Gyárfás (n. 1909, în comuna Sândominic, jud. Harghita – d. 22 mai 1983, Brașov) A fost un activist de partid comunist maghiar din România. A fost lăcătuș mecanic, membru al MADOSZ-ului din 1936, conducătorul filialei din Brașov, iar din 1938, președinte pe țară al acestei organizații. După 23 august 1944, devine președintele Uniunii Populare Maghiare. La începutul anilor '50 este condamnat, împreună cu alte șapte persoane, la 25 ani muncă silnică, pentru „trădare” și „complot”. A fost eliberat la 4 august 1964. Cu ocazia rejudecării procesului, în anii '60, s-a constatat inexistența probelor de culpabilitate. http://ro.wikipedia.org/wiki/Gyarfas_Kurko.

Trebuie să recunoaștem că dacă tovarășii români au început să demaște cu fapte pe reacționari ca Dandea²⁵, Nicoară²⁶, preotul Todea²⁷ etc., tov. unguri n-au învățat încă că reacțiunea maghiară nu există în general, ci există persoane și fapte concrete. Pe de altă parte trebuie să luptăm cu o altă extremă când tovarășii văd în fiecare om ce cade sub influență șovină un mare reacționar și prin aceasta îl aruncă într-adevăr în brațele reacțiunii.

Munca organizatorică. În cursul luni a avut loc primele consfătuiri ale partidului de plăși, în jud. Mureș 4, Odorheiu 4, Trei Scaune 5, Ciuc 4. S-au făcut consfătuiri largite pe județe. În județul Mureș au fost puse baze organizațiilor de Partid în plase românești unde n-au existat până acuma.

Introducerea principiilor noi organizatorice s-a făcut într-o mică măsură și nici aceasta n-a fost verificată suficient. În regiunea noastră munca organizatorică este cea mai slabă. Resortul organizatoric a fost descompletat. Avem un singur instructor pe teren. Sarcina cea mai urgentă a resortului organizatoric este completarea sa și îmbunătățirea muncii organizatorice în regiune.

Secția cadre.

A pornit o muncă mai sistematică obținând o serie de rezultate. Nici această secție însă nu este completă.

În cursul lunii am reușit să găsim activiști pentru secția economică, responsabil fiind tov. Senkovics.²⁸

În ce privește secția militară, avem un singur responsabil în jud. Mureș, în celelalte județe încă nu există responsabil, din lipsa unor elemente corespunzătoare. De aceea ne-am adresat tov. Coliu²⁹ rugând să ne trimeată pe cineva până când vom pregăti și găsi verificați oameni potriviți.

²⁵ Emil A. Dandea (n. 1893 - d. 1969) a fost un jurist, publicist, director al ziarului Glasul Mureșului, om politic și demnitar român, membru al PNL, primar al municipiului Târgu Mureș între anii 1922-1926 și 1934-1937. Alături de primarul Bernady Gyorgy, Emil Dandea este considerat unul din inițiatorii modernizării municipiului. Vezi și Virgil Pană, *Emil Dandea un moș primar la Târgu-Mureș*, Editura Ardealul Târgu-Mureș, 2012.

²⁶ Dr. Eugen Virgil Nicoară (născut la 6 ianuarie 1893 în Pietriș, aproape de Deda – m. 3 mai 1985, Reghin). A fost medic eminent, președinte al Despărțământului Reghin al „Astrei”, ctitor de așezăminte culturale și spitalicești, autor a peste 160 de lucrări științifice.

²⁷ Alexandru, Cardinal Todea (n. 5 iunie 1912, Teleac, Comitatul Mureș-Turda - d. 22 mai 2002, Târgu Mureș) a fost un episcop român unit, deținut politic. În anul 1984 a fost ales în clandestinitate la conducerea Bisericii Române Unite cu Roma, recunoscut oficial de autoritățile române în mai 1990. În anul 1991 a fost numit cardinal de către papa Ioan Paul al II-lea. Ulterior a fost ales membru de onoare al Academiei Române. Vezi: http://ro.wikipedia.org/wiki/Alexandru_Todea

²⁸ Alexandru Sencovici (n. 31 iulie 1902, ca *Szenkovits/Szenkovics Sándor* - d. 1995) a fost un ilegalist și demnitar comunist român. Vezi: http://ro.wikipedia.org/wiki/Alexandru_Sencovici

²⁹ Dumitru Coliu (n. Dimităr Colev la 7 noiembrie 1907, Vasilieva, județul Caliacra - d. 1979) a fost un comunist român. A fost membru al Partidului Comunist din România din anul 1925.

Pregătirea zilei de 23 August.

Deoarece la noi încă nu s-au dat titlurile de proprietate facem eforturi ca cel puțin 2-4 plăși din fiecare județ să aibă formele gata pe care vrem să le împărțim în ziua de 23 August. Natural că așteptăm consimțământul C.C.-ului și al guvernului.

Fiecare județeană a primit îndrumări despre felul cum trebuie să fie organizat meetingul și demonstrația în capitalele județului, astfel ca pregătirile din punct de vedere organizatoric să fie terminate până la 10-12 august. Am prelucrat cu județele conținutul politic al zilei de 23 August, conform tezelor primite din București, complectăm cu problemele regionale, și anume că ziua de 23 August trebuie să însemne o întărire a prieteniei româno-maghiare în cadrul României democratice.

Privire critică.

Cea mai mare piedică în munca noastră este lipsa de cadre, atât din punct de vedere calitativ, cât și cantitativ. Slăbiciunea regionalei constă în aceea că nu cunoaștem cadrele de jos capabile pentru a fi ridicate la munca de conducere. Regionala practică încă o metodă sectarostă (sectară, n.n. L.B.) de frică de elemente noi.

Lipsa de sistematizare și planificare a muncii biroului continuă să persiste.

Lipsa de control din partea conducerii asupra muncii organizațiilor de jos duce câte odată chiar la necunoașterea muncii depuse. Lipsa de vigilență și combativitate a organizațiilor de Partid. Lipsa simțului de răspundere pentru sarcinile primite din partea membrilor biroului regional. Control insuficient din partea secretarului asupra felului cum sunt îndeplinite sarcinile. Lipsa unui spirit sănătos de critică și autocritică; atitudinea împăciuitoare față de lipsurile și greșelile reciproce.

Pe lângă lipsurile noastre subiective, avem și piedici obiective, care constă în faptul că regiunea noastră poartă un caracter agrar unde problema națională are un caracter deosebit de ascuțit.

În județele secuani (secuiești, n.n. L.B.) Partidul nostru este relativ nou organizat și membrii de Partid sunt aproape lipsiți de experiență în munca de Partid.

Ducem muncă cu cadre nepregătite, cari fac greșeli politice importante, mai ales în chestia națională (abateri șovine, stângism, etc.).

Pe lângă faptul că aceste județe au fost neglijate politicește (de) către Regionala Cluj și Brașov am moștenit și o datorie pentru către (sic!) în suma de

Căpitan – octombrie 1943, maior – 1944, lt. col. – august 1945, colonel – aug. 1947, general maior – mai 1948.

17 milioane, pe care nu suntem în stare a le achita dacă ținem cont că în total veniturile noastre lunare se ridică la suma de 30 milioane.

Vom încorda toate forțele pentru lichidarea acestor lipsuri și greșeli, cari ne împiedică serios în realizarea sarcinilor importante, cari stau în fața noastră.

Cu salut tovărășesc!
Secretarul Reg.(ionalei) Mureș
L.S.
Alex. Moghioroș m.p.³⁰

II

PARTIDUL COMUNIST ROMÂN
COMITETUL REGIONAL MUREȘ

ROMÂN KOMUNISTA PÁRT
MAROS TARTOMÁNYI BIZOTTSÁGA

No. _____ szám

Tg.- Mureș, 4 Octombrie 1946

Marosvásárhely _____

Raport politic
pe luna Septembrie 1946³¹

Sarcinile pe luna trecută au fost următoarele:

1. Popularizarea activității delegației române la Conferința de Pace și rolul partidului nostru (personal al tov. Gheorghiu).
2. Organizarea campaniei pentru combaterea secetei și speculei.
3. Organizarea celei de a doua fază electorală:
 - a) pregătirea împărțirii titlurilor de proprietate;
 - b) organizarea și controlul înscrierilor în listele electorale;
 - c) scoaterea din producției a electorilor;
 - d) îndreptarea muncii îndrumătorilor spre propaganda de la om la om;
 - e) lămurirea problemei granițelor și a colhozurilor;
 - f) popularizarea semnelor electorale ale B.P.D. și U.P.M.
4. Înviorarea campaniei pentru ridicarea producției, legată cu pregătirile zilei de 7 Noiembrie.
5. Curățirea mai departe a partidului de elemente străine și oportuniste.

I. – Conferința de Pace a fost, în luna aceasta, principalul eveniment care a reținut interesul masselor din regiune. Rezolvarea problemei transilvănene a adus pe de o parte o anumită destindere în relațiile dintre cele 2 popoare conlocuitoare,

³⁰ Textul ștampilei: PARTIDUL COMUNIST ROMÂN REGIONALA MUREȘ, Semnătură autografă cu cerneală neagră

³¹ Arhivele Naționale Județul Mureș, fond cit., d. 2/1946, f. 143-147, text dactilografiat pe hârtie cu antet, semnătura autografă și ștampilă. Unele completări cu cerneală neagră.

iar pe de altă parte atât reacțiunea română, cât și cea maghiară au căutat fiecare în felul ei să exploateze situația nouă creată.

Reacțiunea maghiară a dat lozinca de emigrare în masă spre Ungaria și America. Din lipsa de vigilență a tovarășilor noștri, partidul a fost prea târziu sesizat de acest fapt, reacțiunea reușind astfel să repurteze anumite succese. Mai multe zeci de secui au plecat spre graniță, vânzând totul, iar autoritățile locale (chiar acolo unde lucrează și membri de partid) au eliberat fără greutate autorizațiile pentru emigrare. Pe urmă, agenții pentru emigrare în America au fost demascați prin presă și manifeste ale U.P.M., unii au fost chiar arestați pentru excrocherii.

O serie de preoți catolici (mai puțin cei reformați) ca de ex. protopopul Hodnagy Ianos din Zetelaka (Zetea loc. în jud. Harghita n.n. L.B.), jud. Odorheiu, îndeamnă pe țărani de a nu înscrie pe copii în școlile de stat ungurești, ci la școlile confesionale catolice. Tot acest protopop spune că „decizia Conferinței de la Paris nu este definitivă și în curând, când va izbucni un războiu dintre URSS și Anglia, problema Transilvaniei va fi pusă din nou la ordinea zilei”. Desigur, că partidul a luat măsuri pentru ca acesta să fie demascat la adunările UPM și în presă.

În urma hotărârilor Conferinței de Pace, reacțiunea maghiară a încercat să înființeze secția maghiară a partidului PNT Maniu, în frunte cu Dr. Sebeșiu Iancu, avocat, Socaci Zoltan moșier expropriat și fost senator hortyst, groful Normandy din com. Szederes³², Kiss Kalman, moșier expropriat din com. Kecsetkisfalu³³, fost deputat hortist (sic!), și alții. Aceștia au fost demascați prin presă, iar Sebeșiu Iancu a fost arestat și deferit Curții Marțiale din Brașov, deoarece au fost găsite arme la el.

Încercări de a face organizație manistă este și în jud. Ciuc, prin avocatul Tețu³⁴, fost prefect manist în anul 1944 și Csedo Emeric, cari nu țin adunări, dar lucrează de la om la om.

Cercul de susținători îl constituie moșierii expropriați, cari împreună cu Tețu instigă de multe ori la ciocnirile populației în problema posesoriatului asupra pădurilor. În plasa Cârța, jud. Ciuc, au avut loc ieri ciocniri sângeroase cu victime omenești. Am trimis pe teren să fie cercetate cauzele.

Brătieniștii lucrează mai mult în jud. Trei Scaune, de asemenea, printre moșierii expropriați.

Avocatul Ciochina a încercat să facă organizație titelistă la Odorheiu în com. Cristur, iar Czato Endre organizație lupistă la Ciuc.

Pericolul, pe care îl prezintă activitatea reacțiunii maghiare în secuime, nu este înțeles pe deplin de către organizațiile de partid. De aceea și demascarea este insuficientă.

³² Loc. Mureni sat aparținând de comuna Vânători, județul Mureș.

³³ Satu Mic, azi în județul Harghita.

³⁴ Dr. Aurel Tețu, avocat, fost deputat și prefect de Ciuc.

Reacțiunea română organizează, mai ales în timpul Conferinței de pace, atacuri contra populației maghiare muncitorești. Ea răspândește zvonuri că secuilor li se va lua pământul înapoi, iar ei cu familiile lor vor fi dați peste graniță, că Transilvania a fost obținută de către Tilea și Gafencu și că deci acum se va putea „strânge șurubul” contra ungarilor. De asemenea, organizează denunțuri sistematice contra ungarilor democrați, sub pretexte false de atitudine antiromânească în timpul lui Horthy și astfel sute de unguri au fost deferiți Curții Marțiale din Cluj și Brașov (de ex. cazul Dr. Horvath din Sf. Gheorghe). Deși partidul a luat o serie de măsuri pentru împiedicarea acestor acte, totuși din cauza insuficienței legături a conducerii de partid cu organizațiile de jossi (sic!) (probabil de jos, n.n. L.B.) din cauza lipsei de vigilență suntem adeseaori puși în fața faptului împlinit.

În urma prelucrării Conferinței de Pace și a broșurei tov. Gheorghiu Dej cu toate organizațiile de partid, se observă în primul rând clarificarea membrilor de partid și natural aceasta se răsfrânge asupra masselor.

Un foarte bun răsunset a avut conferința tov. Stancu Zaharia³⁵ despre Conferința de Pace, ținută în cadrul B.P.D. la Tg. Mureș.

Totuși trebuie să constatăm, că n-am reușit să popularizăm pe deplin munca delegației române la Paris, și, în special, rolul partidului nostru. Aceasta continuă rămâne o sarcină pe viitor.

Comitetul Central al U.P.M. a luat o atitudine contrarie liniei de partid în ce privește poziția față de Conferința de Pace. În adunările lor se desvinovătesc de citatul adus de Gh. Tătărescu la Conferința de Pace despre solidaritatea U.P.M. cu hotărârile de la Paris. Pe de altă parte memoriul CC U.P.M. în „problema persecuțiilor contra ungarilor și cazul Horvath”³⁶ ne-a creat o situație deosebit de grea în jud. Trei Scaune. Acest memoriu a subminat în bună măsură rezultatele muncii noastre relativ la Conferința de Pace și încrederea populației maghiare față de democrația românească.

II. – În ce privește lupta pentru combaterea secetei, am întreprins următoarele: În cele patru județe (Mureș – deficitar, Odorheiu și Ciuc loviți mai pronunțat de secetă, iar Trei Scaune complet lovit de secetă) au fost înființate comitete largi de luptă contra secetei. Părinți a 300 de copii din jud. Trei Scaune au cerut plasarea copiilor. În acest județ s-a strâns până acum un fond de 12 milioane donat de către muncitori și funcționari. Populația bogată n-a dat până acum mai nimic. Comitetul județean Mureș pentru ajutorarea victimelor lovite de secetă este cel mai activ din toată regiunea. A luat obligația de a întreține 300 copii și a mobilizat și comitetele de plasă. În acțiune au fost atrași, preoți,

³⁵ Zaharia Stancu (n. 5 octombrie 1902 , Salcia, județul Teleorman - d. 5 decembrie 1974, București) a fost un scriitor român, autor, director de teatru, jurnalist, poet proletcultist și publicist. Romanul său *Descult* (1948) a cunoscut o apreciere unanimă în perioada comunistă. Vezi: http://ro.wikipedia.org/wiki/Zaharia_Stancu

³⁶ Vezi pe larg: Petre Țurlea, *Românii și ungurii*, Editura Kartas Graphic, Ploiești, 2012.

învățători, precum și organizațiile religioase feminine. Caravana sanitară a F.D.F.R. a produs o impresie foarte bună, mai ales în jud. Ciuc. De asemenea, ajutorul dat de guvern se favorizează acum în preajma alegerilor.

În lupta contra secetei, organizațiile de partid au o lipsă serioasă. Ele nu înțeleg că din această campanie un punct pentru mobilizarea maselor în campania electorală. Mai mult așteaptă ajutor de la centru. Pe de altă parte, ajutorul primit din partea guvernului nu este suficient popularizat.

În lupta contra speculei, am obținut unele succese. Am organizat un control sever în județele Ciuc, Odorheiu și Mureș. Colectări de la batozele și mori sunt făcute mai bine. S-au făcut arestări a unor speculanți de frunte, iar populația săracă a fost mobilizată (asistând la proces) pentru împiedica o eventuală achitare. Această acțiune a avut răsunet în amândouă tabere a celor săraci și a speculanților.

III. – Munca îndrumătorilor. În ce privește propaganda de la om la om s-a îmbunătățit. Avem 784 echipe de îndrumători, din care multe încă nu activează cum trebuie. Nivelul politic lasă încă foarte mult de dorit, iar în unele cazuri sunt trimiși oameni, cari ne compromit prin purtarea lor nedemnă.

Pregătirea îndrumătorilor s-a făcut prin școlile de îndrumători ale partidului, prin care au trecut circa 1300-1500 tovarăși, iar prin școlile Blocului și UPM, aproximativ același număr.

În regiune avem 202 Case (ale) Alegătorului, dar multe case n-au încă responsabili potriviți. În sate casele sunt mult mai bine vizitate, decât la oraș.

Pentru înscrierea cetățenilor în listele electorale, am pus în mișcare pe îndrumători, cari au mers din casă în casă dar aceasta după ce listele electorale au fost făcute din oficiu. Trebuie spus că sistemul de propagandă din casă în casă n-a fost generalizat peste tot, mai ales în satele jud. Mureș

Am scos din producție pentru munca UPM câte 25-30 tovi (sic!) pe județ, iar pe linia Blocului în jud. Mureș, 50.

În listele electorale au fost înscrși:

jud. Mureș	165.000 votanți
	590 nedemni
	68 secții de votare
jud. Odorheiu	74.280 votanți
	40 nedemni
	74 secții votare (Ministerul n-a aprobat decât 35)
jud. Ciuc	75.917 votanți
	39 secții de votare
jud. Trei Scaune	80.000 votanți
Procentul celor înscrși este de 90-95%.	

În școlile de îndrumători, în propaganda pe teren, în întrunirile publice a fost lămurită problema granițelor și a colhozurilor.

Prima mare întrunire pentru împărțirea titlurilor de proprietate va fi pe data de 20 octombrie la Tg. Mureș. Sunt gata 7.000 de titluri din 11 mii. După 20 octombrie se vor împărți și în județele secuiești titlurile de proprietate. Avem o serie de cazuri încă nerezolvate de către Comitetul Central al Reformei Agrare, precum și de către comitetele județene.

Popularizarea semnelor electorale este în continuu în progres. Cel mai bine a lucrat până acum jud. Ciuc. În orice caz semnele noastre electorale predomină în toate județele.

IV. – Într-o măsură încă insuficientă, dar totuși în oarecare progres sunt mobilizați muncitorii pentru ridicarea producției.

La Fabrica de Textile din Sf. Gheorghe, producția s-a mărit cu 3000 metri pe ... (sic!), la Tg. Mureș s-a inaugurat o nouă fabrică de cărămizi, se reface aerodromul, se lucrează la îmbunătățirea aprovizionării cu apă. Muncitorii din Tg. Mureș au reparat uneltele pentru țărani în valoare de circa 9 milioane lei. Mărirea producției este mult împiedicată din cauza lipsei de materii prime. Mai ales stagnează industria forestieră.

V. – În ceea ce privește curățirea partidului, s-au făcut unele progrese, însă departe de a fi satisfăcătoare. Secțiile noastre de cadre începând de la regională până la plăși, nu înțeleg încă și nu sunt în stare să rezolve toate cazurile. Mai ales excluderile nu sunt prelucrate politicește. Deși în luna precedentă am întărit secțiile de cadre județene, totuși se simte și mai departe lipsa de experiență a tovarășilor însărcinați cu munca la cadre. Ceea ce privește întărirea organizatorică a partidului, deși în acest domeniu sunt progrese, totuși în comparație cu munca pe care o desfășoară partidul, creșterea organizatorică rămâne foarte mult în urmă. O altă lipsă importantă este că munca organizatorică nu merge pe linia organizării acțiunilor de masă, ci cu totul mecanic. Biroul regional nu a reușit încă să fie strâns legat cu organizațiile de jos ale partidului, de multe ori rămâne în urma evenimentelor. Chiar conducătorii resoartelor fac o muncă superficială. Nici eu nu am reușit să introduc până acum în biroul și în comitetul regional o disciplină severă în muncă, mai ales o muncă sistematică planificată.

Cu salutări comuniste,

L.S. Alex Moghioroș m.p.³⁷

³⁷ Textul ștampilei: PARTIDUL COMUNIST ROMÂN REGIONALA MUREȘ. Semnătură autografă cu cerneală neagră

BIROUL RAIONULUI DE SECURITATE ZELETIN ÎNTR-UN FOND DE ARHIVĂ BĂCĂUAN

Dr. Dimitrie-Ovidiu BOLDUR

„Security Office of Zeletin District” in an archive fund from Bacau Summary

In Romania's history, the abdication of King Mihai on December 20th 1947 has been followed, among others by the setup of the 10 “National Level Departments” and 13 „Regional Departments” (including the “District Security Office” and “Security Office” – on the level of the districts, cities and communes), as well as the inclusion, under the authority of the Ministry of Inner Affairs of the General Department of the Militia and Security Forces (January – February 1949), together with the modification, in March 1951 of the Name of the General Department of Folk Security into the General Department of State Security (D.G.S.S.)

The documents in the archive, from the District Office of the National Archives – Bacau branch, reveal unique statements about the activity of the Security, kept in three archive funds, for the period between 1948 and 1955. These are the funds “Security Department of Plășii Stănișești (1948-1951)”, “Security office of Podu Turcului (1948-1955)” and “Security Office of Zeletin District (1949-1953)”.

Keywords: abdication, Security, archive fund, security office.

Abdicarea regelui Mihai, la sfârșitul anului 1947, a dus, printre altele, și la înființarea Direcției Generale a Securității Poporului (30 august 1948), iar „detașarea” consilierilor sovietici în funcțiile de conducere ale instituției nou create, a amplificat numărul activităților informativ-operative ale acesteia.

Înființarea celor 10 „Direcții la nivel național” și 13 „Direcții Regionale” (împărțite, la rândul lor, în „Servicii județene de Securitate” și „Birouri de Securitate” – la nivel de raioane, orașe și comune)¹, plasarea sub autoritatea Ministerului de Interne a Direcției Generale a Miliției și a Trupelor de Securitate (ianuarie-februarie 1949)² și modificarea denumirii Direcției Generale a Securității Poporului (D.G.S.P.) în Direcția Generală a Securității Statului

¹ M. Oprea, *Banalitatea răului. O istorie a Securității în documente (1949-1989)*, Ed. Polirom, Iași, 2002, pp. 29-30.

² *Ibidem*, p. 30; L. Țăranu, *Evoluția Trupelor de Securitate în cadrul structurilor MAI (1949-1989)*, în *CNSAS. Arhivele Securității* (colecție coord. de S. B. Moldovan), vol. II, Ed. Nemira, București, 2004, p. 297.

(D.G.S.S.), în martie 1951³ – constituie, în fond, structurări și restructurări ale organelor de represiune ale statului român, represiune îndreptată împotriva „acțiunilor dușmănoase, puse în scenă de membrii fostelor partide istorice sau de alte *elemente înrăite* (foști legionari, „chiaburi”, credincioși din cultele greco-catolic, protestant și neoprotestant -- s.n.)”⁴.

Printre categoriile rețelei informative putem evidenția informatorii voluntari/recrutați (1947), agentura – calificată, de profunzime sau de vigilență – și rezidenții (1948-1950), informatorii necalificați/calificați și rezidenții (1951-1952), informatorii, rezidenții și persoane nerecrutate (1953) și, nu în ultimul rând, informatorii necalificați/calificați și rezidenții (1954-1955), care, indiferent de categorisire, aveau la dispoziție locuri speciale de întâlnire numite „gazde” sau „case de întâlnire/conspirative”⁵. Atât preocupările acestora, cât și cele ale angajaților Securității vizau verificarea, supravegherea și urmărirea informativă, filaj-ul, tehnica operativă, interceptarea, cenzura secretă a corespondenței, măsurile de atenționare și avertizare, perchezițiile, anchetele și neutralizarea – toate activitățile fiind specifice „legitimării ordinii sociale”⁶.

La nivel regional, recrutarea informatorilor Securității și modul de lucru informativ-operativ cu aceștia, nu prezintă diferențe prea mari în zona Moldovei, ca de altfel în întreaga țară. Documentele de arhivă, de la Serviciul Județean Bacău al Arhivelor Naționale, ne dezvăluie mărturii inedite, păstrate în trei fonduri arhivistice, ale perioadei cuprinse între 1948 și 1955⁷.

Unul dintre acestea se referă la un teritoriu care, astăzi, este parte componentă a trei județe⁸. Raionul Zeletin, ca unitate administrativ-teritorială, a aparținut regiunii Bârlad (în perioada 1950-1956). Trece, apoi, la regiunea Bacău (până în 1960), pentru ca, în acest din urmă an, o parte din comunele arundate să intre în componența raionului Adjud, din aceeași regiune Bacău, sau în administrația regiunilor Galați și Iași (până în 1968)⁹.

³ M. Oprea, *op. cit.*, p. 32; G. Catalan, M. Stănescu, *Din istoria Securității*, în AIIX-Iași, XLI, 2004, pp. 415-417.

⁴ L. Țăranu, *loc. cit.*, p. 297.

⁵ Cristina Anisescu, „*Partiturile*” *Securității: limbaajul textelor din „casa de fier”*, în „*Partiturile*” *Securității. Directive, ordine, instrucțiuni (1947-1987)* (colecție coord. de S.B. Moldovan), Ed. Nemira, 2007, pp. 19-20; S.D. Ivănescu, *Metodele de lucru ale Securității și consecințele lor în societatea românească postbelică*, în AIIX-Iași, XLI, 2004, pp. 442-447. A se vedea și *Directiva despre munca cu agentura No. 101/Cabinet, din 29 martie 1951* (semnată de ministrul adjunct, general lt. de Securitate Gheorghe Pintilie), apud M. Oprea, *op. cit.*, Anexa 42, pp. 427-432.

⁶ Cristina Anisescu, *loc. cit.*, pp. 10-11; G. Catalan, M. Stănescu, *loc. cit.*, pp. 421-424; S.D. Ivănescu, *loc. cit.*, pp. 440-442.

⁷ Acestea sunt: fondurile Biroul de Securitate al Plășii Stănișești (1948-1951), Biroul de Securitate Podu Turcului (1948-1955) și Biroul Raionului de Securitate Zeletin (1949-1953).

⁸ Între anii 1949/1950-1956, Biroul de Securitate al Raionului Zeletin „supraveghea” comune din fostele județe Vaslui, Vrancea și Bacău.

⁹ *Împărțirea administrativ-teritorială a R.P.R. – Anexe la Decretul nr. 12*, publicat în B.O. al M.A.N. 1/10.01.1956, f. 23 și *Decretul nr. 3/1960, pentru îmbunătățirea împărțirii administrative*

Într-un raport, „în legătură cu munca ce se duce la Raionul de Securitate Zeletin, ce se află cu reședința în comuna Răchitoasa”¹⁰ și ținea de „Direcțiunea Generală a Securității Statului, Regiunea Bârlad”¹¹, se menționează că fuseseră repartizați pe posturi doar patru, dintr-un necesar de minim cinci, angajați ai Securității¹², deși „raionul era compus din 24 de comune și 160 de sate”¹³.

O situație a rețelei informative¹⁴ precizează că erau recrutați 26 de informatori „de suprafață” și „de profunzime”, alții 22 fiind nou recrutați (pe „probleme legionare”, în „problemele chiaburilor, ale deblocaților”¹⁵, dar și ale

a teritoriului R.P.R., f. 33, Întreprinderea Poligrafică „Grafica Nouă”, București, 1965. A se vedea și Arhivele Naționale Bacău, fond Comitetul Raional Zeletin al P.C.R., d. 54/1959, f. 1. Propriuzis, în anul 1956, regiunea Bârlad dispărea, componentele ei administrative fiind împărțite între regiunile Iași, Bacău și Galați.

¹⁰ Raport din 27 februarie 1951 (Arhivele Naționale Bacău, fond *Biroul Raionului de Securitate Zeletin*, d. 1/1951, f. 9).

¹¹ În regiune mai existau birouri de Securitate în centrul regional (Bârlad), la Vaslui, Huși, Murgeni și Puiești (*Ibidem*, f. 54 și 302).

¹² Astfel, Biroul era condus de locotenent-major de securitate Gheorghe Leonte, care era ajutat de sublocotenentul Iancu Forțu și sergent-major, apoi sublocotenent, Constantin Iacob. În octombrie 1951, la acest birou, este repartizat și sublocotenentul Mihai Ruscă (*Ibidem*). A se vedea și S.D. Ivănescu, *Cadrele Securității în anii '50*, în AIIX-Iași, XLIII-XLIV, 2006-2007, pp. 519-525.

¹³ În perioada 1950-1956, cele 24 de comune erau împărțite în patru sectoare. Primul, de care răspundea sublocotenentul Forțu, cuprindea comunele: Lălești (astăzi, sat în comuna Puiești, județul Vaslui), Avrămești (sat, comuna Voinești – Vaslui), Colonești (comună, județul Bacău), Buda (sat, comuna Răchitoasa – Bacău), Slobozia (sat, comuna Stănișești – Bacău), Stănișești (comună, județul Bacău) și Răchitoasa (comună, județul Bacău). Al doilea, pentru care „nu este responsabil de sector, cu munca informativă ocupându-se sublocotenentul C-tin Iacob”, avea arondate comunele: Gloduri (astăzi în comuna Izvorul Berheciului – Bacău), Filipeni (comună, județul Bacău), Oncești (comună, județul Bacău), Godinești (de Sus și de Jos – sate, comuna Vultureni – Bacău) și Vultureni (comună, județul Bacău). Celui de-al treilea sector, cu sublocotenentul C-tin Iacob responsabil, îi erau repartizate comunele: Muncelu (sat, comuna Glăvănești – Bacău), Crăești (sat, comuna Stănișești – Bacău), Stănuiești (azi satul Cociu, din comuna Motoșeni – Bacău), Fătăciuni (azi satul Fântânele, din comuna Motoșeni – Bacău), Motoșeni (comună, județul Bacău) și Burdusaci (sat, comuna Răchitoasa – Bacău). Și, nu în ultimul rând, al patrulea sector, sub responsabilitatea sublocotenentului Ruscă, avea în componență comunele: Galbeni (sat, comuna Tănăsoaia – Vrancea), Giurgioana (sat, comuna Podu Turcului – Bacău), Boghești (comună, județul Vrancea), Căbești (sat, comuna Podu Turcului – Bacău), Podu Turcului (comună, județul Bacău) și Glăvănești (comună, județul Bacău) (Arhivele Naționale Bacău, fond *Biroul Raionului de Securitate Zeletin*, d. 1/1951, f. 210).

¹⁴ Adresa nr. 721/08.06.1951 către D.R.S.S. Bârlad (*Ibidem*, f. 89-90). Informatorii se adunau la două case conspirative, una în Podu Turcului (județul Bacău), „la o bătrână de 80 de ani, unde a stat în gazdă un organ de securitate de la fostul Birou de Securitate Podu Turcului”, și alta în comuna Gloduri (astăzi în Izvorul Berheciului – Bacău), „la un tovarăș membru de Partid” (*Ibidem*, f. 90).

¹⁵ Reprezentau ofițerii și subofițerii care fuseseră încadrați în armată sau în unitățile de gardă regală.

aparaturii de stat”), iar 15 au fost „scoși din rețeaua informativă, deoarece posedau numai un angajament din 1949 sau 1950, fără alt material”¹⁶.

În afara membrilor fostelor partide politice și a altor „elemente înrăite”, angajații Securității luau măsuri „urgente în instruirea informatorilor, în scopul de a cunoaște starea de spirit a populației în vederea sărbătorilor tradiționale de *crăciun* (s. n.) și celelalte sărbători, ce țin de la 24 dec., până după *anul nou* (*boboteaza*) (s.n.)”. Documentul menționează: „veți lua legătura cu organele Miliției, pentru a nu se admite colindători mascați, întrucât elementele dușmănoase ar putea să se ascundă sub această mască pentru a întrebuința strigături dușmănoase regimului nostru, sau să instige cetățenii contra regimului nostru”¹⁷. Este doar una dintre așa-numitele „partituri” ale Securității, înscrise în „Dosarele de problemă și obiectiv”, documente în care se înregistra întreaga activitate informativ-operativă a organelor de Securitate „în cadrul unui obiectiv (fie ele instituții, întreprinderi, unități de învățământ, partide sau asociații)”¹⁸.

Indiferent dacă erau încadrați în Direcțiile de la nivel național, în Direcțiile Regionale, în Serviciile județene de Securitate sau în Birourile de Securitate locale, subofițerii și ofițerii Securității anilor '50 ai secolului trecut, trebuiau să-și demonstreze fidelitatea față de regim și să fie încrezători în triumful „măreței patrii a socialismului U.R.S.S.”, iar, mai apoi, a cauzei național-comuniste, cauză pentru care „au militat” până la căderea regimului de tristă amintire.

¹⁶ Arhivele Naționale Bacău, fond Biroul Raionului de Securitate Zeletin, d. 1/1951, f. 89-90. „Abandonul” informatorilor presupunea excluderea/scoaterea din rețeaua informativă a unui agent care „a trădat, a dezinformat, a desconspirat voluntar/sau nu legătura cu Securitatea, se afla în imposibilitatea de a furniza informații, nu-și îndeplinea sarcinile primite de la ofițerul de legătură sau devenea membru de partid (P.M.R./P.C.R.)” (Cristina Anisescu, *loc. cit.*, p. 41). În cazul angajaților, „trecerea în rezervă se făcea pe baza următoarelor criterii: limită de vârstă, vechime în câmpul muncii, incapacitate de muncă, incompetență profesională și abateri grave de la munca de Securitate (munca defectuoasă cu agentura, dificultăți în crearea și instruirea rețelelor de agență, desconspirări) sau de la morala proletară (beție, relații extraconjugale, delictivitate), [dar – s.n.] au fost invocate o serie de pretexte, cum ar fi: „nesinceritate”, „superficialitate”, „îngâmfare”, „element șovăielnic”, „atitudine împăciuitoare”, „lipsă de vigilență”, „familiarism”, „fără spirit critic” sau „lipsa sentimentului de ură față de dușmanul de clasă” (S.D. Ivănescu, *loc. cit.*, 2006-2007, pp. 524-525). Situațiile difereau de la caz la caz, astfel unul dintre angajații de la centrul regional Bârlad a fost „descoperit” că ar „întreține relații cu fiica unui șef de cuib legionar pe care personal îl avea în evidență”, iar altul, „predominat de viciul beției”, nu vine „pe teren”, în raionul Zeletin, ci se deplasează „în orașul său natal, Focșani, unde s-a apucat de băutură în parcul de cultură, iar după ce devine în stare de ebrietate se urcă pe scenă la orchestră dând la o parte jassbandist-ul, continuând el să bată jas-ul în uniformă militară” (L. Țăranu, *Problema cadrelor în MAI (1948-1965)*, în *CNSAS. Totalitarism și rezistență, teroare și represiune în România comunistă. Studii*, nr. 1, București, 2001, pp. 32 și 38-39 apud M. Oprea, *op. cit.*, nota 204, p. 168. A se vedea și G. Catalan, M. Stănescu, *loc. cit.*, pp. 419-420).

¹⁷ Adresa nr. 341/19.831 din 20.12.1951 a D.G.S.S. Bârlad către Biroul de Securitate al Raionului Zeletin (Arhivele Naționale Bacău, fond Biroul Raionului de Securitate Zeletin, d. 2/1951, f. 101).

¹⁸ Cristina Anisescu, *Glosar de termeni utilizați de Securitate*, în „*Partiturile*” Securității. *Directive...*, p. 686; S.D. Ivănescu, *loc. cit.*, 2004, pp. 449-450.

STAREA DE SĂNĂTATE A POPULAȚIEI DIN REGIUNEA BACĂU ÎN PERIOADA 1950-1955

Cristina TANASĂ

Health of the population in Bacau region between 1950-1955

Summary

The statistical data presented above originates the health status of the population in Bacau region has improved significantly in 1955 compared to 1950, thus increasing the birth rate reached the highest value in the last five years, decreased mortality and infant mortality especially in a rate of 9.3% compared to 11.7% in 1950, as a result of improved socio-economic conditions. Decrease overall morbidity was due to the region and increase the number of inhabitants and the best detection and registration of new cases of infection, the isolation and their treatment. From these facts it is clear that.

Keywords: statistical data, health status, Bacau region, current archive, document, records instrument.

În anul 1950 vechile forme de organizare administrativ-teritoriale respectiv județul și plasa au fost înlocuite cu unele noi: regiunea și raionul. Astfel teritoriul României se împarte în: regiuni, orașe, raioane și comune. Regiunea era unitatea administrativ-economică delimitată teritorial și era alcătuită din raioane și orașe de subordonare regională. Orașele de subordonare regională erau: Bacău, Piatra Neamț și Roman. Regiunea Bacău avea 8 raioane: Bacău cu reședința în orașul Bacău, Buhuși cu reședința în orașul Buhuși; Ceahlău cu reședința în comuna Ceahlău, Moinești cu reședința în orașul Moinești, Piatra Neamț cu reședința în orașul Piatra Neamț, Roman cu reședința în orașul Roman, Târgu Neamț cu reședința în orașul Tg, Neamț și Târgu Ocna cu reședința în orașul Tg. Ocna.

Starea de sănătate a populației se apreciază prin indicii demografici, de morbiditate și de dezvoltare fizică a populației, în strânsă corelare cu indicii de eficiență ai activității medico-sanitare. Indicii demografici sunt dați de aspectele privind natalitatea, mortalitatea generală, mortalitatea infantilă și morbiditatea¹.

Natalitatea este un fenomen important care influențează indirect morbiditatea și mortalitatea ceea ce determină structurarea populației pe grupe de vârstă. În evoluția natalității în secolul XX se desprind trei praguri importante: scăderea accentuată în perioada celui de-al Doilea Război Mondial; redresarea după război în perioada 1946-1949 și natalitatea se menține în jurul indicelui de 24-26⁰/100.

¹ Arhivele Naționale Bacău, fond Sfatul Popular al regiunii Bacău, Secția Sănătate, d. 35/1955, f. 2.

NATALITATEA este un proces demografic important de care depinde în buna parte creșterea continuă a populației, înregistrând în anul 1955 pe regiune un indice de $32,35^{0}_{00}$ de locuitori. O evoluție medie, dacă ținem cont de fenomenul din ultimii cinci ani. Analiza natalității făcută pe orașe și raioane scoate în evidență diferența dintre mediul urban și mediul rural.

MORBIDITATEA este un fenomen demografic la fel de important ca și natalitatea. Scăderea ei de la an la an, indică îmbunătățirea condițiilor sanitare și de asistență medicală a populației. Indicele de mortalitate în anul 1955 era de $9,33^{0}_{00}$.

Datorită îmbunătățirii condițiilor economico-sociale în regiunea Bacău pe anul 1955² și situația sanitară a populației a fost mai bună în comparație cu anii precedenți. Astfel, se constată o creștere a natalității la $32,35^{0}_{00}$ în anul 1955, față de $30,52^{0}_{00}$ în anul 1954 și 29^{0}_{00} în anul 1953. De asemenea, se constată o scădere a mortalității generale la $9,3^{0}_{00}$ în anul 1955 față de $11,50^{0}_{00}$ în anul 1954 iar mortalitatea infantilă a scăzut la $8,88^{0}_{00}$ în anul 1955, față de $11,37^{0}_{00}$ din anul 1954. Morbiditatea rețelei de adulți din semestrul II al anului 1955 a scăzut la $35,268^{0}_{00}$ locuitori față de semestrul I.

În perioada 1951-1955 în raionul Bacău existau următoarele instituții sanitare³: în mediul urban: Spitalul Unificat Orășenesc cu 10 servicii de consultații, 4 servicii auxiliare și 325 paturi, Spitalul Unificat Raional de Pediatrie cu 5 servicii de consultații și 60 de paturi, Dispensarul TBC cu un staționar cu 15 paturi, Creșa de copii cu 25 de locuri, Bucătăria de lapte cu 220 rații zilnice, 7 Puncte de sănătate în întreprinderi, din care cu medic 3, fără medic 4 (cele 3 puncte de sănătate cu medic, aveau staționare nediferențiate cu un total de 26 paturi;), Serviciul de salvare cu 1 auto-salvare, Sanepidul raional cu 3 secții și un laborator.

În total personalul medical care asigură asistența medicală la 32980 de locuitori era format din: **în mediul urban** 67 medici (din punct de vedere statistic un medic la 500 de locuitori), 3 felceri (un felcer la 10993 locuitori), 14 oficanți sanitari (un ofician sanitar la 2335 locuitori), 5 surori de ocrotire (o soră la 6596 locuitori), 13 moașe (o moașă la 2537 locuitori) și 106 surori medicale (o soră la 4,4 paturi); **în mediul rural** erau 10 dispensare, 2 spitale mixte, 24 puncte sanitare comunale, 7 case de naștere, 25 bucătării de lapte, un dispensar staționar adulți, un dispensar staționar copii, un punct sanitar în unități agricole, 12 puncte sanitare în unitățile agricole, un preventoriu de copii și 98 colțuri sanitare școlare. În aceste unități rurale erau: 14 medici (un medic la 6847 de locuitori), 9 felceri (un felcer la 10652 de locuitori), 5 surori de ocrotire (una la 19174 de locuitori), 30 de moașe (una la 3192 de locuitori), 24 de surori medicale (1 la 8,8 paturi). Acest personal medical reușea un indice de deservire a populației de 1,1%. Astfel, în unitățile din mediul rural s-a constatat că personalul este mai mic față de mediul urban, cifra medie de populație pe medic să fie de 6847 față de 500 în urban, adică 13,5%. În

² Idem, d. 29/1955, f. 1-23.

³ Idem, d. 36/1955 f. 3.

anul 1955⁴ se semna, în Raportul de activitate pe anul 1955, că Secția de sănătate nu face față situației. În urma revizuirii planului regiunii s-au suplimentat cu paturi secțiile nou născuți, contagioși, fizio-pediatric, interne, dându-se o mare importanță vaccinărilor, astfel au fost realizate vaccinări peste plan. În anul 1955 vaccinarea împotriva TBC a fost de 20170 față de planul inițial de 18000 în procent de 112%, vaccinarea BCG a fost de 5584 față de planul de 5000, în procent de 111,6%, vaccinarea A.D. în număr de 9269 vaccinări față de 6500 cât era planificat, în procent de 142,6%, la vaccinarea antivariolică s-a realizat 5900 față de 4200 planificat, au fost realizate 19068 tratamente de prevenirea gușii față de 15000 cum era în plan, în procent de 127,12%. Din analiza acestor date reiese o depășire de plan la toți indicii.

S-a dus o campanie susținută de Sanepid, în combaterea bolilor transmisibile, în colaborare cu organizațiile de masă, sfaturile populare, dând o importanță considerabilă măsurilor antiepidemice și controlului sanitar preventiv, vaccinărilor dezinsecției, deparazitări, în toate colectivitățile agricole, pe șantiere, întreprinderi și școli, atât în mediul urban cât și în mediul rural.

Urmare acestei campanii, laboratoarele de analiză au înregistrat în anul 1955⁵ un număr de 5869 analize biologice și 2522 probe chimice pentru diferite afecțiuni ca tifosul exantematic, febra tifoidă, dizenterie, scarlatină etc. S-au realizat analizele chimice și bacteriologice la alimentele de bază: făina, pâinea, laptele și apa se făceau săptămânal cu examen complet de laborator. S-a pus accent pe educația sanitară⁶ în familie, în întreprinderi, instituții, realizându-se prin conferințe, convocări, cursuri, expoziții, lecturi, filme și demonstrații practice.

Aprovizionarea cu medicamente⁷ a unităților sanitare se realizase conform planificării trimestriale și aceasta în baza cifrelor de control financiar se constata că aprovizionarea a fost satisfăcătoare, iar calitatea medicamentelor era optimă, unele medicamente (ex. Neosalvasan Bayer, produs în Ungaria), s-a observat că nu au fost respectate cantitățile prevăzute dozajului. Constatându-se insuficiența aprovizionării se solicita majorarea cotelor de antibiotice și tonice cardiovasculare.

Punctele farmaceutice din raionul Bacău erau pe lângă cooperativele satești numite și Puncte de gradul I și Puncte farmaceutice de gradul II, care funcționau ca Cîrcă sanitară comunală (ex. în comunele Secuieni, Plopana și Berești-Bistrița).

Din punctul de vedere al cadrelor medicale și aici se constată o lipsă de cadre specializate. În toate rapoartele de activitate, întocmite de Secția Sănătate a Sfatului Popular al Regiunii Bacău, se solicita completarea posturilor medicale vacante, cât și perfecționarea și instruirea periodică sau practică în spitalele de adulți, de copii sau Maternitatea Bacău a cadrelor existente, deoarece se constata că au lacune sau stau prost cu practica.

⁴ *Ibidem*, f. 4.

⁵ *Ibidem*, f. 23.

⁶ *Ibidem*, f. 51.

⁷ *Idem*, d. 30/1955, f.17.

Bolile frecvente anilor 1950-1955 erau⁸:

1. Febra tifoidă – în regiunea Bacău s-a înregistrat în anul 1955 un număr de 83 cazuri cu o morbiditate de 13,8%, ceea ce a reprezentat o creștere de 2% față de anul precedent. Cel mai mare număr de situații se înregistrează în focarul Zemeș – Moinești cu 11 cazuri și în orașul Piatra Neamț cu 12 cazuri. Din toate focarele înregistrate pe regiune, singură epidemia din Zemeș avea un caracter hidric datorită consumului de apă industrială;

2. Dizenteria a înregistrat 77 de cazuri cu o morbiditate de 12,8 la suta de mii;

3. Poliomiелita a înregistrat 27 cazuri față de 51 de cazuri în 1954 cu 3 decese, o scădere de aproape 50% față de anul 1954;

4. Toxiinfecțiile alimentare au înregistrat o scădere – 18 cazuri față de 29 în 1954;

5. Hepatita epidemică înregistrează o creștere continuă în ultimii trei ani: 1.411 de cazuri în anul 1953, 1.545 de cazuri în anul 1954 și 1.959 de cazuri în anul 1954, cu 20 decese. La maladiile aerogene: difteria, scarlatina, tusea convulsivă și rujeola se contată o creștere a morbidității. Morbiditatea prin tusea convulsivă crește în anul 1955 la 461^{0}_{0000} față de 148^{0}_{0000} în anul 1954, iar morbiditatea pentru rujeolă crește la 325^{0}_{0000} în 1955 față de 142^{0}_{0000} în 1954;

6. Tifosul exantematic a înregistrat un număr de 12 cazuri în anul 1955 față de 11 cazuri în anul 1954;

7. Sifilisul a înregistrat un procent pe regiune de 1,3% în 1955 față de 1,4% în 1954;

8. Gripa – în cursul anului 1955 a fost înregistrat un număr total de 4.150 cazuri de gripă, din care 630 în mediul urban și 3520 în mediul rural, față de 7.187 de cazuri înregistrate în cursul anului 1954, ceea ce reprezintă o scădere marcantă;

9. Turbarea – un singur caz înregistrat în mediul rural, cu deces;

10. Tetanus – 22 cazuri din care 4 în mediul urban și 18 în mediul rural;

11. Malaria – 23 cazuri înregistrate în procent pe regiune de 0,03 în 1955 față de 0,04 în 1954.

Din punct de vedere statistic mișcarea demografică² în regiunea Bacău pe perioada 1951-1955 se prezintă astfel:

Natalitatea în procente de ‰ locuitori

	1951	1952	1953	1954	1955
Regiune	30,3	30,4	29,2	30,5	32,3
Regiune - Urban	26,6	28,7	30,4	28,3	28,6
Regiune - Rural	31,0	30,8	28,9	31,6	33,2
Oraș Bacău	23,0	22,9	25,2	26,4	29,1

⁸ Idem, d. 33/1955, f. 4-5; d. 35/1955, f. 40.

⁹ Idem, d. 35/1955, f. 17.

Oraș Piatra Neamț	25,4	22,2	25,4	25,5	26,3
Raion Bacău	28,5	33,3	23,8	33,1	34,1
Raion Buhuși	27,9	29,5	27,6	27,5	31,4
Raion Moinești	35,9	29,6	35,1	29,6	31,3
Raion Piatra Neamț	30,1	29,8	28,4	29,7	33,4
Raion Tg. Ocna	33,8	31,5	34,3	34,2	36,0

Mortalitatea generală în procente de ‰ locuitori

	1951	1952	1953	1954	1955
Regiune	11,7	10,7	10,7	11,5	9,3
Regiune - Urban	14,9	11,3	10,5	10,7	8,6
Regiune - Rural	11	10,5	10,7	11,6	9,5
Oraș Bacău	12,4	8,8	15,6	11,6	9,5
Oraș Piatra Neamț	19	10,8	16,2	8,9	9,4
Raion Bacău	10,8	11,0	12,1	14,1	9,5
Raion Buhuși	8,4	10,4	9,8	9,6	9,2
Raion Moinești	14,1	8,7	9,1	9,4	8,4
Raion Piatra Neamț	10,7	9,7	9,0	10,3	9,7
Raion Tg. Ocna	13,3	10,4	11,8	13,5	10,8

Statistic, cauzele mortalității generale în perioada 1953-1955¹⁰ sunt datorate următoarelor boli: ale aparatului respirator, ale aparatului cardiovascular, ale aparatului digestiv, boli transmisibile, tuberculoză, tumori maligne. Cu procentul cel mai ridicat sunt decesele cauzate de bolile aparatului respirator: în 1953 – 21%, în 1954 – 23,3% și în 1955 – 20,8%. Descrescător urmează bolile aparatului cardiovascular: în 1953 în procent de 17,7%, în 1954 – 18,7% și în 1955 – 18,7%; bolile ale aparatului digestiv: în 1953 – 8,2%, în 1954 – 10,1% și în 1955 – 9,4%; tuberculoza: în 1953 – 7,8%, în 1954 – 6,6% și în 1955 – 4,4%; tumori maligne: în 1953 – 6,8%, în 1954 – 4,2% și în 1955 – 4,8%; boli transmisibile: în 1953 – 5,2%, în 1954 – 3,1% și în 1955 – 1,1%.

Din datele statistice prezentate mai sus reiese că starea de sănătate a populației din regiunea Bacău s-a îmbunătățit simțitor în anul 1955 față de 1950, astfel creșterea natalității a atins cea mai ridicată valoare din ultimii cinci ani, scăderea mortalității generale și în deosebi a mortalității infantile la un indice de 9,3% față de 11,7% în 1950, ca urmare a îmbunătățirii condițiilor

¹⁰ *Ibidem*, f. 18-19.

social-economice. Scăderea morbidității generale pe regiune s-a datorat și creșterii numărului locuitorilor, dar și mai bunelor depistări și înregistrări a cazurilor noi de îmbolnăviri, de izolarea și tratarea acestora. Din aceste fapte reiese că rețeaua sanitară a anilor '50 a reușit să desfășoare acțiuni eficiente curativo-profilactice care au dus la rezultatele expuse. Din punct de vedere statistic evoluția natalității și a bolilor cu extindere în masă, rezultă că redresarea natalității și combaterea bolilor cu extindere nu se poate face decât cu măsuri generale igienico-sanitare, aprovizionarea cu apă potabilă, o salubritate bine organizată, eliminarea noxelor industriale, toate acestea absolut necesare pentru asigurarea scăderii morbidității în bolile transmisibile și a morbidității generale.

UN EPISOD DE CRIZĂ AL SPRIJINULUI OFERIT DE UNGARIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ÎN LIMBA MAGHIARĂ PENTRU ELEVII ROMANO-CATOLICI DIN MOLDOVA

Dr. Ioan LĂCĂTUȘU

An episode of crisis of Hungarian education for students Roman-Catholic of Moldova Summary

În early 2012, in printed and electronic media in hungarian language from Romania and Hungary appeared a series of articles about a crisis in funding/financing occurred in Hungary in hungarian education in schools on "Tsangai s Land" from Romania. It began in June 2011 when the State Secretariat for National Policy in the Hungarian Ministry of Public Administration and Justice ordered a specialized financial control at Tsango Hungarians Association from Moldova region (MCSMSZ). The control covered the period 2008-2010 and found "serious misconducts" in spending (the money) for education in hungarian language in that zone. On this basis, the Hungarian government decided that funds for hungarian education in Moldova to be paid for a foundation and to be established by two private foundations in Hungary and MCSMSZ, under the conditions set by the Hungarian government.

În protest all leadership of Tsango, ethnic hungarians in Moldova Association (MCSMSZ) resigned. Follows a period of debate, controversy and uncertainty. It tries many variations and finally the Union of the Hungarians Teachers in Romania (UPMR) remains responsible for education in hungarian language in Moldova and assigned to do so by the hungarian state for indefinite time. The article presents this episode in its development timeline, as shown in the hungarian media indicating each time the source of the information.

Keywords: articles, crises, educations, language, hungarian.

La începutul anului 2012, în presa scrisă și electronică în limba maghiară, din România și Ungaria au apărut o serie de articole referitoare la un moment de criză intervenit în finanțarea de către Ungaria a învățământului în limba maghiară în școlile de pe „Pământul Ceangăiesc”.

Totul a început în luna iunie 2011, când Secretariatul de Stat pentru Politică Națională din cadrul Ministerului Ungar al Administrației și Justiției și Fundația pentru Învățământul Maghiar din Moldova (AMMOA) au însărcinat Fundația Teleki Laszlo să efectueze un control financiar și de specialitate la Asociația Maghiarilor Ceangăi din Moldova (MCSMSZ). Controlul a vizat perioada 2008-2010 și a constatat „abateri grave” în cheltuirea fondurilor destinate învățământului în limba maghiară din „Ținutul ceangăiesc”. Pe această

bază, Guvernul ungar a decis ca fondurile destinate învățământului maghiar din Moldova să fie virate unei fundații care urma să fie înființată de două fundații private din Ungaria și de MCSMSZ, în baza condițiilor stabilite de Guvernul ungar.

În semn de protest conducerea Asociației Maghiarilor Ceangăi din Moldova (MCSMSZ) demisionează în bloc. Urmează o perioadă de dezbateri, controverse, incertitudini. Se încearcă mai multe variante, iar, în final, Uniunea Pedagogilor Maghiari din România (UPMR) este cea care răspunde de învățământul în limba maghiară din Moldova, însărcinată fiind în acest sens de către statul ungar, pe o perioadă nedeterminată. Asociația Maghiarilor Ceangăi din Moldova (MCSMSZ), care a lansat programul și care l-a și derulat timp de 11 ani, a renunțat la învățământ și i-a închiriat UPMR imobilele pe care le deținea în 8 locații. Prezentăm acest episod, în desfășurarea sa cronologică, așa cum este redat în mass-media maghiară, indicând de fiecare dată sursa informațiilor.

„Asociația Maghiarilor Ceangăi din Moldova (MCSMSZ) a demisionat în bloc. Conducerea Asociației Maghiarilor Ceangăi din Moldova a demisionat în bloc ca urmare a faptului că organizația nu a primit din partea Guvernului ungar, prin intermediul Fundației Bethlen Gabor, sprijinul anual. **Organizația civilă cu 61 de angajați funcționa cu un buget anual de aproximativ 140 milioane forinți, din care jumătate era asigurat de Guvernul ungar** (subl.n.). Contractul de sprijin al Asociației cu Fundația Bethlen Gabor a expirat la 1 ianuarie 2012. Nu am primit niciun răspuns la cererea de sprijin pe care am înaintat-o la Secretariatul de Stat pentru Politică Națională din cadrul Ministerului Administrației și Justiției din Ungaria, scrie în comunicatul postat pe site-ul oficial al Asociației de către conducerea demisionară a acesteia.

Conform comunicatului, conducerea a fost nevoită să demisioneze deoarece în lipsa sprijinului, activitatea sa din acest an a devenit imposibilă. La această decizie a contribuit și faptul că două fundații din Ungaria – Fundația Teleki Laszlo din Budapesta, condusă de Dioszegi Laszlo și Fundația pentru Invățământul Maghiar din Moldova (AMMOA) din Budapesta, fondată de Petras Robert – ar dori să înființeze în România o nouă fundație, urmând ca sprijinul de stat destinat până acum cauzei învățământului maghiar din Moldova să îi fie acordat de acum înainte acestei noi fundații. Subsecretarul de stat Repas Zsuzsanna a informat și ea conducerea Asociației Maghiarilor Ceangăi din Moldova în legătură cu această intenție a Guvernului ungar. În opinia asociației, Guvernul ungar a pus-o în fața unei alegeri inacceptabile în momentul în care a cerut ca președintele asociației să semneze, la 2 februarie 2012, la Budapesta, un document prin care asociația să devină, asociindu-se cu două fundații din Ungaria, cofondatoare a noii fundații.

În document mai urma să figureze faptul că pe lângă capitalul social de câte 1.000 de lei, cu care urmau să contribuie cele două fundații, în noua fundație urma să intre, ca aport, întreg patrimoniul Asociației Maghiarilor Ceangăi din

Moldova de 100 milioane forinți. Conducerea Asociației Maghiarilor Ceangăi din Moldova a simțit că indiferent că spune da sau nu, tot va ajunge într-o situație imposibilă, ca atare a decis să demisioneze. Dacă am fi spus da, ar fi trebuit să-i predăm programul de învățământ și capitalul spiritual și material al Asociației unei organizații în care majoritare sunt persoane din Ungaria, care nu cunosc Pământul Ceangăiesc, situația din Moldova. Chiar și în acest caz, etic ar fi fost să obținem și acordul acelor susținători care au contribuit la constituirea patrimoniului mobil și imobil. Dacă am fi spus nu, Asociația nu ar mai fi primit sprijin nici din partea Guvernului ungar, nici din cea a AMMOA, iar, în felul acesta, învățământul maghiar din Moldova și funcționarea Asociației ar fi devenit imposibile, se mai arată în comunicat.” (Sursa: www.transindex.ro)

“De-a ocuparea de patrie? / Programul de învățământ pentru maghiarii ceangăi ar putea fi periclitat. Statul ungar ar lua activitatea din mâinile Asociației Maghiarilor ?? Ceangăi din Moldova (MCSMSZ) are în plan înființarea unei noi fundații, alcătuite din două fundații din Ungaria și MCSMSZ. Conducerea MCSMSZ nu a putut înghiți acest lucru. Conducerea MCSMSZ, care a înființat și derulat programul de învățământ în limba maghiară destinat elevilor maghiari-ceangăi, și-a dat azi demisia în bloc. Lista conducerii demisionare: Solomon Adrian – președinte MCSMSZ, Hegyeli Attila – președinte executiv, dr. Kato Gyula – vicepreședinte, Polgar Laszlo – vicepreședinte, Bartha Andras – informatician, fost președinte MCSMSZ, Ferencz Eva – responsabilă cu învățământul, Csillag Levente - director financiar, Vajda Eva – șef birou, Solomon Maria – responsabil cu probleme sociale, coordonatoarea programului Fii și tu Naș, Nagy Anna – referent financiar, Szakacs Karoly – responsabil economic și administrator, Ferencz Gabriella – responsabil cu cei care își continuă studiile, conducător de colegiu.

Am discutat cu Solomon Adrian, președintele demisionar al MCSMSZ.

– Conducerea a luat o decizie drastică. Cum vedeți, în lumina celor întâmplate, viitorul asociației?

– Zilele acestea vom anunța data la care va avea loc ședința delegaților. Aceasta va putea avea loc peste cel puțin o lună. Sper că nou aleasa conducere va avea o idee despre cum să ducă mai departe activitatea MCSMSZ. Și mai sper că și cele două fundații care intenționează să înființeze o nouă fundație au ceva idei despre viitor.

– Credeți că este posibil ca fundațiile ungare să îndrume corespunzător programul pe care l-ați edificat d-stră?

– Acesta este, de altfel, unul dintre motivele pentru care conducerea a demisionat în bloc: nu credem că acest program ar putea fi îndrumat cumva de altundeva, de la distanță.

În iunie anul trecut (2011 – n.n.), Secretariatul de Stat pentru Politică Națională din cadrul Ministerului Ungar al Administrației și Justiției și Fundația pentru Învățământul Maghiar din Moldova (AMMOA) au însărcinat Fundația

Teleki Laszlo să efectueze un control financiar și de specialitate la MCSMSZ. Controlul a vizat perioada 2008-2010. Pe ce bază a dispus statul ungar efectuarea unui control la MCSMSZ din moment ce asigura doar o parte din sprijin?

– Statul ungar ne-a asigurat jumătate din bugetul anual abia în cursul anului trecut (2011 n.n.), deoarece înainte primeam și mai puțin. Pentru a ne sprijini în continuare, Guvernul ungar a dispus ca o condiție efectuarea acestui control, cu care am și fost de acord. Nu Guvernul ungar este însă cea mai mare problemă, ci AMMOA, pe care am înființat-o în perioada 2005-2006 pentru colectarea donațiilor oferite de susținători privați din Ungaria.

Am soluționat neregulile constatate cu ocazia controlului. Nu erau de așa natură încât să nu poată fi corijate. Rezultatul controlului a întârziat trimiterea sprijinului. Însă faptul că MCSMSZ nu mai primește ajutor de la minister și că acest ajutor ar urma să îi fie oferit unei noi organizații, a creat un impas din care nu știm cum să ieșim. Am fi urmat, ce-i drept, să facem parte și noi din noua fundațiune, însă doar în procent de o cincime, astfel că practic nu am fi deținut o poziție decizională.

– Din ce motiv se intervine de peste hotare atât de mult în activitatea dumneavoastră? Aveți unele bănuieli în acest sens ?

– Avem, însă nu aș dori acum să fac referire la ele. Este vorba despre probleme de ordin personal.

– Este posibil să obțineți din alte surse suma necesară funcționării asociației, pentru a nu mai depinde de sprijinul din partea Ungariei?

– Nu vedem nici o posibilitate în acest sens.” (Sursa: www.transindex.ro, Kertesz Melinda)

„Învățământul maghiar din Moldova la răscruce de drumuri. Legitim și moral nu ne putem angaja să predăm patrimoniul spiritual și material al Asociației Maghiarilor Ceangăi din Moldova (MCSMSZ) unei fundații coordonate din Ungaria, iar organizației noastre să îi revină doar o cincime din dreptul de decizie – ne-a declarat Hegyeli Attila, administratorul MCSMSZ, fostul coordonator al programului de învățământ în limba maghiară din Moldova. Ieri au demisionat 12 reprezentanți ai MCSMSZ, 10 dintre aceștia au renunțat la contractele lor de muncă cu organizația, din cauza faptului că Guvernul ungar a decis ca fondurile destinate învățământului maghiar din Moldova să îi fie virate unei fundații care urmează să fie înființată de două fundații private din Ungaria și de MCSMSZ, în baza condițiilor stabilite de Guvernul ungar.

Răspunzând solicitării noastre, Hegyeli Attila a declarat că din partea Guvernului ungar au primit instrucțiuni legate de termene. Acestea au fost rectificate, corectate. Pentru ei este de neînțeles de ce se dorește exproprierea patrimoniului spiritual, înființat de-a lungul anilor, care valorează mai mult decât patrimoniul material. Potrivit comunicatului dat ieri publicității de MCSMSZ, s-a făcut apel la organizație să fie cofondatorul unei noi fundații care ar urma să fie înființată de Fundația pentru Învățământul Maghiar din Moldova (AMMOA) și de

Fundația Teleki Laszlo. Capitalul social ar urma să fie format din contribuția de câte 75 de mii de forinți din partea celor două fundații din Ungaria și din patrimoniul MCSMSZ (în valoare de o sută de milioane de forinți). Din curatoriu format din cinci persoane, un loc i-ar reveni asociației ceangăilor. Termenul planificat pentru organizarea ședinței de constituire este doi februarie 2012.

Solomon Adrian, președintele demisionar al MCSMSZ, ne-a declarat că nu dorește să participe la ceea ce planifică Guvernul ungar în cazul învățământului maghiar din Moldova. El este convins că un program nu poate funcționa de la distanță. Dacă vom încuviința ca o viitoare fundație să preia programul de învățământ, noi singuri renunțăm la continuarea lucrurilor pe care le-am obținut. Dacă nu suntem de acord, programul nu va mai beneficia de susținere, iar învățământul în limba maghiară ar putea fi astfel periclitat. Tocmai din această cauză trebuie să alegem calea de mijloc – a accentuat Solomon Adrian. Răspunzând solicitării noastre, Antal Gabor, membru al curatoriuului, responsabil cu problemele de comunicare în cadrul AMMOA, a evidențiat faptul că din raportul realizat de Fundația Teleki Laszlo a reieșit clar că este greșit modelul de funcționare, managementul organizațional în baza căruia MCSMSZ coordonează programul de învățământ. Tocmai din această cauză, programul trebuie schimbat, însă scopul lor este ca învățământul în limba maghiară din Moldova să continue fără probleme cu resursele umane de care dispune organizația în momentul de față – în 25 de sate predau 51 de profesori.” (Sursa: Fekete Reka, *Învățământul maghiar din Moldova la răscruce de drumuri*, în „Haromszek”, nr. 6503 din 31.01.2012)

„Guvernul ungar a rămas surprins de demisia conducerii MCSMSZ. Secretariatul de stat pentru politică națională a aflat cu surprindere de comunicatul de luni al MCSMSZ, respectiv de demisia conducerii asociației. În opinia secretariatului de stat, conducerea MCSMSZ a abandonat comunitatea maghiară din Moldova, i-a abandonat pe profesorii și pe copiii implicați în programul de învățământ. Toate acestea i-au fost comunicate luni, agenției MTI, de către secretariatul de stat.

În comunicatul său, Secretariatul de Stat arată că de 11 ani MCSMSZ întreține programul de învățământ în limba maghiară în Moldova din fonduri ungare însemnate. Din 2002 încoace, Guvernul a sprijinit programul de învățământ derulat de MCSMSZ cu aproximativ 360 milioane forinți, iar AMMOA l-a sprijinit din 2006 cu 320 milioane forinți. În plus, MCSMSZ a primit, pentru același program, sume însemnate și donații în obiecte și din România și Europa de vest – se mai arată în comunicat. Tocmai din acest motiv, arată Secretariatul de Stat, este uluitoare declarația președintelui MCSMSZ, Solomon Adrian; în aprilie 2011, acesta informase secretariatul de stat pentru politică națională că MCSMSZ a acumulat în ultimii ani datorii de aproximativ 35-40 milioane forinți. Invocând acest lucru, MCSMSZ a solicitat din partea Guvernului un sprijin mai mare.

Din cauza celor de mai sus, principalii susținători ai programului – statul ungar și AMMOA – au decis anul trecut efectuarea unui amplu control financiar. Controlul efectuat de finanțiști din România și Ungaria a fost derulat de Fundația Teleki Laszlo (TLA). Controlul încheiat anul trecut în noiembrie a dezvăluit mai multe lipsuri grave. Printre altele, nici amintitele datorii de 35-40 milioane forinți nu au putut fi demonstrate clar. Printre principalele lipsuri, controlul a enumerat faptul că MCSMSZ nu dispune de o politică a gestiunii corespunzătoare, referitoare la funcționarea organizațiilor sociale, nu are un sistem contabil transparent, iar situația lichidităților actuale nu poate fi stabilită. Lipsește inventarul patrimoniului, nu a fost întocmit planul financiar care fundamentează investițiile, lipsesc normele interne, calculele pentru proiecte nu sunt delimitate în activitățile contabile – se arată în comunicat. Raportul de control face referire și la faptul că, în actuala structură, este îngrijorătoare soarta imobilelor aflate în proprietatea MCSMSZ, achiziționate, respectiv construite din sprijinul primit.

În urma controlului, susținătorii i-au cerut MCSMSZ un sistem transparent de evidență, contabilitate la zi, schimbarea contabilului și reducerea personalului. În pofida repetatelor solicitării, conducerea MCSMSZ nu a satisfăcut decât parțial aceste cereri, devenind astfel clar că membrii conducerii obstrucționează înființarea unui sistem administrativ transparent, solicitat și de către susținători. Ca atare, Guvernul ungar a decis, în ianuarie 2012, să le ceară MCSMSZ – în calitate de derulator al programului de învățământ, AMMOA – în calitate de centralizator și distribuitor al sprijinului civil oferit programului de învățământ și TLA – în calitate de organizator al activităților de cercetare și al conferințelor legate de comunitatea maghiară din Moldova, de organizator al slujbelor celebrate în Moldova în limba maghiară și de editor al documentelor de arhivă, să înființeze împreună o nouă fundație, înregistrată în România, care să sprijine programul de învățământ în limba maghiară din Moldova. Secretariatul de stat pentru politică națională a înștiințat în 19 ianuarie MCSMSZ în legătură cu această propunere – se mai arată în comunicat. Comunicatul subliniază că Guvernul ungar este în continuare dispus să colaboreze cu profesorii și organizațiile care participă la programul de învățământ în limba maghiară din Moldova, ca urmare este dispus să poarte noi negocieri și cu MCSMSZ.

MCSMSZ a lansat Programul de Învățământ Ceangăiesc în Moldova pe vremea fostului Guvern FIDESZ, cu sprijin din partea statului ungar. În cadrul programului, aproximativ 2.200 de copii ceangăi din 25 de sate din Moldova învață azi limba maghiară. Asociația ceangăilor a construit sau achiziționat case maghiare în 7 așezări din Moldova, iar la Miercurea Ciuc a înființat un internat pentru elevii care își continuă studiile în limba maghiară. Președintele executiv al asociației ceangăilor, Hegyeli Attila, a declarat pentru MTI că demisia lor ar putea părea o decizie a unor capete înfierbântate, însă nu este așa. A adăugat: nu am demisionat pentru a forța astfel luarea unei decizii. Am demisionat pentru că nu am avut altă alegere.”(Sursa: www.transindex.ro)

„Business as usual? MCSMSZ versus Guvernul ungar: indiferent de rezultat, perdantii sunt ceangăii. Odată cu demisia lui Solomon Adrian și a echipei sale, know-how-ul legat de învățământul în limba maghiară din Moldova ar putea pieri. Nimeni nu știe ce va urma. Rezumând totul în câteva cuvinte: fără o explicație anume, Guvernul FIDESZ a obligat practic o organizație civilă transilvană să ajungă în impas. Business as usual, am putea spune, cunoscând politica transilvană din ultimii doi ani a Guvernului ungar, însă nu este permis să rezolvăm dând din mână a lehamite situația creată în jurul Asociației Maghiarilor Ceangăi din Moldova (MCSMSZ). De ce? Pentru că există crâmpie de viață minoritară în care concurența politică percepută la modul tradițional și mai ales latura ei întunecată – edificarea clientelei, trocurile din culise, lobby-ul și diferitele jocuri dintre grupurile de interese – nu merg, pur și simplu, sau dacă da, au un efect catastrofal.

În astfel de situații, vorbim de comunități care sunt prea mici și prea slabe pentru ca unii sau alții să le slăbească și mai mult prin generarea de tensiuni artificiale. Învățământul pentru maghiarii ceangăi este, fără îndoială, o cauză în care toți protagoniștii politici trebuie să lase de-o parte interesele personale. Singurul aspect important este câți copii învață limba maghiară. Nu este exclus ca în spatele scandalului iscat în jurul MCSMSZ să stea divergențele de interese dintre grupurile ceangăiești. Lobby-ul ceangăiesc de la Budapesta – tot un grup neunitar, format din ceangăi divizați de contradicții personale, care activează în diferite organizații civile – critică de mult timp MCSMSZ pe forumuri interne, pe bloguri.

Hegyeli Attila, inițiatorul învățământului în limba maghiară, este unul care a primit multe critici. De-a lungul timpului, i s-au cerut rezultate mai spectaculoase la nivelul MCSMSZ; Hegyeli a fost acuzat și de faptul că abuzează de influența sa, că se folosește de poziția pe care o ocupă pentru a obține anumite avantaje și că nu le permite să intre în programul de învățământ decât celor loiali lui. Potrivit specialiștilor care au verificat finanțele organizației, sistemul nu este unul transparent. Controlul intern dezvăluie o serie de lipsuri, însă este greu de stabilit dacă a fost vorba de o omisiune sau de o intenție și dacă există sau nu persoane interesate în menținerea turbure a situației financiare a MCSMSZ.

Cunoscând situația din județul Bacău și lipsa de organizare care caracterizează în general sfera civilă din România, nu ne miră că MCSMSZ nu are un plan financiar care să fundamenteze investițiile, nu are reglementată utilizarea telefoanelor și a autoturismelor, nu are foi de parcurs, sporurile la salarii se acordă neimpozitate și nu are o evidență a cantității de lemne transportate în unele locuri în care se derulează procesul de învățământ. În timp ce angajații MCSMSZ se deplasează prin oceane de noroi de la un sat la altul, nu se sinchisesc deloc de faptul că autoturismele consumă peste 10 l / 100km (și acest lucru este obiectat, printre altele, în raportul de control). După acest control, Guvernul ungar i-a cerut conducerii MCSMSZ să introducă un sistem transparent de gospodărire, să aibă

contabilitatea la zi, să îl schimbe pe contabil și să aplice reduceri de personal. Se pare că membrii din conducerea MCSMSZ au avut rețineri cu privire la îndeplinirea condițiilor impuse de finanțator. Așa s-a ajuns în situația ca MCSMSZ să aibă de ales între două variante. Iar ambele sunt decizii perdante.

Una din posibilități este aceea ca MCSMSZ să treacă la un take-over oarecum forțat al Programului de Învățământ Ceangăiesc din Moldova. Conform ideilor Secretariatului de Stat pentru Politică Națională, de acum înainte programul ar urma să fie finanțat prin intermediul unei noi fundații. Această fundație ar urma să fie înființată de MCSMSZ împreună cu alte două fundații, apropiate FIDESZ: Fundația Teleki Laszlo și Fundația Pentru Învățământul Maghiar în Moldova (AMMOA) .

O altă posibilitate este aceea ca MCSMSZ să încerce să funcționeze în continuare fără sprijinul primit din Ungaria, care reprezintă aproximativ 50% din bugetul de 140 milioane forinți al programului de învățământ. Este clar că această variantă nu este una viabilă. Situația este complicată și de faptul că în comunitatea ceangăiască din Moldova nu pot fi găsiți specialiști care să cunoască în mod corespunzător zona și situația. Drept urmare, dacă membrii demisionari din conducerea MCSMSZ vor pleca pe bune, programul își va pierde practic întreg managementul, indiferent de organizația care ar urma să deruleze pe mai departe programul. Iar perdanții disputelor din jurul MCSMSZ sunt fără îndoială copiii maghiari-ceangăi și profesorii de limbă maghiară. Cine își va mai asuma predarea limbii maghiare în Moldova, în asemenea condiții? Și câți vor sprijini financiar cauza învățământului ceangăiesc? Este clar că mingea se află din nou în terenul Guvernului ungar. Iar impasul creat nu poate fi dizolvat prin comunicate care încep cu am aflat cu uimire, în care se afirmă că membrii conducerii MCSMSZ au abandonat comunitatea maghiară din Moldova.” (*Sursa: www.transindex.ro*)

„Budapesta este dispusă să discute despre învățământul ceangăilor. Conform comunicatului remis luni seara (30.01.2012), de Secretariatul de Stat de Politică Națională din cadrul Ministerului ungar al Administrației și Justiției, Guvernul ungar este dispus în continuare să colaboreze cu cadrele didactice și organizațiile implicate în cadrul programului educațional maghiar din Moldova, în consecință este dispusă să continue dialogul și cu Uniunea Ceangăilor Maghiari din Moldova (MCSMSZ). În comunicat Secretariatul ungar precizează că a fost surprins de demisia conducerii compuse din 12 persoane a MCSMSZ, care în opinia sa a abandonat comunitatea maghiară din Moldova, cadrele didactice și elevii implicați în programul de învățământ. (...)

Conform Secretariatului de Stat ungar, din cauza aspectelor menționate anterior, anul precedent, statul ungar și AMMOA a decis efectuarea unei verificări detaliate. Verificarea a fost efectuată de experți financiari din România și Ungaria, prin Fundația Teleki Laszlo (TLA). Verificarea încheiată în noiembrie 2011 a relevat numeroase omisiuni grave, printre altele nici datoria menționată nu se regăsea. Printre problemele cele mai grave semnalate în urma verificării s-a

numărat faptul că MCSMSZ nu dispune de o politică contabilă adecvată, sistemul contabil nu se poate verifica, actuala situație a lichidităților nu este cunoscută. Lipsește inventarul bunurilor, nu s-a redactat planul financiar de investiții, lipsesc reglementările interne, nu sunt anulate chitanțele anexate proiectelor, nu sunt separate în contabilitate sumele alocate prin proiecte. Secretariatul ungar a mai precizat că neregulile identificate, contabilitatea superficială și lipsită de transparență ar putea crea posibilitatea comiterii unor abuzuri grave. În raport se mai preciza că în actuala structură este incert destinul imobilelor achiziționate și construite din alocări de fonduri, aflate în proprietatea MCSMSZ. Conform raportului complementar realizat în octombrie 2011 de către evaluatori, valoarea mijloacelor materiale și imobilelor deținute de MCSMSZ este de 777.000 de lei (53 de milioane de forinți).

Hegyeli: am luptat suficient. După efectuarea verificărilor, susținătorii din Ungaria au solicitat organizației din Moldova un sistem contabil transparent, contabilitatea actualizată, schimbarea contabilului șef și reducerea numărului angajaților. Conform Secretariatului de Stat, conducerea MCSMSZ a răspuns solicitărilor numai după mai multe apeluri și numai parțial, ceea ce a însemnat că împiedică înființarea unui sistem de gestionare transparent. Însă, contrar acestora, luni (30.01.2012), Hegyeli Attila a declarat publicației că a îndeplinit solicitările și a corectat greșelile. Guvernul ungar consideră altfel și, potrivit comunicatului, din această cauză, în luna ianuarie a decis să solicite MCSMSZ, AMMOA și Fundației Teleki Laszlo (TLA) să înființeze împreună o nouă fundație înregistrată în România pentru susținerea programului de învățământ. Propunerea a fost comunicată de Secretariatul de Stat ungar pentru MCSMSZ în data de 19 ianuarie 2012, iar conducerea de 12 membri a organizației – potrivit relatărilor de ieri (31.01.2012) – a considerat că a fost pusă în fața unei alegeri inacceptabile și din acest motiv a demisionat. Președintele executiv, Hegyeli Attila, a reacționat ieri la comunicatul remis de secretariatul ungar de politică națională, pe site-ul de socializare Facebook. Nu vom începe să avem dezbateri divergente cu propriul guvern, cu propria națiune. Am luptat suficient în ultimii ani cu puterea română, nu ne vom lupta cu cea proprie. Numai sperăm că TLA și AMMOA au o idee despre viitor și Guvernul le susține, doar atât le cerem să nu lase să se piardă rezultatele obținute până în prezent! a postat pe peretele profilului său fostul președinte executiv al MCSMSZ.

Repas: nu vor exista piedici în derularea programului. Ieri, subsecretarul ungar de stat pe politică națională, Repas Zsuzsanna a declarat că va continua derularea programului de învățământ maghiar al ceangăilor din Moldova, cadrele didactice își vor primi salariile, iar copiii vor putea participa la orele de limba maghiară în continuare, la fel ca până acum. Politicianul FIDESZ a declarat agenției ungare de știri MTI că, temporar, până la înființarea noii fundații din România, Uniunea Pedagogilor Maghiari din România (RMPSZ) va acorda ajutor în derularea programului. În același timp și-a exprimat speranța că noua formă a

Fundației va fi finalizată în decurs de 1 sau 2 luni și a mai precizat că în acest an, Guvernul ungar va alocă 70 de milioane de forinți pentru programul de învățământ.

Repas Zsuzsanna a evidențiat faptul că programul de învățământ maghiar din Moldova este foarte important, cu precizarea că a fost demarat în timpul Guvernului anterior condus de Orban Viktor și consideră importantă continuarea derulării acestuia și crede că este o valoare care poate sprijini comunitatea. A invocat faptul că în urmă cu un an și jumătate, când FIDESZ a preluat guvernarea, au fost verificate alocările financiare, iar în legătură cu MCSMSZ au planat suspiciuni, în consecință s-a solicitat efectuarea unui control care a identificat o serie de nereguli. Asta nu se putea lăsa așa, pentru că Guvernul ungar nu este responsabil doar de derularea programului de învățământ, ci și de cheltuirea sumelor alocate de statul ungar într-un mod transparent, ușor de verificat, a precizat subsecretarul de stat, în opinia căruia trebuie să se continue verificările. Aceasta a mai precizat că a semnalat reprezentanților MCSMSZ că din cauza deficiențelor nu se poate continua să se aloce susținerile în forma actuală și trebuie să se găsească o formă mult mai controlabilă din punct de vedere financiar și, din această cauză, au propus înființarea noii fundații. Și-a exprimat regretul în legătură cu modul în care a reacționat conducerea MCSMSZ care a demisionat, am considerat că au abandonat acei copii și pe părinți care contează pe învățământ în continuare a declarat Repas Zsuzsanna.

UDMR susține conducerea care a demisionat. Ieri, UDMR a reacționat printr-un comunicat de presă prin care și-a exprimat nedumerirea în legătură cu decizia Guvernului ungar, în urma căreia întreaga conducere a MCSMSZ a demisionat. În opinia UDMR, cauza învățământului maghiar din Moldova este responsabilitatea comună a maghiarimii din Bazinul Carpatic și a națiunii ungare, iar programul de învățământ maghiar a asigurat redarea limbii materne ceangăilor din Moldova și crearea posibilității de a beneficia de învățământ în limba maternă. În opinia UDMR, decizia Guvernului ungar, prin care se retrage de la MCSMSZ coordonarea și conducerea programului educațional maghiar din Moldova, este o lovitură cruntă dată comunității maghiare din România. Retragera în urmă cu un an de la Fundația Școala a dreptului de distribuire a fondurilor alocate învățământului și educației, printre altele, a avut drept consecință faptul că până în prezent o parte dintre cei care ar trebui în mod legal să beneficieze de aceste fonduri nu au primit încă sumele aferente anului 2010. Retragera încrederii acordate pentru MCSMSZ, de asemenea, pune în pericol un sistem de învățământ bine structurat și funcțional se precizează în comunicat. În comunicatul biroului prezidiului UDMR se mai precizează că din respect față de comunitatea ceangăilor maghiari care trăiește ca diasporă în diasporă și cadrele didactice care predau acolo, UDMR asigură conducerea demisionată a MCSMSZ de sprijin complet și solicită societății maghiare din România să ia o poziție comună și să se solidarizeze”. (Sursa: *Kronika*, nr. 21 din 01.02.2012, Papp Melinda)

„*Cotrobăie în ghiozdanul elevilor ceangăi.* Fie Guvernului ungar îi pare rău să acorde anual 70 de milioane pentru copiii ceangăi din Moldova, fie vrea să vadă pur și simplu care este destinația forinților acordați în cadrul programului de învățământ maghiar din Moldova. Răspunsul la întrebare a fost acordat luni seara, într-un comunicat emis de Secretariatul de Stat pe probleme de strategie națională din cadrul Ministerului Administrației și Justiției: trebuie să se pună capăt gestionării lipsite de transparență. Guvernul ungar este în continuare dispus să colaboreze cu profesorii și cu organizațiile implicate în programul de învățământ maghiar din Moldova și este dispus să poarte discuții cu Asociația Maghiarilor Ceangăi din Moldova (MCSMSZ). Comunicatul a fost emis de Secretariatul de Stat după ce întreaga conducere a MCSMSZ a demisionat, considerând inacceptabile condițiile impuse de Guvernul ungar pentru a sprijini în continuare programul de învățământ. După ce persoanele implicate au umblat ani de zile la poliție, la Inspectoratul Școlar, la Prefectura județului Bacău din cauza atacurilor și a reclamațiilor venite din toate părțile, după ce le-a lăsat un gust amar faptul că UDMR își aduce aminte de destinul ceangăilor doar în perioada campaniei electorale, nu sunt și nu pot fi de acord cu ideea de a fi privați de posibilitatea adoptării deciziilor. Asociația ceangăilor, cu tot cu patrimoniul său, ar urma să fie încorporată într-o fundație și să asigure 90% din capitalul social. Abia ar avea însă un cuvânt de spus la nivel decizional, iar acest lucru nu este altceva decât o expropriere a rezultatelor de până acum.

Este de înțeles faptul că principalii susținători ai programului de învățământ, Guvernul ungar și Fundația pentru Învățământul Maghiar din Moldova (care se ocupă de gestionarea fondurilor strânse în Programul Nași și a altor donații private din Ungaria) vor să știe la zi cum sunt administrate fondurile alocate cu un scop bine definit asociației ceangăilor. Sistemul poate fi sprijinit să funcționeze mai eficient, pot fi impuse condiții în legătură cu sprijinul, însă periclitarea existenței asociației este mai mult decât o iresponsabilitate. Pentru un program de învățământ, pentru situația specifică a ceangăilor din Moldova nu este nevoie de un buton de pornire, ci de pedagogi și organizatori care să cunoască greutățile de zi cu zi ale comunității ceangăilor. Întrebarea este dacă ședința de constituire a fundației, care ar urma să fie formată din Fundația pentru Învățământul Maghiar din Moldova, Fundația Teleki Laszlo și MCSMSZ, stabilită a avea loc mâine, va avea sau nu loc în lipsa reprezentanților ceangăilor. Dacă da, care vor fi consecințele asupra programului de învățământ maghiar din Moldova, iar dacă nu, de ce a fost nevoie să ne alarmeze că s-ar putea pierde forinții din ghiozdanele ceangăilor?” (Sursa: „Haromszek”, nr. 6504 din 01.02.2012, Fekete Reka)

„*UDMR susține Asociația Maghiarilor Ceangăi din Moldova.* UDMR este nedumerită de decizia Guvernului ungar, care a dus la demisia în bloc a întregii conduceri a MCSMSZ. Cauza învățământului în limba maghiară din Moldova este responsabilitatea comună a maghiarimii din Bazinul Carpatic, a întregii națiuni

maghiare, se arată în comunicatul uniunii. Programul de învățământ în limba maghiară este o inițiativă de acum 11 ani a ceangăilor din Moldova, iar demararea lui a fost susținută încă de la început de UDMR. Acesta a asigurat redobândirea, de către ceangăii din Moldova, a limbii lor materne, le-a asigurat posibilitatea de a studia în limba maternă, se mai arată în document. În ultimii 11 ani, conducerea MCSMSZ a demonstrat că există un mediu receptiv pentru lansarea și funcționarea învățământului în limba maghiară, în pofida faptului că la început, profesorii sosiți pe Pământul Ceangăiesc au avut parte de prejudecăți, critici sau chiar amenințări. Prin intermediul Programului de Învățământ Ceangăiesc în Moldova, UDMR a derulat în ultimii 11 ani programul de învățământ pentru aproximativ 2.200 de elevi din 25 de sate, a întreținut Internatul Ceangăiesc din Miercurea Ciuc și a construit sau achiziționat Case Maghiare proprii în 7 localități. Decizia Guvernului ungar de a îi retrage MCSMSZ coordonarea și conducerea învățământului în limba maghiară din Moldova este o gravă lovitură pentru comunitatea maghiară din România, se mai arată în comunicat.

În urmă cu un an, retragerea sprijinului acordat Fundației Școala, care se ocupă de distribuirea sprijinului acordat în domeniul învățământului și educației, a avut ca rezultat faptul că majoritatea celor îndreptățiți nu și-au primit nici azi sumele cuvenite pe anul 2010. Retragera încrederii acordate MCSMSZ poate periclita, la rândul său, un sistem de învățământ bine edificat și administrat, atenționează documentul.” (Sursa: www.transindex.ro)

„*Convenție în cazul învățământului ceangăilor.* Nu ne putem imagina funcționarea programului de învățământ în limba maghiară din Moldova fără cei care l-au înființat și l-au menținut atâția ani și, tocmai din această cauză, i-am rugat pe demisionarii Asociației Ceangăilor Maghiari din Moldova (MCSMSZ) să-și continue activitatea până în luna aprilie, în calitate de specialiști, ne-a declarat ieri după-amiază Burus Siklodi Botond, președintele Uniunii Pedagogilor Maghiari din România (UPMR).

După ce 12 reprezentanți ai Asociației Ceangăilor Maghiari din Moldova au demisionat și au renunțat la contractele muncă încheiate cu organizația, deoarece nu au fost de acord cu decizia Guvernului ungar, Secretariatul de Stat cu probleme de strategie națională din cadrul Ministerului Administrației și Justiției a însărcinat Fundația Bethlen Gabor să încheie un contract cu UPMR, pentru perioada februarie-aprilie, în vederea funcționării și susținerii programului. Burus Siklodi Botond ne-a declarat că în momentul în care vor dispune de documentele necesare, vor semna contractul pentru o perioadă de trei luni. Împreună cu echipa de lucru a UPMR, vechea conducere va coordona programul de învățământ până în luna aprilie în același cadru organizatoric, atribuțiile și persoanele vor rămâne aceleași, însă vor fi angajate de UPMR. Președintele Uniunii Pedagogilor a subliniat că UPMR nu are un cuvânt de spus în legătură cu modul în care asociația ceangăilor reorganizează conducerea. Profesorii maghiari care predau în Moldova au fost informați în legătură cu evoluția situației, iar scrisoarea de înștiințare va fi

semnată de Burus Siklodi Botond și Solomon Adrian, președintele demisionar al MCSMSZ”. (Sursa: „Haromszek”, nr. 6506 din 03.02.2012, Fekete Reka)

„Acuzații și dezmințiri / AMMOA acuză: lipsurile MCSMSZ au periclitat învățământul?” Fundația pentru Învățământ în Limba Maghiară din Moldova (AMMOA) a emis, cu data de 7 februarie, două declarații, referitoare la finanțarea programului de învățământ al MCSMSZ, respectiv la precedentele și urmările demisiei conducerii MCSMSZ. După cum am mai informat, Uniunea Pedagogilor Maghiari din România (UPMR) a preluat provizoriu, până la finele lunii aprilie, îndrumarea și controlul programului de învățământ în limba maghiară pe Pământul Ceangăiesc, din însărcinarea Ministerului Administrației și Justiției (KIM) din Ungaria. Din declarații anterioare ale Guvernului reiese că în termen de una-două luni este posibil să ia ființă fundația care va administra pe viitor programul de învățământ și că Guvernul ungar va asigura în acest an 70 milioane forinți pentru derularea programului.

Nu Guvernul ungar, ci AMMOA – care îi reprezintă pe susținătorii civili – a inițiat înființarea noii fundații care ar urma să se ocupe de programul de învățământ pentru ceangăi – se arată în comunicatul intitulat Salvare a pagubelor în Moldova. În ultimii 10 ani am acoperit cheltuielile programului de învățământ din două surse: din banii Guvernului ungar și din cei ai susținătorilor civili. În ultimul an, statul ungar a acordat 70 milioane forinți, iar AMMOA a strâns și ea tot 70 milioane forinți. AMMOA a fost înființată de doi artiști plastici de origine ceangăiască, Petras Maria și fiul acesteia, Petras Robert, exclusiv cu scopul de a acoperi cheltuielile învățământului maghiar ceangăiesc – arată curatoriiul AMMOA. În timpul controlului efectuat, mai multe obiecte de patrimoniu ale MCSMSZ au fost puse de administrația financiară din România sub sechestru. Casele Maghiare înființate din banii susținătorilor precum și alte obiecte de patrimoniu nu au fost și nu sunt în siguranță pe mâinile MCSMSZ – se mai arată în comunicat. MCSMSZ a dezmințit ferm pentru portalul Transindex faptul că un obiect sau altul de patrimoniu s-ar afla sub sechestru.

După control, curatoriiul AMMOA a decis să înființeze o fundație pentru administrarea programului de învățământ. Dezmințe faptul că fondatorii noii fundații nu ar cunoaște situația de pe Pământul Ceangăiesc, deoarece toți sunt de origine ceangăiască – Petras Robert, de exemplu – sau au fost preocupați de problematica ceangăiască – Dioszegi Laszlo, de exemplu. AMMOA i-a anexat comunicatului și declarația președintelui AMMOA, Horvath Szilard, care a demisionat în data de doi decembrie 2011. Principalele motive ale demisiei mele sunt încălcarea, de către liderii MCSMSZ, a contractului și a cuvântului dat, lipsurile de ordin administrativ și problemele organizatorice ale MCSMSZ. Nu am vrut să adâncesc în volbura financiară tulbure a MCSMSZ – se arată în declarație. Până în anul 2006, Horvath Szilard a fost membru al curatoriiului AMMOA, iar în perioada 2010-2011 a ocupat funcția de președinte.

După cum reiese din scrisoarea de anul trecut, de motivarea demisiei, anexată declarației, Horvath a obiectat faptul că deși și-au asumat prin contract faptul că recunosc că AMMOA este fondatorul ungar al programului nașilor, liderii MCSMSZ le-au supus atenției nou intraților în programul nașilor o organizație înființată de ei: Fundația pentru Învățământ în Limba Maghiară Destinat Copiilor de pe Pământul Ceangăiesc (CSOMA).

Fondatorul CSOMA și liderul MCSMSZ sunt una și aceeași persoană, cu alte cuvinte, soluția este problematică atât juridic cât și etic, periclitează învățământul de afară -- adaugă Horvath. MCSMSZ a cerut întotdeauna o lustrăție, chiar și în urmă cu mulți ani, nu am avut niciodată o problemă cu acest aspect – a precizat Solomon Adrian, președintele demisionar al MCSMSZ, care conduce provizoriu organizația până la adunarea generală de alegeri, însă care nu intenționează să candideze pentru un nou mandat.

A reamintit că MCSMSZ a inițiat înființarea AMMOA. Am contactat-o pe Petras Maria și i-am cerut să înființeze o organizație pentru ca transferul în străinătate, de către susținătorii noștri din Ungaria, a sumei de 40.000 forinți să nu coste alte 40.000 forinți. S-a angajat, împreună cu fiul său, Petras Robert, să facă acest lucru, iar colaborarea noastră a fost una foarte bună, ani de zile. În ultima vreme însă, AMMOA se comportă de parcă ea însăși ar fi susținătorul. Majoritatea nașilor noi i-am obținut, noi am obținut și susținătorii, AMMOA este doar o organizație care dă o mână de ajutor – explică Solomon. Horvath a fost deseori în Moldova, cunoaște situația, știe cum lucrează MCSMSZ, mereu ne-a lăudat activitatea, și din acest motiv nu înțeleg, afirmă Solomon, de ce și-a schimbat opinia fostul președinte AMMOA.

Nu MCSMSZ a început cu încălcarea contractului, a fost reacția lui Solomon la acuzația lansată cu privire la înființarea CSOMA. În momentul în care știu că în contul AMMOA sunt bani, iar eu în Moldova nu am acoperire să achit facturile pentru a putea funcționa, cred că ei sunt cei care au încălcat, a opinat el. Semnatarii celei de-a doua declarații din 7 februarie a AMMOA sunt: membrii curatorului (Kovacs Katalin, Antal Gabor, Kemenczi Maria, Matrai Zoltan, Pecs L.Daniel), Horvath Szilard și Petras Robert. Aceștia neagă faptul că ar fi oprit alocarea sprijinului financiar destinat MCSMSZ, arătând că în ultimele 3 luni, AMMOA a pus la dispoziția programului de învățământ al MCSMSZ aproximativ 14 milioane forinți, în mai multe tranșe (ultima oară în 19 ianuarie 2012, aproximativ 6 milioane forinți). Le atragem atenția tuturor susținătorilor programului de învățământ asupra faptului că în actuala situație, AMMOA este singura din Ungaria care poate garanta faptul că banii susținătorilor civili slujesc cu adevărat la sprijinirea învățământului din Moldova – se arată în încheierea comunicatului emis la Budapesta.” (Sursa: www.transindex.ro)

„Despre ceangăi, în două idei (2) Un eveniment cu iz de scandal a îndreptat din nou atenția asupra evoluției destinului, situației ceangăilor din Moldova: liderii ceangăilor au demisionat în bloc, obiectând astfel reducerea

sumelor alocate sprijinirii orelor facultative de limbă maghiară. UPMR este, mai nou, însărcinată cu administrarea acestor fonduri. S-ar părea că problema va fi rezolvată, însă este doar o aparență. Statul român ar trebui de fapt să soluționeze problema învățământului în limba maghiară, pornind de la ideea că toți cetățenii au dreptul la învățământ și formare în limba maternă. Este greu de imaginat că învățământul în limba maghiară va fi reorganizat vreodată pe Pământul Ceangăiesc. Comunitatea de acolo ar trebui să ceară acest lucru, însă părinții sunt determinați să renunțe până și la orele facultative de limbă maghiară, iar dacă nu merge altfel, se apelează la intimidarea lor. Nu prea se întrevăd speranțe, deoarece atâta timp cât episcopia romano-catolică de Iași luptă din toate puterile împotriva limbii maghiare, nu prea sunt posibile schimbări pozitive.” (Sursa: „Szekely hirmondo”, nr. 30 din 14.02.2012, Magyar Lajos)

„Programul de învățământ maghiar din Moldova / O nouă schimbare de persone. Șase membri ai conducerii Asociației Ceangăilor Maghiari din Moldova (MSCMSZ) și-au reziliat contractul de muncă încheiat la începutul lunii februarie 2012 cu Uniunea Pedagogilor Maghiari din România (UPMR), în vederea derulării programului de învățământ maghiar, deoarece nu au fost de acord ca un manager extern de criză să se ocupe de derularea programului. Uniunea pedagogilor speră că după ședința de alegeri din 10 martie a asociației ceangăilor, să poată continua colaborarea cu noua conducere.

În momentul în care UPMR l-a numit pe Figula Olimpiu, președintele executiv al organizației județene UDMR Bacău, să ocupe funcția de manager de criză, membrii asociației ceangăilor și-au reziliat contractul cu uniunea pedagogilor. Solomon Adrian, președintele asociației ceangăilor, ne-a declarat că nu au putut accepta ca o persoană venită din exterior să le spună ce să facă și cum să-și desfășoare activitatea în cadrul programului de învățământ în care unii sunt angrenați de 12 ani, iar el de 7 ani.

Ne-am adresat în legătură cu această situație și managerului de criză. Figula Olimpiu s-a născut în Satu Mare, a crescut în Ungaria, iar de trei ani lucrează la Bacău ca însărcinat al unui concern multinațional și este președintele executiv al organizației județene UDMR. El ne-a declarat că speră că în cele două luni rămase până la predarea programul către noua fundație, vor putea asigura fără probleme condițiile corespunzătoare în vederea derulării învățământului. Burus Siklodi Botond, președintele UPMR, speră că deocamdată procesul de învățământ nu a suferit prejudicii din cauza situației create, a comunicat Burus. În timp ce Figula Olimpiu răspunde de funcționarea programului, de asigurarea locațiilor, uniunea pedagogilor l-a însărcinat pe Marton Attila, învățător din Lespezi, să se ocupe de coordonarea învățământului. În semn de recunoaștere a activității învățătorului din Lespezi, fosta directoare de școală, Monica Ioniță, i-a permis acestuia să amenajeze o sală de clasă pentru ceangăi, în care să poată fi ținute orele de limbă maghiară.” (Sursa: „Haromszek”, nr. 6530 din 02.03.2012, Fekete Reka)

„*Ședința de azi a delegaților MCSMSZ s-a dovedit a fi nestatutară.* Ședința de azi, de la Vladnic, a delegaților Asociației Maghiarilor Ceangăi din Moldova (MCSMSZ) s-a dovedit a fi nestatutară, deoarece conform regulamentului de bază, ar fi trebuit să fie prezenți delegații organizațiilor din cel puțin 15 localități, însă doar delegații din patru localități aveau mandat valabil. Participanții și conducerea demisionară a MCSMSZ au decis ca până la finele lunii aprilie 2012, când expiră mandatul interimar al Uniunii Pedagogilor Maghiari din România (UPMR) vizând administrarea programului de învățământ, să convoace o nouă ședință a delegaților. În momentul de față, MCSMSZ are oficial 20 de membri. La ședință au participat aproximativ 40 de persoane. Au fost prezenți și invitați, printre care Fuzes Oszkar – ambasadorul Ungariei la București, Kovacs Peter – secretarul general al UDMR, Petras Robert – reprezentantul Fundației pentru Învățământ Maghiar în Moldova (AMMOA), și Duma Andras – președintele Fundației Siret-Cleja, reprezentant al Consiliului Ceangăiesc.” (Sursa: www.transindex.ro)

„*Adunarea generală a Asociației Maghiarilor Ceangăi din Moldova a fost invalidată.* Adunarea generală de sâmbătă (10 martie 2012), din localitatea Labnic (Vladnic n.n.), a reprezentanților Asociației Ceangăilor Maghiari din Moldova (AMCM) a fost invalidă, motiv pentru care liderii demisionari ai asociației trebuie să convoace o altă adunare generală. Conform statutului AMCM, o adunare generală este validată dacă sunt prezenți delegații ai 15 organizații locale, iar aceștia sunt desemnați de reuniunile organizațiilor locale. Președintele demisionar al asociației, Adrian Solomon, a declarat că un grup de membri ai AMCM, care în ultima perioadă a devenit mai activ, i-au reproșat că la adunarea generală doar delegații ai patru organizații au fost desemnați în mod statutar. Premergător acestei adunări, doar organizațiile localităților Coșnea, Frumoasa, Labnic (sic!) și Arini au organizat adunări statutare. Adrian Solomon a recunoscut că observația este justă, dar a menționat că nu se simte vinovat pentru indiferența oamenilor. Președintele demisionar al AMCM a mai precizat că va încerca să organizeze ședințele organizațiilor locale și să convoace după sărbătorile Pascale o nouă adunare generală, de această dată conform prevederilor statutare.

Potrivit relatării portalului de știri Transindex, la adunarea generală de sâmbătă au participat aproximativ 40 de persoane. Au fost prezenți și mulți invitați, printre care ambasadorul Ungariei la București, Oszkar Fuzes, și secretarul general al UDMR, Peter Kovacs. Este de menționat că cei 12 lideri ai AMCM au demisionat în data de 30 ianuarie 2012, renunțând la contractele de muncă pe care le aveau în cadrul Programului destinat învățământului ceangăilor maghiari din Moldova, după ce a devenit foarte clar pentru ei că Fundația Bethlen Gabor din Ungaria nu va mai finanța acest program. Programul pentru susținerea învățământului ceangăilor maghiari din Moldova a fost lansat în timpul primului guvern FIDESZ. În cadrul acestui program, aproximativ 2.200 de copii ceangăi din 25 de sate moldovenești învață limba și literatura maghiară. Potrivit

Secretariatului de Stat pentru Politică Națională din Ungaria, restructurarea a devenit necesară, deoarece în urma unei verificări recente efectuate la AMCM s-au constatat grave deficiențe financiare, astfel că autoritățile ungare au însărcinat Asociația Pedagogilor Maghiari din România cu derularea acestui program.” (Sursa: „Uj Magyar Szo” din 12.03.2012)

„Viitorul dulce-amar al ceangăilor. Au fost privați de trecutul lor, însă în ultimii 21 de ani li s-au dat speranțe, iar prezentul lor depinde de evenimentele politice. După anul 1990 părea că între maghiarii ceangăi din Moldova și națiunea maghiară se poate clădi o punte de legătură spirituală, indiferent unde ar trăi maghiarii. Am crezut că secolele pierdute pot fi recuperate și că trecutul istoric comun poate fi reclădit în viața familiilor de ceangăi. Numai că a trebuit să constatăm cu regret că pentru cei care ar fi avut obligația să facă acest lucru și pentru cei care au dispus, și încă dispun, de capitalul politic și material necesare, problema ceangăilor este importantă doar în perioada electorală.

Destinul ceangăilor din Moldova nu este pur și simplu o problemă nerezolvată. În anul 2000, guvernul condus de Orban a început finanțarea programului de învățământ destinat maghiarilor. Ne amintim de intimidarea părinților atunci când au fost înființate orele de limbă maghiară, de opoziția manifestată de directorii de școli și de inspectoratul școlar, de rarele vizite-simulacru ale UDMR, însă cei care au participat la aceste ore de limbă maghiară își amintesc pentru totdeauna cum acești copii gustă din cuvintele maghiare ca din cele mai bune bucate. Cele 25 de trepte de învățământ și cei 2000 de copii vorbesc de la sine. Deși este de înțeles faptul că Guvernul ungar care s-a angajat să asigure jumătate din cheltuieli și comunitatea de nași ar dori ca fondurile alocate să fie utilizate în cel mai eficient mod posibil, ar fi important ca ceangăii să fie implicați în adoptarea deciziei în această problemă.” (Sursa: „Haromszek”, nr. 6540 din 14.03.2012, Fekete Reka)

„Asociația ceangăilor în prag de divizare. În funcția de președinte al Asociației Maghiarilor Ceangăi din Moldova (MCSMSZ) a fost ales Pogar Laszlo, fostul vicepreședinte. Adunarea generală convocată la Vladnic a fost dominată de conflicte. Înainte de alegerea noilor membri ai conducerii, o parte din delegați au părăsit sala. Cu toate acestea, votul a fost organizat, iar în funcția de președinte a fost ales, cu 19 voturi, Pogar Laszlo, fost membru al conducerii demisionare, care îndeplinește și funcția de președinte al filialei județene Bacău a UDMR. Reprezentanții celor 11 așezări de pe pământul ceangăiesc, care au părăsit sala de ședințe, au adoptat o poziție: nu putem accepta din punct de vedere moral ideea ca votul conducătorilor demisionari ai asociației să decidă soarta MCSMSZ. În opinia lor, delegații satelor ceangăiești ar fi trebuit să fie însărcinați cu adoptarea deciziilor. Marton Attila a menționat: cel mai important este că programul educațional nu a resimțit deocamdată conflictele din cadrul MCSMSZ.” (Sursa: „Haromszek”, nr. 6577 din 28.04.2012)

„Război și pace pe Pământul Ceangăilor. Guvernul ungar i-a adresat o nouă cerere Uniunii Pedagogilor Maghiari din România, în care îi cere să se ocupe în continuare de monitorizarea, coordonarea și derularea profesională a programului de învățământ maghiar din Moldova. În timp ce colaborarea dintre cel care se ocupă de finanțarea programului și cel care se ocupă de desfășurarea programului se desfășoară fără probleme, în cadrul Asociației Ceangăilor Maghiari din Moldova nu există pace, membrii asociației nu recunosc noua conducere, iar reprezentanții majorității localităților sunt nemulțumiți de prezidiul asociației. Membrii prezidiului au demisionat în luna ianuarie a.c., însă au fost prezenți la adunarea generală de alegeri de săptămâna trecută, organizată la Labnic, și au participat și la alegeri.

Într-o scrisoare remisă redacției noastre, Takacs Judit, nașa din Ungaria a unei fețe din Labnic (sic!), ne relatează despre neregulile adunării generale de la Labnic (sic!). Între altele, ea informează în legătură cu faptul că Somolon Adrian, fost președinte, a motivat dreptul de vot al prezidiului demisionar spunând că demisia a fost doar verbală, însă a fost retrasă în scris. Au existat anumite aspecte ilegale încă de la începutul adunării generale, menționează semnatarul. Situația creată abia a putut fi menținută la limita legalității de către Fuzes Oszkar, ambasadorul Ungariei la București și de către cei doi avocați aduși de acesta. Potrivit informării făcute de Takacs Judit, fostul președinte nu a răspuns la întrebările referitoare la deficitul financiar al organizației. După adunarea generală din urmă cu o lună fosta conducere a Uniunii a efectuat vizite în localitățile implicate în programul de învățământ și a angrenat membri care i-au votat cu ocazia alegerilor. În cadrul ședinței, mulți au criticat faptul că Kovacs Peter, secretarul general al UDMR, se amestecă în evoluția problemelor.

Burus Siklodi Botond, președintele UPMR, însărcinat provizoriu cu derularea programului de învățământ maghiar din Moldova, a declarat că Uniunea Pedagogilor a acceptat cererea, formulată la sfârșitul lunii aprilie, Secretariatului de Stat al Ministerului Administrației și Justiției, de a continua coordonarea profesională a programului de învățământ. S-au semnat noi contracte cu profesorii pentru o perioadă nedeterminată, iar cu prezidiul uniunii ceangăilor se va discuta luni despre asigurarea celor șase locuri de derulare a programului de învățământ. Asumarea unui rol în acest sens de către UPMR înseamnă o siguranță în privința reușitei derulării pe termen lung a programului, menționează subsecretarul de stat Repas Zsuzsanna în legătură cu cererea înregistrată în data de 25 aprilie 2012. (Sursa: „Haromszek”, nr. 6582 din 05.05.2012, Fekete Reka)

„Maghiari din Moldova/Împreună, însă cu anumite condiții. Nu suntem atât de mulți încât să putem fi divizați. Ceangăii ar trebui să fie reprezentați printr-o uniune care să grupeze toate organizațiile maghiarilor ceangăi din Moldova. Asociația Maghiarilor Ceangăi din Moldova trebuie să activeze în așa fel încât domeniile asumate în regulamentul de bază să poată fi ridicate la nivelul programului de învățământ; Uniunea Pedagogilor Maghiari din România nu are

interesul să îi excludă pe localnici în problema învățământului. Asociația Maghiarilor Ceangăi din Moldova ar dori să-și redobândească bunul renume și să aibă în continuare dreptul de gestionare a donațiilor private din Ungaria, aceste lucruri au fost declarate între altele în cadrul întâlnirii Consiliului Ceangăilor, încheiat ieri, la Cleja.

La consfătuirea care a avut loc în deschiderea Zilelor localității Cleja, organizată de Duma Andras, președintele Fundației Siret-Cleja, au fost invitate mai multe organizații din Moldova, Transilvania și Ungaria, la eveniment fiind reprezentate Asociația Kulsorekecsinert, Asociația Maghiarilor Ceangăi Maghiari din Moldova, Asociația Culturală Phoenix Forrofalva, Fundația Siret-Cleja, Asociația Lakatos Demeter din Budapesta, Fundația pentru Învățământul Maghiar din Moldova, Fundația Siret-Cleja și Uniunea Pedagogilor Maghiari din România, prin intermediul responsabilului provizoriu pentru învățământul maghiar din Moldova. În opinia participanților la întâlnirea organizată într-un cerc restrâns, este necesară solidarizarea. La finalul consfăturii, în procesul-verbal a fost inclus faptul că învățământul ocupă în continuare un loc special. Printre observații se menționează faptul că Asociația Maghiarilor Ceangăi din Moldova dorește să colaboreze cu uniunea pedagogilor, însă în cazul în care acest lucru nu se va realiza, organizația ceangăilor se va ocupa de continuarea programului de învățământ. În curtea bisericii Szent Ferenc a fost dezvelit bustul lui Petras Incze Janos (1813-1886, creație a lui Csoma Gergely, preot catolic născut la Faraoani. Festivitățile, care au durat două zile, s-au încheiat cu un spectacol susținut de grupurile păstrătorilor de tradiții, venite din localitățile învecinate.” (Sursa: „Haromszek”, nr. 6600 din 26.05.2012, Fekete Reka)

„Ziua solidarității naționale/Pe Pământul Ceangăiesc se netezesc ridurile. M-am întors zilele trecute de pe pământul ceangăiesc, din Cleja, unde m-am numărat printre cei care au asistat la ședința Consiliului Ceangăiesc, una din manifestările Zilelor Petras Incze Janos. Pentru maghiarimea din Moldova este important să ne întâlnim aici, maghiari din Moldova, Transilvania, Pământul Secuiesc, Ungaria, de oriunde altundeva, pentru a ne bucura împreună de faptul că existăm, pentru a acționa împreună pentru dăinuirea noastră, pentru ocrotirea moștenirii noastre culturale, se arată în invitația celei de-a VII-a ediții a Zilelor Petras Incze Janos. Cu această ocazie, la inițiativa Fundației Siret-Cleja s-a întrunit în ședință Consiliul Ceangăiesc, ce activează ca masă rotundă de mediere. La ședință au fost reprezentate mult mai puține organizații decât ar fi trebuit.

Duma Andras, președintele Fundației Siret-Cleja, cel care a condus lucrările ședinței, a precizat încă de la început că această întrunire dorește să îndemne organizațiile ceangăiești din Moldova la solidarizare, deoarece doar împreună pot reprezenta cauza ceangăilor. Majoritatea întrebărilor au avut ca temă programul de învățământ în limba maghiară: cum își imaginează Asociația Maghiarilor Ceangăi din Moldova implicarea sa în program, ce acord încheie cu UPMR în privința utilizării propriilor sale imobile, acceptă sau nu ca sprijinul din

partea statului ungar și donațiile persoanelor fizice, inclusiv fondurile strânse prin intermediul programului Nași, să fie virate prin intermediul uniunii pedagogilor.

Pogar Laszlo, noul președinte al Asociației Maghiarilor Ceangăi din Moldova, ales în aprilie, a precizat că în momentul de față sunt reglate conturile cu sprijinatorii, pentru a se putea demonstra că nu s-a comis nici un furt, nici o delapidare în cadrul asociației. Referindu-se la învățământ, a declarat că din toamnă, asociația ar dori să preia din nou programul, însă dacă nu vor ajunge la o înțelegere cu Guvernul ungar, ca sprijinul din partea statului ungar să vină prin intermediul UPMR, iar donațiile persoanelor fizice, printre care și sprijinul nașilor, să vină direct la asociație, imobilele asociației ceangăiești vor fi retrase din program, iar în incinta lor se va derula doar propriul program de învățământ. Am dori să derulăm întreg programul în cadrul asociației, sub supravegherea de specialitate a UPMR, cum a fost și până acum. Consider foarte important ca asociațiile ceangăiești locale, care se ocupă de problema ceangăilor în Moldova, să colaboreze. Lucrăm la recâștigarea bunului renume al asociației.

Csoma Gergely, reprezentant al Asociației Lakatos Demeter din Ungaria, a reacționat la vestea renumelui știrbit al asociației ceangăiești. După cum a spus, au sosit numeroase vești despre programul de învățământ, care i-au neliniștit pe susținători. Au fost probleme contabile grave, moment în care au mandatat o firmă transilvăneană de specialitate să verifice aspectele financiare ale asociației ceangăiești și au fost descoperite numeroase abuzuri. Nu au dorit să-i intenteze proces asociației, ci doar ca această activitate să fie lansată odată cu oameni cinstiți.” (Sursa: „Haromszek”, nr. 6605 din 02.06.2012, Fekete Reka)

„După scandal, consens în învățământul în limba maghiară pentru ceangăi – profesori din Trei Scaune la Bacău. Învățământul în limba maghiară din Moldova a încheiat un an școlar furtunos după ce Guvernul ungar i-a retras Asociației Maghiarilor Ceangăi din Moldova încrederea acordată (și sprijinul, care reprezenta 40% din bugetul programului). Se pare că vacanța de vară și-a adus roadele: trei asociații maghiare de pe Pământul Ceangăiesc au reușit să semneze un acord de colaborare.

Uniunea Pedagogilor Maghiari din România (UPMR) este cea care răspunde de învățământul în limba maghiară din Moldova, însărcinată fiind în acest sens de către statul ungar, pe o perioadă nedeterminată. Asociația Maghiarilor Ceangăi din Moldova (MCSMSZ), care a lansat programul și care l-a și derulat timp de 11 ani, a renunțat la învățământ și i-a închiriat UPMR imobilele pe care le deținea în 8 locații. Din acest an, Fundația Siret-Cleja, înființată și administrată de Duma Andras, își desfășoară activitatea tot sub umbrela UPMR, la Cleja, Faraoani și Valea Mare, angajații semnând un contract cu UPMR. În noul an școlar, responsabil cu programul de învățământ în limba maghiară în Moldova este Laszlofy Pal, președintele de onoare al UPMR, coordonator este Marton Attila, învățător la Lespezi, iar responsabil cu programul nașilor este Szasz Csilla, profesoară la Luizi Călugăra. Interesele cadrelor didactice sunt reprezentate la

nivelul UMPR de Ferencz Andras, profesor la Coșnea, și Petres Laszlo, profesor la Luizi Călugăra.

Învățământul în limba maghiară în Moldova a fost lansat în anul școlar 2000-2001 de MSCMSZ, sub forma unei activități extrașcolare, în două localități: Hegyli Attila din Trei Scaune și Bogdan Melinda din Odorhei predau la Cleja, iar Bilibok Jenő din Pustiana predă la Pustiana. Anul acesta, numărul locațiilor în care se derulează învățământul în limba maghiară a ajuns la 26. Începând cu al treilea an școlar, după lansarea programului, limba maghiară a început să fie predată și în instituțiile de stat.

Dacă la început numărul copiilor care participau la orele de limbă maghiară în școli era de 32, azi a ajuns la 1.134. La orele de limbă maghiară predate în afara școlii participă mult mai mulți copii. În anul școlar precedent au activat în cadrul programului de învățământ 43 de profesori. Din Trei Scaune: Imre Eva, Kicsi Eszter, Mathe Kriszta, Mihály Szende, Neagu Adrian, Tamas Tunde (Sfântu Gheorghe), respectiv Gal Zsófia (Cernatul de Sus) și Niczuly Eniko (Cernatul de Jos). Din acest an, Mihály Szende nu mai predă, iar locul ei a fost luat de Foldi Maria. Anul acesta și-au început studiile la Miercurea Ciuc 9 elevi din diferite sate din Moldova. Programul de învățământ este derulat în continuare din sprijinul oferit de statul ungar și prin intermediul programului nașilor, Fundația Pentru Învățământ în Limba Maghiară în Moldova (AMMOA) fiind cea care răspunde de strângerea și contabilizarea banilor.” (Sursa: „Szekely hirmondo”, nr. 184 din 26.09.2012, Lovasz Piroška)

„Tinerii ceangăi îndemnați să rămână acasă. Asociația Maghiarilor Ceangăi din România (MCSMSZ) nu-și poate permite să-i lase pe copiii care studiază în cadrul programului de învățământ în limba maghiară să plece fără să fi încercat să-i determine să rămână acasă, să formeze din ei o comunitate mai conștientă. În vederea îndeplinirii obiectivelor propuse, MCSMSZ a demarat trei programe, pentru care solicită sprijin din partea celor care își pot asuma și doresc să-și asume un rol în realizarea acestora. Programul Petras Incze Janos este un fel de program de mentorat, vizează urmărirea conștientă a talentelor în cadrul diferitelor concursuri, tabere, manifestări de specialitate. Se pune accent pe înfăptuirea solidarității între elevii care își continuă studiile în Bacău și Miercurea Ciuc, în Cluj și Budapesta. Se insistă asupra întemeierii legăturii conștiente și creative cu tradițiile proprii.

Programul intitulat Moștenirea elevilor și-a propus să întocmească un calendar de evenimente religioase, cu accent pe caracteristicile locale și regionale. Pelerinajele comune, taberele religioase de vară i-ar putea apropia și pe ceangăi de maghiari, de secui. Scopul urmărit de cel de-al treilea program este îmbogățirea resurselor financiare ale familiilor ceangăiești, întemeierea și cultivarea unor relații personale în fiecare regiune populată de maghiari din Bazinul Carpatic. Se derulează evaluarea potențialelor turistice ale Pământului Ceangăiesc.” (Sursa: „Haromszek”, nr. 6708 din 02.10.2012, Fekete Reka)

Lectura paginilor din mass-media maghiară referitoare la acest episod de criză al sprijinului oferit de Ungaria învățământului în limba maghiară de pe „Pământul Ceangăiesc” pune în evidență importanța acordată de Ungaria „consolidării identității maghiare a ceangăilor din Moldova”, instituțiile implicate și fondurile destinate realizării acestui deziderat strategic: Secretariatul de Stat pentru Politică Națională din cadrul Ministerului Administrației și Justiției din Ungaria, Fundația Pentru Învățământul Maghiar în Moldova (AMMOA), Fundația Teleki Laszlo și Fundația Bethlen Gabor din Budapesta, Asociației Lakatos Demeter din Ungaria, Fundația pentru Învățământ în Limba Maghiară Destinat Copiilor de pe Pământul Ceangăiesc (CSOMA), la care se adaugă șirul de formațiuni politice și asociații culturale și civice din România, printre care: UDMR, Asociația Maghiarilor Ceangăi din Moldova (MCSMSZ), Uniunea Pedagogilor Maghiari din România (RMPSZ), Fundația Siret-Cleja ș.a.

Referitor la discuțiile privind apartenența la națiunea politică și la națiunea culturală, la acordarea dublei cetățenii, loialitatea față de statul al cărui cetățean ești reluăm afirmațiile lui Hegyeli Attila, inițiatorul învățământului în limba maghiară a romano-catolicilor din Moldova: *„Nu vom începe să avem debateri divergente cu propriul Guvern, cu propria națiune. Am luptat suficient în ultimii ani cu puterea română, nu ne vom lupta cu cea proprie.”* (Papp Melinda, *Budapesta este dispusă să discute despre învățământul ceangăilor*, în „Kronika”, nr. 21 din 01.02.2012). Fără comentarii.

În același timp, având în vedere experiența tristă din timpul începutului instaurării regimului comunist din România, când învățământul în limba maghiară a fost impus cu forța în localitățile din Moldova, în care locuiesc romano-catolici, dar și sistat în urma refuzului acestor locuitori care s-au considerat și se consideră români de naționalitate română și confesiune romano-catolică, nu ar fi lipsit de interes ca și statul român să-și urmărească propriile sale interese strategice și să-și apere cetățenii de orice presiuni, ingerințe, manipulări și abordări nostalgice, care nu au nimic comun cu spiritul timpului și cu practicile de conviețuire europene și nu numai.

REPORTAJUL „VORBIT“, ÎN DIALECTOLOGIE. STUDIUL DE CAZ: OITUZ DE CONSTANȚA

Dr. Ioan DĂNILĂ

“Spoken” Report(age) in Dialectology. Case Study: Oituz of Constanța Summary

We are going to bring into focus an alternative to the classic(al) techniques and methods of investigation different Romanian dialectic(al) strata. We undertake our research study in two Romanian places: Luizi Călugăra from Bacău and Oituz from Constanța. We point out, in a particular manner, not only the two communities' features language, but also some unique characteristics of the Roman-Catholics' social backgrounds. In this way, we used a chronicle-report(age) that was published into Romanian newspapers and, as a linguistic support, there is a speaker who knows the bilingual idiom.

Keywords: chronicle-report(age), spoken language, Moldavian Csángos, national identity, interview.

Cercetarea aplicată a varietăților regionale ce caracterizează limba română a parcurs drumul de la curiozitate/interes direct la realizarea concretă a studiului. Prima etapă trebuie așezată în direcția impactului afectiv-psihologic asupra vorbitorilor/ascultătorilor unui idiom caracterizat prin abateri, de ordin fonetic îndeosebi, de la limba-bază. La confluența secolelor XIX și XX, Bogdan Petriceicu Hasdeu și mai apoi Gustav Weigand au întreprins primele cercetări în domeniu. Lingvistului german i se datorează apariția primului atlas lingvistic român (și printre primele din lume), *Linguistischer Atlas des daco-romanischen Sprachgebietes* (1909). Au fost valorificate rezultatele anchetelor dialectale derulate de G. Weigand în decurs de un deceniu (1895-1905) în întreg spațiul aparținând limbii române. În cifre, campania romanistului a cuprins 752 de localități (la nord, dar și la sud de Dunăre), cu ajutorul unui chestionar incluzând 114 întrebări, concretizat apoi în 48 de hărți fonetice. Cu minusurile inerente oricărui început, atlasul lui G. Weigand a constituit baza continuării cercetărilor de către specialiștii din cele trei institute de filologie de la București, Cluj și Iași.

Tehnica de bază a fost, așadar, ancheta dialectală, alături de observația directă sau de dialoguri concretizate în „texte-convorbiri” (Ovid Densusianu). Varietatea căilor de investigare a fenomenelor lingvistice este acceptată de majoritatea cercetătorilor, „pentru o cunoaștere și o înțelegere cât mai exactă a fenomenului dialectal”¹.

¹ Ion Ionică, *Tehnici și metode în cercetarea dialectală*, în „Tratat de dialectologie românească” (coord., Valeriu Rusu), Craiova, Editura „Scrisul Românesc”, 1984, p. 13.

În 1997, Stelian Dumistrăcel, în colaborare cu Doina Hreapcă și Ion-Horia Bîrleanu, a publicat o lucrare inedită sub raportul conținutului de idei: „Ancheta dialectală ca formă de comunicare“. Cititorul interesat de varietățile zonale ale limbii române afla în cele 454 de pagini că dialogul organizat, condus de anchetatorul dialectal, poate fi fructificat nu doar din punctul de vedere al lingvistului, ci și al gazetarului ad-hoc. Mai precis, conținutul științific propriu-zis (inventarul de forme/structuri/unități lexicale) deține un context extralingvistic, situat la granița dintre informație abstractă și relaționare concretă. Dacă prima răspunde necesității directe de a colecta particularitățile unui idiom, cca de-a doua transmite date despre contextul social, profesional, afectiv-atitudinal semnalat de anchetator în dialogul cu informatorul dialectal. (Comparația care ne vine acum în minte este aceea cu procesul de vinificație: prima operație este zdrobirea boabelor de struguri, pentru a rezulta vinul, dar ceea ce a rămas din acest proces nu este de aruncat, constituind o bună sursă pentru alte delicii.) Lucrarea filologilor ieșeni – după știința noastră, unică în peisajul editorial de specialitate – este un bun exemplu pentru ca alte colective de dialectologi din țară să-și publice însemnările adiacente anchetei lingvistice sau experiențele păstrate în memoria afectivă.

La 18 oct. 2011, în satul Oituz din județul Constanța, a fost încheiat un protocol de colaborare între mai multe instituții din localitățile și din municipiul reședință de județ, sub genericul *Proiectul cultural-științific „Andrei Lupu“*. Bacăul a fost parte a acestui demers prin Direcția Județeană a Arhivelor Naționale, organizația locală „Cultul Eroilor“, Muzeul Județean de Istorie „Iulian Antonescu“ și Societatea Cultural-Științifică „Vasile Alecsandri“, din cadrul Universității „Vasile Alecsandri“ din Bacău. O primă acțiune inițiată de seminarul științific din cadrul Societății amintite, la care au luat parte studenți filologi, coordonați de subsemnatul, s-a derulat în zilele de 13 și 14 august 2012. Ne-am deplasat în satul Oituz (comuna Lumina), la 23 de km de Constanța, împreună cu circa 50 de persoane din Luizi-Călugăra.

Interlocutorul nostru a fost Maria Ghența, soția lui Emanoil Rujanschi, organizatorul principal al manifestărilor culturale și științifice. S-a născut în 1957 (19 oct.), la Luizi-Călugăra, iar în 1979, după căsătorie, s-a stabilit în satul Oituz.

Adaptarea: „Ne-am obișnuit până la urmă. Prima dată era cam greu, dar după aia ne-am obișnuit. Au venit copiii, pe urmă am făcut căsuța noastră“.

Ocupații: „Grădinărie în câmp și la câmp am muncit până în prezent. Avem șase solare cu roșii, ardei, de astea, legume“.

Anii de școală: „În Luizi-Călugăra, la Școala Nr. 2. Învățător mi-a fost domnul Cojocar Ulderich“.

Vechimea în sat: „Suntem multe femei din sat de la mine. S-au căsătorit aicea în '79, '80, '81, '82. Alte familii îs mai vechi. S-a întins satul. Suntem mai mulți locuitori acumă“.

Antroponime: „Foarte mulți sunt din Luizi-Călugăra: Butecel, Ghența, Cojocar, Solomon“.

Graiul: „Vorbim pe ungurește sau ceangăiește aproape tot satul, că e provenit din Luizi. Când ne întâlnim la biserică, mai vorbim pe ungurește noi din sat“.

Serviciul religios: „Slujba este în limba română“.

Identitate națională: „Oamenii de aici se consideră români. Români; nu-s unguri. La recensământ s-au declarat români, nu ceangăi. Așa am moștenit de la părinții noștri, de la bătrâni“.

Aceasta este o parte din dialogurile pe care le-am purtat la Oituz de Constanța în cele două zile. Combinate cu cronică evenimentului (*Anexă*), acestea întregesc imaginea unei comunități interesante din punctul de vedere al istoricului, teologului, lingvistului, folcloristului etc. Anumite elemente din materialul dialogat ar putea interesa și „antropologia generală, sociologia și psihologia în zonele de interferență cu lingvistica“². Reportajul „vorbit“ devine astfel o alternativă la tehnicile și metodele de cercetare în dialectologie. Fără a anula valoarea instrumentarului clasic, bazat pe metoda geografiei lingvistice, propunerea noastră amplifică gradul de autenticitate și asigură liantul dintre formă și relație, dintre sistem și structură.

ANEXĂ

Sate înfrățite – Luizi-Călugăra și Oituz de Constanța³

Să recapitulăm: în 1923, mai multe familii din comuna băcăuană au primit pământ în Dobrogea, ca răsplată pentru eroismul demonstrat în Primul Război Mondial: zece hectare, din care unul pentru casă. Ajunși acolo, locuitorii din Luizi-Călugăra au decis că cel mai potrivit nume pentru noua așezare e Oituz, în amintirea eroicelor lupte de la Mărăști – Mărășești – Oituz.

Luizenii au dus cu ei întreaga zestre spirituală a localității din preajma Bacăului, între care și un nume de erou – Andrei Lupu, primul căzut pentru patrie în Războiul pentru Independență din 1877. La 14 august s-au împlinit 135 de ani de la moartea acestuia, prilej de a se organiza o manifestare complexă, la 23 de km de Constanța. Prin grija Forumului Democrat al Germanilor – filiala Constanța și a Primăriei comunei Luizi-Călugăra, la Oituz au ajuns circa 50 de băcăuani (cadre didactice, preoți, elevi, locuitori ai satelor Osebiți și Luizi-Călugăra, dar și istorici și studenți). A fost o reușită datorată colaborării exemplare dintre Primăria comunei Lumina (primar, Dumitru Chiru), Asociația „Cultul eroilor“ – filialele Constanța și Bacău, Arhivele Naționale – serviciile județene Constanța și Bacău, universitățile „Ovidius“, „Andrei Șaguna“, din Constanța, și „Vasile Alecsandri“ din Bacău (prin Societatea Cultural-Științifică „Vasile Alecsandri“ Bacău), parohiile romano-catolică (pr. Petru Mihăică) și ortodoxă (pr. Vladimir Florea), ca

² Stelian Dumistrăcel, Doina Hreapcă, Ion-Horia Bîrleanu, *Ancheta dialectală ca formă de comunicare*, Iași, Editura Academiei Române, 1997, p. 34.

³ Articol publicat de Ioan Dănilă, în cotidianul „Deșteptarea“, Bacău, nr. 6678/29.08.2012, p. 12.

și școlile din comuna Luizi-Călugăra (cea din Osebiți poartă numele lui Andrei Lupu).

„Ați cercetat vreodată cum crește un arbust? Mai întâi e un lujer, dar după aceea poate apărea încă unul care, deși pleacă din aceeași rădăcină, are altă traiectorie. Ei bine, trebuie să fie ceva care să amintească din când în când că rădăcina e una...” Cam așa a prezentat motivația acțiunii Emanoil Rujanschi, inițiatorul manifestării. Vreme de trei zile, s-au derulat suficiente întâmplări culturale, religioase sau științifice, pentru a fi la înălțimea evenimentului omagiat: istoricul așezării, în documente (Vilică Munteanu, Virgil Coman, Paul Valerian Timofte, Remus Macovei), evocări (Livioara Stamate, Petru Ciurea, Ulderich Cojocar) și momente artistice (elevii din Oituz și din Luizi-Călugăra); medalioane Aurora Gruescu, din Oituz de Bacău, prima doamnă a silviculturii românești (Rodica Simionescu) și Marco Bandini (Ioan Dănilă); sfîntirea locului viitorului monument închinat eroilor („Să cinstim pe înaintașii noștri ca pe aproapele nostru!” – monseniorul Ștefan Ghența) ș.a.

Filologele din Bacău prezente acolo au fost poate cele mai impresionate de ineditul și densitatea evenimentelor, încât una dintre ele, Diana Focșa, a anunțat public că tema lucrării ei de licență va fi o schiță de monografie dialectală a satului Oituz, comuna Lumina, județul Constanța. Cei de față au aplaudat și i-au promis tot sprijinul.

ARHIVISTICĂ

MATRICE SIGILARE APARTINÂND POLIȚIEI ORAȘULUI BACĂU (1858-1872)

Dr. Laurențiu-Ștefan SZEMKOVICS

Sceau matrice appartenant à Police de la ville Bacau Résumé

Dans l'étude *Matrices sigillaires appartenant à la Police de la ville Bacau (1858-1872)*, l'auteur présente trois pièces qui proviennent des Archives Nationales Centrales de Bucarest, de la collection „Matrices sigillaires”. Ces matrices sigillaires à l'aide desquelles on imprime le sceau sur les documents, ont des formes ovales et rondes, sont confectionnées en laiton, sont gravées en excision, ont des dimensions variables et ont sur leur emblème les armoiries héraldiques de la Moldavie et les armoiries de la Roumanie de 1867. On analyse l'emblème des ces matrices sigillaires concernant: l'écu, les meubles, les supports, les tenants, la devise, les couronnes qui timbrent l'écu, le globe croiseté, les ornements extérieurs de l'écu.

Mots-clés: matrices sigillaires, Police Bacau, Archives Nationales, armoiries, Moldavie, Roumanie, écu, meubles, supports, tenants, devise, couronnes, globe croiseté, ornements extérieurs.

La Arhivele Naționale Centrale din București, în colecția de matrice sigilare¹, sunt trei piese care au aparținut Poliției orașului Bacău în perioada 1858-1872. Aceste matrice, care imprimau sigiliul² pe documente, au forma ovală și rotundă³, sunt confecționate din alamă și gravate în excizie.

¹ Denumim matrice sigilară obiectul confecționat din material dur care, având gravate o reprezentare și un text ce-l individualizează pe posesor, servește la realizarea amprente sigilare; Damian P. Bogdan, *O străveche matrice de pecete românească*, în *Studii și Materiale de Istorie Medie*, I, 1956, p. 245; Maria Dogaru, *Sigiliile mărturii ale trecutului istoric. Album sigilografic*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 5.

² Sigiliul este amprenta rămasă pe suportul documentului (în ceară, hârtie, soluție de aur, tuș sau fum) în urma aplicării matricei sigilare ce poartă o emblema și un text menit a individualiza posesorul; sigiliul este principalul mijloc de garantare a secretului și de asigurare a autenticității actului; *Dicționar al științelor speciale ale istoriei. Arhivistică, cronologie, diplomatică, genealogie, heraldică, paleografie, sigilografie*, colectiv de autori, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, pp. 213-218.

³ Sigiliile rotunde, cu forma considerată fundamentală, reprezintă autoritatea; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Maria Dogaru, *Tezaur sfragistic românesc. I. Sigiliile emise de cancelaria domnească a Țării Românești (1390-1856) – Trésor sfragistique roumain. I. Les sceaux emis par la chancellerie princière de la Valachie (1390-1856)*, Editura Ars Docendi, București, 2006, p. 64.

Primele două matrice au în emblema *stema heraldică a Moldovei* ce arc ca element principal întâlnirea de zimbru, în care este înfățișat *capul de zimbru* redat din față, purtând între coarne steaua cu șase raze.

Scutul ce include capul animalului de mai sus este de tip francez modern⁴, tăiat, roșu⁵ și albastru⁶.

Coroanele care timbrează scuturile sunt: a) princiară, cu toca albastră, compusă dintr-un cerc împodobit cu rubine și smaralde, surmontat de opt cruciulițe (dintre care cinci sunt vizibile) din vârful cărora pornesc opt arce ornate cu perle care se reunesc în partea de sus și se termină printr-un glob crucifer, cu cruce *labată*⁷ (cu brațele triunghiulare); b) princiară, cu toca albastră, compusă dintr-un cerc împodobit cu rubine și smaralde, surmontat de opt cruciulițe (dintre care cinci sunt vizibile) din vârful cărora pornesc opt arce ornate cu perle care se reunesc în partea de sus și se termină printr-un glob crucifer, cu cruce *latină*.

Suporții scutului sunt doi delfini⁸ redați cu capetele în jos, afronțați, cu gurile deschise, cu dinții așezați oblic sau sub formă de perle poziționate orizontal, cozile în formă de floare de lălea, ridicate în sus și orientate puțin spre exterior, cu corpurile sinuoase, cu solzii mai alungiți sau sub formă de romburi de dimensiuni mai mari sau mai mici, cu înotătoarele pectorale⁹ dispuse fie oblic, fie atârând vertical, cu înotătoarele abdominale mai late poziționate puțin mai spre coadă, cu înotătoare dorsale zimțate ocupând întreaga suprafață a spatelui, cu boturile și înotătoarele pectorale de aur¹⁰.

⁴ Vezi și Lorenzo Caratti di Valfrei, *Dizionario di Araldica i significati e le figure di 3200 termini araldici*, Arnoldo Mondadori Editore S.p.A., Milano, 1997, p. 182, fig. 187.

⁵ Roșu = culoare utilizată în alcătuirea stemelor, reprezentată convențional prin linii verticale plasate la distanță egală. Semnifică curaj, dăruenie, îndrăzneală, dragoste, sacrificiu, bunătate, vigilență și justiție; A. de la Porte, *Trésor héraldique d'après d'Hozier, Ménétrier, Boisseau, etc.*, Paris, Leipzig, H. Casterman, Tournai, 1861, p. 11; *Dicționar al științelor speciale*, p. 201.

⁶ Începând cu secolul al XX-lea culoarea albastră simbolizează Europa în seria celor cinci inele olimpice, iar din 1955 devine culoarea Consiliului Europei (mai târziu, a Comunității Europene); Michel Pastoureaux, *Albastru. Istoria unei culori*, traducere din franceză de Em. Galaicu-Păun, Cartier, 2006, p. 224, nota 271.

⁷ Claude Wenzler, *Le guide de l'héraldique. Histoire, analyse et lecture des blasons*, Éditions Ouest-France, Édilarge SA, Rennes, 2002, p. 187, fig. 338, 339, 340.

⁸ Dan Cernovodeanu, *Contributions à l'étude de l'héraldique d'État des Principautés Unies Roumaines (1859-1866)*, în *Revue Roumaine d'Histoire*, tome XVI, 1977, nr. 2, p. 333.

⁹ Jean-Claude Corbeil, Ariane Archambault, *Marele dicționar vizual*, Litera Internațional, QA Internațional, 2008, p. 136.

¹⁰ Aur = metal utilizat în alcătuirea stemelor; este reprezentat convențional prin puncte plasate la egală distanță între ele (*Dicționar al științelor speciale*, p. 49); simbolizează bogăție, forță, credință, puritate, constanță, bucurie, prosperitate, viață lungă; G. Eysenbach, *Histoire du blason et science des armoiries*, Tours, MDCCCXLVIII, p. 370; H. Gourdon de Genouillac, *Les Mystères du blason de la noblesse et de la féodalité. Curiosités – bizarreries et singularités*, Paris, E. Dentu, Éditeur, Librairie de la Société des Gens des Lettres, 1868, p. 16.

În câmpul sigilar¹¹ al celei de-a treia matrice se află *stema țării din 1867*¹² pe care o redăm mai jos așa cum a fost descrisă în legea de la acea vreme:

Art. 1. Armele României se fixează după cum urmează:

Art. 2. Scutul are forma unui pătrat lung. Partea interioară rotunjită la ambele unghiuri și terminată la mijlocul bazei printr-un vârful. Scutul se împarte în 4 secțiuni, prin două linii încrucișate în mijloc. În secțiunea din dreapta de sus, pe albastru, în cea din stânga de jos, pe galben, figurează aquila română cu capul spre aripa stângă și cu o cruce de aur în gură, simbolul Țării Românești.

În secțiunea din stânga de sus, pe albastru, și în cea din dreapta în jos, pe roșu, figurează capul de bour cu o stea între coarne, simbolul Moldovei. În ambele secțiuni superioare ale scutului, în stânga și în dreapta liniei despărțitoare, figurează soarele și luna. Pe scut va fi coroana regală.

Art. 3. În mijlocul scutului României figurează scutul M.S. Domnitorului, scartelat, având secțiunea de sus din dreapta și cea de jos din stânga în alb (*argint*), iar cea din stânga de sus și cea din dreapta de jos în negru. Scutul are drept suport în stânga un leu, iar în dreapta o femeie în costumul femeilor dace, care ține în mâna stângă arma Dacilor, numită arpi.

Art. 4. Pe suport este așezată o eșarfă albastră, pe care este scrisă deviza familiei Hohenzollern: „Nihil sine Deo” (Nimic fără Dumnezeu).

Art. 5. Pavilionul este de culoare roșie (*pourpre*), căptușit cu hermină, având deasupra coroana regală.

În urma analizării elementelor din compoziția heraldică amintită am constatat atât asemănări, cât și deosebiri față de textul din legea de mai sus.

¹¹ Câmpul sigilar este suprafața pe care se gravează emblema și legenda unui sigiliu; *Dicționar al științelor speciale*, p. 71.

¹² Promulgată prin *Legea pentru fixarea și stabilirea armelor României*, publicată în Monitorul, jurnal oficial al României, no. 75 din 2/14 aprilie 1867, pp. 450-452; Supliment Monitorul Oficial no. 75, pp. 453-454; ibidem, no. 77 din 5/17 aprilie 1867, p. 467; vezi și Ștefan D. Grecianu, *Eraldica română. Actele privitoare la stabilirea armeriilor oficiale cu planșe și vocabular*, București, Institutul de arte grafice Carol Göbl, 1900, pp. 11-16, 44-45; P.V. Năsturel, *Steagul, stema română, însemnele domnești, trofee. Cercetare critică pe terenul istoriei (cu numeroase figuri în culori)*, Stabiliment de arte grafice „Universala”, București, 1903, pp. 95-100; Constantin Moisil, *Stema României. Originea și evoluția ei istorică și heraldică*, București, 1931 (extras din *Boabe de grâu*, II, 1931, nr. 2, pp. 65-85), p. 18-19; idem, *Stema României*, în *Enciclopedia României*, vol. I, 1938, p. 69; Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, pp. 159-160; idem, *Evoluția armeriilor Țărilor Române de la apariția lor și până în zilele noastre (sec. XIII-XX)*, traducere din limba franceză Livia Sîrbu, Muzeul Brăilei, Editura Istros, Brăila, 2005, pp. 402-406; Maria Dogaru, *Colecțiile de matrice sigilare ale Arhivelor Statului*, București, 1984, p. 46; eadem, *Stemele României moderne*, în *Magazin Istoric*, 1993, pp. 3-5; eadem, *Din heraldica României*, JIF, 1994, p. 61; Cristache Gheorghe, Maria Dogaru, *Simbolurile naționale ale României*, Editura Sylvi, București, 2003, pp. 123-128; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *Matrice sigilare aparținând Ministerului de Interne și unor structuri polițienești (1831-1931)*, Ed. Ministerului Administrației și Internelor, 2012, p. 33.

Stema țării din 1867: scut de tip francez modern¹³, scartelat¹⁴, având în cartierul 1 acvila¹⁵ cruciată¹⁶, redată din față, cu capul conturnat¹⁷, cu aripile¹⁸ deschise și orientate în jos, flancată în partea stângă superioară de soare¹⁹, în 2 capul de bour²⁰ cu stea²¹ între coarne, flancat în partea dreaptă superioară de semilună²², în 3 capul de bour cu stea între coarne, în 4 acvila cruciată, redată din față, cu capul conturnat, cu aripile deschise și orientate în jos. Peste tot, armele

¹³ Vezi și Lorenzo Caratti di Valfrei, *op. cit.*, p. 182, fig. 187.

¹⁴ Scartelat = scut împărțit în patru secțiuni egale printr-o linie verticală și una orizontală. Cele patru secțiuni rezultate se numesc cartiere; Cte Alph. O'Kelly de Galway, *Dictionnaire archéologique et explicatif de la science du blason*, tome I, Bergerac, Imprimerie générale du sud-ouest, 1901, p. 206.

¹⁵ Acvila = pasăre heraldică de prim rang (cca mai intens folosită). Simbolizează curaj, hotărâre, zbor spre înălțimi. Conform cerințelor artei heraldice, acvila trebuie reprezentată văzută din față, cu capul spre dreapta și aripile deschise. Este elementul central al stemei heraldice a Țării Românești. Figurează și în stema Transilvaniei; *Dicționar al științelor speciale*, p. 17; stăpâna tunetului și a trăsnetului, căci loviturile date cu ghearele sunt precum fulgerele, iar asupra prăzii se năpustește ca trăsnetul; simbol al regelui solitar și necruțător; în tradiția populară este simbol al focului, al incendiului și al devastării; purtător al luminii; reprezintă persoana și puterea regelui, dar și capitala și imperiul acestuia; Jean-Paul Clébert, *Bestiar fabulos. Dicționar de simboluri animaliere*, Edit. Artemis-Cavallioti, București, 1995, pp. 334-340.

¹⁶ Acvilă cruciată = pasăre heraldică purtând în cioc o cruce; *Dicționar al științelor speciale*, p. 17.

¹⁷ Conturnat = se spune: 1) despre animale sau despre capete de animale care privesc spre stânga scutului; 2) de chevron atunci când vârful este întors spre partea stângă a scutului; W. Maigne, *Abrégé méthodique de la science des armoiries suivi d'un glossaire des attributs héraldiques, d'un traité élémentaire des ordres des chevalerie et de notions sur les classes nobles, les anoblissements, l'origine des noms de famille, les preuves de noblesse, les titres, les usurpations et la législation nobiliaires*, Paris, Garnier frères, Libraires-Éditeurs, 1860, p. 229.

¹⁸ Aripă = simbol al avântului; indică facultatea cunoașterii, o eliberare și o izbândă; Jean Chévalier, Alain Ghéerbrant, *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, Edit. Artemis, București, I, 1994, pp. 141-143.

¹⁹ Soarele = astru reprezentat cu o față umană, înconjurat de 12 sau 16 raze, alternând cele drepte cu cele ondulate; este simbolul luminii, al bogăției și al abundenței. El este, de asemenea, desemnat ca emblemă a divinității. În iconografia creștină, indică adevărul; Cte Alph. O'Kelly de Galway, *op. cit.*, p. 424.

²⁰ Bour = purtător al lumii; simbol al abundenței (datorită cornului); Jean-Paul Clébert, *op. cit.*, pp. 294-306.

²¹ Stea = simbolul manifestării centrale a luminii, a focarului unui univers în expansiune. Ea este, ca și numărul cinci, simbol al perfecțiunii; Jean Chévalier, Alain Ghéerbrant, *op. cit.*, III, 1995, pp. 257-264.

²² Lună = figură naturală, din categoria astrilor, reprezentată conform regulilor heraldice, printr-un disc de argint cu figură umană. În heraldica românească acest astru este, de obicei, înfățișat sub formă de crai nou (semilună) figurat. Poziția obișnuită a semilunii este culcată la orizontal, cu coarnele în sus; când este redată orizontal cu coarnele în jos se blazonează răsturnată; când este înfățișată vertical cu coarnele îndreptate spre flancul drept se definește semilună întoarsă; iar când este în poziție verticală, cu coarnele spre stânga, se descrie conturnată. Simbolizează veșnicie, nemurire, strălucire; *Dicționar al științelor speciale*, p. 159.

familiei de Hohenzollern: scut polonez, sfertuit, având în cartierele 1 și 4 argint²³, în 2 și 3 negru²⁴. Scutul mare, timbrat²⁵ de o coroană închisă²⁶, terminată cu glob crucifer²⁷, are ca tenanți²⁸: la dextra²⁹ o femeie ținând în mâna dreaptă o sica dacică așezată în pal³⁰, iar la senestra³¹ un leopard lionat³², ambii stând pe două arabescuri. Sub scut, deviza³³ „NIHIL SINE DEO”³⁴. Întreaga compoziție este inclusă sub un pavilion³⁵, căptușit cu hermină³⁶, dotat cu franjuri și ciucuri, prins, în partea de sus, sub o coroană închisă, terminată cu glob crucifer.

²³ Argint = metal utilizat în alcătuirea stemelor, reprezentat convențional prin câmp alb, respectiv suprafață liberă. Simbolizează puritate, nevinovăție, sinceritate; H. Gourdon de Genouillac, *op. cit.*, pp. 16-17.

²⁴ Negru = culoare utilizată în alcătuirea stemelor, reprezentată convențional prin linii verticale suprapuse pe linii orizontale. Semnifică știință, modestie, durere, prudență; *Dicționar al științelor speciale*, p. 173.

²⁵ Timbrat = termen care indică poziția unei mobile față de scut. Este propriu coifului cu cimier și lambrechini; *Dicționar al științelor speciale*, p. 230.

²⁶ Coroană închisă = coroana formată dintr-un cerc frontal de care se prind mai multe arcuri ce se unesc în partea superioară; de obicei este dotată cu pietre prețioase și terminată printr-un glob crucifer; *Dicționar al științelor speciale*, p. 90.

²⁷ Glob crucifer = sferă suprapusă de o cruce care se găsește în vârful coroanelor închise, în mâna unor personaje sau deasupra unor scuturi; este însemn al puterii suverane, atribut al suveranității. În heraldica românească globul crucifer este întâlnit în stemele Țării Românești, în armele Moldovei și în armeriile statului român; *Dicționar al științelor speciale*, p. 127.

²⁸ Tenant = element exterior al scutului, reprezentat printr-un personaj uman care sprijină scutul; *Dicționar al științelor speciale*, p. 229.

²⁹ Dextra = termen prin care se indică poziția unei mobile în scut, la dreapta; în heraldică poziția dreapta-stânga este inversă decât în accepțiunea curentă; *Dicționar al științelor speciale*, p. 100.

³⁰ Palul = piesa onorabilă a scutului obținut prin trasarea a două linii verticale în centrul scutului; *Dicționar al științelor speciale*, p. 186.

³¹ Senestra = termen indicând poziția spre stânga. În heraldică, noțiunea de stânga-dreapta se referă la poziția scutului, nu la cea a privitorului, deci invers decât în accepțiunea obișnuită; *Dicționar al științelor speciale*, p. 212.

³² Leopard lionat = leopard rampant, adică ridicat pe labele inferioare și are capul văzut din față; G. de L.T., *Dictionnaire héraldique, contenant tout ce qui a rapport à la science du blazon, avec l'explication des termes; leurs etymologies, & les exemples nécessaires pour leur intelligence, suivi des Ordres de Chevaleries dans le Royaume et de l'Ordre de Malthe*, Paris, Chez Lacombe, MDCCLXXIV, p. 20.

³³ Deviza = inscripție conținând o maximă morală, o exclamație, o formulă de credință, un angajament; *Dicționar al științelor speciale*, p. 100.

³⁴ Maria Dogaru, *Din heraldica României*, JIF, 1994, p. 73.

³⁵ Pavilion = ornament exterior al scutului sub formă de mantou, prevăzut în partea superioară cu un baldachin. Este alcătuit din purpură, căptușit cu hermină, brodat cu franjuri și ciucuri din fir de aur. Simbolizează cortul sub care membrii familiilor domnitoare își adăpostesc armele. Uneori acesta este reprezentat chiar și în armele de stat, fără baldachin, semnificația păstrându-se totuși; *Dicționar al științelor speciale*, p. 183.

³⁶ Hermină = blană utilizată în alcătuirea stemelor, în special la căptușirea pavilioanelor și mantourilor. Este reprezentată convențional printr-o suprafață albă semănată cu codițe negre. Este blana folosită de obicei la reprezentarea armelor de stat. Simbolizează măreție, suveranitate; *Dicționar al științelor speciale*, p. 131.

Acvila cruciată, stema heraldică a Țării Românești, evidențiază originea latină a poporului român și, indirect, ideea de unire³⁷. Pasărea mai semnifică demnitate, curaj, zbor spre înălțimi. Prezentă și în emblema sigiliilor aparținând Poliției orașului Bacău, acvila cruciată a fost plasată deseori alături de *capul de bour* al Moldovei, făcând aluzie în ansamblu la aspirația spre unitate³⁸.

Scutul polonez are marginea de sus și talpa în acoladă, colțurile superioare retezate și cu concavități pe flancuri.

Coroanele, atât cea care timbrează scutul (mai mică), cât și cea care timbrează pavilionul (mai mare), sunt închise, fără tocă, compuse dintr-un cerc împodobit cu pietre prețioase, surmontat de opt cruciulițe (dintre care cinci sunt vizibile), intercalate de perle, din vârful cărora pornesc opt arce ornate cu perle, aplatizate la orizontală în partea de sus, care se reunesc în partea superioară și se termină la mijloc printr-un glob crucifer, cu cruce *labată* (cu brațele de formă concavă)³⁹.

Femeia dacă este în partea dreaptă a scutului, redată din față, cu capul întors spre stânga și privind la coroana care timbrează scutul, stând pe un arabesc, poartă veșminte lungi, ținând în mâna dreaptă sica așezată în pal, iar mâna stângă pe marginea de sus a scutului.

Leopardul lionat este în partea stângă a scutului, stând cu piciorul stâng posterior pe un arabesc, cu cel drept sprijină partea de jos a scutului, ținând cu laba stângă anterioară scutul de flancul stâng, pătrunzând în dreptul liniei orizontale despărțitoare, iar pe cea dreaptă o ține pe marginea de sus a scutului.

Pavilionul, în care este compoziția heraldică, este dotat cu franjuri și ciucuri, este căptușit cu hermină și prins în partea de sus sub o coroană închisă asemănătoare cu cea care timbrează scutul, dar de dimensiuni mari decât aceasta.

Deviza familiei de Hohenzollern „NIHIL SINE DEO” este plasată sub scut și este scrisă pe o eșarfă cu litere majuscule.⁴⁰

I. Matrice sigilară ovală (41x35 mm), din alamă, gravată în excizie, având în câmp stema heraldică a Moldovei: scut de tip francez modern, tăiat roșu și albastru, încărcat cu capul de zimbbru cu stea cu 6 raze între coarne. Scutul, timbrat de o coroană princiară, are ca suporti doi delfini afrontați în partea de jos, cu cozile ridicate; dedesubt este gravat anul 1858. În exergă, între două ovale liniare, legenda: ★ **PRINCIPATELE UNITE** ★ **Poliția Tîrgului Bacău**⁴¹.

³⁷ Maria Dogaru, *Însemne heraldice reflectând ideea unității naționale*, în *Revista Arhivelor*, IV, vol. XI, 1979 (supliment), pp. 206-222.

³⁸ Petre Năsturel, *Asupra stemelor unite ale Moldovei și Țării Românești la începutul veacului al XVII-lea*, în *Studii și Cercetări de Numismatică*, II, 1958, pp. 371-376; Constantin Moisil, *Primele peceși cu stemele unite ale Moldovei și Țării Românești de la începutul veacului al XVII-lea*, în *Studii și Cercetări de Numismatică*, III, 1959, pp. 371-375.

³⁹ Silviu Andrieș-Tabac, *Tipologia crucii heraldice*, în *Analecta Catholica*, IV, 2008, Chișinău, 2010, p. 110, fig. 37.

⁴⁰ Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *op. cit.*, p. 34.

⁴¹ Arhivele Naționale București, col. Matrice sigilare, nr. 458.

Imaginea din emblemă este asemănătoare cu cea de pe matricea Căimăcâmiei Principatului Moldovei⁴².

II. Matrice sigilară ovală (42 x 35 mm), din alamă, gravată în excizie, având în câmp stema heraldică a Moldovei: scut de tip francez modern, tăiat roșu și albastru, încărcat cu capul de zimbbru cu stea cu 6 raze între coarne. Scutul, timbrat de o coroană princiară, are ca suporti doi delfini afrontați în partea de jos, cu cozile ridicate; dedesubt este gravat anul 1859. În exergă, între două ovale liniare, legenda: ★ **PRINCIPATELE UNITE** ★ **Poliția Tîrgului Bacăul**.⁴³

III. Matrice sigilară rotundă (42 mm), din alamă, gravată în excizie, având în câmp stema României de la 1867: scut scartelat, încărcat în cartierul 1 cu acvila cruciată, redată din față, cu capul conturnat, cu aripile deschise și orientate în jos, flancată în partea stângă superioară de soare, în 2 cu capul de bour cu stea deasupra coarnelor, flancat în partea dreaptă superioară de semilună, în 3 cu capul de bour cu stea între coarne, în 4 cu acvila cruciată, redată din față, cu capul conturnat, cu aripile deschise și orientate în jos. Peste tot⁴⁴, armele familiei de Hohenzollern: scut polonez, sfertuit, având în cartierele 1 și 4 argint, în 2 și 3 negru. Scutul mare, timbrat de o coroană închisă, terminată cu glob crucifer, are ca tenanți: la dextra o femeie ținând în mâna dreaptă o sica dacică, așezată în pal, iar la senestra un leopard lionat, ambii stând pe două arabescuri⁴⁵. Sub scut, deviza „NIHIL SINE DEO”⁴⁶. Întreaga compoziție este inclusă sub un pavilion dotat cu franjuri și ciucuri, prins, în partea de sus, sub o coroană închisă, terminată cu glob crucifer. În exergă, mărginită de un cerc liniar la exterior, legenda: ★ **ROMÂNIA** ★ **POLIȚIA ORAȘUL(ui). BACĂU**.⁴⁷

⁴² Maria Dogaru, *Sigiliile mărturii ale trecutului istoric. Album sigilografic*, p. 117, fig. 88.

⁴³ Arhivele Naționale București, col. Matrice sigilare, nr. 457.

⁴⁴ Vezi și Marcel-Dumitru Ciucă, *Științele auxiliare ale istoriei*, Editura Universității din București, 2008, p. 90.

⁴⁵ Maria Dogaru, *Insignes et devises héraldiques attestant l'origine latine du peuple roumain*, Estratto da *Studi in onore di Leopoldo Sandri*, a cura dell'Ufficio Centrale per i Beni Archivistici e della Scuola Speciale per Archivisti e Bibliotecari dell'Università di Roma, Roma, 1983, p. 450.

⁴⁶ Eadem, *Devizele în heraldica românească*, în *Revista Arhivelor*, anul LXVII, 1992, vol. LIII, nr. 2, p. 201.

⁴⁷ Arhivele Naționale București, col. Matrice sigilare, nr. 4557.

Sigiliul Poliției Bacău, 1858

Sigiliul Poliției Bacău, 1859

Sigiliul Poliției Bacău, 1867

COLECȚIA „GHEORGHE Ghibănescu” – PERSPECTIVA UNOR NOI TEME DE CERCETARE

Prezentare de fond

Ina CHIRILĂ

Collection „GHEORGHE Ghibănescu” – The prospect of new research themes Presentation background Summary

Gheorghe Ghibănescu is known in Romanian historiography as one of the most remarkable (prodigious) publisher of old Moldavian documents. Beside Historiography, he was preoccupied by journalism, genealogy, philology, folklore, pedagogy, museography and politics. He had the opportunity to study and collect old sources (in original or copies) in a manner that nobody else could have equalized him. The documents collection's importance –collection that is being preserved at the National Archives of Romania-Iasi Branch – is obvious and incontestably to achieving a work about this great scholar's life and activity. The thematic variety of the Collection offers a large amount of information for writing studies about economic, social, cultural or institutional life, to those preoccupied by the Moldavian history, but not only this, it will also provide details about other personalities' life and career, persons that were contemporaneous with Ghibănescu.

Keywords: Gheorghe Ghibănescu, Moldavian history, documents, archives.

În tradiția istoriografică modernă a Iașilor, Gheorghe Ghibănescu¹ ocupă un loc de frunte printre cei mai prodigioși editori de documente. Om de o hărnicie rar întâlnită, el s-a preocupat, pe lângă istoriografie, de publicistică, ziaristică, genealogie, filologie, folclor, pedagogie, muzeografie și politică. Toate aceste activități au fost determinate de pasiunea pentru trecutul istoric. A fost unul dintre

¹ S-a născut la 29 septembrie 1864, în satul Gugești din zona Hușilor. Frecventează, între anii 1875 și 1879, cursurile Seminarului Inferior din Huși și, apoi, între 1879 și 1882, pe acelea ale Seminarului Superior de la Socola din Iași. După absolvirea studiilor secundare, se înscrie la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, unde studiază istoria, filosofia și pedagogia. În anul 1885 ocupă prin concurs catedra de limbă română de la Școala Normală din Bârlad, unde își începe cariera de profesor, istoric și publicist. În timpul petrecut la Bârlad, Gheorghe Ghibănescu publică două lucrări semnificative pentru activitatea sa viitoare: *Originile Hușilor* (1888) și *Grafia chirilică la români* (1889). În 1889 este transferat la Școala Normală „Vasile Lupu” din Iași, unde, pe lângă activitatea didactică, desfășoară o bogată muncă de cercetare. Istoricul Gheorghe Ghibănescu a realizat monografiile despre bisericile din Iași sau închinatelor unor personalități istorice. Pentru activitatea sa a fost ales membru corespondent al Academiei Române. S-a stins din viață în ziua de 4 iulie 1936 și a fost înhumat la cimitirul „Eternitatea” din Iași.

istoricii vremii care și-au dat seama că studierea istoriei nu se poate face serios și profesionist atâta vreme cât sursele documentare rămân nevalorificate în depozitele publice și particulare.

Ancorat în viața socială, politică și culturală a vremii, el a avut prilejul să întreprindă o operă de culegere a documentelor originale sau copii, cum nu a făcut-o în măsura aceasta nimeni în trecut. Rezultatul eforturilor sale s-a concretizat în realizarea unei impresionante biblioteci și a unei colecții de documente pe care le-a valorificat, în parte, editându-le în cele trei volume (XVIII, XXIII, și XXIV) din *Uricariul* lui Theodor Codrescu, 25 de volume din *Surete și izvoade*, 12 volume de *Ispisoace și zapise*, precum și în cele zece volume ale buletinului „Ioan Neculce”, trei volume de „Arhiva Muzeului Municipal Iași” sau cele tipărite în revistele „Teodor Codrescu”, „Revista genealogică” și „Arhiva”. În plus, alte 75 de volume au rămas în manuscris la moartea sa. Informațiile oferite de acest material documentar sunt de neprețuit, iar valoarea lui sporește cu atât mai mult cu cât multe din documente s-au pierdut sau răspândit prin arhivele din țară și străinătate.

Meritul lui Gheorghe Ghibănescu nu constă doar în publicarea în întregime a sute de documente, ci și în completarea și îmbogățirea fondului arhivistic național; mii de documente și publicații de tot felul, adunate cu multe sacrificii în colecția sa personală, au ajuns în timpul vieții, dar mai ales după moarte, în arhivele unor importante edificii de cultură.

Arhivele din Iași au avut prilejul, între anii 1948-1965, să intre în posesia unui impresionant material documentar și publicistic constând în pergamente, manuscrise, condici, stampe fotografii, cărți, reviste broșuri, ziare etc. din secolele XV-XX. Acesta a fost împărțit în Biblioteca și depozitele noastre în cadrul colecțiilor de *Documente*, *Manuscrise*, *Stampe și Fotografii* și *Foi volante*.

Un moment favorabil în ceea ce privește îmbogățirea fondului arhivistic ieșean cu documente din colecția lui Gheorghe Ghibănescu îl reprezintă anul 1963. Contextul era cât se poate de delicat pentru urmașii profesorului. Gheorghe Ghibănescu a locuit în Iași în casele din strada Rafael nr. 1, lăsate moștenire fiului său², Mircea Ghibănescu, inginer de profesie. În anii războiului, acesta s-a evacuat împreună cu familia la Câmpina, unde a și rămas definitiv. Cea mai valoroasă parte din colecția de documente, adunată o viață de om de către tatăl său, a fost mutată în noua locuință, fiind apoi vândută diverselor instituții din țară, printre care și Arhivelor din Iași, reprezentând o sursă vitală de venit a familiei.

Casa din Iași a fost ocupată de diverși chiriași, cei mai mulți dintre ei fiind evrei. Documentele și biblioteca de aici au fost în parte vândute Arhivelor din Iași, cele mai multe însă au rămas de izbeliște, fiind irosită mai ales după moartea subită a inginerului. Acesta a fost momentul când harnicii arhiviști ieșeni Gheorghe Ungureanu, Gh. Balica, V. Isac ș.a. au găsit aruncate într-o magazie de

² Nepot adoptat, Gheorghe Ghibănescu nevând copii.

lemne din curtea casei ce mai rămăsese din colecția lui Ghibănescu: documente și cărți, toate pline de praf și „necurătenii”, fiind aduse la Arhive și salvate, astfel, cu un ceas înainte de a fi predate la D.C.A. de către un membru al familiei, nepăsător de „hârtoagele” bătrânului cărturar³. Cărțile, broșurile și revistele, circa 700 volume, au fost depuse la biblioteca instituției, manuscrisele și caietele de student, la colecția *Manuscrise*, fotografiile la colecția *Stampe și fotografii*, scrisorile și documentele ce se puteau lega în dosare au format colecția *Gheorghe Ghibănescu*, fiind inventariată separat în cadrul a 21 u.a.

O parte din aceste unități, rămase în mape, au fost transformate, ulterior, în pachete datorită diversității tematiche și numărului mare de documente. La fel s-a procedat și în cazul scrisorilor. În inventar, cele 21 de dosare și pachete de documente au fost ordonate tematic în șapte categorii: acte personale (biografice) cu privire la profesorul Gheorghe Ghibănescu și familia sa; diferite activități din cadrul unor instituții de învățământ; activități social-politice și culturale; activitatea publicistică; corespondența personală și de familie; alte materiale documentare colecționate.

Cum lesne se poate observa, pe lângă actele personale și familiale, în acest fond au fost integrate și documente adunate în timpul vieții de către istoriograf, fapt ce i-a determinat pe arhiviștii care au prelucrat fondul să-l considere drept o colecție.

În procesul de constituire al dosarelor, imediat după recuperarea lor, s-a urmărit în linii generale ordonarea documentelor pe probleme, însă acest lucru nu s-a putut realiza în totalitate. Așa se face că identificăm informații despre una și aceeași persoană, instituție sau moșie în mai multe dosare. Această situație de „ordin tehnic”, precum și ambundența informațională oferită de diversitatea genurilor documentare colecționate impune o prezentare aproape în detaliu a ficcărui dosar și pachet în parte. În speranța că maniera de prezentare adoptată aici va veni în sprijinul tuturor celor interesați de aceste posibile teme de cercetare, vom arăta, așadar, conținutul celor 21 dosare și pachete, căutând, în același timp, să întreprindem o scurtă incursiune în viața și activitatea lui Gheorghe Ghibănescu, marcând, totodată, dinamica boierimii moldovenești, aspecte de natură socială, economică, politică și culturală din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului XX.

Primul dosar, de 76 file, legat și restaurat în anul 2005⁴, conține documente create între anii 1858-1943. Cele mai multe dintre acestea aparțin soției profesorului Gheorghe Ghibănescu, Rozalia, născută Teodoru⁵. Dosarul

³ Arhivele Naționale Iași, Evidență, d. 310, f. 56.

⁴ Se impune aici următoarea observație : cu excepția scrisorilor din pachetul 12 și a documentelor din pachetul 8, restul documentelor au fost constituite în dosare, majoritatea fiind legate până în anul 2005, pe măsura solicitării la Sala de studiu. Faptul ne face să credem că după acest an, dar mai ales în ultimii ani, accesul la documentele fondului nu a fost limitat pe motivul că „nu sunt legate”.

⁵ Arhivele Naționale Iași, colecția Gheorghe Ghibănescu, d. 1, f. 1, 3, 4, 6, 7, 10-12, 15-17, 20-22,

cuprinde și documente care privesc activitatea didactică a lui Gheorghe Ghibănescu⁶. Deosebit de valoroase și bine conservate sunt pașapoartele eliberate pe numele soților Ghibănescu, care, pe lângă faptul că menționează date particulare și personale, atestă faptul că aceștia au călătorit la Odessa și Kiev, în anul 1895⁷, Sankt-Petersburg și Moscova, în anul 1896⁸, Ungaria, în vara anului 1900⁹, și Sofia-Bulgaria, în 1913¹⁰. Dosarul mai conține: o chitanță din 1871, dată pentru 35 de galbeni plătiți de Smaranda Ghibănescu pentru reparația unui beci¹¹, sentințe date de tribunal pentru plata unor datorii¹², acte notariale încheiate între familia Ghibănescu și Elena Vârgolici pentru plata sumei de 6000 lei¹³, documente referitoare la familia Popescu¹⁴, Costache Mircea¹⁵, Smaranda Paraschiva¹⁶, citații¹⁷, chitanțe¹⁸, recipise¹⁹, telegrame de condoleanțe trimise fiului istoriografului, Mircea, de către diverse persoane²⁰, carte de intrare²¹, bilet de identitate²², procese-verbale de impunere fiscală²³ ș.a.

În dosarul cu numărul 2 este cuprinsă corespondența cu Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice referitoare la numirea profesorului Gheorghe Ghibănescu în diferite comisii de examinare²⁴, aprobarea tipăririi unor manuale școlare întocmite de el²⁵, dar și de alți autori²⁶, achitarea drepturilor bănești cuvenite în legătură cu diferite activități didactice²⁷ și publicistice²⁸, participarea în „comisiunea pentru organizarea școlilor normale”²⁹, a învățământului primar³⁰ și a celui particular³¹, participarea în comisia pentru revizuirea programei de limbă

24-29, 32, 33, 35, 36, 40, 41, 43, 48, 52 și 53.

⁶ Ibidem, f. 2, 5, 8, 9, 18, 19, 51, 68.

⁷ Ibidem, f. 30.

⁸ Ibidem, f. 31.

⁹ Ibidem, f. 32.

¹⁰ Ibidem, f. 33 bis (foaie de drum în limba bulgară).

¹¹ Ibidem, f. 2.

¹² Ibidem, f. 13-14, 54-55.

¹³ Ibidem, f. 37-38.

¹⁴ Ibidem, f. 39, 50 (extras – certificat de căsătorie), 50 bis, 56, 56 bis 58, 59 (act de moarte), 62.

¹⁵ Ibidem, f. 60.

¹⁶ Ibidem, f. 75, vezi și d. 5, f. 26.

¹⁷ Ibidem, f. 42, 44, 47 și 49.

¹⁸ Ibidem, f. 46 și 74.

¹⁹ Ibidem, f. 69, 70 și 71.

²⁰ Ibidem, f. 63, 64, 65, 66 și 67.

²¹ Ibidem, f. 45.

²² Ibidem, f. 57.

²³ Ibidem, f. 72 și 73.

²⁴ Ibidem, d. 2, f. 4, 5, 8, 11, 13, 14, 19, 20, 22, 23, 30, 31, 32, 33, 34, 38, 39, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 51-53.

²⁵ Ibidem, f. 6, 7, 9, 10, 12.

²⁶ Ibidem, f. 1-3 Casuca Tincu, Metoda practică spre a învăța cu ușurință scrierea și citirea.

²⁷ Ibidem, f. 16, 17, 26, 27, 35, 44, 48-50.

²⁸ Ibidem, f. 55.

²⁹ Ibidem, f. 15.

³⁰ Ibidem, f. 18 și 21.

³¹ Ibidem, f. 36.

română³², solicitare de a întocmi un istoric al școlilor normale³³. În dosar se mai află două scrisori ale profesorului de limbă latină, Ilie Ghibănescu³⁴, și un articol dintr-un ziar, referitor la scandalul de la examenul de avansare pe loc a învățătorilor, din februarie 1907, în care a fost implicat și Gheorghe Ghibănescu, acuzat fiind de luare de mită³⁵. Aceste documente, în număr de 63 file, conțin frânturi din activitatea profesorului dintre anii 1890-1936.

În cel de al treilea dosar au fost adunate actele referitoare la profesorul Gheorghe Ghibănescu, în calitate de președinte al Cooperativei de Consum a Corpului Didactic Iași: un borderou cu cheltuielile făcute de Cooperativă în vederea obținerii pădurilor de la stat pentru exploatare, comisioane, transporturi³⁶, procese-verbale ale ședințelor Consiliului de Administrație³⁷, de inspecție³⁸, de delegare³⁹, corespondență cu persoane fizice și juridice⁴⁰, situații de casă⁴¹, garanții ipotecare⁴², stat de plată⁴³, convenții cu diverse persoane fizice și juridice⁴⁴, înștiințări de plată⁴⁵, liste de cont⁴⁶ și o declarație semnată de Gheorghe Ghibănescu⁴⁷. Documentele enumerate sunt dintre anii 1925-1930 și însumează 38 file.

Dosarul 4 conține acte din perioada în care Gheorghe Ghibănescu a funcționat ca profesor asociat la Liceul de Domnișoare din Iași: procese-verbale de verificare a gestiunii școlare⁴⁸, corespondență cu Tribunalul Iași privind procesele intentate de Epitropia Generală a Spitalelor Sf. Spiridon Iași, pentru neplata chiriei imobilului (proprietate a acelei Epitropii), închiriat liceului menționat⁴⁹, citații pe numele Sofiei Teodor⁵⁰, cărți de judecată pentru neplata unor produse⁵¹, a curentului electric⁵², reparația unor plane⁵³. Documentele sunt din anii 1906-1914, cu un total de 35 de file.

³² Ibidem, f. 28-29.

³³ Ibidem, f. 24.

³⁴ Ibidem, f. 60 și 61.

³⁵ Ibidem, f. 63, 30-36.

³⁶ Ibidem, d. 3, f. 1-2.

³⁷ Ibidem, f. 7 și 17.

³⁸ Ibidem, f. 3.

³⁹ Ibidem, f. 34.

⁴⁰ Ibidem, f. 4, 5, 16, 22, 23-26, 31 și 33.

⁴¹ Ibidem, f. 6, 14, 18 și 20.

⁴² Ibidem, f. 8.

⁴³ Ibidem, f. 19.

⁴⁴ Ibidem, f. 9, 10-11, 13.

⁴⁵ Ibidem, f. 12, 27-30, 32.

⁴⁶ Ibidem, f. 35-38.

⁴⁷ Ibidem, f. 15.

⁴⁸ Ibidem, d. 4, f. 1, 2 și 5.

⁴⁹ Ibidem, f. 3, 6-13, 16 și 33.

⁵⁰ Ibidem, f. 4.

⁵¹ Ibidem, f. 14-15, 17-24, 26-28, 31, 34, 35.

⁵² Ibidem, f. 30.

⁵³ Ibidem, f. 25.

În dosarul 5 sunt adunate actele în număr de 94 file, dintre anii 1883-1933. În general, documentele se referă la profesorul Gheorghe Ghibănescu în calitate de deputat, senator, prefect al județului Fălciu și consilier al Primăriei orașului Iași. Prezintă interes, pentru studierea vieții politice interne de la sfârșitul secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea, cele câteva documente privitoare la activitatea unor grupări și partide politice din județul Fălciu și Iași. Este vorba de Uniunea Națională a studenților Creștini Români⁵⁴, Partidul Plugarilor⁵⁵, Clubul Conservator⁵⁶, Partidul Conservator Democrat⁵⁷ și Partidul Național Țărănesc⁵⁸. Tot referitoare la viața politică este și rezoluția de adeziune la programul opoziției publicat în ziarul „România”, nr.1, din 17 martie 1884. Dintre semnături enumerăm doar pe cele ale lui Al. Mavrocordat, A.A. Mavrocordat, N. Drossu, Grig. Kogălniceanu, C. Suțu, Nicolai Suțu, E. Mavrodi, Mihail Balș, P. Balș și A. Balș⁵⁹. Edificatoare pentru activitatea sa administrativă și politică sunt telegramele primite⁶⁰, corespondența privitoare la alegerea și activitatea sa ca deputat în colegiul al III-lea al județului Fălciu și senator în colegiul al II-lea al județului Vaslui⁶¹. Deosebit de valoroase sunt informațiile oferite în rapoartele despre situația comunelor Târgul Fălciu, Râșești, Drânceni⁶² și Tătărăni⁶³ pe anul 1921, rapoarte pe care Gheorghe Ghibănescu le primise în calitate de prefect al județului Fălciu și care au rămas în colecția sa de documente personale. Cu siguranță, în același mod au ajuns în colecția sa și tabelele cu personalul poliției orașului Huși⁶⁴, bugetul ordinar al administrației generale a județului Fălciu pe exercițiul 1921-1922⁶⁵ și situația fondurilor prevăzute în bugetul județului Fălciu pentru instrucția publică⁶⁶. Aceste documente, pe lângă faptul că prezintă activitatea politică a profesorului Ghibănescu, constituie importante surse pentru reconstituirea vieții sociale și administrative a județului Fălciu. În categoria documentelor referitoare la învățământul românesc se poate încadra memoriul unui grup de învățători din comunele județului Fălciu adresat președintelui Adunării Deputaților, în care acuză înșeștea aplicării măririi salariilor profesorilor universitari și secundari de la 1 septembrie 1905⁶⁷. Legat de organizarea Expoziției Naționale din 1906, în acest dosar se găsește o copie a

⁵⁴ Ibidem, d. 5, f. 71.

⁵⁵ Ibidem, f. 78-79

⁵⁶ Ibidem, f. 9-10 (listele cu membrii clubului conservator din jud. Fălciu de la 1900), f. 11 și f. 81.

⁵⁷ Ibidem, f. 76-77.

⁵⁸ Ibidem, f. 64-70.

⁵⁹ Ibidem, f. 1.

⁶⁰ Ibidem, f. 72 și f. 81-93.

⁶¹ Ibidem, f. 7, 8, 11 bis, 12, 16, 17, 22-25, 27, 28-38, 74-75.

⁶² Ibidem, f. 41-52.

⁶³ Ibidem, f. 57.

⁶⁴ Ibidem, f. 53-56.

⁶⁵ Ibidem, f. 58-63.

⁶⁶ Ibidem, f. 94.

⁶⁷ Ibidem, f. 15.

procesului-verbal al ședinței Comitetului Județean Iași din 18 ianuarie 1906⁶⁸, în care sunt stabilite modalitatea și resursele alocate acestei expoziții.

În dosarul 6 este inventariată corespondența dintre anii 1887-1935, cu un total de 54 file. În urma cercetării dosarului, aflăm că Gheorghe Ghibănescu a fost invitat de câteva instituții⁶⁹ să susțină o serie de conferințe pe diverse teme, a fost cooptat în comitetul de conducere sau a fost membru și a colaborat cu numeroase societăți, precum: Ateneul României din Bârlad⁷⁰, Societatea Științifică-Literară din Iași⁷¹, Comitetul Teatrului Național din Iași⁷², Societatea Culturală „Viitorul”⁷³, Societatea Culturală Filantropică a Clerului mirean „Frăția”⁷⁴, Societatea Regală Română de Geografie⁷⁵, Societatea Istorică Română din București⁷⁶, Comisiunea Monumentelor Istorice⁷⁷. Pe lângă acestea, fiind un iubitor de artă și tradiții, Gheorghe Ghibănescu s-a preocupat îndeaproape de organizarea și funcționarea Societății de producție „Arta Națională”, al cărui președinte a devenit⁷⁸. Informații despre înființarea, obiectul de activitate și administrarea societății sunt oferite, în amănunt, în statutele instituției integrate la sfârșitul dosarului⁷⁹. În calitate de profesor și deputat, Gheorghe Ghibănescu s-a implicat în diverse acțiuni de binefacere⁸⁰, contribuind la acordarea unui „spor de subvenție” pentru Școala Profesională de fete a Societății „Reuniunea Femeilor Române” din Iași⁸¹ și la obținerea de către Societatea de Gimnastică Sport și Muzică din Iași a unui local din stradela Școala de Arte⁸². Din acest dosar mai aflăm că, în anul 1916, lui Gheorghe Ghibănescu i s-a acceptat solicitarea de a cerceta documentele și obiectele vechi ale Epitropiei Bisericii Armene din Iași, punându-i-se la dispoziție un impiegat al Epitropiei pentru traducere și alte lămuriri⁸³. Date prețioase pentru studierea istoricului Muzeului Municipal din Iași (Gheorghe Ghibănescu fiind unul din membrii fondatori ai acestuia) sunt oferite

⁶⁸ Ibidem, f. 18 și 19.

⁶⁹ Ibidem, d. 6, f. 6 (Societatea „Viitorul”), f. 14 (Ateneul Român din București), f. 20 (Școala de fete „Elena Doamna”), f. 29 (Școala Superioară de Arte și Meserii), f. 31 și 34 (Ateneul Popular Tătărași), f. 33 și f. 40, 41 (Universitatea Populară „N. Iorga” din Vălenii de Munte), f. 36 (Gimnaziul din Tg. Frumos), f. 39 (Cercul Studenților din Iași), f. 45 (sala Teatrului din Vaslui).

⁷⁰ Ibidem, f. 1.

⁷¹ Ibidem, f. 2, 3. Gr. C. Buțureanu era secretar general, iar Theodor Codrescu era președintele Secției Literare (vezi semnătura acestora).

⁷² Ibidem, f. 4 (semnătura lui Take Ionescu în calitate de ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice), f. 5, 8.

⁷³ Ibidem, f. 6.

⁷⁴ Ibidem, f. 12, 13 și 19.

⁷⁵ Ibidem, f. 32.

⁷⁶ Ibidem, f. 18.

⁷⁷ Ibidem, f. 38.

⁷⁸ Ibidem, f. 25 și 28.

⁷⁹ Ibidem, f. 47-57.

⁸⁰ Ibidem, d. 6, f. 7.

⁸¹ Ibidem, f. 9.

⁸² Ibidem, f. 15.

⁸³ Ibidem, f. 21.

în actul de înființare, organizare și funcționare a acestei instituții, din 1 octombrie 1920⁸⁴, precum și în bugetul Muzeului pe anul financiar 1920-1921⁸⁵.

Documentele următoarelor trei dosare se referă la activitatea publicistică a istoriografului. Dosarul 7 totalizează 109 file de documente, din perioada anilor 1897-1938. Acestea sunt contracte de publicare a unor cărți încheiate cu diverși librari editori: P. Iliescu și D. Grosu⁸⁶, Gh. Vesbianu și H. Steinberg⁸⁷, dar și corespondența cu edituri cunoscute, precum SOCEC – Societate Anonimă pe Acțiuni⁸⁸, Cartea Românească⁸⁹, Librăria „Autorii Români” – Fanny Saraga din Iași⁹⁰. Printre instituțiile care au publicat sau care au aprobat tipărirea lucrărilor istoriografului au fost Mănăstirea Neamțului⁹¹, Casa Școalelor și a Culturii Poporului⁹². Se știe că 12 volume de *Ispisoace și zapise* cuprind documentele Epitropiei Spitalelor „Sfântului Spiridon” din Iași⁹³. Semnalăm existența în acest dosar a contractelor încheiate în luna octombrie 1905⁹⁴ și iunie 1918⁹⁵ între Gheorghe Ghibănescu și Epitropia „Sfântului Spiridon”⁹⁶ pentru publicarea primelor volume din *Ispisoace și zapise*. Contractul din 1905 este exemplarul rămas la Gheorghe Ghibănescu⁹⁷. În 1924, aproape la 20 de ani de la începutul colaborării, Epitropia trimite lui Ghibănescu „viile sale mulțumiri” pentru măiestria cu care a condus până la sfârșit elaborarea operei⁹⁸. Colaborarea cu

⁸⁴ Ibidem, f. 22-23 (în copie, tehnoeditat pe hârtie de calc); vezi și d. 20, f. 14-46.

⁸⁵ Ibidem, f. 26-27, vezi și f. 30 și 35.

⁸⁶ Ibidem, d. 7, f. 1 (anul 1897 *Gramatica clasa a IV-a primară*, ediția I), f. 42 (anul 1895 – *Gramatica clasa a III-a primară*).

⁸⁷ Ibidem, f. 14 (manuale de *Gramatică pentru clasa a III-a și a IV-a primară urbană, a III-a rurală anul I și II*).

⁸⁸ Ibidem, f. 5.

⁸⁹ Ibidem, f. 38.

⁹⁰ Ibidem, f. 15.

⁹¹ Ibidem, f. 18.

⁹² Ibidem, f. 19 (*Din traista cu vorbe*), f. 26 (Buletinul Muzeului din Iași), f. 27 (*Surete și izvoade*), f. 31 (*Boerii de sânge*).

⁹³ Despre colaborarea lui Ghibănescu cu Epitropia pentru publicarea acestor volume, vezi Silviu Văcaru *Gheorghe Ghibănescu în documente de arhivă*, în „Prutul”, revistă de cultură, serie nouă, anul I (X), nr. 1(47) 2011, p. 63-66.

⁹⁴ Arhivele Naționale Iași, colecția Gheorghe Ghibănescu, d. 7, f. 2.

⁹⁵ Ibidem, f. 13.

⁹⁶ În 1948, patrimoniul Epitropiei (spitale, biserici schituri, mănăstiri, imobile în stațiunea Slănic, păduri și alte bunuri) a intrat în proprietatea statului, iar arhiva (dosare privind bunurile și activitatea spitalicească) a fost preluată de Arhivele Statului Iași, picturile de Pinacoteca ieșeană, iar documentele și planurile moșiilor de către Academia Română, acestea din urmă păstrându-se mai întâi la Arhivele Statului Iași, fiind preluate apoi de Institutul de Istorie din Iași și, în cele din urmă, au revenit Arhivelor din Iași în anii '60, la intervenția profesorului Ioan Caproșu, care era atunci șef al secției de Istorie Medie și Medievală.

⁹⁷ Vezi contractul rămas la Epitropie în ANI, Epitropia Generală a Casei Spitalelor „Sfântul Spiridon” Iași 1824-1948, d. 741, f. 78; tot aici se găsește documentația păstrată despre colaborarea lui Ghibănescu cu Epitropia privind publicarea și distribuirea volumelor *Ispisoace și zapise* diferitor instituții din perioada 1905-1925, f. 30-32, 35, 39-52, 54-55, 62-69, 75-79, 83-94. Printre instituțiile care au primit prima parte a primului volum menționăm Direcția Generală a Arhivelor Statului, *Ibidem*, f. 47, și Arhivele Statului din Iași, *Ibidem*, f. 49.

⁹⁸ Arhivele Naționale Iași, colecția Gheorghe Ghibănescu, d. 7, f. 20.

Epitropia a continuat și mai târziu, în 1933, când i s-a aprobat alcătuirea și tipărirea lucrării *Cartea de Aur*⁹⁹. În anul 1905, s-a încheiat un contract cu Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice pentru publicarea primelor două volume din colecția de 25 volume *Surete și izvoade*¹⁰⁰. Volumele IV și V din această colecție au fost publicate în 1908¹⁰¹. Valoarea lor științifică a fost însă dur contestată în 1908 de către Ioan Bogdan, profesor de Filologie Slavă la Universitatea din București¹⁰². Cu toate acestea, volumele celor două colecții au avut un puternic impact în istoriografia românească și nu numai¹⁰³, fiind solicitate în 1915 de Institutul de Studii Sud-est Europene¹⁰⁴ și Societatea Istorico-Arheologică Bisericească din Chișinău¹⁰⁵. Pentru volumul cu documente basarabene, din *Surete și izvoade*, Gheorghe Ghibănescu a colaborat și cu Secretariatul Instrucțiunii Publice-Basarabia, Serviciul Activității Extrașcolare¹⁰⁶. Dosarul conține corespondența întreținută de Gheorghe Ghibănescu în calitate de președinte al Comitetului Muzeului Municipal din Iași cu Ministerul Muncii, Cooperăției și Asigurărilor Sociale¹⁰⁷, „Arhivele Olteniei”¹⁰⁸, Muzeul Limbii Române din Cluj¹⁰⁹, Președinția Consiliului de Miniștri¹¹⁰, Biblioteca „Ion I. Brătianu”¹¹¹, Roerich Museum din New York¹¹². Fiind iubit și prețuit de elevi, Asociația foștilor elevi ai liceului „Anastase Bașotă” din Pomârla îi solicită profesorului să-i ajute la întocmirea unui număr festiv al Anuarului liceului lor¹¹³. Acesta răspunde, întocmind în câteva luni lucrarea *Pomârla și Bașoteștii*¹¹⁴, pe care o va tipări în 1929, la Editura „Viața Românească”. Trei ani mai târziu, în 1932, Comitetul redacțional al Anuarului Școlii Normale „Vasile Lupu” din Iași solicită să trimită, așa cum o făcuse pentru fiecare număr, un articol pentru a fi publicat în numărul pe anul școlar 1930-1931 și pe 1932¹¹⁵. Din categoria

⁹⁹ Ibidem, f. 37.

¹⁰⁰ Ibidem, d. 7, f. 4, 6 și 24.

¹⁰¹ Ibidem, f. 9.

¹⁰² Ibidem, f. 7; fapt comunicat de V.G. Morțun, ministru ad-Interim; vezi și răspunsul lui Gheorghe Ghibănescu (ibidem, f. 8); despre relația dintre Gheorghe Ghibănescu și Ioan Bogdan, amintește Constantin Bobulescu în scrisoarea către Mihai Costăchescu din 4 iunie 1926, în ANI, M. Costăchescu, nr. 253.

¹⁰³ Ibidem, f. 98.

¹⁰⁴ Ibidem, f. 12.

¹⁰⁵ Ibidem, f. 17.

¹⁰⁶ Ibidem, f. 16.

¹⁰⁷ Ibidem, f. 21 (ordine de plată pentru abonamente).

¹⁰⁸ Ibidem, f. 23 și 25.

¹⁰⁹ Ibidem, f. 30 (schimb de reviste).

¹¹⁰ Ibidem, f. 33.

¹¹¹ Ibidem, f. 32 și 35.

¹¹² Ibidem, f. 103-105.

¹¹³ Ibidem, f. 28.

¹¹⁴ Ibidem, f. 29, legat de acest subiect Gheorghe Ghibănescu a mai publicat *Pomârla (Dorohoi) – studiu istoric*, în 1929; *Documentele caselor Anastase Bașotă* (azi Gimnaziul „Ștefan cel Mare”, str. Sărărie), în 1926; *Bașoteștii și Iașii*, în 1930. Vezi și ANI, Documente, pachetele 495/1, 906/6, 923/111, 114, 115, 117-119, 124, 1017/151, 1018/102, 923/118, 124, și 1017/151.

¹¹⁵ Ibidem, f. 34.

documentelor care arată cum și-a constituit istoriograful colecția de documente și manuscrise fac parte și cele câteva adrese păstrate în acest dosar; de la Episcopia Hușilor¹¹⁶ și de la Muzeul „Alexandru Saint-Georges” al Fundațiilor Culturale Regale¹¹⁷.

Nu știm sigur, dar se pare că Gheorghe Ghibănescu a participat la cel de-al XII-lea Congres International d'Histoire de l'Art de la Bruxelles, din septembrie 1930, al cărui program de desfășurare a fost integrat în acest dosar¹¹⁸. Tot aici a fost adunată, de către Constantin Mircea Ghibănescu, corespondența purtată de el și de defunctul său tată cu librăriile și persoanele care au primit cărți, dar care nu le-au mai achitat¹¹⁹. Deosebit de important pentru a stabili ce mai conținea colecția cărțurului după moartea sa, este inventarul complet cu manuscrisele, cărțile și obiectele depuse de Mircea Constantin Ghibănescu pentru a fi expuse temporar la Librăria și Anticvăria lui Ath. Gheorghiu¹²⁰. Fiecare obiect de inventar are menționat și prețul de vânzare.

Datorită numărului mare de documente și a diversității tematicе, pachetul 8 a fost constituit din nouă unități arhivistice. Primele opt dosare cuprind notițe și manuscrise despre familia Râșcanu¹²¹, Cuza¹²², numirile geografice după Procopius din Cezarea¹²³, dialectica lui Hegel¹²⁴, Priscus¹²⁵, Maecena¹²⁶, *Reformatorii educației din secolul al XVI-lea*¹²⁷, însemnări din lucrarea lui Theodor Codrescu *Practicarea științelor medicale de către învățătorul sătesc*, Bârlad, 1886, și note despre răbuș¹²⁸. Ultimul dosar din acest pachet cuprinde documentele scrise de Gheorghe Ghibănescu: transcrieri de pe zapise și acte domnești, spițe de neam¹²⁹, file de manuscris din lucrările sale autobiografice intitulat *Amintiri*¹³⁰, un *Cuvânt înainte* pentru cel de-al treilea număr din „Arhiva Muzeului Municipal”¹³¹, *Adaose și îndreptări la Surete și izvoade*, vol. XX¹³², un fragment din *Cumătria motanului* (episod din răcoalele țărănești)¹³³, notițe

¹¹⁶ Ibidem, f. 10 (Gheorghe Ghibănescu este rugat să înapoieze cele două cărți slavone pe care le-a luat pentru studiu de la parohul bisericii Brădicești, județul Fălciu).

¹¹⁷ Ibidem, f. 9 și 40.

¹¹⁸ Ibidem, f. 99-103.

¹¹⁹ Ibidem, f. 47-96.

¹²⁰ Ibidem, f. 107-108.

¹²¹ Ibidem, d. 8/1, 114 f. Despre familia Râșcanu, vezi în Ioan Neculce, *Buletinul Muzeului Municipal Iași*, fascicola 6/1926-1927, p. 239-249.

¹²² Ibidem, dosar 8/2, 153 f.

¹²³ Ibidem, dosar 8/3, 62 f.

¹²⁴ Ibidem, dosar 8/4, 25 f.

¹²⁵ Ibidem, dosar 8/5, 17 f.

¹²⁶ Ibidem, dosar, 8/6, 13 f.

¹²⁷ Ibidem, dosar, 8/7 20 f.

¹²⁸ Ibidem, dosar, 8/8, 6 f.

¹²⁹ Ibidem, dosar 8/9, f. 1-51.

¹³⁰ Ibidem, f 52-69.

¹³¹ Ibidem, f. 70.

¹³² Ibidem, f. 71.

¹³³ Ibidem, f. 72-73.

despre filosofia, istoria și poezia antică¹³⁴. Printre documentele scrise de alte persoane prezentăm trei memorii ale lui Constantin Pogor¹³⁵, învățător la Prigoreni, comuna Brăiești, județul Iași. Cel dintâi, intitulat *Luptă pentru onoare, dreptate și adevăr*, din 1908, este adresat președintelui Consiliului de Administrație al Casei Centrale a băncilor populare și cooperativelor sătcești, cel din 1909, adresat Directorului general al aceleiași bănci¹³⁶ și ultimul, este un apel către C. Stere, G. Halița, O. Popovici-Lupa, Emil Zane, C. Negrei, Gh. Crăinicănu, A. Tenie și I. Cezar Tăzlăuanu¹³⁷. În același dosar se află și notițe din *Dicționarul geografic al județului Bacău*, din anul 1895, de Ortansa Racoviță¹³⁸ și câteva texte ale lui Gh. Mănecuță despre *Turcii în Europa, atingerile lor politice cu Muntenia și Moldova și urmările*¹³⁹, despre *Rolul preotului și a învățătorului în educația religioasă*¹⁴⁰ și *Reforma bisericească a lui C. Mavrocordat*¹⁴¹. Tot aici găsim un text scris de N. Hartular adresat Majestății Sale despre *Îmbunătățirea sortei țeranului*¹⁴², un indice de nume pentru volumele din *Letopiseț*¹⁴³, note despre viața P.S.S. Arhiereului Narcis Crețulescu, starețul Mănăstirii Neamț, publicate în ziarul „Minerva” de profesorul Alex. Paleru din Pomârla, la 12 septembrie 1909¹⁴⁴, texte în limba română și franceză despre Frații Bacheville la Iași (1817)¹⁴⁵, un text despre mersul învățământului primar, rural și urban, profesional și secundar în județul Fălciu în anii 1920 – 1921¹⁴⁶, noțiuni de trigonometrie¹⁴⁷ culegeri de colinde, poezii¹⁴⁸, documente transcrise sau copiate de elevii săi¹⁴⁹, notițe de la lecțiile de limbă engleză¹⁵⁰, fișe de gramatică a limbii române întocmite de profesorul Ghibănescu¹⁵¹.

Dosarul 9 cuprinde copii, transcrieri de pe diverse documente din secolele XVI – XIX (zapise, acte domnești, spițe de neam etc.), cu un total de 95 file. Unele din transcrieri sunt făcute de Ghibănescu¹⁵², cele mai multe însă sunt scrise de elevii săi de la Școala Normală¹⁵³, transcrieri pe care profesorul le completa

¹³⁴ Ibidem, f. 74-87.

¹³⁵ Ibidem, f. 88-116.

¹³⁶ Ibidem, f. 117-122.

¹³⁷ Ibidem, f. 123-130.

¹³⁸ Ibidem, f. 131-161.

¹³⁹ Ibidem, f. 162-163.

¹⁴⁰ Ibidem, f. 164.

¹⁴¹ Ibidem, f. 165.

¹⁴² Ibidem, f. 166-177.

¹⁴³ Ibidem, f. 178-189.

¹⁴⁴ Ibidem, f. 190-196.

¹⁴⁵ Ibidem, f. 197-206.

¹⁴⁶ Ibidem, f. 207-208.

¹⁴⁷ Ibidem, f. 209-215.

¹⁴⁸ Ibidem, f. 216-227.

¹⁴⁹ Ibidem, f. 228-249.

¹⁵⁰ Ibidem, f. 25 -271.

¹⁵¹ Ibidem, f. 272-298.

¹⁵² Ibidem, d. 9, f 11, 26-28, 43, 47-55, 70-71, 83-88 ș. a.

¹⁵³ Ibidem, f. 1, 43 v, 56-68.

sau corecta¹⁵⁴. Sunt câteva copii executate cu mare talent artistic, așa cum este, de exemplu, cea a elevului Emilian Bontos¹⁵⁵.

În pachetele 10-13 a fost grupată corespondența personală și de familie a profesorului Ghibănescu. Pachetul 10 conține 167 de scrisori din perioada 1889-1930, iar în pachetul 11 sunt grupate 74 de scrisori din perioada 1931-1942 de la diferite personalități, printre care: N. Iorga¹⁵⁶, P.P. Panaitescu¹⁵⁷, C.C. Giurescu¹⁵⁸, C-tin Moisil¹⁵⁹, M. Costăchescu¹⁶⁰, A. Gorovei¹⁶¹, Gh. Bezviconâi¹⁶². Corespondența primită de Gheorghe Ghibănescu, de la aceste personalități și de la altele, prezintă diverse probleme de natură familială, relații politice, informații despre funcționarea unor instituții de cultură din țară și străinătate, nenumărate sesizări, reclamații adresate politicianului Gheorghe Ghibănescu.

În pachetul al 12-lea au fost inventariate 121 de scrisori de familie. Din conținutul acestora transpare „omul” Ghibănescu, în calitate de protector al familiei sale. Datorită poziției sociale și funcțiilor deținute, fini, nepoți, veri și chiar foști elevi îl roagă să intervină în rezolvarea a tot felul de probleme¹⁶³. Pe unii dintre aceștia Gheorghe Ghibănescu nu ezita să îi împrumute cu bani¹⁶⁴, pe alții să-i țină în gazdă¹⁶⁵, fapt pentru care unii dintre ei îi pomenesc cu mare drag și după moarte¹⁶⁶. Scrisorile din acest pachet surprind și momente fericite și mai puțin fericite, relații și întâmplări din viața celorlalți membri ai familiei Ghibănescu: Rozalia, Tache¹⁶⁷, Virginia¹⁶⁸, Octavian ș.a.

În ultimul pachet din această categorie au fost așezate trei scrisori adresate lui Mircea Ghibănescu și o scrisoare a acestuia către I. Cărăbaș, librar din București.

Dosarul al 14-lea deschide categoria materialelor colecționate de Gheorghe Ghibănescu. Actele familiilor Alecu și Scarlat Negruți, Zoe Negruți, născută Rosetti, și spătaresei Zoița Negruți, Eufrosina Calimachi, Smaranda Catargi și Iorgu Voinescu, adunate în acest dosar contribuie fiecare în parte la întregirea imaginii societății românești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Ca genuri documentare enumerăm: contracte, procuri certificate, autorizații, acte

¹⁵⁴ Ibidem, f. 12, 14 și 29.

¹⁵⁵ Ibidem, f. 43.

¹⁵⁶ Ibidem, 11/56.

¹⁵⁷ Ibidem, 10/129.

¹⁵⁸ Ibidem, 11/63.

¹⁵⁹ Ibidem, 11/57.

¹⁶⁰ Ibidem, 10/72, 10/73.

¹⁶¹ Ibidem, 11/36.

¹⁶² Ibidem, 11/41.

¹⁶³ Ibidem, d. 12/21, 12/37-41, 12/59, 12/61, 12/79-81.

¹⁶⁴ Ibidem, 12/15, 57, 58, 82.

¹⁶⁵ Ibidem, 12/48-51.

¹⁶⁶ Ibidem, 12/68.

¹⁶⁷ Ibidem, 12/97-103 (Mircea Constantin Ghibănescu).

¹⁶⁸ Ibidem, 12/107-114.

de vânzare-cumpărare ale moșiilor Voinești (Iași)¹⁶⁹, Boțești (Fălciu)¹⁷⁰, Blăgești (din trupul moșiei Boțești)¹⁷¹, Porcișenii (Fălciu)¹⁷², Țibana¹⁷³, Prigoreni¹⁷⁴, Roșiori (Fălciu), Plopi, Parușeni, Gârbești (Vaslui)¹⁷⁵ ș.a. dintre anii 1855-1881. Pe lângă aceste documente, în dosar s-au păstrat un anunț despre moartea Zoici Negruți, născută Rosetti¹⁷⁶, un extract de moarte pe numele lui Scralat Negruți¹⁷⁷, un certificat de deces pe numele lui Alexandru Carol, fiul Zoici și al lui Alexandru Negruți¹⁷⁸, o declarație a spătăresei Zoița Negruți prin care consimte ca fiul ei Alexandru Negruți să se căsătorească cu Aglaia, fiica vornicului Iorgu Voinescu¹⁷⁹. Din seria documentelor care fac referire la averea imobilă a spătăresei Zoița Negruți din orașul Iași, sunt și cele prin care aceasta închiriază lui Benjamin Fredman și fiului său Leon casele sale din mahalaua Talpalari¹⁸⁰, precum și autorizația pentru depozitarea lemnului pe locul său din strada Moțoc¹⁸¹, devizul lucrărilor de reparații făcute la casele sale din strada Gării¹⁸² și din strada Arcu¹⁸³. Fiul său, Alexandru Negruți deținea clădirile din strada Gării cu nr. 15, 17, 19, 21, 23, 25¹⁸⁴ și în strada Arcu, unde în 1898, și-a instalat lumina electrică¹⁸⁵. Deosebit de valoroase pentru studierea situației economice a satelor moldovenești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea sunt cele câteva tabele cu situația muncilor agricole executate de locuitorii moșiilor menționate între anii 1876-1881¹⁸⁶ și un contract de arendă a unei vii din podgoria Huși încheiat în 1904 între Smaranda Paraschiv, pe de o parte, și Ihâl Rubenstein și Burah Herscu Feraru pe de altă parte¹⁸⁷. Sunt câteva documente care au făcut parte din arhiva lui Nicolae Drosso. Este vorba de o chitanță din 1880 prin care Smaranda Catargi, domiciliată în București, îl împuternicește pe acesta să-i ridice pensia de la Casieria din Iași¹⁸⁸. Din certificatul emis de Tribunalul comunal din Belgrad în 1878, aflăm că Smaranda Catargi, în vârstă de 63 ani, s-a născut la Balș, s-a căsătorit cu Constantin Catargi, iar în acel moment locuia la palatul prințului

¹⁶⁹ Ibidem, d. 14, f. 3, 7-8, 15, 16-17, 19, 22-23, 27, 28, 31, 33-35, 38-40, 62-66, 101-103.

¹⁷⁰ Ibidem, f. 5, 6, 18, 30, 45 și 73.

¹⁷¹ Ibidem, f. 14.

¹⁷² Ibidem, f. 32.

¹⁷³ Ibidem, f. 20.

¹⁷⁴ Ibidem, f. 25, 59, 60, 77-79.

¹⁷⁵ Ibidem, f. 12.

¹⁷⁶ Ibidem, f. 9.

¹⁷⁷ Ibidem, f. 10.

¹⁷⁸ Ibidem, f. 11.

¹⁷⁹ Ibidem, f. 13.

¹⁸⁰ Ibidem, f. 21, 24, 29, 36 și 37; vezi și Ibidem, dosar 15, f. 3-4.

¹⁸¹ Ibidem, f. 53.

¹⁸² Ibidem, f. 54.

¹⁸³ Ibidem, f. 58.

¹⁸⁴ Ibidem, f. 61.

¹⁸⁵ Ibidem, f. 67-72.

¹⁸⁶ Ibidem, f. 48-52, 80-100, 104-129.

¹⁸⁷ Ibidem, f. 74-76.

¹⁸⁸ Ibidem, f. 130, vezi și dovezile banilor ridicați și dați; ibidem f. 138 și 140.

Serbiei, M.M. Obrenovici al IV-lea¹⁸⁹. În acest dosar se află și procura dată de Catinca Budișteanu, născută Cârjă, fosta soție a lui Teodor Pascu, avocatului Constantin Cristodulo-Cerchez, pentru a o reprezenta în procesul care îl avea dânsa pentru împresurarea moșiei sale Ghiberțenii de către moșia Rogojenii, proprietate a defunctei Eufrosina Calimachi¹⁹⁰, precum și hotărârea dată în acest proces de Curtea de Apel din Focșani, secția I¹⁹¹. Și, în fine, nu putem să nu semnalăm existența unui interesant memoriu înaintat Mitropolitului Moldovei în 1941 de episcopul C. Popescu care deplângea situația Bisericii Sf. Haralamb din Iași, unde paroh era preotul Gh. Neculea¹⁹².

Dosarul al 15-lea cuprinde o convenție încheiată în 1873¹⁹³ și mai multe certificate din 1876¹⁹⁴, privitoare la Iorgu Voinescu, proprietarul unei părți din moșia Prigoreni, comuna Brăiești, plasa Cârligătura, județul Iași. În 1879, s-a întocmit inventarul și evaluarea averii mobile și imobile din Iași rămasă de pe urma defunctului Iorgu Voinescu¹⁹⁵. Din acest dosar aflăm că în 1874, spătăreasa Zoița Negruzi a cumpărat de la Benjamin Friedman casa cu atenansele și tot locul său din mahalaua Talpalari¹⁹⁶, iar împreună cu Aglaia Negruzi și Iorgu Voinescu împărțeau moșia Prigoreni¹⁹⁷.

În pachetul al 16-lea au fost inventariate 13 scrisori adresate lui Th. Codrescu, Humpel, Gheorghe Ionescu, Suțu ș.a. în perioada 1884-1910.

În următorul dosar se află patru schițe de plan ale unor străzi din Iași, și anume: C. Negri (fostă Veche), Cuza-Vodă, I.C. Brătianu și Sărăric, menționându-se magazinele, atelierile precum și unele instituții existente pe străzile respective. Schițele de plan sunt executate de elevii Școlii Superioare de Arte și Meserii din Iași, unde Ghibănescu a fost profesor mulți ani.

În dosarul numărul 18 sunt actele dintre anii 1860 – privitoare la N. Drosu, procurator¹⁹⁸ al Eufrosinei Calimah născută Cantacuzino și al prințului Al. Calimah, proprietar, arendaș și senator. Contractele, procurile, procesele-verbale, rapoartele către Ministerul Justiției, declarațiile, chitanțele, recipisc, procesele-verbale de evaluare, extracte de venituri și cheltuieli, somațiile, bilețelele și scrisorile din acest dosar, unele scrise în limba franceză, fac referire la diverse venituri și cheltuieli, tranzacții și procese în legătură cu moșiile Drăgușeni și Bălțătești¹⁹⁹, Drăgușenii Sârbei și Săreștii²⁰⁰, Belcești (Iași)²⁰¹, Ivești²⁰²

¹⁸⁹ Ibidem, f. 39.

¹⁹⁰ Ibidem, f. 131-133.

¹⁹¹ Ibidem, f. 134-137.

¹⁹² Ibidem, f. 142-147.

¹⁹³ Ibidem, d. 15, f. 1-2.

¹⁹⁴ Ibidem, f. 5, 6, 7, 8 și 9.

¹⁹⁵ Ibidem, f. 12-15.

¹⁹⁶ Ibidem, f. 3-4.

¹⁹⁷ Ibidem, f. 1-2, 10-11.

¹⁹⁸ Ibidem, d. 18, f. 87, 105 și 147.

¹⁹⁹ Ibidem, f. 4-5, 12-16 bis, 20-22, 32-33 (în franceză), 39, 40-43, 79, 96, 192, 204 și 287.

²⁰⁰ Ibidem, f. 247, 249, 254, 255, 258, 260, 262 și 271.

(Mărciucani)²⁰³ și Sabanul²⁰⁴, Bunești²⁰⁵, Secuienii²⁰⁶, Rogojenii²⁰⁷, Chirileștii și Siliștea²⁰⁸, Pogonești și Siliștile²⁰⁹, Valea lui Ilie²¹⁰, Grumăzești²¹¹, Sârbi²¹² ș.a. din județele Succava, Neamț, Iași, Covurlui și Tutova. Pe lângă aceste documente, dosarul cuprinde și acte ce pot face parte din categoria actelor personale ale lui N. Drossu, precum este certificatul prin care se arată că acesta a fost ales în anul 1873 cu majoritate de voturi, membru în Consiliul Județean Iași, în locul defunctului Iancu Drăghici²¹³. Corespondența dintre cei doi, Nicolae Drossu și prințul Calimach, pe lângă faptul că este inedită, este deosebit de interesantă, surprinzând fragmente savuroase din viața și activitatea acestora²¹⁴. Nicolae Drossu a fost și episcopul lui Lascarachi Mihalachi, proprietar al moșiei Băcești²¹⁵, care în 1875 era dată în arendă lui Leiba Șionfeld²¹⁶. În acest dosar se păstrează și corespondența purtată de N. Drossu și Maria Moruzi²¹⁷, Ion Gherghitzoaia din Bârlad²¹⁸, Cambureanu²¹⁹, J.A. Cantacuzino²²⁰, G. Știrbey²²¹, Negruzzi²²² de Gheorghe Teodorescu cu Alter Wechsler²²³ ș.a. De la Artur R. Wechsler, N. Drossu a cumpărat în 1882 obligațiuni²²⁴, iar lui Eugenie Uhrinoschi i-a împrumutat 40.000 de lei în bilete ce bancă²²⁵. Pe lângă multe alte moșiile arendate de N. Drossu o găsim și pe cea de la Bucium, unde subarendează în 1884 o crâșmă, zisă Blaga, lui Lazăr Einsenfeld²²⁶. Dosarul mai cuprinde un contract încheiat între N. Drossu și P. Belzendahl prin care acesta din urmă se obliga să

²⁰¹ Ibidem, f. 8, 38, 46, 47, 52-57, 59, 60, 61, 63-65 (un înscris al locuitorilor din Grumăzești), 66 (un înscris al locuitorilor din Petricani), 68, 125, 130, 132, 133, 143-144, 148, 149, 151-154, 156-163, 165, 167-170, 176, 185, 188, 194, 197-198.

²⁰² Ibidem, f. 9, 10, 17-19, 71-74, 81, 97, 101 și 278.

²⁰³ Ibidem, f. 25-31.

²⁰⁴ Ibidem, f. 34-37.

²⁰⁵ Ibidem, f. 23, 80 și 91.

²⁰⁶ Ibidem, f. 1-3.

²⁰⁷ Ibidem, f. 104, 108, 111, 114, 118, 119, 120-122, 124, 128-129, 145, 177 și 248.

²⁰⁸ Ibidem, f. 48-50, 51 și 96.

²⁰⁹ Ibidem, f. 58.

²¹⁰ Ibidem, f. 69-70.

²¹¹ Ibidem, f. 84, 88 și 89.

²¹² Ibidem, f. 193.

²¹³ Ibidem, f. 62.

²¹⁴ Ibidem, f. 32- 33, 75, 77, 82, 87, 92, 93, 96, 100, 103, 126, 138, 142, 171-175, 178, 209, 210, 211 și 286.

²¹⁵ Ibidem, f. 127 și 146.

²¹⁶ Ibidem, f. 112, 113, 115 și 116.

²¹⁷ Ibidem, f. 123 și 136.

²¹⁸ Ibidem, f. 277 și 280.

²¹⁹ Ibidem, f. 279.

²²⁰ Ibidem, f. 281.

²²¹ Ibidem, f. 282 și 283.

²²² Ibidem, f. 285.

²²³ Ibidem, f. 125.

²²⁴ Ibidem, f. 250.

²²⁵ Ibidem, f. 152-253.

²²⁶ Ibidem, f. 270 și 273.

execute furnitura de la geamurile casei lui N. Drossu din strada Lăpușneanu²²⁷. La contract este atașată schița geamurilor casei cu dimensiunile și prețul acestora în funcție de calitate²²⁸. Relevant pentru studierea vieții cotidiene a aristocrației moldovenești sunt cele câteva facturi eliberate pe numele soților Drossu de la diverse magazine din străinătate în care se arată obiectele de mobilier, decorațiunile interioare și exterioare²²⁹, precum și bijuteriile și argintăria²³⁰ procurată de aceștia în anul 1880. Pe lângă acestea, aflăm că Nicolac Drossu s-a judecat în nume propriu cu diverse persoane, precum Gh. Băncilă de la Cașin, județul Bacău, pentru bani și pentru niște oi²³¹, cu avocatul P. Nițescu²³², și, în calitate de procurator cu Catinca Cudișteanu Pascu, născută Cârja, fostă soție a lui Teodor Pascu, reprezentată de avocatul Consatntin Cristodulo Cerchez pentru bani și moșia Rogojăni²³³. Prezintă importanță în ceea ce privește cheltuiala făcută la pomenirea Eufrosinei Calimachi, decedată în 1875, izvodul dat de economul Mardorov în care sunt enumerate toate câte s-au cumpărat și cât s-a cheltuit pentru acest eveniment²³⁴. În acest dosar a fost inclus și actul de vânzare-cumpărare, încheiat în anul 1879 între Alexandru Negruzi și mama sa, spătăreasa Zoia Negruzi, a caselor din mahalaua Talpalari, din Iași, case pe care primul le cumpărase de la răpostul lui moș, Costache Voinescu²³⁵. Mai târziu, în 1891, același Alecu Negruzi, proprietar al moșiei Voinești, cumpără de la Dumitru Ungureanu 50 vedre de vin²³⁶. Pentru studierea proprietăților din Basarabia relevant este contractul de arendă încheiat la 1880 între Dimitri Paisi și coproprietarii moșiei Badicu Moldovenesc și ai cotunei Chircanii, „situată în Rusia partea Basarabiei retrocedată, comuna Constantinovca”²³⁷. Documentul prezintă în amănunt condițiile arendării, arătând, totodată, averea mobilă și imobilă a moșiei respective. Pentru moșia Bădicu Moldovenesc, compusă din trupurile Negulești, Păcurărești, Chircani și Badicu din comuna Costangalia, plasa Costangalia, județul Cahul, N. Drossu, în calitate de coproprietar, este somat să plătească o datorie către Societatea Creditului Urban din București²³⁸. Și tot pentru această moșie s-a judecat cu Thelimach Ciupercescu în cursul anului 1880²³⁹. În ceea ce privește moșia Cristești din județul Iași, în dosarul de față se păstrează hotărârea dată în 1880 de Tribunal județului Iași, secția a III-a, cu

²²⁷ Ibidem, f. 139-140.

²²⁸ Ibidem, f. 141.

²²⁹ Ibidem, f. 284.

²³⁰ Ibidem, f. 230 și 238.

²³¹ Ibidem, f. 185-187, 189, 190, 196 și 199.

²³² Ibidem, f. 269 și 272.

²³³ Ibidem, f. 203, 206-208, 212-216, 221-226.

²³⁴ Ibidem, f. 135.

²³⁵ Ibidem, f. 227-229.

²³⁶ Ibidem, f. 274.

²³⁷ Ibidem, f. 231-232.

²³⁸ Ibidem, f. 240.

²³⁹ Ibidem, f. 239, 241-246.

privire la litigiul dintre d-na Balan Vasiliu Cristescu, soția lui Teodor Vasiliu Cristescu, și Elisabeta Cazimir pentru vânzarea moșiei menționate²⁴⁰. De remarcat pentru acest dosar este că fiecare document, începînd cu fila 62 din dosar, a fost cotate cel mai probabil de către Gheorghe Ghibănescu, care avea ordonată colecția pe pachete, iar în cadrul fiecărui pachet documentul avea un număr, sistem utilizat și astăzi în Arhivele ieșene pentru colecția *Documente*²⁴¹. Această remarcă, susținută de faptul că aceste documente aparțin aceleiași persoane, N. Drossu, ne face să bănuim că cea mai mare parte a documentelor respective au făcut parte din pachetul XVI, care, cine știe când sau din ce motive, a fost împărțit. În dosar s-au păstrat doar câteva documente dintre numerele 141²⁴²- 415²⁴³, ceea ce ne face să credem că dosarul-pachetul inițial a avut peste patru sute de documente.

Dosarul cu numărul 19 cuprinde lucrările Comitetului Presei Ieșene pentru ajutorarea incendiștilor din județul Fălciu și alte regiuni din Moldova, al cărui președinte era N. Drossu²⁴⁴. Tot aici sunt și diferite numere din ziarul „Curierul”²⁴⁵, „Independența română”²⁴⁶ și „Liberalul”²⁴⁷ în care s-au tipărit articole despre activitatea Comitetului. Ziarele conțin date referitoare la politica internă și externă a României, precum frânturi din viața socială, economică și culturală a vremii. Dosarul este constituit de creator, avînd legăturile originale cu sfoară, însă, probabil din cauza proastelor condiții de păstrare și depozitare, ziarul este parțial rupt, mai ales la îndoituri, care, pe alocuri, ies din dosar. Majoritatea documentelor reprezintă corespondența Comitetului Presei Ieșene cu diverse instituții și persoane²⁴⁸ din Moldova, care au refuzat ori s-au oferit și au contribuit la ajutorarea nu numai a incendiștilor din Fălciu, ci și din alte localități ale Moldovei²⁴⁹. Printre aceste instituții enumerăm: Prefectura județului Covurlui²⁵⁰, Comitetul Teatrului – Societatea Dramatică din Iași²⁵¹, Comitetul

²⁴⁰ Ibidem, f. 233-236.

²⁴¹ Astăzi, în cadrul acestei colecții, la pachetul nr. 16 sunt inventariate 93 de documente. Este posibil ca documentele din colecția lui Ghibănescu să fi făcut parte din pachetul 16 al colecției Documente și, pentru că nu aveau legătură cu acest pachet, a fost integrate de către arhiviști la dosarul 19 al colecției Gheorghe Ghibănescu.

²⁴² Ibidem, f. 93.

²⁴³ Ibidem, f. 146.

²⁴⁴ Ibidem, d. 19, f. 7, 8 și 53.

²⁴⁵ Ibidem, f. 1-2, 19-22, 55-56, 76-83, 107, 166-171, redactor la acest ziar era Th. Blassan, membru al Comitetului.

²⁴⁶ Ibidem, f. 134-135.

²⁴⁷ Ibidem, f. 138-139. Proprietarul ziarului era H. Goldner, membru al Comitetului Presei.

²⁴⁸ Ibidem, f. 11, 14, 15-18, 26, 36-45, 47, 48, 63-64, 65 și 68 (Maria Catargi, președinta Societății de Binefacere), 69 (Dinu Mavrocordat), 70, 86, 87, 92-93, 96, 104, 106, 117, 118, 119, 136, 137 și 149.

²⁴⁹ Ibidem f. 29-34 (lista cu incendiștii din Târgu Neamț), filele 50-51 (lista cu incendiștii din târgul Lespezi), fila 52 (lista cu incendiștii din târgul Pașcani), fila 67^v (lista cu incendiștii din plasa Bahlui), filele 109-110 (lista cu incendiștii din județul Fălciu), f. 111-114, 155-163 (listele cu incendiștii din Târgu Frumos), f. 120-132 (liste cu incendiștii din Târgu Neamț, Pașcani și Lespezi),

²⁵⁰ Ibidem, f. 3-4.

²⁵¹ Ibidem, f. 5 și 35.

Reuniunii Femeilor Române din Iași²⁵², Prefectura județului Iași²⁵³, Comitetele Unite din Iași²⁵⁴, Tribunalul județului Vaslui²⁵⁵, Primăria urbei Piatra²⁵⁶, Prefectura județului Neamț²⁵⁷, Prefectura județului Suceava²⁵⁸, Prefectura județului Bacău²⁵⁹, Prefectura județului Putna²⁶⁰, Primăria urbei Vaslui²⁶¹, Prefectura Poliției Iași²⁶², Primăria urbei Bârlad²⁶³, Tribunalul județului Tutova²⁶⁴, Prefectura județului Fălciu²⁶⁵, Primăria comunei Lespezi²⁶⁶, Comitetul Filantropic pentru ajutorarea incendiaților din urbea Neamț²⁶⁷, Primăria urbei Focșani²⁶⁸ și Primăria comunei urbane Târgu Frumos²⁶⁹. Documentele cuprinse în acest dosar sunt deosebit de valoroase pentru cei interesați de felul în care ființau instituțiile de binefacere și ajutor social, deoarece oferă informații despre modul de organizare funcționare a acestui Comitet, precum și date despre cei care făceau parte din societate sau participau la lucrările sale. Ne rezumăm în aceste câteva rânduri a arăta că menționatul Comitet era format din 15 membri și își avea sediul la Iași. Pentru organizarea unor sebare, precum cea din Copou, din aprilie 1882²⁷⁰, solicita implicarea junimeii și a damelor din societatea ieșcană²⁷¹.

Dosarul cu numărul 20 conține diverse acte dintre anii 1871-1942, însumând 143 de file. A fost legat în anul 2001, fiind solicitat la sala de studiu. Documentele sunt variate din punct de vedere al conținutului, nefiind ordonate în cadrul dosarului, nici tematic și nici conologic. Astfel, găsim câteva documente cu referire directă la activitatea profesorului Gheorghe Ghibănescu, în calitate de președinte al Muzeului Municipal din Iași, director al Buletinului „Ioan Neculce” și al Școlii de Epigrafie și Paleografie²⁷², și doar un singur document referitor la activitatea sa de publicist²⁷³. Semnalăm, de asemenea, existența a două documente

²⁵² Ibidem, f. 6.

²⁵³ Ibidem, f. 7, 66, 67, 71, 72, 73, 88-89, 98-100 și 153.

²⁵⁴ Ibidem, f. 8 și 46.

²⁵⁵ Ibidem, f. 10.

²⁵⁶ Ibidem, f. 24-25 și 95.

²⁵⁷ Ibidem, f. 28.

²⁵⁸ Ibidem, f. 49 și 57.

²⁵⁹ Ibidem, f. 74-75, 140-141.

²⁶⁰ Ibidem, f. 84.

²⁶¹ Ibidem, f. 85.

²⁶² Ibidem, f. 90, 101, 105.

²⁶³ Ibidem, f. 94.

²⁶⁴ Ibidem, f. 102-103.

²⁶⁵ Ibidem, f. 108, 115-116.

²⁶⁶ Ibidem, f. 133.

²⁶⁷ Ibidem, f. 145-146.

²⁶⁸ Ibidem, f. 143-144.

²⁶⁹ Ibidem, f. 151.

²⁷⁰ Ibidem, f. 58-59 (lista cu cheltuielile și veniturile încasate în urma serbării).

²⁷¹ Ibidem, f. 53-54.

²⁷² Ibidem, d. 20, f. 14-48, copii tipărite ale unei adrese către Primăria comunei Iași.

²⁷³ Ibidem, f. 2, copie de pe adresa de comandă a colecției de documente publicate de Gheorghe Ghibănescu către Tipografia Românească din Iași; f. 5, adresa de înaintare a unui ordin de plată pentru 20 exemplare din revista „Ioan Neculce”.

personale ale Rozaliei Ghibănescu, institutoare la Școala Primară de Fete din Țicău-Iași²⁷⁴ și Petru Ghibănescu, controlor la Creditul Agricol din Huși²⁷⁵. Sunt și documente care oferă date despre înființarea și funcționarea a două instituții importante în prima jumătate a secolului al XIX-lea, din orașul Iași. Este vorba de Banca Populară „Izvorul Bogăției” și de Loteria de Stat Colectură Oficială din Iași²⁷⁶, subordonată primeia, și Societatea Cooperativă pentru Aproximare, Producție și Desfacere „Zimbrul Moldovei”²⁷⁷. Sunt, de asemenea, câteva documente care oferă date succinte despre pădurea din Rogojeni-Chirilești²⁷⁸ și lefurile pădurarilor din districtul Hârlău, pe anii 1867-1871²⁷⁹. Deosebit de bine s-a păstrat actul de proprietate dat de Tribunalul județului Iași, secția a III-a, la 27 august 1866, lui Mihalachi Popovici care primește de la Maria Moruzi, născută Negri, două fâlcii de pământ din trupul părții de moșie Șoimărești din districtul Suceava²⁸⁰. În categoria documentelor referitoare la moșii pot fi încadrate și actele de judecată pentru moșiile Belcești²⁸¹, Cristești²⁸², Chirilești, Gruie, Oarba și Drămboieni²⁸³. Prezintă interes, în ceea ce privește studierea vieții universitare din anii '30 ai secolului trecut, Memoriul Asociației Profesorilor Universitari, secția Cernăuți, adresat Președintelui Asociațiunii, colegilor Profesori Universitari, Decanatelor și Rectoratelor Universităților surori, relativ la situația organizației²⁸⁴. Relevante pentru viața și activitatea instituțiilor școlare de la sfârșitul secolului al XIX-lea, sunt cele câteva chitanțe de primire a banilor de la Directorul Școlii Comunale de Meserii, din 1883-1884, semnate de I. Grigorescu²⁸⁵. În dosar se mai află o felicitare de Anul Nou, din 1942²⁸⁶, cartea de vizită a avocatului Constantin M. Tănase-Turtucaia²⁸⁷, citația pe numele lui Alexandru Negruți²⁸⁸, autorizația de construcție a unui grajd în Huși²⁸⁹, diverse notițe²⁹⁰, lista cu membrii

²⁷⁴ Ibidem, f. 72-73, cerere adresată Ministrului la 1 martie 1896.

²⁷⁵ Ibidem, f. 86, brevet pentru medalia „Serviciu credincios”, original, timbru sec.

²⁷⁶ Ibidem, f. 1, 126 și 142, copii tipărite; vezi și f. 6 și 7, două bilete de loterie din anul 1937; pe verso primului bilet sunt menționate numele Virginia Țărălungă și C. Ghibănescu.

²⁷⁷ Ibidem, f. 141.

²⁷⁸ Ibidem, f. 68-70, 75

²⁷⁹ Ibidem, f. 62.

²⁸⁰ Ibidem, f. 76 original, sigiliu roșu aplicat căzut, dar lipit intact pe o foaie alăturată.

²⁸¹ Ibidem, f. 49-53 și 58, dintre anii 1871-1873.

²⁸² Ibidem, f. 104-106, 111-114, proces între Ralu Vasiliu Cristescu și Elisabetta Cazimir, prima fiind reprezentată de soțul său, Theodor Vasiliu Cristescu.

²⁸³ Ibidem, f. 56-57 și 77-85; urmașii celor două familii, Cârjău/Cârja și Cantacuzino Pașcanu, aflate în proces din 1834-1878, sunt reprezentate în anii din urmă de Nicolae Drossu și Constantin Cristodor Cerchez.

²⁸⁴ Ibidem, f. 132-134.

²⁸⁵ Ibidem, f. 3, 4, 8, 12 și 13.

²⁸⁶ Ibidem, f. 10.

²⁸⁷ Ibidem, f. 9.

²⁸⁸ Ibidem, f. 59

²⁸⁹ Ibidem, f. 61.

²⁹⁰ Ibidem, f. 63-67, 71, 90-102, 115-118, 120, 139 (fragment dintr-un text despre relația țaran-funcționar), 143 (evidența vedrelor de rachiu și vin date la crășmele de la Chilie, Voinești și Slobozie).

Comisiei Interioare Județene²⁹¹, borderou prin care D. Greceanu vinde lui N. Drossu franci în „obligațiunile statului” - 12 cupoane, primind valoarea în aur²⁹² ș.a.

În ultimul dosar, cu numărul 21, a fost adunată corespondența din 1965 a Arhivelor Statului Iași cu urmașii lui Gheorghe Ghibănescu, Virginia și Octavian Ghibănescu, pentru achiziționarea celor patru lăzi de documente, manuscrise și cărți, moment prezentat pe larg mai sus.

Importanța acestui fond documentar este evidentă și incontestabilă în perspectiva realizării unei lucrări cuprinzătoare despre viața și activitatea cărturarului ieșean. Diversitatea tematică a acestui fond, datorită efortului susținut de a aduna orice informație documentară, oferă astăzi tuturor celor interesați posibilitatea de a realiza studii privind situația economică, socială, instituțional-culturală și educativă a unor comunități din județele Moldovei, precum și de a dezvălui amănunte din viața și activitatea unor personalități contemporane cunoscutului profesor.

Nu vom putea realiza, probabil, niciodată cât a reprezentat, ca întindere, întreaga colecție a bătrânului cărturar, sub aspect cantitativ și, implicit, calitativ, putem însă să apreciem cantitatea și valoarea incontestabilă a celor câteva mii de unități arhivistice care au putut fi recuperate sau achiziționate de Arhivele ieșene. În acest sens, este remarcabil efortul, perseverența și dăruirea a cel puțin două generații de arhiviști, conduse de Sever Zotta și Gheorghe Ungurcanu, aceștia înscriindu-se, alături de predecesorii lor, în rândul celor ce au vegheat și constituit ceea ce avem astăzi la Arhivele de la Iași. Dintre arhiviștii acestei perioade se disting Rodica P. Anghel, Virginia Isac, Constantin Turcu, Aurel Gheorghiu, Virgil Apostolescu și Gheorghe Balica, care, cu ocazia controalelor în teren, au descoperit, preluat sau negociat și cercetat mii de documente, care erau apoi riguros prezentate în documentații justificative.

Fără intenția de a elogia perioada regimului trecut în întregul său, nu putem trece cu vederea următorul aspect: atenția deosebită acordată patrimoniului arhivistic național, manifestată concret prin alocarea de fonduri destinate exclusiv achizițiilor, fapt care astăzi rămâne, din păcate, doar de domeniul trecutului.

²⁹¹ Ibidem, f. 71.

²⁹² Ibidem, f. 87-88.

ILIE E. TOROŢIU ÎN FONDURILE BIBLIOTECII ACADEMIEI ROMÂNE. CORESPONDENŢA AFLATĂ ÎN FONDUL CABINETULUI DE MANUSCRISE – CARTE RARĂ

Dumitru STAVARACHE

Oana DIMITRIU

Ilie E. Toroutiu in the Romanian Academy Library funds. Correspondence in the Cabinet – Manuscripts and rare book Summary

Ilie E. TorouŢiu, personality of Romanian culture, literary critic, folklorist, translator, part of German intellectuals trained at the school in the early part of the 20th century. Ilie E TorouŢiu and his wife Elvira TorouŢiu, decided to donate their archive of rich literary history of the Romanian Academy Library. Track documents "Ilie E. TorouŢiu", in the Cabinet of rare book- manuscripts, there are in three component: a) large Archive - 9 points; b) Mail - 224 letters; c) donated manuscripts - 22). The correspondence with Ilie E. Toroutiu there are and in the other funds. In the Cabinet of rare book- manuscripts, "O.C. Taslauanu" fund, kept a number of 8 letters sent by O.C. Tăslăuano to Ilie E. TorouŢiu.

Keywords: archivistic fund, manuscripts, members of the Romanian Academy, historians and literary critics, personalities of Bukovina, Ilie E. Toroutiu.

1. Ilie E. TorouŢiu şi arhiva sa predată Bibliotecii Academiei Române

Ilie E. TorouŢiu, personalitate a culturii române – critic, istoric literar, folclorist, traducător –, face parte din intelectualii formaţi la şcoala germană la începutul secolului al XX-lea. S-a născut în Bucovina, la Solca-Suceava, în 17 iunie 1888, şi a trecut la cele veşnice la Bucureşti, în 23 noiembrie 1953. Şi-a făcut studiile la Suceava şi Cernăuţi. A participat la evenimentele din Primul Război Mondial şi a activat în viaţa cultural-literară din perioada interbelică a României. A condus „Caietele Eminescu” şi „Convorbiri literare”, serie nouă. S-a remarcat ca un adevărat istoric literar, pasionat pentru documentele literare. Stau mărturie cele 13 volume de *Studii şi documente literare, corespondenţa junimiştilor şi sămănătoriştilor*, adunate şi publicate, însoţite de note, comentarii şi indici. A lăsat şi alte lucrări, între care „Poporaţia şi clasele sociale din Bucovina”, „Carmen Sylva în literatura română”, „Modernismul”, „H. Heine şi heinismul în literatura română”, „Hermann Sudermann în literatura românească”, „Pagini de istorie şi critică literară”¹. A făcut traduceri din limbile germană şi greacă, însoţite de comentarii şi corelări cu limba română. Membru corespondent

¹ Rusu, Dorina, *Membrii Academiei Române, 1866-1999, Dicţionar, Academia Română*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1999, p. 531.

al Academiei Române (26 mai 1936), repus în drepturi ca membru corespondent al Academiei Române (3 iulie 1990). Ilie E Torouțiu și soția sa, Elvira Torouțiu (Morariu înainte de căsătorie), au hotărât să doneze bogata lor arhivă de istorie literară Bibliotecii Academiei Române. O prezentare a acestei arhive a fost făcută într-un studiu publicat de Pavel Țugui pe care o redăm în continuare.

Dosarul-inventar al arhivei I.E. Torouțiu, predată Bibliotecii Academiei Române, cuprinde: „170 de manuscrise; 10873 scrisori; 14 documente ș.a.; 4424 titluri de cărți și 580 titluri de periodice. Capitolele arhivei: **Arhiva I.E. Torouțiu**. Manuscrisele găsite în arhiva I.E. Torouțiu, provenind din arhivele T. Maiorescu, I. Ursu, Gh. Tutoveanu, D. Onciul ș.a. (9 pagini); **Arhiva I.E. Torouțiu** (14 pagini, total 2350 scrisori); **Arhiva Ion Ursu** – total 848 scrisori; **Arhiva Xenopol Adela** – 60 scrisori; **Arhiva Artur Gorovei** – 33 scrisori; **Arhiva George Vâlsan** – 82 scrisori; **Arhiva Ion Ciocârlan** – 208 scrisori; **Arhiva I.Al. Brătescu-Voinești** – 97 scrisori; **Arhiva I. Petrevici** – 548 scrisori; **Arhiva Titu Maiorescu** – 1.681 scrisori; **Arhiva Radu Rosetti** – 149 scrisori; **Arhiva I.E. Torouțiu** – 501 scrisori; **Arhiva I.E. Torouțiu – Corespondență aranjată** – 822 plicuri cu scrisori; **Arhiva I.E. Torouțiu – Corespondență nearanjată** – 1690 scrisori; **Arhiva I.E. Torouțiu** cuprinde în total 2013 scrisori; **Arhiva N. Petrașcu** – 134 scrisori; **Arhiva N.A. Bogdan** - 138 scrisori; **Arhiva Slavici** – 284 scrisori; **Arhiva Gh. Tutoveanu** – 940 scrisori; **Arhiva Șaraga** – 25 scrisori; **Arhiva Elena și Margareta Miller Verghi** – 72 scrisori; **Arhiva Tailler** – 4 scrisori; **Arhiva Dr. Alexandru de Teodor** – 20 scrisori; apoi scrisori din arhivele **Ioanovici Azuga**; **Aurel C. Popovici**; **Cuțescu Constantin**; **Mitache**; **Pop Florantin I**; **Livia Dynusza** etc. La pagina 56 sunt înregistrate, *Documente diferite și câteva stampe*. Urmează înregistrarea titlurilor celor 4424 cărți (p. 1-47; p. 1-63) în limba română, germană și franceză, majoritatea de literatură artistică, dar și de științe umaniste și ale naturii, între care și cărți rare. Colecțiile de periodice (580 titluri) – 16 pagini – nu sunt complete, ci disperate, valoroase apar diverse anuare și reviste editate de unele școli din aria românească, neînregistrate în alte biblioteci importante din România”².

2. Evidența documentelor aflate în fondul Cabinetului de manuscrise-carte rară

Evidența documentelor „Ilie E.Torouțiu”, aflate în fondul Cabinetului de manuscrise-carte-rară, este structurată în trei component: a) Arhivă mare; b) Corespondență; c) Manuscrise donate.

a) Arhivă mare:

A. 697. Corespondență neinteresantă

² Cf. Pavel Țugui, *Ilie Torouțiu și arhiva sa de istorie literară*, în „Codrul Cosminului”, serie nouă, nr. 10 (20), 2004, pp. 271-274.

- A. 1217 Hârtii din limba germană dăruite de Totouțiu
- A. 1297 Despre viața și opera lui Goethe
- A. 1322. Msse
- A. 1323 Varia
- A. 1324 Scrieri și traduceri. Material pentru studii și documente
- A. 2691 Exegeză eminesciană
- A. 3305 Mss. literar
- A. 3342 Mss. literar

b) Corespondență:

- Torouțiu, I.E. către Grigore Anipa, 1938 martie 20, București, S. 46/CMXLIII
- Torouțiu, I.E. către Bălan, 1935 mai 27, București, S. 1/XLII
- Torouțiu, I.E. către George Barcaru, 1919 iun. 21, București, S. 2/XLIII
- Torouțiu, I.E. către Marius Bunesu, 1936 oct. 21, București, S. 3/XLIII
- Torouțiu, I.E. către Eugen Ciarlic, 1934 mai 7, f. l., S. 4/XLIII
- Torouțiu, I.E. către Ion Ciocîrlan, 1936, București, S. 49 (1-2)/III
- Torouțiu, I.E. către Ion Ciocîrlan, f.d., f. l., S. 5/XLIII
- Torouțiu, I.E. către gl. N. Condiescu, 1935 apr. 1, București, S. 49/CCXLVIII
- Torouțiu, I.E. către G.K. Constantinescu, 1936 oct. 24, f. l., S. 6/XLIII
- Torouțiu, I.E. către Maria Cunțan, 1914 aprilie 6, Pătrăuți Ițcani, S. 28(1-5)/DXXV
- Torouțiu, I.E. către A.C. Cuza, 1911 mai 31, Cernăuți, S. 39 (1-15)/DLXV
- Torouțiu, I.E. către A C. Cuza, 1919 iun. 13, București, S. 7/XLIII
- Torouțiu, I.E. către Ilie Dăianu, 1913 febr. 3, Pătrăuți, S. 8/XLIII
- Torouțiu, I.E. către Ovid Densușianu, 1919 octombrie 1, București, S. 14(1-2)/DXLII
- Torouțiu, I.E. către Dimitriu, 1919 iun. 30, Pătrăuți, S. 9/XLIII
- Torouțiu, I.E. către Mihail Dragomirescu, 1907-1915, Suceava, S. 60(1-12)/X
- Torouțiu, I.E. către D. Elefteriu, f.d., f. l, S. 10/XLIII
- Torouțiu, I.E. către Cornelia Emilian, 1933, Buc. S. 42/CDXLIX
- Torouțiu, I.E. către Mathias Friedwagner, 1932, f. l, S. 11/XLIII
- Torouțiu, I.E. către Octavian Goga, f.d., f. l, S. 12/XLIII
- Torouțiu, I.E. către Artur Gorovei, 1932 august 20, București, S. 1(1-11)/MXCVI
- Torouțiu, I.E. și Elvira către Artur Gorovei, 1933-1936, București, S. 3(1-15)/MXCVI
- Torouțiu, I.E. către Artur Gorovei, 1946, decembrie 16, București, S. 97/MXC; 1947, S.50/MC
- Torouțiu, I.E. către Dimitrie Gusti, 1934 mai 13, București, S. 13/XLIII
- Torouțiu, I.E. către Nicolae Iorga, 1932 ian. 15, București, S. 14 (1-3)/XLIII
- Torouțiu, I.E. către Constantin Loghin, 1927 ian. 15, București, S. 15/XLIII
- Torouțiu, I.E. către Ion Manolescu, 1933 nov. 9, București, S. 16 (1-7)/XLIII

Torouțiu, I.E. către Vasile Mihăilescu, 1919 iun. 21, București, S. 17/XLIII
 Torouțiu, I.E. către Constantin Morariu, S. 18/XLIII
 Torouțiu, I.E. către Leca Morariu, 1946 iul. 20, S. 19/XLIII
 Torouțiu, I.E. către Sc. Negreanu (Scarlat-Precăbă), 1933 nov. 8, București, S. 23/XLIII
 Torouțiu, I.E. către Mihai Negruzzi, 1938 nov. 22, București, S. 41/LIII
 Torouțiu, I.E. către Nicolau, f. a. Apr. 8, f. 1, S. 20/XLIII
 Torouțiu, I.E. către D. S. Panaitescu Perpessicius, 1936 ianuarie, 25, București, S. 28 (1-14)/MXLVII
 Torouțiu, I.E. către D. S. Panaitescu Perpessicius, f. d., f. 1, S. 22/XLIII
 Torouțiu, I.E. către Parchinoschi, 1919 iun. 23, București, S. 21/XLIII
 Torouțiu, I.E. către Cezar Petrescu, 1936 febr. 9, București, S. 35/DCCCCVIII
 Torouțiu, I.E. și Murărașu, D. Către Președintele Academiei Române, 1937, oct. 20, București, S. 42/MXLIX
 Torouțiu, I.E. către Rădulescu, 1936 apr. 17, S. 24/XLIII
 Torouțiu, I.E. către Rădulescu, 1932 mart. 20, București, S. 25/XLIII
 Torouțiu, I.E. către Liviu Rebreanu, 1927-1936, S. 55 (1-5)/CMLXXVIII
 Torouțiu, I.E. către Russu, 1922 mart. 12, București, S. 26/XLIII
 Torouțiu, I.E. către C. Săteanu, 1940 mai 2, București, S. 27/XLIII
 Torouțiu, I.E. către Vicotr Slăvescu, 1935 nov. 2, București, S. 28/XLIII
 Torouțiu, I.E. către Sulcină Nicolae, 1919 iun. 25, S. 30/XLIII
 Torouțiu, I.E. către Ștefan Șoimescu, 1934 sept. 6, București, S. 29/XLIII
 Torouțiu, I.E. către Virgil Tempeanu, 1919 iun. 16, București, S. 31/XLIII
 Torouțiu, I.E. către Iorgu G. Toma, 1919 iun. 17, București, S. 32/XLIII
 Torouțiu, I.E. către Elvira Torouțiu, 1917-1924, București, S. 33 (1-17)/XLIII
 Torouțiu, I.E. către George Tutoveanu, 1920-1946, București, S. 35 (1-4)/XLIII
 Torouțiu, I.E. către Zwiedenek, 1934 mart. 29, S. 34/XLIII
 De la Aurel Morariu, 1920-1924, S. 37 (1-13)/XLIII
 De la Elvira Torouțiu, 1933-1935 și f.d., S. 53 (1-60)XL.

c) Manuscrise donate:

Mss. rom. 1742, sec XIX, 119f.

Considerări asupra cauzelor mării și decăderii romanilor de Motesquieu.

Titul este scris de V. Alecsandri. Traducerea este făcută de Iancu Alecsandri.

Dăruit Academiei Române de I.E. Torouțiu, la 2 aprl. 1943

Mss. rom. 3389, sec XX, 318f.

Trad. În versuri după tragedii de Seneca și Racine.

Manuscrisul alcătuit din frag. aflate în arh. lui I.E. Torouțiu, dăruită Academiei Române.

Mss. rom. 3474, sec. XIX, 62f.

Cincinat Pavelescu. *Versuri*

Uncle pagini provin din arh. I.E. Torouțiu, lăsată prin testament Academiei Române.

Mss. rom. 3508, sec. XX, 219 f.

D. Nanu. *Poezii*

Ms. alcătuit din fragm. Dăruite de I. E. Torouțiu, sau cumpărate după anul 1950.

Mss. rom. 3652, sec XIX, 134 f.

Duiliu Zamfirescu. *Ludda. Scrisori romane*

Dăruit Bibliotecii Academiei, prin testament, de I. E. Torouțiu și intrat în col. Sale, la 13 oct. 1954.

Mss. rom. 3653, sec. XIX, 99 f.

Duiliu Zamfirescu. *Tănase Scatiu. Roman.*

Dăruit Bibliotecii Academiei, prin testament, de I.E. Torouțiu și intrat în col. sale la 13 oct. 1954.

Mss. rom. 3654, sec. XIX, 60 f.

Duilui Zamfiresc. *Proză și versuri*

Dăruit Bibliotecii Academiei, prin testament, de I.E. Torouțiu și intrat în col. sale la 13 oct. 1954.

Mss. rom. 3655, sec. XIX, 75f.

Titu Maiorescu. *Însemnări zilnice. Jurnal nr. 14, de la 14/26 august 1891, până la 14/26 septembrie 1892.*

Dăruit Bibliotecii Academiei, prin testament, de I.E. Torouțiu și intrat în col. sale la 13 oct. 1954.

Mss. 3656, sec. XIX, 83 f.

Titu Maiorescu. *Însemnări zilnice. Jurnal nr. 15, de la 15/27 sept. 1892, până la 28 iun./10 iul. 1894.*

Dăruit Bibliotecii Academiei, prin testament, de I. E. Torouțiu și intrat în col. sale la 13 oct. 1954.

Mss. rom. 3657, sec. XIX, 90 f.

Titu Maiorescu. *Însemnări zilnice. Jurnal nr. 16, de la 30 iun./12 iul. 1894, până la 24 nov./7 dec. 1895.*

Dăruit Bibliotecii Academiei, prin testament, de I.E. Torouțiu și intrat în col. sale la 13 oct. 1954.

Mss. rom. 3658, Sec. XIX, 120 f.

Titu Maiorescu. *Însemnări zilnice. Jurnal nr. 17, de la 13/25 dec. 1895, până la 21 iun./3 IUL. 1897.*

Dăruit Bibliotecii Academiei, prin testament, de I.E. Torouțiu și intrat în col. sale la 13 oct. 1954.

Mss. rom. 3659 Sec. XIX, 98 f.

Titu Maiorescu. *Însemnări zilnice. Jurnal nr. 18, de la 22 iun./4 iul. 1897, până la 20 iun./2 iul. 1898.*

Dăruit Bibliotecii Academiei, prin testament, de I.E. Torouțiu și intrat în col. sale la 13 oct. 1954.

Mss. rom. 3660, Sec. XIX, 119 f.

Titu Maiorescu. *Însemnări zilnice. Jurnal nr. 19, de la 24 iun./4 iul. 1898, până la 21 mart./2 apr. 1899.*

Dăruit Bibliotecii Academiei, prin testament, de I.E. Torouțiu și intrat în col. sale la 13 oct. 1954.

Mss. rom. 3661, Sec. XX, 70 f.

Titu Maiorescu. *Însemnări zilnice. Jurnal nr. 27, de la 22 iun./2 iul. 1907, până la 15/20 aug. 1908.*

Dăruit Bibliotecii Academiei, prin testament, de I.E. Torouțiu și intrat în col. sale la 13 oct. 1954.

Mss. rom. 3662, Sec. XX, 84f.

Titu Maiorescu. *Însemnări zilnice. Jurnal nr. 28, de la 15/28 aug. 1908, până la 18/31 dec. 1909.*

Dăruit Bibliotecii Academiei, prin testament, de I.E. Torouțiu și intrat în col. sale la 13 oct. 1954.

Mss. rom. 3663, Sec. XX, 102 f.

Titu Maiorescu. *Însemnări zilnice. Jurnal nr. 29, de la 19 dec. 1909/1 ian. 1910, până la 12/25 ian. 1911.*

Dăruit Bibliotecii Academiei, prin testament, de I.E. Torouțiu și intrat în col. sale la 13 oct. 1954.

Mss. rom. 3664, Sec. XX, 99 f.

Titu Maiorescu. *Însemnări zilnice. Jurnal nr. 30, de la 13/26 ian. 1911, până la 31 dec. 1911/13 ian. 1912.*

Dăruit Bibliotecii Academiei, prin testament, de I.E. Torouțiu și intrat în col. sale la 13 oct. 1954.

Mss. rom. 3665 Sec. XX, 182f.

Titu Maiorescu. *Însemnări zilnice. Jurnal nr. 31, de la 1/14 ian. 1912, până la 9/22 nov. 1912.*

Dăruit Bibliotecii Academiei, prin testament, de I.E. Torouțiu și intrat în col. sale la 13 oct. 1954.

Mss. rom. 3666, Sec. XX, 100f.

Titu Maiorescu. *Însemnări zilnice. Jurnal nr. 32, de la 10/23 nov. 1912, până la 3/16 apr. 1913.*

Dăruit Bibliotecii Academiei, prin testament, de I.E. Torouțiu și intrat în col. sale la 13 oct. 1954.

Mss. rom. 3667, Sec. XIX, 70 f.

Titu Maiorescu. *Însemnări zilnice. Jurnal nr. 33, de la 4/17 apr. 1913 până la 23 iun./6 iul. 1913.*

Dăruit Bibliotecii Academiei, prin testament, de I.E. Torouțiu și intrat în col. sale la 13 oct. 1954.

Mss. rom. 4588, Sec. XX, 158 f.

Eugen Lovinescu. *Articole critice și schițe*

Dăruit Bibliotecii Academiei, prin testament, de I.E. Torouțiu și intrat în col. sale la 13 oct. 1954.

Mss. rom. 5453, Sec. XIX, 62 f.

Emile Augier, *Laïs. Comedie antică într-un act, în versuri.*

Dăruit Bibliotecii Academiei de I.E. Torouțiu la 26 ian. 1942

3. Ilie E. Torouțiu în alte fonduri ale Cabinetului. Prezența în Fondul Octavian C. Tăslăuanu

Cu siguranță, Ilie E. Torouțiu, din punct de vedere al corespondenței, poate fi întâlnit și în alte fonduri. În prezenta comunicare vom face referire la unul dintre acestea, Fondul O.C. Tăslăuanu³.

În fondul Cabinetului de manuscrise-carte rară, a Bibliotecii Academiei Române se păstrează corespondența purtată de O.C. Tăslăuanu cu 104 persoane, ce însumează un număr de 260 de scrisori trimise/primate⁴. Între scrisori, un număr de opt au fost trimise de O.C. Tăslăuanu către Ilie E. Torouțiu. Din conținutul scrisorilor reies următoarele aspecte: între cei doi erau relații apropiate, de prietenie și colaborare; O.C. Tăslăuanu își publică unele lucrări cu ajutorul lui I.E. Torouțiu, la tipografia acestuia; cel puțin una din lucrările lui O.C. Tăslăuanu, *Valuri Politice*, a fost confiscată de autorități acesta spunând că, „sub regimul camarilei nu mă bucur de libertatea și scrisului garantată de Constituție” și că va publica o nouă ediție a respectivei lucrări după căderea guvernului Vaida; probleme legate de cheltuielile de tipărire și termene de execuție; nemulțumiri față de lipsa interes pe linia popularizării unor lucrări, modul defectuos în care se făcea acestora în librării.

S. 34 (1)/XL

OCTAVIAN C. TĂSLĂUANU

Fost Ministru

București (Bucarest) 30 VI 1933

Ancien Ministre

Stimate Domnule Torouțiu,

Dacă îmi spuneai înainte cu trei săptămâni că mai ai nevoie de bani, îți puteam pune la dispoziție suma de lei 20.000. Dta m-ai asigurat, însă, că ai hârtia și că lucrarea va fi pe piață în săptămâna viitoare.

³ Octavian Codru Tăslăuanu (1 februarie 1876, Bilbor – 22 octombrie 1942, București), poet, prozator, critic literar, publicist, implicat și în politica și administrația vremii. De numele său este legată apariția revistei „Luceafărul” considerat ca „o flamură de luptă națională”, precum și activități ale ASTREI.

⁴ Evidența acestei corespondențe a fost publicată de Dumitru Stavarache și Oana Dimitriu cu titlul, *Corespondența primită și trimisă de Octavian C. Tăslăuanu, aflată în fondurile Bibliotecii Academiei Române(I)*, în SANGIDAVA (6), Târgu Mureș, 2012, pp. 237-244.

Eu înțeleg să respect sever angajamentele pe cari le-am luat asupra mea. Deci vei avea 60% din costul lucrării, cum am stabilit.

Astăzi ceea ce pot face e să-ți dau în cursul săptămânii viitoare 10-12 mii lei, pe care îi rup din banii destinați pentru odihna mea. La 15-20 Iulie, când voiui fi pentru câteva zile în București, îți voiui da restul. Alceva nu pot să fac.

Dacă îmi spuneai din vreme, îmi întocmeam altfel bugetul și luam din vreme măsuri, ca să nu ajungi în situația de a opri în loc lucrarea din cauza hârtiei. Eu te rog încă o dată să faci tot ce este posibil, ca lucrarea să nu mai întârzie, fiindcă altfel ne încurcăm.

Al Dtale,
Oct. C. Tăslăuanu

S. 34(2)/XL
OCTAVIAN C. TĂSLĂUANU
Fost Ministru
Ancien Ministre

București (Bucarest) 3 VIII 1933

Onor.
Institutul de arte grafice „Bucovina”
Loco
Str. Gr. Alexandrescu nr. 4

Stimate Domnule Toroușiu, vă trimit aici alăturat manuscrisul pentru ediția a II-a a lucrării mele confiscate „Valuri politice”.

Ediția a II-a va apărea în fascicule și anume:

Fascicula I de la pg 1 – pg. 30 cu adausurile făcute	Prețul Lei	25
Fascicula II de la pg. 31 - pg. 96	” ”	45
” III 97- 204	” ”	65
” IV 205-290	” ”	60
” V 291-344	” ”	55
Total Lei		250

Această din urmă fasciculă (V) care cuprinde România nu o veți culege și tipări numai în cazul când ar înceta starea de asediu. În caz contrar se va suprima. Pentru a evita orice soi de neplăceri și pagube, vă rog să îndepliniți toate formalitățile cerute de Goga, ca să nu ne mai expunem la o nouă confiscare.

Cea dintâi fasciculă pe care o veți trimite spre „verificare” va fi fascicula II, după care, la o săptămână de la punerea ei în vânzare, va urma fascicula I, apoi, la același interval fascicula IV și la sfârșit fascicula III.

Coperta fasciculelor va fi din hârtie simplă.

În caz când s-ar ridica starea de asediu, 500 de exemplare din ediția a II-a vor apărea tot în fascicula, deodată, ca să ne acoperim cheltuiala avută. Iar restul

exemplarelor, după epuizarea fasciculelor, se va scoate în volum, care se va vinde cu Lei 150 avem planul 2.

Cu deosebită stimă,
Oct. C. Tăslăuanu

Anexe

Notă Pe copertă

Ediția Ia a acestei lucrări nu a văzut lumina zilei. Nici nu ieșise de sub teasc, când a fost confiscată în împrejurări și din motive pe cari le voi arăta altădată.

Ediția a IIa a apărut în fascicule cu totul nemodificat.

Autorul
Octavian C. Tăslăuanu

Valuri politice, Ediția a II-a, Fascicula I

Pt, tipărire restul manuscrisului rămâne nemodificat
Tasl.

Prețul lei 25

S.34(3)/XL

St. Domnule Torouțiu,

Te rog în dispoziții ca volumul să fie întregit cu coalele cari lipsesc și cu coperta, pe care vei menține acelaș preț, ca să le pui cât mai repede în vânzare în toată țara deodată, ca să ne acoperim o parte din pierderi. Eu plec astă seară la Sovata și nu mă întorc decât în septembrie.

Al Dtale,
Tăslăuanu

11 Aug. 1933

S. 34(4)/XL

Sovata, 16 August 1933

Iubite Domnule Torouțiu,

Înainte de a pleca să mă odihnesc câteva săptămâni, te-am căutat de două ori, ca să te rog să pui în vânzare ediția ce a mai rămas. Am lăsat dlui Cristescu câteva rânduri în acest sens. Îmi pun toată nădejdea în Dta, ca să salvăm ce mai e de salvat. Dta îți dai seama cu câte jertfe am tipărit volumul și amabilitatea Dtale mă leagă de institutul pe care-l conduci. Fă tot ce este omenește posibil, ca să mai acoperim din cheltuielile avute. Pune cât mai repede volumul în vânzare. La toamnă când mă voi întoarce voi face și eu pentru Dta ce se va putea. Pe urmă roata vremii se întoarce.

Ți-aș fi îndatorat, dacă m-ai aviza aici ce ai făcut.

Al Dtale cu prietenie,

Oct. C. Tăslăuanu

Adresa: Sovata (jud. Mureș)

S.34(5)/XL

Tăslăuanu

Iubite Domnule Torouțiu,

Ți-am trimis o scrisoare de aici din Sovata înainte cu vreo două săptămâni la care n-am primit nici un răspuns.

Te rog încunoșțiiează-mă printr-o carte poștală, dacă ai primit-o.

Al Dtal,

Oct. C. Tăslăuanu

Sovata, 11 Sept. 1933

S.34(6)/XL

OCTAVIAN C. TĂSLĂUANU

Fost Ministru

Ancien Ministre

București (Bucarest) 27 Sept. 1933

Iubite Domnule Torouțiu,

La scrisoarea Dtale din 27 Sept. 933 răspund următoarele:

Putem face 1012 ex. complete, dacă eliminăm cele 3 coale de la sfârșit. Mai trebuie culeasă pag. 289 și cele 5 rânduri de la pag. 290. Cuprinsul există. Așa că putem pune în vânzare 1012 ex. aproape fără nici o cheltuială și fără nici un pericol.

Pe pag. 290 voi pune următoarea notă cu cursive: Am suprimat cele trei coale din urmă, cari cuprindeau analiza stărilor din România, deoarece sub regimul camarilei nu mă bucur de libertatea scrisului garantată de constituție. Partea privitoare la România va apărea în broșură separată mai târziu.

Prețul volumului astfel amputat va fi tot de lei 125.

Din vânzare s-ar putea realiza deci Lei 125.300

40% rabat ” 50.120

Încasări certe Lei 75.280

Presupunând că s-ar vinde toate 1012 exemplarele, ceea ce cred că se întâmplă.

Cheltuielile totale ale tiparului celor 2000 ex., conform scrisorii Dtale din 15 iulie 1933, sunt lei 77.547

Din cari ai primit suma de 33.000

Rest plată Lei 44. 547

În caz când s-ar vinde toate 1012 ex. ar mai rămânea disponibilă în beneficiul meu suma de lei 30.733.

După convenția intervenită între noi, eu mai sunt obligat să vărs tipografiei suma de lei 13.528. Întrecaga sumă nu o voi putea vărsa acum, dar îți voi putea până Sâmbătă 30 Sept. Crt. Ne vom înțelege frățeste.

Volumul așa cu 290 pagini, aș vrea să fie pus în vânzare imediat.

În ce privește broșura despre România, adică cele 3 coale din urmă, voi lua dispoziții după ce mă voi întoarce de la Călimănești, unde trebuie să urmez o cură de trei săptămâni.

Aș mai avea o rugămintă: să-mi puneți la dispoziție toate exemplarele broșate complet și rămase neconfiscate. Asta chiar acum.

Coalele ce intră cele 1012 ex. rog să se păstreze, fiindcă le vom utiliza la o nouă ediție pe care o voi scoate îndată după căderea regimului Vaida.

Rog, deci, a lua dispoziții în sensul acestei scrisori.

Voi trece încurând pe la tipografie. Înainte vom fixa o oră de întâlnire prin telefon.

Cu toată dragostea,

Oct. C. Tăslăuanu

S.34(7)/XL

OCTAVIAN C. TĂSLĂUANU

Fost Ministru

Ancien Ministre

București (Bucarest) 1 Dec. 1933

Iubite Doamnă Toroușiu,

La o librărie am văzut câteva exemplare din lucrarea mca. Avea o copertă murdară și cu ștersături în mijlocul paginei. Nu știu din ce cauză.

Firma de colportaj „Cugetarea” – sau cum se numește – n-a împărțit cartea la toate librăriile din Capitală. – Nu știu ce va fi trimis în provincie.

Eu m-am învoit să dau 40% din prețul de vânzare, deoarece era vorba să lanseze cartea, s-o arunce pe piață cu reclama cuvenită.

Ori din toate acestea nu s-a făcut nimic. S-au trimis câteva exemplare la unele librării și nici nu s-a îngrijit măcar de expunerea lor în vitrine, necum de anunțuri în ziare.

În felul acesta o carte se omoară din capul locului. Publicul nici nu știe că a apărut.

Te rog, deci, să iei măsuri ca cei ce s-au angajat cu plasarea cărții, să-și facă datoria.

Al D-tale cu prietenie,

Oct. C. Tăslăuanu

P. S. Ai uitat să-mi trimiți cele trei volume de „Studii” ale Dtale, frumos legate.
Tăslăuanu

S.34(8)/XL

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „BUCOVINA”

I.E. TOROUȚIU

BUCUREȘTI III – Strada Grigore Alexandrescu Nr. 4 – Telefon 2.10.43

Iubite Domnule Torouțiu,

Se termină și săptămâna asta și n-am tipărit din 20 de coale numai două.
Te rog ia măsuri ca până la 5 Iulie să fie cartea gata. La 6 Iulie eu plec p. două
luni din București.

Al Dtale,
Tăslăuanu

Ne exprimăm speranța ca munca de redare a corespondenței din alte
fonduri să fie continuată de noi și alți împătimiți ai cercetării în arhive și biblioteci
pentru ca într-o viitoare lucrare monografică închinată lui Ilie E. Torouțiu,
rezultatele acestor cercetări să se regăsească.

DE LA TEORIE LA PRACTICĂ ÎN ACTIVITATEA DE ÎNREGISTRARE A ACTELOR

Florența TELEMAN
Mihaela MUNTEANU

The business of registration of acts from theory to practice Summary

In this paper we want to formulate a series of considerations regarding the proper way of registering acts that are not classified in some specifically situations, and, based on this, the role of the entries-exits registry of ordinary correspondence, with no pretense or intention of formulating archival marks in this matter. In the case of classified documents, from the perspective of securing the information, a separate discussion is necessary, starting with the appropriate legislation demanded by the seriousness of working with this category of acts.

Keywords: Current archive, document, instrument tracking, recording, registration, entry-exit register.

Motto:

„Controlul este o datorie esențială în orice muncă”
Aurelian Sacerdoțeanu

Activitatea de înregistrare a actelor¹ la nivelul unei organizații ține de nevoia de evidență, de control și de management al acestora și informațiilor din cuprinsul lor. În fapt, la noi introducerea sistemului de registratură nu s-a făcut tocmai recent (1772 în Transilvania)² dar, în condițiile diversificării activităților la nivel organizațional și implicit al diversificării genurilor de acte, al modului de acumulare a acestora, respectiv al creșterii cantității rezultate, se simte nevoia unor noi mențiuni de ordin procedural în acest domeniu, precizări concrete pentru anumite situații cu care ne confruntăm în practică, căci „vai de practică acolo unde nu există teorie!”

Se ridică, așadar, o serie de întrebări în lipsa unor soluții anticipate de către cei în măsură și îndreptățiți să o facă, în speță Arhivele Naționale. Reglementările în materie – prevederile art. 7 din Legea nr. 16/1996 a Arhivelor Naționale, detaliate prin art. 8 și 9 din *Instrucțiuni privind activitatea de arhivă la creatorii și deținătorii de documente*, aprobate de conducerea Arhivelor Naționale

¹ În prezentul material vom folosi termenul de „act” pentru toate documentele intrate, ieșite sau întocmite pentru uz intern și supuse obligativității înregistrării la nivelul fiecărui creator de documente, persoană juridică, conform prevederilor Legii nr. 16/1996 a Arhivelor Naționale.

² Rozalia Texe, *Evoluția sistemului de registratură în Transilvania*, în „Revista Arhivelor” nr. 2/1964, pp. 32-60.

prin Ordinul de zi nr. 217/23 mai 1996³ – nu trasează decât în linii generale activitatea de înregistrare, lăsând loc unor variate și deseori contestate practici.

Prin urmare, în rândurile următoare ne propunem să formulăm o serie de considerații privind modul de înregistrare a actelor neclasificate în câteva situații specifice și, de aici, rolul registrului de intrare-ieșire a corespondenței ordinare, fără a avea pretenția sau intenția formulării unor repere arhivistice în materie. În cazul documentelor clasificate, din perspectiva securizării informației, se impune, fără doar și poate, o discuție aparte pornind de la legislația corespunzătoare cerută de rigurozitatea în lucrul cu această categorie de acte.

Dar, mai întâi, să răspundem unor întrebări tot mai frecvente și care nu țin neapărat de practică. La întrebarea „chiar totul se înregistrează?” nu putem formula decât un răspuns imparțial. Legislația arhivistică prevede că orice document intrat, ieșit sau întocmit pentru uz intern se înregistrează, adică primește un cod numeric, care îi asigură unicitatea în instrumentele de evidență și între actele organizației. Evidența acestor acte se ține cu ajutorul registrului de intrare-ieșire a corespondenței ordinare care asigură, în fapt, și evidența activităților la nivel organizațional. Orice activitate desfășurată cu implicații și responsabilități administrative are drept finalitate și este oglindită în actele rezultate (create/primate). Fără număr de evidență din instrumentul care asigură controlul fizic (număr de înregistrare pe suport) și intelectual (rezumat) al actelor⁴ la nivelul organizației, un înscris nu are teoretic valoare, nu ar avea cum să-și producă efectele, cum să asigure identificarea răspunderii⁵.

Spre exemplu, o solicitare intrată trebuie mai întâi luată în evidența actelor la nivelul organizației, „asumată” din punct de vedere administrativ, pentru ca răspunsul (răspunsul poartă același număr de înregistrare ca al solicitării⁶, completându-se rubricile pe partea de ieșiri ale registrului de intrare-ieșire) să fie unul oficial⁷. În eventualitatea în care „ieșirea” nu ar avea număr de înregistrare alături de celelalte însemne de validare ale unui act (semnături, ștampilă), înscrisul ar putea, la fel de bine, să exprime voința personală a unui angajat deși este investit, prin funcția ocupată, să reprezinte organizația.

Cu toate acestea, se poate formula cel puțin o obiecție: nu toate documentele unei organizații au caracterul de acte „oficiale”, în sensul că nu sunt înregistrate. De pildă, în cazul unei școli, lucrările scrise la examene nu vor avea număr de înregistrare, dar ele aparțin fondului școlii și se vor păstra un număr de

³ <http://www.arhivelenationale.ro/index.php?page=32&lan=0>

⁴ Un material interesant (și din cate știm nepublicat) în acest sens îi aparține lui Bogdan-Florin Popovici, *Principii generale relative la evidența documentelor*, BFP-modul 2 IDD/UB-FI/2005.

⁵ Conform ISO 15489, un „document autentic este unul care poate demonstra că este ceea ce se presupune a fi, a fost creat sau transmis de persoana care se presupune că trebuia să îl fi creat sau transmis, a fost creat sau transmis la momentul care se presupune că a fost transmis”.

⁶ *Instrucțiuni privind activitatea de arhivă la creatorii și deținătorii de documente...*, art. 9.

⁷ Conform ISO 15489, „într-un sistem de documente care angajează un sistem de înregistrare un document este înregistrat când este integrat într-un sistem de documente, niciun alt proces care afectează documentul nu poate avea loc până când înregistrarea sa nu este completă. Scopul primar al registraturii este să furnizeze dovada că un document a fost creat sau integrat într-un sistem de documente, iar un beneficiu suplimentar este că facilitează regăsirea”.

ani, conform nomenclatorului arhivistic⁸. Notele participanților la examen se vor regăsi însă în catalog și registru matricol, acte oficiale ce intră în categoria celor create pentru uz intern și care centralizează rezultatele obținute, în urma derulării unei activități asumate la nivelul școlii: organizarea examenului. Exemplele pot continua cu situații în care respectivele înregistrări sunt anexe ale unui act înregistrat (dosarul de participare la un curs cuprinde acte personale, de studii și chiar lucrările de verificare a cunoștițelor și sunt anexate cererii de înscriere) sau sunt cuprinse într-un alt sistem de evidență (facturi fiscale).

Chiar și în privința înregistrării registrului de intrare-ieșire a corespondenței ordinare părerile sunt împărțite. Opinăm în acest caz că registrul de intrare-ieșire este deschis la nivelul organizației pentru uz intern și, în consecință, primește primul număr din el însuși (imediat după numerotare și certificare, ca orice document preconstituit) sau, o practică relativ recentă este să primească număr de evidență din registrul unic⁹, ca instrument de evidență de nivel superior, în care se înregistrează toate celelalte instrumente de nivel inferior folosite la nivelul organizației (registrul de decizii, registrul de evidență a petițiilor, registrul de evidență a persoanelor primite în audiență ș.a.), inclusiv registrul unic. De ce și acesta din urmă? Analizând rubricația registrului unic, se poate constata că desemnează, din punctul nostru de vedere, nu doar persoana care primește materialul („Numele și prenumele celui care a primit materialul”, „Semnătura celui care a primit materialul”¹⁰), ci persoana care îl „ține” sau completează conform atribuțiilor stabilite prin fișa postului. În plus, și registrul de intrare-ieșire face parte din categoria documentelor create pentru uz intern și e supus și el obligativității înregistrării.

Este posibilă folosirea registrului de intrare-ieșire a corespondenței ordinare pe mai mulți ani? De regulă, registrul de intrare-ieșire se deschide anual dar, în măsura în care volumul de acte create/primite la nivelul organizației permite acest lucru, poate rămâne deschis pe mai mulți ani. În această a doua situație, la sfârșitul fiecărui an se impune însă certificarea filelor, respectiv a setului de numere de înregistrare/numerelor de înregistrare folosit/e, făcându-se mențiunea că registrul urmează să fie utilizat și pe anul următor.

Spre exemplu: Din prezentul registru format din 100 (o sută) de file (în decursul anului 2000) s-au completat 25 (douăzeci și cinci) de file și pozițiile de la 1 la 90 corespunzătoare rubricii „Numărul curent al corespondenței” (din setul de numere de la 1 la 130 distribuit pentru anul 2000).

Menționăm că prezentul registru urmează să fie folosit, în continuare, și pe anul 2001, începând cu fila 26 (douăzeci și șase), începând cu numărul curent 1 (sau 200 din setul de numere de la 200 la 350 distribuit pe anul 2001). Data certificării, funcția, numele, prenumele și semnătura celui care face certificarea

⁸ Bogdan-Florin Popovici, *Contribuții la analiza conceptului de document și implicațiile sale în prelucrarea arhivistică*, în „Anuarul arhivelor mureșene IV”, Târgu-Mureș, 2005, pp. 39-43.

⁹ Instrucțiunile Ministrului Administrației și Internelor nr. 1000/2005 privind redactarea, gestionarea documentelor neclasificate și activitatea de secretariat în M.A.I., art. 16.

¹⁰ *Ibidem*, anexa nr. 4.

urmează imediat după anularea eventualelor spații rămase libere (este obligatorie și anularea pozițiilor care pot precede certificarea). Considerăm că în cazul folosirii unui registru pe mai mulți ani, nici nu se pune problema înregistrării lui anuale, din moment ce a fost luat odată în evidența actelor organizației, putând fi comparat cu un material încă în lucru, neîncheiat (contract prestări servicii).

De la teorie la practică: registratură generală/înregistrarea la compartimente

Activitatea de înregistrare, pornind de la cele câteva reguli clare de urmat statuate în partea de teorie existentă, ar putea fi considerată banală când vine vorba de unul din cazurile cele mai clasice. Se poate demonstra că nu este tocmai așa. De pildă, când vine vorba de activitatea de rezolvare a cererilor, iar în arhivă nu se găsesc date privind obiectul cererii, dar se cunoaște unitatea deținătoare a documentelor necesare, urmează ca cererea, în original, să se trimită spre rezolvare unității respective, comunicându-i-se și solicitantului acest lucru¹¹. Solicitarea primește număr de înregistrare la intrarea în organizație (spre exemplu la Arhivele Naționale ca principalul deținător de documente). În situația expusă mai sus, am întâlnit practica în care atât înștiințarea solicitantului, cât și adresa de redirectionare către unitatea deținătoare purtau același număr de înregistrare, cel atribuit solicitării, căci doar așa stabilesc instrucțiunile de lucru: răspunsul să poarte același număr de înregistrare ca al solicitării¹². Ori potrivit sistemului partidelor de evidență a intrărilor-ieșirilor¹³, stabilit de aceleași instrucțiuni, conform căruia pe orizontala unei intrări există o singură ieșire, cum să iasă mai multe acte cu același număr?! În opinia noastră răspunsul nu poate fi decât negativ. Înștiințarea solicitantului va avea același număr cu al solicitării, completându-se rubricile corespunzătoare pe partea de ieșiri (destinatarul răspunsului întocmit de Arhivele Naționale, fiind același cu emitentul solicitării), urmând ca adresa de redirectionare a cererii către unitatea X, deținătoare a documentelor privind obiectul cererii, să primească un alt număr de înregistrare, conexasat la numărul cu care a intrat solicitarea.

Dar unitatea X ce înregistrează? Adresa de redirectionare de la Arhivele Naționale sau solicitarea petentului? Sau, cu alte cuvinte, pe cine completează ca „Emitent”? Căci, evident, răspunsul îl va elibera elibera petentului, care poate fi, deopotrivă, o persoană fizică sau o persoană juridică. Practica cea mai întâlnită este înregistrarea solicitării, cu menționarea adresei de redirectionare de la Arhivele Naționale (nr... din data...), adresă care primește același număr de înregistrare și se păstrează lângă solicitare, considerate a forma corp comun. O altă variantă, mai corectă sub aspect analitic, ar fi înregistrarea lor separată și

¹¹ *Instrucțiuni privind activitatea de arhivă la creatorii și deținătorii de documente...*, art. 47, alin. 1 și Ordinul Ministrului Administrației și Internelor nr. 650/2005 privind organizarea și administrarea fondului arhivistic al Ministerului Administrației și Internelor, art. 55, alin 2.

¹² *Instrucțiuni privind activitatea de arhivă la creatorii și deținătorii de documente...*, art. 9.

¹³ <http://bogdanpopovici2008.wordpress.com/2012/02/25/numere-de-inregistrare-adresc-balamucul-registraturii-%E2%80%9Elucrari/>

asigurarea legăturii prin conexare, dat fiind faptul că este vorba de doi emitenți și „legătura” dintre cele două nu poate fi comparată cu cea dintre un document și o anexă (nu conțin informație complementară, care să nu facă posibilă înțelegerea conținutului fiecăreia în parte). În plus, așa cum s-a mai spus, urmează să i se răspundă solicitantului, nicidecum Arhivelor Naționale. Legătura asigurată de conexare este impusă însă de situația în care, cu aceeași adresă, se redirectionează cel puțin două soliciări și, de regulă, adresa rămâne lângă prima solicitare¹⁴.

Dar lucrurile se pot complica și mai mult!

Instrucțiunile de aplicare a legislației arhivistice stabilesc posibilitatea înregistrării actelor la nivelul compartimentelor de muncă, în măsura în care cantitatea actelor create/primite justifică acest lucru dar, odată cu aceasta dau posibilitatea formulării mai multor răspunsuri la o singură întrebare. Cum se face diferențierea între numerele de înregistrare de la un compartiment și altul (seturi de numere, indicativ literă, numere pare/impare), cum se poate ști unde se află un act în orice moment și care este stadiul rezolvării în măsura în care implică colaborarea mai multor compartimente (folosirea condiției de repartizare a corespondenței la compartimente/predare-primire; suplینirea funcțiilor acestor condiții prin suplimentarea rubricăției registrului de intrare-ieșire), care este modul de completare a unei anumite rubrici (în cazul rubricii „Emitent”/„De la cine vine corespondența”, pentru actele întocmite pentru uz intern, am întâlnit mai multe formule: denumirea organizației; compartiment și/sau persoană; din oficiu) sunt doar practici și variante ce țin de „mersul intern” al organizației.

Deficiențele în practică apar în momentul în care volumul de acte la nivelul unei organizații este foarte mare, iar îndeplinirea unei sarcini implică o documentare și o colaborare asiduă a structurilor ierarhice organizaționale, activitate care se poate întinde pe o perioadă mare de timp și implică, inclusiv reveniri și completări la aceeași lucrare. Când se optează pentru înregistrarea la compartimente, rolul registraturii generale se reduce drastic, în sensul că îi revine sarcina de a ține doar o evidență a circulației actelor create/primite, respectiv direcționarea actelor (conform rezoluției) pentru înregistrare și rezolvare compartimentelor abilitate¹⁵. Astfel, un act intră într-o organizație și ajunge să fie repartizat spre înregistrare și soluționare unei direcții care cere propuneri și puncte de vedere serviciilor subordonate, la rândul lor serviciile formulând aceeași doleanță către birourile componente. În aceste condiții, un act ajunge să fie înregistrat de trei ori la nivelul organizației (acest lucru în condițiile în care nu ar colabora mai multe direcții la întocmirea răspunsului, când s-ar impune și desemnarea direcției coordonatoare), urmând ca răspunsurile structurilor inferioare să fie centralizate la nivelul imediat superior, până la direcție care operează, la fel ca serviciile și birourile din subordine, ieșirea răspunsului în

¹⁴Un material interesant ce tratează din perspectiva înregistrării legătura dintre o adresă, un document (act) de bază și anexe găsiți pe <http://bogdanpopovici2008.wordpress.com/2012/02/25/numere-de-inregistrare-adrese-balamucul-registraturii-%E2%80%9Elucrari/>

¹⁵ Instrucțiuni privind activitatea de arhivă la creatorii și deținătorii de documente..., art. 9.

registrul de intrare-ieșire. De ce nu ar putea suplini condica de predare-primire a corespondenței ordinare existența și funcțiile înregistrării la nivel de serviciu și birou, oricum răspunsul final purtând numărul de intrare primit la nivelul direcției (variantă des întâlnită în practică)? Cum toate actele intrate-ieșite, inclusiv cele create pentru uz intern sunt supuse obligativității înregistrării, ar însemna să considerăm răspunsurile serviciilor și birourilor drept „draft-uri” și doar centralizarea făcută la nivelul direcției actul oficial care implică răspundere, cel la care, în viitor, se vor putea face referințe juridice, fiscale etc. Ori, fiecărei structuri ierarhice din componența unei organizații îi sunt delegate atribuții și răspunderi specifice. Date fiind cele expuse, se va dovedi, cu siguranță, o adevărată provocare activitatea de urmărire și înscriere în registrul de intrare-ieșire a eventualelor conexări și scăderi de răspunsuri, în condițiile în care la nivelul unei organizații nu se „documentează” un singur răspuns într-o perioadă de timp, activitatea, în ansamblul ei, însemnând, pe lângă operațiuni specifice domeniului de activitate și operațiuni suport/conexe (precum cele administrative, de personal). În fapt și în condițiile date, înregistrarea la compartimente urmărește eficientizarea controlului asupra actelor, organizarea lor de o manieră cât mai practică din perspectiva gestionării, prin fragmentarea volumului mare de acte în grupe mai mici, pe criteriul permis de degrevarea de sarcini spre nivelurile inferioare, acela al evidențelor la nivel de structură organizatorică.

Privind în mod realist, doar la nivelul unor organizații și poate nu în totalitate, se va reuși operarea corectă în registrul de intrare-ieșire (registru intrare-ieșire în format clasic pe hârtie, fără posibilitatea achiziționării unei aplicații informatice pentru înregistrare), așa că s-a răspândit practica de a se face permanent trimitere la actul inițial înregistrat referitor la respectiva problemă, ca la un element identificator al lucrării, chiar dacă revenirile ulterioare privesc un aspect al problemei intervenit pe parcursul derulării activității.

O altă practică tot mai întâlnită pare să fie ținerea unor evidențe separate pentru intrări, respectiv ieșiri, care poate funcționa foarte bine în măsura în care se știe cu ce număr s-a intrat și cu ce număr s-a ieșit.

Considerații finale

Situațiile prezentate mai sus nu reprezintă decât o parte infimă din multitudinea de întrebări ridicate de practică, pentru care, mai devreme sau mai târziu, trebuie găsite soluții punctuale, cu aplicabilitate generalizată sub forma unor norme de lucru consacrate exclusiv acestei activități. Chiar și așa, dat fiind vastul „imperiu” al hârtiilor cu oferta generoasă de acte specifice fiecărui domeniu de activitate, la care se adaugă particularitățile fiecărui sector de muncă, respectiv unicitatea fiecărei organizații între creatorii de documente de același profil, se va simți întotdeauna nevoia elaborării unor proceduri de lucru care să răspundă acestei unicități. În multe cazuri s-a recurs deja la implementarea unor proceduri specifice de lucru ce urmăresc obiectivarea etapelor parcurse în crearea, evidența, circulația și gestionarea actelor la nivelul organizației, dar care, de cele mai multe

ori, prezintă aceleași deficiențe: lipsa unor soluții concrete pentru probleme devenite clișee. Atunci de ce ne miră subiectivismul regăsit în completarea registrului de intrare-ieșire? Lipsa de coerență, continuitate și consecvență constatăată uneori în modul de operare în registrul de intrare-ieșire pot afecta grav legătura internă, organică existentă între documentele unui fond arhivistic¹⁶ și determinată de interdependența funcțiilor organizației, practicile specifice. Organizația își desfășoară activitatea, având drept rezultat acumularea de acte, acte care prin înregistrare sunt asumate la nivel organizatoric, devenind părți dintr-un întreg, componente ale unui tot, fiecare cu o poziție precis determinată. Un act oarecare scos din fondul unui creator nu ne va spune prea multe despre obiectul de activitate, structura organizatorică, legăturile pe verticală și orizontală cu alți creatori, poziția în societate etc.

În consecință, prin „integrarea” actului, odată cu înregistrarea lui, în ansamblul documentar, asigurându-i-se un loc clar definit între actele fondului, registrul de intrare-ieșire are rolul de a facilita regăsirea lui. Și asta nu doar în cadrul arhivei curente. Instrucțiunile M.A.I. nr. 1000/2005 stabilesc că în ultima rubrică a registrului de intrare-ieșire se completează datele conform nomenclatorului arhivistic, prezentând și un exemplu: Dosar nr. 1, Serviciul I, adrese Guvern, fila 10¹⁷. Completarea acestor date presupune, în fapt, „scăderea” fiecărui act din registru după constituirea/perfectarea dosarelor în vederea inventarierii și predării lor la arhiva organizației, ca o etapă de verificare a existenței și poziției corecte a actelor în dosar. Așadar, folosind registrul de intrare-ieșire, în al doilea an de la constituire, când actele se depun la depozitul de arhivă¹⁸ se cunoaște cu precizie grupa de documente din nomenclator din care face parte, (deci și termenul de păstrare) inclusiv poziția ocupată într-un dosar (fila 10). Ar fi incorect spus într-un anumit dosar, pentru că, la o poziție din nomenclator, se pot crea anual și zeci sau sute de dosare. Pe baza termenului de păstrare, se poate stabili doar inventarul în care este cuprins dosarul din care actul în cauză face parte. De aceea, propunem completarea, la rubrica amintită, și a restului elementelor de cotă: număr de inventar, termen de păstrare (deși poate fi aflat cu ajutorul nomenclatorului), eventual număr de cutie/pachet (dacă dosarele sunt păstrate în cutii/legate în pachete): Dosar nr. 1/2001/5 ani/I1/fila 10, pac. 15.

Rezultatul ar fi transformarea registrului de intrare-ieșire din instrument de evidență a arhivei curente, în instrument de cercetare/informare a arhivei intermediare (deci și păstrarea lui permanentă, de regulă fiind cuprins în nomenclator la un termen temporar), deși în arhivă modul de evidență se modifică de la nivel de document, la nivel de grupare de documente ce împărtășesc aceleași caracteristici (se referă la o problemă și au același termen de păstrare).

¹⁶ Marcel-Dumitru Ciucă, *Ordonarea și inventarierea documentelor aflate în depozitele Arhivelor Statului*, în „Revista Arhivelor” nr. 3/1997, p. 286.

¹⁷ Instrucțiunile Ministrului Administrației și Internelor nr. 1000/2005 privind redactarea, gestionarea documentelor neclasificate și activitatea de secretariat în Ministerul Administrației și Internelor, anexa nr. 3.

¹⁸ Legea nr. 16/1996 a Arhivelor Naționale, art. 9.

Se pot formula pe puțin două obiecții, obiecții care ne permit, în final, justificarea utilității registrului de intrare-ieșire pentru arhiva de depozit:

1. În cele mai multe cazuri, rubricile registrului de intrare-ieșire sunt completate cu superficialitate, astfel că formularea conținutului actului este atât de generală încât, în final, drumul de la registru de intrare-ieșire la act, este dacă nu imposibil de parcurs, serios îngreunat. În ciuda celor expuse, se presupune că la nivelul organizațiilor, cel puțin teoretic, personalul desemnat să îndeplinească anumite sarcini este și calificat. Acest lucru, coroborat cu procedurile specifice de urmat, ar trebui să îndeparteze amintitele neajunsuri.

Instrumentul de evidență rezultat s-ar putea dovedi cu atât mai util pentru arhiva intermediară, cu cât cantitatea de acte corespunzătoare unei poziții din nomenclator ar fi mai crescută. Astfel, fără informații ce țin de data arhivistică a actului, vom consulta un număr de 100 volume corespunzătoare unui indicativ din nomenclator, dat fiind faptul că inventarul conservă informațiile legate de ce este comun majorității actelor cuprinse într-un dosar (în cazul nostru volum), când am putea consulta „opisul” tuturor actelor.

2. Odată cu expirarea termenelor de păstrare a anumitor grupe de documente, vor fi făcute lucrări de selecționare și cea mai mare parte a actelor nu se vor mai regăsi în arhivă. În consecință, registrul de intrare-ieșire are într-adevăr valoare documentar-istorică? Evident, în urma selecționărilor succesive, în arhivă vor rămâne doar permanentele, dar asta nu scade cu nimic rolul registrului de intrare-ieșire. Cu atât mai mult, registrul de intrare-ieșire ca instrument de evidență la nivel de act, rămâne o oglindă a tot ceea ce s-a creat/primit la nivelul organizației, inclusiv a ceea ce s-a selecționat. Nu este cazul să discutăm de selecționările făcute de nespecialiști, însă registrul de intrare-ieșire, în lipsa păstrării documentației justificative, poate releva aspecte importante ce țin de evoluția unei probleme¹⁹.

„Maturitatea” organizației este evidentă în momentul conștientizării faptului că evidența actelor intrate, ieșite sau întocmite pentru uz intern, ținută pe baza registrului de intrare-ieșire a corespondenței ordinare, trece de la simplul stadiu de urmărire a existenței unui act la cel de garant al prezenței, păstrării și folosirii unui anume act și, prin aceasta, la atestarea prezenței sale în context instituțional și, în perspectivă temporală, la autentificare arhivistică²⁰.

Punem punct aici, cu certitudinea că la problemele ridicate se vor fi găsit și soluții mai practice, iar cele expuse nu vor fi avut menirea de a ridica și mai multe neajunsuri. De aceste rezultate depinde prezentul și mai ales viitorul organizațiilor care trebuie, mai întâi de toate, să răspundă propriilor nevoi, de identificarea și ameliorarea cărora nu ține decât modul în care înțeleg să-și gestioneze propriile acte, care le definesc ca entități, le asigură existența și funcționarea și un loc în „amintirea” celorlalți.

¹⁹ Carol Couture descrie valorile și funcțiile arhivelor în *Nomenclatoarele. Aspecte teoretice*, în „Revista Arhivelor”, tom IV, nr. 1-2/1998, Cluj-Napoca, p. 9-34.

²⁰ Bogdan-Florin Popovici, Monica Cincu, *Autenticitate notarială, autenticitate istorică, autenticitate arhivistică*, în „Hrisovul” XV/2009, n. 45.

MODERNIZAREA MANAGEMENTULUI DOCUMENTELOR DE ARHIVĂ PRIN IMPLEMENTAREA SOLUȚIILOR INFORMATICE

Ștefan Dumitru HAȘEGAN

Archive management development by implementing digital solutions Summary

Document management is well defined, so that the private companies or governmental organizations create digital documents (often) transferred on paper, following a procedure within the organization. The informational system is integrated so the document can be transformed easily from creation to preservation in digital form. Therefore, most solutions are primarily dedicated to organizing and managing digital documents. For organizing and managing physical archives (paper, film ... etc.) the available software must be adapted and reconfigured, the creation of personalized applications will simplify the effort of organizing and managing the archival. The software solutions are multiple, the experience in using them distinguish the professionals from amateurs. The main goal is obtaining a digital copy of the document, at a maximum clarity and a the smallest virtual dimension. The process of indexing the electronic documents has a high importance in digitization. Digital images receive identity (creator's name, document type, date, number, content, etc.). Digital documents are stored in databases which will incorporate the digital images, indexes and metadates. The software solutions are various and we can exemplify by the ones developed through ELO Digital Office. The archival activity is currently well regulated by law, but with necessary adaptation to evolution and development of technology. The professional standards in this area should be reconfigured in order that the activity of digitization and archival documents management can be found.

The existing technological and professional potential should be used fully in order to accomplish the digitization of historical documents. A national digital archive to which scientist can have access will create a great impact on the study of history and perhaps even rewriting it. Practically, in this digitized era, a document not digitized, doesn't exist!

Keywords: archives, management, document, digital.

În cadrul conceptului de management, specific oricărei activități, **managementul documentelor** are un loc și un rol bine definit, astfel încât la nivelul unei companii private sau organizații guvernamentale documentele sunt create în formă digitală și, apoi, (dacă este necesar) transferate și pe suport de hârtie, urmând un traseu prestabilit în cadrul organizației. Sistemul informațional

este integrat astfel încât documentul parcurge rapid drumul de la creare la conservare în formă digitală. Un e-mail, o pagină web, o imagine text sau foto, un document video sau audio, se arhivează digital mai repede sau mai lent, în funcție de soluția software și hardware aleasă. De aceea, cele mai multe soluții informatice sunt în primul rând, concepute pentru organizarea și gestionarea documentelor digitale.

Managementul documentelor de arhivă este o activitate mai complexă ce necesită, cumulat, resurse financiare, echipamente, programe informatice, **spațiu adecvat** și, mai ales, **personal calificat**. De la un simplu proces-verbal, un tabel, registru de depozit, până la o bază de date complexă (arhivă electronică), principalele operațiuni arhivistice se desfășoară din ce în ce mai mult în spațiul virtual. Pentru organizarea și gestionarea documentelor de arhivă pe suport fizic (hârtie, film etc.) trebuie adaptate și reconfigurate soluțiile software accesibile, create aplicații personalizate, simplificând efortul organizării și gestiunii colecțiilor de arhivă¹.

Principalele soluții informatice grupate pe activitățile arhivistice:

➤ **Organizarea fizică a arhivelor – Inventarul în format digital**

Un inventar în format digital este o bază de date (acces, sql, postgres etc.), ce are multe avantaje:

- flexibilitatea și personalizarea instrumentelor de lucru;
- căutarea în conținut cu mare viteză și acuratețe;
- reordonarea informațiilor după alte criterii alese (gen document, an, termen de păstrare etc.);
- generarea de etichete complexe pentru dosare și cutii de depozitare (coduri de bare);
- tipărirea pe suport de hârtie la calitate superioară;
- spațiul mic de păstrare (dvd, memory stik);
- multiplicarea nelimitată a copiilor;
- protejarea informației prin codare.

➤ **Depozitare și gestiune**

Depozitele de arhivă moderne sunt dependente de soluțiile informatice aplicate și dezvoltate în ultimii ani:

- senzori de fum;
- senzori de mișcare;
- cartele de acces;
- camere de luat vederi cu înregistrare permanentă;
- sisteme de monitorizare a temperaturii și umidității la distanță (Metriolog, M2M, GSM);
- reglarea automată a microclimatului.

¹ Vezi *European Conference on Archives*, Warsaw, May, 18-20, 2006, edited by Wladislaw Stepniak, Warsaw, 2006, pp. 248-255.

Toate aceste soluții informatice reprezintă un scut de apărare a documentelor în confruntarea cu timpul, transformând un simplu depozit într-un depozit de arhivă modern.

Sistemul informatic de gestiune este la fel de complex.

O bază de date online și una offline sunt instrumente moderne de accesare în vederea cercetării documentelor de arhivă. În baza de date Offline se regăsesc gestiunea informatică a solicitărilor de scoatere fizică a documentelor din arhivă, procesele-verbale de intrare-ieșire, registrul de depozit etc. Evidența și statistica referitoare la circuitul documentului de arhivă este astfel precisă și bine protejată.

În vederea cercetării la distanță a documentelor de arhivă, varianta Online² reprezintă viitorul, idee împărtășită de majoritatea specialiștilor în materie. La distanță, prin intermediul internetului, este mai eficientă solicitarea în vederea cercetării documentelor. Ele sunt rapid digitalizate și trimise online prin intermediul soluțiilor web, economisindu-se astfel timp, iar riscul deteriorării documentului rămâne limitat.

➤ **Arhivarea electronică**

Pentru documentele de arhivă, arhivarea electronică reprezintă soluția salvatoare în ceea ce privește supraviețuirea peste timp și valorificarea informațiilor istorice din acestea. Echipamentul de scanare, programele informatice pentru scanare, procesare, indexare, arhivare, spațiul amenajat pentru digitalizare și, nu în ultimul rând, personalul calificat, sunt esențiale în buna desfășurare a acestei activități arhivistice.

Operatorii în procesele de digitalizare trebuie să aibă pregătire atât în domeniul tehnologiei informației, cât și în domeniul arhivistic. Astfel, imaginile digitale sunt percepute ca și documentul original, cu conținut și valoare istorică. Pentru digitalizarea documentelor soluțiile hardware și software sunt multe. În ceea ce privește documentele vechi de arhivă – file, manuscrise, cărți etc. scanerile de carte de mare rezoluție au ajuns la performanțele optime pentru a începe procesul de digitalizare. Astfel, scannerul de carte I2S copybook reprezintă vârful tehnologic în acest moment fiind dotat cu o cameră video de mare rezoluție ce captează imaginea cu mare viteză, la lumina ambientală, fără a deteriora suportul fizic al documentului.

➤ **Procesarea imaginii**

Fotocopiile documentului necesită, de la o situație la alta, procesare. Pentru o arhivă electronică, spațiul fizic de depozitare contează mai puțin, dar dimensiunea în spațiul virtual devine un coșmar când se acumulează zeci de mii, milioane sau miliarde de documente. De aceea, dimensiunea, rezoluția și formatul documentului digital trebuie optimizate la maxim. Soluțiile software sunt multiple, experiența utilizării acestora făcând diferența între amatori și profesioniști. Scopul

² *Ibidem*, pp. 310-315.

principal este obținerea unei copii digitale a documentului, la o claritate maximă și o dimensiune virtuală cât mai mică.

Indexarea documentului electronic este unul din cele mai importante procese. Imaginile digitale capătă identitate (creator, gen document, an, conținut etc.), putând astfel stabili și locul documentului în structura arhivei și utilizarea facilă a informației conținute.

Metadatele pentru documentele vechi de arhivă și procesarea automată conținutului acestora sunt aproape imposibil de realizat. Documentele vechi sunt în mare parte create de mână, iar caracterele grafice și scrisul personalizat fac aproape imposibilă transformarea lor în caractere digitale. Metadatele pentru acest tip de documente trebuie completate manual de operatori specializați în prelucrarea documentelor de arhivă. De aceea, în primul rând, în ceea ce privește documentele de arhivă istorice (din instituții laice și ecleziastice) efortul logistic este mai mic decât cel uman, procesele semiautomate de indexare și procesare trebuind susținute de operații manuale de completare a metadelor. Documentele digitale se arhivează într-o bază de date ce conține fotocopiile, indecșii și metadatele. Soluțiile software sunt diverse, amintind aici de soluțiile software dezvoltate de ELO Digital Office.

De la captura de date, workflow, căutare, colaborare, până la integrare într-o platformă unică cu acces web, soluțiile acoperă întreaga activitate de arhivare și gestiune în format digital a documentului.

Arhivistica este bine reglementată în prezent, având totuși nevoie de adaptare conform evoluției și dezvoltării tehnologice. Standardele profesionale în acest domeniu trebuie reconfigurate, astfel încât să se regăsească și activitatea de digitalizare și administrare a arhivelor. Potențialul tehnologic și profesional existent trebuie folosit la maxim în scopul digitalizării documentelor istorice.

O arhivă digitală națională la care să aibă acces toți cercetătorii va avea un mare impact asupra studiului istoric și poate chiar la rescrierea ei. În plină eră digitală, un document fizic nedigitalizat, practic nu există!

DIN EXPERIENȚA UNEI SOCIETĂȚI PARTICULARE ÎN PRELUCRAREA DOCUMENTELOR DE ARHIVĂ

Mihai NICOLAE

An experience of a private company in processing archive documents

Summary

In the present stage of its development, human society knows an explosion of informations, stored in the archive documents that increases day by day. As a result, the creators and the owners of document archives have to cope with complex problems concerning storage areas, storage conditions, but, especially, processing of physical documents in accordance with the laws and regulations in force archive.

Trying to share of Stefadina's Comserv Society experience, accumulated over the years in the archival work, its major attention was directed toward the purchase of equipment, enabling the transition from physical to automatic archiving data, digitization and electronic inventory documents, managing to achieve a high performance to tracking fast tools for operative and recovery informations in scientific and practical purposes.

Being subordinate to the performance, professionalism, maximum efficiency and responsibility of quality work, after a decade and a half of sustained activity, with demonstrable results, Stefadina was asserting as one of the bases in market services which performs specific processes of documents archiving, consciousness as the only way can be saved invaluable archive documents, true national identity acts.

In this context, we hope that the future will recognize Archives Law and validate the existence of private companies which have specialists and technical means necessary for processing documents and Stefadina is willing to be with and even become a partner of the National Archives in the noble task of find viable solutions to the problems of romanian archives and protect the integrity of National Archival Heritage.

Keywords: private company, archives, documents, electronic inventories.

Este tot mai evident, și realitatea confirmă pe deplin, că în etapa actuală a evoluției sale, societatea umană se confruntă cu explozia informațiilor înmagazinate în documentele de arhivă aflate, la rândul lor, într-o creștere considerabilă. Drept urmare, creatorii și deținătorii de arhive au de făcut față unor probleme de mare complexitate privind spațiile de depozitare, condițiile de păstrare, dar, mai cu seamă, **prelucrarea documentelor** în conformitate cu prevederile legislației și ale normelor arhivistice în vigoare.

Desigur, din aceste puncte de vedere, sarcinile cele mai importante revin Arhivelor Naționale, instituție abilitată prin lege, pentru a coordona **administrarea** documentelor de arhivă, a **îndruma** și **acorda asistență de specialitate** tuturor creatorilor și deținătorilor de arhive. Probleme privind spațiile de depozitare, condițiile de păstrare și prelucrare a documentelor au existat și înainte de 1990, dar, după acel an de referință, ele s-au acutizat punând, în prezent, atât Arhivele Naționale, cât și pe creatorii de arhive în mare dificultate. Sunt multiple situațiile în care numeroase și importante documente au rămas spre păstrare în spații cu totul necorespunzătoare, neprelucrate din punct de vedere arhivistic și chiar în pericol de sustragere ori distrugere.

În asemenea condiții poate fi socotită drept firească apariția unor firme particulare, iar mai târziu, societăți angajate, într-o măsură mai mare sau mai mică, să execute activități diverse pe linia muncii de arhivă.

Nu ne-am propus și nici nu considerăm că este de competența noastră să apreciem în ce măsură au reușit ori nu, cei angajați în asemenea demersuri să atingă obiectivele propuse și, mai cu seamă, dacă ceea ce au efectuat corespunde prevederilor legislației și normelor arhivistice în vigoare. Când afirmăm acest lucru nu avem în vedere numai reglementările de ordin arhivistic de pe plan intern, dar, în egală măsură și pe cele aplicate la nivel european.

O asemenea abordare privind prelucrarea documentelor se impune cu atât mai mult cu cât arhivistica s-a afirmat și este recunoscută ca fiind o știință de sine stătătoare. Semnificativă din acest punct de vedere este principala concluzie formulată la cel de-al XII-lea Congres Internațional al Arhivelor, desfășurat în septembrie 1992 la Montréal, unde s-a definit că „Arhivistica este astăzi o disciplină în adevăratul sens al cuvântului. Ea înseamnă ansamblul principiilor și metodelor care presupun crearea, evaluarea, achiziționarea, clasificarea, descrierea, păstrarea (conservarea) și difuzarea, adică punerea în valoare a arhivelor”.

Mai mult decât atât, cu prilejul diverselor acțiuni și manifestări științifice organizate sub patronajul Consiliului Internațional al Arhivelor, la congrese, conferințe, mese rotunde, sesiuni și simpozioane sau reuniuni de lucru au fost dezbătute și căutate soluții pentru rezolvarea tuturor problemelor cu care se confruntă știința arhivistică în impactul ei cu noile cuceriri tehnologice.

Încercând să împărtășim din experiența Societății **Stefadina Comserv**, acumulată de-a lungul anilor pe tărâmul activității arhivistice, trebuie să mărturisim că de la bun început am căutat să ne înarmăm cu ceea ce s-a validat în planul teoriei și practicii arhivistice, atât la nivelul țării noastre, cât și la cel european. Drept urmare, am căutat să ne organizăm un punct de documentare constituit încet, dar sigur, prin achiziționarea unor lucrări și reviste de specialitate, an de an, numărul lor crescând prin completarea cu noile apariții în domeniul arhivistic, dar și în ceea ce privește legislația muncii și, nu în ultimul rând managementul și organizarea societăților private.

Atenția majoră a fost acordată proiectelor concepute inițial și în temeiul cărora s-a desfășurat întreaga activitate a **Stefadinei**. Ele au fost permanent completate și actualizate urmărindu-se, în mod expres, creșterea volumului investițiilor și asigurarea dotării societății cu cele mai noi tehnologii și echipamente de lucru. Achiziționarea unor asemenea echipamente a făcut posibilă trecerea la prelucrarea automată a datelor, la digitalizare și la inventarierea electronică a documentelor, reușind să obținem instrumente de evidență deosebit de performante, care permit regăsirea operativă a informațiilor și valorificarea lor rapidă în scopuri științifice sau practice.

Fiind subordonată performanței, profesionalismului, eficienței maxime și responsabilității calității muncii, după un deceniu și jumătate de activitate susținută, argumentată de rezultatele obținute, **Stefadina** s-a afirmat ca unul din pilonii pieței serviciilor, care efectuează operațiuni specifice prelucrării documentelor de arhivă.

Desigur, oricât de dotată ar fi **Stefadina** din punct de vedere tehnologic, rezultatele nu puteau fi obținute fără aportul unui colectiv de specialiști cu pregătirea necesară desfășurării la nivel de performanță a muncii de arhivă. Tocmai de aceea, încă de la începutul activității Societății ne-am preocupat să inițiem, să formăm, iar, mai târziu, să perfecționăm pregătirea profesională a tuturor lucrătorilor. Începând cu înscrierea la cursurile organizate de Școala „Aurelian Sacerdoțeanu” din cadrul Arhivelor Naționale, am continuat cu trimiterea angajaților la cursuri universitare și de masterat, unde au urmărit prelegeri teoretice și desfășurat aplicații practice pe tărâm arhivistic. O astfel de activitate s-a finalizat cu prelucrarea și inventarierea documentelor aflate în arhiva Universității „Hyperion” din București.

Semnificativ este și faptul că recent, odată cu deschiderea anului universitar, cea de-a patra serie de studenți și masteranzi proveniți din cadrul colectivului de lucrători ai **Stefadinei** au început cursurile universitare, ducând mai departe tradiția care se înfiripă la nivelul Societății noastre.

Socotim că strădaniile noastre nu sunt zadarnice, dimpotrivă, ele înscriindu-se în tezele și recomandările formulate în cadrul Conferinței Europene a Arhivelor, desfășurată în mai 2006, la Varșovia¹, unde abordându-se problemele competențelor profesionale se făceau referiri concrete cu privire la profilul arhivistului de astăzi în lume, la nivelul reglementărilor naționale.

Totodată, respectivele strădanii pot constitui o dovadă că **Stefadina** este ancorată în realitățile vremii, preocupându-se să se încadreze în standardele și rigorile europene.

¹ *European Conference on Archives (Archivist: Profession of the Future in Europe)*, Warsaw, may, 19-20, 2006, edited by Wladislaw Stepniak, Warsaw, 2006, p. 55; 91-108.

Pentru etapa actuală, dar, privind și în perspectivă, pe lângă obiectivele devenite tradiționale, **Stefadina** și-a propus să acorde o atenție specială implicării ei în multiplele și complexe probleme cu care se confruntă arhivistica românească, încercând să contribuie prin toate mijloacele și forțele ei la soluționarea lor. Suntem conștienți că numai astfel se pot salva documentele de arhivă cu valoare inestimabilă, adevărate acte de identitate națională.

În acest context ne exprimăm speranța că viitoarea Lege a Arhivelor va recunoaște și valida existența societăților particulare care dispun de specialiști și mijloace tehnice necesare prelucrării documentelor, iar **Stefadina** este dispusă să fie alături și chiar să devină un partener al Arhivelor Naționale în nobila misiune de a găsi soluții viabile pentru problemele arhivisticii românești și apărarea integrității Patrimoniului Arhivistic Național.

GÂNDURI DESPRE IOAN LĂCĂTUȘU*

Nicolae ȚIRIPAN

Aniversarea a 65 de ani de viață reprezintă pentru domnul Ioan Lăcătușu un popas de îndreptățită bucurie și sărbătoare, iar nouă ne prilejuiește așternerea unor gânduri despre personalitatea sa, personalitate plină de însușiri bune, recunoscute de toți cei ce i-au fost în preajmă de-a lungul timpului, de toți cei ce au fost martori la înfăptuirile sale pe tărâm cultural, social, civic și nu numai.

Fără a mă număra printre prietenii și apropiații de-o viață ai domnului Ioan Lăcătușu, invitația adresată de distinsul profesor Vasile Stancu, de a scrie câteva gânduri și impresii personale despre un om atât de apreciat, pe care l-am cunoscut totuși destul de târziu, dar suficient cât să-mi formeze o părere pe care nimeni și nimic nu au putut să mi-o schimbe, mă onorează și mă face să cred că, undeva, într-o mică casetă din arhiva sentimentală a sărbătoritului, se află și autorul acestor rânduri.

Cunoscându-l pe distinsul sărbătorit destul de târziu, nu pot face aprecieri cu privire la perioada anterioară anului 1990, dar, urmărind cele scrise de alții despre dânsul, am înțeles că a fost pe tot parcursul acelei perioade un om energic și plin de entuziasm, aplecat asupra problemelor oamenilor și comunității din care face parte, ca și astăzi.

Chiar dacă domnul Ioan Lăcătușu a poposit în instituția ce ne-a întretăiat drumurile și ne-a apropiat, destul de timpuriu, încă de la mijlocul anului 1990, întâlnirea noastră s-a produs mai târziu, după ce a devenit șeful Serviciului Metodologie și Control din Arhivele Naționale ale României.

Dar bazele viitoarei noastre amicitii, vreau să cred, au fost puse în luna martie a anului 2004, atunci când domnul Ioan Lăcătușu, în calitatea pe care o avea în cadrul Direcției Generale a Arhivelor Naționale, a condus o echipă minunată care efectua un control de fond la, pe atunci, Direcția Județeană Călărași a Arhivelor Naționale, al cărei șef eram. În lungile discuții purtate, atât în timpul orelor de program, pe probleme profesionale, cât mai ales după terminarea programului de lucru, pe diverse teme și subiecte, am descoperit un OM cum puțini am cunoscut în cei peste 40 de ani de activitate. Aprecierea reciprocă ce avea să se finalizeze cu amicitia ce ne leagă încă de atunci, a fost favorizată poate și de unele puncte comune ale biografiei noastre, chiar dacă ne-am desfășurat activitatea în colțuri de țară aflate la mare distanță unul de altul: originea socială, absolvirea unei școli profesionale, munca într-o întreprindere din acea vreme și

* Mesajul a fost pregătit să fie publicat în volumul *Ioan Lăcătușu la 65 de ani*, numărul V al seriei „Profesioniștii noștri”, apărut la Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2012, dar, dintr-o regretabilă scăpare, nu a fost inclus. La sugestia îngrijitorului ediției, a celui căruia i-a fost dedicat volumul și cu acordul autorului, ca un act reparatoriu, am inclus materialul în prezentul Anuar (V.M.).

cursurile serale ale liceului (dar ce școală se făcea atunci, la seral) și abia apoi facultatea.

M-au frapat atunci, la OMUL, pentru că domnul Lăcătușu a fost OM nu inspector aflat în control, căldura și blândețea vorbei, înțelegerea cu care se adresa colegilor, seriozitatea cu care se apleca asupra aspectelor ce făceau obiectul controlului, dar mai ales sfaturile, care parcă veneau din partea unui înțelept, sfaturi ce m-au ajutat atât pe mine cât și pe colegii mei în activitatea desfășurată, ulterior acelui moment.

În puținul timp cât pentru a sluji instituția, ca șef al Serviciului Metodologie Îndrumare și Control, a stat departe de familie, de casă, de cei apropiați, fiind „găzduit” într-o cămăruță la Facultatea de Arhivistică (nu pomenim aici despre ce se oferă altora sosiți pentru aceleași motive la București, deși ar fi cazul), drumurile noastre s-au mai intersectat, iar convingerea mea că domnul Ioan Lăcătușu este un om cum rar îți este dat să întâlnești în viață, s-a întărit și mai mult.

Eforturile sale de a aduce ceva nou în viața instituției care-l adoptase, de a uni lucrătorii din Arhivele Naționale într-un for care să-i reprezinte, plecând de la statutul incert al instituției și lucrătorilor ei în cadrul ministerului, nu au rămas fără rezultat. Asociația Arhiviștilor din România, devenită ulterior Federație a luat ființă și a fost o prezență activă în perioada cât domnul Lăcătușu s-a implicat direct. Dacă avem în vedere condițiile ce i-au fost oferite la București cât a fost șef al Serviciului Metodologie Îndrumare și Control – și a făcut acest lucru ca un adevărat profesionist – te poți întreba: „Ce om pune mai presus de familie instituția în care lucrează”? și răspunsul nu poate fi decât: „Foarte puțini”. Printre aceștia se află și domnul Lăcătușu, care a înțeles chemarea vremurilor și a răspuns prezent la apel.

Spuneam că prezența sa în fruntea Serviciului Metodologie, Îndrumare și Control și a Asociației Arhiviștilor din România a lăsat urme și cred că puțini au fost cei care s-au bucurat atât de mult de respectul și aprecierea colegilor, chiar dacă timpul petrecut alături de ei a fost scurt, așa cum s-a bucurat domnul Ioan Lăcătușu. Pentru modul cum a acționat și s-a comportat, așa cum se spune „A lăsat loc de bună ziua”!

Pentru aceste lucruri, dar și pentru ceea ce a făcut în folosul instituției, spun cu toată responsabilitatea că n-am auzit, în toți anii care s-au scurs, vreun cuvânt de reproș din partea celor care i-au fost colegi, la București sau în oricare alt județ al țării. Mai mult chiar, și după ce a părăsit Bucureștiul, întorcându-se la Sfântu Gheorghe, atunci când apărea vreo problemă ce necesita consultarea între colegi, de cele mai multe ori după ce fiecare își spunea punctul de vedere, unul dintre noi venea cu ideea: „Să vedem ce spune și domnul Lăcătușu”, care era apelat telefonic și își exprima punctul de vedere față de problema în discuție.

Depărtarea de familie și condițiile improprii în care era nevoit să locuiască la București, de care nu s-a plâns însă niciodată, nu i-au permis să rămână prea mult

în fruntea Serviciului. Era 1 februarie 2005, când un alt apropiat al domnului Lăcătușu, fostul meu coleg de facultate Ionel Secăreanu, director în cadrul Arhivelor Naționale, m-a sunat spunându-mi că „domnul Lăcătușu se întoarce la Covasna” și m-a rugat să mă gândesc dacă n-aș putea să continui pentru o perioadă de timp, activitatea dânsului. Din motive care nu e cazul a fi amintite, n-am dat curs solicitării fostului meu coleg, dar știrea că domnul Lăcătușu pleacă, recunosc cu sinceritate, m-a întristat, pentru că domnul Lăcătușu era omul cu care puteai discuta oricând problemele ivite în activitate, iar soluțiile pentru rezolvarea acestora nu se lăsau mult timp așteptate.

A plecat de la București, dar a continuat activitatea la Direcția Județeană Covasna a Arhivelor Naționale ca arhivist, iar după moartea regretatului Baicu Dan, ca director al acestei instituții și ne-am regăsit de fiecare dată, la reuniunile organizate de Arhivele Naționale, cu plăcere și bucurie. Prezența sa activă la aceste reuniuni, felul în care se implica și milita ca nimeni altul pentru ca instituția Arhivelor Naționale și lucrătorii din această instituție să se bucure de poziția pe care o merită în cadrul Ministerului Administrației și Internelor și nu numai, te făcea să crezi că activează în continuare la București. Domnul Lăcătușu, cu înțelepciunea care-l caracterizează a fost un factor de echilibru, încercând să capaciteze pe toți colegii, dar și conducerea instituției în rezolvarea gravelor probleme cu care aceasta s-a confruntat dintotdeauna. Și dacă n-a reușit să facă acest lucru cu alții, la instituția pe care o conducea a realizat multe lucruri frumoase și bune. A fost unul din cei care a susținut și a încercat să-l convingă și pe directorul general, care se opunea, că este necesară existența prestatorilor de servicii arhivistice. Iar timpul a dovedit că aveau dreptate susținătorii acestei idei, dovadă fiind Legea votată de Parlament în anul 2011, dar declarată ca neconstituțională din cauza unor interese străine de instituția Arhivelor Naționale, susținute de unii parlamentari.

Este și aceasta, la care se pot adăuga încă foarte multe altele, o dovadă că domnul Ioan Lăcătușu, chiar dacă s-a format ca om în „vremurile trecute”, nu mai este de mult un om al acelor vremuri, ci unul din promotorii noului, unul din cei care au înțeles că mersul vremurilor este altul și dacă nu te adaptezi din mers, rămâi în afara societății. Doar cei rău intenționați nu înțeleg acest lucru, iar domnul Lăcătușu, chiar dacă este un om foarte apreciat, ca orice personalitate publică, și mai ales într-un spațiu cu atâtea sensibilități, are și contestatari. Puțini la număr, este adevărat, dar ei există și uneori lansează atacuri la adresa omului care a făcut atât de mult pentru comunitatea în care trăiește. Domnul Lăcătușu însă, cu înțelepciunea care l-a caracterizat dintotdeauna și ca bun creștin ce este, a știut să treacă peste toate acestea și să-și urmeze crezul său.

Amiciția ce s-a legat între noi, m-a determinat ca, și după plecarea din București, să-i urmăresc de la distanță nu numai activitatea desfășurată în cadrul instituției Arhivelor Naționale, ci și pe aceea de om al cetății, care se zbate pentru păstrarea și afirmarea identității naționale a românilor din secuime. Și pot spune

că acum, când scriu aceste rânduri, privind retrospectiv la tot ce cunosc despre vocația sa de ctitor al multor asociații și instituții culturale, despre activitatea desfășurată în cadrul acestora ca și pe tărâm civic, despre activitatea de cercetare concretizată în atât de multe cărți, studii și articole, despre participarea la sesiuni științifice și simpozioane organizate în toate colțurile țării, mă întreb cum poate un om să facă atât de multe și sunt înclinat să spun că nu este posibil. Dar, realitatea mă contrazice.

Și totuși, lucrurile așa stau. Îi cunosc capacitatea de muncă, iar toți cei care i-au fost alături în acești ani, recunosc și întăresc acest lucru.

Bucurându-se, în tot ceea ce face și întreprinde, de binecuvântarea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Ioan Selejean, fostul nostru coleg s-a dovedit a fi și un bun creștin, fiind ales deputat eparhial și reprezentant al credincioșilor ortodocși din Episcopia Covasnei și Harghitei în Adunarea Națională Bisericească.

Rodnica sa activitate poartă pecetea seriozității, a lucrului bine făcut, a muncii și perseverenței de a obține ceea ce dorești. Respectul față de semenii – fie ei tineri sau vârstnici -, înțelepciunea de a-i asculta și a le înțelege problemele, l-au făcut iubit și respectat de semenii. Prin ceea ce a realizat în întreaga sa activitate, domnul Ioan Lăcătușu și-a asigurat un loc de cinste în panteonul personalităților din zona de sud-est a Transilvaniei și nu numai.

Personal nu pot decât să-i mulțumesc lui Dumnezeu că mi-a oferit prilejul de a-l cunoaște și apoi de a mă bucura de amicitia celui pe care, chiar dacă anii ce ne despart ca vârstă nu sunt prea mulți, l-am considerat de la început „Domnul Lăcătușu”.

La acest moment aniversar, de aici din orașul de pe malul Borcei – Călărași, transmit omagiul sincer al unui om care admiră și prețuiește munca, alături de toate gândurile bune, și mă rog Bunului Dumnezeu să-i dea sănătate deplină alături de cei dragi și putere de muncă pentru a-și îndeplini toate proiectele științifice, culturale și civice.

LA MULȚI ANI, DOMNULE IOAN LĂCĂTUȘU!

ADRIAN PRICOP – IN HONOREM

Summary

This text are a modest tribute to the two celebrations of Iasi National Archives. That is 180 years since the founding Archives of the State and 90 years old of Mr. ADRIAN PRICOP, former director of the State Archives Iasi, between 1969-1983.

Adrian Pricop was born in 1922, in the village Ruginoasa, Iasi County. After primary school in his native village, he attended secondary school in Iasi Theological Seminary, and courses of three faculties: Theology, Law and History. He graduated with a degree two of them: Theology and History. He worked in the State Archives system over 35 years: from October 1948 to July 1951. Followed during the directorship of Botosani Archives (1951-1969), and the management of Iasi State Archives: April 1, 1969-December 31, 1983.

Contemporaries and successors in the Archives system they perceived as a good archivist, a very good paleographer, a gentle and lenient chief subordinates, a good orator, a man of humanity, a family man.

This grouping of texts gathered under the name "In Honor" was designed as a tribute to the former (Dan Jumară, Gavril Irimescu, Virginia Isac, Vasile Pop, Ștefan Cervatiuc), present (Rodica Iftimi) archivists from Iasi, Botosani and Suceava and Corneliu Mihail Lungu, Vasile Arimia from Bucarest. They, archivists, were and are servants Archives and friends of Mr. Pricop, reached the age of 90 years beautiful.

ADRIAN PRICOP LA 90 DE ANI

Rodica IFTIMI

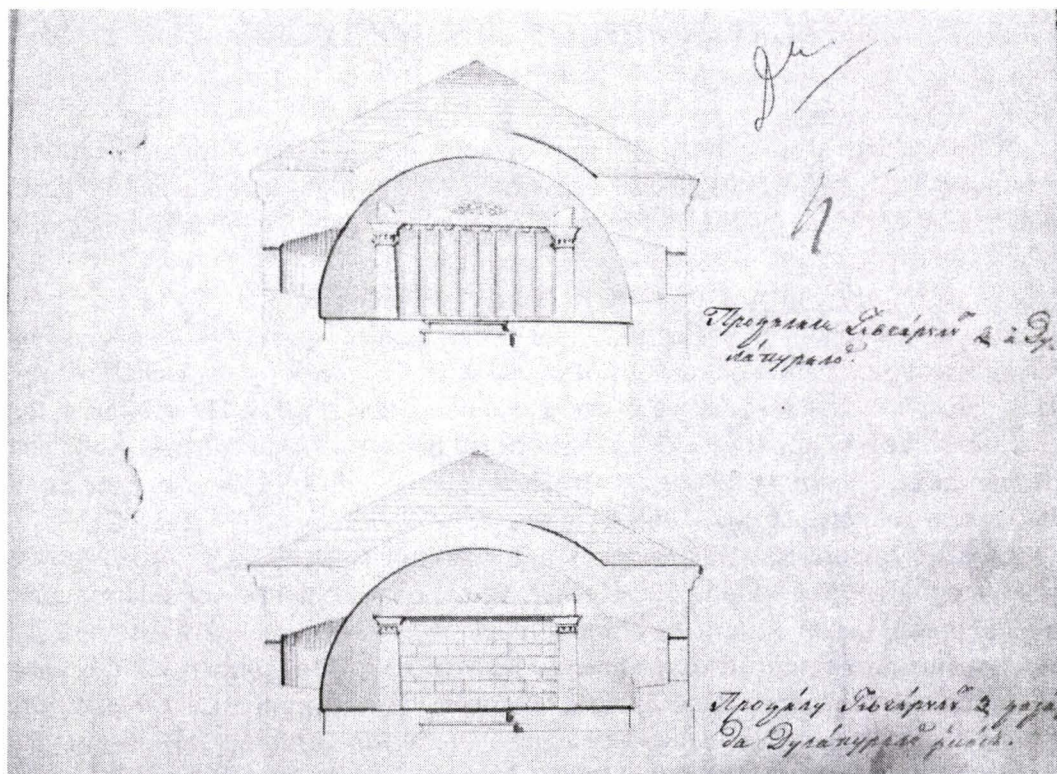
Anul 2012 are o dublă semnificație în istoria arhivelor ieșene.

În primul rând, din punct de vedere instituțional, sărbătorim 180 de ani de la înființarea Arhivelor Statului din Moldova.

În al doilea rând, pentru că instituțiile nu pot dăinui în timp fără oamenii devotați ei, destinul a făcut să-i fim alături, în al 90-lea an de viață, domnului Adrian Pricop, fost arhivist și director al filialelor Botoșani și Iași ale Arhivelor Statului. Domniei Sale și, implicit, instituției pe care a slujit-o neîntrerupt peste 35 de ani, le dedicăm lucrarea de față, ca un modest omagiu.

La 1 ianuarie 1832, intra în vigoare, pentru Moldova, *Regulamentul Organic*¹. Prin prevederile sale, se puneau bazele principalelor instituții ale statului modern și se legiferau unele realități existente.

¹ *Reglement Organicesc a Moldovei*, originalul se află la Arhivele Naționale Iași, Colecția Manuscrise, nr. 1665.

Proiectul lui Gheorghe Asachi pentru Arhivele Statului (1832)

În această perspectivă trebuie văzută și înființarea Arhivei Statului, stipulată în articolele 366 și 410. Dacă, în art. 366, relativ la organizarea Înalțului Divan, se menționează că *la masa Arhivelor se vor ține acturile publice, precum anaforale, hrisoave, hătișerifuri atingătoare de dreptățile și pronomiile Moldovei*², la art. 410 se fac referiri la Arhiva Statului, ca instituție de sine stătătoare: *În fiecare an, la încheierea sesiilor Obșteștii Adunări, orighinalurile sămilor înfățișate, precum și a altor documenturi, se vor depune în Arhiva Statului, a căreia alcătuire și păstrare va fi încredințată unui boier cu însușirile cerute pentru asemenea dregătorie. Arhivistul Statului, ca un depozit al acturilor publice și dregătorești, se va numi de către domnul, din candidații propuși de către Obșteasca Obicinuita Adunare*³.

Unirea Principatelor Române a condus la unele transformări organizatorice și în cadrul Arhivelor Statului. Primul pas l-a constituit trecerea instituției la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, începând cu data de 4 aprilie 1862. Anterior, Arhivele din Țara Românească aparțineau Departamentului de Interne, iar cele din Moldova erau subordonate Ministerului Instrucțiunii Publice și al Justiției. Proiectul de regulament privitor la organizarea Arhivelor a intrat în vigoare cu ziua de 31 octombrie 1862. Astfel, Arhiva Statului din București era organizată ca Direcție Generală (cu două „despărțiri”: 1. Istorică și a

² *Ibidem*, p. 267 v-268.

³ *Ibidem*, p. 285 r.

Așezămintelor Publice; 2. Administrativă, Judecătorească și Legislativă), iar Arhiva Statului din Iași devenea „Arhivă sucursală”⁴, cu depozite administrative

Clădirea care a adăpostit Arhivele Statului Iași (1906 - 1911)

și judecătorești. Personalul ei era alcătuit „din un cap și doi copiiști”. Prin Ordonanța Domnească nr. 1074/24 august 1864 se produceau o serie de schimbări structurale la nivelul DGAS. Sucursala din Iași era compusă din „un cap al serviciului, 1 ajutor și registrator, 1 copist, 1 secretar”. Regulamentul Arhivelor Statului nr. 1236/1872 reducea personalul ieșean al Arhivelor la „1 cap de serviciu, 1 ajutor de registrator, 1 copist, 1 servitor”⁵.

Începând din data de 15 iulie 1925, activitatea Arhivei din Iași se desfășoară conform prevederilor noii Legi pentru organizarea Arhivelor Statului⁶. Potrivit art. 5, se înființau 4 direcții regionale: Cernăuți, Chișinău, Cluj și Iași, conduse de către un director regional. Privitor la zonele arundate, Direcției Regionale Iași îi reveneau județele Moldovei, fără Basarabia și Bucovina: Bacău, Botoșani, Covurlui, Dorohoi, Fălciu, Fălticeni, Iași, Neamț, Putna, Roman,

⁴ George Potra, *Contribuțiuni la istoricul Arhivelor românești*, în „Revista Arhivelor” VI/1944, nr. 1, p. 24.

⁵ *Arhivele Statului. 125 de ani de activitate. 1831-1956*, DGAS, București, 1957, f. 33-36.

⁶ „Monitorul Oficial”, nr. 153/15 iulie 1925, partea I.

⁷ La Iași, Sever Zotta era numit director prin Înaltul Decret Regal nr. 457/5 februarie 1926, conform art. 10 din Lege – Arhivele Naționale Iași, colecția *Documente*, P. 571/27.

Tecuci, Tutova, Vaslui⁸. Legea avea în vedere problemele de personal, organizarea instituției, crearea condițiilor de depozitare a documentelor și dezvoltarea cercetării științifice a acestora. Documentele create de toate instituțiile statului trebuiau depuse la Arhive după 30 de ani de la crearea lor. Pentru sporirea securității materialelor arhivistice, se prevedea ca, în sediile Arhivelor să nu-și aibă locația alte instituții, organizații sau persoane particulare⁹.

Arhivele Statului Iași la Mănăstirea Golia

Cu toate aspectele pozitive, legea din 1925 nu a adus modificări substanțiale în organizarea Arhivelor. Rămăneau același personal insuficient, același buget sărac, aceleași greutăți în preluarea documentelor de la instituții.

La sărbătorirea centenarului Arhivelor Statului, în 1932, Sever Zotta a întocmit o lucrare de arhivistică, *Din trecutul Arhivei Statului a Moldovei. Spicuri din dosarele Cancelariei (1832-1932)*¹⁰, se pare la indicația directorului general, Constantin Moisil, care viza tipărirea unui volum omagial.

Studiul, elaborat prin „spicuirea metodică, filă cu filă, în dosarele primului lustru de activitate a Arhivei Statului”¹¹, conține două părți. Prima, se referă la

⁸ Gh. Rusu, *Arhivele Statului din Iași – 160 de ani de activitate*, în „Revista Arhivelor”, 1991, nr. 4, p. 461.

⁹ DGAS, *op.cit.*, p 36-37.

¹⁰ Doar prima parte a fost publicată în „Arhiva Românească”, VI, 1941, p. 213-262, când nu se știa nimic de soarta lui.

¹¹ Sever Zotta, *Din trecutul Arhivei Statului a Moldovei. Spicuri din dosarele Cancelariei (1832-1932)*, în *Arhiva Românească*, IV, 1941, p. 230.

începuturile activității Arhivei Statului, sub conducerea lui Gheorghe Asachi, urmată de prezentarea cronologică a principalelor evenimente din trecutul instituției până la 1891. Partea a doua conține 25 de anexe cu cele mai relevante documente corespunzătoare perioadei enunțate, din care amintim: *Foaea Cinovnicilor Statului Arhivei Publice din Principatul Moldovei, înființată după noul așăzământ la 1 Ghenari 1832*¹²; *Ofiția Marii Logofeții a Justiției* din 17 august 1834, privitoare la uniforma pe care trebuie să o poarte secretarul Panaite Malcoci¹³; Raportul lui Gheorghe Asachi către Marea Logofeție, privitor la îndatoririle celor 6 lucrători (1836); *Instrucții pentru Arhiva Statului Prințipatului Moldovii (1836), în 22 puncte*¹⁴; Demisia lui Gheorghe Asachi, la 1849; *Legiuire pentru chipul alegerii actelor că să gășăscu în Arhiva Statului*¹⁵, notată de Divan la 4 iulie 1853.

Tot de la Sever Zotta mai avem o listă a *Conducătorilor Arhivelor Statului din Iași în curs de 100 de ani*¹⁶, urmată de câteva date biografice și genealogice pentru Gheorghe Asachi, Iacovachi Paladi, Alecu Fotino, Alecu Soroccanu, Iancu Alexandrescu, Tuchidide Durmuz, Panaite Malcoci, Ion Stamati, Gheorghe Ionescu și Sever Zotta. Fiind publicată în 1941, lista a fost completată cu două nume: Al. Băleanu și Gheorghe Ungureanu¹⁷.

Din raportul lui Gheorghe Ungureanu, datat 24 ianuarie 1942, reiese situația dezastruoasă existentă a Arhivele Iași: „zeci de mii de dosare neinventariate, într-o dezordine de nedescris”, adăpostite în încăperi destul de șubreze la cutremurul din noiembrie 1940¹⁸. În cursul anului 1942 au fost aduse, din evacuare, 2269 de lăzi cu dosare și documente¹⁹. Acestea necesitau desprăfuire, legarea cu sfoară nouă, înlocuirea etichetelor și așezarea „pe secțiuni”: administrative, bisericești, economice, judecătorești, notariale, de stare civilă, școlare etc.

Deși lipseau fondurile pentru diurna și transportul pe CFR, necesare supravegherii și coordonării activității de selecționare la creatori, totuși, se poate considera că anul 1942 a fost rodnic: s-au înlocuit cercevelele putrede și geamurile sparte, s-au renovat cinci sobe la birouri, au fost executate ancoraje de

¹² *Ibidem*, p. 242.

¹³ *Ibidem*, p. 243: „uniformă de postav vânat cu gulerul și marginile mânecilor de catife neagră. Bungii albi cu marca țării și frunză de măsline și spre cunoștința postului ce ocuparisești; în zilele de țeremonie, sărbători și la audienții, vei purta la guler cusut cu fir alb și pălărie în trii colțuri”.

¹⁴ *Ibidem*, p. 248-250.

¹⁵ *Ibidem*, p. 256-257.

¹⁶ Publicată de Aurelian Sacerdoțeanu în „Revista Arhivelor”, IV, 1941, nr. 2, p. 381-382.

¹⁷ Vezi anexa nr. 1. Pentru acest moment aniversar, ne permitem să adăugăm și numele domnului Adrian Pricop, al 20-lea conducător al Arhivelor Statului Iași. D-l. Pricop apare la nr. crt. 24 întrucât unii directori au condus instituția de câte două, trei ori (Gh. Asachi, Tuchidide Hurmuz, Gh. Țăutu). De asemenea, completăm, la zi, lista cu numele celor care au condus Arhivele ieșene.

¹⁸ *Arhivele înfruntând vremurile. Mărturii documentare*, Arhivele Naționale ale României, București, 2006, doc. 146, p. 249-251.

¹⁹ *Ibidem*, p. 251. În martie 1941, „ca o prevedere împotriva unor întâmplări neprevăzute”, au fost duse la Găvana și Bascov, județul Argeș, 2300 de lăzi cu dosare. La destinație s-a constatat că unele lăzi erau umede, altele au fost plouate în timpul transportului, etc.

fier la pereții crăpați, s-au finalizat reparațiile trotuarului și ale acoperișului. Au fost alocate sume de bani pentru rafturi, scaune, birouri, legarea de cărți, tipărirea unor inventare. Mai mult, salarizarea funcționarilor „s-a făcut demnă de un *institut de cultură* ca Arhivele Statului”²⁰.

Golia. Dosare aduse din refugiu

Rafturile de depozit de la Golia

Anii războiului și-au pus amprenta, dureros, pe tezaurul arhivistic al Moldovei. Evacuarea la Săcel²¹, județul Gorj, distrugerea celor patru vagoane la bombardamentul Gării de Nord din mai 1944, reîntoarcerea la Iași, într-un sediu ruinat aproape complet, au constituit momente de grea încercare fizică, materială și morală pentru Gheorghe Ungureanu și Constantin Turcu. Conform propriilor mărturisiri (făcute într-o perioadă grea a existenței sale)²², din bani proprii, Constantin Turcu a reparat sumar casa de piatră destinată muzeului „Ion Creangă”; pentru construirea acoperișului la clădirea Arhivelor a împrumutat, de la o bancă, 300. 000 lei. Având convingerea că „acolo unde nu sunt documente, nu este istorie”²³, s-a adresat lui Aurelian Sacerdoțeanu printr-un raport, datat 10 august 1945, în care prezintă situația arhivelor Moldovei și ale fostei capitale: „...Iașii formează un capitol deosebit de tragic, în această ordine de idei... Nu este prăvălie și tarabă în acest oraș unde să nu se macine zilnic, ca ambalaj, zeci de

²⁰ „Revista Arhivelor”, 1943, nr. 2, f. 414.

²¹ D. Ivănescu, *Mihai Costăchescu. Corespondență*, Ed. Junimea, Iași, 2003, nr. 357, p. 367-368.

²² Arhivele Naționale Iași, fond personal Turcu N. Constantin (1903-1980), Manuscrise, nr. 135, f. 44-45.

²³ *Arhivele înfruntând vremurile*, p. 291.

kilograme de hârtie veche, din arhivă sau din cărți, uneori de excepțională valoare științifică sau artistică”²⁴. Rezoluția pusă de către directorul DGAS București, A. Sacerdoțeanu, era următoarea: „20 august 1945. Este pretutindeni o stare nenorocită, în lipsă de înțelegere de sus până jos. Trebuie să luptăm pentru schimbarea ei”²⁵.

În intervalul 1945-1960, la Arhivele Statului Iași s-a preluat o cantitate impresionantă de dosare, aproximativ 464.000, comparativ cu existentul (630.000). Trebuie să menționăm completarea fondurilor administrative (Prefectura județului Iași, 1900-1949; Primăria municipiului Iași, 1905-1949; Rezidența Regală a ținutului Prut, 1938-1949); judecătorești (Parchetul General al Curții de Apel Iași, 1892-1949; Tribunalul Militar Iași), școlare, economice (Camera de Comerț și Industrie Iași, fabricile naționalizate etc.), culturale. Biblioteca documentară și-a sporit zestrea cu 5163 cărți (existente, 7802) și 596 de periodice (149, în evidență până la 1944). Datorită varietății de conținut a materialului documentar, s-au înființat, în 1952, noi colecții arhivistice: Planuri și hărți, Manuscrise, Stampe și fotografii²⁶.

În acest context istoric și instituțional și-a început cariera la Arhivele Statului din Iași tânărul Adrian Pricop, în data de 23 octombrie 1948²⁷, în urma unui concurs organizat pe 10 august 1948, pentru ocuparea a două posturi libere de paleograf²⁸. Candidații au susținut probele scrise (la Paleografie I²⁹, Paleografie II³⁰, Cultură generală³¹) și orale (la Paleografie, Arhivistică, Istoria Vechilor Instituții Românești), iar în urma deliberărilor comisiei³², formată din Gheorghe Ungureanu, director, Constantin Turcu, arhivist șef și Elena Gheorghiadă, arhivar ajutor, au fost declarați admiși, cu media 7,57, Adrian Pricop, licențiat în Teologie, student la Facultatea de Istorie-Geografie a Universității „Alexandru I. Cuza” și Georgeta Vlădoianu, absolventă a Facultății de Litere și Filozofie, specialitatea Limba și Literatura Română³³.

Adrian Pricop s-a născut la 22 octombrie 1922, în satul Ruginoasa, comuna Ruginoasa, din județul Baia. Era fiul lui Neculai Pricop (1900-1936), învățător și al Marici, născută Iosub (1925-1975), casnică. A urmat școala primară

²⁴ *Ibidem*, p. 292.

²⁵ *Ibidem*, doc. 167, p. 290.

²⁶ Gh. Ungureanu, *Îmbogățirea depozitelor Arhivelor Statului de la Iași, cu materiale documentare, în ani regimului de democrație populară*, în „Revista Arhivelor”, 1960, nr. 2, p. 15-28.

²⁷ Arhivele Naționale Iași, fond *Arhiva de Cancelarie*, d. 6/1948, f. 285.

²⁸ *Ibidem*, f. 284 – 315.

²⁹ *Ibidem*, f. 291. Subiectul a constatat în „Descifrarea și descrierea unui document de la jumătatea sec. al XVII-lea”.

³⁰ *Ibidem*, f. 291. Subiectul a fost „Transcrierea unui document de la începutul sec. XIX”.

³¹ *Ibidem*, f. 291. Concurenții trebuiau să aleagă unul dintre cele 3 subiecte: 1. Importanța documentelor pentru istorie și limbă; 2. La ce folosește materialul arhivistic adunat la Arhivele Statului; 3. Dacă documentele și arhivele vechi pot servi la cercetarea stării sociale din trecut și în special la luptele de clasă.

³² *Ibidem*, f. 296.

³³ *Ibidem*, f. 284, 293.

în satul Hărmănești, din comuna Ruginoasa, sub îndrumarea tatălui și a Elenei Iosub. A continuat gimnaziul și clasele secundare, între anii 1933-1941, la Seminarul „Veniamin Costachi” din Iași, care își avea sediul în Palatul Sturdza, unde funcționează, în prezent, Facultatea de Teologie Ortodoxă. A urmat studiile universitare, mai întâi Facultatea de Teologie la Cernăuți și Iași (potrivit Certificatului adresă nr. 2196/1945, eliberată de Facultatea de Teologie Succava), între anii 1941-1944, apoi Facultatea de Istorie-Geografie³⁴, din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, în perioada 1944-1948³⁵. În paralel cu Istoria, a frecventat și cursurile Facultății de Drept, timp de 4 ani.

După angajare, s-a înscris în sindicatul Arhivelor, la data de 4 noiembrie 1948, apoi în ARLUS. În „Tabel de situația funcționarilor de la această instituție, în sindicat și în organizațiile de masă”³⁶ se mai menționează că Adrian Pricop locuia pe strada Anastasie Panu nr. 15, avca funcția de arhivist ajutor, era necăsătorit și „îndeplinea misiunea” de responsabil sportiv.

Conform propriilor mărturisiri, în anul calendaristic 1948-1949 a lucrat, în principal, la descifrarea documentelor feudale din cadrul Colecției Documente³⁷. Apoi a contribuit, împreună cu ceilalți salariați ai serviciului, la ordonarea dosarelor întoarse din refugiu, pe fonduri și colecții, urmată de aranjarea lor pe rafturi, în depozite. A cercetat în dosarele colecției de Stare Civilă Iași și a transcris documente, în vederea eliberării actelor solicitate. A efectuat lucrări de registratură și de selecționare la instituții din oraș, pe lângă colegii cu mai multă experiență. În „Foaia Calificativă pe intervalul 1 octombrie 1948-1 octombrie 1949”, sunt prezentate „Facultățile funcționarului” evaluat: capacitate intelectuală – normală (echivalentul lui „bine”, în accepțiunea actuală); capacitate profesională – bine pregătit (echiv. „foarte bine”); putere de muncă – mare (echiv. „foarte bine”); sânguința – sânguincios (echiv. „bine”); disciplina – disciplinat (echiv. „foarte bine”); spiritul de inițiativă, conducere și organizare – are (echiv. „foarte bine”). La *Rezultatul calificației* se menționa că „prestează serviciul

³⁴ În arhiva personală a d-lui Pricop, nepredată încă Arhivelor, am găsit o copie după Diploma nr. 27709/1956, care i se conferea lui Pricop Adrian, în urma Examenului de Stat din sesiunea iulie 1950, fiind declarat „Diplomat Universitar în specialitatea Istorie”. La data de 28 iulie 1949 primise un Certificat de Absolvire a cursurilor complete ale Facultății de Istorie-Geografie, specialitatea Istorie, „pe termen de 2 ani, pentru a se bucura de toate drepturile acordate de legile în vigoare”.

³⁵ Arhivele Naționale Iași, fond *Arhiva de Cancelarie*, d. 6/1948, f. 285. În „Fișa personală pentru încadrare” mai figurează cu naționalitatea Română (conform Certificatului nr. 14/1945, eliberat de Primăria Comunei Hărmănești, județul Baia) și fără cazier judiciar (potrivit Certificatului nr. 2437/1944, eliberat de Tribunalul Baia).

³⁶ *Ibidem*, d. 5/1949, nenumărat. Colectivul Arhivelor Iași era alcătuit din Gh. Ungureanu - prim arhivist, Constantin Turcu - arhivist șef, Elcna Gheorghiade - bibliotecar, Mihai Gheorghiu - arhivist, Rodica Anghel - arhivist, Elisabeta Sofronie - arhivist ajutor, Georgeta Vlădoianu - arhivist ajutor, Vasile Rosmeteniuc - administrator imobil, Gheorghe Rotaru - mănuiitor cărți; Ion Relinschi - curier; Gh. Gh. Rotaru - îngrijitor; Aglaia Rosmeteniuc - îngrijitor.

³⁷ În inventarele de la sala de studiu ale Colecției Documente (Pachetele 150-151, 155-158; 178-179, etc.) putem observa, cu ușurință, scrisul inconfundabil al d-lui Pricop.

normal”. Pentru lucrările de specialitate prezentate mai sus, a primit „Calificația generală – Foarte Bun”.

În „Tabel al salariaților de la Arhivele Statului Iași”³⁸, din Grupa Sindicală nr. 7 și datat 24 noiembrie 1949 figura un salariat nou, pe nume Petrov Marcela. Este vorba de viitoarea soție a lui Adrian Pricop, cu care a fost căsătorit timp de 57 de ani (1950-2007). Din conviețuirea exemplară a celor doi au rezultat doi băieți, Radu-Tudor (n. 17 martie 1951) și Vlad-Adrian (n. 7 mai 1959).

Anul 1950 a însemnat un an de muncă intensă și direcționată pe multiple planuri. Din păcate, nu deținem documente relative la planurile de muncă pe anul 1950 și nici la raportările acestuia, dar, din tabelul³⁹ prezentat la 29 septembrie 1950, deducem că tânărul arhivist Adrian Pricop era apreciat pentru munca sa. În sprijinul afirmației noastre prezentăm, în anexa nr. 2, Raportul⁴⁰ de activitate al lui Adrian Pricop pe trimestrul IV/1950, care reflectă, din punct de vedere cantitativ, un volum mare de activități, raportat la experiența redusă a tânărului arhivist.

Din punct de vedere administrativ și organizatoric, anul 1951 a adus schimbări importante în viața și activitatea Arhivelor Statului. Astfel, prin Decretul nr. 17/27 ianuarie (1951), instituția trecea din subordinea Ministerului Învățământului Public la Ministerul Afacerilor Interne, unde se află și în prezent. Modificările interne vizau lărgirea atribuțiilor de îndrumare și control asupra instituțiilor, întreprinderilor și organizațiilor de orice fel; elaborarea de noi instrucțiuni, obligatorii, pentru păstrarea și conservarea documentelor de la creatori; editarea normelor privitoare la folosirea în scop științific și practic a materialului arhivistic deținut în depozitele proprii; organizarea structurilor teritoriale în filiale, servicii și secții regionale. Activitatea acestora era coordonată de către DGAS București⁴¹. Prin Hotărârea Consiliului de Miniștri⁴² nr. 472/29 mai 1951 se stabileau atribuțiile și normele de funcționare ale Direcției Arhivelor Statului. În baza art. 6 și 7 din HCM și a avizului Ministerului de Finanțe nr. 854/8 iunie 1951, Ministerul Afacerilor Interne emitea Decizia nr. 278/5 iunie 1951 privitoare la schema de organizare a Direcțiunii Arhivelor Statului, care cuprindea 11 servicii regionale (*Iași, Cluj, Dolj, Rodna, Sibiu, Stalin, Suceava, Timișoara, Arad, Bihor, Mureș*; subl. n. – am respectat ordinea înșiruirii lor din Decizie) și 16 secții regionale (*Argeș, Bacău, Baia Mare, Bârlad, Botoșani, Constanța, Galați, Gorj, Hunedoara, Ialomița, Prahova, Putna, Severin, Teleorman, Vâlcea, Buzău* – asemenea)⁴³.

La recomandarea lui Aurelian Sacerdoțeanu, directorul Direcției Arhivelor Statului din România, începând cu data de 15 august 1951, Adrian Pricop a fost

³⁸ Arhivele Naționale Iași, fond Arhiva de Cancelarie, d. 5/1949, nenumărat.

³⁹ Ibidem, d. 2/1950, nenumărat. În „Tabel de propunerile pentru fixarea în clasele de salarizare, minim, mediu și maxim, conform procentelor de 15, 25 și 50 %”, în dreptul lui Adrian Pricop este notat: „Rămâne pe loc, deși ar merita un salariu mai bun”. În același tabel, observăm modificări de personal, prin apariția celor trei salariați (Apostolescu Virgil și Costinescu Ioan, arhiviști ajutor; Iov Gheorghe, portar) și plecarea lui Ion Relinschi, curier.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ DGAS, *op. cit.*, f.39.

⁴² A fost publicată în Monitorul Oficial nr. 67/16 iunie 1951.

⁴³ Arhivele Naționale Iași, fond Arhiva de Cancelarie, d. 2/1951, f.72.

transferat la Secția Regională Botoșani a Arhivelor Statului, în funcția de Referent tehnic special, pentru organizarea noii instituții. La 1 octombrie 1956 a fost numit Șeful Filialei Botoșani a Serviciului Regional Suceava, pe care a condus-o până la 1 ianuarie 1969.

La sfârșitul anului 1951, în depozitele Arhivelor Statului Iași se regăseau 116 fonduri și colecții. În „Recapitulatie” se mai preciza că „la 31 decembrie 1951 avem în depozite 412.169 dosare (1813-1951); 37.866 registre (1763-1951); 410 m. l. raft dosare neinventariate, care se vor programa în anii viitori. În aceste dosare intră și o parte din acele ce aparțin fondurilor vechi, răvășite în timpul evacuării și nevalorificate și neinventariate; 52 m.c. dosare și registre neinventariate”. Materialul era semnat de arhivistul șef, Gheorghe Balica și de șeful Serviciului, Gheorghe Ungureanu⁴⁴.

La Arhivele din Suceava (1961)

Adrian Pricop, director la Iași (1969-1983)

Revenind la începutul anului 1969, trebuie să consemnăm participarea lui Adrian Pricop, împreună cu Vasile Arimia, directorul general al Direcției Generale a Arhivelor Statului din România, la Stagiul Tehnic Internațional de la Paris, organizat de Arhivele Franței în perioada 5 ianuarie-23 martie 1969. Cursul a reunit 45 de arhiviști din 20 de țări, de pe 4 continente⁴⁵. România participa,

⁴⁴ Ibidem, d. 6/1951, f. 1-8 – „Situația fondurilor arhivistice existente în depozitele Arhivelor Statului Iași, la data de 31 decembrie 1951” cuprinde lista celor 116 fonduri și colecții, pe care nu le-am enumerat, din cauza lipsei spațiului de publicare.

⁴⁵ Arhivele Naționale Iași, fond personal Pricop N. Adrian (n. 1922), d. B 9, f. 1. Din Franța au participat 19 arhiviști, din R.F.G. 4, câte 2 din U.R.S.S., România, Cehoslovacia, Liban, Canada, Turcia, și câte 1 din Republica Sud-Africană, Belgia, Bulgaria, Finlanda, Guineea, Israel, Italia,

pentru prima dată, la acest curs, care era structurat pe expuneri și seminarii (85) despre: Doctrină, tehnică arhivistică și metode de lucru; Istoria Arhivelor; Conținutul istoric al Arhivelor; Organizarea Arhivelor din Franța; Organizarea Arhivelor din străinătate (SUA, Anglia, Belgia, Italia); Organizarea administrativă a Franței; Componenta personalului tehnic și de specialitate al Arhivelor Franței; Rolul arhivistului în viața administrativă, centrală sau locală a statului. Expunerile au fost făcute de inspectori generali și arhiviști și cadrul Arhivelor naționale, directorul Școlii de la Sorbona, înalți funcționari din administrația centrală franceză, șefi de servicii din arhivele departamentale.

România a fost evidențiată pentru crearea și activitatea Secției de Paleografie, din a doua jumătate a sec. al XIX-lea, constituirea Fondului Arhivistic de Stat, pentru publicarea instrumentelor de lucru și pentru preocuparea manifestată față de arhivele create de unitățile economice ale statului⁴⁶. Tot în cadrul programului de curs, au fost vizitate cele mai importante obiective turistice

La stagiul de specializare în Franța (1969)

și arhivistice ale Parisului și ale împrejurimilor acestuia. La întoarcerea în țară, Adrian Pricop și Vasile Arimia au prezentat o „Informare privind participarea la

Japonia, Mexic, Monaco, Polonia, Venezuela. Pentru informații, pe larg, despre Stagiul de la Paris vezi d. B 9, B 14, B 15, B 16, B 17 și „Revista Arhivelor” nr. 3/1969, f. 309 – 314.

⁴⁶ Adrian Pricop, Vasile Arimia, *O călătorie de studii la Paris*, în „Revista Arhivelor” nr. 3/1969, p. 309. Printre publicațiile Arhivelor Statului din România, prezentate cursanților, s-a numărat și „Îndrumător în Arhivele Statului Iași”.

Stagiul Tehnic Internațional al Arhivelor organizat de Arhivele Naționale din Franța” (24 file), în fața șefilor de filiale și a personalului DGAS București. Concluzia expunerii era aceea că „Arhivistica românească nu este cu nimic mai prejos decât cea din alte țări. Este adevărat că suntem mai puțin cunoscuți și pentru aceasta va trebui să acționăm mai mult și pe căi diverse (...), să fim receptivi la nou, să intervenim la timp și competenți în direcția apărării, conservării și folosirii tezaurului documentar, parte integrantă a avuției naționale”⁴⁷.

Pentru rezultatele obținute în activitatea arhivistică de la Iași, Botoșani și din Franța și ca urmare a pensionării lui Gheorghe Ungureanu, Adrian Pricop a fost transferat⁴⁸, în interesul serviciului, la filiala Iași a Arhivelor Statului, în funcția de Director ctg. I, începând cu data de 1 aprilie 1969. Colectivul⁴⁹ era format din 11 arhiviști (Apostolescu Virgil, Balica Gheorghe, Gheorghiu Aurel, Anghel. P. Rodica, Dumitrescu Gheorghe, Ivănescu Dumitru, Chiprian Elisabeta, Cruceanu Florica, Isac Virginia, Chelaru Emma, Baci Mândița); 1 funcționar principal, Munteanu Maria; 1 arhivar principal, Florea Mariana; 1 dactilograf principal, Brehnescu Georgeta; 2 îngrijitori, Crețu Mihai și Teodorescu Ana. Demn de remarcat este că într-un document asemănător⁵⁰, pentru luna noiembrie 1969, apare la nr. crt. 1, poz. 7 din schema de organizare, Ungureanu Gheorghe, în funcția de „arhivist metodist principal”.

După instalarea la Iași, tânărul director a fost trimis la Bruxelles, pentru o lună de zile, între 25 iunie-25 iulie 1969. Scopul definit era acela de cercetare și depistare a documentelor privitoare la istoria românilor, în arhivele străine, pentru îmbogățirea Tezaurului Arhivistic Național. Pentru „desfășurarea organizată” a activităților arhivistice, Adrian Pricop și-a propus două obiective: 1. continuarea lucrărilor începute de Gheorghe Ungureanu, în anii 1966-1967, și anume de a cerceta istoria românilor dintre anii 1917-1919, reflectată în documentele din arhiva Ministerului Afacerilor Străine și a Ministerului Comerțului Exterior al Belgiei, apoi de a coordona microfilmarea materialelor depistate, privitoare la Corespondență politică (D.P). Legațiile. România (1852-1916) – 32 file de inventar ale fișelor de rezumat după documentele cercetate; Pacea Română (1918) – 5 file inv.; Anul 1919 – 24 file inv.; Arhivele Afacerilor Străine a Belgiei și Ministerul Comerțului Exterior. Arhiva Generală – 10 file inv.; Ministerul Afacerilor Străine. Europa Orientală. Relații comerciale cu România – 7 file inv.; Ministerul Afacerilor Străine. Direcția Politică. Relații politice cu România – 14

⁴⁷ Arhivele Naționale Iași, fond personal Pricop N. Adrian (n.1922), d. B 9, f. 132 v.

⁴⁸ *Idem*, fond Arhiva de Cancelarie, d. 15/1969, f. 12.

⁴⁹ *Ibidem*, d. 15/1969, în „Stat de plata drepturilor bănești cuvenite personalului civil pe luna februarie 1969 Serv. Arhiv. Stat”.

⁵⁰ *Ibidem*, d. 15/1969, în „Stat de plata drepturilor bănești cuvenite personalului civil pe luna noiembrie 1969 Serv. Arhiv. Stat”. Gh. Ungureanu avea salariul unui arhivist II (1100 lei, comparativ cu al unui arhivist I, de 1760 lei), dar lucra în continuare în cadrul colectivului, ceea ce lui Adrian Pricop, peste 14 ani, nu i s-a îngăduit. Dincolo de amărăciunea dlui Pricop, credem că a fost vorba de conjuncturi diferite, care nu pot fi comparate între ele.

file inventar⁵¹. În total s-au adunat peste 15.000 de cadre microfilm. Dintre acestea, microfilmele cu întreaga „Correspondență politică. Legațiile. România (1841-1920) au fost puse la dispoziția statului român cu titlul de gratuitate, în semn de simpatie a gazdelor față de țara noastră și de munca arhiviștilor români trimiși la Bruxelles pentru cercetare. Rolele au fost trimise în România prin intermediul Legației Belgiei la București, Ministerului Afacerilor Externe, urmând ca Direcția Culturală a MAE să le trimită Direcției Generale a Arhivelor Statului⁵².

Pentru conturarea profilului arhivistic și directorial/managerial al domnului Adrian Pricop, am consultat un număr reprezentativ de dosare/unități arhivistice din fondul *Arhiva de Cancelarie* și din fondul personal Pricop N. Adrian (n. 1922). Astfel, am reușit să adaug multe piese importante în tabloul celor 14 ani petrecuți la conducerea Arhivelor ieșene. Nu mi-am propus să fac o analiză amănunțită a întregii perioade, deoarece domnul Pricop nu se află, acum, la Judecata Istoriei, ci într-un moment aniversar special, de sărbătoare. Nici nu aș fi reușit, oricât de grea ar fi fost misiunea, întrucât documentele cele mai importante (rapoarte de activitate, de analiza muncii, sinteze etc.) au fost trimise „diferitelor organe de partid și de stat” și Direcției Generale⁵³, fără a se păstra exemplarul nr. 2 sau 3 la Iași, alături de adresa de înaintare a materialului propriu-zis. De asemenea, nu mi-am propus o prezentare a activității arhiviștilor, pentru că m-aș fi îndepărtat de la subiectul principal. La fel, munca de îndrumare și control, microfilmarea de asigurare, rezolvarea cererilor de la petenți, selecționarea documentelor cu termene de păstrare expirate de la instituții, aplicarea Decretului nr. 472/1971 la creatorii și deținătorii de documente, popularizarea și aplicarea Legii nr. 63/1974 a Ocrotirii Patrimoniului Cultural Național etc. au făcut parte din grijile zilnice ale directorului, care s-a străduit să le rezolve cum a știut mai bine, cu mijloacele timpului respectiv⁵⁴.

Trebuie să zăbovim, mai mult, asupra unei activități arhivistice care reliefează fundamental misiunea noastră a arhiviștilor: valorificarea documentelor de arhivă și prezentarea lor specialiștilor, publicului larg prin toate mijloacele specifice muncii noastre: expoziții; referate și comunicări la sesiuni științifice; emisiuni radio și tv; expuneri și conferințe cu prilejul evocării diferitelor evenimente istorice naționale, la mese rotunde, întâlniri cu elevi, studenți ori

⁵¹ Arhivele Naționale Iași, fond personal Pricop N. Adrian (n. 1922), d. B 12 – „Raport asupra activității desfășurate la Bruxelles, în perioada 25 iunie-25 iulie 1969”, f. 1-104. Dosarul este foarte prețios deoarece prezintă, pe larg, activitățile desfășurate la Bruxelles precum și fișele documentelor depistate de Adrian Pricop în arhive. Conținutul lor este redactat cu multă generozitate din partea arhivistului pasionat de munca sa și responsabil față de cercetătorii cărora le sunt destinate acele rezumate. Din păcate, economia de timp și de suport papetar se observă în inventarul colecției Microfilme. Belgia, de la ANR, unde sunt redată, eliptic, documentele de pe role.

⁵² *Ibidem*, f.1-5.

⁵³ Arhivele Naționale Iași, fond Arhiva de Cancelarie. Vezi dosarele cu nr. 2, pe fiecare an în parte, din perioada 1969-1983.

⁵⁴ *Ibidem*, vezi d. 9/1969; d. 15/1969; dos.5/1970; d. 19/1972; d. 15/1973; d. 18/1973; d. 2/1975; d. 24/1975; d. 2/1976; d. 25/1976; d. 16/1977; d. 23/1978; d. 15/1979; d. 1/1981; d. 2/1982.

salariați din întreprinderi, instituții etc. Toate aceste modalități de exprimare științifică au fost puse în practică de către arhiviștii ieșeni, împreună cu directorul lor, la cele mai înalte exigențe. Dar, ceea ce doresc să subliniez aici este, în primul rând, activitatea de întocmire și de tipărire a instrumentelor de evidență (a inventarelor) pentru câteva fonduri arhivistice intens cercetate la sala de studiu: Epitropia Generală a Casei Spitalelor „Sf. Spiridon” din Iași (1824-1948); Isprăvnicia Ținutului Iași (1828-1860); Universitatea „Alexandru Ioan Cuza. Rectoratul (1860-1944)”. După cum se știe, primul inventar arhivistic tipărit și publicat, la nivel național, aparține Arhivelor ieșene: *Secretariatul de Stat al Moldovei (1832-1860)*, apărut în anul 1969. Ceea ce a urmat întărește aserțiunea că „generația de aur” a Arhivelor Statului din Iași, coordonată de către directorii Gheorghe Ungureanu și Adrian Pricop, a contribuit, substanțial, la dezvoltarea Arhivisticii din România.

Inventarul fondului *Epitropia Generală a Casei Spitalelor „Sf. Spiridon” din Iași (1824-1948)* a fost întocmit de către un colectiv de arhiviști alcătuit din Virginia Isac, Dumitru Ivănescu, Adrian Pricop, Rodica-Eugenia Anghel, Virgil Apostolescu, Florica Cruceanu și a apărut la Direcția Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România în anul 1971. La întocmirea și publicarea lucrării a colaborat și Emilia Poștărița, din cadrul DGAS.

Inventarul fondului *Isprăvnicia Ținutului Iași (1828-1860)* a fost întocmit de către Virgil Apostolescu și Ema Apostolescu. A apărut la Direcția Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România în anul 1984. Lucrarea a fost discutată și avizată în ședința din 19 iulie 1983 a Comisiei Științifice pentru Probleme Arhivistice. Publicarea volumului s-a făcut prin grija redactorului Veronica Vasilescu, de la serviciul Publicații și Valorificare din cadrul DGAS.

Inventarul fondului *Universitatea „Alexandru Ioan Cuza. Rectoratul (1860-1944)* a fost întocmit de către Dumitru Ivănescu și Rodica-Eugenia Anghel. A apărut la Direcția Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România în anul 1985. Lucrarea a fost discutată și avizată în ședința din 17 februarie 1984 a Comisiei Științifice pentru Probleme Arhivistice. Publicarea volumului s-a făcut prin grija redactorului Veronica Vasilescu, de la serviciul Publicații și Valorificare din cadrul DGAS.

În al doilea rând, arhiviștii ieșeni, sub coordonarea aceluiași doi directori, Gheorghe Ungureanu și Adrian Pricop, au contribuit la întocmirea și editarea volumelor de *Documente din Arhivele Ieșene, vol. I, II; Anul revoluționar 1848 în Moldova; Documente economice privitoare la istoria Moldovei*, foarte bine apreciate în epoca apariției lor (1969-1983). Din păcate, unele dintre aceste volume nu se mai află în evidențele bibliotecii documentare ale serviciului nostru și numai întâmplarea a făcut să le găsim, atunci când mă documentam pentru alte subiecte de interes arhivistic.

Indiscutabil, cea mai mare realizare a perioadei analizate de noi rămâne inaugurarea sediului actual al Arhivelor Statului Iași, din B-dul Carol I nr. 26.

Încă din 1906, Dimitrie Onciul, directorul general al Direcției Generale a Arhivelor Statului, a ridicat ferm problema construirii unei clădiri proprii

Arhivelor din Iași⁵⁵, care, de la 1832 încoace se adăpostise, mereu, în locuri neîncăpătoare ori nepotrivite: Biserica Trei Ierarhi și o sală a Academiei Mihăilescu; trei clădiri mari la Palatul Curții Domnești; în bolțile Spitalului Sf. Spiridon și în bolțile caselor lui Michael Daniel; în bolțile închiriate de la Nathanson și Orenstein; la Palatul Domnesc; la mănăstirile Cetățuia și Frumoasa; în casele lui Avram Ițic Kaufmann, din str. Beilicului; din nou la Palatul Domnesc; la Trei Ierarhi, plus bucătăria și spălătoria d-nei Catargi, din str. Sf. Atanasie; în casele Mariei Ilie Burchi-Zmecu din str. Ghica Vodă; în Palatul Domnesc (de la 1893, timp de 14 ani), iar de la 1907, la Societatea de Gimnastică din str. Artelor⁵⁶.

Abia în 1911, Onciul a obținut o clădire a fostei mănăstiri Golia, ce fusese, pe rând, stăreție, arhondaric, spital de alienați. Noul sediu nu era neapărat o înadins cuviincioasă zidire, ci doar boltit și în special amenajat în anumite, dacă nu în toate, garanții de siguranță. Avea șase săli mari și două camere pentru depozite, dar multitudinea de dosare mai vechi de 30 de ani, ale tuturor autorităților din Moldova, a dus la extinderea spațiului alocat inițial și la ocuparea Muzeului Municipal, a turnului și turnulețelor fostei mănăstiri.

În numai două luni (13 iunie-13 august 1911) se mutaseră aproximativ 5000 m.l. documente de arhivă, în bună stare și ordine⁵⁷.

La 2 mai 1934 s-a încheiat procesul-verbal de predare-preluare⁵⁸ dintre Sever Zotta și Alexandru Băleanu „cuprinzător de toată averea mobilă și imobilă ce posedă astăzi Direcțiunea Regională a Arhivelor Statului din Iași, 1934. Partida nr. 5 și 12 din *Regulamentul privitor la inventarierea patrimoniului statului*”.

La secțiunea *Proprietăți clădite și terenuri virane*⁵⁹ era descrisă configurația clădirii cu atenansele. Parterul cuprindea: 1) biroul directorului; 2) sala de lectură; 3) cancelaria; 4) registratura; 5-6) Colecția „Monitorul Oficial”; 7) depozit de dosare; 8) depozitul mare de dosare nr. 1; 9) depozitul nr. 2. La etaj: 5 camere, locuința directorului⁶⁰; 3 săli mari unde erau aranjate dosarele cele mai importante, în total suprafața clădită = 1014,54 m², iar neclădită = 2297, 26 m². Atenansele („în complectă ruină”) erau compuse din 6 camere destinate magaziei de lemne și odăilor pentru servitori. Totalul evaluărilor se ridica la suma de 6.585.260 lei.

În capitolul *Instalațiuni mobiliare și mobilier*⁶¹ erau inventariate toate obiectele existente în Arhivă: călimări, sugative, cerneluri, termometre, mese, scaune, birouri (cu descrierea completă: materiale folosite, culori, esența lemnului), sobe, becuri, rafturi, polițe, fotolii, tablouri, rame vechi aurite, ceasornic, cuiere, dulapuri, lămpi electrice, scări de depozit, rezervoare cu apă etc.

⁵⁵ Gh. Rusu, *op.cit.*, p. 461.

⁵⁶ Sever Zotta, *Din trecutul Arhivei Statului a Moldovei. Spicuiuri din dosarele Cancelariei (1832-1932)*, în *Arhiva Românească*, IV, 1941, p. 230-231.

⁵⁷ V. Isac, *Traian Ichim (1880-1929). Note asupra vieții și activității sale*, în „Arhivele Moldovei”, III-IV, 1996-1997, p. 177.

⁵⁸ Arhivele Naționale Iași, fond *Arhiva de Cancelarie*, d. 2 /1934, filele 1-11.

⁵⁹ *Ibidem*, f. 3.

⁶⁰ Virginia Isac, *op. cit.*, p. 200.

⁶¹ *Ibidem*, f. 4.

În anul 1950 s-a reluat materialul din anii 1934-1935, privitor la configurația clădirii, semn ca nu se schimbaseră prea multe între timp⁶².

Demersurile domnului Adrian Pricop pentru construirea unui sediu modern și încăpător își au începuturile în anii 1970, după numirea sa în funcția de director al Arhivelor Statului Iași. Locul a fost ales în Copou, pe un fost teren Racoviță, aparținând Primăriei Iași, dar asupra căruia și-au dat acordul și foștii proprietari. Persoana care a catalizat toate energiile în scopul obținerii de aprobări și de fonduri a fost Valeria Potop, soția primului secretar al județului Iași și fostă colegă de facultate cu Adrian Pricop. Aprobarea finală a fost dată de ministrul de

Fig. 9 Sediul Arhivelor Iași, inaugurat în 1977

Interne de atunci, Emil Bobu, tot după intervențiile autorităților de la Iași. Inițial, Emil Bobu îl refuzase categoric pe Adrian Pricop, pe care l-a și dat afară din biroul său ministerial. Finanțarea s-a produs din ambele direcții, MI și Consiliul Popular Județean Iași. Proiectul a fost elaborat special pentru sediul ieșean. Mutarea Arhivei s-a realizat într-un timp record, de aproximativ două luni, printr-o mobilizare exemplară a mijloacelor de transport necesare precum și a personalului responsabil cu arhiva de la mai multe instituții⁶³ din Iași. Domnul

⁶² Arhivele Naționale Iași, fond Arhiva de Cancelarie, d. 8/1950 „Registru-inventar conform Regulamentului privitor la Inventarierea Patrimoniului Statului, publicat în M.O. nr. 61, p. I, 15 martie 1930. În acest material este prezentat inventarul fiecărei încăperi. Sunt de reținut numeroasele tablouri existente în birouri (Gh. Asachi, Iașul vechi, regele Ferdinand și regina Maria, principele Carol și principesa Ileana, regele Carol al II-lea, regina Elisabeta, Vasile Alecsandri, statuia lui Ștefan cel Mare, harta veche a Țărilor Române din sec. XVII, mitropolitul Calinic Miclescu), precum și existența rafturilor de lemn în depozite.

⁶³ Ibidem, d. 41/1976, cu „Personal de arhivă pus la dispoziție de organizațiile socialiste din municipiul Iași”. Prin referatul din 27 decembrie 1976, înregistrat la nr. 1438/27.XII. 1976,

Pricop coordona plecarea fondurilor de la Golia, iar în Copou, dl Ivănescu dirija intrarea fondurilor pe depozite, așa cum planificaseră împreună cu întreg colectivul filialei.

Dotarea sediului cu mobilier nou, rafturi de arhivă, fotolii și mese pentru sala de studiu, aparatură etc. a aparținut Inspectoratului Județean de Poliție Iași.

Inaugurarea sediului a avut loc în data de 11 iunie 1977, zi cu rezonanță istorică pentru regimul comunist din România. Primul secretar al județului Iași era, atunci, Ion Iliescu. Directorul DGAS era generalul Ionel Gal. Într-un dosar

La inaugurarea noului sediu, cu Ion Iliescu, prim-secretar al județului Iași (1977)

din fondul personal Adrian Pricop⁶⁴ am găsit informații prețioase despre desfășurarea activităților din zilele de 10-11 iunie 1977. Pe data de 10 iunie, la sediul din Calea 23 August nr. 26 a avut loc schimbul de experiență între reprezentanții Arhivelor din toate județele țării privind activitatea arhivistică. La orele 17, în aceeași zi, la Casa de Cultură a Tineretului și Studenților au fost lansate două lucrări tipărite de Editura Academiei: a. „Independența României. Documente și presă internă”, vol. I, coordonator Ionel Gal, redactor responsabil

arhivistul Gh. Balica a prezentat lista celor 35 de instituții care au răspuns adresei Comitetului Județean Iași al P.C.R., de a sprijini operațiunile de mutare a arhivei din vechiul sediu, în localul nou construit. În anexa nr. 3 prezentăm lista respectivă, pe care o considerăm importantă în creionarea evenimentului de atunci.

⁶⁴ Idem, fond personal Pricop N. Adrian (n. 1922), d. A 5.

Ștefan Hurmuzache; b. „Independența României. Studii și articole”, redactor responsabil acad. prof. Ștefan Pascu. La eveniment a participat și Alexandru Busuioceanu, directorul Editurii Academiei. Apoi a rulat un film documentar color, dedicat împlinirii a 100 de ani de la cucerirea Independenței României, realizat de către DGAS București. A doua zi, pe 11 iunie 1977, la orele 9, s-a desfășurat o sesiune științifică de comunicări, susținută de arhiviștii ieșeni⁶⁵, în colaborare cu cadrele didactice de la Facultatea de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” și cu cercetătorii de la Institutul de Istorie „A. D. Xenopol” Iași.

Fig. 10 La aniversarea a 150 de ani de la înființarea Arhivelor Moldovei (1982)

Revenind la activitatea managerială a domnului Adrian Pricop, credem că este important să prezentăm câteva considerații privitoare la ședințele⁶⁶ de Partid desfășurate în cadrul Arhivelor Statului din Iași. Aici funcționa Organizația de Bază nr. 16, alcătuită din majoritatea salariaților filialei. Responsabilul cu Propaganda era directorul Arhivelor, domnul Adrian Pricop, iar secretarul organizației Marioara Rândașu, urmată de Rodica-Eugenia Anghel. Ședințele aveau loc lunar, la un interval de aproximativ 30 de zile (de exemplu: 30 octombrie, 30 noiembrie, 21 decembrie 1979; 21 aprilie, 22 mai, 12 iunie, 20 iulie, 14 august, 18 septembrie/1982), iar Ordinea de zi cuprindea, mereu, două puncte esențiale: 1. Evenimentele interne și internaționale petrecute în perioada dată; 2. Probleme ale filialei. La primul subiect, arhiviștii prezentau scurte

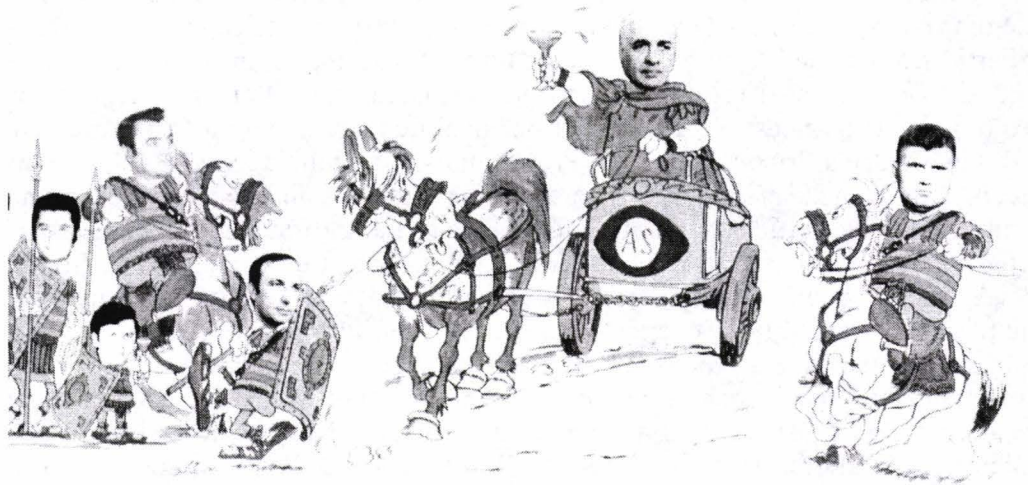
⁶⁵ Idem, fond Arhiva de Cămară, d. 18/1977. Dl Director Adrian Pricop a prezentat comunicarea „Arhivele Statului Iași – retrospectivă”, iar dl Dumitru Ivănescu „Acțiunea Arhivelor Statului de valorificare a documentelor moldovenesti”.

⁶⁶ Ibidem, d. 33/1979-1980 și d. 23/1982-1988.

informări politice sau rapoarte privitoare la învățământul politico-ideologic desfășurat la filiala Iași a Arhivelor Statului. La punctul al doilea, abordarea problemelor filialei este diferită, în funcție de timpul istoric parcurs. Dacă în anii 1979-1980, erau dezbătute, prin luări de cuvânt, aspecte din activitățile arhivistice cotidiane (rezolvarea cererilor, pregătirea fondurilor pentru microfilmare, acțiunile de îndrumare și control în mediul rural, valorificarea documentelor), în intervalul 1982-1983 se susțineau referate despre „Rezultatele obținute în rezolvarea cererilor” (M. Rândașu); „Crearea PCR în documente de arhivă” (Dumitru Ivănescu); „Rolul organizației PCR din Arhivele Statului Iași pentru obținerea unor rezultate foarte bune la sesiunea profesională anuală” (Rodica-Eugenia Anghel); „Plenara din 1-2 iunie 1982 și sarcinile ce decurg pe linie profesională și ideologică” (Adrian Pricop); „Activitatea de valorificare a materialelor din depozitele proprii” (Virginia Isac) etc., la care se adăugau aceleași probleme de arhivistică, enumerate mai sus. Mai mult, dacă în prima perioadă vizată, la ședințe participau numai membrii de partid, începând cu data de 21 aprilie 1982, erau convocați toți salariații filialei, întrucât se dezbăteau probleme de interes general pentru toți angajații. În cursul fiecărei ședințe, domnul Adrian Pricop, în calitate de Propagandist și de Director, intervenea în discuții, fie cu întrebări sau explicații lămuritoare, fie prin enunțarea unor măsuri ce vor fi luate, în vederea îmbunătățirii activităților cu probleme (supravegherea zilierilor; rearhivarea greșită a dosarelor; lipsa curățeniei în depozite; colectarea unei cantități reduse de hârtie pentru îndeplinirea planului pe filială; lista fondurilor ce trebuiau selecționate). Ședința de Partid din data de 21 aprilie 1983 a avut un specific aparte, în sensul că ambele teme ale Ordinii de zi (1. „Raport privind desfășurarea învățământului politico-ideologic la filiala noastră”; 2. „Raport personal de activitate”) au fost prezentate de domnul Adrian Pricop. Mai întâi, Propagandistul Organizației de Bază, Adrian Pricop, a menționat, printre altele, că toate dezbaterile s-au desfășurat în lumina documentelor de Partid, ale Conferințelor P.C.R. La aprofundarea documentelor de partid au fost invitați, în mijlocul colectivului, lectori de la Centrul de Științe Sociale, de la Școala Interjudețeană de Partid și de la catedra de Socialism Științific a Universității „Alexandru Ioan Cuza”. Apoi, Directorul Adrian Pricop a subliniat implicarea sa în toate activitățile arhivistice și administrative ale filialei, completate cu participarea la ședințele Comisiei Științifice a DGAS, din care făcea parte. Spiritul autocritic l-a determinat să afirme că a neglijat unele activități în detrimentul altora, că nu a acordat timp suficient îndrumării și controlului la creatorii din mediul rural, iar lipsa mijlocului de transport nu trebuia să fie o scuză. La capitolul „Viață de familie” a amintit că este căsătorit din anul 1950, cu Maria Pricop, din 1951 și 1959 a devenit tatăl a doi băieți, unul inginer, Radu, celălalt student, Vlad, și bunic pentru fiul lui Radu. Se înțeleg foarte bine și sunt foarte uniți. La partea a doua, a discuțiilor, au luat cuvântul trei salariați. Elena Cozma, arhivist, a precizat că „tovarășul” Pricop beneficiază de o experiență îndelungată, pe care o împărtășește întotdeauna când este solicitat. Era frapată de perfectă înțelegere din familie. Un om atent, drăguț mereu, prezent atunci când era vorba de familia sa, dar și de colectivul pe care îl conduce. Astfel, nu uită niciodată zilele lor de naștere. Virginia Isac, arhivist, a spus că îl cunoaște pe Adrian Pricop din perioada studenției și îi scoate în relief o calitate specială, adică

omenia deosebită. Când trasează o sarcină nu îi presează, ci îi controlează cu discreție și competență la sfârșitul perioadei propuse spre rezolvare. Mărioara Rândașu, arhivar, a afirmat că îl cunoaște pe Adrian Pricop de când era director la Botoșani, cu aceeași omenie cunoscută de toți și bună înțelegere de care dă dovadă tot timpul. Se raliază celor spuse de Elena Cozma, în ceea ce privește viața de familie⁶⁷. Ultima ședință condusă de domnul Pricop, în calitate de Propagandist și Director a avut loc pe data de 22 decembrie 1983. Temele priveau îndeplinirea planului de activitate al filialei pe anul 1983 și măsurile ce trebuie luate în anul 1984, pentru buna desfășurarea a activităților din planul anual⁶⁸.

La data de 31 decembrie 1983 domnul Adrian Pricop a fost pensionat, pentru limită de vârstă, în conformitate cu art. 47 din Legea nr. 3/1977 și a Ordinului nr. 153/1982 al DGAS București. La etatea de 61 de ani, avea o vechime în munca de arhivă de 35 de ani, 2 luni și 8 zile, îndepliniți potrivit art. 8, alin. 2 a aceleiași legi. Colegii de la Arhivele Statului Iași, împreună cu membrii conducerii DGAS București l-au sărbătorit, în cadru festiv, pe domnul Pricop, căruia i-a fost înmănată o plachetă omagială, de bun rămas. În anexa nr. 4, reproducem fotografia și textul mesajului transmis atunci.

Grafică de pe diploma de pensionare (1983)

⁶⁷ *Ibidem*. Vezi d. 23/1982-1988, cu ședințele din anul 1982 (21 aprilie, 12 iunie, 14 august, 18 septembrie) și 1983 (25 ianuarie, 21 aprilie, 3 mai, 24 iunie, 19 august, 22 septembrie, 26 octombrie).

⁶⁸ *Ibidem*. La ședința din 22 decembrie 1983 se știa despre pensionarea domnului Adrian Pricop, așa că discuțiile s-au rezumat la cele două teme propuse.

După pensionarea de la Arhivele Statului, Adrian Pricop și-a continuat activitatea de arhivist devotat documentelor la Mitropolia Moldovei și Sucevei, unde a acceptat rugămintea stăruitoare a Înalț Prea Sfințitului Mitropolit, Teoctist, de a pune în ordine și de a inventaria arhiva instituției de la 1901 încoace (arhiva mai veche fiind deja depusă la Arhivele Statului Iași, fondul Mitropolia Moldovei). Astfel că, timp de 17 ani a lucrat, zilnic, la subsolul Palatului Administrativ din curtea Mitropoliei, singur sau împreună cu studenți de anul I ai Facultății de Teologie Pastorală, aflați în practică. În zilele de sărbători religioase, domnul Pricop avea liber, așa că obișnuia să vină în vizită la Arhivele din Copou, îndeosebi la prietenul Costică-Ioan Gârneață. În aceste împrejurări l-am cunoscut, în toamna anului 1994, în biroul unde îmi desfășor și acum activitatea de arhivist. De multe ori, când mergeam pe teren, la îndrumare și control, ne abăteam și pe la domnul Pricop, căruia îi împărtășeam din activitățile noastre de arhiviști începători. În timp, i-am cunoscut și familia, iar în ultimii ani am avut privilegiul de a-i călca pragul casei, în lungi și interesante discuții despre Arhive, arhivistică, inventare, documente, expoziții etc.

Și acum, la venerabila vârstă de 90 de ani, domnul Adrian Pricop manifestă aceeași disponibilitate pentru dialog, pentru frumoase aduceri aminte, cu serenitatea vârstei, din lunga istorie a perioadei de peste 35 de ani, petrecuți, cu bune și cu rele, în Arhivele Statului.

De fiecare dată, la despărțire, ne urează „Sănătate și bucurii! Bucurii!!”

*

Documentele care alcătuiesc fondul personal **PRICOP N. ADRIAN (n. 1922)** au fost predate Arhivelor Statului în mai multe etape, pe bază de procese-verbale și adrese de înaintare, însoțite de evidențe ale documentelor și înregistrate la nr.1022/1.08.2000, 64/11.01.2002 și 883/30.06.2004. Aceste documente, împreună cu referatul și procesul-verbal al Comisiei de Evaluare și Achiziții din cadrul Arhivelor Naționale Iași se află în dosarul fondului nr. 980.

Documentele se prezintă în bună stare de conservare și, în timpul desfășurării operațiunilor arhivistice, au fost puse în mijloace de protecție, rezultând 2,60 m.l., corespunzătoare intervalului 1963-2004.

În timpul prelucrării lor, documentele mi-au permis separarea lor pe trei categorii: documente personale, invitații la diferite manifestări științifice; documente rezultate din activitatea desfășurată la Arhive, în țară sau străinătate; manuscrise; documente ale altor persoane decât creatorul fondului.

La prima categorie, *A. Documente personale*, am inclus documentele foi volante privitoare la stagiul din Franța, adrese de colaborare la reviste științifice, diplome de onoare, numeroase invitații la diferite manifestări cultural-științifice, cărți de vizită, din perioada 1963-1997, în număr de 115 u.a., ordonate cronologic. Amintim titlurile mai importante: A 5 - Despre acțiunile desfășurate în zilele de 10-11 iunie 1977, la Iași, prilejuite de inaugurarea noului sediu al Arhivelor Statului Iași; A 9 – Diplomă de onoare, acordată de Arhivele Naționale ale României, cu prilejul împlinirii a 160 de ani de la înființarea Arhivelor Statului (19.09.1991); A 10 – Diplomă acordată de Asociația Jurnaliștilor de Turism din

România (ianuarie 1995); A 11 – Diplomă pentru Medalia Jubiliară „Arhivele Naționale (1831-1996)”, acordată cu prilejul împlinirii a 165 ani de la înființarea Arhivelor Statului (15 mai 1997); A 12 – Diplomă de Onoare, acordată cu prilejul împlinirii a 165 ani de la înființarea Arhivelor Statului (15 mai 1997).

La categoria B. *Documente rezultate din activitatea arhivistică*, am introdus documente foi volante, articole și lucrări cu specific arhivistic, din perioada 1963-1983, în număr de 26 u.a., ordonate tematic. Amintim titlurile mai importante: B 1 – Arhivistica. Introducere. Publicațiile Arhivelor Statului (58 file); B 2 – Arhivele în relația cu marele public (9 file); B 3 – Cercetarea tematică a fondurilor arhivistice și organizarea fișierului tematic (11 file); B 4 – *XI Conference Internationale de la Table Ronde des Archives* (2 file); B 5 – Darea în cercetare a documentelor la sălile de studiu. Reproducerea documentelor pentru cercetare (13 file); B 6 – Decretul 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național al R.S.R., devenit Legea nr. 20/1972 (10 file); B 7 – *Evenimente și oameni într-o expoziție*, articol apărut în „Clopotul”, organ al Comitetului Raional Botoșani al P.C.R. și al Sfatului Popular Raional Botoșani, nr. 2006/10 dec. 1966 (1 filă); B 8 – *La documentation française. Vocation et Activités*; Dosarul B 9 cuprinde 108 file cu „Însemnări pe perioada petrecută la Stagiul Tehnic Internațional al Arhivelor de la Paris (5 ianuarie-23 martie 1969), apoi 24 de file cu „Informare privind participarea la Stagiul Tehnic Internațional al Arhivelor organizat de Arhivele Naționale din Franța”, prezentată în fața șefilor de filiale și a personalului DGAS București. Prima parte a volumului poate fi considerat un jurnal de călătorie și de cercetare, întocmit pe zile, apoi pe săptămâni, cu detalii despre activitățile cotidiene (drumul de la aeroport la Ambasada României, întâlnirea cu colegii de curs, masa) și arhivistice (cursurile, expunerile zilnice ori săptămânale, definițiile termenilor arhivistici utilizați în prelegeri etc.) derulate, timp de 3 luni, în capitala Franței; B 10 – Lucrări de Arhivistică: Momente importante din evoluția scrisului pe teritoriul patriei noastre (24 file); Probleme de terminologie arhivistică. Noțiuni de terminologie arhivistică. Noțiuni și sensuri (19 file); Fondul de asigurare, obiectiv principal în arhivistica modernă (11 file); Lucrări arhivistice științifice. Metodologia întocmirii lor (30 file); Expoziția de documente. Metodologia și principiile de organizare (22 file); Calculatorul electronic în munca de arhivă (20 file); Organizarea fișierelor la bibliotecile documentare ale Arhivelor Statului (31 file); Principii arheografice pentru publicarea izvoarelor documentare din epoca modernă și contemporană (30 file); B 12 – Raport asupra activității desfășurate la Bruxelles, în perioada 25 iunie-25 iulie 2009 (104 file); B 13 – Rolul instructiv-educativ al Arhivelor Statului (27 file); B 21 – Fragmente din ziare: Curierul Român. nr. 28/27 iulie 1920; Socialismul, nr. 134/23 iunie 1920; Socialismul, nr. 190/27 august 1920; Socialismul, nr. 3/11 ianuarie 1923; IGAZSAG/ 8 decembrie 1970; Făclia, nr. 7489/8 decembrie 1970.

La categoria C. *Manuscrise* am ordonat tematic 26 u.a., din perioada sec. al XVIII-lea până în 1989, reprezentând lucrări în manuscris, dactilografiate, publicate sau nu, relative la diverse preocupări de istorie locală, mișcare muncitorească, evenimente politice interne și internaționale, etc. Amintim titlurile mai importante: C 1 – Bolta Rece; C 2 – Documente Butculescu; C 3 – Căpitanul

Mihail Romano; C 8 – Documente muncitorești din perioada 1918-1944. Regionala P.C.R. Moldova; C 11 – Lacrima Basarabiei; C 14 – Ospetia la români. Vechi hanuri moldovenești; C 15 – Poziția României privind reglementările problemelor litigioase, legate de îmbunătățirea climatului internațional, pentru întărirea încrederii și securității, pentru reluarea cursului destinderii; C 16 – Preoți români în războiul antihitlerist. Un zguduitoar document referitor la jertfele ostașilor români în lupta împotriva fascismului.

La categoria D. *Correspondență*, am inclus toate scrisorile și felicitările primite, pe corespondenți, rezultând 1,30 m.l., din perioada 1970-2004. Am reușit să inventariez, până în prezent, 970 u.a., scrisori, felicitări, cărți de vizită, etc. primite de la 219 corespondenți, ordonați alfabetic, între literele A-L. Dintre aceștia, îi amintim pe Vasile Andreica, Rodica P. Anghel, Dalila Aramă, Ioan Arhip, Vasile Arimia, Teodor Balan, Nicolae Barbu, Viorel Barbu, Gheorghe Băileanu, Janeta Benditer, Alice Botez, Gheorghe Buzatu, Ioan Caproșu, Cicerone Călinescu, Mihai Cerghedeau, Ștefan Cervatiuc, Constantin Ciopraga, Emilia Chiriacescu, Jean Ciută, Cons. Cloșcă, Marțian Cotrău, Mitropolitul Daniel, Anton Despinescu, Maria Dogaru, Dumitru Dugan, Șerban Flondor, Dumitru Furtună, Ionel Gal, Maria Gancevici, Aurel Gheorghiu, Mihai Gheorghiu, Petru Gherghel, Alexandru I. Gonța, Constantin Gonceariu, Neculai Grigoraș, Mircea Halunga, Gavril Irimescu, Dumitru Ivănescu, Dan Jumară, Aurel Karcčki, Mandache Leocov, Vasile Lipan, Vasile Lișman, Aurel Loghin, Elena Lungu.

La ultima categorie, E. *Documente ale unor persoane, altele decât creatorul fondului*, am inclus 4 u.a., semnate Adrian Andoniu, Vasile Bușiu, Dumitru Mărtinaș (manuscrite) și Petre Țurlea (rezumatul tezei de doctorat).

Inventarierea a presupus coterarea și completarea rubricilor formularului de inventar prevăzut în anexa 3 din Normele Tehnice, și anume: *nr. de inventar; cuprinsul unității arhivistice; datele extreme; nr. filelor; obs.* Propun eliminarea celei de-a doua rubrici, *numărul vechi al unității arhivistice*, deoarece nu avem documente cotate anterior. Excepție fac invitațiile la diferite manifestări cultural-științifice, cotate, în creion, după numele instituțiilor sau persoanelor emitente, de către o altă colegă, înainte de anul 2000. Deoarece documentele n-au intrat în circuitul științific, am propus anulara lor prin bararea cotelor vechi, cu creionul și înscrierea cotelor noi, rezultate din aplicarea criteriului cronologic de ordonare.

Dl Adrian Pricop a mai depus și alte documente, care nu se încadrează în schema de ordonare prevăzută în Normele Tehnice, pentru care am propus direcționarea lor către alte fonduri și colecții, după cum urmează: la colecția *Planuri și hărți*, 1 u.a., reprezentând 1909. *Commissariat General du Gouvernement de l'Etat de Sao Paulo a Anvers*; la colecția *Documente*, 46 u.a., documente foi volante, în limbile armeană și germană; la colecția *Foi volante*, 8 u.a., privitoare la mișcarea muncitorească și al doilea război mondial; la secțiunea *Periodice*, de la biblioteca documentară a direcției, 6 u.a., reprezentând numere din ziare: *Curierul român* (1901), *Socialismul* (2 nr. din 1920 și 1 nr. din 1923), *Făclia* (1970), *Igazsag* (1970); la colecția *Stampe și fotografii*, un număr de 231 u.a., din care 137 u.a. despre mișcarea muncitorească și 94 u.a. cu aspecte din activitatea desfășurată la Arhivele Statului Iași.

Lista directorilor de la Arhivele Statului (Naționale) Iași

1. Gheorghe ASACHI, agă – 1 ianuarie 1832-27 septembrie 1849
2. Vasile ALECSANDRI, vornic – 28 septembrie 1849-1 ianuarie 1850
3. Vasile ALECSANDRI, spătar – 1 ianuarie 1850-17 aprilie 1853
4. Iacovachi PALADE, vornic – 18 aprilie 1853-21 ianuarie 1855
5. Alecu FOTINO, agă – 22 ianuarie 1855-15 iulie 1855
6. Gheorghe SION, spătar – 16 iulie 1855-27 aprilie 1856
7. Teodor CODRESCU, agă – 28 aprilie 1856-27 octombrie 1856
8. Alecu SOROCEANU, agă – 28 octombrie 1856-8 ianuarie 1857
9. Gheorghe ASACHI, postelnic – 9 ianuarie 1857-25 august 1858
10. Iancu ALEXANDRESCU, postelnic – 26 august 1858-7 martie 1859
11. Tuchidide HURMUZ – 8 martie 1859-9 august 1860
12. Iosif Patriciu POPESCU - 10 august 1860-11 ianuarie 1862
13. Tuchidide HURMUZ – 12 ianuarie 1862-31 mai 1862
14. Panaite MALCOCI – 1 iunie 1862-27 mai 1864
15. Tuchidide HURMUZ – 1 iunie 1864-22 octombrie 1867
16. Gheorghe TĂUTU – 23 octombrie 1867-31 iulie 1874
17. Ion STAMATIN – 1 august 1874-1 ianuarie 1876
18. Gheorghe TĂUTU – 1 martie 1877-3 august 1885
19. Neculai ROIU – octombrie 1885-30 septembrie 1897
20. Gheorghe IONESCU – octombrie 1897-30 septembrie 1912
21. Sever ZOTTA – 9 octombrie 1912-1 mai 1934
22. Alexandru BĂLEANU – 2 mai 1934-24 noiembrie 1941
23. Gheorghe UNGUREANU – 25 noiembrie 1941-30 martie 1969
- 24. Adrian PRICOP – 1 aprilie 1969-31 decembrie 1983**
25. Dumitru Ivănescu – 1 ianuarie 1984-1987
26. Gheorghe Rusu – 1988-1991
27. Ion Agrigoroaiei – 1 ianuarie 1992-28 februarie 1997
28. Silviu Văcaru – 1 martie 1997-31 mai 1999
29. Maricica Ifrim – 1 iunie 1999-31 decembrie 2007
30. Mihai Adrian Codreanu – 1 ianuarie 2008-21 septembrie 2008 (împuternicit)
31. Cătălin Botoșineanu – 22 septembrie 2008-1 aprilie 2012 (împuternicit)
32. Florin Cîntic – din 2 aprilie 2012 (împuternicit).

ANEXA nr. 2**Raport de activitate Adrian Pricop pe trimestrul IV/1950*****I. Lucrări făcute conform planului de muncă:***

1. Înregistrat dosare de la Tribunalul Iași, secțiile I-a, a II-a și a III-a, pe anii 1919-1920, secția I – 957 u.a., secția a II-a – 299 u.a., secția a III-a – 633 u.a./1919, secția I/1920 – 660 u.a. Total – 2549 u.a.;
2. Verificat 3770 dosare/diferență ani de la Tribunalul Iași, secțiile I, II, III;
3. Făcut etichete pe pachete, legat și făcut pachete cu numerotarea și etichetele scrise, respectiv dus pachetele în depozit și așezat pe rafturi.

II. Lucrări efectuate în afara planului de muncă:

1. Cercetări făcute la diferite fonduri ca Tribunalul Covurlui/1872, Conservator, Liceul Militar și Gimnaziul „Ștefan cel Mare” pentru diferite cereri.
2. Lucrări de depozit:
 - a. Mutat și aranjat în rafturi fondurile: Foi de zestre, Acte autentice, transcripțiuni și Inscripțiuni, Primăria Iași, Facultatea de Drept, Liceul național, Facultatea de Litere, Seminarul „Veniamin” (*Costachi – s.n.*), Liceul „Oltea Doamna”, Liceul Militar Iași, Conservatorul, Liceul internat, Baroul Avocaților, Școala Normală „Sturdza”, Revizoratul Școlar, Comitetele Școlare;
 - b. Cărat și aranjat în rafturi Condicile de la Ministerul de Interne și de la Vistierie;
 - c. Lucrat la fondul Isprăvnicii – selectat u.a. și repartizate la fondurile respective⁶⁹;
 - d. Desfăcut lăzi (45 bucăți) și cărat din muzeu⁷⁰, afară;
 - e. Cărat scânduri și scări pentru rafturi, din depozitul mare la cel din clădirea principală.
3. Lucrări de birou:
 - a. Diverse lucrări de contabilitate (avans, borderouri, tabele, foi de magazie, recipise, deconturi de salar);
 - b. Lucrări de dezinfectare, legat și împachetat catagrafiile din 1820;
 - c. Verificat 13 comune de la fondul Stării Civile a Județului Iași;
 - d. Scris acte de Stare Civilă, colaționat acte și cercetări la Stare Civilă;
 - e. Lucrări efectuate cu completarea carnetelor de muncă și borderourile respective, tranșa I și II (instructaj, justificat etc.);
 - f. Scos hârtie din dosare pentru instituție.
4. Diverse lucrări:
 - Pavoazarea instituției și apoi depavoazarea (steaguri, tablouri, tăiat litere etc.);
 - Mutat birouri, dulapuri, mese, tablouri pentru zugrăvit și reparat sobe în sala de studiu, birouri;
 - Fost la diferite instituții pentru interesul Arhivelor: Banca de Stat, Birou Voiaj CFR, Sindicat, Administrația Financiară, Combustibil, Comlemn, Comitetul Provizoriu Gospodării Locale, Serviciul tehnic, cantină etc.

Adrian Pricop,
arhivist ajutor

⁶⁹ Arhivele Naționale Iași dețin fondurile Isprăvniciilor Bacău, Botoșani, Cărligătura, Dorohoi, Fălciu, Hârlău, Iași, Neamț, Roman, Succava, Tecuci, Tutova, Vaslui, Stărostia Putna și Părcălăbia Galați, din perioada 1828-1858, cu mici diferențe cronologice pentru ficcare fond în parte.

⁷⁰ Este vorba despre Muzeul „Ion Creangă”, organizat în incinta Arhivelor, la inițiativa și după planurile tematice ale lui Constantin Turcu. Pentru mai multe informații, vezi fondul personal *Turcu N. Constantin (1903 – 1980)* și fondul *Arhiva de Cancelarie* a Arhivele Naționale Iași.

Lista instituțiilor participante la acțiunea de mutare a Arhivelor, de la sediul din incinta mănăstirii Golia în noua clădire din Copou

1. Baza 3 – 6 ore *
2. Centrul de Librării și Difuzare a Cărții – 18 ore
3. Combinatul pentru Industrie, Morărit și Panificație – 18 ore
4. Consiliul Popular al Județului Iași – 6 ore
5. Consiliul Popular al Municipiului Iași – 24 ore
6. Cooperativa „Mobilă și Tapițerie” – 12 ore
7. Cooperativa „Munca Invalizilor” – 18 ore
8. Depozitul de Colectare a Metalelor – 6 ore
9. Direcția Județeană de Drumuri și Poduri – 18 ore
10. Direcția Județeană de Poștă și Telecomunicații – 12 ore
11. Direcția Sanitară – 24 ore
12. Fabrica Mixtă – 6 ore
13. GIGCL – 16 ore
14. Institutul de Igienă Iași – 18 ore
15. Institutul Medico – Farmaceutic – 6 ore
16. ICS Alimentara – 18 ore
17. ICS Alimentație Publică – 18 ore
18. ICRA – 6 ore
19. ICRTI – 18 ore
20. Întreprinderea Industrială de Stat „Țesătura” – 18 ore
21. Întreprinderea Poligrafică Iași – 18 ore
22. Întreprinderea de Achiziții și Preindustrializare – 18 ore
23. ITA – 18 ore
24. ITC – 18 ore
25. Magazinul „Moldova” – 12 ore
26. Moldoplast – 18 ore
27. Oficiul farmaceutic – 18 ore
28. Regionala Căi Ferate – 6 ore
29. Spitalul C.F.R. – 18 ore
30. Spitalul nr. 2 – 22 ore
31. Spitalul „Socola” – 18 ore
32. Spitalul de Obstetrică – 18 ore
33. Spitalul de Pediatrie – 18 ore
34. Trustul de Construcții – 12 ore
35. Universitatea „Al. I. Cuza” – 18 ore

* în dreptul fiecărei instituții este trecut numărul de ore prestate la mutarea arhivei.

PREA LUMINATE ȘI CINSTITE FEȚE,

După cum s-au obicinuit din veac, iată dară și noi aceștia de față direcțori, purces-am la „olecuță” de drum din scaunul Țării Românești și am venit pentru a da acest înscris al nostru ispravnicului și paleografului de la Arhiva Statului din Iași, în chip de prețuire pentru slujba ce au slujit cu dreptate și credință, neconținut, vreme de peste trei decenii.

Căci știut este precum dumnealui trudit-au încă din tinerețile sale la talmăciria slovelor din cărțile și hrisoavele trecutelor vremi, la decele canțelariești pe la diferite feluri, mese, precum și pe la cele mai noi Arhive. Și iarăși au mai trudit dumnealui cu multă râvnă la Arhiva din Succava, apoi în târgul Botoșenilor, unde, pildă fiind de osârdie, fost-au ridicat în rang și iarăși, încă la Iași, vrednic urmaș al neuitatului Gheorghe Ungureanu, aflându-se cunoscând din cele limbi străine precum franțuzeasca, fost-au ales de au purces la Paris, în Franția, dimpreună cu dumnealui jupân Vasile Arimia, că să se lumineze la minte și să aducă documenturile neamului. Și iarăși, dăm știre domniilor voastre că om cu bun suflet este vel ispravnicul, blajin și întru omenie trăitor; dară la vorbă cu duh, cu ținere de minte la cele epigrame și alte versuri, precum și cu dulce glas înzestrat. Așa deci, când odată vrut-am noi să-l ocărăm „olecuță” mai tare, dumnealui ne-au alungat supărarea, spunând: „- Aștia suntem, cu aștia defilăm”...

Pentru cele de mai sus amintite și pentru încă multe altele care nu s-au spus dar le-au înfăptuit, îi urăm din toate ale noastre inimi, la acest soroc, să petreacă și de acum înainte ani mulți, întru sănătate și bucurii. Dară să nu uite ci să facă multe vizite rodnice la odaia de lectură a Arhivei Statului și la bunii săi cinovnici (tovarăși) de muncă.

Și spre mai mare tărie și încredințare a celor mai sus spuse, dăm mărturie noi, care mai jos ne vom iscăli, dregători mari și mici. Iar la aldămaș s-au cheltuit vreo zece vedre din vinul cel vechiu de Cotnari.

Și s-au scris în minunata cetate de scaun a lui Bucur, în 26 ale lunii Undrea, din vechi 7492, ca să se citească în dulcele târg al Ieșilor”.

Au semnat: Vasile Arimia, Ștefan Hurmuzache, Ioana Burlacu, Dumitru Ivănescu, Costică-Ioan Gârneață, Ionel Gal, Ion Florescu, Maria Soveja.

ANEXA nr. 5

Volumele, studiile și articolele publicate de Adrian Pricop în perioada 1957-2004

Volume:

1. *Bolta Rece, la două secole de existență (1786-1986)*, Editura Litera, București, 1988; Ediția a II-a, Editura Alfa, Iași, 2004. Prima ediție a fost redactată împreună cu Constantin Th. Botez.
2. *Tradiții ale ospetiei românești. Prin hanurile Iașilor*, Editura Sport-Turism, București, 1989 (în colaborare cu Constantin Th. Botez).
3. *Lacrima Basarabiei*, Editura Știința Chișinău, 1993. (în colaborare cu Kareski).

4. *Cimitirul Eternitatea Iași*, Editura Cronica Iași, 1995 (în colaborare cu Constantin Ostap, Liviu Rusu ș.a.).

Studii și articole:

1. *Botoșanii în acte și documente*, Botoșani, Comitetul de Cultură și Artă, 1969.
2. *O călătorie de studii la Paris* (cu Vasile Arimia) în „Revista Arhivelor” nr. 1/1969, București, pp. 309-312.
3. *Arhivele Statului Iași – privire retrospectivă*, în „Revista Arhivelor” nr. 3/1977, București.
4. *Documentele satului Ringhilești-Botoșani*, în „Cercetări Istorice”, III, 1972, Iași, pp. 215-327.
5. *Documente belgiene privind orașul Iași în perioada primului război mondial* în „Cercetări Istorice”, VI, 1975, Iași, pp. 389-393.
6. *Omagiu* în volumul *In memoriam Constantin Turcu*, Iași, 1982,
7. *Lupta pentru unitate reflectată în documentele existente în patrimoniul Arhivelor Statului din Iași*, în vol. omagial *Ștefan Meteș la 85 de ani*, Cluj, 1937, pp. 359-363.
8. *Mărturii privind Moldova și orașul Iași în anii Primului Război Mondial 1936-1918*, în vol. *Mărăști, Mărășești, Oituz*, 1972, Bacău, p. 57-69.
9. *Contribuții privind scutelnicia în Moldova*, în „Studii și articole de istorie”. II/1957, București, pp. 279-292.
10. *Stihuri pentru moartea lui Potemkin*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei” 1963, nr. 1-2, Iași, pp. 86-93.
11. *Contribuții asupra istoricului școlilor fondate și întreținute de biserică în orașul Botoșani*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, 1965, nr. 5-6, Iași, pp. 295-303..
12. *Tiparnițe bisericesti din Iași în secolele XVI-XIX, în Moldova*, publicat în *Antologie de documente și studii privind Mitropolia Moldovei. 1401-2001*, vol. I, Editura Trinitas, 2001, pp. 255-273.
13. *Primele atestări documentare privind apele minerale de la Slănic*, Direcția Arhivelor Naționale Bacău, Semicentenar, Bacău, 2001, pp. 82-86.
14. *Surse documentare privind izvoarele de ape minerale în Moldova în sec. XIX*, în loc. cit., pp. 78-81.
15. *Documente privind orașul Suceava în sec. XVII-XVIII*, în „Anuarul Muzeului Județean Suceava”, VIII, 1981, pp. 121-138.
16. *Reforma agrară din 1921 oglindită în rapoartele consulului belgian la Iași* în volumul *Cercetări agronomice în Moldova*, Iași, 1977, pp. 153-158.
17. *Un manuscris de rețete de medicină casnică din secolul al XVIII-lea* în „Revista medico-chirurgicală Iași, 1987-1988, vol. I, pp. 183-186, vol. II, pp. 375-378, vol. III, pp. 571-574, vol. IV, pp. 773-776, vol. V, pp. 597-600 și vol. VI, pp. 779-782.
18. *De la primele statistici demografice la Regulamentul Organic. Structura populației orașului Roman*, în *Orașul Roman. Monografie*, 1981.

O privire genealogică asupra unei persoane oferă informații relevante despre origini, mediu de formare, solidarități sociale care au marcat biografia celui vizat. Unele legături de rudenie au jucat un rol activ, altele sunt relații stabilite doar pe hârtie, fără vreo consistență practică. Genealogia nu este rezervată doar personajelor care aparțin unor familii istorice, eventual boierești, ci oferă o cale de cunoaștere a unor personalități cu origini sociale modeste, care au reușit să își construiască o carieră profesională cu o anumită vizibilitate publică, într-un context istoric dat. În asemenea cazuri, informațiile sunt culese mai ales din surse orale, valorificând memoria personală și familială. Pe această cale se poate aduna o cantitate de date greu, sau imposibil, de recuperat ulterior din sursele scrise, din acte oficiale. În cazul de față, sursa principală de informații este reprezentată de memoria și însemnările personale ale domnului Adrian Pricop, completate și coroborate cu amintirile membrilor familiei.

Familia Pricop își are rădăcinile în satul Lungani din județul Iași, lângă Podul Iloaiei, la 42 Km de Iași. Pe la 1820-1830, satul Lungani se afla în proprietatea spătarului Iordache Drăghici. Familia Pricop este amintită pentru prima dată la Lungani în catagrafia din 1832; este vorba despre un Pricopi cioban, venit din „Cordun” (adică din Bucovina), înregistrat la categoria „căpătăieri”, ceea ce înseamnă că plătea dările individual, nu împreună cu obștea satului.

Bunicul lui Adrian Pricop a fost Toader Pricopi din satul Lungani, căsătorit cu Profira Donose. Familia acestuia era numeroasă, numărând șase băieți și două fete. Băieții erau Vasile, Gheorghe, Ion, Neculai, Dumitru și Ștefan. Preocupat de genealogia familiei, Adrian Pricop a întocmit, cu ani în urmă, mai multe spițe de neam, detaliate, în care sunt înregistrate aceste înrudiri. Nu toate sunt însă de interes general, ele vizând mai ales „mica istorie” a propriei familii. Vasile Pricopi, fiul cel mai mare al lui Toader, a fost șef de post la Cetatea Albă. Al doilea fiu, Gheorghe Pricopi, căsătorit cu Catinca Iordache Mătrescu, a avut șase copii și descendența cea mai bogată. Dintre fii mai mici ai lui Toader Pricopi, Neculai și Ștefan au urmat Școala Normală din Iași, devenind învățători. Ceilalți frați au rămas gospodari în satul Lungani. În ce privește cele două fiice ale lui Toader Pricopi, Elena s-a măritat cu Gheorghe Dorneanu, iar Catinca (m. 1908) cu Gheorghe Brezuleanu (n. 1880).

Dintre frații bunicului Toader Pricopi, un Dumitru Pricopi cu soția sa au decedat, în timpul războiului din 1916, de febră recurentă. Fiica lor, Maria, a fost crescută de Societatea Orfanilor de Război, organizație patronată de regina Maria și administrată de Olga Sturdza. Aceasta s-a măritat cu Valeriu Pleșcan, absolvent

al Academiei Comerciale. Maria Pleșcan a devenit președinte al Tribunalului din Săveni (jud. Botoșani).

Tatăl lui Adrian Pricop, învățătorul Neculai Pricopi (1897-1936), s-a căsătorit cu Margareta Iosub (1925-1975) din satul Bosia, județul Iași. După absolvirea Școlii Normale, Neculai Pricopi a ajuns învățător la școala din Bălțați-Iași (1921), învecinat cu satul natal, Lungani și apoi la Ruginoasa (1922), pe atunci în județul Baia. Familia a avut doi băieți, Adrian Pricop devenit director la Arhivele Statului și Traian Pricop, absolvent al Facultății de Fizică, prof. univ. dr. la Institutul de Agronomie „Ion Ionescu de la Brad” din Iași¹. Din păcate tatăl familiei, Neculai Pricopi, a decedat la o vârstă tânără, în 1936, lipsindu-i pe cei doi fii de sprijinul necesar, în perioada studiilor.

Învățătorul N. Pricop

Un frate al mamei, Neculai Iosub, a făcut studii comerciale și a devenit funcționar al Prefecturii Iași. După 1945 a fost numit chiar subprefect, iar mai târziu a devenit director al unei fabrici de cărămizi. Un alt frate, Vasile Iosub, a fost funcționar al Primăriei comunei Bosia (jud. Iași).

Surorile Margaretei, din familia Iosub, au încheiat mariaje interesante. Natalia Iosub s-a însoțit cu preotul Mihai Grădinaru de la biserica Sf. Sava din Iași. Elena Iosub s-a măritat cu Mihai Roman, iar fiica lor, Elena, a devenit soția profesorului Mandache Leucov, multă vreme director al Grădinii Botanice din Iași. Fiica acestora, Doina Leucov, s-a căsătorit, la rândul ei, cu prof. univ. Cornel Hăvârneanu, profesor de Psihologie la Universitatea din Iași. Revenind la surorile Iosub, Alexandrina s-a măritat cu Ioan Popovici, patron al unei fabrici de spirt și al unei fabrici de lumânări. Emilia s-a căsătorit cu un subofițer de administrație, Pavel².

După decesul învățătorului Neculai Pricop, primul soț, Maria (Margareta) Iosub s-a recăsătorit cu Ioan Bobu, proprietar. Dintr-o căsătorie anterioară acesta avea doi copii, Margareta și Vasile. Margareta a fost profesoară de geografie, se pare la Liceul „Garabet Ibrăileanu” din Iași. Aceasta a fost soția acad. Constantin Ciopraga (1916-2009), istoric literar, membru de onoare al Academiei Române³.

¹ Traian Pricop a devenit doctor în Fizică în anul 1971, cu teza *Studiul motorului asincron cu satorul în formă de arc și utilizarea lui în acționări electrice din sectorul agricol și zootehnic*, Institutul Politehnic Iași.

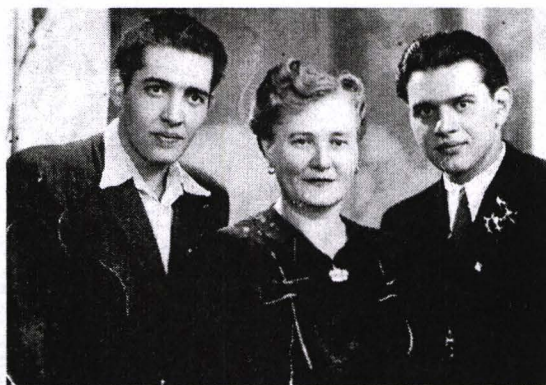
² Emilia Pavel este diferită de domnișoara Emilia Pavel, binecunoscuta specialistă în etnografie.

³ Mircea A. Diaconu, *Constantin Ciopraga 85 de ani – Dosarul unei existențe*, Editura Universității Suceava, 2001 (ISBN 973-8293-34-0).

Adrian Pricop s-a născut la Ruginoasa, în anul 1922, unde tatăl său era repartizat ca învățător; el a făcut studiile primare cu tatăl său, Nicolae Pricop, la școala Vascani (comuna Ruginoasa). Între anii 1933-1941, a urmat ciclul inferior și apoi pe cel superior, la Seminarul „Veniamin Costachi” din Iași; după cei 8 ani, au terminat studiile doar 10 dintre colegii de clasă. Aici a fost coleg de clasă cu D. Goidea, de la Vrancea, devenit ulterior profesor la Institutul de Petrol și Gaze din Ploiești; alt coleg de an a fost domnul Buruiană, ajuns director de școală la Pașcani. Cu un an mai mare era basarabeanul Alexandru Gonța (Sașa), cunoscutul istoric, ce i-a devenit prieten încă din acea perioadă. Cei care studiau la Seminar nu intenționau, neapărat să urmeze o carieră de preot, ci beneficiau de studiile de bună calitate și de avantajele oferite de internatul de aici. În anii următori, pe băncile Seminarului s-au aflat viitorii lingviști Vasile Arvinte și N.A. Ursu.

În anii 1941-1945, Adrian Pricop a urmat cursurile Facultății de Teologie din Cernăuți (în paralel cu armata, făcută în regim special).

Între anii 1945-1949 au urmat cursurile Facultății de Istorie-Geografie, transformată apoi în Istorie-Filosofie. Aici a avut profesori de seamă, precum Andrei Oțetea, Paul Nicorescu, Teofil Simenschy. Între colegii de an s-au numărat Gheorghe Platon, Aurel Loghin, Janetta Benditer (Mioara Căpățână). În paralel cu Istoria, Adrian Pricop a urmat, timp de patru ani, și cursurile Facultății de Drept, fără însă a-și mai susține licența.

Mama și feciorii

Adrian Pricop a studiat în facultate paleografia chirilică și slavonă cu N. Grămadă, iar paleografia latină cu D. Ciurea. Aceasta i-a permis ca, în octombrie 1948, pe când era student în ultimul an, să se înscrie la concurs pentru a ocupa un post de paleograf la Arhivele Statului Iași. L-a îndemnat la aceasta și prietenul Alexandru Gonța, care devenise deja angajat al Arhivelor; în scurt timp, acesta a trecut la Facultate, ca asistent al profesorului Dumitru Tudor.

În timpul Facultății, Adrian Pricop a locuit, la Iași, într-o casă de pe strada Anastasie Panu, vizavi de Farmacia Beceanu (peste drum de Hala Centrală); imobilul aparținea lui Ioan Popovici, care era căsătorit cu mătușa sa, Alexandra. Acesta i-a permis să locuiască într-o încăpere a casei, fără

plată. Mai târziu, Adrian Pricop a locuit într-o altă casă a aceluiași proprietar, peste drum de Palatul Culturii, cum se coboară pe strada Palat, pe dreapta. Aici, el i-a primit în spațiu pe încă patru colegi și amici, fără posibilități, precum dr. Vasile Vasile și viitorul chimist, Mandric. În acei ani grei, de după război, tinerii luau, adesea, o masă pe zi, la Cantina Suedează sau Cantina Americană, care funcționau în incinta Spitalului Militar din Copou; acolo se împărțeau pachete cu hrană, pachete de țigări etc.

După cum se știe, în 1951, Adrian Pricop a fost transferat ca șef de serviciu la Botoșani, pentru a înființa Arhiva Regională de acolo. Decizia a

Adrian Pricop, 1970

apărținut directorului general Aurelian Sacerdoțeanu. Adrian Pricop a revenit la Arhivele Statului din Iași în 1969, ca director, post devenit vacant prin retragerea la pensie a lui Gheorghe Ungureanu. Aici domnul Pricop s-a bucurat de prietenia mai multor colegi, printre care Gh. Balica (coleg de facultate) Virgil Apostolescu, Mihai Gheorghiu, Elena Gheorghiadă. Primii doi au fost angajați chiar de el la Arhive. Tot el a angajat-o și pe doamna Rodica-Eugenia Anghel, de al cărei soț, inginerul horticol Gheorghe Anghel (de la I.A.S. „Bucium”), avea să îl lege o caldă prietenie. Prin acesta l-a cunoscut și pe mai tânărul Constantin Th. Botez, împreună cu care avea să scrie două cărți: despre Bolta Rece și despre hanurile din Moldova.

Adrian Pricop s-a căsătorit, în 1949, cu Marcela Petrov (1925-2007), pe atunci studentă în primii ani la Facultatea de Matematică. Soția a fost angajată și ea la Arhivele Statului în 1951, pe post de secretar-dactilograf. În anii următori s-au născut cei doi fii ai familiei, Radu (n. 1951) și Vlad (n. 1959). Naș de cununie a fost Gheorghe Ungureanu, directorul Arhivelor Statului din Iași. Tot el l-a botezat și pe fiul ce mare, Radu Pricop.

Inginerul Radu Pricop a absolvit Facultatea de Electrotehnică din Iași în 1975. El s-a căsătorit cu Smărăndița-Constanța Zaiț. Fiul său, medicul Ionuț-Călin Pricop (n. 1982), este director medical al Spitalului Orășenesc „Ion Lascăr” din Comănești. Vlad Pricop, absolvent al Facultății de Geologie, a devenit, ulterior, bibliograf la Biblioteca Județeană „Gheorghe Asachi” din Iași. S-a căsătorit cu Cornelia Achinei. Fiica lor, Andreea-Alina (n. 1984), este absolventă a Facultății de Economie și Administrarea Afacerilor a Universității din Iași.

Fratele lui Adrian Pricop, prof. univ. dr. Traian Pricop (1927-2012) s-a căsătorit în 1954 cu Liliana Ștefăescu (n. 1930), fiică de preot; aceasta era de formație biolog și a devenit șefă de laborator la Spitalul „C.I. Parhon” din Iași. Ei au avut ca fiu pe conf. dr. Andrei Pricop (n. 1958), prodecan la Facultatea de Electrotehnică din Iași. Acesta s-a căsătorit cu Zizi Roman, cu care are doi copii, Alexandra (n. 1983), absolventă a Facultății de Filologie (română-germană) și Mihai-Tiberiu (n. 1992). Sora Liliane Pricop, Andruța, a fost soția profesorului emerit dr. docent Ioan Șandru (1913-2009) de la Facultatea de Geografie din Iași. Ioan Șandru a fost și Prorector al Universității, între anii 1956–1972. El a predat cursuri de geografie și la Universitatea „Kosuth Layos” din Debrecen (1970), ca profesor invitat. Ioan Șandru a avut ca fiu pe Virgil Șandru, medic în Iași.

*

Interesante sunt și înrudirile soției lui Adrian Pricop, Margareta, născută Petrov. Familia Petrov are o genealogie ce merită a fi cunoscută. Învățătorul Ioan Petrov, originar din Costuleni (jud. Iași), a ajuns inspector școlar la Iași. Soția acestuia era fiică a preotului Gheorghe Possa de la Biserica „Buna Vestire” din Iași, care a fost mulți ani protoiereu al județului Iași⁴. Familia a avut un fiu, Emil și trei fiice. Dintre fete, Eliza, căsătorită Grigoriu, a studiat pictura, fiind eleva lui Octav Băncilă⁵.

⁴ Parohia „Buna Vestire”- Iași. *File de monografie*, Iași, Editura Trinitas, 2008, p. 24. Pe strada Lascăr Catargi nr. 9 se păstrează casa Possa, în care a locuit dr. Ștefan Possa (1857-1925), cunoscut medic. Aici a locuit, o vreme, și acad. Iorgu Iordan.

⁵ Două lucrări semnate de Eliza Grigoriu se află în colecția domnului Adrian Pricop.

Emil Petrov a devenit arhitect șef al orașului Iași⁶. Acesta a proiectat Strandul orășenesc de lângă Palatul Culturii (pe locul Complexului „Palas”), precum și Parcului „Expoziției”.

Emil Petrov a avut nu mai puțin de patru căsătorii. Prima soție a fost Elisabeta Masleanca din orașul Bălți (Basarabia). Aceasta era fiică de hotelier, tatăl său ținând cunoscutul han „Masleanca” din acel oraș. Din această căsătorie s-au născut două fete: Marcela și Ludmila. Marcela s-a căsătorit cu Adrian Pricop, iar Ludmila a fost actriță de teatru, colegă de serie cu Tamara Buciuceanu-Botez⁷.

Familia Petrov locuia într-o casă cu grădină de pe strada Sărăriei. În ultimul război mondial, după povestirile familiei, pe această stradă au căzut două bombe. Una dintre ele a căzut pe casa lui Emil Petrov, arhitectul șef al orașului. Fotografiile de familie păstrează câteva imagini ale reședinței de pe Sărărie. În una dintre imagini apare Emil Petrov, tatăl, de mână cu fiica sa, Marcela. Acest prim mariaj al arhitectului Petrov (cel mai îndelungat) s-a încheiat însă printr-un divorț.

Următoarele soții ale lui Emil Petrov au fost o armeană din Botoșani, apoi Viorica Macri dintr-o familie cu origini grecești, iar ultima soția s-a numit Demetra. Aceasta a fost mătușa profesorului Radu Crăciun, soțul Georgetei Crăciun, bibliotecar la Facultatea de Istorie din Iași și apoi la Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”.

Prima soție a lui Emil Petrov, Elisabeta Masleanca, după divorț, a fost curtată de inginerul Vasile Scerezub de la Întreprinderea Petrolieră „Astra” din Ploiești. Cei doi se aflau la Bălți în 1940, când autoritățile comuniste din Basarabia i-au deportat la Ircuțk, pentru 25 de ani. Acolo, cei doi s-au căsătorit și au avut un fiu Victor (Vitea) Scerezub. Acesta s-a căsătorit, la rândul său, cu o altă deportată, frumoasa Liuba, de la Vladivostok. În Siberia, Vasile Scerezub devenise comandant de șlep, el neavând statutul de condamnat.

Familia Elisabetei Masleanca a putut să revină la Bălți în 1965, după cei 25 de ani de deportare. Elisabeta a rămas alături de soțul său, Vasea Scerezub; ea mai avea două surori, măritate cu ofițeri din armata română. Elisabeta a reușit să vină în România, vizitându-și fiica din Iași, pe Marcela Petrov-Pricop, prin anul 1970. A venit împreună cu fiul din a doua căsătorie, Victor (Vitea). Victor Scerezub și soția sa, Liuba, s-au stabilit, în cele din urmă în Ucraina, la Kiev. La Bălți a rămas fiul lor, Dima Scerezub, care moștenise de la familie două case.

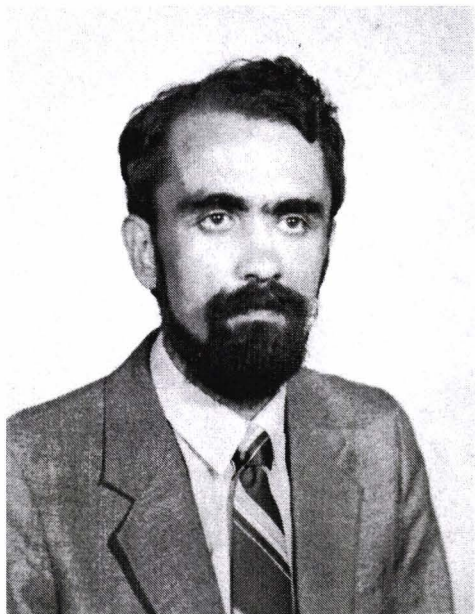
⁶ În aceasta calitate, probabil, Emil Petrov a scris studiul *Din evoluția urbanistică a orașului Iași. Extinderea și populația între 1816-1936*, Iași, Ed. Terek, 1936.

⁷ Ludmila Petrov este amintită ca actriță în 1955, la Teatrul „Fani Tardini” din Galați. În 1960 era actriță la Teatrul Național de Stat din Ploiești (Revista „Teatru”, nr. 10, 1960, p. 82).

Marcela și Adrian Pricop – 1975

Aceste legături genealogice creionează o adevărată poveste de familie, în care descoperim universul personal în care s-a format și a evoluat arhivistul Adrian Pricop. Provenit dintr-o familie de învățători, mica elită rurală, acesta și-a construit, prin învățătură (studii de teologie, drept și istorie) și muncă stăruitoare, o carieră profesională remarcabilă, cu impact asupra profesiei și societății. În același timp, Adrian Pricop a fost un bun familist, soț iubitor și atent, un părinte apropiat față de cei doi fii. Nu în ultimul rând, toți cei care i-au fost alături, au apreciat căldura sufletească, omenia sa și caldă prietenie, pe care a împărțit-o cu generozitate.

Fiii Marcelei și lui Adrian Pricop – Vlad și Radu

Eram studentă în anul I al Facultății de Istorie de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, în anul universitar 1947-1948. În acel timp, cursurile și seminariile se făceau cu toți anii la un loc. Amfiteatrul pentru Facultatea de Istorie era la ctajul I, numit „A.D. Xenopol”.

Îmi aduc aminte când studentul de anul III Adrian Pricop intra în amfiteatru, zâmbitor și cu o carte sau cu o revistă în mână. Se așeza în ultima bancă, cam a cincea ... la Istorie nu erau prea mulți studenți ... După reforma din Învățământ, în anul 1948, anii s-au despărțit și l-am pierdut o vreme din vedere ...

Dar, o întâlnire providențială a fost în vara anului 1951. Absolvisem facultatea și îmi căutam o slujbă. La sugestia unui coleg, Gheorghe Robu, mi-am îndreptat pașii spre Arhivele Statului, unde mai fusesem ca studentă, cu încă o colegă, să facem practică pe documente, sub îndrumarea regretatului profesor Alexandru Gonța, care ne predă paleografia chirilică românească. Am lăsat o cerere și așteptam un răspuns, care nu mai venea. M-am dus la Arhivele Statului, pe atunci în incinta mănăstirii Golia și, în ușa clădirii în care funcționa instituția, l-am găsit pe domnul Adrian Pricop. Bănuind că cererea mea s-a rătăcit, mi-a spus: „Mai fă una!” De data aceasta a fost luată în seamă și mi-a venit numirea la 1 octombrie 1951. N-am să regret niciodată că am intrat să lucrez la Arhivele Statului și-i mulțumesc și acum pentru sfatul ce mi l-a dat.

Domnia Sa însă, în toamna aceluși an, 1951, a fost numit ca șef al Secției Regionale Botoșani al Arhivelor Statului. A plecat, cu tânăra lui soție și a organizat instituția, a îmbogățit-o și a pus în valoare imensul material documentar de acolo.

În 1969 s-a pensionat regretatul Gheorghe Ungureanu, acest strălucit și deosebit arhivist. Nimeni nu era mai potrivit să-i urmeze decât domnul Adrian Pricop, care își începuse ucenicia sub îndrumarea lui Gheorghe Ungureanu.

A condus Arhivele din Iași până la pensionarea sa, în 1983, cu competență, colegial și chiar dacă au existat vreodată unele mici asperități, acestea au fost neînsemnate, căci așa se întâmplă între șefi și subordonați. Foarte bun cunoscător al paleografiei chirilice românești, mulți cercetători au găsit în dumnealui un sprijin, îndrumări în temele pe care le tratau și ajutându-i chiar să descifreze textele din documente sau din dosare. Nu și-a neglijat nici cercetarea proprie – articole, studii, colaborări în cadrul Arhivelor sau cu istorici, economiști ș.a.

„O viață de om așa cum a fost”..., dar trecut-au anii, însă viața de arhivist a fost frumoasă și munca de arhivist o muncă nobilă, pe care Domnia Sa a onorat-o. Acum îi doresc multă, multă sănătate și, fiindcă vorbim destul de des la telefon, încă multe telefoane, ca să nu uităm anii de la Golia, mai ales.

Ce credeți, domnule Pricop, când vom ajunge la masa Umbrelor, străjuită de Gheorghe Asachi, acesta cum ne va primi și privi?!

LA MULȚI ANI, sănătate, gânduri bune și de la Eufrosina Patrichi Nistor din București – profesoară de istorie, Emilia Brădescu Ștefan din Botoșani – profesoară de istorie, Ecaterina Negruți din Iași – doctor în Istorie.

OMAGIUL UNUI ÎNVĂȚĂCEL ADUS DOMNULUI ADRIAN PRICOP

Ștefan CERVATIUC

Prin decizia Nr. 278 din 5 iunie 1951 a Ministerului Afacerilor Interne de reorganizare a Arhivelor Statului s-a hotărât înființarea, pe lângă alte secții regionale, și a Secției Regionale Botoșani a Arhivelor Statului având ca rază de competență teritoriul de atunci al Regiunii Botoșani care cuprindea cea mai mare parte a fostelor județe Botoșani și Dorohoi.

Cel desemnat să pună în aplicare această decizie a fost domnul Adrian Pricop care, în acest scop, a fost transferat cu data de 15 august 1951 de la Serviciul Regional Iași al Arhivelor Statului, la Botoșani.

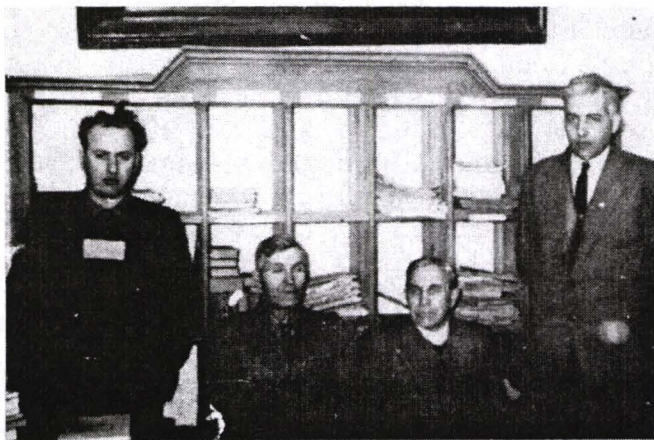
Pentru tânărul de aproape 29 de ani, Adrian Pricop, transferul, cu tot cu soție și un copil de câteva luni, într-un oraș complet necunoscut, spre a înființa o instituție nouă pe acele meleaguri n-a fost, desigur, un lucru ușor. Și totuși, datorită felului său inconfundabil de a vorbi și a se purta cu toți oamenii, inclusiv cu șefii organelor de partid și de stat, a contribuit ca Secția Regională Botoșani a Arhivelor Statului să își înceapă destul de repede activitatea și anume, la 1 octombrie 1951 în spațiul repartizat de Sfatul Popular al orașului Botoșani pe str. Karl Marx nr. 3 compus din 4 camere, dintre care una era destinată ca locuință familiei Pricop.

Acest spațiu de depozitare a ajuns în scurt timp insuficient. De aceea, în urma insistențelor permanente ale domnului Pricop pe lângă autoritățile locale, în care argumentul principal era sublinierea valorii documentelor arhivistice pentru istoria țării, iar menirea instituției Arhivelor este tocmai de a le prelua și a le salva astfel de la distrugere, s-a reușit mutarea, în anul 1953, a

sediului instituției într-un local mai adecvat, o fostă casă boierească din str. Marchidan nr. 66, cu 8 încăperi mari și 2 clădiri anexe, în care au putut fi amenajate ca depozite de arhivă, bibliotecă, sala de studiu și 2 birouri, unul pentru șef și unul pentru restul de salariați.

Până la sfârșitul anului 1967, sub conducerea domnului Adrian Pricop au fost adunați în depozitele arhivistice și bibliotecă din acest spațiu aproximativ 2.000 m.l. de arhivă, cărți și periodice.

Dacă documentele din fondurile administrative, judecătorești, școlare, comerciale și altele asemenea au putut fi preluate mai ușor de Arhivele Statului direct de la instituțiile creatoare, conform cu legislația în vigoare, achiziționarea

majorității celor peste 3.000 de documente feudale, a celor care fac parte din fondurile familiale și personale, a manuscriselor, cărților și periodicelor mai vechi (aproximativ 24.000 de titluri, între care peste 50 de cărți românești și străine cu valoare de patrimoniu) este meritul personal și incontestabil al domnului Pricop, care a reușit să-i convingă pe foștii proprietari ai acestor valori inestimabile nu să le vândă, ci să le doneze instituției pe care dumnealui o conducea.

Autorul acestor rânduri a ajuns să lucreze ca arhivist la Botoșani printr-un hazard. Întâmplarea a făcut ca în aprilie 1964 la Facultatea de Istorie a Universității „Al.I. Cuza” din Iași să vină de la București șeful serviciului de cadre al D.G.A.S., Pompiliu Fizitea, împreună cu doi subalterni, căutând să angajeze, dintre studenții ultimului an, arhiviști, spunând că au locuri libere la Bacău, Ploiești, Craiova și București. Subsemnatul, ieșean fiind, am întrebat într-o doară dacă nu sunt locuri și la Botoșani. Mi s-a răspuns că este un loc, dar nu credeau că ar fi cineva dintre noi amator să meargă într-un colț de țară unde harta pare agățată într-un cui. Am spus că eu sunt amator, deoarece cunosc și îmi place orașul Botoșani unde aveam o soră mai mare, căsătorită, la care merg în fiecare vacanță încă din anul 1952. Cu condiția să iau examenul de Stat și să-mi închei ultimele 3 luni ale pregătirii militare, am fost înștiințat că voi putea să ocup postul de arhivist la Filiala Arhivelor din Botoșani cu data de 1 noiembrie 1964.

Dar, cum nu voiam să merg cu ochii legați – cum se spune – într-un post despre care nu știam mare lucru, am tras o fugă de două zile la Botoșani, îndată după 1 mai 1964. Seara, la sosire cumnatul și sora mea mi-au spus unde este sediul Arhivelor și că îl știu din vedere și pe șeful acestora, care este o persoană foarte distinsă.

A doua zi dimineată m-am prezentat la filiala unde la intrare în primul birou am găsit 4 persoane, dintre care un bărbat înalt, cu părul alb, o față senină și o voce blândă și neaoșă de moldovean (știam din cele spuse de rudele mele că este domnul Pricop, șeful instituției) m-a impresionat în mod plăcut din prima clipă când, după binețele de rigoare și arătarea motivului pentru care am intrat acolo, și-a arătat bucuria de a avea un nou colaborator (subl. mea) și nu subordonat.

De altfel, tot atunci am observat că și cu celelalte 3 persoane care erau în birou, respectiv dl Ariton Țaranu – arhivist șef, dna Crețu Elena – arhivară, care îndeplinea și sarcini de secretară-dactilografă și o doamnă Șuster Natalia – îngrijitoare și care alcătuiau întregul personal al filialei. Domnul Adrian Pricop vorbea ca și cum ar fi fost membri ai familiei sale și nu subalterni.

Acest fapt m-a determinat să accept încadrarea la arhivele din Botoșani. Astfel, la 1 noiembrie 1964 m-am prezentat la post devenind noul membru al „familiei” F.A.S. Botoșani.

Mărturisesc, totuși, că la început nu eram hotărât să rămân definitiv în arhive, cu atât mai mult cu cât începând din toamna anului 1965, am obținut câțiva ani la rând și o jumătate de normă în învățământ, pe care o făceam în afara orelor de program de la Arhive. Am avut, astfel, posibilitatea să mă transfer destul de repede și de ușor la catedră și să nu rămân în Arhive până la pensionare. Și dacă n-am făcut acest lucru „vinovatul” este domnul Adrian Pricop, care, în puținii ani, doar 4, cât am lucrat împreună, mi-a dezvăluit, pas cu pas, frumusețea muncii de arhivist.

Mai întâi m-a învățat că nu este o rușine, chiar dacă ești șef, să faci și la serviciu muncă fizică atunci când nu are cine să o facă. Îmi amintesc, de exemplu, că în primăvara anului 1965 domnul Pricop a primit un telefon de la șeful serviciului administrativ de la Miliție, care i-a spus că, în acel moment chiar, poate să procure o cantitate de var necesar văruii clădirii Arhivelor, dar nu are niciun deținut la arest să trimită să

descarce mașina la noi, iar doi oameni de serviciu, care-i avea nu terminau treaba până la încheierea programului. Domnul Pricop i-a răspuns să-i trimită și oamenii și 4 lopeți. Când a sosit mașina, în frunte cu șeful, ne-am dus și am început descărcarea. Eram toți în halate, dar ne umplusem de var când în curte intră un cetățean și întreabă pe unde este intrarea în birouri. Domnul Pricop îi arată, dar îl întreabă cu ce problemă la arhive. La care cetățeanul, luându-l drept om de serviciu, îi răspunde iritat, „da ce te interesează pe dumneata? Eu am treabă cu directorul sau cu șeful, ce-o fi”. Domnul Pricop, liniștit și calm, zice: „atunci mergeți și vorbiți cu șeful”. În birou rămăsese numai secretara care la întrebarea

cetățeanului încă furios „unde-i șeful?” îi arată prin geam pe domnul Pricop. Bietul om revine cu zeci de scuze și cereri de iertăciune și în timp ce noi ceilalți râdeam de ne prăpădeam, domnul Pricop îi răspunde cu același calm să nu se mai scuze, căci el este vinovat că l-a întrebat ce caută la arhive.

O singură dată în cei patru ani și jumătate, cât am lucrat cu domnul Pricop, l-am văzut nervos. Asta s-a întâmplat în vara anului 1968. Atunci din cauza înființării județului Botoșani situația a impus ca cei 2000 m.l. deținuți de Arhivele Statului Botoșani să fie mutați în 4 locuri diferite, care, în mare grabă, au fost amenajate ca depozite de arhivă: Clubul Penitenciarului Botoșani de la marginea orașului, o parte din fostul Arest Preventiv din spatele Tribunalului Botoșani și alte 2 localuri în orașul Dorohoi. În vechiul sediu al Arhivelor Statului trebuia să se mute Miliția județeană, iar mutarea documentelor trebuia făcută repede. De aceea, conducerea Miliției a dat ordin ca și ofițerii să formeze lanțuri din încăperile arhivei până la camioanele de 10 tone trase la uși și ferestre, fiecare cu destinația precisă spre cele 3 direcții: Penitenciar, Arest Preventiv, Dorohoi. Numai că ofițerii, cam boieri din fire, nu ascultau indicațiile noastre, care de la rafturile din depozite strigau în ce direcție să meargă respectivul pachet de documente. Mai mult decât atât, mulți

ofițeri nu se străduiau să prindă pachetele cu documente, le lăsa să cadă pe jos, iar documentele se împrăstiau. Atunci s-a înfuriat domnul Pricop și a strigat la ei că mai bine să se ducă la unitate decât să-și bată joc de istoria poporului român ce se află în aceste pachete. S-au rușinat ofițerii respectivi și treaba a mers mai bine.

Un alt lucru pe care l-am învățat de la domnul Pricop a fost acela de a-mi nota într-un caiet cota oricărei informații prețioase găsită într-un dosar, carte sau revistă. M-au ajutat aceste note la întocmirea sutelor de articole și studii publicate

Dumitru Ivănescu, Ștefan Cervatiuc, Emilia Chiriacescu, Virginia Isac, Costică Gârneață, generalul Dumitru, ... Adrian Pricop și Dumitru Zaharia la o convocare profesională, Botoșani, 1976

în ziare și reviste, a comunicărilor ținute la diferite sesiuni științifice etc. De asemenea, aceste note mi-au permis ca în cei 40 de ani cât am fost și custode la sala de studiu să le furnizez cercetătorilor informațiile prețioase privind temele lor de cercetare. Și trebuie să recunosc faptul că nu întotdeauna am respectat regulamentul sălii de studiu în ce privește numărul de documente, dosare și cărți sau publicații ce le-am dat zilnic cercetătorilor. Am ținut cont mai ales de faptul că cercetătorul cheltuiește bani și timp ca să vină la cercetare și dacă puteam de ce să nu-i dau mai multe materiale la studiu.

Pasiunea pentru cercetarea documentelor de arhivă o transmisese domnul Adrian Pricop multor profesori, medici și preoți cu care, în 1956, a înființat Filiala Botoșani a Societății de Științe Istorice și Filologice, societate ce edita și revista „Limbă și Literatură”. Președinte al acestei filiale a fost până în 1969 domnul Pricop, iar sediul ei a fost la Arhivele Statului până în același an. Mulți cercetători botoșăneni au publicat în paginile revistei „Limbă și Literatură” articole întemeiate pe documentele de arhivă puse la dispoziție de domnul Pricop.

Activitatea prodigioasă a acestei filiale a regresat oarecum din cauza mutării sediului Arhivelor Statului în 1968 la marginea oraşului şi a domnului Pricop la Iaşi, în 1969.

Tot domnul Pricop a fost profesorul meu în descifrarea documentelor scrise în chirilica de mână şi tot de la Domnia Sa am învăţat că supărările inerente din viaţa personală trebuie să le las la poarta instituţiei atunci când vin la serviciu. Dumnealui când era supărat se ducea în biroul său, stătea un sfert sau jumătate de oră singur şi venea apoi în biroul nostru cu zâmbetul pe buze pentru tot restul zilei. La serviciu era o atmosferă calmă şi de bună voie. Poate şi de aceea domnul Pricop atinge, la 22 octombrie, frumoasa vârstă de 90 de ani.

Pentru tot ce am învăţat bun, şi în meserie şi în viaţă, de la DOMNIA VOASTRĂ, DOMNULE ADRIAN PRICOP, vă mulţumesc şi vă doresc în continuare ani mulţi cu sănătate.

Bine a zis cine a zis că amintirile sunt ca păsările: dacă nu le prinzi, zboară.

Ce bine ar fi fost să fi ținut un jurnal, aveam acum ce depăna la amintiri. Dar banalitățile zilei nu credeam că ar interesa vreodată.

Și totuși ...

Întâlnirea cu Adrian Pricop s-a petrecut în decembrie 1957 sau ianuarie 1958 când, proaspăt încadrat ca arhivist la Serviciul Regional al Arhivelor Statului Suceava, am participat la prima ședință de analiza muncii arhivistice a Serviciului Regional, la care au fost prezenți și șefii de filială de la Botoșani, Câmpulung Moldovenesc, Dorohoi, Fălticeni și Rădăuți. Mi-a atras atenția șeful filialei Botoșani – un bărbat în floarea vârstei, înalt, bine legat, smead, cu părul capului înspicat, cu vorba rară, calm, jovial și mucalit, întrebuițând, din când în când, câte un cuvânt vechi, scos din documente, ce l-a particularizat imediat – era Adrian Pricop.

A doua întâlnire a fost „aspră”. Despre ce a fost vorba?! Direcția Generală a Arhivelor Statului ne trimisese mape pentru documente atât pentru noi cât și pentru filiale. Neștiind despre aceasta, m-am opus să fie date și filialelor, întrucât nu ajungeau nici pentru noi. Aflând, Adrian Pricop a protestat, zicând: „Ce, noi n-avem dreptul, de ce se bagă Irimescu, el este șeful?” Confruntarea s-a produs, dar, pentru că a fost făcută cu respect și sinceritate de ambele părți, n-a dus la conflict, ci a legat o prietenie existentă și astăzi. Am zis sinceră fiindcă, cu altă ocazie, Adrian Pricop mi-a zis: „Măi băiete, te văd isteț, apucă-te de publicat și ai să vezi ce bine va fi!” Am ascultat îndemnu-i părintesc, pentru care îi mulțumesc.

O altă dovadă de prietenie s-a produs câțiva ani mai târziu când, la o sesiune științifică a arhiviștilor, ținută la Iași, unde am prezentat un referat intitulat *Fondul bisericesc ortodox român din Bucovina – istoricul instituției și valoarea documentară a arhivei*, directorul de atunci al Arhivelor ieșene, Gheorghe Ungureanu, mi-a pus 28 de întrebări, după care s-a luat pauză. În pauză a venit la mine Adrian Pricop să mă încurajeze. Mi-a zis: „Te-a desființat! Știi să răspunzi?” L-am asigurat că știu și așa a și fost fiindcă eu întocmisem referatul. Atunci, „înfierbântat” cum eram, n-am acordat atenția cuvenită momentului, abia mai târziu am realizat cât de mult a contat prezența și vorbele încurajatoare ale unui adevărat prieten.

Sunt momente în viață când o privire face mai mult decât o vorbă. Evoc aici un moment petrecut în anul 1967 când am fost delegat să conduc pe istoricul american Filip Eidelberg, care cerceta documente la Arhivele Statului din Botoșani despre Răscoala din 1907, la învățătorul Alexandru Faliboga din Vlăsinești-Săvceni. Acesta publicase, în presa vremii, articole despre răscoalele

țărănești premergătoare marii răcoale din 1907, fapt ce-l interesa pe cercetător. Ajungând la Botoșani, am stat de vorbă cu șeful filialei, întrebându-l unde mergem și cu ce mijloace de transport. Răspunsul a fost scurt: „La Vlăsinești, cu autobuzul!” și, uitându-se la mine, mi-a spus: „Să fii atent!”. Am înțeles, fiindcă ochii-i spuneau totul. Povestea e lungă. Evoc, pe scurt, doar următoarele: După ce am luat masa la restaurantul Zalhana, am plecat cu autobuzul spre Săveni, un autobuz de linie, puțin confortabil, bun doar să servească localitățile de la periferia regiunii. Ajungând la autogara din Săveni, o casă prăpădită, mică, veche, numai a autogară nu arăta, șoferul a oprit într-o baltă și călătorii nu îndrăzneau să coboare, neștiind cât este de adâncă. Am cerut șoferului să miște autobuzul, să putem coborî. De la autogară, prin noroi, am mers la Sfatul Popular al raionului, unde am primit o mașină și ne-am deplasat în localitatea Vlăsinești, la învățătorul Alexandru Faliboga. Am ajuns repede și bine, întrucât șoferul cunoștea casa respectivă. Amfitrionul, un om la vârsta senectuții, slăbuț și sprinten, ager la minte, ne-a primit amical, servindu-ne cu vin și plăcinte moldovenești „poale-n brâu”. Filip n-a dorit să mănânce, nici să bea, a făcut-o numai după amenințarea că nu-i va spune nimic până nu va gusta din specialitatea casei, altfel spus, a ospitalității moldovenești recunoscute.

Casa învățătorului, fost prefect al județului Dorohoi (primul prefect democrat din România), cu două camere și un antreu, mică, veche, cu pământ pe jos, acoperit cu fâșii din cordele, curată, luminoasă și liniștită, primirea tradițională cu vin și plăcinte mi-a făcut o impresie deosebită, ducându-mă cu gândul la sintagma că, totuși, la țară s-a născut bunul simț și se păstrează veșnicia.

După o discuție la obiect, despre ceea ce îl interesa pe cercetătorul american, după consultarea unor articole (decupate din presa vremii) și documente, ne-am întors, cu același mijloc de transport, la Botoșani. Filip era foarte mulțumit, întrucât vizita și-a atins scopul, fiind documentat în legătură cu cauzele și începutul răcoalei. Urma să se lămurească în legătură cu înțelesul cuvântului „prepeleac”, pe care îl considera că reprezintă *revoltă, opoziție socială* etc.

Nu pot încheia fără a spune că pe Filip îl interesa totul, drum, oameni, case, dar, observând, tăcea. Atunci l-am întrebat unde stă. În New York, mi-a răspuns că într-un zgârie-nori din Piața Bursei. Și ce vede de la geamul lui? O mare de oameni intrând și ieșind din clădirea Bursei, când mai veseli, când mai triști, un adevărat spectacol ... Mi-am zis atunci în gând: Fiecare cu ale lui!

Un moment demn de semnalat, care a legat și mai mult prietenia dintre arhiviști, l-am trăit cu intensitate în noiembrie 1977, cu ocazia sesiunii de referate ținută la Arhivele Statului Vaslui. După încheierea primei părți – prezentarea referatelor – am fost invitați de directorul filialei, Costică-Ioan Gârneață, la o agapă la Hanul „Moara grecilor” – inițiativă atrăgătoare la început, amuzantă în final.

Ce s-a întâmplat?! După o masă pe cinstic, s-a trecut la partea a doua, „degustarea” vinului de Zghihara. Vin era destul, adus de Gavril Irimescu și Ion Măță, care își serbau ziua de naștere – 24 noiembrie. Când petrecerea era în toi, a sosit prof. univ. dr. Constantin Botez, prieten al Arhivelor și al meu, cu care publicasem un articol despre mineritul din Bucovina, apărut în Analele Universității „Alexandru Ioan Cuza”, împreună cu fiica directorului Vasile Arimia, studentă la Iași. Momentul a potențat antrenul, bucuria revederii și primirii celor doi oaspeți s-a soldat cu închinarea a încă un păhărel, dacă nu două sau trei. Cineva a început să și cânte: „Vinu-i bun, ocaua-i mică, dar hangița-i frumușică, vinu-i bun, ocaua-i mare și tinerețea-i în floare”.

Eram la masă față în față cu Adrian Pricop, conducătorul cercului profesional și directorul general, Vasile Arimia – ambii neliniștiți. Adrian Pricop, ce-ar fi cântat și el, ca altădată, la *Bolta Rece* ... Acum, flancat de șef, murmură doar, în gând, eminescianul vers: „Fiarbă vinu-n cupe, spumege pocalul, dacă fiii tineri asta și-o doresc”, iar directorul Arimia, om echilibrat, intuind finalul – cunoscând dictonul napoleonian că „De la sublim până la nebunie nu-i decât un pas” – la auzul primelor sonorități vocale, s-a ridicat în picioare strigând: „Gata, hai la seminar!” Surpriză pentru petrecăreți, căroră nici prin gând nu le trecea c-ar putea da un asemenea moment pe un seminar, fie el și profesional ...

Acestea au fost câteva gânduri, amintiri de neuitat din anii tinereții, petrecute în apropierea omului și prietenului Adrian Pricop, acum la vârsta senectuții.

În final, dacă ar fi să tragem o concluzie, aceea n-ar fi alta decât că Adrian Pricop a iubit prietenia, și-a însușit-o și a cultivat-o ca floarea în grădină.

Îi doresc LA MULȚI ANI!

VIAȚĂ, VIAȚĂ, CÂT DE REPEDE TRECI ...

Dr. Vasile ARIMIA

Abia se terminase Primul Război Mondial, când, în 1922, vedea lumina zilei, pe plaiurile Moldovei, încă o ființă omenească. Era cel care se pregătește să aniverseze, în curând, 90 de ani existență. Poate să se mândrească cu prezența la toate evenimentele secolului XX, mai ales că la unele nu a fost numai martor, ci și participant activ. Este vorba de domnul Adrian Pricop.

S-a născut la 22 octombrie 1922. În Arhive a intrat de tânăr, la 23 octombrie 1948, mai întâi la Direcția Regională Iași. Din anul 1951 și până în martie 1969 a fost șeful Filialei Arhivelor Statului Botoșani, iar de la 1 aprilie 1969 și până la 31 decembrie 1983, directorul Arhivelor Statului Iași. Am fost de mai multe ori la locul de muncă al dânsului, atât la Botoșani, cât și la Iași. În amândouă filialele a avut colective de arhiviști bine pregătiți, cu dragoste de muncă în Arhive.

La Iași, însă, venea să conducă o filială regională, cu un efectiv mai mare și cu arhiviști cu multă experiență. Venea după doi șefi: Sever Zotta, până în anul 1932 și apoi Gheorghe Ungureanu, care intrase în Arhive încă din anul 1927. Domnul Ungureanu, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, a fost evacuat cu o parte din Arhivă în județul Argeș, la Săcel și Găvana. În același timp, Direcția Regională Iași avea în subordine toate județele din Moldova de unde, înainte de 1950, preluase multe fonduri de arhive de pe la județe și orașe.

După 1950, când s-au creat raioanele și s-au organizat filiale ale Arhivelor Statului regionale și raionale și, mai ales după 1968, când s-a revenit la vechile județe, atât domnul Ungureanu cât și domnul Pricop au trebuit să restituie o parte din fondurile de arhive, noilor instituții de arhivă din Moldova. În această situație au dat un număr însemnat de fonduri inventariate, iar în depozitele F.A.S. Iași au rămas multe neinventariate.

Sediul Serviciului Regional Iași, se afla în curtea mănăstirii Golia, unde arhiviștii lucrau în condiții grele. Domnul Ungureanu și, după dânsul domnul Adrian Pricop s-au ocupat de aprobarea și construirea unui local de arhive, mulți ani. Preocuparea de o viață a domnului Ungureanu a început să se materializeze către sfârșitul vieții acestuia. Când a încetat din viață, construcția era la etajul I. Mai departe s-a ocupat domnul Adrian Pricop de terminarea și îngrijirea locului. Greutatea cea mai mare au dus-o arhiviștii, pentru ambalarea, căratul și ducerea în noul loc, dar și aranjarea în acest local. Au fost făcute mari eforturi de către întregul personal. Astăzi, când totul este în ordine, în spații mari, luminoase, materialele având toate evidențe, s-au uitat acele timpuri. Dintre cei care au trudit atunci la construirea localului, la punerea în ordine a arhivelor, cei mai mulți se odihnesc în cimitir. Mai străduiește să urmărească cum duc mai departe munca

arhivistică cei care au intrat mai târziu în Arhive și anume domnul Pricop și încă vreo câțiva care mai sunt în viață.

Când am aniversat 150 de ani de la înființarea Arhivelor, în anul 1981, eram în noul local și eram mai mulți. Subliniam atunci, în comunicarea mea, că Arhivele Statului sunt contemporane cu marile evenimente ale istoriei poporului român: Revoluția de la 1848, Unirea din 1859, cucerirea Independenței de Stat, formarea statului național unitar român și, în urma acestor mari evenimente, crearea și dezvoltarea economiei moderne, stabilirea de relații politice, diplomatice și economice cu statele lumii și că aceste evenimente sunt consemnate în izvoarele istorice păstrate de Arhivele Statului.

O direcție către care conducerea Arhivelor și-a concentrat preocupările a fost aceea a elaborării unei legislații arhivistice menită să reglementeze organizarea, atribuțiile, modul de lucru, evidența, folosirea, păstrarea și conservarea documentelor. Discutarea proiectelor acestor reglementări cu șefii filialelor a însemnat valorificarea experienței arhivistice și s-a materializat în calitatea acestora.

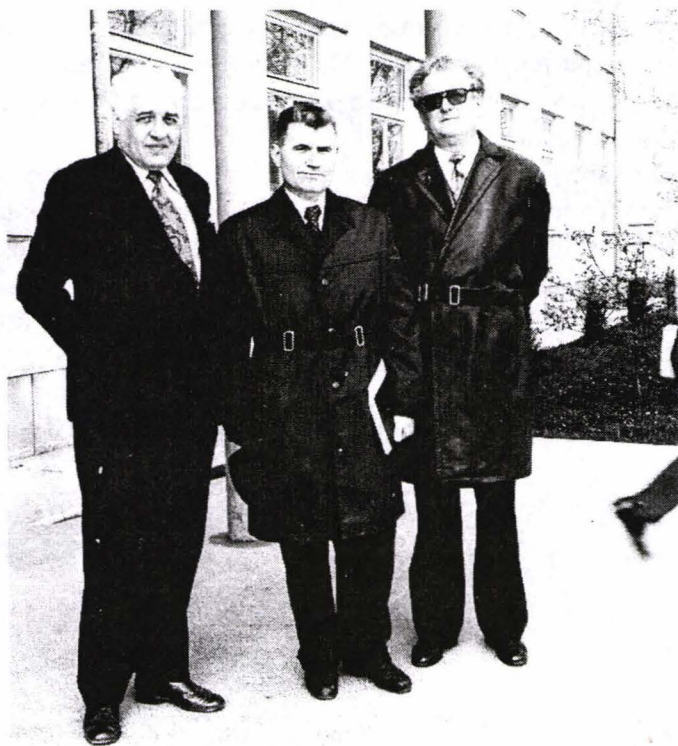
În cursul anilor, dar mai ales după crearea noii rețele a Arhivelor Statului, s-au adunat, în depozitele noastre, tone de arhive. Atunci le luam de pe unde le găseam, fără evidență, adică neinventariate. De aceea, prima preocupare a arhiviștilor era punerea în ordine, mai ales că pe atunci a apărut o lege care obliga pe toți salariații sau pe foștii salariați să obțină, de pe unde au lucrat, acte de vechime în muncă. Cum multe instituții și întreprinderi predaseră documentele la Arhivele Statului, acestea trebuiau să cerceteze documentele și să elibereze acte de vechime în muncă. Iată de ce, ani de zile, chiar și în zilele noastre se mai eliberează acte de vechime în muncă.

Concomitent cu aceste preocupări, filialele Arhivelor Statului s-au ocupat de pregătirea și publicarea instrumentelor de evidență – inventare, îndrumătoare, cataloage de documente, indici cronologici. Filiala ieșeană a publicat patru volume din *Îndrumător în Arhivele Statului Iași*, precum și alte lucrări științifice.

Șeful Serviciului Regional Iași, domnul Ungureanu și, după dânsul, domnul Adrian Pricop, au fost șefii cercului profesional al arhiviștilor din filialele Moldovei. Doresc să scriu despre această formă de pregătire, deoarece, pentru multă vreme, a fost un important mijloc de pregătire, de împărtășire a experienței, dar și de cunoaștere a arhiviștilor între ei. Pregătirea referatelor, coordonarea muncii și chiar pregătirea convocării era o mare greutate, căci nu era ușor să cazezi 25-30 de oameni, să le asiguri masa, să organizezi deplasarea oamenilor să viziteze obiective istorice, instituții mari creatoare de arhive și chiar prezența la teatru. Dezbaterele referatelor în cercul de învățământ erau adevărate sesiuni științifice, fiecare străduindu-se să aducă informații cât mai interesante. Era o adevărată plăcere să asculți referatele sau discuțiile soților Gavrilă și Sevastița Irimescu de la Suceava, ale lui Ștefan Cervatiuc și Stela Giosan de la Botoșani, ale lui Dumitru Zaharia, Emilia Chiriacescu, Vilică Munteanu de la Bacău și alții, dar,

mai ales, ale arhiviștilor de la Iași, mereu veselul Balica, Virginia Isac, Dumitru Ivănescu etc. Am fost prezent la mai multe ședințe ale arhiviștilor din Moldova. Chiar deplasările pe la obiectivele pe care le vizitam constituiau probleme de discutat. Prilej de discuții a apărut când a luat ființă un institut de învățământ superior la Suceava. Și apariția echipei de fotbal de la Suceava a constituit prilej de discuții. Același lucru s-a întâmplat și cu Bacăul. Nici asemenea apariții nu treceau neobservate. Fiecare trebuia să se laude cu ceva. Cea mai mare bucurie ne-o provocau însă vizitele la mănăstirile din nordul Moldovei, dar și la Botoșanii lui Eminescu, Enescu, Iorga etc. Îmi amintesc însă, cu deosebită plăcere, când am vizitat marea hidrocentrală de la Bicăz și împrejurimile. Și aici, arhiviștii noștri au avut întrebări de pus celui care ne conducea. Au întrebat unde sunt vestitele plute de pe Bistrița ?!

O problemă care începuse să se discute în cercurile noastre profesionale era situația Arhivelor Tehnice. Nu mai știu cum a continuat rezolvarea acestei probleme, căci în anul 1985 și eu mi-am încheiat activitatea, plecând la pensie. Știu însă că, în timp, au apărut alte probleme, poate mai importante, care trebuiau

rezolvate cu prioritate. Nu știu însă ce s-a ales cu cercurile profesionale. Dar sunt convins că arhiviștii nu vor lăsa să dispară experiența care a adus, cândva, foloase nemăsurate arhivisticii. Poate se vor găsi și conducători, mai mari sau mai mici, care să înțeleagă ce înseamnă arhivele și arhiviștii. Poate vor citi și vor înțelege conținutul cărții *Arhiviștii, oameni ai timpului lor* și vor vedea că, dintre aceștia, în anul în care suntem acum, 2012, doi dintre ei își aniversază 90 de ani de viață: domnul **Ioan Rusu Sărățeanu**, de la Bistrița

și domnul **Adrian Pricop** de la Iași (suntem toți trei în fotografia alăturată). N-au trecut prin viață fără a lăsa urme adânci.

Astfel de urme sunt și localurile de Arhive. În a doua jumătate a secolului al XX-lea au fost construite 25 de sedii ale Arhivelor. Eu am vorbit cu toți cei care

au fost numiți directori generali la Arhive după 1990 și le-am recomandat ca, pe timpul mandatului lor, să asigure construirea măcar a unui local de Arhivă. Atât domnul Ioan Rusu la Bistrița, cât și domnul Adrian Pricop la Iași au lăsat, în urma lor, două sedii frumoase, iar când trec pe lângă ele se opresc și zic: „Aici am muncit și eu toată viața!”.

Domnul Adrian Pricop, ca și predecesorul său, a întreținut relații excelente cu instituțiile de Învățământ și Cultură, cu toate instituțiile din județ și, în primul rând, cu Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”. Aproape în fiecare an, la Arhivele ieșene făceau practică studenții. Arhiviștii participau la acțiunile științifice ale Universității, iar cadrele didactice participau la activitățile științifice ale Arhivelor. În afară de aceasta, majoritatea tinerilor arhiviști încadrați la Arhive au fost absolvenți ai Universității din Iași.

Cu domnul Pricop am fost la Paris, timp de 3 luni, la Stagiul Tehnic instituțional pe linie de arhive. Acolo am beneficiat de cunoștințe pe linie de arhive, din partea unora dintre cele mai vechi instituții de arhive și am avut colegi din mai multe țări din lume, am vizitat unele depozite ale Arhivelor departamentale, orășenești etc. La rândul nostru, am găzduit o masă rotundă cu participare internațională. Domnul Pricop și cu mine ne-am străduit, atunci, să le arătăm și noi francezilor din experiența noastră. Datorită relațiilor bune cu Arhivele franceze, de câte ori s-au dus arhiviști de-ai noștri la cercetare, în Franța, au fost bine primiți și au obținut tot ce au cerut.

Oricât ne-am strădui să redăm, în câteva pagini, viața unui om, aceasta este imposibil. De aceea, îmi cer iertare fostului meu coleg și prieten pentru succinta prezentare a faptelor sale. Cred că nici dânsul nu ar fi scris mai mult, ci, modest cum este, ar fi lăsat faptele să vorbească.

Noi rugăm pe bunul Dumnezeu să-i dea sănătate și să-l vedem printre noi cât mai mulți ani.

Domnul să fie cu noi !

București, 4 septembrie 2012

Când, în urmă cu mai bine de patru decenii, mai exact, la 1 octombrie 1970, am trecut pragul Sanctuarului Arhivelor Statului (pe atunci nefiind, încă, Naționale), nu aveam vreun fel de cunoștință despre specialiștii uneia dintre cele mai vechi instituții publice românești, care în 1957 aniversase 125 de ani de existență.

Șansa vieții a fost, însă, că l-am avut ca dascăl, alături de alți profesori iluștri, pe cel mai mare arhivist-istoric al românilor, pe Aurelian Sacerdoțeanu, cel care timp de 15 ani, între 1938 și 1953 a condus și a răspuns de destinele Arhivelor Statului, în calitate de director general.

La scurt timp, am putut să cunosc și să învăț multe taine ale muncii cu documentele de la mari arhiviști din cadrul Direcției Generale, cum au fost, printre alții: Mihai Fănescu, M. Regleanu, Ileana Leonte, Gh. Limona, Elena Moisuc, M. Guboglu și Doina Tinculescu. Alături de ei am cunoscut și colaborat cu alți arhiviști ceva mai tineri, care au devenit specialiști de nădejde, de-a lungul anilor: Vasile Nicula, Mihai Stătic, Ștefan Stănciulescu, Virgiliu Z. Teodorescu, Veronica Vasilescu pentru a aminti doar câțiva dintre ei, întrucât lista este mult mai bogată. La fel de rapid am aflat și m-am convins că în țară, la multe filiale județene ale Arhivelor Statului activau oameni de nădejde, cu care instituția se putea mândri, dovadă că unii dintre ei au îndeplinit misiuni nu numai în țară, dar și în arhivele străine. Așa aveam să aflui și apoi să-i cunosc pe Nicolae Chipurici de la Arhivele din Turnu-Severin, pe Tiberiu Moț, care activa la arhivele județene Timiș, pe Andrei Caciara de la Arad, Ștefan Suciul arhivistul brașovean, Ioan Pleșa de la Alba-Iulia și, nu în ultimul rând, pe unul dintre cei mai buni și devotați arhiviști din sistemul Arhivelor Naționale, pe Ioan Ranca. Pe reprezentantul de seamă al Arhivelor Clujene de atunci, Ioan Mărcuș, l-am întâlnit și cunoscut în cadrul Direcției Generale, unde îndeplinea funcția de director general adjunct.

O impresie deosebită și o influență puternică asupra întregii mele cariere de arhivist a avut-o Iașiul, cea de-a doua capitală a arhivisticii românești, acolo unde, de-a lungul secolelor au activat alți iluștri arhiviști ai Școlii Românești. Unul dintre ei a fost Gheorghe Ungureanu, care, cu un an înainte de venirea mea în Arhive se pensionase, dar personalitatea lui încă domina lumea arhivistică. Misiunea de a continua tradiția înaintașilor și activitatea lui Gh. Ungureanu i-a revenit lui Adrian Pricop, care, începând cu 1 aprilie 1969, a fost numit în funcția de șef al Filialei Iași a Arhivelor Statului. S-a dovedit a fi un debut de bun augur pentru că preluase funcția după Stagiul efectuat în Arhivele Franței, între 5 ianuarie și 3 martie 1969, continuat după numirea la conducerea Arhivelor ieșene, cu o misiune de cercetare, timp de o lună, la Bruxelles, pentru a depista surse de documente referitoare la istoria românilor.

Pentru cei care nu cunosc întreaga evoluție a inițierii, formării și perfecționării pregătirii de specialitate a lui Adrian Pricop trebuie remarcat că, încă de pe vremea activității sale la Botoșani, parcursese trepte importante ale muncii de arhivă și ale devenirii lui ca arhivist, astfel încât, după experiența

acumulată cu prilejul Stagiului de la Paris, numirea la conducerea Filialei Arhivelor Statului Iași era pe deplin justificată.

Anii care au urmat au marcat evoluția lui Adrian Pricop nu numai ca arhivist, dar, în egală măsură, ca manager al uneia dintre cele mai importante structuri ale sistemului Arhivelor Statului. Pentru mine, ca simplu arhivist, apoi ca secretar de redacție și redactor al „Revistei Arhivelor”, mai târziu, ca instructor pe probleme de învățământ arhivistic, ca șef de serviciu și director al Arhivelor Istorie Centrale, Adrian Pricop a constituit un model, a cărui traiectorie am urmărit-o permanent.

Funcțiile pe care le-am ocupat și atribuțiile de serviciu mi-au dat posibilitatea să vin în contact nemijlocit cu toate filialele județene ale Arhivelor Statului și, în mod special, cu cea a Iașului. Așa am putut să-l cunosc foarte bine pe OMUL și ARHIVISTUL Adrian Pricop, un caracter cu totul deosebit, scos în evidență de calitățile sale, definite prin modestie, onestitate, verticalitate, blândețe și căldură sufletească. Firea sa jovială, senină, totdeauna surâzătoare îi determina pe cei din jurul său să-i solicite compania.

La sesiunile profesionale, bilanțurile anuale și la convocarea grupei șefilor de filiale era rezervat, neplăcându-i să se facă remarcat și, mai cu seamă, să ia cuvântul spre deosebire de abonații la cuvânt, care se înghesuiau să vorbească, chiar dacă nu aveau prea multe de spus. Din acest punct de vedere se asemena foarte mult cu Andrei Caciora, șeful Filialei Arhivelor Statului Arad, ambii solicitând înaintea fiecărei convocări profesionale să fie scoși de pe listele eventualilor vorbitori. Se situa pe o asemenea poziție nu pentru că nu avea ce să prezinte, dar, prefera să lase faptele să vorbească. Cel mai bine a aplicat acest principiu în activitatea arhivistică pe care a umplut-o de conținut. A coordonat, a participat efectiv la prelucrarea documentelor de arhivă acordând prioritate realizării instrumentelor de evidență, sistematizării fondurilor în depozitele filialei, aplicării și respectării prevederilor legislației în vigoare și ale normelor tehnice de lucru în Arhive.

Nu ne-am propus să facem o ierarhizare a contribuției nemijlocite și a rezultatelor obținute de Adrian Pricop pe tărâm arhivistic, dar trebuie recunoscut că numele său se leagă în cea mai mare măsură de realizarea sediului, pe atunci nou, al Arhivelor ieșene. Tenacitatea și stăruința dovedite de el au făcut posibile construirea noului sediu și inaugurarea lui la 11 iunie 1977.

Atenția cuvenită a acordat-o formării tinerilor arhiviști, găsind înțelepciunea să creeze o atmosferă propice de lucru și asigurând împletirea experienței mai vârstnicilor arhiviști cu elanul tinerilor, fapt pentru care la Arhivele din Iași a existat un colectiv unit.

Au fost și unele momente mai dificile, provocate de unii veleitari – puțini la număr – dar Adrian Pricop a știut, cu măiestria-i recunoscută, să redreseze, de fiecare dată, Corabia.

OMUL și ARHIVISTUL s-au regăsit în personalitatea lui Adrian Pricop, au conviețuit și creat împreună oferind contemporanilor un exemplu demn de urmat, mai cu seamă, pentru generația tânără, care se poate adăpa din licoarea experienței acumulate într-o viață de nouă decenii.

PALATUL ARHIVELOR NAȚIONALE DIN IAȘI ȘI SLUJITORII SĂI

Vasile POP

În conformitate cu Legea Învățământului din anii 60, studenții aveau obligația de a efectua 15-30 de zile de practică productivă la sfârșitul anilor de studenție, sub îndrumarea unui cadru didactic. În anul 1968, profesorul universitar doctor Vasile M. Russu a însoțit un grup de 15 absolvenți ai anului I de la Facultatea de Istorie a Universității „Al.I. Cuza” Iași la Palatul Arhivelor Statului din Iași, situat în incinta Mănăstirii Golia. Aici am fost întâmpinați de doi corifei ai Arhivisticii românești, Gheorghe Ungureanu și Adrian Pricop. Pentru mulți dintre noi, dacă nu pentru majoritatea, acesta a fost primul contact cu acea instituție. Prin ținuta lor, cei doi au produs o profundă impresie asupra mea. Doi bărbați înalți, bine făcuți, cu o podoabă capilară bogată și de aceeași culoare – albă, deși era evidentă diferența de vârstă. Am fost conduși în sala de studiu, unde am fost primiți de două distinse domnișoare arhiviste – Rodica P. Anghel și Virginia Isac. În decurs de câteva minute, am fost familiarizați cu rolul și menirea instituției în societate, de către dl Adrian Pricop, după care, fiecăruia dintre noi, i s-a așezat în față un stativ pe care erau așezate diferite dosare, manuscrise ori documente. Intrându-și în rol, domnișoara Rodica Anghel (nepoata de frate a scriitorului Dimitrie Anghel) ne-a vorbit despre valoarea hrisoavelor domnești, a manuscriselor (Regulamentul Organic al Moldovei), a limbii în care au fost scrise. După o scurtă perioadă am fost conduși în depozitele de arhivă, unde ne-au impresionat ordinea și curățenia, imensitatea numărului de dosare, dar și vechimea acestora. În contrast cu această ordine și curățenie, am găsit și mormane de dosare în Turnul Goliei, unde erau depozitate arhivele Judecătoriilor ținuturilor Moldovei.

Peste ani, soarta a făcut ca autorul acestor rânduri să devină coleg de serviciu cu unul dintre cei doi. Domnul Adrian Pricop era director al Arhivelor Statului din Iași, iar eu al celor din județul Neamț. În această calitate, dar și în cea de subordonat, începând cu anul 1983, am cunoscut întregul colectiv al Arhivelor ieșene, iar în rândurile de mai jos voi încerca să creionez câteva gânduri despre fiecare, așa cum i-am cunoscut.

Domnul Adrian Pricop, după ce și-a făcut ucenicia ca arhivist la Arhivele ieșene, în anul 1951 a fost promovat ca șef al Arhivelor regiunii (apoi raionului, județului) Botoșani, iar în anul 1969 ca director al celor din Iași. Prin tact și multă colegialitate s-a apropiat de colectivul de arhiviști și arhivari, printre care figurau personalități ale domeniului cum ar fi: regretatul Constantin Turcu, Gheorghe Balica, Virgil Apostolescu, precum și cele două distinse domnișoare pomenite mai sus. L-am întâlnit pe domnul Pricop la ședințele de bilanț anual, care se desfășurau la București, în prezența unui adjunct al ministrului de Interne, într-o

atmosferă cazonă. Cum nu-i făcea plăcere să iasă în evidență, de regulă se retrăgea într-o poziție strategică, spre spatele sălii, unde, cu multă discreție, își scotea din buzunar un creion, nu mai mare de 3-4 cm, o gumă de șters și se apuca de dezlegat rebus. Era imperturbabil, nu-l afecta nici dacă era citat în raportul de analiză la pozitiv, dar nici la negativ, pentru el important era că se lucra la Iași. Aici își exercita calitățile de conducător, mobiliza colectivul la supravegherea arhivelor de la instituțiile de stat, dar și de cult din județ, la ținerea unei evidențe stricte a celor mai valoroși creatori de documente. Numai astfel a reușit ca, după edificarea noului sediu, situat în Dealul Copoului, alături de Universitate, să preia sute de metri liniari de documente.

Trebuie să remarcăm aici aportul său la stabilirea amplasamentului actual al Palatului Arhivelor din Iași. Dintotdeauna și-a dorit ca acesta să fie cât mai aproape de Palatul Universității, pentru ca profesorii și studenții să poată beneficia de tezaurul arhivistic depozitat aici. Prestigiul de care se bucura Domnia Sa precum și relațiile personale pe care le cultiva cu serviciul Administrativ-Financiar al Inspectoratului Județean al Ministerului de Interne, au făcut posibilă această construcție, pe acest amplasament, într-un timp record.

Dacă la aceasta se va face, cândva, o evidență a valorilor arhivistice (manuscrise, cărți, documente) aduse și introduse în circuitul științific național, atunci se va putea schița dimensiunea aportului său la îmbogățirea Tezaurului Arhivistic Național.

Din primăvara anului 1983, prin transfer, am venit ca arhivist principal, la Arhivele Statului din Iași, intrând în subordinea domnului Adrian Pricop. În această calitate, am avut o colaborare perfectă, aș putea spune, cu Domnia Sa. M-a sprijinit în procesul de integrare în colectiv, dar și în rezolvarea problemei spațiului locativ. Nu s-a manifestat niciodată ca șef, ci ca partener, coleg mai mare. Știa să pună la lucru energia specifică tinereții, dar și experiența profesională. La sala de studiu a continuat inițiativa regretaților Gheorghe Ungureanu și Rodica P. Anghel, privind completarea opiselor alfabetice pe probleme (un fel de fișe de semnalare), pentru a veni în sprijinul cercetătorilor, cu cotele unităților arhivistice unde să găsească informații la tema de cercetare, din noianul (15 km.) de documente. Tot pe această linie consider demn de reținut solitudinea cu care îi sprijinea pe tinerii cercetători științifici de la Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” din Iași, pe cei de la Complexul Muzeal al Moldovei, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” etc. Spre regretul colectivului, dar și bucuria unuia din colaboratori (care nu avea răbdare să-i preia scaunul), a venit și momentul retragerii (pensionării) din activitate.

S-a retras de la Arhivele Statului, dar nu și din Profesie.

Recunoscându-i calitățile, Mitropolitul Moldovei i-a solicitat colaborarea la coordonarea arhivei acestei instituții, unde și-a continuat munca nobilă de arhivist încă vreo 15 ani.

Dumnezeu să te țină sănătos, DOMNULE ARHIVIST ADRIAN PRICOP!

O PERSONALITATE EXEMPLARĂ

Dr. Dan JUMARĂ

Celebrarea domnului Adrian Pricop oferă oportunitatea de a readuce în prim-planul societății contemporane o personalitate remarcabilă, distinsă și exemplară. Organizarea unui moment aniversar dedicat domnului Adrian Pricop apare ca firească și necesară. Este firească pentru că orice neam care își prețuiește și își respectă valorile demonstrează astfel temeinicia și identitatea sa culturală și morală. Mai ales astăzi, când ne găsim cu greu locul în complexitatea evenimentelor ce se succed în jurul nostru cu celeritate și, adeseori, contradictoriu, avem nevoie de repere solide, de modele la care să ne raportăm, de figuri emblematice. De aceea, este absolut necesar să readucem în conștiința contemporanilor fapte ale unor oameni care, cu un patriotism implicit și adeseori discret, au știut să păstreze și să ducă mai departe ceea ce înseamnă moștenire culturală și istorie națională.

Domnul Adrian Pricop este unul dintre aceștia, deoarece și-a dedicat întreaga energie și competență, întreaga dăruire și responsabilitate păstrării și punerii în lumină a patrimoniului arhivistic autohton. Așa l-am cunoscut, veghind, cu o seninătate bonomă, cu un echilibru sufletesc demn și maiestuos, ca activitățile de zi cu zi de la Arhivele Statului din Iași să se desfășoare astfel încât instituția pe care o conducea să funcționeze în scopul pentru care a fost înființată. Mai ales istoricii, și nu numai, cunosc însemnătatea arhivelor pentru cercetarea și aflarea faptelor trecutului. Căci, știm cu toții, istoria, ca știință, nu ar putea exista fără documente, ele constituind sursa și temelia oricărui studiu, oricărui manual sau tratat de specialitate. În vechime, istoriografia greacă și latină puna accent pe valoarea educativă, morală a operelor, acestea impunând, totodată, prezența elementelor de elocință și narație, ceea ce făcea ca lucrarea cu caracter istoric să aparțină mai mult artei decât științei. Ca și cum ar fi păstrat vii preceptele enunțate de la Sallustius la Titus Livius și Tacitus, domnul Adrian Pricop a știut să abordeze istoria și din această perspectivă, el însuși fiind un narator talentat, un povestitor plin de har, un maestru fermecător al conversației.

Ca tânăr arhivist, am învățat de la domnul Pricop multe lucruri însemnate, atât pentru devenirea mea profesională, cât și pentru viață. Priceput în această disciplină aparte care este arhivistica, Domnia Sa m-a făcut să deslușesc tainele documentelor, să le interpretez în context, m-a făcut să deprind pasiunea cercetării în arhive. Ca un călător temerar, am pășit pe un târâm nou pentru mine atunci, în 1983, când aveam doar o scurtă experiență profesională, de 4 ani la catedră. Domnul director Pricop mi-a îndrumat pașii, m-a inițiat în tot ceea ce înseamnă munca de arhivist, adică o activitate supraspecializată, adeseori anevoioasă și solicitantă, dar cu satisfacții nebănuite. Domnia Sa a avut un rol incontestabil în evoluția mea, pentru că, de atunci, nu m-am mai putut ține departe de cercetare,

revenind mereu la izvoare, unde mă simt și astăzi ca acasă. Cu răbdare și blândețe, cu omenia sa cunoscută și greu de egalat, domnul Pricop m-a făcut să descopăr acest domeniu fascinant, fără de care orizontul meu de cunoaștere și de afirmare profesională ar fi fost, fără îndoială, mult mai sărac.

Pe lângă cele afirmate despre sărbătoritul nostru, se cuvine a fi subliniate și alte virtuți ale Domniei Sale, unele fiind însușiri dăruite de natură, altele fiind datorate unei educații atente și solide, în spiritul valorilor tradiționale: probitatea morală și profesională, în toate nuanțele sale, civilitatea, eleganța în exprimare, respectul față de semenii și abordarea optimistă, tonică, curajoasă a realităților vieții. Mă simt norocos și mândru de a mă număra printre cei care îl cunosc pe domnul Adrian Pricop, onorat de a fi lucrat sub îndrumarea sau alături de Domnia Sa, exprimându-mi speranța că viața și activitatea sa vor constitui întotdeauna un exemplu demn de urmat și îmi exprim bucuria de a fi contemporan cu un om și un român adevărat.

LA MULȚI ANI CU SĂNĂTATE, DOMNULE DIRECTOR ADRIAN PRICOP!

ALEXANDRU TEMCIUC – UN PROFESIONIST AL ARHIVELOR, O INIMĂ MARE

Vilică MUNTEANU

Alexandru Temciuc – a professional of Archives, a big heart Summary

Alexandru Temciuc (1940-2011), after having had difficulties refuge in 1944 in the Soviet occupied Bassarabia, together with his family status of persecution political, being forced to work as a day laborer at a young age, was able to follow the University of “Al.I. Cuza” Faculty of History-Philosophy Iași, and then he held almost the entire working at the National Archives Vrancea, noted as an excellent professional with real human qualities, which contributed to the improvement of archival theory and practice.

Keywords: Alexandru Temciuc, Bassarabia, persecution political, historical, archivist, Vrancea county.

În seara zilei de 13 noiembrie 2011 am sunat-o pe soția colegului și prietenului Alexandru (Sandu) Temciuc să-i transmit că a doua zi aveam să trec prin Focșani, în drum spre București și o să opresc pe la ei să-l mai văd pe Sandu, pe care-l știam grav bolnav, la care dumneai mi-a spus că nu se știe dacă o să-l mai prind în viață. Din nefericire, această presimțire s-a adeverit, iar doar la câteva ceasuri expresivii ochi ai lui Sandu s-au închis pentru totdeauna, inima-i largă a încetat să mai bată și nobilul său suflet s-a ridicat la cer, iar de acolo, de sus, a căzut o stea, după o viață în care a avut parte de greutăți și bucurii, dar pe care a trăit-o din plin, cu demnitate.

Alexandru Temciuc s-a născut la 15 octombrie 1940 în satul Șebutiinți¹, din părinții Iacob și Maria, în unele dintre cele mai grele momente din istoria neamului românesc, după cedarea de către România a Basarabiei, nordului Bucovinei, ținutului Herța, nord-vestului Transilvaniei și Cadrilaterului, când începuse deja cea de-a doua conflagrație mondială a secolului XX și puțin înainte de intrarea țării în război. De altfel, războiul a jucat un rol care a schimbat destinul

¹ Satul Șebutiinți a aparținut de județul Hotin, Basarabia. Urmare aplicării prevederilor Pactului Ribbentrop-Molotov (1939), Basarabia, nordul Bucovinei și Ținutul Herța au fost anexate de către URSS, la 28 iunie 1940. După ce Basarabia a fost ocupată de sovietici, Stalin a dezmembrat-o în trei părți. Astfel, la 2 august 1940, a fost înființată RSS Moldovenească, iar părțile de sud (județele românești Cetatea Albă și Ismail) și de nord (județul Hotin) ale Basarabiei, precum și nordul Bucovinei și Ținutul Herța au fost alipite RSS Ucrainene.

familiei Temciuc, ca și al altor mii și mii de români: în primăvara anului 1944, satul aflându-se în zona câmpului de luptă, cei patru membri ai familiei s-au refugiat în România. Inițial s-au stabilit la Iași, unde Iacob Temciuc avea un frate, care locuia acolo încă din anul 1932, dar după scurt timp acesta s-a transferat cu serviciul la Sibiu, iar Maria Temciuc împreună cu fiul și fiica s-au îndreptat spre Banat, deoarece, între timp, Iacob fusese încorporat în armată la o unitate militară care-și avea sediul într-o comună situată lângă Timișoara. După demobilizarea tatălui, familia Temciuc s-a stabilit în comuna Cărpiniș, de unde a fost mutată în comuna Tomnatic, județul Timiș, unde a primit un lot de pământ urmare împrumutării din anul 1945.

Sandu a început școala primară la Tomnatic, dar în anul 1951 familia sa, în urma unor hotărâri ale conducerii statului, a trebuit să părăsească localitatea și a fost mutată în comuna Răchitoasa, județul Ialomița, pentru că Iacob Temciuc fusese, între anii 1935-1938 membru al Partidului Național Creștin și, o perioadă, inspector regional în județul Hotin. La greutățile și necazurile de până atunci s-au adăugat altele: lipsa unei locuințe în plin Bărăgan (au trebuit să-i facă inițial un bordei), statutul dat de stabilirea domiciliului forțat, posibilități reduse de asigurare a celor necesare traiului. Așa se face că încă de la 11-12 ani copilul Sandu Temciuc, deși se ducea regulat la școală, munea ca zilier la IAS Giurgeni

pentru a contribui, după puterile sale, la aducerea unui venit familiei spre a putea trăi. Peste ani povestea că dintre toți lucrătorii din Arhive, era singurul care semnase statul de plată de la 11 ani. Dureros. Dar poate tocmai aceste greutăți l-au fortificat. Pentru cele pătimate acea perioadă de timp, prin Decizia nr. 1703/24.10.2002 Comisia pentru Constatarea calității de Luptător în Rezistența Comunistă a stabilit să i se acorde lui Alexandru Temciuc calitatea de luptător în rezistența anticomunistă.

În anul 1955 autoritățile au aprobat familiei Temciuc să se mute în satul Câmpineanca, lângă Focșani, sat în al cărui cimitir a ales să-și găsească odihna veșnică. Nou stabiliți în Câmpineanca, cu posibilități materiale precare, tatăl muncitor necalificat, s-a angajat ca ziler la IAS Odobești, unde își îndeplinea bine sarcinile

COMISIA PENTRU CONSTATAREA CALITĂȚII DE LUPTĂTOR ÎN REZISTENȚA ANTICOMUNISTĂ

DECIZIA NR. 1703/24.10.2002

privind acordarea calității de luptător în rezistența anticomunistă

În conformitate cu Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 214/1999, privind acordarea calității de luptător în rezistența anticomunistă a persoanelor victimizate pentru infracțiuni săvârșite din motive politice, propriu și războiului împotriva celor au fost dispuse din motive politice, statul și serviciile abative.

Cuvenia pentru constatarea calității de luptător în rezistența anticomunistă.

Statul de luptător în rezistența anticomunistă, art. 1, conține, se art.

3 litera b) și d) din Ordonanța de Urgență a Guvernului României nr. 214/1999, astfel încât să se acorde a fost supus, din motive politice, unei munci administrative abative.

INCIDENȚĂ

Se acordă domnului TEMCIUC ALEXANDRU

(născut la) 1924 în Măruș

(domiciliul la) Focșani, Județul Vrancea, în România, URSS

în

CALITATEA DE LUPTĂTOR ÎN REZISTENȚA ANTICOMUNISTĂ

Domnului TEMCIUC ALEXANDRU

beneficiar al prezentei decizii de lege, în urma a sa și a acordării calității de luptător în rezistența anticomunistă.

PREȘEDINTE Ștefan Popa

SECRETAR Ștefan Popa

Data eliberării: 24.10.2002

profesionale, fiind apreciat ca un muncitor conștiincios, punctual și corect în cadrul colectivului. În paralel, între 1955-1959 a urmat cursurile serale ale Liceului „Unirea” din Focșani, obținând Diploma de Maturitate.

După absolvirea liceului a lucrat ca profesor suplitor la Școala Elementară Faraoanele, iar în vara anului 1961 a susținut examenul de admitere la Facultatea de Istorie-Filosofie a Universității „Al.I. Cuza” Iași, secția „Istoria României”, pe care a absolvit-o în anul 1966, când a susținut și promovat examenul de stat cu media 8,50. În facultate a fost între studenții apreciați atât pentru calitățile intelectuale, cât și pentru cele morale. Aici l-a cunoscut și s-a împrietenit cu un alt viitor merituos slujitor al Arhivelor – Florin Alexandru Duță. Pentru rezultatele bune la învățătură și activitățile obștești, în ultimul an Sandu Temciuc a fost primit în partid. O recompensă deosebită dacă avem în vedere „antecedentele” de familie.

Cu licența în buzunar, a fost repartizat profesor de istorie la Școala generală Tulucești, județul Galați, unde a funcționat doi ani, perioadă în care a făcut naveta, între alții, cu cea care avea să facă o bună carieră de arhivist la Galați, Viorica Solomon². În septembrie 1968, Sandu s-a transferat la Muzeul de Istorie și Etnografie Focșani, unde s-a remarcat prin buna pregătire profesională. Acolo a fost remarcat de șeful Filialei Arhivelor Statului județul Vrancea, Constantin Goncariu, care i-a propus să se transfere la instituția pe care o conducea, fapt materializat la 1 octombrie 1970. În același an 1970 s-a căsătorit cu jurista Maria (Lidia) Moraru, iar în anul 1972 s-a născut unicul lor fiu, Bogdan.

Ca lucrător în Arhivele Statului, devenite, din anul 1996, Arhivele Naționale, Alexandru Temciuc s-a implicat în toată gama de activități specifice instituției – preluarea de fonduri arhivistice și documente, prelucrarea acestora și a celor aflate deja în depozite, îndrumare și control la creatorii de arhivă din județ, valorificarea științifică a informațiilor din documente prin organizarea de expoziții tematice, publicarea de studii și articole. Deși Constantin Goncariu, datorită calităților profesionale și umane, îl vedea succesorul său la conducerea instituției, după pensionarea sa organele locale de partid au impus o altă persoană – Victor Nămoșanu. Sandu Temciuc, deși oarecum afectat de acest fapt, a avut puterea să treacă momentul și a avut o foarte bună colaborare profesională cu șeful filialei până la pensionarea acestuia – 1994. La 1 august 1994, Alexandru Temciuc a fost numit director al Arhivelor vrâncene, funcție pe care a îndeplinit-o până în decembrie 2002, când, în timpul unui simpozion, a suferit un accident vascular destul de serios, care a făcut ca viața să-i atârne de un fir de păr. La câteva zile după accidentul vascular l-am vizitat la spital, la București. Starea sa era destul de

² I-am solicitat doamnei Viorica Solomon să-mi trimită câteva rânduri despre Sandu pentru a le introduce în acest omagiu, la care mi-a replicat, după câteva săptămâni, că, deși este și un om de condei, nu este în stare să lege două cuvinte în scris despre admirabilul om care a fost Alexandru Temciuc, pentru că atunci când încearcă să scrie i se pune un nod în gât și ochii i se împăienjănesc; nu poate încă să accepte gândul că Sandu nu mai este printre noi.

critică și cu toate că vorbisem cu el, la următoarea întâlnire nu-și mai amintea. A avut însă o voință ieșită din comun: într-un timp destul de scurt a început să recupereze, a reînceput să învețe să scrie, să-și recapete abilitățile. Simțindu-se refăcut aproape integral, pe 7 aprilie 2003 s-a reîntors la serviciu, dar după trei zile, considerând că activitatea era prea solicitantă și având deja vârsta de pensionare, a cerut conducerii Arhivelor Naționale să i se închidă carnetul de muncă începând cu data de 1 mai 2003 pentru ca apoi să poată perfectă dosarul de pensionare.

S-a încheiat astfel o frumoasă și bogată carieră profesională a arhivistului Alexandru Temciuc, cel care s-a făcut remarcat de colegi, și nu numai, prin profesionalism, seriozitate, rigurozitate, promptitudine, profunzime în gândire, optimism, colegialitate, dar, mai ales, prin noblețea sufletească rar întâlnită. Într-o discuție cu colega Eugenia Mărioara Mihalcea, prin anul 2000, am întrebat-o cam cine crede că ar fi „gentlemanul” Arhivelor din Moldova, iar dumneaei mi-a răspuns, după o clipă de gândire: „Domnul Temciuc de la Focșani”.

Din activitatea de scoatere la lumină, prin tipar, a informațiilor din arhivă se remarcă unele volume și studii, dintre care:

- *130 de ani de activitate teatrală la Focșani*, 1980, Focșani;
- *Arhivele Statului Vrancea – Micromonografie*, Focșani, 1982;
- *Focșanii și Unirea de la 1859*, ediție de documente sub egida D.G.A.S., București, 1989;
- *Focșanii în lupta pentru Unire*, în „Revista Arhivelor”, nr. 1/1979;
- *Impulsionarea activității de îndrumare și control la organizațiile socialiste și celelalte organizații*, în „Revista Arhivelor”, nr. 2/1988.

La acestea se adaugă mai multe zeci de articole de istorie locală publicate în cotidianul „Milcovul” și în Anuarul Muzcului Județean de Istorie și Etnografie Vrancea.

De Sandu Temciuc mă leagă o sumedenie de întâmplări, fapte, întâlniri, gânduri. Primele vorbe despre el le-am auzit, în anul 1976, de la doamna Alexenia Andone, pe atunci șefa Serviciului Arhive Feudale și Administrative din Direcția Generală a Arhivelor Statului, serviciu în cadrul căruia lucram. Fusese la un control de fond la F.A.S. Vrancea și aprecia, între altele, că în micul colectiv al filialei (șeful, un arhivist, un arhivar, secretara și îngrijitoarea) era un profesionist: Temciuc. În noiembrie 1977 m-am transferat la Arhivele din Bacău și în aceeași lună, la un cerc profesional, l-am cunoscut personal pe „profesionistul” de la Focșani, de care m-am apropiat sufletește din primele momente. Treptat legăturile dintre noi s-au strâns și am devenit foarte buni prieteni. Ne consultam în diferite probleme profesionale, ne susțineam ideile ori dădeam dreptate celuilalt. Am apreciat că întotdeauna trata cu seriozitate orice problemă legată de serviciu, familie ori altceva. Avea și un umor fin și știa să sfichiuiască având zâmbetul pe buze. La multe convocări profesionale de după 1996 mergeam împreună cu

aceeași mașină și aveam timp să tăifăsuim, dar și să ne punem la punct cu anumite chestiuni de specialitate.

În decembrie 1996, împreună cu încă trei persoane din Bacău, am fost invitat de Vladimir, mitropolitul Kievului, la festivitățile și slujba de sanctificare a lui Petru Movilă. S-a întâmplat să vorbim imediat la telefon și Sandu mi-a spus că un asemenea drum cu mașina era destul de riscant și că el nu-mi recomandă să mă aventurez (era perioada când acționau așa numiții „răkeți”). A doua zi unul dintre cei invitați a renunțat la deplasarea respectivă, iar atunci, știind că Sandu era bun cunoscător de limbă rusă și, mai ales, ucraineană, l-am sunat și i-am propus să ne însoțească. A răspuns că nu avea pașaport, dar după două zile eram deja îmbarcați în mașină (unde a descoperit că proprietarul acesteia, Viorel Savin, îi fusese coleg de facultate) și ne îndreptam spre Kiev, iar „aventura” celor șapte zile a cuprins momente ce nu pot fi descrise, ci doar trăite. Cert este că Sandu ne-a scos din câteva încurcături datorită cunoștințelor de limbă ucraineană, eu știind doar rusa, în timp ce Viorel Savin și Elena Baran nu știau nici rusa. A fost unul din cele mai frumoase momente petrecute împreună.

Cu Sandu ne vizitam atunci când treceam prin Focșani în drum spre sau de la București, ori avea vreun drum la Bacău, iar la telefon vorbeam foarte des și înainte și după pensionare. Un aspect deosebit care trebuie remarcat: după pensionare, având „la activ” acel accident vascular, Sandu și Lidia Temciuc au efectuat, din 2004 până în 2010 excursii de câte 10-15 zile în multe țări din Europa de vest și centrală, precum și în Israel, Iordania și Egipt. Îi plăcea mult să călătorească, avea o voință ieșită din comun să-și demonstreze sieși că a trecut de marea cumpănă a vieții. Dar a venit vara anului 2011, când a început să dea semne de oboseală, să nu mai aibă acea forță care îl caracteriza, dar nu si-a pierdut optimismul până cu puțin înainte de a pleca în marea și ultima călătorie.

Sandu – 1970

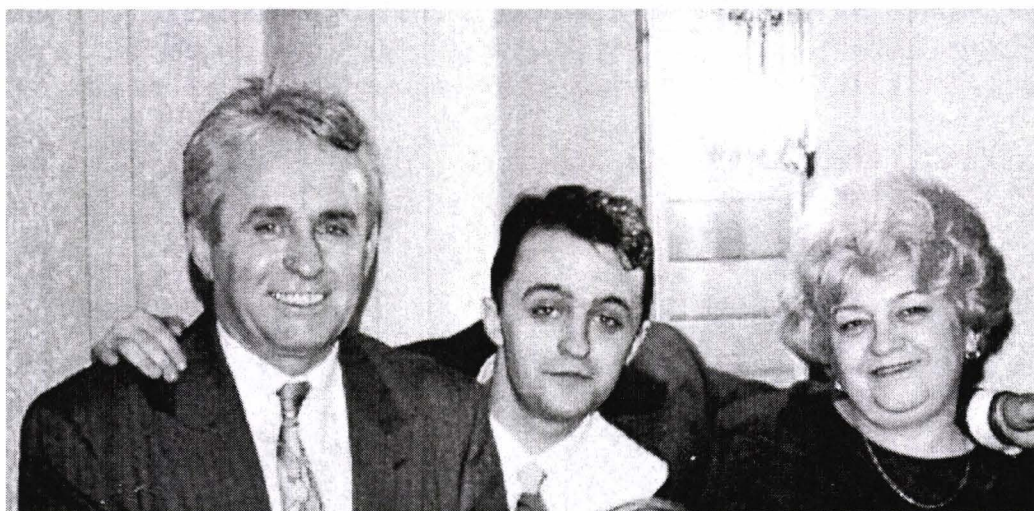
Șt. Cervatiuc, Vilică Munteanu,
Al. Temciuc, Fl. Duță, Șt. Ceașu și Vasile Pop
la un cerc profesional – Iași, 1984

Sandu – 1984

Sandu – 1988

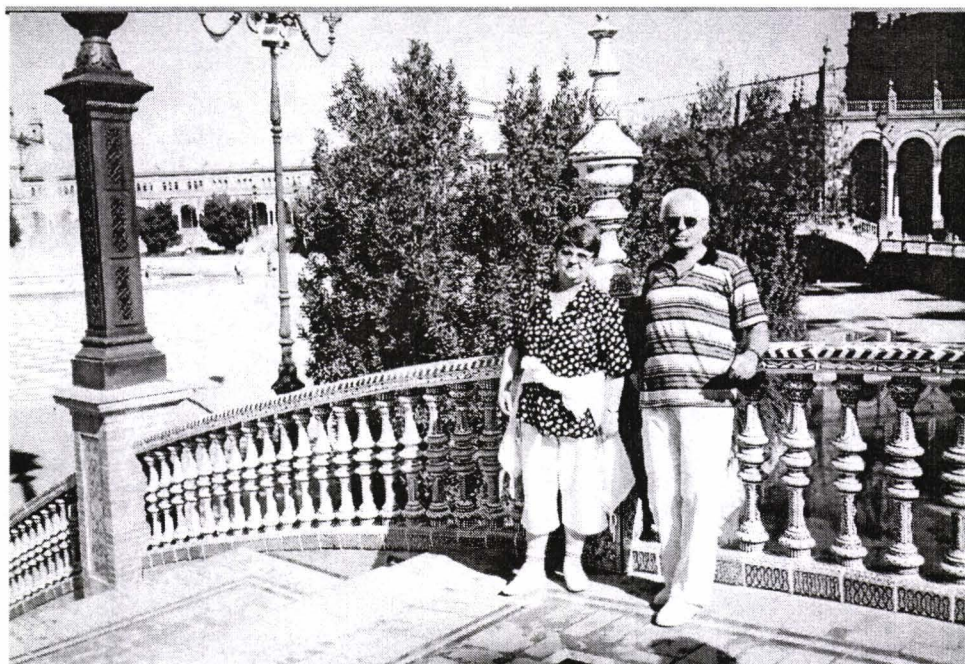
Sandu, Bogdan și Lidia Temciuc – Revelion 1994

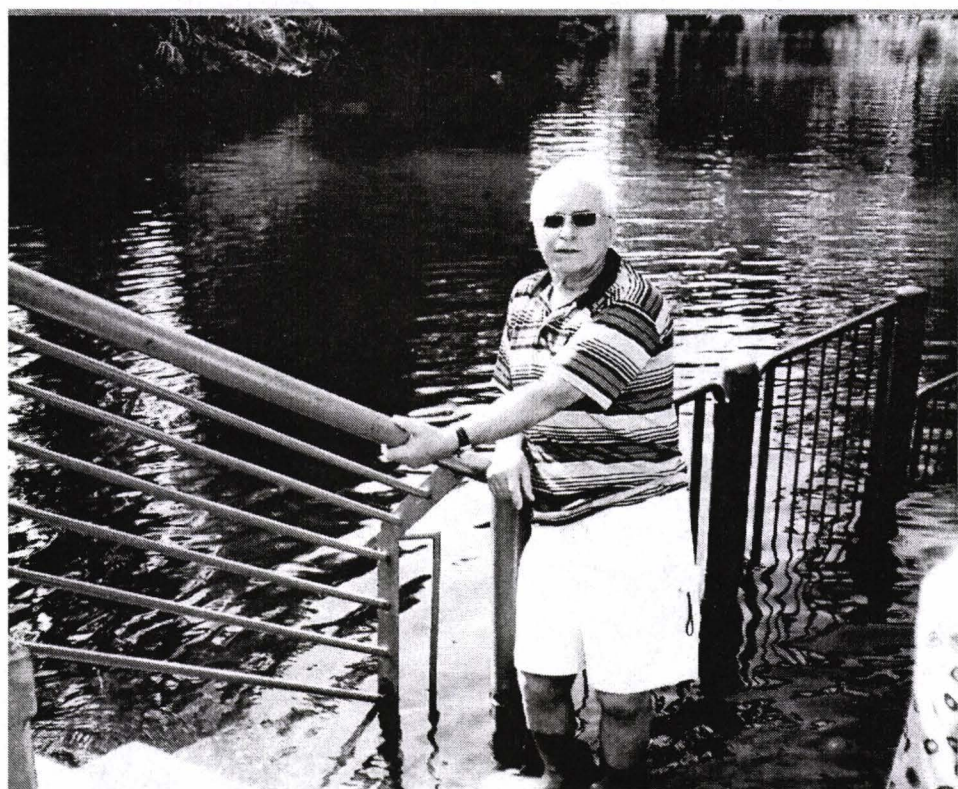
Cu o parte din participanții la sesiunea științifică organizată în anul 2001 la Slănic Moldova

Cu colegii de serviciu – 2002

Cu soția – Sevilla, 2008

Botezul în Iordan, 2010

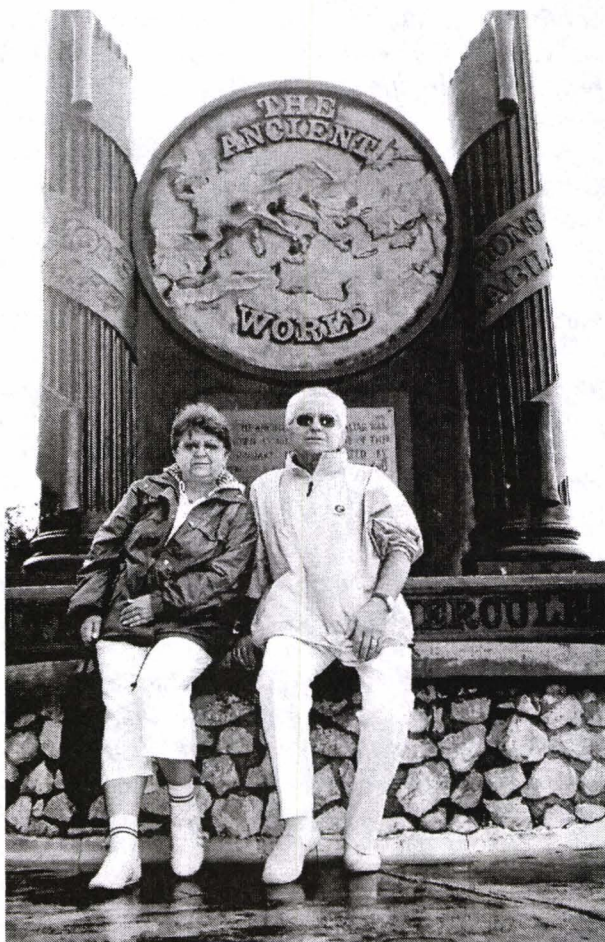
În continuare vom reda câteva gânduri așternute pe hârtie de foști colegi și prieteni.

Prof. univ. dr. Corneliu Mihail LUNGU, fost arhivist, șef al mai multor servicii din aparatul central, director și director general al Arhivelor Naționale ale României:

*Trebuie să recunosc că am încercat în mai multe rânduri să aștern pe hârtie câteva gânduri pentru a evoca personalitatea arhivistului **Alexandru TEMCIUC**, dar, de fiecare dată am găsit un motiv să amân demersul. Cauza este una singură și ar putea fi pusă pe seama stării noastre emoționale produsă, la rândul ei, de gândurile greu de acceptat că Sandu nu mai este printre noi. Amăgirea că ar mai fi printre noi este alimentată de capacitatea lui de a fi trecut cu bine peste toate momentele critice pe care soarta i le-a rezervat de-a lungul vieții sale.*

Îmi amintesc că în urmă cu mai bine de zece ani a suferit un atac cerebral, care îl adusese în starea de „a fi ori a nu fi”. Când l-am vizitat la spital și am văzut în ce situație se afla, nu credeam că avea să mai fie recuperat. Spre surprinderea tuturor, într-un timp record, dovedind o voință ce poate fi întâlnită numai la oamenii extrem de puternici, a revenit în activitate de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat. Grăitor este faptul că cei ce nu știau de accidentul suferit nici nu realizau că trecuse prin clipe groaznice. Mai mult decât atât, în anii ce au urmat a cutreierat Europa în lung și în lat, parcă pentru a recupera timpul scurs în perioada de tristă amintire, când nu te puteai deplasa în străinătate după voia și dorința ta, dacă nu îndeplineai anumite condiții.

În mod cert, de Sandu Temciuc m-am atașat pentru că, fiind de generații apropiate și venind în același an – 1970 – la Arhive, am urmat cam aceeași traiectorie profesională.

Soții Lidia și Sandu Temciuc în Gibraltara

Timp de aproape trei decenii a parcurs toate treptele arhivistice, de la simplu lucrător până la funcția de șef al Filialei Arhivelor Statului, iar după 1996, de director al Direcției Județene Vrancea a Arhivelor Naționale

Modestia, principala calitate, l-a determinat să se simtă și să rămână mereu arhivistul specialist care și-a pus întreaga capacitate în slujba documentelor de arhivă, pe care a știut să le prețuiască, să le prelucreze, să le conserve și să le pună în valoare, în egală măsură, în scopuri științifice și practice. Ca specialist de prim rang, atât prin scris, cât și cu prilejul convocărilor profesionale, a contribuit la completarea teoriei și practicii arhivistice românești.

Așa se explică pentru ce Sandu Temciuc era apreciat nu numai de confrății din Moldova, dar, în egală măsură, de toți arhiviștii din țară și de către cercetătorii care studiau documentele de arhivă.

În pofida faptului că părea un om sobru, deosebit de serios, sufletul său era cald, deschis și primitor, gata oricând să împărtășească din experiența sa, în special, celor tineri, dornici să descopere tainele muncii cu documentele de arhivă. Temeinica pregătire, experiența dobândită ca muzeograf și arhivist, continua preocupare pentru perfecționarea profesională i-au permis să conducă activitatea Arhivelor vrâncene, timp de un deceniu, cu rezultate notabile, care au propulsat Direcția județeană între colectivele fruntașe ale sistemului național al Arhivelor.

*Chiar dacă evocarea noastră pare a fi succintă, faptele și, mai cu seamă, rezultatele îndelungatei activități arhivistice, de peste trei decenii, pot demonstra regretul și, îndeosebi, golul lăsat în breasla arhiviștilor români prin plecarea în eternitate a lui **SANDU TEMCIUC**.*

Constanța TĂNASE, fostă arhivistă și directoare a Arhivelor buzoiene:

Pe Alexandru (Sandu) Temciuc l-am cunoscut în toamna anului 1977, la un cerc profesional organizat la Focșani. Era prima întâlnire profesională la care participam, fiind angajată la Filiala Arhivelor Statului județul Buzău la 15 august 1977, iar Sandu Temciuc, alături de un alt arhivist care ne-a părăsit înainte de vreme, Alexandru (Florin) Duță, m-au impresionat prin cunoștințele din domeniul arhivistic și al științelor speciale ale istoriei, dar și prin modul cum reușeau să le transmită celor mai tineri.

Ne-am împrietenit mult mai târziu, după 1990. Pentru mine a fost un adevărat prieten și coleg, de la care am avut întotdeauna un sfat bun, care m-a învățat și mi-a transmis multe din cunoștințele lui dobândite în activitatea practică în arhive. Nu a existat situație la care să nu aibă o părere, să nu-și spună punctul de vedere pe care să-l susțină cu argumente, dar avea, în același timp și puterea să recunoască dacă a greșit într-o problemă profesională ori s-a înșelat asupra caracterului unei persoane. Am fost cu el în două controale la Arhivele din Iași și Brăila, iar aceste controale au fost pentru mine un prilej de a-l cunoaște pe adevăratul arhivist Sandu Temciuc, de la care am avut ce prelua, cunoștințele dobândite folosindu-le apoi în activitatea de acordare a asistenței de specialitate la creatorii și deținătorii de arhive din județul în care-mi desfășuram activitatea.

Am fost alături de el împreună cu un alt bun coleg și prieten, Vilică Munteanu, când a avut o gravă problemă de sănătate, l-am încurajat, i-am

insuflat putere să lupte, așa cum și el a fost alături de mine în alte situații; o vorbă românească spune că „prietenul la nevoie se cunoaște”.

După ce s-a pensionat, mă suna de câteva ori pe an, se interesa de familie, de fiul meu, pe care l-a cunoscut. Îmi amintesc o întâmplare: mă întorceam de la București, de la o convocare profesională și l-am luat și pe fiul meu cu noi, era student în anul IV la Medicină, dar tot timpul în mașină nu a vorbit decât despre calculatoare, la un moment dat Sandu m-a întrebat: „Băiatul tău este student la Medicină sau Informatică?” De câte ori îl văd pe fiul meu la calculator, acum medic, dar pasionat în continuare de informatică, și cred că ar sta toată ziua dacă ar avea timp în fața unui computer, îmi aduc aminte cu nostalgie de cuvintele lui Sandu Temciuc.

Sunt anumite momente în viață care te marchează, care te determină să-ți amintești de cei care nu mai sunt, să-ți amintești întâmplări și cuvinte care astăzi înseamnă mult pentru că nu mai poți să le împărtășești împreună.

Am fost și sunt alături de familie, de soție, de băiat, pentru greaua pierdere suferită. Știu cât de grea este despărțirea de cei dragi: simți că pleacă, odată cu ei, și ceva din tine, care nu mai poate fi înlocuit de nimeni și nimic.

Regret nespus că nu am reușit să-l văd înainte de a ne părăsi, să-i spun că-l respect și-l stimez pentru că a fost un coleg și prieten adevărat și un arhivist destoinic și pasionat.

Petru OBODARIU, arhivist și director al Arhivelor Naționale Vrancea

Pe Alexandru Temciuc l-am cunoscut odată cu intrarea mea în arhive, în anul 1992. Era un om devotat Arhivelor și pasionat al istoriei locurilor vrâncene. Scrios, profesionist, plin de umor, avea mereu un zâmbet și o vorbă de încurajare pentru cine avea nevoie. Dumnealui m-a învățat primele taine ale meseriei și mai târziu, când am înțeles de ce era așa de exigent cu mine, colegul său de birou, l-am apreciat și mai mult. Parafrazându-l pe Gabriel Liiceanu aș zice că îmi e greu acum să aleg din mulțimea de amintiri ceva care să-l evoce, neștiind dacă să mă opresc „...la gesturile acestuia? La intonaria vocii lui? La cele spuse? La mimică? Pesemne că în chip spontan la toate laolaltă pentru că altminteri cum s-ar alcătui în noi imaginea aceea cu care despicăm apoi timpul și îl împiedicăm să se așeze, cu nerăbdarea și uitarea lui, peste personajul real?” Gabriel Liiceanu – Declarație de iubire

Și, pe deasupra, eu m-aș opri și la munca lui, căreia i s-a dedicat cu pasiune până la ieșirea la pensie, lăsând în urmă imaginea unui director exigent, dar corect, dar mai ales a unui coleg pe care te puteai baza la nevoie.

Dumnezeu să-l odihnească!

În puține cuvinte, mult prea puține pentru a putea creiona în întregime chipul sufletesc al lui Sandu, am încercat să aducem un pios omagiu celui pe care cu toții l-am prețuit și respectat. Plecarea sa ne-a lăsat mai săraci, a lăsat o familie care nu poate acoperi lipsa stălpului, dar a lăsat o sumedenie de amintiri frumoase, în urma faptelor sale.

Închei cu mesajul pe care l-am transmis la înmormântare:

Dragul meu SANDU,

Luna aceasta sunt 34 de ani de când ne-am întâlnit prima oară și când, după două zile, parcă ne cunoșteam de foarte mult timp. Ne-am împrietenit din primul moment aproape. Probabil sufletele noastre aveau aceeași lungime de undă, iar prieteni buni am rămas până alaltăieri, ziua în care nobila și generoasa ta inimă a încetat să mai bată, iar acum a venit ceasul despărțirii. Din păcate, și îmi pare nespus de rău, nu sunt fizic lângă tine pe ultimul tău drum, dar te însoțesc cu gândul și sunt sigur că mă simți. Astăzi, odată cu plecarea ta spre Cer, se rupe și o bucată din sufletul meu. Pleacă unul dintre cei mai buni prieteni – al meu, al lui Cornel, al lui Fănică, al lui Gavrilă, al lui Florin, Mitu și Costică – ultimi trei plecați și ei la Domnul. Pleacă unul dintre cei mai stimați și apreciați slujitori ai Arhivelor Naționale din Moldova: un DOMN, totdeauna deschis, apropiat, optimist și deosebit de modest.

În preajma ta totdeauna mă simțeam bine, am colaborat excelent pe linie profesională – tu fiind un foarte bun profesionist, iar după pensionare legăturile s-au menținut la fel – ne vizitam, vorbeam deseori la telefon. Erăi încântat de ceea ce făceai. Și făceai cu drag și pasiune. În ultimii ani ai fost, împreună cu devotata ta soție, Lidia, în mai multe excursii peste graniță și de fiecare dată noi, cei care te cunoșteam bine, te apreciam mult pentru curajul, voința și puterea că, după ce ai trecut prin clipe grele cu sănătatea, să te aventurezi la așa călătorii, ceea ce demonstra nespusa ta poftă de viață, viață pe care ai trăit-o din plin, dar care a fost prea scurtă pentru tine.

Știi că încă din fragedă copilărie ai avut multe de înfruntat – refugiul din Basarabia în 1944, deportarea din Banat în Bărăgan la începutul anilor '50 ai veacului trecut, faptul că ai început să muncești, și este înscris în cartea ta de muncă de la 11-12 ani, dar cu toate acestea nu ai neglijat școala, ba chiar ai avut drag de carte și ai făcut tot ce ți-a stat în putință să te realizezi în viață: să termini Facultatea, să ai o meserie frumoasă, să fii respectat, să ai o familie încheată. Și ți-au reușit.

Ai avut câteva momente de cumpănă cu sănătatea, dar, de fiecare dată, dorința ta de viață și optimismul, dublate de sprijinul direct al familiei și cel moral al prietenilor și apropiaților, au învins. Cu toate acestea, cu două zile în urmă, trupul tău atât de încercat, al unui învingător, nu a mai rezistat.

Pleacă dintre noi trupul tău, dar spiritul îți va rămâne meru alături de cei care te-am apreciat, înțeles, stimat și iubit. Pleacă dintre noi cel pe care mulți îl consideram gentelmanul Arhivelor Naționale, cel puțin din Moldova.

Rămâne în urmă un gol care nu poate fi acoperit, atât pentru noi, prietenii și colegii tăi, dar, mai ales, pentru iubitoarea și neconsolata ta soție, Lidia și pentru unicul și iubitul vostru fiu, Bogdan.

La toți ne vei lipsi. Vorbele sunt de prisos ...

Dumnezeu să te ierte și să te aibă în pază, nobile și curat suflet!

O lacrimă pe țărâna care-ți va acoperi mormântul!

Al tău prieten și coleg,

Vilică Munteanu, Bacău

14 noiembrie 2011

IN MEMORIAM
PROFESOR DOCTOR ÎN ISTORIE IOAN MURARIU,
ILUSTRU CERCETĂTOR ÎN ALE ISTORIEI ȘI ARHIVELOR

Dr. Ioan CIUȚĂ

**Ioan Murariu, PhD, complex illustrious professor
and researcher in local and national history**

Summary

Born in Damileni-Cristinesti, Botosani county, he was assigned assistant, then lecturer at "Vasile Alecsandri" University, becoming later professor teaching at Pedagogical College "Ștefan cel Mare" Bacau. He researched numerous archives and libraries, drawing and publishing monographic works including the one of his native village. Contributor to specialised magazines, Ioan Murariu manifested with rigour in the research and preparation of this work. He died incognito, leaving valuable papers to the posterity.

Keywords: Ioan Murariu, personality, professor, researcher of archives.

Spațiul de etnogeneză și conviețuire românească, în special cel din nordul țării, reprezintă acea zonă mioritică, care, pe lângă dezvoltarea economico-socială, este purtătoarea filonului neoaș strămoșesc ce se identifică cu însăși ființa noastră. Din acea zonă au răsărit și strălucit ființele care ne-au aureolat simțirea și gândirea străbună. Ținuturile și apoi județele Cernăuți, Storojineț, Hotin, Tighina, Baia, Suceava, Herța, Dorohoi, Botoșani au zămislit și au oferit românilor și lumii titanii culturii noastre naționale Gheorghe Asachi, Mihai Eminescu, George Enescu, Grigore Antipa, Nicolae Iorga, George Sion, Ciprian Porumbescu, Eugen Lovinescu, Bogdan Petriceicu-Hașdeu, Ștefan Luchian, Constantin Gane, Artur Gorovei, Alexandru Zub etc., enumerarea fiind incompletă.

În această zonă fertilă spiritualicește s-a născut, la 20 ianuarie 1937, eminentul profesor și cercetător, fiul unui dămileștean-cristineștean IOAN MURARIU. Școlit mai întâi, în satul natal, a urmat apoi cursurile liceale ale Școlii Medii Tehnice și Statistică și Economie Botoșani, unde funcționa la acea dată și prof. transilvănean Vasile Cepar, care și-a apreciat elevul, „ca pe un copil silitor și disciplinat”. Ulterior absolvirii, Ioan Murariu, efectuează stagiul militar de trei ani, pentru ca în 1962 să fi susținut și reușit la examenul de admitere la Facultatea de Istorie-Filosofie a Universității „Al.I. Cuza” Iași, în compania colegilor Mihai

Iacobescu, Vasile Baciuc, Ioan Solcanu, care-i admirau perseverența la învățătură. Student întreprinzător, aprofundează sistematic disciplinele istorice și cele adiacente, absolvind facultatea cu rezultate notabile, pentru care a primit repartitia guvernamentală ca asistent universitar, devenind apoi lector, la Institutul Pedagogic de 3 ani Bacău, azi Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău, unde a cunoscut-o și pe distinsa doamnă Elena, profesoară de franceză, cu care s-a și căsătorit. În calitate de cadru universitar și-a întocmit cursurile de predare-învățare într-o manieră cât mai accesibilă studenților, îndeosebi din istoria medievală pe care a aprofundat-o cu asiduitate. A contribuit, în colectiv, la aprovizionarea Bibliotecii Institutului cu cărți și documente de specialitate, făcându-se apreciat de conducerea Institutului, de colegi și studenți. După restructurarea Institutului Pedagogic Bacău, a continuat să profeseze un număr de ani la Școala Specială, ca apoi să ocupe catedra de istorie de la Liceul Pedagogic „Ștefan cel Mare” Bacău până la pensie.

Activitatea de cercetare științifică, a fost o constantă a profesorului dr. Ioan Murariu, abordând succesiv subiecte cu tematici de istorie locală și națională pe care le-a prezentat la reuniuni științifice, simpozioane și sesiuni științifice, publicând lucrările întocmite cu acribie și acurateță științifică în reviste de istorie ca: Revista „Carpica” a Muzeului Județean de Istorie Bacău, Revista de Istorie „Hierasus” din Botoșani, unde a promovat strânse legături cu d-na directoare Maria Bucătaru și prietenul muzecograf, Ionel Bejenaru, Revista Muzeului de Istorie Focșani, Vrancea, „Memoria Antiquitatis” Piatra-Neamț, „Anuarul” Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol” Iași, „Acta Meridionalis” Vaslui, Revista de cultură „Ateneu” Bacău etc.

Domeniul predilect al cercetărilor științifice s-a axat pe latura relațiilor economico-comerciale și ale organizării teritorial-administrative ale ținuturilor și județelor Botoșani, Dorohoi, Bacău, Neamț, Putna, Vaslui, Fălciu. De remarcat în activitatea profesorului Ioan Murariu, atât pentru studenții, cât și pentru elevii pe care i-a instruit și educat, întocmirea și oferirea unor instrumente de învățare a istoriei, pentru accesibilizarea acestora ca: dicționare explicative, dicționare publicate în culegeri privind explicarea expresiilor arhaice și a unor termeni istorici pentru ușurarea învățării conștientizate și evitarea memorării unor date și fapte nesemnificative.

Rezultatele cercetărilor științifice întreprinse de prof. Ioan Murariu au fost în mare parte, canalizate spre întocmirea și susținerea, la 6 martie 1979, a tezei de doctorat cu privire la „Comerțul intern al Moldovei la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea”, în urma căreia a fost declarat doctor în istorie, iar apoi studierii și cunoașterii ținutului Herța și pregătirii lucrării monografice privind comuna natală, Cristinești, Botoșani, care a văzut lumina tiparului în anul 2011.

Din multitudinea lucrărilor întocmite și publicate de profesorul doctor Ioan Murariu selectăm:

A) Lucrări cu caracter istoric de nuanță politico-socială, cum ar fi:

1. *Politica domnilor Țării Românești (Muntenia) de sprijinire a negustorilor cu Transilvania;*
2. *Raporturile economice între Moldova și Imperiul Otoman în perioada 1774-1829;*
3. *Rezerva feudală și mărimea clăcii pe moșia Cristești (Dorohoi) în 1833;*
4. *Aspecte ideologice în Principatele Române în feudalismul târziu până în anul 1832;*

5. *Onomastica feminină în Moldova sec. al XVIII-lea;*
6. *Ajutorința de iarnă în Moldova anului 1794;*
7. *Ținutul Bacău în secolele XV-XIX;*
8. *Ținuturile Botoșani și Dorohoi între anii 1794-1835;*
9. *Organizarea administrativă-teritorială a ținuturilor Tutova și Bacău în sec. 18-19;*
10. *Harta administrativă a Moldovei în anul 1816;*
11. *Un vechi arbore genealogic al familiei Tăutu;*
12. *Din istoria ținutului Herța, până în anul 1940.*

B) *Lucrări cu caracter economico-comercial:*

1. *Unele aspecte privind industria și meșteșugurile în Ținutul Bacăului, în sec. al. XIX-lea;*
2. *Veniturile și cheltuielile moșiei Fântânele din Ținutul Bacăului în perioada 1803-1804;*
3. *Istoricul Fabricii de Spirt Răcăciuni, ținutul Bacăului;*
4. *Zaherelele către turci din Moldova și Țara Românească;*
5. *Dezvoltarea negustorilor din Moldova între 1774-1829;*
6. *Prețurile unor mărfuri în Moldova sec. XVIII-XIX;*
7. *Producția și comerțul cu bere în Moldova sec. XVIII-XIX;*
8. *Factorii care au frânat comerțul Moldovei în sec. XVIII-XIX;*
9. *Iarmaroace și târguri săptămânale în Moldova între 1774-1832;*
10. *Considerații privind dezvoltarea comercială a unor orașe din Moldova în perioada 1774-1832;*
11. *Activitatea comercială a comisului botoșănean Ionică Tăutu;*
12. *Pomicultura și Legumicultura în Moldova sec. XVIII-XIX;*
13. *Veniturile și cheltuielile moșiilor Betești (Bacău) și Vadurile (Neamț);*
14. *Statistica dughenilor și atelierelor meșteșugărești urbane în Moldova anului 1830;*
15. *Din exploatarea pădurilor desprinse din cercetarea unor documente și cronici în perioada 1774-1832.*

Profesorul dr. Ioan Murariu a activat neîntrerupt în cadrul catedrei profesorilor de istorie din municipiul Bacău, contribuind cu intervenții oportune și pertinente. A ținut lecții de istorie model, demonstrative, a participat activ la activitatea Filialei Bacău a Societății de Științe Istorice (SSI) cu referate și comunicări interesante. De asemenea, în cadrul Filialei Societății de Istorie și Retrologie Agrară a participat susținut la reuniunile științifice zonale de la Botoșani, Piatra Neamț, Focșani, Vaslui, la simpoziioanele științifice ale SIRAR-ului cu caracter național de la Craiova, Arad, Tulcea, Deva contribuind de fiecare dată cu informații științifice, documentate pe baza cercetărilor inedite, fiind un cercetător fidel al Arhivelor botoșănene, colaborator cu dna Stela Giosan directoarea Arhivelor Naționale Botoșani, cu prof. Vilică Munteanu, directorul Arhivelor Naționale Bacău etc. Cercetător consacrat al bibliotecilor din Moldova și din principalele orașe ale țării, realizând schimburi de comunicări de instrumente arhivistice și articole de specialitate, așa cum obișnuia să întrețină legături cu prof. ing. Octav Vitcu de la Dorohoi, cu Dumitru Vitcu de la Iași, cu colegii și profesorii de la Facultatea de Istorie-Filozofie Iași și cu multe institute de profil din țară.

Animator cultural și întreținător de relații științifice loiale mai cu seamă cu cei din zona de Nord și Centrală a Moldovei, a inițiat și organizat reuniuni științifice și cultural-artistice de tip, „Fii Satului” din Cristinești, Botoșani ani la

rând (1970, 1975, 1990 și ulterior) prin adunări publice cu concursul organelor locale și județene, îndeosebi al primarului comunei Cristinești – Marinel Stredie – om luminat și al celor 13 consilieri comunali. La Bacău, a omagiat cu consecvență eroii neamului, cu precădere pe eroul de la Herța, împușcat de sovietici în 1944 – căpitanul Ioan Boroș, care a îndrăznit a se fi împotrivit valurilor bolșevice de invadatori ai teritoriului românesc din străvechea așezare Herța.

Osemintele eroului Boroș au fost înhumate la Bacău, unde a fost invitată și fiica acestuia, Ionița, pentru a fi depus o coroană de flori pe mormântul tatălui necunoscut încă. La fel omagia și pe maiorul băcăuan Constantin Ene, erou căzut în luptele de la Rahova din 1877, însuflând studenților și elevilor dragostea de glie și respectul pentru eroii neamului.

Profesorul dr. Ioan Murariu s-a preocupat permanent de strângerea datelor și informațiilor despre satele Dămileni, Cristinești, Dragalina și, din 1968, și despre Fundul Herței, Baranca și Poiana în vederea întocmirii și publicării unei Monografii complete a comunei sale natale, Cristinești. Spre sfârșitul vieții la care nu se aștepta, cu o preocupare demnă de un fiu credincios dămileștean-cristineștean și-a unit eforturile cu ale doamnei profesor dr. Angela Paveliuc Olariu, etnografă consacrată, al cărei soț este tot cristineștean și au realizat dorințele și visele de mult gândite și trăite, *Monografia comunei Cristinești, județul Botoșani*. Monografia realizată, partea I-a Istoria comunei Cristinești, aparținând profesorului dr. Ioan Murariu și partea a II-a comuna Cristinești- studiu etnografic, a dnei profesoare dr. Angela Paveliuc-Olariu, reprezintă o încununare științifico-culturală de anvergură a cercetării științifice botoșănene și voinței și perseverenței, dăruirii unor adevărați fii ai satului Cristinești. Cinste lor și celor care i-au sprijinit moral și material în eforturile făcute. Lucrarea respectă cu prisosință rigorile științifice preconizate de marele sociolog Dimitrie Gusti (aparat critic, bibliografie edită și inedită, imagini, glosare explicative), încât recunoștința edililor cristineșteni, prin atribuirea patronimicului Școlii din Cristinești cu numele profesorului doctor în istorie Ioan Murariu este pe deplin îndreptățită, ca și construirea soclului și bustului acestuia în fața școlii. Aceste secvențe memorialistice rămân ca o emblemă a spiritului de creație și dăruire strămoșească românească, perpetuând în viitor exemplele unor adevărați fii cristineșteni.

Nouă, băcăuanilor, Monografia localității natale, Cristinești, a profesorului dr. Ioan Murariu ne-a fost prezentată dezinvolt și cu mare satisfacție de însuși autorul, în cadrul Simpozionului Național „Vasile Pârvan” la Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău în 2011, doar cu câteva zile înainte de despărțirea definitivă din lumea în care a trăit și muncit autorul prestigioasei lucrări de referință.

Numele școlii din Cristinești, figura marelui OM și faptele sale să dăinuiască peste veacuri ca simboluri neprețuite ale gândirii și muncii semenilor noștri!

RECENZII

DUMITRU LECCA,
CRONICA UNEI MARI FAMILII BĂCĂUANE. BOIERII LECCA,
114 p., Onești, Editura Magic Print, 2012

Maria TURBATU

Recent a apărut o carte interesantă și rară, dacă facem aprecierea cel puțin din punct de vedere tematic. *Cronica unei mari familii băcăuane. Boierii Lecca* este în același timp o carte documentară valoroasă, pe măsura demersului meritoriu al autorului, dl Dumitru Lecca, acela de a reconstitui, cu multă trudă și din puținele surse documentare rămase după înlăturarea perioadei comuniste din România, genealogia acestei vechi familii băcăuane, al cărei descendent este.

Adresându-se și cititorilor mai tineri, cărora le reamintim că „lupta de clasă” dusă de regimul comunist a avut ca obiectiv principal eliminarea „claselor exploatare” (burghezia și moșierimea) nu numai fizic, ci, inclusiv, din paginile cărților de istorie, ceea ce explică faptul că documentele și probele materiale privind familiile boierești din România au fost în mare parte distruse sau risipite. Acestei crude și distructive perioade istorice îi cade victimă și familia boierească Lecca, o familie cu rădăcini adânci în istorie și care a jucat un rol important în viața socială, economică, culturală și politică, atât la nivel băcăuan, cât și național. În plus, faptul că perioada comunistă a României a reprezentat o discontinuitate majoră în studierea și ilustrarea rolului esențial pe care familiile boierești l-au avut în devenirea statelor românești și mai apoi a României (practic acest subiect a fost acceptat numai sub aspectul evidențierii rolului negativ avut de boieri, prezentați ca exponenți ai „clasei exploatare ultraconservatoare”), a făcut ca lucrările de referință în acest domeniu să fie puține, iar multe surse documentare importante – memorii, jurnale personale, corespondență, cărți vechi, fotografii – existente încă în fonduri arhivistice și colecții particulare să rămână nevalorificate.

Dacă la nivelul general este încetățenită, pentru exprimarea patriotismului, sintagma „conștiința de neam și de țară”, cu siguranță, autorul, dl. Dumitru Lecca, o exprimă cu prisosință pe aceea a conștiinței de familie. Este adevărat că face parte dintr-o familie ilustră, care, împreună cu alte familii boierești celebre (Sturza, Rosetti, Kogălniceanu, Negruzi și altele), au făcut istorie în Moldova încă din timpuri medievale.

Decizia și sensul demersului de a scrie această carte sunt exprimate de autor în „Cuvânt înainte”, ca un adevărat jurământ de credință: „Cu convingerea, sădită de o educație căreia îi port respect, că o țară fără valori și fără trecut nu poate avea viitor, am pornit pe un drum anevoios ce readuce în memoria colectivă viața unor oameni din familia mea care, cu trudă și inteligență, și-au servit cu onoare patria și poporul ... cred cu tărie că sensul mesajului merită orice efort și am speranța că România va redeveni o țară în care valorile adevărate își vor găsi locul lor și o vor ajuta să-și recâștige locul ci”.

Nu s-a demonstrat printr-o analiză științifică, dar este destul de evident că, spre deosebire de alte popoare, în zona teritoriilor locuite de români obiceiul de a se face și de a se menține genealogii de familie, a existat într-o măsură destul de mică. Este cu atât mai de apreciat efortul de cercetare făcut de autor pentru a descurca firele încurcate ale trecutului, mărturie fiind bogata bibliografie menționată.

În ceea ce privește conținutul propriu-zis al lucrării, a relua prezentarea, chiar selectiv și sintetic, a înaintașilor Lecca, identificați și portretizați cu multă decență și onestitate de autor, ar însemna rescrierea în mare măsură a acestei cărți, ceea ce nu este cazul. Lăsăm deci la latitudinea cititorilor să pătrundă într-o lume nebănuită, asigurându-i că nu vor regreta, pentru că, practic, fiecare personaj care vine din istorie aduce în actualitate tot atâtea clișee rare din timpurile trecute.

Tot în legătură cu conținutul lucrării, vrem să remarcăm, plecând de la exemplul familiei Lecca, doar câteva aspecte cu caracter de generalitate pentru familiile boierești românești, pe care le considerăm interesante. Mai întâi, este de remarcat tradiția boierilor de a-și trimite copiii, în special băieții, aspect de înțeles dacă ne gândim la poziția femeilor în societate în perioada aceea, la cele mai renumite școli din Europa. În familia Lecca, începând cu paharnicul Gheorghe Lecca, care și-a făcut studiile în Polonia, majoritatea descendenților pe linie bărbătească și-au desăvârșit studiile în Franța și Germania, unde au urmat, unii dintre ei, școli militare (Ioan Gh. Lecca, Gheorghe Gh. Lecca Dimitrie Gh. Lecca), alții – științele umaniste (George Alexandru Lecca, Ion M. Lecca ș.a.), primind o educație solidă. Compatibilitatea culturală, limbile străine însușite (Ioan <Enache> Gh. Lecca cunoștea foarte bine greaca, franceza, germana și engleza), precum și prietenii/legăturile stabilite între colegi reprezentau punți esențiale de comunicare cu Occidentul, demonstrând, o dată în plus, vocația europeană tradițională a poporului român, întreruptă temporar, dar cu daune considerabile, de perioada comunistă. În al doilea rând este de remarcat educația profund religioasă cultivată în familie, demonstrată și prin bisericile ctitorite de unii membri marcanți ai familiei Lecca: Biserica din Dealu Marc (localitate înglobată în satul Botești, com. Lecca, în prezent Ungureni), Biserica din Bogdănești – Traian, Biserica din Gioseni, ctitorii de familie și, totodată, locuri de veșnică odihnă pentru aceștia. Putem continua cu componența politică, aproape toți membrii familiei Lecca au făcut politică liberală, fiind înscrși în Partidul Național Liberal, mulți dintre ei fiind deputați sau senatori în Parlamentul României, ocupând înalte demnități publice și făcând cariere importante în administrația statului român – din perioada medievală remarcăm demnități și funcții ca pârcălab, logofăt, spătar, serdar, postelnic, paharnic, iar mai apoi, după Revoluția de la 1848 ofițeri superiori, prefecți (o mare parte a descendenților familiei Lecca prezentați în

această carte au ocupat funcția de prefect al județului Bacău), miniștri (Gheorghe Gh. Lecca – ministru de finanțe, Dimitrie Gh. Lecca – ministru de război, Radu D. Lecca – ministru în guvernul Ion Antonescu), diplomați (George Alexandru I. Lecca), într-o continuitate remarcată plastic și direct de Nicolae Iorga, prin necrologul întocmit la decesul unui membru al familiei Lecca: „... Iuniu Lecca era dintr-una din acele familii care stăpâneau ereditar, ca șefii de clan din Albania, un județ întreg”.

Într-o comuniune social-culturală destul de exclusivistă, inclusiv în ceea ce privește legarea căsătoriilor, de regulă, în același cerc restrâns al familiilor mari boierești, marii boieri din Moldova decideau practic soarta în teritoriu, fiind de remarcat și preocuparea pentru bunăstarea locuitorilor, în folosul cărora au ridicat școli și spitale, nu de puține ori, pe bani proprii (Gheorghe Gh. Lecca înființează în anul 1867, împreună cu alți parteneri, o societate pe acțiuni și cumpără prima tipografie din Bacău și tot în același an înființează primul gimnaziu, iar în anul 1870 scoate ziarul „Gazeta de Bacău”, înființează prima societate culturală din Bacău „Societatea pentru învățătura poporului român”, construiește din fonduri proprii un spital, o școală, ctorește bisericile din Ungureni și Viforeni; Dimitrie I. Lecca, în perioada cât este primar în comuna Gioseni construiește, din fonduri proprii, o școală primară și o baie comună pentru săteni).

Putem observa că, probabil și sub efectul educației occidentale, a coexistat și o componentă progresistă importantă. Participarea tinerilor boieri la Revoluția de la 1948 (Ioan <Enache> Gh. Lecca a participat la Revoluția de la 1848 alături de Vasile Sturza, Costache Rosetti Tețcanu, Petrachi Brăescu, după acest eveniment fiind nevoit să stea 5 ani în exil la Paris), forțarea abdicării domnitorului Cuza (Dimitrie Gh. Lecca, ofițer de carieră, participă la înlăturarea prințului Cuza) și progresul pe linia modernizării constituționale sunt doar câteva exemple în acest sens. Patriotismul de care erau animați vechii boieri, transpare cu claritate din cartea dlui Dumitru Lecca, ceea ce este destul de firesc, pentru că aceștia aveau ce apăra: moșii considerabile, conace, familii stabile și înstărite, demnități importante, dar și blazonul de familie, în cazul Lecca având ca simboluri heraldice pe scut doi lei care susțin crucea creștină, iar deasupra scutului coroana domnitorului (vezi coperta IV).

Este de remarcat faptul că, în marea lor majoritate, conacele boierești nu arătau nici pe departe a castele, ci, de regulă, erau niște case mai mari și mai spațioase, cu acareturi și curți pe măsură (conacul familiei Lecca din Ungureni construit de Gheorghe Gh. Lecca, este relevant din acest punct de vedere – avea apă curentă, un parc cu sere de flori și bazine de apă).

Din carte transpare rolul deosebit jucat de marii boieri la nivelul vieții politice și în zona factorului decizional, întâlnindu-i la nivelul cel mai înalt în toate evenimentele istorice importante: abdicarea lui Al. Ioan Cuza, aducerea la tron a regelui Carol I, Războiul de Independență, căderea regimului Antonescu și altele. Trebuie să menționăm faptul că, pe lângă membrii familiei Lecca, colateral, autorul prezintă, pe scurt, crâmpie din biografia unor mari personalități politice (Mihail Kogălniceanu), științifice (Henri Coandă – constructorul primului avion cu propulsie reactivă), militare (generalul Gheorghe Athanasescu – comandant de regiment în Primul Război Mondial, aghiotantul Reginei Maria), devenite rude prin alianță cu această familie. Educația de familie se baza pe cultivarea

responsabilității, demnității, cinstei și onoarei, fiind evidențiată prin expresia frecvent repetată în familia Lecca: „Cel mai important lucru în viață este să te poți uita în ochii oricui fără rușine”.

Cu privire la originile familiei băcăuane/moldovene Lecca, deși se fac conexiuni și trimiteri care duc până la personalități purtătoare ale numelui Lecca (Leca, Laeca, Lecca) încă din antichitatea Imperiului Roman, din acestea nu se poate trage o concluzie categorică în privința descendenței familiei băcăuane Lecca, având în vedere și apartenența religioasă creștină diferită. Până la noi date, un lucru este clar: genealogia sigur documentată a familiei băcăuane Lecca începe cu Gheorghe Lecca (1800-1835). Autorul nu este singurul membru din familie preocupat de genealogia familiei sale. Contribuții în acest sens a avut și Octav G. Lecca (1881-1957), magistrat și doctor în filosofie și drept, care a făcut cercetări de istorie, genealogie, sociologie și antropologie, scriind mai multe lucrări, relevante fiind *Familia Lecca* (1897) și *Familiiile boierești române – istorie și genealogie după izvoare autentice*.

Deși cartea este rodul, mai curând al unui demers de interes personal, ea reprezintă un material de importanță istoriografică remarcabilă, ușor de citit, mai ales că prin „umanizarea” informației istorice, aceasta devine mult mai atractivă. Desigur că istoricii ar putea reproșa autorului că putea găsi mai multe informații relevante despre activitatea și rolul înaintașilor săi, dar trebuie să avem în vedere că dl Dumitru Lecca nu aparține acestei categorii de cercetători și că nu și-a propus să realizeze un studiu istoric (se poate constata acest lucru din conținutul concret al lucrării, din forma de prezentare). Cu toate acestea, a reușit să scoată o lucrare „în domeniu”, nu voluminoasă (112 pagini), dar densă în informații, care lasă spațiu pentru dezvoltări ulterioare și care incită la subiecte noi de cercetare, oferind un ghid excelent pentru istorici și viitorii cercetători. Nu trebuie să lăsăm fără un cuvânt de apreciere rolul de pionierat în scrierea acestei cărți, referindu-ne la faptul că autorul a abordat o tematică până de curând considerată tabu. Analizând-o în ansamblu, chiar la prima vedere și răsfoire, constatăm că este o carte cu o imagine „nobilă” la propriu, pe care ne-am dori-o în biblioteca personală: are o copertă elegantă, cu o estetică impecabilă, o prefată atent elaborată de prof. Vilică Munteanu, un conținut bine structurat, captivant și multe fotografii de epocă, aducând cu ele parfumul și nostalgia vremurilor aristocratice trecute, amintind de *Trecute vieți de doamne și domnițe* a lui Constantin Gane și *La Medeleni* a lui Ionel Teodoreanu.

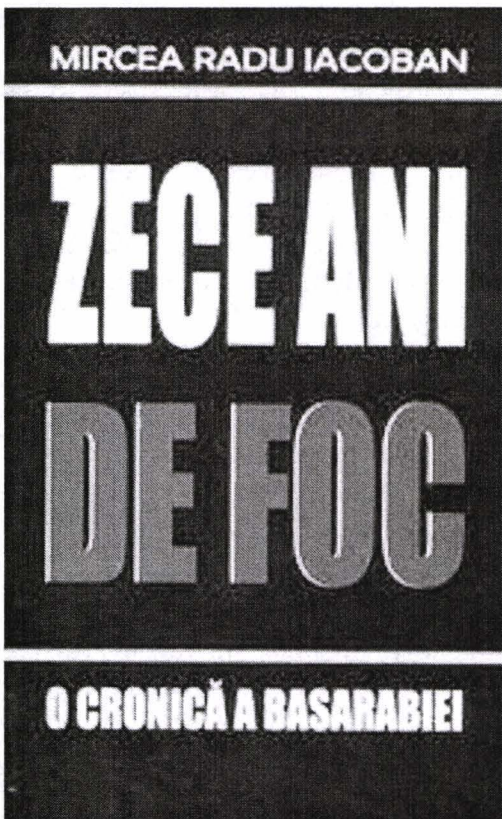
Cartea excede cu mult problematica unei „afaceri” de familie. Este de necontestat și de apreciat valoarea documentar-istorică, rod al unei laborioase activități de cercetare și, în același timp, valoarea cultural-educativă, în sensul cel mai bun. În această familie, ca un corolar al mediului social reprezentat (mediul boieresc) educația, religia, demnitatea și conștiința de neam nu sunt demagogie, cum tot mai des vedem în zilele noastre. Felul cum se transmiteau la familia Lecca, din generație în generație, aceste valori morale și spirituale constituie un exemplu care trebuie revalorificat în beneficiul viitoarelor generații, atât de expuse falselor valori promovate tot mai insistent în „lumea modernă”.

Felicităm autorul și recomandăm cu căldură această carte publicului larg, iubitor de cultură și istorie românească.

Când lumea aproape a uitat de trăirile profunde și aspirațiile pricinuite de evenimentele din Basarabia anilor 1990-2000, iată a apărut recent un volum al excelentului cronicar Mircea Radu Iacoban cu titlul *Zece ani de foc*. Este interesant să revezi și să analizezi trecutul nu prea îndepărtat cu ochii de acum. Avem în față o carte „scrisă din mers” care adună la un loc foarte multă informație, rod al observațiilor făcute cu ocazia participării directe a autorului, în calitate de trimis al ziarului „Românul”, la evenimente unele documentări temeinice. Acesta lămurește pe deplin cititorul, încă din primele două pagini ale cărții, asupra a ceea ce urmează. Textele adunate aici reușesc, cum sugerează și mottoul ales din Tudor Arghezi, să fie „o stare sufletească, un aspect, un summum, o văpaie a personalității complete”.

Având în vedere dimensiunile volumului (738 pagini), finețea detaliilor și intervalul de timp acoperit, în urma unei prime citiri a cărții rămânem mai mult cu un bagaj de sentimente. Autorul relatează totul într-o manieră obiectivă, fără însă să îi lipsească ironia și umorul, dar în același timp interpretează, polemizează, analizează faptele relatate căutând înțelesul profund al lucrurilor. Structurată pe capitole, cartea abordează cele mai importante momente (și nu au fost puține în această perioadă) ale vieții politice, sociale, economice și nu numai, a românilor din Basarabia. Privită pe ansamblu, putem identifica trei perioade având câte un eveniment central: Podul de flori, conflictul din Transnistria, lupta pentru putere.

„Podul de flori” este punctul inițial al cărții *Zece Ani de Foc*, este scânteia de la care pornesc flăcările în întreg cuprinsul ei. Capitolul surprinde un tablou uriaș în care evocă nu personalități, discursuri etc., ci o stare de spirit generală. Emoția și bucuria revederii, a eliminării barierelor par să cuprindă marea parte a protagoniștilor, portretul lui Eminescu este ținut ca o icoană la un capăt de pod.

Remarcăm și reținem citatul din Bălcescu: „Dumnezeu a lăsat libertatea pentru popoare și cel ce se luptă pentru libertate se luptă pentru Dumnezeu”, dar și cifrele prezente în carte 2.794.700 de români în Moldova și alte 619.000 răspândiți prin fosta URSS în „Siberii de gheață”.

După acest moment, istoria începe să curgă în fața ochilor cititorului lent și parcă chinuitor, încet-încet se dezvăluie miza uriașă și lupta crâncenă pe care au dus-o elitele intelectualilor din Basarabia și care s-a propagat, uneori, în toate păturile societății.

Războiul din Transnistria este clipa dureroasă în care românii și-au adus tributul de sânge în mod nemeritat, sub „oblăduirea” directă a clasei politice de la Moscova, tributară vechilor concepții imperialist-comuniste. Această parte a cărții ne aruncă într-o lume brutală greu de imaginat în care indivizii trebuie să facă alegeri sau să susțină o cauză de multe ori sub amenințare. Fiind scrisă la persoana întâi, timpul prezent, evenimentele capătă mai multă veridicitate, trecându-se astfel granițele istoriografice și făcând să apară o lume vie, tragică sau comică în funcție de situație.

Privite de pe malul drept al Prutului, declararea independenței, trecerea la grafia latină, adoptarea limbii române ca limbă oficială, războiul din Transnistria par fapte depărtate surprinse în câteva fraze de programele de știri ale televiziunilor, dar urmările acestor acte vor fi simțite mult timp de aici încolo.

Scriitorul transmite emoția, starea de spirit care se cuvine să o aibă un român atunci când citește despre istoria neamului, reușind să ia pulsul vieții reale, combinând viața politică cu necazurile și destinile oamenilor simpli. Cartea solicită foarte mult atenția pentru că frazele scurte, uneori telegrafice, trecute câteodată la „cronică mărunță”, surprind drame umane, frământări uriașe. De multe ori, modul de vorbire specific basarabenilor, plin de arhaisme și rusisme, are un farmec aparte și este redat fidel. „Scriitorul înțelege mai mult din ceea ce se petrece în jur și își cunoaște în profunzime semenii”. El este omul care spune „vorbe temeinice” și are puncte de vedere „ferme care nu se clatină după cum bate vântul”, pentru că „menirea adevărată a oamenilor scrisului este să «mângâie» viața, să o trezească atunci când doarme și să o adoarmă atunci când clocotește”.

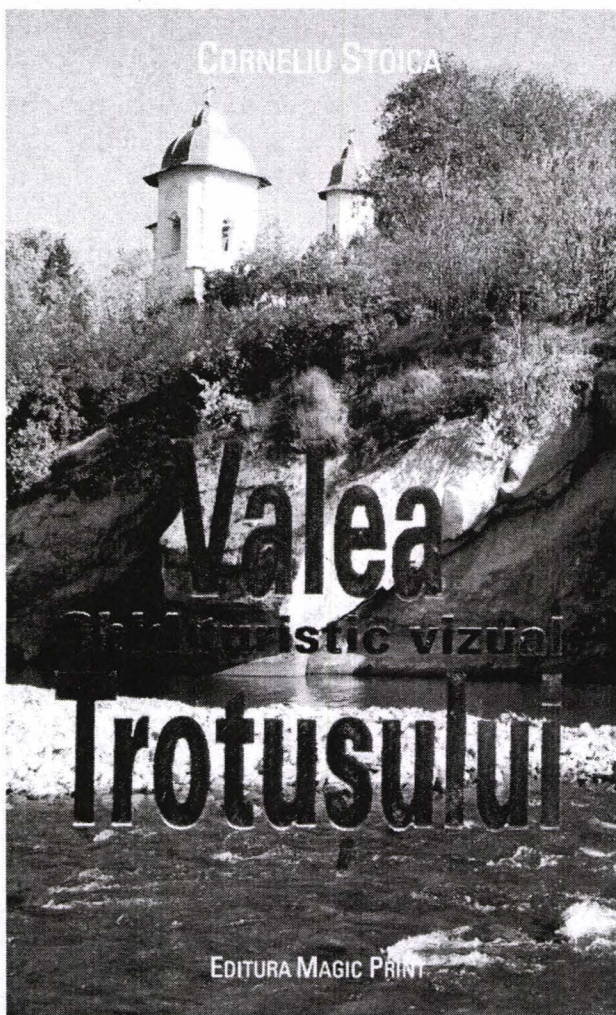
Putem spune că generația de intelectuali a podului de flori și-a făcut datoria, dar dacă privim la evoluția relațiilor politice dintre România și Republica Moldova suntem de acord cu autorul că o mare infirmitate a poporului român este aceea că „orgoliile și interesele personale prevalează adesea asupra marilor comandamente naționale”.

Pornind de la faptul că Mircea Radu Iacoban, deși din altă generație, este contemporan cu noi, prindem curaj și îndrăznim să credem că noi, cei mai tineri actori ai evoluției tehnologice și ai conceptului de globalizare, vom reuși să păstrăm, să conservăm moștenirea primită de la strămoșii noștri, să o îmbogățim și să o transmitem generațiilor viitoare împreună cu lecțiile învățate din istoria acestor ani.

Este cea mai recentă lucrare a istoricului Corneliu Stoica, apărută în condiții grafice de excepție la Editura „Magic Print” din Onești, după *Istoria orașului Târgu-Ocna, din cele mai vechi timpuri până la 1918* (1995, 1999) și *Istoria ilustrată a orașului Târgu-Ocna, din cele mai vechi timpuri până la 1918* (2003, 2009). Celelalte lucrări ale profesorului târgocnean – *Dicționarul istoric al localităților trotușene* (1997, 1998, 2002), *Valea Trotușului. Enciclopedie* (2006, 2008), *Valea Trotușului. Bibliografie* (2011) – trebuie puse în relație cu tipăritura din 2012, pentru că, după cum mărturisesc titlurile, extind arealul orașului la întreaga vale a râului care deține cu adevărat o personalitate geografică semnificativă. În deschidere, harta regiunii delimitează punctele îndepărtate ale zonei

străbătute de această apă curgătoare: dinspre Miercurea-Ciuc (județul Harghita), Tazlău (județul Neamț) și Adjud (județul Vrancea), cu depresiunile Coșnea, Ciobănuș, Uzului, Ceangăi, Slănic, Hârja-Poiana Sărată, Lunca, Ghimeș-Palanca și Ferăstrău-Oituz. Îl însoțesc ca apoi să se verse în albia lui Tazlăul, Cașinul, Oituzul ș.a., iar dincolo de Adjud își unește apele cu Siretul.

După cum se deduce, Corneliu Stoica nu este doar un vrednic slujitor al istoriei, ci și un geograf competent, iar dacă luăm în calcul multitudinea informațiilor din domeniul turismului cultural, ecleziastic și balnear, ni se arată ca un foarte bun cunoscător al reliefurilor locale.

Merită reproduș sumarul, pentru a ne face o imagine a cuprinderii lucrării: indicații de utilizare a ghidului, urmate de o legendă a simbolurilor și de hărțile zonei (geografică, administrativă, arheologică și a monumentelor istorice). Partea a doua, „Să descoperim Valea Troțușului“, prezintă bazinul hidrografic (de la izvoare – în Munții Ciucului, din jud. Harghita –, până la vărsare, lângă localitatea vrânceană Domnești-Sat), cu reperele cele mai importante din punct de vedere turistic: peisaje, rezervații, păduri și parcuri, situri arheologice, biserici, mănăstiri și schituri, monumente comemorative, clădiri reprezentative, muzee și case memoriale, stațiuni balneoclimaterice, personalități ale locului. Partea a treia, „Invitație la călătorie“, cuprinde referiri la natura locurilor, urmate de cele istorice, demografice și economice și încheiate cu date despre căile de comunicație, cultură, artă și tradiții populare.

Secvența cea mai amplă a ghidului (pp. 122-275) este rezervată locurilor și localităților, cuprinzând date despre satele, comunele și localitățile urbane din regiune, combinate cu informații despre unitățile geografice (depresiuni, munți, văi etc.). Ca un ghid exemplar cum este, lucrarea ne aduce „Informații utile“ (pp. 276-280) despre momentul cel mai potrivit pentru a vizita Valea, despre starea vremii, transport, servicii și calendarul evenimentelor locale. Bibliografia, indexul și sursele iconografice (ilustrate din colecțiile lui Vasile Alexa, Ioan Catană, Mihai Ceucă, Aurel Stanciu și ale autorului) încheie ghidul, nu înainte de a oferi cititorului o sinteză în 17 file de hartă, sub genericul „Atlas turistic – Valea Troțușului“.

În ansamblu, lucrarea lui Corneliu Stoica este realmente un model de alcătuire a unui ghid turistic. Atrag atenția bogăția informativă, organizarea materialului documentar, iconografia extrem de amplă, dar mai ales realizarea tipografică. Editura „Magic Print“ din Onești (coordonator, Maria Dohotaru) și-a demonstrat, încă o dată, calitățile profesionale exemplare. Aproape că nici nu mai prezintă importanță cele câteva abateri de la normele ortografice promovate de Academia Română în ceea ce privește toponimele (*Târgu-Ocna*, nu *Târgu Ocna*, *Adjudul Vechi*, nu *Adjudu Vechi* sau *Adjudu-Vechi*) ori hidronimele (Izvorul Alb, Uzul, Troțușul, deci cu articol, după modelul *Dunărea*, nu *Dunăre*). La o nouă ediție, vor mai fi corectate câte un pleonasm („startul de pornire“, p. 279), o literă nemotivată (Floreszi“, p. 4) ori lipsa inițialei tatălui (p. 46), pentru a-l deosebi pe criticul literar Nicolae Manolescu de inginerul adjudean Nicolae I. Manolescu (p. 124).

Valea Troțușului. Ghid turistic vizual este cartea de vizită a unei regiuni românești reprezentative pentru comorile sale naturale, economice și umane, care, prin acest instrument informativ, se deschid generos către publicul larg de aici și de oriunde.

**LAURENȚIU ȘTEFAN SZEMKOVICS, *MATRICE SIGILARE APARTINÂND MINISTERULUI DE INTERNE ȘI UNOR STRUCTURI POLIȚIENEȘTI (1831-1931)*, 216 p.,
Editura Ministerului Administrației și Internelor, 2012**

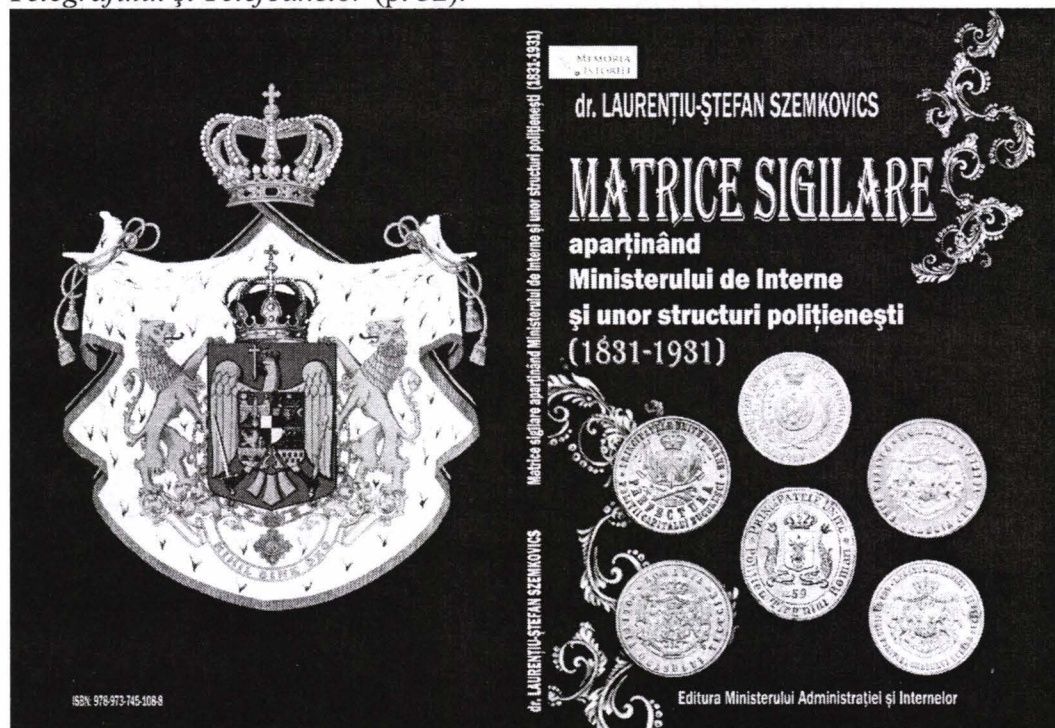
Roxana Ramona FILIP

Pasionatul cercetător Laurențiu-Ștefan Szemkovics, cu o amplă experiență națională și internațională pe acest domeniu al sigilografiei, autorul unei serii de lucrări și pertinente studii în periodice de specialitate, a avut posibilitatea cunoașterii treptate a variatelor matrice sigilare din bogatul tezaur arhivistic național.

Structura cărții are în componere „*Introducerea*”, în care se precizează ce tratează lucrarea și sunt explicate modalitățile de descriere ale matricelor sigilare analizate, în conformitate cu recomandările Comitetului Internațional de Sigilografie, organism creat în 1959 în cadrul Consiliului Internațional al Arhivelor (pp. 5-6).

În continuare sunt prezentate *siglele – prescurtările specifice* (p. 7), *abrevierile bibliografice* (pp. 8-17), lista lucrărilor în domeniul respectiv, elaborate de înaintași. După aceste pagini premergătoare și pregătitoare ale cititorului în privința contribuției autorului la tratarea temei enunțate, primul capitol al studiului tratează *importanța matricelor sigilare aparținând Ministerului de Interne și unor structuri polițienești (1831-1931)*, punând în evidență faptul că aceste piese provin de la Arhivele Naționale Centrale din București și de la Muzeul Național al Poliției Române din Târgoviște, menționând județele din care au făcut parte structurile care le-au deținut în trecut (pp. 18-19).

Următorul capitol este dedicat analizării *matricelor sigilare cu stema heraldică a Țării Românești* evocând reprezentarea acvilei cu crucea în cioc și analiza celorlalte elemente din această stemă (pp. 20-22). Urmează capitolul care tratează *matricele sigilare cu stema heraldică a Moldovei* evocând capul de bour sau de zimbru și celelalte elemente din această stemă (pp. 23-25). Capitolul *matrice sigilare cu stema unită* face referință la îmbinarea elementelor din Țara Românească cu cele din Moldova, adică la acvila cruciată și, de la caz la caz, capul de bour sau de zimbru (pp. 26-29). Capitolul dedicat *matricei sigilare incluzând, în emblemă, alături de stema țării, și armele familiei domnitorului* se referă la piesa în care stema heraldică a Moldovei este combinată cu un element din stema familiei Sturdza, formulă devenită la modă pentru a evidenția obârșia respectivei familii (pp. 30-31). Capitolul *matrice sigilare cuprinzând stemele unor județe* face referire la cele trei piese care au în emblemă stemele județelor Râmnicu-Sărat, Dâmbovița și Roman (p. 32). Următorul capitolul tratează

Coperta I oferă anticipativ informații despre șase matrice sigilare având în emblemă stema heraldică a Țării Românești, stema heraldică a Moldovei, stema unită, stema României de la 1867, stema României de la 1872 și stema de la 1872 cu modificările ulterioare.

Coperta a IV-a prezintă reproducerea stemei mari a României de la 1921.

O analiză semnificativă a întreprins-o autorul în capitolele *matrice sigilare cu stema României de la 1867*, (pp. 33-34), *matrice sigilare cu stema României de la 1872* (pp. 35-38) și *matrice sigilare cu stema României de la 1921* (pp. 39-42), în care, pe lângă analiza elementelor ce intră în compunerea acestor steme, redă *Legea din 1867 pentru fixarea și stabilirea armelor României*, *Legea din 1872 pentru modificarea armelor țării* și *Legea din 1921 pentru fixarea stemei Regatului României*.

Un capitol special este dedicat conținutului inscripțiilor și *legendelor* matricelor sigilare, prilej pentru autor să facă referire la limba folosită, conținutul legendei, grafia, sistemul de prescurtări, precum și locul pe care-l ocupă în emblema pieselor (pp. 42-46).

În capitolul care tratează *forma și dimensiunile matricelor sigilare folosite de Ministerul de Interne și de unele din structurile sale (1831-1931)* sunt analizate cele șapte forme ale acestor piese cu dimensiunile minimale și maximale aferente (p. 47).

Cel mai amplu este capitolul dedicat *descrierii matricelor sigilare*, prilej de trecere în revistă a evoluției acestui emblematic simbol, începând cu cel folosit

din anul 1831 de Polițiile orașelor Turnu și Craiova, prezentarea încheindu-se la poziția CCLVIII, cu cel al Eforiei județene de pășune Dolj (pp. 48-143).

CLXIII

CLXIV

CLXV

CLXVI

CLXVII

CLXVIII

Pagină cu ilustrarea unor sigilii

Autorul a inclus un *glosar* explicativ al cuvintelor ce constituie, în special, termeni din domeniile sigilografiei și heraldicii (pp. 144-161).

Urmează *bibliografia* folosită la elaborarea lucrării (pp. 162-168), iar la finalul cărții (pp. 169-216) sunt peste 260 reproduceri color redând matricele sigilare analizate și majoritatea stemelor țării folosite în emblemele acestora.

Parcurgera paginilor acestei cărți prilejuiește o firească concluzie în privința celor formulate de autor. Este un valoros îndrumător oferind celor interesați posibilitatea de a compara și integra mărturia avută în cercetare în rândul celor care completează actuala cunoaștere a acestui gen de izvoare. Este, totodată, un prilej de a constata modul exemplar de lucru, autorul considerându-se continuatorul a ceea ce au întreprins înaintașii pe care îi citează de fiecare dată.

Accastă carte ar trebui să stea permanent în preajma celor care se dedică atentei analize a tezaurului sfragistic deținut de patrimoniul arhivistic din România. Considerăm că o asemenea lucrare va contribui la înmulțirea numărului de viitori pasionați cercetători în acest domeniu, care, așa cum menționa și cunoscutul cercetător Virgiliu Z. Teodorescu, prin cantitate și valoare informațională, vor oferi în anii care vin noi și interesante referiri la trecutul instituțiilor și neamului românesc.

O CARTE NECESARĂ PENTRU ISTORIA INSTITUȚIEI ARHIVELOR NAȚIONALE ARHIVIȘTII – OAMENI AI TIMPULUI LOR, DE VASILE ARIMIA, TG. JIU, 2011

Dr. Ioan LĂCĂTUȘU

Parte integrantă a sistemului instituțional românesc, instituția Arhivelor Naționale a cunoscut aceleași suișuri și coborâșuri, aceleași perioade mai bune, sau, dimpotrivă, ani de restriște, ca majoritatea instituțiilor publice românești din perioada modernă și contemporană. Ambivalența funcțională a instituției, statutul său de instituție aparținând deopotrivă administrației publice cât și domeniului culturii, a determinat schimbarea subordonării sale de la Ministerul Trebilor Dinlăuntru, la Ministerul Educației Naționale (Instrucțiunii), la Ministerul de Interne și, în final, la Ministerul Administrației și Internelor.

În cele patru mari perioade istorice distincte ale existenței sale instituționale: până în 1918, între anii 1919-1950, între 1950-1989 și în perioada postdecembristă, au existat legi și acte normative care conțineau prevederi ce au asigurat continuitatea activității de păstrare, prelucrare și gestionarea documentelor, dar și reglementări specifice regimurilor politice, în mod deosebit, în perioada regimului comunist. Evoluția structurii teritoriale a Arhivelor Naționale a cunoscut perioade de relativă stabilitate, cât și numeroase schimbări, până la reforma administrativ-teritorială din 1968, când au fost înființate actualele județe.

În pofida greutăților, din fiecare perioadă istorică, a lipsei cronice a resurselor financiare și logistice, și a celorlalte consecințe negative provenite din faptul că niciodată, în perioada la care

ne referim, Arhivele nu s-au aflat printre prioritățile societății românești, instituția Arhivelor Naționale și-a îndeplinit importantele sale funcțiuni, datorită muncii anonime și plină de dăruire a arhivarilor și arhiviștilor, din toate timpurile, și prestației manageriale a unor cunoscute personalități ale științei și culturii românești care au condus destinele Arhivelor românești, în diferite perioade istorice.

Din perspectivă sistemică și istorică, funcționarea instituției Arhivelor Naționale în regimul comunist nu putea constitui o excepție față de funcționarea ansamblului instituțional românesc. La fel ca toate celelalte instituții similare și, în unele cazuri, mai mult ca acestea, Arhivele au „beneficiat” din plin de toate „binefacerile” regimului comunist: ingerința politicului și a structurilor sale coercitive, în mod deosebit a Securității, prezența cenzurii, lipsa transparenței prin exacerbară secretomaniei, primatul criteriilor politice în detrimentul celor profesionale, la încadrarea personalului ș.a.

În același timp, în această perioadă istorică au avut loc o serie de realizări care, la orice analiză onestă, nu pot fi eludate și nici minimalizate. Raportându-ne critic la disfuncționalitățile cauzate de practicile specifice regimului comunist, de multe ori uităm „să dăm Cezarului ce este a Cezarului” și să menționăm cu obiectivitate ceea ce s-a realizat în regimul trecut. Odată cu apa murdară din cadă, suntem tentați să aruncăm și copilul. Este un mod păgubos de raportare la istoria instituției Arhivelor Naționale și, de ce nu, o lipsă de respect pentru truda atâtor generații de arhiviști și arhivari, care, în condiții extrem de vitrege, au asigurat funcționarea instituției și transmiterea către generațiile viitoare a documentelor din Patrimoniul Arhivistic Național.

În anul 2011, la editura Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Gorj, din Tg. Jiu, a părut o carte necesară pentru istoria instituției Arhivelor Naționale intitulată *Arhiviștii – oameni ai timpului lor*. Autorul lucrării este Vasile Arimia (n. 1 aprilie 1925), unul din „seniorii” arhivisticii românești, fost director general adjunct al Arhivelor Statului ale României, între anii 1962-1964 și director al Arhivelor Centrale, în perioada 1964-1985, autor a numeroase studii și lucrări de istorie și arhivistică. Bun cunoscător al instituției Arhivelor Naționale, în conducerea căreia s-a aflat aproape un sfert de secol, Vasile Arimia redă, într-o formă sintetică, informații valoroase despre „generația de arhiviști, îndeosebi șefii noilor instituții create în perioada 1950-1990”. Lucrarea cuprinde următoarele capitole: *Arhivele Statului, scurt istoric (1950-1990)*, *Arhiviștii – oameni ai timpului lor*; *Arhivele într-o nouă etapă istorică*, *Preocupări pentru construirea de noi localuri de arhive*, *Noi reglementări pe linie de arhive*, *Ion Rus și colegii lui de filiale*, *Alte preocupări*, *Arhiviștii în imagini*.

Scrupulos, autorul ține să menționeze: „Închin aceste pagini celor ce au pus bazele actualei rețele de instituții ale Arhivelor Statului în care se află Fondul Arhivistic Național și se păstrează izvoarele și baza istoriei României și a

poporului român. Sper că se vor găsi arhiviști mai harnici, cu posibilități mai mari, să scrie și despre „sarea pământului”, adică despre lumea arhiviștilor care a dus și duce greul muncii în arhive. Eu m-am ocupat mai ales de șefii instituțiilor de arhivă. Fotografiiile lor vor arăta generațiilor viitoare și cum au fost predecesorii, care au constituit și direcționat ceea ce se află astăzi în depozitele Arhivelor Naționale”.

Din cele 100 de pagini ale cărții, apărută în condiții grafice deosebite, 50 de pagini sunt dedicate imaginilor despre arhiviștii din perioada de referință. De fapt, acest album constituie „punctul forte” al lucrării, autorul mulțumind tuturor celor care l-au sprijinit în realizarea lui.

Din cuprinsul celorlalte capitole am reținut câteva date sintetice care pun în evidență aspecte pozitive ale „bilanțului” arhivisticii românești, din perioada celor patru decenii analizate (1950-1990).

Astfel, în acești ani s-au pus bazele actualei structuri teritoriale a Arhivelor Naționale; numărul instituțiilor arhivistice a crescut de la 7 în anul 1938, la 70 după 1951 (prin înființarea unităților raionale) și apoi a ajuns la 39, după 1968, prin înființarea în fiecare reședință de județ a filialelor teritoriale.

Numărul salariaților din sistemul Arhivelor Naționale a crescut de aproape 10 ori (de la 60-70, înainte de 1950, la 500-600, în anii 1980-1990); aspectele cantitative au fost însoțite de întregul complex de activități de recrutare, formare și perfecționare profesională a arhiviștilor și arhivarilor.

În perioada 1960-1990 au fost construite 25 de localuri noi ale Arhivelor județene.

Cantitatea documentelor aflate în păstrarea Arhivelor Naționale a sporit, în perioada 1950-1990, cu 12 milioane unități arhivistice; în această perioadă, prin munca plină de responsabilitate și dăruie a unor arhiviști au fost salvate de la distrugere documente de o valoare deosebită.

Între anii 1970-1980, anual plecau în străinătate cca. 20-25 de arhiviști, pentru cercetarea documentelor referitoare la istoria națională și aducerea de microfilme, pe baza acordurilor pe linie de arhive încheiate cu diferite state.

Valorificarea științifică a documentelor de către arhiviștii din sistemul Arhivelor Naționale s-a materializat în redactarea unor valoroase apariții editoriale: îndrumătoare în arhive, cataloage de documente, indici cronologici, inventare, albume, ediții de documente, în studii și articole de istorie și arhivistică publicate în „Revista Arhivelor”.

La același capitol al realizărilor sunt menționate: organizarea cursurilor cu „tinerii arhiviști” și a celor de pregătire în paleografie și limbi străine, participarea la cercurile profesionale, organizarea sesiunilor de comunicări, simpozioane, vizite de documentare, întărirea sentimentului de apartenență la comunitatea arhivistică. Este pusă în evidență contribuția arhivelor regionale: de la Cluj (conduse de cunoscutul arhivist Ioan Mărcuș) și cele de la Iași (conduse la fel de cunoscutul Gheorghe Ungureanu). De asemenea, sunt evidențiați arhiviștii cu

performanțe profesionale deosebite, din teritoriu și din București, dar și cei cunoscuți și apreciați pentru „devotamentul lor pentru instituție”. Sunt prezentate eforturile pentru salvarea unor documente transportate, în unele cazuri, cu căruța sau cu sacul de către slujitorii arhivelor, sau modul de gestionare a unor momente când Arhivele Statului au fost „asaltate” de sute de mii de cereri (precum momentul întocmirii cărților de muncă, în anul 1951) ș.a.

De remarcat discursul concis, echilibrat folosit de autor și neocolirea greutăților cu care s-au confruntat instituția Arhivelor și personalul său, greutăți din rândul cărora menționăm: numărul redus al personalului (3-6 persoane la o filială, cu excepția direcțiilor regionale unde existau 12-18 salariați); condițiile grele de păstrare a documentelor și, implicit, de muncă pentru arhiviștii și arhivarii de la Deva, Oradea, Giurgiu, Covasna, Suceava, Brăila ș.a.; lista șefilor de filiale propuși a fi „scoși din funcții”, pe criterii politice; controlul excesiv al „centrului” ș.a.

De reținut și câteva semnale de alarmă, de mare actualitate pentru prezentul și viitorul instituției Arhivelor Naționale, precum scăderea numărului specialiștilor în limbi străine și paleografii și diminuarea activității asociațiilor profesionale ale arhiviștilor.

Volumul *Arhiviștii – oameni ai timpului lor* constituie un îndemn pentru reluarea unor proiecte începute, cu câțiva ani în urmă și, din păcate, abandonate: reactivarea asociațiilor arhiviștilor și a Federației Arhiviștilor din România, redactarea Dicționarului Arhiviștilor din România, continuarea editării unor lucrări monografice ale unor arhive județene și a unor volume omagiale dedicate unor arhiviști români ș.a.

Se cuvine să adresăm sincere mulțumiri distinsului autor Vasile Arimia, să-l asigurăm de respectul și prețuirea noastră pentru acest „dar de preț” oferit arhiviștilor români de ieri, de astăzi și de mâine.

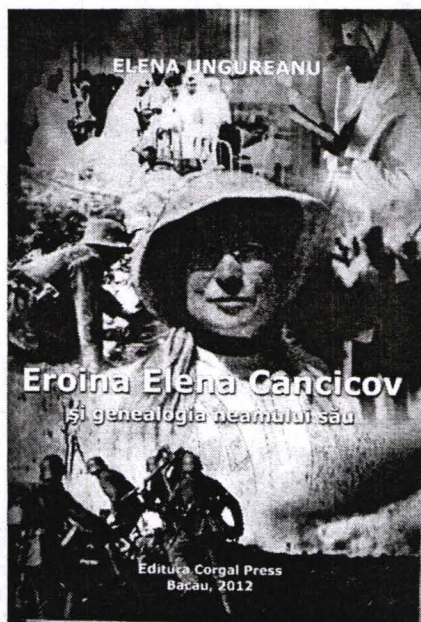
ELENA UNGUREANU,
EROINA ELENA CANCICOV ȘI GENEALOGIA NEAMULUI SĂU,
152 p., Bacău, Editura Corgal Press, 2012

Cristina TANASĂ

Profesoara Elena Ungureanu – inspectoare și directoare de instituții de învățământ – ne aduce în atenție, o nouă carte: *Eroina Elena Cancicov și genealogia neamului său*, apărută la Editura Corgal Press Bacău, 2012. Este o carte, rod al unor ani buni de cercetare și documentare în Arhivele Naționale București, Bacău și Iași, precum și la Biblioteca Academiei Române, unde a descoperit o carte unicat, cu titlul *Memoriei Distinsei Profesoare Elena Cancicov (Soră de caritate în timpul războiului)*, scrisă de Dr. Anton D. Velcu, publicată în „Biblioteca Sufletul Românesc” nr. 2/1936, București, valorificând și mărturii despre neamul Cancicov ale unor persoane care i-au cunoscut pe cei prezentați, în care ne prezintă biografia remarcabilei profesoare a învățământului românesc, Elena Cancicov – o personalitate

bacăuană, fiica lui Theodor Cancicov, secretar al Primăriei Bacău, soră a cunoscutului liberal băcăuan, Mircea Cancicov – fost ministru în mai multe guverne și membru al Academiei Române, profesoară care și-a dedicat viața învățământului românesc și țării prin înrolarea sa de bunăvoie ca soră de caritate a Societății Crucea Roșie Română, patronată de M.S. Regina Maria.

Lucrarea, tipărită cu sprijinul Primăriei Bacău, începe cu un *Cuvânt înainte* unde sunt prezentate mesajele transmise de către ing. Romeo Stavarache, primarul Municipiului Bacău, prof. Carmen Cioltan, președintele Biroului Municipal al Organizației Femeilor Liberale din Bacău și col. (r) George Gheorghiu, secretarul Filialei „Col. Corneliu Chiries” Bacău a Asociației Naționale „Cultul Eroilor”, apoi urmează un *Argument* și *Introducere*. Cartea are șapte capitole cu informații inedite despre neamul Cancicov, având ca figură centrală profesoara Elena Cancicov, locul unde s-a născut, studiile și activitatea profesională, implicarea sa în Primul Război Mondial prin participarea sa ca soră de caritate. În primele două capitole I. *Înaintașii Elenei Cancicov* și II. *Elena Cancicov – o eroină a orașului Bacău din Primul Război Mondial* sunt prezentate evenimente din viața personală a Elenei Cancicov, este descrisă biografia acesteia, urmată de activitatea profesională ca profesoară, inspectoare, dar și activitatea sa ca soră de caritate desfășurată în cadrul Societății Naționale de Crucea Roșie

Română în Primul Război Mondial, la Spitalul Militar de Răniți Nr. 360, condus de Clotilda General Averescu. Sunt relatate momente istorice dramatice din timpul Primului Război Mondial din 1916-1918, presărate cu descrieri ale orașului Bacău. În cap. III. *Frații Elenei Th. Cancicov*, cap. IV. *Verișorii Elenei Th. Cancicov* și cap. V. *Alți descendenți cu filiație necunoscută* sunt prezentate evenimente cu incursiuni în viața de epocă a unci familiei de patrioți români, având ca figură centrală pe marele ministru al Bacăului, Mircea Cancicov, într-o perioadă zbuciumată a istoriei României, în care acesta a avut ca prioritate modernizarea urbei natale. În cap. VI. *Anexe*, găsim prezentat Arborele genealogic la familiei Cancicov, realizat de autoare după documente depistate în Arhivele Naționale București, Bacău și Iași, dar și după surse private sau monumente funerare, copii după certificate de naștere, căsătorie și deces – din registre de stare civilă păstrate de Arhivele Naționale Bacău, Iași și Râmnicu Sărat, fotografii de familie din arhiva personală a autoarei, cărți poștale din țări europene ce cuprind corespondența familiei Cancicov, precum și imaginea unor edificii construite sau renovate în timpul lui Mircea Cancicov. De asemenea, anexele cuprind și publicația „Viața băcăuană” – pro memoria Mircea și Georgeta Cancicov, iar cap. VII., *Surse documentare*, cuprinde o listă cu peste 100 de lucrări privitoare la neamul Cancicov. Sunt prezentate distincțiile care i-au fost acordate profesoarei Elena Cancicov atât în timpul vieții, cât și post-mortem și școala din cartierul Câmpul Poștei din Bacău, construită între anii 1936-1938, care a primit, la inaugurare, numele „Grupul Școlar Primar Nr. 4 Profesoara Elena Cancicov”. Această denumire a fost păstrată până în anul 1945, când reputatul ministru Mircea Cancicov a fost pe nedrept judecat și condamnat, iar din anul 1995, școala poartă numele *Georgeta și Mircea Cancicov*.

Lucrarea se încheie cu o Postfață a autoarei, ce speră ca numele Eroinei sale să rămână „în locul binemeritat în galeria eroilor băcăuani”, sugerând autorităților locale să aibă în vedere aducerea osemintelor Elenei Cancicov din Cimitirul „Eternitatea” din Iași la Bacău, orașul ei natal, în Cimitirul Central Bacău, pentru a fi un loc de pelerinaj și de comemorare a croinei băcăuane.

Cartea *Eroina Cancicov și genealogia neamului său* se dorește o „candelă aprinsă” în galeria eroilor băcăuani, în care Elena Cancicov reprezintă figura dărză și neînfricăată a femeii române – mamă, soție, soră sau prietenă a ostașilor români – care, ignorând riscul îmbolnăvirii de tifos exantematic prin contaminare, a îngrijit și a încurajat ostașii răniți și bolnavi, cu devotament și cu o dăruire sufletească nemaipomenite, sacrificându-și chiar propria-i viață.

Volumul este un omagiu adus Elenei Cancicov la 140 de ani de la nașterea sa, 29 septembrie 1872, și comemorarea a 95 de ani de la moartea sa, spre a cinsti numele unei eroine din Primul Război Mondial, oferind un exemplu pentru generațiile viitoare. Astfel, luăm de exemplu cuvintele autorului Anton D. Velicu despre Elena Cancicov, care considera că „numele ei va rămâne comoară cinstei naționale din care izvorăsc puterile de viață ale viitorului, iar faptele ei vor fi pildă vie în sufletul generațiilor prezente și viitoare. Orașul Bacău se mândrește în fața țării că a fost leagănul mării românce, Elena Cancicov”.

COLONEL (rtg.) GHEORGHE PAVEL, *CRONICA SATULUI PÂRÂU BOGHII ȘI A BISERICII CU HRAMUL „SFÂNTUL DUMITRU”*, Editura Magic Print, Onești, 2012

Dr. Ioan MITREA

Preocupările unor intelectuali locali – învățători, profesori și preoți în primul rând – dar și din alte categorii socio-profesionale, apropiați de muza Clio, pentru realizarea unor monografii de sate și comune este destul de veche și la noi. Importanța unor asemenea lucrări nu mai trebuie demonstrată, preocupările de acest fel se înscriu în ceea ce numim, cu o formulă consacrată, „localismul creator”.

Asemenea monografii de sate și comune se redactau și înainte de 1989, dar autorii focalizau demersul lor, conform „orientărilor” impuse doar asupra „epocii socialismului luminos”. Erau, în fapt, lucrări propagandistice, apărute, în special, cu prilejul alegerilor locale sau pentru aniversarea unor date cronologice rotunde din „istoria contemporană”.

Majoritatea unor asemenea încropiri au rămas în manuscris, multe au dispărut, cele puține, păstrate întâmplător, sunt, în mare măsură, inutilizabile azi.

După 1989, dispărând celebra „cenzură”, preocupările de a reconstitui și consemna istoria unor comunități locale (sate și comune) s-au intensificat, de regulă documentația unor asemenea lucrări s-a îmbogățit cu date arheologice pentru trecutul mai îndepărtat și frecvent recurgerea la mai multe documente scrise aflate în arhivele județene sau naționale și, nu în ultimul rând, la informații venite din „istoria orală”.

În elaborarea unor asemenea lucrări prima grijă a „autorilor amatori”, la această categorie ne referim acum și aici, și nu la autorii profesioniști, este de a ne

Colonel (rtg.) GHEORGHE PAVEL

oferi date cât mai bogate, dar și cât mai exacte, altfel demersul lor rămâne marginal, fiind doar unul sentimental, ei fiind mulțumiți că au povestit despre satul sau comuna lor, că au consemnat unele date mai puțin cunoscute de cei în mijlocul cărora s-au născut. Ei nu trebuie să uite că lucrările lor, informațiile aduse pot constitui „cărămizi” ale unor edificii mai complexe de istorie regională sau chiar de istorie generală.

Cu aceste gânduri am deschis lucrarea intitulată *Cronica satului Pârâu Boghii și a bisericii cu hramul „Sfântul Dumitru”*, cu subtitlul *Carte pentru urmașii mei*, având ca autor pe Colonel (rtg.) Gheorghe Pavel, tipărită la Editura Magic Print din Onești, 2012, 94 p.

Autorul, fiu al satului Pârâu Boghii, comuna Pârgărești, jud. Bacău, este un iubitor de istorie, care a făcut o carieră militară, parcurgând treptele ierarhiei militare până la gradul de colonel și comandant de Regiment Mecanizat. În ultimii ani a strâns o bogată documentație care stă la baza demersului său, demers izvorât nu numai din dragostea față de istorie, dar și din atașamentul remarcabil față de satul natal, față de străbunii săi și toți cei care au trăit cu „bune și cu rele” în această comunitate din minunata Vale a Troțușului.

După un *Cuvânt înainte* al autorului în care motivează demersul său, cu gândul la viitor, când „vreunul din fiii satului s-ar învrednici să realizeze un *studiu monografic* asupra istoriei satului nostru”, informațiile aduse acum, îndeosebi cele de istorie orală, să-i fie de folos.

Tot în paginile de început se află câteva rânduri scrise de prof. Corneliu Stoica, istoricul cel mai autorizat al Văii Troțușului, în care evidențiază importanța capitolului privind *Cronica parohiei „Sf. Dumitru”* – „sufletul” micii comunități sătești ortodoxe din satul Pârâu Boghii, precum și cele scrise de col. (r.) Dumitru Țăntaru, fiu al satului Pârâu Boghii, în care salută demersul autorului, adică al consateanului său.

Cele cinci capitole ale *Cronicii...* prezintă, destul de succint, istoria satului, a bisericii și școlii, dar și casele, portul, tradițiile și obiceiurile, precum și oamenii de seamă ai satului Pârâu Boghii. Date mai interesante avem în capitolele consacrate istoriei satului și bisericii, dar și în celelalte capitole sunt consemnate informații demne de reținut, care te provoacă la o cunoaștere mai bogată. Departe de noi gândul de a povesti conținutul cărții. Ca orică altă carte și această *Cronică...* se citește, nu se povestește.

În *Cuvântul de încheiere*, autorul ne mărturisește că „a scris această carte mai mult cu sufletul. Ea nu este un studiu științific...”, nu răspunde „cerințelor unei monografii”.

Dar autorul poate continua munca sa, poate adânci documentarea, respectarea „tiparelor unei monografii”, poate cere ajutorul unor specialiști și redacta un text mai consistent, mai îngrijit etc. O nouă ediție a lucrării, în fapt realizarea unei adeverate monografii a localității Pârâu Boghii se impune. Noi îi dorim autorului mult succes!

PROFESORUL DUMITRU MĂRTINAȘ ÎN DOCUMENTELE SECURITĂȚII

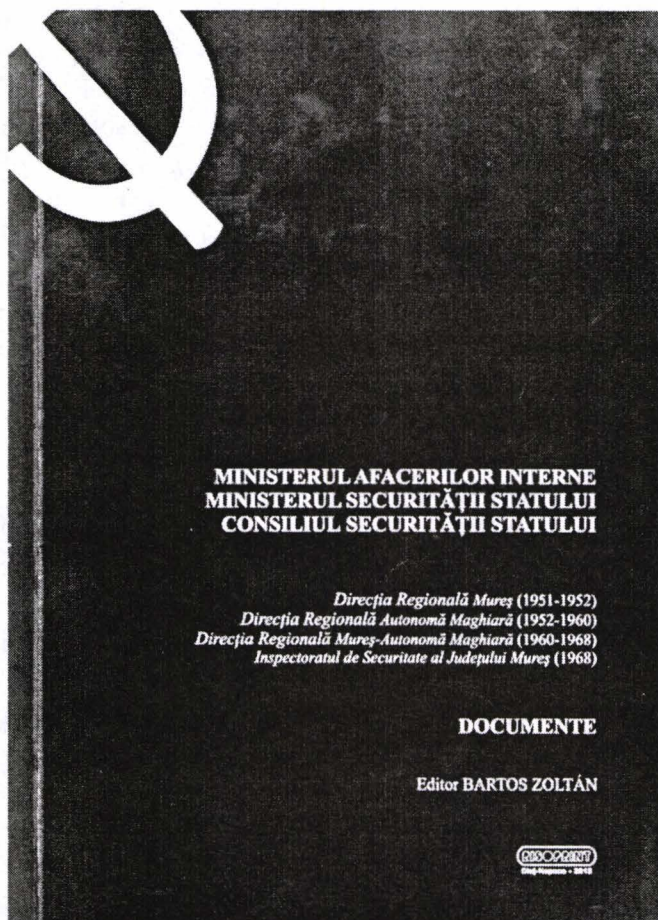
Dr. Ioan LĂCĂTUȘU

La Editura Risoprint din Cluj-Napoca, în anul 2012, a apărut un volum de documente (876 pagini, format A4), editor Bartos Zoltan, documente create de structurile teritoriale ale Ministerului Afacerilor Interne, respectiv ale Ministerului Securității Statului și Consiliului Securității Statului, și anume: Direcția Regională M.A.I. Mureș (1951-1952), Direcția Regională Autonomă Maghiară (1952-1960), Direcția Regională Mureș-Autonomă Maghiară (1960-1968), Inspectoratul de Securitate al județului Mureș (1968).

Prin publicarea acestui volum – ține să precizeze editorul în Cuvântul editorului – ne-am

propus realizarea unui corpus de documente cu privire multidimensională și integratoare asupra unei structuri teritoriale a Ministerului Afacerilor Interne. (...) În selecționarea documentelor efortul principal a vizat nu ineditul cu orice preț, ci prezentarea unei imagini cât mai complexe, cuprinzătoare și, mai ales, veridice asupra activității Direcției Regionale M.A.I. Mureș/Direcției Regionale Autonome Maghiare (1952-1960), Direcției Regionale Mureș-Autonomă Maghiară.

Printre sutele de documente editate în volumul menționat se află și *Nota informativă* transmisă Direcției Regionale Mureș-Autonomă Maghiară a Ministerului Afacerilor Interne, de către agentul „Horia” din Iași, la data de 20

septembrie 1961, despre discuțiile purtate cu profesorul Dumitru Mărtinaș din Târgu-Mureș, aflat în vizită la Iași.

Studii și articole despre viața și activitatea profesorului Dumitru Mărtinaș (1897-1979) și opera sa de-o viață dedicată romano-catolicilor din Moldova au fost publicate în „Acta Bacoviensia” – Anuarul Arhivelor Naționale Bacău (nr. I/2006-VI/2011), în Buletinul Asociației Romano-Catolicilor din Moldova „Dumitru Mărtinaș” și în publicațiile editate de Episcopia Romano-Catolică de Iași, Centrul European de Studii Covasna-Harghita ș.a.

Deoarece **Nota informativă** enunțată este încă o mărturie convingătoare despre ceea ce a însemnat pentru profesorul Dumitru Mărtinaș studiul său de referință intitulat *Contribuții la problema originii românești a ceangăilor din Moldova*, studiu la care a lucrat toată viața și care a văzut lumina tiparului cu titlul *Originea ceangăilor din Moldova* abia în anul 1985, la câțiva ani de la trecerea lui în eternitate, prin grija profesorului Ioan Coja și despre cauzele care au determinat apariția postumă a lucrării, redăm integral **Nota informativă** așa cum aceasta este publicată în volumul editat de Bartos Zoltan: *În ziua de 13 sept. 1961 a fost la Iași prof. pensionar DUMITRU MĂRTINAȘ, din Tg. Mureș, Str. Markos, Nr. 1. Acesta este originar din Butea, Tg. Frumos, Iași și este frate cu păr. MĂRTINAȘ IOAN, fost paroh de Sberăești (Gherăești – n.n.), Roman și profesor la seminarul catolic din Iași, condamnat în prezent la 15 ani închisoare. Prof. D. MĂRTINAȘ a fost și încă este un publicist în domeniul limbii române. El a venit în Moldova și a stat câteva zile la Iași, de unde a plecat la Butea. Cât a stat la Iași a locuit la Parohia Catolică și, deși nu mă cunoștea, mi-a făcut o vizită acasă. În discuții el îmi spunea: „Eu am făcut și încă fac studii asupra limbii ceangăilor noștri din Moldova, pentru ca să cercetez, cu ajutorul limbii, originea lor. Toate cercetările mele duc spre concluzia că ei sunt români veniți din Ardeal de prin părțile secuilor, care însă au fost maghiarizați numai în ceea ce privește religia, însă au rămas români ca limbă, obiceiuri și port. Ceangăii din Moldova au fost persecutați de toate regimurile trecute și în prezent regimul comunist a încercat prin fel și chip să-i maghiarizeze cu adevărat, dar n-au reușit. În prezent, politica partidului îi va asimila cu totul cu ceilalți țărani din Moldova. Ei își vor pierde vechiul grai, își pierd minunatul lor port, pe care nu mai au posibilitatea materială de a și-l lua în casă și, împreună cu acesta, vechile lor obiceiuri. Eu am un manuscris, un studiu amănunțit asupra graiului lor, însă nu pot să-l public, căci ungurii din Ardeal m-ar distruge, eu susțin pe bază de probe că ceangăii noștri n-au fost niciodată unguri, au voit să-i maghiarizeze dar n-au reușit. Intenționez să mă mut din Ardeal la Buzău și de aici îl voi putea publica”* (subl. n.).

În legătură cu contrarevoluția din Ungaria, îmi spunea: „Ungurii au voit să scape de jugul comunist și au luptat cu îndârjire pentru aceasta, dar n-au reușit căci rușii au înăbușit mișcarea lor prin forța tancurilor. Ungurii îs mândri însă că prin lupta lor au fost cunoscuți în întreaga lume și ei nădăjduiesc că după

prăbușirea regimurilor comuniste să devină un popor puternic în Europa și, ajutați de nemți, să ocupe pentru totdeauna Ardealul. În Ardeal, deși au toate drepturile, ei au rămas cei mai reacționari și de un crud antiromânism. Urască pe români și-i consideră venetici”.

În legătură cu fratele său care e condamnat – păr. IOAN MĂRTINAȘ – el îmi spunea: „În ceea ce privește pe fratele meu, care cum știți e închis, revoluția din Ungaria ne-a adus mare rău. Căci până la aceasta i se îndulcise traiul în închisoare. Avea drept la vorbitor, la pachete și chiar la scrisori. Revoluția din Ungaria a schimbat radical regimul deținuților politici. Nu mai au voie să mai dea nici un semn de viață. De atunci nu mai știu nimic despre dânsul. Am auzit că-i sănătos și lucrează la stuf undeva pe Dunăre”.

În legătură cu situația internațională îmi spunea: „De la o vreme asistăm la o încordare internațională cum n-a mai fost de la război încoace. Și numai rușii sunt vinovați de aceasta. Hrușciiov se dedă în ultima vreme la amenințări îndrăznețe și nu e exclus ca tot el să aprindă scânteia unui război de măcelărire a omenirii. Dar să nu uite că are o răfuială grea cu nemții, care, sprijiniți de astă dată de întreaga omenire, nu se vor lăsa bătuți”. „Horia”, 15 septembrie 1961. Nota se bate într-un singur exemplar care se trimite la Tg. Mureș. Cpt. Aldea Mihai Mircea.

Arhivele Naționale Mureș, fond Direcția Regională M.A.I. Mureș-Autonomă Maghiară (inv.1272), d. nr. 215, f. 33-34, în Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Securității Statului, Consiliul Securității Statului. Direcția Regională M.A.I. Mureș (1951-1952), Direcția Regională Autonomă Maghiară (1952-1960), Direcția Regională Mureș-Autonomă Maghiară (1960-1968), Inspectoratul de Securitate al Județului Mureș (1968), Editura RISOPRINT, Cluj-Napoca, 2012, pp. 500-501.

Dintr-o **Notă**, de data aceasta întocmită de agentul „Pădureanu” din Tg. Mureș, în 20 aprilie 1960, aflăm alte informații despre greutățile traiului cotidian al profesorului Dumitru Mărtinaș, despre prudența în purtarea corespondenței cu deținuții politici și despre dezamăgirea sa pricinuită de întârzierca mult așteptatei venituri a americanilor. Dar, iată conținutul documentului menționat: 20 aprilie 1960. Agent „Pădureanu”, Strict secret. Cpt. Dumbravă V. Notă. În ziua de 16 IV. a.c., pe la orele 10.30, sursa a stat de vorbă în spatele catedralei ortodoxe cu profesorul pensionar MĂRTINAȘ DUMITRU, cu care a stat mai mult timp de vorbă. Întrebându-l cum o mai duce a spus că în primele trei săptămâni din lună mai ușor, apoi în ultima greu deoarece se cam termină banii. Sursa l-a întrebat apoi ce mai știe despre profesorul JANET, la care a răspuns că nimic și cu greu îi vine să creadă că ar mai putea suporta cei 4 ani de închisoare, deoarece era tot bolnăvicios. În continuare a spus apoi că abia nu de mult s-a trezit din clipele prin care a trecut și numai cu greu a scăpat, deși nu știa de acele scrisori ce le-a scris, deoarece nu i-a spus niciodată de ele, dar era bănuie că știe din faptul că au fost prieteni și s-au vizitat unii pe alții. (...) În orice caz, a spus că a învățat mult

din acest lucru și de atunci nu mai merge la nimeni și își vede de treabă, pentru că tare ușor poți să ajungi la necaz și, mai ales cum e și dânsul, acum la bătrânețe, când anii ce-i mai are vrea să-i trăiască în liniște. „Dacă nu pot ei, americanii, să schimbe lucrurile, apoi degeaba încercăm noi pentru că nu faci altceva decât să te expui și apoi să suporti consecințele, așa că trebuie să gândim bine fiecare ce facem, ce vorbim și cu cine stăm de vorbă”. N.B. În legătură cu cele semnalate nu s-au trasat sarcini agentului.

Arhivele Naționale Mureș, fond Direcția Regională M.A.I. Mureș-Autonomă Maghiară (inv.1272), d. nr. 215, f. 35, în *Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Securității Statului, Consiliul Securității Statului, Direcția Regională M.A.I. Mureș (1951-1952), Direcția Regională Autonomă Maghiară (1952-1960), Direcția Regională Mureș-Autonomă Maghiară (1960-1968), Inspectoratul de Securitate al Județului Mureș (1968)*, Editura RISOPRINT, Cluj-Napoca, 2012, p. 472.

Sunt vorbele unui profesor pensionar, cu un frate preot în închisoare, despre care nu știa nimic de peste patru ani și cu alți prieteni aflați în aceeași dramatică situație, așa cum era profesorul Janet, condamnați la ani grei de detenție pentru că nu au fost atenți, într-o anumită împrejurare, „ce au vorbit și cu cine au vorbit”.

După cum este cunoscut din biografia sa, profesorul Dumitru Mărtinaș s-a stabilit la Buzău, unde a locuit până la trecerea la cele veșnice, la 3 februarie 1979, împreună cu fiica sa. În toți acești ani a rămas strâns legat sufletește de foștii săi colegi și elevi din Tg. Mureș și a continuat cercetările la opera sa de o viață, operă închinată relevării adevărului istoric despre moșii și strămoșii săi, și care demonstrează – *sine ira et studio* – originea românească a romano-catolicilor din Moldova.

LISTĂ AUTORI

- Amărieuței Mihai Cristian**, doctor în istorie, Iași, *mihai.amariutei@gmail.com*
- Arimia Vasile**, doctor în istorie, București, tel. 0213136410
- Bacumenco Pîrnău Ludmila**, doctor în istorie, Universitatea „Al. I. Cuza” Iași, *ludmila_bacumenco@yahoo.com*
- Boar Liviu**, doctor în istorie, director, Arhivele Naționale Mureș, *liviuboar@yahoo.com*
- Boldur Dimitrie Ovidiu**, doctor în istorie, Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău, *oboldur@yahoo.com*
- Botoșineanu Cătălin**, doctor în istorie, consilier principal, Arhivele Naționale Iași, *catalin_botosineanu@yahoo.com*
- Boțoghină Iulian**, doctor în istorie, expert arhivist, Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice, *botoghinaulian@yahoo.com*
- Catană Roxana Emanuela**, inspector principal, Arhivele Naționale Bacău, *roxi2cat@yahoo.com*
- Cervatiuc Ștefan**, arhivist, Botoșani, tel. 0741055114
- Chiaburu Elena**, bibliotecar, Biblioteca Facultății de Economic și Administrarea Afacerilor a Universității „Al.I. Cuza” Iași, *elena.chiaburu@feea.uaic.ro*
- Chelaru Mihaela**, inspector principal, Arhivele Naționale Neamț, *mihaelachelaru76yahoo.com*
- Chirilă Ina**, inspector principal, Arhivele Naționale Iași, *inachirilă@yahoo.com*
- Ciută Jean**, doctor în istorie, Bacău, tel. 0234-523703
- Coman Virgil**, doctor în istorie, director, Arhivele Naționale Constanța, *arhgelu@yahoo.com*
- Coșa Anton**, doctor în istorie, muzeograf, Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău, *ablcosa@yahoo.com*
- Cucu Cornelia**, profesoară, Bacău, *cornelia.cucu@yahoo.com*, tel. 0749-790190
- Dănilă Ioan**, conf. univ. dr., Facultatea de Litere a Universității „Vasile Alecsandri” din Bacău, *danila.ioan@gmail.com*
- Dimitriu Oana**, bibliografă la Biblioteca Academiei Române, *oana_dimitriu@yahoo.fr*
- Filip Roxana Ramona**, *rrfilip@yahoo.com*
- Fudulu Cătălin**, doctor în istorie, Oficiul Național pentru Cultul Eroilor București, *catalinfudulu@yahoo.com*
- Grigoruță Sorin**, asistent cercetare, Institutul „A.D. Xenopol” Iași, *soringrigoruta@yahoo.com*
- Hașegan Ștefan Dumitru**, șef departament Serviciul Arhivare Electronică din cadrul SC Stefadina Comserv SRL București, *haseganstefan@gmail.com*
- Iftimi Rodica**, consilier superior, Arhivele Naționale Iași, *ifrodi006@yahoo.com*
- Iftimi Sorin**, doctor în istorie, muzeograf Muzeul de Istorie a Moldovei, *sorin_iftimi@yahoo.com*

Irimescu Gavril, arhivist, Succava, tel. 0742-795781

Isac Virginia, arhivist, Iași, tel. 0232-267359

Jumară Dan, doctor în istorie, cercetător științific, Muzeul Literaturii Române Iași, *documentis_gen@yahoo.com*

Lăcătușu Ioan, doctor în sociologie, director, Centrul European de Studii Covasna-Harghita, *ioan.lacatusu@yahoo.com*

Lungu Corneliu Mihail, profesor universitar doctor, Universitatea „Hyperion” București, *cornelmlunngu@gmail.com*

Nicolae Mihai, manager general, SC Stefadina Comserv SRL București, *givleal8@gmail.com*

Mitrea Ioan, doctor în istorie, președintele Filialei Bacău a Societății de Științe Istorice din România, tel. 0743-037160

Munteanu Mihaela, expert-consultant Școala Națională de Perfecționare Arhivistică „Aurelian Sacerdoțanu”, *ella_munteanu@yahoo.com*

Munteanu Vilică, director, Arhivele Naționale Bacău, *vilica.munteanu@yahoo.com*

Nițu Ionela, consilier superior Arhivele Naționale Vâlcea, *nituiionela01@yahoo.com*

Oanca Angela, inspector superior, Arhivele Naționale Bacău, *bacau.an@mai.gov.ro*

Olariu Livia, profesoară, Școala Gimnazială de Arte „N.N. Tonitza” Bârlad, *olariulivia@yahoo.com*

Pintilie Dan, doctor în istorie, director, Arhivele Naționale Argeș, *arges.an@mai.gov.ro*

Pop Vasile, profesor, Iași, tel. 0747-298060

Pricop Vlad Adrian, bibliotecar, Biblioteca Județeană „Gheorghe Asachi” Iași, *vlad_adrian_pricop@yahoo.com*

Romandaș F. Bogdan, profesor, Colegiul Sportiv „Nadia Comăneeci” Onești, *bromandas@yahoo.com*

Rusu Sebastian, ziarist, Târgoviște, *rusu_sebastian@yahoo.com*

Stancu Vasile: profesor, Centrul European de Studii Covasna-Harghita, *bebestancu67@gmail.com*

Stavarache Dumitru, col. (r), Comisia Română de Istorie Militară, *avispuu@yahoo.com*

Spânu Alin, doctor în istorie, Centrul de Studii Euro-Atlantice București, *alinspanu@yahoo.com*

Szemkovics Laurențiu Ștefan: consilier superior, Arhivele Naționale București, *lauraszem@gmail.com*

Tanasă Cristina, consilier superior, Arhivele Naționale Bacău, *bacau.an@mai.gov.ro*

Teleman Florența, expert, Școala Națională de Perfecționare Arhivistică „Aurelian Sacerdoțanu”, *florentamititelu@yahoo.com*

Tofan Constantin, profesor, Colegiul Tehnic „Dumitru Mangeron” Bacău,
tofan.costel@yahoo.com

Trofin Liliana, lector universitar doctor Universitatea Creștină „Dimitrie
Cantemir”, București. Facultatea de Istorie, *liana_ema_2006@yahoo.com*

Turbatu Maria, consilier superior, Arhivele Naționale Bacău,
marussia54@yahoo.com

Țiripan Nicolae, director, Arhivele Naționale Călărași, *calarasi.an@mai.gov.ro*

Țuscanu Florin, doctor în teologie, protopot, Protopopiatul Roman,
tuscanu65mai@yahoo.com

Ungureanu Elena, profesoară, Bacău, tel. 0234-511779

Ungureanu Ioan, muzeograf, Bacău, tel. 0234-511779

Varga Marcel, inspector principal arhivele Naționale Botoșani, tel. 0744482784,
vargamarcel@yahoo.co.uk

Văcaru Silviu, doctor în istorie, Institutul „A.D. Xenopol” Iași,
silviuvacaru.is@gmail.com

Zaharia Maria, profesoară, Școala cu clasele I-VIII nr. 8 Bârlad

*Alexandru Temciuc (15.10.1940-13.11.2011), arhivist (1970-1994)
și director (1994-2002) al Arhivelor Naționale Vrancea*

ISSN 1842 - 4864

